هذا كتاب جامع الشواهد

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

الحمد لله الذي لا تدركه الشواهد ولا تحويه المشاهد الذي جعل طرق فهم المعاني من الالفاظ بالقواعد لتترتب عليه الفوائد والصلوة على نبيه المبعوث باحكامه لكل غائب وشاهد وعلى آله الذين يهتدي بهم من كان للحق ناشد **وبعد** فيقول الواثق بالله اللطيف ابن علي اكبر محمد باقر الشريف عفى الله عن ذنوبهما بلطفه اللطيف انى بعد ما فرغت من تاليف كتاب المسمى بالشواهد الكبرى المشتملة على ذكر الاشعار المذكورة في الكتب المصنفة في علوم النحو والصرف والبلاغة على قدر ما تيسر لي جمع نسخها في بلدة يزد من الكتب المشهورة اسماؤها وغيرها على قدر ما تبين كتبها المذكورة اسماؤها فيه مما لم يطلع على بعضها غالب الطلاب مع ذكر تمام قصائدها واسماء شعرائها وبيان شاهدها وغيرها من وجوه احتمالاتها سئلني بعض الطلاب ان انتخب منه الاشعار المذكورة في خمسة عشر كتابا ابتدأ اولياتهم بقراءة غالبهم لا محالة القصوى اغلبهم بانتساخهم الشواهد الكبرى عدم استطاعة بعضهم لعدم المؤنة على انتساخها فدعانى الى ان يبعث من الشواهد الكبرى ولسبب آخر فشرعت لانتخاب اشعار الكتب التي ذكرتها واستخرجتها من الشواهد الكبرى بالترتيب الذي رتبته فيه مع ذكر بعض الاشعار السابقة واللاحقة لاشعار الكتب بقدر ما يحتاج ذكرها من قصائدها المذكورة فيه بعد اختصار شرح ابياتها وتوجيهاتها ونظمها في هذا الكتاب بغية للطالبين ورغما للحاسدين وسميته **بجامع الشواهد** واسئل الله التوفيق لاتمامه كاتمام على ما يرضيه ولو الالباب انه الموفق والمعين ورتبته على مقدمة وثمانية وعشرين بابا وخاتمة **اما المقدمة** ففيها فصلان

الفصل الاول في ذكر اسماء الكتب المجموعة اشعارها في هذا الكتاب وهي **شرح الامثلة وشرح التصريف وشرح الشافية وشرح النظام وشرحا العوامل وشرح القطر وشرح الانموذج والهداية والكافية وشرح الجامي والسيوطي والمغني ومختصر التلخيص والمطول**

الفصل الثاني في بيان ترتيب الكتاب وفهرسه ونظمه وهو على ترتيب حروف الهجاء والمناط فيه الحرف الاول والثاني من الكلمة الاولى من كل شعر من اشعارها والضابطة فيه انك حيثما رايت في كتاب شعرا تاما او مصراع اول من شعر فانظر الى حرف كلمة اوله وراجع الى بابه في الكتاب وحيثما رايت فيه عجز بيت او بعضا منه بحيث لم يبلغ بيتا او مصراعا تاما بين ولم تجد الشعر التام او مصراع اول شعر في بابه في الكتاب فراجع في الفهرس فهنا يشار اليه بكلمة بعد بانه مذكور بعد الشعر المشار اليه المذكور في بابه وبكلمة بدل بانه بدل من الحروف الاخر والكلمة الاخرى من اول ذلك الشعر المذكور في بابه وبكلمة في بانه عجز او بعض من الشعر المذكور في بابه ثم راجع في باب المشار اليه لكل واحدة من هذه الثلثة حتى ينكشف لك انشاء الله **فهرس الالف** ابى الله ان اسمو في فما سودتني عامر اجاعل انت **بعد** سلع ما ومثله اجل جير ان كانت **في** وقلن على الفردوس اخذنا باطراف **بعد** ولما قضينا من اذا فقر الراد **بعد** ساشكر عمرا اذا الناس ناس **في** بلاد بها كنا اذا انت لم تنصف **بعد** لعمرك ما ادري اني لاوجل اذا انه عبد القفا **في** وكنت ارى زيدا اذا جئت فامنح **بعد** وطرفك اما انجد النفر **في** انا ابن تيهاء اذا جئت الاولى **في** يذكرن ذا البث اذ ذهب القوم **في** عدت قومي اذن ظللت **في** يا ليتني كنت صبيا ارسلها العراك **في** فارسلها العراك اري اسمع **في** لقد اقوم مقاما ازف الترحل **بدل** افل الترحل اشارت كليب **في** اذا قيل اي الناس اظبي كان امك **في** فانك لا تبالي اعارت عينه **في** تسائل بابن احمر اقائلن احضروا **في** ارايت ان جئت اقول لها اذا جشأت **بعد** وقولي كلما جشأت اقوين مذ حجج **في** لمن الديار الا ايهذا اللائمي **في** الا انني من الشراب **في** شربنا اسود العيش خير **في** والعيش خير في ظلال النوك الحم ناغر في نتج الربيع الا كل شيء **في** يقتل بني اسد الا لا من سبيل **في** فقالت الا ليت الشباب **بدل** فيا ليت الشباب الا من مبلغ **بدل** الا اهل من مبلغ الا اهل اخو عيش **في** يقول اذا اقلولي الا ايها **في** وما ابنا الا اذا ما اماتوا من دمي **بدل** فادوا من دمي امسلمني الى قومي **في** وما ادري وظني ام كيف تنفع ما **بعد** اني جزوا عامرا ناءام **في** ولست بالبعد انا الليث معديا **في** لقد علمت عرسي انا الطها فقوفي **في** لوجهك في الاحسان انت فانظر لاي **في** اروح مودع انك ان يصرع **في** يا اقرع بن حابس انما الميت من يعيش **بعد** ليس من مات انما يعرف ذا الفضل **في** هذا المعروف ان الذي

جمع

جمع السماحة بعد ابتها النفس اجملي ان هالك كل من في فتية كسبوا اني اجود لاقوام في مهلا العاذل قد اني رايت ملاك في كذا اذ
اني عسيت صائما في الكرث في العذل او لما الفامكة من في لي لقاطات البيت و يربط بعض في تراك امكنة ابا راكبا اما عرضت
بدل فيا راكبا اما عرضت ابي وابات فارس في فلئن لقيت خالبين **فهرس الباء الموحدة** بالله ربك ان قتلت بدل
شلت يمينك ان قتلت بالله تالله يا ظبيات بانات ربيع **بعد** لقد علم الضيف بانه ما كانوا ضعافا في
الكني الي قوم بانه ما يحبون في الاهل مبلغ بعتيبة بن الحارث في ان يقتلوك فقد ثلث بسبع رمين في بدالي منها معصم
بل بلذي صعد في فقالت ام العمر ثم بل ما ذو دت منه في فقالت لنا اهلا بك الاكف كانها في تذر القوم الجماجم بما كان
اباه في فما فذ هدا جون بمثلك هذا الوعة في اذا هملت عيني بوجهك في الاحسان **بدل** لوجهك في الاحسان بيضك ثمنا
وبيض **بعد** تحافظا بيضك بين الدخول في تقانيك من ذكرى حبيب منزل بين ذراعي وجبهة في يا من راي عارضا بين ماحي ما لك
في بقلت من اول **فهرس التاء المثناة** تالله يبقى على الايام **بدل** لله يبقى على الايام تبارك رحمانا في بدات بسم الله تجلي به رشده
بعد ساحمد نصرا تركنا اخا القوم في وربيته حتى اذا تم بكفي كان في مالك عندي غير تجني افاسمك في ايا جارتا ما انت الله
فينا في زيارتنا نعمان ثم بدا رفد **بدل** نهاض بدار ثمنع من شمم **بعد** اقول لمصاحب تملي الندامى **بدل** يمل الندامى ما عدا
فهرس الثاء المثلثة ثلث لاثاني في ايا منزلي سلمى ثم اوي لي في اطوف ما اطوف **فهرس الجيم** جاوا بمنت في
حتى اذا جن جري في الانابيب في كهز الرديني **فهرس الحاء المهملة** حاشاي اني مسلم في فتية جعلوا حتى ماء دجلة في فما زال
القتلي حتى تغلو العقاها في الفي الصحيفة حفظت شيئا في فقل لمن يدعي حمت حمي تهامة **فهرس الدال المهملة** دابي
اصطبار **بدل** عندي اصطبار دوام الايد يخبطن في فطرت بمنصلي دوهية تصغر في وكل اناس سوف دبار بها حل **بدل**
بلاد بها حل **فهرس الذال المعجمة** ذوات ينهضن في جمعتها من اينق **فهرس الراء المهملة** ربع عفا الدهر
بدل رسم عفى من بعد رفعت راسها الي **بدل** ضربت صدرها الي **فهرس الزاء المعجمة** زيد زيد اليعملات في يا زيد زيد
اليعملات زوجي المتر مس في المترمس **فهرس السين المهملة** سقيت الغيث في متي كان الخيام سرابني ابي بكر **بدل** حياد بني ابي
بكر سوالمهامي في تلك الحوائر سوي ان العتاق **بدل** خلا ان العتاق **فهرس الشين المعجمة** شرب الجريف في فلمت فاها شككت له
بالرمح **بدل** ضممت له بالسنان شعيث بن سهم في لعمرك ما ادري ولو كنت شذ شنة اعرفها في ان بني رملوني **فهرس الصاد**
المهملة صابا بطح في شعيب بدي شيء صدفت عنه **بعد** ستصبح العيس **فهرس الطاء المهملة** طبت النفس في رايتك لما
ان **فهرس العين المهملة** عجبت لمولود **بدل** الا رب مولود عدا الشمطا في الجماجم فلا اعلاق فاصبح يدعوه **بعد** خليفة ملك
علاد بعين مسلوب في بكيت ما بكي علي كان المسوق في حيا بني ابي بكر عوض لا نتفرق في رضيعي لبان على ذنبا كله في قد اصبحت ام الخيار
عليك ورحمة الله في لايا نخلة من ذات عرق يا ليلى يتام **بدل** والله ما ليلى بنام **فهرس الفاء** فاحر به بطول في ومستبدل من
بعد فاما الصبر عنها في الالبيت شعري هل الي فاول راض سيرة في ولا تجزعن من سيرة فانت طلاق **بعد** فان ترفقي فانت لدي
مجتوى في لك لعران فانزلن سكينة في وبحن عن فضلك فانظر بمن تثق في ولي بوانيك فيما فان ابن قيس في من صد عن نيرانها فانا
فوادي عندك في فان بك جثماني فانما انت اخ في واخنا فاء اسنه فانما هي اقبال في ترتع ما رتعت فان نكاحها مطر في لئن كان النكاح
احل الان في يحسبه الجاهل فان يكن النكاح فاني وقيار بها في فمن يك امسي فاياك ما نفعل في ذا النبعة الا
تنبي بها انكت **بعد** فان ترفقي يا هند فتسترح النفس في على صروف الدهر فهي حناك يا ابن في فلا والله لا يبقي فتوب نسيت
في فقلت نحن حقا فجدا ربا وتوب في باسم الاله وبه فحسبي من كذ في فما اكرام موسي بن فخر صريعا في ضممت له فسلم على الهم في
اذا ما الفتيت بني فسوا بابها في اذا اتباع كريمة فصبرا مثل في ولعبت طير بهم فقلت ابي سرت في فممت للطيف فقلن على الفردوس
بدل فلن على الفردوس فكل اخ يفارقه **بدل** وكل اخ مفارقه فكنت كذي رجلين **بدل** وليت كذي رجلين فكن لي شفيعا
بدل وكن لي شفيعا فلا المرء ينام في قد اصبحت بقر قري فلا جمع ليغلب **بدل** فما جمع ليغلب فلا الصرم يبدو **بدل** فلا الهجر يبدو
فلايك موقف في ففي قبل التفرق فليت يدي في عوث لما نا بني فلسنا بالجبال في معاذ اننا فلقد ارانا **بدل** ولقد اراني
للرماح فلقد تركت **بدل** ولقد تركت فلا ارض من كاس في شربنا واهرقنا فلم اعط شيئا في قد كنت في الحرب فلم تخل من تمهيد في
هويت شانا فلن يحل للعينين في ابا دسنا فلو انما اسعي **بدل** ولو انما اسعي فما ادري ارشد في دعا اليها القلب فما ارق النيام
الا طرقتنا مية فما اسعفت بمزود في كائن دعيت لي فما بك والايام في فاليوم قربت فما ذا ابتغي الشعرا **بدل** وماذا ابتغي الشعراء
فما زاد الا اضعف في تزودت من ليلي فما كعب بن مامة **بعد** يعود الفضل منك فما كل حين من في يا هبة حزم لد فمطلبها
كهلا في ذا المرء اعيته فمن حدثتموه في ومنعم ما تسلون فنام ليلي في يا رب قد فرجت فممت وما ابل في لقد لمتني يا ام

فواللّه ما ادري حلام بعد لحقنا باخريهم فهيني امرءها الكافي فقلت اجرني فهلا نفس ليلى في نبئت ليلى ارسلت فيا ليلى اذا اهدت في عوث
فيا ليت اذا ابا اللّه للواشي في تكنفني الوشاة في بنزلا نجو في وعن افتنا فيمتاب منصدعنها في بعيد اذا مادت في كل ما يوم في يا وبحيرة من حمله
فيها عباديل في اشب لغيطان **فهرس القاف** قد بلغا في المجد في ان اباها وابا قد بلغت نجران في مثل لقنا فقد قد زرازرا
في لا تعجبوا من قد كاد من طول في رسم عفي من قفا فليلا بها بعد باحابع عبرها قليل بها الاصوات في انيخت فالفت **فهرس**
الكاف كانا اخاك في وماكل من يبكد كان ثدياها في ونحر مشرق كان ظبية تعطو في ويوما توافينا كان ابانا في بعد عليك
بارباب كان السحاب لغير بعد الا ان صدري كان لم تزى قبلي ونضحك منى شيخة كبيرا ناسخ في عليك بارباب كجلمود صخر في مكر
مفر مقبل كسرت كعوبها في وكنت اذا غمرت كفاني ولما اطلب في ولو انما اسعى لكفي الشيب في عميرة ودع ان كل حي عن بدس
بدل رب حي عن بدس كلفت مراعظيما بدل حملت امرا عظيما كما الناس مجروم في وننصر مولانا كما سيف عمرو في اخ ماجد لم
تخزني كما شرفت صدر في وتشرف بالقول كما عسل الطريق في لدن بهز الكف كاحت يوما في فرشني بحيرة كوكب الخرقاء في
اذا كوكب الخرقاء كد ولا كهن في فلا تري بعلا **فهرس اللام** لا اب وابنا في فلا اب وابنا الا افضلت في حسب في لاه ابن عمك لا ام
لئن كان في هذا وجد كم الصغا الا انا باغيا في وحلت سواد القلب في ذو شفاعة في وكن لي شفيعا الا لغو ولا تاثيم في فلا لغو ولا
تاثيم لا وابيك ابنة في فلا وابيك ابنة لا وآلذي هو عالم بعد نعت هواك لا ابن الوضاحين في رب حي عن بدس لا يقرآن بالسور في تلك
الحرائر لحب لموقدان بدل حب لموقدين لدن شب حتى في صريع غوان لد اللموثي في لنا ملك ينادي لدى حيث الفت في فشد
لم تفزع لستنا بلا في فضل اللّه يا اسما لغزة موحشا العل ابن المغوار في وداع دعا يا من لعل لها عذر في تان ولا تجعل لعل لما اضات
في اعد نظرا يا عبد لعوب تنسيني في ومثلك بيضا القابل يا ابصر نضر في لدى واسطار سطرن لقائل يا بيبه لمن في انك لو دعوتني
للبس عباءة بدل ولبس عباءة لمائزل بحالنا في افدا الترحل غيرانا نسبحها من حوب في فتوضح فالمقراة لم اكن باعجلهم في وان مد الايدي لم يكن
بالتجافي لولا فوارس من لن مارايت بابزيد بدل لما رايت بابزيد لولا رجاؤك في ما ذاتري في عيال لولا مفارقة بعد لو جار نادها
سبب تعي في اعمرو بن هند لم ملك ينادي بدل لنا ملك ينادي لهتك من برق في الاياسا برق ليت شبابا بوع في ليت وهل ينفع ليت
عينيه سوا في خاط لي عمرو ليت لي بقولها في ليت شعري مسافر بن اللّه بعد اذا غضبت عليك **فهرس الميم** ما ان انتم ذهب
في بني غدانة ما ما الم يكن واب في ورجلي الاخيطل مناضع العامة في لن ابن جلا ومتي بسفر قد في ولست بجلال مثل الحريق وافي في لقد
خشيت ان ادري مشي الهلوك في تساليك الثغرة مخافة الافلاس في فدكت داينت معا ودرة امثل في افق من تحت من ابي شيخ في
نجوت وقد بل من المرقش في انيابها في منت كاني من حوشا سلكوا في واني حيثما يثني من طلل كالاتحمي في ماهاج اشجانا منضح صفيف
في فظل طهاتها من عن عين الحيا في فقلت للركب من كل كوما في اعوذ بالذئب مبرز عنه فزعا في فقد اصبحت ام الخيار **فهرس النون**
نجوت وهذا في عدس ما لعباد تري كل من في ونختفر الدنيا نضرب بالسيف في نحن بنو ضبة نفريهم لهند ما بعد لم تلفع
نعم ابن اخت في فنعم ابن اخت القوم لم يدار قد بدل نهاض بدار قد **فهرس الواو** وابي ما لك في قد راحلك واثنت
فوق في ولقد سددت واجب لبنا في وقال بني المسلمين باخي الذي في نحن فتنبكي واذا اجتني قربوسه بعد عودته فيها ازور واد
المنية الشيب بعد ودكيني واذا انتصبك خصا في استغن ما اغناك واذا اهلكت فعند في لا تجزعي ان منفسا واذا ما مثلهم بشر
في فاصبحوا قد اعاد وارسلها العراك بدل فارسلها العراك واضحي من عله في يا رب يوم لي واضرب منا بالسيوف في اكرواحمي واعترتني الهموم في
طال الليل وبت والحق بالحجاز في سأترك منزلي والدهر بالانسان في اطربا وانت والشر بالشر في من يفعل الحسنات اللّه في قوله في وقد ذت
الاديم والمسك من اردانها في مررت بنا في نسوة واما القتال لا بدل فاما القتال واما اكرام موسرون بدل وان اغراء الرجال في
تبين لي ان وانت الذي في رحمه في فبادت ليلى انت وان تزجراني بدل فان تزجراني وان لن سكينة في ونحن عن فضلك ما تمانا
يدافع في انا الذائد الحامي وان ما لك كانت في انا ابن اباة الضيم وان يك انسانا في لئن كان من جن واول راض في ولا تجزعن
عن سيرة واي امري في لا هم ان الحارث وبات على النار في تشب لمقرورين وباة وبات له في تطاول ليلك وبات ذو حضرت
في فان الماما وبعد عطائك في اكفرا بعد رد ذلك شكاة في وعيرها الواشون وثغرة في صفا بعد صدغ الحبيب وحران
لنا كانوا في فكيف لذا مررت وحسبها مقتولة في فقلت اقتلوها وخلتني لي اسم في رغاني الغواني وخير الخير ما كان في فاطعمتها من
لحمها وذلك عار يا ابن في اعيرتنا البانها وذلك من نبا بعد تطاول ليلك وربع عفت في قفا نبك من ذكرى حبيب وعرفان وزجن
المواجب في اذا ما الغانيات وسوف اخال ادري في وما ادري وسوف وشعري شعري في انا ابو النجم وصالياتا ككما في وغير ودجان
وصل واستكن في ووصلك بين وصنت علينا في الا اصبحت اسماء وقالوا لنا ثنتان في فقالوا لنا ثنتان عند هجينة المخبر في
تسائلا عن حصين وقد اسلماه مبعد في نوح القتال وقد تلفع بالقور في كان اودنا عيها وقد جاوزت حد في وما ذا ابتغي

فهرس القاف
فهرس الكاف
فهرس اللام
فهرس الميم
فهرس النون
فهرس الواو

فاما الكرام موسرون فمن

الشعراء وقد جعلتني من خزيمة في فادرك ابقا وقد حيل بين العير في هم بامر الحزم وقد علمت عرسي قد كانت البيض بعد ثوى في الثرى في
قد كربت اعناقها في سفاها ذو الاحلام وقلت اقتلوها فقلت اقتلوها بدل فقلت اقتلوها وقلت ليته لئن في انك لو دعوتني وقلما وصال على في
صددت فاطولت وقت فيه بامر الله في حملت امرا عظيما وقولي ان اصبت في اقلي اللوم عاذل وكفى بنا فضلا بدل فكفى بنا فضل
وكلا ذلك وجه في ان للخير وللشر وكل امرء والموت في تمنوا الي الموت كل ذي غيبة بدل فكل ذي غيبة وكل صبيحة ملك بدل لنا
ملك ينادي وكنت كذي رجلين بدل وليت كذي رجلين وكونك اياه في ببذل وحلم وكونوا انتم وبني بدل فكونوا انتم وبني
وكيف اذا مررت بدل فكيف اذا مررت ولا اب ابنا بدل فلا اب ابنا ولا ارض ابقل في فلا مزنة ودقت ولا اهل هذاك في راسه
بني غبراء ولا تصعب لا ردي في اذا كنت في قوم ولا تعبدوا الشيطان في فاياك والميتات ولا ذاكر الله في فالفيته غير ولا زال منهلا
في الا يا اسلمي يا دار ولا سابق شيئا في بدا لي اني لست ولا سيما يوما في الا رب يوم صالح ولا الماهم ابدا في فلا والله لا يبقى لما ولا
وابيك ابنة بدل فلا وابيك ابنة ولا وابي دهما بدل فلا وابي دهما ولابك موقف في قفي قبل التفرق ولئن بقيت لارحلن
بدل فلئن بقيت لارحلن ولست بابنة ولا بدل فلست بابنة ولا لسته راجع ما بدل ولسته بمدرك ما ولقد نهيتك عن في
ولقد جنيتك اكمؤ ولكن متى يسترفد في ولست بحلال التلاع ولكنني من حبها في يلومونني في حب ولم تذق من البقول الجاديم
تاكل ولم يبق سوى العدوان في فلما اصبح الشر ولم يكن لقاؤك في اذا انا لم امن ولم يبق ذي وى في تشهون ولن يبقى لو كاحمد
بدل فلو كان حمد وليس بذي سيف في وليس بذي رمح وليست دارنا في وليس لعيشنا وليس سواء عالم في سلي ان جهلت وبين
الله بعد اذا غضبت عليك وما اخال لدينا في ارجو وامل ان دما ارعوت وراسي في ضيعت حزمي وما ان طبنا بدل فما
ان طبنا وما بقيت الا الضلوع في طوى النحر والاجراز وماذا ابدي بدل وماذا تبتغي الشعراء ومال الفتلى بدل فما زالت الفتلى وما سوى
عامرا وما شيء حويت في ان المحب حمى تهامة وما كاد نفسا في انهجر ليلى وما كنت ابناء في فابت الى فهم وما كل من وافى في وقالوا نعم فيها
ومن ابن تدري في تعشوا الى زيد ومنعكها بشيء في فلا تطمع ابيت ومن يك امسى بدل فمن يك امسى بالمدينة ونعم من هو في
في كيف ارهب وثمت هو ايل في لقد لمتني يا ام وطهت نفسي في فلم ار مثلها وهذا تحملين في عدس ما للعباد وهل الاعليك
في فيا رب هل الا بك ويكثر فيه من حنين في يظل به الحرباء فهرس الهاء من الجزائر الا بدل تلك الجوائز لا هيهات العقيق في فهيهات
هيهات هيهات لا يات بعد نسي ابا نصر نسيت فهرس الياء يا ابتا علك او في تقول بنتي قد يا ابنة عما الا بعد قد اصبحت ام الخيار
يا ذا الذي طالع بدل يا سيد اطالع يا رب ان كنت بدل لا هم ان كنت فيك باعد بالقد وقتك في ضربت صدرها بالكهول
وللشباب في يبكيك ناء بعيد يا ابتا علك الصبا في ذكرت في وادي يحرج عرافها في وان تغتذ ربا بالمحل في لجال القراح في ضعيف النكاية
بزيد وجهه في يرينا صفحي نسوا الغانيات في تراك الثغام يضحكن عن كالبرد في بيض ثلث بكفني الوشاة بدل تكنفني الوشاة يكون من الحيها

في كان سببية من باب لا الف بعده الالف ا ازرك ليلى ليس بيني وبينها سوى ليلة اني اذن

لصبور هو من ابيات توبة بن الحمير قالها في صاحبته ليلى الاخيلية وهي نسبة الى بني اخيل بهط ليلى الهمزة للاستفهام على سبيل الانكار وانزل متكلم
من التزاور وليلى بكسر متكلم هي صاحبة الشاعر وجملة ليس بيني الخ حال من فاعل ازور وبيني خبر ليس مقدما على اسمه وبينها عطف عليه والضمير فيه
لليلى وسوى ليلة اسم ليس والصبور مبالغة من الصبر هو حبس النفس من القلق والجزع يعني آيا زيارت ليلى وحال آنكه نيست ميان من وميان او سوى
يكشب يد ستيكه من درانجنكام هر آينه بسيار صبر كنندام بر فراق او سيوطي في باب الاستثناء شاهد در خروج كلمه سوى است از ظرفيت باعتبار
وقوع او اسم از براي ليس وبيني خبر است ديراي واكرم من ليلى على فتبتغي به الجاه ام كنت امرء لا اطيعها هو من ابيات قيس
بن الملوح وهو مجنون ليلى العامرية وقيل هو لعبد الله بن الدمينة الخثعمي وقيل للصمة بن عبد الله القشيري وقبله وثبت
ليلى ارسلت بشفاعة الي فهلا نفس ليلى شفيعها والبيت مقرر في الكتاب في باب الهمزة للاستفهام الانكاري
واكرم افعل من الكرامة بمعنى الغزارة والمستتر فيه وهو فاعله يرجع الى شفيع ليلى المستفاد مما قبله وكذا البارز في به والباء فيه سببية وليلى
بكسري هي صاحبة مجنون الشاعر وتبتغي بالموحدة والغين المعجمة المكسورة غائبة من الابتغاء بمعنى الطلب وفي فاعله ضمير ليلى والجاه مفعوله
هو بالجيم والهاء القدر والمنزلة وكنت بصيغة المتكلم وكذا اطيعها من الاطاعة بمعنى الانقياد وضمير المنصوب فيه يرجع الى ليلى يعني آيا كرامي تر و
عزيزتر است شفاعت خواه ليلى از خود ليلى بر من پس طلب كند ليلى بسبب او قدر ومنزلت را در نزد من يا آنكه بودم من مرديكه اين صفت داشته
باشم كه اطاعت نكنم ان ليلى را وقبول نكنم شفاعت او را مغني في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در وقوع جملة لا اطيعها
صفة از براي خبر كنت كه امرء بوده باشد ا الحق ان دار الرباب تباعدت او انبت حبل ان قلبك طائر
لم يسم قائله الهمزة للاستفهام الانكاري والحق مبتدا وجملة ان قلبك طائر في محل الرفع على انها خبر له والعائد محذوف اي طائر له اي لاجله وان
شرطية او مصدرية بحذف اللام قبله اي لان على احتمال وفعلها المحذوف يفسره تباعدت بمعنى بعد وكذا جوابها والوجه القرينة في البيت دار الرباب

بالراء المهملة والموحدة ثم نون كسحاب اسم امراة وفي الاصل موضوع للسحاب الابيض واو عاطفة وانبتت بالنون والموحدة والمثناة المشددة ماض من
الانبتات بمعنى الانقطاع والحبل بالحاء المهملة والموحدة كفلس الرسن واراد به هنا حبل المودة وعلاقة المحبة وطيران القلب كناية عن تفرق البال
واختلال الحال يعني آيا سزاوار است اگر خانه زینب ویران شده بود با آنکه گسسته شده بود رشته محبتی که بدان بستگی دل تو پریشان پراکنده
شود بجهت آن امر سيوطي في باب الهمزة الوصل شاهد در تسهیل همزه وصل است که همزه ثانی در المجد بوده باشد باعتبار وقوع او در
مبا همزه استفهام ولام تعریف **آ ال الزبير سنام المجد قد علمت ذاك القبائل والاثرون من عددا**
لم يسم قائله المراد بالزبير الزبير بن العوام وهو ابو قبيلة معروفة والسنام بالسين المهملة والنون كسحاب على الشئ والمجد بالجيم والدال المهملة كفلس
نيل الشرف والكرم وعلمت بناء التانيث بمعنى تيقنت وذاك اشارة الى الجملة وهي ال الزبير سنام المجد وهي في محل النصب على انه مفعولين لعلمت
وقيل علمت بمعنى عرفت لئلا يلزم حذف المفعول الثاني والقبائل فاعله واراد به قبائل العرب هو جمع قبيلة وربما كانه العشيرة وعشيرة الرجل بنو
ابيه الادنون او قبيلة والاثرون اي الاكثرون عطف على سنام المجد هي جمع اثر افعل من الثروة وهي بالمثلثة والراء المهملة والواو كطلحة كثرة
العدد من الناس والمال يعني آل زبیر بلند ترین مرتبه کرامت و بزرگی هستند و بتحقیق که یقین میدانند این امر را قبیلها عرب و آل زبیر بیشترند از
حیثیت شماره و جمعیت از سایر قبایل عرب مغني في من شاهد در وقوع من بفتح میم است زائد قبل از تمیز الاثرون که عددا بوده باشد البيت
حبب العراق الدهر اطعمه والحب ياكله في القرية السوس هو من ابيات للمتلمس واسمه جرير بن عبد المسيح الضبعي
كان نديما من ندماء عمرو بن هند ملك الحيرة فاخبر عمرو بانه هجاه بقصيدة فالى عمرو على انه ان وجده بالعراق ليقتلنه فهرب المتلمس فلحق بالشام فقال
ابياتا هو اولها يخاطب بها عمرو بن هند **وبعده لم تدر بصرى بما اليت من قسم ولا دمشق اذا داس الكرادیس**
ما ال بكر الا الله امكم طال الثواء وثوب العجز ملبوس اغنيت شاني فاغنوا اليوم شانكم
واستحمقوا في مراس القوم او كيسوا شبرق الرجال على برل مخيسة والضيم ينكره
القوم الكبا ئيس قوله اليت بصيغة الخطاء بمعنى حلفت والخطاب فيه لعمرو بن هند وقيل هو بصيغة المتكلم وليس بشئ كما ترى والحب في
الموضعين بفتح الحاء المهملة وتشديد الموحدة واحد الحبوب من الحنطة والشعير ونحوه والعراق ارض معروفة للعرب منها الكوفة ونواحيها والواو
للحال والحب مبتدا والجملة بعده خبره واراد بالقرية الحيرة وهي بالكسر بلدة قرب الكوفة والسوس بالسينين المهملتين اولهما مضمومة وبينهما
واو ساكنة قمل القمح والتقدير انك حلفت يا عمرو ان لا تتركني بالعراق حتى اطعم حبه والطعام لا يبقى وان استبقيته بل يسرع اليه الفساد وياكله
السوس فالبخل به قبيح يعني قسم خوردی بخدا و ندیم اینکه وانگذاری مرا در روزگار تا آنکه بخورم دانه عراق را و حال اینکه میخورد آن دانه
را در حیره سوس و سن ولاد مغني في لا ايضا في الجهة السادسة و في العاشرة من باب الخامس شاهد در حذف لا و نافیه
است از اطعمه اى لا اطعمه وابن رد بر سيبويه است كه حب العراق از باب اشتغال گرفته است و قائل نشده است بحذف لاء نافيه واز قبيل
زيدا ضربته گرفته است با عتبار آنکه اگر او از باب اشتغال بگیرد لازم میاید که ما بعد لاء نافیه عمل کرده باشد در ما قبلش و این جایز نیست
بجهة لزوم تصدیر لاء نافیه لکن این جواب بر فرض تسلیم حذف لاء نافیه است فتر مغني في اذا شاهد در منصوب بودن حب العراق است
بر توسع که جاری ساختن فعل لازم بوده باشد مجرای فعل متعدی و اسقاط حروف جر از او باعتبار بودن او مقسم علیه ای الیت بالله على
حب العراق ان لا اطعمه في الدهر **ابا خراشة اما انت ذا نفر فان قومي لم ياكلهم الضبع** هو للعباس بن مرداس السلمي يخاطب
به خفاف بن ندبة المكنى بابى خراشة وهو بالخاء والشين المعجمتين بينهما راء مهملة والف ككناسة قوله ابا خراشة منادى بحذف حرف النداء اى يا
ابا خراشة وقيل الهمزة للنداء وباخراشة باسقاط الهمزة من ابا كما يقال بابن يد منادى اى ثنية يا ابا خراشة وذو بمعنى الصاحب والنفر بالنون والفاء
والراء المهملة كفرس اراد به هنا الرهط والاكل هنا كناية عن الضعف والاستيصال والضبع بالضاد المعجمة والموحدة والعين المهملة كعضد السنة
المجدبة والحيوان المعروف وفيه تورية موهمة بانه اراد منه الحيوان المعروف اى ان كنت كثير القوم وذا قبيلة قوية لا تفتخر على فان قومي لم يضعفهم
لم يستاصلهم السنة المجدبة او بمعنى انهم ليسوا قليلين بحيث اكلهم الضبع من الضعف والقلة بل هم كثيرون ايضا يعني ابا خراشة اگر فخر مي
کنی بر من بجهة بودن تو صاحب عزت و جمعیت بدرستیکه قوم من ضعیف و مستاصل نکردانیده است ایشانرا سال قحط یا آنکه نخورده
ایشانرا کفتار از جهة قلت و ضعف مغني في ان شاهد در وقوع فاء است بعد از آن در اما شرطیه در اما انت که فاء در فاني
بوده باشد و ابن مخالفت با قول کوفیین قطر و سيوطي في افعال الناقصة مغني في ما شاهد در وقوع ماء زائد است در
اما بفتح همزه است بعد از آن مصدریه موقع کان و عوض از کان ای لان کنت ذا نفر و بنا بر مذهب کوفیین تقدیر لکونک ذا نفر است که
مغني في الظرف من باب الثالث گفته است که ابو الفتح و ابو علي قائل شده اند باینکه ما از ابدا است در اما نصب دهنده و رفع دهنده اسم
نه کان محذوف باعتبار بودن او عوض از چیزیکه شان او رفع دادن و نصب دادن است که آن چیز کان محذوف بوده باشد مغني في القاعدة
الثامنة من باب الثامن شاهد در تقدیم معمول خبر ان است بر ان با بودن آن معمول خبر که اما انت ذا نفر بوده باشد جار و مجرور

سيوطي

مغني

مغني

مغني

بتأويل الكون في انعن أبالأراجيز يا ابن اللؤم توعدني وفي الأراجيز خلت اللؤم والخور هو لابن الوليد
اللعين المنقري واسمه منازل بن ربيعة من قصيدة يهجو بها رؤبة ابن العجاج بن رؤبة التميمي وقبله إني أنا ابن جلا إن كنت
تعرفني يا رؤب والحية الصماء في الجبل وروايته في قصيدة والفشل مكان الخور فان قوافيها لام مكسورة كما ترى
ولعل له قصيدة اخرى كانت قوافيها راء مضمومة اطلع عليها بعض النحاة فتأمل الهمزة للتوبيخ والانكار والاراجيز جمع ارجوزة وهي بالراء المهملة
والجيم والزاء المعجمة كأعجوبة كالقصيدة من الرجز والرجز ضرب من الشعر وزنه مستفعلن ست مرات واللؤم في الموضعين بالهمزة كقفل ويأتي
الاصل وقيل الثاني بفتح اللام وسكون اللام وهو العذل وخطابه اياه يا ابن اللؤم مبالغة في ذمه وتوعدني اي تخوفني والخور بالخاء
المعجمة والواو والراء المهملة والفشل بالفاء والشين المعجمة كلاهما كفرس بمعنى الضعف يقول انك لما تجري من مفاوضتي بالضرب والقتال
توعدني بالهجو الذي هو اضعف وادنى من شانه ان ينتقم به الاعدا يعني آیا بسبب انشاد کردن تو در هجو من ارجوزهای و قصیدها مرا بیم
یعنی سخن شام او حال آنکه گمان میکنم پس فطرت تو ناتوانی از انتقام کشیدن از دشمن از انشا کردن ارجوزها قطع في اعمال القلوب
شاهد در ملغی شدن خلتست از عمل نصب باعتبار وقوع آن در میان دو مفعول خود که در فی الاراجیز اللؤم بوده باشد چونکه فی الاراجیز
خبر مقدم است واللؤم مبتدای مؤخر است والخور عطف است بر او أبى الله إلا أن سرحة مالك على كل أفنان العضاه
تروق هو لحميد بن ثور الهلالي الصحابي من قصيدة يصف بها امراة مالك حيث كنى بها بالسرحة وقيل يصف بها مالك ولعين شيء كما
ترى وبعده وهل أنا إن عللت نفسي بسرحة من السرح مأخوذ علي طروق سقى سرحة المحلال
بالأجرع الذي به الصرح دجن دائم وبروق قوله أبى الله اي امتنع وكره الله كل شيء والسرحة بالسين والراء والحاء
المهملات كطلحة كل شجر عظام او طوال وهنا كناية عن امرءة مالك والافنان بالفاء والنونين جمع فنن وهو كفرس الغصن الملتف والعضاه
بالعين المهملة والضاد المعجمة والهاء ككتاب جمع عضه كعنب وهو كل شجر يعظم وله شوك وافنان العضاه هنا كناية عن سائر النساء وتروق بالراء
المهملة والقاف مضارع راق فلان علي عمرو اي زاد عليه فضلا يعني ناخوش دارد خداوند هر چیز را مگر آنکه درخت مالک و مراد از
اوست بر هر شاخهای درختان بزرگ و مراد زنان است زیادتی دارد در حسن و فضل مغنی فی علی شاهد در زائد بودن لفظ
علی است بر سر کل افنان العضاه بدون عوض بودن او از چیزی بنا بر قول بعضی ای تروق کل افنان العضاه فتأمل أبى جوده لا
البخل واستعجلت به نعم من فتى لا يمنع الجود قاتله لم يسم قائله لكن الشعر يمدح به كريما قوله ابى اي امتنع وجوده فاعله
والضمير فيه للممدوح واراد بلا كلمة نفي على هذا لا تكون زائدة كما استشهد على زيادتها ابن هشام اي ابى جوده ان ينطق بلا التي للبخل اي
التي يقولها البخيل قوله استعجلت اي سبقت وفاعله كلمة نعم والضمير في به للممدوح اي سبقت كلمة نعم كلمة لا بجوده قوله من فتى متعلق بالمحذوف اي
صادرة من فتى وهو الشاب والسخي الكريم ولا يمنع الجود صفة للفتى قوله قاتله بالنصب حال ومفعول فعلى الاول يكون المعنى لا يمنع الجود في حال قتله
اياه لان الجود يفقره وقد قالوا الفقر هو الموت الاحمر وعلى الثاني يكون المعنى انه لا يمنع من يريد ان يقتله الجود بل يعطيه والضمير في قاتله يرجع الى
نعم اي بل نعم يمنع الجود وروى ايضا قائله بالهمزة مكان المثناة بمعنى سائله فعلى هذا يعود الضمير في الى الممدوح والى الجود یعنی منع کرد بخشش او گفتن لا را
که آن برای بخل است یعنی نطق میکند با کلمه لا مرد بخیل و پیشی گرفت کلمه نعم کلمه لا را بواسطه بخشش از مرد در حالتیکه جوانمرد است و نبود آن جوان
مردیکه اینصفت دارد که منع نمیکند بخشش خود را از سائل کشنده اینمدح ابی جوده با آن کشنده او که فقر بوده باشد [illegible] شاهد در
وقوع لا زائده است بر سر مفعول ابى که البخل بوده باشد ای ابی جوده البخل و قول صحیح آنست که مراد از کلمه لا مواسب نه لا زائده نیست چنانکه گذشت
فتأمل أبى دهرنا إسعافنا في نفوسنا وأسعفنا فيمن نحب ونكرم فقلت له نعماك فيهم أتمها ودع
أمرنا إن المهم المقدم هما لعبد الله بن طاهر كتب بهما الى بعض اصحابه وقد ولي الوزارة فلما قرأهما الطالب اكرمه وولاه بعض الاعمال
مما يليق به قوله ابى بمعنى كره او امتنع ودهرنا فاعله واسعافنا مفعوله وهو بالسين والعين المهملتين والفاء قضاء الحاجة
ومنه اسعفنا بصيغة الماضي قوله في نفوسنا بحذف المضاف اي في اصلاح نفوسنا وكذا فيمن نحب اي في اصلاح من نحبه ونكرمه بحذف
مفعولهما والضمير في له للدهر والنعمى كحبلى النعمة والضمير في فيهم يرجع الى من الموصولة في فيمن باعتبار الجماعة واتمها بفتح الالف والميم المشددة
بينهما مثناة مكسورة امر من الاتمام والضمير فيه للنعمى ودع امر بمعنى اترك وامرنا مفعوله والمهم بصيغة اسم الفاعل المعظم من الامر والمقدم
اسم المفعول الذي ينبغي تقديمه یعنی ناخوش داشت روزگار ما بر آوردن حاجتهای ما را در اصلاح نفسهای ما و بر آوردن
حاجتهای ما را در اصلاح امر کسیکه دوست میداشتیم او را و گرامی میداشتیم او را پس گفتم مر آن روزگار را که تمام بکن نعمتهای خود را در اصلاح
امر این دوستان و وا گذار امر ما را بدرستیکه امر معظم مقدم است بر غیر معظم یعنی امر ایشان مقدم است بر امر ما مطول في الادماج من علم
البديع شاهد در بودن این بیت از قبیل ادماج بلکه بهترین نمونه است کسیکه نسبت داده است آن را ادماج نمودن او واینکه شکایت
زمان در تهنیت در بیت باعتبار آنکه شاعر تصریح نموده است در بیت بشکایت زمان و ادماج مخالف است با تصریح أبى علماء

النَّاسِ اِنْ يُخْبِرُونَنِي بِنَاطِقَةٍ خَرْسَاءَ مِسْوَاكُهَا الْحَجَرُ لم يسم قائله وهو من الالغاز قوله ابى اى كره وامتنع واراد بالناطقة التى تصوت والخرساء بالخاء المعجمة والراء والسين المهملتين كحمراء مؤنث اخرس وهو البكيم والمراد منها الطاحونة وقيل المقعد بنسبة الى الاستنجاء بالحجر يعنى ناخوش داشتند وسرباز زدند دانايان ام مردمان از اينكه خبر دهند مرا بچيزى كه كلام اكنده كه اينصفت كه گنك وبيزبان است ومسواك او سنگست ومراد اسيا سنگست يا مقعد انسان بنا بر اختلاف سيوطى در اعراب الفعل شاهد در مهمل شدن ان مصدريه است از عمل نصب باعتبار ثبوت نون در يخبرونني بجهة تشبيه نمودن او بماء مصدريه بنا بر قول بعضى يا بجهة ضرورت بنا بر قول صحيح

اَبِحْتَ حِمَى تِهَامَةَ بَعْدَ نَجْدٍ وَمَا شَيْءٌ حَمَيْتَ بِمُسْتَبَاحِ هو لجرير بن عطية بن الخطفى التميمى من قصيدة يمدح بها يزيد بن عبد الملك بن مروان وقبله سَأَشْكُرُ اِنْ رَدَدْتَ عَلَيَّ رِيشِي وَاَثْبَتَّ الْقَوَادِمَ فِي جَنَاحِي اَلَسْتُمْ خَيْرَ مَنْ رَكِبَ الْمَطَايَا وَاَنْدَى الْعَالَمِينَ بُطُونَ رَاحِ وَقَوْمٍ قَدْ سَمَوْتَ لَهُمْ فَدَانُوا بِدُهْمٍ فِي مُلَمْلَمَةٍ رَدَاحِ لَكُمْ شُمُّ الْجِبَالِ مِنَ الرَّوَاسِي وَاَعْظَمُ سَيْلِ مُعْتَلِجِ الْبِطَاحِ قوله ابحت مخاطب من الاباحة بمعنى التجويز والخطاب فيه ليزيد بن عبد الملك وروى مكانه حميت وهو اوفق بالمعنى والحمى بكسر الحاء المهملة مقصورا ما منع من الشىء وتهامة بالمثناة ككتابة الناحية الجنوبية من الحجاز ومكة زادها الله شرفا والنجد بالنون والجيم والدال المهملة كفلس الناحية التى بين الحجاز والعراق وهى معروفة والواو للحال وما نافية وحميت بصيغة الخطاب من حماه اى منعه والباء زائدة والمستباح اسم المفعول من الاستباحة واصله من ابحتك الشىء اى حللت لك يعنى تجويز كردى ورخصت دادى قرقگاه تهامه را بعد از تجويز كردن قرقگاه نجد را وحال آنكه نيست چيزى كه منع كردى او را تجويز كرده شده ومراد اينست كه خود رخصت دادى و الا كسى را قدرت بر آن نيست كه داخل در قرقگاه تو شود مغنى فى الاشياء التى تحتاج الى الروابط من باب الرابع ايضا فى بيان انه قد يظن ان الشىء من باب الحذف وليس منه ايضا فى حذف المفعول عن باب الخامس شاهد در حذف عايد منصوب از جمله موصوف بها اى وما شىء حميته چونكه صفت است از براى شىء

اَبَحْنَا حَيَّهُمْ قَتْلًا وَاَسْرًا عَدَا الشَّمْطَاءِ وَالطِّفْلِ الصَّغِيرِ لم يسم قائله والشاعر يصف به نفسه وقومه بالشجاعة والمروة وقبله تَرَكْنَا فِي الْحَضِيضِ بَنَاتِ عُوجٍ عَوَاكِفَ قَدْ خَضَعْنَ اِلَى النُّسُورِ قوله ابحنا متكلم مع الغير من الاباحة بمعنى التجويز وحيهم مفعوله وهو خلاف الميت والضمير فيه يرجع الى اصحاب بنات عوج وهو جمع اعوج فرس كان لبنى هلال قوله قتلا واسرا منصوبان على التميز عن تعلق الاباحة بالمفعول والشمطاء بالشين المعجمة والطاء المهملة كحمراء المبيضة شعر الرأس وهو كناية عن العجوز يعنى تجويز كرديم ما جماعت زنده از اصحاب بنات عوج را از حيثيت كشتن واسير كردن يعنى بعضى را كشتيم وبعضى را اسير كرديم سوای زن پير وطفل كوچك ايشان را كه واگذارديم انها را بحال خود سيوطى فى باب الاستثناء شاهد در جر دادن لفظ عدا ما بعد خود را كه الشمطاء بوده باشد بدليل مجرور بودن معطوف او كه والطفل الصغير بوده باشد نظر بانكه قوافى ابيات قصيده مكسور است

اَبَدًا كَالْفِرَاءِ فَوْقَ ذُرَاهَا حِينَ يَطْوِي الْمَسَامِعَ الصَّرَّارُ لم يسم قائله والشاعر يصف به رجلا انزله منزله من الصبح الى نحو نصف من الليل خوفا من اعدائه ويأوى فى رؤس الجبال كحمير الوحشى التى تأوى فى راسها خوفا من دهشة مفترس قوله ابدا منصوب على الظرف والفراء بالفاء والراء المهملة والمد ككتاب جمع فرى وهو كفتى حمار الوحش والذرى بضم الذال المعجمة والراء المهملة مقصورا جمع ذروة وهى كغرفة وجه اعلى الشىء والضمير فيه للجبال او المفازة ويطوى بالطاء المهملة والواو مكسورة مضارع طوى اى كتم والمسامع مفعوله وهو جمع مسمع بالمهملتين كمنبر الاذن والصرار فاعله وهو بالصاد والرائين المهملات كشداد طويرى يشبه بالجراد ويصيح بالليل يسمى بجد جد كهدهد وقوله حين يطوى الخ كناية عن نحو نصف الليل لان الصرار لا يصيح غالبا ولا يتقوى صياحه الا فى الليل يعنى ان مرد هميشه اوقات از ترس دشمنان خود مثل خرهاى وحشى در بالاى بلنديهاى آن كوهها و بيابانها است تا زمانيكه در هم پيچد و بلرزاند گوشهاى را جد جد كه آن را زنجره گويند يعنى تا نصف شب نمرد در بيرون تنها است سيوطى فى حروف الجر شاهد در وقوع كاف جاره در كالفراء اسم و بمعنى مثل اى ابدا مثل الفراء

اِبْعَدْ بَعُدْتَ بَيَاضًا لَا بَيَاضَ لَهُ لَاَنْتَ اَسْوَدُ فِي عَيْنِي مِنَ الظُّلَمِ هو لابى الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين يخاطب بها الشيب قوله ابعد بفتح العين المهملة وبعدت بكسرها امر وفعل ماض بصيغة الخطاب من البعد بفتحتين بمعنى الهلاك والفنا والفعل كفرح والخطاب فيهما للشيب قوله بياضا تميز عن النسبة واراد به الحسن للتفسير قوله لا بياض له صفة له والاسود افعل من السواد خلاف البياض والظلم كصرد جمع ظلمة كغرفة ضد الضياء يعنى نابود وفانى شواى پيرى هميشه نابود شده از حيثيت حسن ورونق وصفائى كه اينصفت دارد كه باقى نمانده است حسن وصفائى از براى او هر آينه تو سياه ترى در چشم من از تمام سياهيها عالم مغنى فى الجهة الثانية من باب الخامس شاهد در من الظلم است كه بعضى گفته اند كه متعلق است باسود وقول اصح آنست كه صفتست از براى اسود اى اسود كائن من جملة الظلم

اَبَعْدَ بُعْدٍ تَقُولُ الدَّارَ جَامِعَةً شَمْلِي بِهِمْ اَمْ تَقُولُ الْبُعْدَ مَحْتُومَا لم يسم قائله الهمزة للاستفهام وبعد ظرف متعلق بتقول والبعد بالضم ضد القرب وشملى

مفعول

مغنی

سیوطی

سیوطی

مغنی

مفعول جامعة وهو بالشين المعجمة كفلس الاجتماع وبمعنى التفرق ايضا والمحتوم بالحاء المهملة والتاء مفعول من الحتم وهو قضاء المبرم يقال حتم

عليه الشيء اى اوجبه يعني ايا بعد از روزگار میکنی خانه ومنزل را که جمع کننده باشد حبیب مرا یا پراگنده کند مرا با ایشان وستان با آنکه

کان میکنی دوری ایشان را حکم کرده شده بر سبیل حتم ووجوب مغني في القاعدة التاسعة من الباب الثامن شاهد در فاصله شدن

ظرف یا مجرور میان کم بعد بعد بود میا شد میانه همزه استفهام وقول بمعنى ظن بجهة توسع در ظروف أبكاني الدهر ويا ربما

أضحكني الدهر بما يرضي هو من ابيات الحماسة قوله ابكاني بمعنى اساء نى والدهر فاعله قوله ويا ربما بحذف المنادى اى يا قوم ربما

رب هنا للتكثير وقيل للتقليل واضحكني بمعنى استرني والدهر فاعله وما موصولة ويرضي مجهول والنائب عن الفاعل المستتر فيه عائد الى الموصول

ويحتمل ان يكون معروفا من باب الافعال اى بما يرضي به الناس يعني غمگین کرد مرا روزگار وای قوم چه بسیار خوشحال کرد انید مرا روزگار

با نچیز یکه پسندیده شده است یا بان چیزیکه خوشنود میکرداند با نچیز مردم را مطول في المقدمة شاهد در ابكاني واضحكني است که در این

بیت بمعنى شانی واسرني آمده اند أبلى الهوى اسفا يوم النوى بدني وفرق الهجر بين الجفن والوسن هو من

ابيات لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين يصف بها نفسه بالهزال والعناء الفرقة الاحبة وبعده كفى بجسمي نحولا انني

رجل لولا مخاطبتي اياك لم ترني والبيت مفرد في بابه في الكتاب قوله ابلى فعل ماض من باب الافعال من بلاء الهم والسفر اى

شعر في المحنة والعناء وجعله باليا والهوى كفتى العشق وميل النفس قوله اسفا مفعول لاجله وهو بالسين المهملة والفاء كفرس اشد الحزن و

يوم نصب على الظرف والنوى بالنون والواو كفتى البعد والجهة التى ينوى اليها المسافر من قرب او بعد فرق ماض من التفريق ضد الاجتماع

الهجر كفلس الصرم والقطع واللام فيه عوض عن المضاف اليه اى هجرهم اى هجر الاحبة والجفن بالجيم والفاء والنون كفلس غطاء العين من اعلى و

اسفل والوسن بالواو والسين والنون كفرس النعاس واول النوم يعني کهنه ورنجور کرد عشق بجهة شدت اندوه در روز جدائى سفر

کردن دوستان بدن مرا وجدائى انداخت دوری وجدائى ایشان میان پلك چشم واول خواب را مغني الجهة الخامسة من باب الخامس شاهد

در اسفا اگر احتمال دارد که منصوب بوده باشد بفعل مقدر بنا بر آنکه مفعول مطلق تاكيد بود باشد اى اسف اسفا یا آنکه معترضه واقع

شده باشد میان فاعل ابلى که الهوى است ومفعول او که بدنى است یا آنکه منصوب باشد بر حالیت اى ابلى اسف یا بر مفعول له اى لاجل الاسف ابني

كليب ان عمي اللذا قتلا الملوك وفككا الاغلالا هو من قصيدة للاخطل واسمه غياث بن غوث التغلبي يهجو بها جرير بن عطية

بن الخطفى التميمي ورهطه ويفخر عليهم وقيل هو للفرزدق وبعده واخوهما السفاح ظمأ خيله حتى وردن جبى الكلاب

نهالا الهمزة للنداء وبنو كليب بالتصغير رهط جرير الشاعر من كليب بن يربوع بن حنظلة واراد بعميه الاخنس وعمرو بن كلثوم التغلبي الشاعر قوله

قتلا وفككا كلاهما بصيغة التثنية من القتل والفك والملوك جمع ملك وهو ككتف المتسلط في الامر قوله وفككا الاغلال اى من الاسراء الذين

اسرهم الملوك والتفعيل في فككا للتكثير والاغلال جمع غل وهو بالضم والتشديد ما يقيد به الاسير يعني اى بنى کلیب بدرستیکه دو

عموی من اخنس وعمرو ابن کلثوم آنچنان کسانى هستند که کشتند پادشاهان او بر دو اشتند غلها را از اسیر انیکه گرفتار بودند در بندان پادشاهان

سيوطي في الموصول شاهد در حذف نون تثنيه است از اللذان که تثنيه الذي موصول است بجهة ضرورت ابو موسى

فجدك نعم جدا وشيخ الحي خالك نعم خالا هو من ابيات للاخطل واسمه غياث بن غوث التغلبي يمدح بها بلال بن

ابي بردة بن ابي موسى الاشعري اراد بالشيخ هنا الرئيس والحي بطن من بطون القبيلة يعني ابو موسى پس جد تو است وخوب جدى است

وبزرگ قبيله خالوى تو است وخوب خالوى است مطول في احوال المسند اليه شاهد در تقديم مخصوص بمدح نعم است که ابو موسى

است بوده باشد بر نعم قليلا وبجهة ضرورت ابيت اسري وتبيتي تدلكي وجهك بالعنبر والمسك الذكي

لم يسم قائله والشاعر يخاطب امرأته ويصف نفسه بالعناء والتعب في الاسفار لتحصيل المعاش ويصف امرأته بالاستراحة والتطيب في الحضر

قوله ابيت متكلم من البيتوتة ومنه تبيتي بصيغة المخاطبة بحذف نونه للضرورة وكذا من تدلكي قوله اسري بالسين والراء المكسورة المهملتين

متكلم من السرى بالضم مقصورا وهو سير عامة الليل وتدلكي بالدال المهملة واللام المضمومة مضارع من الدلك وهو كفلس بمعنى المرس و

الدعك والعنبر كجعفر والمسك كحبر طيبان معروفان والذكي بتخفيف الياء للضرورة فعيل من الزكوة وهي بالزاء المعجمة والواو كطلحة الصفو

من الشيء يعني شب را بروز میآورم که راه میروم تمام شب را در محنت سفر بجهة تحصیل معاش وقوت عیال وشب را بروز میآورى تو اى زن در

استراحت ودر منزل که میمالی روی خود را بعنبر ومشك خالص که مراد اینست که میمالی عنبر ومشك خالص را بروی خود

سيوطي في المعرب والمبني شاهد در سقوط نون است از دو واحده مؤنث مخاطبه که تبيتي وتدلكي بوده باشد بدون دخول عامل

ناصب وجازم بر آن دو بجهة ضرورت چون در اصل تبيتين وتدلكين بوده اند أتى الزمان بنوه في شبيبته فسرهم و

أتيناه على الهرم هو من ابيات لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين يشكو دهره قوله الزمان بالنصب مفعول اتى وبنوه

فاعله واراد بها اهل الزمان والشبيبة كسفينة الفتاء وشبيبة الزمان كناية عن اقباله كما ان هرمه كناية عن ادباره وعدم موافقته وسرهم ماض

مغني

مغني

سيوطي

سيوطي

من السرور بمعنى الفرح والنشاة والهرم بالراء المهملة كهرس اقصى الكبر يعنى آمد ند روزگار را اهل آن روزگار در نمارونى وردن و جوانی وخوشى لنروزگار پس خوشوقت كردانيد آن روزگار ايشانرا وآمديم ما آن روزگار را در وقت پيرى زمان پشت كردن وناخوشى او پس غمگين بودن شكسته كرد ما را المطول فى الايجاز والاطناب والمساواة شاهد در حذف جمله مستبه است كه فساءتنا بوده باشد بعد از على الهرم بجهة ايجاز واختصار آتاركة تدللها قطام رضينا بالتحية والسلم لم يبتم ثم ائله الهمزة للاستفهام وتاركة بالمثناة فاعل من الترك والتدلل الدال المهملة المفتوحتين واللامين اولهما مشددة مضمومة ارائة الزوجة للزوج جراة فى تغنج وتشكل كانها تخالفه وما بها من خلاف وقطام اسم امراة ورضينا متكلم مع الغير من الرضا ضد السخط والتحية كبحية والسلم مترادفان يعنى آيا واگذارنده آنكرشمه كردن خود را قطام خوشنود هستيم بدرود وسلامى از او قطر فيما لا ينصرف شاهد در مكسور بودن ميم قطام بر وزن نعال است با وجود وقوع او فاعل از برا تاركة وتدللها مفعول است از براى تاركة آتانا فلم نعدل سواه بغيره نبى بدا فى ظلمة الليل هاديا هو من ابيات لحسان بن ثابت الانصارى يصف بها النبى صلى الله عليه وسلم قوله آتانا فعل ومفعول وبنى فاعله ونعدل بصيغة المتكلم مع الغير اما من العدل بالفتح بمعنى المثل والنظير او من العدل بالكسر وهو نصف الحمل والضمير فى سواه يرجع الى النبى واما الضمير فى بغيره فهو اما يرجع الى السوى فيكون المعنى انا لم نعدل سواه بغير السوى فيكون غير سوى النبى هو نفسه اى لم نعدل سواه به او يرجع الى غير السوى فيكون المعنى انا لم نعدل سوا منسوبا اليه بغيره فكيف نعدل نفسه بغيره وانما قال لم نعدل سواه بغيره ولم يقل لم نعدل له بغيره للتعظيم كما فى قولهم مثلك لا يبخل قيل ويحتمل ان يكون سوى هنا بمعنى العدل والانصاف فيكون المعنى لم نعدل عدله بعدل غيره انتهى قوله بدا بالموحدة والدال المهملة ماض بمعنى ظهر واراد بظلمة الليل الجاهلية والكفر وهاديا حال من المستكن فى بدا وهو فاعل من الهداية خلاف الضلال يعنى آمد ما را پس تماثل و برابر نميكنيم سواى او را بغير او در رتبه پس چگونه برابر و مماثل توانيم كرد غير او را با خود او با آنكه برابر نميكنيم در رتبه سواى او را بغير سواى او كه خود او بوده باشد پيغمبرى كه ظاهر شد در تاريكى شب جاهليت وكفر در حاليكه راه نماينده است كه اهانت اه يعنى فى غير شاهد در ضمير بغيره است كه راجع است بلفظ سواى اى لم نعدل سواه بغير السوى

آتانى ابيت اللعن انك لمتنى وتلك التى تستك منها المسامع مقالة ان قد قلت سوف انالة وذلك من تلقاء مثلك رائع هما من قصيدة للنابغة الذبيانى واسمه زياد بن معوية يعتذر الى النعمان بن المنذر المكنى بابى قابوس بما حصر فيها وقد سعى اليه بعض الوشاة بانه هجاه وبعد وعيد ابى قابوس فى غير كنهه آتانى ودونى راكس فالضواجع نبت كانى ساورتنى ضئيلة من الرقش فى انيابها السم ناقع فانك كالليل الذى هو مدركى وان خلت ان المنتاى عنك واسع والبيتان الاخيران مذكوران فى بابهما فى الكتاب قوله ابيت اللعن بصيغة الخطاب تحية الملوك فى الجاهلية اى ابيت ان تاتى من الامر ما تلعن عليه وانك فاعل اتانى بمعنى بلغنى والخطاب فيه للنعمان وكذا فيما بعده ولمتنى ماض من الملامة وتستك مضارع من الاستكاك وهو بالسين المهملة والمثناة والكافين الصمم والضيق والمسامع جمع مسمع وهو كمنبر الاذن وجملة سوف انالة مقول القول وهو بالنون متكلم من النيل بمعنى الاصابة والضمير فيه للنابغة والتلقاء بالمثناة والقاف والمد كسوة الناحية والجهة والرائع بالراء والعين المهملتين فاعل من الروع وهو بالفتح بمعنى الاضطراب والفزع يعنى آمد مرا خبر ودود بعضوتم ابيت اللعن يعنى منع كردى و ناخوش داشتى از اينكه بجاى آورى امرى كه لعن كرده شوى بران آمد مرا اينكه بدرستى كه تو سرزنش كرده مرا بخصوص اينكه رسيده است بتو اينكه من هجو كردم تو را ابتغى ان چنان سخنى است كه تنك دكر ميشود از شنيدن آن سخن گوشها سخن گفتن اينكه بتحقيق كه زود باشد كه برسم و ملاقات كنم آن تابعه بما بعد او و مكافات كنم او را بسبب هجوى كه كرده است مرا و اين سخن و تهديد بد از جانب مثل تو پادشاهى بفزع انداز نده است مثل من كسى را معنى فى الامور التى يكتسبها ما الاسماء بالاضافة من باب الرابع شاهد در مبنى شدن لفظ مقالة است بر فتح باعتبار اضافة شدن او بمعنى كه آن مصدريه بوده باشد وكسب نمودن و بنا از مضاف اليه مبنى بواسطه اضافة آتانى انهم مزقون عرضه جحاش الكرملين لها فديد هو لزيد الخيل سمى به لشجاعته او لكونه صاحب خمسة افراس وهو الذى سماه النبى صلى الله عليه وسلم زيد الخير هجو به قوما بعده ما بلغه بانهم يتكلمون فى نسبه قوله آتانى بمعنى بلغنى وانهم فاعله ومزقون جمع مزق وهو بالزاء المعجمة والقاف ككتف مبالغة من مزق فلان عرض اخيه اذا طعن فيه والعرض بالكسر جانب الرجل الذى يصونه من نفسه لئلا ينقص الجحاش بالجيم والحاء المهملة والشين المعجمة ككتاب جمع جحش وهو كفلس ولد الحمار وتخصيصهم بها للمبالغة فى الحقارة والكرملين تثنية كرمل وهو بالزاء المعجمة كبرج ماء بجبل طى والفديد بالفاء والدالين المهملتين كامير رفع الصوت وشدته يعنى آمد مرا و رسيده است بمن كه انجماعت بسيار پاره كنندگان اند عرض مرا و ايشان در نزد من مثل كره خرهاى دو آب كرمل بودكوه طى هستند كه از براى آنها است آوازهاى بلند منكر قطر فى امثلة المبالغة سيوطى فى اعمال اسم الفاعل شاهد در عمل كردن صيغه مبالغة است كه مزقون بصيغة جمع بوده باشد در عرضه نصب بر مفعوليت وفاعل او ضمير جمع است كه راجع است بانقوم كه مهجو آتانى من ابى انس وعيد فسل لغيظة الضحاك جسمى هو من ابيات

باب الالف

مختصر

مطول

خاوصنا

الحماسة قوله اتانی فعل ومفعول بمعنی بلغنی وابو انس بالنون والسین المهملة کفرس کنیة رجل ووعید فاعل ثان وهو کاسم التهدید والتخویف وسل امر
السین المهملة وفتح اللام المشدد کما هو القیاس فی استعماله بمعنی ذاب هلک والغیظة کطلحة مرة من الغیظ وهو الغضب شدته والضحاک بالضاد المعجمة
والحاء المهملة کشداد اسم ملک مشهور بشدة الغیظ الغضب جسیم فاعل سل یعنی مدرا از جانب انس تهدید و وعده بد پس کداخت از شدت بجهة
مرشد غیظ کردن ضحاک جسم من مختصر و مطول فی التشبیه علم البیان شاهد در تشبیه نمودن شاعر است بطریق استهزا و تملیح بانس
بضحاک که علم از برای پادشاهی که مشهور است بشدة و غضب و خشم اتانی وعید الحوص من آل جعفر فیا عبد عمرو لو نهیت الاحوص
هو من قصیدة للاعشی واسمه میمون بن قیس یخاطب عبد عمرو بن شریح بن الاحوص وکان قد هجا من قبل علقمة بن علاثة بن عوف بن الاحوص
ومدح آل جعفر فخوف علقمة الاعشی بالقتل فانشد الاعشی القصیدة قوله اتانی بمعنی بلغنی والوعید کاسم التهدید والتخویف والحوص والحا
والصاد المهملتین کقفل والاحاوص کلاهما جمع احوص وهو افعل من الحوص کفرس وهو ضیق فی مؤخر العین وفی احدیهما لکن اراد بالاحاوص
هنا اولاد الاحوص بن جعفر منهم العوف والشریح وعمرو قوله من آل جعفر ای من اجلهم لمدحی ایاهم ولو للتمنی ای تمنی نهیک الاحاوص
من هجائی ای وقتلی او المعنی لو نهیت عن شرهم لکان اولی یعنی امده رسیدن مرا تهدید و وعده بد مردان تنگچشم و مراد اولاد احوص است
از جهة آل جعفر یعنی بجهة مدح کردن من آل جعفر را پس ای عبد عمرو ای زود ادم که نهی کنی اولاد احوص را از قتل وضرر رسانیدن ایشان بمن
نظام فی جمع المکسر شاهد در حوص که جمع احوص آمده است باعتبار ملاحظه وصفیت در حوص و باعتبار ملاحظه علمیت در حوص بجهة منع
صرف جمع او را احاوص بسته اند اتت حناک تقصد کل فج ترجی منک انها لا تخیب لم یسم قائله قوله اتت بتاء التانیث ماض
الاتیان وفاعله المستتر فیه یرجع الی المؤنث قوله حناک ای حتی بلغت الیک جملة تقصد الخ وکذا ترجی الخ حال من فاعل اتت وتقصد کتضرب
مضارع من القصد والفج بفتح الجیم المشددة الطریق الواسع بین الجبلین او مطلق الطریق کما هو المراد منه هنا وترجی مضارع من الترجی من
الرجاء وهو ضد الیاس لکن هنا بمعنی ترجو قوله انها بتخفیف النون للضرورة قوله لا نافیة وتخیب بفتح المضارعة وبالخاء المعجمة والباء الموحدة مضارع والیاء

نظام

مغنی

من الخیبة بمعنی الحرمان والقنوط یعنی امد او تا انکه رسید بسوی تو در حالیکه قصد میکرد هر راهی را و در حالیکه امید وار بود از تو اینکه بدستی
که او نا امید و محروم نخواهد شد از بخشش و عفو تو مغنی فی حتی شاهد در دخول حتی است بر ضمیر مخاطب بجهة ضرورت انشی
بالامس ابیاته تعلل روحی بروح الجنان کبرد الشباب برد الشراب وظل الامان ونیل الامانی وعهد
الصبی ونسیم الصبا وصفو الدنان ورجع القیان الابیات للصاحب بن عباد قالها فی جواب من مدحه بابیات
اخر قوله انشی بتاء التانیث فعل ومفعول بمعنی بلغنی وابیاته فاعله والامس خلاف الغد وتعلل بالعین المهملة مضارع من التعلل
وهو التشاغل بالامر والتسلی وهو صفة لابیاته والروح بالضم ما به حیوة الانفس والثانی بالفتح وهو نسیم الریح والجنان ککتاب جمع جنة وهی
الفردوس والکاف للتشبیه والبرد بالموحدة والراء والدال المهملتین کقفل ثوب مخطط وبرد الشباب کنایة عن صفائه وانواع لذائذه فی اوانه والثانی
بالفتح بمعنی البرودة والامان کسحاب السلامة والنیل بالنون والیاء کفلس الاصابة والامانی جمع امنیة وهی کاضحیة اسم لما یتمناه الانسان والعهد
الزمان والصبی بکسر الصاد المهملة وفتح الموحدة مقصورا بمعنی جهلة الفتوة وصغر السن والنسیم کامیر نفس الریح اذا کان ضعیفا والصبا کعصا ریح معروف
والصفو بالصاد المهملة والفاء والواو کدلو الخالص من الشیء وضد الکدر والدنان بالدال المهملة والنون ککتاب جمع دن بالفتح والتشدید هو الراقود
العظیم والترجیع بالفتح ترجیع الصوت وتردیده فی الحلق والقیان ککتاب جمع قین هو بالقاف والیاء والنون کفلس العبد یعنی امد مرا دیروز ابیات او
انهم که این صفت داشت که تسلی میداد روح مرا بسوی بهشت مثل زیبا و لذتهای زمان جوانی و خنکی شراب و سایه امنیت و سلامتی و رسیدن بارزوها
و زمان کودکی و نسیم باد صبا و صفای شراب صاف خمها و غنا کردن غلامان و کنیزان غنا کننده مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد
در تشبیه نمودن شاعر است شعر خود بطریق جمع اتبیت ریان الجفون من الکری وابیت منک بلیلة الملسوع
هو للمرتضی رحمه الله والهمزة للتوبیخ وتبیت مخاطب من البیتوتة ومنه ابیت بصیغة المتکلم والریان بالراء المهملة والیاء والنون کشداد صفة من روی
فلان بالماء اذا شرب منه حتی کفاه والجفون بالضم جمع جفن وهو بالجیم والفاء والنون کفلس غطاء العین من اعلی واسفل والکری
بالراء المهملة کفتی النوم قوله منک ای من فراقک والملسوع بالسین والعین المهملتین وبصیغة المفعول الذی لسعته ای لدغته الحیة
والعقرب بفمها وابرتها یعنی آیا شب میگذرانی در حالیکه پر است پلکهای چشم تو از خواب با اینکه شب را بروز میاورم از فراق تو بمثل شب
انسان کسیکه گزیده باشد او را مار و عقرب مغنی فی باب التنازع در مقام ذکر استشکال بعضی از فقها ابن یعیش با اینکه چگونه ضمة
داده است شاعر تاء اخر از تبیت را و لهذا انکه از برای مخاطب است نه متکلم و چگونه فتحه داده است تاء ابیت را و لهذا انکه از برای متکلم است
نه مخاطب که کرده است ابن یعیش او جواب داده است از استشکال ایشان با اینکه تبیت و ابیت ظاهر دو فعل مضارعند از بات که افعال ناقصه
است و تاء در آن دو علامت لام الفعل است نه علامت مخاطب بودن تبیت تاء مضارعه در اول و است ضمه تاء لام الفعل و علامت
برمرفوع بودن او باعتبار حلول کردن او محل اسم و علامت متکلم بودن ابیت همزه اول او است و فتحه تاء لام الفعل و علامت بر منصوب بودن

اوبان مقدره بعدازواو بمعنی مع ای مع ان ابیت منك **اتجزع ان نفس اتاها حمامها فهلا التی عن بین جنبیك تدفع** هو لرجل من محارب یعزی ابن عم له علی ولده وقبله **وان اخاك الکاره الرید وارد وانك مرئ من اخیك ومسمع وانك لم تدری بانه بلدة صداك ولا عن ای جنبیك تصرع** الهمزة للتوبیخ وتجزع مضارع من الجزع نقیض الصبر وان شرطیة وجوابها محذوف یفسره اتاها ظاهرة والضمیر فیه وفی حمامها یرجع الی النفس والحمام بالحاء المهملة ککتاب قضاء الموت واراد بالتی عن بین جنبیه نفسه والمعنی انه لا معنی بجزعك من اتیان ما قضی من الموت لنفس غیرك مع انك لا تستطیع دفع ذلك الحمام من نفسك التی بین جنبیك انتهی **یعنی** ایا جزع میکنی اگر بیاید بنفسی را قضا مرگ او پس چرا دفع نمیکنی مرگ را از انچنان نفسی که در میان دو پهلوی تو است مراد اینست که چرا از خود دفع مرگ نمیکنی **مغنی** فی عن **شاهد** در وقوع عن است زائده وبودن او عوض از عن محذوفه قبل از التی موصول ای فهلا تدفع عن التی بین جنبیك **اتغضب ان اذنا قتیبة حزتا جهارا ولم تغضب لقتل ابن خازم** هو من قصیدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یمدح فیها سلیمان بن عبد الملك ویهجو جریرا الشاعر ویذکر قتل قتیبة بن مسلم بن عمرو بن الحصین وقد قتله وکیع بن حسان وقبله **لقد شهدت قیس فما کان نصرها قتیبة الا عضها بالاباهم فان تقعدوا تقعد لئام اذلة وان عدتموا عدنا ببیض صوارم اتغضب ان الخ فما منهما الا بعثنا براسه الی الشام فوق الشاحجات الرواسم** الهمزة للانکار التوبیخی باعتبار ان الشاعر انکر علی المخاطب غضبه من امر یسیر وهو قطع اذنی قتیبة وترك غضبه من امر عظیم وهو قتل ابن خازم وتغضب فی الموضعین مضارع بصیغة الخطاب من الغضب هو ضد الرضا واذنا اصله اذنان تثنیة اذن سقطت نونه للاضافة وقتیبة بالقاف والمثناة والیاء والموحدة والهاء کجهینة هو قتیبة بن مسلم کما مر وحزتا بالحاء المهملة المضمومة والزاء المعجمة المشددة مجهول ماض بصیغة التثنیة من الحز بمعنی القطع قوله جهارا حال ای مجاهرة وهو بالجیم والراء المهملة ککتاب ضد الخفاء واللام فی لقتل للتعلیل ابن خازم بالخاء المهملة والزاء المعجمة هو قیس بن ابی خازم **مغنی** فی ان **شاهد** در امدن ان است بمعنی اذ قتیبه نه از برای شرط باعتبار انکه شاعر این شعر را بعد از قطع شدن دو گوش قتیبه گفته واز برای این شعر توجیها است وجوابها چند است که در اصل مغنی مذکور است وتمام تفصیل ان در شواهد الکبری ذکر کرده ایم ومن شاء فلیرجع الیها **اتفرح اکباد المحبین کالذی اری کبدی من حب بثنة تفرح** هو من قصیدة لجمیل بن عبد الله بن معمر الهانی صاحب بثینة وقبله **وو الله ما یدری جمیل بن معمر لعوج المطایا والقضایا مسبح وکلتاهما امست ومن عند اهلها الیلی بقوم ابثینة اتفرح سلو الواجدین المخبرین عن الهوی وذو اللب احسانا یبوح فیبرح** الهمزة للاستفهام التوبیخی وتفرح فی الموضعین کتمنع غائبة من الفرح بمعنی الجرح واکباد المحبین فاعله وهی جمع کبد معروفة والکاف للتعلیل الذی بمعنی ان المصدریة واری متکلم من الرؤیة وثبتة بالموحدة والمثلثة والنون والهاء کطلحة صاحبة جمیل الشاعر وقد یصغر فیقال فیه بثینة کجهینة کما هو من عادات العرب یقولون فی هند هنیدة بالتصغیر وی مکانه مثنة وهو بفتح المیم وکذا الیاء المشددة والهاء صاحبة ذی الرمة الشاعر والمعنی انه اتفرح اکباد المحبین کرؤیتی ثبتة تفرح کبدی من حبها ویحتمل ان یکون اکباد المحبین مفعول تفرح علی ان یکون تفرح بصیغة الخطاب ووقعت جملة اری معترضة بین الموصول وصلته فالمعنی اتفرح اکباد المحبین مثل فرح کبدی فیما اریه او وقع اری صلة الموصول اسمیا والعائد محذوف فالمعنی اتفرح اکباد المحبین کالفرح الذی اراه تفرح کبدی من حب بثنة انتهی **یعنی** ایا ریش میشود جگرهای دوستان بعلت دیدن من بثنه را که ریش میشود جگر من از دوستی او بر تقدیر او بودن تفرح بصیغة خطاب **یعنی** ایا ریش میکنی جگرهای دوستان را مثل جراحت کردن جگر من در ان چنان قسمیکه میبینیم انرا **مغنی** فی الجهة الثالثة من باب الخامس **شاهد** در وقوع الذی موصول است در بیت مثل ان مصدریه وبمنزله او در تاویل مصدر بودن ای کرؤیتی **اتنتهون ولن ینهی ذوی شطط کالطعن یذهب فیه الزیت والفتل** هو من قصیدة للاعشی واسمه میمون بن قیس اولها **ودع هریرة ان الرکب مرتحل وهل تطیق وداعا ایها الرجل** ومنها **اما ترینا حفاة لا نعال لنا انا کذلك ما نحفی وننتعل** الهمزة للاستفهام الانکاری وتنتهون جمع بصیغة الخطاب من الانتهاء بمعنی قبول النهی وترك الشیء والواو للحال وینهی مضارع من النهی ضد الامر وذوی شطط مفعوله وهو بالمعجمة والطائین المهملتین کفرس الجور والظلم وکالطعن فاعله ویجوز ان یکون الفاعل مقدرا والکاف حرف صفة قامت مقامه ای لن ینهی ذوی شطط شیء کالطعن قوله یذهب ای یدخل والجملة صفة علی زیادة ال وکونها للعهد الذهنی او حال والزیت بالزاء المعجمة والیاء والمثناة کفلس دهن معروف والفتل بالفاء والمثناة کعنق جمع فتیلة کسفینة معروف والمعنی لن ینهی الظالم عن ظلمه شیء مثل الطعن الجائف الذی یغیب فیه الفتل اذا دسمت بالزیت **یعنی** ایا ترك میکنید باز می ایستید از ظلم کردن وحال انکه هرگز باز نمیدارد صاحبان ظلم را از ان ظلم کردن چیزی مثل زخم نیزه که داخل شود در او روغن زیت وفتیلها یعنی که زخم میکند ادمی یعنی زخم نیزه باز دارنده تر است صاحبان ظلم را از ظلم کردن از نشاندن نیزها در زخمها دیگر

نسبت با ایشان سیوطی فی حروف الجر شاهد در وقوع کاف کالطعن اسم بمعنی مثل ای مثل الطعن اتوا ناری فقلت منون انتم
فقالوا الجن قلت عموا ظلاما هو من ابیات لشمر بن الحارث الضبی وقیل هو لجذع بن سنان الغسانی وقبله ونار قد حضأت
بعید وهن بدار لا ارید بها مقاما سوی تحلیل راحلة وعین اکالئها مخافة ان تنامی اتوا
ناری الخ فقلت الی الطعام فقال منهم زعیم نحسد الانسان الطعاما لقد فضلتم بالاکل
فینا ولکن ذاک یعقبکم طعاما الضمیر فی اتوا وفی فقالوا یرجع الی الجن وناری مفعول اتوا قوله الجن بالرفع خبر مبتدأ محذوف
ای نحن الجماعة الجن ویجوز ان یکون مجرورا باضافة الجماعة الیه ای نحن جماعة الجن قوله عموا ظلاما کلمة تحیة واصل عموا انعموا من نعم ینعم بالکسر
حذف منه الالف والنون تخفیفا یقال عش ناعما ای حسن لین وهو من دعم یعم وعمنا ومن عادتهم انهم یقولون فی الصباح عم صباحا وفی المساء
عم مساء قوله ظلاما نصب علی التمیز وهو بالظاء المعجمة کسحاب الظلمة وذهاب النور ای فلیتنعم ظلامک من النعومة یعنی امدند جماعتی آتش را پس گفتم
که کیستید شما پس گفتند که ما جماعت جنیانیم گفتم با ایشان که خوش کند ان باشد از حیثیت تاریکی یعنی شب شما خوش باد سیوطی فی باب الحکایة
شاهد در ملحق شدن واو ونون جمع آمن موصوله که منون باشد تحریک نون جمع ودر سبیل ندرت اتهجر لیلی بالفراق حبیبها وما
کان نفسا بالفراق تطیب هو من قصیدة المخبل السعدی واسم عبد الرحمن وقیل للاعشی همدان وقیل لقیس بن معاذ الهمزة للاستفهام
الانکاری وتهجر غائبة من الهجر کفلس وهو الصرم والقطع وروی مکانه تؤذن وهو بالذال المعجمة من الایذان بمعنی الاعلام والاشعار ولیلی بالکسر اسم امرأة وروی
مکانه سلمی وهو فاعل تهجر وحبیبها مفعوله وقوله نفسا تمییز عن فاعل تطیب وما کاد تطیب هو واحد نفسا بالفراق ای ما کان تطیب نفس احد بالفراق والواو
للحال وما نافیة یعنی آیا وا میکذارد لیلی مجد او دوری کردن دوست خود را وحال آنکه نزدیک نیست که پاکیزه باشد ان لیلی با احدی از حیثیت نفس بجدائی یعنی
کمان نمیکنم که احدی خوش دل باشد بفراق دوست خود پس چگونه لیلی جدائی وقطع الفت خواهد کرد با من انموذج وجامی سیوطی فی التمیز
شاهد در تقدم تمیز است که نفسا بوده باشد بر عامل خود که تطیب است وحال آنکه عامل وفعل متصرف است وابن بنابر قول جماعتی است که نفسا تمییز
گرفته اند نه فاعل اجارتنا ان الخطوب تنوب وانی مقیم ما اقام عسیب هو من ابیات لامرء القیس بن حجر الکندی یخاطب بها
امرأة میتة وذلک انه لما احتضر بانقرة نظر الی قبر فسأل عنه فقیل له هو قبر امرأة غریبة فقال الابیات وبعده اجارتنا انا غریبان ههنا
وکل غریب للغریب نسیب فان تصلینا فالقرابة بیننا وان تهجرینا فالغریب غریب الهمزة للنداء والجارة بالجیم
والراء المهملة کفاره مؤنث الجار وهو الذی بیتک او فیما قرب من منازلک والخطوب بالضم جمع خطب وهو بالخاء المعجمة والطاء المهملة و
الموحدة کفلس الامر العظیم وتنوب بالنون والموحدة بمعنی تنزل قوله مقیم ای ثابت فی محلها والعسیب بالعین والسین المهملتین والبا الموحدة کحبیب
اسم جبل یعنی ای همسایه ما بدرستیکه امرهای بزرگ نازل میشود بر انسان وبدرستیکه من برجا وثابت قدم هستم در متحمل شدن آن امور
تا زمان بودن برپای کوه عسیب مغنی فی ما شاهد در وقوع لفظ ما اقام است مصدریه زمانیه ای زمان اقامة عسیب اجد
الملامة فی هواک لذیذة حبا لذکرک فلیلمنی اللوم هو لابی الشیص الخزاعی قوله اجد متکلم من الوجدان بمعنی
الادراک والهوی کفتی العشق ومیل النفس واللذیذة فعیلة من اللذة وهی نقیض الالم وحبا مفعول لاجله والذکر خلاف النسیان ولیلمنی
مضارع من الملامة ومنه اللوم وهو کسکر جمع لائم یعنی مییابم ملامت در سرزنش را در دوستی وعشق تو صاحب لذت وخوشی بجهة دوست
داشتن من هر یاد کردن تو را پس باید که بسیار ملامت کنند مرا ملامت کنندگان ایضا قوله اأحبه واحب فیه ملامة ان
الملامة فیه من اعدائه هو من ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین الهمزة للانکار والواو للحال وملامة مفعول احب و
الاعداء جمع عدو وهو الخصم والضمیر فیه للممدوح وکذا باقی الضمائر فی البیت یعنی آیا دوست میدارم او را وحال آنکه دوست دارم در
حق او سرزنش مردمان را بدرستیکه سرزنش در حق او از جمله دشمنان اوست مختصر ومطول فی السرقات الشعریة من الخاتمة شاهد
در سرقت نمودن شعر شاعر ثانی است معنی شعر شاعر اول را با بودن شعر ثانی نقیض معنی شعر اول اجهالا تقول بنی لوی لعمر ابیک
ام متجاهلینا هو من قصیدة للکمیت بن زید الاسدی یمدح بها مضر ویفضلهم علی اهل الیمن ویعرض بقریش وبعده عن الکرامی
الکنانة لم یردها ولکن کاد غیرهم یکایدینا الهمزة للاستفهام والجهال کرمان جمع جاهل ضد العالم وبنی لوی بضم اللام وفتح الواو و
تشدید الیاء هم بنی لوی بن غالب المعروف بقریش قبیلة والمتجاهل الذی یری من نفسه الجهل ولیس به یعنی انظن قریشا انهم جاهلون ام متجاهلون
عن هذه الحکایة وهی قولهم فلان کالرامی الکنانة لم یردها والکنانة بالنون کسماحة وعاء السهام یعنی من یتعرض لشتم احد یشتمه بالکنانة ویقول
لم اردها فکان کمن رمی کنانة احد ویقول لم ارد الرمی ای صاحبه فان من رمی کنانة احد فقد رمی صاحبها لان السهم قد یتخطی عن الکنانة ویصیب صاحبه
حاصل المعنی ان بعض الشعراء یتعرض لقریش ولم یعلموا ان من هجا شاعرا فقد هجا فی الحقیقة نفسه لان ذلک الشاعر یهجوه بافحش مما هجاه به
مکافأة قوله کاد بالدال المهملة بمعنی مکر یعنی هو لم یرد هجاء الکنانة بالرمی ظاهرا ولکن مکر به حقیقة قوله مکائدینا هو ایضا من الکید بمعنی المکر وکان ینبغی
ان یقول غیر مکائد بصیغة المفرد لانه خبر عن الرامی وهو مفرد لکن جمعه للضرورة او باعتبار الجماعة معنی یعنی آیا کمان میکنی قبیله بنی لوی بن غالب را

سیوطی

سیوطی

زمخشری

جامی

سیوطی

مغنی

مطول مختصر

نادان

نادان هرا بنیه مجاید ترسیم با انکه کمان میکنی ایشانرا که نادانی را بخوبی بسته اند از اینجا که این مثلی است مشهور در عرب سیوطی فی امثال القلوب بشاء
در علمون بن تقول بمعنی تظن است عمل نصب را در دو مفعول نموده باوجود تقدیم و فاصله شدن مفعول ثانی او که جهابو ثباشد مثباء و همزه استفهام
لوی مفعول اول تا وانست أُحَادٌ اَمْ سُدَاسٌ فِیْ اُحَادٍ لُیَیْلَتُنَا الْمَنُوْطَةُ بِالتَّنَادِ هو من ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین
یشکو به طول لیله قوله احاد حذف منه همزة الاستفهام للضرورة بقرینة ذکره ام بعد ای احاد و هو فی الموضعین سداس کغراب بمعنی الواحد السادس لا بمعنی
واحد واحد و ستاس سادس کما هو المفروض فیهما فی العدد و لییلتنا تصغیر لیلة والمنوطة بالنون والطاء المهملتین مفعوله من ناط ای بطه و علقه
و هو صفة للیلة قوله بالتناد بحذف المضاف ای التناد و الیاء فی اخره ای بیوم التنادی و هو بالمثناة المفتوحة و النون و الالف و الدال المهملة المفتوحة و النون المکسورة
والیاء یوم القیمة واصله بمعنی الاجتماع سمی به لان الله یجمع فیه الخلائق یعنی آیا یکشب است یا شش شب مندرج در یک شب شب ما که اینصفت
دارد که بسته شده آنرا دراز درازی به روز قیامت مغنی فی ام شاهد در لفظ ام است که محتمل است در بیت باینکه متصله منقطعه هر یک بوده
باشد ایضا مغنی فی الحادی عشر باب التیاس این بیت را ذکر کرده آورده مقام تخطئه و نسبت خطاء و جهل بمتنبی شاعر داده باعتبار ذکر کردن واحد ام سداس
زاد در مقام تقسیم لها الکه مثل چنین موضع مقام تقسیم نیست اُحَاذِرُ اَنْ تَعْلَمَ بِهَا فَتَرُدَّهَا فَتَتْرُکَهَا ثِقْلًا عَلَیَّ کَمَا هِیَا هو من ابیات الجمیل
عبد الله بن معمر قاله فی صاحبته بثینة و قبله اَلَا طَالَ کِتْمَانِیْ بُثَیْنَةَ حَاجَةً مِنَ الْحَاجِ مَا تَدْرِیْ بُثَیْنَةُ مَا هِیَا اُحَاذِرُ
اَنْ الخ اَغَرَّکِ اَنِّیْ لَا اَبْخَلُ عَلَیْکُمْ وَلَا یَفْتَحِسُ فِیْمَا الدَّیْکُ لَتَقَاضِیَا اَعُدُّ اللَّیَالِیْ لَیْلَةً بَعْدَ لَیْلَةٍ وَقَدْ
عِشْتُ دَهْرًا لَا اَعُدُّ اللَّیَالِیَا قوله احاذر متکلم من المحاذرة من الحذر و هو بالحاء و الراء المهملتین بینهما ذال معجمة کحجر
بمعنی الاحتراز و المستتر فی الافعال الثلثة یرجع الی بثینة والضمائر البارزات فی البیت ترجع الی الحاجة المذکورة فیما قبله و الثقل بالمثلثة
والقاف کحبر الحمل قوله کما هیا بالالف للاشباع الحاصلة من فتحة الیاء اصله کما هی ای کما کان قبل ذلک حملها علی کاهلی و رقبتی یعنی دوری
میکنم از اینکه بداند و خبردار شود آن بثینه بان حاجت چیست و رد کند و قبول نکند آن حاجت را پس کذارد آن حاجت را در حالتیکه سنگینی و تحمل آن
باند بر گردن من همچنانکه سنگینی و تحمل آن پیش از این بر گردن و دوش من بود مغنی فی ان شاهد در جزم دادن ان ناصبه است تعلم
را بنابر قول بعضی و حمل کرده اند بعضی جزم او را بر ضرورت اُحِبُّ الصَّالِحِیْنَ وَلَسْتُ مِنْهُمْ لَعَلَّ اللّٰهَ یَرْزُقُنِیْ صَلَاحًا لم یسم قائله احب
متکلم من حب ضد ابغض و الصالحین جمع صالح ضد الطالح و الصالح من یعمل البر و ما یصلح الامور دنیا و اخره و الطالح من یعمل بنقیضه و
الواو للحال و لست بصیغة المتکلم و الضمیر فی منهم یرجع الی الصالحین و الصلاح بالفتح ضد الفساد یعنی دوست میدارم جماعت صالحین را و حال
انکه نیستم از ایشان امید است که خداوند روزی کند مرا اصلاح را هدایه فی الحروف المشبهة بالفعل شاهد در لعل که اثر برا اثر جر است
و نصب داده است الله را بنابر اینکه اسم باشد از برای او و جمله یرزقنی صلاحا در محل رفع است خبر است از برای او و اَحَبُّ الْمُوْقِدِیْنَ اِلَیَّ
مُوْسٰی وَجَعْدَةُ اِذَا اَضَاءَهُمَا الْوُقُوْدُ هو من قصیدة لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یمدح بها هشام بن عبد الملک اوّلها
عَفَا النَّسْرَانِ بَعْدَکَ فَالْوَحِیْدُ وَلَا یَبْقٰی لِجِدَّتِهِ جَدِیْدُ نَظَرْنَا نَارَ جَعْدَةَ هَلْ نَرَاهَا اَبُعْدٌ غَالَ ضَوْءَکَ
اَمْ هُمُوْدُ اَحَبُّ الْمُوْقِدِیْنَ الخ تَعَرَّضَتِ الْهُمُوْمُ لَنَا فَقَالَتْ جَعَادَةُ اَیُّ مُرْتَحِلٍ تُرِیْدُ فَقُلْتُ لَهَا
الْخَلِیْفَةَ اَیَّ شَکٍّ هُوَ الْمَهْدِیُّ وَالْحَکَمُ الرَّشِیْدُ هِشَامُ الْمُلْکِ وَالْمَلِکُ الْمُصَفّٰی یَطِیْبُ اِذَا نَزَلْتَ بِهِ
الصَّعِیْدُ الخ قوله احب تفضیل من الحب و هو ضد البغض و الموقدین جمع موقد و هو بالواو و القاف و الدال المهملة و بصیغة اسم الفاعل
الفاعل الذی یشعل النار و ینفعها و حب الموقدین مکانها فالالف للقسم حب بضم الحاء و فتحها افعل ماض و الموقدان فاعله و موسی و جعد عطف بیان
لقوله الموقدان فالمعنی حبب الله الی وقت اضاءة وقودهما ایاه و جعد بالجیم و العین و الدال المهملتین الهاء کطلحة هی اخت موسی و کانا یوقدان نار القری قوله
اضاءهما بالضاد المعجمة ای جعلتهما ضوء النار بین الاهالی و الوقود کصبور النار و اتقادها یعنی دوست داشته شده تر برافروزندگان آتش که بجهت
راه یافتن مهمانان و زیارت کنند کان شخص افروزند بسوی من موسی و جعد اند در وقتیکه روشن بکرداند قامت آن دو را شعله آتشی که
خوب برافروخته اند بجهت راه یافتن مهمان و کسیکه ذکر کرده باشد نظام فی باب الابدال مغنی فی القاعدة الثامنة من باب الثامن شاهد
در بدل شدن واو موقدین موسی است بهمزه باعتبار مجاورت نمودن واو ضمه میم الیس بواسطه اینجا و عطا کرده شده است بارحکم واو مضموم
و بدل شده است بهمزه اَحَجَّاجُ لَا تُعْطِ الْعُصَاةَ مُنَاهُمْ وَلَا اللّٰهُ یُعْطِیْ لِلْعُصَاةِ مُنَاهَا هو من ابیات اللیلی الاخیلیة تمدح بها
الحجاج و قبله اَحَجَّاجُ لَا تُفْلَلْ سِلَاحُکَ اِنَّمَا الْمُنَایَا بِکَفِّ اللّٰهِ حَیْثُ تَرَاهَا اَحَجَّاجُ لَا تُعْطِ الخ اِذَا هَبَطَ الْحَجَّاجُ
اَرْضًا مَرِیْضَةً تَتَبَّعَ اَقْصٰی دَائِهَا فَشَفَاهَا شَفَاهَا مِنَ الدَّاءِ الْعُضَالِ الَّذِیْ بِهَا غُلَامٌ اِذَا هَزَّ الْقَنَاةَ
سَقَاهَا الهمزة للنداء و حجاج بالحاء المهملة و الجیم کشداد اسم ملک معروف بانه قتل کثیرا من السادات و العصاة بالضم جمع عاص و هو با
المهملتین المذنب المقصر فی الطاعة و المنی فی الموضعین بضم المیم و فتح النون مقصورا جمع منیة کغرفة و هی اسم لما یتمناه الانسان و الواو للحال و لا نافیة
و الله مبتدأ یعطی خبر و المستتر فیه فاعله و للعصاة مفعول اوله و مناها مفعول ثانیه و الضمیر فیه للعصاة یعنی ای حجاج عطا مکن گناهکاران را آرزوهای ایشانرا

کرنا فرما

سیوطی

مغنی

مغنی

مغنی

هدایه

مغنی

باب الالف

مغنی

محسن

مغنی

والجمهور

مغنی

مطول مختصر

مطول

که نا قوما میکند امر نمودا از زوجها تو را ایشان را با ایشان وقتها انکه عطای نمیکند خداوند گناهکار از زوجها ایشان را با ایشان مغنی فی الالف
شاهد در زیاشدن لام تقویت در مفعول یعنی که للعصا بوده باشد با وجود تاخر او از یعنی احفظ ودیعتک التی
استودعتها یوم الاعارب ان وصلت وان لم هو لابن هرمه واسمه ابرهیم بن علی محمد وقیل شهرته به نسبته الی
جده هرمه ویقال ایضا لاخر و لد الشیخ والشیخ ابن هرمه هذا هو المعول علیه فی تسمیته بقوله احفظ کاعلم امر من الحفظ بمعنی المواظبة وقلة الغفلة
والودیعة بالواو والدال والعین المهملتین کسفینة العهد واستودعتها مجهول مخاطب استودعته ودیعة ای استحفظته ایاها والاعارب جمع اعرب وهو
افعل من العربیا لعین الراء المهملتین والموحدة کفلس بمعنی النشاط وصلت مخاطب من الوصول بمعنی البلوغ یعنی محافظت بکن عهد خود را از جهان
عهدی که سپرده شده انعهد را در روز خوشیها و نشاطها اگر برسی او را و اگر نرسی او را محسن فی النوع السادس مغنی فی لما شاهد
در حذف فعل لم جازم است بعد از وبجهت ضرورت ای وان لم تصل احقا ان جیرتنا استقلوا فنیتنا ونیتهم فریق
هو مطلع قصیدة المفضل البکری واسمه عامر بن معشر بن اسحم قالها فی سلیمی وبعده فدمعی لؤلؤ سلس عراه یخر
علی المهاوی ما یلیق علی الربلات اذ شحطت سلیمی وانت بذکرها طرب تشوق فوتعها و
ان کانت اناة متبلة لها خلق انیق الخ الهمزة للاستفهام وحقا منصوب علی الظرف المجازی عند سیبویه وان بفتح
الهمزة لوقوعه بعد حقا والجیرة بالجیم والیا والراء المهملة والهاء کجیفة جمع قلة للجار وهو من یجاور بیتک وفیما قرب من منازلک واستقلوا
بالقاف ماض من الاستقلال بمعنی النهوض والارتحال والنیة بمعنی القصد وقیل اراد بها هنا الوجه الذی ینویه المسافر من قرب او بعد والفریق
بالفاء والراء المهملة والقاف کرفیق المتفرق والمختلف یعنی ایا سزاوار است بیکه بدرستیکه همسایگان ما کوچ کردند پس قصد ما وقصد ایشان
مختلف است یعنی ما میخواهیم که ایشان سفر نکنند وایشان اراده سفر دارند یا انکه قصد سفر ما وقصد سفر ایشان مختلف و پراکنده است فی هر یک اراده
سفر علیحده داریم مغنی فی اما شاهد در منصوب بودن حقا است بر ظرفیت ای فی الحق احلامکم لسقام الجهل شافیة
کما دماؤکم تشفی من الکلب هو من قصیدة الکمیت بن زید الاسدی یمدح بها اهل البیت علیهم السلام الاحلام جمع حلم وهو بالحاء
المهملة کحمل العقل والخطاب فی البیت لاهل البیت ع والسقام بالسین المهملة والقاف کسحاب المرض وجمعه کتاب کغراب والجهل ضد العقل و
شافیة فاعلة من شفاه ای برئه ومنه تشفی بکسر الفاء والکلب بالموحدة کفرس شبه جنون یعنی للانسان من عض کلب یعتریه جنون لاکل لحم الانسان و
مشهور بان علاجه منحصر فی شرب دم الملوک یعنی عقلهای شما مر ناخوشیهای نادانی را شفا دهنده است همچنانکه خونهای شما شفا دهنده است مر شخص را
از ناخوشی کندن سگ دیوانه واین کنایه است از بودن ایشان از جمله پادشاهان باعتبار انکه منحصر است علاج ان ناخوشی با شامیدن خون پادشاهان
مختصر و مطول فی التفریع من علم البدیع شاهد در تفریع نمودن شاعر است مصراع ثانی شعر خود را بر مصراع اول از ان شعر
احلت دمی من غیر جرم وحرمت بلاسبب یوم اللقاء کلامی فلیس الذی حللته بمحلل ولیس الذی
حرمته بحرام هما لابی عبادة البحتری واسمه ساء اراء الضمیر فی احلت وحرمت للمحبوبة وکذا الخطاب فی حللته وحرمته قوله دمی مفعول
احلت وفی المضاف قبله محذوف ای سفک دمی کلامی مفعول حرمت ای تکلمها معی السبب کفرس ما یتوصل به الی غیره والالفاظ کالکتاب مصدر
لقیه ای رآه قوله حللته مخاطبه من التحلیل وهو عد الشیء حلالا ومنه المحلل بصیغة اسم المفعول وحرمته ایضا مخاطبة من التحریم ضد التحلیل
مصداق الذی فی الاول سفک دمه وفی الثانی تکلمها معه والبا فی بحرام زائدة یعنی حلال دانست محبوبه ریختن خون مرا از
غیر گناهی که از من نسبت باو صادر شده باشد وحرام دانست بدون سبب جهت در روز دیدن او و ملاقات کردن با یکدیگر سخن گفتن با من را پس نیست
ان ریختن خونی که حلال شمرده محبوبه از انکه حلال شمرده شده در مذهب عشاق ونیست این سخن گفتنی که حرام شمرده از حرام در ان
مذهب مطول فی الارصاد من علم البدیع شاهد در بودن ارصاد است در این دو شعر باعتبار قافیه محلل نسبت باحلت و قافیه حرام نسبت
بحرمت وشناختن روی شعر و روی حرف اخر شعر را گویند احل وامر وضر وانفع ولن واخشن ورش وابر و
انتدب للمعالی هو لدیک الجن الحمصی واسمه عبد السلم اول المصراع الثانی الشین من اخشن والافعال المذکورة فی البیت کلها
بصیغة الامر مع حذف المفعول منها الا الاخیر منها قوله احل بضم الهمزة واللام بینهما حاء مهملة ساکنة ای احل لمن کان حلوا وامر بالمیم
والراء المهملتین اولهما مضموم منه ای امر لمن کان مرا والمر بالضم والتشدید ضد الحلاوة وضر بضم الضاد المعجمة وفتح الراء المهملة المشددة
ای ضر لمن یضرک وانفع من النفع وهو ضد الضر ای انفع للمحب لمن ینفعک ولن بکسر اللام وسکون النون ضد الخشونة ای لن
لمن کان لینا واخشن بالخاء والشین المضموم المعجمتین والنون ای اخشن لمن کان خشنا ورش بکسر الراء المهملة وسکون الشین المعجمة من الریش بالکسر بمعنی
الاصلاح ای اصلح حال من فسد امره من احبائک وابر بالموحدة والراء المهملة المکسورة من البری بمعنی المحاضنة والافساد ای افسد حال المفسدین واندب
بالنون والمثناة والدال المهملة المکسورة والموحدة من الانتداب بمعنی التوجه والاقامة وللمعالی مفعوله واللام فیه بمعنی الی ای الی المعالی وهو بالعین المهملة
کمصابیح جمع معلاة بالمثناة کسکران کسب الشرف یعنی شیرین باش از برای کسیکه شیرین است تلخ باش از برای کسیکه تلخ است در ضرر رسانیدن

وکسیکه ضرر رساننده است نفع برساند و خود وکسیکه نفع رساننده است ضرر میرساند و کسیکه نرمی کننده است درشتی و زبری بکن از برای کسیکه زبری کننده است اصلاح بکن حال کسیرا که امر او فاسد شده است از دوستان فاسد بکن حال مفسد را و زبری بیار و برپا بشو بسوی چیزیکه باعث میشود بلندی شان و کسب شرف را مطول فی ابها التناسب من علم البدیع شاهد بودن این شعر است بطریق تفویف باعتبار مشتمل بودن کلام بر معانی متلائمه و جملهای مستویه المقادیر متقاربة المقادیر بروجه حسن اَحْيِى وَاَيْسَرُ مَا قَاسَيْتُ مَا قَتَلَا وَالْبَيْنُ جَارٍ عَلَى ضَعْفِى وَمَا عَدَلَا هو من قصیدة لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین یتعجب عن حیوته و یشکو من فراق حبیبته قوله احیی بحذف همزة الاستفهام المفید للتعجب ای ااحیی هو متکلم من الحیوة ضد الموت والواو للحال ایسر فعل من الیسر بالضم ضد العسر وما موصولة وقاسیت صلته والعاید محذوف ای قاسیته هو بالقاف والسین المهملة والیاء متکلم ای کابدته بالموحدة والدال المهملة وقاسی مکانه لاقیت وهو بالقاف من لاقاه ای ادرکه وما ولفظما زائدة وقتلا ماض والف اطلاق ولفظ قد قبله ومفعوله بعده محذوف ای قتل غیری او هو بمعنی قاتل ای هو ما قاسیته فاتل معی والواو للحال والبین بالموحدة والیاء والنون کفلس الفراق والبعد جار بالجیم والراء المهملة ماض من الجور نقیض العدل ومنه عدلا بصیغة الماضی والف اطلاق ایضا وما نافیة والضعف بالفتح والضم ضد القوة یعنی تعجب میکنم که ایا زنده ام و حالانکه اسانتر چیزیکه رنج کشیده ام و بر جگر خود گذارده ام داغ او را اینست که بتحقیق کشتا ایمرا غیر مرا ایمر دنما و حالانکه جدائی دوری ستم کرد بر ناتوانی من و میانه روی نکرد مغنی فی باب الهمزة شاهد در حذف همزه استفهام است قبل از فعل مضارع که احیی بوده باشد ای ااحیی اَخَاكَ اَخَاكَ اِنَّ مَنْ لَا اَخَا لَهُ كَسَاعٍ اِلَى الْهَيْجَا بِغَيْرِ سِلَاحِ هو من ابیات لمسکین الدارمی وبعده وَاِنَّ ابْنَ عَمِّ الْمَرْءِ فَاعْلَمْ جَنَاحُهُ وَهَلْ يَنْهَضُ الْبَازِي بِغَيْرِ جَنَاحِ اخاک منصوب علی الاغراء ای الزم اخاک والثانی تاکید له وان بکسر الهمزة ومن موصولة ولا اخا له الصلة وعایده والکاف للتشبیه وساع فاعل من السعی وهو بمعنی القصد للشیء والهیجا بالیاء والجیم کسکری الحرب وکذا بالمد کما هو الغالب فیه والسلاح بالسین والحاء المهملتین ککتاب آلة الحرب یعنی لازم باش برادر خود را برادر خود را بدرستیکه کسیکه نیست برادر برای او مثل کسی است که قصد کننده باشد و رونده باشد بسوی معرکه جنگ بدون الت جنگ قطر وسیوطی فی الاغراء شاهد در منصوب بودن اخاک اول است بفعل محذوف بر اغراء و اخاک ثانی تاکید است از برای او ای الزم اخاک اخاک اَخَا الْحَرْبِ لَبَّاسًا اِلَيْهَا جِلَالَهَا وَلَيْسَ بِوَلَّاجِ الْخَوَالِفِ اَعْقَلَا هو من ابیات للقلاخ بن حزن السعدی المکنی بابی خناثر یصف فیها نفسه بالشجاعة وممارسته للحروب وقبله فَاِنْ تَكُ فَاتَتْكَ السَّمَاءُ فَاِنَّنِي بِاَرْفَعِ مَا حَوْلِي مِنَ الْاَرْضِ اَطْوَلَا قوله اخا الحرب حال من ضمیر المتکلم فی فاننی المذکور فیما قبله وکذا لباسا والمراد بالاخ هنا المصاحب قوله لباسا مبالغة اللابس جلالها مفعول له هو بالجیم ککتاب جمع جل بالضم والتشدید والضمیر فیه للحرب والمراد لباس الحرب والیها متعلق بقوله لباسا علی تضمین معنی التوجه وولاج بالواو والجیم مبالغة من الولوج بالضم من الدخول والخوالف جمع خالفة وهی لجاء المعجمة والفاء عمود من اعمدة البیت فی مؤخره واعقل بالعین المهملة والقاف کاحمد من یضطرب رجلاه عند الفزع وهو افعل من العقل کفرس وهو اصطکاک الرکبتین والتواء فی الرجل وهو کنایة عن شدة الخوف یعنی در حالتیکه مصاحب و ملازم جنگ هستم و در حالتیکه من بسیار پوشنده ام لباسهای انجنگرا از برای رو آوردن بسوی انجنگ نیستم مثل کسیکه داخل و پنهان شود در عقب ستونهای خانه که مضطرب باشد و بلرزد پاها او از ترس دشمن و کشته شدن در جنگ بلکه مرد میدان هستم قطر فی امثلة المبالغة شاهد در عمل نمودن صیغه مبالغه است که لباسا بوده باشد بنصب جلالها که مفعول او است و فاعل او ضمیر مستتر است که راجع است بموصوف او که اخا الحرب است اُخَالِدُ قَدْ وَاللّٰهِ اَوْطَاْتَ عَشْوَةً وَمَا قَائِلُ الْمَعْرُوفِ فِينَا يُعَنَّفُ الظاهر ان ابن هشام رکب صدر بیت علی عجز بیت اخر لان المصراع الاول صدر بیت من ابیات اخی یزید بن فلان التملی یخاطب بها خالد بن عبد الله وقصته ان یزیدا کان یعشق بامرءة فوجد فی دار قوم فادعی الیه السرقة فامر خالد بقطع یده فانشد اخو یزید هذه الابیات و وجهها الی خالد وهو اُخَالِدُ قَدْ وَاللّٰهِ اَوْطَاْتَ عَشْوَةً وَمَا الْعَاشِقُ الْمِسْكِينُ فِينَا بِسَارِقِ اَقَرَّ بِمَا لَمْ يَاْتِهِ الْمَرْءُ اَنَّهُ رَاَى الْقَطْعَ خَيْرًا مِنْ فَضِيحَةِ عَاشِقِ وَلَوْلَا الَّذِي قَدْ خِفْتُ مِنْ قَطْعِ كَفِّهِ لَاُلْفِيتُ فِي اَمْرِ الْهَوَى غَيْرَ نَاطِقِ اِذَا بَدَتِ الرَّايَاتُ فِي السَّبْقِ الْعُلَا فَاَنْتَ ابْنُ عَبْدِ اللّٰهِ اَوَّلُ سَابِقِ الهمزة للنداء وخالد منادی و اوطات بالطاء المهملة مخاطب من باب الافعال من الوطاء وهو تحریک القدمین للذهاب العشوة بالعین المهملة والشین المعجمة والواو والهاء کالظلمة العمی یقال اوطئته عشوة ای ارکبته علی غیر هدی او فعلته فی حیرة وامر ملتبس وما نافیة والباء زایدة والسارق اللص یعنی ای خالد بخدا قسم که بتحقیق که گام زدهٔ در کوری و بر غیر بصیرت و نیست عاشق بیچاره در میان ما جماعت دزد و مراد اینست که رفتن زید بخانهٔ ان مرد بجهت عشق بوده است نه بعنوان دزدی و المصراع الثانی عجز بیت للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التیمی وهو هکذا وَمَا حَلَّ مِنْ حِلْمٍ خَنِي حِلْمَانُنَا وَمَا قَائِلُ الْمَعْرُوفِ فِينَا يُعَنَّفُ قوله حل ماض من الحلول وهو بالحاء المهملة المضموم التنوین زائدة هو الحلم بالکسر العقل والاناة وخنی بحذف مفعوله ای خناه وهو بالخاء المعجمة والنون بمعنی افاته وحلمانا فاعله وهو جمع حلیم وما نافیة والمعروف ضد المنکر ویعنف مجهول من التعنیف وهو بالعین المهملة والنون والفاء التکلم بالشدید من القول کالتعییر

بعض

یعنی فخر دنیا مدح است و ظاهر نشده است عقل و بردباری که فوت کرده باشند و در نیافته باشند از اصحاب عقل و حوصله از ما جماعت
و نیست گویند سخن بنا بر آنکه ملامت کرده شود در ما جماعت مغنی فی قد ایضاً فی الجملة المعترضة من باب الثامن شاهد در فاصله شدن
قسم است که جمله معترضه و الله بود میباشد میانه قد و فعل او که او طائیست اخذنا بآفاق السماء علیکم لنا قمراها والنجوم
الطوالع هو من قصیدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یهجو بها جریر بن عطیة بن الخطفی الشاعر التمیمی وقبله
فواعجبا حتی کلیب تسبنی کأن اباها نهشل او مجاشع تنح عن البطحاء ان قدیمها لنا والجبال الراسیات
الفوارع قوله اخذنا متکلم مع الغیر من الاخذ واراد به هنا سد الطریق وآفاق بالمد والقاف فی الفاء جمع افق وهو کعنق الناحیة
واراد بالسماء سماء الرفعة والخطاب فی علیکم لجریر ورهطه وهو من بنی کلیب بن یربوع بن حنظلة قوله قمراها باسقاط نون التثنیة منها للاضافة
تثنیة تغلیبی الشمس والقمر واراد بهما محمدا صلعم وعلیا ع واراد بالنجوم الطوالع الاوصیاء الاحد عشر من ولد علی بن ابی طالب ع وقال ابن هشام
انه اراد بقمریها محمدا و خلیلا و بالنجوم الصحابة و ما اوردناه من مراده هو اولی بالمراد یعنی گرفتیم و بستیم راههای آسمان رفعت ابو شمایان
النس واز برام است خورشید و ماه آن آسمان و مراد محمد و علی است ع و ستارهای درخشنده آن آسمان مراد یازده فرزند از نسل علی بن ابیطالب
علیهم السلام است مغنی فی القاعدة الرابعة من باب الثامن شاهد در قمراها است باسقاط نون تثنیه او بجهة اضافه که در اصل قمران است
و تثنیه تغلیبیست شمس و قمر اخذوا المخاض من الفصیل غلبة ظلما ویکتب للامیر افیلا هو من قصیدة للراعی
اسمه عبید بن حصین النمیری یمدح فیها عبد الملک بن مروان و یشکو من السعاة وقبله انت الخلیفة حلمه و فعاله
واذا اردت لظالم تنکیلا وابوک ضابط المدینة وحده قوما هم جعل الجمیع شکولا فتلوا ابن عفان
الخلیفة محرما ودعا فلم ار مثله مخذولا ان السعاة عصوک حین بعثتهم واتوا دواهی لو علمت
وقولا ان الذین امرتهم ان یعدلوا لم یفعلوا مما امرت فتیلا اخذوا الخ الضمیر فی اخذوا یرجع الی
عاملی الزکوة والسعاة المذکور فیما قبله والمخاض بالفاء والضاد المعجمتین کسحاب لد الابل اذا دخل فی السنة الثانیة واراد به هنا الحوامل
من النوق کما قیل ومن المبدل والفصیل بالفاء والصاد المهملة والیاء کامیر ولد الناقة اذا فصل عن امه قوله غلبة بالغین المعجمة واللام
المضمومتین والموحدة المفتوحة المشددة والتاء مصدر غلب بمعنی قهر و هو منصوب بالفعل المحذوف ای غلبوا غلبة وظلما مفعول
لاجله واراد بالامیر عبد الملک بن مروان ویکتب مجهول من الکتب قوله افیلا منصوب علی الحکایة بفعل محذوف کما قیل ای انا اخذنا افیلا
او ادی فلان افیلا و هو بالفاء والیاء کامیر الصغیر من ولد الناقة سمی به لانه یافل ای یغیب بین الابل یعنی گرفتند از ما عاملین زکوة بچه شتر
دو ساله را یا شتران آبستن را بدل از بچه شتر یکه از مادر خود جدا شده است از روی قهر و غلبه بجهة ظلم و جور یکه نسبت بما اراده داشتند و حال آنکه
نوشته میشود از برای امیر که عبد الملک بوده باشد اینکه گرفته ایم ما از ایشان از بابت زکوة بچه شتر کوچک را مغنی فی من شاهد در وقوع من
است بمعنی بدل ای بدل الفصیل اخ ماجد لم تخزنی یوم مشهد کما سیف عمرو لم تخنه مضاربه هو من
قصیدة لنهشل بن حری النهشلی یرثی بها اخاه مالکا وقد قتل بصفین بحضرة علی بن ابی طالب ع وقیل هو لعمرو بن البراقة النهمی والاول
اصح ومنها وهون وجدی عن خلیلی اننی اذا شئت لاقیت امرءا مات صاحبه قوله اخ خبر مبتدء محذوف
قیل مبتدا تخصص بالصفة و هو ماجد بالجیم والدال المهملة بمعنی کریم و لم تخزنی خبره و هو بالخاء والزاء المعجمتین من الاخزاء بمعنی الاذلال
والاستحیاء واصله من الخزی واراد بیوم مشهد بالشین المعجمة والدال المهملة کمقعد یوم حرب صفین لانها کانت محضر الناس واراد بعمرو عمرو بن
معدیکرب کان سیفه مشهورا فی الحدة یسمی بالصمصامة ولم تخنه بالخاء المعجمة والنون من الخیانة ضد الامانة والمضارب جمع مضرب و هو بالضاد
المعجمة والراء المهملة والموحدة کمسجد نحو شبر من طرفه وخیانة السیف نبوته عن ضربته یعنی او مالک برادر نیست که این صفت دارد که
بزرگوار است و این صفت در او که ذلیل و رسوا نکرد مرا در روز جنگ صفین نزد علی بن ابی طالب ع بلکه کشته شد در حضور آنحضرت همچنانکه شمشیر
عمرو بن معدیکرب خیانت نکرد یعنی کند نکرد و تیز بود دم او در وقتیکه زد بکمر شتر و او را دو حصه کرد با بار او سیوطی فی حروف الجر مغنی
فی الکاف ایضاً فما شاهد در کما سیف است که باعتبار ملحق شدن ما کافه باو ملغی شده است از عمل جر اما ابن بری روایت رفع
سیف است بنا بر آنکه مبتدا بوده باشد و لم تخنه خبر او لکن سیف بجر هم روایت شده است فتی اخو بیضات رائح متأوب
رفیق بمسح المنکبین سبوح هو لرجل من هذیل یمدح به رجلا حیث شبهه بالظلیم فی البیت و هو بالظاء المعجمة کامیر ذکر النعامة وقیل
یصف بالحب لبیت ظلیما ولیس بشیء قوله اخو خبر مبتدء محذوف ای هو ای جملی فی سرعة السیر کاخی بیضات ای کظلیم اخی بیضات وانما حذف
اداة التشبیه للمبالغة کانه جعله فردا من افراد الظلمان الاخ هنا بمعنی الصاحب و بیضات کعرفات جمع بیضة و هی للطیر معروف ورائح صفة لما قبله و هو بالراء والحاء
المهملتین فاعل من الروح بالفتح یقال طیر رائح ای ذاهب الی وکره والمتأوب اسم فاعل من التأوب و هو بالتاء والالف والواو المشددة والموحدة
السیر فی جمیع النهار وایضا المتأوب الجائی اول اللیل فالمتأوب ای جئت اول اللیل و فلان رائح ای سائر فی الرواح نقیض الصباح و هو مع ما بعده

صفة بعد صفة لما قبله والرفيق بالراء المهملة والفاء والقاف فعيل من الرفق بمعنى المدارا وايض الرفيق العالم والمسيح بالمهملتين كفلس الحركة والمنكبين
تثنية منكب وهو بالنون والموحدة كمرفق بجمع راس الكتف والعضد والسبوح بالمهملتين بينهما موحدة كصبور مبالغة من سبح بالماء اى سبح عن السرعة
في السير يعني اين شتر من رشد رفتار است مثل شتر مرغ نر سبک که مصاحب تخمهای چند بوده باشد که بتندی شتابد و در بجانب آن تخمها شتر اين
صفت داشته باشد که برود بسوی آشیانه خود در وقت عصر واين صفت داشته باشد که راه رفته باشد در تمامی روز يا آنکه امیده باشد در اول شب
منزل و آشیانه خود را واينصفت داشته باشد که نرم رفتار باشد يا دانا باشد بحرکت دادن دو بازوی خود واينصفت داشته باشد که تند
باشد نظام في جمع المكسر شاهد در فتحه دادن باء بيضات جمع بيضه است بجهة ضرورت وحال آنکه قياس در او سکون باء است اخوتي
لاتبعدوا ابدا وبلى والله قد بعدوا كل ماحي وان امروا وارد الحوض الذي وردوا هما من ابيات لفاطمة
الخزاعية ترثي بها اخوتها وبين البيتين بيتان لم يذكرهما المصنف وهما لو تملتهم عشيرتهم لاقتنا العز ولاولدها هان
في بعض الكريهة او هان في بعض الذي اجد قوله اخوتي منادى بحذف حرف النداء مضافا الى ياء المتكلم اى يا اخوتي والمراد
بها اخوتها الاحياء او مصاحبيها كما يراد بالاخ المصاحب لاتبعد دعاء لهم وهو بفتح العين وبعد بالكسر هما كلاهما من البعد بفتحتين بمعنى الهلاك
والفناء ولفظ ما زائدة والحي خلاف الميت امروا بكسر الميم ماض معروف من امر بالراء المهملة بمعنى كثر واعظم واراد بالحوض الذي وردوه الموت
والضمير في وردوا وضمير بعدوا يرجع الى اخوتها المرثي عليهم يعني اى ياران وبرادران من خدا نکند که فانی و هلاک شويد هرگز و بلی قسم بخدا
که بتحقيق که هلاک و فانی شدند آن برادران من هر نوع از زنده واگرچه بسيار و بزرگ شوند لکن عاقبت امر وارد شوند و مشرف شوند که
اند حوض مرگ ایشان را که وارد و مشرف شدند برادران من از آن حوض مرگ را مغني في كل شاهد در جمع آوردن لفظ امروا است با
وجود آنکه مرجع ضمير او که کل حي است مفرد است اخيل برقا متى حاب له زجل هو لساعدة بن جوية الهذلي قوله اخيل بضم الهمزة
وكسر الخاء المعجمة وسكون الياء متكلم من اخلت سحابة اذا نظرت اليها مخيلة للمطر قوله برقا بالنصب مفعوله ومتى بمعنى من او بمعنى في قوله حاب
اى من سحاب حاب هو فاعل من حاب بالحاء المهملة والموحدة بمعنى دان وقرب واما ما فسره ابن هشام في المغني بثقيل المشي فليس لشيء لما
يقف عليه احد وزجل بالزاء المعجمة والجيم كفرس الصوت يعني گمان باران ميکنم بواسطه نگاه کردن برقی را که از ابر نيست که اين صفت دارد
که نزديک شونده است واينصفت دارد که از برای او رعد است مغني في متى شاهد در متى است که بمعنى من است يا بمعنى في اى من سحاب او
في سحاب حاب اذا اتيت ابا مروان تسأله وجدته حاضراه الجود والكرم لم يسم قائله قوله اتيت بصيغة المخاطب وابا مروان
مفعوله وهو بالراء المهملة والواو كسكران كنية رجل وتسأله اى تطلب منه سخاء ووجدته مخاطب من الوجدان بالكسر بمعنى الادراك وحاضراه
بصيغة التثنية مضافا الى ضمير الغائب خبر مقدم والجود والكرم مبتدء مؤخر اى الجود والكرم حاضران عنده يعني هر گاه بيايی با مروان که سوال
کنی و بخواهی از او چيزی را می يابی او را در حالتيکه بخشش و بزرگواری حاضرند نزد او مطول في الفصل والوصل شاهد در جمله اسميه
حاليه است که حاضراه الجود والكرم بوده باشد خالی از واو اذا احتربت يوما ففاضت دماؤها تذكرت القربى ففاضت
دموعها هو قصيدة لابي عبادة البحتري واسمه ساماء قوله احتربت بمعنى تحاربت فاعله ضمير المؤنث المستتر فيه وهو يرجع الى القبيلتين
المذكورتين فيما قبله وكذا الضماير المؤنث في البيت ففاضت ماض من الفيض وهو بالفاء والياء والضاد المعجمة كفلس بمعنى فاض الماء اى كثر حتى
سال كالوادي والدماء ككتاب جمع دم معروف والقربى كحبلى جمع اقرب ضد الابعد والمراد اقارب بهم وكما انه القتلى وهو جمع قتيل والدموع با
لضم جمع دمع وهو بالمهملتين كفلس ماء العين يعني هر گاه جنگ ميکردند با هم اند و قبيله معين در روزی پس جاری ميشد خونهای
کشتگان اند و قبيله ياد ميآوردند خويشان کشته خود را پس جاری ميشد اشکهای چشم هر يک از آن دو قبيله مطول في المراوجة من علم
البديع شاهد در بودن مراوجه است ميان احترابت و تذكرت که واقع شده اند در شرط و جزای در مرتب شدن چيزی بر آن که در فيضان
دمع بوده باشد اذا احسن ابن العم بعد اساءة فلست لشري فعله بحمول لم يسم قائله قوله احسن ماض من الاحسان
ضد الاساءة وشري تثنية شر نقيض الخير سقطت نونه بالاضافة والباء زائدة والحمول بالحاء المهملة كصبور الابل الحمال او هو مبالغة من
الحمل يعني هر گاه نيکويی کند پسر عمی از بعد از بد کردن پس نيستم از برای بدی کردار او بمنزله شتر بارکش يا آنکه نيستم بسيار متحمل شونده
مغني في القاعدة العاشرة من باب ثامن شاهد در مقلب بودن لشري فعله است باعتبار دخول علامت تثنيه در مضاف و
حال آنکه ميبايد داخل شود در مضاف اليه واين بجهة ضرورت شعر است نظر بآنکه تقدير لشر فعليه است اذا اسود جنح الليل فلتأت
ولتكن خطاك خفافا ان حراسنا اسدا هو لعمر بن ابي ربيعة المخزومي الجنح بالجيم والنون والحاء المهملة كقفل وكسر طائفة من
الليل والخطى بضم الخاء المعجمة وفتح الطاء المهملة مقصورا جمع خطوة وهي كغرفة ما بين القدمين والخفاف بالخاء المعجمة والفائين ككتاب جمع خفيفة
كسفينة من الخفة ضد الثقل والحراس بالمهملات كرمان جمع حارس وهو الحافظ للشخص من الاذية ليلا او نهارا واسد كقفل جمع اسد كفرس معروف
يعني هر گاه تاريک بشود پاره از شب پس بايد که بيايی تو مارا و بايد که بوده باشد گامهای تو آهسته و هموار تا آنکه کسی مطلع

نشود

نشود بر آمدن تو بد رستیکه پاسبانان ما شجاعان دلیران هستند مانند شیران درنده مغني في ان شاهد در آنست که نصب داده است
اسم خبر را باهم بنا بر مذهب کوفیین لکن این بنا بر روایت نصب سد است اگر قوافی قصیده منصوب بوده باشد یا انکه حمل نشده باشد بر
ضرورت شعر قوله اِذَا الْجُودُ لَمْ يُرْزَقْ خَلَاصًا مِنَ الْاَذَى فَلَا الْحَمْدُ مَكْسُوبًا وَلَا الْمَالُ بَاقِيَا هو من قصيدة لابي الطيب المتنبي
واسمه احمد بن الحسين الجود بالضم السخاء و يرزق مجهول من الرزق بمعنى العطاء والخلاص بالفتح الخالص والاذى كفتى الاذية والمنة والحمد المدح والمكسوب
مفعول من الكسب وهو العمل بالبذل والباقي ضد الفاني يعني هر گاه عطا کرده نشود بخشش و احسان در حالتیکه خالص باشد از اذیت و منت نهادن عطا
کنند آن پس نه ستایش کسب کرده شده خواهد بود و نه مال خواهد بود و مراد اینست که اگر کسی چیزی بکسی بدهد برو منت نهد مال او از دست او بیرون رفته است
و ستایشی هم از برای او نیست باعتبار منت نهادن او بر سایل مغني في الاشاهد در عمل کردن لا است در موضع که معرفه نوع عمل لیس در رفع اسم و نصب خبر او
قطر في ما و لا المشبهتين بليس در مقام ذکر نسبت دادن خطا بمتنبي شاعر در این شعر و باعتبار عمل دادن او لا مشبهه بلیس را در معرفه در هر دو موضع ذکر
کرده است این بیت را اِذَا الْفِعْلُ يَوْمًا غَمَّ عَنْكَ هِجَاؤُهُ فَالْحِقْ بِهَا تَاءَ الْخِطَابِ وَلَا تَقِفْ فَاِنْ تَرَهُ بِالْيَاءِ يَوْمًا
فَاكْتُبْهُ بِيَاءٍ وَالَّا فَهُوَ يُكْتَبُ بِالْاَلِفِ هما للحريري قوله يوما نصب على الظرف وغم بالغين المعجمة والميم المشددة ماض من
الغم بمعنى الغطاء والستر قوله هجاؤه اي حروف هجائه و تقف مخاطب من الوقف ضد الوصل قوله فاكتبه بضم همزة الوصل و كذا الباء و سكون
الهاء منه للضرورة امر من الكتب ومنه يكتب بصيغة المجهول منه للضرورة يعني هر گاه فعلی در روزی پوشیده باشد تو حروف هجا او و ندانی که آن فعل واوی است
یا یائیست پس الحق کن با و تاء خطاب و وقف مکن بر او مثلا دعوت و رمیت پس اگر به بینی او را که خوانده میشود بیا پس بنویس او را بیا و الا پس نوشته
میشود بالف مثل غزا و دعا قطر في باب الوقف شاهد در کشف نمودن حریری شاعر است حقیقت فعل واوی و یائی را باین دو شعر خود
اِذَا الْمَرْءُ اَعْيَتْهُ السِّيَادَةُ نَاشِئًا فَمَطْلَبُهَا كَهْلًا عَلَيْهِ شَدِيدُ لم يسم قائله قوله اعيته فعل و مفعول و هو من الاعياء
بالعين المهملة والياء بمعنى العجز والكل عن العمل والسيادة فاعله وهي كناية فعل السود ذو الكرم و روی مكان المروة قوله ناشئا حال من مفعول
اعيته وهو بالنون والشين المعجمة والياء فاعل من النشو كعلو وهو السكر و اراد به هنا سكر الشباب والضمير في فمطلبها للسيادة وهو مصدر میمی
بمعنى الطلب وكهلا كفحل من جاز الحلم و خمسين سنة يعني هر گاه مرد عاجز و خسته بگرداند او را بزرگی کردن و بخشش نمودن در حالت
مستی جوانی پس طلب کردن او مر آن سیادت را در حالت پیری سخت است بر او سیوطي في باب الحال شاهد در تقدیم حالست
که کهلا بوده باشد بر ذو الحال المجرور بحرف جر که ضمیر در علیه است اِذَا الْمَرْءُ عَيْنًا قَرَّ بِالْعَيْشِ مُثْرِيًا وَلَمْ يُعْنَ بِالْاِحْسَانِ
كَانَ مُذَمَّمًا لم يسم قائله قوله قر بالقاف والراء المهملة المشددة ماض من القر بالضم بمعنى البرودة يقال قرت عينه اي بردت و رات ما كان
متشوقة اليه والعيش الحيوة ومثريا حال من فاعل قر و هو اسم فاعل من اثرى فلان اذا كثر ماله وهو من الثروة بالمثلثة والراء المهملة والواو
كطلحة وهي كثرة العدد من الناس المال ويعن بالعين المهملة والنون مجهول من عني به بصيغة المجهول اذا اهتم به والاحسان بمعنى العطاء والمذمم
الذي يذمه الناس يعني هر گاه مرد خوش و فرح روشن چشم بوده باشد از حیثیت چشم داشتن بزندگانی در حالتیکه صاحب مال بسیار و بزرگی
بوده باشد همت گماشته و قصد کرده نشود به نیکی کردن و بخشش بسائلین نزد مستان خود میباشد مذمت کرده شده مغني فيما افترق
فيه الحال والتمييز من باب الرابع شاهد در تقدیم تمییز است که عینا بوده باشد بر عامل خود که قر است بنا بر اسناد لا ابن مالک و جواب
داده مانند از او بانکه المرء مرفوعست بفعل محذوف قبل از او که قر مذکور مفسر او ست و عامل تمییز قر محذوف قبل از او ست پس بنا بر این مقدم
نشده است تمییز بر عامل خود چونکه تقدیر اذا قر المرء عینا قر بالعیش الخ اِذَا الْمَرْءُ لَمْ يَخْزُنْ عَلَيْهِ لِسَانَهُ فَلَيْسَ عَلَى شَيْءٍ سِوَاهُ بِخَزَّانِ
هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي واسمه سليمان اولها قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَعِرْفَانِ وَرَبْعٍ عَفَتْ
آثَارُهُ مُنْذُ اَزْمَانِ اَتَتْ حِجَجٌ بَعْدِي عَلَيْهَا فَاَصْبَحَتْ كَخَطِّ الزَّبُورِ فِي مَصَاحِفِ رُهْبَانِ
ذَكَرْتُ بِهَا الْحَيَّ الْجَمِيعَ فَهَيَّجَتْ عَقَابِيلَ سُقْمٍ مِنْ ضَمِيرٍ وَاَشْجَانِ فَسَحَّتْ دُمُوعِي فِي الرِّدَاءِ كَاَنَّهَا
كُلًى مِنْ شُعَيْبٍ ذَاتِ سَحٍّ وَتَهْتَانِ اِذَا الْمَرْءُ لَمْ يَخْزُنْ الخ فَاِمَّا تَرَيْنِي فِي رِحَالَةِ جَابِرٍ عَلَى حَرَجٍ
كَالْقَرِّ تَخْفِقُ اَكْفَانِي الخ قوله لم يخزن بالخاء والزاء المكسورة المعجمتين والنون مضارع خزن المال اي احرزه ومنه
الخزان كشداد بصيغة المبالغة قوله عليه اي على نفسه لسانه مفعول يخزن وسوى اسم ليس وبخزان خبره والباء فيه زائدة يعني هر گاه مرد نگاه
ندارد زبان خود را بر نفس خود پس نیست سوای آن زبان بسیار نگاه دارنده او را بر چیزی از مصیبات و حوادث و نکات مختصر
و مطول في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است که خزان بوده باشد بر صدر که یخزن است که واقع است در حشو
مصراع اول از بیت اِذَا الْمَرْءُ لَمْ يَدْنَسْ مِنَ اللُّؤْمِ عِرْضُهُ فَكُلُّ رِدَاءٍ يَرْتَدِيهِ جَمِيلُ هو مطلع قصيدة للسموال بن حبان
عاديا الازدي اليهودي الغساني و نسب بعضهم الى شعر الخ و بعده وَاِنْ هُوَ لَمْ يَحْمِلْ عَلَى النَّفْسِ ضَيْمَهَا فَلَيْسَ اِلَى حُسْنِ الثَّنَاءِ
سَبِيلُ وَقَائِلَةٍ مَا بَالُ اُسْرَةِ عَادِيَا تُنَازِي وَفِيهَا قِلَّةٌ وَخُمُولُ قوله يدنس بالدال والسين المهملتين بينهما نون

مغني

مغني

قطر

سيوطي

مغني

مطول مختصر

مفتوحة مضارع من الدنس وهو كفرس الوسخ والقذارة واللوم بالهمزة كقفل الخسة والدناءة والعرض بالكسر جانب الرجل الذي يصونه من
نفسه وحسبه لئلا ينتقص والرداء بالكسر ثوب معروف ويرتديه مضارع من الارتداء وهو اخذ الرداء ولبسه الجميل بالجيم فعيل من الجمال بمعنى
الحسن يعني انه بكل هيئة يظهر للناس فهو حسن له يعني هرگاه مرد چركين نشود از پليدى عرض وى پس هر جامه را كه مى پوشد از مردم انجامه را وهر
هيئتى كه ظاهر ميشود از براى مردم انجامه وان هيئت نيكو ست بر اندام او وخوش نماى است مغني في كل شاهد در لفظ كل است كه
ازبراى مفرد مذكر آمده است باعتبار بودن مضاف اليه وكه رداء است مفرد مذكر اِذَا النَّعجَةُ الاَدمَاءُ بَانَت بِقَفرَةٍ فَاَبَانَ مَا
تَعدِلُ بِهِ الرِّيحُ تَنزِلِ لم يسم قائله النعجة بالنون والعين المهملة والجيم كطلحة الانثى من الضأن والادماء بالدال المهملة كحمراء
فعلاء من الادمة وهي كغرفة لون بين البياض والسواد وهي صفة للنعجة وبانت بتاء التانيث ماض من البينونة والقفرة بالقاف والفاء والراء
المهملة كطلحة الارض الخالية من الماء والعشب تعدل بالعين والدال المهملتين مضارع من العدل بمعنى الميل وكذا تنزل من النزول بمعنى
الحلول يعني هرگاه ميشى كه اين صفت دارد كه خاكسترى رنگ است جدا شود در زمين بى آب وگياه پس هر مكان كه ميل دهد باد او را فرود
مياييد از ضعف ولاغرى فيه قطر في جازم فعل المضارع شاهد در آن است كه ازبراى مكان است وجزم داده است دو فعل را بر شرط
وجزاء بودن كه تعدل وتنزل بوده باشد اما كسر لام تنزل پس بجهت ضرورت واشباع است اِذَا لَوهم اَبدَالِى لَمَاهَا وَثَغرُهَا تَذكَّرتُ
مَا بَينَ العُذَيبِ وَبَارِقِ وَيُذكِرُنِى مِن قَدِّهَا وَمَدَامِعِى مَجَرُّ عَوَالِينَا وَمَجرَى السَّوَابِقِ هما لابن ابي الاصبع
قالهما في حبيبة لكن المصراع الثاني منهما مطلع قصيدة لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين الوهم من خطرات القلب وبدى بالموحدة
والدال المهملة ماض بمعنى اظهر ولمى كفتى من اللمى مثلثة اللام وهي سمرة او شربة سواد في الشفة والضمير المؤنث فيه وفيما بعده للمحبوب
والثغر بالمثلثة والغين المعجمة والراء المهملة كفلس الاسنان والعذيب بالعين المهملة والذال المعجمة والموحدة كزبير والبارق بالموحدة والراء
المهملة والقاف موضعان ويذكرني بضم الياء مضارع اذكره اي تذكره والقد بفتح القاف وتشديد الدال المهملة القامة والمدامع كمساجد جمع مدمع كمقعد
محل الدمع اي العين اراد به هنا الدموع لا العيون والمجر بالفتح مفعل من الجر وهو بفتح الجيم وتشديد الراء المهملة بمعنى الجذب والمد واراد به الحركة و
العوالي بالعين المهملة والواو جمع عالية وهي راس القناة والمجرى كمسعى مفعل من الجري وهو بالجيم والراء المهملة والياء بمعنى السير والسوابق الذين يسبقون
الجند للقتال مع الاعداء يعني در وقتيكه خيال ووهم ظاهر ساخت از براي من سرخي مابل بسياهى لب محبوب را ودندان او را ياد مى آرم منزل معاشقت
وبارق را وباد مى آورد مرا از قامت عنان محبوب و از اشكهاى چشم من محل كشش وحركت كردن سرهاى نيزهاى ما ومحل رفتن سپاه پيشى گيرنده يعني
مختصر ومطول في الخاتمة شاهد در تضمين نمودن ابن ابي الاصبع شعر متنبي را كه تذكرت ما بين العذيب وبارق مجر عوالينا ومجرى السوابق بوده
باشد در شعر خود باز ياد نمودن وتشبيه در آن اِذَا اَنَا لَم اُومِن عَلَيكَ وَلَم يَكُن لِقَاؤُكَ اِلَّا مِن وَرَاءِ وَرَاءِ لم يسم قائله قوله
اومن بضم الهمزة متكلم من الايمان بمعنى الثقة والاعتماد قوله لم يكن اي لم يحصل او هو ناقصة وخبره محذوف اي لم يكن لقاؤك ميسرا الى واللقاء
بالقاف كالكتاب مصدر لقيه اي رآه والوراء بالواو والراء المهملة كسحاب الخلف وجواب الشرط في البيت الذي بعده يعني هرگاه من اعتماد نكنم بر تو وشود باشد
ديدار تو ميسر از براى من مگر از پس پرده پس نيست مرا از وصل تو بهره ونصيبى فيه قطر في المعرب والمنتهى سيوطى في الاشباه شاهد در مبنى بودن وراء
اول بسبب ضم باعتبار انكه مضاف اليه وكه لفظ جهات است ونيت كرده شده است محذوف است بعد از او ووراء ثاني تاكيد است از براى وراء اول اِذَا اَنتَ
فَضَّلتَ امرَءً ذَا بَرَاعَةٍ عَلَى نَاقِصٍ كَانَ المَدِيحُ مِنَ النَّقصِ لم يسم قائله قوله فضلت مخاطب من التفضيل وهو جعل الشيء زائدا
على غيره في الرتبة والبراعة بالموحدة والراء والعين المهملتين كسماحة مصدر برع الرجل اذا فاق على اقرانه وامثاله وعلى غيره كالنباهة وهو بالنون ا
المفتوحة والموحدة الشرف والكرم والناقص ضد التام واراد به من ليس له فضل اصلا والمديح كامير ما يمدح به من الثناء الجميل والنقص ضد التمام
اي يكون ما مدحته به من جنس النقص يكون ذلك التفضيل نقصا وعيبا يعني هرگاه تو فضيلت دهى مردى را كه اين صفت دارد كه صاحب بلندى و برتريست بر
وامثال خود بر مردى ناتمام كه او را فضيلتى نباشد ميباشد مدح تو از جنس ناتمامى وميباشد اين قسم فضيلت دادن تو عيب ونقص از براى ممدوح مغني
في الجهة الثالثة من باب الخامس شاهد در دلالت نمودن مضمون اين بيت است بر عدم ترتب فضل از براى مرد صاحب براعت در صورت فضيلت دادن
شخص او را بر مرد ناتمام اِذَا اَنتَ لَم تَنفَع فَضُرَّ فَاِنَّمَا يُرَجَّى الفَتَى كَيمَا يَضُرُّ وَيَنفَعُ هو للنابغة الذبياني واسمه زياد بن معاوية و قيل
للنابغة الجعدي واسمه قيس بن عبد الله قوله ضر بضم الضاد المعجمة وتشديد الراء المهملة امر من الضر بالفتح وهو ضد النفع يرجى مجهول مضارع
من التفعيل من الرجاء وهو ضد الياس وقيل معناه يراد وهو مجهول من الارادة والفتى الشاب من الرجال والسخي الكريم والمراد انك لا تكن كالجماد في عدم
صدور عمل عنه فانت اذا لم تنفع الناس فضر فان الاضرار اولى من عدم صدور عمل عنك فربما يرجو الناس منك الاضرار او لعدوهم انتهى يعني هرگاه تو
نفع نمى رسانى بكسى پس ضرر برسان پس نيست جوان نيست كه اميد داشته ميشود جوانمرد بعلت ضرر رسانيدن ونفع بخشيدن يعني محتاج اند مردم او را تو
اميدى دارند خواه اميد نفع وخواه اميد ضرر كفايت ميكند تو را در مرجع بودن تو از براى ايشان مغني في كى شاهد در وقوع لفظ كى است قبل
از ما مصدرية از براى تعليل اي لاجل الضرر والنفع اِذَا اَنكَرَتنِي بَلدَةٌ اَو نَكِرتُهَا خَرَجتُ مَعَ البَازِي عَلَى

مغنی

مطص

مختصر
مطول

مطول
مختصر

مغنی

مغنی

مواد

سَوَادُ هو لبشار بن برد قوله انکرتنی بالنون والراء المهملة وتاء التانیث ماض بمعنی کرهتنی وکذا نکرتها بکسر الکاف ای کرهتها واراد بالبلد اهلها والبازی بالموحدة والزاء المعجمة والیاء طائر معروف مبکر بالغداة قوله علی سوادی ای سواد اللیل وخروجه مع البازی کنایة عن مسارعته الی الخروج لانه ابکر الطیور **یعنی** هرگاه ناخوش دارند مرا اهل شهر بانکه ناخوش دارم اهل انشهر را بیرون میروم از انشهر بازگشا انکه بر من سیاهی شب و مرا دیدن است که هیچنان زود بیرون میروم که قدری از تاریکی شب زوقت طلوع صبح باقی مانده باشد وان وقتیست که باز از آشیانه خود بیرون میرود **مختصر مطول** فی الفصل والوصل **شاهد** در وقوع ظرفیست که علی سوادی بوده باشد جمله حالیه لکن مجرد از واو **اِذَا بَاهِلِیٌّ تَحْتَهُ حَنْظَلِیَّةٌ لَهُ وَلَدٌ مِنْهَا فَذَاكَ الْمُذَرَّعُ** هو من قصیدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی قوله باهلی نسبة الی باهلة وهی بالموحدة والهاء المکسورة قبیلة من قیس بن عیلان ای اذا کان رجل منسوب الی قبیلة باهلة قوله تحته ای تحت تصرفه وفی نکاحه وحنظلیة نسبة الی حنظلة وهی بالحاء المهملة والنون والظاء المعجمة کصعصعة قبیلة من تمیم وجملة له ولد منها فی محل الرفع علی الوصفیة لحنظلیة لا لباهلی کما قیل وذلک اشارة الی الولد الموصوف بهذا الوصف والمذرع بالذال المعجمة والراء والعین المهملتین کمعظم الذی امه اشرف من ابیه قیل لکن بالمهملة وهو الذی بیّن الهلال لانه لدرع لشرف ابویه **یعنی** هرگاه مردی منسوب بقبیلهٔ باهله در تحت تصرف و نکاح او زنی منسوب بقبیلهٔ حنظله بوده باشد این صفت داشته باشد که از برای ان مرد بچه باشد از ان زن پس این بچه بنجابت و شرافت او از طرف مادر بیشتر است از طرف پدر با انکه این بچه اهلیت دارد از برای پوشیدن زره بجهة شرافت پدر و مادر او **سیوطی** فی الاضافة **مغنی** فی اذا **شاهد** در دخول اذا است بر جمله اسمیه بتقدیر کان بعد ان تا انکه اضافه شده باشد بجملهٔ فعلیه ای اذا کان باهلی **اِذَا ابْنَ أَبِي مُوسَى بِلَالًا بَلَغْتِهِ فَقَامَ بِفَصْلٍ بَيْنَ وَصْلَيْكِ جَازِرُ** هو من قصیدة لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبة یمدح بها بلال بن ابی بردة بن ابی موسی الاشعری ویخاطب بالبیت ناقته وقبله **فَقُلْتُ لَهَا اِذْ شَمَّرَ اللَّيْلُ وَاسْتَوَتْ بِهَا الْبِيدُ وَاشْتَدَّتْ عَلَيْهَا الْحَرَائِرُ** قوله بلال بالموحدة ککتاب هو امیر البصرة وقاضیها وشهرته بنسبته الی جده ابی موسی الاشعری وابن منصوب علی ما اضمر عامله والخطاب فی بلغته لناقته وکذا فی وصلیك والفصل بالنون والضاد المهملة کفلس السیف والربح ووصلیك تثنیة وصل مضافا الی ضمیر المخاطب هو بالواو والصاد المهملة کحجر ووصلا الناقة المفصلان اللذان عند محل نحرها وجازر بالجیم والزاء المعجمة والراء المهملة فاعل من جزر الناقة ای نحرها یقول لها اسرعی الی بلال فاذا وصلته فصلت الی المقصود وحینئذ لا ابالی بان نحرك فقطعا وبفصل اعضاؤك لانه وجودك وعدمك عندی سواء انتهی **یعنی** هرگاه پسر ابی موسی اشعری که نام او بلال است رسید شوی تو او را پس بچکار شود بمنزله و شمشیری که میان دو مفصل محل نحر تو را قطع کنند باک ندارم من از ان بجهة انکه مطلب من رسیدن است از من و از تو وجود و عدم تو نزد من مساویست **مغنی** فی لو **شاهد** در منصوب بودن ابن است بنا بر انکه ما اضمر عامله است بر افعال مقدر که قبل از لو که بلغت بعد مفسر او است ای اذا بلغت ابن ابی موسی و بعضی گفته اند که ابن مرفوع است و نایب فاعل است زیرا که بلغت مقدر قبل از او **اِذَا تَقُولُ لَا ابْنَةَ الْعُجَيْرِ تَصْدُقُ لَا اِذَا تَقُولُ جَيْرِ** لم یسم قائله لفظ لا مقول القول وکذا لفظ جیر وابنة العجیر منادی بحذف حرف النداء ای یا ابنة العجیر وهو بالعین والراء المهملتین وبینهما جیم ویاء کامیر اسم رجل ولا الثانیة نافیة والتقدیر اذا تقول انت یا ابنة العجیر لا فانك تصدق واذا تقول جیر لا تصدق **یعنی** هرگاه میگوئی ای دختر عجیر که لا یعنی نه راست گفته تو و هرگاه بگوئی جیر یعنی بلی راست نگفته تو **مغنی** فی جیر **شاهد** در وقوع لفظ جیر است در مقابل لا نافیه و بمعنی ایجاب است **اِذَا رَضِيَتْ عَلَيَّ بَنُو قُشَيْرٍ لَعَمْرُ اللّٰهِ أَعْجَبَنِي رِضَاهَا** هو من ابیات للقحیف بن عمیر بن سلیم الندی العامری وبعده **وَلَا تَنْبُو سُيُوفُ بَنِي قُشَيْرٍ وَلَا تَمْضِي الْأَسِنَّةُ فِي صَفَاهَا** قوله رضیت بتاء التانیث ماض من الرضا ضد السخط وبنو قشیر بالقاف والشین المعجمة والراء المهملة کزبیر قبیلة من قشیر بن کعب بن ربیعة وخبر لعمر الله محذوف ای یمینی والضمیر فی رضاها یرجع الی بنی قشیر **یعنی** هرگاه خوشنود شوند از من قبیله پسران قشیر هر اینه بذات خداوند قسم که عجب اورد مرا خوشنودی ایشان بواسطه غلطی که از من نسبت با ایشان سر زده است **محشی** فی النوع الاول فی بعض النسخ **سیوطی** فی حروف الجر **مغنی** فی علی **شاهد** در آمدن علی است بمعنی عن ای اذا رضیت عنی **مغنی** فی القاعدة الاولی من باب الثامن **شاهد** در متعدی شدن رضی است بعلی در این شعر باعتبار متضمن بودن علی عن را در معنی باعتبار انکه رضیت عنی بمعنی اقبلت علی بوجه بوده است پس لازم معنی هر دو یکی است **اِذَا رَكِبْتُ فَاجْعَلُونِي وَسَطًا اِنِّي كَبِيرٌ لَا أُطِيقُ الْعُنَّدَا** لم یسم قائله قوله رکبت متکلم من الرکوب قوله فاجعلونی وسطا ای فاجعلوا مرکوبی بین الرکاب والطین منکم من الاطاقة وهی القدرة علی الشیء والعند بالعین المضمومة والدال المهملتین بینهما نون مشددة کسکر جمع عاند وهو البعیر الذی یجور عن الطریق ویعدل عن القصد **یعنی** هرگاه سوار شوم پس قرار دهید شتر مرا در میانه شترسواران بدرستیکه من مرد پیرهستم که طاقت ندارم جو شترانی که از راه بیرون میروند **مغنی** فی القاعدة الاولی من باب الثامن **شاهد** در بودن این بیت است از قبیل اکفا و اکفا اختلاف حرف روی را گویند باعتبار انکه حرف آخر مصراع اول بیت طا است در مصراع ثانی دال است و نظر بانکه دو حرف قریب المخرج هستند پس با این سبب دال را در آخر مصراع ثانی در مقابل طاء آخر مصراع اول آورده اند **اِذَا رِيدَةٌ مِنْ حَيْثُ مَا نَفَحَتْ لَهُ أَتَاهُ بِرَيَّاهَا خَلِيلٌ يُوَاصِلُهْ** هو لابی حیة النمیری و اسمه

المشعر

المشمر بن الربيع يصيف بريحها الوديۃ بالراء والدال المهملتين بينهما ياء كطليۃ ريح لينۃ الهبوب وحيث للمكان ماذا ئدة ونفحت بتاء التانيث ماض
من النفح وهو بالنون والفاء والحاء المهملۃ تحريك الريح والضمير في دوناه للخيار والريا بفتح الراء المهملۃ والياء المشددة مقصورا الرائحۃ الطيبۃ والضمير في
للروضۃ واراد بالخلل بالخاء المعجمۃ كاسر الانف بواصلۃ صفۃ خلخل هو بالصاد المهملۃ مضاع من المواصلۃ يعني هرگاه بوزد باد نرم
مکانیکه میوزد نبوکان خرمیا ور دان خرا بواسطۂ بوی خوش امر غزار بسوی ان خر که این صفت دارد ان دماغ کمر سا
ان خرا بسوی امر غزار یعنی وحیث شاهد در اضاشدن حیثاست بجملۂ محذوفه کم تفسیر میکند او را جملۂ محذوفه کنفحت لم بوده
باشد ای ذاریۃ نفحت لہ من حیث هبت **اذا ساء فعل المرء ساءت ظنونه وصدق ما يعتاده من توهم** هو من
ابيات لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين قوله ساء اي قبح الظنون بالضم جمع ظن هو الفكر والخيال وصدق ماض من التصديق بمعنى الاذعان
وما موصولۃ ويعتاده بالعين والدال المهملتين بينهما مثناة والف بمعنى يعاوده وبرجعه اصله من الاعتياد وهو اخذ الشيء عادة للنفس ومن
لبيان الجنس والتوهم الخيال يعني هرگاه زشت و بد شود کار مرد بد میشود کمانهای او و راست مردم و اعتقاد میکند انچنان خیالات که بدی
کرد اند انها را در ذهن از خیالات فاسد در حق غیر دستان خود **مختصر و مطول** في الخاتمۃ **شاهد** در نحل نمودن بعضی از اهل
مغرب این بیت متنبی را بعبارت نثر وان اینست که **فانه لما قبحت فعلاته وحنظلت نخلاته لم يزل سوء الظن يقتاده ويصدق توهمه الذي يعتاده** تفصیل ان در مطول مذکور است **اذا سيمت مهندة يمين بطول الحمل بدله شمالا** لا لم يتم قائله قوله سيمت بالسين المهملۃ والهمزة المكسورة وتاء التانيث ماض من السآمة وهي
بمعنى الملالۃ ومهندة بصيغۃ اسم المفعول السيف الهندي مفعول سئمت ويمين فاعله والباء سببيۃ والطول بالضم بمعنى الكثرة وفاعل بدله
ضمير الممدوح ضمير المفعول يرجع الى السيف شمالا مفعول ثان له وهي ككتاب خلاف اليمين يعني هرگاه ملال میکرفت دست راست شمشیر هندی را
بسبب بسیار برداشتن بدل میکرد ان ممدوح ان شمشیر را بدست چپ **مطول** في تنكير المسند اليه **شاهد** در نکره اوردن مسند الیه است که یمین است باعتبار
منع نمودن مانع از تعریف وکه ان مانع رعایت ادب بود باشد بواسطۂ ملاحظه نمودن شاعر نسبت ملالت را بدست راست ممدوح خود
اذا صدق الجد افترى العم للفتى مكارم لا تخفى وان كذب الخال هو من ابيات لابي العلاء المعري واسمه
احمد بن عبد الله التنوخي اللغوي وقبله **سيطلبني رزقي الذي لو طلبته لما زاد والدنيا حظوظ واقبال**
قوله صدق ماض من الصدق وهو بالمهملتين والقاف كحبر هنا بمعنى الموافقۃ والجد بفتح الجيم وتشديد الدال المهملۃ الحظ والبخت وافترى ماض
من الافتراء وهو بالفاء والمثناة والراء المهملۃ اختلاق الكذب الفرية والعم بفتح العين المهملۃ والميم المشددة الجماعۃ من الناس والفتى الشاب من الرجال
والسخي الكريم والمكارم بالراء المهملۃ المكسورة جمع مكرمۃ بفتح الميم وضم الراء وهي فعل الكرم ولا تخفى اي لا تستتر والخال بالخاء المعجمۃ العلامۃ وكذبها كناية
عن عدم وجودها يعني هرگاه موافقت کند بخت مرجوانمرد را دروغ می بندند جماعتی از مردمان براو و اکرامتها و حسن خلالی چند را که پوشیده
نمیماند انها بر مردمان او اکرچه دروغ و نابود باشد علامت و نشانه انها **مطول** في التوريۃ من علم البديع **شاهد** در بودن توریۃ متعدده است
در شعر باعتبار انکه شاعر اراده کرده است از هر یک از جد و عم و خال معنی بعید انها را **اذا ضاق صدري وخفت العدى
تمثلت بيتا بحالي يليق فبالله ابلغ ما ارتجي وبالله ادفع ما لا اطيق** هما لعبد القاهر بن الطاهر
التميمي لكن البيت الثاني لشاعر اخر قوله ضاق ماض من الضيق ضد الوسع والعدى بكسر العين وفتح الدال المهملتين مقصورا جمع العدو
وهو الخصم وروى مكانه الورى وهو كفتى الخلق وتمثلت بالمثلثۃ المشددة متكلم من تمثل بالشيء اي ضربه مثلا وتمثل اي انشد بيتا واراد بقوله بيتا
البيت الثاني منها قوله بحالي يليق اي جدير به والباء في فبالله للاستعانۃ وابلغ متكلم من البلوغ بمعنى الوصول وارتجي متكلم من الارتجاء وهو افتعال من الرجاء
ضد الياس وادفع متكلم من الدفع وهو بالدال والعين المهملتين بينهما فاء بمعنى الطرد والصرف واطيق متكلم من الاطاقۃ وهي القدرة على الشيء يعني
هرگاه تنگ شود سینۂ من و بترسم دشمنان را مثل میزنم و میخوانم بیتی را که لایق حال من سزاوار است که ان بیت فبالله ابلغ الخ است یعنی پس یاری خدا و بمدد
چیزی که امید دارم او را بخدا و دفع میکنم چیزی را که قدرت ندارم بر متحمل شدن ان **مطول** في التضمين من الخاتمۃ **شاهد** در تضمین
نمودن شاعر است شعر غیر را در شعر خود با تنبیه نمودن و بقول خود تمثلت بیتا الخ باینکه شعر ثانی از شاعر دیگر است **اذا عاش الفتى مائتين عاما
فقد ذهب اللذاذة والفتاء** هو الربيع بن ضبع الفزاري انه كان من المعمرين فلما بلغ مائتين قال الابيات وهي بتمامه هكذا
**الا ابلغ بني بني ربيع فاشرار البنين لكم فداء بانّي قد كبرت ودق عظمي فلا تشغلكم عني النساء وان
كنائني لنساء صدق وما الوا بنيّ ولا اساؤوا اذا كان الشتاء فادفئوني فان الشيخ يهدمه
الشتاء واما حين يذهب كل قرّ فسربال خفيف او رداء** اذا عاش الخ تمت قوله عاش ماض
من العيش وهو الحياة والفتى الشاب من الرجال والسخي الكريم واللذاذة بالذالين المعجمتين كسحابۃ نقيض الالم كاللذة وروي مكانه المسرة وهو
مصدر ميمي بمعنى السرور والفتاء بالفاء والمثناة والمد كسماء الشباب يعني هرگاه زندگانی کند جوانمرد مدت دویست سال پس بتحقیق که رفته است

مختصر مطول
مطول
مطول
مطول

خوشی عیش و جوانی او و سیوطی فی باب العدد شاهد در منصوب بودن تمیز مائتین که بوده باشد بر سبیل قلت و ندرت حال انکه قیاس در
اوما ئتی عام است بطریق اضافه اذا غاب عنکم اسود العین کنتم کراما وانتم ما اقام الائم هو من قصیدة للفرزدق واسمه همام و
بن غالب بن صعصعة التمیمی یهجو بها قوما و بعده تحدث رکبان الحجیج بلومکم و یقری به الضیف اللقاح العواتم
قوله غاب بالغین المعجمة والموحدة بمعنی خفی واسود العین مرکب اضافی فاعله وهی اسم جبل والکرام ککتاب جمع کریم وهو ضد اللئیم وما مصدریة
ظرفیة ای مدة اقامته والالائم کسحاب جمع لئیم وهو افعل من اللؤم بالضم ضد الکرم یعنی هرگاه پنهان شود از نظر شما و بر طرف شود از روی زمین
کوه اسود العین باشید شما بزرگان و بخشندگان و شما مادام که بر پا ایستاده است انکوه جماعت پست فطرتان هستید مغنی فی الجملة الصغری من
باب الثانی شاهد در رعد اراده کردن افضلیت است از افعل تفضیل بصیغه جمع که الائم جمع لئیم بوده باشد و با وجود انکه مجرد است از من والف
و لام استعمال شده است مطابق با موصوف خود و بعضی تاویل کرده اند او را بصیغه اسم فاعل ای انتم اللائمون فتدبر اذا غضبت علیک بنو
تمیم وجدت الناس کلهم غضابا هو قصیدة لجریر بن عطیة الخطفی التمیمی یخاطب بها امراة من بنی کلیب فقد مات فی دارها
و قبله اقلی اللوم عاذل والعتابا وقولی ان اصبت لقد اصابا اذا غضبت الخ اجدک لا
تذکر عهد نجد وحیا طال ما انتظر الایابا قوله غضبت غائبة من الغضب وهو ضد الرضا والخطاب فی علیک للمراة
وکذا فی وجدت وبنو تمیم قبیلة معروفة منهم الشاعر و وجدت مخاطبة من الوجدان بمعنی الادراک و غضابا ککتاب جمع غضبان کسکران وهو صاحب
الغضب یعنی هرگاه غضب کنند بر تو زن قبیله تمیم می یابی مردم را همه ایشان را غضبناک بر خود ایضا قوله فقولا لهرون امام الهدی
عند احتفال المجلس الحاشد انت علی ما بک من قدرة فلست مثل الفضل بالواجد لیس
من الله بمستنکر ان یجمع العالم فی واحد الابیات لابی نواس الحکمی واسمه الحسن بن هانی کتبها الی هرون قوله فقولا
منصوب بفعل المحذوف ای اقول قولا والهدی بضم الهاء وفتح الدال المهملة مقصورا الرشاد والدلالة والاحتفال بالحاء المهملة والفاء الاحتشاد
الفا ف الاجتماع والحاشد بالحاء والدال المهملتین بینهما شین معجمة بمعنی الجامع القدرة الطاقة والفضل بالفاء والضاد المعجمة کفلس هو فضل
البرمکی المشهور بالسخاء والباء زائدة والواجد بالواو والجیم والدال المهملة فاعل من الوجدان بمعنی الادراک والباء فی بمستنکر زائدة ایضا وهو اسم مفعول
من الاستنکار بمعنی الکراهة وقیل هو بمعنی المجهول ای لا یجهل ذلک احد من قدرة الله تعالی ولا ینکره والعالم بفتح اللام ما سوی الله واللام فیه لاستغراق الافراد
قوله واحد ای فی شخص واحد اراد به ممدوحه الفضل البرمکی یعنی میگویم بسبب هرون که پیشوا و رستگار است نزد منعقد شدن مجلسی که بر
داشته باشد اهل فضل و کمال را که تو ای هرون و تمام ان چنانچه که بتو است از قدرت و شوکت پس نیستی مثل فضل برمکی یابنده کمال او و بخشش او و نیست زمند
ناخوش داشته شده یا پوشیده بر احد که از انکه جمع کند خداوند هر فرد هر فرد صفات نیک عالم را در یک نفر که او فضل برمکی بوده باشد مختصر
مطول فی السرقات الشعریة من الخاتمة شاهد در سرقت نمودن ابن نواس است معنی شعر ثالث خود را که لیس من الله الخ بوده باشد از شعر
جریر که اذا غضبت علیک الخ استنباط نمودن معنی شعر ابی نواس اشمل فطرح فی الالف واللام التعریف شاهد در الف و لام العالم است که از
برای صفات افراد است اذا غیر الهجر المحبین لم یکد رسیس الهوی من حب میة یبرح هو من ابیات لذی الرمة
واسمه غیلان بن عقبه قالها فی صاحبته میة و قبله وکان الهوی بالنای یمحی فیمتحی وحبک عندی یستجد
و یصلح قوله غیر ماض من التغییر بمعنی التبدیل والهجر فاعله وهو کفلس الصرم والترک و روی مکانه النای وهو بالنون والهمزة والباء
بمعنی البعد والمحبین مفعوله غیر ولم یکد بفتح الکاف ای لم یقرب والرسیس بالمهملات کامیر الثابت والهوی کفتی العشق ومیل النفس ومیة بالمیم
والیاء المشددة المفتوحتین والهاء اسم صاحبة ذی الرمة ویبرح بفتح الراء المهملة مضارع برح بمعنی زال یعنی اذا غیر هجران الاحباب المحبین وزال
محبتهم عن قلوب المحبین لم یقرب زوال الحب میة ای اذا لم یقرب زوال حبها فکیف زواله یعنی هرگاه تغییر دهد دوری دوستان معشوق
دوستان عاشقان را نزدیک نیست که زائل و بر طرف شود عشق ثابت من از دوستی میة و مراد این است که در وقتی که دوستان از اهل معشوق بسبب
هجر دوستی ایشان نسبت بمعشوقهای خود پس عشق ثابت من نسبت بمیة نزدیک نیست که زائل شود پس چگونه زائل خواهد شد این کنایه
از ثبات و دوام عشق میة جامی فی افعال المقاربة شاهد در دخول حرف نفی است بر مضارع کاد که لم یکد بوده باشد بجهة مبالغه در نفی که
یبرح است حال انکه میبایست افاده کند اثبات را باعتبار انکه کاد نفی او اثبات است و اثبات او نفی و در اینجای کاد معنی افاده نکرده است اثبات را بلکه
مبالغه کرده است نفی یبرح را پس بایستی بعضی نسبت خطا داده اند بذی الرمه در این بیت او اذا قالت حذام فصدقوها
فان القول ما قالت حذام ولولا المزعجات من اللیالی لما ترک القطا طیب المنام هما لسیم بن صعب
و حذام امراته وسبب انشادهما ان عاطس بن الملاج الحمیری اتی بجند الی قوم حذام فاقتتلوا فانهزم قوم حذام وساروا لیلهم و یومهم الی الغد و
نزلوا فی اللیلة الثانیة فلما اخبر عاطس بانهم هربوا اتبعهم وانتبه القطا من وقع دوابهم فمرت قطعا منها علی قوم حذام فعلمت بذلک اتی
عاطس مع جنده یتعاقبونهم لان القطا یترک اوکارها المزعجات لیلا فخرجت حذام الی قومها فقالت الا یا قوم ارتحلوا وسیروا

باب الواو الف
سیوطی
مغنی
مختصر
مطول
مطول
جامی

وَلَوْ تُرِكَ الْقَطَا لَيْلًا لَنَامَا فانشد زوجها سحيم البيتين يخاطب بهما قوم حذام فارتحلوا حتى اعتصموا بالجبل فجاء عاطس مع جنده
فلم يقدروا عليهم فبيّت اصحاب عاطس فرجعوا قوله حذام في الموضعين بالحاء المهملة والذال المعجمة كقطام هي بنت الريان بن جسر بن تيم امراة سحيم بن صعب
الشاعر وهي فاعل قالت ومفعوله محذوف اي ذا قالت حذام فقولا وصدقوا امر من التصديق بمعنى الاذعان وروي مكانه انصتوا وهو امر من الانصات با
لنون والصاد المهملة والمثناة بمعنى الاستماع واراد بقوله القول الصادق المطابق للواقع والمزعجات جمع مزعجة وهي اسم فاعل من الازعاج بالزاء المعجمة والعين المهملة
والجيم يقال ازعجه اي قلعه من مكانه لكن هنا بمعنى الاهلاك والقطا بالقاف والطاء المهملة كعصا جمع القطاة كقناة وهي طاير معروف والطيب بكسر
الطاء المهملة وسكون الياء الموحدة اسم لما يطيب الانسان والمنام بالنون كسحاب موضع النوم يعني هرگاه بگويد حذام سخن او را تصديق
كنيد مر او را پس بدرستيكه سخن راست همان سخني است كه گفته است آن را حذام واگر نبودي حوادث مهلكات هر آينه شبها موجود هر آينه وا ميگذارند مر
قطاة استراحت در خوشي خواب كار افطر في الكلمة ايضًا فما لا ينصرف شاهد در دو لفظ حذام است كه غير منصرف قد هر باب فاعل اند براي
قالت در دو موضع و خوانده و اين بود كه مرفوع بوده باشد لكن مبني شده اند بر كسر بنا بر مذهب اهل حجاز چونكه بر وزن فعال هستند مغني
في اللام شاهد در حذف لام است از ضمير غايب در صدقوها اي صدقوا قولها إِذَا قَالَ قَدْنِي قُلْتُ بِاللهِ حَلْفَةً لَتُغْنِي عَنِّي
ذَا إِنَائِكَ أَجْمَعَا هو من قصيدة لحريث بن عتاب النبهاني الطائي يصف بها نفسه بحسن القيام في خدمة الضيف وقبله فقلت

أَجْرِي نَاقَةَ الضَّيْفِ لَتِي جَدِيرٌ بِأَنْ تُلْقِي إِمَاءً مُتْرَعَا فَمَا بَرِحَتْ سَجْوَاءَ حَتَّى كَأَنَّمَا تُغَادِرُ بِالزِّيزَاءِ
بُرْسًا مُقَطَّعَا كِلَا فَادِيهَا يَفْصِلُ الْكَفَّ نِصْفُهُ كَجِلْدِ الْحُبَارَى رِيشُهُ قَدْ تَزَلَّعَا دَفَعْتُ
إِلَيْهِ رِسْلَ كَوْمَاءَ جَلْدَةٍ وَأَغْضَيْتُ عَنْهُ الطَّرْفَ حَتَّى تَضَلَّعَا إِذَا قَالَ الخ المستتر في قال للضيف

والياء في قلت للمضيف هو فاعله وما روي في بعض النسخ لفظ قلت مكان قال فهو غلط جدا لان الشاعر لم يكن ضيفا بل هو الذي
كان ترى في قوله قدني اي حسبي شرب اللبن وحلفة كطلحة اليمين وهو منصوب على انه مفعول مطلق لفعل محذوف اي احلف حلفة بالله
لتغني بضم المضارع من الاغناء وهو ضد الافتقار واللام فيه مفتوحة وقيل مكسورة اي لتجعله غنيا عني فان اللبن يحتاج اليه من يشربه
ذو بمعنى الصاحب والمراد بصاحب الاناء ملئ الاناء وهو بالنون والمد ككتاب لوعا والتقدير انه اذا قال الضيف كفاني لبن انا قلت اقسم
بالله قسما لتشرب جميع ملئ الاناء من اللبن لتغني اللبن عن شربي اياه يعني هرگاه ميگفت آن مهمان كه بس است مرا شير
ميگفتم كه قسم ميخورم بخداوند قسم خوردني كه بايد بياشامي جميع شير اين ظرف را كه از براي تو است تا آنكه بي نياز سازي اين شير را از آشاميدن من او را
مغني في اللام في الجملة المجاب بها القسم من باب الثاني شاهد در لتغني است كه جواب قسم واقع شده است پس جمهور قايل شده اند بانكه لام
او مفتوح است و در اصل لتغنين بنون ثقيله بوده است و اخفش گمان كرده است كه لام او مكسور است و استدلال كرده است بمنفي شدن قسم
بلام كي و گفته است كه لتغني منصوب است بان مقدره پس جمهور حمل كرده اند اين را بانكه جواب قسم محذوف است و لتغني متعلق با او است و معمول است از
براي او كه فافهم مقام او است نظر بانكه جواب قسم جمله بوده باشد و لام كي با ما بعدش بجار و مجرور است در تاويل مفرد إِذَا قَامَتَا تَضَوَّعَ
الْمِسْكُ مِنْهُمَا نَسِيمَ الصَّبَا جَاءَتْ بِرَيَّا الْقَرَنْفُلِ هو من قصيدة لامرئ القيس بن حجر الكندي وهي احدى المعلقات السبعة وقبله و
إِنَّ شِفَائِي عَبْرَةٌ مُهْرَاقَةٌ فَهَلْ عِنْدَ رَسْمٍ دَارِسٍ مِنْ مُعَوَّلِ كَدَأْبِكَ مِنْ أُمِّ الْحُوَيْرِثِ قَبْلَهَا وَجَارَتِهَا أُمِّ
الرَّبَابِ بِمَأْسَلِ إِذَا قَامَتَا الخ فَفَاضَتْ دُمُوعُ الْعَيْنِ مِنِّي صَبَابَةً عَلَى النَّحْرِ حَتَّى بَلَّ دَمْعِي مِحْمَلِي أَلَا رُبَّ
يَوْمٍ لَكَ مِنْهُنَّ صَالِحٍ وَلَا سِيَّمَا يَوْمٌ بِدَارَةِ جُلْجُلِ المستتر في قامتا يرجع الى ام الحويرث وام الرباب المذكورتين فيما قبله و
كذا الياء وفي منهما قوله تضوع بفتح التاء المضارعة والضاد المعجمة والواو المشددتين والعين المهملة من الاضواع بمعنى التحرك فانتشار
الرائحة والمسك فاعله وهي طيب معروف والنسيم بالنون والسين المهملة كاسير نفس الريح اذا كان ضعيفا والصبا ريح معروفة والريا بفتح الراء المهملة
الياء المشددة والالف الريح الطيبة والقرنفل بالقاف والراء المهملة المفتوحتين والنون الساكنة والفاء المضمومة واللام ثمرة شجرة بسفالة اهل الهند افضل
الافاويه يعني در وقتيكه بر ميخواستند آن ام الحويرث وام الرباب پهن ميشد بوي مشك از آن دو نفر پهن شدني مثل پهن شدن نسيم صبا كه بياورد بوي
خوش ميخك را مغني في بيان كيفية التقدير من باب الخامس شاهد در حذف موصوف با صفة مضاف و با حذف مضاف اليه و قبل لفظ نسيم تقدير
تضوعا مثل تضوع نسيم الصبا است إِذَا قَبُحَ الْبُكَاءُ عَلَى قَتِيلٍ رَأَيْتُ بُكَاءَكَ الْحَسَنَ الْجَمِيلَا هو من ابيات للخنساء بنت عمرو
بن الحارث واسمها تماضر ترثي بها اخاها صخرا وقبله أَلَا يَا صَخْرُ إِنْ أَبْكَيْتَ عَيْنِي لَقَدْ أَضْحَكْتَنِي دَهْرًا طَوِيلَا
بَكَيْتُكَ فِي نِسَاءٍ مُعْوِلَاتٍ وَكُنْتُ أَحَقَّ مَنْ أَبْدَى الْعَوِيلَا رَفَعْتُ بِكَ الْجَلِيلَ وَأَنْتَ حَيٌّ فَمَنْ ذَا
يَرْفَعُ الْخَطْبَ الْجَلِيلَا قوله قبح بضم الموحدة ماض من القبح وهو ضد الحسن والبكاء بالمد فاعله ورايت بصيغة المتكلم بمعنى علمت و
بكاءك مفعول اوله والحسن الجميلا مفعول ثان له يعني هرگاه زشت باشد گريه كردن بر كشته شده دانستم گريستن بر تو را نيكو و پسنديده
شده مختصر و مطول في تعريف المسند شاهد در معرفه آوردن مسند است كه الحسن بوده باشد با عدم افاده كردن قصر را

القول
منه
منه
مغني
منه
بيان
مختصر و مطول

بر مسند الیه که بکاء است باعتبار آنکه مراد ثبوت حسن گریستن بر او ست پس نه نفی حسن گریستن بر غیر او بلکه گریستن بر او نمی باشد مثل گریستن بر غیر

او اذا قلت هذا حین اسلو یهیجنی نسیم الصبا من حیث یطلع الفجر هو من قصیدة لابی صخر الهذلی واسمه عبد الله

سلمة قالها فی لیلی وبعد وانی لتعرونی لذکراک هزة کما انتفض العصفور بلله القطر اما والذی ابکی واضحک

والذی امات واحیی والذی امره الامر لقد ترکتنی احسد الوحش ان اری الیفین منها لا یروعهما

الذعر وصلتک حتی قلت لا یعرف القلا وزرتک حتی قلت لیس له صبر البیتان الاولان مفردان فی موضعهما

فی الکتاب قوله هذا اشارة الی الزمان الفراغ والاستراحة واسلو بالسین المهملة متکلم من سلا اذا انسیه ترکه و یهیج مضارع من الهیجان بمعنی

الاثارة والنسیم نفس الریح اذا کان ضعیفا والصبا ریح معروفة وحیث للمکان یطلع بتشدید الطاء المهملة للضرورة بمعنی یظهر والفجر الصبح یعنی

هرگاه بگویم اینست زمان فراغ واستراحت در وقتی که فراموش میکنم یاد لیلی را هیجان در من آورد مرا باد صبا از مکانیکه طلوع میکند صبح صادق مغنی

فی الامور التی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در معنی شدن حین اسم فتح باعتبار آنکه اضافة شده است بجملة فعلیه که اسلو

بوده باشد اذا قل مال المرء لانت قناته وهان علی الادنی فکیف الاباعد لم یسم قائله قوله قل ماض من القلة

الکثرة ولانت بالنون ماض من اللین ضد الخشونة والقنا بالقاف والنون والمثناة کقلا الرمح ولین قناة المرء کنایة عن عدم الانتفاع بفکره

والاعتماد علی رایه وهان من الهوان بمعنی الذل والادنی بالدال المهملة والنون افعل من الدنو بمعنی القرب والاباعد جمع ابعد هو ضد الادنی ای الاقرب

یعنی هرگاه کم شود مال مرد نرم میشود نیزه او و مراد اینست که کسی اعتماد بفکر او و اعتنا بشان او نمیکند و خوار میشود در چشم کسیکه خویش و

نزدیکتر است باو پس چگونه است حال کسانیکه باو دورند نسبت باو مغنی فی کیف شاهد در کیف است که عینی موهب قابل شده است باینکه

در بیت عاطفة واقع شده است ای فالاباعد ولهذا آنکه در محل رفع است بنا بر آنکه خبر بوده باشد از برای مبتدا محذوف ای فکیف حال الاباعد

اذا قیل ای الناس شر قبیلة اشارت کلیب بالاکف الاصابع هو من قصیدة للفرزدق واسمه همام بن غالب

التمیمی یهجو بها جریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی ویفخر علیه اولها ومنا الذی اختیر الرجال سماحة وخیرا اذا هب

الریاح الزعازع ومنا الذی یعطی الرسول عطیة اساری تمیم والعیون مدامع الی ان قال

فوا عجبا حتی کلیب تسبنی کان اباها نهشل او مجاشع قوله ای الناس مبتدا وشر قبیلة خبره والجملة

مقول القول واراد بکلیب ابا الوحدة کلیب رهط جریر الشاعر وهو من کلیب بن یربوع بن حنظلة والاصابع فاعل اشارت وبالاکف حال

منها وهی جمع کف والبا فیها للظرفیة او للمصاحبة ای اشارت الاصابع حال کونها مع الاکف الی کلیب وتقیید الاصابع بحال کونها مع الاکف للمبالغة

فی الذم یعنی هرگاه گفته شود که کدام طائفه از مردم بدترین قبیله هستند اشاره میکنند انگشتان در حالیکه با کفها دست هستند بسوی قبیله

کلیب سیوطی نعت الفعل اللزوم مغنی الخطبة ایضا فی حذف نون التثنیة والجمع من باب الخامس شاهد در بافی مانند کلیب

بر جر بعد از حذف حرف جر از او که الی بوده باشد شده ای اشارت الی کلیب اذا قیل سیروا ان لیلی لعلها جری دون

لیلی مائل القرن اعضب لم یسم قائله قوله سیروا امر بصیغة الجمع من السیر ولیلی بکسر اللام اسم امراة وخبر لعل محذوف ای لعلها قریبة و

جری بالجیم والراء المهملة ماض من الجری بمعنی السرعة و دون بمعنی عند والمائل فاعل من المیل بمعنی الاعوجاج والقرن بالقاف والراء المهملة والنون کفلس من البقر والغنم

معروف فی راسهما والاعضب بالعین المهملة والضاد المعجمة والموحدة المکسور القرن الداخل وهو افعل من العضب بمعنی القطع وهذا کنایة عن حضور

الرقیب عندها یعنی هرگاه گفته شود که روانه شوید بسوی لیلی امید که آن لیلی نزدیک باشد میرود و حاضر میشود نزد لیلی رقیبی که مثل گاوی میباشد که شاخ

او کج باشد و این صفت داشته باشد که از طرف داخل سر او شکسته باشد شاخ او و این کنایه است از نفرت و زشتی او مغنی فی حذف الخبر من باب

الخامس شاهد در حذف خبر لعل است بعد از او که لعلها قریبة باشد پس آن جمله لعلها قریبة خبر از برای ان مکسوره اذا کان الشباب السکر

والشیب هما فالحیوة هی الحمام هو من ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین اول المصراع الثلاثة الباء من الشیب والشباب

کسحاب خلاف الشیب والسکر بالضم خلاف الصحو والهم الحزن والحمام بالحاء المهملة ککتاب قضاء الموت والحیوة خلافه یعنی هرگاه بوده باشد جوانی عین مستی

و جاهلی و بوده باشد پیری عین اندوه و غصه پس زندگانی او است خود مرگ یعنی نیست زندگانی مکرر مرگ مطول فی تعقیب المسند الیه بضمیر

الفصل شاهد در تعقیب مسند الیه است که الحیوة بوده باشد بضمیر فصل بجهة قصر نمودن او را بر مسند که الحمام است ای لا حیوة الا الحمام اذا کانت

الهیجاء وانشقت العصا فحسبک والضحاک سیف مهند لم یسم قائله قوله کانت هنا تامة ای جدت و روی مکانها جئت

وهو من الهیجان بمعنی الاثارة والهیجاء بالیاء والجیم المد کحمراء الحرب انشقت ماض من الانشقاق وهو بالنون والشین المعجمة والقاف بمعنی

التفرق والعصا مقصور معروف وانشقاق العصا کنایة عن تفرق الجماعة واختلاف الکلمة والضحاک بالضاد المعجمة والحاء المهملة کشداد اسم رجل والمهند

کمعظم المطبوع من حدید الهند یعنی در وقتیکه موجود شود جنگ متفرق و پراکنده شود جماعت لشکریان و هر کسی سخنی گوید پس بس است

ترا و ضحاک را شمشیر هندی در یاوری مغنی فی الجهة الخامسة من باب الخامس شاهد در الضحاک است که اعراب ثلثه در او روایت شده است

اما رفع بنا بر انکه عطف شده باشد بر اسم مرفوع که فحسبک است و اما نصب بنا بر انکه مفعول معه بوده باشد و اما جر بنا بر انکه عطف شده باشد
بر ضمیر مجرور بدون اعاده جار یعنی فحسبک با ضحاک بتقدیر مضاف قبل الزاوی و حسبک الضحاک اذا کنت ترضیه و یرضیک صاحب جهارا فکن فی الغیب احفظ
للود لم یسم قائله و بعده و الغ احادیث الوشاة فقلما یحاول واش غیر افساد ذی عهد قوله ترضیه و یرضیک
کلاهما مضارع من الارضاء من الرضا و هو ضد السخط و الصاحب الرفیق قوله جهارا حال ای مجاهرة و اراد به هنا المواجهة بالنظر و ضده
الغیب بمعنی الخفاء و احفظ افعل من حفظ کعلم ای حرسه و الود بضم الواو و تشدید الدال المهملة الحب یعنی هرگاه بوده باشی که خوشنود کنی
رفیق خود را از خود و خوشنود کند او ترا رفیق تو از خود پس در حالت اشکاری و روبرو پس بوده باش در حالت پنهانی و پشت سر نگاهدارنده تر مر جانب دوستی
او را سیوطی فی باب التنازع مغنی فی مبهما شاهد است ترضیه و یرضیک که تنازع کرده اند در لفظ صاحب در مفعولیت و فاعلیت پس عمل را
بفعل ثانی داده اند و ضمیر را در فعل اول که ترضیه است ظاهر کرده اند اذا کنت فی قوم فصاحب خیارهم و لا تصحب الاردی
فتردی مع الردی لم یسم قائله و قبله عن المرء لا تسئل و سل عن قرینه فکل قرین بالمقارن مقتد قوله
صاحب امر من المصاحبة بمعنی المعاشرة و منه تصحب بصیغة المضارع من الثلاثی المجرد منه و المختار کالکتاب المختار من الشیء و الاردی با
الراء و الدال المهملتین فعل من الردا بالفتح بمعنی کون الشیء مبغوضا و مطرودا و منه الردی و تردی کتفعل مجهول من ارداه ای جعله ردیا یعنی
هرگاه بوده باشی در میان جماعتی مجاور پس مصاحبت و معاشرت بکن بهتر ایشان را بار و رفیق نشو کسی ایشان را پس پست شمرده شوی بار در پست شمرده شده
مغنی فی الامور التی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع در مقام ذکر جواب کفتن ابن برشان از سوال نمودن ابن خضر مذکور است و غرض
از ایراد این بیت در الک نمودن مضمون و استشهاد مطالب با اینکه همچنانکه شخص بواسطه مصاحبت کردن او با مرد پست پست شمرده میشود و کسب
پستی مینماید از او پس لفظ مقالة در شعر نابغه که انا لی ابیت اللعن الخ است بواسطه اضافه و مجاورت او با ان مصدریه کسب نمودن است بنا را از او اذا
کنیت بای فعلا تفسره فضم تائک فیه ضم معترف و ان تکن باذا یوما تفسره ففتحة التا امر غیر
مختلف لم یسم قائلهما قوله کنیت مخاطب من الکنایة بالنون و الیا بمعنی الستر و اراد بها ههنا لفظها و فعلا مفعوله کنیت ای اذا اتیت بفعل خط المعنی
تفسره مضارع من التفسیر بمعنی البیان و ضم بضم الضاد المعجمة امر من الضم و هو خلاف الفتح و الکسر تائک مفعوله و اراد به تاء الخطاب و ضم بالفتح مفعول مطلق
توکید لفاعل ضم و المعترف بصیغة اسم الفاعل العارف بالحکم و اراد ایضا باذا لفظه و الیا فیه بمعنی مع المختلف اسم مفعول من الاختلاف و هو ضد الاتفاق
یعنی هرگاه بیاوری فعلی را که معنای او پوشیده باشد در حالتی که تفسیر میکنی او را بلفظ ای پس ضمه بده تای خود را نوع ضمه دادن مردی که عارف است بحکم یعنی بصیغه متکلم
وحده بیاور انفعل را اگر بوده باشی در روزی که تفسیر کنی او را بلفظ اذا پس فتحه دادن تا را اذا ان فعل امریست غیر خلاف کرده شده در او بلکه اجماعیست و مراد
اینست که بصیغه خطاب بیاور ان فعل را مغنی فی ای در مقام ذکر تفسیر نمودن بلفظ ای نظر بمناسبت مضمون این دو بیت با مطلب خود ذکر کرده
است اذا کوکب الخرقاء لاح بسحرة سهیل اذاعت غزلها فی الاقارب لم یسم قائله کلمة اذا للشرط و الخرقاء بالخاء المعجمة و الرا
المهملة و القاف کحمراء اسم امراة فی عقلها نقصان و هی مؤنث اخرق بمعنی الاحمق و انما سمیت بها لانها کانت لا تنتهب اسباب الشتاء فی الصیف فلما طلع
طلع سهیل و بان البرد فرقت قطنها بین نساء اقاربها و جاراتها لیساعدن منها فی الغزل لتنتهب اللباس شتاء قوله لاح بالحاء المهملة بمعنی طلع و ظهر و هو مفسر
لفعل الشرط المحذوف بعد اذا و سحرة کغرفة وقت السحر و سهیل کزبیر کوکب معروف و هو عطف بیان او بدل من کوکب الخرقاء و اذاعت بالذال المعجمة و العین المهملة
ماض من الاذاعة بمعنی الانتشار و الغزل بالغین و الزاء المعجمتین کفلس القطن و الصوف و الاقارب جمع اقرب و هو افعل من القرب ضد البعد و روی مکانه
القرائب و هو جمع قریبة و هی التی بینک و بینها قرابة ای رحم لکن اراد بها هنا الجار و الاعوان یعنی هرگاه ستاره خرقا که اسم ان ستاره سهیل است ظاهر میشد در وقت سحر
پراکنده میکرد ان خرقاء پنبه خود را در میان زنان همسایکان و خویشان خود تا انکه یاری کنند او را در رشتن و بافتن انها بجهة لباس زمستان و مطول فی
تعریف المسند الیه شاهد است در اضافه نمودن لفظ کوکب است بالخرقاء بادنی ملابسه نظر باینکه در وقت طلوع ستاره سهیل ان زن احمق شدت عمل او باشد پس
باین سبب نسبت داده است شاعر این ستاره را بان زن اذا لم تستطع امرا فدعه و جاوزه الی ما تستطیع هو من ابیات لعمرو بن
معدکرب الزبیدی المذحجی قالها فی بعد ما انهزم فی بعض حروبه عن اخته ریحانة و قد اسرتها الاعداء و هو یعتذر عن فراره و یتوجع لما اصابها
و قبله امن ریحانة الداعی السمیع یؤرقنی و اصحابی هجوع سباها الصمة الجشمی غصبا کان بیاض
غرتها صدیع و حالت دونها فرسان قیس تکشف عن سواعدها الدروع قوله تستطع مضارع مجزوم
بصیغة الخطاب من الاستطاعة و هی القدرة علی الشیء و الخطاب فیه و فی تستطیع لنفسه و اراد بقوله امرا المحاربة مع الاعداء فی الحرب و دع امر بمعنی
اترک و جاوز امر من المجاوزة یقال جاوزت الموضع ای سافرت خلفه و اراد بقوله ما تستطیع الهرب من الحرب یعنی هرگاه قدرت نداشته
باشی امری را و مراد جنگ کردن با دشمنان است پس واکذار ان امر را و درگذر بسوی انچنانکه بگذری از جنگی که قدرت داری ای نفس من ان
و مطول فی الارصاد من علم البدیع شاهد است در بودن ارصاد در بیت باعتبار قافیه در تستطیع نسبت بتستطع شناختن روی و حرف
اخر بیت را گویند اذا ما استحمت ارضه من سمائه جری و هو مودوع و واعد مصدق لم یسم قائله و صفه

مغنی مطول

مغنی

مغنی

مطول

مغنی مطول

الثم

باب الالف

التشریف شاء و کلمة ما بعد اذا زائدة واسحنفر ماض من الاسحنفار وهو الاغتسال بالجیم وهو بالحاء المهملة الماء الحار واراد به العرق والارض فاعل اسحنفرت
کنایة عن قوائم الفرس کان ان شاء کنایة عن بدنه وجری بالجیم والراء المهملة ماض من الجری بمعنى السیر واراد به هنا العدو الشدید والمودع مفعول
من ودع بمعنى ترك وواعد فاعل من الوعد کذا مصعد اسم فاعل من الاصعاد واصعد اوعده کنایة عن ایصال صاحبه الی المقصود والمنزل یعنی
هرگاه عرق میکرد و تر میشد دست و پای او از سبب زعفران بدن او و تیز میشدند سیر او و حال آنکه او واگذارده شده بود بحال خود یعنی ذهن او و سر داده شده و رهاکرده
بود از دست وعده راست کننده بود یعنی بمقصود و منزل رساننده بود صاحب خود را تصریف فی الفعل شاهد در وارد شدن اسم مفعول است از ید

نصریف

که مودوع بوده باشد بجهة ضرورت اِذا ما الغانیاتُ بَرَزنَ یوماً وَزَجَّجنَ الحواجبَ والعیونا هو من قصیدة للراعی واسمه عبید بن
حصین بن معویة النمیری وبعد اتحن جمالهن بذات غسل سراة الیوم یمهدن الکدونا کلمة ما بعد اذا
زائدة وجواب اذا فی البیت الذی بعده والغانیات جمع غانیة وهی بالغین المعجمة والنون الباء المرأة التی غنیت بحسنها عن الزینة و برزن بالموحدة
والراء المهملة والزاء المعجمة ماض بصیغة الجماعة من البروز بمعنى الظهور والخروج کذا زججن من التزجیج وهو بالزاء المعجمة والجیمین تدقیق شعر الحاجب
وتطویله یعنی هرگاه زنان صاحب حسن جمال ظاهر شوند و بیرون آیند در روزی و باریك کرده باشند ابروهای خود را و سرمه کشیده باشند چشمهای خود
را مغنی فی الواو شاهد در عطف نمودن بواو است العیون را بر الحواجب بتقدیر فعل ای کحلن العیونا اِذا ما انتسبنا لم تلدنی

مغنی

لئیمةٌ ولم تجدی من ان تقرّی به بُدّاً هو من ابیات لزائد بن صعصعة الفقعسی یخاطب بها امرأته بعد ما تشزرت علیه وتکلمت فی نسبه کلمة
ما بعد اذا زائدة وانتسبنا متکلم من الانتساب هو ذکر النسب ولئیمة فعیلة من اللؤم هو بالهمزة کقفل دنائة الاصل وتجدی مخاطبة من الوجدان بمعنى
الادراك وکذا تقری من الاقرار بمعنى الاعتراف قوله بدا بضم الموحدة وتشدید الدال المهملة مفعول تجدی یقال لابد ای لا فراق ولا محالة یعنی
هرگاه ذکر کنیم نسب خود را ظاهر خواهد شد بعد از این زمان که نزاده است مرا در زمان گذشته پست فطرتی و نمی یابی تو از چاره از اینکه اقرار
کنی باین نجابت و شرافت مولد من مغنی در لن شاهد در لم تلدنی است که دلالت میکند بر زمان ماضی لکن در مقام تبیین در مستقبل نظر بانکه
تقدیر او چنین است که اذا ما انتسبنا تبین انی لم تلدنی لئیمة یعنی هرگاه ذکر کنیم نسب خود را ظاهر خواهد شد بعد از این زمان که نزاده است
مرا در زمان ماضی زن پست فطرتی اِذا ماتَ منهم سیّدٌ سُرِقَ ابنُه ومن عِضَةٍ لا ینبُتَنَّ شکیرُها لم یسم قائله
یصف الشاعر قوما بالسماحة والجود کآبائهم بالغ فی تشبیههم بآبائهم حتی کانهم سرقوا انفس آبائهم اذا ماتوا فکانهم اشخاص آبائهم ولیسوا
فرعا لهم کشجر لیس فرع ولا شکیر ینبت حول اصله وقال الجزائری یهجو بها قوما بالسرقة مدعیا انه اذا مات منهم احد قام ابنه مقامه فی السرقة وقال

مغنی

المصراع الثانی مثل یضرب به قوله سید فاعل مات وروی مکانه میت وهو خلاف الاحسن ویسرق بکسر الراء المهملة مضارع السرقة وابنه فاعل او مفعول محذوف
ای یسرق ابنه شخص اسمه قوله ومن عضة ای وذلك من قبل عضة وهو بالعین المهملة والضاد المعجمة والهاء کعنب کل شجر عظام او طوال وینبتن
بالنون وضم الموحدة والمثناة مضارع نبت البقل ای نهد الشکیر بالشین المعجمة والیاء والراء المهملة کامیر ما ینبت فی اطراف اصل الشجر واغصانها یعنی هرگاه
بمیرد از ایشان جماعت مردی بزرگوار میدزدد پسر او شخص پدر خود را و مراد اینست که پسر شبیه است بهمان پدر خود پس هستند بعینه و مثل ایشان مثل درخت
عظیمیست که نروید اطراف بیخ و تنه او فرع و زیادتی او یعنی این پسران اصل هستند نه فرع نسبت به پدر خود مغنی فی النون شاهد در دخول

مغنی

نون تاکید است در فعل مضارع که واقع است بعد از لا نافیه که لا ینبتن بوده باشد اِذا ما تمیمیٌّ اتاكَ مُفاخِراً فقُل عَدِّ عن ذا
کیفَ اَکلُكَ للضبِّ وهو لابی نواس الحکمی واسمه الحسن بن هانی یهجو بها بنی تمیم کلمة ما بعد اذا زائدة وتمیمی نسبة الی تمیم وهو ابو قبیلة معروفة
ومفاخرا اسم فاعل من المفاخرة وهی المغالبة فی الفخر وعد امر من التعدیة وهی التجاوز عن الامر وکیف للاستفهام وهی ما عن الکم ای تاکله کثیرا ام قلیلا او
المحب الکلام لا او عن الکیفیة ای تاکله مشویا او مطبوخا ام بطریق آخر والضب بفتح الضاد المعجمة وتشدید الموحدة دابة معروفة یعنی هرگاه مرد منسوب بقبیلة
تمیم بیاید ترا در حالتیکه فخر کننده باشد بر تو پس بگوی باو که درگذر از این فخر کردن چگونه است خوردن تو مر سوسمار او بچه قسم میخوری آنرا مختصر و مطول

مختصر
مطول

فی الهزل من علم البدیع شاهد در بودن این شعر از قبیل هزل و بیهوده اینجا که اراده شده از آن هزل جد بمعنی قصد در قول او کیف اکلك للضب وان
یکی از وجوه تحسین کلام است اِذا ما خرجنا من دمشقَ فلا نَعُد بها اَبداً ما دامَ فیها الجُراضِمُ هو من ابیات لولید بن عقبة
یعرض علی معویة بن ابی سفیان لعنهما الله وقیل للفرزدق والاول اصح بعد یصبحُ بها فی الطّبلِ بالبقلِ عالمٌ حزونٌ لنا
علیه الهاذمُ کلمة ما بعد اذا زائدة ودمشق بکسر الدال المهملة وفتح المیم وقد یکسر وسکون الشین المعجمة والقاف قاعدة الشام وهو ممنوع عن الصرف
للعلمیة والتانیث ونعود بنون المتکلم جمع ونعد متکلم من العود بمعنى الرجوع والثانی بها بمعنى الی والجراضم بضم الجیم وفتح الراء المهملة والضاد المعجمة
المکسورة الاکول ای کثیر الاکل واراد به معویة فانه کان کذلك یعنی هرگاه بیرون رویم از شهر شام و نواحی آن پس هرگز بر نخواهیم گشت تا آنکه خدا کند که
هرگز بر نگردیم بسوی آن شهر مادام که در آن شهر است آنمرد پرخوار و مراد معویه ملعون است مغنی فی لا شاهد در کلمه لا است که جزم داده است نعد

مغنی ما یعلم

باسقاط واو از او چون در اصل نعود بوده است و احتمال دارد که ان برای نفی بوده دعا هر یك بوده باشد بنابر وجهی که معنی کردیم اِذا ما شاءُ ضمّوا ومن
ارادوا ولا یالونهم احدٌ ضراراً لم یسم قائله یصف به الشاعر قوما بالاقتدار والشجاعة کلمة ما بعد اذا زائدة وشاء بضم الهمزة اصله

شذا

شاؤا بصیغة الجمع الضمیر فیه یرجع الی القوم الممدوحین للشاعر وضر و اماض من الضر ضد النفع ومنه الضر الکتاب بصیغة المصدر من باب المفاعلة وهو بمعنی المضارة یقال ضاره ای شارکه فی الضر ای وقع کل تصیبا لکن اراد به هنا معنی الضر کفه ومن موصول واراد و اماض من الارادة بمعنی المشیئة ومفعوله محذوف ای ارادوا اضراره وریحی مکانه سواهم و بالوکیر جو مضارع من قولهم ما الونا ای ما استطعنه واحد فاعل یالو وضرا مفعوله یعنی هرگاه خواسته باشند اجماعت ضرر رسیدن بکسی را اراده کنند ضرر رسانیدن و او قدرت ندارد احدی ضرر رسانیدن را برای ایشان مغنی فی الجهة الرابعة من باب الخامس شاهد رد لان فوق ضمه همزه شاؤا است بر حذف واو جمع از اخر او ای فاشاؤا اذا ما صنعت الزاد فالتمسی له اکیلا فانی لست اکله وحدی هو من ابیات لحاتم بن عبد الله بن سعد الطائی الجواد المشهور یخاطب بها امرأته ماریة بنت عبد الله الطائی وقال اخرانه لما تزوج قیس بن عاصم المنقری منفوسه بنت زید الفوارس الضبی اتته فی اللیلة الثانیة بطعام فقال این اکیلی فلم تعلم منفوسه ما یرید فانشا یقول ایا ابنة عبد الله وابنة مالك ویا ابنة ذی البردین والفرس الوردی اذا ما صنعت الخ اخا طارقا او جار بیت فاننی اخاف مذمات الاحادیث من بعدی وکیف یضیع المرء زادا و جاره خفیف المعا بادی الخصاصة والجهد وللموت خیر من زیارة باخل یلاحظ اطراف الاکیل علی عهد وانی لعبد الضیف ما دام ثاویا وما فی الا تلك من شیم العبد کلمة ما بعد اذا زائدة وصنعت مخاطبة من الصنع وهو العمل البدنی والخطاب فیه لماریة بنت عبد الله او لمنفوسه علی الاختلاف والزاد طعام المسافر واراد به هنا مطلق الطعام والتمسی امر من الالتماس بمعنی الطلب وله مفعول مقدم لقوله اکیلا ای فالتمسی اکیلا واللام فیه زائدة قوله وحدی حال ای منفردا یعنی هرگاه فراهم آوری و درست نمائی ای دختر عبد الله طعام را پس طلب کن خورنده آن طعام را پس بدرستیکه من نیستم که خورنده باشم آن طعام را در حالت تنهائی مغنی فی اللام شاهد در نیا شدن لام است در ضمیر غایب که مفعول است نزای اکیلا بجهة تقویت و در عمل چونکه مؤخر است از معمول خود ای فالتمسی اکیله اذا ما عد اربعة فسال فزوجك خامس وابوك سادی الیتیم قائله یهجو بعرض الشاعر به علی المرأة لما اضاس من شر زوجها وابیها کلمة ما بعد اذا زائدة وعد مجهول من العد بمعنی الاحصاء والتنوین فی قوله اربعة للضرورة والفسال کالکتاب جمع فسل هو بالفاء والسین المهملة کفلس الرذل الذی لا مروة له یعنی هرگاه شمرده شوند چهار مرد رذل بی مروت پس شوهر تو پنجم از ایشانست و پدر تو ششم از انها است نظام فی الابدال شاهد در بدل آوردن یا است از سین در ساسی بجهة ضرورت ای سادس منهم اذا ما غدونا قال ولدان اهلنا تعالوا الی ان یأتنا الصید نحطب هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی اولها خلیلی مرا بی علی ام جندب لنقضی حاجات الفؤاد المعذب الی ان قال وقالت متی یبخل علیك ویعتلل یسؤك وان یکشف غرامك تدرب تبصر خلیلی هل تری من ظعائن سلکن نقابا بین حزمی شعبعب ومنها کان عیون الوحش حول خبائنا وارحلنا الجزع الذی لم یثقب یصف نفسه بکثرة الاصطیاد والتسلط فیه حتی ان ولدان اهله کانوا اعتادوا باکل ما یصطاد ویتقنوا بانه ان خرج للاصطیاد یأتی لهم بصید لا محالة کلمة ما بعد اذا زائدة وغدونا متکلم مع الغیر من غدا فلان اذا بکر ودخل فی الغدوة ای البکرة وولدان کغلمان جمع ولد وهو معروف والصید فاعل یأتنا ونحطب کنضرب متکلم مع الغیر بمعنی نجمع الحطب والباء فیه مکسورة لان القوافی مکسورة یعنی هرگاه صبح میکردیم میگفتند بچهها از اهل ما که بیائید تا انکه بیاید ما را صید شکاری هیزم جمع کنیم بجهة پختن و بریان کردن آن شکار مغنی فی ان شاهد در جزم دادن ان بفتح همزه است یأتنا را باسقاط یاء از او چون در اصل یأتینا بوده است بنا بر قولی وحمل کردن جزم او را بر ضرورت اذا ما لقیت بنی مالك فسلم علی ایهم افضل هو لغسان بن غلة بن مرة کلمة ما بعد اذا زائدة ولقیت بالقاف مخاطب من لقیه ای رآه ویکمکانه اتیت وهو ماض من الاتیان وبنو مالك قبیلة معروفة وسلم امر من التسلیم وهو قول السلام علیکم وافضل افعل من الفضل وهو الزیادة فی الرتبة یعنی هرگاه ملاقات کنی و به بینی قبیلة مالك را پس سلام کن بر هر یك از ایشان که فاضلتر نداز تمام قبیله مغنی فی ای شاهد در ای است که موصول است وبضم روایت شده است باعتبار انکه تصریح شده است بمضاف الیه و صدر صلة او محذوف است ای هو افضل ایضا فجملة الصلة من باب الثانی شاهد در ای است بکسر هم روایت شده است بنا بر انکه مجرور بوده باشد بعلی و محل اعرابی از برای جملة صلة او نیست باعتبار بودن موصول وصله در حکم دو کلمه و ظاهر شدن اعراب در نفس موصول که ای است اذا ما نهی الناهی فلج بی الهوی اصاخت الی الواشی فلج بها الهجر هو لابی عبادة البحتری واسمه ساماء کلمة ما بعد اذا زائدة ونهی ماض من النهی وهو ضد الامر والناهی فاعله ومفعوله محذوف ای نهانی عن حبها ولج فی الموضعین ماض من اللج وهو بفتح اللام وتشدید الجیم بمعنی الازدیاد والهوی کفتی العشق ومیل النفس واصاخت بالصاد المهملة والخاء المعجمة ماض من الاصاخة بمعنی الاستماع والمستتر فیه والباء فی بها یرجع الی المحبوبة والواشی بالواو والشین المعجمة النمام والهجر کفلس الصرم ای القطع والترك یعنی هرگاه نهی کنند منع کنند از دوستی آن محبوبه پس زیاد شود بمن عشق و میل نفس نسبت بآن محبوبه گوش میدهد آن محبوبه بسخن چین پس زیاد میشود بآن محبوبه دوری و قطع الفت او با من مختصر مطول فی الرجوع من علم البدیع شاهد در رجوع نمودن شاعر است با نهی ناهی و اصاخه بسوی واشی که واقع هستند در شرط بجز آدم مرتب شدن چیزی از لجاج بر آنها و اذا مت کان الناس صنفان شامت واخر مثن

بالذ

مغنی

مغنی

نظام

مغنی

مغنی

مطول مختصر

بالذي كنت اصنع هو من ابيات لعجير بن عبد الله بن همام السلولي قوله مت متكلم من الموت خلاف الحيوة وصنفان تثنية صنف وهو بالكسر القسم
من الشيء والشامت بالشين المعجمة والشماتة فاعل من الشماتة وهو فرح العدو ببلية الشخص ومثن بالمثلثة والنون اسم فاعل من الثناء وهي صفة بمعنى مدح
واصنع متكلم من الصنع بمعنى العمل يعني هرگاه بميرم ميباشند مردم بر دو قسم نسبت بمن بعضي از ايشان شماتت كنندگان خوشحالي ميشوند از مردن
من وبعضي ديگر ستايش كنندگان اند بخوبي پس اينچنان نيكي كه بودم من كه ميكردم در حق ايشان محسن في النوع الثاني في بعض النسخ جامي
في افعال الناقصة شاهد در بودن اسم كان است ضمير شان مستتر بعد او وجملة الناس صنفان مبتدا وخبر در محل نصب بنابر آنكه خبر
بود باشد از براي كان ومفسر بود باشد مر ضمير شان مستتر را اذا ملك لم يكن ذا هبة فدعه فدولته ذاهبة هو لابي
الفتح واسمه علي بن محمد البستي الملك ككتف السلطان المقتدر وذو بمعنى الصاحب والهبة بكسر الهاء والموحدة والهاء العطاء ودع امر بمعنى اترك وذاهبة
فاعلة من الذهاب خلاف المجيء يعني هرگاه نبوده باشد پادشاهي صاحب عطا و بخشش پس واگذار او را پس دولت مملكت او بزودي رونده
وفاني شونده است مختصر ومطول في التجانس من علم البديع شاهد در بودن جناس لفظي است ميانه ذا هبة اول كه مركب است از
لفظ ذا بمعنى صاحب هبه بمعنى عطاي كه مصدر وهب يهب است وذاهبة ثاني كه اسم فاعل است از ذهب يذهب است بطريق متشابه اذا نزل
السماء بارض قوم رعيناه وان كانوا غضابا هو لجرير بن عطية بن الخطفي التميمي يصف قتاده وعزه قوله نزل ماض من النزول
بمعنى الحلول واراد بالسماء المطر مجازا ورعينا بالراء والعين المهملتين والياء متكلم مع الغير من الرعي وهو ارتاع الماشية والكلاء والغضاب ككتاب جمع
غضبان كسكران وهو صفة من الغضب ضد الرضا يعني هرگاه فرود مي آمد باران در زمين قومي ميچرانيدم گياه آنرا او را اگرچه بودند آن
قوم غضبناك وصاحب خشم از اين امر مطول في الاستخدام من علم البديع شاهد در بودن اين بيت است از قبيل استخدام باعتبار آنكه
از براي لفظ سماء دو معنى است يكي باران وديگري گياه كه مسبب از باران است پس اراده كرده است شاعر از لفظ او معنى باران را واز ضمير در رعيناه كه راجع
است باو معنى ديگر او را كه گياه است اذا هملت عيني لها قال صاحبي بمثلك هذا لوعة وغرام هو من قصيدة لذي الرمة
واسمه غيلان بن عقبة فالها في صاحبته اولها عليكن يا اطلال مي بشارع على ما مضى من عهدكن سلام الخ قوله
هملت بتاء التانيث ماض بمعنى صبت وعيني فاعله وروي مكانه يوما والضمير في لها يرجع الى صاحبته مية المذكورة في اول القصيدة والصاحب الرفيق
وبمثلك خبر مقدم ولوعة مبتدا موخر وهي بالواو والعين المهملة كطلحة حرقة في القلب من حب قوله هذا منادى بحذف حرف النداء اي يا هذا اي يا انسان
والغرام بالغين المعجمة والراء المهملة كسحاب الشوق يعني هرگاه فرو ريخت چشم من اشك خود را بجهة آن مية ميگفت يار و رفيق من كه در مثل تو كسي است سوزش او را است كه
باشد اي ان والرمة سوزش دل وشوق در بسوي محبوبه خود مغني في حذف حرف النداء من الباب الخامس شاهد در حذف حرف نداء است از اسم اشارة
بجهة ضرورت اي بمثلك يا هذا اذا هم القى بين عينيه عزمه ونكب عن ذكر العواقب جانبا هو من ابيات الحماسة يصف
رجلا باستقامته في الراي قوله هم ماض من الهم وهي بالكسر بفتح ما هم به من امر ليفعل المستتر فيه يرجع الى الممدوح هو فاعله والقى بالقاف ماض من الالقاء
بمعنى الطرح والعزم بالعين المهملة والراء المعجمة كفلس ارادة الفعل والقطع عليه ونكب بالنون والموحدة ماض من النكب بمعنى الانحراف والعواقب جمع عاقبة
وهي نهاية كل شيء والجانب الطرف يعني هرگاه همت ميگماشت امر در بركاري ميافكند در ميان دو چشم خود اراده وقصد خود را وميل كرد طرف از ياد آوردن
عاقبتها انا مر يعني هرگاه كه اراده ميكرد امري در كاري اصلا ميكرد وفكر عاقبت آن امر نميكرد كه چه ميشود مطول في التشبيه عن علم البيان در مقام ذكر بيان فضيلت
تشبيه وافاده نمودن او معاني خوب را اينچنانكه بحركت در مياورد نشاط وسرور او ومناسبت اين بيت با مضمون مثال او مذكور است اذا
كنت في وادي العقيق راتعا يا ليت ايام الصبي رواجعا هو للعجاج اسمه عبد الله بن روبة التميمي قوله كنت بصيغة المتكلم
والوادي مفرج من جبال او تلال او اكام والعقيق بالعين المهملة والقافين كرميق موضع بالطائف وبالمدينة وباليمامة وتهامة وبنجد وستة
موضع اخر وقيل وادي العقيق مركب اضافي اسم موضع الراتع بالراء والعين المهملتين بينهما مثناة من الرتع وهو الاكل والشرب على قدر ما يشاء في
سعة وخصب والصبي بكسر الصاد المهملة وفتح الموحدة مقصور اصغر السن وجهلة الفتوة والرواجع جمع راجعة من الرجوع بمعنى العود يعني
چه خوش وقتي بود و نيكو بود در وادي عقيق خوش گذرانيدم بفراغت اي كاش روزگارهاي كودكي رجوع كنند بسوي جامي في الحروف المشبهة بالفعل مغني
في ليت شاهد در نصب دادن ليت است هر دو جزء را باهم وكسائي قائل شده است بحذف كان بعد از ليت اي ليت كان ايام الصبي رواجعا وبرفع ايام روايت
كرده است بعضي قائل شده اند بحذف خبر ليت اي يا ليت لنا ايام الصبي رواجعا اذا ما دخلت على الرسول فقل له حقا عليك اذا
اطمان المجلس يا خير من ركب المطي ومن مشى فوق التراب اذا تعد الانفس هما من ابيات العباس بن مرداس السلمي يخاطب
بها رجلا اراد قصد خدمة النبي صلعم وقبله يا ايها الرجل الذي تهوي به وجناء مجمرة المناسم عن مس اذا دخلت
الخ بك اسلم الطاغوت واتبع الهدى وبك انجلى عنا الظلام الحندس الخ الخطاب في دخلت للرجل المذكور فيه
قبله وروي مكانه اتيت قوله حقا منصوب بفعل محذوف اي احق حقا او هو بمعنى اقسم عليك كما قاله بعضهم واطمان بمعنى سكن واشتغل
المجلس لاجل استماع الحاضرين فيه قوله يا خير من ركب مقول فقل له والمطي بفتح الميم وكسر الطاء المهملة والياء المشددة الدابة التي يعني انت خير

محسن

مطول

مغني

مطول

جامي

مغني

القادمير

الفارسين وجرالماشين تعدّ مجهول من العدّ بمعنى الاحصاء والانفس جمع نفس وعدّ النفوس شارة الى وقت الانساب والمفاخرة به بمعنى اذا
تعدّ نفوس العالمين حين المفاخرة فانت خيرهم يعنى هر زمان كه داخل شوى ای رسول خدا پس بگوى تا بوسنر اوار ميكنم بر تو سزاوار كردنى
كه هركاه آرام كيرد مجلس بگوى پيغام مرا كه اى بهتر كسيكه سوار شد است حيوان را وهوار او بهتر كسيكه راه رفته است بر بالاى خاك در وقتيكه شمرده
ميشوند نفسها غالبا وخلايق نزد مفاخرت سيوطى فى عوامل الجزم شاهد در جزم دادن اذما است و فعل را كرد خلت قل بوده باشد
بنابر آنكه شرط وجزاى بوده باشند از براى وادْ آ وَاللهِ نَرْمِيهِمْ بِحَرْبٍ يُشِيبُ الطِّفْلَ مِنْ قَبْلِ الْمَشِيبِ هو لحسان بن ثابت
الانصارى قوله نرميهم متكلم مع الغير من رمى بمعنى القاه فيه ويشيب مضارع اشاب الله اى جعله فى سن الشيخوخة والمشيب كحبيب دخول الرجل
فى حدّ الشيخوخة وبياض الشعر يعنى درّ اهنك قسم بخداوند كه مى افكنيم ايشانرا در جنگى كه اين صفت داشته باشد كه پير كند طفل را از هول و
فزع آن از پيش از رسيدن طفل بحدّ پيرى محسن فى النوع الرابع فى بعض النسخ قطر سيوطى فى اعراب الفعل مغنى فى القاعدة الثانية
من باب الثامن شاهد در آن است كه با وجود فاصله شدن قسم ميان او و فعل او كه نرميهم است نصب داده است نفعل را أَرَى الدَّهْرَ
اِلَّا مَنْجُونًا بِاَهْلِهِ وَمَا صَاحِبُ الْحَاجَاتِ اِلَّا مُعَذَّبًا هو لرجل من بنى اسد يشكو من انقلاب الدهر وعدم قضاء الحوائج
فامر دنيا قوله ارى متكلم من الروية والدهر مفعول اوّله ومنجونا مفعول ثانيه والا زائدة هذا على رواية ابن مالك فى الذى رايته فى اكثر من نسخ
منها ابن الناظم والخبيصى والتوضيح والتصريح ما الدهر الا منجنونا الخ ثم استشهد عليه بعكا انتقاض ما بالا لانتصاب خبرها وهو قوله منجنونا انتهى
المنجنون بفتح الميم وسكون الجيم والنون المفتوحة بعدها نون مضمومة وواو ساكنة ونون اخرى الدولاب التى يستقى عليها اوهى خشبة مستديرة عليها
دلاء من الخشبة تعلو بها الماء وتجرى فى الارض العالية على الماء وهى كناية عن عدم استقامته لاهله كما ان الدولاب لا تستقيم والمعذب كمعظم اسم مفعول
من عذبه الله بالنار يعنى مى بينم روزگار را چون دولاب و چرخ آب كشى كه دائم در حركت و گردش باشد نسبت باهل آن روزگار در عدم استقامت آن
روزگار از براى اهل خود و نيست كسى كه صاحب حاجتها و مطالب بوده است مگر عذاب كرده شده وگرفتار در محنت آن روزگار مغنى فى الا شاهد در
وقوع الا اوّل است زائده قبل از مفعول ثانى كه منجنونا بوده باشد لكن اين بنابر روايت ابن مالك است اين بيترا با بيطر يق فنامل أَرَى مُحْرِزًا
عَاهَدْتُهُ لِيُوَافِقَنْ فَكَانَ كَمَنْ اَغْرَيْتُهُ بِخِلَافِ لم يسم قائله قوله ارى متكلم من الروية ومحرز بالحاء والراء المهملتين والزاء المعجمة
كمحسن اسم رجل قوله عاهدته اى على ترك الخيانة والمكر وهو متكلم من باب المفاعلة من العهد بمعنى الميثاق ويوافقن من الموافقة وهى ضد المخالفة
وكان هنا بمعنى صار من موصلة واغريته بالغين المعجمة والراء المعجمة والياء متكلم من اغرا به اى حمله عليه والخلاف ككتاب ضد الوفاق يعنى مى بينم محرز
را كه عهد بسته بودم با او بر ترك خيانت تا آنكه موافقت كند با من البته ليكن گويد است مثل كسيكه حمل كردم او را بر مخالفت نمودن او با من مغنى
فى جملة المجاب بها القسم من باب الثانى شاهد در وقوع جمله ليوافقن است جواب زيرا كه شبه قسم كه عاهدته بوده باشد أَرَانَا الْاِلٰهُ
هِلَالًا اَنَارًا هو للبحترى قوله ارانا ماض من الاراءة ونا مفعول اوّله والاله فاعله وهلالا مفعول ثانيه وانارا نعت له وهو بالنون والراء المهملة
ككتاب بمعنى النير يعنى نمايانيد خداوند ما هيرا كه با نصف دارد كه نورانى است مختصر مطول فى القلب من علم البديع شاهد در
مقلوب بودن هريك از دو مصراع آن از ديگرى باعتبار حروف كلمات او نظر بآنكه هرگاه از آخر بيت ابتدا كنى و وارونه بخوانى باز همان بيت خواهد شد هم
چنانكه نظيره در فارسى گفته اند شو همره بلبل بلب هر مهوش شكر بترا زوى وزارت بر كش أَرَانِى اِذَا اَصْبَحْتُ اَصْبَحْتُ ذَا هَوًى
فَثُمَّ اِذَا اَمْسَيْتُ اَمْسَيْتُ غَادِيًا هو من قصيدة لزهير بن ابى سلمى المرثية اولها اَلَا لَيْتَ شِعْرِى هَلْ يَرَى النَّاسُ مَا اَرَى
مِنَ الْاَمْرِ اَوْ يَبْدُو لَهُمْ مَا بَدَا لِيَا بَدَا لِىَ اَنَّ النَّاسَ تَفْنَى نُفُوسُهُمْ وَاَمْوَالُهُمْ لَمَّا اَرَى الدَّهْرَ فَانِيَا وَاِنِّى
مَتٰى اَهْبِطْ مِنَ الْاَرْضِ تَلْعَةً اَجِدْ اَثَرًا قَبْلِى جَدِيدًا وَعَافِيَا اَرَانِى اِذَا اَصْبَحْتُ الخ اِلٰى
حُفْرَةٍ اَهْوِى اِلَيْهَا مُصِمَّةً يُحَثُّ اِلَيْهَا سَائِقٌ مِنْ وَرَائِيَا كَاَنِّى وَقَدْ خَلَّفْتُ تِسْعِينَ حِجَّةً
خَلَعْتُ بِهَا عَنْ مَنْكِبَىَّ رِدَائِيَا الخ الافعال كلها بصيغة المتكلم واصبحت الاولى تامة بمعنى دخلت فى الصباح وكذا امسيت
الاولى بمعنى دخلت فى المساء وذو بمعنى الصاحب والهوى كفتى ميل النفس والغادى بالعين والدال المهملتين والياء فاعل من عدا فلان الامر اذا تجاوزه و
تركه اى امسيت تاركا له يعنى مى بينم خود را كه هرگاه صبح كنم صبح كرده ام كه صاحب خواهش و ميل نفس هستم در امور و چند پس هرگاه شام كنم
شام كرده ام كه در گذرنده و واگذارنده ام مر آن خواهش را مغنى فى ثم شاهد در وقوع ثم است زائده وغير عاطفه باعتبار دخول فاء عاطفة
ان اى فاذا امسيت أَرَانِى وَلَا كُفْرَانَ لِلّٰهِ اَيَّةً لِنَفْسِى قَدْ طَالَبْتُ غَيْرَ مُنِيلِ لم يسم قائله قوله ارانى متكلم من الروية و
الواو للحال وكفران النعمة كغفران جحدها وسترها وايّة بالمد مصدر اويت بمعنى رحمت وطالبت من باب المفاعلة من الطلب وهنا بمعنى طلبت والمنيل
بالنون والياء اسم فاعل من الانالة بمعنى الاعطاء يعنى مى بينم خود را و حال آنكه كفران انكار نميكنم مر خداوند را نعمتى و رحمتى را از براى نفس خود كه به
تحقيق كه طلب كرده ام غير بخشنده را يعنى طالب هستم مصاحبت كريم را لكن غير بجهة طمع عطاء ايشان مغنى فى الجملة المعترضة من باب الثانى
شاهد در منصوب بودن ايه مصدر اويت بكفران اى ولا اكفر الله رحمته منى لنفسى بفعل محذوف كه اويت بوده باشد نه آنكه لازم بيايد

مغنى

حسن

قطر سيوطى مغنى

بالمهملتين الراء المهملة

مغنى

مغنى

مختصر مطول

مغنى

مغنى

ووقوع

وقوع دو جمله معترضه درمیانه ارانی و مفعول ثانی او که جمله قد طالت غیر منحل است بنا بر مذهب ابو علی اَرَانِیْ رُفْقَتِیْ حَتّٰی اِذَا
مَا تَجَافٰی اللَّیْلُ وَانْخَزَلَ انْخِزَالَا هو من قصید لعمرو بن احمر الباهلی یذکر فیها جماعة من قومه کانوا معه فی السفر فلحقوا
بالشام فصاحته براهم لیلا وقبله اَبُو حَنَشٍ یُؤَرِّقُنَا وَطَلْقٌ وَعَمَّارٌ وَاٰوِنَةً اُثَالَا اَرَاهُمْ رُفْقَتِیْ الخ اِذَا اَنَا
کَالَّذِیْ اَجْرٰی لِوِرْدٍ اِلٰی اٰلٍ فَلَمْ یُدْرِکْ بِلَالَا قوله اراهم متکلم من الرؤیا والضمیر فیه یرجع الی ابی حنش وطلق وعمار واثالة
المذکورین فیما قبله والرفقة مثلثة الراء الجماعة تتوافقهم فی السفر وکلمة ما بعد اذا زائدة وتجافی بالجیم والفاء ای تباعد وازال عن مکانه و
انطوی وانخزل ماض من الانخزال وهو کما فی البیت بالنون والخاء والذال المعجمتین بمعنی الانقطاع یعنی در این اوقات در خواب میدیدم
ایشان را رفقاء و همسفر خود تا آنکه در هم پیچید و بر طرف شد شب منقطع شد منقطع شدنی سیوطی فی افعال القلوب شاهد
در عمل نمودن اری از مادهٔ رؤیا بمعنی دیدن در خواب است نوع عمل کردن اری بمعنی علم در نصب دادن او دو مفعول را در بیت که یکی ضمیر جمع
و دیگری رفقتی بوده باشد اَرَبٌّ یَبُوْلُ الثُّعْلُبَانُ بِرَاْسِهٖ لَقَدْ ذَلَّ مَنْ بَالَتْ عَلَیْهِ الثَّعَالِبُ هو لراشد بن عبد ربه
السلمی الصحابی وکان اسمه غاوی بن عبد العزی وکان خادما للصنم بنی سلیم فبینا هو عنده اذا اقبل ثعلبان فرفعا رجلیهما فبالا علیه
فانشد البیت فکسر الصنم ولحق بالنبی صلعم فقال صلعم ما اسمک فقال غاوی بن عبد العزی وغاوی بن ظالم علی الاختلاف فقال صلعم بل انت راشد
بن عبد ربه الهمزة للانکار التوبیخی ولفظ من الموصلة قبل یبول محذوفة ای من یبول وهو مضارع من البول ومنه بالت بتاء التانیث والثعلبان
بفتح المثلثة تثنیة ثعلب کجعفر وهو معروف والثعالب جمعه والباء فی براسه للاستعلاء ای علی راسه ذل ماض من الذل خلاف العز ومن موصول
بالت صلته والضمیر فی علیه عاید والثعالب فاعل بالت قوله علیه بحذف المضاف ای علی راسه یعنی آیا پروردگار آنکسیکه بول میکنند دو روباه بر سر او هر
آینه بتحقیق که خوار است کسیکه بول کردند بر او روباهها مغنی فی الباء شاهد در بای براسه است که از برای استعلاء است ای علی براسه اَرْجُوْ
وَاٰمُلُ اَنْ تَدْنُوْ مَوَدَّتُهَا وَمَا اِخَالُ لَدَیْنَا مِنْکَ تَنْوِیْلُ هو من قصید لکعب بن زهیر بن ابی سلمی المزنی یمدح بها النبی صلعم
وهی احدی المعلقات السبعة وقبله کَانَتْ مَوَاعِیْدُ عُرْقُوْبٍ لَهَا مَثَلًا وَمَا مَوَاعِیْدُهَا اِلَّا الْاَبَاطِیْلُ اَرْجُوْ
وَاٰمُلُ الخ اَمْسَتْ سُعَادُ بِاَرْضٍ مَا یُبَلِّغُهَا اِلَّا الْعِتَاقُ النَّجِیْبَاتُ الْمَرَاسِیْلُ قوله ارجو وآمل متکلمان من الرجاء والامل و
هما ضد الیاس وان مصدریة وتدنو بسکون الواو للضرورة مضارع منصوب من الدنو بمعنی القرب والمودة المحبة والواو للحال وما نافیة
واخال بکسر الهمزة علی خلاف القیاس کما هو الغالب فی استعماله بمعنی اظن والخطاب فی منک للمحبوب والتنویل بالمثناة والنون والواو والیاء
الاعطاء یعنی امید دارم و آرزومندم از اینکه نزدیک شود دوستی آن سعاد و حال آنکه گمان نمیکنم که از برای ما باشد از جانب تو بخشش
و عطای کردنی از وصل خود سیوطی فی افعال القلوب شاهد در تقدیر نمودن ضمیر شان است بعد اخال بجهت دفع توهم الغاء
او از عمل ای وما اخاله ای الشان اَرَدْتِ لِکَیْمَا اَنْ تَطِیْرَ بِقِرْبَتِیْ فَتَتْرُکَهَا شَنًّا بِبَیْدَاءَ بَلْقَعِ لم یسم قائله قوله اردت ماض
بصیغة الخطاب من الارادة بمعنی المشیة وان مصدریة وتطیر مخاطب من الطیران لکن استعماله هنا بمعنی الذهاب السریع والقربة بالقاف و
الراء المهملة والموحدة کغرفة اناء من جلد یستقی به والشن بفتح الشین المعجمة والنون المشددة القربة البالیة وهو مفعول ثان لتترکها والبیداء بالموحدة و
الیاء والدال المهملة الممدودة کحمراء المفازة التی یبید ای یهلک من یدخلها والبلقع بالموحدة والقاف والعین المهملة کجعفر الارض القفرة التی لا شیء فیها یعنی
اراده کردی ای معلقة آنکه ببری بزودی دلوچهٔ مرا پس واگذاری آنرا دلوچه کهنه در بیابان مهلک خالی از آب کما مغنی فی کی شاهد در لفظ کی است که
احتمال دارد آنکه مصدریه شود از او تعلیل و تاکید بود باشد که بر لام تعلیل قبل از او یا آنکه مصدریه موکده باشد اَرْوَاحٌ مُوَدِّعٌ اَمْ بُکُوْرٌ اَنْتَ
فَانْظُرْ لِاَیِّ ذَاکَ تَصِیْرُ هو مطلع قصید لعدی بن زید العبادی یعظ بها النعمان بن المنذر المکنی بابی قابوس بان الموت ینزل بک لا محالة
فتهیا للآخرة واعمل لها وبعده اِنَّ شُغْلَ الْمُصَابِ بِالْاَسْتَارِ طُرُوْقٌ یُصْبِحُ فِیْهِ قُبُوْرُ ومنها اَیْنَ کِسْرٰی
الْمُلُوْکُ اَنُوْشِیْرَوَانُ اَمْ اَیْنَ قَبْلَهُ سَابُوْرُ وَبَنُوا الْاَصْفَرِ الْکِرَامُ مُلُوْکُ الرُّوْمِ لَمْ یَبْقَ مِنْهُمْ مَذْکُوْرُ الخ
الهمزة للتوبیخ المجرد التسویة ورواح مبتدا وهو بالراء والحاء المهملتین بینهما واو والف کفلاح وقت العصر ومودع خبره وهو مصدر بصیغة
اسم الفاعل او المفعول وهو من التودیع الذهاب الی السفر والبکور بالضم مصدر بکر علی اتیته بکرة واللام فی لای للوقت وتصیر مضارع من الصیرورة
بمعنی الانتقال یعنی هل تذهب من هذه الدنیا فی وقت الرواح او فی وقت البکور فانظر لای هذین الامرین تنتقل وتصیر یعنی آیا وقت عصر
زمان وداع و رفتن تو است بسوی سفر آخرت یا وقت صبح پس نظر بکن تو که از برای کدام یک از این دو وقت منتقل میشوی و یا میگردی و کائن منتهی میشود
بان مغنی فی الفاء شاهد در زیاد شدن فاء است بر جملهٔ انشائیه که خبر است از برای مبتدا اگر انت بوده باشد و بعضی تاویل کرده اند
و گفته اند که تقدیر انظر فانظر بوده است چون انظر را حذف کردیم و ضمیر فاعل او را که انت است ظاهر کرده اند انت فانظر شده است فتدبر
اُرِیْدُ لِاَنْسٰی ذِکْرَهَا فَکَاَنَّمَا تَمَثَّلُ لِیْ لَیْلٰی بِکُلِّ سَبِیْلِ هو من قصید لکثیر عزة واسمه عبد الرحمن بن الاسود وعزة صاحبته فالهلالی لیلی
وهی امراة اخری اولها اَلَا حَیِّیَا لَیْلٰی اَجَدَّ رَحِیْلِیْ وَاٰذَنَ اَصْحَابِیْ غَدًا بِقُفُوْلِ تَبَدَّتْ لَهُ لَیْلٰی لِتَذْهَبَ عَقْلَهُ

وَشَاقَتْكَ اُمُّ الصَّلْتِ بَعْدَ هُوِّلِ اُرِيدُ لِاَنْسٰى الخ وَكَمْ مِنْ خَلِيلٍ قَالَ لِي لَوْ سَأَلْتَهَا فَقُلْتُ لَهُ لَيْلٰى اَضَنُّ بَخِيلٍ وَ

لَوْ كَذِبَ لُوَّاشُونَ مَا بُحْتُ عِنْدَهُمْ بِلَيْلٰى وَلَا اَرْسَلْتُهُمْ بِرَسُولٍ الخ قوله اريد متكلم من الارادة بمعنى المشية وانسى متكلم من النسيان وهو ضد الحفظ والضمير في ذكرها يرجع الى ليلى المذكور فيما قبله قوله تمثل اى قام منتصبا حتى كانه ينظر اليه وليلى بكسر اللام اسم امرأة والسبيل الطريق وما روى في بعض النسخ لفظ مراده مكانه فهو تصحيف لان القوافي باللام المكسورة كا تری یعنی اراده میکنم که فراموش نمایم از ان ليلى را پس گویا که متمثل شده است برای من در مقابل وی من ایستاده آن ليلى بهر راهی که اراده میکنم که بروم از انرا مغنی في اللام شاهد در زیاده شدن لام است در مفعول اريد كه لانسى بوده باشد و بعضی گفته اند که لام او از برای تعلیل است نه زائده نیست رَيْقَكَ اَمْ مَاءُ الْغَمَامَةِ اَمْ خَمْرٌ بِفِيَّ بُرُودٌ وَهُوَ فِي كَبِدِي جَمْرٌ هو مطلع ابيات لابن الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين الهمزة للاستفهام في مقام التعجب والخطاب في ريقك للمحبوبة وهو بكسر الراء المهملة وسكون الياء والقاف ماء الفم والغمامة بالغين المعجمة كسحابة السحاب والخمر بالخاء المعجمة والراء المهملة ما اسكر من عصير العنب والبرود كصبور مبالغة من البارد ضد الحار والتوالي والجمر بالجيم والراء المهملة كفلس القطعة من النار یعنی آیا آب دهان تو است یا باران است یا شرابست که بدهن من بسیار خنکست و حال آنکه او در جگر من چون پاره آتش است مطول في حسن الابتداء من الخاتمة شاهد در حسن ابتداء موزون شاعر است در قصیده خود باین شعر خوش مضامین در مقام غزل اَرَأَيْتَ اِنْ جَاءَتْ بِهِ اُمْلُودًا مُرَجَّلًا وَيَلْبَسُ الْبُرُودَا

وَلَا يُرٰى مَالًا لَهُ مَعْدُودًا اَقَائِلُنَّ اَحْضِرُوا الشُّهُودَا هما من ثلثة ابيات لرجل من هذيل قالها في امرأة من العرب حين جحد عليها زوجها نكاحها ويخاطب بها زوجها وقيل لروبة بن العجاج التميمي وغيره ايضا والاول اصح وبعده فَظَلْتَ فِي شَرٍّ مِنَ اللَّذْ كِيدَا كَاللَّذْ تَزَبَّى زُبْيَةً فَاصْطِيدَا قوله ارايت بفتح تاء الخطاب صلة ارايت حذفت منه الهمزة الثانية تخفيفا وهو بمعنى اخبرني بصيغة الامر قال في القاموس في الحديث ارايتك ارايتكما وارايتكم وهي كلمة يقولها العرب بمعنى اخبرني واخبراني واخبروني والتاء مفتوحة انتهى والمجرور في به يرجع الى الشاب المستفهم من الكلام والاملود بالدال المهملة كعصفور الناعم اللين المرجل بالراء المهملة والجيم كمعظم اسم مفعول من جلت شعره اذا سرحته وارسلته ايضا المرجل الذي شعره بين الجعودة والسبوطة وروى بالحاء المهملة مكان الجيم وهو برد فيه تصاوير رحل ومعناه المزين والبرود بالضم جمع برد وهو بالموحدة والراء والدال المهملتين كقفل ثوب ينسج باليمن ويرى مجهول من الروية بالبصر المعدود من المال قليله والذي لا يعتني به والشهود بالضم جمع الشاهد وهو الحاضر العالم بالواقع ويقول اخبريني ان جاءت هذه المرأة بغلام شاب متصف بهذه الصفات تزوجها آمرا باحضار الشهود لعقد نكاحها عليه تنكر ذلك فتعرف بانها زوجتك هذا المعنى وفق مراد الشاعر مما ارتكبه بعض الشارحين فيه فتامل یعنی خبر ده مرا ایمرد که اگر بیارد آن زن پس جوانی که تزویج کند او را در حالتیکه نازک بدن باشد موی او شانه کرده شده و افشان شده و پوشیده باشد جامهای یمنی را و دیده نشود از برای او مالی که این صفت داشته باشد که شمرده شده و ثابت دار باشد آیا گوئی البته که احضروا الشهود یعنی حاضر کنید کسانی چند را تا آنکه گواه شوند بر بستن عقد نکاح این زن بر آن پسر جوان یا آنکه انکار میکنی که چنین تزویج ایشان قرار میکنی با اینکه این زن تو است سیوطی في باب الكلام وفي نون التاكيد مغني في النون شاهد در دخول نون تاكيد است در اسم فاعل که قائل بوده باشد بجهت ضرورت اَرَأَيْتَ اَيَّ سَوَالِفٍ وَخُدُودٍ بَرَزَتْ لَنَا يَوْمَ اللِّوٰى فَزَرُودِ لم يسم قائله قوله ارايت صلة ارايت حذفت منه الهمزة الثانية تخفيفا وهو بمعنى اخبرني بصيغة الامر كما مر انفا والخطاب فيه للمحبوبة وكذا في برزت والسوالف بالسين المهملة والفاء جمع سالفة وهي ناحية مقدم العنق والخدود بالضم جمع خد وهو بفتح الخاء المعجمة وتشديد الدال المهملة ما ارتفع من الوجه مما يلي الانف وبرزت مخاطبة من البروز وهو بالموحدة والراء المهملة والزاء المعجمة كفلوس بمعنى الظهور واللوى بكسر اللام وفتح الواو مقصور او زرود بالزاء المعجمة والراء والدال المهملتين بينهما واو كصبور موضعان یعنی خبر ده مرا این که کدام یک از اطراف پیش گردن و رخسارها ظاهر شد از برای ما در روزی که در منزل لوی پس در منزل زرود بودیم مغني في اي شاهد در وقوع اي است استفهامية موصوفا باعتبار انکه اضافه شده است بنکره که سوالف بوده باشد اَرٰى عَيْنَيَّ مَا لَمْ تَرَأَيَاهُ كِلَانَا عَالِمٌ بِالتُّرَّهَاتِ هو من ابيات لسراقة البارقي وسبب انشاده انه لما اسره المختار المكنى بابي اسحق فجاءبه للذي اسره الى المختار فقال اني اسرت هذا الرجل فقال سراقة كذب ما هو اسرني انما اسرني غلام ابيض ابلق عليه ثياب خضر واسلمني اليه لكن ما اراه الان في جيشك فقال المختار اما ان هذا الرجل قد عاين له الملئكة خلوا سبيله ليصد فخلوه فهرب قال اَلَا اَبْلِغْ اَبَا اِسْحٰقَ عَنِّي فَاِنَّ الْبُلْقَ وَهُمْ مُصْمِتَاتٌ اَرٰى عَيْنَيَّ الخ كَفَرْتُ بِدِينِكُمْ وَجَعَلْتُ نَذْرًا عَلَيَّ قِتَالَكُمْ حَتَّى الْمَمَاتِ قوله ارى بضم الهمزة وكسر الراء المهملة مبني للفاعل بصيغة المتكلم من الروية بالبصر منه ترأياه بصيغة الخطاب وعيني منصوب بنزع الخافض اي بعيني وما موصول والعالم خلاف الجاهل والترهات بضم المثناة وكذا الراء المهملة المشددة والهاء جمع ترهة وهي كقبرة الباطل یعنی میبینم بدو چشم خود چیزی را که ندیده اید آنرا هر دو نفر از ما و شما دانای هستیم با مرهای باطل و سخنهای بی اصل و مراد بدین او است آن غلام سفید ابلق اگر بواسطه کشتن او دروغ از دست مختار نجات یافت نصر بن علی المهمونظام في تخفيف الهمزة مغني في لم شاهد در ثبوت همزه مفتوحه است در تراياه بعد لم جازمه بجهت ضرورت و حال آنکه مناسب آن بود که همزه او بجزم ساقط شود و لم تریا بگوید اَزْمَعْتُ يَأْسًا مُبِينًا مِنْ نَوَالِكُمْ وَلَنْ تَرٰى طَارِدًا لِلْحُرِّ كَالْيَاسِ هو قصيدة للحطيئة واسمه جرول بن اوس يخاطب بها الزبرقان بن بدر ويهجو قومه وقبله لَمَّا بَدَا لِيَ مِنْكُمْ شُحُّ اَنْفُسِكُمْ وَلَمْ يَكُنْ

مغني

بغيتي

مطول

سيوطي

مغني

مغني

نصر بن علي

نظام

مغني

لَمْ اَجْنِ مِنكُمْ اِسِ ازمعتُ يَاْسًا الخ جَارٌ لِقَومٍ اَطَالُوا هُونَ مَنْزِلِهِ وَغَادَرُوهُ مُقِيمًا بَيْنَ اَرْمَاسِ مَلُّوا قِرَاهُ وَ
هَرَّتْهُ كِلَابُهُمْ وَجَرَّحُوهُ بِاَنْيَابٍ وَاَضْرَاسِ دَعِ الْمَكَارِمَ لَا تَرْحَلْ لِبُغْيَتِهَا وَاقْعُدْ فَاِنَّكَ اَنْتَ الطَّاعِمُ
الْكَاسِي الخ قوله ازمعت جواب لما المذكورة فيما قبله وهو متكلم من الازماع وهو بالزاء المعجمة والعين المهملة تصميم العزم وثباته واليأس
بالياء والهمزة والسين المهملة في الموضعين بمعنى القنوط وقد شدد الهمزة القاكما في كالياس لان القوافي كلها بالالف والسين مبنيا صفة لقوله يأسا
وهو بالموحدة والياء والنون اسم الفاعل من الابانة بمعنى الانقطاع او من ابان بمعنى بان اى ظهر واتضح والنوال بالنون المفتوحة والواو العطا
وترى مخاطب من الرؤية والطارد بالمهملات فاعل من الطرد بمعنى المنع والحرخلاف العبد لكن اراد به هنا النجيب الحسيب من الرجال يعنى قصد كردم
از روى جزم وثبات نا اميدى ظاهر را يا قاطع را از عطاى شما وهرگز نخواهى ديد منع كننده اى از بزرگ زاده مرد صاحب حسب نجابت مثل نا اميدى مغنى
فى الجهة السادسة من باب الخامس شاهد بر من نوالكم است كه متعلق است بيئست محذوف نه بياسا هيچنانكه بعضى توهم كرده اند باعتبار
انكه جائز نيست بينكه صفة يأسا ونه الذبراى صحت پيش از ذكر معمول او كه من نوالكم بوده باشد اسَامِيًا لَمْ تَزِدْهُ مَعْرِفَةً وَاِنَّمَا لَذَّةً ذَكَرْ
هو من قصيدة لابى الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين يمدح بها عضد الدولة الديلمى قوله اساميا منصوب على الاضمار عامله وهو جمع اسم تزد متكلم
مع الغير من الزيادة ضد النقصان والمراد نكر اذكر الاسامى ومعرفة مفعول لاجله وكذا قوله لذة وهى بالفتح نقيض الالم والضمير فى ذكرناها للاسامى يعنى
مكرر ذكر ميكنيم اسمهاى ترا بجهت شناختن ما ان اسمها را زيرا كه ان بيئت جز اين نيست كه بجهت لذت بردن ذكر ميكنيم اين اسمها را مطول فى القصر شاهد
در تقديم مفعول له است كه لذة بوده باشد بر عامل خود كه ذكرناها بجهت قصر در حصر اِنَّمَا اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ ذَنْبًا لَسْتُ مُحْصِيَهُ رَبَّ
الْعِبَادِ اِلَيْهِ الْوَجْهُ وَالْعَمَلُ لم يسم قائله الذنب كفلس الاثم ولست بصيغة المتكلم والمحصى بالحاء والصاد المهملتين اسم فاعل من الاحصاء بمعنى الحفظ
والعد والعباد كالكتاب جمع عبد وهو خلاف الحر والوجه التوجه العمل ما يعمله الناس من الخير والشر يعنى طلب آمرزش ميكنم خداوند از هر گناه
هر گناهى كه نميتوانم ياد اوردن وشمار نمودن انرا او پروردگار بندگان است بسوى او است روى
آوردن وعمل هر بنده زبندگان سيوطى فى باب التمييز شاهد در دنبا است كه تمييز واقع شده از براى جمله سابق باعتبار مفعول
نمودن او يكي شرط اكر انكه شرط رفع ابهام است سابق بوده باشد بجهت انكه در جمله استغفر الله ابهام منصوب نميشود نظر بانكه معلوم است كه
استغفار از براى گناه است پس بنا بر اين بعضى قائل شده اند باينكه او منصوب بنزع خافض است اى من ذنب اِسْتَغْنِ مَا اَغْنَاكَ
رَبُّكَ بِالْغِنَى وَاِذَا تُصِبْكَ خَصَاصَةٌ فَتَجَمَّلِ هو من قصيدة لعبد قيس بن خفاف بن فَاِذَا افْتَقَرْتَ فَلَا تَكُنْ مُتَخَشِّعًا
تَرْجُو الْفَوَاضِلَ عِنْدَ غَيْرِ الْمُفْضِلِ وَاِذَا لَقِيتَ الْقَوْمَ فَاضْرِبْ فِيهِمُ حَتَّى يَرَوْكَ طِلَاءَ اَجْرَبَ مُهْمَلِ اِسْتَغْنِ
مَا اَغْنَاكَ الخ وَاَسْتَانِ حِلْمَكَ فِى اُمُورِكَ كُلِّهَا وَاِذَا عَزَمْتَ عَلَى الْهَوَى فَتَوَكَّلِ وَاِذَا تَشَاجَرَ فِى فُؤَادِكَ مَرَّةً
اَمْرَانِ فَاعْمِدْ لِلْاَعَزِّ الْاَجْمَلِ قوله استغن بصيغة الامر بمعنى اظهر الغنى واعط المال الحق يعنى صاحبك وسائلك ولفظ ما مصدرية
ظرفية اى مدة اغناء ربك اياك والغنى بالكسر ضد الفقر وتصبك مضارع مجزوم من الاصابة بمعنى النفجع والخصاصة بالخاء المعجمة والصادين
المهملتين كسحابة الفقر والشدة وتجمل امر من التجمل هو اما بالحاء المهملة فبمعنى تكلف حمل هذه المشقة او بالجيم فبمعنى اظهار الجمال بالتعفف يعنى
توانگرى وبى نيازى بكن در زمانى كه توانگر ساخته است ترا پروردگار تو بمال وتوانگرى
هرگاه رسد ترا تنگدستى وپريشانى پس متحمل شو انرا يا انكه اظهار بكن نيكى بعفت وظاهر مكن فقر خود را بر مردمان در هر يك
از اين دو حالت فقر وغنى سيوطى فى عوامل الجزم مغنى فى اذا شاهد بر ان است كه مجرد شده است از ما وجزم داده است تصبك را
باسقاط يا ازاو بجهت ضرورت اَسْتَقْدِرِ اللّٰهَ وَارْضَيَنْ بِهِ فَبَيْنَمَا الْعُسْرُ اِذْ دَارَتْ مَيَاسِيرُ هو من ابيات لعنتر بن لبيد
العذرى وقيل هو لحريث بن جبلة وقبله يَاقَلْبُ اِنَّكَ مِنْ اَسْمَاءَ مَغْرُورُ فَاذْكُرْ فَهَلْ يَنْفَعَنْكَ الْيَوْمَ تَذْكِيرُ قَدْ بُحْتَ
بِالْحُبِّ مَا تُخْفِيهِ مِنْ اَحَدٍ حَتَّى جَرَتْ لَكَ اِطْلَاقًا مَحَاضِيرُ تَبْغِى اُمُورًا فَمَا تَدْرِى اَعَاجِلُهَا اَدْنَى لِرُشْدِكَ
اَمْ مَا فِيهِ تَاْخِيرُ اَسْتَقْدِرُ اللّٰهَ الخ وَبَيْنَمَا الْمَرْءُ فِى الْاَحْيَاءِ مُغْتَبِطٌ اِذَا هُوَ الرَّمْسُ تَعْفُوهُ الْاَعَاصِيرُ
يَبْكِى الْغَرِيبُ عَلَيْهِ لَيْسَ يَعْرِفُهُ وَذُو قَرَابَتِهِ فِى الْحَيِّ مَسْرُورُ قوله استقدر الله خيرا يعنى اطلب القدرة على الخير من
الله وارضين امر مؤكد بنون الثقيلة من الرضا ضد السخط ودارت بالدال والراء المهملتين وتاء التانيث بمعنى ظهرت والمياسير جمع
ميسور وهو بمعنى اليسر خلاف العسر يعنى طلب كن قدرت يافتن بر خوبى را از خداوند وخشنود باش البته بانچيز يكه از براى تو صلاح ميداند
خدا پس مانند شوارى تا كه ظاهر ميشود اسانيها مغنى فى اذ شاهد در وقوع لفظ اذ است از براى مفاجات بعد از لفظ بينما اَسَدٌ
دَمُ الْاَسَدِ الْهِزَبْرِ خِضَابُهُ مَوْتٌ فَرِيصُ الْمَوْتِ مِنْهُ يُرْعَدُ هو من قصيدة لابى الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين
يصف رجلا بالشجاعة قوله اسد خبر مبتدا محذوف اى هو والاسد الهزبر بكسر الهاء وفتح الزاء المعجمة وسكون الموحدة والراء المهملة الاسد
القوى والخضاب بالخاء والضاد المعجمتين والموحدة ككتاب ما يخضب به كالحناء ونحوه والفريص بالفاء والراء والصاد المهملتين كامير جمع فريصة

كفلس القنوط والرجاء بالمد والقصر الامل وكلاهما محتمل في البيت فعلى الاول فكابن على وزن كاع وعلى الثاني فهو بالهمزة والياء المشددة والما بالمد فاعل
من الالم بمعنى الوجع وحم بضم الحاء المهملة والميم المشددة مجهول بمعنى قدر والبسر بالضم نقيض العسر يعنى منع كن خود ور كرد از خود نا اميد را بواسطه
اميدوار بكرم خداوند پس چه بسيار صاحب دردى كه مقدر شده است سهل امر او بعد از دشوارى و پريشانى سيوطي و مغني في كابن
شاهد رمنصوب بودن لما است بنا بر آنكه تميز بود باشد از براى كاين الطلب فلا تضجر من مطلب فآفة الطالب ان
يضجرا هو من اشعار المحدثين ولم يسم قائله وبعده اما ترى الحبل بتكراره في الصخرة الصماء قد اثرا قوله تضجر
كتعلم مخاطب من الضجر وهو بالضاد المعجمة والجيم والراء المهملة التبرم والالحاح والمطلب كمقعد ما يطلبه الرجل والآفة بالمد والفاء والهاء العاهة
والمصيبة وان مصدرية والف يضجرا للاطلاق يعنى طلب كن واصرار نكن مطلب خود را پس حادثه و بلاى مرد طلب كننده در اينست كه اصرار
كند مطلب خود را مغني في الجملة المعترضة من باب الثاني ايضا في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در ولا تضجر است كه
عطف شده است بر او بر فعل امر كه اطلب بوده باشد اين رد جماعتى است كه تجويز نكرده اند چنين عطف را و جواب داده اند از اين بيت كه لا
لا تضجر ناهية است و واو حاليه نه عاطفه اطوف ما اطوف ثم اوى الى اما و يروينى النقيع لم يسم قائله قوله
اطوف في الموضعين متكلم من التطويف من طاف حول الكعبة والتفعيل فيه للتكثير وما مصدرية ظرفية اي مدة تطويفى اي طوافى واوى بالمد
والواو المكسورة متكلم من اوى بمعنى لجأ وبالضم و بكسر اى نزلته بنفسى سكنه والفعل كضرب ولى اما اصله امى فقلب ياء المتكلم منه الفاء ويروينى
مضارع من روى به الماء بالضم اى صار ريانا منه والريان ضد العطشان النقيع بالنون والقاف والياء والعين المهملة كامير المحض من اللبن وهو
فاعل يرويني يعنى بسيار دور ميكردم و راه ميروم مدتى كه دور ميكردم پس بر ميكردم و قرار ميگيرم بسوى مادر خود و سيراب ميكند مرا دوغ
سيوطي في المضاف الى ياء المتكلم شاهد در اما است كه در اصل امى بوده است ياء متكلم را قلب كرده است شاعر بالف واما كفتنا است
اظليم ان مصابكم رجلا اهدى السلام تحية ظلم هو من قصيدة للحارث بن خالد المخزومي ونسبه الى عبد الله بن عمرو
العرجي خطاء وبعده اقصيته واراد سلامكم فليهنه انجاء لما لسلم الهمزة للنداء وظليم بالظاء المعجمة كزبير
مرخم ظليمة تصغير ظلمة وهى كطلحة اسم ام عمران زوج عبد الله مطيع المذكورة في اول القصيدة وهو اقوى من الظليمة الحرم
فالغيران فاحش الحطم واما ما يوجد في بعض النسخ من لفظ ظلوم كصبور مكان ظليم فهو من تغيير الناسخ والمصاب بضم الميم
مصدر ميمى بمعنى الاصابة والتحية واهدى ماض من الهدية اى بعث اليه شيئا اى ارسله هدية والسلام مفعوله والجملة صفة لقوله رجلا والتحية
كبيعة السلام وهو منصوب على نحو قعدت جلوسا وظلم خبران يعنى اى ظليمة بدرستيكه بمصيبت انداختن شما درد ناك كرد ايد شما مردى اكه اين صفة
دارد كه هديه فرستاده است بسوى شما سلام را اسلام گفتنى ظلم است در حق او سيوطي في اعمال المصدر شاهد در عملكردن مصدر ميمى است كه مصاب بوده
باشد نوع عمل فعل خود كه اصابت نظر بانكه اضافه شده است بضمير جمع كه فاعل او است و نصب داده است جلا را بر مفعوليت مغني في
الجهة الاولى من باب الخامس ايضا في باب الرابع شاهد در رجلا است كه نومد قائل شده است برفع او بنا بر آنكه خبر بوده باشد از براى
ان مكسوره و گفته است كه مصاب اسم مفعول است نه مصدر ميمى و قول او باطل است باعتبار آنكه خبر ان ظلم است و مصاب مصدر ميمى است و بنا
بر قول او معنى بيت فاسد است عباد المسيح يخاف صحبى ونحن عبيد من خلق المسيحا هو لابي العلاء المعري واسمه
احمد بن عبد الله التنوخي اللغوي انشده في بعض اسفاره لما خاف صحبه من النصارى الهمزة للاستفهام الانكارى وعباد المسيح مفعول مقدم
ليخاف والعباد كرمان جمع عابد والمسيح لقب عيسى بن مريم و يخاف مضارع من الخوف بمعنى الخشية وصحبى فاعله وهو كفلس جمع صحابة كسماحة والواو
للحال والعبيد كامير جمع عبد وهو خلاف الحر ومن موصولة وما بعده صلته والف المسيحا للاطلاق يعنى آيا مى ترسند صحابه و ياران من بندگان
و عابدان كنندگان مسيح عيسى بن مريم و حال آنكه ما بندگان كسى هستيم كه خلق كرده است مسيح را مطول في احوال المسند اليه شاهد در
آوردن مسند اليه است بلفظ موصول كه من بوده باشد بجهة زياده تقرير غرضى كه بر نجته شده است از براى او كلام در غير مسند اليه كه عدم خوف از
نصارى بوده باشد اعتاد قلبك من سلمى عوائده وهاج اخزانك المكنونة الطلل ربع قواء
اذاع المعصرات به وكل حيران سار ماؤه خضل لم يسم قائله قوله اعتاد ماض من الاعتياد وهو جعل الشئ عادة للنفس و
قلبك مفعوله سلمى كسكرى اسم امرأة وعوائده فاعل اعتاد وهو بالعين والدال المهملتين جمع عائدة والضمير يرجع الى القلب وعوائد القلب ما تعوده من
وجد بحبيبته وشوقه اليها وهاج بالجيم ماض من الهيجان بمعنى الاثارة واخزانك مفعوله وهو جمع حزن بمعنى الهم والمكنونة صفته وهى بالنونين
بمعنى المستورة والطلل فاعل هاج هو بالطاء المهملة كفرس الشاخص من آثار الدار والربع بالفتح المنزل والقواء بكسر القاف والواو والمد الخالى من
الاهل اذاع بالذال المعجمة والعين المهملة ماض من الاذاعة بمعنى الافشاء والانتشار والمعصرات اسم فاعل بصيغة الجمع وهى بالمهملات السحاب المشرفة
على الامطار والباء في به بمعنى على والحيران بالحاء والراء المهملتين بينهما ياء كسكران اى المتحير في الامطار بانه اين يمطر وسار بالمهملتين فاعل من السير والخضل بالمعجمتين
والضاد المعجمتين كيكتف كل شئ ندى يعنى عادت داده است دل تورا از سلمى بازگشتهاى شوق و مهربانى او و بهيجان آورده است اندوههاى نور ا

این صفت دارد که پنهان نیست آثار خانه کزان آثار منزل است که این صفت دارد که خالی است از اهل خود و پراکنده و ظاهر شده اند بالاسر نمنزل ابرهای
چند که مشرفند بر نابودن وهر ابر سرگردان رونده که آب و ترشح کننده است مغنی فی الجهة العاشرة من باب الخامس شاهد در ربع است که
خبر است از برای مبتدای محذوف ای هو ربع نه بدل از برای الطلل باعتبار آنکه لازم می آید بدل آوردن اکثر از اقل نظر بآنکه ربع بیشتر است از طلل در شمار
اَعِدْ ذِكْرَ نُعْمَانٍ لَنَا اِنَّ ذِكْرَهُ هُوَ الْمِسْكُ مَا كَرَّرْتَهُ يَتَضَوَّعُ لم اسم قائله قوله اعد من الاعادة بمعنى التكرار والذكر فی
الموضعین کحبر خلاف النسیان ونعمان کعثمان اسم ممدوح الشاعر المسك طيب معروف كررته مضارع من التكرير بمعنى الاعادة ويتضوع
مضارع من التضوع هو بالضاد المعجمة والواو المشددة والعين المهملة التحريك فانتشار الرائحة يعني مكرر كن یاد کردن نعمان را از برای ما بدرستی که یاد کرد
او او است خود مشك هر زمانیکه مکرر کنی او را پهن شود بوی او و جاهایی لا ینصرف شاهد در دخول تنوین نیست در غیر منصرف که نعمان است تنوین
باشد بجهة ملاحظه سلامتی وزن شعر اَعِدْ نَظَرًا يَا عَبْدَ قَيْسٍ لَعَلَّمَا اَضَاءَتْ لَكَ النَّارُ الْحِمَارَ الْمُقَيَّدَا هو من ابیات
الفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمی یهجوها عبد قیس بن افصی وهو ابو قبیلة من اسد بانه ذات لیلة غلبت علیه الشهوة وله حمار قید
فی فضاء داره وجاء عند بقتله وبجامع معه وبعده حِمَارٌ وَبَيَّ السَّخَامَةِ فَارْتَبَ وَظِيفَةَ حَوْلَ الْبَيْتِ حَتّٰى تَرَدَّدَا
كُلَسْتَهٖ لَمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ وَجْهَهَا كَرِيمًا وَلَمْ يَسْنَخْ بِهَا الطَّيْرُ اَسْعَدَا قوله اعد امر من الاعادة بمعنى التكرار والنظر
كفرس للتامل بالعين عبد قیس مرکب تضافی وهو ابو قبیلة من اسد کما مر انفا واضاءت بالضاد المعجمة ای تنورت والنار فاعله والحمار مفعوله
المقید صفة للحمار وهو اسم مفعول من قیدت الفرس ای جعلت فی قوائمه قیدا او شدتها بحبل ونحوه والف الاطلاق یعنی مکرر کن نگاه
کردن را ای عبد قیس امید است که روشن بکرداند آتش از برای تو خر را که این صفت دارد که بسته شده است قطر فی الحروف المشبهة بالفعل مغنی
فی لعل شاهد در لعل است که بواسطه ملحق شدن ماکافه باو ملغی شده است از عمل و داخل شده است بر فعل ماضی که خبر است از برای او
که اضاءت بوده باشد اَعْرِفُ مِنْهَا الْجِيدَ وَالْعَيْنَانَا وَمَنْخِرَيْنِ اَشْبَهَا ظَبْيَانَا هو من ابیات لرجل من بنی ضبة یصف بها
سلمی وقیل هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمی والاول اصح اولها اِنَّ سُلَيْمٰى عِنْدَنَا زَمَانَا اَذَتْ فُلَانًا وَابْنَهُ فُلَانَا
كَانَتْ عَجُوزًا عُمِّرَتْ زَمَانَا وَهِيَ تَرٰى سَيِّئَهَا اِحْسَانَا اَعْرِفُ مِنْهَا الخ قوله اعرف متکلم من المعرفة والضمیر فی منها
یرجع الی سلیمی المذکورة فیما قبله وهی تصغیر سلمی کسکری والجید بالکسر العنق والعینان تثنیة عین معروف قوله منخرین تثنیة منخر وهو بکسر المیم وسکون
النون وفتح الخاء المعجمة والراء المهملة ارنبة الانف وظبیان بالظاء المعجمة والباء الموحدة والیاء والنون کسکران اسم رجل والف الاطلاق یعنی میشناسم از ان سلمی گردن
و دو چشم او را و دو بینی او را که شباهت دارند بدو بینی ظبیان را اسیوطی فی باب المعرب المبنی شاهد در آمدن نون تثنیه است بفتح بالالف
العینانا اَعَلَاقَةً اُمَّ الْوُلَيِّدِ بَعْدَ مَا اَفْنَانُ رَاْسِكِ كَالثَّغَامِ الْمُخْلِسِ هو من سعید الفقعسی یخاطب نفسه و
یلومها علی حب صنام الولید الهمزة للاستفهام التوبیخی وعلاقة منصوب بفعل محذوف وهی بالفتح الحب ای اتعلق ام الولید علاقة ای تحبها حبا
ان صر شیخا وام الولید بضم الواو وتشدید الیاء کنیة صاحبة الشاعر الولید تصغیر الولید وهو کامیر الصبی والافنان بالفاء والنونین جمع فنن کفرس وهو
الغصن والمراد به هنا غصن الشعر والثغام بالمثلثة والغین المعجمة کسحاب نبت یکون بالجبل یبیض اذا یبس یشبه الشیب به والمخلس بالخاء المعجمة والسین المهملة اسم
فاعل من اخلس الکلأ اذا اختلط رطبه بیابسه یعنی آیا دوست میداری ای نفس من دوستی ام ولید را بعد از آنکه شاخهای موی سر تو گردیده است مثل نبت
که تر و خشک او بهم مخلوط شده باشد یعنی موی تو سیاه و سفید شده باشد یعنی پیر شده باشی مغنی فی ما شاهد در ملغی شدن بعد است از عمل
جر باعتبار ملحق شدن ماکافه باو نظر بآنکه افنان برفع روایت شده است اَعَمْرُو بْنَ هِنْدٍ مَا تَرٰى اَيُّ صَرْمَةٍ لَهَا سَبَبٌ تَرْعَى الْمَنَاوَ
الشَّجَرِ هو من ابیات لطرفة بن العبد البکری یخاطب بها عمرو بن هند ملك الحیرة وهند اسم امه ما استفهامیة بمعنی ای شیء وهو فی محل
النصب علی انه اول مفعولی تری مقدم علیه وتری مخاطب من رؤیة القلب وای صرمة مفعول ثانیه والرأی کفلس التدبیر الفکر والصرمة بالصاد والراء
المهملتین کحرمة القطیع من الابل نحو الثلثین جملة لها سبب صفة لها واللام بالسبب الداء وجملة ترعی الخ بیان لها سبب وهو کنیة مخاطب من رعت
الماشیة ای ترکتها فی المرعی حتی تاکل وتشرب علی قدر ما تشاء ودوکم الی بالبافیه سببیة واستعارة علی قول وارادة الشجر العشب یعنی ای عمرو پسر هند
چه چیز را میدانی تدبیر و فکر کردی بارهٔ قطعه شتر انی که این صفت دارند که از برای آنها آمد درد ناخوشی که میچراند و امیکذارد آنها را بسوی آب و گیاه یعنی چه فکر
کرده درا آنها و عقیده ام که آیا بعد از رفع ناخوشی انها من بدخواهی کرد آنها را یا آنکه عذر پیدا میکرد مبارد مغنی فی حذف الفعل من باب
الخامس شاهد در صحت عطف نمودن الشجر است بر المناو باعتبار متضمن بودن لفظ تری معنی تسکین را و عدم حذف فعل از الشجر که لفظ
ترعی مقدر او بوده باشد اَعَنْ تَرَسَّمْتَ مِنْ خَرْقَاءَ مَنْزِلَةً مَاءُ الصَّبَابَةِ مِنْ عَيْنَيْكَ مَسْجُومُ هو من قصیدة لذی الرمة
واسمه غیلان بن عقبة قال فی صاحبته خرقاء وبعده تَثْنِي الْحِمَارَ عَلٰى عِرْنِيْنِ اَرْنَبَةٍ شَمَّاءَ مَارِنُهَا بِالْمِسْكِ مَرْثُومُ
الهمزة للاستفهام وعن بمعنى ان المصدریة وترسمت مخاطب من الترسم وهو بالراء والسین المهملتین تفعل من الرسم یقال ترسمت الدار ای
تاملتها والخطاب فیه لنفسه والخرقاء بالخاء المعجمة والراء المهملة والقاف والمد کحمراء اسم صاحبة ذی الرمة وهی من بنی عامر والمنزلة موضع النزول والصبابة

مغني
جامي
مطول
مغني
سيوطي
مغني

بالضاد المهملة والموحدة بين كسر ما اصر بقية الماء وارادبها الصبابة هنا الدمع والمسجوم بالسين المهملة والجيم مفعول من السجم وهو سيلان الدمع وتقطرها يعني آيا از جهة نشان كردن وتامل كردن نواى نفس تفحص ما مكان ومنزلها اشك از دو چشم تو مرور بخته شد وجاري شونده است مغني في عن شاهد دوعن است كه مصدريه واقع شده است در اصل ان مصدريه است بعينه وچون بنى تميم همزه اورا بعين بدل ميكنند بنابر لغت ايشان در اينجا بعين آمده است ايشان ترسمت

اعوذ بالله من العقرب الشائلات عقد الاذناب

بي تيتم قائله العقرب اصلها العقربا وهي كجعفر معروف وانما وصف بالجمع اى الشائلات لانه اراد بها الاستغراق كما يقال الدينار الحمر والشائلات جمع شائلة من الشول وهو بفتح الشين المعجمة وسكون الواو بمعنى الارتفاع والعقد بالعين والدال المهملتين بينهما قاف كصرد جمع عقدة وهى كغرفة موضع العقد والاذناب جمع ذنب وهو بالذال المعجمة والنون الموحدة كفرس شيء في مؤخر البهائم غيره يعني پناه ميبرم بخداوند از شر هر فرد هر فرد از عقربها كه اين صفت دارند كه بالا كرده اند بندهاى دمهاى خود را مغني في حرف الالف شاهد در حاصل شدن الف در العقرب بجهة اشباع نمودن را

اعوذ بالذى يخلقنا قدر من كل كوما كثيرات الوبر

لم يسم قائله قوله يخلقنا اى يخلق امثالنا قدر ماض من القدرة والكوما بالكاف والمد كحمراء الناقة العظيمة السنام والوبر بالواو والموحدة والراء المهملة كفرس صوف الابل يعني پناه ميبرم بانچنان خداوندى كه بخلق كردن امثال ما قدرت دارد از هر شتر بزرگ كوهان كه پشم بسيار است پشم ان مغني في كل شاهد در جمع آوردن ضمير آيد كثيرات بصيغه جمع با وجود اراده شدن حكم بر كل فرد فرد از كل كوما

اعيرتنا البانها ولحومها وذلك عار يا ابن ريطة ظاهر

هو من ابيات الحماسة ولم يسم قائله يخاطب الشاعر به رجلا عيره باكل لحوم الابل وشرب البانها الهمزة للاستفهام التوبيخي وعيرتنا بخاطب من التعيير وهو بالعين المهملة والياء التحتانية والراء المهملة بمعنى التوبيخ والملامة يقال عيره الامر اى نسب اليه العار اى العيب من جلته والبانها بالنصب مفعول ثان له ولحومها عطف عليه اى من شرب البانها واكل لحومها الضمير فيه يرجع الى الابل وذلك اشارة الى شرب البانها واكل لحومها والعار بالعين والراء المهملتين العيب وابن ريطة بالراء والطاء المهملتين بينهما ياء كطلحة اسم رجل خاطبه الشاعر وريطة اسم امه اشتهر بها والظاهر هنا بمعنى الزائل يعني آيا سرزنش كرده ما را انا شما بسبب شير خوردن و گوشتها اينها يعني اين شرب و اكل عيبي است اى پسر ريطه كه برطرف شونده است مختصر مطول في الاستعارة من علم البيان شاهد در لفظ ظاهر است كه در اين بيت بمعنى زايل آمده است

اغرك مني ان حبك قاتلي وانك مهما تأمري القلب يفعل

هو قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي وهي احدى المعلقات السبعة وقبله

افاطم مهلا بعض هذا التدلل وان كنت قد ازمعت صرمي فاجملي

اغرك مني الخ وان تك قد ساءتك مني خليقة فسلي ثيابي عن ثيابك تنسل

وما ذرفت عيناك الا لتضربي بسهميك في اعشار قلب مقتل

الهمزة للاستفهام وغرك فعل ومفعول وهو بالغين المعجمة والراء المهملة المشددة بمعنى خدعك الخطاب فيه وفيما بعد لفاطمة المذكورة فيما قبله وان حبك بتأويل المصدر فاعله الحب بالضم الود والقاتل فاعل من القتل والقلب مفعول تأمري يعني آيا مغرور ساخت ترا ترا فريب داد ترا از جانب من اينكه بدرستيكه دوستى تو كشنده من است و اينكه بدرستيكه تو هر زمانكه امر كنى دل مرا بامرى ميكند و بجا مياورد آن دل من امر و خواهش ترا مطول في جازم فعل المضارع شاهد در مهما كه جزم داده است دو فعلرا برآنكه شرط و جزا بوده باشند اول تأمري دويم يفعل كه در اصل تأمرين و يفعل بوده باشد بلسقاط نون تأمرين زيرا كه تأمري بوده باشد بسقوط نون و آخر يفعل اصل مجزوم بوده است بسكون لام و كسره لام او بجهة ضرورت قافيه شعر است

افاطم مهلا بعض هذا التدلل وان كنت قد ازمعت صرمي فاجملي

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي وهي احدى المعلقات السبعة وقبله

ويوما على ظهر الكثيب تعذرت علي وآلت حلفة لم تحلل

وبعده اغرك مني الخ وقد مر هو وابيات بعده الهمزة للنداء فاطم مرخم فاطمة وهي صاحبة امرء القيس مهلا مفعول مطلق حذف فعله وانيم هو مقامه اى امهل مهلا وهو منصوب على الاغراء اى الزمي مهلا فعلى هذا يكون بمعنى الرفق والسكينة والتدلل بالدال المهملة مصدر تدلل المرأة على زوجها اى تجرأت عليه في تغنج وتشكل كانها تخالفه وما بها خلاف وازمعت مخاطبة من الازماع وهو بالزاء المعجمة والعين المهملة بمعنى الاجماع والاثبات على الامر والصرم بالصاد والراء المهملتين كفلس القطع لغة ابن رومى وهجر مكاصرمي بمعنى واجملي امر من الاجمال وهو بالجيم بمعنى الاحسان والاعتدال في الطلب وعدم الافراط فيه يعني اى فاطمه واگذار واگذار بعضى از اين كرشمه و ناز را و اگر بوده باشى كه بتحقيق كه اراده كرده قصد كرده قطع الفت و دوستى با من را پس نيكوئى و مدارا رعايت كن در جدا شدن از من مغني في الهمزة شاهد در همزه افاطم است كه از براى نداى قريب مثل الفتية اعتبار بودن شاعر با فاطمه در يك موضع در وقت انشاد نمودن او اين شعر را بقرينه خطاب كردن شاعر او را بعد از ندا كردن در بيت نظر بآنكه منادى پيش چنين خطاب بعد از نداء مكرر از دو مخاطبى كه نزديك بيكديگر بوده باشند مطول في التصريع الكامل من علم البديع شاهد در بودن اين شعر است از قبيل تصريع كامل باعتبار استقلال هر يك از دو مصراع ان در فهم معنى خود

افد الترحل غير ان ركابنا لما تزل برحالنا وكان قد

هو من قصيدة للنابغة الذبياني واسمه زياد

امن آل مية رائح او مغتد عجلان ذا زاد وغير مزود

زعم البوارح ان رحلتنا غدا وبذاك خبرنا الغداف الاسود

لا مرحبا بغد ولا اهلا به ان كان تفريق الاحبة في الغد

افد الترحل الخ

في اثر غادية رمتك بسهمها فاصاب قلبك غير ...

مغني
مغني
مغني
مختصر مطول
مطول المفتاح
مغني
مطول

لم تقصد بالدرّ والياقوت من نحرها ومفصّل من لؤلؤ وزبرجد قوله افد بالفاء والدال المهملة كفرح بمعنى
دنا وقرب روى مكانه ازف بمعناه والترحل الانتقال عن المكان ضد الاقامة والركاب بالراء المهملة والموحدة ككتاب الابل التي يسار عليها ولفظة غير
للاستثناء وهو منقطع وتزل مضارع من الزوال واصله تزال سقطت الفه للجزم وهو بمعنى الذهاب لا بمعنى الزوال والرحال ككتاب منزل الرجل او
موضع يلقى فيه الراحلة يعنى قرب رحلنا الا عن ان ابلنا لم تزل برحالنا عن مناخها وكانها قد زالت لان الاسباب مهيأة وغرضه التأسف والتحسر
يعنى نزديك شد كوچ كردن وبار بستن بر شتران جز انكه شتران سوارى ما هنوز بر طرف نشده اند و بر نخواسته اند از خوابگاه خود و منزلگاه
ما وگويا كه بتحقيق كه بر نخواسته اند بجهة انكه اسباب سفر مهيا است هدايه في حروف التوقع شاهد در حذف فعل قد است بعد
از او اى كان قد زالت قطر في حروف المشبهة بالفعل مغنى في قد شاهد در فاصله شدن قد است ميان كان مخففه وفعل
او كه محذوف است مغنى في النون شاهد در دخول تنوين است در قد افنى تلادى وما جمعت من نشب قرع
القواقيز افواه الاباريق هو من ابيات للاقيشر الاسدى واسمه المغيرة بن الاسود او المغيرة بن عبد الله على الخلاف يصف نفسه
بكثرة شرب الخمر وارتكاب اللهو وقبله اقول والكاس في كفى اقلبها اخاطب الصيد ابناء العماليق لا تشربن
ابدا راحا مسردة الا مع الشم ابناء البطاريق قوله افنى ماض من الافناء وهو بالفاء والنون ضد الابقاء والتلاد بالمثناة
والدال المهملة ككتاب ما ولد عندك من مالك او نتج وما موصولة والتفعيل في جمعت للتكثير وهو صلة ما والعائد محذوف اى جمعته ومن
للبيان والنشب بالنون والشين المعجمة والموحدة كفرس المال الاصيل من الناطق والصامت والعقار والقرع بالقاف والراء والعين المهملتين كفلس
بمعنى الدق والقواقيز جمع قاقوزة وهو بالقاف بين الزاء المعجمة مشربة او قدح والافواه جمع فم والاباريق جمع ابريق وهو معروف يعنى نابود وتلف كردم
حاصل و منافع مال او اينچه چيزى كه جمع كردم انرا از درخت و اب و زمين و ما يملك خود كوبيدن قدح و جامها دهانهاى اشترابرا و
اينست كه اينچه كردم صرف كردم انها را در راه شراب و شراب دادن قيمت ظروف اشراب مغنى في الجهة الاولى من باب الخامس شاهد
در ذكر فاعل مصدر است كه افواه الاباريق بوده باشد بعد از اضافه شدن مصدر كه قرع است بمفعول خود كه القواقيز است بجهة ضرورت و جايز
است كه القواقيز را فاعل بگيريم و افواه را مفعول از براى مصدر هيچنانكه بر طبق ان معنى نمود بمعنوان انسب است از براى معنى نمود بيت افوق البدر
يوضع لى مهاد ام الجوزاء تحت يدى وساد هو لابى العلاء المعرى واسمه احمد بن عبد الله التنوخى اللغوى الهمزة للاستفهام والبدر القمر الممتلى
يوضع خبر فوق البدر والمهاد بالدال المهملة ككتاب الفراش وام للانكار وقيل للاضراب بمعنى بل والجوزاء كحمراء اصله بالقصر هو برج في السماء او انما هى
للقصرة والوساد بالواو والسين والدال المهملتين ككتاب المخدة والمتكا يعنى ايا در بالاى ماه شب چهارده نهاده و گسترده ميشود رختخواب
يا انكه ستاره جوزاء در زير دست من چون بالش و متكا است مطول في الانشاء شاهد در بودن همزه استفهام در بيت است از براى
تقرير با شائبه انكار در او افى الحق انى مغرم بك هائم وانك لا خل هواك ولا خمر هو من ابيات للفائد بن التيد
القشيرى يخاطب بها محبوبته ويعيرها بعدم استقرارها في المحبة وقبله هل الوجد الا ان قلبى لو دنا من الجمر قيد الرمح
لاحترق الجمر افى الحق انى الخ فان كنت مطبوبا فلا زلت هكذا وان كنت مسحورا فلا برئ السحر
الهمزة للاستفهام الانكارى والتوبيخ وفي الحق خبر مقدم لان المفتوحة والمغرم بالعين المعجمة والراء المهملة مفعول من اغرم فلان بكذا اذا
اولع به ولزمه والهائم المتيم في العشق والواو في وانك حالية والخل بكسر الخاء المعجمة والخمر كلاهما معروفان والهوى العشق وميل النفس والخطاب
فيه فيما قبله للمحبوبة يقول الشاعر مع محبوبته ان هواك كالعنب المتردد بين كونه خلا او خمرا وهو كناية عن عدم استقرارها في المحبة انتهى يعنى
ايا سزاوار است اينكه بدرستيكه من حريص كردانيده شده ام بتو و سرگردانم هستم در عشق تو و حال انكه بدرستيكه تو نه سركه است و نه شراب
و اين كنايه است از عدم ثبات و استقرار محبوبه در دوستى مغنى في اما شاهد در ظاهر شدن لفظ في است در حقا بعد از همزه استفهام
در قوله افى الحق افيقوا بنى حزن واهواؤنا معا وارحامنا موصولة لم تقضب هو من ابيات لجندب بن
عمرو يخاطب بها بنى حزن وقبله وان كنت لا ارمى وترمى كنانتى تصب جانحات النبل كشحى ومنكبى
فقل لبنى عمى بفقد وابيهم متوا بهريت لشدق اشوش اغلب افيقوا بنى الخ ولا تبعثوها
شديد عقالها ذميمة ذكر الغب للمتعقب قوله افيقوا امر من الافاقة وهو بالفاء والقاف زوال السكر والرجوع
الى الصحة وبنو حزن بالحاء المهملة والزاء المعجمة والنون كفلس حى من غسان او الولد للحال الا هواء جمع هوى وهو ميل النفس والارحام بالراء والحاء
المهملتين الاقرباء وتقضب مجهول تفعيل من قضبه هو بالقاف والضاد المعجمة والموحدة اى قطعه يعنى افاقه كنيد و چاره كنيد نفس خود را
از مستى جهل و هوشيار شويد اى بنى حزن و حال انكه خواهشها ما با خود ما است و خويشان ما وصل كردانيده شده اند و نه هستند كه قطع كرده شده
نميشوند از ما بواسطه شماتت شما مغنى في مع شاهد در واقع شدن لفظ مع ظرف است مخبر به از براى مبتدا كه اهواؤنا بوده باشد اقاد وا
من دمى وتوعدونى وما كنت وما بنهنهنى الوعيد هو لمالك بن دقيق او ابن نفيع على الاختلاف انشده حين قتل

رجل اتى الكوفة فطلبه الحاكم ليقتله فهرب منه قوله اقاد وا بالقاف والدال المهملة يقال اقدت القاتل بالقتيل اى قتلته به والضمير فيه يرجع الى اولياء المقتول وهو فاعله ومفعوله محذوف اى قادوا وقتلهم من جماعة عزموا على الاقادة قوله من دائى من سفائهم فى نوعهم اى هدد به
كان هنا تامة على قول بعض والواو حالية وبينهم نهى بالنونين والهاء بين مضارع نهنهه فلان اكفه وزجره والوعيد التهديد يعنى قصد كردند اولياء مقتول بواسطه كشته خود كشتن مرا و حاصل كردن مطلب خود را از ريختن خون من و عده بد دادند مرا و بود من حال انكه بانمى ميدا
و منزجر نميساخت مرا وعده بد و نترسانيد ايشان مطوّل فى الفصل و الوصل شاهد در ان است كه جملة حالية مضارع منفى با ما باو او و ضمير
باهم كه وما ينهنهنى بود باشد **أقاطن قوم سلمى ام نووا ظعنا ان يظعنوا فعجيب عيش من قطنا** ام يتم قائله
الهمزة للاستفهام والقاطن بالقاف والطاء المهملة والنون فاعل من القطون بمعنى الاقامة ومنه قطنا بصيغة الماضى والالف فيه اطلاق
وسلمى كسكرى اسم امراة ونووا بالنون ماض بصيغة الجمع من النية بمعنى القصد والظعن بالظاء المعجمة والعين المهملة والنون كفرس ضد الاقامة
ومنه يظعنوا بصيغة المضارع العيش الحيوة ومن موصولة يعنى ايا اقامت كننده اند قوم سلمى يا انكه قصد كرده اند كوچ كردن و رفتن را
اگر كوچ ميكنند پس تعجب است زندگى كردن كسى كه اقامت ميكند در اينجا و همراه ايشان نرود و تسلى بسفر قطع فى المبتدأ لو فى اعمال اسم الفاعل
شاهد در قاطن است كه مبتدا و صفى واقع شده است اعتماد كرده است بر همزه استفهام و ما بعد او كه قوم سلمى بوده باشد فاعل وا مت كه
نشسته است بجاى خبر **اقامت فى الرقاب له ايادٍ هى الاطواق والناس الحمام** هو لابى الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين قوله
اقامت اى ثبتت و استقرت والرقاب بالراء المهملة والقاف والموحدة ككتاب جمع رقبة وهى العنق والضمير فى له للممدوح ايادٍ فاعل اقامت وهو
بالياء والدال المهملة كسحاب جمع ايدٍ جمع يدٍ اراد به هنا النعمة والضمير المؤنث بعده يرجع اليه والاطواق جمع طوق وهو بالطاء المهملة والواو والقاف
كفلس حلى للعنق وكل ما استدار لشى والحمام بالحاء المهملة كسحاب ذوات الاطواق من الفواخت والقمارى يعنى قرار كرفته است در گردنهاى مردمان از جانب
ممدوح نعمتهاى چند كه ان نعمتها بمنزله طوقهاى چند اند و مردمان بمنزله كبوتران چند هستند **مطوّل** فى الخطبة اين بيت را در مقام مدح و امتنان
ممدوح خوب مردمان اورد كالت كردن مضمون او بر مطلب خود بر سبيل تمثيل ذكر كرده است **اقبّ من تحتُ عريضٌ من علُ معاً**
كرةً ادبر اقبل هو من ارجوزة لابى النجم العجلى يصف فيها اشياء كثيرة و يصف به فرسا او بعيرا و قبله **تنقلت من اول التنقل**
بين رماحى مالكٍ و نهشل وقد جعلنا فى وضين الاجلل جوز خفافٍ قلبه مثقّل احزم
لا فوق ولا اخرنبل موثّق الاعلى امين الاسفل اقبّ من تحت الخ يمشى من الردة مشى
الحفّل مشى الروايا بالمزاد الاثقل تثير ايديها عجاج القسطل اذ عصبت بالعطن
المغربل تدافع الشيب و لم تقتّل فى لجة امسك فلانا عن فل الخ قوله اقب خبر مبتدا محذوف اى
هو اقب وضمير المبتدا يرجع الى الفرس او البعير على الاختلاف وهو افعل من القبب بالقاف والموحدتين كفرس دقة الخصر والحضر تحت المتن و
مرفوع المحل على الوصفية و عريض خبر بعد خبر و هو فعيل من العرض خلاف الطول والمعا اسم فاعل من المعاودة بمعنى الرجوع الكرة بفتح الكاف
والراء المهملة المشددة اى تكرر عليه هذا القول عند سقيه الماء بالدولاب ادبر اقبل اى ادبر عن البئر اذا امتلأت الدلو و اقبل اليها اذا خلت من
الماء يعنى ان ستور باريكست زمياكمرش و پهناور است از طرف بالاى شكم و سينه رجوع كننده است كه گفته ميشود او را و چندين مرتبه نزد
كشيدن او اب از چاه بدولاب كه پشت بكن بچاه هرگاه دلو پر از اب شود و روى بياور بچاه در وقتيكه دلو خالى شود **مغنى** فى عل **شاهد** در علّا
كه بمعنى فوق است و مبنى شده است بر ضم و ها او هاء سكت است اما استشهاد ابن هشام باين بيت خالى از اشتباه نيست بواسطه انكه اخر كل مصراع
هر يك از اين ابيات لام مكسوره است همچنانكه ملاحظه ميكنى و ميفهمى و او شاهد اورده است بر ضم لام علّ با وجود هاء سكت و شايد كه اشتباه
او عدم اطلاع بقصيده است **اقبلت من عند زيادٍ كالخرف تخطّ رجلاى بخطٍّ مختلف تكتبان فى**
الطريق لام الف هو لابى النجم العجلى قوله اقبلت متكلم من الاقبال و هو بمعنى القصد و ضد الادبار و زياد بالزاء المعجمة والياء والدال المهملة
ككتاب اسم رجل الخرف بالخاء المعجمة والراء المهملة والفاء ككتف صفة مشبهة من الخرافة بمعنى فساد العقل و تخط بالخاء المعجمة والطاء المهملة المشددة مضارع
تفعيل الخط والمختلف بصيغة اسم الفاعل ضد المؤتلف والتفعيل فى تكتبان للتكثير واصله الكتابة واراد بلام الف كلمة لا وهو اشارة الى يأسه من زياد
فيما طمع منه **يعنى** روى اوردم از نزد زياد مثل مرديكه عقل او فاسد شده باشد كه خط ميكشيد ند دو پاى من بخطى كه مختلف و نامناسب بود كه
مينوشتند ان دو پاى من در راه لام الف را و اين اشاره است كه مطلب او بعمل نيامد از طمعيكه از او كرده بود ما يوس خواهم شد **مغنى** فى حرف الالف
شاهد در تغيير شدن كلمه لا است در اين بيت بلام الف و اين دليل است بر بودن لا مركب از لام والف **اقسم بالله ابو حفص عمر**
ما مسّها من نقبٍ و لا دبر فاغفر له اللهم ان كان فجر هو لاعرابى سبب انشاده انه اتى اذا يوم عمر بن الخطاب فقال ان
اهلى بعيد وانا على ناقة دبراء عجفاء نقباء فالتمس منك بعيرا فقال عمر ما بها نقب و لا دبر فانطلق الاعرابى فحمل ناقته ثم استقبل البطحاء و جعل يقول وهو
يمشى خلف بعيره اقسم بالله الخ وعمر مقبل من اعلى الوادى فجعل اذا قال الاعرابى فاغفر له اللهم الخ يقول اللهم صدق حتى التقيا فاخذ بيده فقال

مطوّل

مختصر

مطوّل

مغنی

مغنی

ضع

ضع عن راحلتك فوضع الحمل فاذا هي نقبة دبرا عجفا فحمله على بعيره وزوده وكسا قوله اقسم بصيغة الماضي بمعنى حلف ابو حفص بالحاء والصاد المهملتين
بينهما فاء كفلس كنية عمر بن الخطاب واصل الحفص ولد الاسد ما مسها فيه ومستها ماض من المس بمعنى اللمس وهنا بمعنى الاصابة والعرض والضمير فيه يرجع الى
الناقة المشاهدة الحاضرة بين يدي الاعرابي النقب بالنون والقاف والموحدة كفرس رقة في اخفاف البعير الدبر بالدال والراء المهملتين بينهما موحدة
كفرس قرحة الدابة وجراحة الظهر وجملة فاغفر له اللهم انشائية دعائية والضمير يرجع الى عمر وفجر بالفاء والجيم والراء المهملة بمعنى كذب وحنث حيث اقسم
على انها ليست بنقباء ولا دبراء يعني قسم خورد بخداوند ابو حفص كه اسم وعمر است كه نرسيده است اين شتر را نازك شدن كف پاي و نه زخم شدن پشت
پس بيامرز مراورا اي خداوند اگرچه دروغ گفته است و قسم دروغ خورده است **جامي في عطف البيان مختصر مطول في الفصل والوصل**
شاهد در وقوع عمر است عطف بيان از براي ابو حفص بابودن متبوع موضح مرتابع را باعتبار ابودن او معرفه **اقلب فيه اجفاني كانی**
اعد بها على الدهر الذنوبا هو من ابيات لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين يصف به طول الليل ومما يقاسيه فيه قوله اقلب متكلم من التقلب
وهو تحويل الشيء ظهر البطن والمراد انفتاح الاجفان انخفاضها وضمير فيه يرجع الى الليل والاجفان جمع جفن وهو بالجيم والفاء والنون
كفلس غطاء العين من اعلى واسفل واعد بضم العين تشديد الدال المهملتين متكلم من العد بمعنى الاحصاء والباء فيها للظرفية اي فيها و
الضمير فيه لليل والذنوبا بالضم جمع ذنب هو كفلس الاثم وذنوب الليل كناية عن طوله والمام حوادثه يعني شبها بر هم ميگذارم و با ميكنم در آن
شب پلکهای چشم خود را گويا كه من ميشمارم در آن شب و زگار گناهان اين شعر است بجود **مختصر مطول في الادماج من علم البديع شاهد**
در بودن ادماج است در بيت باعتبار انكه شاعر متضمن شعر است وصف ليل را بطول شكايت از دهر **اقلني قد ندمت من الذنوب**
وبالاقرار عدت من الجحود هو لابي نواس الحكمي واسمه الحسن بن هاني قوله اقلني بالقاف امر من الاقالة بمعنى الفسخ واراد به هنا العفو
ندمت متكلم من الندامة والذنوب جمع ذنب هو كفلس الاثم والاقرار ضد الانكار وعدت متكلم من العود بمعنى الرجوع والجحود بالجيم والحاء
والدال المهملتين بمعنى الانكار يعني عفو بكن مرا بتحقيق كه پشيمان شدم از گناهان خود و باقرار بازگشتم از انكار كردن **مطول في التصريع من**
علم البديع شاهد در بودن اين بيت است از قبيل تصريع مشطور باعتبار انكه سجع مصراع اول و با است و در ثاني دال **اقلي**
اللوم عاذل والعتابا وقولي ان اصبت لقد اصابا هو مطلع قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفي التميمي يخاطب بها امراة من
بني كليب قد بانت في دارها وبعده **اذا غضبت عليك بنو تميم وجدت الناس كلهم غضابا اجدك لا تذكر**
عهد نجد وحيا طال ما انتظروا الايابا قوله اقلي امر من الاقلال من القلة وهو ضد الكثرة واللوم بالفتح العذل وعاذل منادى
مرخم بحذف حرف النداء اي يا عاذلة وهو بالعين المهملة والذال المعجمة فاعلة من العذل بمعنى اللوم لكن هنا اسم مرادف على ما قال بعضهم والعتاب بالعين
المهملة والتاء والموحدة ككتاب الملامة وقولي امر من القول وان حرف شرط واصبت فعل الشرط وهو متكلم من الاصابة وهو بالصاد المهملة والموحدة
الوصول الى المطلوب ضد الخطاء ومثله اصابا بصيغة الماضي وجواب الشرط محذوف وقوله اصاب القد مقول القول اي اقللي الملامة يا عاذلة وتفكري في قولي
فان كنت قد اصبت فلا تعذلي وقولي لقد اصاب يعني كم كن ملامت و عتاب را اي عاذله وفكر بكن در سخن من در بارهٔ تو پس اگر راست گفتم و رسيده
ام بحقيقت پس ملامت مكن و بگوي كه راست گفته است خوب فهميده است **هدايه و انموذج وجامي في التنوين شاهد** در دخول تنوين ترنم
است در آخر فعل اگر اصابا بوده باشد **اقمنا بها يوما ويوما وثالثا ويوما له يوم الترحل خامس** هو من ابيات لابي
نواس الحكمي واسمه الحسن بن هاني وسبب انشاده انه مر ذات يوم بالمداين فعدل الى ساباط فدخل مع اصحابه في ايوان كسرى فراوا آثار في مكان
حسن تدل على اجتماع قوم قبلهم فيه فاقاموا فيه خمسة ايام وسئلوا ابو نواس من صفة الحال فقال الابيات اولها **ودار ندامى عطلوا**
وادلجوا بها اثر منهم جديد ودارس مساحب من جر الزقاق على الثرى واضغاث ريحان
جني ويابس ولم ادر منهم غير ما شهدت به بشرقي ساباط الديار البسابس حبست بها صحبي
فجمعت شملهم ولني على امثال تلك لحابس اقمنا بها يوما الخ تدار علينا الراح في عسجدية حبتها
بانواع التصاوير فارس قرارتها كسرى وفي جنباتها مها تدريها بالقسي الفوارس فللراح ما
زرت عليه جيوبها وللماء ما دارت عليه القلانس قوله اقمنا ماض من الاقامة وهو ضد الارتحال والضمير فيها يرجع الى
مجموع الاربعة المتقدمة والترحل الانتقال عن المكان والازالة عنه يعني اقامت كرديم در ان ايوان كسرى يكروز و روز ديگري و سيروز ديگر را
كه روز كوچ كردن ما زان ايام ما ازان روز چهارم روز پنجم بود كه مجموع ايام توقف هفت روز است يا هشت روز على الاختلاف **مغني في**
الواو شاهد در منفرد ناوردن نعوتست بواو عاطفه و حال انكه ميبايست كه بجمع ذكر كند و بلفظ ايام بگويد **اقول لصاحبي**
والعيس تهوي بنا بين المنيفة والضمار تمتع من شميم عرار نجد فما بعد العشية من عرار هما للصمة بن
عبد الله القشيري الجشمي اقول اصله قلت عدل عنه الى المضارع قصدا الى تصوير الحال للمخاطب والصاحب الرفيق والواو للحال والعيس
بكسر العين والسين المهملتين بينهما ياء جمع عيساء وهي الابل البيض تخالطها ضها شقرة وتهوي بكسر الواو اي تسرع والباء فيها للتعدية والمنيفة

الي الالف

مطول مختصر جامي

مطول مختصر

مطول

هدايه انموذج جامي

مغني في النون

معجم البلدان

بعض

بضم المیم وکسر النون وسکون الیاء وفتح القاف والهاء اسم ما لبنی تمیم الضماد بالضاد المعجمة والراء المهملة ککتاب اسم موضع وتمنع امر من التمتع بمعنی التلذذ
والتشمم بالشین المعجمة کاشمم الرائحة الطیبة والعرار فی الموضعین بالعین والرائین المهملتین کسحاب وردٌ اصفر طیب الرائحة ونجد بالنون والجیم
والدال المهملة کفلس موضع فی ارض العرب وما نافیة والعشیة وقت العشاء ومن زائدة یعنی میگفتم برفیق خود وحال آنکه شتران سفید مایل
بسرخی می شدند بمیخرامیدند ما را در میان سنیفه وضمار که لذت ببر و بهره مند شو از بوی خوش گل عرار زمین نجد پس نیست بعد از وقت شام در آن
زمین عرار موجود مختصر مطول فی رد العجز علی الصدر من علم البدیع شاهد در رد عجز بیت ثانی است که من عرار بوده باشد بر
صدر آن بیت که عرار نجد بوده باشد اقول لعبد الله لما سقاؤنا ونحن بوادی عبد شمس وهاشم لم یسم قائله اقول اصله قلت
عدل عنه الی المضارع قصدا الی تصویر الحال للمخاطب وعبد الله وعبد الشمس علمان والسقاء بالسین المهملة والقاف والمد ککتاب الدلو والواو
حالیة والوادی مفرج من جبال او تلال واکام وهاشم ماض من الوهی بمعنی السقوط وشم بکسر الشین المعجمة امر من شمت البرق ای نظرت الیه و راقبته
یعنی میگفتم بعبدالله چون که افتاد دلو آب کشی ما وحال آنکه ما در وادی عبد شمس بودیم که نگاه بکن ومتوجه برق باش مغنی فی لما شاهد در
حذف دو فعل لما است بعد از او کر یکی لفظ سقط است که وها متفسر او است و دیگر لفظ قلت است که اقول مفسر او است ای لما سقط سقاؤنا
قلت لعبد الله شم و راقبه اقول له ارحل لا تقیمن عندنا والا فکن فی السر والجهر مسلما لم یسم قائله اقول اصله قلت عدل عنه الی
المضارع قصدا الی تصویر الحال للمخاطب وارحل بالراء والحاء المهملتین کاعلم امر من الرحیل وهو الارتحال عن المکان خلاف الاقامة ولا تقیمن مخاطب من الاقامة
وهو ضد الارتحال قوله والا ای ان لا ترحل فکن علی ما یکون علیه المسلم من استواء الحالین فی السر والجهر یعنی میگفتم باو که کوچ بکن والا پس
مکن البته نزد ما و اگر کوچ نمیکنی و نمیروی پس بوده باش در پنهان و آشکار مسلما یعنی چون مسلمانی بوده باش که ظاهر و باطن او یکی است و موافق
است منافق مغنی فی الجملة التابعة لجملة لها محل من باب الثانی ایضا فیما افترق فیه عطف البیان والبدل من باب الرابع مختصر
مطول فی الفصل والوصل شاهد در بودن جمله لا تقیمن عندنا است بدل الاشتمال از جمله ارحل و جواب عدم بودن عطف بیان و بر
با این سبب جدا شده است از جمله اولی بطریق فصل بجهة کمال اتصال میان این دو جمله اقول لمعشر غلطوا وغضوا من الشیخ الرشید
وانکروه هو ابن جلا وطلاع الثنایا متی یضع العمامة تعرفوه هما للموسوی الکاتب ضیاء الدین الادیب یهجو به ابن الهاشمی بهاء الدولة
الثعلبی فقد برزت سنانه لکن البیت الثانی منهما مطلع قصیدة لسحیم بن وثیل الریاحی مع تغییر ما اقول اصله قلت عدل عنه الی المضارع
قصدا الی تصویر الحال للمخاطب والمعشر الجماعة وغلطوا بمعنی تغالطوا وهو من الغلط ضد الصواب والفعل منه کفرح غضوا بالغین المعجمة والضاد
المشددة المعجمتین ای نقصوا ووضعوا من قدره وازرا بالشیخ الرشید الهموی هجاه وانکروه ماض من الانکار ضد الاقرار وجلا بالجیم بمعنی کشف ای
جلا الامور وطلاع کشداد مبالغة من الطلوع بمعنی الارتفاع والثنایا بالمثلثة والنون والیاء کسحایا جمع ثنیة کعجیبة وهی العقبة او الجبل یقال فلان
طلاع الثنایا اذا کان ساميا لمعالی الامور مجربا کالذی یطلع الثنایا ویعلوها وفیه ایضا معرفته وتجاربه وجودة رایه والعمامة ککتابة معروف یعنی میگفتم بگروه
که مغالطه کردند و عیب جستند و کوچک شمردند رتبه شیخ صاحب رشد را و انکار کردند قدر او را که او است پسر مردی که ظاهر ساخته است امرها را و بر کرا
بسیار بالا رونده است کوهها و رهها را یعنی مرتکب شونده است امور را بلند را هرزمان که بر سر خود عمامه را می‌نهد بشناسید او را مختصر مطول
فی التضمین من الخاتمة شاهد در تضمین نمودن موسوی کاتب است شعر سحیم بن وثیل را که شعر ثانی بوده باشد در شعر خود با فی الجملة تغییر که
آوردن لفظ هو بجای انا و یضع بجای اضع و تعرفوه بجای تعرفونی بوده باشد اقول لهم بالشعب اذ یسرونی الم تیأسوا انی ابن
فارس زهدم هو لسحیم بن وثیل الریاحی اقول اصله قلت عدل عنه الی المضارع قصدا الی تصویر الحال للمخاطب والشعب بالشین المعجمة والعین
المهملة والموحدة کفلس اسم موضع یسرونی بفتح المضارعة وسکون الهمزة وکسر السین المهملة وضم الراء ای یجعلوننی اسیرا وتیأسوا بمعنی تعلموا
وزهدم بالزاء المعجمة والدال المهملة کجعفر اسم فرس کان لسحیم بن عمرو الریاحی جد الشاعر یعنی میگفتم بایشان در شعب در وقتی که اسیر میکردند مرا
که آیا نمیدانید که بدرستیکه من پسر سوار شونده اسب زهدم هستم قطرنی ناصب فعل المضارع شاهد در تیأسوا که بمعنی تعلموا امده است
در این بیت و جمله بعد از او در محل نصب است بنابر آنکه دو مفعول بوده باشد از برای او اکثرت فی العذل ملحا دائما لا تکثرن انی
عسیت صائما هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التمیمی قوله اکثرت متکلما من الاکثار ضد الاقلال والعذل بالعین المهملة والذال المعجمة
کفلس فی ملحا من فاعل اکثرت وهو اسم فاعل من الالحاح بالحاء المهملتین بمعنی الالحاح فی السؤال ای الحف واصر والصائم فاعل من الصوم وهو
الامساک المعین فی الشرع یعنی بسیار کردی ملامت و سرزنش کردن مرا و کوشیدی در آن در حالتیکه اصرار کننده همیشه در آن ملامت کردن بسیار
مکن البته ملامت کردن مرا بدرستیکه من امیدوارم که روزه دار باشم محسن فی النوع الحادی عشر سیوطی فی افعال المقاربة مغنی
فی عسی شاهد در وارد شدن خبر عسی است بصیغه مفرد که صائما بوده باشد اکر واحمی للحقیقة منهم واضرب منا
بالسیوف القوانسا هو من قصیدة لعباس بن مرداس السلمی یصف بها نفسه وقومه بالشجاعة والغلبة علی الاعداء وقبله فلم ار
مثل الحی حیا مصبحا ولا مثلنا یوم التقینا فوارسا اکر واحمی الخ اذا ما شددنا شدة نصبوا لها

صُدُورَ الْمَذَاكِي وَالرِّمَاحَ الْمَدَاعِيَا قوله اكر بالراء المهملة لشدة افعل من الكر بمعنى الرجوع يقال كر عليه اذا رجع صائلا عليه وهو صفة
لفوارسا المذكورة فيما قبله وقال بعضهم انه مفعول ثان للمرء على ان يكون حبا مصبحا وفوارسا منصوبا على التمييز واحما بالحاء المهملة افعل من
الحماية بمعنى المنع ودفع الضرر والحقيقة ما يحق على الرجل ان يحميه ويحفظه من اهله وجاره واضرب افعل من الضرب والقوانس جمع قونس وهو
بالقاف والواو والنون والسين المهملة كجعفر اعلى البيضة من الحديد ما بين اذني الفرس الى الراس يعنی نديديم لشكری سوارانی كه اين صفت دا
باشند كه روی آورنده و حمله كننده تر و حمايت كننده تر باشند هر چيزی كه سزاوار است برای مردان اينكه محافظت كند آنچيز را از اينجا و زننده تر باشند
از جماعت بشمشير ها بالای كلاه خود آهنين با استخوان فرق سر ايشان مغنی وبيان كيفية التقدير من الباب الخامس شاهد در منصوب بودن القوانس
بيضرب محذوف قبل از او نه بافعل تفضيل كه اضرب بوده باشد ای يضرب القوانس اَكُفْرًا بَعْدَ رَدِّ الْمَوْتِ عَنِّي وَبَعْدَ عَطَائِكَ
الْمِائَةَ الرِّتَاعَا هو من قصيدة للقطامي واسمه عمير بن شيم التغلبي يمدح بها زفر بن الحارث الكلابي بانه خلص من قوم اسروه وارادوا قتله وقد
اخذوا ماله فاعطاه زفر مائة بعير من غنائم القوم الذين اسروه الهمزة للاستفهام الانكاری وكفرا منصوب بفعل محذوف ای اكفر كفرا او هو كقفل بمعنى جحود النعمة
نقيض الشكر واراد بالموت القتل الذي ارادوا به هو مفعول الرد اضيف اليه وفاعله محذوف ای بعد ردك الموت والخطاب فيه وفي عطائك لزفر بن الحارث والعطا
اسم مصدر اضيف الى فاعله ومفعوله الاول و المائة مفعوله الثاني واللام فيه للعهد ای بعد عطائك ايای المائة الرتاع هو بالراء والعين المهملتين بينهما مثناة
كتاب جمع راتع من الرتع هو الاكل والشرب على قدر ما يشاء في معنى وخصب وهو صفة المائة يعنی آيا كفران ميكنم كفران كردنی حق نعمت تو را بعد از باز كردانيدن
تو كشته شدن را از من و بعد از بخشيدن تو صد شتر را كه اين صفت دارند كه چرنده اند سيوطی في اعمال المصدر شاهد در عمل كردن
اسم مصدر كه عطا بوده باشد عمل فعل خود را ايضا شاهد است بضمير مخاطب كه فاعل او است و مفعول اول او محذوف است والمائة الرتاعا منصوب است بر
اينكه مفعول ثانی او است ای و بعد عطائك ايای المائة الرتاع اَكُلَّ امْرِئٍ تَحْسَبِينَ امْرَأً وَنَارٍ تَوَقَّدُ بِاللَّيْلِ نَارًا هو آخر مقطوعة
لابي دواد الايادي واسمه جارية بن الحجاج يخاطب بها امراة وبخته بما يجهلها امكانه حين انكرت عليه منزلته من السود و يقول لها بالبيت انه لا ينبغي لاحد
ان يغتر بامرء من غير امتحانه الهمزة للتوبيخ وكل امرء مفعول مقدم لتحسبين بمعنى تزعمين والخطاب فيه لزوجته وتوقد مجهول واصله تتوقد من
التوقد وهو بالواو والقاف والدال المهملة اشتعال النار وهو صفة النار والبا في الليل للظرفية ای ليس كل من له صورة المرء مرءا بل المرء الكامل من له
اوصاف وخصال حميدة وليس كل نار اشتعل في الليل نارا انما النار نار اشتعل لقرى الزوار ولهداية الضالين عن الطريق يعنی آيا هر مردی را كمان ميكنی مرد
كامل در انسانيت وهر آتشی را كه اين صفت دارد كه در شب افروخته شده است آتش حقيقی كه بجهة رو نمائی مهمان و كم شدگان مهيا نموده سيوطی في
الاضافة مغنی في لعل شاهد در نا بودن لفظ نار آخر جر بعد از حذف مضاف از اول ای وكل نار توقد اَكَلْتَ بَنِيكَ اَكْلَ الضَّبِّ حَتَّى
وَجَدْتَ مَرَارَةَ الْكَلَاءِ الْوَبِيلِ هو لاطان بن سهم يخاطب عقيلا وله حكاية ذكرناها في الشواهد الكبرى وبعد وَلَوْ اَنِّي
الْاُولَى غَابُوا شُهُودًا مَنَعْتَ فِنَاءَ بَيْتِكَ مِنْ بَجِيلِ قوله اكلت خطاب من الاكل لكن اراد به هنا الظلم والعدوان مجازا و
الخطاب فيه لعقيل والضب بفتح الضاد المعجمة وتشديد الموحدة دابة معروفة والمرارة بالراءين المهملتين كسماحة ضد الحلاوة والكلا بالهمزة
كعنب العشب والوبيل بالواو والموحدة والبا كامير المتعفن الذي يستوخم ولا يوافق المزاج يعنی ظلم كردی پسران خود را نوع ظلم كردن و خوردن
سوسمار فرزندان خود را تا آنكه يافتی تلخی كياهی را كه طبع انسان از او نفرت دارد و ناخوش است يعنی قد ظلم كردی كه تيز ای خود رسيد و
فهميد كه شران بخود عايد ميشود مغنی في الواو شاهد در بودن اكلت در بيت بمعنی ظلم وعدوان مجازا باعتبار آنكه تشبيه نموده
است شاعر اكل مجازی را باكل حقيقی سوسمار فرزند خود را اَلَا ارْعِوَاءَ لِمَنْ وَلَّتْ شَبِيبَتُهُ وَآذَنَتْ بِمَشِيبٍ بَعْدَهُ هَرَمُ
لم يسم قائله الارعوا بالراء والعين المهملتين والواو الكف عن القبيح والتروع عن الجهل وولت بالواو واللام المشددة ای ادبرت والشبيبة بالشين
المعجمة والموحدتين كسفينة بمعنى الشباب وحداثة السن وآذنت بالمد والذال المعجمة والنون ماض من الايذان بمعنى الاعلام والاشعار والمشيب كحبيب دخول الرجل
في حد الشيبوبة وهي بياض الشعر والهرم بالراء المهملة كفرس اقصى الكبر يعنی آيا نيست باز ايستادنی از امورات زشت و كارهای ناشايسته از
برای كسيكه پشت كرده است جوانی او و اعلام كرده است بداخل شدن در سن پيری كه بعد از آن سن پير است نهايت پيری و شكستگی مغنی في
الا شاهد در بودن كلمة الا است از برای انكار و توبيخ كلا بعد از او اَلَا اَصْبَحَتْ اَسْمَاءُ جَاذِمَةَ الْحَبْلِ وَضَنَّتْ عَلَيْنَا
وَالضَّنِينُ مِنَ الْبُخْلِ لم يسم قائله الا للتنبيه واسما اسم حبيبة الشاعر والجاذمة بالجيم فاعلة من جذمه ای قطعه ويروی بالحاء
المهملة مكان الجيم بمعناه والحبل بالحاء المهملة والموحدة كفلس الرسن واراد به هنا علاقة الود وضنت بالضاد المعجمة والنون المشددة ای
بخلت والضنين كامير البخيل قوله من البخل ای مخلوق من البخل يعنی آگاه باش كه صبح كرد اسما كه پاره كننده بود رشته دوستی را با ما و بخل
كرد بر ما بوصل خود و حال آنكه بخيل خلق شده است از بخل مغنی في اما شاهد در استعمال نمودن شاعر لفظ بخل را بلفظ من البخل برای مبالغه
خود بجهة مبالغه نمودن در بخل و نسبت بخود شاعر در وصل اَلَا اصْطِبَارَ لِسَلْمَى اَمْ لَهَا جَلَدُ اِذَا اُلَاقِي الَّذِي لَاقَاهُ اَمْثَالِي
هو لقيس الملوح وهو مجنون ليلى قاله في صاحبته ليلى الاصطبار افتعال من الصبر هو حبس النفس من القلق والجزع وليلى كسكرى هي ليلى

العامرية صنيا مجنون ومسمى بكانها سلمى وهو ايضا امراة والجملة لجلد بالجيم والدال المهملة كفرس التثبت والصبر على الشئ والاتى بالقاف متكلم من الملاقاة
بمعنى الادراك ومنه لاقا بصيغة المتكلم ومصدر الذى الموت وامثال الرجل اشباهه فى الرتبة والجثة يقول اذا ادركت ما ادركه اشباههم وامثالى من الموت
انتفى الصبر والتثبت عن ليلى ام لها اجلد وتثبت يعنى آيا نيست صبر كردن وثباتى از براى ليلى يا آنكه از براى او است صبر وثباتى هر گاه دريابم مرگ
چنانيكه دريافتند آنرا كسانيكه مثل من بودند در رتبه وجثه يعنى هر گاه من هم بميرم آيا صبرى از براى ليلى حاصل شود يا آنكه همين حالت باقى
خواهد بود مغنى فى الهمزة وفى الاشاهد ودخول همزه استفهام در لا نافيه واراده نمودن از آن مجرد استفهام از نفى يا بقا استفهام ونفى به
حالخود الا ان سرى ليلى فبت كئيبا ❊ احاذر ان تناى النوى بغضوبا لم يسم قائله كلمة الا للتنبيه وان زائدة وسرى
بمعنى سار وليلى بيا المتكلم فاعله وهو خلاف لنهار وبت متكلم من البيتوتة والكئيب بالهمزة والبا الموحدة كامير فعيل من الكابة بمعنى الغم وسوء
الحال واحاذر بالحاء والراء المهملتين بينهما ذال معجمة متكلم من المحاذرة من الحذر بمعنى الخوف وان مصدرية وتناى مضارع ناى بمعنى بعد
والنوى بالنون والواو كغنى الجهة التى ينوى بها المسافر من قرب وبعد وغضوب بالغين والضاد المعجمتين والموحدة كصبور اسم حبيبة الشاعر
يعنى آگاه باش كه رفت شب من پس شب را بروز آوردم كرانده وهناك وبدحال بودم ومى ترسيدم از اينكه دور شود قصد من بغضوب وبطلب
نرسم مغنى فى ان شاهد دروقوع ان زائده است بعد از الا استفتاحيه تنبيهيه الا ان صدى من غزالى بلاقع عشية
شاقتنى لدنا البلاقع رُبى شفعت ريح الصبا بنسيمها الى المزن حتى جادها وهو هامع كان السحاب
الغر غيبن تحتها حبيبا فما ترقا لهن مدامع الابيات لابى تمام الطائى كلمة الا للتنبيه ومن للتعليل والغراء بالعين المهملة والزاء
المعجمة والمد كسحاب الصبر وروى مكانه الغرام وهو بالغين المعجمة والراء المهملة والميم بمعنى المحبة والشوق والبلاقع فى الموضعين جمع بلقع وهو بالموحدة
والقاف والعين المهملة كجعفر الارض القفر والعشية كسجية وقت العشاء وشاقتنى ماض من الشوق وهو نزاع النفس وحركة الهوى والربى بضم الراء
المهملة وفتح الموحدة مقصورا جمع ربوة وهى كالتلة المرتفع من الارض وشفعت بكسر الفاء ماض من الشفاعة والصبا ريح معروف والنسيم كامير نفس
الريح اذا كان ضعيفا والضمير فيه يرجع الى ريح الصبا والمزن بالزاء المعجمة والنون كقفل السحاب وجاد بالجيم والدال المهملة بمعنى امطر والمستتر فيه للمزن
والبارز فيه يرجع الى الربى والهامع العين المهملة فاعل من الهمع وهو السيلان والامطار بضم الغين المعجمة وتشديد الراء المهملة جمع اغر بمعنى الابيض
غيبن ماض من التفعيل من الغيبة بمعنى الستر وترقا اصله ترقأ كتعلم حذفت همزته للتخفيف وهو بالراء المهملة والقاف من الرقاء بالمد بمعنى السكون
والجفاف والمدامع جمع مدمع وهو بالمهملتين كمقعد العين يعنى آگاه باش بدرستيكه سينه من از جهة صبر كردن در فراق دوست ويران وخراب است در روز
شامگاه شوق انداخت مرا خانهاى خالى ويرانيكه چون تلهائى بود كه شفاعت خواسته بود باد صبا بنسيم خوشبوى ابرها آنكه بباريد بر او وحال آنكه آن ابر صاحب باران
وبارنده بود كه گويا ابرهاى سفيد پنهان كرده بودند در زير تلهائى دوستى را پس نمايستاد وخشك نميشد از ابرهاى چشمهاى از اشك يعنى از باران
مختصر مطول فى حسن التعليل من علم البديع شاهد در ملحق بودن شعر ثالث از اين ابيات است بحسن تعليل باعتبار بودن او مبنى بر
شك در مقاميكه ابرهاى شك داشتند پنهان بودن دوستى را در زير ان تلها الا ان ظلم نفسه المرء بين اذا لم يصنها
عن هوى يغلب العقل لم يسم قائله كلمة الا للتنبيه والمرء فاعل ظلم ونفسه مفعول مقدم له اضيف اليه وبين اى ظاهر ويصن مضارع
من الصون وهو بالصاد المهملة والواو والنون بمعنى الحفظ والهوى كفتى ميل النفس قوله يغلب العقل اى حتى يغلب العقل عليها يعنى آگاه
باش بدرستيكه ظلم كردن مرد نفس خود را ظاهر آشكار است هر گاه نگاه دارد نكند از ان نفس خود را از خواهشى كه دارد تا آنكه غالب شود عقل او بر آن
نفس قطر فى العماد المصدر شاهد در عامل بودن ظلم مصدر است با وجود اضافه شدن او بمفعول خود كه نفسه است برفع در المرء كه فاعل او است
الا ان قرطا على آلة الا انى كيده لا اكيد هو من ابيات للاخرم السنبسى الطائى وبعده بعيد الولاة وبعيد
المحل من ينا عنك فداه السعيد وغير المحل لنا بائن بناء الاله ومجد تليد ومأثرة المجد
كانت لنا واورثناها ابونا لبيد كلمة الا للتنبيه وقرط بالقاف والراء والطاء المهملتين كقفل رجل من سنبس فهو
بالسين المهملتين بينهما نون وموحدة كسنبل ابن معوية بن جرول ابو حى من طى والالة بالمد الحالة لكن اراد بها هنا الحالة السيئة والكيد المكر
ومنه اكيد بصيغة المتكلم يعنى آگاه باش بدرستيكه قرط بر حالتى بد است آگاه باش بدرستيكه من نوع مكر كردن او مكر نميكنم مغنى فى اذا شاهد
در لا نافيه است كه باعتبار مقدم شدن مفعول مطلق نوعى كه كيد بود باشكال او صدارت فناده است اى لا اكيد كيده الا ان عينا
لم تجد يوم واسط عليك بجارى دمعها لجمود هو من ابيات لابى عطاء السندى واسمه افلح بن يسار مولى بنى اسد
يرثى بها ابن هبيرة حين قتل بواسطة كلمة الا للتنبيه وتجد بضم الجيم وسكون الدال المهملة من الجود بمعنى العطاء ومن الجود بالفتح وهو المطر
الغزير وواسط بالواو والسين والطاء المهملتين بلدة بالعراق والجارى بالجيم والراء المهملة فاعل من الجرى والدمع بالدال والعين المهملتين
كفلس ماء العين والجمود بالجيم والدال المهملة كصبور مبالغة من الجمود بالضم وهو ضد الذوبان وبمعنى البخل وهو المراد هنا يعنى آگاه باش بدرستيكه
چشميكه بخشش كرد بر تو در روز كشته شدن تو بواسطه فرو ريختن از چشم اشك خود را هر آينه بخيل ومضايقه كار است مطول فى

المقدمة شاهد در لفظ حمور است که در این بیت بمعنی بخل و مقتضا آمده است الا اننی شربت اسود حالکا الا بجلی
من الشراب الا بجل هو من قصیدة لطرفة بن العبد البکری و قبله اذا قلت هل یسلو اللبانة عاشق تمر
شؤن الحب من خولة الابل متی تر یوما عرصة من دیارها ولو فرط حول تسجم العین او
تهمل فقل لخیال الحنظلیة ینقلب الیها فانی واصل حبل من وصل الا انما ابکی لیوم
لقیته بجرثم قاس کل ما بعده جلل اذا جاء ما لا بد منه فمرحبا به حین یاتی لا کذاب
ولا علل الا اننی شربت الخ فلا اعرفنی ان نشدتک ذمتی کداعی هدیل لا یجاب ولا
یمل کلمة الا للتنبیه و شربت متکلم من الشرب و اسود افعل من السواد و هو لون معروف و الحالک بالحاء المهملة شدید السواد و اراد باسود
حالکا کاس المنیة او السم و هو مثل ضربه لفساد ما بینه و بین محبوبته خولة یعنی آگاه باش بدرستیکه من آشامیدم چیز سیاه بسیار سیاه
و مراد مرگست یا زهر آگاه باش بس است مرا از شراب آگاه باش بس است مغنی فی بجل شاهد در بجل است که اسم است و بمعنی حسب است
الا ایهذا الباخع الوجد نفسه لشیء نحته عن یدیه المقادر هو من قصیدة لذی الرمة و اسمه غیلان بن عقبة
یمدح بها بلال بن ابی بردة بن ابی موسی الاشعری کلمة الا للتنبیه ای منادی مبهم حذف منه حرف النداء و ذا صفة لای یا ایهذا و الباخع بالموحدة
و الخاء المعجمة و العین المهملة المهلک و الوجد بالواو و الجیم و الدال المهملة کفلس شدة الشوق و الحزن هو فاعل للباخع و نفسه مفعوله و نحته بازه
و الحاء المهملة و تاء التانیث ای صرفته و المقادر جمع مقدر و هو ما قدره الله او جمع مقدرة و هو القدر و اصله المقادیر حذف یاؤه للضرورة
یعنی یا ایها الذی اهلک شدة الشوق و الحزن نفسه لفوت شیء ابعده منه تقدیر الله یعنی آگاه باش ای آنکسیکه هلاک کند او را شدة
شوق یا اندوه مثل نفس او را بجهة فوت شدن چیزیکه دور کرده است آنرا تقدیرات خداوند آنچیز را از دست او سیوطی فی توابع المنادی شاهد در
وقوع لفظ ذا است صفة از برای ای و بودن الباخع صفه از برای لفظ ذا الا ایهذا الزاجری احضر الوغی و ان اشهد
اللذات هل انت مخلدی هو من قصیدة لطرفة بن العبد البکری و هی احدی المعلقات السبعة و قبله و ما زال
تشرابی الخمور و لذتی و بیعی و انفاقی طریفی و متلدی الی ان تحامتنی العشیرة کلها و
افردت افراد البعیر المعبد رایت بنی غبراء لا ینکروننی و لا اهل هذاک الطراف الممدد
الا ایهذا اللائمی احضر الخ فان کنت لا تستطیع دفع منیتی فدعنی اباد رها بما ملکت
یدی فلولا ثلث هن من لذة الفتی و جدک لم احفل متی قام عودی و کلمة الا للتنبیه و ای منادی
مبهم حذف منه حرف النداء ای یا ایهذا و ذا صفة و الزاجر فاعل من الزجر مضاف الی یاء المتکلم و هو بالزاء المعجمة و الجیم و الراء المهملة بمعنی المنع و روی اللائمی
مکان الزاجری و هو فاعل من اللوم بمعنی العذل و احضر متکلم من الحضور و الوغی بالواو و الغین المعجمة کفتی اختلاط الاصوات و المراد الحرب و اللذات
جمع لذة نقیض الالم و مخلد بالخاء المعجمة و الدال المهملة اسم فاعل من الاخلاد بمعنی الابقاء و بالجیم فبمعنی الاکراه یعنی آگاه باش ای آنچنانکسیکه
منع کننده مرا از اینکه حاضر شوم معرکه جنگ را و از اینکه دریابم لذتها و خوشیها را آیا تو باقی دارنده مرا در دنیایی که هرگز نمیرم یا آنکه اگر کشند
مرا برای مغنی فی الجملة المستانفة من باب الثانی شاهد در حذف ان ناصبه است قبل از احضر مرفوع شد او بعد حذف ان و این بنا
بر روایت رفع احضر است اما بنا بر روایت نصب و پس در جامی فی اعراب الفعل مغنی فی حذف ان الناصبة من باب الخامس شاهد
در حذف ان ناصبه است قبل از احضر و باقی بودن او بر نصب بنا بر الا ایها اللیل الطویل الا انجلی بصبح و ما الاصباح
منک بامثل هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر و قبله و لیل کموج البحر ارخی سدوله علی بانواع
الهموم لیبتلی فقلت له لما تمطی بجوزه و اردف اعجازا و ناء بکلکل الا ایها اللیل
الخ فیا لک من لیل کان نجومه بکل مغار الفتل شدت بیذبل کان الثریا علقت فی
مصامها بامراس کتان الی صم جندل کلمة للتنبیه و فی الثانیة للتمنی و ایها منادی مبهم حذف منه حرف النداء ای
یا ایها و اللیل صفة له و هو خلاف النهار و انجلی بالنون و الجیم من الانجلاء بمعنی الانکشاف و الباء فی بصبح اما للسببیة او بمعنی عن و الاصباح بالکسر
الصبح و الامثل بالمثلثة کاحمد بمعنی الاحسن و الافضل یقول ان لیلی و نهاری فی مقاساة الاحزان سواء یعنی آگاه باش ای شب دراز طولانی آیا
زایل و برطرف نمیشوی بسبب صبح شدن و حال آنکه نیست صبح شدن از تو بهتر و نیکوتر نزد من از شب مختصر مطول فی الانشاء شاهد در
استعمال شدن افعل امر است که انجلی بوده باشد در تمنی باعتبار آنکه واقع شده است بعد از کلمه الا که از برای تمنی و عرض است مطول فی التشطیر
من علم البدیع شاهد در بودن این شعر است از قبیل تصریع مسمی بتعلیق الا تسئلان المرء ماذا یحاول انحب فیقضی
ام ضلال و باطل هو مطلع قصیدة للبید بن ربیعة العامری یمدح بها النعمان بن المنذر و بعده اری الناس لا یدرون
ما قدر امرهم بلی کل ذی لب الی الله واصل کلمة الا للعرض و خاطب الواحد خطاب الاثنین فی تسئلان کما هو من عادة

مغنی

سیوطی

مغنی

جامی

مغنی

مختصر

مطول

مطول

والمرء

والمرء مفعول نشدان وما استفهامیة وذا موصولة بمعنی الذی ویحاول بالحاء المهملة بمعنی یطلب صلته والعاید محذوف ای یحاوله والهمزة
للاستفهام والتعجب بالنون الحاء المهملة والموحدة کفلس لینذر یقضی بکسر الضاد المعجمة مضارع قضی وطره ای اتمه وبلغه والظلال ضد الهدی و
الباطل خلاف الحق یعنی آیا نمی پرسید مرد را که چه چیز است آن چه چیز که طلب میکند آنرا آیا نذر راست پس بجای می آورد یا گمراهی و بیهوده کیست یعنی
آیا نذر کرده است که اینقدر جمع مال و تحصیل مو بیفایده دارد و آنرا باطل کند پس آن نذر بجا می آرد که اینقدر اهتمام و کوشش دارد در امور
دنیا سیوطی فی الموصول مغنی فی ماذا شاهد در بودن لفظ ذا است موصول بمعنی الذی است نه آنکه اسم اشاره باعتبار وقوع او بعد
ما استفهامیة الا حبذا اهل الملا غیر انه اذا ذکرت میّ فلا حبذا هیا هو قصید لکثیر ام شملة بن برد المنقری
قالها فی میة صاحبة ذی الرمة کلمة الا للتنبیه الملا بالفتح مقصور اصله کفرس بمعنی الجماعة والتجمع وذکرت غائبة مجهول من الذکر خلاف النسیان
ومیة مرخم میة وهی بفتح المیم وتشدید الیاء المفتوحة والهاء صاحبة ذی الرمة والالف فی هیا اطلاق یعنی آگاه باش چه خوب هستند اهل مجلس
وجمعیت غیر اینکه بد ستیکه شان اینست که هرگاه ذکر کرده شود میة پس خوب نیست آن میة و ذکر او در انجلس سیوطی فی افعال المدح والذم
شاهد در استعمال شدن حبذا ثانی است در ذم بواسطه دخول لا نافیه بر او الا حبذا غنم وحسن حدیثها لقد ترکت
قلبی بها هائما دنف لم یسم قائله کلمة الا للتنبیه غنم بالغین المعجمة والنون کقفل اسم امراة وترکت بمعنی صیرت وقلبی مفعوله الاول وهائما
مفعوله الثانی وهو المتحیر فی العشق ودنف بالدال المهملة والنون والفاء کفرس لعرض اللازم وککتف المریض هو مفعول بعد مفعول لترکت یعنی آگاه باش
چه خوبست غنم و نیکو سخن و خوش صحبتی او هر آینه بتحقیق که گردانید دل مرا سرگردان و متحیر در عشق خود که بیمار و خسته است قطر فی باب الوقف
شاهد در سکون فاء دنف در حالت وقف با آنکه قیاس در او نصب است باعتبار آنکه حال واقع شده است از قلبی یا آنکه مفعول اول است
بنا بر قول بعضی الا حبذا لولا الحیاء وربما منحت الهوی ما لیس بالمتقارب هو من ابیات للمرار بن هماس الطائی
وقبله هویتک حتی کاد یقتلنی الهوی وزرتک حتی لامنی کل صاحب وحتی رأی منی
اعادیک رقة علیک ولولا انت ما لان جانبی الا حبذا لولا الحیاء الخ باعلی ظباء من
ربیعة عامر عذاب الثنایا مشرقات الحقائب کلمة الا للتنبیه والمخصوص بالمدح بعد حبذا محذوف ای
حبذا حبیبی وکذا جواب لولا بعده ای لولا الحیاء مانع لاذکرها ورب للتکثیر ومنحت بالنون والحاء المهملة متکلم من المنح بمعنی العطا
والهوی میل النفس وما موصولة والباء زائدة والمتقارب خلاف المتباعد اراد به هنا القریب ای ربما احببت من لا ینصفنی ولا مطمع فیه یعنی
آگاه باش چه خوبست دوست من و محبوبه من اگر نبود حیا مانع هر آینه یاد میکردم و نام میبردم او را و چه بسیار عطا کردم خواهش خود را آن چنان
چیزی را که نیست نزدیک یعنی دوست داشتم کسیرا که طمعی در وصل او نیست مغنی فی الجهة الخامسة من الباب الخامس شاهد
در حذف مخصوص بمدح حبذا است با حذف جواب لولا ای الا حبذا حبیبی او حبذا حالی معک وحبذا ذکرها هذه النساء لولا الحیاء مانع
او بمعنی لا ذکرها او لا ذکرهن علی الاختلاف الا رب مولود ولیس له اب وذی ولد لم یلده ابوان
وذی شامة سوداء فی حر وجهه مخلدة لا تنجلی لزمان ویکمل فی تسع وخمس شبابه و
یهرم فی سبع معا وثمان الابیات لرجل من ازد السراة وقیل لعمرو الجنبی والاول اصح کلمة الا للتنبیه ورب للتقلیل
وروی مکانها عجبت واراد بقوله مولود عیسی ع وبقوله ذی ولد آدم ع وبذی شامة القمر والشامة بالشین المعجمة والمیم المفتوحة النکتة فی
الجسم مخالفا للونه والسوداء مؤنث اسود ضد الابیض وروی مکانه غراء هی مؤنث اغر بمعنی الابیض والحر بضم الحاء وتشدید الراء المهملتین ما ارتفع
وبدا من الوجه ومخلدة بالخاء المعجمة والدال المهملة اسم مفعول من باب التفعیل من الخلد هو کقفل البقاء والدوام وتنجلی بالنون والجیم بمعنی
تنکشف والزمان کسحاب اسم لقلیل الوقت وکثیره وروی المصراع هکذا مجللة لا تنقضی لاوان مجللة ای منکشفة وتنقضی مضارع انقضی با
النون والقاف والضاد المعجمة بمعنی انصرم وانقطع والاوان کزمان وزنا ومعنا والشباب کسحاب الفتاء ویهرم بفتح الراء المهملة مضارع بمعنی
ینقص وهو من الهرم کفرس اقصی الکبر یعنی آگاه باش بسا زائیده شده که نیست از برای او پدری و مراد حضرت عیسی است و بسا صاحب فرزندی که
نزاده اند او را پدر و مادر و مراد حضرت آدم ع است و بسا صاحب نقطه و علامت سیاهی که در صفحه روی او واقع است یعنی ماه که همیشه واقعست با
آن نقطه بر آن صفحه روی برطرف نمیشود از او مر زمانی و کامل میشود جوانی و نور او در نه روز و پنج روز که عبارت از چهارده روز بوده باشد که میاید
و برطرف میشود نور او در هفت روز و هشت روز که عبارت از پانزده روز بوده باشد و مراد ماه است نصر بغیر فی المعتل نظام فی التقاء الساکنین
شاهد در سکون لام و فتحه دادن دال است از لم یلده بجهت ضرورت مغنی فی رب شاهد در آمدن رب است از برای تقلیل در
هر سه موضع یکی ظاهر قبل از مولود دو جای مقدر یکی از قبل از ذی ولد و دیگری قبل از ذی شامة الا رب یوم صالح لک
منهما ولا سیما یوم بدارة جلجل هو من قصید لامرء القیس حجر الکندی وهی احدی المعلقات السبعة یصف به نفسه بالظفر من النساء
فی ایام کثیرة سیما یوما کان معهن فی دارة جلجل وقبله کدابک من ام الحویرث قبلها وجارتها ام الرباب بماسل

اسود

سیوطی
مغنی
سیوطی
منه
مغنی
نصر بغیر
نظام
مغنی

إِذَا قَامَتَا تَضَوَّعَ الْمِسْكُ مِنْهُمَا نَسِيمَ الصَّبَا جَاءَتْ بِرَيَّا الْقَرَنْفُلِ فَفَاضَتْ دُمُوعُ الْعَيْنِ مِنِّي صَبَابَةً
عَلَى النَّحْرِ حَتَّى بَلَّ دَمْعِي مِحْمَلِي اَلَا رُبَّ يَوْمٍ الخ وَيَوْمَ عَقَرْتُ لِلْعَذَارَى مَطِيَّتِي فَوَا عَجَبًا مِنْ رَحْلِهَا
الْمُتَحَمَّلِ فَظَلَّ الْعَذَارَى يَرْتَمِينَ بِلَحْمِهَا وَشَحْمٍ كَهُدَّابِ الدِّمَقْسِ الْمُفَتَّلِ قوله صالح ای للتمتع والمطایبة
فی ذلک للتفسیر والضمیر فی منهما یرجع الی ام الحویرث وام الرباب المذکورتین فیما قبله وروی مکان یوم صالح لک منهما لک منهن صالح فا
فی منهن یرجع الی النساء اللاتی معهن ودارة بالمهملتین کفارة وجلجل بالجیمین کهدهد مرکب اضافی وهو اسم لغدیر معین یعنی آگاه
باش که بسا روزی که صلاحیت داشت از برای نوای نفس از تمتع بردن بهره مند شدی از ان ام الحویرث وام الرباب خصوصا روز یکه در دارهٔ جلجل بود
مغنی در سیوم شاهد دیده میشود که استعمال شده است با واو ولا بموافق قاعده مغنی در ما شاهد دوم وقوع لفظ ما است بعد اسم جار
کرسی بمعنی مثل بوده باشد ای لا مثل یوم معنی فی الجملة الواقعة المضاف الیها من باب الثانی شاهد در لزوم حذف عاید موصول است فانه
بود لکن بنا بر روایت رفع اوای لا مثل الذی هو یوم ودر لفظ یوم هر سه اعراب روایت شده است اَلَا رَجُلًا جَزَاهُ اللّٰهُ خَيْرًا يَدُلُّ عَلَى
مُحَصِّلَةٍ تُبِيتُ هو من ابیات قالها اعرابی لما اراد ان یتزوج امرأة متعة ووجد ایضا فی اخر قصیدة لعمرو بن نعاس المرادی والاول اصح و
بعده تُرَجِّلُ لِمَّتِي وَتَقُمُّ بَيْتِي وَاُعْطِيهَا الْاِتَاوَةَ اِنْ رَضِيتُ کلمة الا للعرض جملة جزاه الله خیرا دعائیة وجزاء
ماض من الجزاء وهو المکافاة علی الشیء والمحصلة بالحاء والصاد المکسورة المشددة المهملتین المرأة تحصل تراب المعدن هکذا فسره بعضهم الذی
یصح فی نظری ویناسب المقام انه بالحاء والضاد المعجمتین هی المرأة الناعمة وما قیل انه کنایة عن جد المرأة فی الامور فهو محدوش وتبیت فعل
ناقص وخبره فیما بعده وهو قوله ترجل لمتی وما روی انه بالمثلثة مضارع بات ثراب المعدن ای استخرج فهو سهو لان الفواعل کلها بالمثناة یعنی
ای ایا نمینمائید مرا مردی را که جزای دهد او را خداوند نیکو بکه دلالت کند مرا بر زن نرم اندام خوش گذرانی که شب آرد و زلف مرا شانه کند
مرا و جاروب کند خانهٔ مرا و عطای کنم بوی انفقه واخراجات اگر راضی شوم ازاو سیوطی فی لا الّتی لنفی الجنس وفی حرف التحقیق مغنی فی الالف
فی الجهة العاشرة من باب الخامس شاهد در منصوب بودن رجلا است بفعل مقدر بعد از الا که بمعنی عرض است ای الا ترونی رجلا معنی
فی لا شاهد در مجرور بودن بجلست بمن مقدر یعنی الا من رجل لکن ابن بنابر روایت جر رجل است اَلَا زَعَمَتْ اَسْمَاءُ اَنْ لَا اُحِبُّهَا فَقُلْتُ
بَلَى لَوْلَا يُنَازِعُنِي شُغُلِي هو مطلع قصیدة لابی ذؤیب الهذلی واسمه خویلد بن خالد قالها فی صاحبته اسماء وبعده
جَزَيْتُكِ ضِعْفَ الْوُدِّ لَمَّا اشْتَكَيْتِهِ وَمَا اِنْ جَزَاكِ الضِّعْفَ مِنْ اَحَدٍ قَبْلِي فَاِنْ تَزْعُمِينِي كُنْتُ
اَجْهَلُ فِيكُمُ فَاِنِّي شَرَيْتُ الْحِلْمَ بَعْدَكِ بِالْجَهْلِ وَقَالَ صِحَابِي قَدْ غُبِنْتَ وَخِلْتُنِي غُبِنْتُ وَمَا
اَدْرِي اَشَكْلُكُمُ شَكْلِي قوله اسماء کحمراء اسم صاحبة الشاعر والضمیر فی احبها یرجع الیها قوله ینازعنی بمعنی یمنعنی وهو من المنازعة
بمعنی المجادلة والشغل بالشین والغین المعجمتین کقفل ضد الفراغ وجواب لولا محذوف ای لولا یمنعنی شغلی لزرتک یعنی آگاه باش کمان کرد اسماء اینکه
دوست نمیدارم او را پس گفتم بلی اگر نبود که مانع میشد مرا اشغل من هر اینه زیارت کرده بودم ترا مغنی فی لو لا شاهد در بودن لولا دو کلمه منفرد
مثل لو لم یا بودن جواب او محذوف ای لولا ینازعنی شغلی لزرتک اَلَا طَرَقَتْنَا مَيَّةُ ابْنَةُ مُنْذِرٍ فَمَا اَرَّقَ النُّيَّامَ اِلَّا كَلَامُهَا
هو لابی الغمر الکلابی کلمة الا للتنبیه وطرقتنا غائبة ماض من الطروق وهو بالطاء والراء المهملتین والقاف کقعود الاتیان باللیل ومیة فاعله
هی بالمیم والیاء المشددة المفتوحتین المثناة اسم امرأة ومنذر بالنون والذال المعجمة والراء المهملة کمحسن اسم ابیها وارق بالراء المهملة المشددة والقاف
بمعنی اسهر والنیام کرمان جمع نائم من النوم خلاف الیقظة والضمیر فی کلامها یرجع الیها وروی مکانه سلامها یعنی آگاه باش آمد در وقت شب ما را
میة دختر منذر پس بیدار و بیخواب نکرد مرا خواب کنندگان را مگر سخن گفتن او یا سلام کردن او ونظام فی الاعلال شاهد در نیام است که
جمع نائم است ودر اصل نوام بوده است اصل نوام بوده واو آخر قلب کرده اند واو را بیاء و ادغام کرده اند یاء را در یاء بر سبیل شذوذ ونیام گفته اند اَلَا
طِعَانَ اَلَا فُرْسَانَ عَادِيَةً اِلَّا تَجَشُّؤَكُمْ حَوْلَ التَّنَانِيرِ هو من قصیدة لحسان بن ثابت الانصاری یهجو بها الحارث بن کعب
المجاشعی وقیل الغیر وقبله حَارِ بْنَ كَعْبٍ اَلَا اَحْلَامَ تَزْجُرُكُمْ عَنَّا وَاَنْتُمْ مِنَ الْجُوفِ الْجَمَاخِيرِ لَا بَاْسَ بِا
لْقَوْمِ مِنْ طُولٍ وَمِنْ عِظَمٍ جِسْمُ الْبِغَالِ وَاَحْلَامُ الْعَصَافِيرِ اَلَا طِعَانَ اِلَى الخ دَعُوا التَّجَاجُؤَ وَ
اَمْشُوا مِشْيَةً سُجُحًا اِنَّ الرِّجَالَ ذَوُو عَصْبٍ وَتَذْكِيرِ ووجدته ایضا فی قصیدة لخداش بن زهیر یخاطب بها بنی
العرفة من بنی تمیم لاجل سابقة کانت بینهم وبین رهط خداش وذکرت قصیدته فی الشواهد الکبری ومن شاء فلیرجع الیه قوله طعان
ککتاب مصدر طاعن بالرمح وفرسان کغفران جمع فارس خبرها فی الموضعین محذوف ای لا طعان فیکم ولا فرسان فیکم وعادیة حال وهو بالعین
والدال المهملتین فاعلة من العدو بمعنی الاسراع ای مسرعة للحرب ومن العدوان بمعنی الظلم ای ظالمة لخصومها والا للاستثناء المنقطع او بمعنی غیر فا
المستثنی بعده مرفوع والتجشؤ تفعل من الجشؤ وهو بالجیم والشین المعجمة والهمزة خروج النفس من الفم عن امتلاء والتنانیر جمع تنور بالتشدید وهو
ما یخبز فیه یعنی آیا نیست نیزه زننده در میان شما آیا نیستند سوارانی در شما در حالتیکه سرعت کنندهٔ باشند بسوی جنگ مگر آنکه دستمی کنند باشند

مکرر روی زدن شما در اطراف تنورها یعنی بجز پرخوردگاری بکار شما نمی آید سیوطی فی لا التی لنفی الجنس شاهد در عملمون بون لا نفی جنس است
بعد از دخول همزه استفهام توبیخیست بر او نوع عملمون او بدو همزه مغنی فی لا شاهد در بودن الا استفهام تو بیخ وانکار مغنی فی هل
شاهد در دخول همزه استفهام توبیخی است بر لا نفی جنس در الا بودن و مخالف با هل استفهامیه درین حکم **الا عمر ولی مستطاع**
رجوعه فیرأب ما اثأت ید الغفلات تتمه قائله الهمزة للاستفهام و لا لنفی الجنس لکن قصد هنا کلمة الا للتمنی و ولی ماض من
التولی بمعنی الادبار ضد الاقبال والمستطاع اسم مفعول من الاستطاعة بمعنی القدرة و یرأب بالراء المهملة والهمزة والموحدة کیفرح بمعنی یصلح
فاعله ضمیر مستتر یرجع الی الرجوع واثأت بالمثلثة والهمزة وتاء التانیث بمعنی فتقت و افسدت وید الغفلات فاعله و مفعوله محذوف ای ثأته والغفلات
کغرفات جمع غفلة وهی کغرفة الجهالة یعنی ای کاش عمری که این صفت دارد که پیش کرده ام در رفته است باز گشتن او مقدور بودی تا اصلاح می
کرد انچیز را که رخنه و فاسد کرده بود انرا دستهای غفلتها سیوطی فی لا التی لنفی الجنس مغنی فی الجملة الصغری من الباب الثانی شاهد در بودن
الا است از برای تمنی و رجوعه مبتدا و مستطاع خبر مقدم آن از برای او و این جمله در محل نصب است بنا بر اینکه صفت بوده باشد از برای الا نزد محل رفع
انکه خبر بوده باشد از برای او و نظر باینکه کلمة الا هر گاه از برای تمنی بوده باشد مستغنی است از خبر نزد سیبویه **الا عم صباحا ایها الطلل البالی**
وهل یعمن من کان فی العصر الخالی وهل یعمن الا سعید مخلد قلیل الهموم ما یبیت باوجال و
هل یعمن من کان احدث عهده ثلاثین شهرا فی ثلثین ثلثة احوال الابیات مطلع قصیدة لامرء القیس بن حجر
الکندی قالها فی صاحبه بساسة لکن البیت الثانی لم یورده ابن هشام فی المغنی **وبعده لدار لسلمی عافیات بذی الخال**
الح علیها کل اسحم هطال کلمة الا للعرض والتحضیض وعم بکسر العین وسکون المیم فعل امر واصله انعم حذف منه الهمزة والنون للتخفیف
وکذا من یعمن فی المواضع الثلثة ومثل اصله من وعم بالواو بمعنی نعم ومن عادات العرب انهم یقولون عند التحیة فی الغداة عم صباحا وفی المساء عم
صباحا مساء ای انعم الله صباحک ومساک من النعومة والطلل ما شخص من آثار الدار والبالی بالموحدة المندرس والعصر کعنق بمعنی العصر وهو کالعصر
الدهر والزمان والخالی بالخاء المعجمة بمعنی الماضی والسعید خلاف الشقی والمخلد اسم مفعول من باب التفعیل من الخلد وهو کقفل البقاء والدوام والهموم
جمع هم بمعنی الحزن وما نافیة ویبیت مضارع من البیتوتة واوجال بالواو والجیم جمع جل کفرس بمعنی الخوف واحدث ماض من الاحداث من الحدث نقیض القدم
والاحوال جمع حول وهو العام یقول قد تعرفت هلک ایها الطلل البالی فانی قد تغیرت بعدهم عن الحالة التی کنت علیها فکیف تنعم بعدهم وعنی بذلک
نفسه یعنی ایا متنعم بمباشی در وقت صبح ای آثار خانه کهنه و آیا متنعم میشود البته کسیکه بوده است در روزگار گذشته در این هنگام و آیا متنعم
میشود کسیکه سعادتمند باشد همیشه باقی باشد و کم باشند اندوههای او و شب بر عدم باور بود در ترسها و اضطرابها آیا متنعم میشود کسیکه
بوده باشد که تازه کرده باشد عهد خود را با اهل و همسایگان خود سی ماه از ابتدای سه سال و مراد از آنکس خود شاعر است مغنی فی
شاهد در بودن الا است بمعنی من ای من ثلثة احوال **الا فارحمونی یا آل محمد فان لم اکن اهلا فانتم له اهل**
لم یسم قائله قوله ارحمونی امر من الرحم و اتی انه بصیغة الجمع للتعظیم قوله لم اکن اهلا ای للرحم والضمیر فی له یرجع الیه یعنی ای خاندان محمد پس رحم
کن مرا یعنی ای محمد پس اگر نباشم اهل از برای رحم کردن تو پس تو از برای این رحم کردن اهل هستی نصر بن یوسف فی ام المعاصر شاهد در
اوردن لفظ جمعست بجای مفرد بجهة تعظیم ای فارحمنی یا آل محمد **الا کل شیء ما خلا الله باطل وکل نعیم لا محالة زایل**
هو من قصیدة للبید بن ربیعة العامری یمدح بها النعمان بن المنذر و قبله و هو اول القصیدة **الا تسئلان المرء** الخ و قد مر هو
و ما بعده انفا و بعده **نعیمک فی الدنیا غرور و حسرة وعیشک فی الدنیا محال و باطل** قوله ما خلا الله
ای خالیا عن الله و امره و عبادته و رضاه والباطل خلاف الحق والمراد به هنا الذاهب الفانی و اراد بالنعیم نعیم الدنیوی و یقال لا محالة منه
بالفتح ای لا بد والزایل بالزاء المعجمة فاعل من الزوال و هو الذهاب یعنی آگاه باش هر چیزیکه سوای خداوند و خوشنودی او است فانی شونده
و رونده باطل است و هر نعمت دنیوی ناچار برطرف شونده است قطر و سیوطی فی المستثنی مغنی فی خلا شاهد در خلا است که
نصب داده است لفظ الله را و بجهة دخول ما مصدریه بر او جر نمیتواند داد مغنی فی کل شاهد در لفظ کل است که از برای مفرد مذکر
نکره آمده است باعتبار بودن مضاف الیه او که شیء است مفرد مذکر نکره و این شعر را در شرح نظام بر سبیل مثل ذکر کرده است **الا لیت**
شعری هل الی ام جحدر سبیل فاما الصبر عنها فلا صبرا هو لقصیدة لابن میادة واسمه الرماح بن ابرد و میادة
امه سوداء نسب الیها وکان قد عشق بام جحدر بنت حسان فتزوجها اخر فقال الابیات و بعده **وهل تأتینی الروح تدرج**
موهنا بریا الخزامی بعد ربح تقاضرا الما علی تیماء یسئل هو بنا فان علی تیماء من رکبها خمرا
و بالغمر قد جازت وجاز مطیها فاسقی الغوادی بطن بطن اللوی خضرا کلمة الا للتنبیه و لیت شعری ای شعوری
اولیت علمی حاصل ام جحدر بالحاء والجیم والدال والراء المهملات کجعفر هی بنت حسان کما مر قوله عنها ای عن فراقها والضمیر فیه یرجع الی ام جحدر
و ربما کان جحدر و معنی الصبر حبس النفس عن القلق والجزع یعنی آگاه باش کاش دانا بودم که آیا بسوی ام جحدر راهی هست

اما صبر کردن از برای من در وجد او و صبر و مقید و مغنی فی روابط الجمل من باب التوابع شاهد در بودن رابطه خبر است عموم که شامل است مبتدا را
و قول صحیح آنست که رابطه خبر تکرار مبتدا است که صبر بوده باشد **ألا ليت شعري هل يلومن قومه زهيرا على ما جر من كل**
جانب لم یسم قائله کلمة الا للتنبیه و لیت للتمنی و شعري بمعنی علمي اسمه والخبر محذوف ای لیت شعري حاصل و یلومن مضارع مؤکد بنون الثقیلة من اللوم
و هو بالفتح بمعنی العذل و زهیر بالزاء المعجمة والراء المهملة اسم رجل و جر بفتح الجیم و تشدید الراء المهملة ماض من الجر یقال جر فلان علی نفسه جنایتا
ذنبا ای ورد والجانب الجهة یعنی ای کاش باشد علم من حاصل که آیا ملامت میکنند قوم زهیر زهیر را بر آن چه جنایتها و گناهها که بر خود وارد آورد از
هر طرفی بجهة خلاصی رفاهیت ایشان مطول فی المقدمة شاهد در ذکر ضمیر آن در قومه قبل از ذکر مرجع او که زهیر است لفظا و رتبة بجهة ضرورت
ألا ليس إلا ما قضى الله كائن وما يستطيع المرء نفعا ولا ضرا لم یسم قائله کلمة الا للتنبیه و قضی ماض من القضاء بمعنی
الحکم و کلمة ما نافیة و یستطیع مضارع من الاستطاعة بمعنی القدرة یعنی آگاه باش نیست مگر آنچنان چیزی که حکم کرده است خداوند باشنده
و قدرت ندارد مرد جلب نفع را از برای خود و نه دفع ضرر را از خود مغنی فی لیس شاهد در دخول الا استثنائی است بر اول جمله ما قضی الله
که در محل نصب است بنا بر آنکه خبر بوده باشد از برای لیس که این اسم او است **ألام على لو وإن كنت عالما بأذناب لو لم**
تفتني أوائله لم یسم قائله قوله ألام بجهول مضارع بصیغة المتکلم من اللوم بمعنی العذل و لو بتشدید الواو اسم لمقالة لو کان کذا لکان کذا و تشدید
واوه دلیل علی اسمیته والاذناب جمع ذنب و هو بالذال المعجمة والنون والموحدة من الشیء آخره و تفتنی مضارع و ضم الفاء و سکون المثناة مضارع
من الفوت بمعنی الذهاب الاوائل جمع اول نقیض الآخر یعنی سرزنش کرده میشوم بر گفتن لو کان کذا لکان کذا یعنی اگر بوده باشد چنین
امری هر آینه واقع میشد چنین کار بهر اگر بودم دانای بر آخر و عاقبتهای لو لو گفتن فوت نمیشد مرا اوایل و ابتدای او یعنی در اول روزها نه
میکردم که آخر الامر بان نرسم سیوطی فی الکلام شاهد در بودن لو است در موضع ظاهر احرف لکن حقیقة اسم است باعتبار دخول
حرف جر و تنوین بر او و لیس اراده شده است از او لفظ لو بآنکه اسم است زیرا که مقاله لو لو گفتن بدلیل مشدد بودن واو **ألا هل**
أتاها والحوادث جمة بأن امرأ القيس بن تملك بيقرا هو لامرئ القيس بن حجر الكندي انشد حين هلك ببلاد الروم کلمة الا
للتنبیه و اتاها ماض من الاتیان بمعنی المجیء و ضمیر المفعول فیه یرجع الی امه تملک بالمثناة کمسجد المذکور فی البیت صریحا والواو للحال والحوادث جمع حادثة
و هی بالحاء والدال المهملتین المثلثة النازلة من نوازل الدهر والجمة بفتح الجیم و تشدید المیم الماء الکثیر من کل شیء و مجتمعه و بیقر بالموحدة والیاء
والقاف والراء المهملة والف الاطلاق فعل ماض لمن نزل فی الحضر و نزل البادیة یعنی آگاه باشید آیا آمد ام تملک مادر امرء القیس او را اینکه سختیها و
بلاها و نکالها بسیار و مجتمع بود از برای آن امرء القیس بآنکه امرء القیس پسر تملک ساکن شد در شهر روم و ترک کرد منزل کردن در بادیه و صحرا را و مطول
فی الایجاز والاطناب والمساواة شاهد در وقوع جمله والحوادث جمة است معترضه ما بین فعل و مفعول که اتاها بوده باشد فاعل او که بان امرء القیس الخ است
بجهة اظهار شکایت و حزن **ألا أهل مبلغ عني تميما بآية ما يحبون الطعاما** هو من ابیات لیزید بن عمرو بن الصعق یهجو بها بنی تمیم لشدة
حرصهم علی الطعام و سبب انشاده انه لما احرق عمرو بن هند ملک الحیرة تسعة و تسعین رجلا من بنی تمیم بسبب قتلهم شیئا و سطع الدخان ظن
تمیمی انه دخان الطعام فلما خرج الیه اخذه عمرو بن هند و احرقه فقال فیه الابیات و بعد **بآية يقدمون الخيل شعثا كأن على سنابكها**
مداما کلمة الا للتنبیه و هل استفهامیة و یحتمل کونه من الموصولة والمبلغ اسم فاعل من الابلاغ بمعنی الارسال و تمیم ابو قبیلة و اراد به هنا قبیلته و
الآیة بالمد بمعنی العلامة و ما مصدریة و قیل زائدة یعنی آگاه باش آیا رساننده هست از جانب من قبیله تمیم را که بچه علامت شناخته میشوند بعلامت آنکه
که دوست میدارند طعام را مغنی فی الجملة المضاف الیها من باب الثانی شاهد در آیة است که بمعنی علامت است و اضافه شده بجمله ما یحبون که بتاویل
مصدر میرود ای بأی علامة یعرفون بعلامة حبهم الطعام مغنی فی حذف ما المصدریة من باب الخامس شاهد در لفظ ما که سیبویه قایل شده
است بآنکه زائده است نه مصدریه و قول صواب نیست که مصدریه است نه زائده **ألا يا اسقياني قبل غارة سنجال وقبل صروف غاديات**
وآجال هو للشماخ الاسدی واسمه معقل یرثی به رجلا من لیث بن عبد مناة اسمه سنجال حين قتل بسنجال و هو ایضا بلد بناحیة آذربایجان و بعد
وقبل اختلاف القوم من بين سالب وآخر مسلوب هوى بين أبطال کلمة الا للتنبیه و یا حرف نداء والمنادی محذوف ای
یا خلیلی بصیغة التثنیة و اسقیانی بدرج الهمزة للوزن امر بصیغة التثنیة من السقی بمعنی الشرب والمراد به شرب الخمر و یروی مکانه اصبحانی و هو من الصبوح
و هو الشرب فی وقت الصبح والغارة بفتح الغین المعجمة والراء المهملة اسم للاغارة و هی دفع الخیل علی من ترید اخذه و قتله و سنجال بالسین
المهملة والنون والجیم کسروال اسم رجل و علیه کلام المغنی و قیل غارة سنجال بالعین والراء المهملتین مرکب اضافی اسم موضع و هو سهو و منشاؤه عدم
التتبع والصروف بالضم جمع صرف و هو بالمهملتین والفاء کفلس الحادثة من حوادث الدهر و یروی مکانه منایا و هی جمع منیة کعطیة بمعنی الموت والغادیات
جمع غادیة من الغداة و هو وقت الصبح والآجال بالمد والجیم جمع اجل و هو کفرس قضاء الموت ای یا خلیلی اسقیانی الخمر قبل ان اقتل کما قتل سنجال
الذی فی ناحیة آذربایجان و لیس المراد قبل غارة سنجال لان الشاعر انشد البیت بعد غارة سنجال و قتله یعنی آگاه باشید ای دو دوست من
بیاشامانید مرا شراب پیش از آنکه کشته و غارت زده شوم همچنانکه کشته و غارت زده شد سنجال در سنجال و پیش از نازل شدن سختیها و مصیبتهای

درو نکاری که در وقت صبح بر شخص وارد میشود و پیش از آمدن مرکبها ناکهان مغنی فی یا شاهد است بر حذف منادی است بعد از حرف ندا بنا بر قول
بعضی ای لا یا خلیلی اسقیانی تا آنکه لازم نیاید دخول حرف ندا بر فعل که اسقیا بوده باشد الا یا اسلمی یا دار می علی البلی ولا زال منهلا
بجرعائک القطر هو مطلع قصیدة لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبة قالها فی صاحبته میة وبعده وان لم تکونی غیر قار بقفرة
تجر بها الاذیال صیفیة کدر کلمة الا للتنبیه ویا للنداء والمنادی محذوف ای یا دار میة ای او هو للتنبیه ایضا واسلمی بدرج الهمزة للوزن امر من
السلامة وهی البراءة من العیوب هو للدعاء ومی مرخم میة وهی بالمیم والیاء المشددة المفتوحتین الصاحبة ذی الرمة ومن قال بانه لیس بمرخم و نسب
السهو الی من قال بانه مرخم فقد سهی سهوین وقوله یا دارمی تاکید للمنادی الاول والبلی بکسر الموحدة مقصور الاندراس ومنهلا بالنون اسم
مفعول من الانهلال وهو انصباب الماء بالشدة والجرعاء بالجیم والراء والعین المهملتین کحمراء الرمل المستویة لا تنبت شیئا والقطر بالقاف والمهملة
کفلس المطر یعنی آگاه باش که خدا کند که سلامت بمانی ای خانه میه با اینحال کهنکی که در تو است و خدا کند که همیشه ریزان باشد لبشدت بر یکستان تو قطرهای باران
محسن فی النوع العاشر فی بعض النسخ قطر فی افعال الناقصة مغنی فی لا شاهد در عمل نمودن زال است بعد لا که بمعنی دعا است در منهلا که خبر او است و
القطر اسم او است و دلیل بر بودن لا از برای دعا عدم تکرار او است نظر بر آنکه واجب است تکرار او هرگاه داخل شود بر فعل ماضی و بودن فعل بعد او
در معنی مستقبل الا یا زید والضحاک سیرا فقد جاوزتما خمر الطریق لم یسم قائله قوله زید والضحاک بالضاد المعجمة والحاء المهملة علمان
کشداد وسیرا امر بصیغة التثنیة من السیر والخمر بالجیم والراء المهملة کفلس سرعة السیر واکثره یعنی آگاه باشید ای زید وای ضحاک دور راه بروید
پس بتحقیق که گذشته اید و رفته اید بیشتر از راه را قطر فی توابع المنادی شاهد در ضحاک است که عطف شده است بر منادی مفرد معرفه
که زید بوده باشد و در او رفع ونصب هر دو جائز است باعتبار حمل کردن او بر لفظ و محل منادی که نصب است الا یا سنا برق علی قلل الحمی
لهنک من برق علی کریم هو من ابیات لغلام من بنی کلاب وبعده طعت افنداء الطیر والقوم هجع فهیجت اسقاما
وانت سلیم فبت بنجد المرفقین اشیمه کانی لبرق بالستار حجیم فهل من معیر طرف عین خلیة فانسا
طرف العامری کلیم رمی قلبه البرق الملالی رمیة بذکر الحمی وهنا فبات یهیم کلمة الا للتنبیه والسنا بالسین المهملة
والنون کعصا الضوء والقلل بالقاف کصرد جمع قلة وهو بالضم اعلی کل شیء والحمی بکسر الحاء المهملة مقصورا روضة عند جبل الستار وهنک
اصله انک قلبت الهاء همزة فدخلت علیه اللام المفتوحة والکریم فعیل من الکرم بمعنی السخاء والجود یعنی آگاه باش ای روشنی برقی که بر بلندیهای
روضه حمی و کوه ستار ظاهر میشوی هر آینه بدرستی که تو از جمله برقی هستی که بخشش کننده بر من مغنی فی اللام شاهد در دخول لام
مفتوحه است بر هن بمعنی ها که در اصل ان مفتوحه بوده است پس قلب کرده اند الف را بها هن گفته اند و هن لغتیست در ان الا
یا عباد الله انی متیم باحسن من صلی وابهجهم فعلا لم یسم قائله کلمة الا للتنبیه والعباد کالکتاب جمع عبد وهو خلاف
الحر والمتیم بالمثناة والیاء اسم مفعول من تیمه العشق ای تلله وعبد وابهج بالموحدة والجیم افعل تفضیل من البهجة بمعنی الحسن والسرور یعنی
آگاه باشید ای بندگان خدا بدرستیکه من بنده و عاشق هستم نیکوتر کسیکه نماز کرده است و نیکوتر و خوشتر از بهجاعت از حیثیت
کردار قطر فی المنادی شاهد در وقوع منادی است منصوب باعتبار بودن مضاف که عباد الله بوده باشد الا یا عمرو عمرواه وعمرو
بن الزبیراه لم یسم قائله یرثی بها الشاعر عمرو بن الزبیر کلمة الا للتنبیه ویا للندبة وعمرو مندوب وتکراره للتاکید والمبالغة والتفجع والزبیر بالزاء المعجمة
والموحدة والراء المهملة کزبیر علم یعنی آگاه باش ندبه میکنم بر تو ای عمرو ای عمرو پسر زبیر سیوطی فی الندبة شاهد در
حرکت دادن ها سکت است در حالت وصل در عمرواه والزبیراه سبیل شذوذ الا یا قوم للعجب العجیب وللغفلات تعرض للاریب
لم یسم قائله کلمة الا للتنبیه ویا حرف النداء وقوم بکسر المیم منادی مستغاث و اصله قومی حذف منه یاء المتکلم اجتزاء بالکسر والعجب کفرس
انکار ما یرد علیک و وصفه بالعجیب للتاکید وهو فعیل منه وهو ما یتعجب منه والغفلات کعرصات جمع غفلة وهی کعرصة الجهالة وتعرض کتسمع
مضارع من العروض والاریب العاقل بالامور والماهر فیها وهو فعیل من الارب هو بالراء المهملة والموحدة کحجر العقل یعنی آگاه باشید
ای قوم من و بفریاد رسید و حاضر شوید امر تعجب سکوجه شده را و مر غفلتها و نادانیها را که عارض میشود مرد عاقل را قطر سیوطی
فی الاستغاثة شاهد در لفظ قوم است که چون منادی مستغاث نشده و ملحق نشده است بآن لام والف استغاثه جاری شده است
بر او حکم منادی مضاف و بکسر خوانده شده است چونکه در اصل یا قومی بوده است یا را حذف کرده اند و باقی گذارده اند کسره میم را تا دلالت
کند بر یاء محذوفه الا یا نخلة من ذات عرق علیک ورحمة الله السلام هو للاحوص واسمه عبد الله بن محمد عاصم الا
الیربوعی من ابیات قالها فی امراة من العرب وبعده سالت الناس عنک فخبرونی هنا من ذاک تکرهه الکرام
ولیس بما احل الله باس اذا هو لم یخالطه الحرام کلمة الا للتنبیه والنخلة مؤنث نخل وهی شجر معروف وذات عرق
بالعین والراء المهملتین کحجر قریة فی اخر وادی العقیق لکن اراد بالنخلة هنا امراة وکنی بها عنها وبالعرق العرقین فی باطن الرواعین
لکون تلک المراة ساکنة فی قریة ذات عرق وهو بالعین والراء المهملة والقاف کحجر یعنی آگاه باش ای درخت خرمائی که در ذات عرق هستی

محسن
مغنی
قطر
مغنی
قطر
سیوطی
قطر
سیوطی

ومراد نیست که در انجا ساکن بوده است سلام و رحمت خداوند بر تو باد مغنی فی الواو مطول فی احوال المسند الیه شاهد در عطف نمودن
بواو است تابع مقدم را که و رحمة الله بوده باشد بر مطبوع موخر که السلام است مغنی فی الخامس عشر من باب اللسان این بیت را ذکر کرده
است فی مقام رد بر ابن خروف و احتجاج بقول ابی الفتح با اینکه او لحن است که و رحمة الله را عطف بکریم بر ضمیر مستتر در علیک تا اینکه لازم
نیاید عطف تابع مقدم بر مطبوع موخر اشکو بالمدینة حاجة وبالشام اخری کیف یلتقیان هو من ابیات للفرزدق
واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی وبعده ساعمل نص العیس حتی یکفنی غنی المال یوما او غنی الحدثان قوله
اشکو بالشین المعجمة متکلم من الشکایة والمدینة والشام بلدان معروفان فی یلتقیان مضارع من الالتقاء من لقیه ای رآه ووصله وادرکه
یعنی بسوی خداوند شکایت میکنم بشهر مدینه حاجتی را و بشهر شام حاجت دیگر را که چگونه بهم میرسند اند و حالت سیوطی فی البدل
مغنی فی کیف وفی الجملة التابعة للقول من باب الثانی شاهد در بدل آوردن جمله کیف یلتقیان است از فی مبدل منه مفرد که حاجت
واخری بوده باشد که گویا گفته است الی الله اشکو هاتین الحاجتین تعذر التقائهما الی الملک القرم وابن الهمام ولیث
الکتیبة فی المزدحم لم یسم قائله الجار والمجرور متعلق بالمحذوف ای سوق مطیتی الی الملک القوم والملک ککتف السلطان المقتدر والقرم با
لقاف والراء المهملة کفلس السید وروی مکانه القوم وهو الجماعة والهمام کغراب السید الشجاع السخی واللیث بالیاء والمثلثة کفلس الاسد والکتیبة
بالمثناة والباء الموحدة کسفینة الجیش والمزدحم اسم مفعول من الازدحام وهو بالزاء المعجمة والدال والحاء المهملتین الجمعیة واراد به هنا موضع القتال
یعنی میرانم مرکوب را و ارخود را بسوی پادشاهی که اینصفت دارد که بزرگوار است و اینصفت دارد که پسر مردی است که بزرگوار و شجاع سخی بوده است و اینصفت دارد
آن پادشاه که شیر لشکر است در معرکه جنگ قطر فی التوکید مطول فی احوال متعلقات الفعل شاهد در متعدد آوردن و مکرر شدن نعوت
است بطریق عطف بواو از برای منعوت واحد که الملک بوده باشد الی ملک کاد الجبال لفقده تزول وزال الراسیات من الصخر لم
یسم قائله الجار والمجرور متعلق بمحذوف ای سوق مطیتی الی ملک والملک ککتف السلطان المقتدر والجبال ککتاب جمع جبل وهو معروف و
الفقد بالفاء والقاف والدال المهملة کفلس مصدر فقده ای عدمه وتزول مضارع من الزوال وهو الذهاب والاضمحلال وزال ای شارف علی الزوال
والراسیات بالراء والسین المهملتین الثابتات القائمات فی محلها ومن الصخر حال من الراسیات وهو بالصاد والراء المهملتین بینهما خاء معجمة کفلس العظیم
الصلب یعنی میرانم مرکوب را و ارخود را بسوی پادشاهی که نزدیکست کوهها بجهت مفقود شدن او از هم بپاشد و مشرف شده است بر هم پاشیده
و بر طرف شدن کوههائی که بر پا و محکم هستند بر جای خود در حالتی که از سنگ سخت محکم هستند مغنی فی القاعدة الخامسة من باب الثامن شاهد
در زال است که معنی شارف در او ملحوظ است ای شارفت الراسیات علی الزوال الی ملک ما امه من محارب ابوه ولا کانت کلیب تصاهره هو
قصیدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یمدح بها الولید بن عبد الملک بن مروان واولها ازنی فنادونی اسوق
مطیتی باصوات هلاک سغاب جرائره الی ملک ما الخ ولکن ما ابوها من رد واحتر تقی بابائه قیس علی من
تفاخره فقالوا اغثنا ان بلغت بدعوة لنا عند خیر الناس انک زائره فقلت لهم ان یبلغ الله ناقتی
وایای شیئا بالذی انا جابره اغث مضرا ان السنین تتابعت علینا بحی یکسر العظم جابره قوله الی ملک
بقوله اسوق مطیتی المذکور فیما قبله والملک ککتف السلطان المقتدر واراد به الولید ومحارب بالحاء والراء المهملتین والموحدة کمقاتل قبیلة من
فهر والضمیر فی ابوه یرجع الی الامر ای ابو ام الملک وکلیب بالیاء والموحدة کزبیر هو کلیب بن یربوع ابو قبیلة معروفة واراد به هنا قبیلة وهی رهط جریر
الشاعر وتصاهر بالصاد والراء المهملتین مضارع من المصاهرة بمعنی المواصلة والمقاربة یعنی میرانم شتر راه و ارخود را بسوی پادشاهی که نبوده باشد
پدر مادر او از قبیله محارب نبوده باشند قبیله کلیب وصلت و خویشی کرده باشند پدر مادر او را مغنی فی الثانی شاهد در تقدیم جمله
خبریه است که امه من محارب بوده باشد بر مبتدا است که ابوه است قلیلا ای ما کان ام ابیه من محارب الی ام وفیهم تنقلنا
رکاب ونامل ان یکون لنا اوان هو لابی العلاء المعری واسمه احمد بن عبد الله التنوخی اللغوی قوله الی ام وفیم اصله الی ما فیما حذف الالف
منهما تخفیفا وجوبا للدلالة الفتحة علیه وتنقلنا بالنون والقاف المضموم مضارع من نقله ای حوله والرکاب بالراء المهملة والموحدة ککتاب الابل
یسار علیها ونامل بضم المیم متکلم مع الغیر من الامل بمعنی الرجاء والاوان بالفتح الوقت ای اوان راحة یعنی تا بچه زمان و در طلب چه چیز از مکانی
بمکانی دیگر میبرند ما را شتران و حال آنکه امیدواریم اینکه بوده باشد از برای ما زمان استراحتی ممکن مطول فی الانشاء شاهد در استعمال
شدن کلمه ما در الی ما و فیما است در غیر استفهام که استبطاء بوده باشد یعنی طلب بطؤ و کندی کردن الهی عبدک العاصی اتاکا مقرا با
لذنوب وقد دعاکا فان تغفر فانت لذاک اهل وان تطرد فمن یرحم سواکا هما للامام زین العابدین علی بن الحسین علی بن
ابی طالب علیه السلام العاصی فاعل من العصیان وهو خلاف الطاعة واتاکا ماض من الاتیان والالف للاطلاق وکذا فی دعاکا وسواکا والمقر فاعل من الاقرار ضد
الانکار والذنوب بالضم جمع ذنب هو کفلس الاثم وذلک اشارة الی المغفرة المستفاد من قوله تغفر وتطرد مضارع من الطرد هو بالمهملة بمعنی
المنع یعنی ای خداوند من امده است بسوی تو بنده گناهکار تو در حالتی که اقرار دارنده است بگناهان خود و بدرستیکه خوانده است تو را بعفو

مطول مختصر

وامرزش دیگر کہ بما مرز بگناهان او را پس نوازیرا ابن آمرزش وا هل عفو هستی واگر منع میکنی او را پس کیست سوای تو رحم کند او را مختصر و مطول
فی احوال المسند الیہ شاهد در نہان اسم ظاهر است کہ عبدک بوده باشد بجای ضمیر کہ انا است بجہت طلب نمودن رحمت و عطوفت و اشعار نمودن لفظ
عبد بخضوع و خشوع الحمد لله العلی الاجلل الواهب الفضل الوهوب المجزل هو مطلع ارجوزة لابی النجم العجلی یصف فیها
اشیاء کثیرة و بعده اعطی فلم یبخل و لم یبخل کرم الذری من خول المخول تبقلت من اول التبقل بین رماحی مالک
و نهشل و قد جعلنا فی وضین الاجعل جوز خفاف قلبه مثقل احزم لا قوق و لا جنبل موثق الاعلی
امین الاسفل اقب من تحت عریض من عل معاود کرة ادبر اقبل یمشی من الردة مشی الحفل
مشی الروایا بالمزاد الاثقل تثیر ایدیها عجاج القسطل اذ عصبت بالطعن المغربل تدافع الشیب و لم
تقتل فی لجة امسک فلانا عن فل و بدلت و الدهر ذو تبدل هیفا دبورا بالصبا و الشمال تغلی له
الشعری و لما یقفل لمة فقر کشعاع السنبل یاتی لها من ایمن و اشمل الاجلل بالجیم افعل من الجلالة بمعنی العظمة و
الواهب بالموحدة فاعل من الهبة بمعنی العطاء والوهوب کصبور مبالغة منه والمجزل بالجیم والزاء المعجمة المکسورة الکریم المعطی یقال له اجزله ای اعطاه
کثیرا من المال و در بعض مکان مصراع الثانی الواحد الفرد القدیم الاول یعنی حمد و ستایش از برای خداوند است کہ این صفت دارد کہ بلند مرتبہ

مطول مختصر

و صاحب عظمت و جلالست بخشنده و نیکی کننده فضل و احسان و بسیار بخشنده و عطا کننده نعمتهای بیشمار است مختصر و مطول فی المقدمة
شاهد در عدم ادغام لام اجلل است با وجود یافت شدن موجب ادغام کہ اجتماع مثلین متحرکین بوده باشد در او بجہت ضرورت
ملاحظه وزن شعر الذئب یطرقها فی الدهر واحدة و کل یوم ترانی مدیة بیدی لم یسم قائله یصف انه نفسه بالجود و
کثرة ذبح الغنم للضیف و قبله ترکت ضانی یود الذئب راعیها و انها لا ترانی آخر الابد قوله یطرقها بالطاء والراء المهملة
مضارع من الطروق و هو بالضم الاتیان باللیل والضمیر فیه یرجع الی الضان المذکورة فیما قبله قوله واحدة بالنصب ای مرة واحدة والمدیة بالدال
المهملة والیاء کغرفة السکین العظیم یعنی گرگ میاید در شبان میشها و گوسفندان مرا در روزگار یکمرتبه و حال آنکه در هر روزی می بینی مرا در حالتی

مغنی

کہ کارد بزرگی بدست من است کہ ذبح میکنم گوسفندان را بجهت مهمان مغنی فی مسوغات الابتداء بالنکرة من باب الرابع شاهد در مدیه است
کہ نکره واقع شده است باعتبار وقوع او بعد از واو حالیه با وجود عدم وقوع آن واو حالیه در اول جمله حالیه لکن این بنا بر روایت رفع
مدیه است و اما بنا بر روایت نصب او پس مفعول لست زیرا کہ حال محذوفه ای حاملا مدیة او ممسکا مدیة السالک الثغرة الیقظان
سالکها مشی الهلوک علیها الخیعل الفضل هو من قصیدة للمتنخل الهذلی و اسمه مالک بن عویمر و قبله لقد عجبت
و ما فی الدهر من عجب انی قتلت و انت الصارم البطل السالک بالسین المهملة فاعل من السلوک بمعنی العبور و السیر
و هو بالرفع خبر بعد خبر او صفة بعد صفة لقوله انت الصارم المذکور فیما قبله والثغرة بالمثلثة والغین المعجمة والراء المهملة کطلحة موضع المخافة
من فراج البلدان والثنیة قبلها خوف من الاعداء و هی بالنصب مفعول للسالک او مجرور باضافته الیها والیقظان بالیاء والقاف والظاء المعجمة
کسکران خلاف النائم لکن اراد به هنا المتنبه والضمیر فی سالکها یرجع الی الثغرة و مشی الهلوک مفعول مطلق نوعی من غیر لفظ فعله او بتقدیر
یمشی قبله والهلوک کصبور المرأة الفاجرة و جملة علیها الخیعل فی محل الوصف للهلوک والضمیر فی علیها للهلوک والخیعل بالخاء المعجمة والیاء والعین
المهملة کجعفر قمیص یخاط احد شقیه و یترک الاخر تلبسه المرأة لا کمی له والفضل بالفاء والضاد المعجمة کعنق المتفضل فی ثوب واحد الجملة حال للهلوک

مطول

والفضل نعت له یعنی کہ این صفت داری کہ رونده در کوه و تل آنجانیکه بیدا و اکاه و هوشیار آرونده ان دره از ترس دشمنی نوع رفتار رفتن زن
زناکار فاحشه کہ این صفت دارد کہ باشد بر او باشد پیراهن خالی از آستین و این صفت داشته باشد از زن کہ در یکجا باشد و اینکنایه است از رفتن
رفتن بطریق مداراة و تکبر و عشوه و غرض تعریف ممدوح او است بشجاعت و صادق حیله بیان سیوطی فی اعمال المصدر شاهد در الفضل
است کہ مرفوع واقعشده است بنا بر آنکه نعت بوده باشد از برای محل فاعل مصدر کہ الهلوک است چونکه الهلوک مضاف الیه است از برای مشی مصدر
الستم خیر من رکب المطایا و اندی العالمین بطون راح هو من قصیدة لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یمدح بها عبد الملک
مروان و قبله ساشکر ان رددت علی ریشی و اثبت القوادم فی جناحی الستم خیر الخ و قوم قد سموت لهم
فدانوا یدهم فی ململمة رداح ابحت حمی تهامة بعد نجد و ما شیء حمیت بمستباح الخطاب فی الستم لعبد الملک و
رهطه والمطایا بالطاء المهملة والیاء کسجایا جمع مطیة کسجیة و هی الدابة السریعة و اندی بالنون والدال المهملة افعل تفضیل من الندی

مغنی

و هو کفتی المطر والمراد السخاوة والعالمین ذوی العقول من الناس والبطون جمع بطن و هو من الشیء خلاف ظهره والراح بالراء والحاء المهملتین جمع
راحة و هی الکف یعنی آیا نیستید شما بهتر کسیکه سوار شده است چهارپایان تند رفتار را و بخشنده ترین مردمان از حیثیت کف های دستها مغنی فی
الهمزة شاهد در بودن همزه در بیت است زیرا کہ انکار ابطالی و بودن او با لیس نافیه بعد از او در معنی اثبات بقرینه مثبت بودن معطوف او
اندی است السیف اصدق انباء من الکتب فی حده الحد بین الجد و اللعب بیض الصفائح لا سود الصحائف

فی متونهن جلاء الشک والریب هما من قصیدة لابی تمام الطائی یذکر فیها فتح عموریة ویمدح بها المعتصم بالله علی فتحها و ذلک انه لما
حضر المعتصم العموریة وحکم المنجمون بانها لا تفتح الا فی وقت معین فضجر المعتصم لذلک واتفق فتحها قبل ذلک الوقت بمدة طویلة فقال ابو تمام
قصیدة یرد علی اهل النجوم ویمدح بها المعتصم بالله قوله السیف مبتدأ و اصدق خبره وهو فعل تفضیل من الصدق خلاف الکذب و انباء منصوب علی
التمیز وهو جمع نبأ بالنون الموحدة والهمزة کفرس بمعنی الخبر و الکتب کعنق جمع کتاب اراد به کتب المنجمین الحد بفتح الحاء وتشدید الدال المهملة خلاف الهزل
واللعب باللعین المهملة والموحدة ککتف اللهو والعبث و البیض بالکسر جمع بیضاء مونث ابیض وهو خلاف الاسود والصفائح جمع صفیحة وهو بالصاد
والفاء المهملتین بینهما فاء کسفینة الکتاب واراد بها کتب المنجمین المتون جمع متن وهو من الشئ ما ظهر منه وارتفع والجلاء بالجیم المفتوحة والمد النقی والانا
والشک خلاف الیقین الریب بالراء المهملة والباء الموحدة کعنب جمع ریبة کجیفة بمعنی الشک یعنی شمشیر راست گوی تر است از خبرهای
خبر دادنها از کتاب منجمین در حالتیکه در تیزی دم آن شمشیر است فضیلت و مرتبه در میان امر واقعی و امر بازیچه عبث شمشیرها است برطرف
کردن شک که تنها مطول فی براعة الاستهلال من الخاتمة شاهد در براعت استهلال نمودن شاعر است در شعر خود بقول خودش ا
اشد الشعر صعب وطویل سلمه اذا ارتقی فیه الذی لا یعلمه زلت به الی الحضیض قدمه یرید ان
یعربه فیعجمه وهما للحطیئة واسمه جرول بن اوس قوله الشعر ای انشاؤه الصعب بالصاد والعین المهملتین الموحدة کفلس بمعنی العسیر وهو صفة
مشبهة من الصعوبة و السلم بالسین المهملة کسکر المرقاة والضمیر فیه للشعر وارتقی بالراء المهملة والقاف ماض من الارتقاء بمعنی طلب الرقاء ای الصعود
وضمیر فیه ولا یعلمه للسلم ویجوز ان یکون ضمیر یعلمه للشعر ایضا و زلت بالزاء المعجمة واللام المشددة بمعنی زلقت فی الطین وضمیر فیه وقدمه
للذی والحضیض الحضیض بالحاء المهملة والضاد بن المعجمتین کامیر القرار من الارض عند منقطع الجبل یعربه ای یاتی به عربیا فصیحا فیعجمه ای یاتی به عجمیا
بحیث لا فصاحة له والضمیر فیه للشعر یعنی انشا کردن شعر دشوار است و بلند پایه و نردبان او و هر که طلب بالای رفتن کند در مراتب او و آنچنان کسیکه نمیداند
او را و قواعد انشا او را میلغزد باو بسوی او بزودی قدم او و پستی قدم او و اراده میکند اینکه ادا نماید اشعار را بعربی فصیح پس و میاورد و ادا میکند
شعر را بعجمی غیر فصیح مغنی فی الفاء شاهد در وقوع فاء فیعجمه است مستانفه ای فهو یعجمه الضاربین بکل ابیض مخذم
والطاعنین مجامع الاضغان تمامه قائله یصف به الشاعر قوما بالشجاعة قوله الضاربین فاعل من الضرب ابیض خلاف
الاسود اراد به هنا السیف و وصفه بالبیاض لجلائه وصفائه والمخذم بالخاء والذال المعجمتین اسم فاعل من الخذم بمعنی القطع والطاعنین اسم فاعل
من طعن بالرمح والمجامع جمع مجمع هو اسم مکان من الجمع خلاف التفرق والاضغان بالضاد والغین المعجمتین والنون جمع ضغن وهو کحبر الحقد و مجامع
الاضغان کنایة عن القلوب لانها محل اجتماع الاضغان یعنی آنچنان کسانیکه زده اند بر سر دشمنان هر شمشیر برنده و آنچنان کسانیکه هستند که نیزه
زننده اند محلهای جمع شدن کینها را که عبارت از دلها بوده باشد مختصر مطول فی الکنایة من علم البیان شاهد در بودن مجامع الاضغان
است کنایه از قلوب عبارت انکه محل کینه در دل است الف الصفون فما یزال کانه مما یقوم علی الثلاث کسیرا لم یسم قائله
الشاعر فرسه بالصفون وهو وصفه بمدح فی الخیل قوله الف بالفاء کفرح ماض من الالف بمعنی العادة والصفون بالصاد المهملة والفاء والنون
کفلوس مصدر صفن الفرس اذا قام علی ثلث قوائم والکسر بالسین والراء المهملتین فعیل بمعنی الفاعل کاسر وهو من کسر رجله ای ثناه یعنی عادت
کرده است آن اسب ایستادن بر سه پای برداشتن یکپای خود را پس همیشه اوقات خم کننده و دو تا کننده است سر یکپای خود را گوییا که
از جمله چیزهائی است که میایستد بر سه پا مغنی فی ما شاهد در کسر ان است که خبر است از برای یزال و جایز نیست که خبر بوده باشد از برای
کان الفیتا عیناک عند القفا اولی فاولی لک ذا واقیة هو من ابیات لعمرو بن ملقط الطائی یهجو بها اوس بن حجر
الشاعر وقبله یا اوس لو نالتک ارماحنا کنت کمن تهوی به الهاویة الفیتا عیناک الخ فاک سنان
مخلب نصره کاجمل وطف بالراویة یا ایها الناصر اخواله اانت خیر ام بنی جاریة ام اختنا
افضل من اختنا ام اختنا عن نصرنا وانیة قوله الفیتا بالفاء والیاء المجهول من الفاء ای وجده وعیناک نائب فاعله والخطاب فیه
وفی ذلک لاوس بن حجر الشاعر والقفا بالقاف والفاء کعصا وراء العنق واولی افعل من الولی بمعنی القرب وهو کلمة تهدید و وعید انما کرر
للتاکید یعنی قاربک ما یهلکک و ذا واقیة حال من الکاف فی عیناک وهو بالقاف فاعلة من الوقایة بمعنی الصون یعنی یافت شد نزد دو چشم
تو نزد پشت سر در حالتیکه صاحب نگاه دارند که هستند تو را از شر دشمنان نزدیک است نزدیکتر است از برای تو این امر از
برای هلاکت تو مغنی فی حرف الالف شاهد در الف الفیتا اکثر العلماء اثنین است در مبنی است با وجود آنکه اسناد داده شده است با
ظاهر که عیناک بوده باشد القی الصحیفة کی یخفف رحله والزاد حتی نعله القاها هو من ابیات لابی مروان النحوی
قالها فی قصة المتلمس حین فر من عمرو بن هند ملک الحیرة وکان قد هجاه فاخبر عمرو بانه هجاه فکتب کتابا الی والیه بان یقطع یدیه و
رجلیه و یصلبه حیا فاعطی المتلمس کتابه بعد ان کتب علیه فالقی الکتاب فی النهر و هرب فلحق بالشام فارسل خلفه بریدا حتی یاخذه فلم یقدر علیه و
نعله ومضی یظن برید عمرو خلفه خوفا وفارق ارضه قلاها قوله القی بالقاف بمعنی طرح والضمیر فیه یرجع الی

الميما المتلمس الصحيفة بالصاد والحاء المهملتين القا كسفينة الكتاب اى القاها فى النهر والرحل بالراء والحاء المهملتين كفلس ما يستصحبه الرجل فى السفر
والزاد عطف على الصحيفة وهو طعام المسافر والنعل ما يستر بها القدم والضمير فى القاها للنعل يعنى افكند ان متلمس نامه را در نهر تا
بعلت انكه سبك كند بار شتر خود را وافكند طعام و توشه خود را حتى كفش خود را هم افكند از برای كه تا كفش را قطر و سيوطى فى عطف النسق
مغنى فى حتى شاهد در بودن معطوف حتى است كه نعله بوده باشد جر و معطوف عليه وى كه الزاد است تقدير اى القى ما يثقله حتى
نعله بقرينة ذكر القاها بعدا او القائلين الملك الحلاحلا خير معد حسبا و نائلا هو من ابيات لامرء القيس بن حجر بن عمرو
الكندى انشدها حين بلغه ان بنى اسد قتلوا اباه حجرا والله لا يذهب شيخى باطلا حتى ابير مالكا وكاهلا القاتلين
الملك الخ وخيرهم قد علموا فواضلا يا لهف هند اذ خطئن كاهلا نحن جلبنا القرح
القوافلا يحملننا والاسل النواهلا مستثفرات بالحصى جوافلا تستثفر الاواخر الاوائلا
قوله القائلين بصيغة التثنية صفة لقوله مالكا وكاهلا وهما قبيلتان من بنى اسد والملك السلطان المقتدر كما اراد به هنا اباه حجر بن
عمرو الكندى سيد بنى اسد الحلاحل بالحائين المهملتين اولهما مضمومة والثانية مكسورة السيد الشجاع ومعد بفتح الميم وكذا العين المهملة
والدال المهملة المشددة هو ابن عدنان ابو قبيلة مشهور والحسب بالحاء والسين المهملتين والموحدة كفرس ما يعد من مفاخر الآباء والنائل بالنون
والهمزة فاعل من النيل بمعنى العطاء يعنى آنچنان دو قبيله كه اين صفت دارند كشنده اند پادشاه بزرگوار شجاع را و مراد امرء القيس است كه اين
داردان پادشاه بهتر از قبيله معد است از حيثيت حسب و از حيثيت بخشش و عطا قطر و سيوطى فى اعمال اسم الفاعل شاهد در عمل
نمودن اسم فاعل محلى بالف و لام موصول و آنست بصيغه تثنيه كه القائلين بوده باشد نوع عمل نمودن او بصيغه مفرد پس فاعل او ضمير مستتر اوست
كه بر ميگردد بمالك و كاهل و نصب داده است الملك را بر مفعوليت القاطنات البيت غير الريم او الفا مكة من ورق الحمى هو من قصيدة
للعجاج واسمه عبد الله بن رؤبة التميمى القاطنات بالقاف والطاء المهملة والنون جمع قاطنة من قطن بالمكان اى قام فيه واراد بالبيت مكة زادها الله
شرفا والريم بالراء المهملة المضمومة والياء المشددة جمع رائم من رام اذا برح فقطع عن المكان والاوالف بالواو والفاء جمع آلفة من الالف بمعنى العادة وورق
كانه قوالطنا وهو مع القاطنات من مادة واحدة ومن بيانية والورق بالواو والراء المهملة والقاف جمع ورقاء وهى حمراء مائل لونه سياه الى سواد والحمى
الحاء المهملة مرخم حمام وهو كسحاب طائر معروف يعنى آنچنان كروهى كه اقامت كننده كان خانه كعبه اند و اين صفت دارند كه غير روينده اند بجاى ديگر در حالتى
الفت و عادت كيرنده كان اند مكه معظمه را و در حالتيكه آن كروه از جمله كبوتران خاكسترى رنك هستند كه مشهور بكبوتر چاهى باشند سيوطى
فى الترخيم شاهد در ترخيم نمودن غير منادى است كه الحمى كه مرخم الحمام بوده باشد بجهة ضرورت القوم فى اثرى ظننت فان يكن
ما قد ظننت فقد ظفرت و خابوا لم يسم قائله الاثر بالمثلثة والراء المهملة كحجر المتابعة و ظفرت متكلم من الظفر وهو بالظاء المعجمة والفاء
والراء المهملة كفرس الفوز بالمطلوب خابوا بالخاء المعجمة والموحدة ماض من الخيبة بمعنى الهلاكة يعنى كمان كردم آن قوم معتبر اند در مقام متابعت نمود
پس اكر بوده باشد آن چيز يكه بتحقيق كه كمان كردم من و او مطابق واقع پس بتحقيق كه ظفر يافته ام من و هلاك شده اند جماعت معهود قطر فى افعال
القلوب شاهد در ملغى شدن ظننت است از عمل خود باعتبار مؤخر شدن او از دو مفعول خود كه القوم فى اثرى بوده باشد الكنى الى
قومى السلام رسالة باية ما كانوا ضعافا ولا عزلا هو لعمرو بن شاس بن عبيد ثعلبة الاسدى و بعده و لا سيء
زيى اذا ما تلبسوا الى حاجة يوما مخيسة بزلا قوله الكنى امر من الالوك بمعنى ارسل الياء مفعول اول له والسلام مفعول
ثانيه و رسالة مفعول مطلق من غير لفظ فعله لفاعل الكنى و حاء عنه و هو بكسر الراء و فتحها اسم مصدر الارسال و روى مكانه تحية و هو مرادف السلام
الباء فى باية متعلق بمحذوف كانه قيل له باى شئ يعرفونى قومك فقال يعرفونى باية ما كانوا الخ والاية بالمد بمعنى العلامة و ما نافية و الضعاف ككتاب
جمع ضعيف ضد القوى والعزل بالعين المهملة والزاء المعجمة كقفل جمع عزل كاحمد الذى لا سلاح له يعنى رسالت بكن از جانب من بسوى قوم من
و برسان بايشان سلام مراد در حالتيكه رسالت كننده و كويا كفته است كه بكدام علامت شناخته ميشود قوم من تو پس در جواب كفته است شاعر كه با
ما كانوا الخ يعنى بعلامتى كه نبوده اند ضعيف و ناتوان و نه در حالت آراسته جنك و اسلحه حرب مغنى فى الجملة المضاف اليها من باب الثانى شاهد
در آيه است كه بمعنى علامت و اضافه شده است بجمله فعليه منفيه بما كه ما كانوا ضعافا بوده باشد الم اك جاركم و يكون بينى و
بينكم المودة والاخاء هو من قصيدة للحطيئة واسمه جرول بن اوس يخاطب بها الزبرقان بن بدر و كان جارهم ثم انتقل الى بنى
قريع و قبله الا ابلغ بنى عوف بن كعب فهل قوم على خلق سواء الم اك نائيا فدعوتمونى
فجاء تبنى المواعد والرجاء الخ وانى قد علقت بحبل قوم اعانهم على الحسب الثراء هم
القوم الذين اذا الملت من الايام مظلمة اضاؤا هم القوم الذين علمتموهم لواى الدعى
اذ دفع اللواء الهمزة للاستفهام التقريرى والجار بالجيم والراء المهملة المجاور والذى اجرته من ان يظلم والمودة المحبة والاخاء بالخاء
المعجمة ككتاب المواخاة يعنى آيا نبودم من همسايه شما و دوستى و برادرى باشد ميان من و شما قطر فى ناصب فعل المضارع

قطر
سيوطى

قطر
سيوطى

سيوطى

قطر

مغنى

قطر

سيوطى

سیوطی فی باب اعراب الفعل مغنی فی باب السابع شاهد در منصوب بودن بکون است بان مقدره باعتبار وقوع او بعد واو بمعنی مع که مسبوق است بفعل منفی که لم است بوده باشد الم تر انی یوم جو سویقة بکیت فنادتنی هنیدة مالیا هو مطلع قصید للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یهجو بها جریر بن عطیة الخطفی التمیمی وهی اول قصیدة هجاها بها وبعد فقلت لها ان البکاء لراحة به یشتفی من ظن ان لا تلاقیا قفی ودعینا یا هنید فانی اری الحی قد شاموا العقیق الیمانیا الجو بفتح الجیم وتشدید الواو الهواء وما انخفض من الارض وداخل البیت والمراد هنا المعنی الثالث سویقة بالسین المهملة والیاء والقاف کجهینة موضع وبکیت متکلم من البکاء ونادتنی ماض من النداء بمعنی الصوت وهنیدة تصغیر هند اسم امراة ومالیا اصله مالك قلبت کافه یاء للقافیة یعنی آیا ندیدی که بدرستیکه من در روزیکه در میان سویقه بودم گریستم پس صدا زد مرا هنیده که چه میشود ترا مغنی فی الجملة المحکیة من باب الثانی شاهد در بودن جمله فنادتنی هنیدة مالیا است محکیه باعتبار بیان نمودن شاعر حکایت حال خود را از برای مخاطب الم تر ما لاقیت والدهر اعصر ومن یتمل العیش یرای ویسمع لم یسم قائله قوله لاقیت بالقاف مخاطب من الملاقاة بمعنی الادراك والواو بمعنی مع ای مع الدهر واعصر بالمهملات کیشکر منادی بحذف حرف النداء ای یا اعصر هو ابو قبیلة معروفة ویتمل مضارع من التملی بمعنی التمتع والعیش الحیوة یعنی آیا ندیدی چیزیرا که ملاقات کردی تو در یافتی با روزگار ای اعصر وکسیکه بهرمند شود از زندگانی را می بیند ومیشنود امور وقایع چند را که از آنها تعجب میکند تصریف فی المهموز شاهد در ثبوت همزه یرای است بجهة ضرورت وحال آنکه قیاس در او یری بحذف همزه است الم ترنی عاهدت ربی وانتی لبین رتاج قائما ومقام علی حلفة لا اشتم الدهر مسلما ولا خارجا من فی زور کلام هما من ابیات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی قالهما بعد ان حلف ان لا یقول الشعر واقبل علی قرائة القران ثم رجع فانشد الابیات ومنها اطعتك یا ابلیس سبعین حجة فلما انقضی عمری وتم تمامی رجعت الی نفسی وایقنت اننی ملاق لایام المنون حمامی اللام فی لبین بمعنی فی ای فی بین والرتاج بالراء المهملة والمثناة والجیم ککتاب باب الکعبة قوله ومقام عطف علیه واراد به مقام ابرهیم ع وقائما حال وقع بین المعطوف والمعطوف علیه والحلفة بالحاء المهملة والفاء کطلحة الیمین واشتم بالشین المعجمة والمثناة المکسورة متکلم من الشتم بمعنی السب واراد به الهجو والدهر منصوب علی الظرف ای فی الدهر ومسلما مفعول لاشتم والزور بضم الزاء المعجمة وسکون الواو والراء المهملة الکذب والباطل یعنی آیا ندیدی مرا که عهد کردم با پروردگار خود را و حال آنکه بدرستیکه من در میان در خانه کعبه ومقام ابرهیم بودم در حالتیکه ایستاده بودم بر قسم خوردنی که دشنام ندهم وهجو نکنم در روزگار مسلمانی را وبیرون نیاید بیرون آمدنی از دهان من سخن دروغ وباطل مغنی فی الجملة المجاب بها القسم من باب الثانی شاهد در وقوع ولا خارجا حال از فاعل لا اشتم باعتبار آنکه عطف شده است واو بر محل جمله لا اشتم بنصب پس گویا گفته است حلفت غیر شاتم ولا خارجا الم تسئل الربع القواء فینطق وهل تخبرنك الیوم بیداء سملق هو مطلع قصید لجمیل بن عبد الله بن معمر قالها فی صاحبته بثینة وبعده وتختلف الارواح بین سویقة واحدب کانت بعد عهدك تخلق اضربها النکباء یوما ولیلة ونفح الصبا والوابل المتغلق الربع بالراء والعین المهملتین بینهما موحدة کفلس المنزل وهو مفعول لم تسئل والقواء بالقاف والواو والمد ککتاب الخالی الذی لا انیس به وهو صفة الربع والمفعول الثانی محذوف ای الربع القواء عن اهلها وینطق مضارع من النطق بمعنی التکلم وتخبر مضارع من الاخبار والیوم منصوب علی الظرف والبیداء بالموحدة والیاء والدال المهملة کحمراء القفر الذی یبید من یسلك فیه ای یهلك والسملق بالسین المهملة والقاف کجعفر القاع الصفصف الذی لا ینبت شیئا یعنی آیا نمیپرسی منزلی را که اینصفت دارد که خالی است از اهل خود از اهل او که بیجا ای رفته اند پس آن منزل بسخن در آید وجواب گوید تو را آیا خبر میدهد البته تو را امروز در امروز بیابان مهلك خالی از آب وگیاه خوفناك سیوطی فی اعراب الفعل مغنی فی الفاء شاهد در مرفوع بودن ینطق است باعتبار وقوع او بعد فاء عاطفه مستانفه ای فهو ینطق الم تسمعی ای عبد فی رونق الضحی بکاء حمامات لهن هدیر هو من ابیات لکثیر عزة واسمه عبد الرحمن بن الاسود وعزة صاحبته وهی بنت نشبة وبعده بکین فهیجن اشتیاقی ولوعتی وقد مر عن عهد اللقاء دهور ای کلمة ای حرف نداء وعبد مرخم عبدة وهو بالعین والدال المهملتین بینهما موحدة کطلحة اسم امراة والرونق بالراء المهملة والواو والنون والقاف کجعفر من الضحی حسنه وبریقه والحمامات بالحاء المهملة جمع حمامة حمام وهو کسحاب طائر معروف والهدیر بالدال والراء المهملتین کامیر صوت الحمام ومن زعم انه باللام وقال الهدیل صوت الحمام الخ فقد سها لان القوافی بالراء المضمومة اللهم ان یقال انه لم یطلع علی القصید یعنی آیا نشنیدی ای عبد در وقت برآمدن چاشت ناله وگریه کردن کبوتران ماده که از برای ایشان بود آواز نمودن وصدا کردن مغنی فی ای شاهد در لفظ ای است که از حروف ندا است وما بعد او منادی است باحتمال الثلثة الم تعلمی یا عمرك الله اننی کریم علی حین الکرام قلیل وانی لا اخزی اذا قیل

مُمَلَّقٌ سَخِيٌّ وَآخَرُ اَنْ يُقَالَ بَخِيلٌ هو من ابيات لمروان بن جهم المدحجی و قبله وَعَاذِلَةٍ هَبَّتْ عَلَيَّ تَلُومُنِي وَلَمْ تَنْتَعِمْ قَبْلَ ذَاكَ عَذُولُ تَقُولُ اتَّئِدْ لَا يَدْعُكَ النَّاسُ مُمْلِقًا وَتُزْرِي بِمَنْ يَا ابْنَ الْكِرَامِ تَعُولُ فَقُلْتُ اَبَتْ نَفْسٌ عَلَيَّ كَرِيمَةٌ وَطَارِقُ لَيْلٍ غَيْرَ ذَاكَ يَقُولُ اَلَمْ تَعْلَمِي يَا عَمْرَكِ اللّٰهُ الخ وَاِنْ لَا يَكُنْ عَظْمِي طَوِيلًا فَاِنَّنِي لَهُ بِالْخِصَالِ الصَّالِحَاتِ وَصُولُ اِذَا كُنْتَ فِي الْقَوْمِ الطِّوَالِ فَضَلْتُهُمْ بِعَارِفَةٍ حَتَّى يُقَالَ طَوِيلُ قوله عمرك بفتح العين المهملة وسكون الميم وبالراء المهملة مصدر محذوف الزوايد ومنصوب على انه مفعول مطلق والاصل تعميرك الله اضيف الى مفعوله والله فاعله منصوب بنزع الخافض وهو كلمة دعاء اى ذكرك الله تذكيرا بعمر قلبك او بفتح الراء المهملة اصله عمرتك الله تعميرا اى اسأله و بطول عمرك والكريم ضد اللئيم والكرام ككتاب جمعه واخرى بالخاء والزاء المعجمتين فى الموضعين كاخشى متكلم من الخزى بمعنى الذل والهون والمملق بالقاف كمحسن الفقير سخى خبر انى وان مصدرية اى اخزى بقول قائل فى حقى هو بخيل يعنى ايا اندانستى دعا ميكنم كه معمورسازد خداوند دل تورا يا آنكه خداوند عمر طولانى دهد تورا اينكه بدرستيكه من صاحب بخشش و كرامت هستم در وقتيكه صاحبان كرامت كم و ناياب بوده باشند و بدرستيكه من بخشنده هستم و خوار و ذليل نميشوم هرگاه كفته شود در حق من كه او مرد فقير است ورسوا و خوار ميشوم باينكه كفته شود در حق من و بگويد كسيكه مرد بخيل است مغنى فى الامور التى يكتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در جواز مبنى بودن حين است بر فتح باعتبار اضافه شدن او بجمله اسميه و بعضى واجب نسته اند اعراب او را باعتبار وقوع او قبل از مبتدا كه الكرام بوده باشد كفته اند كه مجرور و واقع شده بعلى اَلَمْ تَغْتَمِضْ عَيْنَاكَ لَيْلَةَ اَرْمَدَا وَبِتَّ كَمَا بَاتَ السَّلِيمُ مُسَهَّدَا هو مطلع قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها النبى انشدها حين اتى بمكة حتى يسلم فاعترضه بعض كفار قريش بكلمات شتى وبعده وَمَا ذَاكَ مِنْ عِشْقِ النِّسَاءِ وَاِنَّمَا تَنَاسَيْتَ قَبْلَ الْيَوْمِ خُلَّةَ مَهْدَدَا وَلٰكِنْ اَرَى الدَّهْرَ الَّذِي هُوَ خَائِنٌ اِذَا اَصْلَحَتْ كَفَّايَ عَادَ فَاَفْسَدَا شَبَابٌ وَشَيْبٌ وَافْتِقَارٌ وَثَرْوَةٌ فَلِلّٰهِ هٰذَا الدَّهْرُ كَيْفَ تَرَدَّدَا الهمزة للاستفهام التقريرى مع تنقيض مخاطب من الاغتماض من الغمض وهو بالغين والضاد المعجمتين خفض العين للنوم والخطاب فيه وفى بت لنفس الشاعر وليلة ارمد بحذف الموصوف اى ليلة رجل ارمد وانما نصب للضرورة ليوافق مسهدا وهو بالراء والدال المهملتين كاحمد من به رمد ووجع عين وبت مخاطب من البيتوتة والسليم بالسين المهملة كامير الذى لدغته الحية والعقرب المسهد بالسين والدال المهملتين بينهما هاء مفتوحة مشددة قليل النوم يعنى آيا بهم نرسيد دو چشم تو بجهة خواب كردن وخواب نكردى مجمع بهم نرسيدن چشم و خواب نكردن مرديكه صاحب رمد و درد چشم بوده باشد در شب و شب را بروز آوردى همچنانكه شب را بروز آورد كسيكه مار و عقرب او را كزيده باشد و حكم خواب بوده باشد مغنى فى ذكر اماكن الحذف من باب الخامس شاهد در حذف مضاف است كه اغتماض بوده باشد قبل از ليلة و اقامه صفت مقام او و منصوب بودن ليله بنابت او از مصدر محذوف اى اغتماضا مثل اغتماض ليلة رجل ارمد اَلْمَجْدُ عُوفِيَ اِذْ عُوفِيتَ وَالْكَرَمُ وَزَالَ عَنْكَ اِلٰى اَعْدَائِكَ السَّقَمُ هو من ابيات لابى الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين قالها فى تهنية ممدوحه بزوال المرض عنه و بالغ فى وصف بالمجد والكرم حتى انه نفسهما المجد بالجيم والدال المهملة كفلس نيل الشرف والكرم وعوفى بالعين المهملة والفاء وكذا عوفيت بصيغة الخطاب مجهولين من العافية بمعنى الصحة والكرم عطف على المجد وهو بالراء المهملة كفرس ضد اللؤم وزال بمعنى برح السقم بالسين المهملة والقاف كفرس المرض وكذا على وزن قفل لكن الاولى اولى للوزن يعنى بزركوارى و كرامت عافيت بخشيده شده و تندرست شد در وقتيكه عافيت داده شدى تو و برطرف شد از تو و رفت بسوى دشمنان تو بيمارى مطول فى براعة الاستهلال من الخاتمة شاهد در براعة استهلال نمودن شاعر است در شعر خود بقول المجد المس مَسُّ اَرْنَبٍ وَالرِّيحُ رِيحُ زَرْنَبٍ هو لامراة من العرب وهى احدى النساء اللاتى اجتمعن وتعاقدن على ان يصفن ازواجهن كلمة زوجى المسطور فى المغنى قبل البيت ليس منه فلا تغفل المس بفتح الميم وتشديد السين المهملة مصدر مسسته اى لمسته والارنب بالراء المهملة والنون والموحدة كجعفر دابة معروفة والزرنب بالزاء المعجمة والراء المهملة والنون والموحدة ايضا كجعفر الزعفران يعنى بدن آن شوهر من در نرمى چون بدن خركوش است و بوى او چون بوى خوش زعفران است مغنى فى روابط الجمل من باب الرابع شاهد در حذف عائد است از دو جمله مخبر بها اى المس منه والريح منه اَلَمْعُ بَرْقٍ سَرَى اَمْ ضَوْءُ مِصْبَاحِ اَمِ ابْتِسَامَتُهَا بِالْمَنْظَرِ الضَّاحِي لم يسم قائله الهمزة للاستفهام واللمع بالعين المهملة مصدر لمع البرق اى اضاء والمصباح كمفتاح معروف الابتسام بالموحدة والمثناة والسين المهملة اقل الضحك واحسنه والضمير فيه للمحبوب والمنظر بالنون والظاء المعجمة والراء المهملة كجعفر المراة والضاحى بالضاد المعجمة والحاء المهملة بمعنى الواضح يعنى آيا روشنى برقى بود كه جست يا روشنائى چراغى بود كه ظاهر شد يا تبسم كردن آن محبوبه بود باينه روشن مختصر و مطول فى تجاهل العارف من علم البديع شاهد در تجاهل نمودن عارفست بطريق استفهام بجهة مبالغه نمودن او در مدح محبوبه خود باعتبار آنكه شاعر ميداند كه محبوبه او تبسم كرده است و اين روشنائى از صفا دندان اوست و از برق و چراغ نيست اَلَمَّا عَلَى الدَّارِ الَّتِي لَوْ وَجَدْتُهَا بِهَا اَهْلُهَا مَا كَانَ وَحْشًا مَقِيلُهَا

مغنى

مغنى

مطول

مغنى

مطول مختصر

صاحبه

وَإِنْ لَمْ يَكُنْ إِلَّا مُعَرَّجَ سَاعَةٍ قَلِيلًا فَإِنِّي نَافِعٌ لِي قَلِيلُهَا هما من قصيدة لذى الرمة واسمه غيلان بن عقبة يصف فيها ديار
مية قوله الما بكسر اللام امر من الالمام بمعنى النزول ووجدت متكلم من الوجدان بمعنى الادراك وبها خبر مقدم والباء فيه للظرفية واهلها
مبتدأ موخر والوحش بالواو والحاء المهملة والشين المعجمة كفلس حيوان البر والمقيل بالقاف والياء كامير مكان القيلولة وهو النوم نصف
النهار والمعرج بالعين والراء المهملتين والجيم كمعظم مصدر بمعنى التعريج وهو الاقامة وحبس المطية على المنزل والضمير فى قليلها يرجع الى الساعة
بحذف المضاف اى قليل تعريجها يعنى فرود آييد بر خانه ان چنانکه اگر ميبيابيد اهل آنخانه را در آنخانه نبود مکان خواب قيلوله کردن وحشيان
صحرا در آنخانه واگر نبوده باشد اقامت کردن مگر اندک ساعتى که فرود آييد سوار شويد پس بدرستيکه من نفع بخشنده است از براى من
اندک فرود آمدنى وسوار شدنى در آن ساعت مختصر مطول فى رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است که
قليلها بوده باشد بر صدر مصراع آخر که قليلا بوده باشد أَلِمَّ بِزَيْنَبَ إِنَّ الْبَيْنَ قَدْ أَفِدَا قَلَّ الثَّوَاءُ لَئِنْ كَانَ الرَّحِيلُ
غَدًا هو من ابيات لعمر بن عبد العزيز بن ابى ربيعة المخزومى وبعده قَدْ حَلَفَتْ لَيْلَةَ الصَّوْرَيْنِ جَاهِدَةً وَمَا عَلَى
الْمَرْءِ إِلَّا الْحَلْفُ مُجْتَهِدًا لِأُخْتِهَا وَلِأُخْرَى مِنْ مَنَاصِفِهَا لَقَدْ وَجَدْتُ بِهِ فَوْقَ الَّذِي وَجَدَا لَوْ يُجْمَعُ النَّاسُ
ثُمَّ اخْتُرْ صَفْوُهُمْ شَخْصًا مِنَ النَّاسِ لَمْ أَعْدِلْ بِهِ أَحَدًا قوله الم امر من الالمام بمعنى النزول وزينب اسم امراة والبين
بفتح الموحدة وسكون الياء والنون الفراق وافد بكسر الفاء وفتح الدال المهملة اى دنا وقرب وقل ماض من القلة وهو ضد الكثرة والثواء
بالمثلثة والواو والمد كسحاب الاقامة والرحيل بالمهملتين كامير الارتحال يعنى فرود آى وبيد زينب را بدرستيکه زمان فراق ودورى به
تحقيق که نزديک شده است وکم است اقامه کردن در اينجا اگر بوده باشد زمان کوچ کردن در فردا مغنى فى اللام شاهد در لام لئن
است که موطئه نيست بلکه زائده است أَلَمْ يَأْتِيكَ وَالْأَنْبَاءُ تَنْمِي بِمَا لَاقَتْ لَبُونُ بَنِي زِيَادٍ هو مطلع قصيدة لقيس بن
زهير العبسى وقصته ان الربيع بن زياد اخذ من قيس بن زهير درعا ثم اخذ قيس بعد ذلك ابل الربيع وساقها الى مكة وباعها واشترى
بها من عبد الله بن جدعان القرشى سلاحا فانشد الابيات ويفتخر بها على انتقامه منه وبعده وَمَحْبِسُهَا عَلَى الْقُرَشِيِّ تُشْرَى
بِأَدْرَاعٍ وَأَسْيَافٍ حِدَادٍ كَمَا لَاقَيْتَ مِنْ حَمَلِ ابْنِ بَدْرٍ وَإِخْوَتِهِ عَلَى ذَاتِ الْإِصَادِ الواو للحال والانباء بالنون
والموحدة جمع نبأ كفرس بمعنى الخبر وتنمى بفتح المضارعة وسكون النون وكسر الميم اى تزيد وتنتقل وهو من نميت الحديث اذا بلغته على وجه
الصلاح وطلب الخير ولاقت بالقاف ماض من الملاقاة بمعنى الادراك واللبون بالموحدة والنون كصبور ذات اللبن من الابل وبنو زياد هو ربيع
بن زياد واخوته الذين اغار الشاعر على ابلهم يعنى آيا نيامد ترا ونشنيدى وحال آنکه خبرها فاش ميشود ونقل کرده ميشود وهمه کس ميرسد
انچيزيکه دريافتند انچيز را شتران شير دهنده پسران زياد مغنى فى الباء شاهد در زائد شدن باء است در فاعل يأتيک که مادريها فاعل
بوده باشد مغنى فى الجملة المعترضة من باب الثانى شاهد در وقوع جمله والانباء تنمى است معترضه ميانه فعل که يأتيک است وفاعل
که مادريها لاقت بوده باشد تصريف فى الناقص نظام فى الاعلال شاهد در ثبوت ياء است در يأتيک بعد از لم جازمه بجهة
ضرورت وحال آنکه ميبايست که ياء او بجزم ساقط شود ولم يأت بگويد النَّشْرُ مِسْكٌ وَالْوُجُوهُ دَنَانِيرٌ وَأَطْرَافُ الْأَكُفِّ
عَنَمٌ هو من قصيدة للمرقش الاكبر واسمه عمرو بن سعد بن مالك او عوف بن سعد بن مالك وقبله وهو اول القصيد قِفْ بِا
لدِّيَارِ أَنْ تُجِيبَ صَمَمٌ لَوْ كَانَ رَسْمٌ نَاطِقًا كَلَّمْ الدَّارُ قَفْرٌ وَالرُّسُومُ كَمَا نَقَشَ فِي ظَهْرِ الْأَدِيمِ قَلَمْ
النشر بالنون والشين المعجمة والراء المهملة كفلس ريح فم المراة والمسك طيب معروف والدنانير جمع دينار وهو معروف وتشبيه الوجوه با
لدنانير للصفاء واللون فى البياض والحمرة والاكف جمع كف وهى من اليد معروفة والعنم بالعين المهملة والنون كقلم شجرة حجازية لها ثمرة
حمراء يشبه شوك الطلح يعنى بوى دهان زنان چون بوى خوش مشک ورويهاى ايشان در سفيد وسرخ بودن چون دينار واشرفيست
واطراف کفهاى دست ايشان چون ميوه درخت عنم است از زيبايى ونازکى حنا مختصر مطول فى التشبيه من علم البيان شاهد
در بودن تشبيه در بيت است بطريق انفراد واين تشبيه مفروق ميگويند الْوَاهِبُ الْمِائَةِ الْهِجَانِ وَعَبْدِهَا عُوذًا
تُزَجِّي خَلْفَهَا أَطْفَالَهَا هو للاعشى واسمه ميمون بن قيس الواهب فاعل من الهبة بمعنى العطاء والهجان بالجيم والنون ككتاب
الابل البيض واراد بعبد الهجان خادمها وراعيها والعوذ بالعين المهملة والواو والذال المعجمة كقفل الحديثات النتاج من الظباء
وكل انثى وتزجى بضم المضارعة وفتح الزاء المعجمة وكسر الجيم المشددة اى تسوق وهو وعوذا حالان من المائة واطفالها مفعول تزجى يعنى
آنچنان کسيکه بخشنده است صد شتر سفيد را با شبان وخادم آن شتران در حالتيکه آن شتران تازه زاييده اند ودر حالتيکه ميرانند
شبان در پيش سر آن شتران طفلهاى آن شتران را جامى فى المجرورات شاهد در اضافه شدن اسم فاعل محلى بلام است که الواهب بوده
باشد بسوى مفعول خود که معرفه است که المائة الهجان بوده باشد بر سبيل ضعف وندرت أَلَيْسَ اللَّيْلُ يَجْمَعُ أُمَّ عَمْرٍو وَ
إِيَّانَا فَذَاكَ بِنَا تَدَانِي نَعَمْ وَأَرَى الْهِلَالَ كَمَا تَرَاهُ وَيَعْلُوهَا النَّهَارُ كَمَا عَلَانِي هما من ابيات لجحدر بن

مختصر مطول

مغنى

مغنى مغنى

نظام

مختصر مطول

جامى

ما الك انشده حين امر الحجاج له بالسجن فقال لبعض من يخرج الى اليمامة تحمل عني شعرا فانشد الابيات وقبلهما فكان البان
اِنْ بَانَتْ سُلَيْمٰى وَفِى الْغُرْبِ غُرْبَةٌ غَيْرَ دَانٍ اَلَيْسَ اللَّيْلُ الخ فَمَا بَيْنَ التَّفَرُّقِ غَيْرُ سَبْعٍ بَقِيْنَ
مِنَ الْمُحَرَّمِ اَوْ ثَمَانٍ فَيَا اَخَوَيَّ مِنْ جُشَمِ ابْنِ سَعْدٍ اَقِلَّا اللَّوْمَ اِنْ لَمْ تَنْفَعَانِي قوله ام عمرو كناية كنية
سليمى صاحبة الشاعر وذلك اشارة الى اجتماع الليل اياهما والتداني بفتح المثناة والدال المهملة والنون المكسورة والياء مصدر قولهم تدانوا
اى دنا بعضهم من بعض وهو تفاعل من الدنو بمعنى القرب ارى متكلم من الرؤية وترى مضارع منه ويعلو بالعين المهملة مضارع من العلو
بمعنى الارتفاع وعلانى ماض منه يعنى آيا نيست شب كه جمع كند ام عمرو وما را پس اين اجتماع شب ما را نزديك شدنى باشد نسبت بما وام
عمرو بلى چنين است و مى بينم ظاهر هميچنانكه مى بينند ام عمرو ما را و بر مى آيد او را روز هميچنانكه بر ما مى آيد و بلند ميشود امروز مراد ومرا
اينست كه نزديك شدن من وام عمرو كه شد روز و شب است بر هر يك از ما و بودن ما و او در فلان روز يا فلان شب مغنى فى نعم شاهد
در وقوع نعم است در ايجاب بعد از ليس نافيه اَلَيْسَ اَمِيْرِيْ فِى الْاُمُوْرِ بِاَنْتُمَا بِمَا لَسْتُمَا اَهْلَ الْخِيَانَةِ وَالْغَدْرِ
لم يسم قائله الامير الملك والولى فى الامر والباء فى بانتما زائدة وفى بما سببية وما مصدرية ولستما بصيغة التثنية والخيانة بالخاء المعجمة والياء
والنون ككتابة ضد الامانة والغدر بالغين المعجمة والدال والراء المهملتين كفلس ضد الوفاء يعنى آيا نيستيد شما اختيار من در امرهاى
من شما و نفر بسبب بودن شما از اهل خيانت و مكر مغنى فى ما شاهد در دخول ما مصدرية است بر فعل جامد كه لستما بوده
باشد اى بسبب عدم كونكما من اهل الخيانة والمكر اَلَيْسَ عَجِيْبًا بِاَنَّ الْفَتٰى يُصَابُ بِبَعْضِ الَّذِيْ فِيْ يَدَيْهِ هو من ابيات المجموع
النحاس وبعده فَمِنْ بَيْنِ بَاكٍ لَهُ مُوْجَعٍ وَبَيْنَ مُعَزٍّ مُعِزًّا اِلَيْهِ وَيَسْلُبُهُ الشَّيْبُ شَرْخَ الشَّبَابِ فَلَيْسَ
يُعَزِّيْهِ خَلْقٌ عَلَيْهِ العجيب كامير ما يتعجب منه والفتى الشاب والسخى الكريم ويصاب بالصاد المهملة والموحدة مجهول من الاصابة بمعنى التفجيع
او بعض الذى فى يديه ما تكسبه يداه من الخير والشر يعنى آيا نيست تعجب اينكه بدرستيكه جوانمرد مصيبت زده شود به بعضى از آن چنان
چيزيكه در دو دست او است از امور و اموال دنيوى مغنى فى الباء شاهد در زياد شدن باء است در اسم ليس كه ان بوده باشد بعد
از كذشتن ليس كه عجيبا بوده است اَمَا تَرٰى حَيْثُ سُهَيْلٌ طَالِعًا نَجْمًا يُضِيْءُ كَالشِّهَابِ سَاطِعًا لم يسم قائله
الهمزة للاستفهام وما نافية وترى مخاطب من الرؤية بالبصر حيث للمكان وسهيل بالسين المهملة كزبير كوكب معروف وطالعا بالطاء والعين
المهملتين فاعل من الطلوع بمعنى الظهور والنجم الكوكب هو اما مرفوع على انه خبر مبتداء محذوف اى هو نجم او منصوب على الحالية او مجرور
على انه صفة لسهيل ويجوز ان يكون منصوبا على انه بدل من مفعول ترى وهو قوله طالعا فعلى هذا يكون يضيء وساطعا نعتين لقوله
نجما ويحتمل ان يكون نجما وطالعا حالين من سهيل مع كون يضيء وساطعا نعتين لقوله نجما ويضيء بالضاد المعجمة مضارع من الاضاءة
بمعنى الانارة والشهاب بالشين المعجمة والموحدة ككتاب شعلة من النار ساطعة والساطع بالمهملات فاعل من سطعت النار اى ارتفعت يعنى
آيا نمى بينى سهيل را در حالتيكه طلوع كننده است در حالتيكه ستاره ايست كه اين صفت دارد كه روشنائى ميدهد مثل شعله آتش برافروخته
واين صفت دارد كه شعله زننده است هدايه وجامى فى الظروف سيوطى فى الاضافة مغنى فى حيث شاهد در حيث است كه
مبنى است بر ضم واضافه شده است بمفرد قليلا لكن ابو الفتح قائل شده است بمعرب بودن او و گفته است كه تاء او مفتوح است بنا بر آنكه
مفعول بوده باشد از براى ترى اَمَا وَالَّذِيْ اَبْكٰى وَاَضْحَكَ وَالَّذِيْ اَمَاتَ وَاَحْيٰى وَالَّذِيْ اَمْرُهُ الْاَمْرُ هو من قصيدة لابى
صخر الهذلى واسمه عبد الله بن سلمة وقبله اِذَا قُلْتُ هٰذَا حِيْنَ اَسْلُوْ يَهِيْجُنِيْ نَسِيْمُ الصَّبَا مِنْ حَيْثُ يَطْلُعُ الْفَجْرُ وَاِنِّيْ
لَتَعْرُوْنِيْ لِذِكْرَاكِ هِزَّةٌ كَمَا انْتَفَضَ الْعُصْفُوْرُ بَلَّلَهُ الْقَطْرُ اَمَا وَالَّذِيْ الخ لَقَدْ تَرَكَتْنِيْ اَحْسُدُ الْوَحْشَ اَنْ اَرٰى
اَلِيْفَيْنِ مِنْهَا لَا يَرُوْعُهُمَا الذُّعْرُ وَصَلْتُكِ حَتّٰى قُلْتِ لَيْسَ لَهُ صَبْرٌ قوله اما بفتح الهمزة وتخفيف الميم بمعنى الا والواو فى المواضع
الثلثة قبل الموصول للقسم وجوابه فيما بعد البيت وهو قوله لقد تركتنى الخ والافعال كلها بصيغة الماضى من باب الافعال قوله امره الامر
اى حكمه ثابت بتحقق لا محالة يعنى آگاه باش قسم بآنچنان كسى كه گريانيده اند وخندانيده اند خلايق را وقسم بآنچنان كسيكه ميرانيده
است وزنده كردانيده است خلايق را وقسم بآنچنان كسيكه حكم او ثابت ومحقق است لا محاله بجاى خواهد شد هدايه فى حرف التنبيه
مغنى فى اما وفى لا شاهد در اما استفتاحيه است كه بمعنى الا است از براى تنبيه آمده و واقع شده است پيش از واو قسم و داخل شده
است بر جمله اسميه اَمَا وَالَّذِيْ لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ غَيْرُهُ وَيُحْيِي الْعِظَامَ الْبِيْضَ وَهِيَ رَمِيْمٌ هو من ابيات لحاتم بن عبد الله
سعد الطائى الجواد المشهور يصف بها نفسه بالجود والاحسان الى الضيف وبعده لَقَدْ كُنْتُ اَخْتَارُ الْقِرٰى طَاوِيَ الْحَشَا
مُحَاذَرَةً مِنْ اَنْ يُقَالَ لَئِيْمٌ وَاِنِّيْ لَاَسْتَحْيِيْ رَفِيْقِيْ وَدُوْنَهُ وَدُوْنَ يَدِيْ دَاجِيْ الظَّلَامِ بَهِيْمٌ كلمة اما للتنبيه كالا
والواو للقسم وجوابه فى ما بعد البيت وهو قوله لقد كنت الخ والغيب مفعول مقدم ليعلم وغيره فاعله ويحيى مضارع من الاحياء والعظام
بالعين المهملة والظاء المعجمة ككتاب جمع عظم وهو معروف والبيض بالكسر جمع بيضاء مؤنث ابيض وهو لون معروف والواو للحال والرميم بالراء

مغنى

مغنى

مغنى

هدايه

جامى

سيوطى

مغنى

هدايه

مغنى

المهملة کاسم لبلاد المقدس یعنی اگاه باش قسم بانچنان کسیکه نمیدانند علم غیب را جز او و زنده میکرد اند استخوانها سفید وحالانکه ان استخوانها
پوسیده و کهنه شده است **مغنی فی الاشاهد** در وقوع لفظ اما است پیش از واو قسم و افاده نمودن او معنی تحقیق را **اما و
الذی لو شاء لم تخلق النوی لئن غبت عن عینی لما غبت عن قلبی** لم یسم قائله **و بعده یوهمنیك
الشوق حتی کانما اناجیك من قرب و ان لم تکن قربی** کلمة اما بمعنی الا للتنبیه والواو للقسم والنوی بالنون والواو کغنی
البعد الفراق وغبت فی الموضعین مخاطبة مجهول من الغیبة بمعنی الخفا والخطاب فیه للمحبوبة یعنی اگاه باش قسم بانچنان کسیکه اگر خواستی بود
خلق نمیکرد دوری و فراق که هر اینه اگر پنهان شده از چشم من هر اینه پنهان نیستی از دل من و دایم در یاد من هستی **مغنی فی لو شاهد** در
مقرون شدن جواب قسم منفی بها است بلام که لما غبت بوده باشد شذوذا **اما والله ان لو کنت حرا وما بالحر انت ولا
العتیق** هو للحسین بن احمد بن عبد الغفار الفسوی الفارسی لکن انشده هکذا **اما والله عالم کل شیء ورب العجی و
البیت العتیق لو انك یا حسین خلقت حرا وما بالحر انت ولا الخلیق** کلمة اما للتنبیه کالا والحر فی الموضعین
خلاف العبد والعتیق بالعین المهملة والمثناة والباء والقاف کریم فهی ضد الحر لکن اراد هنا الکریم والنجیب فی ما نافیة والباء فی بالحر زایدة
اگاه باش قسم بخداوند که اگر بودی تو ازاد مرد هر اینه مقاومت و برابری میکردم با تو وحالانکه نیستی تو ازاد و نه صاحب نجابت و کرامت **مغنی
فی ان شاهد** در وقوع ان زایده است درمیانه قسم ولو با بودن فعل قسم وجواب لو محذوف تقدیر لو کنت حرا لقاومتك **اما
اقمت واما انت مرتحلا فالله یکلاء ما تأتی وما تذر** لم یسم قائله قوله اما بکسر الهمزة فی الاولی تقدیره ان اقمت و
بالفتح فی الثانیة اما الکسر فی الاولی لان ما بعد فعل فلم تکن ما هنا عوضا عن الفعل المحذوف واما الفتح فی الثانیة فلانه حذف منه
الفعل وجعل ما عوضا عن الفعل المحذوف وتعویض ما عنه انما یکون فی ان المفتوحة دون المکسورة واقمت ماض من الاقامة ضد
الارتحال والخطاب فیه وفی ما بعد للممدوح والمرتحل اسم فاعل من الارتحال ضد الاقامة ویکلاء بالهمزة بمعنی یحفظ قوله ما تأتی ای ما
تفعله من السفر وما تذر بالذال المعجمة والراء المهملة ای ما تدع وما تترك فی وطنك من الاهل والمال یعنی حفظك الله فی السفر
والحضر یعنی اگر بوده باشی که اقامت کنی یا انکه کوچ کننده باشی پس خداوند محافظت میکند انچیزی را که روی میاوری با او در سفر خود
وانچیزی را که وامیگذاری در حضر از اهل ومال خود **مغنی فی ان شاهد** در عطف نمودن ان بفتح همزه در امای ثانیه است بر ان مکسوره
در امای اول چونکه در اصل کنت اقمت بوده است **اما ترینا حفاة لا نعال لنا انا کذلك ما تحفی وننتعل** هو
من قصیدة للاعشی واسمه میمون بن قیس اولها **ودع هریرة ان الرکب مرتحل وهل تطیق وداعا ایها
الرجل** ومنها **اتنتهون ولن ینهی ذوی شطط کالطعن یذهب فیه الزیت والفتل** قوله ترینا مخاطب من
الرؤیة والحفاة بضم الحاء المهملة والفاء والمثناة جمع حاف وهو من لا نعل له والنعال ککتاب جمع نعل وهی ما تشتر به القدم وتحفی متکلم
من الحفایة وهو کنایة المشی بغیر نعل وننتعل متکلم من الانتعال وهو المشی علی نعل ضد الحفایة یعنی اگر میبینی ما را پای برهنگان
که نیست کفشها از برای ما بدرستیکه ما هم چنین هستیم که گاهی پای برهنه راه میرویم وگاهی با کفش راه میرویم یعنی گاهی فقیر هستیم وگاهی
غنی **مغنی فی ما شاهد** در بودن کلمه ما است زاید و موضع زائده که ما در اما یکی همزه و ما قبل از تحفی بوده باشد ای ان ترینا
کذلك نحفی **ام الحلیس لعجوز شهربة ترضی من اللحم بعظم الرقبة** هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التمیمی وقال الخزانة
لعنترة بن عروس یهجو بها امرأة بانصابا لهزال والهرم قوله ام الحلیس اسم امرأة او هو تصغیر حلس وهو بالحاء والسین المهملتین الکبیر من الناس
وایضا ام حلس کنیة الاتان فلعله اراد به هنا امرأة وصغره لقصد التحقیر والشهربة بالشین المعجمة والراء المهملة والموحدة کمصغرة العجوز
المسنة وهو للبدل والعظم بالعین المهملة والظاء المعجمة کفلس معروف والرقبة العنق یعنی ام الحلیس هر اینه او پیره زنی است بسیار پیر که
خوشنود است بدل از گوشت باستخوان گردن **سیوطی فی الحروف المشبهة بالفعل شاهد** در دخول لام است بر خبر مبتدا که
عجیب بوده باشد بدون تقدیم ان بر مبتدا وخبر و در مغنی فی اللام شاهد اورده است بدخول لام بر مبتدا مقدر ای لهی عجوز تا انکه لا
نباید دخول لام بر خبر و بعضی قائل شده اند بزیادتی لام بر سر خبر **امرتك الخیر فافعل ما امرت به فقد ترکتك ذا
مال وذا نشب** هو من ابیات لعمرو بن معدی کرب الزبیدی المذحجی وقبل الشعر الخ وقبله **فقال لی قول ذی رأی و
مقدرة مجرب عاقل نزه من الریب قد نلت مجدا فحاول ان تدانیه اب کریم وجد غیر
موتشب امرتك الخیر الخ واترك خلائق قوم لا خلاق لهم واعمد لاخلاق اهل الفضل
والادب وان دعیت لغدر او امرت به فاهرب بنفسك عنه واید الهرب** قوله امرت متکلم معلوم
من الامر ضد النهی وامرت مجهول منه والواو للحال وترکتك مخاطب من الترك وذو بمعنی الصاحب والنشب بالنون والشین المعجمة والموحدة
کفرس المال الاصیل من الناطق والصامت یعنی امر کردم تو را بخوبی پس بکن انچیز را که مامور شده با و وحالانکه بتحقیق که واگذاردم

مغنی

مغنی

مغنی

مغنی

سیوطی

نور اصاحطال وصاحب ملال ازخانه ومن بعده وعیره مغنی نح ماشاهد در حذف با جاره است از الخبر ومتعدی شدن مرتك است بنفس ای مرتك بالخبر **امسی ابان ذلیلا بعد عزته وما ابان لمن اعلاج سودان** لم یسم قائله قوله ابان فی الموضعین بفتح الهمزة والموحدة والنون اسم رجل ومانافیة والاعلاج بالعین المهملة والجیم جمع علج وهو کخبر الرجل من کفار العجم والسودان بالسین والدال المهملتین کغفران جمع اسود خلاف الابیض **یعنی** شام کرد ابان کم خار شده بود بعد از عزیز بودن او ونیست ابان مکر از جمله مردان کافر عجم سیاه رنگ **مغنی فی اللام شاهد** در بودن لام مفتوحه داخله بر من جاره است بمعنی الا استثنائیه ای الا من اعلاج سودان **امست خلاء وامسی اهلها احتملوا اخنی علیها الذی اخنی علی لبد** لم یسم قائله الخلاء بالخاء المعجمة والمد کسحاب الخالی من الاهل واحتملوا بالحاء المهملة ماض من الاحتمال بمعنی الارتحال واخنی فی الموضعین بالخاء المعجمة والنون فی الموضعین بمعنی اهلك واللبد بالموحدة والدال المهملة کصرد المال الکثیر **یعنی** کردید آن منزل خالی از اهل خود وکردیدند اهل آن منزل که کوچ کردند از آن منزل وهلاك کرد آنرا ونهارا آنچنان چیزیکه هلاك کرد آنرا اشان را برمال بسیار **مختصر** فی بعض النسخ فی آخر العاشر **قطر** فی افعال الناقصة شاهد در آمدن امسی است در دو موضع بمعنی صار ای صارت خلاء وصار اهلها احتملوا **ام لا سبیل الی الشباب وذکره اشهی الی من الرحیق السلسل** هو من قصیدة لابی بکر الهذلی واسمه عامر بن الحلیس ابن جمرة یمدح بها تابط شرا وکان تزوج امه وای انه یکثر التردد عنده فوقع فی ریبة فاراد ان یقتله فلم یقدر علیه فمدحه بالشجاعة اولها **ازهیر هل لشیبة من معدل ام لا سبیل الی الشباب الاول ام لا سبیل الخ ذهب الشباب وفات منی ما مضی ونضا زهیر کریهتی وتبطلی وصحوت عن ذکر الغوانی وانتهی عمری وانکرت الغداة تقتلی** الشباب بالفتح الفتاء والواو للحال واشهی بالشین المعجمة افعل من الشهوة ای احب واهنا والرحیق بالراء والحاء المهملة والقاف کرمین صفوة الخمر والسلسل بالسینین المهملتین کجعفر العذب البارد **یعنی** با آنکه نیست راهی بسوی جوانی وحال آنکه یاد آن جوانی محبوب وکوارا تراست نزد من از شراب خالص خوشکوار سرد **مغنی فی الی شاهد** در بودن الی ثانیست بمعنی عند ای اشهی عندی من الرحیق **املتهم ثم تاملتهم فلاح لی ان لیس فیهم فلاح** هو للقاضی الارجانی یصف به قوما بالخیانة والمخالفة عن طاعة الله قوله املت متکلم من التامیل من الامل بمعنی الرجاء ای رجوتهم وتاملت متکلم من التامل بمعنی التفکر ولاح بالحاء المهملة ماض بمعنی ظهر والفلاح بالفاء المفتوحة والحاء المهملة الظفر بالخیر والنجاة **یعنی** امید وار بودم ایشان را بخوبی ورستکاری پس تامل وفکر کردم در کار ایشان پس ظاهر شد برای من اینکه نیست در ایشان رستکاری **مختصر ومطول** فی رد العجز علی الصدر من الجناس من علم البدیع **شاهد** در ورد عجز است بر صدر بطریق جناس میانه فلاح ثانی وفلاح اول که مرکبست از فاء ولاح بمعنی ظهر **امن ازدیارك فی الدجی الرقباء اذ حیث کنت من الظلام ضیاء** هو من ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین یصف بها حبیبته بالبهاء المنظر قوله امن بفتح الهمزة وکسر المیم وفتح النون ماض بمعنی الامن بمعنی السلامة وازدیارك مفعول لاجله وهو بالزاء المعجمة والدال والراء المهملة افتعال من الزیادة وهو ابلغ منها ای زیارة مع الشوق والدجی بضم الدال المهملة وفتح الجیم مقصورا الظلمة والرقباء فاعل امن وهو جمع رقیب بمعنی الحاجب والظلام بالظاء المعجمة ذهاب النور والضیاء الکثیر النور **یعنی** ایمن هستند رقیبان بجهة زیارت کردن تو با شوقیکه دارند بتو در تاریکی از تاریکی شب بعلت آنکه هر مکانی که بوده باشی تو در آنمکان روشنائی است از روی تو **مغنی** اذ شاهد در اذ است باعتبار آنکه اضافه شده است بجمله اسمیه باحتمال ظرفیه وتعلیلیه هر دو دارد **امن یهجو رسول الله منکم ویمدحه وینصره سواء** هو من قصیدة لحسان بن ثابت الانصاری یصف فیها محبوبته ویهجو فیها اباسفیان لعنه الله وقبله **الا ابلغ اباسفیان عنی مغلغلة فقد برح الخفاء بان سیوفنا ترکت عبیدا وعبد الدار سادتها الاماء هجوت محمدا فاجبت عنه وعند الله فی ذاك الجزاء اتهجوه ولست له بکفو فشرکما لخیرکما الفداء امن یهجو الخ فان ابی ووالده وعرضی لعرض محمد منکم وقاء فاما تثقفن بنی لوی جذیمة ان قتلهم شفاء** الهمزة للاستفهام ومن موصولة ویهجو مضارع هجا ای شتمه بالشعر ورسول الله مفعوله واراد به محمد بن عبد الله ص خاتم النبیین ومنکم ای من بنی امیة لعنهم الله ویمدحه مضارع من المدح بمعنی الثناء وینصره مضارع من النصر بمعنی العون ای الذی یهجو رسول الله منکم بنی امیة والذی یمدحه منا جماعة الانصار هل یکونان متساویین فی الرتبة والرفعة **یعنی** آیا کسیکه هجو میکند رسول خدا را از شما جماعت بنی امیه وکسیکه یاری میکند او را از ما جماعت انصار مساوی هستند با هم در مرتبه وشان نزد خدا وپیغمبر او **مغنی** فی حذف الموصول الاسمی من باب الخامس **شاهد** در حذف من موصوله است قبل از یمدحه وینصره باعتبار بودن ان بمعنی عطف بر یهجو ای من یمدحه وینصره سواء **انا ابن اباة الضیم من ال مالك وان مالك کانت کرام المعادن** هو للطرماح اسمه الحکم بن الحکیم التمیمی الاباة بضم الهمزة وفتح الموحدة والکسر التاء جمع اب وهو فاعل من الاباء

مغنی

محسن

قطر

مغنی

مطول مختصر

مغنی

مدح میکند او را وکسیکه ...

مغنی

بمعنی الکراهة والامتناع هو صفة لموصوف مقدر ای رجال اباة الضیم وهو بالضاد المعجمة والیاء کفلس الظلم ومالک ابو قبیلة معروفة واراد به هنا قبیلته وکرام المعادن من اضافة الصفة الی الموصوف ای معادن الکرام والمعادن جمع معدن وهو کمجلس مکان کل شیء فیه اصله والکرام ککتاب جمع کریم وهو ضد اللئیم **یعنی** منم پسر مردانیکه این صفت داشتند که منع کننده وناخوش دارنده بودند ظلم را از آل مالک بدرستیکه قبیله مالک بودند معدنهای اصلهای کرامت و بزرگواری **سیوطی قطر** فی الحروف المشبهة بالفعل **شاهد** در ملغی شدن ان مخففه از مثقله است از عمل کردن با عدم تغییر معنی او وحذف لام ابتداء از خبر او باعتبار دلالت نمودن قرینه مقام بر بودن او مخففه از مثقله و فساد معنی در صورت فرض نافیه بودن او بجهة انکه غرض شاعر مدح مالک است نه نفی بودن او معدن کرامت تا انکه مذمت کرده باشد او را **انا ابن التارک البکری بشر علیه الطیر ترقبه وقوعا** هو للمرار الاسدی وقصته ان رجلا من بنی اسد جرح بشر بن عمرو بن مرثد البکری ولم یعرف جارحه فافتخر المرار بجرحه کاذبا وکان بشر من الابطال التارک فاعل من الترک والبکری بفتح الموحدة ویاء النسبة نسبة الی بکر بن وائل بن قاسط ابی قبیلة وبشر بالموحدة والشین المعجمة والراء المهملة هو بشر بن عمرو بن مرثد البکری وعلیه یتعلق بقوله وقوعا وهو المنصوب علی التعلیل کما قیل او علی الحالیة من فاعل ترقبه فهو جمع واقع بمعنی الواقف والطیر جمع طایر وهو مبتدأ وترقبه خبره وهو بالراء المهملة والقاف والموحدة المضمومتین ای تنتظره وترصده والجملة حال من البکری ای انا ابن الذی ترک البشر الذی هو من قبیلة بکر بحیث ینتظر الطیران یقع علیه لانه جرحه جراحة قرب من الموت فالطیر ینتظر **یعنی** منم پسر انچنان کسیکه واگذارنده است مرد منسوب بقبیله بکر بن وائل را که اسم ان مرد بشر است در حالتیکه انتظار میکشند مرغان مردن او را بجهة انکه واقع شوند بر او وبخورند گوشت او را یا انکه مرغان انتظار میکشند مردن او را در حالتیکه ایستاده اند بر بالای سر او **هدایه قطر وجامی وسیوطی** فی عطف البیان **شاهد** در بشر است که کفته بیان است از برای البکری ومشتبه نمیشود ببدل باعتبار انکه اگر بدل بوده باشد باید مبدل منه در حکم سقوط باشد وصحیح باشد التارک بشر وحال انکه جایز نیست باعتبار انکه لازم میاید اضافه شدن اسم محلی بلام که التارک بوده باشد بسوی اسم خالی از الف ولام که بشر است وابن جایز نیست نزد نحویین **انا ابن جلا وطلاع الثنایا متی اضع العمامة تعرفونی** هو مطلع قصیدة لسحیم وثیل الریاحی وقیل لغیره وبعده **وان مکاننا من حمیری مکان اللیث فی وسط العرین وانی لن یعود الی قرنی غداة الغب الا فی قرین لذی لبد یصد الرکب عنه ولا تؤتی فریسته لحین** قوله جلا بالجیم یقال فلان جلا الامور ای کشفها والطلاع بالطاء والعین المهملتین کشداد مبالغة من الطلوع یقال فلان طلع الجبل ای علاه والثنایا کسجایا جمع ثنیة کسجیة وهی بالمثلثة والنون والیاء العقبة وطریقة الجبل یقال فلان طلاع الثنایا اذا کان ساما بالمعالی الامور مجربا رکابا لها یعلوها ویقهرها بمعرفته وتجاربه وجودة رایه واضع متکلم من وضع ای حط والعمامة ککتابة معروفة ای متی اضع العمامة علی راسی یعرفنی الناس لشهرتی بینهم ولکونی اهلا للعمامة والخصال المرضیة او من راسی یعرفنی الابطال بانی شجاع محارب مدافع للاعداء **یعنی** منم پسر مردیکه ظاهر ساخته است امرهای عظیم را وبسیار بالارونده است در راهها وکوههای خوفناک را ومراد امرهای دشوار وبزرک است هر زمان که بگذارم عمامه را بر سر خود میشناسید مرا که مرد عزیز ومتشخص هستم وصاحب اسم ورسم یا انکه بردارم عمامه را از سر خود وبر زمین گذارم وصورت کارشوم میشناسید مرا بانیکه مردی هستم شجاع وجنگ دیده واهل کار **قطر** فی جازم فعل المضارع **مغنی** فی متی **شاهد** در متی است که اسم شرط واقع شده است وجزم داده است دو فعل را که اضع وتعرفونی بوده باشد بنابر انکه شرط وجزاء بوده باشد از برای او **مغنی** فی غیر وفی حذف الموصوف من باب الخامس **شاهد** در حذف موصوف است قبل از صفت که جلا بوده باشد بجهة اختصار ای انا ابن رجل جلا الامور **انا ابن دارة معروفا بها نسبی وهل بدارة یا للناس من عار** هو من قصیدة لسالم بن دارة الیربوعی یهجو بها فزارة ودارة بفتح الدال والراء المهملتین اسم امه والضمیر فی بها یرجع الیها والنسب بالنون والسین المهملة والموحدة کفرس القرابة قوله وهل بدارة ای لانتساب بدارة وهل للاستفهام الانکاری ویا لمجرد التنبیه او للنداء فالمنادی محذوف ای یا قومی واللام المفتوحة فی للناس للتعجب ومن زائدة والعار بالعین والراء المهملتین العیب **یعنی** منم سالم پسر دارة در حالتی که شناخته شده است بان دارة نسب وخویشی من وایا منسوب بودن بدارة ای قوم تعجب میکنم از مردم عیب وعار است از برای کسی یا انکه فخر است از برای انکس **سیوطی** فی الحال **شاهد** در حذف عامل حال مؤکده است که معروفا بوده باشد باعتبار انکه تاکید واقع شده است جمله انا ابن دارة را که مبتدا وخبر است ای احقه معروفا **انا ابن ماریة اذ جد النقر وجاءت الخیل اثابی زمر** هو لعبد الله بن ماریة الطائی وقیل هو لفدکی ابن عبد المنقری والاول اصح قوله ماریة بالراء المهملة وتشدید الیاء للضرورة واصلها کجاریة هی بنت ارقم الطائی ام الشاعر اشتهر بها وهی فی اللغة المرأة البیضاء البراقة وروایتها بالواو مکان الراء تصحیف وجد بفتح الجیم وتشدید الدال المهملة ای تحقق واشتد بفتح النون وضم القاف وسکون الراء المهملة اصله النقر بسکون القاف کفلس وهو صوت باللسان بان یلزق طرف اللسان بمخرج النون فیصوت به لیسکن به الفرس اذا اضطرب بفارسه او تزعجه لتسرع الخیل

ز ابن دارة الف

سیوطی

قطر

هدایه

قطر

جامی

سیوطی

قطر

مغنی

مغنی

سیوطی

والتفرس

بالهاء

بالخاء المعجمة والباء كفلس جماعة الافراس لا واحد لها والاثابي بفتح الالف المثلثة وكسر الموحدة وتشديد الياء جمع اثبية وهي كالبنية الجماعة
والعصبة من الفرسان والزمر بالزاء المعجمة والراء المهملة كعنق جمع زمرة كغرفة العصبة واراد بها الجيش یعنی منم عبد الله پسر ماویه طائی
در وقتیکه متحقق وسخت شود آواز بی که بجهة ساکن کردن اسب بجهة رجادت اوردن اسب بان جای میکنند سواران جنگی وبیایند سواران
جنگی که جماعت جماعت گروه گروه باشند سیوطی فی الظرف شاهد در نقل نمودن حرکة ضمه ان قرات بقاف ساکنه او در حالت وقف بجهة
ضرورت مغنی فی الوقف من باب الثالث شاهد در اذ است که بمعنی حین است و متعلق است بچیزیکه دلالت بر او میکند ابی و صفت است که
انا ابن ماویه بوده باشد باعتبار انکه ماویه دختر ادنم است خود ادنم هرکه صاحب سخاوت وجود وشجاعت بوده اند پس ابی شجاع یا جواد
انا ابن ماویه فهمید میشود لکن لفظ شجاع در اینجا مناسب تر است أَنَا أَبُو الْمِنْهَالِ بَعْضَ الْأَحْيَانِ لَيْسَ عَلَيَّ حَسَبِي بِضُؤْلَانٍ
لم يسم قائله شبه الشاعر نفسه بابی المنهال وهو بالنون كمسواكنية رجل سخی واصله بمعنى كثير الانهال ای السخاء والاحيان بالحاء المهملة والياء و
النون جمع حين بمعنى الوقت والحسب بالمهملتين والموحدة كفرس ما يعده الانسان من مفاخر ابائه والبازاءة والضؤلان بالضاد المهملة
والواو المشددة والنون كشداد مبالغة من الضون بمعنى الحفظ یعنی منم در شجاعت وسخاوت چون ابو المنهال در بعضی از اوقات ونیست بر من
حسب من دنیا محافظت کننده ونگاهدارنده مرا بلکه نگاهدارم من شجاعت وسخاوت مغنی فی الظروف من باب الثالث شاهد در بودن
ظرفست که بعض الاحيان بوده باشد متعلق بچیزیکه دلالت میکند بر او ابی وصفیت است که انا ابو المنهال بوده باشد باعتبار انکه ابو المنهال کنیه مرد شجاع
وسخی است پس ابی شجاع یا سخی از او فهمید میشود مغنی فی الامور التی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در کسب نمودن کلمه بعض
است ظرفیت را از الاحیان باعتبار اضافه شدن او بمضاف الیه ظرف که الاحیان بوده باشد چونکه جمع حین است وحین ظرف زمان است أَنَا أَبُو
النَّجْمِ وَشِعْرِي شِعْرِي لِلّٰهِ دَرِّي مَا أَجَنَّ صَدْرِي هو لابی النجم العجلی وبعده مِنْ كَلِمَاتٍ بَاقِيَاتِ الْحِجْرِ
تَنَامُ عَيْنِي وَفُؤَادِي يَسْرِي مَعَ الْعَفَارِيتِ بِأَرْضٍ قَفْرِ قوله ابو النجم بالنون والجيم كفلس كنية شاعر هذا البيت يقول
انا انا وشعری وشعری ای ما تغیر عما كان من الفصاحة والدر بفتح الدال وتشديد الراء المهملتين بمعنى الخير واصله بمعنى كثرة اللبن ثم استعمل
فيه حتى صار حقيقة وما للتعجب واجن فعل من الاجنان وهو بالمهملات بمعنى الادراك وروى مكانه اجن وهو بالجيم والنون افعل من الجنون خلاف
العقل یعنی منم ابو النجم وشعر من الحال شعر منست وتغییر نکرده است از براخدا است خوبی من وتعجب میکنم که چه قدر صاحب ادراک و
حس کرد اینده است سینه مرا مغنی فی من وفی الرابع عشر من باب الثالث مطول فی احوال المسند شاهد در بودن شعری شعری
است مبتدا وخبر یا بودن انها متحد در طریق تعریف لفظ لکن مختلف بحسب معنی ای شعری الآن هو شعری من قبل لم يضعف ولم يكل الطبع
یا بحذف مضاف ای مثل شعری فیما كان بنا بر تغییر صاحب مطول أَنَا أَبُو سَعْدٍ إِذَا اللَّيْلُ دَجَى يُخَالُ فِي سَوَادِهِ يَرَنْدَجَا هو
لسويد بن ابی كاهل اليشكري وابو سعيد كنيته ودجا بالدال المهملة والجيم بمعنى اظلم ويخال بالخاء المعجمة مجهول من الخيال بمعنى الظن والیرندج
بالياء والراء المهملة والنون والدال المهملة والجيم كسفرجل الزاج او جلد الاسود یعنی منم ابو سعد در وقتیکه شب تاریک شود که گمان کرده
شود که سیاهی او چون سیاه زاج سیاه یا پوست سیاه است مغنی فی فی شاهد در وقوع لفظ فی است که اندر ای یخال سواده سواد
یرندج أَنَا الْبَازِي الْمُطِلُّ عَلَى نُمَيْرٍ أُتِيحَ مِنَ السَّمَاءِ لَهَا انْصِبَابَا هو لجرير بن عطية بن الخطفى التميمي يهجو به بني نمير البازي
بالموحدة والزاء المعجمة والياء طاير معروف وهو ضرب من الصقور والمطل بالطاء المهملة واللام المشددة اسم فاعل بمعنى المشرف ونمير
بالنون والياء كزبير هو نمير بن عامر ابو قبيلة معروفة واراد به هنا قبيلته واتيح بالمثناة والياء والحاء المهملة مجهول بمعنى قدر والضمير في لها
نمير والانصباب بالضاد المعجمة والموحدتين كسحاب داوة كالغيم او سحاب رقيق كالدخان یعنی منم چون باز اینجانیکه مشرف شونده است
بر قبیله نمیر که مقدر شده است از اسمان از برای هلاکت انها ابی بخار وطوسی مطول فی التلميح من الخاتمة شاهد در تلمیح نمودن
تمیمی است در قول خود ما في الجوارح احب الی من البازی از برای شریک نمیری بان شعر جریر أَنَا الذَّائِدُ الْحَامِي الذِّمَارَ وَإِنَّمَا
يُدَافِعُ عَنْ أَحْسَابِهِمْ أَنَا أَوْ مِثْلِي هو من قصيدة للفرزدق يهجو بها جرير بن عطية الخطفى التميمي وقبله فَإِنْ يَكُ
قَيْدِي كَانَ نَذْرًا نَذَرْتُهُ فَمَا بِي عَنْ أَحْسَابِ قَوْمِي مِنْ شُغُلٍ الذائد بالذال المعجمة والهمزة والدال المهملة فاعل
من الذود بمعنى الطرد والمنع والحامي بالحاء المهملة فاعل من الحماية وهو كناية منع الضرر والذمار بالذال المعجمة والراء المهملة ككتاب ما يلزمك
حفظه وحمايته ويدافع مضارع من المدافعة بمعنى الدفع والاحساب جمع حسب وهو بالحاء والسين المهملتين والموحدة كفرس ما يعده الانسان
من مفاخر ابائه ومثل الرجل شبهه ونظيره في الرتبة یعنی منم انچنان کسیکه منع کننده ودفع کننده است ضرر را از انچیزیکه واجبست
محافظت کردن او وایست و جز این نیست که دفع میکند از حسبهای ایشان ضرر را من یا کسیکه مثل منست در شجاعت ورتبه مغنی فی ما
ومطول فی القصر شاهد در منفصل اوردن ضمیر است که لفظ انا بوده باشد بعد از انما بجهة غرض قصر أَنَا الَّذِي سَمَّتْنِي أُمِّي
حَيْدَرَةْ ضِرْغَامُ آجَامٍ وَلَيْثٌ قَسْوَرَةْ هو لامير المؤمنين علي بن ابي طالب ع يرتجز به في بعض الحروب وبعده عَبْلُ

الذِّرَاعَيْنِ شَدِيدُ الْقَصَرَه   اَيْكِلُكُمْ بِالسَّيْفِ كَيْلَ السَّنْدَرَه   قوله حيدرة بهاء السكت للوقف صله حيدر كجعفر اسم الامام
والضرغام بالضاد والغين المعجمتين بينهما راء مهملة كسنور والليث بالياء والمثلثة كفلس والقسورة بالقاف والسين والراء المهملتين بينهما واو كجعفرة
اسماء للاسد والاجام بالمد والجيم جمع اجمة بالضم وهو الشجر الملتف وانما نسب الى الاسد اليها الكثرة وجوده فيها يعني منم انچنان كسيكه نام
كذارد است مرا مادر من حيدر ومنم شير بيشها كه شير شجاع وشير صاحب قوة مطول في احوال المسند اليه شاهد در ضمير متكلم در سمتني است
كه ميبايست بلفظ غايب بيايد ودر سمته بگويد نظر بانكه ان ضمير عايد موصول است لكن چون غرض انحضرت خبر دادن از نفس خود بود از نا با
بودن آخر حين اول پس ضرورت ندارد به بازگشت ضمير بر اول وحمل كلام بر معنى بجهة عدم اشتباه   اِنَارَةُ الْعَقْلِ مَكْسُوفٌ بِطَوْعِ الْهَوٰى   وَ
عَقْلُ عَاصِي الْهَوٰى يَزْدَادُ تَنْوِيرًا   لم يسم قائله الانارة بالنون والراء المهملة كالكتابة مصدر انار بمعنى اضاء والعقل ضد الجهل والمكسوف
بالسين المهملة والفاء مفعول من الكسف بمعنى الاحتجاب والطوع بالطاء والعين المهملتين بينهما واو كفلس الانقياد والهوى ميل النفس والعاصي فاعل
من العصيان بمعنى المخالفة ويزداد مضارع من الازدياد وتنويرا تميز يعني روشنائي عقل پوشيده شده است بسبب طاعت كردن شخص خواهش
نفس خود را وعقل كسيكه مخالفت كند است خواهش نفس خود را زياد ميشود از حيثيت نور بخشيدن مغني في الامور التي يكتسبها الاسم
بالاضافة من باب الرابع شاهد در كسب نمودن مضاف مؤنث است كه انارة بوده باشد تذكير را از مضاف اليه مذكر كه العقل بوده است بدليل
مذكر آمدن خبر او كه مكسوف است والا ميبايست كه مكسوفة بگويد   اَنَا سَيْفُ الْعَشِيرَةِ فَاعْرِفُونِي   حَمِيدًا قَدْ تَذَرَّيْتُ السَّنَامَا
لم يسم قائله العشيرة بالعين المهملة والشين المعجمة والياء والراء المهملة والياء كسفينة بنو الاب الادنون من الاب وقبيلة الرجل والحميد بالحاء والدال
المهملتين فعيل من الحمد بمعنى الثناء وتذريت بالتاء والذال المعجمة والراء المهملة المشددة والياء متكلم من التذري بمعنى الاستعلاء والسنام بالسين
المهملة والنون كسحاب اعلى كل شيء يعني منم شمشير خويشان پدري وقبيلة خود پس بشناسيد مرا ستايش كرده شده كه بتحقيق طلب كردم بالائي
رفتن بلندي هر چيز را   نظام في الوقف شاهد در ثبوت الف انا بوزن على بجهة ضرورت وحال انكه قياس در او حذف الف وفتح نون
است   اِنَّ الْحَقَّ لَا يَخْفَىٰ عَلٰى ذِي بَصِيرَةٍ   وَاِنْ هُوَ لَمْ يَعْدِمْ خِلَافَ مُعَانِدِ   لم يسم قائله كلمة ان مخففة عن المثقلة و
الحق اسمه ولا يخفى خبره والبصيرة بالموحدة والصاد والراء المهملتين كسفينة عقيدة القلب والفطنة ويعدم بكسر الدال مضارع من العدم بالضم
بمعنى الفقدان والخلاف ككتاب المخالفة والمعاند بالعين والدال المهملتين بينهما نون اسم فاعل من المعاندة وهو المعارضة بالخلاف يعني بدرستيكه
حق پوشيده وپنهان نيست بر صاحب بصيرتي وبينائي واگرچه او معدوم ومفقود نكند مخالفت كسي را كه معارضه ميكند با او بمخالفت يعني حق
هميشه ظاهر است واگرچه دفع خلاف معاند نتواند كرد مغني في اللام شاهد در حذف لام فارقه ميان اثبات ونفي است در خبر ان مخففه از
مثقله باعتبار بودن خبر او منفي بلا ودلالت نمودن نفي خبر بر اينكه لفظ ان مخففه است نه نافيه اي ان الحق لا يخفى   اِنِ الْعَقْلُ فِي اَمْوَالِنَا
لَا نَضِيقُ بِهَا ذِرَاعًا وَاِنْ صَبْرًا فَنَصْبِرُ لِلصَّبْرِ   هو من ابيات لهدبة بن الخشرم بن خنبس العذري يخاطب بها معاوية بن ابي
سفيان عليهما اللعنة ويحكي له مقاتلته مع زيادة حين اتاه عبد الرحمن اخو زيادة عند معوية لطلب ثار اخيه وقبله   رَمَيْنَا فَرَامَيْنَا فَصَادَفَ
سَهْمُنَا مَنِيَّةَ نَفْسٍ فِي كِتَابٍ وَفِي قَدَرِ   وَاَنْتَ اَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فَمَا لَنَا   وَرَاءَكَ مِنْ مَعْدًى وَلَا عَنْكَ مِنْ قَصْرِ
كلمة ان حرف شرط وفعله محذوف اي ان يكن العقل وهو بفتح العين المهملة وسكون القاف الدية ونضيق بالضاد المعجمة والقاف متكلم مجزوم
من الضيق ضد الوسع يقال ضقت بالامر ذراعا اذا لم تطقه ولم تقف عليه والذراع في الاصل بسط اليد والصبر حبس النفس من القلق
والجزع يعني ان طولبنا بالدية نطيق اداءه وان حبسنا للدية قصاصا فنصبر للقتل قصاصا يعني اگر بوده باشد ديه دادن در اموال ما
تنگ نميشويم بواسطه دادن آن ديه ذراعي را يعني ديه ميدهيم چونكه طاقت داريم بر اداء آن واگر حبس كرده شويم بواسطه ديه بجهة قصاص
كردن پس صبر ميكنيم تا آنكه كشته شويم از روي قصاص مغني في ما شاهد در حذف فعل شرط است بعد از ان شرطيه اي ان يكن العقل
في اموالنا   اَنْتَ تَكُونُ مَاجِدٌ نَبِيلُ   اِذَا تَهُبُّ شَمْاَلٌ بَلِيلُ   هو لام عقيل بن ابي طالب قالته وهي ترقصه الخطاب في
انت لعقيل والماجد بالجيم والدال المهملة فاعل من المجد وهو نيل الشرف والكرم والنبيل بالنون والموحدة والياء كامير فعيل من النبل
وهو الذكاء والنجابة والشمال كجعفر لغة في الشمال وهي ريح معروفة والبليل بالموحدة والياء فعيل من البلل وهو كفرس الندوة يعني
تو ئي بزرگوار ونجيب هر گاه بوزد باد شمال تر وتازه واين كنايه است از بودن او بزرگوار وصاحب سخاوت سيوطي في افعال الناقصة
شاهد در زياد شدن تكون مضارع كان است ميان مبتدا وخبر كه انت ماجد بوده باشد   اِنْ تَرْكَبُوا فَرُكُوبُ الْخَيْلِ عَادَتُنَا
اَوْ تَنْزِلُونَ فَاِنَّا مَعْشَرٌ نُزُلُ   هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس وقبله   لَئِنْ مُنِيتَ بِنَا عَنْ غِبِّ مَعْرَكَةٍ
لَا تُلْفِنَا عَنْ دِمَاءِ الْقَوْمِ نَنْتَفِلُ   الخيل بالخاء المعجمة والياء كفلس جماعة الافراس ولا واحد له وتنزلون مخاطب من النزول
والمعشر الجماعة والنزل ككتف كثير النزول يقول انا نقاوم معكم على اي حالة تكونوا عليه يعني اگر سوار ميشويد بجهة جنگ كردن
پس سوار شدن بر اسب عادت ما است با اينكه فرود ميائيد از اسبان خود پس بدرستيكه ما جماعتي هستيم بسيار فرود آينده مغني في

القاعدة الثانية من باب الثامن شاهد در حذف مبتدا ست قبل زنتزلون ای انتم تنزلون بنا بر مذهب یونس تا انکه عطف شده
باشد جملهٔ اسمیه بر جملهٔ شرطیه که ان ترکبوا است نه اینکه عطف اسمیه بر فعلیه بجای شده باشد بر قاعدهٔ یغتفر فی الثوانی ما لا یغتفر فی
الاوائل باعتبار لزوم فعلیه بودن جملهٔ شرطیه اِنْ تَسْتَغِيثُوا بِنَا اِنْ تُذْعَرُوا تَجِدُوا مِنَّا مَعَاقِلَ عِزٍّ زَانَهَا كَرَمٌ لم يسم قائله
قوله تستغیثوا مخاطب من الاستغاثة وهو طلب الغوث وتذعروا مجهول من الذعر وهو بالذال المعجمة والعین والراء المهملتین بمعنی الفزع
والخوف وتجدوا مخاطب من الوجدان بمعنی الادراک ورکی الافعال الثلثة بصیغة الغائب ایضا والمعاقل بالعین المهملة والقاف جمع معقل و
هو کمجلس الملجا والعز بکسر العین المهملة والزاء المشددة خلاف الذل وزانها بالزاء المعجمة والنون ماض من الزین وهو بالفتح خلاف الشین وضمیر
المفعول یرجع الی المعاقل وکرم فاعله وهو بالراء المهملة کفرس ضد اللؤم والجملة صفة للمعاقل یعنی اگر طلب فریاد رسی کنید با جماعت اگر ترسید
شوید میبابید از ما جماعت پناهگاه عزتی که این صفت اشتر باشد که زینت داده باشد آنها را کرامت و بزرگواری معنی فی بیان
مکان المقدر من باب الخامس شاهد در وقوع تجدوا است جزای ان تذعروا شرط سابق بر او و تقدیر ان تستغیثوا بنا مذعورین تجدوا
و بنا بر قول بتقدیم شرط ثانی تقدیر چنین است که ان تذعروا ان تستغیثوا بنا تجدوا اِنْ تَصْرِمُونَا وَصَلْنَاكُمْ وَاِنْ تَصِلُوا
مَلَأْتُمْ اَنْفُسَ الْاَعْدَاءِ اِرْهَابَا لم یسم قائله قوله تصرمونا مخاطب من الصرم وهو بالصاد والراء المهملتین کفلس بمعنی القطع والترک
ووصلنا متکلم مع الغیر من الوصل وهو خلاف الصرم وملأتم ماض من الملاء والاعداء جمع عدو وهو الخصم والارهاب بالراء المهملة والموحدة
مصدر رهب الرجل اذا اخفته وهو ثانی مفعول ملأتم یعنی اگر قطع الفت کنید از ما مواصلت میکنیم شما را و دوستان شما را بخواهیم داشت
و اگر شما هم مواصلت کنید با ما پر کرده اید نفسهای دشمنان ما از ترسیدن از ما محسنی النوع السادس فی بعض النسخ سیوطی فی عوامل
الجزم شاهد در وقوع شرط است فعل مضارع که تصرمونا بوده باشد و بودن جزای فعل ماضی که وصلنا کم است اِنْ تَغْفِرِ
اللّٰهُمَّ تَغْفِرْ جَمًّا وَاَیُّ عَبْدٍ لَكَ لَا اَلَمَّا هو من ابیات لابی خراش الهذلی واسمه خویلد بن مرة انشده حین سعی
بین الصفا والمروة وقبله لاهم هذا رابع ان تما اتمه الله وقد اتما ان تغفر الخ اذا ما وحدث الما اقول
یا اللهم یا اللهما الجم بفتح الجیم وتشدید المیم الکثیر من الشیء ومجمعه والمّ ماض من الالمام بمعنی النزول والفاظ الاولی ای عبد
لک ما نزل بمعصیته یعنی اگر بیامرزی ای خداوند بیامرزی همه گناه را و کدام بنده ایست از برای تو که نیاورده باشد گناه را مغنی فی لا
شاهد در دخول لا نافیه است بر فعل ماضی که الم بوده باشد بدون تکرار لا شدوذا اَنْ تَقْرَاٰنِ عَلَی اَسْمَاءَ وَیْحَکُمَا مِنِّی
السَّلَامَ وَاَنْ لَا تُشْعِرَا اَحَدًا لم یسم قائله وقبله یا صاحبی فَدَتْ نَفْسِی نُفُوسَکُمَا وَحَیْثُمَا کُنْتُمَا لَاقَیْتُمَا رَشَدَا
اِنْ تَحْمِلَا حَاجَةً لِی خَفَّ مَحْمِلُهَا تَسْتَوْجِبَا نِعْمَةً عِنْدِی بِهَا وَیَدَا ان بفتح الهمزة مصدریة واسماء اسم حبیبة الشاعر
والواو للعطف ویحکما اصله یحکمان حذف النون لانه منصوب بان مقدرة ای واساً لکما ان یحکما ثم نقل سکون الحاء بالیاء وفتح الیاء
بالحاء للضرورة وهو مضارع من الحکم بمعنی القضاء وقال بعضهم انه مرکب من ویح بفتح الواو وسکون الیاء وفتح الحاء المهملة وکما وویح کلمة
وهو اسم فعل کما ان ویل کلمة عذاب یقال عند التعجب وتشعرا مضارع من الاشعار بمعنی الاعلام والاخبار یعنی که ای دو نفر صاحب من باید که
بخوانید و عرض کنید بر اسماء و بیجا آورید از جانب من سلام او را و اینکه دانا ی با خبر نکردانید احدی را از این حکایت تصریح فی الناقص
مغنی فی ان وفی القاعدة الحادی عشر من باب الثامن شاهد در رفع دادن ان مصدریه است تقران را تشبیه بما مصدریه
در اهمال او از عمل نصب عطا کردن با و حکم ما زایدة بدلیل ثبوت نون تقران والا میبایست که نصب دهد او را باسقاط نون از او اَنْجَبَ اَیَّامَ
وَالِدَاهُ بِهِ اِذْ نَجَلَاهُ فَنِعْمَ مَا نَجَلَا هو للاعشی واسمه میمون بن قیس یمدح به سلامة وهو کسحاب اسم رجل قوله انجب بالنون
والجیم والموحدة ماض من الانجاب یقال انجب فلان اذا ولد نجیبا وایام منصوب علی الظرفیة ووالداه فاعل انجب والباء سببیة والضمیر
یرجع الی سلامة ونجلاه بالنون والجیم ماض بصیغة التثنیة ای ولداه وفاعل المخصوص بالمدح محذوف ای فنعم ما نجلاه یعنی کردید ند نجیب
بزرگ حسب پدر و مادر ان سلامه در روز یکه متولد ساختند او را بسبب وجود او پس خوب ولادتی است چنین ولادت سیوطی فی
الاضافة شاهد در اضافه شدن اذ جمله است که والداه به بوده باشد مثال مضاف که ایام است مضاف الیه که اذ نجلاه بوده باشد تقدیر
انجب والداه به ایام اذ نجلاه است اَنَحْوِیَّ هٰذَا الْعَصْرِ مَا هِیَ لَفْظَةٌ جَرَتْ فِی لِسَانَیْ جُرْهُمٍ وَثَمُودِ اِذَا اسْتُعْمِلَتْ
فِی صُورَةِ الْجَحْدِ اُثْبِتَتْ وَاِنْ اُثْبِتَتْ قَامَتْ مَقَامَ جُحُودِ هما لابی العلاء المعری واسمه احمد بن عبد الله التنوخی اللغوی
الهمزة للنداء والنحوی نسبة الی النحو ای من کان کاملا فیه ولسانی باسقاط نون التثنیة عند الاضافة وجرهم بالجیم والراء المهملة کقنفذ
حی من الیمن وثمود بالمثلثة المفتوحة والواو والدال المهملة قبیلة اخری واستعملت مجهول من الاستعمال والجحد والجحود کلاهما بالجیم والحاء
والدال المهملتین کفلس وفلوس مصدران من جحد بمعنی انکر واثبت ماض من الاثبات وهو خلاف الجحد یعنی ای کسیکه در علم
نحو کامل هستی در این زمان کدام است آن لفظی که جاری شده است در زبان قبیله جرهم و ثمود که هرگاه استعمال کرده شود در صورت جحد مقام نفی

مغنی

محسن سیوطی

مغنی

تصریح مغنی

مغنی

سیوطی

کاد

افاده میکند ان لفظ معنی اثبات را واکر در مقام اثبات استعمال شود مبالسند مقام جحد نفی یعنی افاده میکند معنی لفظ را و مراد از ان لفظ لفظ

است و این دو بیت در مغنی فی الثامن عشر من باب الخامس در مقام ذکر بیان کیفیت کاد که نفی او اثبات او اثبات او نفی ذکر کرده است و شاهد

اورده است برادای نمودن ابو العلاء معری این مطلب را بطریق لغز در بیت خود اَنَسِیَ اَبَا نَصْرٍ نَسِیْتُ اِذَنْ یَدِیْ فِیْ حَیْثُ

سُعَرٌ یَنْتَصِرُ الْفَتٰی وَیُنِیْلُ هَیْهَاتَ لَا اٰبَی الزَّمَانُ بِمِثْلِهِ اِنَّ الزَّمَانَ بِمِثْلِهِ لَبَخِیْلٌ هما لابی تمام الطائی یرثی

بهما محمد بن حبیب حمید الطائی المکنی بابی نصر قوله انسی بحذف همزة الاستفهام قبله ای انسی وهو متکلم من النسیان ضد الحفظ و منہ نسیت

بصیغة المتکلم و نسیان الید کنایة عن فقدانها و ینتصر مضارع من الانتصار بمعنی طلب النصرة والانتقام والفتی الشاب والسخی الکریم وینیل

بالنون والیاء مضارع من الانالة بمعنی الاعطاء واختصاص نسیان الید فی هذین الموضعین لشدة احتیاج المرء بها فیهما و هیهات اسم فعل بمعنی

بعد نسیانه او بعد الاتیان بمثله والبخیل ضد السخی یعنی ایا فراموش میکنم ابا نصر را و خیال کند که مفقود سازم و نیابم در ان هنگام دست

خود را در زمانیکه انتقام میکشد جوانمرد از دشمن خود و زمانیکه عطای میکند مال را بفقیر دور است فراموش من نمیاورد روزکار بمثل

ان ابا نصر کسی را بدرستیکه روزکار باوردن مثل او هر اینه صاحب بخل و مضایقه است ایضاً قوله اَعْدٰی الزَّمَانَ سَخَاؤُهٗ

فَسَخَابِهٖ وَلَقَدْ یَکُوْنُ بِهِ الزَّمَانُ بَخِیْلًا هو لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین قوله اعدی بالعین والدال المهملتین من

العدوی وهو بالفتح بمعنی السرایة وهو مجاورة الشئ من شئ الی غیره والزمان مفعوله وسخاؤه فاعله والضمیر فیه للممدوح والواو للحال و

البخیل ضد السخی یعنی در کذشت و سرایت کرد بخشش انمرد در روزکار و او رسید بان روزکار پس بخشش کرد روزکار بوجود انمرد و حال انکه

هر اینه بتحقیق که میباشد روزکار باوردن مثل او صاحب بخل و مضایقه مختصر و مطول فی الخاتمة من علم البدیع شاهد در

سرقت نمودن شاعر شعر ثانی است معنی را از شعر شاعر اول با بودن شعر ثانی مذموم و مردود اَنَفْسًا تُطَیِّبُ بِنَیْلِ الْمُنٰی وَدَاعِیُ

الْمَنُوْنِ یُنَادِیْ جِهَارًا لم یسم قائله الهمزة للاستفهام و تطیب مجانا طب من الطیب هو بالکسر اسم ما یتطیب به الانسان والخطاب فیه

لنفس الشاعر والنیل بالنون المفتوحة والیاء الساکنة بمعنی الاصابة والمنی بضم المیم وفتح النون مقصور جمع منیة وهی کغرفة اسم لما یتمناه الانسان

والداعی فاعل من الدعوة والمنون بالنونین کصبور الموت و ینادی مضارع من المناداة من النداء بمعنی الصوت وجهارا بالجیم والراء المهملة اما

حال ای مجاهرا او صفة لموصوف محذوف ای نداء جهارا وهو ککتاب ضد الخفاء یعنی ایا خوش دل میشوی بر رسیدن بارزوها و حال انکه

خواننده مرک ندا میکند ندا کردن بلند و باواز بلند میخواند مردمان را بسوی خود مغنی فیما افترق فیه الحال والتمیز من باب الرابع شاهد

در تقدیم تمیز است که نفسا بوده باشد بر عامل خود که فعل متصرف است که تطیب بوده باشد بجهة ضرورت اَیَا بِیْ بِالَّذِیْ اسْتَقْرَضْتُ

خَطًّا وَاَشْهِدْ مَعْشَرًا قَدْ شَاهَدُوْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ خَلَّاقَ الْبَرَایَا عَنَتْ لِجَلَالِ هَیْبَتِهِ الْوُجُوْهُ

یَقُوْلُ اِذَا تَدَایَنْتُمْ بِدَیْنٍ اِلٰی اَجَلٍ مُسَمًّی فَاکْتُبُوْهُ الابیات لاعمر والنسفی قوله ائلنی امر من الانالة وهو بالنون بمعنی الاعطاء

واستقرضت مخاطب من الاستقراض بمعنی طلب القرض من الغیر والخط الکتاب والصحیفة واشهد بفتح الهمزة وکسر الهاء امر من الاشهاد وهو طلب

الشهادة والمعشر الجماعة وشاهدوه ماض بمعنی عاینوه اطلعوا علیه والخلاق مبالغة من الخالق والبرایا بالموحدة والیاء کسجایا جمع بریة کسجیة

الخلق وعنت بالعین المهملة والنون تاء التانیث الساکنة بمعنی خضعت وذلت والوجوه فاعله و تداینتم ماض من التداین وهو اعطاء

الدین کل واحد من الرجلین بالاخر والدین بالفتح ماله اجل وما لا اجل له فهو قرض والاجل بالجیم کفرس الموعد والمسمی مفعول من التسمیة و

الاجل المسمی الزمان المعین یعنی عطای کن مرا بواسطه انچه را مالیکه قرض کرفته از من نوشته و کاغذ را و کواه بکیر بر ان امر کروهی را که

بتحقیق که معاینه دیده اند او را پس بدرستیکه خداوند بکر بسیار خالق کننده است خلایق را که اینصفت دارد که پست و خوار شده است

بجهة بزرکی هیبت او رویها خلایق میکوید در کلام خود که هرکاه بکیرد یکدیکر قرض بدهید مال را تا زمان معینی را پس بنویسید و ضبط کنید

او را مطول فی الخاتمة من علم البدیع شاهد در عقد نمودن شاعر است اٰیۃ اذا تداینتم بدین الخ را از قران مجید در شعر خود به

طریق نظم اِنْ کُنْتِ اَزْمَعْتِ عَلٰی هَجْرِنَا مِنْ غَیْرِ مَا جُرْمٍ فَصَبْرٌ جَمِیْلٌ وَاِنْ تَبَدَّلْتِ بِنَا غَیْرَنَا

فَحَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَکِیْلُ هما لابی القاسم بن الحسن الکاتب یخاطب امراة قوله ازمعت مخاطبة من الازماع وهو بالزاء المعجمة و

العین المهملة بمعنی الاجماع والاثبات علی الامر والهجر بالفتح القطع والترک وکلمة ما زائدة والجرم بالجیم والراء المهملة کقفل الذنب وغیرنا

مفعول تبدلت یعنی اکر بوده باشی که قصد کرده باشی از روی جزم و یقین بر دوری و قطع الفت کردن از ما از دون کناهی که از ما انسب

بتو سر زده باشد پس صبر میکنم صبر کردن نیکوئی و اکر تبدیل کنی غیر ما را بما و دوست بکیری بکیری از برای خود پس بس است ما را خداوند و خوب

وکیلی است مختصر و مطول فی الخاتمة من علم البدیع شاهد در اقتباس نمودن شاعر است از کلام الله مجید فصبر جمیل و فحسبنا الله

ونعم الوکیل را و بنظم اوردن او است ان دو فقره را در شعر خود اِنْ کُنْتَ قَاضِیَ نَحْبِیْ یَوْمَ بَیْنِکُمْ لَوْ لَمْ تَمُنُّوْا بِوَعْدٍ غَیْرِ

مَکْذُوْبِ لم یسم قائله کلمة ان مخففة عن المثقلة والقاضی بمعنی المدرک والنحب بالنون والحاء المهملة والموحدة کفلس الموت والاجل بالقاف

مختصر

مطول

مغنی

مطول

مختصر مطول

فلانٌ قضی نحبه ای مات و ادراک اجله و البین بفتح الموحدة و سکون الیا و النون البعد و الفراق و تمنوا بفتح المضارعة و المیم و النون المشددة

المضمومتین مضارع من التمنی و المکذوب اسم مفعول من الکذب خلاف الصدق و روی مکانه تودیع هو بمعنی الوداع و جواب لو محذوف ای

لو لم تمنوا ابو عد صادق مت یوم فراقکم یعنی بد رستیکه بود کی پاینده اجل خود را در روز جدائی و فراق شما اگر منت نکذارده بود بر من به

وعده راست یعنی اگر مرا وعده راست نداده بود بدهر اینه مرده بودم در روز جدائی شما مغنی فی اللام شاهد در حذف لام فارقه میان

اثبات و نفی است و خبر ان مخففه از مثقله که قاضی بود باشد ای لقاضی بجهة عدم اشتباه ان مخففه بان نافیه نظر بانکه قرینه مقام دلالت

میکند بر انکه مقصود اثبات است نه نفی **اِنْ هُوَ مُسْتَوْلِیًا عَلٰی اَحَدٍ ۞ اِلَّا عَلٰی اَضْعَفِ الْمَجَانِیْنِ** لم یسم قائله کلمة ان نافیه

والمستولی بالسین المهملة و المثناة اسم فاعل من الاستیلاء بمعنی الغلبة و اضعف فعل تفضیل من الضعف ضد القوة و المجانین جمع مجنون

وهو من به داء الجنون یعنی نیست انمرد غالب شونده بر احدی مگر بر ضعیفترین دیوانها سیوطی فی ما و لا المشبهتین بلیس شاهد

در عمل کردن ان نافیه است نوع عمل لیس باعتبار انکه هو اسم اوست و مستولیا منصوب بنا بر انکه خبر بود باشد از برای او **اِنْ**

یَحْسُدُوْنِیْ فَاِنِّیْ غَیْرُ لَائِمِهِمْ ۞ قَبْلِیْ مِنَ النَّاسِ اَهْلُ الْفَضْلِ قَدْ حُسِدُوْا ۞ فَدَامَ لِیْ وَلَهُمْ مَا بِیْ

وَمَا بِهِمْ ۞ وَمَاتَ اَکْثَرُهُمْ غَیْظًا بِمَا یَجِدُوْا ۞ اَنَا الَّذِیْ یَجِدُوْنِیْ فِیْ صُدُوْرِهِمْ ۞ لَا اَرْتَقِیْ صَدَرًا مِنْهَا

وَلَا اَرِدُ الابیات لابن هشام صاحب المغنی و القطر انشده حین حسد علیه بعض معاصریه اللائم فاعل من اللوم و هو بالفتح بمعنی العذل

وحسد و المجهول من الحسد دام من الدوام بمعنی البقاء و مصدر اما فی الاولی الفضل و فی الثانیة الحسد الغیظ الغضب او اشده و ارتقی

متکلم من الارتقاء و هو بالراء المهملة و المثناة و القاف العلو فی الدرجة و الصدر کغرف جمع صدرة کغرفة بمعنی الصدر و هو اعلی مقدم کل

شئ و اراد به المراتب العالیة و ارد بضم الهمزة و فتح الراء و ضم الدال المهملتین اصله اردی بضم الهمزة و سکون الراء و فتح الدال المجهول مضارع

بصیغة المتکلم من الرداءة یقال ردی فلان ای شان ضد زان یعنی اگر حسد میبرند بمن جماعت حاسدین بر من پس بدرستیکه من غیر ملامت

کننده ام ایشانرا باعتبار انکه پیش از من اهل فضیلت بتحقیق که حسد برده شده اند پس همیشه باد همیشه از برای من و از برای ایشان انچنان

فضیلتی که از برای من است و انچنان حسدیکه از برای ایشانست و حال انکه مردند بیشتر از ایشان بجهة غیظ داشتن بانچنان فضیلتی که می

یابند در ما جماعت فضلا و من انچنان کسی هستم که مییابند مرا در سینهای خود شان که بالا نمیروم مرتبهائی را از جهة حسد بردن ایشان

و فرود اورده و پست شمرده هم نمیشوم بانواسطه و ان ابیات را ابن هشام خود بنظم اورده او ردی و در اخر شرح قطر در مقام ذکر بیان حسد

ذکر کرده است **اِنْ یَسْمَعُوْا سُبَّةً طَارُوْا بِهَا فَرَحًا ۞ عَنِّیْ وَمَا یَسْمَعُوْا مِنْ صَالِحٍ دَفَنُوْا** هو من ابیات لقعنب بن ام صاحب

جد محمد بن مسلمة یهجو بها قوما و بعده **صُمٌّ اِذَا سَمِعُوْا خَیْرًا ذُکِرْتُ بِهِ ۞ وَاِنْ ذُکِرْتُ بِشَرٍّ عِنْدَهُمْ اَذِنُوْا ۞ جَهْلًا عَلَیْنَا**

وَجُبْنًا مِنْ عَدُوِّهِمْ ۞ لَبِئْسَتِ الْخَلَّتَانِ الْجَهْلُ وَالْجُبْنُ السبة بضم السین المهملة و فتح الموحدة المشددة و الهاء العیب الذی

یسب به و اصله من السب بمعنی الشتم و طاروا بها بالطاء و الراء المهملتین بمعنی اکثرها و اذاعوها فرحا مفعول لاجله و هو کفرس السرور

و عنی متعلق بیسمعوا و روی مکانه منی ای من جهتی و الصالح بالصاد و الحاء المهملتین الکلام الحسن دفنوا بالدال المهملة و الفاء و النون ماض

من الدفن بمعنی الستر و الخفاء یعنی اگر بشنوند انجماعت سخن بدی و عیبی را که بواسطه گفتن ان سخن مردم فحش دهند گوینده او را از من

فاش میسازند ان سخن را در میان مردمان از جهة خوشحالی که از برای ایشان روی میدهد و انچنان چیز یکه بشنوند از من سخن نیکوی پنهان و پوشیده

میدارند ان را از مردمان مغنی فی القاعدة الثامنة من باب الثامن شاهد در وقوع فعل شرطست بصیغه مضارع که یسمعوا

بوده باشد و وقوع جزای بصیغه ماضی که طاروا است بجهة ضرورت **اِنْ یَقْتُلُوْکَ فَاِنَّ قَتْلَکَ لَمْ یَکُنْ ۞ عَارًا عَلَیْکَ**

وَرُبَّ قَتْلٍ عَارٌ هو من ابیات لابی العلاء بن کعب الغنکی و اسمه ثابت خطئته بطریق الاضافة و قبله **کُلُّ الْقَبَائِلِ بَایَعُوْکَ عَلَی**

الَّذِیْ ۞ تَدْعُوْ اِلَیْهِ طَائِعِیْنَ وَسَارُوْا ۞ حَتّٰی اِذَا حَمِیَ الْوَغٰی تَرَکُوْکَ ۞ نُصُبَ الْاَسِنَّةِ اَسْلَمُوْکَ وَطَارُوْا

العار بالعین و الراء المهملتین بمعنی العیب یقول ان القتل ان کان فی المحاربة بعد تسلیم القبائل ایاک فلم یکن ذلک القتل عارا و عیبا

لک و انما یکون عیبا اذا کان بطریق اخر یعنی اگر میکشند انجماعت ترا پس بدرستیکه کشته شدن تو در چنین مقامی نمیباشد

عیب بر تو و بسا کشته شدنی که ان عیب است از برای مرد مغنی فی ان شاهد در بودن یقتلوک است سبب از برای مسبب قبل از

ادای ان یفتخروا بسبب قتلک با انکه بمعنی تبیین است ای ان یتبین انهم قتلوک مغنی فی رب شاهد در عار است که خبر است از

برای مبتداء محذوف ای هو عار نه از برای رب و جمله صفت است زیرا که قتل مغنی فی الاشیاء التی تحتاج الی الروابط من باب الرابع

شاهد در حذف عاید مرفوع است از جمله موصوف بها ای هو عار **اِنْ یَقْتُلُوْکَ فَقَدْ ثَلَلْتَ عُرُوْشَهُمْ ۞ بِعُتَیْبَةَ بْنِ**

الْحَارِثِ بْنِ شِهَابٍ هو من ابیات لربیعة بن ابی ذواب یخاطب بها ابنه المقتول و قد قتلوه قوم عتیبة فقتل ربیعة عتیبة طلبا

لثار ابنه قوله ثللت بفتح المثلثة و تشدید اللام بمعنی هدمت و العروش جمع عرش و هو بالعین و الراء المهملتین و الشین المعجمة کفلس الملک

مغنی

سیوطی

قطر

مغنی

مغنی

مغنی

مغنی

وعتبه

وعتیبة بالعین المهملة والتاء والیاء والموحدة کجهینة والحارث بالحاء والراء المهملتین والمثلثة وشهاب بالشین المعجمة والموحدة ککتاب علام یعنی
اگر کشند انقوم عتیبه نورا پس بتحقیق که خراب شد مملکت ایشان بواسطهٔ کشتن من بزرگ ایشان از عتیبه پسر حارث پسر شهاب بعوض خون
تو ای پسر من مختصر مطول فی المقدمة ایضا فی الاطراد من علم البدیع شاهد در اطراد تتابع اضافات است در مصراع ثانی به
او ردن اسمها پدران عتیبه بترتیب ولادت بودن آن منافی بافصاحت اِنْ یَکُنْ طِبُّکِ الدَّلَالَ فَلَوْ فِیْ سَالِفِ الدَّهْرِ وَالسِّنِیْنَ
الْخَوَالِیْ هو من ابیات لعبید بن الابرص یخاطب بها زوجته اولها تِلْکَ عِرْسُ غَضْبٰی تُرِیْدُ زِیَالِیْ اَلِبَیْنٍ تُرِیْدُ اَمْ لِدَلَالِ
اِنْ یَکُنْ طِبُّکِ الْفِرَاقَ فَلَا اَحْفِلُ اَنْ تَعْطِفِیْ صُدُوْرَ الْجِمَالِ اِنْ یَکُنْ طِبُّکِ الدَّلَالَ الخ کُنْتِ
بَیْضَاءَ کَالْمَهَاةِ وَاِذْ اٰتِیْکِ نَشْوَانَ مُرْخِیًا اَذْیَالِیْ فَاتْرُکِیْ حَطَّ حَاجِبَیْکِ وَعَیْشِیْ مَعَنَا بِالرَّجَاءِ وَالتَّأْمِیْلِ
مَالِ الطب بکسر الطاء المهملة وتشدید الموحدة العادة والدلال بالدال المهملة کسحاب تدلل المرأة علی زوجها وهو ان تریه جرأة
فی تغنج وتشکل کانها تخالفه وما بها خلاف والسالف بالسین المهملة والفاء الماضی والدهر الزمان والسنین جمع سنة وهی العام والخوالی بالخاء
المهملة جمع الخالیة بمعنی الماضیة یعنی اگر بوده باشد عادت تو کرشمه کردن پس اگر بوده باشد این امر در روزگار پیش وسالهای گذشته
هر اینه احتمال میکردیم از او مغنی فی حذف اکثر من جملة من باب الخامس شاهد در حذف شرط و جزای لو است بجهة ضرورت
تقدیر فلو کان هذا فی سالف الدهر لاحتملنا منک لت اِنَّا بَنِیْ نَهْشَلٍ لَا نَدَّعِیْ لِاَبٍ عَنْهُ وَلَا هُوَ بِالْاَبْنَاءِ یَشْرِیْنَا
هو من ابیات الحماسة وبنو نهشل بالنون والشین المعجمة کجعفر بطن من تمیم ندعی متکلم من الادعاء بمعنی الانتساب وعن للبدل ای لا ننتسب لاب
بدلا من نهشل والابناء جمع ابن ویشرینا مضارع من الشراء وهو هنا بمعنی البیع هو من الاضداد ای ولا هو یبیعنا بالابناء بل هو راض بنا له یعنی
بدرستیکه ما جماعت خصوصا بنی نهشل نسبت نمیدهیم خود را به پدری بدل از آن نهشل و نیست آن نهشل که بفرزندانی دیگر بفروشد ما را
بلکه راضی هستیم ما بانکه او پدر ما است و او هم راضی است که ما فرزند او هستیم مطول فی الانشاء شاهد در منصوب بودن بنی نهشل
است بر اختصاص ای اخص بنی نهشل اِنَّا لَنَرْخُصُ یَوْمَ الرَّوْعِ اَنْفُسَنَا اِنَّا اَقَتْلُنَا بِقَتْلَانَا سَرَاتُکُمْ اَهْلَ اللِّوَاءِ فَفِیْمَا یَکْثُرُ الْقَتْلُ لم یسم قائله القتلی کسکری جمع
قتیل والسراة بالسین والراء المهملتین کقضاة جمع سری وهو السید وقیل هو اسم جمع اهل اللواء منادی بحذف حرف النداء ای یا اهل اللواء
واللواء بالمد ککتاب العلم والبیرق یعنی بدرستیکه ما کشتیم بسبب خون خواهی کشتگان خود بزرگان شما را ای اهل علم و بیرق پس در چه چیز
بسیار میشود کشتار و خون ریزی مغنی فی ما شاهد در عدم سقوط الف ستفهام ما در فیما با وجود وقوع او بعد از حرف جر بجهة ضرورت
اِنَّ اَبَاهَا وَاَبَا اَبَاهَا قَدْ بَلَغَا فِی الْمَجْدِ غَایَتَاهَا هو من ابیات لابی النجم العجلی وقبله وَاهًا لِلَیْلٰی ثُمَّ وَاهًا وَاهًا هِیَ
الْمُنٰی لَوْ اَنَّنَا نِلْنَاهَا یَا لَیْتَ عَیْنَاهَا لَنَا وَفَاهَا بِثَمَنٍ نُرْضِیْ بِهَا اَبَاهَا ونسبه بعضهم الی رؤبة بن العجاج التمیمی وهو
سهو کما قیل وقال اخر انه من ابیات لابی الغول الطهوی انشدها بعض اهل الیمن وقبله اَیُّ قَلُوْصِ رَاکِبٍ تَرَاهَا شَالُوْا
عَلَاهُنَّ فَشُلْ عَلَاهَا وَاشْدُدْ بِمَثْنَیْ حَقَبٍ حَقْوَاهَا نَاجِیَةً وَنَاجِیًا اَبَاهَا الضمیر فی اباها یرجع الی لیلی المذکورة
فیما قبله والمجد بالجیم والدال المهملة کفلس الکرم ونیل الشرف وغایة الشیء نهایته واعلی مقصده والضمیر فیه یرجع الی المجد والفاظ لواقعة
غایتاه یعنی بدرستیکه پدر لیلی و پدر پدر او بتحقیق که رسیدند در بزرگواری بنهایت و بالاترین بزرگواری سیوطی فی اسماء الستة
مغنی فی الکلام شاهد در معرب شدن اب است باعراب مقصور در هر سه حالت باعتبار آنکه اب اول اسم ان است و اب ثانی عطف بر او و اب
ثالث مضاف الیه و با کر اب ثانیه را عطف بکیریم برفع بر محل اسم ان این بیت شاهد میشود از برای هر سه حالت اعراب و اگر عطف بر لفظ او بود با شد
پس شاهد میشود از برای حالت نصب و جر لکن شاهد در اب ثالث فتامل مغنی فی ان شاهد در نصب تثنیه است بالف که غایتاها
بوده باشد نظر بانکه مفعول است از برای بلغ و حال آنکه قیاس در او غایتیها است اِنَّ ابْنَ وَرْقَاءَ لَا تُخْشٰی بَوَادِرُهُ لٰکِنْ وَقَائِعُهُ
فِی الْحَرْبِ تُنْتَظَرُ هو من قصیدة لزهیر بن ابی سلمی المزنی اولها اَبْلِغْ بَنِیْ نَوْفَلٍ عَنِّیْ فَقَدْ بَلَغَتْ مِنِّی الْحَفِیْظَةُ
لَمَّا جَاءَنِیْ الْخَبَرُ الخ ابن ورقاء بالواو والراء المهملة والقاف والمد کحمراء هو الحارث بن ورقاء الصیداوی وتخشی مجهول من الخشیة
بمعنی الخوف والبوادر جمع بادرة وهی بالموحدة والدال والراء المهملتین ما یبدو من حدتک فی الغضب والوقایع هنا جمع وقیعة
وهی کسفینة القتال وقیل جمع واقعة وهی الحکایة وتنتظر مجهول من الانتظار من النظرة وهو بالنون والظاء المعجمة والراء المهملة بمعنی
الهیبة یعنی بدرستیکه حارث پسر ورقاء ترسیده نمیشود از تندی و تیزی غضب او ولکن قتال کردن او و یا حکایتهای او در معرکه
جنگ ترسیده میشود از آن مغنی فی لکن شاهد در لکن بتخفیف نون است که استعمال شده است بدون واو و حرف ابتدائیه
باعتبار وقوع جملهٔ وقایعه تنتظر که مبتدا است و خبر بعد از او اِنَّ امْرَئَ الْقَیْسِ جَرٰی اِلٰی مَدًی فَاعْتَاقَهُ حِمَامُهُ
دُوْنَ الْمَدٰی هو لابی بکر بن درید قوله امرئ القیس هو ابن حجر الکندی الشاعر المشهور وجری بالجیم والراء المهملة ماض من
الجری بمعنی السیر والمدی بالدال المهملة کفتی الغایة والمقصود واعتاق بالعین المهملة والتاء والقاف ماض من الاعتیاق بمعنی

باب الحروف
مطول مختصر
مغنی
مطول
مغنی
سیوطی
مغنی
ها
مغنی

الحبس المنع والحمام بالحاء المهملة ككتاب قضاء الموت يعنی بد ستیکہ امرء القیس رفت بسوی مقصود و غایت خود پس باز داشت و منع کرد او را مرگ او و دون مقصود او یعنی مانع شد او را مرگ از اینکہ بمقصود رسد مغنی فی الجهة الاولی من باب الخامس شاهد در الی مدی است کہ متبادر از او اینست کہ متعلق باشد بجری و حالانکہ متعلق بقاصد یا طالبا محذوف ای قاصدا الی مدی اِنَّ امْرَءً خَصَّنِی عَمْداً مَوَدَّتَهُ عَلَی التَّنَائِی لَعِنْدِی غَیْرُ مَکْفُورٍ هو من ابیات لابی زبید الطائی واسمه حرملة بن المنذر بن معدی کرب یمدح بها اخا الامه ولید بن عقبة وکان حاکم الکوفة من قبل عثمان بن عفان لعنهما الله وسبب انشادها ان بنی تغلب وهم اخوال الشاعر قد اغاروا ابلاله فاخذها ولید بن عقبة منهم وردها علیه فمدحه بها و بعده رَعَی وَ اَرْوَی وَ اَدْنَانِی وَ اَظْهَرَنِی عَلَی الْعِدَی بِنَصْرٍ غَیْرِ تَعْدِیبٍ یقال خصنی فلان بکذا ای افردنی به بحیث لا مشارکة لی فیه والعمد بالعین والدال المهملتین کفلس بمعنی القصد والمودة المحبة وعلی للمصاحبة والتنائی بفتح المثناة والنون وکسر الهمزة التباعد روی مکانه التنادی بالدال المهملة مکان الهمزة و بمعناه والمکفور مفعول من الکفر وهو جحود النعمة خلاف الشکر یعنی بدرستیکہ مردیکہ مخصوص نکردانیده است مرا از روی قصد دوستی خود را با وجود دوری مسافت میانه من و او هر آینه غیر کفران نعمت کرده شده است نزد من بلکہ شکر نعمة او واجب است بر من مغنی فی القاعدة الاولی من باب الثامن شاهد در تقدیم ظرف است با دخول لام بر او کہ لعندی بوده باشد بر متعلق خود کہ خبر است از برای ان مکسوره کہ مکفور بوده باشد اِنَّ امْرَءً رَهْطُهُ بِالشَّامِ مَنْزِلُهُ بِرَمْلِ یَبْرِینَ جَارٌ شُدَّ مَا اغْتَرَبَا لم یسم قائله رهط الرجل قومه والشام بلد معروف ییرین بفتح الموحدة وسکون الیاء والراء المهملة المکسورة والیاء الساکنة والنون قریة قرب حلب والجار بالجیم والراء المهملة المجاور للمنزل وسد بضم السین وتشدید الدال المهملتین مجهول بمعنی احکم وما مصدریة واغترب ماض من الاغتراب هو الغربة والنزوح عن الاوطان و اراد بشدة اغترابه انه لا یخرج له منها وروی المصرع الثانی هکذا بیرین جار العمر سد ما اغتربا یعنی بدرستیکہ مردیکہ قوم او در شام هستند منزل او در رمل یبرین مجاور باشد و استحکم شده است غربت او هرگز بوطن نخواهد آمد مغنی فی حذف حرف العطف من باب الخامس شاهد در حذف واو عاطفه است از منزله ای و منزله برمل یبرین اِنَّ امْرَءً غَرَّهُ مِنْکُنَّ وَاحِدَةٌ بَعْدِی وَبَعْدَکِ فِی الدُّنْیَا لَمَغْرُورُ لم یسم قائله قوله غره ماض من الغرور وهو بالغین المعجمة والرائین المهملتین بمعنی الخدعة ومنه المغرور بصیغة اسم المفعول وواحدة فاعل غره والخطاب فی بعدک للمحبوبة یعنی بدرستیکہ مردیکہ فریفته است او را یکی از شما جماعت زنان بعد از من و بعد از تو در دنیا هر آینه فریفته شده خواهد بود همیشه از او زایل نخواهد شد عشق شما جماعت زنان سیوطی فی باب الفاعل شاهد در مذکر آوردن فعلست کہ غره بوده باشد با وجود نسبت دادن او بفاعل مؤنث کہ واحده است بجهة فاصله شدن مفعول کہ ضمیر غایب در غره است و جایز بودن کہ مستکن است میانه او و فعل و حالانکہ میبایست مؤنث بیاورد و غرته بگوید اِنَّ الْبُغَاثَ بِاَرْضِنَا یَسْتَنْسِرُ وَالْاُتْنَ فِی اَسْوَاقِنَا تَسْتَحْمِرُ لم یسم قائله قوله البغاث بالموحدة والغین المعجمة والمثلثة مثلثة الاول طایر اغبر جمعه بغثان کغزلان و یستنسر ای یصیر نسرا وهو بالنون والسین والراء المهملة کفلس طایر معروف سمی به لانه ینسر الشیء ای یقتلعه والاتن کقفل جمع اتان کسحاب وهی بالمثناة والنون الحمارة والاسواق جمع سوق وهو معروف و تستحمر ای یصیر حمارا اراد ان من جاورنا عز بنا یعنی بدرستیکہ بغاث در زمین ما میکردد کرکس و ماده خرها در بازارها میکردند نر خرها یعنی کسیکہ با ما در جوار ما عزیز میشود و ترقی میکند بواسطه ما نظام فی ابنیة الثلاثی المزید مغنی فی الامور التی لا یکون الفعل معها الا قاصرا من باب الرابع شاهد در دلالت نمودن باب استفعال است بر تحول یعنی از حالی بحالی شدن همچنانکہ در یستنسر و تستحمر در بیت معلوم شد و از و لازم بودن فعلیکہ از این باب بوده باشد اِنَّ الْبُکَاءَ هُوَ الشِّفَاءُ مِنَ الْجَوَی بَیْنَ الْجَوَانِحِ هو للخنساء بنت عمرو بن الحارث واسمها تماضر الشفاء الدواء والجوی بالجیم والواو کفتی حرقة القلب والجوانح جمع جانحة وهی بالجیم والنون والحاء المهملة الضلوع تحت الترائب مما یلی الصدر یعنی بدرستیکہ کریستن آن کریستن است دوای آن سوزش دلیکہ در میان استخوانهای سینه و پهلوی است مختصر مطول فی الجناس من علم البدیع شاهد در بودن جناس ناقص است کہ تعبیر میشود بجناس مذیل میان جوی و جوانح بزیادتی دو حرف در جوانح بسوی نسبت بجوی کہ نون و حا بوده باشد اِنَّ الثَّمَانِینَ وَبُلِّغْتَهَا قَدْ اَحْوَجَتْ سَمْعِی اِلَی تُرْجُمَانٍ هو من ابیات لعوف بن محلم الشیبانی و سبب انشاده انه دخل علی عبد الله بن طاهر فسلم علیه عبد الله فلم یسمعه فاعلم بذلک فانشد الابیات مرتجلا اولها یا ابن الذی دان له المشرقان طرا وقد دان له المغربان اِنَّ الثَّمَانِینَ الخ وَبَدَّلَتْنِی بِالشَّطَاطِ الْحَنَا وَکُنْتُ کَالصَّعْدَةِ تَحْتَ السِّنَانِ وَهَمَّتْ بِی هَمَّ الْجَبَانِ الْهِدَانِ وَقَارَبَتْ مِنِّی خُطًا لَمْ تَکُنْ مُقَارِبَاتٍ وَثَنَتْ مِنْ عِنَانِ وَاَنْشَاَتْ بَیْنِی وَبَیْنَ الْوَرَی عِنَانَةً مِنْ غَیْرِ نَسْجِ الْعِنَانِ وَلَمْ تَدَعْ فِیَّ لِمُسْتَمْتِعٍ وَهَمَمْتُ بِالْاَوْطَانِ وَجْداً بِهَا لَا بِالْغَوَانِی اَیْنَ مِنِّی الْغَوَانِ الخ اراد بالثمانین بلوغه هذا السن و بلغتها مجهول بصیغة الخطاب من التبلیغ بمعنی الایصال وهو جملة دعائیة ای بلغک الله ایاها و احوجت بالحاء المهملة والجیم ماض من الاحواج بمعنی الاحتیاج واصله من الحاجة والترجمان بالمثناة والجیم المضموم منه

او المفتوحتین بینهما راء ساکنة او بفتح الشاء وضم الجیم فی اخره الف و نون المفسر بکلا ابلسان الغر وارکب هنا الذی یبیعه الکلاء علیه لسمنه یعنی بدرستیکه هشتاسالکی وخداکند کرسید شوی او را بتحقیق که باحتیاج انداخته است کوش مرا بسوی کسیکه اعلام کند سخن را بوکوش من مترجمه دیکر مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانی مختصر مطول فی الایجاز و الاطناب و المساواة شاهد در وقوع جمله و بلغتها است معترضه میان اسم و خبران مکسوره **اِنَّ الْخِلَافَةَ بَعْدَهُمْ لَذَمِیمَةٌ وَخَلَائِفُ ظُرُفٌ لِمَا اَحْقَرُ** لم یسم قائله قوله ذمیمة بالذال المعجمة ای قبیحة و روی بالدال المهملة ایضا و بمعناه و الخلائف جمع خلیفة و هو السلطان الاعظم و الظرف ککتب جمع ظریف علی غیر القیاس و هو فعیل من الظرافة بمعنی حسن الوجه و الهیئة و ذکاء القلب و احقر افعل من الحقارة و هو بالحاء و الراء المهملتین بینهما قاف ککتابة الذلة و الضعف یعنی بدرستیکه خلافة از بعد از این جماعة هر اینه قبیح است و نشستن خلیفها اکر اینصفت دارند که ظریف هستند هر اینه از جمله کسانی هستند که حقیر ترو خوار ترند از انخلفا سیوطی فی الحروف المشبهة بالفعل شاهد در دخول لام است بر هر دو موضع بر خبر که لذمیمة و لما احقر بوده باشد با عدم قبح باعتبار تقدیم ان مکسوره بر یکی از دو جزء **اِنَّ الرَّبِیعَ الْجَوْدَ وَالْخَرِیفَا یَدَا اَبِی الْعَبَّاسِ وَالصُّیُوفَا** هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التمیمی اراد بالربیع المطر الذی ینزل من السماء فیه و الجود بفتح الجیم و سکون الواو المطر الغزیر و اراد بابی العباس الصفاح اول خلفاء العباسیین یعنی بدرستیکه باران بهار ابسیار نفع بخشنده و باران فصل تابستان دو دست ابو العباس است سیوطی فی حروف المشبهة بالفعل شاهد در عطف نمودن الخریف و الصیوف است بنصب باسم ان مکسوره که الربیع بوده باشد بیکی قبل از کذشتن خبران که یدا ابی العباس است و یکی بعد از کذشتن خبر ان **اِنَّ الرَّزِیَّةَ لَا رَزِیَّةَ مِثْلُهَا فُقْدَانُ مِثْلِ مُحَمَّدٍ وَمُحَمَّدٍ** هو من قصیدة للفرزدق و اسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یرثی بها محمد بن الحجاج بن یوسف و محمد بن یوسف اخا الحجاج و قد اخبر بموتهما فی یوم واحد **وَبَعْدَهُ مَلِکَانِ قَدْ خَلَتِ الْمَنَابِرُ مِنْهُمَا اَخَذَ الْحِمَامُ عَلَیْهِمَا بِالْمَرْصَدِ** الرزیة بالراء المهملة و الزاء المعجمة و الیاء و الهمزة کسفینة او بقلب الهمزة یاء و ادغامها فیها کبحیة المصیبة و الفقدان بالفاء و القاف و الدال المهملة و النون کغفران مصدر فقده ای عدمه و اراد بمحمد الاولی اخا الحجاج و بالثانی ولد الحجاج یعنی بدرستیکه مصیبتی که اینصفت دارد که نیست مصیبتی مثل ان مفقود شدن و مردن مثل محمد بن یوسف و محمد بن حجاج بن یوسف است مغنی فی الواو شاهد در عطف نمودن محمد ثانی است بر محمد اول و حال انکه میبایست بطریق تثنیه بیاورد و محمدین بکوید **اِنَّ السَّحَابَ لَتَسْتَحْیِی اِذَا نَظَرَتْ اِلَی نَدَاکَ فَقَاسَتْهُ بِمَا فِیهَا** لم یسم قائله السحاب بالفتح جمع سحاب و هی الغیم و تستحیی مضارع من الاستحیاء و هو طلب الحیاء و الندی بالنون و الدال المهملة کفتی العطاء و قاسته بالقاف و السین المهملة ماض من القیاس یقال قاسه بغیره ای قدره علی مثاله و الضمیر فیه للندی و فی فیها للسحاب یعنی بدرستیکه ابرها هر اینه طلب حیا و شرم ساری میکنند هرکاه نکاه کنند بسوی بخشش تو پس قیاس کنند ان بخشش تو را با انچنان بارانیکه در خود دارند ابرها است مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در حسن تصرف نمودن شاعر است در تشبیه مبتذل تا انکه کردیده است غریب از ابتذال بیرون رفته است **اِنَّ السَّمَاحَةَ وَالْمُرُوَّةَ وَالنَّدَی فِی قُبَّةٍ ضُرِبَتْ عَلَی ابْنِ الْحَشْرَجِ** هو لزیاد الاعجم یمدح به عبد الله بن الحشرج السماحة بفتح السین و الحاء المهملتین الجود و الکرم و المساهلة و المروة الانسانیة و الفتوة و الندی بالنون و الدال المهملة کفتی العطاء و ضربت مجهول بمعنی اقیمت و ابن الحشرج بالحاء و الراء المهملتین بینهما شین معجمة و فی اخره جیم کجعفر اراد به عبد الله بن الحشرج یعنی بدرستیکه بخشش و مردانکی و عطاء در قبه ایستکه بر پا شده است بر بالای سر عبد الله بن حشرج مختصر مطول فی الکنایة من علم البیان شاهد در بودن قبه جامعه این صفات است بر ابن حشرج کنایة از اجتماع این صفات در خود ابن حشرج **اِنَّ الْعَدَاوَةَ تَسْتَحِیلُ مَوَدَّةً بِتَدَارُکِ الْهَفَوَاتِ بِالْحَسَنَاتِ** لم یسم قائله العداوة الخصومة و تستحیل مضارع من الاستحالة بمعنی الصیرورة و المودة المحبة و التدارک بالتاء و الدال و الراء المهملتین التلافی و الهفوات بالفاء و الواو کعرصات جمع هفوة کطلحة یقال هفا الفؤاد ای ذهب فی اثر الشیء یعنی بدرستیکه دشمنی مبدل بواسطه تلافی نمودن میلهای و رفتن دل بد نبال نیکیهای محسن فی النوع العاشر فی بعض النسخ جامی فی افعال الناقصة شاهد در تستحیل که بمعنی تصیر امده است در عملکردن نوع عمل او و نظر بانکه اسم او ضمیر مستتر است که راجع است به العداوة و مودة خبر است از برای او **اِنَّ الَّتِی ضَرَبَتْ بَیْتًا مُهَاجِرَةً بِکُوفَةِ الْجُنْدِ غَالَتْ وُدَّهَا غُولُ** هو لعبدة بن الطبیب یعیر به امراة بجلائها عن وطنها الاصلی قوله ضربت بمعنی اقامت و مهاجرة حال و هو اسم فاعل من المهاجرة و هو مفاعلة من الهجرة و هو الخروج من ارض الی اخری و کوفة الجند مرکب اضافی اسم بلد مشهور و سمیت بذلک لاقامة جند کسری فیها و الجند بالجیم و النون و الدال المهملة کقفل الجیش و غالت بالغین المعجمة بمعنی هلکت و ودها مفعوله و هو بضم الواو و تشدید الدال المهملة بمعنی الحب و الضمیر فیه لکوفة الجند و غول فاعله و هو بالغین المعجمة المضمومة و الواو الساکنة نوع من الجن و بمعنی المهلک یعنی بدرستیکه انچنان زنیکه اقامت کرده است خانه را بکوفة الجند در حالتیکه دوری کننده است از خانه اش و وطن خود هلاک کردانید

هلاد

مغنی
مختصر
مطول
سیوطی
سیوطی
مغنی
مطول
مختصر
مطول
جامی
محسن

هلاک کننده دوستان کوفته الجند را **مختصر مطول** فی احوال المسند الیه **شاهد** در ذکر نمودن مسند الیه است بلفظ موصول که
الذی بوده باشد بجهت اشاره نمودن باینکه وجه بنای خبر وسیله است از برای تحقیق خبر که زوال محبت و انقطاع مودت بوده باشد **ان**
الذی سمک السماء بنی لنا بیتا دعائمه اعز واطول هو من قصید للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة
التمیمی قوله سمک بالسین المهملة بمعنی رفع و بنی بالموحدة والنون ماض من البنی وهو نقیض الهدم واراد بقوله بیتا مکة زادها الله
شرفا والدعائم جمع دعامة وهو بالدال والعین المهملتین ککتابة عماد البیت واعز بالعین المهملة والزاء المعجمة المشددة افعل من العزة بمعنی
القوة وکذا الطول من الطول ضد القصر لکن لم یرد بهما الافضلیة کما استشهد واعلیه بعض لتحالیلهما بمعنی عزیزة وطویلة **یعنی** بدرستیکه
آنچنان کسیکه بلند کرده است آسمان را بنا کرده است از برای ما خانه را که این صفت دارد که ستونهای او محکم و دراز است و مراد خانه
کعبه است **مختصر مطول** فی احوال المسند الیه **شاهد** در ذکر مسند الیه است بلفظ موصول که الذی بوده باشد بجهت اشاره
کردن باینکه راه بنای خبر این بیت از جنس نعت بلندی **ان الذین ترونهم اخوانکم یشفی غلیل صدورهم ان**
تصرعوا هو من قصید لعبدة بن الطبیب یعظ فیها بنیه قوله ترونهم بصیغة المجهول بمعنی تظنونهم بصیغة المعلوم کما هو الشایع فی
استعماله والخطاب فیه وفی اخوانکم لابنائه والاخوان جمع اخ وهنا بمعنی الاصحاب و یشفی بفتح المضارعة وکسر الفاء مضارع من الشفاء بمعنی الدواء
والغلیل بالغین المعجمة کامیر الحقد وهو مفعول یشفی وان مصدریة وتصرعوا مجهول من الصرع هو بالمهملات بمعنی الطرح علی الارض لکن
اراد به هنا الهلاک وان وما بعد فی تاویل المصدر علی انه فاعل یشفی **یعنی** بدرستیکه آنچنان کسانیکه گمان میکنید ایشان را برادران و
مصاحبان خود شفا میدهند کینه سینهای ایشان را هلاک شدن شما **مختصر مطول** فی احوال المسند الیه **شاهد** در ذکر مسند الیه
است بلفظ موصول که الذین بوده باشد بجهت تنبیه نمودن شاعر مخاطب خود را باینکه خطا کرده است در گمان خود **ان الذین قتلتم امس**
سیدهم لا تحسبوا لیلهم عن لیلکم ناما لم یسم قائله قوله تحسبوا مخاطب بمعنی تظن اواراد باللیل هنا النفس کما قال
بعضهم ای لا تحسبونهم سکتوا عنکم وترکوا الاخذ بثار سیدهم فیکون النوم استعارة عن السکوت عنهم وقال آخر ان اسناد النوم الی
اللیل مجاز والمراد نوم اهله **یعنی** بدرستیکه آنچنان کسانیکه کشتید در روز گذشته بزرگ ایشان را گمان نکنید شب ایشان را از شب
خود که اهل آن شب خواب کرده باشد از فکر و غصه یا آنکه گمان نکنید نفس ایشان را که ساکت شده اند از شما و واگذاشته اند مواخذه
کردن خون بزرگ خود را از شما جماعت **مغنی** فی الجهة السادسة من باب الخامس **شاهد** در وقوع جملهٔ انشائیه نهییه است که لا
تحسبوا بوده باشد خبر از برای ان مکسوره شده و این تاویل کرده اند بعضی او و الجملة خبریة بحذف لفظ اهله قبل ناما ای اهله ناما **ان**
الکریم وابیک یعتمل ان لم یجد یوما علی من یتکل لم یسم قائله و بعده **انی لساقیها وانی لکسل**
وشارب من مائها ومغتسل الکریم ضد اللئیم والواو للقسم و یعتمل بفتح المضارعة وسکون العین المهملة والمثناة
ای یعمل بنفسه و من موصولة فی محل النصب علی انه مفعول لیجد یتکل مضارع من الاتکال وهو بتشدید المثناة بمعنی الاعتماد **یعنی** بدرستیکه
مرد صاحب کرم و بخشش قسم به پدر تو که خود مرتکب میشود شغل و عمل را اگر نیابد در روزی کسی را که اعتماد کند برا و در مرتکب شدن اشتغال
عمل **مغنی** فی علی **شاهد** در بودن علی است زائده و بودن او عوض از علی محذوف بعد از یتکل ای ان لم یجد یوما من یتکل علیه
ان المحب علمت مصطبر ولدیه ذنب الحب مغتفر قوله مصطبر اسم فاعل من الاصطبار وهو افتعال
من الصبر و هو حبس النفس عن القلق والجزع والحب بکسر الحاء المهملة وتشدید الموحدة الحبیب المغتفر اسم مفعول من الاغتفار
من غفر الله ذنبه ای غطی علیه **یعنی** بدرستیکه دوست دارا دانستم صبر کننده و نزد او گناه دوست بخشیده و آمرزیده شده
فی افعال القلوب **شاهد** در ملغی شدن علمت است از عمل نصب باعتبار وقوع او در میان اسم و خبر ان که قائم مقام دو مفعول هستند
از برای او **ان المنیة والحتوف کلاهما یوفی المنیة یرقبان سوادی** هو من قصید للاسود بن یعفر بن عبد الله
التمیمی و قبله **ولقد علمت سوی الذی نبأتنی ان السبیل سبیل ذوی الاعواد ان المنیة**
الخ **ان یرضیا منی وفاء رهینة من دون نفسی طارفی وتلادی** المنیة بالنون والیاء المشددة کسفینة الموت
والحتوف بالضم جمع حتف وهو بالحاء المهملة والمثناة والفاء کفلس ایضا بمعنی الموت لکن اراد بهما هنا البلایا والمصائب وکذا من المنیة
الثانیة و یوفی بضم المضارعة وسکون الواو وکسر الفاء مضارع من الایفاء وهو الاشراف علی الشیء و یرقبان بفتح المضارعة و
سکون الراء المهملة وضم القاف والموحدة ای ینتظران والسواد بالمهملتین کسحاب الهیکل **یعنی** بدرستیکه بلاهای و مصیبتهای
هر دو تای مشرف میشوند و میرسند بلای و مصیبت دیگر هر دو انتظار میکشند جسم و کالبد مرا تا آنکه فانی میکنند او را بواسطه
مردن **من مغنی** فی کلا **شاهد** در یوفی و یرقبان است که نسبت بکلا داده اند باعتبار یکی مفرد و دیگری تثنیه آمده است اما مفرد
آمدن یوفی باعتبار لفظ کلا است واما تثنیه آمدن یرقبان پس باعتبار معنی کلا است **ان بنی رهلوبی بدی من یلق**

مطول مختصر

مطول مختصر

مطول مختصر

مغنی

مغنی

مغنی

اساد الرجال يكلم ومن يكن درابه يقوّم شنشنة اعرفها في اخزم هو من قصيدة لابي اخزم الطائي جد حاتم
بن عبد الله بن سعد الطائي المشهور بالجود وكان ابنه اخزم عاقا له فمات وخلف اولادا فوثبوا يوما على جدهم سعد المكنى بابي اخزم
فضربوه وجرحوه فانشد القصيدة قوله زملوني بالراء المهملة والميم المشددة من زمله اي لطخه بالدم ومن ضبطه بالزاء المعجمة فقد سهى ويلقى
مضارع من لقيه اذا ادركه واساد بالمد جمع اسد هو حيوان معروف لكن اراد به هنا الشجاع ويكلم مجهول من الكلم بمعنى الجرح ودرابه بضم الدال
وسكون الراء المهملتين وفتح الهمزة والموحدة والهاء عادة وجراءة على الامر والحرب ويقوّم بالقاف والواو المشددة المكسورة بمعنى يقادم
والشنشنة بالشينين المعجمتين المكسورتين بعدهما نون ساكنة وفي آخرها الطبيعة والعادة واخزم بالخاء والزاء المعجمتين كاحمد ابو ابنا الذي
وصفهم الشاعر وابنه يعني بدرستيكه پسران من آلوده كردند مرا بخون خودم وكسيكه برخورد شجاعان از مردمان مرا مجروح ميشود وكسيكه بوده

مطول

باشد صاحب عادت وجرات بر جنگ مقاومت ميتواند كرد با ايشان واين طبيعت عادتيست كه ميشناسم از پدر اخزم پدر ايشان كه هميشه فتنه انگيز
وجنگ جوي بود ومرا اذيت ميرساند مطول في احوال المسند اليه شاهد در حذف مسند اليه است اي هي شنشنة باعتبار تابع اوردن
شاعر استعمال اكثر ترك شده است دران استعمال مسند اليه بجهت آنكه لفظ شنشنة مثل است در عرب وهميشه بدون لفظ هي استعمال كرده
اند او واعراب پس شاعر هم متابعت كرده اند عرب را در استعمال واين را مثل ميآوردند از براى كسيكه كرده باشد كاري را كه پيش از او اهل او هم كرده با
انكار را ان بها اكتل اورزاما خويربين ينقفان الهاما هو للمرار الاسدي لكن صدره عجز بيت آخر وعجزه صدر بيت آخر

مغني

البيتان هكذا خل الطريق واجتنب ارماما ان بها اكتل او رزاما خويربين ينقفان الهاما لم يدع
لسارح مقاما قوله خل بالخاء المعجمة امر من التخلية بمعنى الترك واجتنب امر من الاجتناب بمعنى التباعد وارمام بفتح الهمزة وسكون
الراء المهملة مواضع والضمير في بها يرجع اليها واكتل بالمثناة كاحمد ورزام بالراء المهملة والزاء المعجمة ككتاب علمان وخويربين تثنية خويرب
تصغير خارب هو بالخاء المعجمة والراء المهملة والموحدة اللص وخاص بلص الابل وينقفان بفتح المضارعة وسكون النون وكسر القاف
والفاء مضارع من النقف وهو كسر الهامة من الدماغ والهام جمع هامة وهي الراس والف اطلاق ولم يدع بمعنى لم يتركا والسارح بالمهملات
صاحب السرح وهو المال السائم والمقام محل الاقامة يعني واكذار راه را ودوري كن منازل ارمام را بدرستيكه دران ارمام است
اكتل ورزام كه اين صفت دارند كه دو دزدكي هستند كه ميشكنند فرق سر را و وا نميگذارند از براى صاحب مال محل اقامتي را در ان منازل
ارمام مغني في او شاهد در او است كه بمعنى واو آمده است وراينكه از براى جمع است مطلقا اي اكتل ورزاما ان حيث استقرّ

مغني

من راعيه حمى فيه عزة وامان لم يسم قائله كلمة حيث للمكان واستقر ماض من الاستقرار ومن موصول وراعيه فاعل مضاف الى ضمير
الغائب من الرعي وهو بالراء والعين المهملتين والباء الاكل والشرب على قدر ما شاء بينا في سعة وخصب والحمى بكسر الحاء المهملة مقصورا
ما منع من الشئ والعزة ضد الذلة والامان السلامة يعني بدرستيكه مكانيكه قرار كرفته است كسيكه اطعام كننده او را فرق تكاه هست
كرده انمكانست عزت وسلامتي مغني في حيث شاهد در مجرد شدن حيث است از ظرفيت باعتبار وقوع او خبر از براى ان وحمى
اسم ان است وبعضي گفته اند كه حيث اسم است وحمى خبر از براى ان مكسوره ان دهرا يلف شملي بسعدى لزمان يهمّ

مطول

بالاحسان لم يسم قائله قوله يلف بضم اللام وتشديد الفاء بمعنى يجمع والشمل بالشين المعجمة كفلس الاجتماع وتفريق الامر وهو من
الاضداد وسعدى بالمهملات كحبلى اسم امراة ويهم غائبة من الهمة وهو بالكسر ما هم به من امر ليفعل والمستتر فيه لسعدى والاحسان ضد الاساءة
يعني بدرستيكه روزگاري كه جمع ميكند پراكندگي امر مرا بسعدى يا اجتماع امر مرا بسعدى هر اينه زمانيست كه قصد ميكند وهمت ميكما
ان سعدى به نيكي كردن باراده مواصلت با من مطول في الاسناد الخبري شاهد در مهيا شدن ان است از براى نكره يا بمعنى
كه صلاحيت داشته باشد كه واقع شود بعد از او مبتداء نكره يا بودن ان مبتداء كه دهرا است موصوف بجملة يلف شملي وبودن مبتدا
نكره در حاليكه صفت آورده شده است نيكوتر از حاليكه غير موصوفست ان سليمى والله يكلاءها ضنت بشئ ما
كان يرزئها هو مطلع قصيدة لابرهيم بن علي بن محمد المشهور بابن هرمة وقد قيل له ان قريشا لا تهمز فقال لاقولن قصيدة اهمزها
كلها بلسان قريش وبعده وعوّدتني فيما تعوّدني اظماء ورد ما كنت اجزئها ولا اراها تزال ظالمة
تحدث لي نكبة وتنكؤها قوله سليمى بالتصغير اسم امراة ويكلاء بفتح اللام وضم الهمزة اي يحفظ وضنت بالضاد المعجمة والنون

مغني

المشددة بمعنى بخلت واراد بالشئ الوصل وما نافية ويرزئها مضارع من الرزء وهو بضم الراء المهملة وسكون الزاء المعجمة والهمزة المنقصة
والفعل كعلم يعني بدرستيكه سليمى وحال آنكه خداوند محافظت كند او را بخل ومضايقه كرد بچيزيكه نبود آن چيز كه نقصان برساند او را
يا از او چيزي كم شود ومراد بآن چيز وصل است مغني في الجملة المعترضة من باب الثاني شاهد در وقوع جملة دعائية والله
يكلاءها است معترضه ميانه اسم ان كه سليمى است وخبر او كه ضنت بشئ بوده باشد ان شواء ونشوة وخبب
البازل الامون من لذة العيش والفتى للدهر والدهر ذو فنون هما السائب بن يعفر الشواء

بکسر الشین المعجمة والواو والمد اللحم المشوی بالنار والنشوة بالنون والشین المعجمة والواو کالحظة السکر والخبب بالخاء المعجمة والموحدتین کفرس نوع من العدو وهو ان یراوح بین یدیه ورجلیه بان یضع رجلیه فی الشیء موضع یدیه البازل بالموحدة والزاء المعجمة المشقوق الناب من الابل وذلک فی السنة التاسعة وربما بزل فی الثامنة ایضاً وهو وقت جلادته وقوته والامون بالواو کصبور الناقة القویة الوثیقة الخلق واللذة بالفتح نقیض الالم والعیش الحیوة والفتی الشباب والسخی الکریم واللام للاختصاص والفنون بالضم جمع فن وهو بفتح الفاء وتشدید النون القسم من الشیء وفنون الدهر اقسام من الانقلاب والغدر یعنی بدرستیکه کوشتِ بریان ومستی ودویدن شتر هشتساله صاحب قوة از لذت وخوشی زندگانی بهشت جوانمرد مخصوص است از برای روزگار روزگار صاحب انکه روزگار صاحب اقسام مختلف است از انقلاب ومکر کردن با مردمان مطول فی الاسناد الخبری شاهد در مهیا شدن ان است از برای نکره باینمعنی که صلاحیت داشته باشد که واقع شود بعد از او مبتدا نکره که شوی بوده باشد چون در اصل مبتدا بوده است اِنَّکَ لَوْ دَعَوْتَنِیْ وَدُوْنِیْ ذَوْرَاءُ ذَاتُ مُتْرَعٍ بَیُوْنٍ لَقُلْتُ لَبَّیْهِ لِمَنْ یَدْعُوْنِیْ لم یسم قائله الواو للحال ودونی مبتدا وذوراء خبره وهو بالزاء المعجمة والواو والراء المهملة والمد کحمراء البئر البعیدة وذات مترع صفة والمترع بالمثناة والراء والعین المهملتین اسم فاعل بمعنی الممتلی والبیون بالموحدة والهاء والواو والنون کصبور البئر البعیدة القعر الواسعة ومن موصولة ویدعونی صفة یعنی بدرستیکه تو اگر بخوانی مرا وحال آنکه نزد من باشد چاه گودی که اینصفت داشته باشد که صاحب پری باشد از آب وگود وفراخ باشد هر اینه میگویم جواب لبیک را از برای کسیکه بخواند مرا سیوطی فی الاضافة مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در اضافه شدن لبی است بضمیر غایب در لبیه شذوذاً اِنَّ لِلْخَیْرِ وَلِلشَّرِّ مَدًی وَکِلَا ذٰلِکَ وَجْهٌ وَقَبَلُ هو من قصیدة لعبد الله بن الزبعری القرشی انشدها فی وقعة احد اولها یَا غُرَابَ الْبَیْنِ اَسْمَعْتَ فَقُلْ اِنَّمَا تَنْطِقُ شَیْئًا قَدْ فُعِلْ اِنَّ لِلْخَیْرِ وَلِلشَّرِّ الخ وَالْعَطِیَّاتُ خِسَاسٌ بَیْنَهُمْ وَسَوَاءٌ قَبْرُ مُثْرٍ وَمُقِلْ کُلُّ عَیْشٍ وَنَعِیْمٍ زَائِلٌ وَبَنَاتُ الدَّهْرِ یَلْعَبْنَ بِکُلّ المدی بالدال المهملة کفتی الغایة وهو اسم ان وللخیر خبره وذلک اشارة الی الخیر والشر والوجه مستقبل کل شیء والقبل بالقاف والموحدة کفرس جهة الشیء وما یواجهک او کعنب فهو جمع قبلة ای بمنزلة القبلة التی یتوجه الیها المصلی یعنی الخیر والشر وجه یتوجه الانسان ویقبل علیه یعنی بدرستیکه از برای خوبی واز برای بدی نهایتی وهر یک از ان دو وجهی وجهتی هستند که مردمان روی بیاورند بسوی ان دو وهمچنان که روی میاورند بسوی قبله مثلاً سیوطی فی الاضافة مغنی فی کلا شاهد در مضاف الیه کلا است که ذلک بوده باشد که لفظ مفرد است لکن در معنی تثنیه است باعتبار انکه اشاره شده است بدو چیز که الخیر والشر بوده باشد اِنَّ مَحَلًّا وَاِنَّ مُرْتَحَلًا وَاِنَّ فِی السَّفْرِ اِذْ مَضَوْا مَهَلًا هو مطلع قصیدة للاعشی واسمه میمون بن قیس وبعده وَقَدْ رَحَلْتُ الْمَطِیَّ مُنْتَجِلًا اَرْجَاتُهَا الْاَرْ قَلْقَلًا وَقَلًا یَسِیْرُ مَنْ یَقْطَعُ الْمَفَاوِزَ وَالسَّعْدَ اِلٰی مَنْ یُنِیْبُهُ الْاِبِلَا یَکْرُمُهَا مَا ثَوَتْ لَدَیْهِ وَیُجْزِمُهَا بِمَا کَانَ حَقُّهَا عَمَلًا اَبْلَجَ لَا یَرْهَبُ الْهُزَالَ وَلَا یَقْطَعُ رُحْمًا وَلَا یَخُوْنُ وَلَا اِسْتَاثَرَ اللّٰهُ بِالْبَقَاءِ وَبِالْعَدْلِ وَوَلَّی الْمَلَامَةَ الرَّجُلَا المحل مصدر میمی بصیغة اسم المکان بمعنی الحلول اسم النزول والمرتحل بالراء والحاء المهملتین بینهما مثناة ایضاً مصدر میمی بصیغة اسم المفعول بمعنی الارتحال وهو الذهاب من المنزل والسفر کصحب جمع سافر کصاحب وهو الذی خرج للسفر واذ تعلیلیة ومضوا بالضاد المعجمة ماض من المضی بمعنی الذهاب والمهل کفرس التؤدة وهو التأنی وعدم العجلة ای ان لنا محلا ولبثا قلیلا فی الدنیا ثم ان لنا ارتحالا وذهابا منه الی الآخرة وان فی الذین ماتوا قبلنا امهالا لنا لانهم مضوا وذهبوا قبلنا ولهم سبق علینا فی الموت ونحن نلحق بهم بعد تأخر قلیل یعنی بدرستیکه از برای ما در دنیا محل اقامت ودرنگ کردنی است وبدرستیکه از برای ما کوچ کردن ورفتنی است از دنیا بسوی آخرت وبدرستیکه در جماعت سفر کنندگان بعلت آنکه گذشته اند ورفته اند از دنیا بسوی آخرت از برای ما مهلت گذاردنی است یعنی بعد از اندک زمانی ما هم خواهیم رفت از عقب ایشان مغنی فی اذ شاهد در لفظ اذ است که از برای تعلیل آمده است مغنی فی لا شاهد در نصب یافتن ان است ما بعد خود را در هر دو موضع ومخالف بودن او بالادوات بحکم مغنی فی حذف الخبر من باب الخامس مختصر ومطول فی احوال المسند شاهد در حذف خبر ان است در هر دو موضع بجهة وجود قرینه واحتراز از عبث ای ان لنا محلا وان لنا مرتحلا اِنَّ مَنْ سَادَ ثُمَّ سَادَ اَبُوْهُ ثُمَّ قَدْ سَادَ قَبْلَ ذٰلِکَ جَدُّهُ لم یسم قائله کلمة من موصولة وهی فی محل النصب علی انه اسم ان وخبره قوله فیما بعد البیت وساد ماض من السیادة وسکون الهاء فجده لاستقامة الوزن یعنی بدرستیکه کسیکه بزرگی کرده است پس بزرگی کرده است پدر او پس بتحقیقیکه بزرگی کرده است پیش از این جد او مغنی فی ثم مطول فی الفصل والوصل شاهد در وقوع ثم است در هر دو موضع از برای ترتیب وتدریج یعنی قرار دادن درجه و رتبه نه از برای تعقیب وتراخی اعتبار انکه سیادت پدر مقدم است بر سیادت پسر وسیادت جد مقدم است بر سیادت پدر اِنَّ مَنْ صَادَ عَقْعَقًا

مطول

سیوطی
مغنی

سیوطی
مغنی

مغنی
مغنی
مختصر
مطول

مغنی
مطول

المشوم كيف من صاد عقعقان وبوم لم يسم قائله العقعق بالعينين المهملتين بعدهما قاف كجعفر طائر ابلق بسواد
وبياض يشبه صوته العين والقاف والمشوم بالشين المعجمة مفعول من الشوم وهو بالهمزة كفلس ضد اليمن وبوم بالموحدة والواو كقفل طائر
معروف يعنى بدرستيكه كسيكه صيد كرده باشد عقعقى را همراه اينه شوم وبد است از ان براى او چگونه است حال كسيكه صيد كرده است
دو عقعق ويكبوم را كه صيد كردن ان بوم بدتر است از عقعق مغنى فى اواخر الكتاب من باب الثامن شاهد در عقعقان است
كه با وجود انكه مفعول است از براى صاد ومبنا نيست كه بنصب بخوانند او را وعقعقين بگويند داخل شده است در او اعراب فاعل و با
ونون خوانده است ودر انه بها ونون إنّ من لام فى بنى بنت حسّان ألمه واعصه فى الخطوب هو من قصيدة
للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها الاشعث بن قيس وبعده ذاكم الماجد الجواد ابو الاشعث
اهل الندى واهل السبق إنّ قيسا قيس الفعال ابا الاشعث اسمتا صداوه لشعوب
اول المصراع الثانى النون من حسان ومن موصولة او اسم شرط ولام ماض من اللوم بمعنى العذل ومنه اَلمه بصيغة المتكلم وبنى
بنت حسان قبيلة واعصه متكلم من العصيان خلاف الطاعة والخطوب بالضم جمع خطب هو بالخاء المعجمة والطاء المهملة والموحدة كفلس
الامر العظيم يعنى بدرستيكه شان اينست كه هر كس كه ملامت وسرزنش كند در امر قبيله وپسران بنت حسان ملامت ميكنم او را ونافرمانى
ميكنم او را در امرهاى عظيم مغنى فى التنبيه الاول من باب الخامس شاهد در بودن اسم انّ است ضمير شان مستتر بعد ازان اى انه
من لام باعتبار عدم جواز عمل نمودن ما قبل اسم شرط كه ان بوده باشد در اسم شرط كه من بوده باشد إنّ من يدخل الكنيسة
يوما يلق فيها جآذرا وظباء هو من ابيات للاخطل واسمه غياث بن غوث التغلبى وبعده ما لتى لنفس نحوها
اذ راتها هى ريح وصار جسمى هباء ليت كانت كنيسة الروم اذ ذاك علينا قطيفة وحباء كلمة من موصولة
او اسم شرط والكنيسة بالنون والياء والسين المهملة كسفينة معبد اليهود او النصارى او الكفار ويلق بالقاف مضارع مجزوم من لقيه اذا
ادركه والجآذر بفتح الجيم والمد وكسر الذال المعجمة والراء المهملة جمع جوذر وهو كقنفذ ولد البقر الوحشية والظباء ككتاب جمع ظبى وهو
معروف واراد بها الكنشات التى كالجآذر والظباء فى سعة العين فان الشاعر اتى بالمشبه به دون المشبه يعنى بدرستيكه شان اينست كه
كسيكه داخل شود معبد يهود ونصارا بر او در روزى ميابد در انجا زنانى چند را كه مانند گوساله وآهوى وحشى وآهوهاى هستند
در فراخى چشم جامى فى المضمرات مغنى فان ايضا فى الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در بودن اسم ان است
ضمير شان مستتر بعد ازان ومن موصوله كه مبتدا واقع شده است با صله او وخبر از براى ان مكسوره با انكه من را اسم شرط بگيريم بطريقى
كه در شعر سابق بر اين شعر گذشت إنّ وجدى بك الشديد ارانى عاذرا فيك من عهدت عذولا
لم يسم قائله الوجد بالواو والجيم والدال المهملة كفلس شدة الشوق والشديد صفته والعاذر فاعل من العذر وفيك متعلق با
لعذول ومن موصولة وعهدت صلته والعايد محذوف اى عهده شوق الخطاب فيه وفيما قبله للمحبوب والعذول بالعين المهملة والذال المعجمة كصبور مبالغة
من العذل بمعنى الملامة يعنى بدرستيكه شدت شوق من بتو كه اين صفت دارد كه سخت است نمايند مرا عذر خواهنده كسيرا كه عهد
كرده او را كه بسيار ملامت كننده باشد در امر تو قطر فى اعمال المصدر شاهد در وجدى است كه چون مصدر يست كه اضافه شده است
بضمير متكلم كه فاعل او است وكسب نموده است تعريف را از فاعل معرفه صفة او در آمده از براى او بمعرفه كه الشديد بوده باشد إنّ هند
المليحة الحسناء وأى من اضمرت لخل وفاء لم يسم قائله قوله انّ امر مؤكد بالنون الثقيلة من وأى بمعنى وعد ووأى مصدر
وهو مفعول مطلق نوعى له وهند منادى بحذف حرف النداء اى يا هند وهى اسم امراة والمليحة بالحاء المهملة كسفينة صفته وهى من
ملح فلان فى الحسن اى صار ذا ملح والحسناء كحمراء مؤنث الاحسن من الحسن ضد القبح من موصولة واضمرت صفته وعائده ضمير الفاعل
المستتر فيه يرجع الى من الموصولة وهو ماض من الاضمار بمعنى الاخفاء والخل بكسر الخاء المعجمة وتشديد اللام الصديق ووفاء بالنصب
مفعول اضمرت وهو بالواو والفاء والمد كسحاب الاتيان بالوعد واسند بدلت شوهه الفا كما اشبعت فتحة الحسناء للضرورة يعنى
وعده بده اى البته اى هندى كه اين صفت دارى كه نمكين ونيكو روى هستى نوع وعده دادن كسيكه در دل گرفته باشد از براى دوستى وفا كردن
بوعده را مغنى فى الهمزة شاهد در ان بكسر همزه است كه كلمة است از فعل امر واى بمعنى وعد ونون تاكيد ثقيله وهند برفع منادى
است بحذف حرف نداء والمليحة صفت از براى هند أنّى جزوا عامرا سوءً بفعلهم أم كيف يجزونني السوءى
من الحسن أم كيف ينفع ما تعطى العلوق به رئمان انف اذا ما ضنّ باللبن هما من مقطوعة لافنون التغلبى
واسمه صريم بن معشر وقبله سالت قومى وقد شدت اباعرهم ما بين رحبة ذات العيص فالعدن
اذ قربوا لابن سوّار اباعرهم لله در عطاء كان ذا غبن قوله انّى بفتح الالف وتشديد النون بمعنى كيف
وجزوا ماض من الجزاء وهو المكافاة على الشئ وعامرا بالمهملة ابو قبيلة واراد به هنا قبيلته لعود ضمير الجمع فى بفعلهم اليه والسوء بالضم

مغنى
مغنى
جامى
مغنى
والدال
مغنى

والسوئی بالفتح والمد کلاهما ضد الحسن والبا فی بفعلهم للمقابلة ولفظ من للبدل والعلوق بالعین المهملة والقاف کصبور الناقة
التی علق قلبها بولدها والضمیر فی به للبو وهو بفتح الموحدة وتشدید الواو جلد ولد الناقة یحشی تبنا ویقرب من ام الفصیل فتعطف
علیه وقد در یحتمل ان یکون راجعا الی ما الموصولة والرئمان بالراء المهملة والهمزة والنون کعمران عطوفة الناقة علی ولدها وکلمة ما بعد اذا
زائدة وضن بالضاد المعجمة والنون المشددة مجهول او معروف بمعنی بخل یعنی چگونه جزا دادند انجماعت قبیلهٔ عامر را جزاء بدی بمقابل نیکی
کار ایشان با انکه چگونه جزای مید هند مرا بجزاء بد بدل از نیکی من دربارهٔ ایشان بلکه چگونه نفع میبخشد ایشان چیزیکه عطای
میکنند شتریکه دوست میدارد بچهٔ خود را بان پوست بچه او که پر از کاه است مهربانی و بوی کشید بدماغ هرگاه بخل کند از شیر دادن مغنی
فی ام مطول فی الانشا شاهد در بودن ام است بمعنی بل قبل از کیف در ام کیف ینفع و این رد بر جماعت بصریین است که ام را
بمعنی بل با همزه میگیرند پس لازم میاید بنابر قول بصریین که تاکید بوده باشد از برای او و در رئمان اعراب ثلثه تجویز شده است و تفصیل
ان در مغنی مسطور است ابی اذا ما القوم کانوا انجیة واضطرب القوم اضطراب الارشیة وشد فوق
بعضهم بالاروية هناک اوصینی ولا توصی بیه هما من ابیات الحماسة کلمة ما بعد اذا زائدة والانجیة جمع نجی وهو بفتح
النون وکسر الجیم وتشدید الیاء الذی تساره وتنجو معه والارشیة جمع رشاء وهو بالراء المهملة والشین المعجمة والمد ککتاب الحبل الذی
یجعل فی الدلو وشد مجهول من الشد بمعنی الایثاق والاروية جمع رواء وهو بالراء المهملة والواو والمد ککتاب حبل یشد به المتاع علی البعیر
واوصینی متکلم من اوصا ای عهد الیه وهو خبر ان المکسورة ای انی اهل لان اوصی بغیری ولیس غیری اهلا لان یوصی علی واهما
فی سیر للسکت یعنی بدرستیکه من هرگاه بوده باشد قوم از از گوینده بایکدیگر و مضطرب شوند در فکر وامر نوع مضطرب شدن
بند دلو اب کشی در چاه و محکم بسته شود بر بالای بعضی از ایشان ریسمانهائی که بان بار شتر را محکم می بندند بر بالای شتر در ان
وقت اهل هستم از برای اینکه عهد کنم بغیر خود و عهد نکند غیر من بمن بجهة صحة فکر و حسن نظر من و اضطراب قوم در فکر ایشان
مغنی فی الجهة الساسة من باب لغا مس شاهد در جملهٔ اوصینی است که چون انشائیه است در خبر واقع شده است از برای ان مکسوره
وابن جا بر نیست پس تاویل میشود بجملهٔ خبریه بتقدیر لفظ غیر قبل از ضمیر متکلم در اوصینی و بعد از یوصی ای اوصی بغیری ولا یوصی
غیری بی ابی اذا ما حدث الما اقول یا اللهم یا اللهما هو من ابیات لابی خراش الهذلی واسمه خویلد بن مرة
انشده حین یسعی بین الصفا والمروة وقبله لاهم هذا رابع ان تما اتمه الله وقد اتما ان تغفر اللهم تغفر جما
وای عبد لک لا الما کلمة ما بعد اذا زائدة والحدث بالحاء والدال المهملتین والثلثة کفرس ما یحدث من مکاره الدنیا
الشدة والتعب والما ماض من الالمام بمعنی النزول والالف فیه وفی اللهما للاطلاق یعنی بدرستیکه من هرگاه ناخوشی و سختی
نازل شود بر من میگویم ای خدا ای خدا سیوطی فی باب النداء شاهد در جمع عوض و معوض عنه است که الف و لام و حرف
نداء بوده باشد در یا اللهم بجهة ضرورت باعتبار انکه اصل اللهم یا الله بوده است حرف ندا را حذف کرده اند و عوض او در
اند از او الف و لام را و نیاد کرده اند میم مشدد در اللهم شده است ابی حلفت برافعین اکفهم بین الحطیم وبین
حوضی زمزم لم یسم قائله قوله حلفت بالحاء المهملة والفا متکلم من الحلف بمعنی الیمین والرافعین جمع رافع وهو فاعل من رفعه ضد
وضعه والاکف جمع کف وهی الید والحطیم بالحاء والطاء المهملتین کامیر حجر الکعبة او جداره والزمزم بالزائین المعجمتین کجعفر بئر عند الکعبة
یعنی بدرستیکه من قسم خوردم بقومیکه بلند کنندانند دستها خود را بدعا در میانه خانهٔ کعبه و دو حوض چاه زمزم قطر فی اعمال اسم
الفاعل شاهد در عمل کردن اسم فاعل بصیغه جمع است که رافعین بوده باشد در اکفهم بنصب بسبب اعتماد او بر موصوف محذوف
ای بقوم رافعین ابی لدی الحرب رخی اللبب معتزم الصولة عالی النسب امهتی خندف والیاس ابی
هو لقصی بن کلاب جد اجداد النبی صلعم واسمه زید او مجمع الرخی فعیل من الرخوة وهو بالراء المهملة والخاء المعجمة والواو کحرمة بمعنی الوهن والضعف واللبب
واللبب بالموحدة کفرس ما یشد علی صدر الدابة لیمنع استیخار الرحل والمعتزم بالعین المهملة والمثناة والزاء المعجمة المکسورة الاسد
وهو اسم فاعل من الاعتزام وهو لزوم القصد والصولة بالصاد المهملة والواو کطلحة السطوة والنسب کفرس القرابة او فی الاباء خاصة
وخندف بالخاء المعجمة والنون والدال المهملة والفاء کزبرج لقب لیلی بنت حلوان بن عمران وهی امراة الیاس بن مضر بن نزار المذکور
فی البیت وهو بالیاء والهمزة والسین المهملة کفلس یعنی بدرستیکه من نزد جنگ سست سینه بند هستم و شیر صولت و بلند نسب
هستم و مادر من خندف لقب او است و پدرم الیاس ابن مضر پدر من است نظام فی حروف الزیادة شاهد در امهتی بضم همزه و
فتح میم و تشدید ها است که در اصل امی بوده است پس زیاد شده است در او ها اصلی و امهتی شده است باعتبار انکه اصل
ام امهات است ابی واسطار سطرن سطرا لقائل یا نصر نصر نصرا هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة
التمیمی وقیل لغیره الواو للقسم واراد باسطار سطرن سطر القران وهی جمع سطر بمعنی الکتابة والمراد ما کتب و سطرن مجهول منه و

مغنی

مطول

مغنی

سیوطی

قطر

نظام

سطرا

سطراً مفعول مطلق تؤكيد لہ ونصر بالنون والصاد والراء المهملتين اسم رجل والرواية الصحيحة ان النصر الاول بالصاد المهملة هو نصر

بن سيار امير خراسان في عهد مروان والثاني بالضاد المعجمة حاجب نصر بن سيار والثالث مصدر اي نصر نصر الحاجب نصراً فعلى هذا

لا شاهد فيه يعني بدرستيكه من قسم بسطرها ونوشتهائيكه نوشته شده است نوشته شدنی ومراد قرآن مجيد است كه هر آينه

گوينده ام كه اي نصر اي نصر ياري بكن ياري كردنی يا آنكه ياري بكن نصر را بزبان خود ياري كردنی **سيوطي في عطف البيان**

مغني فيما افترق فيه عطف البيان والبدل من باب الرابع **شاهد** در نصر ثاني وثالث است كه با هر دو عطف بيان هستند از

براي نصر اول باين طريق كه نصر ثاني تابع است بر لفظ نصر اول بنا بر مذهب سيبويه ونصر ثالث تابع است بر محل نصر اول او ابنا بر قول

بعضي و يا هر دو تأكيد لفظي هستند از براي نصر اول لكن ثاني تابع است بر لفظ اول وثالث بر محل اول و يا آنكه نصر ثاني بدل است

از نصر اول يا تأكيد لفظي از براي او ونصر ثالث منصوب است يا بر مصدريت و بمعني دعا است مثل سقياً ورعياً وتقدير نصرك الله

نصراست يا آنكه بدل است از لفظ انصر وتقدير انصر نصرا است يا آنكه مفعول به است بتقدير عليك ومنصوب است بر اغراء اي الزم

عليك نصراً پس جايز است در نصر ثاني نصب ورفع وضم اما نصب پس بنا بر اتباع بر محل واما رفع پس بنا بر بودن او تأكيد لفظي وتابع

او بر لفظ اول واما ضم پس بنا بر بودن او بدل از اول واما در نصر ثالث پس متعين است نصب پس بنا بر سه احتمال كه در نصب ذكر

شد **مغني** في الجملة المعترضة من باب الثاني **شاهد** در وقوع جمله قسميه واسطار سطرا است معترضه ميان اسم ان

مكسوره كه ضمير متكلم در واست وخبر او كه لقائل است **اِنّي وَاِيّاكَ اِذْ حَلَّتْ بِاَرْحُلِنَا كَمَنْ بِوَادِيهِ بَعْدَ الْمَحْلِ**

مَمْطُورُ هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمي يمدح بها يزيد بن عبد الملك بن مروان وبعده

فِيْ يَمِيْنِكَ سَيْفُ اللّٰهِ قَدْ نُصِرَتْ عَلَى الْعَدُوِّ وَرِزْقٌ غَيْرُ مَحْظُوْرِ والخطاب في اياك ليزيد بن عبد

الملك وحلت ماض من الحلول وهو بالحاء المهملة بمعنى النزول والمستتر فيه يرجع الى المحبوبة والارحل جمع رحل وهو بالراء و

الحاء المهملتين كفلس المسكن والمنزل والكاف للتشبيه ومن موصولة والواد به بالواو والدال المهملة كل منفرج من جبال او تلال او

آكام والمراد به هنا الارض والمحل بالحاء المهملة كفلس الشدة والقحط وممطور بالجر صفة لمن الموصولة وهو بالطاء والراء المهملتين مفعول من

مطر اي اصابه المطر يعني بدرستيكه من وتو در وقتيكه فرود آيد محبوبه بمنزلهاي ما مثل كسي هستيم كه اين صفت داشته باشد كه

رسيده باشد باران بزمين او بعد از سختي وقحط وسالي كه منكه **مغني** في من **شاهد** در وقوع من است نكره موصوفه كه بمعني كسي

باشد اي كشخص ممطور **اِنّي وَقَتْلِيْ سُلَيْكًا ثُمَّ اَعْقِلَهُ كَالثَّوْرِ يُضْرَبُ لَمَّا عَافَتِ الْبَقَرُ** هو لانس بن مدركة

الخثعمي الواو بمعنى مع وسليك بالسين المهملة كزبير اسم رجل واعقله بالعين المهملة والقاف المكسورة متكلم من العقل بمعنى الدية ويضرب

مجهول من الضرب وعافت بالعين المهملة والفاء اي كرهت ان لم تشرب الماء والبقر فاعله يعني بدرستيكه مثل من با كشتن من سليك را پس ديه

دادن من او را مثل گاو نر است كه زده ميشود چونكه سر باز زند از خوردن آب ماده وماده بعلت آنكه نترسد گاو ماده مر آب بخورد چونكه زدن او

باعث قلت و كمي شير او ميشود **سيوطي في اعراب الفعل شاهد** در منصوب بودن اعقله است بعد از ثم عاطفه بان مقدره

باعتبار آنكه عطف شده است ثم بر اسم خالص كه قتلي بوده باشد **اَنَوْرًا سَرْعَ مَاذَا يَا فَرُوْقُ وَحَبْلُ الْوَصْلِ مُنْتَكِثٌ**

حَذِيْقُ هو مطلع ابيات لابي شقيق الباهلي واسمه جزء بن رياح وبعده **اَلَا زَعَمَتْ عَلَاقَةُ اَنْ سَيْفِيْ يُفَلِّلُ**

غُرْبَهُ الرَّاْسَ الْحَلِيْقُ وَلَوْ شَهِدَتْ غَدَاةَ الْكَرِّ قَالَتْ هُوَ الْعَضْبُ الْمُهَنَّدُ وَالْعَتِيْقُ الْهَمْزَةُ

للاستفهام ونورا مفعول لاجله وهو بالنون المفتوحة والواو الساكنة والراء المهملة بمعنى النفرة وسرع بسكون الراء للضرورة

اصله سرع ككرم ماض من السرعة نقيض البطؤ وفروق بالفاء والراء المهملة والواو والقاف كصبور اسم امراة او هو مرخم فروقة بمعنى

خائفة والحبل الرسن والمراد العلاقة والوصل خلاف الهجر والمنتكث بالنون والمثناة والمثلثة اسم مفعول من الانتكاث بمعنى النقض

والحذيق بالحاء المهملة والذال المعجمة والقاف فعيل من الحذق بمعنى القطع يعني آيا بجهة نفرت و دوري شتاب كرد اين زن اي

فروق يا اي زن ترسنده و حال آنكه رشته وصل گسسته و پاره شده است **مغني** في ما **شاهد** در بودن لفظ ما است زائده و

بودن ذا اسم اشارة در كلمة ماذا **اُنِيْخَتْ فَاَلْقَتْ بَلْدَةً فَوْقَ بَلْدَةٍ قَلِيْلٌ بِهَا الْاَصْوَاتُ اِلَّا بُغَامُهَا** هو

لذي الرمة واسمه غيلان بن عقبة قوله انيخت مجهول من اناخ البعير اي ابركه والمستتر فيه للناقة وكذا في القت بالقاف بمعنى

طرحت واراد ببلدة الاولى صدرها وبالثانية الارض والبغام بالموحدة والغين المعجمة كغراب صاحة الناقة بارخم صوتها يعني

خوابانيده شد آن شتر پس افكند سينه خود را بر بالاي زميني كه كم بود در آن زمين صداها كه اين صفت داشت كه غير صداي كردن

آن شتر بود بصداي پست و آهسته **مغني** في الا ايضاً في ما **شاهد** در وقوع الا است بمعني غير است كه بعد از معرف شبيه بمنكر

كه الاصوات بوده باشد صفت از براي او و باعتبار آنكه قليل در معني نفي است **اَوِ الْغَزَالَةُ مِنْ طُوْلِ الْمَدٰى خَرِفَتْ**

فما تفرق بين الجدى والحمل هو من ابيات للقاضى عياض يصف بها ربيعًا باردًا وقبله كانّ كانون اهدى
من ملابسه لشهر اذار انواعًا من الحلل الغزالة بالغين والزاء المعجمتين كسحابة الشادن حتى يتحرك ويمشى والشمس ايضًا
والمراد الثانى والمدى بالدال المهملة كفتى الغاية وخرف بالخاء المعجمة والراء المهملة المكسورة والفاء ماض من الخرف بفتحتين وهو فساد
العقل وتفرق مضارع من التفريق والجدى بالجيم والدال المهملة والياء كفلس والحمل بالحاء المهملة كفرس برجان فى السماء يعنى را
انكه خورشيد از طول زمانيكه وغايتى كه براو گذشته است عقل او فاسد شده است پس فرق نميكذارد ميانه برج جدى وبرج دلو وكويا
كه حال در برج جدى كه فصل زمستانست رفته است باوجود انكه اين زمان بهار است ومى بايست كه در حمل بوده باشد مطول
فى التورية من علم البديع شاهد در توريه نمودن شاعر است بلفظ غزاله نظر بانكه از براى غزاله دو معنى است يكى معنى قريب كه
اهو بره بوده باشد ويكى معنى بعيد كه خورشيد است پس در اينجا اراده كرده است از او معنى بعيدش را اودى بنى واعقبونى
حسرةً عند الرقاد وعبرةً ما تقلع سبقوا هوىّ واعنقوا لهواهم فتخرّموا ولكل جنب
مصرع وبقيت بعدهم بعيش ناصب واخال انّى لاحق مستتبع ولقد حرصت بان ادافع
عنهم واذا المنية اقبلت لا تدفع واذا المنية انشبت اظفارها الفيت كل تميمة لا تنفع العين
بعدهم كانّ حداقها سملت بشوك فهى عور تدمع حتى كانّى للحوادث مروة بلوى المشقر كل يوم
تقرع وتجلّدى للشامتين اريهم انّى لريب الدهر لا اتضعضع الابيات من قصيدة لابى ذويب الهذلى
واسمه خويلد بن خالد يرثى بها بنيه الخمسة وقد ماتوا بالطاعون فى يوم واحد وقد ذكر صاحب المطول ثلثة منها فى المطول وانى
ذكرتها مع سوابقها ولواحقها بترتيب القصيد قوله اودى بالدال المهملة بمعنى هلك واعقبونى بالعين المهملة والقاف والموحدة
اى ورثونى والحسرة كطلحة التلهف والرقاد بالراء والدال المهملتين بينهما قاف كغراب النوم والعبرة بالعين والراء المهملتين بينهما موحدة
كطلحة الدمع تقلع مضارع من القلع وهو بالقاف والعين المهملة انتزاع الشئ من اصله والمنية بالنون والياء كسجية الموت وانشب با
لنون والشين المعجمة والموحدة اى علقت والاظفار جمع ظفر وهو من الانسان معروف والفيت بالفاء والياء خطاب بمعنى وجدت
والتميمة بالمثناة كسفينة الحرز والعوذة والتجلد بالمثناة والجيم والدال المهملة اظهار القوة والشامتين بالشين المعجمة والمثناة اسم فاعل
من صيغة الجمع من شمت كفرح شماتة اى فرح ببلية العدو واريهم بضم الالف وكسر الراء المهملة متكلم من الاراءة والريب بفتح الراء المهملة
وسكون الياء والموحدة صرف الدهر واتضعضع متكلم من التضعضع هو بالمثناة والضادين المعجمتين احدهما عين مهملة الاضطراب
والذلة يعنى هلاك شدند پسران من وبه ميراث باقى گذاردند از براى من حسرت وافسوس را از خواب كردن من واشك چشمى را
كه بر طرف نميشود و يعنى وهرگاه مرگ فرو كند ناخنهاى خود را در ايشان مى يابى هر بازو بند وتعويذى را كه نفع نخواهد بخشيد از براى
شخص و يعنى واظهار كردن من قوت خود را به جهة شماتت كنندگان نما يانيدم ايشان را كه بدرستيكه من از جهة حادثه ومصيبت
روزگار مضطرب وخوار نميشوم سيوطى فى المضاف الى ياء المتكلم شاهد در بنى است كه در اصل بنوى بوده است قلب شده
است واو بيا وادغام شده است در ياء متكلم بنى شده است مختصر مطول فى الاستعارة من علم البيان شاهد در بودن المنية
انشبت اظفارها استعارة مكنية بطريق تخييل نظر باثبات ناخن از براى مرگ چون درنده كان اوعدنى بالسجن والاداهم
رجلى فرجلى شثنة المناسم هو لعديل بن فرخ قوله اوعدنى ماض من الايعاد بمعنى التهديد والسجن بالسين المهملة والجيم
والنون كحبر الحبس والاداهم جمع ادهم وهو بالدال المهملة كاحمد القيد والشثنة بالشين المعجمة والمثلثة والنون والهاء كطلحة الغلظة و
الخشونة والمناسم جمع منسم وهو بالنون والسين المهملة كمجلس خف البعير واراد به تحت قدمه يعنى ترسانيد ووعده بد
داد اشخص مرا به زندان وغلها و زنجيرهاى پاى مرا پس پاى من غليظ و زبر است كف ان سيوطى فى البدل شاهد در رجلى اول
كه بدل بعض از كل است زياد در اوعدنى نظر بانكه پاى شخص بعضى از آن شخص است اوكلما وردت عكاظ قبيلة بعثوا
الى عريفهم يتوسّم هو من ابيات لطريف بن تميم العنبرى وبعده فتوسّمونى اننى انا ذلكم شاك سلاحى فى
الحوادث معلم تحتى الاغر وفوق جلدى نثرة زغف ترد السيف وهو مثلم حولى اسيد
والهجيم ومازن واذا حللت فحول بيتى خضّم قوله عكاظ بالعين المهملة والظاء المعجمة كغراب سوق من اسواق
الجاهلية بصحراء بين نخلة والطائف كانت تقوم هلال ذيقعدة وتستمر عشرين يومًا تجتمع قبائل العرب فيتعاكظون اى
يتفاخرون ويتناشدون والعريف بالعين والراء المهملتين والفاء كامير رئيس القوم والقيم بامرهم سمى لانه عرف بذلك والرفيع
وهو دون الرئيس ويتوسم مضارع من توسم الشئ بالمثناة والواو والسين المهملة المشددة اى تخيله وتفرسه يعنى يا هر زمانيكه
وارد ميشد در بازار عكاظ قبيله من ميفرستادند بسوى من داناى وقيم بامر خود را كه نشان بگيرد وببيند كه من در چه مرتبه

مطول

سيوطى مطول مختصر سيوطى

هستم یا من ضعیف هستم که ایشان طلب جنایت خون کشتگان خود کنند یا آنکه قومی هستم مثل سابق بر آن مختصر مطول فی احوال المسند شاهد در آوردن مسند است بصیغهٔ فعل مضارع که بتوسم بوده باشد بجهة افاده نمودن او تجدد و حدوث را با تقیید نمودن او بیکی از زمانهای ثلثه اولئک آبائی فجئنی بمثلهم اذا جمعتنا یا جریر المجامع هو من قصید للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یهجو بها جریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی اولها ومنا الذی اختیر الرجال واما وخیرا اذا هب الریاح الزعازع ومنا الذی اعطی الرسول عطیة اساری تمیم والعیون دوامع ومنا الذی یعطی المئین ویشتری الغوالی ویعلو فضله من یدافع الی ان قال اولئک آبائی الخ قوله اولئک اشارة الی آبائه واجداده الذین مدحهم فی اول القصید وجریر بالجیم والرائین المهملتین کامیر هو جریر الشاعر والمجامع فاعل جمعتنا بالجیم والعین المهملة جمع مجمع هو مکان الاجتماع وکان العرب یجتمعون ویتناشدون الاشعار ویذکر کل واحد منهم مفاخر آبائه وقومه یعنی آن جماعت پدران من هستند پس بیاور مرا مثل ایشان اگر تو را هم پدرانی هست که در فضل و کرم مثل پدران من بوده باشند هرگاه جمع نمایند ما را ای جریر مجمعها و محلهائی که بجهة مفاخرت کردن جمع میشوند در آن عربها یعنی در وقتیکه من و تو جمع شویم در انجمنها مختصر مطول فی احوال المسند الیه شاهد در آوردن مسند الیه بلفظ اشاره که اولئک بوده باشد بجهة رسانیدن شاعر کند فهم مخاطب را بانکه او ادراک نمیکند غیر محسوس را او ما رأیت المجد القی رحله فی آل طلحة ثم لم یتحول لم یسم قائله المجد بالجیم والدال المهملة کفلس نیل الشرف والکرم والقی بالقاف بمعنی طرح والرحل بالراء والحاء المهملتین کفلس ما یستصحبه الرجل من الاثاث فی اثره وآل طلحة قبیلة معروفة ویتحول مضارع من التحول وهو الانتقال من المکان یعنی آیا ندیدی بزرگی و کرامت و بزرگواری را که فرود آورده است بار خود را در آل طلحه پس بجای دیگر نبرد مختصر مطول فی الکنایة من علم البیان شاهد در بودن القاء مجد است حل خود را با عدم تحول او کنایه از ملازم بودن آن مجد ایشان را او ومت بکفیها من الهودج لولاک فی ذا العام لم احجج هو لعمر بن عبد الله بن ابی ربیعة المخزومی وبعده انت الی مکة اخرجتنی حبا ولولا انت لم اخرج قوله اومت ماض من الایماء بمعنی الاشارة والمستتر فیه یرجع الی المحبوبة وکفیها تثنیة کف وهی الید و دوی مکانها بعینها والهودج بالواو والدال المهملة والجیم کجوهر مرکب للنساء وانما فک الادغام من احجج یعنی اشاره کرد آن محبوبه بدو دست خود از کجاوه که اگر نبودی تو در این سال همراه من بحج نمیآمدم فقط فی حروف الجر شاهد در دخول لولا است بر ضمیر مخاطب قلیلا او ومنعتم ما تسألون فمن حدثتموه له علینا العلاء هو من قصیدة للحرث بن حلزة الیشکری وقبله او نقشتم فالنقش یجشمه الناس فیه الاسقام والابراء او سکتم عنا فکنا کمن اغمض عینا فی جفنها الاقذاء او منعتم الخ هل علمتم ایام تنتهب الناس غوارا لکل حی عواء اول المصراع الثانی الدال الثانی من حدثتموه قوله او منعتم عطف علی قوله او سکتم المذکور فیما قبله وما موصولة وتسألون بصیغة المجهول صلته والعائد محذوف ای تسألونه ومصداق ما الموصولة المصالحة والنصفة وحدثتموه مجهول بمعنی خبرتموه والعلاء بالعین المهملة المفتوحة والمد علو الدرجة والرتبة ای او منعتم ما تسألونه من المصالحة والتنصفة فیما بیننا وبینکم فلای شیء کان ذلک منکم مع ما تعرفون من عزنا وامتناعنا فمن ذا الذی اخبرتموه بان له علینا علو درجة وشان وغلبة فتطمعون فی ذلک منا یعنی یا منع کردید وقبول نکردید آنچه را مصالحه و انصاف که سوال کرده شده اید از آن پس کیست آنکسیکه خبر داده شده اید او و اگر ابراء او باشد بر ما بلندی رتبه و درجه و غلبه پس شما هم طمع داشته باشید که غالب شوید بر ما و بلندی جوئید مثل آنکس سیوطی فی علم وارث شاهد در حدثت بصیغهٔ مجهول که بمعنی اخبرت است در نصب داده است سه مفعول را اول ضمیر جمع اگر نائب است از فاعل او دوم ضمیر غائب را و سیم جمله له علینا العلاء را اهم بامر الحزم لو استطیعه وقد حیل بین العیر والنزوان هو من ابیات لصخر بن عمرو بن الحارث اخی الخنساء وسبب انشاده هذا انه طعن فی جنبه فی بعض الحروب فطال مرضه حولا فسئلت امرأته عن حاله فقالت لاحی فیرجی ولا میت فینعی فطلب الصخر سیفا وهم بقتلها فلم یستطع لضعفها فانشد الابیات قوله اهم متکلم من هممت بالشیء اذا اردته والحزم بالحاء المهملة والزاء المعجمة کفلس ضبط الامر والاخذ بالاحتیاط و ذکر مکانه الخیر وهو خلاف الشر فانه کنی بامر الحزم عن قتل المرأة واستطیع متکلم من الاستطاعة بمعنی القدرة وحیل بالحاء من الحول وهو الحاجز بین الشیئین ای المانع والعیر بفتح العین المهملة وسکون الیاء والراء المهملة الحمار والنزوان بالنون والزاء المعجمة کغطفان الوثوب علی الانثی للضراب والمصراع الثانی مثل یضرب لمن یرید امرا ویعجز عنه لمانع ای لقد منعت عما کان سجیتی ومعتادی من القتل لضعفی کما ان النزوان من طبیعة العیر ومعتاده یعنی اراده کردم و قصد نمودم بامر احتیاط و ضبط امر کشتن آن زن بوده باشد اگر قدرت داشته باشم و منع کرده شدم که بکشم او را و حال آنکه مانعی میان خر و برجستن او بر ماده خر بجهة جماع مانع شده ضعف من از کشتن آن زن را مغنی فی الامور التی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع مطول فی المزاوجة من علم البدیع

شاهد در تاویل بودن ضمیر غائب فاعل رحیل است بمصدر او که الحول است ای وقد حیل الحول باعتبار انکه لفظ بین صلاحیت ندارد که تا
فاعل واقع شود از او بجهت لزوم ظرفیت او اهناء المعروف ما لم تبتذل فیه الوجوه انما یعرف ذا الفضل
من الناس ذووه لم یسم قائله قوله اهنا بالنون متکلم او امر من هنا الطعام اذا اصلح واعطاه والمعروف والفضل کلاهما بمعنی الاحسان
وتبتذل مجهول من الابتذال وهو بالموحدة والمثناة والذال المعجمة ضد التصاون یعنی درست مینمائیم وعطا میکنیم بخشش وحال خود را
بهر دینما مادام که مبتذل نشده است در طلب آن رویهای سائلین وفقراء واین است جز این نیست که میشناسد صاحب بخشش واحسان
مردمان را صاحبان آن بخشش وکرم هدایه وجامی فی المجرورات شاهد در اضافه شدن لفظ ذو واست بضمیر غایب در
ذووه شذوذا الا اخوینا عبد شمس ونوفلا اعیذکما بالله ان تحدثا حربا هو من قصیدة لطالب بن
ابی طالب یمدح بها النبی صلعم ویرثی اصحاب القلیب من قریش الا حرف نداء مختص بنداء البعید واخوینا منادی مضاف الی یا المتکلم واراد
بالاخ هنا المصاحب وعبد شمس مرکب اضافی ونوفل بالنون والواو والفا کجعفر علمان واعیذ متکلم من الاعاذة بمعنی الالتجاء یقال اعذت
زیدا بعمرو ای جعلت عمرا عیاذة وملجأ وان مصدریة ای من تحدثا وهو مضارع بصیغة التثنیة سقطت نونه بالنصب من الاحداث بمعنی
الابداء والاظهار یعنی ای دو برادر من عبد شمس ونوفل پناه میدهم شما را بخداوند یعنی قرار میدهم خدا را پناه از برای شما از اینکه ظاهر کنید
جنگی را قطر فی عطف البیان شاهد در عبد شمس ونوفل است که عطف بیان هستند از برای اخوینا وجایز نیست که بدل بوده باشند
از او ودلیل آن در اصل مذکور است ایا جارتا ما انصف الدهر بیننا تعالی اقاسمک الهموم تعالی
هو من ابیات لابی فراس الحمدانی قالها وهو فی اسر الروم وقد سمع حمامة تنوح بجنبه اولها اقول وقد ناحت بقربی
حمامة ایا جارتا هل تشعرین بحالی معاذ الهوی ما ذقت طارقة النوی ولا خطرت
منک الهموم ببالی ایا جارتا ما انصف الخ تعالی تری روحا لدی ضعیفة تردد فی جسم
تعذب بالی ایضحک ماسور وتبکی طلیقة ویسکت محزون ویندب سالی لقد
کنت اولی منک بالدمع مقلة ولکن دمعی فی الحوادث غالی الجارة بالجیم والراء المهملة والمثناة
زوجة الرجل وما قرب من المنازل والحلیف والناصر واراد بها هنا الحمامة التی ناحت بجنبه وما نافیة وانصف ماض من الانصاف
وهو بالنون والصاد المهملة والفا العدل واقاسم متکلم من المقاسمة والهموم جمع هم بمعنی الحزن یعنی ای همسایه ما وای کبوتر ماده که
در نزدیکی منزل ما است انصاف نداده است روزگار در میان ما وتو بیا تا قسمت کنم با تو اندوهها را ایا قطر فی فعل الماضی شاهد
در تعالی است که شاعر لام او را مکسور گردانیده است در این شعر وباین سبب نسبت لحن وغلط باو داده اند در این شعر باعتبار انکه باید
همیشه لام او مفتوح بوده باشد ایا جبلی نعمان بالله خلیا نسیم الصبا یخلص الی نسیمها هو من
ابیات لقیس بن الملوح وهو مجنون لیلی العامریة وبعده اجد بردها او تشف منی صبابة علی کبد لم یبق الا
صمیمها فان الصبا ریح اذا ما تنسمت علی قلب مهموم تجلت همومها الا ان اهوای بلیلی قدیمة
واقتل اهواء الرجال قدیمها وانی علی لیلی لزار وانی علی ذاک فیما بیننا مستدیمها قوله نعمان بالنون
والعین المهملة کسکران واد فی طریق الطائف یخرج الی عرفات یسمی بنعمان الاراک وخلیا بالخاء المعجمة والیاء المشددة امر من التخلیة
بمعنی الترک والنسیم بالنون والسین المهملة کامیر نفس الریح اذا کان ضعیفا والصبا ریح معروفة ویخلص بالخاء المعجمة واللام المضمومة
والصاد المهملة الساکنة ای یصل والضمیر فی نسیمها اما للجبلیة ای لیلی فالمراد بها او لنسیم الصبا فالمراد نفسها الضعیف یعنی
ای دو کوه وادی نعمان بخداوند قسم است میدهم شما را که واگذارید باد صبا را تا آنکه برسد بسوی من نسیم او یا آنکه برساند بسوی من
بوی آن لیلی را مغنی فی ایا شاهد در ایا است که از حروف نداست واستعمال شده است در بعید ایا دیاری سبا یا عز ما
کنت بعدکم فلن یحل للعینین بعدک منظر هو لکثیر عزة واسمه عبد الرحمن بن الاسود الایادی جمع ایدی جمع
ید بمعنی القوة وهو کنایة عن اولاد سبا انهم بمنزلة تقویته وبطشه وسبا بالسین المهملة والموحدة کعصا لقب ابن یشجب بن یعرب
بن قحطان واسمه عبد شمس یجمع قبایل الیمن عامة الذین ارسل علیهم سیل العرم متفرقا فذهبوا ایدی سبا وایادی سبا ای متفرقین
ای مثل تفرق ایادی سبا ای اولاده وقومه وعز مرخم عزة وهی بفتح العین المهملة والزاء المعجمة المشددة والمثناة بنت لشبو وهی صاحبة
کثیر وکلمة ما نافیة وخبر کنت محذوف ای باقیا او متعیشا ویحل بالحاء المهملة واللام المفتوحة مضارع من حلی فلان بعینی اذا اعجبنی و
اللام فی العینین بمعنی فی والخطاب فی بعدک لعزة والمنظر کمقعد محل النظر والمراة یعنی نابود وپراکنده شوم نوع تفرق وپراکندگی
قوم سبا ای عزة ونبوده باشم بعد از شما باقی وزیست کننده در دنیا پس هرگز خوش نیاید مباد در دو چشم من بعد از تو محل نظر وآینه
مغنی فی لن شاهد در جزم دادن لن است یحل را بحذف الف از آخر او نظر بانکه در اصل یحلی بوده است ایا شیخ ... ابو

متکلم ص
هدایه
جامی
جارتا
قطر
مغنی
مغنی

ما اللک مورقا کانک لم تجزع علی ابن طریف هو من ابیات للیلی بنت طریف التغلبیة وقیل اسمها سلمی ترثی بها اخاها الولید
وقد قتله یزید الشیبانی اولها نبل بنا بارسم قبر کانه علی علم فوق الجبال منیف تضمن جودا حاتمیا
ونائلا وسورة مقدام وقلب حسیف الا قاتل الله الحنا حیث اضمرت فتی کان للمعروف
غیر عیوف خفیف علی ظهر الجواد اذا عدا ولیس علی اعدائه بخفیف ایا شجر الخابور الخ
فتی لا یحب الزاد الا من التقی ولا المال الا من قنا وسیوف حلیف الندی ما عاش یرضی
به الندی وان مات لم یرض الندی بحلیف الخ الخابور بالخاء المعجمة والموحدة والواو والراء المهملة
ککافور موضع بناحیة الشام واسمه واد وهو ببلاد الجزیرة من دیار بکر والمورق بالواو والراء المهملة والقاف اسم فاعل من اورق الشجر
ای صار ذا ورق وتجزع بالجیم والزاء المعجمة والعین المهملة مضارع من الجزع وهو نقیض الصبر وابن طریف بالطاء والراء المهملتین والفاء هو
الولید بن طریف التغلبی اخو لیلی التی ترثی علیه یعنی ای درخت خابور چه میشود ترا که صاحب برگ هستی گویا که جزع وناله نکردی
بر ولید پسر طریف بجهة مرگ او مغنی فی ام مختصر ومطول فی تجاهل العارف من علم البدیع شاهد در تجاهل نمودن
عارفست از گفتن وسوال نمودن او بلفظ کان باعتبار آنکه شاعر عارفست بانکه درخت بالجمع نمیکند پس بلفظ کان ظنیه آورده است
بجهة سرزنش کردن از روی مبالغه در وجوب جزع کردن براو ایا منازل سلمی واین سلماک مصراع لم یتم قائله ولم یدر
تمامه کلمة ایا حرف نداء والمنازل جمع منزل وسلمی بکسر ای اسم امراة والخطاب فی سلماک للمنازل یعنی ای منزلهای سلمی وحال آنکه کجا است
سلمی تو مطول فی الانشاء شاهد در ندا کردن منادی لایعقل است که منازل بوده باشد بجهة اظهار اندوه وسرگردانی ایا
منازل سلمی سلام علیکما هل الازمن اللائی مضین رواجع وهل یرجع التسلیم او
یکشف العمی ثلث الاثافی والدیار البلاقع هما لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبه قوله سلمی بکسر ای اسم امراة والازمن
جمع زمان والرواجع جمع راجعة من الرجوع بمعنی العود ومنه یرجع بصیغة المضارع والتسلیم اسم لقولک السلام علیکم ورجوعه جواب السلام و
یکشف مضارع من الکشف بمعنی الاظهار ورفع شیء عما یراد به ویغطیه والعمی بالعین المهملة کفتی الضلالة وعدم الاهتداء والاثافی جمع
اثفیه وهو بالضم کاضحیه وبالکسر الحجر توضع علیها القدر والبلاقع جمع بلقع وهو بالموحدة والقاف والعین المهملة کجعفر الارض القفر
یعنی ای دو منزل سلمی سلام برشما باد وآیا زمانهای ایچنانیکه گذشته است برمیگردند وآیا برمیگرداند وجواب میدهد سلام کردن
مرا یا آنکه ظاهر وبرطرف میکند راه نبردن از آن محبوب بر آن سه سنگ دیگپایه وخانهای خالی از اهل خود جامی فی المجرورات شاهد
در اضافه شدن لفظ ثلث است با بودن او خالی از الف ولام بسوی محلی بالف ولام که الاثافی بوده باشد مطول فی تجاهل العارف
من علم البدیع شاهد در تجاهل نمودن عارفست وخطاب نمودن او را بلایعقل بجهة اظهار حیرت وحسرت خوردن بر زندگی
وعیش گذشته او با محبوبه خود در آن منزل ایا من لست اقلاه ولا فی البعد انساه لک الله علی ذاک لک الله
لک الله لم یتم قائله کلمة ایا حرف نداء ومن موصولة ولست بصیغة المتکلم واقلاه بالقاف متکلم بمعنی ابغضه ولا زائدة والبعد ضد
القرب وانساه بالنون والسین المهملة متکلم من النسیان وهو ضد الحفظ والخطاب فی لک للنفس ای ثبتک الله ایتها النفس علی ذاک الحال
وقال بعضهم معنی لک الله علی ذاک انی اتوسل الیک بالله علی حفظ ما علمته منی من عدم القلی وعدم النسیان والبغاء یعنی ای کسیکه
نیستم که دشمن دارم او را ودوری او نکرده فراموش کنم او را ثابت بدارد ترا ای نفس خدا ونظیر اینحال ثابت بدارد ترا خدا وثابت بدارد
ترا خدا وبدین اینحال سیوطی فی التوکید شاهد در تکرار جمله لک الله است بجهة توکید ایعجب الناس ان
اضحکت سیدهم خلیفة الله یستسقی به المطر لم ینب سیفی من رعب ولا دهش
عن الاسیر ولکن اخر القدر ولن یقدم نفسا قبل میتتها جمع الیدین ولا
الصمصامة الذکر الابیات للفرزدق واسمه همام بن غالب ابن صعصعة التمیمی وسبب انشاده کما ذکره فی المفعول انه کان
عند سلیمان بن عبد الملک حاضرا فامره سلیمان بضرب عنق رومی فضربه بسیفه فلم یقطع السیف فضحک سلیمان والحاضرون
فانشد الابیات الهمزة للاستفهام التوبیخی والناس فاعل یعجب والمراد بقوله سیدهم سلیمان وخلیفة الله بدل او عطف بیان له ویستسقی
مجهول من الاستسقاء وهو طلب السقی ولم ینب بالنون والموحدة المضمومة مجزوم بلم اصله ینبو مضارع نبا السیف اذا کل ولم یقطع
والرعب بالراء والعین المهملتین والموحدة کعقل الفزع والدهش بالدال المهملة والشین المعجمة کفرس التحیر وذهاب العقل من ذهل
واراد بالاسیر الرومی الذی امر سلیمان بقتله واخر ماض من التاخیر خلاف التقدیم والقدر القضاء وحکم الله ویقدم مضارع
من التقدیم والمیتة کجیفة الموت قوله جمع الیدین ای جمع علی السیف حال الضرب والصمصامة بالصادین المهملتین المفتوحتین السیف
والذکر بالذال المعجمة والراء المهملة کفرس الفولاد یعنی آیا تعجب میکنند مردمان از آنکه خندانیدم من بزرگ ایشانرا که خلیفه خدا

ابن طریف

مغنی مختصر مطول

مطول جامی

سیوطی

امر

است برروی من در حالتیکه طلب کرده میشود بواسطهٔ او باران کند نکرد شمشیر من از ترس و نه از حیرت و غفلت از اثر پاره روی ولکن بتاخیر انداخت تقدیر وحکم خداوند کشته شدن او را وهرگز بپیشی نمیگیرد نفسی تا پیش از مردن و جمع شدن دوده بر شمشیر فولاد ایضا قوله ما ان یعاب سید اذا صبا ولا یعاب صارم اذا نبا ولا یعاب شاعر اذا کبا قاله الفرزدق بعد ما اغمد سیفه کلمة ما نافیة ویعاب مجهول من العیب صبا بالصاد المهملة والموحدة ماض من الصبوة وهی کطلحة جهل الفتوة والصارم بالصاد والراء المهملتین السیف القاطع ونبا بالنون والموحدة بمعنی کل ولم یقطع وکبا بالموحدة ای الفی علی وجهه یعنی عیب کرده نمیشود بزرگی هرگاه کودکی و نادانی کند وعیب کرده نمیشود شمشیر هرگاه کندی کند وعیب کرده نمیشود شاعر هرگاه بروی در افتد و سردست رود ایضا قوله لسیف ابی رغوان سیف مجاشع ضربت ولم اضرب بسیف ابن ظالم قاله الفرزدق فی مجلس سلیمان ثم خرج فحضر جریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی الشاعر فاخبر به الواقعة فانشد جریر البیت بعینه الا انه ای بضمیر المخاطب فی ضربت بدلا من المتکلم فیه وکذا تضرب بدلا من اضرب کما قاله الفرزدق قوله ابی رغوان بالراء المهملة والغین المعجمة والواو کسکران کنیة دارم بن مالک التمیمی جد الفرزدق ورغوان لقب ابنه مجاشع المذکور فی البیت وهو بالجیم والشین المعجمة والعین المهملة بصیغة اسم الفاعل قوله بسیف ابن ظالم هذا مستفاد مما اخطره الفرزدق فی الذی لما اشیر الیه بسیف غیر صالح للضرب بعد ما امره سلیمان بقتل الرومی وقیل ان یضرب بسیف جده ابن رغوان وانما قاله الفرزدق بانه لا یضرب بهذا السیف الاظالم او ابن ظالم لما فیه من تعذیب المضروب یعنی بشمشیر ابی رغوان که آن شمشیر مجاشع است زدم من ونزدم بشمشیر پسر مرد ظلم کننده یعنی بشمشیری که نبرد وزده شده با آن شمشیر غیر صالح از برای ضرب عذاب کشد ایضا قوله کذا سیوف الهند تنبو ظباتها وتقطع احیانا مناط التمائم ولا نقتل الاسری ولکن نفکهم اذا اثقل الاعناق حمل المغارم وهل ضربة الرومی جاعلة لکم ابا عن کلیب او اخا مثل دارم قالها الفرزدق حین خرج من مجلس سلیمان بعد ما اخرج جریر منه وقد انشد جریر البیت الثانی فی مجلسه قبل اتیان الفرزدق بعینه قوله تنبو بالنون والموحدة مضارع نبا السیف اذا کل ولم یقطع والظبا بضم الضاد المعجمة والموحدة والمثناة جمع ظبة بالضم وهی حدة السیف والاحیان جمع حین بمعنی الوقت والمناط بفتح المیم والنون والطاء المهملة المکان الذی تعلق فیه والتمائم جمع تمیمة وهی بالمثناة والیاء کسفینة العوذة والحرز واراد بمناط التمائم الرقاب والاسری جمع اسیر ونفک متکلم من الفک وهو الخلاص عن القید والاعناق مفعول مقدم لاثقل وهی جمع عنق بضمتین الجید وحمل المغارم فاعله والمغارم جمع مغرم وهو بالغین المعجمة والراء المهملة کمکرم ما یلزم اداؤه کالدین وغیره والضربة مصدر مبنی للمرة اضیف الی مفعوله وفاعله محذوف ای ضربتی واراد بالرومی الاسیر الذی امر بقتله وعن للبدل وکلیب بالموحدة کزبیر هو کلیب بن یربوع بن حنظلة احد اجداد جریر الشاعر والدارم بالدال والراء المهملتین احد اجداد الفرزدق یعنی هل یرفع ثبوت هذه العادة فی اشباه الوضیع فیجعلک مثلی فی شرافة النسب یعنی همچنین شمشیرهای هند کند میشوند دمهای آنها وبرید در اوقاتی چند محل بستن کردن بندها و تعویذها را یعنی گردنها را او عهدها و اما زدن من کردن اسیر رومی را قرار دهنده است و آن را از برای شما پدری بدل از کلیب یا برادری مثل دارم یعنی آیا بواسطه وارد آمدن اسیب آن برای من حاصل میشود شرافت نسبی و پدر بزرگوار از برای شما مطول فی الخاتمة شاهد بودن شعر بسیف ابی رغوان الخ وهمچنین ولا نقتل الاسری الخ اعنی تفسیر قبل توارد خاطر نظر با آنکه انشاد کرد جریر شعر بسیف ابی رغوان الخ را در مجلس سلیمان بعد از آنکه انشاد کرد جریر آن را فی الجملة تغییری که بضمیر متکلم و مخاطب دادن کردن بوده باشد همچنانکه مذکور شد و همچنین انشاد کرد فرزدق شعر ولا نقتل الاسری الخ را بعد از آنکه انشاد کرده بود جریر آن را در همان مجلس بعینه بدون آنکه از کسی بشنود آن شعر را ایقتلنی والمشرفی مضاجعی ومسنونة زرق کانیاب اغوال هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وقبله حلفت لها بالله حلفة فاجر لناموا فما ان من حدیث ولا صال واصبحت معشوقا واصبح زوجها علیه القتام کاسف الظن والبال یغط غطیط البکر شد خناقه لیقتلنی والمرء لیس بقتال ایقتلنی الخ ولیس بذی رمح فیطعننی به ولیس بذی سیف ولیس بنبال الهمزة للانکار وفاعل یقتلنی ضمیر مستتر یرجع الی زوج سلمی المذکور فیما قبله فی قوله واصبح زوجها والمشرفی سیف منسوب الی المشرف وهو بالشین المعجمة والراء المهملة والفاء کمقعد قریة من ارض العرب فی حوالی الشام وهو من مشارف الشام وهی قری متعددة معروفة والمضاجع بصیغة اسم الفاعل الذی تضجع ای نام معک وهو بالضاد المعجمة والجیم والعین المهملة والمسنونة بالسین المهملة والنونین مفعول من سن السکین اذا احده واصقله والزرق بالزاء المعجمة والراء المهملة والقاف کقفل صفة مشبهة بمعنی شدید الصفاء والانیاب جمع ناب وهو بالنون والموحدة السن خلف الرباعیة والاغوال جمع غول وهو بالغین المعجمة المضمومة والواو الساکنة نوع من

دسترسی شما به این صفحه منع میباشد

ای بعلامة انما بهم علی الخیل ای دخولهم فی الحرب شعثا حال من الخیل و هو بالشین المعجمة والعین المهملة والمثلثة کقفل جمع اشعث کاحمد
وهو مغبر الرأس و متفرق الشعر والمراد فساد جرح الرأس و السنابک جمع سنبک و هو بالسین المهملة والنون و الموحدة کقنفذ ظرف مقدم
الحافر والمدام بالدال المهملة کغراب الخمر یقول ان سنابک الخیل تکون ما دامیة کان علیها خمر یعنی بعلامت اقدام کردن ایشان بر اسپهای
داخل شدن ایشان در جنگ درحالیکه ان اسپها غبار آلوده و پراکنده موی و فاسد است جراحت سر آنها که گویا از خون سر ایشان بر
طرف پیش سمهای آنها شراب بخته شده است مغنی فی الجملة المضاف الیها من باب آیة شاهد در لفظ آیة است که بمعنی علامة
است و اضافه شده است بجملهٔ فعلیه منصرف الفعل مثبت که یقدمون بوده باشد مغنی فی حذف ما المصدریة من باب الخامس
شاهد در حذف ما مصدریه است قبل از یقدمون ای ما یقدمون بنا بر قول ابو الفتح و قول صواب همان شاهد اولست
بابه اقتدی عدی فی الکرم ومن یشابه ابه فما ظلم هو لرؤبة العجاج بن رؤبة التمیمی یمدح به عدی بن حاتم بن
عبد الله بن سعد الطائی المشهور بالسخاء قوله اقتدی بالقاف و المثناة و الدال المهملة ماض من الاقتداء یقال اقتدیت به ای تبعت
بطریقته و لزمته وعدی بفتح العین و کسر الدال المهملتین والیاء المشددة هو ابن حاتم الطائی و الکرم بالراء المهملة کفرس ضد اللوم قوله
ومن یشابه الخ ماخوذ من المثل و هو من اشبه اباه فما ظلم ای فما وضع الشبه فی غیر موضعه او بمعنی انه فما ظلمت امه حیث لم تزن بدلیل مجیء
الولد علی مشابهة ابیه یعنی به پدر خود اقتدا کرد عدی در کرامت و بخشش و کسیکه شبیه باشد به پدر خود او پس ظلم نکرده است سیوطی
فی الاسماء الستة شاهد در معرب شدن اب است در هر دو موضع باعراب حرکة که آنرا اعراب نقص میگویند بات ندیما
لی حتی الصبا اغید مجدول مکان الوشاح کانما یبسم عن لؤلؤ منضد او برد او اقاح
هما لابی عبادة البحتری واسمه ساراء قوله ندیما خبر مقدم لبات و حتی بمعنی الی و اغید مجدول اسم بات والاغید بالغین المعجمة والیاء و
الدال المهملة کاحمد الناعم اللین والمجدول مفعول من الجدل و هو بالجیم والدال المهملة کفلس بمعنی الفتل والاحکام والوشاح بالواو والشین المعجمة
والحاء المهملة ککتاب اراد به المنطقة و یبسم کیضرب مضارع من البسم و هو اقل الضحک و احسنه والمنضد بالنون والضاد المعجمة والدال
المهملة کمعظم اسم مفعول بمعنی المؤلف والبرد بالموحدة والراء والدال المهملتین کفرس حب الغمام والاقاح بالقاف والحاء المهملة کفلاح
جمع اقحوان بالضم و هو البابونج یعنی شب را بروز آورد که همدم بود از برای من تا صبح محبوبی که نرم اندام و پر گوشت و پیچیده بود
حمایل مکان او یعنی کمر بود او و گویا در وقتیکه تبسم میکرد دندانهای او مثل مروارید در رشته کشیده شده مثل تگرگ یا مثل گلهای بابونه
بود مختصر مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در بودن تشبیه در بیت است بطریق جمع که تشبیه کردن دندان محبوب
بوده باشد بلؤلؤ منضد و به برد و باقاح باسم الاله و به بدینا ولو عبدنا غیره شقینا فحبذا ربا
وحب دینا هو لعبد الله بن رواحة الانصاری قوله باسم متعلق بابتدئ محذوفا او بدینا علی قول و هو بکسر الدال و سکون الیاء
اصله بدأنا بالفتح والهمزة الا انه کسرها علی لغة الانصار و ابدلت الیاء من همزته للضرورة والقافیة و هو بمعنی ابتدأنا و شقینا بکسر القاف
متکلم من الشقاوة نقیض السعادة قوله ربا نصب علی التمیز و کذا دینا و الضمیر فی حب للدین او للعبادة و تذکیره لتأویلها بالدین کما
قاله بعضهم یعنی ابتدا بکنیم بنام خداوند و بنام او ابتدا میکنیم ما و اگر عبادت کرده بودیم غیر او را شقی و بدبخت بودیم پس چه خوب
است و از حیثیت پروردگار بودن و چه خوبست آن دین بودن و عبادت از حیثیت دین بودن یا عبادت بودن سیوطی فی افعال
المدح والذم شاهد در استعمال شدن حبذا است مثل نعم در معنی و در حکم در فحبذا ربا و هم چنین آمدن حب بدون ذا از
برای مدح در وحب دینا یا عداء العمر من اسیرها حراس ابواب علی قصورها هو لابی النجم العجلی بعد
وغیرة شغاه من غیورها فالسحر لا یفضی الی مسحورها قوله ام العمر بالعین والراء المهملتین کفلس اسم
محبوبة الشاعر و هو مفعول لتباعد قوله اسیرها ای اسیر حبها او اراد به نفسه والحراس بالمهملات کرمان الجماعة یحرس لیلا او نهارا و هو
فاعل لتباعد والقصور جمع قصر و هو البیت یعنی دور کرد ام عمرو را آنکسیکه اسیر دوستی او است پاسبانان درهائیکه موکلند بر قصرها
او نظام فی الخط شاهد در عدم لزوم نوشتن واو است در العمر بجهة وجود الف و لام در او بادلالت نمودن آن الف و لام بر عدم
اشتباه او با عمر بودن صرد مغنی فی ال شاهد در دخول الف و لام است در العمر با وجود اضافه بجهة ضرورت بالباعث
الوارث الاموات قد ضمنت ایاهم الارض فی دهر الدهارین هو من ابیات للفرزدق واسمه
همام بن غالب بن صعصعة التمیمی و قبل البیت قبله انی حلفت و لم احلف علی فند فناء بیت من
الساعین معمور الباء للقسم و هی متعلق بحلفت المذکور فیما قبله فیما والباعث فاعل من بعثه اذا احیاه والوارث الباقی
بعد فناء الخلق و ضمنت بکسر المیم و سکون التاء بمعنی اشتملت و الدهر الزمان و الدهارین بمعنی الشدید یقال دهر دهارین ای
شدید یعنی قسم خوردم یا بیحیان کسیکه برانگیزاننده و زنده کننده است و باقی و وارث است مردگانی که بتحقیق که در بر گرفته است

مغنی
مغنی
سیوطی
مختصر مطول
سیوطی
نظام
مغنی

ایشانرا زمین در دروزگار سخت سیوطی فی المضمرات شاهد در منفصل آوردن ضمیر اگر ابهام بود باشد بجهة ضرورت و حال آنکه میبایست که متصل بیاورد و ضمنتهم بگوید بان امر الاله واختلف الناس فداع الی ظلال وهاد و

الذی حارت البریة فیه حیوان مستحدث من جماد هما من قصید لابی العلاء المعری واسمه احمد بن

عبد الله التنوخی اللغوی یرثی بها فقیها حنفیا واول مصراع الثانی من البیت الاول السین من الناس قوله بان بالموحدة والنون

بمعنی ظهر وداع فاعل من الدعا والضلال بالفتح خلاف الهدی وحارت ماض من الحیرة وهو بالحاء والراء المهملتین کطلحة عدم الاهتدا

الی سبیل الشئ والبریة بالموحدة والراء المهملة والیا کسجیة الخلق والحیوان بالحا المهملة والیا والواو والنون کقطفان ما فیه روح والجماد

خلافه والمستحدث اسم مفعول من استحدثه ای طلب حدوثه وابدائه یعنی ظاهر شد امر خداوند و مختلف شدند مردمان

هر یک براهی رفتند پس بعضی خوانندهٔ اند مردم را بسوی گمراهی و مراد قائل نشدن بمعاد است و بعضی دیگر بسوی رستگاری و مراد قائل شدن

بمعاد است وانجنان چیزیکه سرگردان و متحیر ند مردمان و خلایق در او چیز صاحب روحی است که تازه پیدا شده است بعد از آنکه جماد

و بیروح شده باشد و مراد زنده شدن مردمان است بعد از مرگ در روز قیامت مختصر مطول فی احوال المسند الیه

شاهد در تقدیم مسند الیه است کما الذی بوده باشد بر مسند که حیوان است بجهة قرار گرفتن خبر در ذهن سامع نظر بانکه در

مبتدا تشویقی است بسوی خبر بان ذا الکلب عمرا خیرهم نسبا ببطن شریان یعوی حوله الذئب هو من قصیدة

لمنو بخت عمرو ذی الکلب یرثی بها اخاها عمرا و قبله ابلغ هذیلا و ابلغ من یبلغها عنی حدیثا و بعض القول

تکذیب قوله هذیل بالذال المعجمة کزبیر ابو قبیلة معروفة واراد به هنا قبیلته بدلیل عود ضمیر الجمع فی خیرهم الیه والنسب بالتحریک

السین المهملة والموحدة بعرس للابة او فی الاباء خاصة والبطن جوف کل شئ و شریان بالشین المعجمة والراء المهملة والیا والنون کسکران

اسم واد ویعوی بفتح الواو مضارع عوی الذئب اذا مد صوته ولم یفصح والذئب حیوان معروف یعنی برسان بقبیلهٔ هذیل یا بنکه ذا

الکلب که اسم او عمرو است بهتر است از این قبیله از حیثیت نسب در بطن وادی شریان که صدا میکند در اطراف آن وادی گرگ سیوطی

فی العام شاهد در تقدیم لفیست که ذا الکلب بوده باشد بر اسم که عمرو است شد و ذا باهبة حزم لذ وان کنت امنا

فما کل حین من یوافی موافیا لم یسم قائله قوله اهبة بالموحدة کغرفة فی الاصل عدة الحرب لکن المراد هنا التهیؤ والاستعدا د

والحزم بالحا المهملة والزاء المعجمة کفلس ضبط الامر والاخذ بالاحتیاط ولذ بالذال المعجمة امر من اللوذ بالشئ ای الاعتصام به قوله وان

کنت عطف علی محذوف ای ان لم تکن امنا وان کنت امنا والامن فاعل من الامن بمعنی السلامة والفا للتعلیل وما نافیة ومن موصول

وهو فی محل الرفع اسمه ویوافی بالفا مضارع بمعنی یقابل وفاعله ضمیر مستتر وهو عاید الموصول وموافیا خبر ما النافیة یعنی مهیا

شدن ضبط امر و احتیاط پناه بر اگر ایمن نیستی و اگر بوده باشی ایمن باشد پس نیست کسیکه مقابل میشود با تو مقابل کننده تو را

در هر زمان مغنی فی القاعدة التاسعة من باب الثامن شاهد در عدم ابطال عمل ما بمعنی لیس است با وجود اینکه بعد

آمده است ورا معمول خبر او که کل حین است باعتبار بودن معمول خبر او ظرف بایدی رجال لم یشیموا سیوفهم

ولم تکثر القتلی بها حین سلت هو من قصید للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی قوله یشیموا بفتح

المضارعة وکسر الشین المعجمة وسکون الیا من شمت السیف اذا دخلته فی الغمد والقتلی کسکری جمع قتیل والضمیر فی بها للسیوف وسلت

بضم السین المهملة واللام المشددة مجهول من سلت السیف اذا اخرجته من غمده یعنی بدستهای مردانی چند که در غلاف نکردند

شمشیرهای خود را و بسیار نشده اند کشتگان بواسطهٔ آن شمشیرها از زمانیکه بیرون کشیده اند از غلافهای خود مغنی فی الواو

فی الجملة الحالیة من باب الثانی شاهد در بودن واو ولم تکثر است از برای حال با دخول در جمله فعلیه و صلاحیت ندارد که از برای

عطف بوده باشد بجهة فساد معنی و منقلب شدن مدح بذم در صورت عطف بای نواحی الارض ابغی وصالکم و

انتم ملوک ما لمقصد کم نحو هو من اشعار المولدین النواحی بالنون والحا المهملة جمع ناحیة بمعنی الطرف وابغی بالموحدة و

الغین المعجمة المکسورة متکلم بمعنی طلب والوصال بالواو والصاد المهملة ککتاب ضد الفراق والملوک جمع ملک وهو السلطان المقتدر والمقصد کمقعد

مکان القصد والنحو الجهة المعینة یعنی بکدام طرف زمین طلب کنم دیدار شما را و حال آنکه شما پادشاهی هستید که نیست از برای مکان قصد

شما جهة معینی مطول فی احوال المسند الیه شاهد در خطاب نمودن شاعر است مخاطب مفرد را بلفظ جمع بجهة تواضع کردن آن شاعر

متکلم و تعظیم نمودن او مخاطب را که گویا او را بمنزلهٔ جماعتی قرار داده است ببذل وحلم ساد فی قومه الفتی وکونک

ایاه علیک یسیر لم یسم قائله البا سببیة والبذل بالموحدة والذال المعجمة کفلس الجود والعطاء والحلم بکسر الحا المهملة

والاناة وساد فعل ماض من السیادة والفتی الشاب والسخی الکریم واللام فیه للعهد والیسیر فعیل من الیسر خلاف العسر یعنی بسبب

بخشش و بردباری بزرگی کرده است در قوم خود آن جوانمرد و بودن تو مثل آن در آن صفات و بزرگی کردن بر تو آسان است سیوطی

مطول مختصر

سیوطی

مغنی

مغنی

سیوطی

فی افعال الناقصه شاهد در عمل نمودن مصدر کان است که کون بوده باشد نوع عمل نمودن کان ناقصه نظر بانکه ضمیر مخاطب اسم اوست که اضافه شده است بسوی او وجمله بعد خبر اوست **بَيْهَاءَ قَفْرٍ وَالْمَطِيُّ كَأَنَّهَا قَطَا الْحَزْنِ قَدْ كَانَتْ فِرَاخًا بُيُوضُهَا** لم یسم قائله یصف الشاعر ناقته بسرعة السیر حیث شبهها بقطا ترکت بیوضا صارت فراخا فهی تمشی بسرعة الی افراخها التیهاء بالمثناة والبیداء کالحمراء المفازة التی لا یهتدی فیها واصله من التیه وهو التحیر والقفر بالقاف والفاء والراء المهملة کالفلس المکان الخالی والمطی بفتح المیم وکسر الطاء المهملة والیاء المشددة الدابة السریعة والقطا بالقاف والطاء المهملة جمع قطاة وهو کقطاة طایر معروف والحزن بالحاء المهملة والزاء المعجمة والنون کفلس ما غلظ من الارض وانما قیدها بقطا الحزن لئلا یسوخ فیه الارجل اذ لو کانت رخوة لساخت فیه الارجل فلا یقدر علی السیر عجزا وکانت بمعنی صارت والفراخ بالفاء والراء المهملة والخاء المعجمة ککتاب جمع فرخ وهو کفلس ولد الطایر والبیوض بالضم جمع بیضة انما قال قد کانت فراخا بیوضها لان القطا اسراعها الی الفراخ اشد من اسراعها الی البیوض یعنی بیابان بسیار کردانی خالی از آب وگیاه وشتر راه وآوکوپاکان شتر در شدر رفتار بی مثل مرغهای سنگ خواره زمین ناهموار یست که بتحقیق که کردیده بود بچهای تخمهای الهای **جامی** فی افعال الناقصة شاهد در آمدن کانت بمعنی صارت ای صارت فراخا بیوضها **بَدَأْتُ بِبِسْمِ اللَّهِ فِي النَّظْمِ أَوَّلًا تَبَارَكْتَ رَحْمَانًا رَحِيمًا وَمَوْئِلًا** هو مطلع ابیات لابی القاسم شیخنا الذی الشاطبی قوله بدأت بصیغة المتکلم بمعنی ابتدأت وتبارکت بصیغة الخطاب رحمانا تمیز له والموئل بالواو والهمزة کمجلس الملجأ والملاذ یعنی ابتدا کردم بنام خداوند در اول نظم وشعر خود بابرکت هستی ای خداوند از حیثیت رحمن بودن ورحیم بودن وپناه بودن **مغنی** فی ال شاهد در الف ولام النظم است که عوض است از مضاف الیه محذوف ای فی نظمی اولا **بَدَا لِيَ أَنِّي لَسْتُ مُدْرِكَ مَا مَضَى وَلَا سَابِقًا شَيْئًا إِذَا كَانَ جَائِيَا** هو من قصیدة لزهیر بن ابی سلمی المزنی یذکر فیها النعمان المنذر المکنی بابی قابوس حین طلبه کسری لیقتله وقبله **أَرَانِي إِذَا أَصْبَحْتُ أَصْبَحْتُ ذَا هَوًى فَثُمَّ إِذَا أَمْسَيْتُ أَمْسَيْتُ غَادِيَا إِلَى حُفْرَةٍ أَهْوِي إِلَيْهَا مُقِيمَةٍ يَحُثُّ إِلَيْهَا سَائِقٌ مِنْ وَرَائِيَا كَأَنِّي وَقَدْ خَلَّفْتُ تِسْعِينَ حِجَّةً خَلَعْتُ بِهَا عَنْ مَنْكِبَيَّ رِدَائِيَا بَدَا لِيَ أَنِّي عِشْتُ تِسْعِينَ حِجَّةً تِبَاعًا وَعَشْرًا عِشْتُهَا وَثَمَانِيَا بَدَا لِيَ أَنِّي لَسْتُ الخ أَمَا إِنْ أَرَى نَفْسِي تَقِيهَا عَزِيمَتِي وَمَا إِنْ تَقِي نَفْسِي كَرَائِمُ مَالِيَا** قوله بدا بمعنی ظهر ولست بصیغة المتکلم والمدرک اسم فاعل من الادراک وهو اثبات الشئ علی ما هو حقه وسابقا بالسین المهملة والموحدة والقاف بمعنی فائتا والجائی بالجیم والهمزة خلاف الذاهب یعنی ظهر لی انی لست مدرک ما فات عنی ولست اسبق ای افوت ما قدر لی وافوته یعنی ظاهر شد از برای من اینکه بدرستی که من نیستم که دریابنده باشم آن چیزرا که گذشته است وفوت شده است از من ونیستم پیشی گیرنده چیز هرگاه بوده باشد آن چیز آینده یعنی قادر نیستم باینکه فوت کنم وبگریزم از آنچیزیکه مقدر شده است از برای من ولا محاله میاید **مغنی** وبمن میرسد فی اذا شاهد در اذا است که جواب او نمیتواند که عامل در او باشد باعتبار آنکه جواب ومحذوف است ای اذا کان جائیا فلا اسبقه پس هرگاه جواب وی اعامل در او بگیری وبگوئی لا اسبق شیئا وقت مجیئه معنی فاسد شود ایضا فی لعل وفیما افترق فیه اسم الفاعل والصفة المشبهة وفی العطف علی التوهم من باب الرابع فی الجهة الرابعة من باب الخامس وفی القاعدة الاولی من باب الثامن شاهد در سابقا است که بجر هم روایت شد بنا بر آنکه عطف شده باشد بر مدرک بتوهم مجرور بودن او بباء مقدر ای بمدرک نظر بانکه مدرک خبر لیس است وبسیار است دخول باء زائده بر خبر لیس **بَدَا لِيَ مِنْهَا مِعْصَمٌ حِينَ جَمَّرَتْ وَكَفٌّ خَضِيبٌ زُيِّنَتْ بِبَنَانِ فَوَاللَّهِ مَا أَدْرِي وَإِنْ كُنْتُ دَارِيًا بِسَبْعٍ رَمَيْنَ الْجَمْرَ أَمْ بِثَمَانِ** هما من قصیدة لعمر بن عبد العزیز بن ابی ربیعة المخزومی قالها فی عائشة بنت طلحة بن عبید الله وقبلهما **لَقَدْ عَرَضَتْ لِي بِالْمُحَصَّبِ مِنْ مِنًى مَعَ الْحَجِّ شَمْسٌ شُبِّهَتْ بِيَمَانِ وَبَعْدَهُمَا فَلَمَّا الْتَقَيْنَا بِالثَّنِيَّةِ سَلَّمَتْ وَنَازَعَنِي الْبَغْلُ اللَّعِينُ عِنَانِي فَقُلْتُ لَهَا عُوجِي لَقَدْ كَانَ مَنْزِلِي خَصِيبٌ لَكُمْ نَاءٍ مِنَ الْحَدَثَانِ فَجِئْنَا فَعَاجَتْ سَاعَةً فَتَكَلَّمَتْ فَظَلَّتْ لَهَا الْعَيْنَانِ تَبْتَدِرَانِ** قوله بدا بمعنی ظهر والضمیر فی منها یرجع الی عائشة والمعصم بالعین والصاد المهملتین کمنبر موضع السوار من الساعد وجمرت بالتشدید ماض من التجمیر وهو رمی الجمار والمراد بها الجمرات المناسک فی الحج والخضیب بالخاء والضاد المعجمتین والموحدة فعیل بمعنی المفعول من الخضاب وهو ککتاب الحناء وشبهه وزینت مجهول من التزیین والبنان بالموحدة والنونین کسحاب اطراف الاصابع وادری بالدال والراء المهملة متکلم بمعنی اعلم والداری کفاعل من کان یجد الدرایة والفهم قوله بسبع بحذف همزة الاستفهام قبله وحذف التمیز بعده ای بسبع حصیات لوجود القرینة الدالة علیهما واتیان ضمیر الجمع فی رمین بملاحظة الاصابع التی اخذت بها وقیل یرجع الی النساء اللائی کن معها فی الحج والجمر کفلس اصله جمرة کطلحة حذفت تاؤه للوزن وهی واحدة الجمرات یعنی ظاهر شد از برای من از آن عائشه بند دستی در وقتیکه سنگهای جمره می انداخت

وظاهر

وظاهر شد کف دستی که خضاب بسته شده بود و زینت داده شده بود به سر انگشتان پس قسم بخداوند که متهم ام و اگرچه بود در صدد دانستن تهمت به
کنایا بعضی سنگ ریزه انداختند انگشتهای او وجمره را با هفت سنگ ریزه ها بجهت غفلتی که عارض شده بود مرا بسبب بدن من بنکو
بتهای غائبه سهو طحی فی عطف النسق مغنی الهمزة شاهد در حذف همزه استفهام است چون از تسبیع بقرینه ذکر لم نعد زاد
ای تسبیع حصیات صین ام بثمان بربك هل ضممت الیك لیلی قبیل الصبح او قبلت فاها هو من ابیات لقیس بن الملوح
هو مجنون لیلی یخاطب بها زوج لیلی وبعده وهل رفت الیك قرون لیلی رفیف الاقحوانة فی نداها الباء للقسم
والخطاب فی ربك لزوج لیلی وضممت بالضاد المعجمة مخاطب من الضم وهو قبض شیء الی الشیء ولیلی کسکری اسم امرأة عشق بها مجنون من
بنی عامر والقبیل تصغیر قبل بقیض بعد وقبلت مخاطب من التقبیل یعنی بپروردگارت قسم بپرسیدم ترا ای شوهر لیلی که آیا بخود چسبانیدی
لیلی را پیش از صبح یا بوسیدی دهان او را مغنی فی الجهة الثامنة من باب الخامس شاهد در وقوع جملهٔ انشائیه هل ضممت
الخ است جواب از برای قسم استعطافی که باء در بربك بوده باشد بشری فقد انجز الاقبال ما وعدا وکوکب المجد فی
افق العلی صعدا هو لابی محمد الخازن یهنئ به الصاحب بن عباد فی مولود ابنه قوله بشری کحبلی الخبر السار والسرور وهو خبر مبتدا
محذوف ای هذه بشری وانجز بالنون والجیم والزاء المعجمة ماض من الانجاز یقال انجز الوعد اذا وفی به عاجلا والاقبال ضد الادبار و
السعادة والدولة والمجد الکرم ونیل الشرف واراد بکوکب المجد المولود الذی وصفه بهذا الشعر حین ولادته والافق بالفاء والقاف
کقفل ناحیة السماء والعلی بضم العین المهملة مقصورا المراتب العالیة وصعد کسمع ماض من الصعود ضد الهبوط واراد به
بصعوده فی افق العلی ترقیه فی درجات الشرف العالی یعنی این بشارت و مژده ایست پس بتحقیق که بزودی وفا کرد دولت آن
چنان که وعده کرد وحال آنکه ستاره کرامت و شرف در افق بلندیهای ارتفاع ترقی نمود بدرجهای بلند مختصر و مطول فی براعة
الاستهلال من الخاتمة شاهد در براعت استهلال نمودن شاعر است در شعر خود بقول او بشری الخ در مقام ابتدا کردن
یضرب بالسیوف رؤس قوم ازلنا هامهن عن المقیل لم یسم قائله قوله رؤس بالنصب مفعول لقوله
یضرب وازلنا متکلم من الازالة بمعنی التفرق والابعاد والهام جمع هامة وهی راس کل شیء والمقیل بالقاف کامیر اسم مکان من القیلولة
وهو النوم نصف النهار واراد به الاعناق لانها مقیل الرأس یعنی بسبب زدن شمشیر سرهای قوم را دور گردانیدیم سرها از گردنها
محسن فی المصدر شاهد در منصوب بودن رؤس است بمصدر منون منکر که یضرب بوده باشد بطل کأن ثیابه فی
سرحة یحذی نعال السبت لیس بتوءم هو من قصیدة عنترة بن شداد العبسی هی احدی المعلقات السبعة
وقبله لما رآنی قد نزلت اریده ابدی نواجذه لغیر تبسم عهدی به مد النهار کأنما خضب
البنان وراسها بالعظلم فطعنته بالرمح ثم علوته بمهند صافی الحدید مخذم بطل کأن الخ
ماشاة من قنص لمن حلت له حرمت علی ولیتها لم تحرم فبعثت جاریتی فقلت لها اذهبی
فتجسسی اخبارها لی واعلمی قالت رأیت من الاعادی غرة والشاة ممکنة لمن هو مرتمی
البطل کفرس الشجاع والسرحة بالمهملة کطلحة الشجرة العظیمة ویحذی بضم المضارعة وسکون الحاء المهملة وکسر الذال المعجمة والیاء مضارع
احذاه النعل ای البسه ایاه والنعال ککتاب جمع نعل وهو ما تستر به القدم والسبت بکسر السین المهملة وسکون الموحدة والمثناة
جلود البقر المدبوغة والتوءم بالمثناة والواو والهمزة کجوهر کان اسم الولدین فی البطن یقول انه شجاع کان ثیابه علی شجرة عظیمة
لطول قامته وهو من الاشراف لانه یحذی نعال السبت التی لا یلبسها الا الاشراف ولیس بتوءم ای هو تام قوی لانه لم یشارکه احد
فی البطن یعنی آن مرد شجاعی بود که گویا جامهای او بر قامت درخت عظیم پوشیده شده است که این صفت دارد که میپوشاند باندازهٔ خود
کفشهائی از پوست گاو دباغی کرده شده است نبود آن مرد با همزاد و مثلی در شکم مادر و مراد شاعر وصف او است به بلندی قامت
و به شرافت و قوت و شجاعت مغنی فی فی شاهد در فی است که از برای استعلاء آمده است ای علی سرحة بعد
اللتیا واللتیا والتی اذا علتها انفس تردت لم یسم قائله قوله اللتیا فی الموضعین بفتح اللام فی المثناة والیاء
المشددة تصغیر التی کما هو القیاس فیه وقیل هو بضم اللام فهو خارج عن القیاس وعلتها بالعین المهملة وتاء التانیث ماض من
العلو خلاف السفل والانفس فاعله وتردت بفتح المثناة والراء والدال المشددة المهملتین وتاء التانیث فعل ماض بمعنی سفلا
یعنی بعد از آن چنان چیزی که وآن چنان چیزی که عظیم است آن چنان چیزی که هرگاه بالا رود او نفسها ساقط میشوند آن چیز و مبالغه
مغنی فی حذف الصلة من باب الخامس شاهد در حذف صلة اللتیا واللتیا است بجهت دلالت نمودن صلة آن که جملهٔ شرطیه بوده
باشد بر حذف صلهٔ آن در اکتفا نمودن بان صلة مذکوران دو صلهٔ الی اللتیا عظمت او وقف علی الاختلاف یعنی آن چنان چیزی که بزرگ شد
یا ترقی کرد و بلند مرتبه شد بعکاظ یعشی الناظرین اذا هم لمحوا شعاعه هو من ابیات لعاتکة بنت عبد المطلب عمة النبی

وقبله سائل بنا فی قومه ولیکف من شرّ سماعه قیسًا وما جمعوا لنا من مجمع باقٍ شناعه فیه السنّور والقنا والکبش ملتمعٌ قناعه بعکاظ یعشی الخ فیه فقلنا ما لکا فسرًا واسلمه رعاعه ابناء بمعنی فی معلق بقوله مجمع المذکور فیما قبله وعکاظ بالعین المهملة والظاء المعجمة کغراب سوق من اسواق الجاهلیة کان بصحرا بین نخلة و طائف کانت تقوم هلال ذی القعدة وتستمر عشرین یومًا تجتمع العرب فیتعاکظون ای یتفاخرون ویتناشدون ویعشی بضم المضارعة وسکون العین وکسر الشین المعجمة مضارع من باب الافعال من عشی علی بصره بصیغة المجهول ای غطی او هو بالعین المهملة فاصله من العشاء وهو کعصا سوء البصر باللیل وشعاعه بالرفع فاعله والضمیر فیه یرجع الی القناع المذکور فیما قبله وهو ککتاب السلاح الناظرین مفعوله واذ للوقت وقیل للمفاجاة ولمحوا بالحاء المهملة ماض من لمح الیه کمنع اذا اختلس النظر والشجاع کغراب الذی یشتر من ضوء الشمس یعنی در بازار عکاظ میپوشاند شعاع آن اسلحه حرب اهل شب کور و کم نور میکند یا میپوشاند چشم نگاه کنندگان را در وقتیکه بکوشد و خر چشم نگاه کند و ببینند انتهی اثر سیوطی فی التنازع شاهد در تنازع کردن یعشی و لمحوا است در عمل کردن در شعاعه پس عمل را به یعشی داده اند و در لمحوا اضمار کرده اند ای لمحوه مغنی فی تنبیه من باب الخامس شاهد در حذف ضمیر منصوب است از لمحوا با وجود مخالفت کردن این حذف مقتضی این دو شرط را باعتبار آنکه یکی از جمله این دو شرط این بود که حذف باعث شود عمل دادن عامل ضعیف را با وجود امکان عمل دادن عامل قوی و لهذا آنکه در اینجا هر دو عامل که یعشی و لمحوا باشد قوی هستند در عمل و این مخالفت با یکشرط از آن دو شرط بعیشک یا سلمی ارحمی ذا صبابة ابی غیر ما یرضیک فی السرّ والجهر لم یسم قائله الباء للقسم والعیش الحیوة وسلمی کسکری اسم امراة والصبابة بالصاد المهملة والموحدتین کسحابة الشوق او رقته وابی بالموحدة بمعنی کره والسر بالکسر خلاف الجهر یعنی بزندگانی خودت قسم میدهم ترا ای سلمی که رحم کن صاحب شوقیرا که ناخوش داشته است سوای آنچیز یکه خوشنود بکرداند ترا در پنهانی و آشکار او مراد اینست که بجز رضای تو چیز یرا نمیخواهد مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در وقوع جملهٔ انشائیه است که ارحمی بوده باشد جواب از برای قسم که استعطافی که بعیشک بوده باشد بقتل بنی اسد ربهم الا کل شیءٍ سواه جلل هو لامرء القیس بن حجر بن عمرو الکندی انشده حین اخبر بقتل بنی اسد اباه حجر الباء للسببیة وبنو اسد قبیلة کان امرء القیس قبیلة قوله ربهم مفعول القتل ورب القوم سیدهم وجلل بالجیم کفرس هنا بمعنی الیسیر یعنی بسبب کشتن بنی اسد بزرگ خود را آگاه باش که هر چیز یکه سوای آن امر است سهل و آسان است مغنی فی جلل شاهد در جلل است که بمعنی یسیر آمده است ای هو یسیر بقیت بقاء الدهر یا کهف اهله وهذا دعاء للبریة شامل هو لقصیدة لابی العلاء المعری واسمه احمد بن عبد الله التنوخی اللغوی قوله بقیت مخاطب من البقاء ضد الفناء وهو دعاء له وبقاء الدهر فاعله مفعول مطلق نوعی والکهف بالفاء الملاذ والملجأ والضمیر فی اهله للدهر وهذا اشارة الی المصراع الاول وهو دعاؤه بهم والبریة بالموحدة والراء المهملة والیاء کسجیة الخلائق یعنی خدا کند که باقی بمانند نوع باقی بودن روزگار ای پناه اهل آن روزگار و این دعا کردن من ترا بباقی ماندن دعائی که شامل مر تمام خلق دنیا را باعتبار آنکه اصلاح تمام خلق بسبب وجود تو است مختصر و مطول فی آخر الخاتمة شاهد در حسن اختتام نمودن شاعر است در قصیدهٔ خود با بیت بکا للقوة الشغواء جلت فلم اکن لاولع الا بالکمی المقنع لم یسم قائله للقوة بالهوة القاف والواو کطلحة العقاب الانثی والشغواء بالشین والغین المعجمتین الواو کحمراء ایضا العقاب وانما سمیت بها لفضل منقارها الاعلی علی الاسفل او لاعوجاج منقارها وجلت بالجیم متکلم من الجولان بمعنی الطواف واللام للجحود وبعدها ان مضمرة وجوبًا واولع بالعین المهملة متکلم مجهول من باب الافعال یقال اولعه به ای اغراه به والکمی بصیغة الفعیل الشجاع الکمی فی سلاحه والمقنع بالقاف والنون المشددة والعین المهملة کمعظّم الذی علی راسه بیضة یعنی بمثل عقاب منقار کج جولان کردم پس نبودم که حریص کردانیده شده باشم بچیزی مگر بشجاعی که غرق اسلحه حرب بوده باشد و بر سر کلاه خود باشد سیوطی فی حروف الجر شاهد در وقوع کاف در بکا است اسم و بمعنی مثل بدلیل دخول باء جاره او ای بمثل للقوة بکت عینی الیسری فلما زجرتها عن الجهل بعد الحلم اسبلتا معا لم یسم قائله الیسری کحبلی خلاف الیمنی وزجرتها متکلم من الزجر وهو بالزاء المعجمة والجیم والراء المهملة بمعنی المنع واراد بالحلم التعقل والصبر واسبلتا ماض من الاسبال وهو بالسین المهملة والموحدة ارسال الدمع واجراؤه یعنی کریست چشم چپ من پس چونکه منع کردم او را از کریستن از نادانی بعد از تعقل و صبر کردن فرو ریختند هر دو چشم اشک خود را در حالتیکه مجتمع بودند با هم در آن بودند اشک خود را سیوطی فی الاشتغال شاهد در انفکاک نمودن معا است از اضافه باعتبار وقوع او حال و بودن او بمعنی جمیع یعنی فی حال مجتمعة بکرا صاحبی قبل الهجیر ان ذاک النجاح فی التبکیر هو مطلع قصیدة للبشار بن برد یمدح بها

سیوطی

مغنی

مغنی

مغنی

مختصر

مطول

سیوطی

سیوطی

اللغوي قوله بكّروا بتشديد الكاف امر من بصيغة المثنى من التبكير وهو تفعيل من بكرت عليه اي اتيته بكرة او بمعنى الاسراع والتعجيل والهجير بالجيم والراء المهملة كامير وقت اشتداد الحر نصف النهار والنجاح بالنون والجيم والحاء المهملة كفلاح الظفر بالشيء يعني بيايد كه در وقت صبح تعجيل كنيد در آمدن بجهة خوردن شراب اي دو رفيق من در شب پيش ذكر ميشد او وقت چاشت بدرستيكه اين ظفر يافتن كه خوردن شراب بود باشد مطلوب است در وقت صبح مطول في احوال المسند اليه شاهد در بودن معبر عنه بكرا و نا است وچيز ديگر بودن التفات قبيل التفات باعتبار انكه معبر عنه بكرا صاحب شاعر است و معبر عنه فان نجاح اكه خوردن شراب است بوده باشد واكر يكچيز بود مباشد كه ذاكر بكويد نظر بانكه يكي از شروط التفات اينست كه معبر عنه او يكچيز بوده باشد بكرت عليه بكرة فوجدته قعودا لديه بالصريم عواذله هو من قصيدة لزهير بن ابي سلمى المزني وقبله وابيض فياض يداه غمامة على معتفيه ما تغب نوافله وبعده يفدينه طورا وطورا يلمنه واعيا فما يدرين اين مخاتله اخي ثقة لا تهلك الخمر ماله ولكنه قد يهلك المال نائله قوله بكرت عليه بصيغة المتكلم بمعنى اتيته بكرة والضمير في عليه للممدوح والبكرة كغرفة الغدوة والقعود بالضم الجلوس والصريم بالصاد والراء المهملتين كامير الارض المحصود زرعها والصريم الصبح ويطلق على الليل وهو من الاضداد وقيل جمع صريمة وهي القطعة من الرمل والعواذل جمع عاذلة من العذل وهو بالعين المهملة والذال المعجمة بمعنى الملامة يعني صبح كردم بر آمدن صبح كردني وآمدم او را در وقت صبح پس يافتم او را كه نشسته بودند نزد او در زميني كه چيده شده بود زراعت او يا در وقت صبح ملامت كنندگان او مغني في الثالث من باب الثاني شاهد در مفرد آوردن وصف است كه قعودا بوده باشد باعتبار جمع بودن فاعل او كه عواذل است بكل تداوينا فلم يشف ما بنا على ان قرب الدار خير من البعد على ان قرب الدار ليس بنافع اذا كان من تهواه ليس بذي ود هما من قصيدة لعبد الله بن الدمينة الخثعمي وقبله وقد زعموا ان المحب اذا دنا يمل وان الناس تشفي من الوجد قوله بكل مضاف الى محذوف اي بكل دواء وتداوينا بالدال المهملة من المداواة بمعنى المعالجة ولم يشف مضارع مجزوم من الشفاء بمعنى البرء والمستتر فيه عائد الى المضاف اليه المحذوف بعد قوله بكل وهو فاعله ولفظ ما الموصولة مفعوله وهوى اي تحبه وتميل اليه والباء في بذي زائدة والود بالضم الحب يعني بهر دوا معالجه كرديم پس شفا نداد ما را آن چنان درد عشقي اكه در ما بود بدرستيكه خانه بهتر است از دوري آن لكن بدرستيكه نزديكي خانه نيست نفع بخشنده هرگاه كسي اكه دوست ميداري او را نباشد صاحب دوستي با تو مغني في على شاهد در بودن على است در موضع بمعنى لكن و آن براي استدراك و اضراب اي لكن قرب الدار بكيت وما بكا رجل حزين على ربع بين مسلوب وبالي وهو من قصيدة لابن ميادة واسمه الرماح بن ابرد وميادة امة سوداء نسب اليها وقبله أمن طلل بمدفع ذي طلال امح جديده قدم الليالي قوله بكيت متكلم من البكاء والواو للحال وما نافية والبكا بضم الموحدة مقصورة مصدر بكي يبكي والحزين بالحاء المهملة والموحدة فعيل من الحزن بمعنى الهم وربع بفتح الراء وسكون الموحدة وهو بالراء والعين المهملة بينهما موحدة كفلس المنزل والمسلوب بالسين المهملة والموحدة من الربع الذاهب من الكلية بحيث لا عين ولا اثر والبالي بالموحدة منه الذي ذهب عينه ويبقى شيء من آثاره يعني گريستيم و حال آنكه نيست گريه كردن مرد غمگين بر دو منزلي كه اين صفت دارند كه فنا شده از عمارات وعلامات او كهنه هستند بلكه گريه كردن او از براي اهل آن دو منزل است مغني في الواو شاهد در عطف نمودن دو صفة است منفرد اگر مسلوب و بال بوده باشد بر ربعين كه منعوت مجتمع است في المغني بلاد بها حل الشباب تمائمي واول ارض مس جلدي ترابها هو لبعض الاعراب وقبله احب بلاد الله ما بين صارة الى الصفوان ان يسح سحابها قوله بلاد خبر لقوله احب المذكور فيما قبله والباء بمعنى في اي فيها وحل بالحاء المهملة ماض من الحل وهو ضد العقد والتمائم بالمثناة كتميمة كسفينة العوذة والخرزة والبيت على ما انشده الشيخ هكذا بلاد بها نيطت علي تمائمي لكن قد غيره صاحب المطول الى الطريق المذكور لمناسبة احوال وومس ماض من المس وهو بالسين المهملة بمعنى الادراك والجلد بالجيم والدال المهملة كحبر ظاهر البدن يعني دوست داشته شده ترين شهرهاي خداوند شهرهايي است كه در آن شهرها گشوده بود جواني بازوبند مرا و اول زميني بود كه ادراك كرده بود ظاهر بدن مرا خاك آن شهرهاي مطول في الخطبة اين شعر را صاحب مطول در مقام تمثيل يا در معرض بيان كيفيت اندوه خود را بر اختلاف احوال خراسان كه او در او ظاهر بوده است و مناسبت مضمون آن با مطلب او ذكر كرده است بلاد بها كنا ونحن نحبها اذ الناس ناس والزمان زمان هو لرجل من عاد قوله بلاد ككتاب جمع بلد هو معروف والباء في بها بمعنى في اي فيها ساكنين قوله اذ الناس ناس اي كامل في الانسانية والعقل وكذا زمان اي زمان سعة لنا في العيش يعني شهرهايي چند كه بوديم ما در آن شهرها ساكن ومتوطن بوديم وقتيكه مردم مردمان خوبي بودند و زمان عمر زمان خوشي بود از براي ما مغني في الرابع عشر من باب السادس شاهد در الناس ناس والزمان زمان است كه هر دو مبتدا و خبر هستند و هر يك از اين دو خبر در مفهوم نسبت بمبتداي خود غير متساوي اند بلال خير الناس وابن الاخير لم اقف على قائله قوله بلال با

الموحدة ککتاب راده بلال بن ابی بردة بن ابی موسی الاشعری یعنی بلال بهترین مردم است و پسر بهترین کسی است که بهترین مردم است انکس

سیوطی فی افعل التفضیل شاهد در ثبوت الف است در اخیر کلمه افعل تفضیل است بجهة ضرورت و لکن انکه قیاس در او خیر است

باسقاط الف اذاول بل بلدٍ مِلاءُ الفِجاجِ قَتَمُه لا یُشتَرى کَتّانُه وجَهرَمُه هو من ارجوزة لروبة بن العجاج بن

روبة التمیمی اولها قلت لزیر لم تصله مریمه هَل تعرِفُ الرَّبعَ المُحیلَ رسمُه عفت عوافیه وطال

قِدَمُه بل بلدٍ مِلاءُ الخ تخبابُ ضضجاجِ السراب اکمه کالحوت لا یرویه شیءٌ یلهمه یصبح ظمآن وفی البحر فمه

قطعت اما قاصدًا یمّمه الی ابن مجدٍ لم یخن ادیمه لفظ بل للعطف علی ما قبله ولفظ رب بعده مقدر ای رب

بلد والملاء بالکسر اسم ما یاخذه الاناء اذا امتلأت والفجاج بالفاء والجیمین ککتاب جمع فج وهو الطریق الواسع بین الجبلین او

الطریق الطریق او بمعنی الاطراف ویروی مکانه الاکام علی وزنه وهی جمع اکمة کاجمة وهی التل من حجارة واحدة وجملة ملاء الفجاج صفة

لقوله بلد وکذا لا یشتری کتانه صفة اخرى له قوله قتمه اصله قتامه فحذفت الف للضرورة وهو بالقاف والمثناة کسحاب الغبار ویشتری بصیغة

المجهول والکتان بالمثناة والنون کشداد معروف قوله جهرمه اصله جهرمیة بیاء النسبة وهی بسط شعر تنسب الی جهرم وهو بالجیم والراء

المهملة کجعفر اسم قریة بفارس فحذفت منه الیاء وجعل الجهرم اسمًا لتلک البسط یعنی بلکه بسا شهری که این صفت دارد که پر است

گرد و غبار است غبار ان شهر و این صفت دارد که خریده نمیشود کتان او و فرشها منسوب بجهرم او سیوطی فی حروف الجر شاهد

در مجرور بودن بالخفض بلد است برب مقدر بعد از بل عاطفه ای بل رب بلد مغنی فی بل شاهد در دخول بل است بر جمله

اسمیه بمسعاتِهِ هُلکُ الفتی او نجاتُه لم یتم قائله المسعاة بفتح المیم وبالسین والعین المهملتین والمثناة المکوبة والمعلاة فی

انواع المجد والهلک کقفل الهلاک والنجاة بالنون والجیم والتاء کفلاة الخلاص یعنی بواسطه سعی و عدم سعی جوانمرد در نیکی و بخشش

هلاک گشتن جوان مرد یا نجات و خلاص و حاصل است مغنی فی الظرف من باب الثالث شاهد در عود ضمیر بمسعاته است به الفتی

که مضاف الیه مبتدا است که هلک بصیغة مصدر بوده باشد بُناةُ مکارمٍ واُساةُ کَلمٍ دِماؤُکُم من الکَلَبِ الشفاءُ

هو من ابیات الحماسة قوله بناة خبر مبتداء محذوف ای انتم بناة وهی بضم الموحدة وفتح النون والمثناة جمع بانی من البناء نقیض الهدم

والمکارم بالراء المهملة جمع مکرمة وهی بفتح المیم وسکون الکاف وضم الراء المهملة فعل الکرم والاساة بالضم جمع اس وهو بالمد والسین المهملة

الطبیب والکلم کفلس الجرح والکلب بالموحدة کفرس شبه جنون یحدث للانسان من عض الکلب وعلاجه منحصر فی شرب دم الملوک

یعنی شمائید بنا کنندگان بخشش و کار نیک و شمائید طبیب و جراح جراحت و خونهای شما از ناخوشی کندن سگ دیوانه شفا

دهنده است مطول فی علم البدیع شاهد در دلالت نمودن مضمون مصراع ثانی این بیت است بر انکه عرب بخوردن خون

پادشاهان از شفای صید انداز ناخوشی کلب بنا تَمیمًا یُکشَفُ الضَّبابُ هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التمیمی یفتخر به قوله بنا متعلق

بیکشف وهو مجهول من الکشف وهو بالشین المعجمة والفاء رفع الشیء عما یواریه ویغطیه والضباب بالضاد المعجمة المفتوحة والموحدتین سحاب

رقیق کالدخان تغشی الارض ای بنا تکشف الدواهی التی تنطبق علی الناس یعنی بواسطه ما خصوصًا بنی تمیم برطرف میشود

غبار اندوه و مصیبتها که بر مردم وارد میاید مطول فی الانشاء شاهد در منصوب بودن تمیمًا است بر اختصاص که باعث

بران یا فخر کردن شاعر است یا بنکه او از بنی تمیم است یا بجهت زیادتی بیان است ای نخص تمیمًا بَنُونا بَنُو ابنائِنا وبَناتُنا

بَنوهُنَّ ابناءُ الرجالِ الاباعدِ هو من ابیات لعمر بن الخطاب ای بنو ابنائنا من جملة بنونا و ابناء بناتنا من جملة ابناء الرجال

الاباعد الضمیر فی بنوهن راجع الی البنات والاباعد جمع ابعد وهو کاحمد هنا بمعنی البعید یعنی پسران پسران ما از

جملهٔ پسران ما هستند و دختران ما پسرهای ایشان از جملهٔ پسران مردمان دور از ما هستند سیوطی فی باب المبتدا مغنی فیما یعرف

به المبتدا والخبر من باب الرابع شاهد در بنونا است که خبر است از برای بنو ابنائنا و مقدم شده است بر او با وجود مساوی بودن

هر یک از ان دو در تعریف بجهة قرینه بر بودن بنونا خبر و بنو ابنائنا مبتدا بَنَیتُ بها قَبلَ المُحاقِ بِلَیلةٍ فکان مُحاقًا

کُلُّهُ ذلکَ الشهرُ هو من ابیات للثعالبی یهجو بها عجوزًا تزوجها وقبله عجوزٌ تَمَنَّت ان تکونَ فتیّةً وقد یَبِسَ الجَنبانِ واحدَودَبَ

الظهرُ تروحُ الی العطّارِ تَبغی شبابَها وهل یُصلحُ العطّارُ ما افسدَ الدهرُ وما غرّنی الّا

خِضابٌ بِکَفِّها وکُحلٌ بعینیها واثوابُها الصُّفرُ قوله بنیت بها بالموحدة والنون وبصیغة المتکلم ای دخلت

بها وجامعت معها یقال بنی الرجل باهلها ای زفها والضمیر فی بها للعجوزة التی تزوجها الشاعر والمحاق مثلثة الشاعر وبالحاء

المهملة والقاف ثلاثة لیال من اخر الشهر وغرض الشاعر الاخبار عن شومتها و نحوستها یعنی داخل کردم بان زن عجوزه

وجماع کردم با او پیش از محاق ماه بشبی پس بود بان نحوست قدم ان زن محاق تمام همه ماه از برای من مطول فی احوال المسند الیه

شاهد در تقدیم تاکید است که کله بوده باشد بر مؤکد خود که الشهر است بَنِی غُدانَةَ ما اِن اَنتمُ ذَهَبٌ ولا

صريف ولكن انتم الخزف قوله ولم يسم قائله بني غدانة منادى بحذف حرف النداء اى يا بني غدانة وهو بالغين المعجمة المضمومة
والدال المهملة والنون والهاء حي من يربوع والصريف بالصاد والراء المهملتين والفاء كامير الفضة الخالصة والخزف بالخاء والزاء
المعجمتين والفاء كفرس الجرّ وما يعمل من الطين ويشوى بالنار اى لستم حيا الناس بل انتم اشرارهم يعني اى بني غدانة نيستيد شما
طلاى ونه نقره خالص ولكن شما سفال كوزه وسفال يعني نيستيد شما بهتر مردمان بلكه شما بد تر خلق خداوند محسن في
النوع السادس قطر وسيوطي في ما ولا المشبهتين بليس شاهد در ملغى شدن ما نافيه است از عمل بجهت زياد شدن
ان بعد ما او مغني في ان شاهد در ان است كه بنا بر روايت نصب هبا و صريفا ما نافيه واهمه شده است وتاكيد كرده است ما
نافيه را بُنَيَّ اِنَّ البِرَّ شَيْءٌ هَيِّنٌ المَنْطِقُ الطَّيِّبُ والطُّعَيِّمُ هو لامرأة من العرب تخاطب ابنها قوله بني منادى بحذف حرف
النداء اى يا بني وهو تصغير ابن مضافا الى ياء المتكلم والهين بالياء والنون كسيد السهل واليسير والمنطق كمجلس الكلام والتكلم
وروى مكان الطيب اللين وهو خلاف الخشن والطعيم بضم الطاء وفتح العين المهملتين وتشديد الياء المكسورة يمكن ان
يكون تصغير الطعام او تصغير الطعيم كفعيل وهو بين الغث والسمينة والمراد منه لذيذ الطعم يعني اى پسرك من بدرستيكه
نيكي كردن چيز نيست آسان كه انچه است سخن پاكيزه وزبان چرب ونرم وخوش مشربي است مغني في القاعدة الاولى من باب الثامن
شاهد در بودن اين بيت است از قبيل اكفاء واكفا اختلاف حرف روي را گويند باعتبار انكه حرف اخر مصراع اول نون است ودر
مصراع ثاني ميم ونظر بانكه دو قريب المخرج هستند پس با يكديگر هم را در اخر مصراع ثاني در مقابل در اخر مصراع اول اورده
اند در اخر بيت بِيضُ الوُجُوهِ كَرِيمَةٌ اَحْسَابُهُم شُمُّ الاُنُوفِ مِنَ الطِّرَازِ الاَوَّلِ هو قصيد لحسان بن ثابت
الانصاري يمدح بها اولاد جفنة وقبله لِلّٰهِ دَرُّ عِصَابَةٍ نَادَمْتُهُم يَوْمًا بِجِلِّقَ فِي الزَّمَانِ الاَوَّلِ اولاد جفنة
حَوْلَ قَبْرِ اَبِيهِم قَبْرِ ابْنِ مَارِيَةَ الجَوَادِ المُفْضِلِ يُغْشَوْنَ حَتّٰى مَا تَهِرُّ كِلَابُهُم لَا يَسْاَلُونَ عَنِ السَّوَادِ
المُقْبِلِ يَسْقُونَ مَنْ وَرَدَ البَرِيصَ عَلَيْهِمُ بَرَدَى يُصَفَّقُ بِالرَّحِيقِ السَّلْسَلِ البيض بالكسر جمع بيضاء مؤنث
ابيض وهو ضد الاسود والاحساب جمع حسب هو بالحاء والسين المهملتين والموحدة كفرس ما تعده من مفاخر ابائه والشم بضم
الشين المعجمة وتشديد الميم جمع اشم وهو العلو وشم الانف ارتفاع قصبته وهو دليل على حسن الاخلاق والطراز بالطاء والراء المهملتين
والزاء المعجمة ككتاب الثوب النفيس وعلم الثوب ايضا واراد بقوله الطراز الاول طريقة ابائهم اى انهم مثل ابائهم الاشراف المتقدمين الذين
يشبه اخلاقهم وافعالهم هذه الافعال المحمدة يعني واين صفت دارندان اولاد جفنه سفيد رويانند وبزرك است حسبهاى ايشان وبلند
است قصبه دماغهاى ايشان يعني نيكو خلق هستند از طريقه اول يعني مثل پدران واجداد بزركوار هستند در كرم ونجابت نه مثل
اهل اين زمان ايضا قوله سُودُ الوُجُوهِ لَئِيمَةٌ اَحْسَابُهُم فُطْسُ الاُنُوفِ مِنَ الطِّرَازِ الآخِرِ هو لصاحب المطول و
قد غير البيت لحسان الى هذه ليتمثل به السود كقفل جمع سوداء مؤنث اسود وهو ضد الابيض واللئيم ضد الكريم والفطس بالفاء و
الطاء والسين المهملتين كقفل جمع افطس وهو الانف المعروش على الوجه وهو دليل على سوء الخلق والدناءة واراد بقوله الطراز الآخر
اهل هذا الزمان يعني سياه رويان وپست است حسبهاى ايشان وپهن دماغ وبد خلق هستند از طرف اهل اين زمان يعني رذل ونا
نجيبند مطول في الخاتمة شاهد در بودن شعر ثاني است سرقت از شعر اول بغرض انكه بدل اورده ابيات الفاظ شعر اول را بالفاظ
چند كه ضد اول است در معني چونكه سود ضد بيض است ولئيم ضد كريم وفطس ضد شم وطراز اخر ضد طراز اول در معني ولفظ باهم
بِيضٌ ثَلَاثٌ كَنِعَاجٍ جُمِّ يَضْحَكْنَ عَنْ كَالبَرَدِ المُنْهَمِّ هو للعجاج واسمه عبد الله بن رؤبة التميمي وقبله لَا تَلْمُنِي
اليَوْمَ ابْنَ عَمِّي عِنْدَ اَبِي الصَّحْبَاءِ اَقْضِي هَمِّي بِيضٌ ثَلَاثٌ تَحْتَ غَرَاضِيفِ الاُنُوفِ الشُّمِّ قوله بيض
خبر مبتدأ محذوف اى هن بيض ومرفوع على انه بدل من اقضى همي وقيل مبتدأ ويضحكن خبره وهو بالكسر جمع بيضاء مؤنث
ابيض ضد الاسود واراد به النساء والنعاج بالنون والعين المهملة والجيم ككتاب جمع وهي الانثى من الضان كما قيل لكن المراد بها
هنا بقر الوحش حيث شبه النساء بهن في العيون والاعناق والجم بضم الجيم وتشديد الميم جمع جماء كشداد وهي التي لا قرن لها
وقيل هو بفتح الجيم وتشديد الميم بمعنى الكثير والبرد بالموحدة والراء والدال المهملتين كفرس حب الغمام والمنهم بضم الميم وسكون
النون وفتح الهاء وتشديد الميم الثانية الذائب يعني اولئك النسوة يضحكن عن اسنان كالبرد الذائب في اللطافة والنظافة
يعني كه ان سه زن سفيد نيست كه مثل گاوهاى وحشى بيشاخ بودند در مثل گاوها وفراخى چشم ونيكويى گردن كه اين
صفت داشتند كه ميخندند بدندانهاى كه مثل تگرك نيم اب شده بود در لطافت وصفا شرح العوامل في النوع
الاول جامي وهداية في حروف الجر مغني في الكاف شاهد در بودن كاف كالبرد است اسم وبمعنى مثل باعتبار دخول حرف
جر براو اى مثل البرد بَيْنَا تَعَانُقِهِ الكُمَاةَ وَرَوْغِهِ يَوْمًا اُتِيحَ لَهُ جَرِيءٌ سَلْفَعُ هو من قصيدة لابي ذويب الهذلي

الباب الثاني

مغني

مطول

شرح العوامل
جامي هداية
مغني

واسمه خویلد بن خالد الهذلی رثی بها ابنیه الخمسة وقد هلکوا بالطاعون فی یوم واحد وقبله کم من جمیع الشمل ملتئم
القوی کانوا بعیش قبلنا فتصدع والدهر لا یبقی علی حدثانه مستشعر حلق الحدید
مقنع حمیت علیه الدرع حتی وجهه من حرها یوم الکریهة اسفع تعدو به خوصاء تفصم
جریها حلق الرحالة وهو رخاء تمزع التعانق بالمثناة والعین المهملة والنون والقاف جعل کل من المتعانقین
یده علی عنق الآخر والمراد به هنا المحاربة والکماة بالضم جمع کمی وهو الشجاع المتکمی فی سلاحه والروغ بالراء المهملة والواو والغین المعجمة
کفلس المیل وبمعنی التحفظ والاحتراس وانیح بالمثناة والباء والحاء المهملة مجهول بمعنی قدر والجریء بالجیم والراء المهملة والیاء والهمزة فعیل
من الجرأة والسلفع بالسین والعین المهملتین بینهما لام وفاء کجعفر الشجاع الواسع الصدر یعنی در میان او قات جنگ کردن
انمرد و دست بگردن بودن و با شجاعان و خود داری او در روگردانی ناگاه مقدر شده بود از برای دفع او مرد صاحب جرات شجاع
کشاده مغنی فی الالف شاهد بدانکه فرینا است نسبی مفرد که تعانق بصیغه مصدر بوده باشد و این دلیل است بر اینکه الف
الف کافه است بر سبیل استقلال و جزء الف ما کافه نیست مغنی فی الامور التی لا یکون الفعل الا قاصرا من باب الرابع این بیت
ذکر کرده است در مقام انکه ابن عصفور نقل کرده است از ابن سید که هر کس روایت کرده است تعانقه را بجز خطای کرده است
اعتبار انکه تعانق مصدر باب تفاعل است و باید که باب تفاعل همیشه لازم باشد نه متعدی و جواب او در اصل مذکور است بینا
نحن بالاراک معا اذا اتی راکب علی جمله هو من قصیدة لجمیل بن عبد الله بن معمر وقبله یا خلیلی
ان ام حسین حین تدنو الضجیع من علله روضة ذات حوة انف جاد فیها الربیع
من سبله بینما نحن الخ فتاطرن ثم قلن لها اکرمیه حییت فی نزله فظللنا بنعمة فاتکئنا
وشربنا الحلال من قلله الاراک بالراء المهملة کسحاب موضع بعرفة والجمل بالجیم کفرس البعیر یعنی در میان او قاتیکه
ما در منزل اراک بودیم با هم ناگاه آمد مردی که بر شتر خود سوار بود مغنی فی ما شاهد در بین است که باعتبار دخول ما کافه
در او ملغی شده است از عمل نحو جر باب التاء بعد الالف تالله یا ظبیات القاع قلن لنا لیلای منکن
ام لیلی من البشر هو من ابیات لعبد الله بن عمرو العرجی وقیل هو للحسین بن عبد الله وقبله فالورد وجنتها
والخمر ریقتها وضوء بهجتها اضوأ من القمر یا من رای الخمر فی غیر الکروم ومن هذا رای
نبت ورد فی سوی الشجر کادت ترف علیها الطیر من طرب لما تغنت بتغرید علی وتر
تالله یا ظبیات الخ یا ما امیلح غزلانا شدن لنا من هاؤلیائکن الضال والسمر انسانه
الحی ام ادمانة السمر بالنهی رقصها لحن من الوتر التاء فی تالله حرف جر یستعمل فی مقام التعجب لکن الروایة
الصحیحة کما فی القصید وبعض النسخ بالله بالموحدة مکان المثناة وهو متعلق بالمحذوف ای انشدکن بالله ای اسئلکن بالله و
کلمة یا للنداء وظبیات القاع منادی هو کعرصات جمع ظبی وهو معروف والقاع بالقاف والعین المهملة المستوی من الارض ولیلی اسم
حبیبة الشاعر والبشر کفرس الانسان یعنی میپرسم یا قسم میدهم شما را بخدا و ندای اهو بچه های بیابان همه وا صاکه بگوئید بما که
لیلی من از جنس شما اهو بچها است یا انکه لیلی از جنس آدمیان است مختصر مطول فی تجاهل العارف من علم البدیع شاهد در
تجاهل نمودن عارف نسبت بجهة متحیر بودن او در عشق لیلی نظر بانکه شاعر میداند که لیلی از جنس آدمیان است نه از جنس اهو تالی
بن اوس حلفة لیردنی الی نسوة کانهن مفائید لم یسم قائله قوله تالی بفتح المثناة والهمزة واللام المشددة فعل
ماض من باب التفعل بمعنی اقسم وابن اوس بالواو والسین المهملة کفلس رجل والحلفة بالحاء المهملة والفاء کطلحة الیمین والمفائید کمصابیح
جمع مفید وهو کمعظم ما قید به من بعیر و نحوه یعنی قسم خورد ابن اوس قسم خوردنی تا انکه باز گرداند مرا بسوی زنانیکه گویا ایشان پای
بندهای چند هستند از برای شخص وقطر فی المفعول المطلق شاهد در بودن حلفة است مفعول مطلق از غیر لفظ فعل خود
که تالی بوده باشد چونکه در معنی هر دو بمعنی قسم هستند تامت فوادک لو یحزنک ما صنعت احدی نساء
بنی ذهل بن شیبان هو من ابیات للقیط بن زرارة قوله تامت بالمثناة من تامه فلان ویقال ایضا تیمه الحب ای عبده
وذلله والضمیر فیه للمحبوبة والفواد القلب ویحزنک مضارع من الحزن بمعنی الهم وبنی ذهل بالذال المعجمة کفقل قبیلة من نسل شیبان وهو بالشین المعجمة والباء الموحدة والنون کسکران یعنی ذلیل و بنده خود کرداینده است بمحبت خود ان دل تورا اگر غمگین ساد تورا
چنان کاریکه کرده بود یکی از زنان قبیله بنی ذهل پسر شیبان مغنی فی لو شاهد در جزم دادن لو است فعل مضارع را که یحزنک
بوده باشد بجهة ضرورت تان ولا تعجل بلومک صاحبا لعل لها عذر وانت تلوم لم یسم قائله قوله تان
بفتح المثناة والالف والنون المشددة امر من التانی بمعنی المداراة واللوم بفتح اللام وسکون الواو العذل ومنه تلوم بصیغة

مغنی
مغنی
مغنی
مغنی
مختصر
مطول
لکن
مغنی
مغنی
المضارع

المضاع والعذر بالعين والرّا المهملتين بينهما ذال معجمة كقفل المعذرة يعني آرام بگیر و تعجيل مكن بسبب ملامت كردن صاحب و يار
تو را شايد كه از براى او عذرى باشد و حال آنكه تو ملامت ميكنى او را مغنى فى لعل شاهد در لحن بودن مصراع ثانى ابا عنا
استعمال كردن شاعر لعل را در خبر دادن انشاء و بعضى توجيه كرده اند او را بتقدير ضمير شان بعد از لعل تبصّر خليلى هل
ترى من ظعائن سوالك نقسابين حزمى شعبعب هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى و قبله
فان تناء عنها حقبة لا تلاقها فانك مما احدثت بالمجرب وقالت متى يبخل عليك و يعتلل
يسؤك وان يكشف غرامك تدرب قوله تبصّر بصيغة الامر بمعنى انظر و خليلى منادى بحذف حرف النداء اى يا خليلى
والظعائن جمع ظعينة وهو بالظاء المعجمة والعين المهملة والياء والنون كسفينة الهودج والسوالك جمع سالكة من السلوك وهو بضم
السين المهملة بمعنى السير والنقب بالنون والقاف والموحدة كفلس الطريق فى الجبل الحزم بالحاء المهملة والزاء المعجمة كفلس ما غلظ من الارض
والشعبعب بالشين المعجمة والعينين المهملتين والموحدتين كسفرجل موضع يعني نگاه كن اى دوست من آيا مى بينى هودجها و
كجاوها چند را كه اين صفت دارند كه روند است در رهِ كوهى كه در ميان دو زمين ناهموار شعبعب است سيوطى فى طى الاسفر
شاهد در دخول تنوين است در غير منصرف كه ظعائن بوده باشد بجهة ضرورت تبقلت من اول التبقل بين رماح
مالك و نهشل هو من ارجوزة لابى النجم العجلى يصف فيها اشياء كثيرة اولها الحمد لله العلى الاجلل الواسع الفرد
الوهوب المجزل اعطى فلم يبخل و لم يبخل كوم الذرى من خول المخول تبقلت من اول التبقل وقد
جعلنا فى وضين الاجعل جوز خفاف قلبه متقل احرم لا قوق و لا جز نبل موثق الاعلى
امين الاسفل افت من تحت عريض من عل معاود كرة اقبل ادبر يمشى من الردة مشى
الحجل مشى الروايا بالمزاد الاثقل قوله تبقلت بالثاء والموحدة والقاف المشددة اى خرجت تطلبه و التبقل
مصدره والرماح بالراء والحاء المهملتين ككتاب جمع رمح وهو القناة و مالك و نهشل بالنون والشين المعجمة كجعفر ابو قبيلتان يعني
بيرون آمد كه طلب كرد او را از اول بيرون آمدن بجهة طلب در ميان دو نيزه كه قبيله مالك و نهشل نظام فى الامالة شاهد در
تثنيه بستن جمع است كه رماح جمع رمح بوده باشد نظر بآنكه در اصل رماحين بوده است نون او باضافه ساقط شده است
تبلت فوادك فى المنام خريدة تسقى الضجيع ببارد بسّام هو مطلع قصيدة لحسان بن ثابت الانصارى يذكر
فيها الحارث و هزيمته يوم بدر و بعده كالمسك تخلطه بماء سحابة او عاتق كدم الذبيح مدام اما
النهار فلا افتر ذكرها والليل يوزعنى بها احلامى اقسمت انساها و اترك ذكرها حتى
تغيب فى الضريح عظامى قوله تبلت بفتح المثناة و كذا الموحدة واللام و تاء التانيث فعل ماض يقال تبله الحب اى اسقمه
وافسده والفواد القلب و خريدة فاعل تبلت هو بالخاء المعجمة والراء والدال المهملتين كسفينة البكر او الحيية او الحسناء من النساء و تسقى با
السين المهملة والقاف مضارع من السقى والضجيع بالضاد المعجمة والجيم والعين المهملة كامير الذى ينام معك والبارد بالموحدة والراء
والدال المهملتين فاعل من البرودة ضد الحرارة والمراد به هنا الريق والبسّام بالموحدة والسين المهملة كشداد المتبسم والمراد به هنا الثغر
يعني بيمار و فاسد كرده است دل تو را در خواب زن صاحب حياء و حسنى كه اين صفت دارد كه سيراب ميكند هم خوابه خود را بآب دهانى كه
از دندانهاى است كه آن آب خنك است و آن دندانهاى صاحب تبسم بسيار است مغنى فى الباء شاهد در زياد شدن باء است بر سر
مفعول ثانى تسقى كه بارد بوده باشد تبين لى ان القماءة ذلة وان اعزاء الرجال طيالها هو تتميم قائله و قبله
ولما التقى الصفان واختلف القنا نهالا واسباب المنايا نهالها قوله تبين بمعنى ظهر والقماءة بالقاف
والهمزة كسماحة الذل والصغار والاعزاء جمع اعز وهو بمعنى الاسمن و اراد به النجباء والطيال بالطاء المهملة والياء اصله طوال ككتاب من
الطول ضد القصر يعني ظاهر شد از براى من اينكه بد رستيكه خوردى و كوچكى ذلت و خوارى است از براى شخص و اينكه بد رستيكه
نجباى از مردان و قادران از بزرگان ايشانند نظام فى الاعلال شاهد در طيالها است كه بيا آمده است و حال آنكه قياس در او واو
است كه طوالها بوده باشد تقطعت بى دونك الاسباب لم يتم قائله الباء سببية و دون بمعنى عند والاسباب جمع سبب
هو ما يتوصل الى غيره يعني منقطع شد بسبب من نزد تو سببها مغنى فى الجهة الثالثة من باب الخامس شاهد در زياد شدن
باء است در اول فعل ماضى بر سر تاء زائده تفعل در تقطعت تجاوزت احراسا عليها و معشرا على حراصا لو يسرون
مقتلى هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى و هى احدى المعلقات السبعة و قبله و بيضة خدر لا يرام خباؤها تمتعت
من لهو بها غير معجل تجاوزت الخ اذا ما الثريا فى السماء تعرضت تعرض اثناء الوشاح المفصل
فجئت وقد نضت لنوم ثيابها لدى الستر الا لبسة المتفضل يقال تجاوزت الشئ و جاوزته بمعنى جزته

ای فی هیبة وخلقته او بمعنی خائفة والاحراس جمع حارس وهو بالحاء والراء والسین المهملتین الذی یحرس ویحفظ فی اللیل والنهار والضمیر فی علیها للمحبوبة والمعشر کجعفر جماعة الناس والحراس بالحاء والراء والصاد المهملات ککتاب جمع حریص لو مصدریة وهو مع ما بعده فی محل الجر علی انه بدل الاشتمال من الضمیر المتکلم المجرور بعلی ویسرون بضم السین وتشدید الراء المهملتین بمعنی یظهرون او یخفون وروی بالشین المعجمة مکان المهملة فهو بمعنی یظهرون والمقتل کمقعد مصدر میمی بمعنی القتل یعنی گذشتم وبافی گذاردم پاسبانانی وگروهی چند را که موکل بودند برای محبوبه وحریص بودند بر من بر پنهان داشتن ایشان کشتن مرا یا ظاهر ساختن ایشان کشتن مرا بر دو توجیه مغنی فی لو شاهد در وقوع لو است حرف مصدریه و بمنزله ان با وجود آنکه پیش از او فعلی است که بمعنی ودّ نیست مغنی فی الامور التی لا یکون الفعل معها الا قاصرا من باب الرابع شاهد در تجاوز تست که از باب تفاعل است ومی بایست که لازم باشد در این بیت متعدی وارد شده است بر خلاف قاعدهٔ باب تفاعل تَجَرَّدَ لِلْحَمَّامِ عَنْ قِشْرِ لُؤْلُؤٍ وَأَلْبَسَ مِنْ ثَوْبِ الْمَلَاحَةِ مَلْبُوسًا وَقَدْ جَرَّدَ الْمُوسَى لِتَزْيِينِ رَأْسِهِ فَقُلْتُ لَقَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَى

لم یسم قائلهما یصف الشاعر غلاما صبیح الوجه وقد دخل الحمام فحلق راسه قوله تجرد للحمام بصیغة الماضی ای نزع ثیابه لاجل دخول الحمام وفاعله ضمیر للممدوح والقشر بالقاف والشین المعجمة والراء المهملة کحبر من الجوز والبیض جلده وعظامه وقشر اللؤلؤ اراد به الصفا واللطافة والملاحة بالحاء المهملة کسماحة الحسن مع الملح وجرد بصیغة المجهول ای اخرجه من غمده والموسی الحدیدة التی یحلق بها الشعر والتزیین الحلق والسؤل بالسین المهملة والهمزة کقفل المطلوب یعنی برهنه شد آن پسر بجهة داخل شدن در حمام از پوست مروارید و پوشید از جامهٔ نیکوئی نمکین پوشیدنی ولیکن او بتحقیق که برهنه شده بود تیغ دلاکی بجهة تراشیدن موی سر او پس گفتم که هر آینه که بتحقیق که او داده شدهٔ مطلوب خود را ای تیغ مطول فی الاقتباس من الخاتمة شاهد در اقتباس نمودن شاعر در مصراع ثانی شعر ثانی فقرهٔ لقد اوتیت الخ را از قرآن مجید با نوع تغییر نمودن در آن تَجَلُّ عَنِ الرَّهْطِ الْإِمَائِي غَادَةٌ لَهَا مِنْ عُقَيْلٍ فِي قَبَائِلِهَا رَهْطٌ وَحَرْفٌ كَنُونٍ تَحْتَ رَاءٍ وَلَمْ يَكُنْ كَدَالٍ يَؤُمُّ الرَّسْمَ غَيَّرَهُ النَّقْطُ هما لابی العلاء المعری اسمه احمد بن عبد الله التنوخی اللغوی یصف محبوبته قوله تجل بفتح المضارعة وکسر الجیم وتشدید اللام مضارع من الجلال بمعنی العظمة والکبر وعن الرهط ای عن لبسه هو بالراء والطاء المهملتین کفلس جلد یشق جوانبه من اسافله تلبسه الحائض لتصون من دم الحیض والامائی بفتح الهمزة جمع امة وهی الجاریة وغادة بالغین المعجمة والدال المهملة اسم صاحب الشاعر واصله بمعنی الناعم ولین الجسد وعقیل بالعین المهملة والقاف کزبیر ابو قبیلة والرهط الفرقة والحرف بالحاء والراء المهملتین کفلس الناقة المهزولة والنون حرف من حروف الهجاء او دابا والراء المهملة اسم فاعل من راه ای ضرب ریته ودال بالدال المهملة اسم فاعل من دلت الدابة ای فعث بسوقها ویؤم مضارع من الام بمعنی القصد والرسم بالراء والسین المهملة کفلس العلامة وغیره ماض من التغییر بمعنی التحول والنقط بالنون والقاف والطاء المهملة کفلس ما تقاطر علی الرسوم من المطر یعنی بلند است شان غادة از پوشیدن جامهٔ پوستی که کنیزان بجهة نگاه داری خون حیض میپوشند که باینصفت دارد که از برای آن غادة است از عقیل در قبیلها خود گروهی چند وبلند است شان او از سوار شدن بر شتری که مثل نون باشد از لاغری وود زیر پا او اعرابی باشد که بزند صدمه بشش آن شتر بسبب تیغ راندن و نبوده باشد آن اعرابی مثل کسیکه مدارات کند در راندن آن شتر و قصد کند آن اعرابی نشانی علامة خانه را که تغییر داده باشد آنرا قطرهای باران چکیده شده مطول فی الایهام من علم البدیع شاهد در اینست که ذکر حرف نون وراء و دال و نقط ایهام است نظر بانکه شخص گمان میکند که مراد حرف هجا است بعلاقهٔ این معانی قبل از نقل در معنی بیت تجنب صَدِيقًا مِثْلَ مَا وَاحْذَرِ الَّذِي يَكُونُ كَعَمْرٍو بَيْنَ عُرْبٍ وَأَعْجُمِ فَإِنَّ صَدِيقَ السُّوءِ يُزْرِي وَشَاهِدِي كَمَا شَرِقَتْ صَدْرُ الْقَنَاةِ مِنَ الدَّمِ هما لابن حزم الظاهری لکن المصراع الثانی من البیت الاخیر للاعشی وتمامه هکذا وتشرق بالقول الذی قد اذعته کما شرقت الخ وهو مقرر فی بابه فی الکتاب قوله تجنب امر من التجنب بمعنی التباعد والصدیق الحبیب اراد بما لفظ ما الناقصة حیث شبه بها الرجل الناقص فی نقصانه وکذا المراد بعمرو لفظه فی زیادة واوه فی الخط مع عدم کون الواو جزء منه حیث شبه به رجلا اخذ ما لیس شانه کاخذ عمرو الواو للخط واحذر امر من الحذر وهو بالحاء والراء المهملتین بینهما ذال معجمة کحبر من الاحتراز والعرب کفضل خلاف العجم والاعجم کاحمد من لا یفصح والسوء بالضم خلاف الحسن ویزری بالراء والدال المهملتین مضارع من الزرایة بمعنی الدنائة قوله وشاهدی کما شرقت الخ ای کما کسب الصدر المذکر التانیث الردی بالنسبة الی التذکیر من صدیقه ومجاوره وهو القناة المؤنث یعنی دوری کن دوستی را که مثل ما ناقصه میماند در نقصان و ناتمامی احتراز کن از کسی که مثل عمرو میباشد که در میان عرب وعجم ضرب المثل است در بستن زیادتی بخود همچنانکه عمرو بخود بسته است واو زائده را چونکه در خط نوشته میشود ودر وقت خواندن ملفوظ نمیشود پس بدرستیکه دوست بد پست میکند شخص را وگواه من بر اینمطلب این مصراع

مغنی

مغنی

مطول

اعشی است که کما شرقت الخ بوده باشد باعتبار آنکه کسب کرده است صدر مذکر تانیث پیشتر از دوست مجاور خود که القناة
مؤنث بوده باشد چون که تانیث نسبت بمذکر رکیک و پست است یعنی هم چنانکه نگاه میدارد سینه نیزه خون را مغنی فی الامور
التی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در اشتغال نمودن شاعر است در این شعر باینکه از رفیق بد باید دوری کرد تا
از او کسب عمل قبیح نشود هم چنانکه کسب نموده است لفظ صدر و بسیار که عبارت از تانیث بوده باشد از صدیق خود که القناة
است بواسطه مجاورت با او و نظر باینکه تانیث نسبت بمذکر رکیک و پست است تحکم بالهی کیف شئتنا فانی قد رضینا
بما رضیتا لم تستم قائله تحکم بالحاء المهملة والکاف المشددة امر من التحکم یقال تحکم فلان فی الامر ای جاء فیه حکمه وشئتنا مخاطب من
المشیة والف الاطلاق وکذا رضینا بالف الاطلاق من الرضا ضد السخط یعنی حکم کن اینجا من هر قسم که خواسته باشی بدرستیکه
من بتحقیق که خوشنود هستم بآن چنان چیزیکه خوشنود هستی شرح الامثلة شاهد در شئتنا و رضیتا است که بواسطه
داخل شدن الف اطلاق در آن دو مشتبه میشود بآن دو لفظ ضربتما هرگاه میم در آن داخل نمیکردند و ضربتا میگفتند
تحلم عن الادنین واستبق ودهم ولن تستطیع الحلم حتی تحلما هو من قصیدة لحاتم بن عبد الله بن سعد
الطائی المشهور بالجود وقبله اهن للذی تهوی التلاد فانه اذا مات کان المال نهبا مقسما فلا تشقین
فیه فیسعد وارث به حین تخشی اغبر الجوف مظلما قلیلا به ما یحمدنک وارث اذا نال مما
کنت تجمع مغنما تحلم عن الخ متی طرق اظعان العشیرة بالاذی وترک الاذی یحسم لک
الداء محسما وما ابتعثنی فی هوای لجاجة اذا لم اجد فی ما امامی مقدما قوله تحلم امر من التحلم
وهو تکلف الحلم والادنین بفتح الالف وسکون الدال المهملة وکسر النون الاولی جمع ادنی والمراد الاقارب استبق امر من الاستبقاء
بمعنی طلب البقاء والود بالضم المحب وتستطیع مضارع من الاستطاعة بمعنی القدرة والحلم بالکسر العقل والاناءة قوله تحلما اصله
تتحلم حذفت منه احدی التائین والالف الاطلاق یعنی بر خود ببند عقل و حوصله را و بیاموز از اقارب و کسانیکه بتو نزدیک هستند
وطلب کن باقی بودن دوستی ایشانرا و هرگز استطاعت و قدرت هم نمیرسانی عقل و حوصله را تا آنکه عادت شود ترا است بیچ مغنی
فی باب السابع شاهد در دخول عن است بر مرجع که الادنین بوده باشد با بودن ضمیر در ودهم که راجع است باو دلیل بر جمعیت
او یحن فتبدی ما بها من صبابة واخفی الذی لولا الاسی لقضانی هو من قصیدة لعروة بن حزام العذری
وقبله فمن لم یک لم یعرض فانی وناقتی بحجر الی اهل الحمی غرضان قوله یحن بفتح المضارعة وکسر الحاء المهملة
والنون المشددة من حنین الناقة وهو صوتها او بمعنی نشتاق والمستتر فیه یرجع الی قوله ناقتی المذکورة فیما قبله وتبدی بضم المضارعة
وسکون الموحدة وکسر الدال المهملة والیاء من ابدا ای اظهر وما موصولة والباء فی بها للملابسة او الظرفیة والصبابة بالصاد المهملة والموحدتین
کسماحة رقة الشوق وحرارته واخفی بضم الهمزة متکلم من الاخفاء ضد الاظهار والاسی بضم الهمزة وفتح السین المهملة مقصورا جمع اسوة هی
کعرفة القدوة واسم لما یأتس به الحزین والمراد هنا الثانی لا الاول کما قیل قوله لقضانی ای لقضی علی وهو ماض من القضاء بمعنی الحکم
یقال ضربه فقضی علیه ای قتله وفاعله ضمیر عاید الی الموصول ونونه وقایة والیاء مفعوله یعنی صدا میکند و مشتاق میشود بمنزل دوست
آن شتر من پس ظاهر میسازد آنچنان چیزیرا که با او است از شوق و حرارت عشق و پنهان میسازم آنچنان چیزیرا که اگر نبود آنچنان چیزیکه
انس میگیرد باو شخص اندوهناک هر آینه کشته بود آنچیز پنهان داشته شده مرا مغنی فی علی وفی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد
در حذف علی است بعد از قضی و باقی گذاردن مجرور او است مفعول که یاء در لقضانی بوده باشد بجهة جاری ساختن فعل لازم بمجرای
فعل متعدی چون که تقدیر لقضی علی است تخیرن من ازمان یوم حلیمة الی الآن قد جربن کل التجارب هو من
قصیدة للنابغة الذبیانی واسمه زیاد بن معویة یمدح بها النعمان بن الحرث ویصف فیها السیوف وقبله ولا عیب فیهم
غیر ان سیوفهم بهن فلول من قراع الکتائب تخیرن من الخ فهم یتساقون المنیة بینهم
بایدیهم بیض رقاق المضارب قوله تخیرن مجهول من تخیرت الشیء بمعنی اصطفیته والمستتر فیه یرجع الی السیوف
المذکورة فیما قبله والازمان جمع زمن کفرس وهو اسم لقلیل الوقت ولکثیره کالزمان ویوم حلیمة بالحاء المهملة کسفینة یوم مشهور
من ایام العرب وهی بنت الحارث بن ابی شمر الغسانی وهو یوم وجه ابوها جیشا الی المنذر بن ماء السماء فاخرجت لهم مرکنا من طیب فطیبتهم
منه فنسب ذلک الیوم الیها وجربن بالجیم والراء المهملة المشددة والموحدة مجهول من جربته ای اختبرته ومنها التجارب هو بکسر الراء
جمع تجربه یعنی برگزیده شده اند آن شمشیرها از ابتدای روز جنگ حلیمه تا این زمان در حالتیکه بتحقیق که آزموده شده اند
بجهة جنگ همه آزمودنهای مغنی فی من شاهد در وقوع من است از برای ابتداء غایت در زمان تدبیر معتصم
بالله منتقم لله مرتغب فی الله مرتقب وقوله ایضا بعد مضی بیتین آخرین لم یرم قوما ولم ینهد

إلى بَلَدٍ الأَنْقَدِّمَهُ جَيْشٌ مِنَ الرُّعْبِ هو من قصيدة لأبي تمام الطائي يمدح بها المعتصم لما غزى الروم وفتح عمورية
قوله تدبير خبر مبتدأ محذوف اي ذلك تدبير وقيل هو مبتدأ وقوله لم يرم خبره والمعتصم اسم فاعل من اعتصم بالله اي امتنع بلطفه من
المعصية والحوادث صفة ثورية باسم الممدوح المنتقم اسم فاعل من الانتقام وهو بالنون والتاء والقاف والمكافاة بالعقوبة قوله
لله اي لا لمجرد الغضب والحمية قوله مرتغب بالراء المهملة والتاء والغين المعجمة والموحدة اسم فاعل من ارتغب اي سائل في ثواب الله قوله مرتقب بالراء المهملة
والتاء والقاف والموحدة اي منتظر للثواب قوله لم ينهد بفتح المضارعة وسكون النون وفتح الهاء والدال المهملة اي لم يقصد قوله تقدمه
اي جاء قدامه واستقباله والجيش بالجيم والياء والشين المعجمة كفلس الجند والرعب بالراء والعين المهملة الساكنة المضمومتين والموحدة بمعنى
الخوف يعني اين فتح شهرهاي روم تدبير معتصم بالله است يعني طلب نگاه دارى كننده از معصيت وحوادث روزگار بخداوند كه صفت اين
دارد كه انتقام كشنده است از دشمنان دين بجهة محض رضاى خداوند وميل كننده است در طاعت وثواب خداوند را ونرسيد قوم او
قصد نكرد بسوى شهرى مگر آنكه استقبال كردند وپيش آمدند آنها معتصم را لشكرى از ترس او مختصر مطول في التشطير من علم البديع
شاهد در بودن بيت اول است از قبيل تشطير باعتبار مخالفت سجع مصراع اول او كه ميم منتقم است با سجع مصراع ثاني او كه با مرتقب
بوده باشد تَذَرُ الجَماجِمَ ضاحِياً هاماتُها بَلْهَ الأَكُفِّ كأنّها لم تُخْلَقِ هو من قصيدة لكعب بن مالك الصحابي قالها
يوم الخندق وقبله نَلْكُم عَنِ النَّقوى تَكونُ لِباسُها يَومَ الهِياجِ وَكُلُّ ساعةِ مُصْدِقِ نَصِلُ السُّيوفَ
إذا قَصُرْنَ بِخَطْوِها قُدُماً ونُلْحِقُها إذا لم تَلْحَقِ تَذَرُ الجَماجِمَ الخ يُلْقِي العَدُوَّ بِفَخْمَةٍ مَلْمومَةٍ
تَنْفي الجُموعَ كَقَصْدِ رَأْسِ المُشْرِقِ وتُعِدُّ للأعداءِ كُلَّ مُقَلَّصٍ وَرْدٍ ومَحْجولِ القَوائِمِ أَبْلَقِ
تُرْدي بِفُرْسانٍ كأنّ كُماتَهُم عِنْدَ الهِياجِ أُسودُ طَلٍّ مُلْثَقِ قوله تذر بفتح المضارعة والذال المعجمة والراء
المهملة بمعنى تدع والمستتر فيه يرجع الى نصل السيوف المذكورة فيما قبله والجماجم بالجيمين كمساجد جمع جمجمة وهو بضم الجيمين و
سكون الميمين عظم الرأس المشتمل على الدماغ والقبيلة التي تجمع البطون قوله ضاحيا بالضاد المعجمة والحاء المهملة اي بارزا والهامات
جمع هامة وهي وسط الرأس الاكف جمع كف وهي اليد قد جوزوا فيه اعراب الثلثة فعلى رواية النصب دع الاكف فامرها اسهل وعلى رواية
الرفع فكيف الاكف التي يوصل اليها بسهولة وعلى رواية الجر كترك الاكف وتخلق مجهول من خلقه الله يعني وا ميگذارد وميافكند
آن دم شمشيرها كاسه سرها را وسرها قبلهاى آن را در حالتى كه ظاهر رسانده است مغزهاى آن سرها را واگذارد واگذاردنى دستها را گه
گويا آنها خلق نشده اند نظر بانكه زدن بالهاى بواسطه شمشيرهاى آن را است نزد كاسهاى سر سيوطي في المفعول المطلق مغني في
بله شاهد در بله است كه مفعول مطلق است و بدل است از فعلى كه بمعنى خودش است تقديرا ترك ترك الاكف است و آن بله برسه
حالت آمده است يكى اسم و بمعنى دع و اثر يكى مصدر و بمعنى ترك و يكى اسم مرادف كيف و هم چنين در ما بعدش كه الاكف بوده باشد
رفع و نصب و جر هر سه روايت شده است چنانكه گذشت تَرّاكُ أَمْكِنَةٍ إذا لم أَرْضَها أو يَرْتَبِطْ بَعْضَ النُّفوسِ حِمامُها
هو من قصيدة للبيد بن ربيعة العامري وهي احدى المعلقات السبعة وقبله أوَلم تَكُنْ تَدْري نَوارُ بأنّني وَصّالُ عَقْدِ
حَبائِلٍ جَذّامُها تَرّاكُ أَمْكِنَةٍ الخ بَلْ أنتِ لا تَدْرينَ كَمْ مِنْ لَيْلَةٍ طَلْقٍ لَذيذٍ لَهْوُها ونِدامُها قَدْ بِتُّ
سامِرَها وغايةِ تاجِرٍ وافَيْتُ إذ رُفِعَتْ وعَزَّ مُدامُها التراك كشداد مبالغة من الترك والامكنة جمع مكان و
ارضها متكلم من الرضا وهو ضد السخط او بمعنى الا او يرتبط بسكون التاء المهملة مضارع مجزوم من الارتباط بمعنى الاعتلاق و
اراد ببعض النفوس نفسه والحمام بالحاء المهملة ككتاب قضاء الموت يعني و با اينكه من بسيار واگذارنده ام مكانها را چند را
هرچند گاه خوش ندارم آنها را مگر آنكه برسد بعضى از نفسها را قضاى مرگ او يعنى مگر آنكه بميرم من مطول في احوال المسند اليه
شاهد در افاده نمودن لفظ بعض است تفخيم و رسانيدن فضل شاعر و تعظيم را تَراهُ كالثَّغامِ يُعَلُّ مِسْكاً
يَسوءُ الفالِياتِ إذا فَلَيْنَني هو من قصيدة لعمرو بن معدي كرب الزبيدي المذحجي يصف فيها الشيب واولها تقول
خَليلَتي لَمّا رَأَتْهُ شَريجَينِ مُبْيَضٍّ وجَونِ تَراهُ كالثَّغامِ الخ وَهَمَّكِ في شَرَيطَةَ أُمُّ بَكْرٍ و
سابِغَةٍ وذو النونَينِ زَيْني فَلَوْ شَمَّرْتُمْ عَدَّوْنَ زَهْواً بكُلِّ مُذَجَّجٍ لَغَبَرْتُ لَوْني إذا ما
قُلْتَ إنّ علي دَيْناً بِطَعْنَةِ فارِسٍ لَقَضَيْتُ دَيْني قوله تراه خطاب من الرؤية والضمير فيه يرجع الى شعر الرأس والثغام بالثاء
المثلثة والغين المعجمة كسحاب جمع ثغامة وهي كسحابة كساحة نبت بالجبل يبيض اذا يبس يشبه الشيب ويعل بفتح العين المهملة واللام المشددة
مجهول اي يترك فيه مرة بعد مرة اخرى وهو من العلل وهو الشرب الثانية والمسك طيب معروف ويسوء مضارع من السوء ضد الحسن
والفاليات جمع فالية من الفلي وهو بالفاء والياء اخذ القمل ومنه فلينني يعنى مى بينى آن پيرى و موى سفيد را مثل گياه درمنه كه قرار داده
ميشود در او مشك مرتبه بعد از مرتبه ديگر كه بد مى آيد زنها شپش جوينده را هرگاه شپش جوئى كنند مرا مغني في اذا دار الاعراب

کون المحذوف ولا او ثانیا من باب الخامس شاهد در حذف نون وقایه با نون جمع مؤنث است زفلیننی چونکه در اصل فلینننی بود
است پس یکی از دو نون او را حذف کرده اند بجهة ضرورت ترتع ما رتعت حتی اذا ادکرت فانما هی اقبال وادبار هو
قصیدة للخنساء بنت عمرو بن الحارث واسمها تماضر ترثی بها اخاها صخرا وقبله وما عجول علی بوّ تطیف به لها حنینان
اصغار واکبار ترتع ما رتعت یوما باوجد منی حین فارقنی صخر وللدهر احلاء وامرار قوله ترتع بالراء
والعین المهملتین بینهما مثناة مفتوحة مضارع من الرتع وهو الاکل والشرب علی قدر ما تشاء فی سعة وخصب منه رتعت والمستتر
فیهما یرجع الی العجول المذکورة فیما قبله وهی الناقة التی مات ولدها وما ظرفیة مصدریة وادکرت بالدال المشددة والراء المهملتین بمعنی
تذکرت ولدها والاقبال بالقاف والموحدة ضد الادبار یعنی میچرد ان شتر بچه مرده مادام که میچرد تا انکه یاد میاورد بچه خود را
پس نیست وجز این نیست که ان شتر روی آوردن وپشت کردن است نسبت بپوست بچه او که پر از کاه است مطول فی اسناد الخبری
شاهد در اینست که اطلاق ادبار واقبال بر ناقه مجاز عقلی است با وجود انکه تعریفی که صادق است بر حقیقت شامل است او را پس
تعریف مانع نیست از دخول غیر در ان تردی ثیاب الموت حمرا فما اتی لها اللیل الا وهی من سندس خضر
هو من قصیدة لابی تمام الطائی یرثی بها محمد بن حمید الطائی المکنی بابی نهشل وبعده کان بنی نبهان یوم وفاته نجوم سماء
خر من بینها البدر قوله تردی بالراء والدال المشددة المهملتین المفتوحتین بمعنی تلبس والحمر کقفل جمع احمر واراد بها الثیاب
الملطخة بالدم واللیل فاعل اتی والسندس کقنفذ رقیق الدیباج وخضر بالرفع خبر بعد خبر لهی وهو کقفل جمع اخضر من الخضرة
وهو لون معروف یعنی پوشید انمرد جامهای مرگ را در حالتیکه سرخ شده بود انجامها بخون وپس نیامد مر او را وقت شب حال انکه جامها
گردیده بود سبز از سندس بهشتی مختصر ومطول فی اول علم البدیع شاهد در تدبیج وزینت دادن کنایه است نظر بانکه
جامهای موت کنایه است از کشته شدن او وگردیدن ان جامها سبز واز سندس کنایه است از دخول او در بهشت پس ذکر حمرت
وخضرت تدبیج وتزیین است ترکت بنا لوحا ولو شئت جادنا بعید الکری ثلج بکرمان ناصح هو من قصیدة
لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یمدح بها عبد العزیز بن مروان وقبله منعت شفاء النفس ممن ترکته به کالجوی
مما تجن الجوانح ترکت بنا الخ رایتک مثل البرق تحسب انه قریب وادنی صوبه منک نازح
قوله ترکت مخاطبة من الترک والخطاب فیه وفی شئت للمحبوبة والباء فی بنا للتعدیة واللوح بالواو والحاء المهملة کفلس العطش وجادنا با
لجیم والدال المهملة بمعنی داوانا وهو من قولهم جیدت الارض فهی مجودة اذا اصابها الجود وهو المطر الغزیر والبعید تصغیر بعد خلاف
القبل والکری بالراء المهملة کفتی النعاس واول النوم قوله ثلج صفة لمحذوف ای ریق ثلج وهو بالمثلثة والجیم کفلس بمعنی بارد ریق
ثلج ای بارد کالثلج والباء بمعنی فی وکرمان کعمران بلد معروف والناصح بالنون والصاد والحاء المهملتین الخالص من الشیء یعنی واگذاردی
ما را تشنه واگر خواستی بوی سیراب کردی بود ما را از بعد از خواب ویینکی در شهر کرمان دهانی که اینصفت داشته باشد که سرد
بوده باشد مثل برف واینصفت داشته باشد که خالص بوده باشد مغنی فی الجهة الاولی من باب الخامس شاهد در این
است که از لفظ بعید الکری متبادر میشود که متعلق است بجادنا وحال انکه متعلق است بمعنی بارد که از ثلج مفهوم میشود ترک
یوما نفسک وهواها سعی لها فی رداها لم یسم قائله الترک مصدر ترک یترک والواو بمعنی مع والهوی کفتی
میل النفس والردی بالراء والدال المهملتین کفتی الهلاک یعنی واگذاردن تو در روزی نفس خود را با خواهش وسعی کردنی است از
برای نفس در هلاکت او مغنی فی باب الاضافة شاهد در فاصله شدن ظرفست که یوما بوده باشد میانه مصدر
مضاف که ترک است ومضاف الیه که نفسک است تزودت من لیلی بتکلیم ساعة فما زاد الا ضعف ما بی
کلامها هو من ابیات لقیس بن الملوح وهو مجنون لیلی قالها فی صاحبته لیلی العامریة قوله تزودت متکلم من التزود وهو اتخاذ الزاد
وهو طعام المسافر وزاد ماض من الزیادة ضد النقصان وضعف مفعوله وهو بالضاد المعجمة والعین المهملة والفاء کحمل مثل الشیء
مثله واراد بما الموصولة العشق او الشوق وکلامها فاعل زاد وهو بمعنی التکلم یعنی توشه گرفتم از لیلی بسخن گفتن یکساعتی با او
پس زیاد نکرد سخن گفتن با او مگر دو چندان انچنان شوقی یا عشقی را که در من بود سیوطی فی باب الفاعل شاهد در
تقدیم مفعول محصور بالا است که الا ضعف بوده باشد بر فاعل زاد که کلامها است تزود مثل زاد ابیک فینا
فنعم الزاد زاد ابیک زادا هو من قصیدة لجریر بن عطیة الخطفی التمیمی یمدح بها عمر بن عبد العزیز وقبله ومن
عبد العزیز لقیت دهرا اذا نقص البحور المد زادا فسدت الناس قبل سنین عشر کذاک
ابوک قبل العشر سادا وثبت الفروع فهن خضر ولو لم تحی اصلهم لبادا تزود مثل الخ فما
کعب بن مامة وابن سعدی باکرم منک یا عمر الجوادا هنیئا للمدینة اذ اهلت باهل

الملكِ ابداً ثمّ عادا قوله تزوّدا امر من التزوّد وهو اتخاذ الزاد والخطاب فيه لعمر بن عبد العزيز ومثل صفة لمصدر محذوف اى تزوّدا
مثل زاد والزاد طعام المسافر لكن اراد به هنا تحصيل ذكر الخير والصيت الحسن يعنى كما يستعمل ابوك العدل فى الحكم والجود والكرم والاخلاق
الحسنة فافعل ايضا انت فيما هذه الاشياء التجد صيتا حسنا كما وجد ابوك يعنى توشه بگير توشه گرفتنى كه اين صفت دارد كه مثل توشه
پدر خودت است كه آن عبارت است از عدل و انصاف و بخشش و اخلاق نيكو يا توشه بده مثل توشه دادن پدر خود بنابر اين توجيه پس
خوب توشه است توشه پدر خود از حيثيت توشه بودن مغنى فيما افترق فيه الحال والتمييز من باب الرابع شاهد در
زاد است كه بعضى گفته اند كه تميز مؤكده است از براى عامل خود وحق مقام اينست كه يا مفعول مطلق است از براى تزوّد ويا مفعول به
اگر اراده شود با و معنى توشه گرفتن تسائل بابن احمر من راه اعارت عينه ام لم تعارا لم يسم قائله قوله
تسائل امر من باب التفاعل لكن هنا بمعنى اسئل والباء بمعنى عن واحمر بالحاء والراء المهملتين اسم رجل ومن موصولة اى اسئل من
راى ابن احمر عن حاله والهمزة للاستفهام وعارت ماض من العور وهو بالراء والعين المهملتين بعينهما واو ذهاب حسن احدى العينين
ومنه تعار بصيغة المضارع يعنى بپرس از حال ابن احمر كسى را كه ديده است ورا كه آيا كور شده است چشم او يا آنكه كور نشده است
تصريف فى ابنية المعتل الثلاثى المزيد شاهد در قلب شدن واو اعارت وتعارا است چشم او يا آنكه كور نشده است
بالف چونكه در اصل اعورت عينه ام لم تعور است تسائل عن حصين كل ركب وعند جهينة الخبر اليقين
هو للاخنس بن غياث بن عصمة الجهنى وسبب انشاده ان حصين بن عمرو بن معوية بن كلاب خرج ومعه الاخنس فنزل منزلا
فقام الاخنس اليه فقتله واخذ ماله وكانت اخته صخرة بنت عمرو تبكى عليه فى المواسم فقال الاخنس البيت فصار المصراع الثانى
من البيت مثلا فى العرب قوله تسائل غائبة من باب المفاعلة بمعنى تسئل والمستتر فيه يرجع الى صخرة اخت حصين وهو بالحاء المهملة
والصاد المهملة والنون كامير اى تسئل عن حال حصين وكل ركب مفعوله وهو كفلس جمع راكب الابل خاصة وجهينة مصغرة قبيلة
الشاعر واسم للاخنس والاخنس لقبه وروى جفينة بالفاء مكان الهاء واسم خمار على ما فى القاموس يعنى مپرسد آن صخره از حال
برادر خود حصين هر يك هر يك شتر سوار از او وحال آنكه نزد جهينه است خبر ثابت موافق واقع وآن اين است كه كشتم من او را و بر
داشتم مال او را نظام فى المنسوب شاهد در جهينه است كه علم است از براى اخنس شاعر كه منسوبست بجهينة الاخبار و بعضى
از ايفاء روايت كرده اند و بدين طريق گفته اند كه وعند جفينة الخبر اليقين كسربل وشيا من خزوز تطرزت
مطارف فهاطرزا من البرق كالتبر فوشى بلا رقم ونقش بلا يد ودمع بلا عين وضحك
بلا ثغر لم يسم قائلها لكن يصف بهما الشاعر السحاب قوله تسربل بصيغة الماضى اى جعل سر بالا وهو بالسين والراء المهملتين
والموحدة كقنديل القميص والمستتر فيه يرجع الى السحاب والوشى بالواو والشين المعجمة والياء كفلس نوع من الثياب المنقوشة
والخزوز كفلوس جمع خز وهو بفتح الخاء وتشديد الزاء المعجمتين ثوب معروف والمراد به هنا الابريسم وتطرزت اى تتخذ طرازا
وهو بالطاء والراء المهملتين والزاء المعجمة كسحاب علم الثوب والمطارف جمع مطرف وهو بالطاء والراء المهملتين والفاء كمقعد ثوب مربع
من خز والطرز كقفل جمع طراز كما مر والتبر بالمثناة والموحدة والراء المهملة كحبر الذهب الخالص والرقم بالراء المهملة والقاف كفلس
النقش والكتابة والدمع بالدال والعين المهملتين كفلس ماء العين والثغر بالثلثة والغين المعجمة والراء المهملة كفلس الاسنان
يعنى قرار داده است آن ابر پيراهن خود جامه نقش شده از اكر ابريشمها نيست كه اين صفت دارد كه راه راه و علم علم است مطرفهاى
وجامهاى چهار گوش از خز او از حيثيت راه راه و علم داشتن از برقى كه مثل طلاى خالص است پس در اين ابر است جامه نقاشى شده
بدون كشنده نقش و از براى اوست نقشى بدن رسيدن دست نقاشى باو و از براى اوست آب چشمى و اشكى بدون داشتن چشمى و از براى
اوست خنده بدون دندان مطول فى التفويف من علم البديع شاهد در بودن اينكلام است از قبيل تفويف باعتبار بودن
او مشتمل بر معانى متلائمه و جمله مستوية المقادير تسقى امتياحا ندى المسواك ريقتها كما تضمن ماء المزنة
الرصف هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفى التميمى يمدح بها يزيد بن عبد الملك ويهجو آل المهلب فقوله تسقى بضم المضارع
من اسقاه الله الماء والمستتر فيه يرجع الى ام عمرو المذكورة فيما قبله قوله امتياحا نصب اما على الحالية اى ممتيحة واما على حذف المضاف
واقامة المضاف اليه مقامه اى عند الامتياح هو بالمثناة والياء والحاء المهملة بمعنى الاستياك والندى بالنون والدال المهملة كفتى
البلل والريقة بالراء المهملة والياء والقاف كجفنة ماء الفم والكاف للتشبيه وما مصدرية وتضمن بمعنى اشتمل والمزنة بالزاء المعجمة والنون
كغرفة السحاب البيضاء والرصف بالراء والصاد المهملتين والفاء كفرس جمع صفة وهى من حجارة مرصوف بعضها الى بعض فى مسيل الماء
يعنى آب ميدهد آن ام عمرو در حالت مسواك كردن مسواك را بتريهاى آب دهان خود هم چنانكه در بر ميگيرد آب باران را سنگهاى
بهم چسبيده شده بود كه هم كه در محل سيلاب است سيوطى فى الاضافة شاهد در فاصله شدن اجنبى است كه المسواك بود باشد

مبانه مضاف ومضاف الیه که ندی وبعتها است المستوا مفعول اول تسقی است وندی بقیتها مفعول ثانی او تشابه دمعی اذ جری و
مدامتی فمن مثل ما فی الکاس عینی تسکب فوالله ما ادری ابالخمر اسبلت جفونی ام من
عبرتی کنت اشرب هما الابی اسحق الصابی الدمع بالدال والعین المهملتین کفلس ماء العین وجری ماض من الجری والواو بمعنی مع
المدام بالدال المهملة کغراب الخمر والکاس کفلس الاناء وتسکب بسکون السین المهملة وضم الکاف الموحدة مضارع من التسکب بمعنی الصب و
اسبلت بالسین المهملة والموحدة بمعنی هطلت وجرت والجفون بالضم جمع جفن وهو بالجیم والفاء والنون کفلس غطاء العین من اعلی
واسفل والعبرة بالعین والراء المهملتین بینهما موحدة کطلمة ماء العین یعنی مشتبه شد اشک چشم من در روفتیکه جاری شد با
شراب من پس از جنس ایشان شرابی که در جام است چشم من فرو ریخت پس قسم بخدا که نمیدانم که آیا شراب فرو ریخت پلکهای چشم من یا
انکه بودم که از اشک چشم خود مینوشیدم مختصر مطول فی التشبیه من علم البیان بشاهد در بعد ولی نمودن از تشبیه
بسوی حکم بمشابهت بجهت ادعا مساوی بودن هر دو در وجه شبه تشب لمقرورین یصطلیانها وبات علی النار الندی و
المحلق هو من قصید للاعشی واسمه میمون بن قیس یمدح بها المحلق بن خنثم بن شداد وقصته ان المحلق کان رجلا فقیرا اولا بنات
کثیرة لا یتزوجهن احد لفقرهن فخرج المحلق من قومه ونزل فی موضع خال من بریة فمر الاعشی بتلک البریة فرای نار المحلق فقصد ونزل
به وکان للمحلق ناقة لیس له غیرها من المال فنحرها للاعشی واضافه بلحمها فلما عزم الاعشی علی الرحیل قال للمحلق هل لک حاجة الی فقال
نعم حاجتی الیک ان تمدحنی بقصید بین قومی لیقع فی خاطر قومی حرمتی لعلهم یتزوجون بناتی فلما وصل الاعشی الی سوق عکاظ مدح
المحلق بقصید منها هذه الابیات وقبله لعمری لقد لاحت عیون کثیرة الی ضوء نار فی یفاع تحرق تشب
لمقرورین الخ رضیعی لبان ثدی ام تحالفا باسحم داج عوض لا نتفرق یداک ید اصدق
فکف مفیدة وکف اذا ما ضن بالمال تنفق قوله تشب مجهول من شبت النار اذا اوقدتها ومقرورین تثنیة مقرور
وهو بالقاف والرائین المهملتین الذی اصابه القر والبرد یصطلیانها مضارع من الاصطلاء وهو بالصاد والطاء المهملتین الا
ستدفاء بالنار وبات مضارع من البیتوتة والندی بالنون والدال المهملة کفتی الجود والمحلق بضم المیم وفتح الحاء المهملة واللام المشددة
المکسورة والقاف الممدوح وصاحب تلک النار یعنی این صفت دارد که برافروخته شده است آن آتش از برای آن دو سرما خورده که گرم
میشوند بلو او و شب را بروز میاورند بر آن آتش بخشش ومحلق مغنی فی الباء التی علی شاهد بر استعمال شدن علی است در استعلاء مجازی
تصنو الی رند طالحمی وعاره من این تدری ما العرار من الرند هو لابی ورکی یصف به الابل قوله
تصنو بالمثناة بینهما صاد مهملة ای تمیل والرند بالرند بالراء والدال المهملتین بینهما نون کفلس شجر طیب الرائحة والحمی بکسر الحاء
المهملة مقصورا ما یمنع منه والعرار بالعین والرائین المهملات کسحاب رد البریة وتدری بمعنی تعلم یعنی میل میکند اشتر به
سوی درخت وندی که در قرقگاه است وبسوی گیاه عرار واز کجای میداند که چه چیز است تشخیص میان عرار از رند مطول فی
الانشاء شاهد در لفظ این است که از برای انکار آمده است تطاول لیلک بالاثمد ونام الخلی ولم ترقد
وبات وباتت له لیلة کلیلة ذی العائر الارمد وذلک من نباء جاءنی وخبرته عن ابی
الاسود الابیات مطلع قصیدة لامرء القیس بن عانس قالها حین اتاه خبر وفات ابیه عانس بن المکنی بابی الاسود وهو ابن
عمه علی الاختلاف وقیل لغیره قوله تطاول بمعنی طال وانما اتی بصیغة التفاعل للمبالغة والخطاب فی لیلک لنفس الشاعر والاثمد با
لمثلثة والدال المهملة کاحمد وکیشکر اسم موضع والخلی بفتح الخاء المعجمة واللام المکسورة والیاء المشددة الخالی من الهم والحزن وترقد
بالراء والدال المهملتین بینهما قاف مضمومة مضارع من الرقاد بمعنی النوم وله حال من لیلة لا متعلق ببات والعائر بالعین والراء
المهملتین کل ما اعل العین والارمد بالراء والدال المهملتین کاحمد صاحب الرمد وهو کفرس هیجان العین والنبا بالنون و
الموحدة والهمزة کفرس الخبر وخبرته مجهول من التخبیر وابو الاسود بالسین والدال المهملتین کاحمد کنیة عانس ابی الشاعر او کنیة
ابن عمه ظالم بن عمرو علی الاختلاف یعنی بسیار طول کشید شب تو در اثمد و خواب کرد شخص خالی از اندوه و خواب نکردی
تو و شب را بروز آوردی و بروز آمد در حالتیکه از برای او بود شبی مثل شب صاحب درد چشمی که با او ناخوش آمد و هیجان چشم بوده
باشد و این از جهة خبری است که آمد مرا و خبر داده شدم آن خبر را از مردن ابی الاسود قطر فی الافعال الناقصة شاهد در
بات و لیست که تامه استعمال شده است مغنی فی من شاهد در من است که از برای تعلیل آمده است مطول فی احوال المسند
الیه شاهد در التفات نمودن شاعر است از تکلم بسوی خطاب در لیلک باعتبار انکه میبایست لیلی بگوید چون مراد خود
شاعر است تعاللت کی اشجی وما بک علة تریدین قتلی قد ظفرت بذلک هو لعبد الله بن الدمینة الخثعمی
یخاطب بها محبوبته قوله تعاللت بالعین المهملة مخاطبة من التعالل وهو تکلف العلة والخطاب فیه وفیما بعد للمحبوبة واشجی

بالشین المعجمة والجیم المفتوحة متکلم من شجی کعلم ای حزن والواو للحال وما نافیة وظفرت مخاطبة من الظفر وهو بالظاء المعجمة والفاء
والراء المهملة الفوز بالمطلوب وذلک اشارة الی قوله قلی یعنی برخود بسته دردو ناخوشی را بعلت آنکه غمگین شوم من و حال
آنکه نیست در تو دردی و ناخوشی و اراده داری کشتن مرا بتحقیق که ظفر یافته و رسیده باین امر مختصر و مطول فی احوال
المسند الیه شاهد در آوردن اسم ظاهر است که ذلک بوده باشد مکان ضمیر که هو است باعتبار ادعاء کمال الظهور قیل
او که گویا از قبیل محسوس است **تعدون عقر النیب افضل مجدکم بنی ضوطری لولا الکمی المقنعا** هو
من قصیدة لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یهجو بها الفرزدق الشاعر و رهطه قوله تعدون بضم العین وتشدید الدال المهملة
من افعال القلوب بمعنی تحسبون والعقر بالعین والراء المهملتین بینهما قاف کفلس بمعنی الجرح والنیب بالنون المکسورة والیاء
الساکنة والموحدة جمع الناب وهی المسنة من النوق والمجد بالجیم والدال المهملة کفلس نیل الشرف والکرم و بنی ضوطری منادی
بحذف حرف النداء ای یا بنی ضوطری وهو بالضاد المعجمة المفتوحة والواو الساکنة والطاء والراء المهملتین و یاء النسبة قبیلة
للفرزدق و روی مکان بالیاء الواو واصل الضوطر الضخم اللئیم العظیم الاست و وزنه کفوعلی وهی المرأة الحمقاء و رماهم بالحمق علی
ما قال بعضهم والکمی بفتح الکاف وکسر المیم وتشدید الیاء الشجاع المتکمی فی سلاحه والمقنع بالقاف والنون والعین المهملة کمعظم
الذی علی راسه بیضة من حدید یعنی کان میکنید ای بنی ضوطری پی کردن و کشتن شتران پیر را فاضل ترین کرامت خود
چرا جنگ نمیکنید و نمی آئید شجاع اکر بر سر او است کلاه خود از آهن مغنی فی لولا شاهد در حذف فعل است بعد از لولا
منصوب بودن الکمی است بان فعل محذوف ای لولا تعدون الکمی و بعضی الکمی را برفع خوانده اند بنا بر آنکه لولا بمعنی هلا بوده باشد
تعز فلا شیء علی الارض باقیا ولا وزر مما قضی الله واقیا لم یسم قائله قوله تعز بالعین المهملة والزاء
المعجمة المشددة امر من باب التفعیل من العزاء بمعنی الصبر والتعزی التسلی والبقاء ضد الفناء والوزر بالواو والزاء المعجمة والراء
المهملة کفرس الملجأ وقضی ماض من القضاء بمعنی الحکم والواقی بالواو والقاف فاعل من الوقایة بمعنی الحفظ والصون یعنی
صبر بکن بر مصیبت پس نیست چیزی بر روی زمین که همیشه باقی و ثابت بماند و نیست پناهی از آن چنان چیزیکه حکم کرده
است خداوند که نگاه دارنده است شرح المحسن فی النوع الثالث سیوطی فی ما ولا المشبهتین بلیس مغنی فی لا شاهد
در عمل کردن لا است نوع عمل لیس را در دو موضع باعتبار آنکه رفع داده است شیء و وزر را بنا بر آنکه اسم او است و نصب داده
باقیا و واقیا را بنا بر آنکه خبر است از برای او **تعش فان عاهدتنی لا تخوننی نکن مثل من یا ذئب یصطحبان**
هو من ابیات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یخاطب ذئبا و قد اتاه فی بعض اسفاره لما رای ناره ثم رمی الیه
زاده و قبله **واطلس عسال وما کان صاحبا دعوت لناری موهنا فاتانی فلما اتی قلت ادن**
دونک اننی وایاک فی زادی لمشترکان وبت اقد الزاد بینی وبینه علی ضوء نار مرة ودخان
فقلت له لما تکشر ضاحکا وقائم سیفی فی یدی بمکان تعش فان الخ وانت امرء یا ذئب
والغدر کنتما اخیین کانا ارضعا بلبان ولو غیرنا نبهت تلتمس القری رماک بسهم
او شباة سنان وکل رفیقی کل رحل وان هما تعاطی القنا قوماهما اخوان قوله تعش امر من
تعشی اذا اکل العشاء وهو الطعام الذی یوکل بعد المغرب و روی مکانه تعال و تخوننی مضارع من الخیانة وهی بالخاء المعجمة والیاء والنون
کالکتابة ضد الوفاء و نکن بصیغة المتکلم مع الغیر جواب الشرط و من موصولة و یصطحبان صلته وهو مضارع افتعال من صحبه ای عاشره
ای فان عاهدتنی لا تخوننی نکن کالرجلین المصطحبین ای کالصاحبین بان لا تؤذینی ولا اذیک یعنی شام بخور اگر عهد میکنی مرا به
اینکه خیانت و اذیت نکنی مرا میباشیم ای گرگ مثل دو نفری که با هم مصاحب و یار هستند و یکدیگر را اذیت نمیکنند مغنی فی الجملة المجاب
بها القسم من باب الثانی شاهد در لا تخوننی است که میتواند که جواب شرط باشد یا جمله حالیه واقع شده باشد از فاعل یا مفعول
یا هر دو از عاهدتنی و اگر جواب بگیریم او را از برای قسم که متضمن است لفظ عاهدتنی آن اظهر است **تعلم رسول الله ا**
مدرکی وان وعیدا منک کالاخذ من ید هو من ابیات لسایة بن تمیم یعتذر بها الی النبی و قد اخرج بانه هجا
او لها **تعلم رسول الله انک قادر علی کل حی من ضعیف ومنجد تعلم رسول الله الخ تعلم**
بان الرکب لا عویمرا هم الکاذبون المخلفو کل موعد ونبی رسول الله انی هجوته اذن
فلا رفعت سوطی الی یدی قوله تعلم بصیغة الامر بمعنی اعلم و رسول الله منادی بحذف حرف النداء ای یا رسول
الله والمدرک اسم فاعل من الادراک یقال ادرکه ای لحقه والوعید بالواو والعین والدال المهملتین کامیر التهدید یعنی بدان
ای رسول خدا که بدرستی که تو دریابنده مرا و بدرستیکه وعده بد تو ترسانیدن تو مثل گرفتن بدست است یعنی مثل

مختصر

مطول

مغنی

سیوطی محسن

مغنی

کسی است که در دست تو باشد و بر او مسلط باشی مغنی فی الجملة الثامن من باب الخامس شاهد در تعلم است که صریح واقع شده است بر سر دو مفعول خود بلکه بر سر ان واسم وخبر او در آمده است که در محل نصب هستند بنا بر انکه دو مفعول باشند برای تعلم

شِفَاءَ النَّاسِ قَهْرَ عَدُوِّهَا فَبَالِغْ بِلُطْفٍ فِي التَّحَيُّلِ وَالْمَكْرِ هو لزیاد بن سیار ابن عشراء قوله تعلم بصیغة الامر بمعنا علم والشفاء بالکسر البرء وقهر العدو هلاکه وبالغ امر من المبالغة یقال بالغ فلان فی الامر اذا اجتهد لم یقصر والبا فی بلطف للمصاحبة وهو بالطاء المهملة والفاء کقفل الرفق والتحیل بالحاء المهملة والیا بمعنی تهیئة اسباب الهلاک والمکر الغدر یعنی بدان که شفا یافتن نفس هلاک شدن دشمن است پس مبالغه وکوشش کن با دستیاری مداراة ونرمی در حیله نمودن ومکر کردن با دشمنان خود مطول فی انواع القلوب شاهد فی الجهة الخامسة من باب الخامس شاهد در نصب دادن تعلم است دو مفعول را که یکی شفاء النفس ودیگری قهر عدوها بوده باشد عدم وقوع او بر سر ان وسر واسم خبر او بر سبیل قلت تُعَيِّرُنَا اَنَّنَا عَالَةٌ وَنَحْنُ صَعَالِيكُ اَنْتُمْ مُلُوكًا لم یسم قائله تعیرنا بضم المضارعة وفتح العین وضم الراء المهملتین بینهما یاء مشددة مضارع عیره ای نسبه الی العار والعالة بالعین المهملة جمع عائل وهو الفقیر ونحن مبتدأ وانتم خبره والصعالیک جمع صعلوک وهو بالصاد والعین المهملتین کعصفور الفقیر والملوک بالضم جمع ملک وهو السلطان وهما حالان ای تعیرنا انا فقراء ونحن فی حال صعلکتنا مثلکم فی حال ملککم یعنی سرزنش میکنی ما را ونسبت میدهی ما را باینکه بدبستیکه ما جماعت فقیر هستیم وحال آنکه ما جماعت در حال فقیر بودن مثل شما هستیم در حالت پادشاهی شما یعنی ما هم از برای خود پادشاهی هستیم مغنی فی الظرف من باب الثالث شاهد در علم بودن معنی فعل است در رد و حال که صعالیک وملوکا بوده باشد تُفَرِّي الرِّيَاحُ رِيَاضَ الْحَزْنِ مُزْهِرَةً اِذَا سَرَى النَّوْمُ فِي الْاَجْفَانِ اَيْقَاظًا هو لابی دورید قوله تفری بفتح المضارعة وسکون الفاء والراء المهملة المکسورة والیا من الفری وهو بالکسر مقصورا بمعنی الضیافة لکن هنا بمعنی تفتح والریاح ککتاب جمع ریح وهو معروف والریاض ککتاب جمع روضة والحزن بالحاء المهملة والزاء المعجمة والنون کفلس ما غلظ من الارض واسم مکان بین النجد والعراق وفیه ریاض وقیعان ومزهرة اسم فاعل ای فاز هر ونور وسری مضی من السرایة والاجفان جمع جفن وهو بالجیم والفاء والنون کفلس غطاء العین من اعلی واسفل وقوله ایقاظا مفعول مطلق لتفری وهو من الیقظة بالیاء والقاف والظاء المعجمة خلاف النوم یعنی میگشاید بادها گلهای بوستان حزن را در حالتیکه صاحب شکوفه است گشودنی و باز شدنی از هر کاسه ابیت کند خواب در پلکهای چشم مردمان مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در استعاره آوردن لفظ تفری که بمعنی ضیافت و مهمانی است در معنی تفتح که بمعنی گشوده است بقرینه تعلق فعل بفاعل که الریاح بوده باشد ومفعول که ریاض الحزن است و بودن تمثیل سکاکی باین شعر غیر صحیح است باعتبار انکه فی الاجفان متعلق است بسری نه بتفری تَقُولُ بُنَيَّتِي قَدْ قَرَّبَ اَنَاكَا اَبَتَا عَلَّكَ اَوْ عَسَاكَا فَاسْتَعْزِمِ اللّٰهَ وَدَعْ عَسَاكَا هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التمیمی قوله انی بالنون ای حان قوله اناک بکسر الهمزة وفتح النون ای وقت ارتحالک الی سفر وطلب رزقا حسنا قوله علک ای فسافر لعلک تجد رزقا وکذا او عساک قوله فاستعزم الله بالعین المهملة والزاء المعجمة استفعال من العزم بمعنی القصد ودع امر بمعنی اترک ای استخر الله فی العزم علی الرحیل ودع قولک عساک الا اخطی شیئا اذا سافرت لم یحصل غیر التعب یعنی میگوید دختر من که بتحقیق که رسیده است وقت سفر کردن بجهة طلب روزی نیکو ای پدر من شاید که تو بیابی روزی را یا امید است که تو غنیمت ببری از این سفر پس استخاره بکن وطلب خیر بکن از خدا در قصد کردن بر سفر و واگذار قول خود را که شاید بهره مند نشوم بچیزی هرگاه سفر بکنم وحاصل شود از برای من غیر از تعب و مشقت هدایه فی التنوین شاهد در دخول تنوین ترنم است در اناکا وعساکا مغنی فی عسی وفی القاعدة الحادی عشر من باب الثامن شاهد در دخول عسی است بر ضمیر مخاطب که اسم او است وخبر او محذوف است مثل لعل که داخل میشود بر ضمیر مخاطب

تَقُولُ عَجُوزٌ مَدْرَجِي مُتَرَوِّحًا عَلٰى بَابِهَا مِنْ عِنْدِ اَهْلِي وَغَادِيَا اَذُوْ زَوْجَةٍ بِالْمِصْرِ اَمْ ذُوْ خُصُوْمَةٍ اَرَاكَ لَهَا بِالْبَصْرَةِ الْعَامَ ثَاوِيَا فَقُلْتُ لَهَا لَا اِنَّ اَهْلِيَ جِيْرَةٌ لِاَكْثِبَةِ الدَّهْنَا جَمِيْعًا وَمَالِيَا وَمَا كُنْتُ مُذْ اَبْصَرْتِنِي فِي خُصُوْمَةٍ اُرَاجِعُ فِيْهَا يَا ابْنَةَ الْقَوْمِ قَاضِيَا الابیات من قصیدة لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبة یمدح بها بلال بن ابی بردة بن ابی موسی الاشعری وبعدها وَلٰكِنَّنِيْ اَقْبَلْتُ مِنْ جَانِبَيْ قَسَا اَزُوْرُ فَتًى نَجْدًا كَرِيْمًا يَمَانِيَا مِنْ اٰلِ اَبِيْ مُوْسٰى تَرٰى النَّاسَ حَوْلَهُ كَاَنَّهُمُ الْكِرْوَانُ اَبْصَرْنَ بَازِيَا مُرِمِّيْنَ مِنْ لَيْثٍ عَلَيْهِ مَهَابَةٌ تَفَادٰى اُسُوْدُ الْغَابِ مِنْهُ تَفَادِيَا وَمَا الْخُلْقُ مِنْهُ يُرْهِبُوْنَ وَلَا الْخَنَا عَلَيْهِمْ وَلٰكِنْ هَيْبَةٌ هِيَ مَا هِيَا العجوز المرأة المسنة والمدرج بالدال والراء المهملتین والجیم کمقعد مصدر میمی من درج بمعنی مشی والمتروح اسم فاعل من تروح ای ذهب فی الرواح وهو بالراء والحاء المهملتین بینهما واو کسحاب وقت العصر والغادی بالغین المعجمة والدال المهملة فاعل من الغدو وهو وقت الصبح والمصر بلد معروف والخصومة

العدا والبصرة بلد معروف والثاوی بالمثلثة والواو فاعل من ثوی فلان بالمنزل ای اقام والجیرة بالجیم والیاء والراء المهملة کجیفة
جمع جار وهو من یجاور بیتک والاکثبة جمع کثیب وهو بالمثلثة والموحدة کاصبر الرجل المجتمع کالکوم والدهنا بالدال المهملة والنون
کسکری وبالمد کحمراء موضع ببلاد تمیم واراجع متکلم من المراجعة بمعنی العود والقاضی بالقاف والضاد المعجمة فاعل من القضاء بمعنی الحکم
یعنی میگوید عجوبه کردار فتن من در وقت شام وصبح از نزد اهل خود بر دهناء او است که با اصحاب زن هستی در مصر یا انکه خصومت
صاحب وجنگ هستی با کسیکه می بینم از برای ان در مصر یکسال اقامت کننده پس گفتم باو که نه چنین است بدرستیکه اهل من همسایه و مجاور
هستند مر تل های ریگ دهنا را همه ایشان ومال من هم در انجا است ونبود مر من از زمانی که دیده مرا تا حال در خصومت وجنگ با کسی که
برکردم در ان خصومت را بد ختر قومیکه ان قوم حاکم وبزرگ هستند مغنی نام شاهد در ام است که جواب ان را در بیت بکلمة لا داده
اند ولکن انکه میبایست که جواب ان بهمان مسؤل عنه داده شود وجواب نیست که کلمة لا جواب نیست از سوال او بلکه جواب است از برای
رفع توهم وقوع یکی از دو امر که بودن او صاحب زوجه یا صاحب خصومت بوده باشد تقول وقد عالیت بالکور فوقها
الیسقی فلا یروی الی ابن احمرا هو من قصیدة لعمرو بن احمر الفراص الباهلی قالها بعد ما هرب من یزید بن معویة لما
بلغ عنه شیء الیه فارسل الیه من یاخذه وقبله فرعنا الی القصواء وهی معدة لامثالها حزنا اذا اکتنا او
کثور العذاب الفرد یضربه الندی تعلی الندی فی مثله وتحدرا تقول وقد الح صددت صدودا
عن جابر بن حاطب صدود ابن کسری عن قیصرا المسترحی تقول یرجع الی الناقة وعالیت بالعین المهملة والیاء
متکلم بمعنی رفعت والکور بالواو والراء المهملة کقفل الرحل والهمزة للاستفهام ویسقی مضارع من السقی وهو استعارة عن
الرکوب ویروی بالراء المهملة والواو مضارع من روی الماء وهو استعارة عن الملازمة وابن احمر بالحاء والراء المهملة کاحمد هو عمرو بن
احمد الباهلی شاعر هذا البیت ای ارکبنی فلا یمل من رکوبی ابن احمر یعنی میگفت ان شتر وحال انکه بتحقیق که بلند
کرده بودم پالان را بالای او که ایا سوار میشود پس دیگر نمیشود از سوار شدن بر من پسر احمر مغنی جواب شاهد در دادن لا است
یعنی من ابتداء ای فلا یروی منی ابن احمر تقی نقی لم یکثر غنیمة بنهکة ذی قربی ولا بحقلد هو من قصیدة
لزهیر بن ابی سلمی المزنی یمدح بها هرم بن سنان المری وبعده سیجزی ربیع لم یات فیه مخافة ولا رهقا من عائذ متهود
فلو کان حمد یخلد الناس لم تمت ولکن حمد الناس لیس بمخلد ولکن فیه باقیات وراثة فاورث بنیک
بعضها وتزود تزود الی یوم الممات فانه ولو کرهته النفس آخر موعد قوله نقی ای هو محل نقی وهو فعیل
من التقا وکذا نقی من النقاوة ویکثر مضارع من التکثیر ضد التقلیل والنهکة بالنون والهاء والکاف کطلحة مصدر نهکه ای بالغ
فی جهده فی الحث علی القتال والذی قرب الاقارب والحقلد بالحاء المهملة والقاف المفتوحتین واللام المشددة والدال المهملة السیئ
الخلق یعنی ان هرم بن سنان مرد پرهیزکار پاکیزه ایست که بسیار نمیکند غنیمت مال را بجهة مبالغه کردن در کوشش کردن او در
ترغیب وتحریص نمودن در جنگ کردن اقارب اقوام خود ونیست بدخلق وبدطبیعت مغنی فی الجهة الاولی من باب الخامس
شاهد ولا بحقلد است که معطوف است بر چیزی که توهم میشود از لم یکثر غنیمة ای لیس بمکثر غنیمة ولا بحقلد تکش
بلا شیء شیوخ محارب وما خلتها کانت تریش ولا تبری ضفادع فی ظلماء لیل تجاوبت
فدل علیها صوتها حیة البحر هما من ابیات للاخطل واسمه غیاث بن غوث التغلبی یهجو بها بنی محارب قوله تکش
بفتح المضارعة وضم الکاف وتشدید الشین المعجمة بمعنی تصوت وبلا شیء ای بلا سبب ومحارب بالحاء والراء المهملتین والموحدة کمقاتل
ابو قبیلة وخلتها بصیغة المتکلم بمعنی ظننتها وتریش بفتح المضارعة والراء المهملة والشین المعجمة ای تصلح وتبری بفتح المضارعة وسکون
الموحدة وکسر الراء المهملة ای تفسد وضفادع خبر مبتدأ محذوف وهی جمع ضفدع بالضاد والعین المهملتین بینهما فاء ودال مهملة
کجعفر دابة بحریة والظلماء کحمراء الظلمة وتجاوبت بالجیم والواو والموحدة ای جاوب بعضهم بعضا ودل ماض من الدلالة وصوتها
فاعله وحیة البحر مفعوله یعنی صدا میکند بدون سبب پیران از قبیله محارب وگمان نمیکنم انها را که اصلاح کنند ونه افساد
کنند امری را وبر ایشان مانند قورباغهائی هستند در تاریکی شب که در جواب یکدیگر صدا میکنند پس راهنمائی میکند بر انها صدای
ایشان مار دریا را بجهة خوردن ایشان مطول فی التلمیح من الخاتمة شاهد در تلمیح نمودن عبد الله بن یزید هلالی است
در قول او وما ذا لقینا البارحة من شیوخ محارب ما ترکونا ننام باین شعر اخطل بجهة استهزاء محاربی تکنفنی الوشاة فازعجونی
فیا لله للواشی المطاع هو من ابیات لقیس بن ذریح المحاربی قالها بعد ما امره ابوه بطلاق زوجته لبنی فطلقها وذهب عقله
وحصل له الجنون فمر علیه دهر حتی مر ذات یوم بطریق فرای ظبیة فتبعها فقرب منه فقال الا یا شبه لبنی لا تراعی ولا تتبسمی
قلیل التلاع فوا کبدی وعاودنی رداعی وکان فراق لبنی کالخداع تکنفنی الوشاة الخ

فاصبحت الغداة اليوم نفسي على شيء وليس يستطاع كمغبون يعض على يديه تبين غبنه بعد البياع بدار مضيقة تركتك لبني كذاك الحين يهدي للمضاع وقد عشنا نلذ الدهر حينا لو ان الدهر للانسان راع ولكن الجميع الى افتراق واسباب الحتوف لها دواع قوله تكنفني بفتح المثناة والكاف والنون المشددة والفاء فعل ماض من باب التفعل اى احاطت بي والوشاة بالضم جمع واش وهو بالواو والشين المعجمة التمام واراد بالوشاة ابويه وعشيرته الامرون اياه بطلاق زوجته لبنى قوله فازعجوني بالزاء المعجمة والعين المهملة والجيم اى قلعوني من مكاني ورو عوني واللام في لله مفتوحة وفي للواشي مكسورة واراد بالواشي اباه الآمر له بطلاق زوجته وهذا وصفه بقوله المطاع ومن يحذو حذوه في الاشارة بالطلاق مثل امه وعشيرته يعني در ميان گرفتند مرا سخن چينان پس از جاي خود بيرون بردند مرا اي خدا بفرياد رس مرا از دست سخن چيني كه اين صفت دارد اطاعت كرده شده است سيوطي في الاستغاثة شاهد در فتح لام مستغاث به است كه لله بوده باشد وكسر لام مستغاث من اجله كه للواشي بوده باشد تلك الحرائر لا ربات اخمرة سود المحاجر لا يقرأن بالسور هو من قصيدة للراعي واسمه عبيد بن حصين بن معوية النميري يصف بها عزة بنت تشبه صاحبة كثير الشاعر وقبله صلى على عزة الرحمن وابنتها لبنى وصلى على جاراتها الاخر قوله تلك اشارة الى النسوة المذكورات فيما قبله وروي مكانه هن والحرائر بالمهملات جمع حرة بالضم والتشديد وهي الكريمة والاخمرة جمع خمار وهو بالخاء المعجمة والراء المهملة ككتاب ما تستر به المرأة راسها المحاجر كمجالس جمع محجر وهو بالحاء والراء المهملتين بينهما جيم كمجلس العين وهو مما يبدو من النقاب والسود ككسر جمع سورة وهو طائفة من القران والمراد انهن لسن باعراب البوادي الذين لا يقرأن القران بل هن كريمات في العرب يعني اينجماعت زنان سخي وكريمان چند هستند در عرب كه نيستند صاحبان خمارها ولشكر زنان بر سر مي بندند كه سياه باشد محل بستن نقاب پاي چشم ايشان ونخوانده باشند قرانرا يعني ايشانرا از عربها صحرائي وبدوي نبسند كه متصف باشند باين صفات بلكه از بزرگان هستند در عرب مغني في ان ومع الباء وفي القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در زياد شدن باء است بر سر مفعول يقران كه السور بوده باشد تمرون الديار ولم تعوجوا كلامكم على اذن حرام هو قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفي التميمي يهجو بها الاخطل الشاعر وقبله اقول لصحبتي وقد ارتحلنا ودمع العين منهمل سجام تمرون الديار الخ اقيموا انما يوم كيوم ولكن الرفيق له زمام بنفسي من تجنبه عزيز علي ومن زيارته لمام ومن امسي واصبح لا اراه ويطرقني اذا هجع النيام قوله ولم تعوجوا اي لم ترجعوا اليها وهو من العوج بالعين المهملة والواو والجيم كعنب هو عطف راس البعير بالزمام وبمعنى الوقوف ايضا اي ولم تقفوا عندها اعزازا لنا والكلام بمعنى التكلم واذن جواب لشيء مقدر اي ان لم تعوجوا فكلامكم على اذن حرام وبطل عملها لوقوعها حشوا يعني ميگذريد بخانهاي ما ونمي ايستيد وميل نمي كنيد وبر نمي گرديد بسوي آنجاها اي پس سخن گفتن با شما در اينهنگام بر من حرام است سيوطي في تعدي الفعل ولزومه مغني في الباء وفي العطف على المحل من باب الرابع شاهد در حذف حرف جر است از مفعول تمرون كه الديار بوده باشد سماعا و باقي گذاردن اورا منصوب بان حرف جر محذوف با است يا على اي تمرون بالديار او على الديار تمنى ابنتاي ان يعيش ابوهما فهل انا الا من ربيعة او مضر هو من قصيدة للبيد بن ربيعة العامري فالها قرب وفاته وبعده فقوما وقولا بالذي تعلمانه ولا تخمشا وجها ولا تحلقا شعر وقولا هو المرء الذي لا صديقه اضاع ولا خان الخليل ولا غدر الى الحول ثم اسم السلام عليكما ومن يبك حولا كاملا فقد اعتذر قوله تمنى اصله تتمنى حذفت احدى تائيه للضرورة وهو ماض من التمني بمعنى الامل ويعيش مضارع من العيش بمعنى الحيوة وربيعة بالراء والعين المهملتين بينهما موحدة وياء كسفينة ومضر بالضاد المعجمة والراء المهملة كصرد ابو قبيلة معروفتان يعني ارزو كردند دو دختر من اينكه زنده بماند پدر ايشان پس آيا من مگر از قبيلة ربيعة يا از قبيلة مضر هستم مغني في الجهة الخامسة من باب الخامس وفي باب السابع شاهد در نسبت دادن فعل مذكر است كه تمنى بوده باشد بسوي فاعل مؤنث كه ابنتاي بوده باشد بنابر اسناد لا لابن مالك وجواب او اينست كه تمنى در اصل تتمنى بوده است يك تاء او حذف شده است بجهة ضرورت وتخفيف پس فعل هم مؤنث است مثل فاعل او تمنوا الى الموت الذي يشعب الفتى وكل امرء والموت يلتقيان هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمي قوله تمنوا فعل ماض بصيغة الجمع من التمني بمعنى الامل والموت مفعوله والجملة صفة للموت ويشعب بفتح المضارع والشين المعجمة والعين المهملة المفتوحة والموحدة بمعنى يفرق والفتى الشاب من الرجال والسخي الكريم وكل امرء مبتدأ والموت عطف عليه ويلتقيان خبره وهو بالقاف مضارع من الالتقاء والادراك يعني ارزو كردند اينجماعت از براي من مرك اينچنانيرا كه پراكنده

منه

صح

منه

صح

منه

منه

عبد الحميد بيضي ... يميكند

میکند جواب ترددا وحال آنکه هر دو مرگ ملاقات خواهند کرد و بهم خواهند رسید سیوطی فی المبتدأ شاهد در ذکر خبر مبتدا
که بلنقیان بوده باشد جواز آن باعتبار بودن واوی که بعد مبتداست که واو والموت بوده باشد صریح در مصاحبت تمیم بطرق
اللؤم اهدی من القطا ولو سلکت طرق المکارم ضلت هو من ابیات للطرماح اسمه الحکم ابن الحکیم التمیمی یهجو بها
بنی تمیم قوله تمیم کامیر ابو قبیلة معروفة واراد به هنا قبیلته والطرق فی الموضعین کقفل اصله کعنق سکنت راءه للضرورة وهو جمع طریق
بمعنی السبیل واللؤم بالهمزة کقفل الخسة ودناءة الاصل اهدی افعل من الهدایة والقطا بالقاف والطاء المهملة مقصورًا جمع قطاة
وهی کقناة طائر معروف بالهدایة وسلکت بالسین المهملة واللام المفتوحة ماض من السلوک بمعنی السیر والمکارم بالراء المهملة کمساجد
جمع مکرمة وهو بفتح المیم وسکون الکاف وضم الراء فعل الکرم وضلت بالضاد المعجمة ماض من الضلال ضد الهدی یعنی قبیله بنی
تمیم براههای پستی وخست راه یابنده ترند از مرغان قطاة واگر براه روند راههای خوبی وکرامت در رفعت واکرام میشوند مطول فی التلمیح
الخاتمة شاهد در تلمیح نمودن شاعر باین شعر پست در قول خود وخاصة اذا کان یصید القطا باین شعر بجهة تمیمی شاعی غزالاح
یا ابن عامر وکحل ما فیک الحسان باثمد هو من قصیدة لحسان بن ثابت الانصاری وقبله لعمر ابیک الخیر یا شعث ما نبا
علی لسانی فی الخطوب ولا یدی لسانی وسیفی صارمان کلاهما ویبلغ ما لا یبلغ السیف مذودی قوله تناغی
بضم المضارعة والنون والغین المعجمة المکسورة مضارع من ناغت المرأة الصبی ای کلمته بما یفهم وبما یعجبه ویسره وقیل هو امر من التناغی والغزال
بالغین والزاء المعجمتین کسحاب ولد الظبی واراد به هنا الصبی تشبیها له وعامر بالمهملتین اسم رجل وکحل بالحاء المهملة امر من التکحیل والماء
بالمد والقاف والیاء جمع موق وهو طرف العین مما یلی الانف والحسان ککتاب جمع حسن ضد القبیح والاثمد بالمثلثة والدال المهملة کزبرج
حجر الکحل یعنی سخن میگوید آنرا باکودکی سخن بی که بفهمد آن طفل وخوش آید او را ای در خانه ابن عامر وسرمه بکش گوشهای چشم خود را
که این صفت دارد که نیکواست ببناگ سرمه مغنی فی عطف الانشاء علی الخبر من باب الرابع شاهد در عطف نمودن جمله انشائیه
است که مصراع ثانی بوده باشد بر جملهٔ خبریه که مصراع اولست تنحی علی الشوک جزارا معضبا والدهر تدبیر اذ ذراء
عجبا لم یسم قائله قوله تنحی بفتح المضارعة والنون الساکنة والحاء المهملة المفتوحة والالف مضارع نحاه ای قصده والمستتر فیه یرجع الی
الناقة والشوک بالشین المعجمة والواو کفلس معروف الجزار بالجیم والزاء المهملة والراء المعجمة ککتاب الاکل والقطع والمغضب اسم فاعل من اغضب
فلان ای صار ذا غضب والدهر بالراء المهملة کفلس نبت وهو بقلة الحمقاء وتذریه بفتح المضارعة وسکون الذال المعجمة وکسر الراء المهملة من
الذرو بمعنی السقوط ومنه الاذراء مصدر باب الافتعال منه یعنی قصد میکند آن شتر بخوار خوردنی در حالتیکه غضب داینده است
علف خرفه را میافکند او را افکندن عجیبی تصریف فی فاء افتعل شاهد در ازدراء است که دال او مقلوب است از تاء افتعال و دراو سه قسم
جایز است که ازدراء واذراء وادراء بوده باشد نظرت نصرا والسماکین ایهما علی من الغیث استهلت مواطره
لم یسم قائله قوله نظرت بفتح المضارعة والنون والظاء المعجمة المشددة والراء المهملة بصیغة المتکلم ای تفکرت وانتظرت فی نصر وهو
بالنون والصاد والراء المهملتین کفلس هو ابن سیار امیر خراسان والسماکین تثنیة سماک وهو بالسین المهملة ککتاب سماک الاعزل وسماک
الرامح وهو هما نجمان نیران فی منازل القمر الدالان علی المطر واستهلت بتشدید اللام بمعنی صبت والمواطر جمع ماطرة ای صاحبة
المطر وهی صفة للسحاب ای صبت سحائب المواطر یعنی مهلت دادم تا زمانی چند نصر بن سیار و دو ستاره سماک را که کدام یک از آن دو
بر من از باران وعطای خود صب نمایند ابرهای او یا ابرهای خود را مغنی فی ای شاهد در ایهما است که مخفف ایهما بتشدید یاء است
برای استفهام است تنفی یداها الحصا فی کل هاجرة نفی الدراهیم تنقاد الصیاریف هو من قصیدة للفرزدق
واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی ویصف بها ناقته بشدة العدو وبحیث لا تمنعها حرارة الهواء قوله تنفی بفتح المضارعة وسکون
النون وکسر الفاء مضارع نفیت الشیء ای طردته والضمیر فی یداها للناقة والحصا بالحاء والصاد المهملتین کعصا صغار الحجارة واحدها
حصاة والهاجرة بالجیم والراء المهملة وقت شدة الحر فی نصف النهار ونفی الدراهیم نصب علی المصدریة وهو اثار وتها للانتقاد والدراهیم
جمع درهام کمصباح لغة فی درهم والتنقاد بالمثناة والنون والقاف والدال المهملة کتذکار مصدر بمعنی التنقد بنی للمبالغة و
هو تمییز الدراهم والصیاریف اصله صیارف لما اشبعت کسرة الراء تولدت منه الیاء وهی جمع صیرفی شذوذا وهو صراف الدراهم
یعنی دور میکند وبکناری میافکند دو دست آن شتر سنگ ریزهای را در هر شدت گرمی هوا در وقت ظهر یک نوع دور
کردن وبکناری انداختن باز دید کردن صرافها یعنی صرافهای باز دید کننده پولها تا رواج بد را قطر فی اعمال المصدر
شاهد در عمل نمودن مصدر مضاف بسوی مفعول است که نفی الدراهیم بوده باشد برفع در تنقاد الصیاریف که فاعل
است تذکرت ما بعد معرفة لبنی وبعد انصابی الشباب المتنعم لم یسم قائله قوله تذکرت بکسر التاء
مخاطبة من التذکر وهو التغیر عن حاله اشارت الی انکارها ولبنی مرخم لبنی وهو بالسین المهملة کامیر اسم صاحبة الشاعر والانصباب

بمعنی المواصلة والمنعم بالنون والعین المهملة کمعظم المحض اللبن اللذیذ یعنی متغیر شد وبدامد نوزادها بعد از شناختن نو مارا ای لمیس و بعد از مواصلت وجوانی خوش صاحب لذت قطر فی ترخیم المنادی شاهد در لمی است که منادی مرخم است بحذف حرف ندا ازو چون در اصل یا لمیس بوده باشد تنورتها من اذرعات واهلها بیثرب ادنی دارها نظر عال هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وبعده نظرت الیها والنجوم کانها مصابیح رهبان تشب لقفال سموت الیها بعد ما نام اهلها سمو حباب الماء حالا علی حال فقالت سباک الله انک فاضحی الست تری السمار والناس احوالی فقلت یمین الله ابرح قاعدا ولو قطعوا راسی لدیک واوصالی قوله تنورتها بصیغة المتکلم ای نظرت بقلبی الی نارها والضمیر فیها للمحبوبة قوله من اذرعات ای انا فی اذرعات وهی موضع با لشام والواو للحال والضمیر فی اهلها یرجع الی اذرعات والباء ظرفیة ویثرب بفتح الیاء وسکون المثلثة وکسر الراء المهملة والموحدة مدینة النبی وادنی بالدال المهملة والنون افعل من الدنو بمعنی القرب العالی بالعین المهملة بمعنی المرتفع او بمعنی البعید والمراد انی کیف اراها وادنی دارها مرتفع او المعنی اقرب ارها منا بعید یعنی نگاه کردم از دور بسوی آتش آن محبوبه پس از فرط شوق دیدم آتش او را از اذرعات وحال آنکه اهل آن اذرعات در یثرب هستند وچگونه میتوانم دید او را وحال آنکه نیست نزد خانه از او بنظر در بالبندی نهایت بهایت دور یا بلند بر اسیوطی فی اعراب جمع المؤنث السالم شاهد در اذرعات است که جمع مؤنث سالم است ونظر بانکه الحال اسم او شده است از برای موضعی در شام معرب شده است جار بی شده است واعراب ثلثه با تنوین مثل سابق بر اسم شدن تولی قتال المارقین بنفسه وقد اسلماه مبعد وحمیم هو من قصیدة لعبد الله بن قیس الرقیات یرثی بها مصعب بن الزبیر العوام وقبله لقد اورثت المصر ین حزنا وذلة قتیل بدیر الجاثلیق مقیم قوله تولی بتشدید اللام فعل ماض بمعنی توجه والمستتر فیه یرجع الی المصعب اراد بالمارقین الخوارج وهی جمع مارق بالراء المهملة والقاف من مرق السهم مروقا اذا اخرج وبنفسه تاکید والباء فیه للملابسة قوله اسلماه بالسین المهملة ای خذلاه یقال اسلمت فلانا اذا لم تعنه ولم تنصره علی عدوه والمبعد بصیغة اسم المفعول او یدیه من ابعد عن نسبة هذا المسلم ای الاجنبی والحمیم بالحاء المهملة کامیر القریب الذی یحتم لصاحبه یعنی متوجه شد آن مصعب بن زبیر کشتن خوارج هر وانرا بنفس خود وبتحقیق که ترک یاری کردند ووا گذاردند او را بیگانه وخویش سیوطی فی باب الفاعل مغنی فی الواو وحرف الالف شاهد در تثنیه آوردن فعل است که اسلما بوده باشد از برای فاعل تثنیه که مبعد وحمیم است بر خلاف قیاس وبودن الف اسلما علامت اثنین باب الثاء بعده القاف ثقی بالله لیس له شریک ومن عند الخلیفة بالنجاح اغثنی یا فداک ابی وامی بسیب منک انک ذو ارتیاح هو من قصیدة لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یمدح بها عبد الملک بن مروان وقبله تعزت ام حزرة ثم قالت عشیة هم صحبک بالرواح تعلل وهی ساغبة بنیها بانفس نفاس من السنم القراح بنا ماج البحور فجنبینی اذاة اللوم وانتظری ثقی بالله الخ فانی قد رایت علی جفاء زیارتی الخلیفة وامتداح ساشکر ان رددت علی ریشی وانبت القوادم فی جناحی السنم خیر من رکب المطایا واندی العالمین بطون راح قوله ثقی امر من الوثوق بمعنی الاعتماد والخطاب فیه لزوجة الشاعر والنجاح بالنون والجیم والهاء المهملة کفلاح الظفر بالمطلوب واغثنی امر من الاغاثة وهی بمعنی الاعانة والخطاب فیه للخلیفة والسیب بالسین المهملة والیاء والموحدة کفلس العطاء والارتیاح بالراء والحاء المهملتین بینهما مثناة وباء النشاط والرحمة یعنی اعتماد کن ای زن بخداوندی که نیست از برای او شریکی واز نزد خلیفه بظفر یافتن بمطلوب بفریاد رس مرا ای خلیفه ای که فدای تو باد پدر من ومادر من ببخشش وعطائی از خود بدرستیکه تو صاحب نشاط ورحمت هستی مطول فی الالتفات من احوال المسند الیه شاهد در عدم بودن این بیت است از قبیل التفات باعتبار آنکه از شرط التفات این است که مخاطب بکلام در هر دو حال یک نفر بوده باشد ودر اینجا دو نفر هستند بجهة آنکه مخاطب در بیت اول زن شاعر است در قول او ثقی بالله ودر بیت ثانی خلیفه است در قول او اغثنی بلکه این از قبیل انتقال از غیبت بسوی خطاب ثلاثة احباب فحب علاقة وحب تملاق وحب هو القتل لم یتم قائله قوله ثلثة احباب ای الحب علی ثلثة اقسام منها حب العلاقة وهی بالعین المهملة المفتوحة والقاف ای الرابطة بین الاب والولد مثلا ومنها حب التملاق وهو بالمثناة والمیم المکسورتین واللام المشددة والقاف مصدر تملق بالتشدید ای تودد وتلطف کحب الاخلاء والاصدقاء مثلا وحب هو القتل کحب العاشق والمعشوق یعنی دوستی سه قسم دوستی است پس قسمی دوستی است که علاقه ورابطه است مثل دوستی پدر وفرزند وقسمی دیگر دوستی مهربانی وعطوفت مثل دوستی یاران ورفقاء وقسمی دیگر دوستی است که آن کشته شدن است مثل دوستی عاشق با معشوق خود نظام فی المصدر المزید فیه شاهد در

ثم آن است که مصدر باب تفعل است و باین وزن آمده است ثَلَاثَةٌ تُشْرِقُ الدُّنْيَا بِبَهْجَتِهَا شَمْسُ الضُّحَى وَأَبُو إِسْحٰقَ
وَالْقَمَرُ هو لمحمد بن وهيب الحميری يمدح بها المعتصم بالله قوله تشرق بضم المضارعة من الاشراق وهو بالشين المعجمة والراء المهملة
والقاف بمعنى الاضاءة والبهجة بالموحدة والجيم كطلحة الحسن السرور وانما خص الشمس بوقت الضحى لقوة نورها فيه و
ابو اسحق كنية المعتصم بالله الذی مدحه بهذا البيت يعنی سه چيز است که نورانی ميشود دنيا بسبب حسن وسرور و
سرور ايشان يکی آفتاب وقت چاشت وابو اسحق وماه مختصر مطول فی احوال المسند شاهد در تقديم مسند
است که ثلاثة بوده باشد بر مسند اليه که شمس الضحى است بجهة شوق انداختن بخبر بذکر مسند اليه ايضا فی
الفصل والوصل شاهد در حسن جمع نمودن شاعر است سه چيز را در اين شعر بيکی حکم وهم براو بتماثل يکديگر باتحاد هر يک
بحسب نوع وديگری اختلاف هر يک بعوارض مشخصه ثَلَاثٌ كُلُّهُنَّ قَتَلْتُ عَمْدًا فَأَخْزَى اللهُ رَابِعَةً تَعُودُ تم لسيم فالله
قوله ثلاث خبر مبتدا محذوف ای هن ثلث وكلهن مبتدا والضمير فيه يرجع الى النساء اللاتی تزوجهن الشاعر وقتلت خبره
والعائد المنصوب منه محذوف ای قتلتهن والعمد بمعنى القصد اخزی بالخاء والزاء المعجمتين ماض من الاخزاء من الخزی
وهو ترك النصرة على العدو قوله تعود بالدال المهملة ای تبقى عندی وفی بيتی يعنی آن زنان سه نفر بودند وهمه ايشان کشتم من
آنها را از روی قصد پس بار بری نکند خداوند چهارمی را از ايشان اگر باقی است نزد من ودر خانه من است مطول فی احوال المسند اليه
شاهد در مرفوع بودن کلهن است بر ابتداء بدون ضرورت وقتلت خبر او است ثُمَّ انْصَرَفْتُ وَقَدْ أَصَبْتُ وَلَمْ أُصَبْ
جَذَعَ الْبَصِيرَةِ قَارِحَ الْإِقْدَامِ هو من قصيدة لقطری بن الفجاءة المازنی يصف فيها نفسه بالشجاعة وقبله لَا يَرْكَنَنْ أَحَدٌ
إِلَى الْإِحْجَامِ يَوْمَ الْوَغَى مُتَخَوِّفًا لِحِمَامِ وَلَقَدْ أَرَانِي لِلرِّمَاحِ دَرِيئَةً مِنْ عَنْ يَمِينِي مَرَّةً وَأَمَامِي حَتَّى خَضَبْتُ
بِمَا تَحَدَّرَ مِنْ دَمِي أَكْنَافَ سَرْجِي أَوْ عِنَانَ لِجَامِي قوله انصرفت بالنون والصاد والراء المهملتين والفاء متكلم
من الانصراف بمعنى الرجوع ای رجعت من الحرب واصبت متكلم من الاصابة وهو بالصاد والموحدة بمعنى النيل والوصول ای نلت ما اردت
من الاعداء ولم اصب مجهول منه ای لم ينالوا ما ارادوا منی من القتل والجذع بالجيم والذال المعجمة والعين المهملة كالحديث السن
وجذع البصيرة ای قوی البصيرة والقارح بالقاف والراء والحاء المهملتين الطاعن فی السن والمراد الثابت ای ثابت اقدامی فی الحرب
لطول ممارستی لها يعنی باز گشتم از جنگ در حالی که بتحقيق که رسيده بودم آنچه را که اراده داشتم از کشتن دشمنان ونرسيده شدند
بودم آنچه را که اراده داشتند دشمنان بمن از کشتن در حالتی که تازه زور وقوی بصيرة بودم در جنگ کردن با ايشان وثابت بودند
قدمهای من در جنگ بجهة طول مباشرت وممارست مطول فی آخر احوال المسند اليه شاهد در مصراع ثانی است که متضمن است
چيز را که بتوهم مياندازد عکس مقصود را وظاهر اقلب مينمايد باعتبار مناسبت جذع با اقدام وقارح با بصيرة لكن قلب نيست بر
تفصيلی که در اصل مذکور است ثُمَّتَ رَاحَ فِي الْمُلَبِّينَ إِلَى حَيْثُ تَحَجَّى الْمَأْزِمَانِ وَمِنَى هو من قصيدة لابن دريد
الكنی يا بكر اولها أَمَا تَرَى رَأْسِيَ حَاكَى لَوْنُهُ طُرَّةَ صُبْحٍ تَحْتَ أَذْيَالِ الدُّجَى وَاشْتَعَلَ الْمُبْيَضُّ فِي مُسْوَدِّهِ مِثْلَ
اشْتِعَالِ النَّارِ فِي جَزْلِ الْغَضَا قوله ثمت مركبة من ثم العاطفة وتاء التأنيث وانما تلحق بها التاء اذا عطفت بها الجمل
وراح فعل ماض بمعنى ذهب والملبين اسم فاعل بصيغة الجمع جمع ملب وهو من يقول لبيك اللهم لبيك وتحجى بفتح المثناة
والحاء المهملة والجيم المشددة بمعنى اقام والمأزمان بفتح الميم وسكون الهمزة وكسر الزاء المعجمة وفتح الميم الثانية والالف والنون موضع
ضيق بين المشعر وعرفات ومنى بكسر الميم وفتح النون مقصورا موضع الذبح بمكة يعنی پس رفت آنمرد در ميان آنکسانی که لبيك
اللهم لبيك ميگفتند تا مکانيکه برپا است مأزمان ومنى مغنی فی الجملة المضاف اليها من باب الثانی شاهد در حيث است که
چون خارج شده است از ظرفيت باعتبار داخل شدن الی بر سر او خارج شده است از اضافه شدن بسوی جمله وابن جمله بعد از او
است نه برای او نه مضاف اليه بنا بر مذهب بعضی ومذهب حق خلاف اين است هم چنانکه در اصل مذکور است ثُمَّ زَادُوا أَنَّهُمْ
فِي قَوْمِهِمْ غُفُرٌ ذَنْبَهُمْ غَيْرُ فُخُرْ هو من قصيدة لطرفة بن العبد البكری يصف بها قومه بالشجاعة وقبله اسد
غابات اذا ما فزعوا غير انكاس ولا عوج دثر قوله زادوا بحذف مفعوله ای زادوا على غيرهم وهو ماض من الزيادة
ضد النقصان والمستتر فيه يرجع الى قوم طرفة وفی قومهم فی محل النصب على الحال من ضمير الجمع المنصوب بان والغفر والفخر كلاهما
كعنق جمع غفور وفخور من الغفران والفخر يعنی زيادتی دارند آن قوم من بر غير خود بآنکه بدرستيکه ايشان در حالتيکه در
قوم خود چنين اند آمرزنده وبخشنده اند گناهان جماعت کنندگان را وغير فخر کنند کاشند بر کسی در انکار سيوطی فی اعمال اسم
الفاعل شاهد در غفر است که جمع مکثر غفور است وعمل کرده است در ذنبهم نوع عمل کردن او بصيغه مفرد ثُمَّ قَالُوا تُحِبُّهَا
قُلْتُ بَهْرًا عَدَدَ الرَّمْلِ وَالْحَصَى وَالتُّرَابِ هو من قصيدة لعمرو بن ابی ربيعة المخزومی كتب بها الى الثريا بنت عبد الله

مطول مختصر

مطول

جنبع

مطول

مغنی

سیوطی

بن الحرث العبشمية لما صرمته وقبله ذكرتني من بهجة الشمس لما طلعت من دجنة وسحاب دمية عند راهب

قسيس صوروها في مذبح المحراب فاتت بحجة في حسن خلق عميم تتهادى في مشيها كالحباب ثم

قالوا الخ سلبتني مجاجة المسك عقلي فسلوها بما يحل اغتصاب العشميه تحبها يرجع الى الثريا المذكورة

في اول القصيدة قوله بهرا بفتح الموحدة وسكون الهاء والراء المهملة مفعول مطلق لفعل المحذوف وفي نسخة بهرا بمعنى غلبة اى

احبها حبا بهرني بهرا وقيل بمعنى عجبا والحصا بالحاء والصاد المهملتين كعصا صغار الحجارة واحدته الحجارة يعني پس گفتند كه آيا

دوست ميدارى ان ثريا دختر عبد الله را گفتم دوست ميدارم او را دوستى كه غالب شده است مر غالب شدنى بشماره ريگ و

سنگ ريزها و خاك مغني في باب الهمزة شاهد در حذف همزه استفهام است قبل تحبها اى اتحبها و بعضى گفته اند كه تحبها

خبر است زبراى مبتدا محذوف اى انت تحبها و بحذف همزه قائل نشده اند ثوى في الثرى من كان يحيى به الورى و

يغمر صرف الدهر نائله الغمر وقد كانت البيض القواضب في الوغى بواتر فهي الان من بعده بتر

هما من قصيدة لابي تمام الطائي يرثي بها محمد بن نهشل قوله ثوى بالمثلثة والواو فعل ماض بمعنى اقام والثرى بالمثلثة والراء

المهملة كفتى التراب ومن موصولة ويحيى مضارع من الحيوة قوله به اى بسبب جوده والورى بالواو والراء المهملة كفتى الخلق ويغمر با

لغين المعجمة والميم المضمومة والراء المهملة بمعنى تستر و يغطى وصرف الدهر مفعوله وهو بالصاد والراء المهملتين الفا كفلس حدثانه

ونائله فاعله وهو بالنون والهمزة بمعنى العطاء والغمر بالغين المعجمة كفلس بمعنى الكثير والبيض بالكسر السيوف والقواضب جمع قاضب

وهو بالقاف والضاد المعجمة والموحدة بمعنى القاطع والوغى بالواو والعين المعجمة كفتى الحرب والبواتر جمع باتر وهو بالموحدة والمثناة

والراء المهملة بمعنى القاطع والبتر كقفل جمع ابتر كاحمد بمعنى المقطوع والناقص يعني جا گرفت در زير خاك كسيكه بوده كه زنده مى

كردند بسبب بخشش او خلايق و پنهان ميساخت حوادث روزگار را از پناه بردگان با و عطاى او كه بصفت فراوانى بود و بتحقيق

كه بودند شمشيرها برنده در وقت جنگ قاطع و بران پس ان شمشيرها در اين زمان از بعد از مردن او ناقص و ناتمام و بيفايده اند مختصر

ومطول في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است بر صدر در دو موضع كه الغمر و يغمر و بتر و بواتر بوده باشد

در مجانس هر يك با ديگرى در لفظ باب الجيم بعده الالف جاء الخلافة او كانت له قدرا كما اتى ربه موسى

على قدر هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفى التميمي يمدح بها عمر بن عبد العزيز وقبله انا لنرجو اذا ما الغيث اخلفنا

من الخليفة ما نرجو من المطر جاء الخلافة الخ هذى الارامل قد قضيت حاجتها فمن لحاجة هذا الارمل

الذكر الخير ما تمت حيا لا يفارقنا بوركت يا عمر الخيرات يا عمر المستتر في جاء يرجع الى عمر بن عبد العزيز و

هو فاعله والخلافة مفعوله وهي ككتابة الامارة والسلطنة واو بمعنى الواو وروى مكانها اذ وهو بمعنى حين و لا يبعد ان تضمن معنى

التعليل والقدر في الموضعين بالقاف والدال والراء المهملتين كفرس بمعنى مقدرة من غير طلب وسعى له فيها يعني نال الخلافة اعتنا

من الله من غير سعى وطلب والكاف للتشبيه وما مصدرية وكما اتى في محل النصب على انه صفة لمفعول مطلق محذوف اى جاء اتيانا او اتى اتيانا

مثل اتيان موسى ربه وضمن جاء معنى اقبل فلهذا عدى بعلى يعني امد و رسيد ان عمر پسر عبد العزيز خلافت را و بود ان خلافت

براى او مقدر شده بدون انكه سعى كند و طلب نمايد خلافت را همچنانكه امد و روى اورد موسى پروردگار خود را بر قدر و نبوت

كه از براى او مقدر شده بود بدون انكه طلب كند موسى پيغمبر از خداوند قطر في باب الفاعل شاهد در فاصله

شدن مفعول است كه ربه بوده باشد ميانه فعل و فاعل كه اتى و موسى بوده باشد سيوطي في عطف النسق مغني في او

شاهد در او است كه بمعنى واو امده اى وكانت له قدرا جاء شقيق عارضا رمحه ان بني عمك فيهم رماح هو من

ابيات الحجل بن نضلة قوله شقيق بالشين المعجمة والقافين كامير اسم رجل وعارضا حال منه اى جاعلا رمحه في طرف العرض لا الطول

والرمح بالراء والحاء المهملتين كقفل القناة والرمح والرماح ككتاب جمعه قوله فيهم اى في ايديهم يعني امد شقيق در حالتيكه بطرف

پهناى و عرض گذارده بود بروى زانوى خود نيزه خود را بدو سبب كه پسران عم تو در دست ايشان است نيزها مختصر و مطول

في اسناد الخبرية شاهد در نازل نمودن غير منكر است كه بودن نيزه در دست بنى عم او بوده باشد بمنزله منكر كه بودن نيزه

بوده باشد در دست ايشان باعتبار ظهور چيزى از نشانه انكار بر غير منكر كه ان چيز كشانيدن اشارات است در غفلت و نگه

گردانيدن از غفلت علامت از براى ما بعد او جاؤا بجيش لو قيس معرسه ما كان اياه كمعرس الدئل هو من ابيات

لكعب بن مالك الانصارى يصف بها جيش ابي سفيان حين غزى المدينة بالقلة والحقارة و بعده عار من النصر والدعا

وعن ابطال اهل النكاة والاسل الجيش بالجيم والياء والشين المهملة الجند وقيس بالقاف والياء والسين المهملة

مجهول من القياس بمعنى التقليب والفرض والمعرس بصيغة اسم المفعول وهو بالعين والراء والسين المهملات المنزل الذى ينزله

باب الجيم

مغني

باب الجيم بعده الالف

قطر

سيوطي

مختصر مطول

الجيش في السفر من آخر الليل للاستراحة والدئل بضم الدال المهملة وكسر الهمزة وسكون اللام ابن آوى يعني آورده اند سپاهي را كه اگر قبا
وفرض كرده بود لشكرگاه او بنو ان لشكرگاه مثل دئل وآن حيواني است كه انرا موش خرما ميگويند نظام في ابنية الثلاثي المجرد
شاهد در استعمال شدن دئل بر وزن فعل بضم فاء وكسر عين است بر سبيل ندرت كه منقول است از دئل بصيغه مجهول جادت
عليه كل عين ثرة فتركن كل حديقة كالدرهم هو من قصيدة لعنترة بن شداد العبسي وهو احدى المعلقات السبع وقبله
اذ تستبيك بذي غروب واضح عذب مقبله لذيذ المطعم وكأن فارة تاجر بقسيمة سبقت عوارضها
اليك من الفم او روضة انفا تضمن نبتها غيث قليل الدمن ليس بمعلم جادت عليه الخ سحا وتسكابا فكل
عشية يجري عليها الماء لم يتصرم قوله جادت ماض من الجود وهو بالجيم والواو المطر الغزير كفلس والضمير في عليه
يرجع الى النبت المذكور فيما قبله والعين بالفتح مطر ايام لا يقلع والثرة بفتح المثلثة وتشديد الراء المهملة والهاء الكثيرة الماء والحديقة
بالحاء والدال المهملة والقاف والياء كسفينة الروضة قوله كالدرهم اي في الصفاء والبياض يعني باريد بر آنگياه هر ابر صاحب باران
طولاني پراني پس گذارد هر بوستاني را مثل درهم در صفا وسفيدي مغني في كان شاهد در وارد شدن لفظ ترك است
بصيغه جمع بعد از كل عين با وجود آنكه مقصود او از كل فرد فرد است پس اسناد داده است ابو حيان اين شعر را بر قول ابن مالك است كه مي
گويد واجب است مراعات معني با نكره ومباشرت كرد كت بگويد جارية في رمضان الماضي تقطع الحديث بالايماض لم
يسم قائله الجارية فتية النساء ورمضان واحد من شهور اثني عشر والماضي السابق وتقطع بضم المضارعة والقاف والطاء المشددة
والعين المهملتين عائدة من باب التفعيل بمعنى تقطع من المجردة والحديث الخبر والايماض بالياء والضاد المعجمة الاشارة الخفية و
النظر بالسر يعني دختري كه در ماه رمضان گذشته قطع ميكرد خبر دادن را باشاره پنهان ونگاه كردن بزير چشمي مغني في قاعدة الثا
من باب الثامن شاهد در تمثيل باين شعر است باينكه شاعر حكايت ميكند حال ماضي وخبر گذشته را جارية لم تأكل المرققا
ولم تذق من البقول الفستقا هو لابي نخيلة واسمه يعمر رجز قوله جارية خبر مبتدا محذوف اي هي جارية وهي فتية
النساء والمرقق بالراء المهملة والقافين كمعظم الرغيف الواسع الرقيق وتذق بفتح المضارعة وضم الذال المعجمة وسكون القاف مضارع
مجزوم من الذوق وهو ادراك طعم الشيء والبقول بالضم جمع بقل وهو بالموحدة والقاف كفلس ما ينبت في بزرة من الخضراوات وروايته با
لنون مكان الموحدة تصحيف فلا تغفل والفستق بالفاء والسين المهملة والمثناة والقاف كقنفذ وجندب معرب پسته يعني آن
كس دختري است كه اينصفت دارد كه نخورده است نان نخورده را ونچشيده است بدل از سبزيها پسته را ومراد اينست كه بجز سبزي چيز ديگري نه
خورده است نظر باينكه او از اهل باديه است غرض وصف اوست بحسن ولطافت چونكه او بدوي نيست مغني في بحث من شاهد
در من است كه از براي بدل است اي بدلنا البقول جارية من قيس بن ثعلبة كريمة اخوالها والعصبة لم يسم قائله وبعده
قباء ذات سرة مقعبة ممكورة الاعلى رضاح الجبهة كانها حلية سيف مذهبة قد ضربت بالود
فوق الجبهة فقولوا منوا وقالت يا ابا كل قات بابيها معجبة الجارية فتية النساء وقيس بن ثعلبة ابو قبيلة معروف
والاخوال بالخاء المعجمة جمع خال والعصبة بالعين والصاد المهملتين المفتوحتين والموحدة والهاء الاقوام والعشيرة يعني دختري
كه اينصفت دارد كه از قبيله قيس پسر ثعلبه است كريم هستند خالوها وقبيله وعشيره او مغني في حذف التنوين من باب الخامس شاهد
در حذف شدن تنوين واضافه است در قيس بجهت ضرورت تا بودن او صفت از براي جارية جالت لتصرعني فقلت لها اقصدي
اني امرؤ صرعي عليك حرام هو من قصيدة لامرئ القيس بن حجر الكندي وقوافيها كلها مجرورة سوى هذا البيت فانه مرفوع
وقع فيه الاقواء وقبله ومجدة نسأتها فتكمشت رتك النعامة في طريق حام تخدي على العلات سام رأسها
روعاء منسمها رثيم دام قوله جالت ماض من الجولان بمعنى الاضطراب وروي مكانه جائت فهو ماض من المجيء خلاف
الذهاب المستتر فيه يرجع الى الناقة وتصرع كتمنع مضارع من الصرع وهو بالمهملات الطرح على الارض ومنه صرعي مضافا الى الياء
المتكلم واقصدي بفتح الهمزة وسكون القاف وكسر الصاد والدال المهملتين بمعنى ارفقي وروي مكانه اقصري وهو من قصر عن الامر اي انتهى
يعني مضطرب شد وجولان كرد آن شتر ماده تا آنكه بيندازد مرا بر روي زمين پس گفتم باو كه مدارا كن در راه رفتن يا آنكه با
بايست از اين جولان كردن بدرستي كه من مردي هستم كه افتادن من بر روي زمين بر تو حرام است مغني في القاعدة الاولى من باب الثامن
شاهد در كسره دادن ميم حرام است وملحق شدن او است بباب حذام بجهت محافظت قافيه با وجود بودن او نكره وحال آنكه او مرفوع
است بنا بر آنكه خبر است از براي آن مكسور وبعضي گفته اند كه اصل او حرامي بتشديد يا بوده است پس تخفيف داده اند يا او را و
حرامي گفته اند بجهت ضرورت جراحات السنان لها التيام ولا يلتام ما جرح اللسان لم يسم قائله الجراحات بكسر جمع جراحة
وهي كالكتابة ما يعرض من اثر ضرب سيف ونحوه والسنان بالسين المهملة والنونين ككتابة حديدة الرمح والالتيام بالمثناة والهمزة الاصلاح

نظام

مغني

مغني

مغني

مغني

مغني

دومي

ووصول طرف الجراحة ومنه يلتام بصيغة المضارع وما موصولة وجرح صلته والعائد محذوف اى جرحه اللسان يعنى زخمهاى نيزه ازبرا اوچاق شدن وبهم امدنى هست وچاق نميشود انچه زبان زخم كرده است از آن جامى فى الكلمة شاهد در اسناد لا لاتمودن نيز بيت است باينكه جراحت زبان اثر ميكند در نفس همچنانكه جراحت نيزه اثر ميكند بابدن بلكه اثر زبان نسبت به نيزه وشمشير جزى

اللّٰهُ عَنِّى وَالجَزَاءُ بِفَضْلِهِ رَبِيعَةَ خَيْرًا مَا اَعَفَّ وَاَكْرَمَا هو لمولانا امير المؤمنين على بن ابى طالب ع قوله جزى ماض من الجزاء وهو المكافاة على الشئ ولفظ عن فى عنى للبدل والجملة دعائية والواو فى والجزاء حالية وربيعة بالراء المهملة والموحدة والياء والعين المهملة كسفينة ابو حى من هوازن وهو ربيعة بن عامر بن صعصعة واراد به هنا قبيلة واعف افعل التعجب من العفاف وهو بالعين المهملة والفائين ككتاب الكف عن ما لا يحل وكذا اكرم من الكرم نقيض اللوم يعنى تلافى كند خداوند بدل از من وحال انكه تلافى كردن بفضل ورحمت اخداوند است قبيلهٔ ربيعه را تلافى خوبى چه قدر پارسا وكريم هستند ايشان سيوطى فى باب التعجب شاهد در حذف متعجب منه است كه از افعل تعجب كه مفعول بوده باشد از براى ما اعفهم وما اكرمهم جزى

بَنُوهُ اَبَا الغَيْلَانِ عَنْ كِبَرٍ وَحُسْنِ فِعْلٍ كَمَا يُجْزَى سِنِمَّارُ هو لسليط بن سعد قوله جزى ماض من الجزاء وهو المكافاة على الشئ ومنه يجزى بصيغة المجهول لحكاية الحالة الماضية لغرابته وابو الغيلان بكسر الغين المعجمة وسكون الياء وفى اخره نون كنية رجل وهو جمع غول وعن بمعنى بعد والكبر بالموحدة والراء المهملة كعنب مصدر كبر كرم وهو نقيض الصغر وسنمار بالسين المهملة والنون المكسورتين والميم المشددة والالف والراء المهملة اسم صانع رومى بنى الخورنق الذى بظهر الكوفة للنعمان بن امرء القيس وهو قصر عظيم لم ير العرب مثله فلما فرغ القى من اعلاه فخر ميتا لئلا يبنى لغيره مثله فضرب العرب مثلا فى سوء المكافاة يعنى تلافى كردند پسران ابو الغيلان ابو الغيلان را بعد از بزرگى ونيكى كار او نسبت با ايشان ببدى همچنانكه تلافى كرده شد سنمار عوض از نيكى مرتكب مطول فى المقدمة شاهد در ذكر ضمير است در بنوه قبل از مرجع ان كه ابا الغيلان است لفظا ورتبة بجهة ضرورت جزى

رَبُّهُ عَنِّى عَدِىَّ بْنَ حَاتِمٍ جَزَاءَ الكِلَابِ العَاوِيَاتِ وَقَدْ فَعَلْ هو من ابيات للنابغة الذبيانى ط سمه زياد بن معوية يهجو بها عدى بن حاتم الطائى قوله جزى ماض من الجزاء وهو المكافاة على الشئ ولفظ عن فى عنى للبدل وعدى بفتح العين وكسر الدال المهملة وتشديد الياء وحاتم بالحاء المهملة والمثناة المفتوحة معروف بالطائى نعته وبالجود والعاويات جمع عاوية وهى بالعين المهملة والواو والياء من عوى الكلب اى صاح واراد بجزاء الكلب تعادى طرده وضربه قوله وقد فعل اى وقد فعل الله ذلك به يعنى تلافى كند پروردگار ان عدى پسر حاتم بدل از من عدى پسر حاتم را مثل تلافى كردن سگهاى صدا كننده از زدن ودور كردن مردمان ان سگها را وبتحقيق كه كرده است خداوند اينكار را باو جامى فى باب التفاعل مطول فى المقدمة شاهد در ذكر ضمير در ربه قبل از مرجع او كه عدى بن حاتم بوده باشد لفظا ورتبة بجهة ضرورة وبعضى گفته اند كه ضمير او راجع است بمصدر جزى كه مفهوم ميشود از لفظ او اى جزى رب الجزاء

جَشَاْتُ فَقُلْتُ اللَّذْ جَشِئْتِ لَيَاْتِيَنْ وَاِذَا اَتَاكِ فَلَاتَ حِيْنَ مَنَاصِ لم يسم قائله قوله جشات بالجيم والشين المعجمة والهمزة وتاء التانيث الساكنة بمعنى نهضت وارتفعت من حزن وفزع والمستتر فيه راجع الى النفس ومنه جشأت بصيغة المخاطبة اى جشات لاجله وقد يكون مكانه خشيت وهو من الخشية بمعنى الخوف واللذ بسكون الذال المعجمة لغة فى الذى والمراد منه الموت والمناص بالنون والصاد المهملة كسحاب التاخر والفرار يعنى بهم بر امد واز جا خود بدر رفت از نفس من بجهة اندوه وترس پس گفتم انچه كه از ان از جا خود بدر امدى تو از جهة او هر اينه خواهد امد وهرگاه بيايد بتو انوقت نيست زمان نجات كريختن مغنى فى الجملة المجاب بها القسم من باب الثانى شاهد در وقوع جملهٔ قسم است كه لياتين بوده باشد خبر از براى اللذ كه لغتى است در الذى بنابر قول بعضى

جَفَوْنِى وَلَمْ اَجْفُ الاَخِلَّاءَ اِنَّنِى لِغَيْرِ جَمِيلٍ مِنْ خَلِيلِىَ مُهْمِلُ لم يسم قائله قوله جفونى ماض من الجفاء وهو بالجيم والفاء نقيض الصلة ومنه اجف بصيغة المتكلم مجزوما والاخلاء جمع خليل واللام فى لغير للجهة وخليلى بالتشديد جمع مضاف الى ياء المتكلم ومهمل خبران وهو اسم فاعل من الاهمال بمعنى الترك يعنى ستم كردند قطع كردند ايشان از من وستم وجفاى نميكنم من دوستانرا بدرستيكه من واگذارنده ام جهة غير نيكى را از دوستان خود وغير نيكى مغنى فى المواضع التى يعود الضمير فيها على ما تاخر من باب الرابع شاهد در جفونى واجف است كه تنازع كرده اند در عمل در الاخلاء وعمل را با اجف داده اند ودر جفونى اضمار كرده اند بطريق اضمار قبل از ذكر واين يكى از مواضعى است كه جايز است در ان اضمار قبل از ذكر لفظا ورتبة

جَمَعَ الحَقُّ لَنَا فِى اِمَامٍ قَتَلَ البُخْلَ وَاَحْيَى السَّمَاحَا هو لعبد اللّٰه بن المعتز قوله جمع بصيغة المجهول من الجمع ضد التفريق والحق خلاف الباطل والامام المقتدى والبخل ضد السخاء واحيى ماض من الاحياء ضد الاماتة والسماح بالسين والحاء المهملتين كسحاب الكرم يعنى جمع شده حق از براى ما در پيشوا كه كشته است وفانى كرده است بخل را وزنده وبرپا داشته است بخشش وكرم مختصر ومطول فى الاستعارة من علم البيان شاهد در بودن مدار قرينهٔ استعارهٔ تبعية

در نسبت دادن فعل که قتل وحی بوده باشد بسوی مفعول جود که البخل والسماح است جمعتها من أينق موارق ذوات
ينهضن بغير سائق هو من ابيات رؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمي يصف فيها نوقا والضمير في جمعتها يرجع الی النوق المذكورة
فيما قبله ومن للبيان وابنق بالياء والنون والقاف اصله انوق جمع ناقة التی اصلها نوقة قدمت الواو علی النون لاستثقال
الضمة علی الواو ثم قلبت الواو ياء فصار اينق كافلس والموارق جمع مارقة وهی بالراء المهملة والقاف من مرق السهم اذا خرج وهو استعارة
من السرعة وينهضن مضارع من النهوض وهو بالنون والضاد المعجمة بمعنی الارتفاع والقيام والسائق بالسين المهملة والهمزة
والقاف فاعل من السوق نقيض القود فهو من امام والقود من الخلف يعنی جمع كردم اشتران را كه انها از جنس شتران تند رو
هستند كه ميخيزند از برای بار بدون انكه كشنده باشد كسی مرانها را سيوطی في الموصول شاهد در ذوات است كه بمعنی
اللائی امده است ومبنی است بر ضم وينهضن صله است ذوات را و عايد او ضمير مستتر است جودی علی المستهتر الصب
الجوی وتعطفی بوصاله وترحمی ذا المبتلی المتفكر القلب الشجی ثم اكشفی عن حاله لا تظلمی هما
للحريری قوله جودی امر من الجود بمعنی العطاء والخطاب فيه للمحبوبة والمستهتر اسم فاعل من الهتر وهو بالمثناة والراء المهملة كمقعد
المجنون من حزن والسين فيه للتاكيد والصب بفتح الصاد المهملة وتشديد الموحدة العاشق والجوی بالجيم والواو والياء المشددة
فعيل من الجوی وهو الحرقة من العشق والحزن وتعطفی امر من التعطف من العطوفة بمعنی الشفقة وترحمی امر من الترحم والمبتلی
اسم مفعول من الابتلاء وهو بالموحدة والمثناة بمعنی الامتحان والمتفكر اسم فاعل من التفكر بمعنی التامل والشجی فعيل من الشجو
وهو بالشين المعجمة والجيم والواو كدلو الحزن واكشفی امر من كشف كشفت هما ای رفعته ولا تظلمی نهی من الظلم نقيض العدل يعنی
بخشش بكن ای زن بر ايشان كسيكه ديوانه شده است از اندوه وعاشق ودل سوخته شده است از عشق واندوه ومهربانی كن
بوصال خود با او ورحم كن اين مبتلای متفكر دل را صاحب دل اندوهناك را پس رفع كن بدی را از حال او وظلم مكن در حق او مطول في
علم البديع شاهد در بودن اين بيت است سبنی بر شش قافيه وبهمين سبب ورا از قبيل تشريع نگرفته جود يمناك فاض
في الخلق حتی بائس دان بالاسائة دينا لم يسم قائله الجود بمعنی العطاء واليمنی بالضم خلاف اليسری وفاض بالفاء
والضاد المعجمة ماض من الفيض وبائس بالموحدة والهمزة والسين المهملة الذی اصابه بوس ای شدة قوله دان بالاسائة دينا
ای جعل الاسائة عادة وطريقة له كالدين الذی يتعبد به الانسان يعنی بخشش دست است تو رسيده است در خلق بهم كس حتی
صاحب سختی ومسكنی كه دين وعادت خود قرار داده است بد كردن را مغنی في حتی شاهد در حتی است كه در اينجای عاطفة واقع
شده است نه جارة بنا بر اسند لال ابن مالك باين بيت جياد ابی بكر تسامی علی كان المسومة العراب لم يسم قائله
الجياد الكتاب الخيل العربية يعنی اسبهای نجيب پسران ابی بكر بلندی دارند بر اسبهای داغ دار عربی هدايه وسيوطی في افعال الناقصة
شاهد در وقوع كان است زايده در ميان جار ومجرور كه علی المسومة بوده باشد بر سبيل ندرت باب لما بعد الالف
حاشا ابا ثوبان ان ابا ثوبان ليس ببكمة فدم عمرو بن عبد الله ان به ضنا علی الملحات والشتم هما
قصيدة للجميح واسمه المنقذ بن الطماح الاسدی يخاطب بها جا نفلة بن الاشتر ويهجو بها قوما اولها يا جا نفلة قد اتی لك ان
تسعی لجارك فی بنی هرم تنظمين حوار نفلة يا شاة الوجوه لذلك النظم وبنو واحد تنظرون اذا
نظر العدی بانف خشم وقد ركب صاحب المغنی صدر بيت الاول مع عجز بيت الثانی قوله ابا ثوبان بالمثلثة والواو والموحدة
كسكران كنية رجل والبكمة بالموحدة كغرفة من البكم وهو الخرس والفدم بالفاء والدال المهملة كفلس العي عن الكلام في ثقل والضن
بكسر الضاد المعجمة والنون المشددة البخل والملحات بفتح الميم وسكون اللام والحاء المهملة والمثناة مصدر ميمی بمعنی الملاحاة ای المنازعة والشتم
بالشين المعجمة والمثناة والميم كفلس مصدر شتمه ای سبه يعنی استثنا ميكنم ابا ثوبان را بدرستيكه ابا ثوبان نيست او كسيكه
كه اين صفت دارد كه سنگين زبان باشد و عمرو پسر عبد الله بدرستيكه با او است بخل كردن و مضايقه نمودن بر جنگ كردن با
كسی و بر دشنام و بخش دادن مغنی في حاشا شاهد در حاشا است كه نصب داده است ابا ثوبان را باعتبار وقوع او فعل او
متضمن بودن او معنی الا را ای ستثنيت ابا ثوبان حاشا قريشا فان الله فضلهم علی البرية بالاسلام والدين
لم يسم قائله قوله قريش بالقاف والراء المهملة والياء والشين المعجمة كزبير ابو قبيلة معروفة واراد به هنا قبيلته والبرية بالموحدة و
الراء المهملة والياء المشددة كعطية الخلق يعنی استثنا ميكنم قبيلة قريش را پس بدرستيكه خداوند فضيلت داده است ايشان را بر
خلايق بسبب اسلام ودين محسن في النوع الاول سيوطی في المستثنی شاهد در حاشا است كه نصب داده است قريشا
را باعتبار وقوع او فعل ای استثنيت قريشا حب المحبين في الدنيا عذابهم تالله لا عذبتهم بعدها سقر
لم يسم قائله الحب بالضم الود واراد بالمحبين العاشقين وفي الدنيا متعلق بحب قوله لا عذبتهم بصيغة الماضی في معنی لا تعذبهم

باب لما بعده الالف

في الآخرة وسقر كفرس طبقة من طبقات الجحيم وهي فاعل عذبهم يعني دوستي عاشقين در دنيا عذاب ايشانست قسم بخدا كه
عذاب نخواهد كرد ايشانرا بعد از اين سقر و جهنم مغني في لا شاهد در عدم تكرار لا نافيه است بر سر فعل ماضي باعتبار بودن
او در معني مستقبل اي لا يعذبهم و عدم وقوع او از براي دعا حتى اذا جن الظلام واختلط جاؤا بمذق هل رأيت
الذئب قط هو لاحد الرجاز يصف به حسانا و قومه الذين اضافوه واطالوا عليه ثم اتوه بلبن مخلوط بالماء حتى ان لونه في العشية
يشبه لون الذئب و قبله بتنا بحسان و معزاه تئط ما زلت اسعى معهم واختبط و نسبه بعضهم الى رؤبة بن العجاج
رؤبة التميمي و لم يثبت قوله جن بالجيم والنون المشددة بمعنى ستر والظلام كسحاب في هاب للنور اي ستر ظلام الليل ضوء النهار واختلط
بالخاء المعجمة والمثناة والطاء المهملة ماض من الاختلاط بمعنى الامتزاج اي اختلط ظلام الليل مع ضوء النهار والباء للتعدية والمذق
بالذال المعجمة والقاف كفلس اراد به المذوق اي اللبن الممزوج بالماء حتى يقل بياضه بكثرة الماء فانه يشبه لونه بالذئب في العشية
يعني طول دادند بحثها بمرتا اينكه پوشانيد تاريكي شب و روشنائي روز را و مخلوط شدند تاريكي و روشنائي پس آمدند بكاسه شير
آميخته شده باب كه گفته شده بود در حق او كه آيا ديدي گرگ را يعني رنگ و مثل رنگ گرگ بود در اينوقت شام از بس كه آب داخل آن كرده بودند
سيوطي في النعت مغني في لا و في الجهة الثانية من باب الخامس شاهد در وقوع جمله انشائيه هل رأيت الذئب است
صفت از براي مذق علي الظاهر لكن تقدير گرفته اند قبل از او لفظ مقول في حقه را تا آنكه اين جمله وصف خبريه بوده باشد نه انشائيه
اي جاؤا بمذق مقول في حقه هل رأيت الذئب قط حتى اذا ما امسيت في امسيجا مصراع لم يدر قائله قوله امسيت اصله
قلبت ياؤه جيما و كذا امسيجا اصله امسيا زيدت الالف لاطلاق و هو الياء ثم قلبت الياء جيما يعني تا آنكه هر گاه شام ميكردم من و شام
كردم من نظام في الابدال شاهد در بدل آوردن جيم است از ياء در امسيجت و امسيجا كه در اصل امسيت و امسيا بوده است
حتى تذكر بيضات و هيجه يوم رذاذ عليه الدجن مغيوم هو من قصيدة لعلقمة بن عبدة يصف فيها ظليما
قوله تذكر بتشديد الكاف ماض من التذكر والمستتر فيه يرجع الى الظليم المذكور فيما قبله و هو ذكر النعامة و بيضات بسكون الياء
جمع بيضة و هي للطير معروفة و هيج بالباء المشددة والجيم ماض من التهييج من الهيجان بمعنى الاثارة والرذاذ بالراء المهملة والذال
المعجمة كسحاب المطر الخفيف والدجن بالدال المهملة والجيم والنون كفلس الباس الغيم السماء والمغيوم مفعول من الغيم و هو بالغين
المعجمة والياء السحاب يعني تا آنكه بياد آورد آن شترمرغ تخمهاى خود را و هيجان آورد او را روز نم نم باران كه اين صفت داشت كه
پوشيده بود هوا را ابر و گرفته شده بود يا ابر گشته سفيد تصريف في اسم المفعول من معتل الثلاثي شاهد در مغيوم است كه
قياس مغيم بوده است و حال بر اصل خود آمده است بدون اعلال بجهة ضرورت حتى تراها و كان و كان
اعناقها مشددات بقرن هو من ابيات لخطام المجاشعي يصف بها مطايا خطا شاورون ماء فقربن منها الا ان لم
تقدر على الورود والضمير في تراها يرجع الى المطي المذكورة فيما قبله و كذا في اعناقها و هي جمع عنق بضمتين و هو الجيد والواو للحال
كان من الحروف المشبهة بالفعل والواو الثانية مع كان المخففة تاكيد لما قبله واعناقها اسم كان الاولى و مشددات بصيغة
اسم المفعول خبرها اي مشدودات والتفعيل فيه للتكثير والقرن بالقاف والراء المهملة والنون كفرس حبل يقرن به البعيران
يعني تا آنكه مي بيني آنها را يا مادان تشنه را كه وارد شده اند بر آب لهذا آنكه گويا از شدت عطش گردنهاى ايشان بسته شده است بريسمانى كه
قدرت نه دارد بر حركت سيوطي في باب التوكيد شاهد در تاكيد آوردن كان است مخفف كان مشدد بر آنست زيرا كه كان اول
بدون ذكر اسم و خبر كان اول بعد از كان ثاني بلكه ذكر شده است بعد از او حتى شآها كليل موهنا عمل باتت طرابا
و بات الليل لم ينم لم يتم قائله يصف به البرق قوله شآها بالشين المعجمة والمد فعل ماض بمعنى سبقها والضمير فيه يرجع الى
السحاب قوله كليل اي برق ضعيف هو فاعل شآها والموهن بالواو والنون كمجلس نحو نصف الليل والعمل ككتف
المطبوع على العمل والطراب بالطاء والراء المهملتين والموحدة ككتاب صاحب الطرب و هو خفة تصيب الانسان من شدة حزن او فرح والمراد به
ههنا خفة السير والموكد والليل منصوب على الظرفية اي بات و لم ينم في الليل اي لم يسترح لم يغفل عن العمل يعني تا آنكه پيشي گرفت آن
ابرها را ابر نرمي كه صاحب خستگي و رنج بود در زيركي نصف شب و اين صفت داشت آن برق كه خوب كار ميكرد در امر باريدن و شبها در وي
او را ميكه صاحب شد رفتار بي و حركت بود و شب را بصبح نياورد كه خواب و استراحت نكرده در شب و از عمل باز نماند اسناد مغني في الظرف من باب
الثالث شاهد در عمل كردن فعيل است كه كليل بوده باشد در موهنا براستدلال سيبويه با اين بيت حتى يكون عزيزا
من نفوسهم او ان يبين جميعا و هو مختار هو من ابيات لزيد بن حمار السكوني يمدح به بني شيبان و قبله
اني حمدت بني شيبان اذ خمدت نيران قومي و فيهم شبت النار و من تكرمهم في المحل انهم
لا يعرف الجار فيهم انه جار حتى يكون الخ كانه و صدع في رأس شاهقة من دونه لعنا

الطیر او کان المستتر فی یکون یرجع الی الجار المذکور فیما قبله والعزیز فعیل من العز خلاف الذل و بین مضارع من البین وهو
بالموحدة المفتوحة والیاء الساکنة والنون بمعنی الفراق قوله جمیعا حال ای یفارقهم وهو من الذین یجمعون لتودیعه او هو حال
من فاعل یبین ای یفارق وهو مجتمع الاحوال والاسباب قوله مختارا ای لا یخرج کرها یعنی و انکه میباشد ایمن دیر که مجاور بنی
شیبان است عزیز از نفسهای ایشان با انکه مفارقت میکند او و حال انکه همه اسبابها او جمع است با همه بنی شیبان بجمع شده اند بجهة
وداع با او و حال انکه ایمن دیر بیرون میرود از میان ایشان از روی اختیار و خوشی مغنی فی القاعدة السابعة من باب الثامن شاهد
دران است که احتمال دارد که زایده باشد باعتبار انکه یبین منصوب است بعطف بر یکون یا انکه ناصبه بوده باشد و نصب داده باشد
یبین را بالاستقلال حدق الآجال آجال والهوی للمرء قتال وهو لابی سعد المخزومی والحدق بالحاء والدال المهملتین
والقاف کفرس جمع حدقة وهی سواد العین والآجال بالمد والجیم جمع اجل وهو کجبل القطیع من بقر الوحش والمراد هنا النساء الحسان
والآجال ایضا بالمد والجیم جمع اجل هو کفرس قضاء الموت والهوی کفتی میل النفس والعشق والقتال کشداد مبالغة من القتل یعنی
سیاهیهای چشم زنانی که مثل گاو وحشی میماند چشم ایشان اجلهاست و مرگها است از برای شخص و عشق و میل نفس از برای مرد
کشنده صاحب قوتی است مطول فی الجناس من علم البدیع شاهد در بودن جناس تام است در میان الآجال جمع اجل بکسر
همزه والآجال جمع اجل بفتحتین در اتفاق لفظ و این اجناس مماثل میگویند حراجیج ما تنفک الا مناخة علی الخسف او
نرمی بها بلدا قفرا هو لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبة قوله حراجیج کمصابیح جمع حرجوج وهو بالحاء والراء المهملتین والجیم کعصفور
الناقة الضامرة القویة وتنفک ماض من الانفکاک بمعنی الزوال ومناخة بالنون والخاء المعجمة اسم مفعول من اناخ البعیر اذا برکه
والخسف بالخاء المعجمة والسین المهملة والفاء کفلس المنقصة والجوع ونرمی بالراء المهملة مجهول مضارع بمعنی تذهب و یراد بالبلد الارض
والقفر بالقاف والراء المهملة کفلس الارض الخالیة من العشب والماء یعنی انهای ماده شتران صاحب قوتی چند هستند که همیشه
خوابانیده شده اند بر منقصت و گرسنگی یا انکه برده میشود از انجا به زمین خالی از آب و گیاه مغنی فی الاشاهد در وقوع الا
زائده ای ما تنفک ... ناخة حسامك فیه للاحباب فتح ورمحك فیه للاعداء حتف هو لعباس بن الاحنف الحسام
بالحاء والسین المهملتین کغراب السیف القاطع والفتح النصر والعون والرمح بالراء والحاء المهملتین کفلس القناة والحتف بالحاء المهملة
والمثناة والفاء کفلس الموت یعنی شمشیر ان تو در ان جنگ از برای دوستان فتح و نصرة است و نیزه تو در ان جنگ از برای دشمنان
مرگ است مطول فی الجناس من علم البدیع شاهد در بودن جناس قلب است میان فتح و حتف باعتبار بودن هر یک از اندو
مقلوب دیگری حسبت التقی والجود خیر تجارة رباحا اذا ما المرء اصبح ثاقلا هو من قصیدة للبید بن
ربیعة العامری قوله حسبت بصیغة المتکلم بمعنی علمت والتقی بضم التاء والقاف مقصورا التقوی والجود العطاء والرباح کسحاب
ضد الخسر قوله ثاقلا بالمثلثة والقاف فاعل من الثقل ضد الخفة ای میتا فان الانسان اذا مات یصیر ثاقلا کالجماد یعنی دانستم
پرهیزکاری و بخشش را بهتر تجارتی از حیثیت نفع بردن هر گاه مرد صبح کرده باشد که مرده باشد و سنگین شده باشد مثل جماد
سیوطی فی افعال القلوب شاهد در حسبت است که بمعنی علمت است و نصب داده است دو مفعول را که یکی التقی و دیگری
خیر تجارة بوده باشد حففت بسرو کالقیان تلحفت خضر الحریر علی قوام معتدل فکانها والریح
جاء یمیلها تبغی التعانق ثم یمنعها الخجل لم یسم قائلهما قوله حففت بالحاء المهملة والفاء المشددة مجهول ای صارت
محفوفة مخاطة فی اطرافها واصله من حففت النبات اذا حزنه والمستتر فیه یرجع الی الروضة والسرو شجر معروف والقیان بالقاف والیاء
والنون ککتاب جمع قینة وهی کطلحة الامة المغنیة وتلحفت بالحاء المهملة المشددة والفاء بمعنی سترت والخضر کقفل جمع اخضر من
الخضرة وهو لون معروف والحریر ثوب منسوج من الابریسم والقوام بالقاف والواو کسحاب القامة والمعتدل بصیغة اسم الفاعل
المستوی فی الخلقة ویمیل مضارع من المیل وتبغی بالغین المعجمة بمعنی طلبت والتعانق جعل کل من المتعانقین یده علی عنق
الاخر والخجل بالخاء المعجمة والجیم کفرس مصدر خجل کفرح ای استحیی و دهش و بقی ساکتا لا یتکلم ولا یتحرک یعنی احاطه کرده شده
است در اطراف ان بوستان بدرختان سرو که مثل کنیزان غنا کننده هستند که پوشیده باشند جامههای حریر سبز را بر قامت
اندام راست مستوی الخلقة پس گویا که ان درختان سرو و حال انکه در وقتیکه میاید باد که میل میدهد انها را طلب میکنند
در کردن کردن با یکدیگر را پس مانع میشود انها را خجالت کشیدن مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در بودن این بیت
است مشتمل بر تشبیه اینجا نیکه وجه شبه او مرکب حسی است چنانچه واقع است در هیئتی اینجا نیکه واقع میشود برای حرکت حلقة
بما اراق حول عوض وانصاب ترکن لدی السعیر لم یسم قائله حلفت متکلم من الحلف بمعنی الیمین قوله بما اراق ای
بدماء متموجات وهو بالراء المهملة من مار الدم اذا ماج والمراد دماء قربان یذبحونه لاصنامهم وعوض اسم صنم والانصاب جمع نصب وهو

بالنون والصاد المهملة والموحدة كعنق ما ينصب ليعبد من دون الله وقد يكون مجموعاً من النصل والسعير بالمهملات كزبير اسم صنم كان لعنزة
بن اسد بن ربيعة يعني قسم خوردم بجوبهائيكه موج زننده اند در اطراف عوض وبتهائي كه واگذارده شده اند نزد سعير مغني
في عوض شاهد در وقوع عوض اسم از براى بت حلفت فلا اترك لنفسك ريبة وليس وراء الله للمرء
مطلب لئن كنت قد بلغت عني خيانة لمبلغك الواشي اغش واكذب ولكنني كنت امرءاً لي جانب
من الارض فيه مستراد ومذهب ملوك واخوان ما اذا مدحتهم احكم في اموالهم واقرب كفعلك
في قوم اراك اصطنعتهم فلم ترهم في مدحهم لك اذنبوا الابيات من قصيدة للنابغة الذبياني واسمه
زياد بن معوية يعتذر بها الى النعمان بن المنذر اولها اتاني ابيت اللعن انك لمتني وتلك التي اهتم منها و
انصب فبت كان العائدات فرشنني هراساً به يعلى فراشي ويقشب حلفت فلم اترك الخ
فلا تتركني بالوعيد فانني الى الناس مطلي به القار اجرب الم تر ان الله اعطاك سورة
ترى كل ملك دونها يتذبذب فانك شمس والملوك كواكب اذا طلعت لم يبد منهن كوكب
وسبب انشاده انه ذهب الى الشام فمدح ملوكها فسعى به بعض الوشاة الى النعمان واخبره بانه هجاه فقال قصائد كثيرة يعتذر
اليه فيها منها هذه القصيدة قوله حلفت بصيغة المتكلم اي اقسمت بالله والخطاب في لنفسك للنعمان والريبة بالراء المهملة والياء
الموحدة كجفنة الشك قوله وراء الله اي بعد قوله مطلب اي شيء يطلبه ويقصده وبلغت مخاطب مجهول من التبليغ والخيانة با
لخاء المعجمة والياء والنون كالكتابة ضد الوفاء والمبلغ اسم فاعل من الابلاغ والواشي بالواو والشين المعجمة النمام واغش بالغين والشين المشددة
المعجمتين افعل من الغش بمعنى الخيانة وكذا الكذب من الكذب وهو خلاف الصدق والمفضل عليه محذوف اي من كل احد قوله جانب اي
مكان والمستراد بالسين والراء والدال المهملات اسم مكان بصيغة اسم المفعول وهو المكان الذي يتردد فيه لطلب المعاش والسين فيه للتاكيد
قوله مذهب اي مكان اذهب فيه لتحصيل مطالبي قوله ملوك اي في ذلك الجانب وهو جمع ملك ككتف وهو السلطان المقتدر والاخوان
جمع اخ بمعنى الصاحب ومدحتهم بصيغة المتكلم واحكم بالتشديد مجهول بصيغة المتكلم اي يجعلونني حاكماً في اموالهم وكذا اقرب بالتشديد اي
يقربونني لديهم قوله كفعلك اي بفعلهم معي كفعلك واراك من رؤية البصر واصطنعتهم بالصاد والطاء والعين المهملات بصيغة
المخاطب بمعنى احسنت اليهم ثم ترهم مخاطب من رؤية القلب اي لم تعتقد انهم اذنبوا في مدحهم لك يعني قسم خوردم بخداوند پس وانگذاردم
از براى نفس تو شكى وشبهه را وحال آنكه نيست بعد از خداوند از براى مرد چيزى كه طلب كند او را هر آينه اگر بوده باشى تو كه بتحقيق كه رسيده شده
باشى از جانب من خيانتى هر آينه رساننده تو مرد سخن چينى است كه خيانت كننده تر دروغگوى تر است از هر كسى لكن من بوده ام مردى كه از براى من است
مكانى از زمين كه در آن مكان آمد وشد راه من بجهة تحصيل معاش و در آن مكان پادشاهان و يارانى چند هستند كه هرگاه مدح كردم من
ايشان را حاكم گردانيده ميشدم در مالهاى ايشان و مقرب گردانيده ميشدم نزد ايشان رفتار ميكردند همين رفتار را مثل رفتار كردن
تو در باره قومى كه مى بينم تو را كه نيكى كرده بسوى ايشان پس هرگز اعتقاد نخواهى كرد گناه ايشان در مدح كردن ايشان مر تو را گناهى كرده
باشند نسبت بتو مختصر و مطول في علم البديع شاهد در بودن اين ابيات از قبيل مذهب الكلامي باعتبار حجت آوردن
شاعر از براى نعمان بر مدعا باين نحو كه اگر من بسبب آنكه پادشاهان نيكى كرده اند بمن و مدح كردم ايشان را غلطكار هستم پس آنكسانى
كه تو با ايشان نيكى كرده و مدح كرده اند تو را بايد غلطكار بوده باشند حلفت لها بالله حلفة فاجر لناموا فما ان من
حديث ولا صال هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي وقبله فلما تنازعنا الحديث واسمحت هصرت
بغصن ذي شماريخ ميال فصرنا الى الحسنى ورق كلامنا ورضت فذلت صعبة اي اذلال حلفت لها
بالله الخ واصبحت معشوقاً واصبح زوجها عليه القتام كاسف الظن والبال يغط غطيط البكر شد
خناقه ليقتلني والمرء ليس بقتال ايقتلني والمشرفي مضاجعي ومسنونة زرق كانياب اغوال قوله
حلفت متكلم من الحلف بمعنى اليمين والضمير في لها يرجع الى المحبوبة والحلفة كطلحة اليمين والفاجر بالفاء والجيم والراء المهملة الكاذب
قوله لناموا اي لنام الرقباء قيل يحتمل ان يكون بزمان بعيد من الحال حتى ثقل نومهم كما هو المراد من الاستشهاد والمناسب لاطمينانها ولفظ
ان قبل من زائدة قوله من حديث اي محادث وصال بالصاد المهملة اسم فاعل بمعنى المصطلي وهو الذي يستدفئ بالنار يعني
قسم خوردم بخداوند از براى محبوبه نوع قسم خوردن مرد دروغگوئى كه هر آينه بتحقيق كه مدتيست مديد كه خوابيده اند رقيبان پس نيست
از ايشان بيدار شونده و خبر كننده و كسى كه با آتش گرم شونده باشد مغني في قد وفي حذف قد من باب الخامس شاهد در لناموا كه جون
جواب از براى قسم واقع شده است در زمان دور از زمان حال شاعر باعتبار تحقيق نوم رقبا قبل از حلف لانهم ابو سر شد را آورده اند وقد
را لفظاً آورده اند ودر لفظ نياورده اند اى لقد ناموا حلفت لحيته موسى باسمه وبهرون اذا ما قبلا لم اثم قائله

وبعده اِنَّ هٰرُونَ اِذٰ اَمّا قُلِّبا يَجعَلُ اللِّحيَةَ شَيئاً عَجَباً قوله حلقت مجهول من حلقت اسرای زلت شعره
موسی اسم رجل واراد باسمه الالة التی یحلق بها الشعر واسمه موسی وقلب مجهول من القلب فاذا قلبت هرون بصیر نوره ولا عبرة
بالالف الملفوظة فیه لانه لایکتب یعنی تراشیده میشود ریش موسی باسم خودش که تیغ دلاک بود باشد وهرون هرگاه قلب
شود که نوره بوده باشد مطول فی الجناس من علم البدیع شاهد در بودن جناس قلب منبت بطریق اشاره در میان هرون
ونوره نظر باینکه اشاره کرده است شاعر بمجانس دوم و تلفظ نکرده است بان مجانس در بیت حَلِيمٌ اِذَا مَا الحِلْمُ زَيَّنَ اَهْلَهُ مَعَ
الحِلْمِ فِی عَيْنِ العَدُوِّ مَهِيبٌ هو لکعب بن سعد بن سعد الغنوی قوله حلیم خبر مبتدأ محذوف ای هو حلیم وهو فعیل من الحلم بالکسر
وهو العقل او الاناة وزین ماض من التزیین وفاعله ضمیر الحلم واهله مفعوله والعدو الخصم والمهیب صاحب الهیبة وهو اسم فاعل من
الاهابة یعنی انمرد صاحب عقل وحوصله است هرگاه حلم زینت دهد اهل خود را وبا وجود حلم انمرد در چشم دشمن صاحب هیبت است
مطول فی الایجاز والاطناب والمساواة شاهد در ذکر اذا ما الحلم زین اهله است بجهة تکمیل نظر باینکه چون صفت اورد
است انمرد بحلم شاید که توهم میشد که حلم او بجهة ضعف اوست لیکن ذکر اینفقره بجهة تکمیل ورفع توهم ضعف است حَمَامَةَ جَرْعٰی
حَوْمَةِ الجَنْدَلِ اسْجَعِی فَاَنْتِ بِمَرْاٰی مِنْ سُعَادَ وَمَسْمَعِ هو لابن بابک قوله حومة منادی بحذف حرف النداء ای یا
حمامة وهی کسحابة مؤنث حمام وهو طائر معروف وجرعی بالجیم والراء والعین المهملتین کسکری مقصور جرعاء للضرورة وهی کحمراء ارض ذات
رمل مستویة لاتنبت شیئاً وحومة بالحاء المهملة والواو کطلحة من البحر والرمل معظمه والجندل بالجیم والدال المهملة کجعفر الحجارة ورد
دومة الجندل بالدال المهملة مکان خاء وهو مرکب اضافی اسم موضع واسجعی امر من السجع وهو بالسین والعین المهملتین بینهما جیم
صوت الحمام والمرئی والمسمع مفعلان للمکان من الرؤیة والسمع یقال انت بمرئی او بمسمع منی ای بحیث اراک واسمع صوتک وسعاد با
لمهملة کغراب وهی مرخمة سعادة کسحابة اسم امراة یعنی ای کبوتر ماده که در زمین صاف ریگ بسیار هو صاحب سنگ هستی وا رکن پس تو
بمکان دیدن وشنیدن هستی از سعاد یعنی در مکانی هستی که سعاد میبیند ترا واواز ترا میشنود مختصر ومطول فی المقدمة
شاهد در تتابع وپیاپی بودن اضافات است در مصراع اول واین منافی است بافصاحت در بلاغت حُمِّلْتَ اَمْراً عَظِيماً فَاصْطَبَرْتَ
لَهُ وَقُمْتَ فِيهِ بِاَمْرِ اللّٰهِ يَا عُمَرَا هو من ابیات جریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یرثی بها عمر بن عبد العزیز وقبله نعی النعاة امیر
المُؤْمِنِينَ لَنَا يَا خَيْرَ مَنْ حَجَّ بَيْتَ اللّٰهِ وَاعْتَمَرَا حُمِّلْتَ اَمْراً الخ فَالشَّمْسُ طَالِعَةٌ لَيْسَتْ بِكَاسِفَةٍ تَبْكِی عَلَيْكَ
نُجُومَ اللَّيْلِ وَالقَمَرَا قوله حملت مخاطب مجهول من حملت غیری کذا ای حملت علیه وروی مکانه کلفت بالتشدید والخطاب فیه
وفیما بعده لعمر بن عبد العزیز والمراد بالامر العظیم الخلافة واصطبرت مخاطب من الاصطبار وهو افتعال من الصبر وهو حبس النفس عن القلق
والجزع ای صبرت فی تحمله والباء للاستعانة وامر الله ای حکمه نعم وعمر هو عمر بن عبد العزیز لعنه الله یعنی بار کرده شدی امر عظیمی که امر خلافت
بوده باشد پس صبر کردی در متحمل شدن وبرداشتن او واو ایستادی در ان امر خلافت بحکم خداوند ای عمر قطر وسیوطی فی الندبة
مغنی فی حروف الالف شاهد در یا عمرا ست که منادی مندوب است وملحق شده است در اخر او الف ندبه حُمِّلْتُ رُدَيْنِيّاً كَاَنَّ
سِنَانَهُ سَنَا لَهَبٍ لَمْ يَتَّصِلْ بِدُخَانِ هو من قصیدة لامرئ القیس بن حجر الکندی قوله حملت متکلم من الحمل والردینی نسبة الی
ردینة وهی بالراء والدال المهملتین والیاء والنون کجهینة امراة کانت تقوم الرماح وتعدلها والسنان بالسین المهملة والنونین ککتاب
حدیدة الرمح والسنا بالسین المهملة والنون کعصا الضوء واللهب باللام والهاء والباء الموحدة کفرس اشتعال النار یعنی برداشتم نیزه منسوب بردینه را
که گویا اهن سر ان نیزه شعله زبانه اتش بود که متصل نشده بود بدود یعنی خالی از دود بود مختصر ومطول فی التشبیه من علم البیان
شاهد در بودن این بیت از قبیل تشبیه مفصل اینجا اینکه ذکر شده است در او بعضی از اوصاف وترک شده است از او بعضی دیگر
حَنَّتْ نَوَارُ وَلَاتَ هَنَّا حَنَّتِ وَبَدَا الَّذِی كَانَتْ نَوَارُ اَجَنَّتِ هو من ابیات الشبیب بن جعل التغلبی قالها حین اسره بنو
قتیبة ابن معین الباهلیون فی حرب یخاطبها امه نوار بنت عمرو بن کلثوم وقیل لغیره وبعد لَمَّا رَاَتْ مَاءَ السَّلَا مَشْرُوباً وَ
الفَرْثَ يُعْصَرُ فِی الاِنَاءِ اَرَنَّتِ قوله حنت بالنون المشددة من الحنین بمعنی الشوق ونوار بالنون والواو والراء المهملة کسحاب هی بنت
عمرو بن کلثوم ام الشاعر ولات بمعنی لیس هنا بضم الهاء وبفتحها وتشدید النون للزمان وبدا بالموحدة والدال المهملة بمعنی ظهر والمراد
بالذی الشوق واجنت بالجیم والنون المشددة بحذف المفعول ای اجنته بمعنی سترته یعنی مشتاق شد نوار ونبود زمان مشتاق شدن او
وظاهر شد شوق ان چنان که بود نوار که پنهان میداشت ترا مغنی فی الجهة السادسة من الباب الخامس شاهد در بطلان قول
ابن عصفور است باینکه قائل شده است که هنا اسم لات است وحنت خبر او است بتقدیر مضاف که یکی از دو معمول لات بوده باشد
ای وقت حنینها بلکه اصح قول فارسی است که گفته است که لات مهمل است وهنا خبر مقدم است وحنت مبتدای مؤخر بتقدیر ان
عَلٰی نُوِلَيْنِ اِذْ نُحَاكُ تَخْتَبِطُ الشَّوْكَ وَلَا تُشَاكُ لم یسم قائله حوکت مجهول من حاک الثوب اذا نسجه ومنه تحاک بصیغة المجهول

ونولين تثنية نول وهو بالنون والواو كفلس الخشب الذي يلف عليه الحائك الثوب تخبط بفتح المضارعة والخا المعجمة والمثناة الموحدة
والطاء المهملة بمعنى تنكسر واصله من خبطت الشجرة بالعصا ليسقط وينفض ورقها والمستتر فيه وفيما سواه يرجع الى العبا والشول بالشين
المعجمة والواو كفلس معروف قوله لا اشال بصيغة المجهول اى لا يدخل فيها الشول يعني بافته شده است ان عبا من بر دو نورد
و پیکه بافته میشد در هم میشکند خار وا و داخل نمیشود در او خار از خوش قماشی و محکمی او سیوطی في النائب عن الفاعل شاهد
در حرکت است که مجهول است بواو امده است و حال انکه قیاس دو او حیث بیاء است حَيْثُمَا تَسْتَقِمْ يُقَدِّرْ لَكَ اللهُ نَجَاحًا
فِي غَابِرِ الْأَزْمَانِ لم يسم قائله اول المصرع الثاني الها من الله قوله تستقم مخاطب من الاستقامة ويقدر فعل مضارع من التقدير
والنجاح بالنون والجيم والحاء المهملة كفلاح الظفر بالشيء والغابر بالغين المعجمة والموحدة والراء المهملة هنا بمعنى المستقبل و
الازمان جمع زمان يعني هر زمان که مستقیم شوی در امر تقدیر میکند خداوند از برای تو ظفر یافتن برامر و ادر زمانهای اینده
قطر في جازم فعل المضارع مغني في حيث شاهد در حيثما است که جزم داده است دو فعل را بر شرط و جزاء بودن که تستقم و يقدر
بود باشد باعتبار متضمن بودن او معنى شرط و ملحق شدن کلمه ما باو باب الخاء بعده الالف خَاطَ لِي عَمْرٌو قَبَا
لَيْتَ عَيْنَيْهِ سَوَاءُ قُلْتُ شِعْرًا لَيْسَ يُدْرَى أَمَدِيحٌ أَمْ هِجَاءُ هو لبشار بن برد حكي انه اعطى خياطا اسمه عمرو
ثوبا ليخيط له فقال له الخياط بطريق الملاعبة ساخيطه لك لا تدري اقباء هو ام جبة فقال له بشار ساقول لك شعرا لا يدري
من سمعه ادعوت لك ام عليك ثم قال البيت قوله خاط ماض من الخياطة والقبا بالقاف والموحدة والمد كسحاب ثوب معروف
والسوا بالمد بمعنى المساوى ويدرى بالدال والراء المهملتين مجهول من الدراية بمعنى العلم والمديح كامير ما يمدح به والهجا بالجيم ككتاب بمعنى الذم يعني دوخت عمرو از برای من قبائی را و کاش دو چشم او مساوی بود و مثل هم بود گفتم شعری را که دانسته
نمیشود که ایا مدح است در حق او یا ذم است مختصر مطول في التوجيه من علم البديع شاهد در بودن ليت عينيه سوا
است از قبيل توجيه باعتبار انکه احتمال دارد دو وجه را یکی گردیدن ان یک چشم کور او صحیح و روشن پس میباشد این کلام مدح از برای
او و دیگری گردیدن ان یک چشم صحیح او کور مثل دیگری پس میباشد این کلام ذم از برای او خَبِيرٌ بَنُو لِهْبٍ فَلَا تَكُ مُلْغِيًا
مَقَالَةَ لِهْبِيٍّ إِذَا الطَّيْرُ مَرَّتِ هو لرجل من طي الخبير بالشيء العالم به و بنو لهب بالموحدة كحبر كقفل قبيلة من الازد ولهبي نسبة
اليها والملغي بالغين المعجمة اسم فاعل من اللغو كالامر اذا عد به ساقطا عن وجه الاعتبار والمقالة بالقاف كسماحة القول واراد بالطير الطير
التي يتفال بها الكاهن قوله مرت اى مرت عليه يعني با خبر و دانا هستند طايفه بنو لهب بزجر و عيافت پس نبوده باش بيهوده شماننده سخن
مرد منسوب لبنو لهب را در وقتیکه بگذرد بر او مرغی که تفال میزنند باو کاهنها و اهل زجر و عیافت مرغان قطر في اعمال اسم الفاعل
شاهد در عمل نمودن فعيل بمعنى فاعل است که خبیر بوده باشد در بنو لهب که فاعل او است بدون اعتماد او بر چیزی بنا بر استدلال
اخفش خَرَجْتُ بِهَا أَمْشِي تَجُرُّ وَرَاءَنَا عَلَى أَثَرَيْنَا ذَيْلَ مِرْطٍ مُرَحَّلِ هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي وهي
احدى المعلقات السبع وقبله فَجِئْتُ وَقَدْ نَضَّتْ لِنَوْمٍ ثِيَابَهَا لَدَى السِّتْرِ إِلَّا لِبْسَةَ الْمُتَفَضِّلِ فَقَالَتْ يَمِينَ
اللهِ مَا لَكَ حِيلَةٌ وَمَا إِنْ أَرَى عَنْكَ الْغَوَايَةَ تَنْجَلِي فَلَمَّا أَجَزْنَا سَاحَةَ الْحَيِّ وَانْتَحَى بِنَا بَطْنُ
خَبْتٍ ذِي حِقَافٍ عَقَنْقَلِ هَصَرْتُ بِفَوْدَيْ رَأْسِهَا فَتَمَايَلَتْ عَلَيَّ هَضِيمَ الْكَشْحِ رَيَّا الْمُخَلْخَلِ الضمير في
بها يرجع الى المحبوبة وتجر بفتح المضارعة وضم الجيم وتشديد الراء المهملة مضارع من الجر بمعنى الجذب والورا الخلف واثرينا تثنية
اثر وهو بالمثلثة والراء المهملة كفرس اثر التقدم على الارض والذيل المعجمة المفتوحة والياء الساكنة طرف الثوب والمرط بالراء والطاء
المهملتين كحبر كساء من خز او صوف والمرحل بالراء والحاء المهملتين كمعظم المنقش بنقوش تشبه رحال الابل يعني بيرون بردم ان
محبوبه را از اماکن در حالتیکه راه رفتم من و در حالتیکه میکشید ان محبوبه پشت سر ما بر روی اثر قدم ما دامن جامه خزی که نقش شده
بود منقشی که شبیه بود برحل شتر تا انکه کسی نشناسد اثر قدم ما را و از عقب ما نیاید مغني في الجهة الخامسة من باب الخامس شاهد
در امشي و تجر است که هر دو حال واقع شده اند یکی از فاعل خرجت و یکی از مفعول او لکن مقدم داشته شده است حال از فاعل خرجت
که امشي بوده باشد بر تجر که حال است از مفعول خرجت که ضمیر در بها بوده باشد باعتبار دلیلی خَلَا اللهَ لَا أَرْجُو سِوَاكَ وَ
إِنَّمَا أَعُدُّ عِيَالِي شُعْبَةً مِنْ عِيَالِكَا لم يسم قائله قوله ارجو متكلم من الرجا وهو ضد الياس والخطاب في سواك للممدوح واعد
بضم العين وتشديد الدال المهملة متكلم من العد بمعنى الاحصا والعيال بالعين المهملة والياء ككتاب من يتكفل بهم والشعبة بالشين المعجمة والعين المهملة والموحدة كغرفة الطائفة والالف في عيالكا للاطلاق يعني سوای خدا و غیر امید ندارم سوای تو را
از سایر مردمان و امید نیست و غیر از این نیست که میشمارم عیال خود را پاره از عیال تو سیوطي في المستثنى شاهد در وقوع
خلا است در اینجا حرف جر نه ادات استثناء باعتبار انکه جر داده است لفظ الله را خَلَا أَنَّ الْعِتَاقَ مِنَ الْمَطَايَا أَحَسْنَ

بر

به فهن الیه شوس هو من ابیات لابی زبید الطائی واسمه حرملة بن المنذر بن معد کرب یصف بها اسدا اراد ان یصید
بعضا من العتاق وقبله فباتوا یدلجون وبات یسری بصیر بالدجی هاد غموس روی کلمه سوی مکان خلا
والعتاق بالعین المهملة والمثناة والقاف ککتاب النجیب من الابل والمطایا بالطاء المهملة والیاء کسجایا جمع مطیة کخجیة وهی الدابة
السریعة واحس اصله احسس بالحاء المهملة والسینین المهملات ماض من الاحساس وهو الادراک بالعین والمستتر فیه والضمیر فی فهن
یرجع الی العتاق وفی به والیه یرجع الی الاسد الموصوف بقوله فیما قبله ببصیر بالدجی الشوس بالشین المعجمة والواو والسین المهملة
کقفل جمع شوسا مؤنث اشوس وهو الذی ینظر بموخر عینه یعنی بجز انکه بد دستیکه شتران نجیب ذ نبا شتران راه وار دیدند
انشتران پس اشتران نجیب سوی ان شیر بگوشه چشم نگاه میکردند تصریف فی المضاعف شاهد در حذف یکسین
است زاحس که در اصل احسس بوده است و بعضی حسیو گفته اند ازاسیدن اوردن یا از یکسین او خلیفة ملک الافاق سطوته
والحول کان مداه ابته سلکا یحوم حول ذراه العالمون کما ترى الحجیج ببیت الله معتزرا یحیی نسیم رضی منه
الزمان وکم مکافح بلظی من سخطه هلکا اطار صاعقة من نصله فیها الی السماک لواء الشرع قد سمکا
وصادف الرشد منها کل معتسف قد کان فی ظلمات الغی منهمکا فالدین صافر العین مبتسما والملک
اقبل بالاقبال ممتسکا علا فاصبح یدعوه الوری ملکا وربما فتحوا عینا غدا ملکا الابیات لصاحب المطول
قالها فی مدح ابی الحسین المسمی بمحمد کرت الافاق جمع افق وهو بالفاء والقاف کعنق ناحیة السماء وهو مفعول ملک وسطوته
فاعله وهو بالسین والطاء المهملتین والواو کطلحة القهر بالبطش والمدی بالدال المهملة کفتی الغایة قوله ابتداء ای جهة وسلکا ماض من
السلوک وهو بضم السین المهملة بمعنی السیر والذهاب یحوم بالحاء المهملة والواو بمعنی یدور والذری بالذال المعجمة والراء المهملة
کفتی الستر والظل وقیل بضم الذال فهو جمع ذروة کغرفة اعلی الشیء والعالمون بفتح اللام الخلائق وبکسرها جمع عالم وهو فاعل من
العلم خلاف الجهل والحجیج کامیر جمع حاج والمعتزر بالعین والراء المهملتین بینهما مثناة اسم فاعل من الاعتزار بمعنی الازدحام ویحیی
مضارع من الاحیاء ضد الاماتة والنسیم نفس الریح اذا کان ضعیفا والرضا ضد السخط والمکافح بالفاء والحاء المهملة اسم فاعل بمعنی
المعارض واللظی بالظاء المعجمة کفتی النار والسخط کقفل الغضب واطار بالطاء والراء المهملتین بمعنی فرق ونشر فاعله ضمیر الممدوح
والصاعقة بالصاد والعین المهملتین والقاف نار مهلکة تنزل من السماء والنصل بالنون والصاد المهملة کفلس حدیدة السیف
والرمح والسماک بالسین المهملة ککتاب کوکب معروف واللواء بالواو ککتاب العلم وسمک ماض بمعنی رفع وصادف بالصاد والدال
المهملتین والفاء بمعنی وجد والرشد خلاف الغی والمعتسف اسم فاعل من الاعتساف وهو بالعین والسین المهملتین والمثناة والفاء
المشی علی غیر طریق والغی الضلال والمنهمک بالنون اسم فاعل من الانهماک وهو الجد فی الشیء وقر بالعین ای مسرورها وهو فعل
من القر بضم القاف وتشدید الراء المهملة بمعنی البرد والمبتسم اسم فاعل من الابتسام وهو بالموحدة والمثناة والسین المهملة بمعنی
دون الضحک والملک کقفل المملکة والاقبال ضد الادبار والممتسک بالمثناة والسین المهملة اسم فاعل من الامتساک وهو الاعتصام
بالشیء وعلا ماض بمعنی ارتفع وفاعله ضمیر الممدوح ویدعوه بمعنی یسمونه والملک بکسر اللام السلطان المقتدر قوله وربمائی
مقدار زمان قوله فتحوا عینا فیه تورية لاحتمال ان یکون المراد بالعین الباصرة ففتحها ضد خفضها والمراد فتح عین الملک
وهو اللام ای هو من الملائکة یعنی امیر خلیفه است که مالک شده است افاق را سطوة وقهر او بوده است نهایت او حق بار
طرفی که راه رود دور دور اورد دور میزند در اطراف سایه حمایت او خلایق یا علما همچنانکه می بینی حاجیان را که بخانه خدا
ازدحام وجمعیت کننده اند زنده میکردانند نسیم خوشنودی او زمانه را وچه بسیار از معارضه کننده که با تش از غضب او
هلاک شده است پراکنده کرده است صاعقه واتشی از تیزی دم شمشیر خود را پس بسبب ان صاعقه بسوی ستاره سماک علم
شریعت بتحقیق که بلند شده است و یافته است راه حق را از ان صاعقه هر کج راه گمراهی که بتحقیق که بوده است در تاریکیها ضلالت
وگمراهی کوشش کننده پس دین گردیده است روشن چشم در حالتیکه تبسم کننده است خوشی است و پادشاهی رو اورده است
بدولت در حالتیکه چنگ زننده است بلند شدن خلیفه در شرف پس صبح کرد که میخوانند واسم میبرند او را خلایق پادشاه
وهر قدر از زمان که کشودند چشم را صبح کرد که ملکی بود از ملائکه یا انکه فتحه یاد ندلام ملک را کردید بفتح لام بفتح مطول فی الخطبة
این ابیات گفته در مقام مدح سلطان ابو الحسین محمد کرت ذکر کرده است واز انشاد خود صاحب مطول است مختصر فی المباحث
المقبولة من علم البدیع شعر الحزن که علا فاصبح الخ بوده باشد در مقام ذکر حکایت خود ذکر کرده است خلقنا لهم فی کل عین
وحاجب بسمر القنا والبیض عینا وحاجبا لم یسم قائله قوله خلقنا بالخاء المعجمة والقاف بمعنی احدثنا والسمر بالسین
والراء المهملتین کقفل جمع اسمر وهو افعل من السمرة وهو لون بین البیاض والسواد والقنا بالقاف والنون کعصا جمع قناة

(margin:) احسن
(margin:) الضلال

وهی الرمح والبیض بالکسر السیوف یعنی احداث کردیم از برای ایشان در هر چشم و ابروئی بسبب نیزهائی خاکستری رنگ و شمشیرهای سفید چشم و ابرو بیرانظر بانکه زخم نیزه مانند چشم میماند و زخم تیغ مانند ابروی ایضاً قوله خلقنا باطراف القنا فی ظهورهم عیوناً لها وقع السیوف حواجب هرکه صبغ بر بنانه السعد قوله وقع السیوف اراد به اماکن وقعها عند الضرب والحواجب جمع حاجب هو معروف یعنی احداث کردیم باطراف نیزها در پشتهای ایشان چشمها برای آنها که ضربت شمشیرها ابروها چند بود مطول فی الخاتمة شاهد در سرقت نمودن شاعر شعر ثانی است معنی و مضمون شعر شاعر اول را با بودن شعر ثانی بلیغ تر از شعر اول باعتبار اختصاص او بزیادتی معنی خلیلی املا بی بالذی کسبت یدی وملای فیما یقتنی طمع لم یسم قائله قوله خلیل اصله خلیلی حذف منه یاء المتکلم وابقیت الکسرة لتدل علی الیاء المحذوف واملا فعل من الملک وما نافیة ویقتنی بفتح المضارعة والقاف والمثناة والنون والیاء من الاقتناء بمعنی الاکتساب یعنی دوست مالک است از من بانچنان چیزیکه کسب کرده است ضعف دست من و نیست از برای من در آن چیزیکه کسب کند او طمعی سیوطی فی المضاف الی یاء المتکلم شاهد در حذف یاء متکلم است از خلیل و دلالت نمودن کسرهٔ لام او بر یاء محذوفه ای خلیلی املک خلیلی ایتی تأتیانی تأتیا اخاً غیر ما یرضیکما لا یحاول لم یسم قائله قوله خلیلی منادی مضاف الی یاء المتکلم حذف منه حرف النداء وتأتیانی بفتح الیاء للضرورة وتأتیا کلاهما مضارع من الاتیان واراد بالاخ هنا المصاحب وغیر بالنصب مفعول مقدم لیحاول ویرضی بضم المضارعة من الارضاء من الرضا وهو ضد السخط ویحاول بالحاء المهملة والواو بمعنی یطلب یعنی ای دو دوست من هرگاه بیائید مرا بیائید مصاحب را که طلب میکند غیر از چنان چیزیرا که خوش نود بکرداند شما را محسن فی النوع الثالث شاهد در آنست که شرطیه است وجزم داده است دو فعل را که تأتیانی و تأتیا بوده باشد بر شرط وجزاء بودن از برای خود خلیلی رفقاً ریث اقضی لبانةً من العرصات المذکرات عهوداً لم یسم قائله قوله خلیلی مضاف الی یاء المتکلم والرفق بالراء المهملة والفاء والقاف کحبر المداراة وریث بالراء المهملة المفتوحة وسکون الیاء وفتح المثلثة بمعنی الابطاء واقضی بالقاف والضاد المعجمة فعل ماض من باب الافعال من قضی وطره ای اتمه وبلغه واللبانة بضم اللام والموحدة والنون والهاء الحاجة والعرصات بفتحتین جمع عرصة وهی بالمهملة کطلحة الفضاء الواسعة من الدار لیس فیها بناء والمذکرات اسم فاعل بصیغة الجمع من الاذکار وهو افعال من الذکر خلاف النسیان والعهود بالضم جمع عهد وهو المنزل الذی لا یزال القوم اذا ذهبوا عنه رجعوا الیه یعنی دو دوست من از روی مدارا دیر براوردن حاجتم از فضاهائی خانهائیکه یاد آورنده اند منزلهائیرا که عهد بسته اند قوم در وقت رفتن ایشان از آنجا بانیکه بر گردند بان منزلهای مغنی فی الجملة المضاف الیها من باب الثانی شاهد در ریث است که بمعنی ابطاء و کند است واضافه شده است بجمله فعلیه که اقضی بوده باشد خلیلی ما وافٍ بعهدی انتما اذا لم تکونا لی علی من اقاطع لم یسم قائله قوله خلیلی بصیغة التثنیة منادی مضاف الی یاء المتکلم حذف منه حرف النداء ای یا خلیلی وما نافیة ووافٍ اسم فاعل من الوفاء وهو ضد الغدر واللام للانتفاع وعلی للضرر ومن موصولة واقاطع صلته والعائد محذوف ای قاطعه بمعنی الهجر یعنی اید دو دوست من نیستید وفا کننده بعهد من شما دو نفر هرگاه نبوده باشید از برای نفع من بر ضرر کسیکه دوری میکنم او را افطر فی اعمال اسم الفاعل وفی باب المبتدأ سیوطی فی المبتدأ شاهد در واف است که مبتدا و وصفی واعتماد کرده است بما نافیه واکتفا کرده است بانتما که فاعل او است از خبر مغنی فی الجهة الخامسة من باب الخامس گفته است که این بیت رد بر زمخشری است که انتما را مبتدأ موخر گرفته است و واف را خبر مقدم بجهة انکه بنا بر قول او لازم میاید که خبر را بصیغة مفرد آورده باشند از برای مبتدائی که بصیغة تثنیه است خلیلی هل طب فانی وانتما وان لم تبوحا بالهوی دنفان لم یسم قائله قوله خلیلی بصیغة التثنیة منادی مضاف الی یاء المتکلم حذف منه حرف النداء ای یا خلیلی وطب مبتدأ وخبره محذوف ای موجود لنا او عندکما وهو بکسر الطاء وتشدید الموحدة بمعنی العلاج وتبوحا بالموحدة والحاء المهملة مضارع من باح فلان ای تکلم جهراً والهوی کفتی میل النفس والعشق ودنفان تثنیة دنف وهو بالدال المهملة والنون والفاء کتف المریض مرضاً ملازماً یعنی اید دو دوست من آیا علاجی ودوائی موجود است از برای ما پس بدرستیکه من وشما و اگرچه ظاهر نکردیم سخن را بعشق بیمار هستیم بیماری لازم را مغنی فی العطف علی المحل من باب الرابع وفی اذا دار الامر بین کون المحذوف اولاً او ثانیاً من باب الخامس شاهد در دنفان است که خبر است از برای انتما وخبر ان محذوف است بنا بر مذهبی ای فانی دنف وانتما دنفان

باب الدال بعده الالف

دامن سعدك لو رحمت متیماً لولاك لم یك للصبابة جانحاً لم یسم قائله قوله دامن ماض موکد بالنون الثقیلة من الدوام بمعنی البقاء والخطاب فی سعدك وفی بعده للمحبوب وهو بالمهملات کفلس الحظ والمتیم بالمثناة والیاء المشددة اسم مفعول وهو الذی تیمه الحب ای عبده وذلله والصبابة بالصاد المهملة والموحدتین کسحابة رقة الشوق وحرارته والعشق واصله بقیة الماء واللبن ثم غلب استعماله فیهما والجانح بالجیم والنون

والحاء المهملة فاعل من جنح بمعنى مال یعنی همیشه باد البته سپاك بمعنی تو اگر رحم کنی کسیرا که بنده و ذلیل گردانیده است او را دوستی تو و اگر نبود کی تو موجود نبود احدی میل کننده مروت شوق را مغنی فی النون شاهد در دخول نون تاکید است بر فعل ماضی که دوام بوده باشد شدونا دریت الوفی العهد یا عرو فاغتبط فان اغتباطا بالوفاء حمید لم یسم قائله دریت مجهول بصیغة المتکلم من دری بمعنی علم والوفی بالواو والیاء المشددة فعیل من الوفاء ضد الغدر و عرو منادی مرخم عروة وهو بالعین والراء المهملتین والواو والهاء الکعر فی اسم رجل واغتبط امر من الاغتباط وهو افتعال من الغبطة وهو ان تتمنی حال المغبوط من غیر ارادة زوالها عنه ضد الحسد یعنی دانسته شده ام وفای کننده بعهد ای عروه پس غبطه بخور و رشك ببر پس بدرستیکه غبطه خوردن بر وفا پسندیده شده است از برای شخص قطر و سیوطی فی افعال القلوب شاهد در دریت بمعنی علمت است که نصب داده است دو مفعول را که یکی تاء نائب فاعل دیگری الوفی العهد بوده باشد دست رسولا بان القوم ان قدروا علیك یشفوا صدور ذات توغیر لم یسم قائله دست غائبة من الدس وهو بالدال والسین المشددة المهملتین بمعنی الاخفاء والمستتر فیه یرجع الی المحبوبة وقدروا ماض من القدرة بمعنی الاستطاعة ویشفوا مضارع من الشفاء بمعنی البرء والتوغیر بالشاة والواو والغین المعجمة والیاء والراء المهملة الحقد والعداوة یعنی پنهان فرستاد محبوبه رسولی را باینکه قوم اگر قدرت بیابند بر تو شفا میدهند سینهها را که صاحب عداوتند که صاحب کینه و عداوتست بواسطه کشتن تو سیوطی فی عوامل الجزم شاهد در وقوع شرط است بصیغه ماضی که قدروا بوده باشد ووقوع جزا بصیغه مضارع که یشفوا است دعانی الغوانی عمهن وخلتنی لی اسم فلا ادعی به وهو اول هو قصید للنمر بن تولب الصحابی الیشکری المکنی بابی کاهل وقبله لعمری لقد انکرت نفسی ورابنی مع الشیب ابدالی التی استبدل الغوانی بالغین المعجمة والواو والنون جمع غانیة وهی المراة التی غنیت بحسنها عن الزینة وخلتنی بصیغة المتکلم بمعنی علمتنی وادعی مجهول من الدعوة قوله وهو اول ای الاسم الاول الذی کنت ادعی به یعنی خواندند مرا زنان صاحب حسن عم خود و یقین دارم در نفس خود که از برای من اسمی است پس خوانده نمیشوم بان اسم و حال آنکه آن اسم اول اسمی است که خوانده میشوم باو سیوطی فی افعال القلوب شاهد در خلتنی است که بمعنی تیقنتنی است و نصب داده است دو مفعول را که یکی یاء متکلم و دیگری جمله لی اسم بوده باشد دعانی الیها القلب انی لامره سمیع فما ادری ارشد طلابها هو من قصیدة لابی ذؤیب الهذلی واسمه خویلد بن خالد قالها فی صاحبته اسماء اولها ابالصرم من اسماء حدثك الذی جری بیننا یوم استقلت رکابها زجرت لها طیر الشمال فان تکن هواك الذی تهوی یصبك اجتنابها وقد طفت من احوالها فاردتها سنین فاخشی بعلها واهابها ثلاثة احوال فلما تجرمت علینا بهون فاستحار شبابها دعانی الیها الخ فقلت لقلبی یالك الخیر انما یدلیك للموت الجدید حبابها قوله دعانی جواب لما المذکورة فیما قبله والضمیر فی الیها وفی طلابها راجع الی صاحبته اسماء المذکورة فی اول القصیدة والقلب فاعل دعانی وجملة انی لامره حال من القلب او معترضة والسمیع بمعنی المطیع وادری متکلم من الدرایة بمعنی العلم والهمزة للاستفهام والرشد کقفل خلاف الغی والطلاب ککتاب مصدر طالب بمعنی طلب یعنی خواند مرا بسوی طلب وصل آن اسما دل من و بدرستیکه من مر انرا مطیع و شنواهستم پس نمیدانم که آیا راه هدایت است طلب من وصل آن اسما یا گمراهی است مغنی فی الهمزة وفی ام وفی حذف المعطوف من باب الخامس شاهد در حذف ام متصله است با معطوف او که معادل همزه استفهام در ارشد است بعد طلابها تقدیر ارشد طلابها ام غی است دعانی من ملامکما سفاها فداعی الشوق قبلکما دعانی هو للفاضی الاز... قوله دعانی امر بصیغة التثنیة من ودع ای ترکه والملام کسحاب فعل الملامة قوله سفاها مفعول لقوله ملامکما وهو بفتح السین المهملة والفاء والهاء الجهل والحماقة والفاء للتعلیل والداعی فاعل من الدعاء بمعنی الطلب ومنه دعانی بصیغة الماضی یعنی واگذارید مرا از ملامت و سرزنش کردن شما از نادانی و حماقت پس خواننده شوق پیش از شما خوانده مرا مختصر مطول فی رد العجز علی الصدر من علم البدیع شاهد در رد عجز است که دعانی آخر بیت بوده باشد بر صدر که دعانی اول بیت است بطریق تجانس لفظی باعتبار آنکه دعانی اول از ماده ودع بمعنی ترك است و دعانی ثانی از ماده دعا یدعو بمعنی خواندن لکن لفظ هر دو مثل یکدیگر است دعانی من نجد فان سنینه لعبن بنا شیبا وشیبننا مردا هو من قصیدة لصمة بن عبد الله بن الطفیل القشیری الجشمی قالها وقد اشتاق الی ذی الود وطنه بنجد وقبله لحا الله نجدا کیف یترك ذا الغنی فقیرا و حر القوم یحسبه عبدا قوله دعانی امر بصیغة التثنیة یعنی ترك کنی یخاطب خلیله ومن عادات العرب یخاطبون الواحد بصیغة التثنیة قوله من نجد ای من ذکر نجد وهو بالنون والجیم والدال المهملة کفلس ارض من بلاد العرب ولعبن بکسر العین المهملة وسکون الموحدة ماض من اللعب قوله شیبا حال من نا وهو بالکسر جمع اشیب علی غیر قیاس قوله وشیبننا عطف علی لعبن

اى جعلنا شيبا قوله مردا حال من ضمير المفعول فى شيبنا وهو بالراء والدال المهملتين كقفل جمع امرد وهو من لا شعر فى وجهه يقول

اتركانى عن ذكر نجد واحواله ولا تسئلانى عنه فانه اشابنا بان حولنا عن قوة الشباب الى ضعف الشيب فى ضعفه لم يحرم ملنا

كما يحرم المشايخ بل صيرنا فى تصريف الاحوال كالكرة عند اللعب يعنى واكذاريد مرا از ياد نجد پس بدرستيكه سالهاى وباز بے

كردند بما در حالتيكه پير بوديم وپير كردند ما را در حالتيكه جوان بوديم سيوطى فى اعراب جمع المذكر السالم شاهد در معرب

شدن سنين است باعراب حين بحركات ثلثه شد وذا دَعِ المَكَارِمَ لَا تَرْحَلْ لِبُغْيَتِهَا فَاقْعُدْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الطَّاعِمُ الكَاسِي

هو من قصيدة للحطيئة واسمه جرول بن اوس يخاطب بها الزبرقان ابن بدر ويهجو قومه وقبله لَمَّا بَدَا لِيَ مِنْكُمْ شُحُّ أَنْفُسِكُمْ و

لَمْ يَكُنْ لِجِرَاحِي مِنْكُمْ آسِ أَزْمَعْتُ يَأْسًا مُبِينًا مِنْ نَوَالِكُمُ وَلَنْ تَرَى طَارِدًا لِلْحُرِّ كَالْيَاسِ جَارٌ لِقَوْمٍ

أَطَالُوا هُوْنَ مَنْزِلِهِ وَغَادَرُوهُ مُقِيمًا بَيْنَ أَرْمَاسِ مَلُّوا قِرَاهُ وَهَرَّتْهُ كِلَابُهُمُ وَجَرَّحُوهُ بِأَنْيَابٍ وَأَضْرَاسِ

دَعِ المَكَارِمَ الخ مَنْ يَفْعَلِ الخَيْرَ لَا يَعْدَمْ جَوَازِيَهُ لَا يَذْهَبُ العُرْفُ بَيْنَ اللهِ وَالنَّاسِ قوله دع فعل امر

بمعنى اترك والمكارم جمع مكرم وهو بفتح الميم وسكون الكاف وضم الراء المهملة فعل الكرم وترحل بالراء والحاء المهملتين بمعنى تسافر

والبغية بالموحدة والغين المعجمة والياء مصدر مبنى للمرة من البغى بمعنى الطلب واقعد امر من القعود بمعنى الجلوس والطاعم بالطاء و

العين المهملتين الآكل والكاسى بالسين المهملة المكتسى اى انت ذو طعام وكسوة يعنى واكذار كرامتهارا وباز بند وسفر مكن بجهة

بكرشه طلب كردن انها پس بنشين بجاى خود پس بدرستيكه تو صاحب طعام صاحب لباس هستى نظام فى المنسوب شاهد

در بنا نمودن فاعل است از براى نسبت كه طاعم است وكاسى بوده باشد چون كه بمعنى ذو طعام وذو كسوة است مختصر ومطول

فى الخاتمة شاهد در بودن اين بيت است از قبيل ابياتى كه گفته شده است در حق او واينكه سرقت شده است از او بسرقت محضه

اين بيت ذَرِ المَآثِرَ لَا تَذْهَبْ بِمَطْلَبِهَا فَاجْلِسْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الآكِلُ اللَّابِسُ لم يتم قائله قوله ذر بالذال المعجمة والراء

المهملة امر بمعنى دع والمآثر بالمد والمثلثة والراء المهملة جمع اثرة وهى كغرفة المكرمة واجلس امر من الجلوس بمعنى القعود والآكل الطاعم

قوله اللابس اصله اللابس حذفت ياؤه للضرورة وهو فاعل من اللبس بمعنى البيت كمعنى البيت السابق بعينه الا ان الشاعر غير

الفاظه وسرق معناه من الشعر الاول دَعْ عَنْكَ لَوْمِي فَإِنَّ اللَّوْمَ إِغْرَاءُ وَدَاوِنِي بِالَّتِي كَانَتْ هِيَ الدَّاءُ هو من

ابيات لابى نواس الحكمى واسمه الحسن بن هانى يصف بها الخمر وبعده صَفْرَاءُ لَا تَنْزِلُ الأَحْزَانُ سَاحَتَهَا لَوْ مَسَّهَا

حَجَرٌ مَسَّتْهُ سَرَّاءُ قوله دع امر بمعنى اترك واللوم بفتح اللام وسكون الواو العذل والاغراء بالغين المعجمة والراء المهملة بمعنى

التحريص وداونى امر من المداواة وهو بالدال المهملة والواو والمثناة المعالجة واراد بالتى الخمر والداء بالدال المهملة والمد المرض يعنى وا

كذار از جانب خود سرزنش كردن مرا پس بدرستيكه ملامت وسرزنش كردن تحريص كردن است بر انكار ومعالجه بكن مرا با نچنان چيزى

كه ميباشد انچيز خود درد ومراد شراب است مغنى فى عن شاهد در عن است كه چون مجرور وفاعل متعلق او كه ضمير مستتر

در دع بوده باشد هر دو يكى است ويكنفر هستند پس باين اعتبار اسم واقع شده است وبمعنى جانب است دَعْ عَنْكَ نَهْبًا

صِيحَ فِي حَجَرَاتِهِ وَلَكِنْ حَدِيثًا مَا حَدِيثُ الرَّوَاحِلِ هو مطلع قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى قالها حين اغار

على ابله رجل من بنى جديلة اسمه باعث فذهب الى عبيد دثار بن رواحل حتى يرجع الابل المغار فاغار باعث بضار رواحله فرجع دثار الى

امرء القيس فلحق هم جانبا قال له خالد فرده ها ثم انتقل هو فى بنى ثعل فقال امرء القيس الابيات يخاطب بها عبيد دثار ابن فقعس

وبعده كَأَنَّ دِثَارًا حَلَّقَتْ بِلَبُونِهِ عُقَابُ تَنُوفَى لَا عُقَابُ القَوَاعِلِ تَلَعَّبَ بَاعِثٌ بِذِمَّةِ

خَالِدٍ وَأَوْدَى عِصَامٌ فِي الخُطُوبِ الأَوَائِلِ وَأَعْجَبَنِي مَشْيُ الحُزُقَّةِ خَالِدٍ كَمَشْيِ أَتَانٍ حُلِّئَتْ

بِالمَنَاهِلِ قوله دع امر بمعنى اترك والخطاب فيه لدثار بن فقعس يعنى امرء القيس والنهب بالنون والموحدة كفلس الغارة و

صيح بالصاد والحاء المهملتين بينهما ياء مجهولا اى فزعوا بها القوم والحجرات بالحاء والراء المهملتين بينهما جيم كغرفات جمع حجرة

بمعنى الناحية الجملة صفة لقوله نهبا قوله حديثا اى حدثنى حديثا وهو بمعنى الخبر والرواحل بالراء والحاء المهملتين الابل تحمل

عليها الراحلة يقول دع جانبى كر النهب الذى انتهبه باعث وحدثنى حديثا عن الرواحل التى انت ذهبت ونهبت بها ايضا انتهى

يعنى واكذار از جانب خود ذكر غارتيرا كه اين صفت دارد كه بفزع افتاده شده اند قوم در اطراف ان ولكن خبر ده مرا انچنان خبرى كه

از شتران بار دار است كه غارت داده شد اينها بر ابعد از غارت دادن ان شتران اول مغنى فى عن شاهد در عن است كه

چون مجرور وفاعل متعلق او كه ضمير مستتر در دع بوده باشد هر دو يكيست ويكنفر هستند پس باين اعتبار اسم واقع شده است

وبمعنى جانب است دَعَوْتُ لِمَا نَابَنِي مِسْوَرًا فَلَبَّى فَلَبَّيْ يَدَيْ مِسْوَرِ هو لرجل اعرابى من بنى اسد قوله دعوت متكلم

من الدعاء بمعنى الطلب قوله نابنى بالنون والموحدة ونون الوقاية اى لما اصابنى من النائبة والحادثة ومسور بالسين والراء المهملتين

بينهما واو كسر اسم رجل والفاء للعطف وليبي بحذف مفعوله اى فلبلني ماض من التفعيل بمعنى اجابني والفاء سببية ولبي بفتح اللام

الموحدة وتشديد الباء بمعنى اجابة مثنى بعد اجابة وبكي تشنية بحذف نونها للاضافة فيها الى مسور وهي كناية عن مواجهته وحضوره

الخدمة وانما خص يديه بالذكر لان الاعانة الصادرة من الممدوح انما يجري غالبا عليها يعني طلب كردم وخواندم بجهة اينچنان حادثه كرواه تسارمه

شده بود مر مسور را پس اجابت كرد مرا پس ايستاده ام بجهت خدمت در پيش روى مسور سيوطي في الاضافة مغني في الجهة ا

من باب الخامس شاهد در اضافه شدن لبي مثل سبحو اسم ظاهر كه يكي بوده باشد شذ وذا دَعَوْنِي فَيَا لَبَّيْ اِذَا هَدَرَتْ

لَهُمْ شَقَاشِقُ اَقْوَامٍ فَاَسْكَتَهَا هَدْرِي لم يتم قائله قوله دعوني ماض بصيغة الجمع من الدعا بمعنى الطلب هدرت

بالدال المفتوحة والراء المهملتين ماض من الهد يقال هدر البعير صوت والشقاشق جمع شقشقة وهي بالشينين المعجمتين

المكسورتين بعدهما قاف ساكنة شيء كالرية يخرجه البعير من فمه اذا هاج ومنه الخطبة الشقشقية العلوية تلك شقشقة هدرت

ثم قرت واسكن بالسين المهملة والنون ماض من الاسكان من السكون بمعنى القرار والهدر كفلس مصدر هدر البعير اي صوت يعني

طلب كردند وخواندند مرا پس بجد مثل ايستادم هرگاه صدا كند از براى ايشان خرطومها وكيسها كلوى جماعتها پس ساكن كرد انها

صدا را صدا كردن من مغني في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در اضافه شدن لبي است بضمير متكلم شذوذا دعي

مَاذَا عَلِمْتُ سَاَتَّقِيهِ وَلٰكِنْ بِالْمُغَيَّبِ فَنَبِّئِينِي هو من قصيدة للمثقب العبدي واسمه عائذ بن محصن يخاطب بها صاحبته

فاطمة اولها اَفَاطِمُ قَبْلَ بَيْنِكِ نَبِّئِينِي وَمَنْعُكِ مَا سَاَلْتُ كَانْ تَبِينِي وَلَا تَعِدِي مَوَاعِدَ

كَاذِبَاتٍ تَمُرُّ بِهَا رِيَاحُ الصَّيْفِ دُونِي فَاِنِّي لَوْ تُخَالِفُنِي شِمَالِي لَمَا اَتْبَعْتُهَا اَبَدًا يَمِينِي

اِذَنْ لَقَطَعْتُهَا وَلَقُلْتُ بِينِي كَذٰلِكَ اَجْتَوِي مَنْ يَجْتَوِينِي دَعِي مَاذَا الخ وقال بعضهم انه

من قصيدة لسحيم بن وثيل الرياحي قوله دعي امر بمعنى اتركي والخطاب فيه لمحبوبته فاطمة وكذا في فنبئيني واتقيه متكلم من الاتقاء بمعنى

الاجتناب والمغيب بالغين المعجمة والياء والباء الموحدة كحبيب المخفي من الامر ونبئيني بالنون والموحدة المشددة والهمزة امر من نبأ

بمعنى اخبر يعني واگذار اى فاطمه اينچنان چيزى را كه دانسته ام از او زود باشد كه پرهيزم از او ودورى كنم از او ولكن با مرهاى پنهانى

كه نميدانم من پس خبردار كن مرا انكه بيجا نيا ورم الهاء را در حق تو مغني في ماذا شاهد در ماذا هيئت تركيبي است كه

يا اسم جنس وبمعنى شيء است ويا موصول وبمعنى الذي است اى دعي شيئا علمته او دعي الذي علمته باب الذال المعجمة

بعد الالف ذَا لَ الَّذِي وَاَبِيكَ يَعْرِفُ مَالِكًا وَالْحَقُّ يَدْفَعُ تُرُّهَاتِ الْبَاطِلِ هو من مقطوعة لجرير

بن عطية بن الخطفى التميمي يخاطب بها يحيى بن عقبة الطهوي والفرزدق وقبله اَطُهَيَّ قَدْ غَرِقَ الْفَرَزْدَقُ فَاعْلَمُوا

فِي الْيَمِّ ثُمَّ رَمَى بِهِ فِي السَّاحِلِ مَنْ كَانَ يَمْنَعُ يَا طُهَيُّ نِسَاءَكُمْ اَمْ مَنْ يَكُرُّ وَرَاءَ سَرْجِ

الْجَاهِلِ ذَا لَ الَّذِي الخ اِنَّا نَزِيدُ عَلَى الْحُلُومِ حُلُومَنَا فَضْلًا وَنَجْهَلُ فَوْقَ جَهْلِ الْجَاهِلِ

الواو في وابيك للقسم ويعرف صلة الذي ومالك اسم رجل ويدفع بالدال والعين المهملتين بينهما فاء مضارع من الدفع الترهات

بالمثناة والراء المهملة المشددة المضمومتين والهاء جمع ترهة وهي كقبرة الطريق الصغير المتشعب من الجادة والباطل خلاف

الحق يعني اينم بقسم بپدر توان چنان كسيكه ميشناسد مالك را وحال انكه سخن حق دفع ميكند راههاى كج باطل را مغني في

الجملة المعترضة من باب الثاني شاهد در وقوع جملة قسميت كه وابيك بوده باشد معترضه در ميان موصول كه الذي بوده

باشد ~~معترضه در ميان موصول كه الذي بوده باشد~~ وصلة او كه يعرف مالكا است ذَاكَ خَلِيلِي وَذُو يُوَاصِلُنِي

يَرْمِي وَرَائِي بِامْسَهْمِ وَامْسَلِمَهْ هو من ابيات لبجير بن غنمة الطائي وقبله وَاِنَّ مَوْلَايَ ذُو يُعَيِّرُنِي لَا

اِحْنَةٌ بَيْنَنَا وَلَا جَرِمَهْ قوله ذاك اشارة الى قوله مولاي المذكور فيما قبله وذو بمعنى الذي ويواصل مضارع من المواصلة

ضد المفارقة لكن هنا بمعنى المحافظة والوراء الخلف وهنا بمعنى الغيبة والسهم واحد السهام والسلمة بالسين المهملة المفتوحة و

اللام المكسورة والميم والهاء واحدة السلام وهي ككتاب الحجارة اي يذب عني في غيبتي ويحمي عرضي بالسهم والحجارة يعني اين دوست

من دوست وان چنان كسى است كه محافظت ميكند مرا در حالتيكه رفع ميكند در پشت سر من ويهلني من بدبو او عرض ناموس

من بتير وسنگ قطر في اداة التعريف مغني في ام شاهد در بودن ام است از براى تعريف مثل الف ولام اى با

لسهم والسلمة ذَكَرْتُكِ وَالْخَطِّيُّ يَخْطُرُ بَيْنَنَا وَقَدْ نَهِلَتْ مِنَّا الْمُثَقَّفَةُ السُّمْرُ هو من ابيات لابي

عطاء السندي اسمه افلح بن يسار مولى بني اسد وبعده فَوَاللّٰهِ لَا اَدْرِي وَاِنِّي لَصَادِقٌ اَدَاءٌ عَرَانِي

مِنْ حِبَابِكِ اَمْ سِحْرُ فَاِنْ كَانَ سِحْرًا فَاعْذُرِينِي عَلَى الْهَوٰى وَاِنْ كَانَ دَاءً غَيْرَهُ

فَلَكِ الْعُذْرُ الخطاب في ذكرتك للمحبوبة والخطي نسبة الى الخط وهو بفتح الخاء المعجمة وتشديد الطاء المهملة موضع باليمامة

باب الذال المعجمة بعد الالف

بأسهم

يسر

يجنب لين الرماح لانها تباع بلا انه منتبها او اراد الرمح الخطي ويخطر بفتح المضارعة وسكون الخاء المعجمة وكسر الطاء وضم الراء
بمعنى يهتز ويضطرب وهلت بكسر الهاء ماض من النهل وهو بالنون المفتوحة اول الشرب والثقفة بالمثلثة والقاف والفاء اسم مفعول
اراد بها الرماح المسواة واصله من الثقاف وهو ككتاب ما تسوى به الرمح والسمر بالسين والراء المهملتين كقفل جمع اسمر من السمرة
وهي لون بين البياض والسواد يعني ياد كردم ترا وحال آنكه نيزه خطي ميلرزيد وحركت ميكرد درميان ما وحال آنكه بتحقيق كه آشاميده
بود از خون ما نيزها ما اسمر كرده شده خاكستري رنك مغني في الجملة التابعة لجملة لها محل من باب الثاني شاهد در بودن
جمله وقد نهلت منا الخ است بدل اشتمال از جمله والخطي يخطر بيننا بنا بر قول بعضي يا بودن جمله تابعه ساننده شد بدلا لنفي معنى
از جمله اولى ذم المنازل بعد منزلة اللوى والعيش بعد اولئك الايام هو من قصيدة لجرير بن عطية الخطفي
التميمي يهجو بها الفرزدق الشاعر اولها سرت الهموم فبتن غير نيام واخو الهموم يروم كل مرام ذم المنازل
الخ ولقد اراني والجديد الى البلى في موكب ظرف الحديث كرام قوله ذم امر من الذم خلاف المدح والمنازل
جمع منزل وبمعناه المنزلة والتاء فيه للاستمرار للموحدة كاهل وبعد في الموضعين ظاهر عن بعدها والمضاف مقدر اي بعد
مفارقة منزل اللوى وبعد مضي اولئك الايام واللوى بكسر اللام وفتح الواو مقصورا اسم موضع قوله والعيش بالنصب عطف
على المنازل وهو بمعنى المحبوب يعني مذمت بكن منزلهاى را درحالتيكه بعد از مفارقت كردن منزل لوى است ومذمت بكن
زندكانى را درحاليكه بعد از كذشتن آن روزكارهائى است كه در آن منزل لوى بوديم تصريف في الامر من المضاعف
شاهد در ذم است كه امر از مضاعف است ودرميم او فتح وكسر وضم هرسه روايت شده است باب الراء المهملة
بعد الالف رأيت رجلا اما اذا الشمس عارضت فيضحى واما بالعشي فيخصر هو من قصيدة لعمر
ابن ربيعة المخزومي وقبله على انها قالت غداة لقيتها بمدفع اكنان اهذا المشهر قفي فانظري
يا اسم هل تعرفينه اهذا المغيري الذي كان يذكر اهذا الذي اطريت نعتا فلم اكد
عليك انساه الى يوم اقبر لئن كان اياه لقد حال بعدنا عن العهد والانسان قد
يتغير فقالت نعم لا شك غير لونه سرى الليل يحيي نصه والتهجر رأت رجلا الخ
اخا سفر جواب ارض تقاذفت به فلوات فهو اشعث اغبر قليل على ظهر المطية ظله
سوى ما نفى عنه الرداء المحبر المستتر في رأت يرجع الى المحبوبة واراد بقوله رجلا نفسه حيث وصفها بالفقر وعدم
الثبات وعارضت بالعين والراء المهملتين والضاد المعجمة بمعنى ارتفعت ويضحى بالضاد المعجمة والحاء المهملة كيرضى اي تصيبه الشمس
او من ضحي يضحو اي بمعنى يبرز والعشي بفتح العين المهملة وكسر الشين المعجمة وتشديد الياء آخرتها ويخصر بفتح المضارعة وسكون الخاء
المعجمة وفتح الصاد وضم الراء المهملتين مضارع من الخصر وهو كفرس الم البرد يعني ديد آن محبوبه مردى فقيرى راكه اما در وقتيكه آفتاب بلند
شد پس آن مرد كرم ميشد بحرارت آن آفتاب واما در وقت عصر پس مى رسيد باو سوزش سرما مغني في اما شاهد در قلب
شدن ميم اول اما اول است بيا بجهت تخفيف رؤية الفكر ما يؤل له الامر معين على اجتناب التواني لم يسم قائله
اول المصراع الثاني الراء من الامر والرؤية النظر بالعين وبالقلب والفكر اعمال النظر في الشيء وما الموصولة مفعول لرؤية ويؤل مضارع
آل بمعنى رجع والمعين بالعين المهملة والنون اسم فاعل من الاعانة بمعنى النصرة والاجتناب بالجيم والمثناة والنون والموحدة
التباعد والتواني بفتح المثناة والواو والنون المكسورة والياء التكاسل يعني نيك نظر كردن فكر چيزيراكه بازكشت ميكند
بسوى او مر يارى كننده است بر دور كردن سستي وكسالت سيوطي في الاشباه شاهد در كسب نمودن رؤية مؤنث است تذكير
را از مضاف اليه مذكر كه الفكر بوده باشد بقرينه عود ضمير مذكر در له بسوى او رأيت الله اكبر كل شيء محاولة و
اكثرهم جنودا هو من قصيدة لخداش بن زهير قوله رأيت بصيغة المتكلم بمعنى علمت واكبر افعل من الكبر ضد الصغر قوله
محاولة تميز عن النسبة وهو بالحاء المهملة والواو المفتوحة القدرة والطاقة قوله واكثرهم بالنصب عطف على اكبر والجنود
جمع جند وهو بالجيم والنون والدال المهملة كقفل الجيش يعني دانستم خداوند را بزركتر از هر چيزي از حيثيت طاقت و
قدرت وبيشتر از ايشان جماعت از حيثيت لشكر قطر وسيوطي في افعال القلوب شاهد در رأيت بمعنى علمت است كه نصب
داده است دو مفعول را كه يكى لفظ الله ودوم اكبر كل شيء بوده باشد رأيت الناس ما حاشا قريشا فانا نحن
افضلهم فعالا هو من قصيدة للاخطل واسمه غياث بن غوث التغلبي قوله رأيت بصيغة المتكلم بمعنى عرفت وبا
بمعنى علمت فتعدت مفعولين اي رأيت الناس ومنا وقريش كزبير ابو قبيلة معروف والمراد هنا قبيلة والفعال بفتح الفاء الكرم و
بكسرها جمع فعل يعني شناختم مردمان را پس بدرستيكه ما افاضل از ايشان هستيم از حيثيت كرم وكردار سواى قبيلهٔ قريش

که ایشان از ما فاضلترند مغنی فی خاشا شاهد در ما است که بنا بر قولی مصدریه واقع شده است و داخل شده
است بر حاشا از روی قلت رایت الولید بن الیزید مبارکا شدیدا باعباء الخلافة کاهله هو من قصیدة
لابن میادة واسمه الرماح بن ابرد بن ثوبان ومیادة اسم امه سوداء انسب الیها یمدح بها الولید بن عبد الملک بن مروان و
قبله همت بقول صادق ان اقوله وانی علی رغم العداة لقائله رایت الولید الخ اضاء سراج الملک
فوق جبینه غداة تناجی بالنجاح قوابله قوله رایت بصیغة المتکلم بمعنی ابصرت والولید بالواو والدال المهملة
کامیر اسم ممدوح الشاعر والمبارک اسم مفعول بمعنی صاحب البرکة والاعباء جمع عبء هو بالعین المهملة والموحدة والهمزة
کحبر کل ثقل من غرم او غیره واراد بذلک امور الخلافة الشاقة وروی مکانه احناء وهو بالحاء المهملة والنون والمد من الامور
متشابهها والکاهل ما بین الکتفین یعنی دیدم ولید پسر یزید را بابرکت در حالتیکه صاحب قوة بود بر داشتن سنگینیهای
بار خلافت ابن میادة دوش او فقط و سیوطی نیز در اعراب ما لا ینصرف مغنی فی ال شاهد در دخول الف و لام زائده است در
الیزید با وجود اضافه بجهت ضرورت و چون که غیر منصرف است الف و لام داو داخل شده است جر او بکسر شده است رایت
بنی غبراء لا ینکروننی ولا اهل هذاک الطراف الممدد هو من قصیدة لطرفة بن العبد البکری وهی احدی المعلقات
السبعة وقبله وما زال تشرابی الخمور ولذتی وبیعی وانفاقی طریفی ومتلدی الی ان تحامتنی العشیرة کلها
وافردت افراد البعیر المعبد رایت بنی غبراء الخ الا ایهذا اللائمی احضر الوغی وان اشهد اللذات
هل انت مخلدی فان کنت لا تستطیع دفع منیتی فدعنی ابادرها بما ملکت یدی قوله بنی غبراء بالغین
المعجمة والموحدة والراء المهملة والمد کحمراء اراد بها اللصوص والفقراء او الاضیاف وقیل اهل الارض وبنوها اهلها قوله لا ینکروننی
ای لا ینکرون شجاعتی وسخاوتی واراد باهل الطراف الاغنیاء او اهل السماء وهو بالطاء والراء المهملتین والفاء ککتاب البیت من
الادیم والممدد بالدالین المهملتین اسم مفعول وکنی بممدده عن تعظیمه یعنی دیدم اهل زمین را یا دزدان یا فقرا یا مهمانهای
را که انکار نمیکردند مرا در شجاعت و سخاوت و نه اهل این خیمهای کشیده شده سیوطی در اسم الاشارة شاهد در داخل
شدن ها تنبیه با کاف خطاب است در هذاک بدون داخل شدن لام در او رایت ذوی الحاجات حول بیوتهم
قطینا لهم حتی اذا انبت البقل هو من قصیدة لزهیر بن ابی سلمی المزنی یمدح بها سنان بن ابی حارثة المری وقبله
اذا السنة الشهباء بالناس اجحفت ونال کرام المال فی الحجرة الاکل رایت ذوی الخ هنالک ان یستخبلوا
المال یخبلوا وان یسئلوا یعطوا وان ییسروا یغلوا وفیهم مقامات حسان وجوهها واندیة
ینتابها القول والفعل علی مکثریهم حق من یعتریهم وعند المقلین السماحة والبذل اراد بذوی الحاجات
المساکین والقطین بالقاف والطاء المهملة والنون فعیل من قطن بالمکان ای قام او بمعنی الحزم والاتباع وانبت هنا بمعنی
نبت وهو بالنون والموحدة والمثناة بمعنی خرج والبقل بالموحدة والقاف کفلس مطلق البزور والخضراوات یعنی دیدم صاحبان
حاجت و فقرا را که در اطراف خانهای ایشان اقامت کننده بودند و ملازم مردم خانه ایشان بودند تا زمانیکه بروید گیاه و سبزی
مغنی فی الباء شاهد در انبت از باب افعال است که بمعنی نبت ثلاثی مجرد آمده است رایتک لما ان عرفت وجوهنا
صددت وطبت النفس یا قیس عن عمرو هو من ابیات لرشید بن شهاب الیشکری یخاطب بها قیس بن مسعود بن خالد
الیشکری ویعیره بطلب ثار حمیمه عمرو المذکور فی البیت یقول ان خوف القتل وشدة باس اعیان قومنا هو الذی منعک من
ان تدرک ثار حمیمک عمرو قوله رایتک بصیغة المتکلم بمعنی ابصرتک وکلمة ان زائدة وعرفت بصیغة الخطاب واراد بالوجوه الاعیان
وصددت بالصاد والدالین المهملات مخاطب من الصدود بمعنی الاعراض وطبت بالطاء المهملة والموحدة مخاطب من طاب یطیب
لذوذکا قوله عن عمرو بحذف المضاف ای عن قتل عمرو یعنی دیدم ترا اگر چون شناختی اعیان و بزرگان ما را و دانستی که با ایشان
مقاومت نمیتوانی کرد در جنگ کردن بجهت طلب کردن خون خویش خود که عمرو بوده باشد روی گردانیدی و گردیدی از ما و پاکیزه
هستی از حیثیت نفس و خوشدل هستی ای قیس از کشته شدن عمرو سیوطی در المعرف باداة التعریف و در باب التمییز شاهد
در زیاد شدن الف و لام است در تمیز که النفس بوده باشد بجهت ضرورت شعر چونکه در اصل طبت نفسا بوده است رب حی
عرندس ذی طلال لا یزالون ضاربین القباب لم نجد قائله الحی بفتح الحاء المهملة وتشدید الیاء البطن من بطونهم و
العرندس بالمهملات وبعد الراء نون کسفرجل من الابل الشدید والاسد والمراد هنا القوی الشجاع والطلال بالطاء المهملة
کسحاب الحالة الحسنة والهیئة الجمیلة والرقاب بالراء المهملة والقاف والموحدة ککتاب جمع رقبة وهی العنق وروی مکانه القباب
بالقاف والموحدتین ککتاب جمع قبة وهی التی تتخذ من الادیم والخشب واللبد یعنی بسا جماعت صاحب شجاعت و قوتی که صاحب حال

یزید بن

بند

نیك وهیئت نیکی هستند که همیشه زنند اند کردن نهاد شمنان ایشان را با نیزهای خالها را مغنی فی حذف نون التثنیة والجمع من باب
الخامس شاهد در ثبوت نون جمع است در ضاربین با وجود اضافة شدن او بسا الرقاب چنین تاویل کرده اند بعضی و دا بضاربین
ضاربی الرقاب بحذف نون و بعضی بضاربین للرقاب بحذف حرف جر رُبَّ رِفْدٍ هَرَقْتُهُ ذٰلِكَ الْيَوْمَ وَاَسْرَىٰ مِنْ
مَعْشَرٍ اَقْيَالِ هو من قصیدة للاعشى همدان واسمه عبد الرحمن یمدح بها الاسود بن المنذر بن امرء القیس بن النعمان و
قبله اِنْ يُعَاقِبْ يَكُنْ غَرَامًا وَاِنْ يُعْطِ جَزِيلًا فَاِنَّهُ لَا يُبَالِي رُبَّ رِفْدٍ الخ وَشُيُوخٍ حَرْبَىٰ بِشَطَّيْ اَرِيكٍ وَ
نِسَاءٍ كَاَنَّهُنَّ السَّعَالِي وَشَرِيكَيْنِ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْمَالِ وَكَانَا مُخَالِفَيْ اَقْلَالِ اول المصراع الثانی المیم من الیوم
وکلمة رب هنا للتکثیر والرفد بالراء والدال المهملتین بینهما فاء کحبر بمعنی العطاء واراد به هنا الدم وکفلس القدح الکبیر ولعله
اراد به هنا جماجم الرؤس وهرقته بصیغة المتکلم اصله ارقته بالراء المهملة والقاف بمعنی صببته ابدلت الهمزة هاء واسری بکسر
جمع اسیر وهو بالسین والراء المهملتین کامیر المقید والمعشر الجماعة والاقیال بالقاف والیاء جمع قیل وهو بالفتح الملك من
ملوك حمیر واسم رجل من عاد وروی بالمثناة مکان الیاء وهو جمع قتل بالکسر العدو ای رب اسری من معشر اقیال ملکهم یعنی
چه کاسهای سری که این صفت دارد که افکندم از ایشان چه بسیار عطائی یعنی خونیکه ریختم از ادر این روز و چه بسیار اسیرانی که این صفت
داشتند که از کروهی بودند که این صفت داشتند که پادشاهان حمیر یا آنکه دشمنان بودند که مالك شدم ایشان را مغنی فی الجهة
السادسة من باب الخامس شاهد بر عدم تعلق من معشر معشر است باسری بنا بر مذهب ابو علی بلکه صفة است از برای او
تا آنکه معطوف بر مجرور رب که واسری است خالی نباشد از صفت رُبَّمَا الْجَامِلُ الْمُؤَبَّلُ فِيهِمْ وَعَنَاجِيجُ بَيْنَهُنَّ الْمِهَارُ
هو من قصیدة لابی داود واسمه جاریة بن الحجاج الایادی یصف بها قبیلته وخلو منازلهم ومواشیهم بانهم ارتحلوا عنها مع
کونهم ارباب ابل وخیل وجیاد اولها اَوْحَشَتْ مِنْ سُرُوبِ قَوْمِي تِعَارٌ فَاَرُومٌ فَشَابَةٌ فَالسِّتَارُ بَعْدَ مَا كَانَ سِرْبُ
قَوْمِي حِينًا لَهُمُ النَّخْلُ كُلُّهَا وَالْبِحَارُ وَقَدَامَتْ دِيَارُهُمْ بَطْنَ فَلْجٍ وَاَمْصَرَ بِهِمْ لِصَيْفِهِمْ تَعْشَارُ رُبَّمَا
الْجَامِلُ الخ وَرِجَالٌ مِنَ الْاَقَارِبِ بَانُوا مِنْ حُذُوقٍ هُمُ الرُّؤُسُ الْخِيَارُ قوله ربما بالتخفیف للضرورة والجامل بالجیم
والمیم المکسورة القطیع من الابل مع رعاته وارباته والمؤبل بالهمزة والموحدة المشددة اسم مفعول یقال ابل مؤبل ای المتخذ
للقنیة ای الخراج والعناجیج جمع عنجوج وهو بالعین المهملة والنون والجیمین کعصفور الجواد من الخیل والمهار بالراء المهملة ککتاب
جمع مهر کقفل وهو ولد الفرس یعنی بسا قطعهای شترانی با شبانانی که مهیا شده بود از برای قنیه وخراج دادن در ایشان بود
و اسبهای نجیبی که در میان ایشان بود کرههای ایشان سیوطی فی حروف الجر مغنی فی رب وفی ما شاهد در رب است که بجهة
ملحق شدن ما کافه باو ملغی شده است از عمل جر و داخل شده است بر جملهٔ اسمیه و فارسی قایل شده است باینکه لفظ ما نکره
موصوفه بجمله است بحذف مبتداء ای رب شیء وهو الجامل رُبَّمَا اَوْفَيْتُ فِي عَلَمٍ تَرْفَعَنْ ثَوْبِي شَمَالَاتُ هو من ابیات
لجذیمة الابرش وهو ابن مالك بن فهم ملك الحیرة وهو صاحب الزباء وقیل هو لتابط شرا وبعده فِي فِتُوٍّ اَنَا رَابِئُهُمْ لَيْتَ شِعْرِي
مَا اَمَاتَتْهُمْ وَهُمْ نَاتُوا ثُمَّ اَبْنَا غَانِمِينَ وَكَمْ مِنْ اُنَاسٍ قَبْلَنَا فَاتُوا قوله ربما بالتخفیف للضرورة واوفیت بالواو
والفاء متکلم بمعنی اشرفت والعلم بالعین المهملة کفرس الجبل واراد به هنا الامور العظیمة الشاقة وترفعن مضارع من الرفع
والشمالات بفتح الشین المعجمة جمع شمال وهی الریح التی تهب من ناحیة القطب یعنی چه بسیار که مشرف شدم و بر آمدم بر
کوهی که بالا میبرد جامه مرا بادهای شمال سیوطی فی حروف الجر مغنی فی رب وفی ما شاهد در رب که بجهة ملحق شدن
ما کافه بر آن ملغی شده است از عمل جر و داخل شده است بر جملهٔ فعلیه بصیغهٔ ماضی که اوفیت بوده باشد مغنی فی رب شاهد
در رب است که در اینجا بمعنی تکثیر و افتخار آمده است سیوطی فی نون التاکید شاهد در مؤکد شدن فعل مضارع است
که ترفعن بوده باشد بنون تاکید خفیفه بعد از تقدم رب بر او رُبَّمَا تَكْرَهُ النُّفُوسُ مِنَ الْاَمْرِ لَهُ فَرْجَةٌ كَحَلِّ الْعِقَالِ
هو من ابیات لاعرابی انشده حین اخبر بموت الحجاج ورواه ایضا فی ابیات لامیة بن الصلت وفی ابیات لحنیف بن عمیر
الیشکری قالها حین قتل حکم بن الطفیل یوم الیمامة وقیل هو لنهار اخت مسیلمة الکذاب والاول اصح وقبله یا قلیل العزاء
فِي الْاَهْوَالِ وَكَثِيرَ الْهُمُومِ وَالْاَوْجَالِ اِصْبِرِ النَّفْسَ عِنْدَ كُلِّ مُلِمٍّ اِنَّ فِي الصَّبْرِ حِيلَةَ الْمُحْتَالِ لَا تَضِيقَنَّ بِالْاُمُورِ
فَقَدْ تُكْشَفُ غَمَّاؤُهَا بِغَيْرِ احْتِيَالٍ رُبَّمَا تَكْرَهُ الخ قَدْ يُصَابُ الْجَبَانُ فِي آخِرِ الصَّفِّ وَيَنْجُو مُقَارِعُ
الْاَبْطَالِ اول المصراع الثانی الراء من الامر وتکره بفتح الراء المهملة مضارع کره کسمع ای ابا ه والنفوس فاعله ومفعوله
محذوف ای تکرهه والفرجة بالفاء والراء المهملة والجیم کطلحة التفصی والخروج من الهم والحل بفتح الحاء المهملة وتشدید اللام خلاف
الشد والعقال بالعین المهملة والقاف ککتاب الحبل الذی یشد به رکبتا البعیر لیمنعها عن القیام ای رب امر تکره النفوس

وله ذهاب سهل کسهول حل العقال یعنی رب غم سیزول عن قریب یعنی بسا چیزیکه ناخوش میدارد آنچیز را نفسها که آنچیز از جنس امراست که از برای او کشایش و باز شدنی است مثل کشاکشودن گره بند شتر شرحا العوامل فی النوع السابع جامی فی الموصولات مغنی فی ما شاهد در لفظ ما است که بمعنی شئ است و نکره و مجرد از معنی حرفیت است و ناقصه موصوفه جمله واقع شده است بحذف عائد که مفعول نکره است ای رب شئ تکرهه النفوس رُبَّمَا ضَرْبَةٍ بِسَيْفٍ صَقِيلٍ بَيْنَ
بُصْرَى وَطَعْنَةٍ نَجْلَاءَ هو من قصیدة لعدی بن الرعلاء الغسانی والرعلاء امه وقبله کم ترکنا بالعین عین
أُبَاغٍ مِنْ مُلُوكٍ وَسُوقَةٍ أَلْفَاءِ فرقة بینهم وبین نعیم ضَرْبَةٌ مِنْ صَحِيفَةٍ نَجْلَاءُ لَيْسَ مَنْ
مَاتَ فَاسْتَرَاحَ بِمَيْتٍ إِنَّمَا الْمَيْتُ مَيِّتُ الْأَحْيَاءِ إِنَّمَا الْمَيْتُ مَنْ يَعِيشُ كَئِيبًا كَاسِفًا بَالُهُ قَلِيلَ
الرَّجَاءِ وَأُنَاسٍ يُمَصَّصُونَ عِشَاءً وَأُنَاسٍ حُلُوقُهُمْ فِي الْمَاءِ الضربة مصدر مبنی للمرة من الضرب وکذا الطعنة من الطعن والصقیل بالصاد المهملة والقاف فعیل من صقل السیف اذا جلاه وبصری بالموحدة والصاد والراء المهملتین کحبلی بلدة بالشام ای بین اماکن بصری والنجلاء بالنون والجیم والمد کحمراء یقال طعنة نجلاء ای واسعة یعنی بسا بکرشیه زدنی بشمشیر صاحب جلائی که در میان مکانهای بصری اتفاق افتاد و بسا بکرشیه طعنه نیزه که موضع الطعن کشاده و ظاهر بود جامی فی حروف الجر مغنی فی رب وفی ما شاهد در رب است که با وجود دخول ما کافه بر آن ملغی نشده از عمل و جر داده است ضربة را رُبَّ مَنْ أَنْضَجْتُ غَيْظًا صَدْرَهُ قَدْ تَمَنَّى لِيَ مَوْتًا لَمْ يُطَعْ هو من قصیدة لسوید بن ابی کاهل الیشکری المکنی بابی سعد اولها بسطت رابعة الحبل لنا فوصلنا الحبل منها ما اتسع کیف یرجون سقاطی بعد ما جلل الراس مشیبا وصلع رُبَّ مَنْ انضج الخ ویرانی کالشجا فی حلقه عسرا مخرجه لا ینتزع ویحیینی اذا لاقیته واذا امکن من لحمی رتع قوله انضجت بالنون والضاد المعجمة والمیم متکلم یقال انضج اللحم ای جعله بالطبخ مشویا یمکن اکله والغیظ شدة الغضب وتمنی ماض من التمنی بمعنی الامل ویطع مجهول من الاطاعة ای ما حصل مطلبه من موتی یعنی بسا کسیکه باین صفت داشت که پخته کردم از حیثیت غیظ و خشم سینه او را بتحقیق که آرزو کرد از برای من مرگ او اطاعت کرده نشد و حاصل نشدن مطلب وان مردن من شرحا العوامل فی النوع الثانی مغنی فی من شاهد در من است که نکره موصوفه بجمله واقع شده است و باین سبب داخل شده است بر او رب رَبِّ وَفِّقْنِي فَلَا أَعْدِلَ عَنْ سَنَنِ السَّاعِينَ فِي خَيْرِ سَنَنْ لم یسم قائله قوله رب بکسر الباء اصله یا ربی حذف منه حرف النداء ثم یاء المتکلم وابقیت الکسرة دلیلا علیها ووفقنی امر من التوفیق وهو توجه الاسباب نحو المطلوب بالخیر واعدل متکلم من العدل بمعنی المیل والسنن بالسین المهملة والنونین فی الموضعین کفرس الطریقة والساعین اسم فاعل بصیغة الجمع من السعی یعنی ای پروردگار من توفیق بده مرا پس میل نکنم از طریقه سعی کنندگان در بهتر طریقه قطر فی نائب فعل المضارع سیوطی فی اعراب لفعل شاهد در منصوب بودن اعدل است بان مقدره بعد از فائی که مسبوق است بفعل طلب که وفقنی بوده باشد چونکه در مقام دعا است رُبَّهُ فِتْيَةً دَعَوْتُ إِلَى مَا يُورِثُ الْمَجْدَ دَائِبًا فَأَجَابُوا لم یسم قائله الفتیة بکسر الفاء وسکون المثناة وفتح الیاء والهاء جمع فتی وهو السخی الکریم ودعوت متکلم من الدعاء بمعنی الطلب وما موصولة ویورث بالراء المهملة والمثلثة بمعنی یکسب علی طریق الاستعارة والمجد بالجیم والدال المهملة کفلس نیل الشرف ودائبا بالدال المهملة والهمزة والموحدة بمعنی دائما وهو صفة لمصدر محذوف ای ایراثا دائبا واجابوا ماض بصیغة الجمع من الاجابة یعنی بسا ایشان از حیثیت بخشندگان و کریمانی چند که خواندم ایشان را بسوی چیزیکه باعث میشود و کسب میکند رسیدن بسوی شرف را کسب کردن همیشگی پس اجابت کردن دعوت مرا مغنی فی المواضع التی یعود الضمیر فیها علی ما تاخر عنه لفظا ورتبة من باب الرابع شاهد در جواز تقدیم ضمیر مفرد مجرور برب است که مرجع که فتیة بصیغه جمع بوده باشد باعتبار بودن او یکی از مواضعی که جایز است در او اضمار قبل الذکر لفظا ورتبة رَجُلَانِ مِنْ مَكَّةَ أَخْبَرَانَا إِنَّا رَأَيْنَا رَجُلًا عُرْيَانًا لم یسم قائله قوله رجلان بفتح الراء وسکون الجیم تثنیة رجل کعضد وانما سکنت جیمه للضرورة واخبرانا ماض بصیغة التثنیة من الاخبار بمعنی الاعلام وان بکسر الهمزة والعریان کالغفران العاری من اللباس یعنی دو مردان مکه خبر دادند ما را که بدرستیکه ما دیدیم مردی که خالی از لباس است مغنی فی الجملة الواقعة مفعولا من باب الثانی شاهد در بودن جمله انا رأینا رجلا است در محل نصب بنا بر مفعول ثانی و ثالث بوده باشد از برای اخبرنا وضمیر متکلم در او مفعول اول او است رَدَدْتُ بِمِثْلِ السَّيِّدِ نَهْدٍ مُقَلِّصٍ کَمِیشٍ إِذَا عِطْفَاهُ مَاءً تَحَلَّبَا هو من قصیدة لربیعة بن مقروم بن قیس الضبی وقبله وَوَارِدَةٍ كَأَنَّهَا عُصَبُ الْقَطَا تُثِيرُ عَجَاجًا بِالسَّنَابِكِ أَصْهَبَا قوله رددت جواب رب المقدرة بعد الواو فی وواردة ای رب قطیع خیل موارد فورد

عنی قوله بمثل السید ای بفرس مثل السید وهو بکسر السین والدال المهملتین بینهما یاء ساکنة الذئب النهد بالنون والدال
المهملة کفلس الضخم والمقلص بالقاف واللام المشددة المکسورة والصاد المهملة بمعنی طویل القوایم والکمیش بالشین المعجمة کامیر شدید
الجری وعطفاه تثنیة عطف وهو بالعین والطاء المهملتین والفاء کحبر الجانب ثحلبا بفتح المثناة والحاء المهملة واللام المشددة ولو حد
من ثحلب العرق اذا سال یعنی اسبان وارد شوند چند که باز کرداینده ام از خود باسپی که مثل گرگ چابک دراز دست و پا شدید
بود که هرگاه عرق میکردد پهلوی او جاری میشد از حیثیت باب مغنی فیما افترق فیه الحال والتمیز من باب الرابع شاهد
در تقدیم تمیز است که ماء بوده باشد بر عامل خود که ثحلبا است باعتبار بودن عامل بدو فعل متصرف بنا بر اسند الا ابن مالک
وجواب داده اند ازاو باینکه عطفاه مرفوع است به ثحلب محذوف قبل از او که ثحلب مذکور مفسر او است و ماء مفعول است زیرا که ثحلب مجرد
والف ثحلبا از برای تثنیه است ای فاعل ماپس مقدم نشده است تمیز بر عاملش بلکه موخر است ازاو رَسْمُ دَارٍ وَقَفْتُ فِی

طَلَلِهِ کِدْتُ اَقْضِی الْغَدَاةَ مِنْ جَلَلِهِ هو مطلع قصیدة لجمیل بن عبد الله ابن معمر وبعده مُوحِشًا مَا تَرٰی

اَحَدًا یَنْسِجُ الرِّیحُ شُرْبَ مُعْتَنِدٍ لَهُ وَصَرِیعًا مِنَ الثُّمَامِ تَرٰی عَارِمَاتُ الْمَدَبِّ فِی اَسَلِهِ رسم
الدار ما کان من آثارها لاصقا بالارض کالرماد وغیره ووقفت بالواو والقاف المفتوحة والفاء متکلم من الوقوف یقال وقف
فلان ای دام قائما والطلل بالطاء المهملة کفرس ما شخص من آثار الدار والضمیر فیه للرسم کدت متکلم من کاد بمعنی قارب واقضی بالقاف والضاد المعجمة
متکلم من قضی فلان ای مات والغداة نصب علی الظرف ای فی الغداة وهو ما بین صلوة الفجر وطلوع الشمس وفی مکانه المحبوب وهو ضد
الموت قوله من جلله بفتح الجیم واللام ای من اجله یعنی بسا علامت خانه که مدتی ایستادم در اثرهای کهنه او و نزدیک شده بود که بمیرم
در وقت صبح از جهت او سیوطی فی حروف الجر مغنی فی رب شاهد در مجرور شدن رسم است برب مقدر بدون تقدیم واو
یا فا یا بل بر او ای رب رسم مغنی فی جلل شاهد در من جلله است که بمعنی اجله است و بعضی گفته اند که بمعنی من عظمه است ای من
عظیم امره فی عینی رَسْمُ عَفَا مِنْ بَعْدِ مَا قَدِ انْمَحٰی قَدْ کَادَ مِنْ طُولِ الْبِلٰی اَنْ یَمْصَحَا هو من ابیات لرؤبة بن العجاج
رؤبة التمیمی وقیل للذی الرمة یصف بها دیار محبوبته بانه کادان یمصح رسم الدار ما کان من اثرها لاصقا بالارض کالرماد وغیره
وهو مبتدا وعفا صفته وهو بالعین المهملة والفاء ماض بمعنی اندرس انمحی بالنون والحاء المهملة ماض ای ذهب اثره وجملة قد کاد خبر
رسم والبلی بکسر الموحدة مقصورا الاندراس ویمصح بفتح المضارعة والصاد والحاء المهملتین ای یذهب اثره بالکلیة یعنی علامت خانه
که این صفت دارد که کهنه شده است بعد از این که بتحقیق که برطرف شده است اثر او بتحقیق که نزدیک است از طول کهنگی اینکه برطرف
شود نشانه او بالکلیه شرح العوامل فی النوع الحادی عشر سیوطی و جامی فی افعال المقاربة شاهد در وارد شدن
خبر کاد است باان بر سبیل ندرت که ان یمصح بوده باشد رَضِیعَیْ لِبَانٍ ثَدْیَ اُمٍّ تَحَالَفَا بِاَسْحَمَ دَاجٍ عَوْضُ لَا نَتَفَرَّقُ
هو من قصیدة للاعشی واسمه میمون بن قیس یمدح بها المحلق بن حنتم بن شداد وقد مرت قصته و سبب انشاده فی باب الثناء فی
قوله فیما قبله تشب لمقرورین الخ فمن شاء فلیرجع الیه وقبله لعمری لَقَدْ لَاحَتْ عُیُونٌ کَثِیرَةٌ اِلَی ضَوْءِ نَارٍ فِی یَفَاعٍ
تُحَرَّقُ تُشَبُّ لِمَقْرُورَیْنِ یَصْطَلِیَانِهَا وَبَاتَ عَلَی النَّارِ النَّدٰی وَالْمُحَلَّقُ رَضِیعَیْ لِبَانٍ الخ یَدَاکَ یَدَا صِدْقٍ
فَکَفٌّ مُفِیدَةٌ وَکَفٌّ اِذَا مَا ضُنَّ بِالْمَالِ تُنْفِقُ قوله رضیعی تثنیة رضیع وهو بالراء والعین المهملتین بینهما ضاد معجمة
فعیل من رضع امه ای امتص ثدیها وهو حال من الندی والمحلق المذکورین فیما قبله وقال بعضهم انه خبر بعد خبر لا حال واللبان
ککتاب الرضاع واللبن والثدی بالمثلثة والدال المهملة والیاء کفلس معروف تحالفا بفتح المثناة والحاء المهملة والفاء ای حلف کل واحد
منهما واسحم بالسین المهملة والحاء المهملة افعل من السحم بمعنی السواد والداجی بالدال المهملة والجیم بمعنی المظلم واراد باسحم داج الدم
یغمس فیه ایدی المتحالفین او زق الخمر او الرحم او رماد او ماء تلک النار او اللیل وقیل المراد منه ابو قوم المحلق قوله لا نتفرق بالیاء لا بصیغة
المتکلم کما قاله بعضهم ای لا یفارق کل منهما صاحبه ابدا یعنی دو شیرخورنده از یک پستان مادری که هم قسم شده اند در تاریکی
جای تاریکی و مراد رحم مادر است که هرگز مفارقت نکنند یکدیگر را مغنی فی عوض و فی اللام و فی الجهة الساسة من باب الخامس
شاهد در عوض است که ظرف است از برای لا نتفرق و در موضع نفی استعمال شده است و مقدم شده است بر لا نافیه که صدارت
طلبست بجهة توسع در ظروف و بعضی گفته اند که عوض قسم واقع شده است و اسم مبنی است رَمَانِیَ الدَّهْرُ بِالْاَرْزَاءِ حَتّٰی

فُؤَادِی فِی غِشَاءٍ مِنْ نِبَالٍ فَصِرْتُ اِذَا اَصَابَتْنِی سِهَامٌ تَکَسَّرَتِ النِّصَالُ عَلَی النِّصَالِ

هما لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین یشکو دهره الارزاء جمع رزء وهو بالراء المهملة والزاء المعجمة والهمزة کقفل المصیبة
والفؤاد کغراب القلب والغشاء بالغین والشین المعجمتین والمد ککتاب الغطاء والنبال ککتاب جمع نبل وهو بالنون والموحدة کفلس
السهام العربیة والسهام بالسین المهملة ککتاب جمع سهم وهو النبل والنصال بالنون والصاد المهملة ککتاب جمع نصل کفلس وهو

مغني

سيوطي

مغني

شرح العوامل

سيوطي

مغني

سال

حديدة السهم والرمح يعني افكند مرا روزگار بمصيبتها تا انكه دل من در پرده ايست كه پراست از تيرها عوض تير كه ديد بودم من كه هرگاه مير سيد مرا تيرها، چند ميشكست پيكانهاى تير بر روي پيكانها نه تيرها مطول في الخطبة در مقام تمثيل باو در معرض شكايت از روزگار و مناسبت مضمون او با احوال خود ذكر كرده است رماني بامر كنت منه ووالدي بريا ومن اجل الطوي رماني هو من ابيات لضابئ بن الحارث البرجمي ونسبه بعضهم الى عمرو بن احمر الباهلي واخر الى الازرق الباهلي وكان خاصم رجلا عند الحاكم على بئر فقال الرجل هو لص ابن لص فقال الابيات قبله دعاني لصا من لصوص وما دعا بها والدي فيما مضى رجلان قوله رماني اى قذفني واراد بالامر اللصوصية والطوي بفتح الطاء المهملة وكسر الواو والياء المشددة بمعنى الطوي وهو من طويت البئر اذا بنيتها بالحجارة اى من اجل خصومتي معه في البئر رماني او اراد بالطوي هنا الحقد لانه المطوي اى المضمر في القلب اى من اجل عداوة طوى في قلبه رماني يعني نسبت داد مرا بامري و مراد دزدي است كه بودم من و پدر من از ان امر بيزار و از جهة جنك من با او در امر چاه نسبت داد مرا بدزدي مطول في احوال المسند شاهد در حذف مسند است كه بريا بوده باشد كان خبر است زيرا كه بريا از براى والدي بنابر انكه والدي مرفوع باشد بر ابتدائيت بنابر قول جمهور بجهة تشويه مبان او و والدي در حكم كه برائت از سرقت بوده باشد اى كنت بريا منه ووالدي ايضا بريا او بري رويد بني شيبان بعض وعيدكم

تلاقوا غدا خيلي على سفوان تلاقوا جيادا لا تحيد عن الوغى اذا ما غدت في المأزق المتداني

تلاقوهم فتعرفوا كيف صبرهم على ما جنت فيهم يد الحدثان هو اول الابيات لوداك بن ثميل المازني يخاطب بها بني شيبان ويهددهم بالمحاربة وبين البيت الثاني والثالث ابيات لم يذكرها صاحب المغني وهو تلاقوا الكماة الغر من ال مازن ليوث طعان عند كل طعان مقاريم وصالون في الروع خطوهم بكل رقيق الشفرتين يماني اذا استنجدوا لم يسألوا من دعاهم لاية حرب ام لاي مكان قوله رويد بمعنى امهل و بني شيبان منادى بحذف حرف النداء وهو بالشين المعجمة والياء الموحدة والنون كسكران قبيلة وبعض وعيدكم مفعول رويد اى التهديد وتلاقوا بالقاف من التلاقي بمعنى وصول كل من الاحدين الاخر والخيل بالفتح جماعة الافراس وسفوان بالسين المهملة والفاء والواو والنون كغطفان اسم ماء على اميال من البصرة والجياد بالجيم والياء والدال المهملة ككتاب النجباء من الخيل لكن اراد بها الفرسان وتحيد بفتح المضارعة والحاء والدال المهملتين بينهما ياء ساكنة بمعنى تميل والوغى بالواو والغين المعجمة كفتى الحرب وكلمة ما بعد اذا زائدة وغدت ماض من غدا فلان اذا بكر والمأزق بالهمزة والزاء المعجمة والقاف كمجلس المضيق والمتدان بالتاء والدال المهملة والقاف المتقارب الصبر حبس النفس عن القلق والجزع والخبث بالخاء المعجمة والموحدة والثاء كفرس اثر الكراهة والحدثان بالحاء والدال المهملتين والثاء والنون كغطفان حوادث الدهر ومصائبه يعني واگذاريد اى بني شيبان بعضى از وعده دادن بدخود را ملاقات خواهيد كرد سواران مرا بر سر اب سفوان ملاقات خواهيد كرد سوارانيرا كه ميل نميكنند از جنك هرگاه صبح كنند در موضع تنك كاهى كه نزديك باشد بهم باشند ملاقات خواهيد كرد ايشانرا پس خواهيد شناخت كه چگونه است صبر ايشان برا اثر ناخوشى كه در ميان ايشان انداخته است دست حوادث و مصيبتهاى روزگار مغني فيما افترق فيه عطف البيان والبدل من باب الرابع شاهد در تلاقوا ثاني است كه بدل است از تلاقوا اول باب الزاء المعجمة بعده الالف زادت عليها الليل الظلام رواق ومن النجوم قلائد ونطاق هو لابي العلاء المعري واسمه عبد الله التنوخي اللغوي قوله زادت من الزيادة والمستتر فيه والبارز في عليها يرجع الى المحبوبة وجملة عليها الخ حال من الضمير المستتر في زادت وكذا جملة ومن النجوم الخ والظلام كسحاب ذهاب النور و الليل والرواق بالراء المهملة المفتوحة والواو والقاف الستر والقلائد بالقاف والهمزة والدال المهملة جمع قلادة معروف والنطاق بالنون والطاء المهملة والقاف ككتاب ثوب تلبسه المرأة فتشد به الوسط يعني زيارت كرد انمحبوبه در حالتيكه بود ان محبوبه را از تاريكي شب پرده و حال انكه از ستارها بود گردن بندها و كمربند از براى او و مراد جواهرى چند است كه در صفا و روشنى مثل ستاره ميماند مطول في احوال المسند اليه شاهد در اوردن مسند اليه است بلفظ ضمير بجاى اسم ظاهر كه ضمير مستتر در زادت بوده باشد بجهة ادعاء نمودن بانكه فكر ملتفت بغير او نخواهد شد هرگز زعم العواذل انني في غمرة صدقوا ولكن غمرتي لا تنجلي لم يسم قائله العواذل جمع عاذلة من العذل وهو بالعين المهملة والذال المعجمة بمعنى اللوم واراد بها الجماعة لا النساء العواذل بدليل قوله صدقوا والغمرة بالغين المعجمة والراء المهملة في الموضعين كطلحة الشدة وتنجلي بفتح المضارعة وسكون النون والجيم بمعنى تنكشف يعني گمان كردند جماعت ملامت كنندگان اين كه بدرستيكه من در شدت و سختى هستم راست گفتند ولكن سختى من برطرف نخواهد شد مغني في الجملة المستأنفة من باب الثاني مختصر مطول في الفصل والوصل شاهد در وقوع جمله صدقوا است استينافيه بيانيه و باين اعتبار فصل اورده اند و ازما قبلش زعم العواذل

مطول

مطول

مغني الباب الرابع باب الزاء المعجمة بعده الالف

مطول

مغني مختصر مطول

اِنْ سَيَقْتُلُ مَرْبَعًا اَبْشِرْ بِطُولِ سَلَامَةٍ يَا مَرْبَعُ هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفى التميمى يخاطب الفرزدق و بعده اِنَّ الْفَرَزْدَقَ قَدْ تَبَيَّنَ لُؤْمُهُ حَيْثُ الْتَفَتَّ خُشَشَاؤُهُ وَالْاَجْدَعُ الفرزدق كسفرجل لقب همام بن غالب صعصعة التميمى وهو شاعر معروف ومربع بالراء والعين المهملتين بينهما موحدة فى الموضعين كمرتفق لقب عوعة بن سعيد ابشر امر من ابشره اى سرّه البشرى وهو بالموحدة والشين المعجمة والراء المهملة كحبلى اسم لما اعطاه المبشر والسلامة بالسين المهملة كسماحة صحة الجسم والامن يعنى كمان كرد فرزدق اينكه بد رستيكه زود باشد كه بكشد مربع را مژده كانى بده بطول سلامت وتندرستى اى مربع مغنى فى ان شاهد دران بفتح همزه است كه مخففه از مثقله واقع شده است زَعَمْتُمْ اَنَّ اِخْوَتَكُمْ قُرَيْشٌ لَهُمْ اِلْفٌ وَلَيْسَ لَكُمْ اِلَافٌ اُولٰئِكَ اُومِنُوا خَوْفًا وَجُوعًا وَقَدْ جَاعُوا بَنِى اَسَدٍ وَخَافُوا هما ابيات الحماسة يهجو بها بنى اسد قوله قريش كزبير قبيلة معروفة والالف بالفا كحبر الايلاف وهو اشارة الى قوله تعالى لِايلافِ قريش ايلافهم رحلة الشتاء و الصيف قوله وليس لكم الاف ككتاب اى موالفة فى الرحلتين المعروفتين لهم فى التجارة رحلة فى الشتاء الى اليمن ورحلة فى الصيف الى الشام قوله اومنوا مجهول اى امنهم الله من الخوف والجوع وبنو اسد قبيلة معروفة يعنى كمان كرديد اينكه بدرستيكه برادران ويار ان شما مانند قريش هستند در شرافت وبلندى نسب از براى جماعت قريش است اجتماع والفت وازان دو كوچ كردن معينى كه از براى ايشان در تجارت كه رفتن بسوى يمن بود باشد در تابستان و رفتن بشام بود باشد در زمستان ونيست از براى شما اين و اجتماع و الفت در آنها وكوچ كردن معين انجماعت قريش ايمن كردانيده شده اند از ترس گرسنكى وبتحقيق كه گرسنكى خورده اند قبيله بنى اسد وترسيده اند مختصر مطول فى الفصل والوصل شاهد در حذف جملهٔ مستانفه است بعد از قريش واقامهم الف ما بعدش مقام او در عمنى شيخًا وَلَسْتُ بِشَيْخٍ اِنَّمَا الشَّيْخُ مَنْ يَدِبُّ دَبِيبًا هو من ابيات لابى امية الحنفى واسمه اوس وبعده اِنَّمَا الشَّيْخُ مَنْ يُسَتِّرُهُ الْحَىُّ وَيُمْسِى فِى بَيْتِهِ مَحْجُوبًا اِنْ اَرَادَ الْخُرُوجَ خُوِّفَ بِالذِّئْبِ وَاِنْ كَانَ لَا يَرَى الْحَىُّ ذِئْبًا كَيْفَ يَدْعِى الْحَىُّ اَخُو مُضْلِعَاتٍ لَيْسَ يَثْنِى تَقَلُّبًا وَرُكُوبًا المستتر فى زعمتنى يرجع الى المحبوبة ويدب بفتح المضارعة وضم الدال المهملة وتشديد الموحدة والدبيب كامير كلاهما من الدب بالفتح وهو المشى على هيئة وخفاء يعنى كمان كرد انمحبوبه مرا مرد پير والحال انكه نيستم من پير اينست وجز اين نيست كه پير كسى است كه سست و آهسته راه رود آهسته رفتنى را محسن فى النوع الثالث عشر قطر فى افعال القلوب مغنى فى الجملة الرابعة من باب الخامس شاهد در زعمتنى بمعنى ظننتنى است كه نصب داده است دو مفعول را يكى كه ياء متكلم و ديكرى شيخا بوده باشد بدون وقوع او بر ان باسم وخبر او بر سبيل قلت زَعَمَتْ هَوَاكَ عَفَا الْغَدَاةَ كَمَا عَفَا مِنْهَا طُلُولٌ بِاللِّوَى وَرُسُومُ لَا وَالَّذِى هُوَ عَالِمٌ اِنَّ النَّوَى صَبِرٌ وَاَنَّ اَبَا الْحُسَيْنِ كَرِيمُ مَا حُلْتُ عَنْ سَنَنِ الْوِدَادِ وَلَا غَدَتْ نَفْسِى عَلَى اِلْفٍ سِوَاكَ تَحُومُ الابيات لابى تمام الطائى المستتر فى زعمت يرجع الى المحبوبة والخطاب فى هواك لنفس الشاعر والهوى كفتى العشق وميل النفس عفا بالعين المهملة والفا فى الموضعين بمعنى اندرس والغداة منصوب على الظرفية والطلول بضم الطاء المهملة جمع طلل وهو كفرس ما شخص من آثار الدار واللوى بكسر اللام وفتح الواو موضع والرسوم بالضم جمع رسم وهو بالراء والسين المهملتين كفلس ما بقى من آثار الدار لاصقا بالارض كالرماد وغيره والواو فى والذى للقسم والنوى بالنون والواو كفتى البعد والفراق والصبر بالصاد والراء المهملتين بينهما موحدة ساكنة للضرورة اصله ككتف هو عصارة شجر مر وهو اصفر اللون وابو الحسين كنية رجل وكلمة ما نافية وحلت بضم الحاء المهملة متكلم من حال بمعنى تغير ودى مكانه زلت والسنن بالسين المهملة والنونين كفرس الطريقة والوداد بالواو والدالين المهملتين ككتاب الحب وغدت بالغين المعجمة والدال المهملة ماض بمعنى صارت والالف بالفا كحبر الصاحب وتحوم بفتح المضارعة والحاء المهملة اى تطير ودور تطوف يعنى كمان كرد محبوبه كه دوستى تو اى نفس كهنه شده است در وقت صبح هم چنانكه كهنه شده است از آنمنزلها كه در لوى است آثارها وعلامتها چند نه چنين است قسم با نچنان كسيكه او دانا است باينكه دورى و فراق تلخ است مثل صبر در زرد و اينكه ابا الحسين صاحب كرم است كه تغيير نكردم از طريقه دوستى و نكرديده است نفس من كه طواف كند و دور كرد بر كرد صاحبى سواى تو مختصر مطول فى الفصل و الوصل شاهد در عدم مناسبت عطف نمودن ان ابا الحسين كريم است بر جمله ان النوى صبر باعتبار نبودن جهة جامعه در ميان كرم ابو الحسين وتلخى فراق وبهمين جهة عيب فى رد آورده اند بر ابى تمام در اين شعر او بواسطه اين عطف كردن زِيَارَتُنَا نُعْمَانَ لَا تَنْسَيَنَّهَا تَقِ اللّٰهَ فِينَا وَالْكِتَابَ الَّذِى تَتْلُو لم يسم قائله قوله نعمان بالنون والعين المهملة كعثمان اسم رجل وتنسينها بفتح المضارعة وسكون النون والسين المهملة والياء المفتوحتين والنون المشددة مضارع من النسيان وهو ضد الحفظ قوله تق بالمثناة المفتوحة والقاف المكسورة اصله اتق بصيغة امر الغائب من الاتقاء بمعنى التحذر والمراد بالكتاب القرآن وتتلو متكلم مع الغير من التلاوة يعنى زيارت كردن ما نعمان را فراموش مكن البته از او بايد كه بپرهيزى خدا و نه زادد

مغنى

مغنى

مختصر مطول

بارهٔ ما جماعت بیر هیز بے قرائیکه میخوانیم وتلاوت میکنیم انرا نظام فی الحذف شاهد در حذف نمودن لام امر غایب است
با حرف مضارعه ولام الفعل ازتق که در اصل لتتقی بوده است بجهة تخفیف و ضرورت باب السین المهملة بعد الالف سائل
فوارس یربوع بشدتنا اهل راونا بسفح القاع ذی الاکم هو من ابیات زید الخیل سمی به لکونه صاحب خمسة
افراس هو الذی سماه النبی صلی الله علیه وسلم زید الخیر بالراء قالها فی اغارة اغارها علی بنی یربوع وبعده ام هل ترکت لهیکا فیه دامیة
فالاسد تنعش اصلاء بالعدم والحارث بن شهاب عند معترک رهن المقامة للعوجاء والرخم اذا اکله
اذا ما غارة فلحقت بعضی بکل ربیع حرة خذم وکل مستشرف نهد وسلهبة یکنفن عنها عثار الموت
باللجم قوله سائل امر من باب المفاعلة من السوال وهو هنا بمعنی اسئل والفوارس جمع فارس علی غیر قیاس ویربوع بفتح الیا
وسکون الراء المهملة وضم الموحدة والواو والعین المهملة ابو حی من تمیم والشدة بالکسر القوة وبالفتح الجملة الواحدة فی الحرب
والهمزة للاستفهام وهل بمعنی قد وراونا ماض بصیغة الجمع من الرویة والسفح بالسین والحا المهملتین بینهما فاء کفلس اسفل الشیء
والقاع بالقاف والعین المهملة المستوی من الارض والاکم بفتحتین جمع اکمه وهی التل من القف من حجارة واحدة او هی دون
الجبال یقول اسئل فوارس قبیلة یربوع من شدة حملتنا علیهم فانهم کانوا راونا محاربین معهم فی هذا الموضع یعنی بپرس سواران
قبیلهٔ یربوع را از قوت با از یک حمله کردن ما در جنگ کرایا بتحقیق کرا بادیده اند ما را در دامنه بیابانی که صاحب تلهاست معنی
فی هل شاهد در دخول همزهٔ استفهام است بر هل که بمعنی قد است در اینجا سائل منزلی لبنی تمیم والحق بالحجاز فاستریحا
هو للمغیرة بن حنین التمیمی الحنظلی قوله بنی تمیم قبیلة معروفة والحق بفتح الحا المهملة والقاف متکلم من اللحوق بمعنی الادراک والاتیان
قوله بالحجاز ای بقبیلة فی الحجاز وهو بالحا المهملة والجیم والزاء المعجمة کتاب مکة والمدینة واستریح متکلم من اعراب الاستراحة یعنی زود
باشد که واگذارم منزل خود را از برای بنی تمیم وملحق شوم بقبیله که در حجاز است پس استراحت کنم جامی فی فعل المضارع معنی فی
شاهد در منصوب واقع شدن استریح است بعد از فا بدون سبقت نفی یا طلب براو بجهة ضرورت سأحمد نصرا ما
حییت واننی لاعلم ان قد جل نصر من الحمد تجلی بی رشدی واثرت به یدی وفاض به ثمدی
واوری به زندی هما لابی تمام الطائی قوله نصر بالنون والضاد المعجمة والراء المهملة کفلس اسم رجل وما ظرفیة مصدریة ای
مدة حیوتی وجل بالجیم ماض بمعنی عظم وتجلی بالجیم ماض بمعنی ظهر والرشد بالضم الهدایة واثرت ای صارت ذا ثروة وهی بالثلثة
والراء المهملة والواو کطلحة کثرة المال وفاض بالفا والضاد المعجمة بمعنی اسال والثمد بالمثلثة والدال المهملة کحجر الماء القلیل
واراد به هنا المال واوری ای جعله ذا وری وهو بالواو والراء المهملة والیا کفلس خروج النار من الزند وهو بالزاء المعجمة والنون والدال
المهملة کفلس العود الذی تقدح به النار وهکذا کنایة عن الظفر بالمطالب یعنی البته ستایش میکنم نصر را مادام که زنده ام و بدرستی
که من هر اینه میدانم اینکه بتحقیق بلند است شان نصر از ستایش کردن من او ظاهر شد بسبب او رستکاری من و با شدی و
صاحب مال شد بسبب او دست من و جاری شد بسبب او آب کم من یعنی بسیار شد بسبب او مال کم و صاحب آتش شد بسبب او چقماق من
مختصر و مطول فی التسجیع من علم البدیع شاهد در بودن بیت ثانی است مسجع واین از جملهٔ محسنات شعر است سأشکر عمروا
ان تراخت منیتی ایادی لم تمنن وان هی جلت فتی غیر محجوب الغنی عن صدیقه ولا مظهر الشکوی
اذا النعل زلت رای خلتی من حیث یخفی مکانها فکانت قذی عینیه حتی تجلت الابیات لمحمد بن سعید
الکاتب یمدح بها عمرو بن سعید الاشدق وکان دخل علیه فرای کم قمیصه مشقوقا فبعث الیه بعشرة الاف درهم السین للتاکید ای
لا اترک شکره ابدا وتراخت بالمثناة والراء المهملة والخاء المعجمة بمعنی تأخرت والمنیة بالنون والیا المشددة کتحیة الموت والایادی جمع
ایدی جمع ید وهی هنا النعمة وتمنن مجهول من المنة وجلت بالجیم واللام المشددة بمعنی عظمت والفتی الشاب من الرجال والسخی الکریم
والمحجوب مفعول من الحجب وهو بالحاء المهملة والجیم والموحدة بمعنی المنع والغنی بالکسر ضد الفقر والمظهر اسم فاعل من الاظهار ضد
الخفاء والشکوی کسکری الشکایة والنعل ما تبتذ بها القدم وزلت بالزاء المعجمة واللام المشددة ای سقطت فی مهلکة و
الخلة بفتح الخا المعجمة وتشدید اللام والها الفقر والحاجة والقذی بالقاف والذال المعجمة کفتی ما سقط فی العین فتدمع به وتجلت
بالجیم واللام المشددة ای تکشفت عنی باحسانه یعنی البته شکر میکنم عمرو را اگر بتاخیر افتد مرک من بواسطه نعمتهائی که منت گذارده
نشده است بر من واگرچه آن نعمتها بزرگ است آن عمرو صاحب سخاوتی است که پنهان نمیدارد مال خود را از دوست خود و نیست
ظاهر کنندهٔ شکایت هرگاه قدم او بلغزد در مهلکه دید آن عمرو فقر و حاجت مرا از مکانیکه پوشیده و پنهان بود بجا آن پس بود آن
فقر من خاشاک در چشم او تا آنکه ظاهر شد آن فقر از من بسبب حسنات و عطای او وقت من مختصر و مطول فی لزوم ما لا یلزم
من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل لزوم ما لا یلزم باعتبار وجود چیزیکه لازم نیست بودن او پیش از حروف روی در سجع

ان چیز لام مشدده بوده باشد قبل از ثناء نظر بانکه اکر ثنا و ورد بود لام اسیجع این ابیات درست بود چین وردن ان لام قبل از ثنا لزوم لا ابلغ ما

امشد در اواخر این ابیات ایضاً قوله اِذَا افْتَقَرَ المَرْءُ لَمْ یُوقَرْ وَاِنْ ایْسَرَ المَرْءُ اَیْسَرَ صَاحِبُه لم یسم قائله قوله افتقر ماض

من الافتقار بمعنی الاحتیاج والمراد فی الموضعین بالرّاء المهملتین کشدّاد اسم رجل و یر مجهول من الموقرة وایسر ماض من باب الافعال

من الیسر ضد العسر یقال ایسر فلان ای صار ذا غنی و مال والصاحب الرفیق یعنی هرکاه محتاج و فقیر شود مرد دیده نمیشود فقر او و اگر

صاحب بینیازی و مال شود مرد صاحب مال و بی نیازی میشود رفیق او مطول این بیت را در ضمن شرح کردن ابیات ساتطلب بعد از

فی غیر محجوب الخ بجهة مناسبت مضمون او با مطلب خود ذکر کرده است سَاَطْلُبُ بُعْدَ الدَّارِ عَنْكُمْ لِتَقْرُبُوا وَتَسْكُبُ عَیْنَای

الدُّمُوعَ لِتَجْمُدَا هو للعباس بن الاحنف السین لمجرد التاکید او للاستقبال علی قول والطلب متکلم من الطلب والبعد بالضم ضد القرب

وتسکب بضم الکاف مضارع من السکب وهو بالسین المهملة والموحدة کفلس بمعنی الصب والدموع جمع دمع وهو بالدال والعین

المهملتین ماء العین وتجمد بکسر المیم مضارع من الجمود وهو بالجیم والدال المهملة الجفاف وانقطاع الدمع للفرح والسرور یعنی البته طلب

میکنم یا انکه زود باشد که طلب کنم دوری خانه را از شما بجهة انکه نزدیک شوید وفرو میریزد دو چشم من اشکهای خود را تا انکه خشک شود

ونکو یا از خوشحالی مختصر و مطول فی المقدمة شاهد در بودن تعقید معنوی است در انتقال در این بیت نظر بانکه کنایه

اورده است شاعر کریستن را از چیزیکه لازم دارد فراق دوستانرا که شکایت و حزن بوده باشد بتفصیلی که در مطول مذکور

است سَاَطْلُبُ حَقِّی بِالْقَنَا وَمَشَایِخٍ کَاَنَّهُمُ مِنْ طُوْلِ مَا الْتَثَمُوْا مُرْدُ ثِقَالٌ اِذَا لَاقَوْا خِفَافٌ اِذَا دُعُوْا

کَثِیْرٌ اِذَا شَدُّوا قَلِیْلٌ اِذَا عُدُّوْا هما لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین القنا بالقاف والنون کعصا جمع قناة وهی

الرمح واراد بالمشایخ اکابر الناس فی السن والتثموا بالمثناة والمثلثة ای تنقبوا والمرد بالراء والدال المهملتین کقفل جمع امرد وهو الذی

لا شعر فی وجهه والثقال ککتاب جمع ثقیل والخفیف والخفاف جمع خفیف وهما نقیضان ولاقوا بالقاف هنا بمعنی حاربوا ودعوا مجهول

من الدعاء بمعنی الطلب شدوا بفتح الشین المعجمة والدال المهملة المشددة ماض من الشدة وهی بالفتح الحملة الواحدة فی الحرب

عدوا مجهول من العد وهو بفتح العین وتشدید الدال المهملتین بمعنی الاحصاء یعنی زود باشد که طلب کنم حق خود را بواسطه نیزه ها

وبزرگان سالمند چند که کویا ایشان از طول بستن نقاب روی در وقت جنک مثل طفلهای بیریش هستند واین صفت دارند که

هستند هرکاه جنک کنند با دشمنان سبک هستند هرکاه خوانده شوند بجهة یاری کردن بسیار هستند هرکاه حمله کنند در جنک

اندک هستند هرکاه شمرده شوند مختصر و مطول فی التقسیم من علم البدیع شاهد در بودن تقسیم است در این بیت به

اعتبار ذکر احوال مشایخ بواسطه نسبت دادن این احوال هر یک از چیزهائیکه سزاوار است باو سَاَغْسِلُ عَنِّی الْعَارَ بِالسَّیْفِ

جَالِبًا عَلَیَّ قَضَاءَ اللهِ مَا کَانَ جَالِبًا هو من قصیدة لسعد بن ناشب المازنی وکان اصاب دما فهدم بلال بن ابی بردة

بن ابی موسی الاشعری او الحجاج داره بالبصرة فحرقها وبعده وَاَذْهَلُ عَنْ دَارِی وَاَجْعَلُ هَدْمَهَا لِعِرْضِی مِنْ بَاقِی

الْمَذَمَّةِ حَاجِبًا وَیَصْغُرُ فِی عَیْنِی تِلَادِی اِذَا انْثَنَتْ یَمِیْنِی بِاِدْرَاکِ الَّذِی کُنْتُ طَالِبًا العار بمعنی العیب وغسله

ازالته والجالب بالجیم والموحدة فی الموضعین فاعل من جلبه ای ساقه من موضع الی موضع آخر والقضاء الحکم والتقدیر وما

موصولة یعنی زود باشد که برطرف کنم از خود عیب را بسبب کار فرمودن شمشیر در حالتیکه کشنده و اورنده باشم بسوی خود حکم

تقدیر خداوند را هر چه حکمی که بوده باشد ابنده مختصر و مطول فی الانشاء شاهد در تقیید نمودن مستقبل است که

ساغسل بوده باشد بحال که جالبا است سَاَلْتُ حُرُوْفَ الزَّائِدَاتِ عَنِ اسْمِهَا فَقَالَتْ وَلَمْ تَبْخَلْ اَمَانٌ وَ

تَسْهِیْلُ لم یسم قائله قوله سالت متکلم من السؤال واراد بحروف الزائدات الاحرف اللاتی تزید فی الکلمة وتبخل مضارع من البخل ضد

السخاء قوله امان وتسهیل ای هذه الاحرف مجتمعة فی هذه الکلمتین یعنی پرسیدم از اسم حرفهائی که زیاد میشود در کلمه پس گفت و

بخل نکرد بکفتن که ان حروف مجتمع است در امان وتسهیل یعنی امنیت واسان است نظام فی حروف الزیادة شاهد در

تقیید نمودن شاعر است حروف زیاده را در دو کلمه در شعر خود که امان وتسهیل بوده باشد سَبَقُوْا هَوَیَّ وَاَعْنَقُوْا لِهَوَاهُمُ

فَتُخُرِّمُوْا وَلِکُلِّ جَنْبٍ مَصْرَعُ هو من قصیدة لابی ذؤیب الهذلی واسمه خویلد بن خالد یرثی بها بنیه الخمسة وقد هلکوا

جمیعا بالطاعون فی یوم واحد وقبله اَوْدَی بَنِیَّ وَاَعْقَبُوْنِی حَسْرَةً عِنْدَ الرُّقَادِ وَعَبْرَةً مَا تُقْلِعُ سَبَقُوْا

هَوَیَّ الخ وَبَقِیْتُ بَعْدَهُمُ بِعَیْشٍ نَاصِبٍ وَاَخَالُ اَنِّی لَاحِقٌ مُسْتَتْبِعُ وَلَقَدْ حَرَصْتُ بِاَنْ

اُدَافِعَ عَنْهُمُ وَاِذَا الْمَنِیَّةُ اَقْبَلَتْ لَا تُدْفَعُ وَاِذَا الْمَنِیَّةُ اَنْشَبَتْ اَظْفَارَهَا اَلْفَیْتَ کُلَّ تَمِیْمَةٍ لَا تَنْفَعُ

المستتر فی سبقوا یرجع الی قوله بنی المذکورة فیما قبله والهوی کفتی میل النفس واعنقوا بالعین المهملة والنون والقاف ماض من اعنق

فلان عمرا ای اخذ بعنقه او هو بمعنی اسرعوا فهو من العنق کفرس وهو ضرب من السیر واللام للتعلیل بقول کان هوای ان اموت

قبلهم فانهم سبقوا هوی وقانوا قبلی وشعوا بعضهم بعضا وتخرموا بضم المثناة والخاء المعجمة والراء المهملة المشددة مجهول من تخرمتهم المنية ای قطعتهم واخذتهم واستاصلتهم والمصرع کمقعد اسم مکان من الصرع وهو بالمهملات کفلس الطرح علی الارض یعنی پیشی گرفتند آن پسران من خواهش مرا و دست نگردن شدند مر خواهش خود را پس هلاک کرده شدند و حال آنکه از برای هر پهلوی محل افتادن بر زمینی هست قطع نحو النائب عن الفاعل شاهد در ضمه دادن خاء و فتح میم و امثال جهت تبعیت تاء مضموم او فی المضاف الی یاء المتکلم شاهد در قلب نمودن الف هوی بیاء و ادغام کردن آن در یاء متکلم باعتبار آنکه در اصل هوای بوده است
سَتُبْدِی لَکَ الْاَیَّامُ مَا کُنْتَ جَاهِلًا وَیَاْتِیْکَ بِالْاَخْبَارِ مَا لَمْ تُزَوِّدِ هو من قصیدة لطرفة بن العبد البکری وهی احدی المعلقات السبعة وقبله علی موطن یخشی الفتی عنده الردی متی تعترک فیه الفرائص ترعد واصفر مضبوح نظرت حواره علی النار واستودعته کف مجمد ستبدی لک الایام الخ ویاتیک بالاخبار من لم تبع له بتاتا ولم تضرب له وقت موعد الخ قوله ستبدی بضم المضارعة وسکون الموحدة وکسر الدال المهملة والیاء ای ستظهر والجاهل ضد العالم ویاتی مضارع من الاتیان والاخبار جمع خبر وتزود مضارع من التزود وهو اخذ الزاد یعنی زود باشد که ظاهر نماید از برای تو روزگار اینچنان چیزی اگر بودی تو که نادان بودی آنرا و بیارد ترا بخبرها اینچنانکه توشه نگرفته آنها را قطع فی الموصول شاهد در حذف عاید ما موصوله است ای ما کنت جاهله
سَتُصْبِحُ الْعِیْسُ بِیْ وَاللَّیْلُ عِنْدَ فَتًی کَثِیْرِ ذِکْرِ الرِّضَا فِیْ حَالَةِ الْغَضَبِ صَدَفْتُ عَنْهُ وَلَمْ یَصْدِفْ مَوَاهِبُهُ عَنِّیْ وَعَاوَدَهُ ظَنِّیْ وَلَمْ یَخِبِ کَالْغَیْثِ اِنْ جِئْتَهُ وَافَاکَ رَیِّقُهُ وَاِنْ تَرَحَّلْتَ عَنْهُ لَجَّ فِی الطَّلَبِ الابیات لابی تمام الطائی یمدح بها حسن بن سهل قوله ستصبح العیس بی ای ستجعلنی مصبحا عنده والعیس بالکسر جمع عیساء وهو بالعین والسین المهملتین بینهما یاء کحمراء الابل الابیض تخالط بیاضها شقرة لکن اراد به هنا الواحد لا الجمع والفتی السخی الکریم والرضا ضد السخط وصدفت بالصاد والدال المهملتین والفاء متکلم بمعنی انصرفت واعرضت ویصدف مضارعه والمواهب العطایا وعاود ماض من المعاودة وهو بالعین والراء المهملتین بینهما واو الرجوع الی الامر الاول والظن خلاف الیقین ویخب بالخاء المعجمة والموحدة مضارع من الخیبة بمعنی الحرمان والغیث المطر ووافاک بالواو والفاء ماض بمعنی اتاک والریق بفتح الراء المهملة وکسر الیاء المشددة والقاف افضل الشیء وخالصه وترحلت ماض من الترحل وهو بالمهملتین ضد الاقامة ولج بفتح اللام وتشدید الجیم ماض ای بالغ واذ نادی فی الطلب یعنی زود باشد که فرا رسد مرا در صبح شتر سفید مایل بسرخی و رفتن شب نزد مرد صاحب سخاوتی که بسیار است یاد کردن خوشنودی در حالت غضب کردن او روی گردانیدم از او و روی نگردانید بخششهای او از من و بازگشت کرد او را گمان من پس نومید نشد مثل باران که اگر بیائی او را میرسانیدت افضل خالص خود او را اگر دور شوی و بگریزی از او متابعت میکند او را در طلب تو مختصر و مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در ذکر وجه شبه است که ان جئته وافاک الخ بوده باشد در حالتی که وصف است از برای مشبه و مشبه به هر دو و آن بطریق تشبیه مجمل
سَتَعْلَمُ لَیْلٰی اَیَّ دَیْنٍ تَدَایَنَتْ وَاَیَّ غَرِیْمٍ لِلتَّقَاضِیْ غَرِیْمُهَا لم یسم قائله قوله لیلی کسکری اسم امرأة والدین بالفتح القرض وتداینت بمعنی اقترضت والغریم بالغین المعجمة والراء المهملة کامیر فی الموضعین الدائن والمدیون ضد والمراد هنا الدائن والتقاضی تفاعل من قضی دینه ای اداه و فیه بمعنی زود باشد که بداند لیلی که کدام قرضی را قرض گرفته است و کدام طلبکاری بجهة طلب کردن حق خود طلبکار او است مغنی فی الجملة الواقعة مفعولا من باب الثانی شاهد در وقوع ای اول است منصوب باعتبار آنکه مفعول به و نه مفعول مطلق وای ثانی مرفوع است باعتبار آنکه مبتدا واقع شده است بنا بر قول صحیح و تعلم معلق شده است از جمله فعلیه واسمیه متعاطفین مغنی فی الامور التی یکسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در کسب نمودن ای اول است مصدریة از تدین مصدر بواسطه اضافه
سَرَیْتُ بِهِمْ حَتّٰی تَکِلَّ جِیَادُهُمْ وَحَتّٰی الْجِیَادُ مَا یُقَدْنَ بِاَرْسَانِ هو من قصیدة لامرئ القیس بن حجر الکندی وقبله وخرق کجوف العیر قفر مضلة قطعت بسام ساهم الوجه حسان یدافع اعطاف المطایا برکنه کما مال غصن ناعم بین اغصان ومجر کغلان الانیعم بالغ دیار العدو ذی نهاء وغدران سریت بهم الخ وحتی تری الجون الذی کان بادیا علیه عواف من نسور وعقبان قوله سریت متکلم من السری وهو بالضم مقصور واسیر عامة اللیل وتکل بفتح المضارعة وکسر الکاف وتشدید اللام مضارع من الکل بالفتح وهو العی والتعب والجیاد بالجیم والیاء والدال المهملة فی الموضعین ککتاب جمع جواد وهو الفرس الجید النجیب ویقدن بالقاف والدال المهملة مجهول ای یمسک بمقاودتها للسیر والارسان جمع رسن وهو بالراء والسین المهملتین والنون الحبل یقول انی سریت بهولاء لیلا الی ان تعبت مطایاهم وصارت الخیل لا یمسک بارسانها بل تسیر بنفسها من غیر قائد وهو کنایة عن شدة تعبها انتهی یعنی بردم در شب این جماعت را تا آنکه باز ماندند و خسته شدند رفتار اسبهای نجیب ایشان و حتی آنکه اسبهای نجیب ایشان از شدت خستگی

کشیده میشد ند بر ایشانی بلکه خود راه میرفتند که زود بمنزل رسند بعلت آنکه نگاه دارنده کسی و بکشد ایشانرا بر ایشان با افسای شرحا
العوامل فی النوع الاول شاهد در وقوع حتی ثانیاست زیرا که استینا باعتبار دخول و بر جمله مستانفه مغنی فی حتی شاهد در
دخول حتی است بر موضع بر جمله فعلیه و اسمیه نظر بانکه حتی اول داخل شده است بر تکلّ جیاد هم که جمله فعلیه است و حتی ثانی بر الجیاد
ما یقدن که جمله اسمیه است سَرِيعٌ إِلَى ابْنِ الْعَمِّ يَلْطِمُ وَجْهَهُ وَلَيْسَ إِلَى دَاعِي النَّدَى بِسَرِيعِ هو لبعض العرب کان قد
یطلب من ابن عم له شیئا فمنعه وضربه قوله سریع خبر مبتدا محذوف ای هو سریع و هو فعیل من السرعة و یلطم بفتح المضارعة و کسر
الطاء المهملة من اللطم و هو الضرب علی الوجه بباطن الکف الداعی فاعل من الدعاء بمعنی الطلب و الندی بالنون و الدال المهملة بمعنی
العطاء یعنی امرد شتاب کننده بود بسوی پسر عم خود که این صفت است ان پسر عم او سیلی و طپانچه میزد بر روی او و نبود امرد بسوی
مردیکه خوانده بود مردم را بعطای خود شتاب کننده مختصر مطول فی رد العجز علی الصدر من علم البدیع شاهد در رد
عجز است که بسریع بود باشد بر صدر بیت که سریع است سَرَيْنَا وَنَجْمٌ قَدْ أَضَاءَ فَمُذْ بَدَا مُحَيَّاكَ أَخْفَى ضَوْءُهُ كُلَّ شَارِقِ
لم یسم قائله قوله سرینا متکلم مع الغیر من السری و هو بالضم مقصورا سیر عامة اللیل و الواو للحال و النجم بالنون و الجیم کفلس الکوکب
و بدا بالموحدة و الدال المهملة بمعنی ظهر و المحیا بضم المیم و فتح الحاء المهملة و الیاء المشددة الوجه و الخطاب فیه للمحبوبة و اخفی ماض من
الاخفاء ضد الاظهار و ضوءه فاعله و کل شارق مفعوله و بالشین المعجمة و الراء المهملة و القاف فاعل من شرق بمعنی اضاء یعنی
راه رفتیم تمام شب را و حال آنکه ستاره بتحقیق که روشنائی میداد پس ما انکه ظاهر میشد روی تو پنهان ساخت روشنائی آن
روی تو روشنائی هر روشنائی دهنده را سیوطی فی المبتدا مغنی فی مسوغات الابتداء بالنکرة من باب الرابع شاهد در
وقوع پنجم نکره است مبتدا باعتبار عقب در آمدن او و او حالیه را و همین مسوغ او است از برای ابتداء سَعِدَتْ بِغُرَّةِ وَجْهِكَ
الْأَيَّامُ وَتَزَيَّنَتْ بِلِقَائِكَ الْأَعْوَامُ لم یسم قائله سعدت بفتح العین ماض من سعد یومنا سعدا و سعودا ای یمن و الغرة
بضم الغین المعجمة و تشدید الراء المهملة و الهاء البیاض فی جبهة الفرس و اراد به هنا الحسن تزینت ماض من التزیین و اللقاء با
القاف کالکتاب الملاقاة و الاعوام جمع عام و هو بالعین المهملة الحول یعنی بابرکت شد بواسطه نیکی روی تو روزگارها و قبول زینت
کرد بسبب ملاقات کردن و دریافتن تو سالها مختصر مطول فی احوال المسند شاهد در تقدیم مسند است که سعدت بوده
باشد بر مسند الیه که الایام بوده باشد بجهت تفأل یعنی فال نیک زدن و هم چنین است حکم در تزینت نسبت بالاعوام سَقَى
الْحَيَا الْأَرْضَ حَتَّى أَمْكُنٍ عُزِيَتْ لَهُمْ فَلَا زَالَ عَنْهَا الْخَيْرُ مَجْذُوذَا لم یسم قائله قوله سقی ماض من السقی و الحیا فاعله
هو بالحاء المهملة و الیاء کالعصا المطر و الارض مفعوله و الامکن کافلس جمع مکان و عزیت بالعین المهملة و الزاء المعجمة مجهول من عزاه
ای نسبه و المجذوذ بالجیم و الذالین المعجمتین مفعول من الجذ بمعنی القطع یعنی آب داد باران زمین را حتی مکانهائی را که نسبت داده شده
بود با جماعت پس همیشه اوقات خوبی و برکت از آن مکانها قطع کرده شده باد مغنی فی حتی شاهد در عدم دخول ما بعد
حتی است در ما قبلش باعتبار دلالت کردن قرینه که آن دعا کردن شاعر است بانقطاع خبر از آنها سَقَاهَا ذَوُو الْأَحْلَامِ
سَجْلًا عَلَى الظَّمَا وَقَدْ كَرَبَتْ أَعْنَاقُهَا أَنْ تَقَطَّعَا هو من قصیدة لابی زید الاسلمی یصف فیها روضة و اشجارا الضمیر فی
سقاها یرجع الی العروق المذکورة فی اول القصیدة و هو مدحت عروقا للندی مصة لها تثری الخ و الاحلام جمع حلم و هو بکسر الحاء
المهملة العقل و الاناة و السجل بالسین المهملة و الجیم کفلس الدلو و الظما بکسر الظاء المعجمة و الالف المشددة من الهمزة اصله کالحجر العطش
و الاعناق جمع عنق و هو بضمتین الجید قوله تقطعا بالتشدید اصله تتقطعا حذفت منه احدی التائین للتخفیف و الالف
اطلاق یعنی آب دادند ریشهای درختان را صاحبان عقل و حوصله با دلو بر تشنگی و بتحقیق که نزدیک شده بود گردنهای آنها
اینکه قطع شود از شدت میل ایشان بآب شدة عطش سیوطی فی افعال المقاربة شاهد در واقع شدن خبر کرب است
با ان که ان تقطع بوده باشد بر سبیل ندرت سَقَتْهُ الرَّوَاعِدُ مِنْ صَيِّفٍ وَإِنْ مِنْ خَرِيفٍ فَلَنْ يَعْدَمَا هو من
قصیدة للنمر بن تولب الصحابی یصف فیها وعلا و کیفیة اصطیاد ایاه و قبله اذا شاء طالع مسجورة ترى حولها النبع
وَالسَّاسَمَا يَكُونُ لِأَعْدَائِهِ مُجْهِلًا مُضِلًّا وَكَانَتْ لَهُ مَعْلَمَا سَقَتْهُ الرَّوَاعِدُ الخ أَتَاحَ لَهُ الدَّهْرُ ذَا وَفْضَةٍ
يُقَلِّبُ فِي كَفِّهِ أَسْهُمَا فَرَاقَبَهُ وَهُوَ فِي قُتْرَةٍ وَمَا كَانَ يَرْهَبُ أَنْ يُكْلَمَا فَأَرْسَلَ سَهْمًا لَهُ أَهْزَعَا
فَشَكَّ نَوَاهِقَهُ وَالْفَمَا الضمیر المنصوب فی سقته یرجع الی الوعل الذی اراد اصطیاده و هو بالواو و العین المهملة کفرس تیس
الجبل او کبشه و الرواعد صفة للسحائب المحذوفة قبله و هی جمع راعدة و هی السحابة سمعت منها صوت الرعد و الصیف بفتح الصاد
المهملة و تشدید الیاء المکسورة و الفاء المطر الذی یجیء فی الصیف و بعد الربیع و الخریف بالخاء المعجمة و الراء المهملة و الفاء کامیر
ثلاثة اشهر بین القیظ و الشتاء تخترف فیه الثمار و اراد به مطر ذلک الفصل و الفاء فی فلن سببیة و الالف فی یعدما اطلاق و

مغنی

مختصر مطول

سیوطی مغنی

مختصر مطول

مغنی

سیوطی

یکفرد ملکرات صحیح باشد بافرینا کلام شاعر بیا نزد مکر صحت بیرزد

فاعل ضمیر الوعل ومفعوله محذوف ای قلتی یعدم هذا الوعل الرطب والماء یعنی ابر تمدان بزکو هیر ابرها که این صفت داشتند که صاحب عدد بودند یا ان باران فصل تابستان و یا از باران فصل خزان پس باین سبب هر کز بر طرف و معدوم نمیشد آن بزکوهی سیراب شده او هر کز نمیاید بر سر ابکاه تا انکه صید کند او را صیادی مغنی فی اما شاهد در حذف ما است بعد از ان در ان من خریف با حذفنا ما قبل از من صیف ای اما من صیف اما من خریف سَلَامُ اللّٰهِ یَا مَطَرٌ عَلَیْهَا وَلَیْسَ عَلَیْکَ یَا مَطَرُ السَّلَامُ هو من قصیدة للاحوص و اسمه عبد الله بن محمد بن عاصم الانصاری الیربوعی قالها فی سلمی اخت امرأته وکانت من اجمل النساء وکان هو ایضا جمیلا وکان یحبها حبا شدیدا فتزوجت بمطر وهو من اقبح الناس فغلب علی الاحوص فانشد القصیدة وقبله

کَانَ الْمَالِکِینَ نِکَاحَ سَلْمَی غَدَاةَ نِکَاحِهَا مَطَرًا نِیَامُ فَإِنْ یَکُنِ النِّکَاحُ أَحَلَّ شَیْئًا فَإِنَّ نِکَاحَهَا مَطَرًا حَرَامُ فَلَا غَفَرَ الْإِلٰهُ لِنَاکِحِیهَا ذُنُوبَهُمُ وَلَوْ صَلَّوْا وَصَامُوا فَلَوْ لَمْ یُنْکِحُوا إِلَّا کَفِیًّا لَکَانَ کَفِیُّهَا الْمَلِکُ الْهُمَامُ فَطَلِّقْهَا فَلَسْتَ لَهَا بِکُفْوٍ وَإِلَّا یَعْلُ مَفْرِقَکَ الْحُسَامُ

قوله مطر بالطاء والراء المهملتین کفرس اسم زوج سلمی والضمیر فی علیها یرجع الی سلمی المذکورة فیما قبله یعنی سلام خدا بر ان سلمی باد ای مطر و نیست بر تو ای مطر سلام سیوطی فی باب النداء مغنی فی التنوین شاهد در دخول تنوین است در منادی مفرد معرفه که یا مطر اول بوده باشد بجهة ضرورت و بودن او مضموم بالتنوین سَلَامٌ عَلَی خَیْرِ الْأَنَامِ وَسَیِّدٍ حَبِیبِ إِلٰهِ الْعَالَمِینَ مُحَمَّدٍ بَشِیرٍ نَذِیرٍ هَاشِمِیٍّ مُکَرَّمٍ عَطُوفٍ رَؤُوفٍ مَنْ یُسَمَّی بِأَحْمَدٍ لم یسم قائلها الانام بفتح الهمزة والنون الخلق والحبیب بمعنی المحبوب والبشیر المبشر والنذیر بمعنی المنذر ای المخوف بالله والهاشمی نسبة الی هاشم بن عبد مناف وهو احد اجداد النبی صلعم والعطوف بالمهملتین والفاء کصبور مبالغة من العطوف بمعنی المیل والشفقة والرؤف کصبور من الرأفة وهو بالراء المهملة والهمزة والفاء اشد الرحمة ومن موصولة ویسمی مجهول من التسمیة یعنی سلام بر بهترین خلایق و بزرکواری که دوست خداوند عالمیان است و محمد است و مژده دهنده و ترساننده است مر دمان را و منسوب است بهاشم بن عبد مناف و مکرم و بسیار صاحب میل شفقت و بسیار صاحب رحمت بر بندکان خدا و کسی است که نام برده میشود باحمد جامی فی غیر المنصرف شاهد در اجراء حکم منصرف است که جر و تنوین بوده باشد در غیر منصرف که باحمد بوده باشد بجهة ضرورت سُلِبُوا وَأَشْرَقَتِ الدِّمَاءُ عَلَیْهِمِ مُحْمَرَّةً فَکَأَنَّهُمْ لَمْ یُسْلَبُوا هو من ابیات لابی عبادة البحتری واسمه ولید بن عبید بن یحیی وقبله یصف بها القتلی قوله سلبوا مجهول ای جردوا من ثیابهم والمستتر فیه یرجع الی القتلی واشرقت بالشین المعجمة والراء المهملة والقاف ای لمعت وظهرت والدماء فاعله و محمرة حال منه و یسلبوا مجهول ایضا یعنی برهنه شده بودند انکشتکان از جامهای خود و دمید و درخشید خونهای بر ایشان در حالتیکه سرخ بود پس کویا که ایشان از بسیاری خون بر بدن ایشان برهنه نشده بودند از جامهای خود و ان خونها لباسی بود از برای ایشان ایضا قوله یَبِسَ النَّجِیعُ عَلَیْهِ فَهُوَ مُجَرَّدٌ مِنْ غِمْدِهِ فَکَأَنَّمَا هُوَ مُغْمَدُ هو لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین یصف السیف قوله یبس بفتح الیاء وکسر الموحدة والسین المهملة ماض من الیبوسة ضد الرطوبة والنجیع بالنون والجیم والیاء والعین المهملة کامیر الدم والضمیر فی علیه السیف والغمد بالغین المعجمة والدال المهملة کحبر غلاف السیف والمغمد اسم مفعول من اغمدت سیفی ای جعلته فی غمده یعنی خشک شده بود خون بر ان شمشیر و حال انکه او برهنه شده بود از غلاف خود پس کویا که ان شمشیر از بسیاری خون خشکیده بر او در غلاف کرده شده بود و ان خون خشک غلافی بود از برای او مختصر مطول فی الخاتمة شاهد در سرقت نمودن شاعر شعر ثانی است معنی را از شعر شاعر اول لکن بطریق سرقت خفیه و پنهان سَلَعٌ مَا وَمِثْلُهُ عُشَرٌ مَا عَائِلٌ مَا وَعَالَتِ الْبَیْقُورَا هو من ابیات لامیة بن ابی الصلت قالها فی سنة جدب و یصف ما یفعلون فی الجاهلیة اذا ارادوا الاستسقاء وذلک انهم کانوا یجمعون ما یقدرون علیه من البقر ثم یعقدون فی اذنابها السلع والعشر ثم یعلون بها فی جبل وعر ویشعلون فیه النار ویرفعون اصواتهم بالدعاء والتضرع وکانوا یرون ذلک من اسباب السقیا وقبله سَنَةٌ أَزْمَةٌ تُخَیِّلُ بِالنَّاسِ تَرَی لِلْعِضَاهِ فِیهَا صَرِیرًا لَا عَلَی کَوْکَبٍ یَنُوءُ وَلَا رِیحِ جَنُوبٍ وَلَا تَرَی طُخْرُورَا وَیَسُوقُونَ بَاقِرَ السَّهْلِ لِلطَّوْدِ مَهَازِیلَ خَشْیَةً أَنْ یَبُورَا عَاقِدِینَ النِّیرَانَ فِی ثُکَنِ الْأَذْنَابِ مِنْهَا لِکَیْ تَهِیجَ الْبُحُورَا الخ قوله سلع مبتدا محذوف الخبر ای فیها سلع وهو بالسین والعین المهملتین کفرس شجر مر والعشر بالعین والراء المهملتین بینهما شین معجمة کصرد شجر من العضاه له صمغ قوله عائل نعت لعشر لا لسلع لوجوب الفصل مع انا نقدر نعتا مثله للسلع بدلالة سیاق الکلام وهو بالعین المهملة فاعل من العول بمعنی الثقل والشدة وکثرة العیال ومنه عالت بصیغة الماضی والبیقور بالموحدة والیاء والقاف والواو والراء المهملة کقیصور اسم جمع للبقر وهو مفعول عالت وفاعله المستتر فیه یرجع الی السنة یعنی ان السنة المجدبة اثقلت البقر بما حملت من السلع والعشر یعنی در ان دیمها کاو است درخت سلعی که بسته شده است بر او که این صفت دارد که سنکین کننده است کاو را و مثل او درخت عشری است که این صفت دارد که سنکین کننده است کاو را و سنکین کرده

مغنی

مغنی

جامی الدماء

مختصر مطول

کذا فی نسخة

است اذا نسأ انتجا كانوها مغنى فيما شاهد در وقوع لفظ ما است ائده در بهت موضع دبيت ايضا قوله أجاعل أنت بيقورا
مسلعة ذريعة لك بين الله والمطر وهو لبعض العرب وقبله لا در در رجال خاب سعيهم يستمطرون لدى
الازمات بالعشر الهمزة للاستفهام الانكاري والجاعل بالجيم والعين المهملة فاعل من الجعل والبيقور كتنور اسم جمع للبقر
والمسلعة بتشديد اللام التي حملت عليها وعقدت في اذنابها السلع وهو بالمهملتين كعرس شجر مر والذريعة بالذال المعجمة والراء و
العين المهملتين كسفينة الوسيلة والمطر الغيث بمعنى گاوها ايرا كه بار شده است بر ان و بسته شده است
ان درخت سلع وسيله و واسطه از براي خود ميان خدا و باران مغنى بعد از سلع ما الخ در مقام استدلال باين شعر كه اهل
جاهليت بجهة استسقاء ان درختها سلع عشر را بر گاوها مي بستند و ذكر اعمال انها بتفصيله كه ذكر كرده است بيان نموده است بجهة
بحث بر مطلب خود اين بيت است سلي ان جهلت الناس عنا وعنهم فليس سواء عالم وجهول هو من قصيدة للسموأل بن
حيا بن عاديا الازدي اليهودي بعض فيها مفاخر نفسه وقومه وقبل الغيرة وقبله واسيافنا في كل شرق ومغرب
بها من قراع الدارعين فلول معودة ان لا تسل نصالها فتغمد حتى يستباح قبيل سلي ان الخ
فان بني الديان قطب لقومهم تدور رحاهم حولها وتحول فولسلي اصله اسئلي حذفت منه همزة كما هو القياس فيه
وهو امر من السؤال والخطاب فيه وفي جهلت للمرأة قوله عنا وعنهم اي عن حالنا وعن حالهم والسواء بالفتح المساواة والجهول كصبور مبالغة
من الجهل نقيض العلم لكن لم يرد بها هنا المبالغة بمعنى بپرس اگر نادان هستي مردم را از حالهاي ما و از حالهاي ايشان و نيست
دو روشنه داناي و نادان سيوطي في افعال القلوب شاهد در تقديم خبر ليس است كه سواء بوده باشد بر اسم او كه عالم
ابا ثبين المعجمة بعد الباء شباب وشيب فقر وثروة فلله هذا الدهر كيف ترددا هو من قصيدة للاعشى
واسمه ميمون بن قيس يمدح بها النبي ص انشدها حين اتى بمكة حتى يسلم فاعترضه بعض كفار قريش بكلمات ثنى اولها الم
تغتمض عيناك ليلة ارمدا وبت كما بات السليم مسهدا وما ذاك من عشق النساء وانما تناسيت
قبل اليوم خلة مهددا ولكن ارى الدهر الذي هو خائن اذا اصلحت كفاي عاد فافسدا
شباب وشيب الخ وما زلت ابغي المال مذ انا يافع وليدا وكهلا حين شبت وامردا و
ابتذل العيس المراقيل بالضحى مسافة ما بين النجير فصرخدا الشباب سحاب حدوث سن الشيب با
الضم بياض الشعر والافتقار بالفاء والقاف الراء المهملة الاحتياج والثروة بالمثلثة والراء المهملة والواو كثرة المال
والفاء في فلله اللام للتعجب وترددا ماض من التردد وهو بمعنى الانقلاب اي اتعجب من انقلاب الدهر يعني جواني و پيري و احتياج بمال
و ثروت از براي شخص پس تعجب ميكنم و طالب فرياد رسي ميكنم از خدا و نداد از روزگار كه چگونه منقلب و تحت حال شده است مغني
في الاشاهد در كلام فلله است كه از براي استغاثه و تعجب است دون فهم وندا شجا ركبا واملا وانه كان ان تيمموا
الرحالا هو من ابيات لابي العلاء المعري واسمه احمد بن عبد الله التنوخي اللغوي وقبله سرى برق المعرة بعد وهن
فبات برامة يصف الكلالا قوله شجا بالجيم ماض من الشجو بمعنى الحزن ومنه بالشجو بصيغة المضارع والمستتر فيه يرجع الى
البرق والركب بالراء المهملة والموحدة ركبان الابل خاصة والافراس جمع فرس معروف والابل كحبر لغة في ابل بكسرتين معروف وزاد ما
من الزيادة نقيض النقصان وفاعله ضمير البرق والرحالا بالراء والحاء المهملتين ككتاب جمع رحل وهو كفلس ما يصحبه الانسان في
السفر من الاثاث والمتاع يعني غمگين كردان برق شتر سواران واسبها و شتران را و زياد شد ان برق پس نزديك شد اينكه غمگين
شاد بارهاي مطول في الغلو من علم البديع شاهد در بودن غلو در بيت است مقبول كه نسبت دادن اندوه بوده باشد
بار بهاي شتران بجهة مقرون بودن او بچيزي كه نزديك ميكرداند او را بصحت كه انچه لفظ كاد است شجاك اظن ربع الظاعنينا
ولم تعبا بعذل العاذلينا لم يتم قائله قوله شجاك بالجيم اما فعل ماض بمعنى حزنك والكاف مفعوله وربع الظاعنين فاعله
واما مصدر مضاف الى الكاف فالمعنى ان سبب شجوك ربع الظاعنين والربع بالراء والعين المهملتين بينهما موحدة كفلس المنزل و
الظاعنين جمع ظاعن وهو بالظاء المعجمة والعين المهملة والنون فاعل من الظعن بمعنى الارتحال وتعبا بفتح المضارعة وسكون
العين المهملة وفتح الموحدة والهمزة بمعنى تبالي والعذل بالعين المهملة والذال المعجمة كفلس بمعنى الملامة والعاذلين اسم فاعل
بصيغة الجمع منه يعني كان ميكنم كه غمگين ساخته است ترا منزل انچنان كسانيكه كوچ كننده اند يعني كوچ كرده اند از ان منزل
و رفته اند و باك نداري به ملامت كردن ملامت كنندگان سيوطي في افعال القلوب شاهد در اظن است كه با وجود متاخر
شدن او و مفعول خود را ملغى نشده است از عمل و نصب داده است شجاك و ربع را لكن اين در صورتي است كه شجاك
در صورتي است كه شجا مصدر مضاف بوده باشد و مفعول اول بوده باشد از براي اظن و ربع مفعول ثاني از براي او و اما اين

نصب بدیع است مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانی شاهد در وقوع جملهٔ ظن است معترضه در میان فعل و مفعول که شجاک
بوده باشد و فاعل او که ربیع است لکن این بنا بر روایت رفع ربیع است بخلاف نسخهها اول شُجَّتْ بِذِی شَبَمٍ مِنْ مَاءِ مَحْنِیَةٍ
صَافٍ بِاَبْطَحَ اَضْحیٰ وَهُوَ مَشْمُولُ هو قصیدة لکعب بن زهیر بن ابی سلمی المزنی یمدح بها النبی ص وهی احدی المعلقات السبع
اولها بَانَتْ سُعَادُ فَقَلْبِی الْیَوْمَ مَتْبُولُ مُتَیَّمٌ اِثْرَهَا لَمْ یُفْدَ مَکْبُولُ وَمَا سُعَادُ غَدَاةَ الْبَیْنِ اِذْ رَحَلُوا اِلَّا
اَغَنُّ غَضِیضُ الطَّرْفِ مَکْحُولُ تَجْلُو عَوَارِضَ ذِی ظَلْمٍ اِذَا ابْتَسَمَتْ کَاَنَّهُ مُنْهَلٌ بِالرَّاحِ مَعْلُولُ شُجَّتْ
بِذِی الخ تَنْفِی الرِّیَاحُ الْقَذیٰ عَنْهُ وَاَفْرَطَهُ مِنْ صَوْبِ سَارِیَةٍ بِیضٌ یَعَالِیلُ قوله شجت بالجیم المشددة مجهول
بمعنی مزجت والمستتر فیه یرجع للراح المذکورة فیما قبله والشبم بالشین المعجمة والموحدة کفرس البرد والمحنیة بفتح المیم وسکون الحاء
المهملة وکسر النون وفتح الیاء والهاء منعطف الوادی وصاف فاعل من الصفا ضد الکدر والابطح بالموحدة والطاء والحاء المهملتین
کاحمد مسیل فیه دقاق الحصی والمشمول بالشین المعجمة الذی تضربه ریح الشمال فخنک میرد یعنی که این صفت داشته باشد آن شراب که
مخلوط شده باشد بصاف سردی از آب صاف رود خانه که در محل واسع سیلگاه باشد که چاشت کرده باشد و حال آنکه او وزیده شده
باشد باو باد شمال مغنی فی الجملة الحالیة من باب الثانی شاهد در جمله وهو مشمول است که حالیه واقع شده است نه عاطفه
بجهة فساد معنی بعطف شَجْوُ حُسَّادِهِ وَغَیْظُ عِدَاهُ اَنْ یَریٰ مُبْصِرٌ وَیَسْمَعَ وَاعٍ هو من ابیات لابی عبادة البحتری واسمه ولید
سامراء یمدح بها المعتز بالله العباسی ویعرض بالمستعین بالله الشجو بالجیم والواو کدلو الحزن والحساد کرمان جمع حاسد والعدی بکسر
العین وفتح الدال المهملتین مقصورا جمع عدو وان مصدریة ویری مضارع من الرؤیة بالبصر والمبصر اسم فاعل من ابصر والواعی بالواو
والعین المهملة الحافظ لما یسمعه یعنی اندوهناک شدن حسد برندگان آن معتز بالله وغیظ دشمنان او دیدن نگاه
کننده وشنیدن گوش دهنده صاحب حفظ است بر نیکوئیهای او را مختصر مطول فی احوال متعلقات الفعل شاهد در قرار
دادن فعل متعدی است که یری ویسمع بوده باشد نازل منزلهٔ فعل لازم که مراد محض دیدن وشنیدن باشد بدون ملاحظهٔ تعلق
آن بدیده شده وشنیده شده پس قرار دادن آن دو را کنایه از رؤیت وسماعی که متعلق اند بمفعول خاص که محاسن و اخبار ممدوح
بوده باشد بدعوی اینکه بمجرد دیدن وشنیدن مبصری وسامعی لازم دارد دیدن نیکوئیهای ممدوح او و شنیدن خبرهای خوب
او را شَرِبْتُ بِهَا وَالدِّیکُ یَدْعُو صَبَاحَهُ اِذَا مَا بَنُو نَعْشٍ دَنَوْا فَتَصَوَّبُوا هو من قصیدة للنابغة الجعدی
واسمه قیس بن عبد الله وقیل انها لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی وقبله وَمَوْلیً جَفَتْ عَنْهُ الْمَوَالِی کَاَنَّمَا یُریٰ وَهُوَ
مَطْلِیٌّ بِهِ الْقَارُ اَجْرَبُ رَئِمْتُ اِذَا لَمْ تَرْاَمِ الْبَازِلُ ابْنَهَا وَلَمْ یَکُ فِیهَا لِلْمُدِرِّینَ مَحْلَبُ وَصَهْبَاءَ لَا تُخْفِی الْقَذَا
وَهِیَ دُونَهُ تُصَفَّقُ فِی رَاوُوقِهَا ثُمَّ تُقْطَبُ شَرِبْتُ بِهَا الخ وَبَیْضَاءَ مِثْلِ الرِّیمِ لَوْ شِئْتُ قَدْ صَبَتْ
اِلَیَّ وَمِنْهَا لِلْمُخَاضِ مَلْعَبُ تَجَنَّبْتُهَا اِنِّی امْرُءٌ فِی شَبِیبَتِی وَتِلْعَابَتِی عَنْ رِیبَةِ الْجَارِ اَنْکَبُ قوله شربت
متکلم من الشرب والضمیر فی بها یرجع الی الصهباء المذکورة فیما قبله وهی الخمر والواو للحال والدیک بکسر الدال المهملة وسکون الیاء
معروف والصباح کفلاح وقت الصبح واراد ببنی نعش بنات نعش الصغری ودنوا بالدال المهملة والنون ماض من الدنو بمعنی
القرب وتصوبوا بالصاد المهملة والواو المشددة والموحدة ماض بمعنی نزلوا الی جهة الغروب یعنی آشامیدم آن شراب را و حال آنکه خروس
میخواند در وقت صبح خودش در وقتیکه بنات نعش صغری نزدیک شده بودند بمغرب پس فرو رفتند بسوی جهة غروب مغنی فی الواو
شاهد در دخول واو است که آن واو علامت مذکور است در غیر ذوی العقول که بنو نعش بوده باشد و حال آنکه میبایست که بنات نعش
بگوید شَرِبْنَا وَاَهْرَقْنَا عَلَی الْاَرْضِ جُرْعَةً فَلِلْاَرْضِ مِنْ کَاْسِ الْکِرَامِ نَصِیبُ لم یسم قائله قوله شربنا متکلم مع الغیر
من الشرب واهرقنا متکلم من الاهراق وهو بالراء المهملة والقاف بمعنی الانصباب واصله من الاراقة ابدلت الهمزة هاء کما هو الغالب فیه
والجرعة بالجیم والراء والعین المهملتین کغرفة الحصة القلیلة من الشراب والکاس کفلس القدح المملو والکرام بالراء المهملة ککتاب المنزه
من الکدر والنصیب الحصة المفروضة یعنی آشامیدیم شراب را و ریختیم بر روی زمین جرعه وحصه اندکی را پس از برای زمین است از جام کریم
پر از شراب حصه وبهره واین بیت را در دیباچه مختصر در مقام تمثیل آن از برای ادای مطلب مدعای خود ذکر کرده است شَرِبْنَ
بِمَاءِ الْبَحْرِ ثُمَّ تَرَفَّعَتْ مَتیٰ لُجَجٍ خُضْرٍ لَهُنَّ نَئِیجُ هو من قصیدة لابی ذؤیب الهذلی واسمه خویلد بن خالد یصف فیها
السحائب وبعده سَقیٰ اُمَّ عَمْرٍو کُلَّ آخِرِ لَیْلَةٍ حَنَاتِمُ سُودٌ مَاؤُهُنَّ ثَجِیجُ المستتر فی شربن یرجع الی السحائب
وقیل ضمن معنی روین فلذلک وصلت بالباء وترفعت بالتشدید بمعنی ارتفعت لا بمعنی توسعت کما قیل واللجج بالجیمین کصرد
جمع اللجة وهی معظم الماء والخضر کقفل جمع خضراء من الخضرة وهو لون معروف وانما یوصف الماء به لصفائه والنئیج بالنون والهمزة
والیاء والجیم کامیر من نأج الریح اذا مرت سریعا مع الصوت یعنی آشامیدند آن ابرها بعضی از آب دریا را پس بلند شدند از دریا

مغنی
مغنی
مطول مختصر
مغنی
مختصر

صاسبز درحالیکه از برای آن ابر گمان بود سرعت سیر وصدائی مغنی فی الباشاهد دربا بمعنای است که بمعنی من است و از برای
تبعیض است ای من ماء البحر بعضه قطر فی حروف الجر مغنی فی متی شاهد در متی است که بمعنی من است جر داده است و
این لغت هذیل و بعضی گفته اند که بمعنی وسط است ای من وسط لجج خضر شلت یمینک ان قتلت لمسلما حلت
علیک عقوبة المتعمد هو من ابیات لعاتکة بنت زید بن عمرو بن نفیل العدویة ابنة عم عمر بن الخطاب ترثی بها
زوجها الزبیر بن العوام وتخاطب فیها قاتل زوجها عمرو بن جرموز المذکور فیها اولها غدر ابن جرموز بفارس بهمة
یوم اللقاء وکان غیر معرد یا عمرو لو نبهته لوجدته لا طائشا رعش الجنان ولا الید
شلت یمینک ان الزبیر لذو بلاء صادق سمح سجیته کریم المشهد کم غمرة قد خاضها
لم یثنه عنها طرادک یابن فقع القردد فاذهب فما ظفرت یداک بمثله فیما مضی فیما
تروح وتغتدی قوله شلت ماض من الشلل وهو کفرس الیبس فی الید والیمین خلاف الیسار وان مخففة من المثقلة
والخطاب فی قتلت وفیما قبله وما بعده لعمرو قاتل زوج الشاعر المذکور فیما قبله وحلت بالحاء المهملة ماض من الحلول بمعنی
النزول والعقوبة بضم العین المهملة والقاف والموحدة الاخذ بالذنب المتعمد اسم فاعل من تعمد فلان ای فعل بالعمد ای
القصد یعنی خشک باد دست راست تو بدرستیکه کشته هر آینه مسلمانی را وحلول کند بر تو عقوبت کسیکه از روی قصد گناهی کرده
باشد سیوطی فی حروف المشبهة بالفعل مغنی فی ان شاهد در دخول ان مخففه از مثقله است بر فعل غیر ناسخ که قلیل
بوده باشد بو سبیل ندرت شمس تاتق والفراق غروبها عنا وبدر والصدود کسوفها لم یسم قائله قوله
شمس خبر مبتدأ محذوف ای هی شمس ای المحبوبة وتاتق بفتح المثناة واللام المشددة وضم القاف مضارع اصله تتالق ای
تضیء وتلمع والبدر بالفتح القمر الممتلئ والصدود بضم الصاد والدال المهملات الاعراض والکسوف بالضم الاحتجاب الا ان
یقال فی القمر الخسوف وفی الشمس الکسوف لکن یطلق علیهما کما فی البیت یعنی آن محبوبه آفتابی است که این صفت او است که درخشنده
وفراق غروب او است از ما وماه شب چهارده است ونیکو کرداند آن کسوف واحتجاب او است مطول فی التشبیه من علم البیان
شاهد در نیکو نبودن دخول اداة تشبیه است در مثل شمس وبدر در بیت باعتبار بودن آن نکره موصوفه بصفتی که ملائم
نیست مشبه به را مگر آنکه تغییر داده شود صورت آن وگفته شود هی کالشمس وهو کالبدر شیخ علی کرسیه معمما فانه اهل
لان یوکر ما هو لبعض المولدین والمصراع الاول منه ماخوذ من بیت ابی حیان الفقعسی وهو بحسبه الجاهل ما لم یعلما شیخا علی
کرسیه معمما وهو مقرر فی موضع من الکتاب فی باب ابیات الشیخ من استبانت فیه السن من خمسین الی الثمانین او الی آخر عمره قوله معمما
ای شد علی راسه عمامة ویوکرم مجهول من الاکرام بمعنی الاعزاز وقد جاء للضرورة یعنی مرد پیری که قرار گرفته است بر کرسی خود
درحالیکه بر سر بسته است عمامه را پس بدرستیکه او اهل است از برای اینکه گرامی داشته شود تصریح فی امر الخاص نظما
فی المضارع شاهد در وارد شدن یوکرم است بر اصل خود بجهة ضرورت وحال آنکه قیاس در او یکرم است باب الصاد المهملة
بعده الالف صاح شمر ولا تزل ذاکرا للموت فنسیانه ضلال مبین لم یسم قائله اول المصراع الثانی
المیم من الموت وصاح منادی مرخم بحذف حرف النداء ای یا صاحب وشمر امر من التشمیر وهو بالشین المعجمة والراء المهملة رفع الثوب
والمراد منه هنا الجد فی الامر وهو کنایة عن قطع الملاهی والاستعداد للموت والذاکر فاعل من الذکر وهو خلاف النسیان کعرفان والفاء فیه
للتعلیل والضلال بفتح الضاد المعجمة ضد الهدی والمبین اسم فاعل من الابانة وهو بالموحدة والنون بمعنی الاظهار یعنی ای صاحب
دامن همت بر کمر بزن وکوشش بکن در امر وهمیشه یاد او بنده باش مرگ را بعلت آنکه فراموشی او گمراهی ظاهر محشی فی انواع العامل
قطر فی افعال الناقصة شاهد در عمل کردن مضارع زال است که لا تزل بوده باشد نوع عمل زال باعتبار وقوع او بعد از لا نهی
پس رفع داده است اسم را که ضمیر مستتر در او بوده باشد ونصب داده است خبر را که ذاکرا است صاح هل ریت او سمعت
براع رد فی الضرع ما قری فی الحلاب لم یسم قائله قوله صاح منادی مرخم بحذف حرف النداء ای یا صاحب
ریت اصله رایت حذفت منه الهمزة للضرورة والراعی بالراء والعین المهملتین والیاء المثناة راعی الاغنام والضرع بالضاد المعجمة
والراء والعین المهملتین کفلس الثدی وقری بالقاف والراء المهملة فعل ماض بمعنی جمع والحلاب بالحاء المهملة والموحدة
ککتاب اناء یحلب فیه یعنی ای صاحب آیا دیده یا شنیده شبانی را که برگرداند در پستان گوسفند آن شیر را که جمع کرده است در ظرفی که
شیر در او میدوشند تصریح فی المهموز شاهد در حذف همزه است از فعل ماضی که ریت بوده باشد بجهة ضرورت
نظر بآنکه در اصل رایت بوده است صبت علی مصائب لو انها صبت علی الایام صرن لیالیا
هو لفاطمة الزهراء بنت رسول الله صلعم فی الله بعد وفاته صلعم وقبله ماذا علی من شم تربة احمد ان لا یشم مدی

الزمان غول لنا قوله صبّت في الموضعين مجهول من الصبّ بفتح الصاد المهملة وتشديد الموحدة بمعنى الانسكاب والمصائب جمع
الدهر وصرن مجهول بصيغة الجماعة من التصيير بمعنى الانتقال يعني ريخته شد بر من مصيبتها چندکه اگر بر روشنیها ريخته شده
بودی بر روزها گردیده بودندی روزها مبدّل بشبها جامی في غير المنصرف شاهد در جای شدن حکم منصرف که دخول
تنوين بوده باشد در غير منصرف که مصائب است بجهت ملاحظه کردن وضع شعر صحا القلب عن سلمى واقصر باطله
وعرّي افراس الصبى ورواحله هو مطلع قصيدة لزهير بن ابي سلمى قوله صحا بالحاء المهملة بمعنى افاق وسلا والقلب
فاعله قوله عن سلمى اي عن حبها وهي كسكرى اسم امرأة واقصر بالقاف والصاد والراء المهملتين ماض بمعنى امتنع واراد بالباطل الميل
الى الهوى وعرّي بالعين والراء المشددة المهملتين والياء مجهول بمعنى جرّد والافراس جمع فرس معروف والصبى بكسر الصاد المهملة وفتح
الموحدة مقصور الجهالة الفتوة والرواحل جمع راحلة وهي بالراء والحاء المهملتين ما يعدّ للركوب من الابل يعني تسلّى يافت وخالي
شد دل از دوستی سلمی وکوتاه کرد وواگذاره میل خود را وبرهنه کرده شده اسپهای کودکی ونادانی وشترهای سواری او مختصر
ومطول في الاستعارة من علم البيان شاهد در بودن استعاره در بيت استعاره مکنيه تخييليه که اثبات افراس ورواحل بوده
باشد از برای صبی با صحت بودن ان استعاره بطريق تخييليه تحقيقيه بنا بر يك توجيه بتفصيليکه در مطول ذکر شده است
صددت فاطولت الصدود وقلّما وصال على طول الصدود يدوم هو من ابيات للمرار بن سعيد الفقعسي
يخاطب بها نفسها اويلومها على طول الصدود وقبله صرمت ولم تصرم وانت صروم وكيف تصابي من
يقال حليم صددت الخ وليس الغواني للجفاء ولا الذي له عن تقاضي دينهن هموم
ولكنما يستنجز الوعد تابع مناهن حلاف لهن اثيم قوله صددت مخاطب من الصدود وهو
بضم الصاد والدالين المهملات في الموضعين بمعنى الاعراض والخطاب فيه لنفسه والوصال الكتاب المواصلة ويدوم مضارع من
الدوام بمعنى البقاء يعني روی گردانيدی پس طول دادی وی گردانيدن را وکمست وصاليکه بر طول روی گردانيدن
باقی بماند مغني في ما شاهد در قل است که بسبب دخول ما کافه بر ان ملغى شده است از عمل دفع بر جمله اسميه نه فعليه
في النوع السابع وفي النوع الثاني عشر من الجملة السادسة من باب الخامس شاهد در وصال است که بعضی گفته اند که مبتدا
است وبعضی گفته اند که فاعل مقدم است از برای يدوم وصواب اين است که فاعل است از برای يدوم محذوف قبل از او که دلالت
ميکند بر او يدوم مذکور صدغ الحبيب وحالي كلاهما كالليالي وثغره في صفاء وادمعي كاللآلي
لم يسم قائلها الصدغ بالصاد والدال المهملتين والغين المعجمة كقفل الشعر المشتمل على ما بين طرف الحاجب والاذن والحبيب المحبوب
قوله كالليالي اي في السواد وهو جمع ليل خلاف النهار والثغر بالمثلثة والغين المعجمة والراء المهملة كفلس الاسنان والادمع جمع دمع
هو بالدال والعين المهملتين كفلس ماء العين واللآلي بالمد كصحاري جمع لؤلؤ كقنفذ معروف يعني زلف دوست وحال من هر دو
مثل شبها هستند در سياهی ودندانها او واشکهای چشم من در صفاء مثل دانهای مروارید است مختصر مطول في التشبيه من
علم البيان شاهد در بودن تشبيه در بيت است بطريق تسويه وبودن ان تشبيه مفصل باعتبار انکه ذکر شده است در او وجه
شبه لکن در بيت ثاني که صفا بوده باشد صريع غوان راقهن ورقنه لدن شب حتى شاب سود
الذوائب هو من قصيدة للقطامي واسمه عمير بن شييم التغلبي وقبله كان قضيضا من فريض غمامة
على ظماء جادت به ام غالب لمستهلك قد كاد من شدة الهوى يموت ومن
طول العداة الكواذب صريع غوان الخ فديدنه التجريب والحلم انني ارى غفلات
العيش قبل التجارب الصريع بالمهملات فعيل بمعنى المفعول من الصرع بمعنى الطرح على الارض واراد به الشعر
المطروح على الارض والغواني جمع غانية وهي المرأة التي غنيت بحسنها عن الزينة وراقهن ورقنه بضم الراء كلاهما من المروق وهو بفتح
الراء المهملة وسكون الواو والقاف بمعنى العجب لكن رقنه هنا بمعنى حفظنه واصبنه وشب بفتح الشين المعجمة وتشديد الموحدة ماض
من الشباب وهو حدوث السن وحتى للغاية وشاب ماض من الشيب وهو بياض الشعر والسود بالضم جمع اسود خلاف الابيض والذوائب
جمع ذؤابة وهي بالذال المعجمة والواو والموحدة كسحابة الخصلة من الشعر يعني موی بلندی که افتاده است بر روی زمين از زنان صاحب
حسن خدا داد که بعجب در آورده است ان موی ايشان را ونگاه داری کرده اند زنان انموی را از زمانيکه جوان وتازه بوده است
ان موی تا انکه سفيد شده است سر دستهای انموی بتمامها مغني في عند شاهد در اضافه شدن لدن است بجمله فعليه
با حذف من قبل از او اي من لدن شب صفحنا عن بني ذهل وقلنا القوم اخوان عسى الايام
ان يرجعن قوما كالذي كانوا هو من قصيدة للفند الزماني واسمه شهل بن شيبان قالها في حرب

جامی

مطول مختصر

مغنی

مختصر مطول

مغنی

اولها اقيدونا فان الظلم لا يرضاه ديان وان النار قد تصبح يوما وهي نيران وفي العدوان
للعدوان توهين واقران وفي القوم معا للقوم عند البأس اقران وبعض الحلم يوم
الجهل للذلة اذعان صفحنا عن بني ذهل فلما صرح الشر بدا والشر عريان ولم يبق
سوى العدوان دناهم كما دانوا اناس اصلنا منهم ودنا كالذي دانوا فكنا معهم
ترجى فنحن اليوم اخوان وفينا الطاعن الجاهل عند الحرب عصيان فلما ان ابى الصلح
وفي ذلك خذلان قوله صفحنا متكلم مع الغير من الصفح وهو بالمهملتين بينهما فاء كفلس بمعنى الاعراض والعفو
وبنو ذهل بالذال المعجمة كقفل قبيلة وكان ذهل وشهل الشاعر اخوان من نسل شيبان فوقع محاربة بينهم في البسوس ورجعن
بضم المضارعة مضارع من ارجع من باب الافعال اي يردون امرهم الى الايتلاف والتواد الذي كانوا عليه يعنى روى كردانيديم
وچشم پوشيديم از قبيله بنی ذهل بن شيبان وگفتيم كه قوم او وما برادرانند از يك پدر وامید داروز كار ايشكه باز كردانند
قوم را مثل ان چنان حالتی كه بودند بران از دوستی و برادری معنى في الرابع عشر من باب القياس شاهد در
ذكر كردن قوم نكره است بعد از ذكر كردن القوم معرفه يا بودن قوم ثانى عين القوم اول صفراء لا تنزل الاحزان ساحتها
لو مسها حجر مسته سراء هو من ابيات لابي نواس الحكمي واسمه الحسن بن هاني يصف بها الخمر وقبله دع عنك لومي
فان اللوم اغراء وداوني بالتي كانت هي الداء قوله صفراء صفة لقوله التي المذكور فيما قبله والمراد بها الخمر وهي كحمراء
مؤنث اصفر من الصفرة وهي لون معروف وتنزل بفتح المضارعة من النزول بمعنى الحلول والاحزان جمع حزن بالضم وهو الغم والساحة
بالمهملتين الفضا بين الدور يعنى لا تحل الاحزان في مكان هي اي الخمر فيه ومسها بالسين المهملة المشددة ماض اي لا صفها والحجر الحجر
كفرس الجندل والسراء بالمهملتين والمد كشداد السرور يعنى كه اين صفت دارد انچيز چيزيند در رنگی است مراد شراب است كه فرود
نمی آيند وهمهای در مكانيكه انشراب در انجا است اكر سنك بود واو را سنكی رسيده بود او را خوشحالی مطول في اخر علم البديع
شاهد در بودن ترديد است در بيت باعتبار انكه شاعر معلق كرده است كلمه را در مصراع ثانی ليس معلق كرده است ورا بمعنى
بمعنی ديكر در لو مسها حجر مسته سراء باب الضاد المعجمة بعده الراء ضرائب ابدعتها في السماح فلسنا نرى
لك فيها ضريبا هو للسري الرفاء وقيل هو لابي عبادة البحتري واسمه سامراء الضرائب جمع ضريبة وهي كسفينة الطبيعة
وابدعتها مخاطب من الابداع وهو بالموحدة والدال والعين المهملتين الاختراع والاحداث والسماح بفتح السين والحاء المهملة
الكرم والجود ونرى متكلم مع الغير من الرؤية والضريب كامير المثل يعنى طبيعتهای وخلقهای نيكوی چند اختراع كرده وتازه
بهم رسانيده انهای را در وقت كرم وبخشش كردن پس نيستيم كه ببينيم از برای تو دران طبيعتها مثلی وما نندی را مختصر
مطول في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است كه ضريب بوده باشد بر صدر كه ضرائب است بطريق
جناس لفظی مبالغه اند وضربت صدرها الي وقالت يا عديا لقد وقتك الاواقي هو من قصيدة لمهلهل واسمه
عدي بن ربيعة بن الحارث التغلبي وقيل امرء القيس بن ربيعة والبيت يدل على الاول الضمير في صدرها يرجع الى المحبوبة والي
بمعنى لي وهو في محل النصب على الحال من الضمير الذي في ضربت اي متعجبة من نجاتي الى هذه الغاية مع ما لقيت من الحزن والاسر
والخروج عن الاهل وعدي بفتح العين وكسر الدال المهملتين وتشديد الياء اسم لمهلهل شاعر هذا البيت ووقتك بالواو والقاف
مخاطب من الوقاية بمعنى الحفظ والتصون والاواقي في اصله وواقي جمع واقية من الوقاية وهو فاعل وقتك يعنى زد انمحبوبه بسينه خود
درحاليكه تعجب كننده بود از نجات يافتن من از اسيری واندوه وكفت ای عدی هر اينه بتحقيق كه نكاه داشت قول نكاه دارندها
سيوطي في باب النداء شاهد در دخول تنوين ونصب است در منادی معرفه كه يا عدي بوده باشد بجهة ضرورت ضروب
بنصل السيف سوق سمانها اذا عدموا زادا فانك عاقر هو من قصيدة لابي طالب بن عبد المطلب
هاشم بن عبد مناف يرثي بها ابا امية بن المغيرة المخزومي وكان خرج الى الشام فمات في الطريق وقبله ترى دارة لا يبرح
الدهر عندنا معجمة ادم سمان وباقر اذا اكلت يوما اتى بعد مثلها زواهق زهم او مخاض
نهاز قوله ضروب خبر مبتدا محذوف اي هو وهو كصبور مبالغة من الضرب لتصل بالنون والصاد المهملة كفلس من السيف
حده والسوق بالضم جمع ساق وهي من الرجل معروفة والسمان بالسين المهملة والنون ككتاب جمع سمينة ضد الهزيلة والضمير فيه للابل
وعدموا بكسر الدال بمعنى فقدوا والزاد طعام المسافر واراد به هنا مطلق الطعام والخطاب في انك لابي امية والعاقر بالمهملتين بينهما
قاف فاعل من العقر بمعنى الجرح اراد انه اذا اكل الاضياف قطعة من الابل احضرت قطعة اخرى تعقرها يعنى او بسيار زننده است بدم
شمشير ساقهای پای شتران چاق او هركاه معدوم ساز ند ونيابند مهمانها طعامی را بواسطه خوردن ايشان انطعام را پس

باب الضاد
حذاذن
مغنى
مطول باب الضاد بعد الراء
مختصر مطول
سيوطي
مدرسته

بدر ستیکه تو جراحت کننده و برنده قطعه دیگری از گوشت شتر او حاضر کننده از نزد ایشان فطر و سیوطی فی صیغ
المبالغة شاهد در عملکردن صیغهٔ مبالغه است که ضروب بوده باشد نوع عمل اسم فاعل را باعتبار انکه نصب داده است سوق
سمانها را بر مفعولیت و فاعل او ضمیر لیست که در او مستتر است و راجع است بابن مغیرهٔ مخزومی ضَعِيفُ النِّكَايَةِ اَعْدَائَهُ يَخَالُ
الْفِرَارَ يُرَاخِي الْاَجَلَ لم یسم قائله قوله ضعیف النکایة خبر مبتدا محذوف ای هو والضعیف ضد القوی والنکایة بالنون
الیا الکنایة مصدر نکی العدو ای قتل وجرح وهو فاعل ضعیف وقع مضافا الیه واعداؤه مفعول النکایة والفرار بالفاء ضد القرار
ویراخی بضم المضاعة والراء المهملة والخاء المعجمة بمعنی تباعد والاجل بالجیم کفرس غایة الوقت فی الموت یعنی اسم برنا توانست زخمی کردن
وکشتن او دشمنان خود را او کمان میکند که گریختن که دور میکرد اندر مرگ او را سیوطی فی افعال القلوب شاهد در یخال است که نصب
داده است دو مفعول را که یکی الفرار و دیگری جملهٔ یراخی الاجل بوده باشد ایضا فی اعمال المصدر شاهد در عملکردن مصدر محلی بلام
که النکایة بوده باشد نوع عمل فعل خود باعتبار انکه نصب داده است اعدائه را بر مفعولیت و فاعل او ضمیر لیست مستتر که راجع است
بانمرد معین ضَمَمْتُ اِلَيْهِ بِالسِّنَانِ قَمِيصَهُ فَخَرَّ صَرِيعًا لِلْيَدَيْنِ وَلِلْفَمِ هو من قصیدة للعکبر بن حدیر بن مالک وکان
مع علی بن ابی طالب فی واحد من الحروب ووقع ایضا فی عدة قصائد لعدة شعراء اولها اَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ اَشِبَنَّ غَارَةً
عَلَى ابْنِ كِرَامٍ اَوْ سُوَيْدِ بْنِ صَرْمٍ فَتُعْتَرَنَا النُّجُومُ بِعَدْوٍ بِفَارِسٍ اَخِي ثِقَةٍ يَغْشَى الْمَنَايَا مُعَلَّمٍ وَاَشْعَثَ
قَوَّامٍ بِآيَاتِ رَبِّهِ قَلِيلِ الْاَذَى فِيمَا تَرَى مُسْلِمٍ ضَمَمْتُ اِلَيْهِ الخ عَلَى غَيْرِ شَيْءٍ غَيْرَ اَنْ لَيْسَ تَابِعًا عَلِيًّا
لَا يَتْبَعُ الْحَقَّ يَنْدَمِ يُذَكِّرُنِي حَامِيمَ وَالرُّمْحُ دُونَهُ فَهَلَّا تَلَا حَامِيمَ قَبْلَ التَّقَدُّمِ قوله ضممت متکلم من الضم
وهو بالفتح قبض شئ الی شئ والسنان بالسین المهملة والنون ککتاب حدیدة الرمح والقمیص بالقاف والصاد المهملة کا
السربال وخر بفتح الخاء المعجمة وتشدید الراء المهملة ماض بمعنی سقط والصریع فعیل بمعنی المفعول من الصرع وهو بالمهملات
الطرح علی الارض یعنی چسبانیدم بسوی او بسر نیزه پیراهن او را پس افتاد بر روی زمین بر دو دست و بر دهان خود معنی
فی اللام شاهد در لام للیدین وللفم است که بمعنی علی است ای علی الیدین وعلی الفم ضَيَّعْتُ حَزْمِي فِي اِبْعَادِي الْاَمَلَا
وَمَا ارْعَوَيْتُ وَرَاْسِي شَيْبًا اشْتَعَلَا لم یسم قائله قوله ضیعت متکلم من التضییع بمعنی الاهلاک والاتلاف والحزم
بالحاء المهملة والزاء المعجمة کفلس ضبط الامر والاخذ بالاحتیاط والابعاد مصدر باب افعال من البعد ضد القرب والامل کفرس
الرجاء ای فی مطالبتی الامال البعیدة وارعویت متکلم من الارعواء وهو بالراء والعین المهملتین والواو الکف عن القبایح والشیب
بالفتح بیاض الشعر واشتعل بالشین المعجمة والعین المهملة بمعنی طلع وانتشر یعنی ضایع وتلف کردم ضبط امر و احتیاط
خود را در طلب کردن من ارزوهای دور را و باز نایستادم از کارهای زشت و حال انکه سر من طلوع کرد و پهن شد از جهت
موی سفید مغنی فیما افترق فیه الحال والتمیز من باب الرابع شاهد در تقدیم تمیز است که شیبا بوده باشد بر عامل
خود که اشتعل است

باب الطاء المهملة بعد الالف

طَالَ لَيْلِي وَبِتُّ كَالْمَجْنُونِ وَاعْتَرَتْنِي الْهُمُومُ بِالْمَاطِرُونِ
هو مطلع قصیدة لابی دعبل الخزاعی واسمه وهب بن وهب بن زمعة الجمحی وقیل لغیره وبعده صَاحِ حَيَّا الْاِلٰهُ حَيًّا وَدُورًا
عِنْدَ اَهْلِ الْفِنَاءِ مِنْ جَيْرُونِ قوله طال ماض من الطول ضد القصر واللیل خلاف النهار وبت متکلم من البیتوتة واعترتنی
بالعین والراء المهملتین ماض من باب الافتعال من عراه هذا الامر اذا غشیه والهموم جمع هم بمعنی الحزن والماطرون بکسر الطاء
وضم الراء المهملتین موضع بناحیة الشام یعنی طول کشید شب من و شب را بروز آوردم مثل مرد دیوانه و فرا گرفت مرا غمهای
در ماطرون سیوطی فی اعراب جمع المذکر السالم شاهد در ماطرون است که چون جمع مذکر سالم است والحال اسم شده است از
برای موضعی در شام معرب شده است باعراب حرکت بر نون با وجود بودن واو جمع در او لازم طَحَا بِكَ قَلْبٌ فِي الْحِسَانِ طَرُوبُ
بُعَيْدَ الشَّبَابِ عَصْرَ حَانَ مَشِيبُ تُكَلِّفُنِي لَيْلَى وَقَدْ شَطَّ وَلْيُهَا وَعَادَتْ عَوَادٍ بَيْنَنَا وَخُطُوبُ
هما لعلقمة بن عبدة یقال طحی به قلبه ای ذهب فی کل شئ والباء فی بک للتعدیة قوله فی الحسان ای فی حبهن وطلبهن وهی جمع حسناء
کحمراء من الحسن ضد القبح والطروب کصبور مبالغة من الطرب وهو بالمهملتین والموحدة کفرس خفة تصیب الانسان من شدة
حزن او سرور والبعید تصغیر بعد خلاف القبل والشباب کسحاب حدوث السن والعصر الزمان وحان بالحاء المهملة والنون ماض
بمعنی قرب والمشیب کمحیط الشیب بیاض الشعر ودخول الرجل فی حد الشیخوخة وتکلفنی بضم المضارعة من التکلیف والیاء
معا کما قال فی الاصل ولیلی کسکری اسم امراة وشط بالشین المعجمة والطاء المهملة المشددة ماض بمعنی بعد والولی بالواو والیاء
کفلس القرب وعادت ماض من العود بمعنی الرجوع او من المعاداة بمعنی المخاصمة والعوادی جمع عادیة وهی بالمهملتین والیاء المصیبة والخطوب
بالضم جمع خطب وهو بالخاء المعجمة والطاء المهملة والموحدة کفلس الامر العظیم یعنی برده است ترا دل تو بهر طرف در طلب دوستان

صاحب نقش حسن که این صنعت از دان دل بستها صاحب طرب نشاطست در اینجا دور شد جوانی و زمانی که نزدیک شده است پیری
تکلیف میکند مرا الیلی سختیهای فراق خود را و حال آنکه بتحقیق که دور شده است نزدیک شدن و بما و برگشته است مصیبتها و امرهای
بزرگ در میان ما مختصر مطول فی احوال المسند الیه شاهد در التفات نمودن شاعر است از خطاب بر حظی باب بسوی تکلم
تکلفنی طربتُ وما شوقاً الی البیض اطربُ ولا لعباً منی وذو الشیب یلعبُ هو مطلع قصیدة للکمیت بن زید الاسدی
یمدح بها اهل البیت ع وبعده ولم تلهنی دارٌ ولا رسم منزلٍ ولم یتطربنی بنانٌ مخضبُ ولا انا ممن یزجر
الطیر همه اصاح غرابٌ ام تعرض ثعلبُ قوله طربت بکسر الراء المهملة واطرب بفتحها متکلمان من الماضی و
المضارع من الطرب هو کفرس خفة تصیب الانسان من شدة حزن او فرح وما نافیة وشوقا مفعول له من فاعل اطرب والبیض بالکسر
الکسر جمع بیضا کحمراء وهی المرأة الحسناء واللعب بالعین المهملة والموحدة ککتف ضد الجد ومنه یلعب بصیغة المضارع والشیب بفتح
الشین المعجمة وسکون الیاء والموحدة بیاض الشعر یعنی خوش وقت شدم و خوش وقت نمیشوم بجهة شوق داشتن بسوی زنان
سفید صاحب حسن و نه بجهة بازی کردنی که از من ظاهر شود از او و حال آنکه مرد صاحب پیری و موی سفید بازی میکند مغنی فی الهمزة
شاهد در حذف همزه استفهام است قبل از ذو الشیب بدون ذکر لفظ ام بعد از او ای اوذو الشیب یلعب طربن بضوء البارق
المتعالی ببغداد وهنا ما لهن ومالی هو لابی العلاء المعری واسمه احمد بن عبد الله التنوخی اللغوی قوله طربن بکسر الراء
المهملة ماض من الطرب هو کفرس خفة تصیب الانسان من شدة حزن او فرح والمستتر فیه یرجع الی الابل والضوء بالفتح ضد الظلمة
والبارق بالموحدة والراء المهملة والقاف اراد به اللامع والمتعالی بالمثناة والعین المهملة اراد به العمارات المرتفعة وبغداد
بلد معروف والوهن بالواو والنون کفلس قطعة نحو نصف اللیل وما فی الموضعین للتعجب بطریق الانکار ای ای شئ حصل
لهن وای شئ حصل لی یعنی خوش وقت شدند شتران بسبب دیدن ایشان روشنائی که در عمارتهای بلند درخشان در
بغداد بود در پاره از نصف شب و چگونه است حال ایشان و چگونه است حال من مطول فی الایجاز والاطناب المساواة شاهد
در حذف جملهای چند است در بیت که دلالت میکند بر آن حذف استفهام تعجبی که لفظ ما در دو موضع بوده باشد بجهة ایجاز
واختصار و تقدیر این بیت در مطول مسطور است طلبوا صلحنا ولات اوانٍ فاجبنا ان لیس حین بقاءِ
هو من قصیدة لابی زبید الطائی واسمه حرملة بن المنذر بن معدی کرب وقبله هل علمتم من معشرٍ سافهونا ثم
عاشوا صفحاً ذوی غلواءِ بعثوا حربنا علیهم وکانوا فی مقامٍ لو ابصروا ادنحاءِ طلبوا
صلحنا الخ ثم لما تشذرت وانافت وتصلوا منها کریه الصلاءِ ولعمری لقد لقوا اهل باسٍ
یصدقون الطعان عند اللقاءِ الصلح بالضم السلم والاوان بالواو والنون کسحاب الوقت واجبنا ماض من الاجابة
بمعنی الجواب والبقاء ضد الفناء یعنی طلب کردند از ما صلح کردن ما را و نبود وقت صلح کردن ما با ایشان پس جواب دادیم ایشان که
نیست وقت باقی بودن صلح مغنی فی لا شاهد در مجرور واقع شدن اوان است بلات بنا بر مذهب فراء مغنی فی القاعدة
الاولی من باب الثامن شاهد در مبنی شدن لفظ بقاء بر وزن فعال است بر کسر اما بنا او پس باعتبار قطع شدن او است
از اضافه و اما بناء او بر کسر پس باعتبار شباهت داشتن او است بنزال بر وزن فعال طللان طال علیهما الامدُ درسا
فلا علمٌ ولا نضدُ لبس البلی فکانما وجدا بعد الاحبة مثل ما اجدُ هما لمحمد بن وهیب الحمیری قوله طللان
تثنیة طلل وهو کفرس ما شخص من آثار الدار وطال ماض من الطول ضد القصر والامد بالدال المهملة کفرس الغایة ودرسا
بالمهملات ماض بصیغة التثنیة من قولهم درس المکان اذا بلی والعلم بالعین المهملة کفرس العلامة والنضد بالنون والضاد المعجمة
والدال المهملة کفرس الحجارة التی بعضها فوق بعض و لبسا بکسر الموحدة ای اشتملا والبلی بکسر الموحدة مقصورا الاندراس ووجدا
بمعنی لقیا والبعد بالضم ضد القرب والاحبة جمع حبیب لفظ ما مصدریة یعنی دو آثار خانه که گذشته است بر آن دو زمانی
ما چند کهنه شده اند از آن دو چیز نه نشانه و نه سنگهای بر روی یکدیگر گذاشته است زیرا که آن دو در بر گرفته اند کهنگی را پس
گویا که یافته اند دوری دوستان را مثل یافتن من آن دو دوری را مطول فی حسن التعلیل من علم البدیع شاهد در صلاحیت
داشتن این دو بیت است زیرا که این که بوده باشد ماخذ از برای بیت ابی تمام طول اللیالی اسرعت فی نقضی
نقضن کلی ونقضن بعضی هو من ابیات للاغلب العجلی وقیل للعجاج التمیمی واسمه عبد الله بن رؤبة و روی ان معویة
بن ابی سفیان رای هزاله وهو متعرفا نشد الابیات وبعده حنین طولی وترکن عرضی اقعدتنی من بعد
طول النهض الطول بالضم ضد القصر واللیالی جمع لیل خلاف النهار واسرعت ماض من الاسراع وهو بالمهملات ضد
الابطاء والنقض بالنون والقاف والضاد المعجمة کفلس بمعنی الکسر ومنه نقض بصیغة الماضی فی الموضعین قوله کلی ای کل

اعضائی وکذا بعضی ای بعض اعضائی یعنی دراز بی شبها شتاب کرد درهم شکستکی من وو درهم شکستند همه اعضای مرا یا درهم شکستند
بعضی از اعضای مرا مغنی فی الامور التی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در کسب نمودن طول مذکر مؤنث تا بشتر
از اللیالی مؤنث بدلیل مؤنث آوردن اسرعت که راجع است ضمیر مستتر در او بسوی او طوی النحر والاجراز نما فی غروضها

مغنی

فما بقیت الا الضلوع الجراشع هو من قصیدة لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبة قوله طوی ماض من الطی واراد به التهزیل
والنحر بالنون والحاء المهملة والراء المعجمة کفلس الذبح ووداء للابل فی ربتها تشعل به شد یدا والاجراز جمع جرز وهو بالجیم والراء المهملة
والزاء المعجمة کعنق ارض لانبات بها والغروض بالضم جمع غرض وهی بالغین والضاد المعجمتین بینهما راء مهملة کفلس للرحل بمنزلة الحزام
للسرج الضمیر فیه للناقة وبقیت ماض من البقا ضد الفنا والضلوع جمع ضلع وهو بالضاد المعجمة والعین المهملة کعنب عظم
الجنب من الانسان والحیوان والجراشع جمع جرشع وهو بالجیم والراء والعین المهملتین بینهما شین معجمة کقنفذ العظیم الصدر المنتفخ
البطن یعنی درهم پیچیده است ولاغر کرده است ناخوش شش وتوم یکجا یکبا اینچنان موضعی که دربندهای جهاز وباران

مطول

شتر است پس باقی نمانده است مکر استخوانهای پهن پهلوی کشاده او مطول فی احوال متعلقات الفعل شاهد در نمونث
آوردن فعل است که بقیت بوده باشد وحال انکه قیاس تذکیر است باعتبار فاصله شدن کلمه الا میان او و فاعل او که الضلوع
طویت باحراز الفنون ونیلها رداء شبابی فالجنون فنون فحین تعاطیت الفنون وحظها تبین
لی ان الفنون جنون هما لصاحب المطول قوله طویت بفتح الواو متکلم من الطی ضد النشر والاحراز بالحاء والراء المهملة
والزاء المعجمة الجمع والحفظ والنیل بفتح النون وسکون الیاء الوصول واراد به التحصیل الشباب کسحاب حدوث السن والفنون
بالضم جمع فن وهو بفتح الفاء وتشدید النون القسم من الشئ واراد هنا اقسام العلوم وتعاطیت متکلم من التعاطی وهو بالتاء
والعین والطاء المهملتین والیاء التناول والاخذ والحظ بفتح الحاء المهملة وتشدید الظاء المعجمة النصیب وتبین ماض بمعنی
ظهر یعنی درهم پیچیدم بجمع کردن اقسام علمها ورسیدن بان وتحصیل کردن انجامه جوانی خود را وحال انکه دیوانکی قسمهای

مطول

مختلف است پس زمانیکه فرا گرفتم اقسام علوم را وبهره مند شدن از ابها را ظاهر شد از برای من اینکه تحصیل کردن اقسام
علوم محض دیوانکی است مطول فی العکس من علم البدیع شاهد در عکس آوردن در جمله است در بیت الجنون فنون و

باب الظاء المعجمة بعد الالف

الفنون جنون بوده باشد باب الظاء المعجمة بعد الالف ظلت بها تنطوی علی کبد نضیجة فوق خلبها
یدها هو لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین یخاطب نفسه بذکر دار محبوبه قوله ظلت بصیغة الخطاب اصله ظللت
حذفت احدی اللامین تخفیفا کما هو القیاس فی استعماله والخطاب فیه للنفس والضمیر فی بها یرجع الی دار المحبوبة والباء بمعنی فی ای
فیها وتنطوی بفتح المضارعة وسکون النون والطاء المهملة المفتوحة والواو المکسورة والیاء مخاطب من الانطواء بمعنی
الالتفاف والنضیجة بالنون والضاد المعجمة والجیم کسفینة من نضج اللحم اذا کمل طبخه وسواه للاکل واراد به هنا شدید الحرق
والخلب بالخاء المعجمة والموحدة کعجب حجاب القلب وهو ما بین الکبد والقلب یعنی روز را تشب ورکدای نفس در خانه محبوبه

مغنی

کر بی پیچیده بر جکر پخته تسیار کرمی که بر بالای پرده کوشت جکر بود دست او مغنی فی الظرف من باب الثالث شاهد
در ید ها است که مرفوع است بنابر فاعلیت از برای نضیجة یا از برای ظرف یا از برای ابتدا ثبت ظللنا عند باب ابی نعیم
بیوم مثل سالفة الذباب لم یسم قائله قوله ظللنا بمعنی اقمنا وابو نعیم بالنون والعین المهملة کزبیر کنیة رجل و
السالفة بالسین المهملة واللام المکسورة والفاء العنق والذباب بالذال المعجمة والموحدتین کغراب طایر معروف یعنی روز را

مطول

تشب آوردیم در خانه ابی نعیم بروزیکه در کوتاهی مثل کردن مکس بود مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در
تشبیه نمودن یوم است بچیز مالوف مانوس که کردن مکس بوده باشد بجهة ثابت کردن حال مشبه را در ذهن سامع ظلمنا
فی تشبیه صدغیک بالمسک فقاعدة التشبیه نقصان ما یحکی لم یسم قائله قوله ظلمنا متکلم من الظلم
نقیض العدل والخطاب فیه وفی صدغیک للمحبوبة وهو تثنیة صدغ بالصاد والدال المهملتین والغین المعجمة کقفل وهو الشعر
المشتمل علی ما بین طرفی الحاجب والاذن والنقصان ضد الزیادة ویحکی بفتح المضارعة وسکون الحاء المهملة والیاء بمعنی یشبه
یعنی ظلم کردیم در حق تو در تشبیه کردن دو زلف تو را بمشک پس قاعده تشبیه نقصان وکمی آن چنان چیز یست که تشبیه میکنند او را

مطول

بچیزی دیگر مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در صریح بودن این بیت است در دلالت بر اینکه مشبه به باید که اقوی
واقوی باشد از مشبه در وجه شبه ظننت فقیرا ذا غنی ثم نلته فلم ذا رجاء القه غیر واهب لم یسم
قائله قوله ظننت مجهول بصیغة المتکلم من الظن وهو خلاف الیقین وفقیرا حال وقع بین مفعولیه والغنی بالکسر ضد الفقر
ونلته متکلم من النیل بمعنی الاصابة والرجاء ضد الیاس والقه بالقاف متکلم من لقیه ای درکه والواهب بالواو والموحدة فا

من وهبه ای اعطاه یعنی کمان کرده شد صاحب بی نیازی و مال در حالت فقر پس سپید باد مال و بی نیازی پس ملاقات نکرد
صاحب امیدی را در حالتیکه غیر بخشنده باشم او را از مال خود یعنی هر کس که امیدی داشت از من عطا کردم باو مال خود را مغنی فی
لم شاهد در این است که چون فاصله شده است ذا در جانب الم و مجزوم شد که الف است پس قائل شده اند بحذف فعل بعد
لم که آن هم الف است که تفسیر میکند او را الف در لفظ **باب العین المهملة بعده الالف عاضها الله غلاما**
بعد ما شابت الاصداغ والضرس نقد لم یسم قائله قوله عاضها الله ای عوضها الله غلاما تزوجه
وما مصدریة وشابت فعل ماض من الشیب هو بالفتح بیاض الشعر والاصداغ جمع صدغ وهو بالصاد والدال المهملتین و
العین کقفل الشعر المشتمل علی ما بین طرف الحاجب والاذن والضرس بالضاد المعجمة والراء والسین المهملتین کحبر السن ونقد
بالنون والقاف والدال المهملة ککتف صفة مشبهة من نقد السن اذا تاکل وتکسر یعنی عوض داد او زن را خدا او ند از شوهر مرده
او پسر را که تزویج کرد او را بعد از سفید شدن زلفهای او و دندانهای شکسته و کرم خورده او مغنی فی عطف الاسمیة علی
الفعلیة من باب الرابع **شاهد** در جملهٔ والضرس نقد است که ابن جنی عطف نکرفته است بر جملهٔ شابت الاصداغ تا اینکه
عطف جملهٔ اسمیه بر فعلیه نشده باشد بلکه قائل شده است بحذف نقد قبل از الضرس بقرینهٔ مفسر مذکور بعد از او **عافت**
الماء فی الشتاء فقلنا بردیه تصادفیه سخینا لم یسم قائله قوله عافت بالفاء بمعنی کرهت ولم تشرب والضمیر فیه للمرأة
وبردیه اصله بل ردیه وهو بالراء والدال المهملتین المکسورتین والیاء امر من الورود بکسر الواو وهو الاشراف علی الماء والاطلاع
علیه بجعل الید فیه وتصادفیه مضارع من صادفه وهو بالصاد والدال المهملتین والفاء بمعنی وجده والسخین بالسین المهملة و
الخاء المعجمة والنون کامیر المسخون بالشمس والنار یعنی ناخوش داشت و نیاشامید آن زن آب را در فصل زمستان از ترس
آنکه شاید سرد بوده باشد پس گفتیم بلکه مطلع شود بر او بگذاردن دست خود را در آن آب که می یابی او را گرم کرده شده مغنی
مغنی فی لما **شاهد** در بودن بردیه است نقیل لغز چونکه در اصل بل ردیه بوده است لام را قلب کرده اند براء و در راء ردیه ادغام
کرده اند بردیه شده است **عجبت من الرزق المسیء الهه وللترک بعض الصالحین فقیرا** لم یسم قائله قوله المسیء
مفعول الرزق وهو المذنب والهه فاعله والترک مصدر ترک یترک فاعله ضمیر یرجع الی الهه وبعض الصالحین مفعوله والفقیر ضد
الغنی یعنی تعجب میکنم از روزی دادن خداوند گناهکار او را و از واگذاردن آن خداوند بعضی از نیکوکاران را فقیر و بیچیز قطر فی اعمال
المصدر **شاهد** در عملکردن مصدر محلی بلام است نوع عمل فعل خود را بر سبیل شذوذ که آن الرزق والترک بوده باشد
عجب لتلک قضیة واقامتی فیکم علی تلک القضیة اعجب هو من قصید لعمرو بن الغوث الطائی یخاطب
بها ابویه واهله وکانوا یوثرون علیه اخاه جندبا فوقع حرب بنی طی وبنی اسود بن عفان فقال الطی لعمرو بن الغوث اخرج الی
حرب اسود بن عفان فخرج وانشد القصید اولها **یا ضیر اخبرنی ولست بکاذب واخوک نافعک**
الذی لا یکذب امن السویة ان اذا استغنیتم وامنتم فانا العبید الاجنب واذا الشدائد
بالشدائد مرة اشجتکم فانا الحبیب الاقرب ولجندب سهل البلاد وعذبها ولی
الملاح وحزنهن المجدب واذا تکون کریهة ادعی لها واذا یحاس الحیس یدعی جندب
هذا وجدکم الصغار بعینه لا ام لی ان کان ذاک ولا اب عجب الخ قوله عجب مبتداء صح الابتداء
به لکونه متضمنا معنی التعجب ولتلک خبره وهی اشارة الی ما ذکر من ایثار اخیه جندب علیه وقضیة تمیز لتلک وهی بالقاف و
الضاد المعجمة کسجیة الحادثة والاقامة ضد الارتحال وفیکم خطاب لقبیلة طی واعجب افعل تفضیل من العجب هو کفرس انکار ما یرد
علیک یعنی تعجب آور است این امر از حیثیت معصیت و حادثه بودن و ایستادن من در میان شما قبیله بر این حادثه عجب تر است از
این حادثه قطر فی باب التعجب **شاهد** در عجب است که نکره است و مبتدا واقع شده است باعتبار بودن او مفید معنی تعجب
عد النفس نعمی بعد بؤساک ذاکرا کذا وکذا لطفا به نسی الجهد لم یسم قائله قوله عد امر من وعد
یعد والنعمی کحبلی النعمة والبؤسی بالضم مقصورا الشدة واللطف بالطاء المهملة والفاء کقفل الرفق ونسی مجهول من النسیان و هو
ضد الحفظ والجهد بالجیم والدال المهملة کقفل المشقة یعنی وعده بده نفس را برسیدن نعمت و مال بعد از شدت و سختی
خود در حالتیکه یاد آورنده باشی چنین و چنین را از حیثیت مدارا کردن بسبب آن فراموش کرده شود مشقت مغنی فی کذا
شاهد در وقوع کذا است معطوف علیه نه برای کذا بودن او کنایه از عدد **عددت قومی کعدید الطیس**
اذ ذهب القوم الکرام لیسی هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التمیمی وقیل هو لابی بکر بن درید قوله عددت متکلم
من العد بمعنی الاحصاء والعدید کفعیل مصدر منه والطیس بالطاء والسین المهملتین بینهما یاء کفلس الرمل الکثیر والکرام ککتاب

جمع

جمع کریم ضد اللئیم قوله لیسی ای لیس الذاهب یای او حرف استثناء بمعنی غیر یعنی شمردم قوم خود را در حالتیکه مثل شماره ریگ
لیسا بودند در وقتیکه رفتند قومی که این صفت داشتند که بزرگوار بودند که نبودم من رونده سیوطی فی نون الوقایة مغنی
فی فقد وفی النون شاهد در حذف نون وقایه است از لیسی و اتصال او و ردن ضمیر متکلم بجهة ضرورت عدس ما
لعباد علیک امارة أمنت وهذا تحملین طلیق هو مطلع قصید لیزید بن زیاد بن ربیعة بن مفرغ الحمیری
یهجو بها عباد بن زیاد بن ابی سفیان وکان قد ملاء البلاد من هجوه وکتبه علی الحیطان فلما ظفر به الزمه محوه باظفاره ففسدت
اناملة ثم اطال سجنه فکلموا فیه معویة فوجه بریدا یقال له خمخام بن خملة فاخرجه وقدمت له بغلة فنفر وانشد القصید وبعده
وان الذی نجی من الکرب بعد ما تلاحم فی کرب علیک مضیق اتاک بخمخام فانجاک فالحقی
بارضک لا تحبس علیک طریق لعمری لقد انجاک من هوة الردی امام وحبل للامام وثیق
ساشکر ما اولیت من حسن نعمة ومثلی بشکر المنعمین حقیق قوله عدس منادی بحذف حرف النداء ای عدس
وهو بالمهملات کفرس فی الاصل صوت یزجر به البغل ثم صار اسما له وانما سکنت سینه للضرورة والعباد کرمان هو ابن زیاد بن
ابی سفیان الذی هجاه الشاعر وهذا الامارة بالراء المهملة ککتابة الحکم وامنت مخاطبة من الامن بمعنی السلامة و روی مکانه نجوت
وهو من النجاة بمعنی الخلاص وتحملین بفتح الصاد وکسر المیم من الحمل والطلیق بالطاء المهملة والقاف کرفیق المطلق من الحبس
یعنی ای قاطر نیست از برای عباد بن زیاد بر تو حکمی و تسلطی ایمن شده و از چنان کسیکه بر داشته او را رها شده است از حبس
ونظائره قطر و سیوطی فی الموصول شاهد دو نوع ذا در هذا است موصول و بمعنی الذی بدون سبقت کردن
ما و من بر او منا بر مذهب کوفیون ای الذی تحملینه طلیق مغنی فیما افترق فیه الحال والتمییز من باب الرابع شاهد در سبقت
کردن حال است که و هذا تحملین بوده باشد بر عامل خود که طلیق است ای و هذا طلیق محمولا لک عرضنا فسلمنا فسلم کارها
علینا وتبریح من الوجد خانقه هو من قصید لعبد الله بن الدمینة الخثعمی وقبله ولما لحقنا بالحمول ودونها
خمیص الحشا توهی القمیص عواتقه قلیل قذی العینین نعلم انه هو الموت ان لم تنصرعن موانقه
وسائرنا من ثقل الجمال تلیتنی یکرهی له ما دام حیا اراافقه قوله عرضنا بمعنی اعترضنا ای ظهرنا من غیر
قصد ای عرضنا بسبیل العرض وسلمنا بتکلم من التسلیم وهو قول السلام علیکم قوله فسلم بصیغة الماضی ای رد علینا السلم والکاره فاعله
من الکره والتبریح الشدة بالموحدة والراء والحاء المهملتین شدة العشق والوجد بالواو والجیم والدال المهملة کفلس الحزن قوله
خانقه بالخاء المعجمة والنون والقاف ای اخذ بخناقه ای حلقه یعنی ظاهر شدیم از برای او بدون آنکه قصد کرده باشیم دیدن او را
پس سلام کردیم برا و پس جواب سلام داد در حالتیکه ناخوش بود و مکراهت داشت ما را و حالتیکه سختی و شدتی از اندوه گرفته بود
او را مغنی فی مسوغات الابتداء بالنکرة من باب الرابع شاهد در وقوع تبریح نکره است مبتدا باعتبار وقوع او بعد از واو
حالیت بنا بر قول ابن مالک و جواب او اینست که مسوغ او صفت است که من الوجد بوده باشد نه واو حالیة عزماتهم مثل
النجوم ثواقبا لو لم یکن للثاقبات افول هو لرشید الدین الوطواط العزمات کهرصات جمع عزم وهو بالزاء المعجمة
کفلس القصد والنجوم جمع نجم وهو الکوکب قوله ثواقبا حال من النجوم وهو والثاقبات جمعا ثاقب بالمثلثة والقاف والموحدة
بمعنی اللامع والافول بضم الالف والفاء وسکون الواو الغروب یعنی قصدهای ایشان مثل ستاره‌ها است در حالتیکه درخشان
اگر بوده باشد از برای درخشندگان غروب و زوالی مختصر و مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در حسن تصرف در
تشبیه است تا آنکه بیرون برده است او را از ابتذال بسوی غرابت نظر بآنکه تشبیه عزمات بنجوم مبتذل است لکن شرط مزبور بیرون
برده است او را از ابتذال بسوی غرابت عسی الکرب الذی امسیت فیه یکون وراءه فرج قریب هو من قصیدة لهدبة
بن الخشرم خنیس العذری قالها وهو فی السجن بسبب لقتیل الذی قتله وقبله طربت وانت احیانا طروب وکیف
وقد تغشاک المشیب یجد النأی ذکرک فی فؤادی اذا ذهلت علی النأی القلوب یؤرقنی
اکتئاب ابی نمیر فقلبی من کئابته کئیب فقلت له هداک الله مهلا وخیر القول ذو اللب المطیب
فیا من خائف ویفک عان ویاتی اهله النائی الغریب اذا شاب الغراب اتیت اهلی
فهیهات الغراب متی یشیب عسی الخ الکرب بالراء المهملة والموحدة کفلس الحزن الشدید و روی مکانه الهم وهو
بمعناه وامسیت بصیغة المتکلم والوراء بالفتح الخلف والفرج بالفاء والراء المهملة والجیم کفرس انکشاف الهم والقریب ضد البعید یعنی
امید است اندوه اینچنانیکه شام کردم در او بوده باشد در پشت سر او گشایش نزدیکی محسن فی النوع الحادی عشر سیوطی
خامی فی افعال المقاربة مغنی فی عسی شاهد در وارد شدن خبر عسی است که یکون بوده باشد بدون ان مغنی فی الجهة

سیوطی
مغنی
سیوطی
مغنی
مغنی
مختصر
مطول
محسن
سیوطی
جامی
مغنی

التاسعة من باب الخامس شاهد در مزج است که بعضی گفته اند که اسم یکون است و قول صحیح این است که مبتدا است و دانه
او است و این جمله خبر است از برای یکون و اسم او ضمیری است در او مستتر که راجع است به الکرب عسی طیئ من طیئ بعد هذه
ستطفئ غلات الکلی والجوانح هو من قصیدة لقشام بن رواحة العبسی و قبله لبئس نصیب القوم من اخویهم
طراد الحواشی واستراق النواضح وما زال من قتلی رزاح معالج دم ناقع او جاسد غیر ماصح دعا
الطیر حتی اقبلت من ضریة دواعی دم مهراقة غیر مادح الطی بفتح الطاء المهملة وتشدید الیاء المکسورة والهمزة فی
الموضعین ابو قبیلة ای عسی ان ینصر البطن المغلوب من طی علی البطن الاخر منه وهذه اشارة الی واقعة الحروب وستطفئ بضم المضارعة
وسکون الطاء المهملة وکسر الفاء وضم الهمزة مضارع من باب الافعال من طفئت النار کسمع طفوء ذهب لهبها الغلات جمع غلة وهی بضم
الغین المعجمة واللام المشددة والهاء حرارة العطش والکلی بضم الکاف مقصور جمع کلیة وهی کغرفة معروفة والجوانح بالجیم والواو والنون و
الحاء المهملة الاضلاع تحت الترائب مما یلی الصدر واحدته جانحة یعنی امید است که طایفه از قبیله طی از طایفه دیگر از ان قبیله طی بعد
از این جنگ زود باشد فرو نشاند حرارتهای تشنگی کردها و پهلوهای را بواسطه زدن شمشیر و نیزه بایشان مغنی فی عسی شاهد
در واقع ان خبر عسی است ببین که ستطفئ بوده باشد عسی منهل یصفو فیروی به الظمان اطال صداها المنهل
المتکد و لم یسم قائله المنهل بالنون کمقعد المشرب یصفو بالصاد المهملة والفاء مضارع من الصفو ضد الکدر و یروی بفتح الواو مضارع
روی بالماء والظمان بالظاء المعجمة والمد کسکران العطشان واطال بالطاء المهملة ماض من الاطالة ضد الاقصار والصدی بکسر الصاد
وفتح الدال المهملتین العطش والمتکد و اسم فاعل من باب التفعل من الکد رضد الصفو یعنی امید است آب گاه که صاف شود پس سیراب
شود باو صاحب تشنگی طول دارد تشنگان تشنگان آب گاه ناصاف تیره از گل و غبار شرح العوامل فی النوع الحادی عشر شاهد
در وارد شدن خبر عسی است که یصفو بوده باشد بدون ان باعتبار تشبیه نمودن ان عسی بکاد عظیم لعمری ان یلم عظیم
بال علی والانام سلیم هو لابی العلاء المعری واسمه احمد بن عبد الله التنوخی اللغوی قاله فی مرض علوی عرض له مرض قوله
عظیم خبر مقدم ولعمری قسم ای و حیاتی ان مصدریة و یلم مضارع من الالمام بمعنی الانزال وهما فی تاویل المصدر مبتدا مؤخر واراد بقوله
عظیم هنا الامر الشدید کالمرض والخوف والانام بالنون کسحاب الخلق والسلیم فعیل من السلامة وهی البرائة من العیوب یعنی امر بزرگی
مرا بجان خودم قسم اینکه نازل شود امر سختی بال علی بن ابی طالب و حال آنکه خلایق سالم باشد از ناخوشیها مطول فی براعة الاستهلال
من الخاتمة شاهد در براعت استهلال نمودن شاعر است در شعر خود بقول و عظیم عقدت سنابکها علیها عثیرا لو
تبتغی عنقا علیه لامکنا هو من ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین یصف بها الخیل وقت المطاردة فی الحرب قوله
عقدت بالقاف والدال المهملة وتاء التانیث بمعنی ارتفعت وسنابکها فاعله وهو جمع سنبک بالسین المهملة والنون والموحدة
کقنفذ طرف مقدم الحافر والضمیر فیه و فی علیها للخیل و علی للاستعلاء ای فوق رؤسها والعثیر بکسر العین المهملة وسکون
المثلثة وفتح الیاء والراء المهملة الغبار وتبتغی مضارع من الابتغاء بمعنی الطلب والعنق بالعین المهملة والنون والقاف کفرس نوع من
السیر والضمیر فی علیه یرجع الی العثیر وامکنا ماض من الامکان والف اطلاق یعنی بلند کرده بود سمهای اسبهای بر بالای سر
انها در وقت جنگ غباری اگر طلب میکردند راه رفتن بطریق عنق را بر ان غبار هر اینه ممکن بود از برای ایشان مختصر و
مطول فی الغلو من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل غلو لکن در ان تخییل نیکوئی است که غبار از ارتفاع
غبار کیفیت حاصله بوده باشد علی احوذیین استقلت عشیة فما هی الا لمحة وتغیب هو من قصیدة لابی المثنی واسمه
حمید بن ثور بن حزن یصف فیها القطاة قوله احوذیین تثنیة احوذی وهو بفتح الالف وسکون الحاء المهملة وفتح الواو وکسر الذال
المعجمة وتشدید الیاء الاصلیة الخفیف فی الشیء لحذقه ومهارته واراد به هنا جناحی القطاة واستقلت بالقاف واللام المشددة
بمعنی ارتفعت فی الهواء والضمیر فیه یرجع الی القطاة المذکورة فیما قبله والعشیة کسجیة وقت العشاء واللمحة بالحاء المهملة کطلحة
النظرة الواحدة وتغیب مضارع من الغیبة بمعنی الخفاء ای تختفی بعدها یعنی بر دو بال خود قرار گرفت و بلند شد ان قطاة در
وقت شام پس نیست ان قطاة با نحالت مگر یک لحظه و پنهان میشود بعد از ان از نظر سیوطی فی باب المعرب والمبنی شاهد
در احوذیین است که تثنیه است و نون او مفتوح شده است نه بجهة ضرورت بلکه این بنا بر لغت بنی اسد است علی الحکم المأتی
یوما اذا قضی قضیته ان لا یجور و یقصد هو من قصیدة لابی اللحام التغلبی و قبله عمرت و اکثرت التلذذ
خالیا و سائلت حتی کاد عمری ینفد فاضحت امور الناس یغشین عالما بما یتقی منها و ما
یتعمد جدیر بان لا استکین ولا اری اذا حل امر ساحتی اتبلد قوله علی الحکم متعلق بالمحذوف ای
واجب وهو کفرس الحاکم من الخصمین والمأتی مفعول من الاتیان و قضی ماض من القضا بمعنی الحکم والقضیة کسجیة بقال قضی

مغنی

شرح العوامل

مطول

مختصر مطول

سیوطی

فضيناى جرم حكمه ويجور بالجيم والراء المهملة مضارع من الجور بمعنى الظلم ويقصد بالقاف والصاد المكسورة والدال المهملة
بمعنى يعدل يعنى واجب شد بر وى حكمى كه ازو رو شده است يقصد كه هرگاه جارى كند حكم خود را ستم نكند وعدالت كند
معنى في الواو شاهد در وقوع واو بقصد استيناف نه عطف بجهت فاسد شدن معنى بعطف على
اتى ساُنشد عند بيعى اضاعونى واى فتى اضاعوا وهو الحرمى قاله عبد الله العلام الذى يصعد منبر
زيد المبيع كلمة على بمعنى مع وانشد متكلم من الانشاد وهو بالشين المعجمة والدال المهملة قراءة الشعر واضاعونى متكلم من الاضاعة
وهو بالضاد المعجمة والعين المهملة الاتلاف [illegible] فتى اى كاملا من الفتيان وهو الشاب من الرجال يعنى با
اينكه بدرستيكه من زود باشد كه بخوانم نزد فروختن خود كه اضاعونى الخ يعنى تلف كردند وضايع كردند مرا وچه خوب جوانى
را ضايع كردند اما جاعل بضاعوا قوله اضاعونى واى فتى اضاعوا ليوم كريهة وسداد ثغر هو لعبد الله بن عمرو
العرجى انشده حين ضربه الوالى وحبسه قوله اضاعونى اى بسبب الضرب في الحبس واللام في ليوم للوقت والكريهة بالراء المهملة الكثيفة
الحرب والسداد بالسين والدالين المهملتين ككتاب ما يسد به الشئ والثغر بالثاء المثلثة والغين المعجمة والراء المهملة كفلس موضع المخافة من العدو
واراد بقوله ليوم كريهة الخ انه ممن يصلح لدفع الشدائد ولقيد بيوم الحرب وغيره يعنى ضايع كردند مرا وچه خوب جوانى را ضايع كردند
مرا الجنگ واشت از براى روز جنگ وبستن راه موضعى كه در ان ترس امدن دشمن بود ومراد اينست كه صلاحيت داشت از براى
دفع سختيها مختصر ومطول في الخاتمة شاهد در تضمين نمودن شاعر اولست مصراع اول شعر شاعر ثانى را در شعر خود
على انى بعد ما قد مضى ثلثون للهجر حولا كميلا هو من قصيدة لعباس بن مرداس السلمى وبعده يذكرنيك
حنين الجزور ومبسم الخادم [illegible] هديلا واورده بعضهم قبل ذلك البيت فقال على انى خال من الياء في يذكرنيك اى
[illegible] على بمعنى مع والهجر بالفتح ضد الوصل الحول العام والكميل فعيل بمعنى الكامل
[illegible] كه گذشته است سى سال تمام [illegible] نو وانا الشيخ بيچاره وصدا
كردن [illegible] باب الخامس شاهد در فاصله شدن [illegible] مجرور ومميز
[illegible] است [illegible] على حين الهى الناس جل امورهم فندلا زريق المال
ندل الثعالب هو من قصيدة الاعشى [illegible] واسمه عبد الرحمن يهجو [illegible] وقبله يمرون بالدهنا
خفافا عيابهم ويرجعن من دارين بجر الحقائب كلمة على بمعنى في والهى ماض من الالهاء بمعنى الاشغال والجل
بضم الجيم [illegible] جمع [illegible] بمعنى [illegible] والندل بالنون والدال المهملة [illegible] زريق
المعجمة والراء المهملة والقاف [illegible] منادى بحذف حرف النداء [illegible] وهو ابو قبيلة [illegible] الثعالب جمع ثعلب
معروف يعنى [illegible] مشغول ساخت [illegible] اعظم امرها [illegible] بسبب بدزديدن قبيله
زريق [illegible] مال مردم [illegible] شاهد در
بودن مفعول مطلق [illegible] على حين عاتبت المشيب
على الصبى وقلت الما اصح والشيب وازع هو من قصيدة للنابغة الذبيانى واسمه زياد بن معوية يعتذر بها الى النعمان
بن المنذر [illegible] فكفكفت منى عبرة فرددتها على النحر منها مستهل ودامع على حين الخ الابيات
الا من اتاك [illegible] المسامع مقالة ان قد قلت سوف اناله وذلك من تلقاء
مثلك رائع [illegible] كلمة على بمعنى في [illegible]
[illegible] غائب متكلم من المعاتبة وهى بالعين المهملة والتاء والموحدة مخاطبة الادلال ومذاكرة الموجدة بمعنى الملامة
المشيب [illegible] دخول الرجل في حد الشيوبة قوله على الصبى على تفوت الصبى وهو بكسر الصاد المهملة وفتح الموحدة مقصور الميل الى
الجهل والفتوة والهمزة للاستفهام الانكارى ولما نافية جازمة واصح مجزوم بها واصله اصحو وهو متكلم من الصحو وهو بالصاد والحاء
المهملتين والواو كدلو الافاقة من السكر والشيب بالفتح بياض الشعر والوازع بالواو والزاء المعجمة والعين المهملة فاعل من وزعه
بمعنى كففته يعنى در وقتيكه سرزنش كردم پيرى را برنابود كردن بايجه كودكى ومايل بنادانى وگفتم ايا هشيار نميشوم از مستى
غفلت وحال انكه سفيدى موى پيرى بازدارنده است شخص را از مرتكب شدن قبايح معنى في الامور التى يكتسبها الاسم
لاضافة من باب الرابع شاهد در [illegible] شدن حين است بفعل ماضى كه مبنا او اصلى است با مبنى شدن او بر فتح وكسب نمودن
او بنا را از مضاف اليه كه غائب بوده باشد على زيد نا يوم النفار اسن يدكم يا بعض ماضى التشرفت [illegible] قاله

من طي يقال له زيد من في الدعوة بن زيد الخيل قتل رجلا من بني اسد يقال له زيد ثم اقيد به بعد و بعد فان تقتلوا زيدا
بزيد فانما اقادكم السلطان بعد زمان قوله علا ماض بمعنى رفع وزيد في الموضعين علم قوله يوم النقا اي يوم
الحرب عند التقا وهو بالنون والقاف كعصا الكثيب من الرمل والابيض كاحمد اراد به السيف والماضي بالضاد المعجمة القاطع
والشفرتين تثنية شفرة وهي بالشين المعجمة والفا والرا المهملة والها كطلحة من السيف حده واليمان بالياء والنون كسحاب اصله يمني
نسبة الى اليمن والالف فيه عوض عن يا النسبة كما هو الغالب في استعماله يعني بلند كرد زيد را در روز جنگ نقابر بالاى سر زيد شمشير
شمشير منسوب بيمن كه برنده بود هر دو طرف ان معنى في ال شاهد در زيد است كه علم است واضافه شده است بسوى هر دو موضع
بعد از قصد تنكيرازان دو و بعضى گفته اند كه اضافه شده است بقائم مقام وصف اي علا زيد صاحبنا يوم النقا راس زيد
صاحبكم على عن يميني مر الطير سنحا وكيف سنوحا واليمين قطيع لم يسم قائله اراد بالطير الطير التي يتفال
بها الكاهن والسنح بالسين والحا المهملتين بينهما نون مشددة كركع جمع سانح كراكع من سنح لي الطير اذا مر من مياسرك الى
ميامنك والبارح خلافه والعرب يتفال بالاول ويتشام بالثاني ومنه السنوح كصبو وكيف بالفا ماض من الكف بمعنى الدفع
والصرف والقطيع كفعيل بمعنى قاطع الشفا يعنى بر جانب راست من گذشت مرغ در حالتيكه از طرف چپ من گذشت بسوى
طرف راست من و بار البشا طرف چپ را و قطع كننده بود مشا طرف راست مرا معنى في عن شاهد در وقوع عن اسم است
بمعنى جانب باعتبار دخول على بر او اي على جانب يميني على ما قام يشتمني لئيم كخنزير تمرغ في الرماد هو من قصيدة
لحسان بن المنذر يهجو بها بني عائذ بن عمرو بن المخزوم وقبله فان تصلح فانك عائذي وصلح العائذي الى فساد
وان تفسد فما الفيت الا بعيدا ما علمت من السداد وتلقاه على ما كان فيه من الهفوات او نوك الفؤاد
مبين الغي لا يغيا عليه ويغيا بعد عن سبل الرشاد على ما قام الخ فاشهد ان امك من بغايا و
ان اباك من شر العباد فلن تنفك الهجو عائذيا طوال الدهر ما نادى المنادي قوله يشتمني بالشين المعجمة
والمثناة المكسورة مضارع من الشتم بمعنى السب واللئيم ضد الكريم والخنزير بالخاء والزاء المعجمتين بينهما نون ساكنة وفي اخره ياء و
راء مهملة حيوان معروف وتمرغ بالراء المهملة المشددة والغين المعجمة ماض بمعنى تمعك والرماد بالراء والدال المهملتين كسحاب معروف
يعنى بر چه حالت باشد است كه فحش ميدهد مرا مردى پست فطرتى كه مثل خوكى ميماند كه غلطيده باشد در خاكستر معنى في
ما شاهد در عدم سقوط الف ما است با وجود وقوع او بعد از حرف جر كه على بوده باشد شد وذا علام تقول الرمح يثقل
عاتقي اذا انا لم اطعن اذا الخيل كرت هو من قصيدة لعمرو بن معدي كرب الزبيدي المذحجي وقبله ولما رايت
الخيل زورا كانها جداول زرع ارسلت فاسبطرت هتفت بجل من زبيد فراعست اذا
طردت جالت قليلا فكرت فجاشت الي النفس اول مرة فردت على مكروهها فاستقرت
قوله تقول بمعنى تظن والرمح كقفل القناة ويثقل بالمثلثة والقاف مضارع من الاثقال من الثقل وهو ضد الخفة والعاتق
بالعين المهملة والمثناة المكسورة والقاف المنكب واطعن بفتح العين متكلم من طعن بالرمح واراد بالخيل جماعة الفرسان وكرت بالكاف
والراء المهملة المشددة بمعنى اقبلت اي باي حجة احمل السلاح اذا لم اقاتل عند كرة الخيل يعنى بچه جهت كمان ميكنى نيزه را كه
سنگين ميكند دوش مرا هرگاه من نيزه نزنم در وقتيكه سواران روى اورند بجهت جنگ كردن معنى في على شاهد در
على است كه بمعنى علة است و مرادف لام تعليل است در مصرع على مثل اصحاب البعوضة فاخمشي لك الويل حر
الوجه او يبك من بكا هو من قصيدة لمتمم بن نويرة اليربوعي يرثي بها اخاه مالكا حين قتل في وقعة يوم جو البعوضة
وقبله وكل امرئ يوما وان عاش حقبة له غاية يجري اليها ومنتهى على مثل الخ كهول ومرد من بني عم
مالك وايفاع صدق لو تمليتهم رضى البعوضة بالموحدة والعين المهملة والضاد المعجمة كتوفة ما لبني اسد واخمشي
بالخاء والشين المعجمتين امر من خمش وجهه اي خدشه ولطمه والخطاب فيه لنفس الشاعر والويل بالواو المفتوحة والياء الساكنة
التفجيع وكلمة يقال في الندبة والحر بضم الحاء وتشديد الراء المهملتين ما بدا من الوجه قوله من بكا اي من شانه ان يبكي يعني بمثل
اصحاب بعوضة وكسانيكه خاص بودند در انجا و بدند كشتگان خود را پس بخراش و لطمه بزن بر آمد كه روى خود را از براى
ندبه كردن و دردناك شدن و يا بايد كه گريه كند كسيكه شان او اينست كه بگريد بر كشته خود معنى في اللام شاهد در حذف
لام امر است كه از يبك اي ليبك باعتبار انكه عطف است معنى نظر بانكه اخمشي و لتخمشي يك معنى هستند علفتها تبنا وماء
باردا حتى شتت همالة عيناها لم يسم قائله قوله علفتها بتشديد اللام متكلم من علفت الدابة اي هيات لها
العلوفة وهي ما تاكله الدابة والضمير للدابة التبن بكسر المثناة وسكون الموحدة والنون معروف وشتت بالشين المعجمة والمثناة

تقریب وهالة تمیز وهو بالتشدید من هملت العین اذا صبت دمعها یعنی علوفه دادم آن حیوان ابکاه واشامانیدم او را آب سرد تا انکه پراکنده شد دو چشم او از حیث اشک سیوطی فی المفعول معه مغنی فی حذف الفعل من باب الخامس شاهد در حذف فعل است که سقیتها بوده باشد قبل از ماء بجهة جایز نبودن عطف ماء بر تبناای و سقیتها ماء باردا علی صروف الدهر او دولاتها تدیلننا اللمة من لماتها فتستریح النفس من زفراتها لم یسم قائله قوله علی لغة فی لعل والصروف بضم الصاد والراء المهملتین والفاء جمع صرف وهو کفلس النائبة والحادثة والدولات بالفتح جمع دولة بالفتح وهی الغلبة فی الحرب وبالضم جمع دولة وهی بالضم والفتح کلاهما انقلاب الزمان والعقبة فی المال وتدیلننا بضم المضارعة وکسر الدال المهملة وسکون اللام وفتح النونین مضارع من الادالة بمعنی الغلبة واللمة بفتح اللام وتشدید المیم الشدة واللمات بالفتح جمعه والزفرات بالزاء المعجمة المفتوحة وسکون الفاء للضرورة واصله بالفتح کعرصات والراء المهملة جمع زفرة کطلحة اسم لادخال النفس فی الحلق لکن اراد بها هنا الشدة یعنی امید است که حوادث و مصیبتهای روزگار یا دولتهای او غالب گرداند ما را بر سختی از سختیهای خود پس استراحت کند نفس از سختیهای آن روزگار سیوطی فی تثنیة المقصور والممدود شاهد در ساکن شدن فاء زفرات بجهة ضرورت وحال انکه میبایست مفتوح بوده باشد مغنی فی لعل شاهد در منصوب واقع شدن فتستریح است باعتبار وقوع او بعد از ترجی که لعل بوده باشد علمت یا مجاشع بن مسعدة ان الشباب والفراغ والجدة مفسدة للمرء ای مفسدة هو لابی العتاهیة واسمه اسمعیل بن قاسم بن سوید قوله علمت بصیغة المتکلم او الخطاب بمعنی ایقنت ومجاشع بالجیم والشین المعجمة والعین المهملة بصیغة اسم الفاعل ومسعدة بالمهملات کمصغرة علمان والشباب کسحاب حدوث السن والفراغ بالفاء والراء المهملة والغین المعجمة کسحاب عدم الشغل والجدة بکسر الجیم وفتح الدال المهملة والهاء الغنی والمفسدة بالفتح ضد المصلحة ای صفة ای کاملة فی الفساد یعنی دانستی یا مجاشع پسر مسعدة اینکه بدرستیکه جوانی و بیکاری و بینیازی مفسد است از برای مرد چگونه مفسد بزرگی مختصر مطول فی الجمع من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل جمع باعتبار انکه شاعر جمع کرده است الفاظ متعدده را که شباب و فراغ و جده بوده باشد در یک حکم که مفسد بوده باشد علموا ان یؤملون فجادوا قبل ان یسئلوا باعظم سؤل لم یسم قائله قوله علموا ماض من العلم بمعنی الیقین وان مخففة عن المثقلة ویؤملون مضارع مجهول من التامیل من الامل بمعنی الرجاء وجادوا بالجیم والدال المهملة ماض من الجود بمعنی العطاء ویسئلوا مضارع مجهول من السؤال والسؤل بالهمزة کقفل المسؤل یعنی دانستند این جماعت اینکه امید داشته میشوند و کسی از ایشان امید عطائی دارد پس عطای کردند بهتر عطائی پیش از انکه سوال کرده شوند قطر و سیوطی فی الحروف المشبهة بالفعل شاهد در وقوع فعل متصرف است که یؤملون بوده باشد خبر از برای ان مخففه از مثقله بدون فاصله شدن یکی از فواصل اربعه معروفه میانه او وان مخففه از مثقله علیک بارباب الصدور فمن غدا مضافا لارباب الصدور تصدرا وایاک ان ترضی صحابة ناقص فتنحط قدرا من علاک وتحقرا فرفع ابومن ثم خفض مزمل یبین قولی مغریا ومحذرا الابیات لشیخ الدین العرضی الحلبی قوله علیک بمعنی الزم وغدا بمعنی اصبح والمضاف مفعول من الاضافة بمعنی النسبة وترضی مضارع من الارضا بمعنی الاختیار وتنحط بفتح المضارعة من الحبوط وهو بالحاء والطاء المهملتین بینهما موحدة وواو یقال حبط عمله ای بطل والقدر المنزلة والعلی بضم العین المهملة مقصورا المراتب العالیة وتحقر مضارع من الحقارة ویبین بمعنی یظهر قوله مغریا ای اغراء وتحریصا بلفظ علیک قوله محذرا ای تحذیرا وتخویفا بلفظ ایاک الخ یعنی ملازم باش ارباب صدور کسانیرا که بلند است مرتبه ایشان در علم و فضل پس کسیکه صبح کند که نسبت داده شده باشد بارباب صدور مصدر و بلند درجه میشود و بپرهیز از اینکه اختیار کنی مصاحبت و همنشینی گروه ناتمام پس تنزل پیدا کنی از حیثیت قدر و منزلت از درجهای بلندیکه داری و پست و حقیر شوی پس رفع ابو در کلام نحویین پس جر مزمل در شعر امرء القیس ظاهر میسازد قول مرا از حیثیت تحریص نمودن من بلفظ علیک بارباب الخ و ترسانیدن من بلفظ وایاک ان ترضی الخ مغنی فی الامور التی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در اشاره نمودن شاعر است در بیت خود بکسب نمودن لفظ ابو صدارت را از لفظ من در ابومن باعتبار اضافه و وجوب رفع او با وجود انکه حق او جر است و کسب نمودن مزمل جر را از جار مجرور بجهة مجاورت با او با وجود انکه حق او رفع است ایضا قوله کان ابانا فی عرانین وبله کبیر اناس فی بجاد مزمل هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وهی احدی المعلقات السبعة و قبله فاضحی یسح الماء من کل فیقة یکب علی الاذقان دوح الکنهبل ومر علی القنان من نفیانه فانزل منه العصم من کل منزل وتیماء لم یترک بها جذع نخلة ولا اطما الا مشیدا بجندل کان ابانا الخ کان ذری راس المجیمر غدوة من السیل والاغثاء فلکة مغزل والقی بصحراء الغبیط بعاعه

مغنی

سیوطی

مغنی

مختصر

مطول

قطر

سیوطی

مغنی

الیمانی ذی العیاب المحمل قوله ابان بالموحدة والنون کسحاب اسم جبل فی دیار مکانست کثیر وهو بالمثلثة والموحدة والیا
والراء المهملة کامیر جبل اخر والعرانین جمع عرنین وهو بالعین والراء المهملتین والنون بین کبقطین الانف لکن استعیر ههنا
لاوایل المطر والوبل بالواو والموحدة کفلس المطر العظیم القطر والبجاد بالموحدة والجیم والدال المهملة ککتاب کساء مخطط والمزمل
بالزاء المعجمة کمعظم الملتف فی الثیاب یعنی کوه ابان در اوایل باریدن باران وتری او مرد بزرکوار بیست که بیچید شده است
در جامه نقش کرده شده مخطط مغنی فی الامور التی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع وفی القاعدة الثانیة من باب الثامن
شاهد در مزمل است که میبایست برفع خوانده شود نظر بانکه صفت است از برای کبیر لکن بجر خوانده شده است بجهة مجاورة او با
بجاد مجرور علی اذا ما زرت لیلی بخفیة زیارة بیت الله رجلان حافیا هو من ابیات لقیس بن الملوح وهو
مجنون لیلی العامریة وقبله لقد لامنی فی حب لیلی اقاربی اخی وابن عمی وابن خالی وخالیا یقولون لیلی فی
العراق مریضة فیا لیتنی کنت الطبیب المداویا یقولون لیلی سودة حبشیة فلولا سواد المسک ما کان
غالیا قوله علی ای فی ذمتی وکلمة ما بعد اذا زائدة وزرت متکلم من الزیارة وروی مکانه لئن لاقیت ولیلی کسکری صاحبة مجنون الشاعر
والخفیة بالخاء المعجمة والفاء والیا کغرفة الخلوة وروی هی مکانها واراد ببیت الله المکة المعظمة والرجلان بالراء المهملة والجیم کسکران الماشی
والحافی بالحاء المهملة والفاء والیا الذی لا نعل له یعنی بر ذمة منست هرگاه زیارت کنم لیلی را در مکان پنهان وخلوتی زیارت کردن من
خانه خداوند را در حالتیکه پیاده ودر حالتیکه پای برهنه باشم در وقت روی آوردن ورفتن بان خانه خدا مغنی فیما افترق فیه
الحال والتمیز من باب الرابع شاهد در تعدد حالست که رجلان وحافیا بوده باشد از برای فاعل محذوف مصدر که ضمیر متکلم
بوده باشد ای زیارتی بیت الله رجلان حافیا عمدا فعلت ذاک بید انی اخاف ان هلکت ان ترنی لم اتم
قائله قوله عمدا بالنصب ای تعمدا وهو مصدر عمد ای فعل علی سبیل القصد اخاف متکلم من الخوف بمعنی الخشیة وروی مکانه اخال
بمعنی اظن وترنی بفتح المضارعة وکسر الراء المهملة والنون المشددة ویاء المتکلم من الرنین بمعنی الصوت یعنی از روی قصد کردم اینکار را
از جهة اینکه بدرستیکه من میترسم که اگر هلاک شوم وبمیرم اینکه صیحه زنی بر من مغنی فی بید شاهد در بید است که بمعنی من اجل
ای من اجل انی اخاف عمدة الخیر عندنا کلمات اربع قالهن خیر البریة اتق المشبهات وازهد
ودع ما لیس یعنیک واعملن بنیة ما لمحمد بن ادریس الشافعی العمدة کغرفة ما یعتمد من الشئ والبریة بالموحدة والراء المهملة
کبیعة الخلق واراد بخیر البریة نبینا محمد بن عبد الله صلی الله علیه وآله واتق امر من الاتقاء بمعنی التجنب والمشبهات بضم المیم وکسر الموحدة
الاشیاء التی تشبه الحلال وازهد امر من الزهد وهو عدم الرغبة فی الشئ ودع امر من الترک ویعنیک بفتح المضارعة وسکون العین المهملة و
کسر النون والیا مضارع عنا الامر اذا اهمه والنیة الصدق والاخلاص یعنی عمدة خوبی نزد ما چهار کلمه ایست که کفته است انها را بهترین
خلایق محمد بن عبد الله صلعم که بپرهیز از چیزهای شبهه ناک وبی رغبت باش بمال دنیا وواگذار چیزی را که نیست مهم تو از ان چیز وعمل
بکن البته بصدق واخلاص مطول فی الخاتمة شاهد در عقد نمودن شاعر است حدیث جناب مصطفوی را بنظم در شعر
خود عمتهم بالندی حتی غواتهم فکنت مالک ذی غی وذی رشد لم یسم قائله قوله عمتهم بالتشدید
مخاطب من التعمیم من العموم بمعنی الشمول والبا سببیة والندی بالنون والدال المهملة کفتی الجود والغواة بضم الغین المعجمة والواو
والمثناة جمع غاو وهو الضال والمالک فاعل من الملک والغی بفتح الغین المعجمة وتشدید الیاء الضلالة والرشد بالراء والدال المهملتین
بینهما شین معجمة کفرس خلافه یعنی فرا گرفتی ایشان را بسبب بخشش حتی گمراهان ایشان را پس بودی مالک صاحب گمراهی وصاحب
هدایت مغنی فی حتی شاهد در حتی است که احتمال عاطفه بودن وجارة وابتدائیه هر سه دارد وباین اعتبار اعراب ثلثه در
ما بعد او که غواتهم بوده باشد جاری شده است وبنابر روایت رفع ودر مغنی فی تنبیه من باب الخامس شاهد او وده است
از برای حذف خبر بعد از مبتدا که غواتهم بوده باشد بجهة ضرورت بتفصیلی که در انجا مذکور است عمیرة ودع ان تجهزت غازیا
کفی الشیب والاسلام للمرء ناهیا هو مطلع قصیدة لسحیم عبد بنی الحسحاس یخاطب بها صاحب عمیرة وبعده جنونا بها
فیما اعتشرنا علالة علالة حب مستسرا وبادیا لیالی تصطاد الرجال بفاحم تراه اثیثا ناعم البنت
غافیا قوله عمیرة منصوب بودع وهی بالمهملتین کجهینة اسم صاحبة سحیم الشاعر وودع امر من الوداع وتجهزت بالجیم والزاء
المعجمة بمعنی تهیات والغادی بالغین المعجمة والدال المهملة فاعل من الغدو وهو الذهاب مطلقا او فی وقته والشیب با
لفتح بیاض الشعر والناهی بالنون والیا فاعل من النهی ضد الامر ای ناهیا عن القبایح یعنی وداع کن عمیره را اگر مهیا شده
وبار بسته از برای رفتن در صبح کافیست سفیدی موی ودین اسلام از برای مرد از جهة باز دارنده بودن او وا از معصیتها
ومرتکب شدن امور قبیحه قطر فی باب التعجب مغنی فی الباء شاهد در عدم دخول با عطاده است در فاعل کفی که الشیب

بوده باشد و در این بیت با عتبار بودن زیادتی ان باء غیر لازم و در اینجای بخلاف باب تعجب عِندِی اصْطِبارٌ وَاَمّا
اِنَّنِی جَزِعٌ یَوْمَ النَّوَی فَلِوَجْدٍ کَادَ یَبْرِینِی لم یسم قائله روی مکان عندی ابی و هو بمعنی العادة و الاصطبار افتعال
من الصبر و هو حبس النفس عن القلق و الجزع و اما بفتح الهمزه و الجزع ککتف صفة مشبهة من الجزع نقیض الصبر و النوی بالنون
و الواو کفتی البعد و الفراق و الوجد بالواو و الجیم و الدال المهملة کفلس العشق و الحزن و یبرینی بفتح المضارعة و سکون الموحدة
و کسر الراء المهملة و الیاء من بریت القلم اذا نحته و اصله من البری بمعنی القطع یعنی نزد من است صبر کردن و اما بدرستیکه من
جزع کننده ام در روز فراق و جدائی پس بجهة عشق و اندوهی است که نزدیکست که ضعیف و لاغر کند مرا مغنی فی لو شاهد در
وقوع ان است بعد اذا اما مبتدا و یوم النوی خبر است از برای او عِندِی اصْطِبَارٌ وَشَکْوَی عِنْدَ قَاتِلَتِی فَهَلْ بِاَعْجَبَ
مِنْ هٰذَا امْرُءٌ سَمِعَا لم یسم قائله الاصطبار افتعال من الصبر و هو حبس النفس عن القلق و الجزع و الشکوی بالفتح الشکایة
و اعجب افعل من التعجب و هو کفرس انکار ما یرد علیک و الالف فی سمعا للاطلاق یعنی نزد من است صبر کردن و شکایة کردن نزد
کشنده من است پس آیا بعجیب تر از این امر مردی شنیده است مغنی فی مسوغات الابتداء بالنکرة من باب الرابع شاهد در وقوع
شکوی نکره است مبتداء و مسوغ او بنا بر مذهب ابن مالک وقوع او است معطوف بر مبتدأ مختص که اصطبار بوده باشد و قول
صحیح این است که مسوغ او واو حالیه است یا انکه اکر واو را عاطف بکیریم و مسلم بداریم عطف را میکوئیم که تخصیص یافته است بصفة
مقدره ای و شکوی عظیمة عند قاتلتی عَوَّدْتُهُ فِیمَا اَزُورُ حَبَائِبِی اِهْمَالَهُ وَکَذَاکَ کُلُّ مُخَاطِرٍ وَاِذَا احْتُبِیَ قَرَبُوسُهُ
بِعِنَانِهِ عَلَکَ الشَّکِیمَ اِلَی انْصِرَافِ الزَّائِرِ هما لیزید بن سلمة ابن عبد الملک یصف فرسا له بانه مؤدب انه اذا القی عنه
العنان فی قربوس سرجه وقف مکانه الی ان یعود الیه قوله عوّدته بتشدید الواو متکلم من التفعیل من العادة و الضمیر فیه للفرس
و ما ظرفیة مصدریة و ازور متکلم من الزیارة و الحبائب جمع حبیبة و اهماله مفعول ثان لعودته و هو بمعنی الترک بلا حافظ و المخاطر
بالخاء المعجمة و الطاء و الراء المهملتین اسم فاعل و هو الذی یلقی نفسه فی الخطر ای الخوف و احتبی بالحاء المهملة و المثناة و الموحدة
و الیاء مجهول من الاحتباء و هو لبس الحبوة بالفتح بان یجمع بها الانسان ظهره و ساقیه و القربوس بالقاف و الراء و السین المهملتین بینهما
موحدة و واو کمنصور مقدام السرج و العنان بالعین المهملة و النونین ککتاب اسّ اللجام و علک بالعین المهملة بمعنی عض و الشکیم
بالشین المعجمة کامیر جمع شکیمة و هی کسفینة حدیدة اللجام المعترضة فی فم الفرس و الانصراف بمعنی الرجوع و اراد بالزائر نفسه یعنی
عادت داده بودم آن اسب را در وقت زیارت کردن من دوستان خود را بمهمل واکذاردن من او را و همچنین در هر مکان خوفناکی
که میرفتم و هرکاه جمع کرده میشد و پیچیده میشد قاش زین او بتسمه دهنه او بدندان میکرفت و میخائید آهن دهنه را تا وقت بر کشتن
زیارت کننده که خود شاعر بوده باشد بسوی او مختصر و مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در بودن استعاره در
بیت است خاصیه و غریبه یعنی غیر خواص کسی درک انرا نمیکند یا بودن انرا غرابت در نفس شبه که آن غایت است در لفظ احتباء ثوب
است در عنان فرس عَهِدْتُ سُعَادَ ذَاتَ هَوًی مُعَنًّی فَزِدْتُ وَزَادَ سَلْوَانًا هَوَاهَا لم یسم قائله قوله عهدت متکلم
من العهد و هو تقدم المعرفة بالشیء و سعاد مفعوله و هی بالمهملات کغراب اسم امراة و ذات هوی کلام اضافی حال من سعاد و الهوی میل النفس
و معنی حال من فاعل عهدت و هو بالعین المهملة و النون المشددة اسم مفعول من عنیته اذا اتعبته ثم غلب استعماله فی معنی الاسیر
فی الحب و زدت متکلم من الزیادة ضد النقصان و سلوانا تمیز عن نسبته الی الفاعل و هو بالسین المهملة و الواو و النون کسکران مصدر
سلاه اذا نسیه و ترکه و هواها فاعل زاد یقول انی لما کنت مغرما بها کانت هی خالیة من المودة فلما زدت سلوانا زادت هی غراما
یعنی پیمان و عهد کردم سعاد را در حالتیکه صاحب میل نفس و خواهش بود او و در حالتیکه اسیر دوستی او بودم من پس زیاد شدم من
از حیثیت تسلی یافتن و فراموشی دوستی و زیاد شدن دوستی و میل او مغنی فی الجهة الخامسة من باب الخامس شاهد
در ذات هوی است که حال است از مفعول عهدت که سعاد بوده باشد و معنی حالست از فاعل عهدت که ضمیر متکلم بوده باشد و
متقدم شده است حال مفعول بر حال فاعل در بیت عَهِدْتُکَ مَا تَصْبُو وَفِیکَ شَبِیبَةٌ فَمَا لَکَ بَعْدَ الشَّیْبِ صَبًّا مُتَیَّمًا
لم یسم قائله الخطاب فی عهدتک للنفس و ما نافیة و تصبو بالصاد المهملة و الموحدة مضارع من الصبوة و هی کطلحة جهلة الفتوة
و الواو للحال و الشبیبة کسفینة حداثة السن و الفتاء و الشیب بالفتح بیاض الشعر و الصب بفتح الصاد المهملة و تشدید الموحدة
العاشق الشائق و المتیم بالمثناة و الیاء المشددة اسم مفعول و هو الذی تیمه الحب ای ذلله و عبده یعنی عهد کردم با تو ای
نفس در حالتیکه عشق بازی و نادانی نکنی و حال آنکه در تو بود جوانی و قوت پس چه میشود ترا که بعد از سفید شدن موی و پیری
عاشق و بنده شده سیوطی فی الحال شاهد در وقوع جمله مضارع منفی است که ما تصبو بوده باشد حالیه بدون اقتران
او بواو عَهِدْتُ سُعَادَ ... وَقَبْلَهُ اِنَّ سَلْمَی مِنْ بَعْدِ ... نَصِفُهَا رَاجِبًا فَعُدْتُ یَئُوسًا لم یسم قائله وقبله ان سلمی من بعد

بِأَسْيَ همّت بوصالٍ لو صحّ لم يبق بؤسًا قوله عدت ماض من التعيين الضمير فيه يرجع الى سلمى المذكورة فيما قبله وهو فاعله وليلة مفعوله وراجيًا فاعل من الرجاء وهو ضد الياس عدت متكلم من العود بمعنى الرجوع والبؤس بالباء والهمزة والسين المهملة كصبو مبالغة من الياس وهو ضد الرجا يعنى معين كردان سلمى شبى را پس نا امل شدم كه اميدوار بودم امدن او را تا نصف ان شب پس باز كشتم در حالتيكه ناامبد بودم معنى فى حتى شاهد در بودن مجرور حتى است كه نه سهما بوده باشد عدم جزء اخر ليلة ونه ملاقى جزء اخر ان ليلة عيّوا بامرهم كما عيّت ببيضتها الحمامة لم يسم قائله قوله عيّوا بالياء المشددة ماض من عىّ بالامر اذا لم يهتد لوجه مراده او عجز منه ومنه عيّت بتاء التانيث والحمامة بفتح الحاء المهملة انثى الحمام وهو طائر معروف يعنى كمراه وعاجز شده اند انجماعت بامر خود همچنان كه كمراه وعاجز شده است كبوتر ماده بتخم خود تصريف فى اللفيف المقرون شاهد در عيّوا است كه او را اعلال نكرده اند بلكه يا او وا دريا ادغام كرده اند چونكه در اصل عيّوا بوده است

باب الغين المعجمة بعده الدال المهملة غدائره مستشزرات الى العلى تضل العقاص فى مثنى ومرسل هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى وهى احدى المعلقات السبعة وقبله وجيدٍ كجيد الرئم ليس بفاحش اذا هى نصّته ولا بمعطّل وفرعٍ يزين المتن اسود فاحم اثيث كقنو النخلة المتعثكل غدائره الخ وكشحٍ لطيف كالجديل مخصّر وساقٍ كانبوب السقى المذلّل وتضحى فتيت المسك فوق فراشها نؤوم الضحى لم تنتطق عن تفضّل الغدائر جمع غديرة وهى بالغين المعجمة والدال والراء المهملتين كسفينة الخصلة من الشعر والضمير فيه يرجع الى قوله فرع مذكور فيما قبله والمستشزرات جمع مستشزرة وهو اسم فاعل من الاستشزار وهو بالسين المهملة والمثناة والشين والزاء المعجمتين والراء المهملة يقال استشزرت الحبل اذا فتلته من خارج ورددته الى بطنه وفتره بعضهم بالمرتفعات وهو اسم مفعول منه بمعنى المرفوعات والعلى بضم العين المهملة مقصور الجهات العالية وتضل بفتح المضارعة وكسر الضاد المعجمة من الضلال بمعنى الغيبة والخفا والعقاص بالعين والصاد المهملتين بينهما قاف ككتاب جمع عقيصة كسفينة وهى الشعر المفتولة يقال عقص شعره اذا فتله وضفره والمثنى بالمثلثة والنون اسم مفعول اراد به المفتول والمرسل كمهمل خلافه يعنى دستها وگيسوهاى ان موى سر پيچيده و در هم تابيده شده است و بالابرده است بسوى اطراف بلند يعنى در بالاى سر او و پنهان ميكند موهاى پيچيده شده و بافته را در موهاى بافته شده و بافته نشده مختصر ومطول فى المقدمة شاهد در تنافر لفظ مستشزرات است باعتبار انكه بر زبان سنگين است گفتن لفظ او واين منافى است با فصاحت غدت من عليه بعد ما تمّ ظمؤها تصلّ وعن قيضٍ ببيداء مجهل هو من قصيدة لمزاحم بن عمرو العقيلى وقيل هو لمزاحم بن الحارث العقيلى يصف فيها جملة بسرعة السير حيث شبهه بالقطاة وقبله قطعت بشوشاة كانّ قتودها على خاضب يعلو الاماعز هيكل اذلك ام كدرية ظل فرخها لقى بشرورى كاليتيم المعيّل غدت من الخ غدوا واطوى يومين عند انطلاقها ليمكن من سير القطا غير مؤتل قوله غدت بمعنى بكرت والضمير فيه يرجع الى الكدرية وهى القطاة المذكورة فيما قبله التى شبه جمله بها فى سرعة السير والضمير فى عليه يرجع الى قوله فرخها المذكور فيما قبله وتم ماض من التمام ضد النقص والظمؤ بالظاء المعجمة والهمزة كجمر ما بين الشربين والوردين وتصل بفتح المضارعة وكسر الصاد المهملة واللام المشددة اى يصوت جوفها من شدة العطش والقيض بالقاف والباء والضاد المعجمة كفلس القشر الاعلى من البيض والبيداء بالموحدة والياء والدال المهملة والمد كحمراء المفازة التى يبيد من سلكها اى يهلك والمجهل بالجيم كمقعد المفازة التى يجهل الماشى الطريق فيها يعنى كه اين صفت داشته باشد ان قطاء كه صبح كرده باشد از بالاى ان جوجه خود بعد از انكه تمام شده باشد نفانيكه ميان دو اب شاميدن و وارد شدن او بر اب در حالتيكه صدا ميكند اندران او از شدت تشنكى وصبح كرده باشد از بالاى تخمى كه جوجه ان بيرون نيامده باشد بتمام در بيابان مهلكى كه اين صفت داشته باشد كه راه ان پيدا نباشد وراه نيابد كسيكه دران بيابان رود هداية وسيوطى فى حروف الجر معنى فى على وفى الجهة الاولى من باب الخامس شاهد در وقوع على است اسم و بمعنى فوق باعتبار دخول من جاره بر او اى من عدوت من فوقه غررت ان تقاربت اباعرى وان رأيت الدهر ذا الدوائر حتى عظامى واراه ثاغرى وكحل العينين بالعواور هما لجندل بن المثنى الطهوى يخاطب وجته ويعيرها على الاجتراء على مخالفته قوله غرك ماض من الغر وبمعنى الخدعة والخطاب فيه وفيما بعده لزوجة الشاعر وان مصدرية وتقاربت بالقاف والراء المهملة والموحدة بمعنى قلّت والاباعر جمع بعير وهو معروف والدوائر بالمهملتين الحوادث وحتى بالحاء المهملة والنون المشددة ماض بمعنى عطف وضعف والعظام ككتاب جمع عظم والثاغر بالمثلثة والغين المعجمة والراء المهملة فاعل من ثغر تاء كسرت ثغره وكحل بالحاء المهملة المشددة ماض من التكحل والعواور جمع عوار وهو بالمهملتين بينهما واو مشددة كرمان القذى فى العين والرمد

باب الغين المعجمة
مغنى
تصريف
باب الغين بعد الدال المهملة
مختصر
مطول
حماسه
سيوطى
مغنى

یعنی فریب داده است مرا مغرور گردانیده است تو را کم شدن و بهم جمع شدن شراب من بجهت ترک کردن من سفر را از ضعف پیری و
دیدن تو رو نکار را اصحاب حوادث و بلاها که نسبت بمن با اینکه کج وضعیف کرده است استخوانهای مرا او می بینم او را که شکسته است دندانهای
مرا و سوده کشیده است و چشم مرا ابد و چشم و کور می نظام فی الاعلال شاهد در العواور است که در اصل عواویر بوده است پس
حذف شده است یا از او و یا فی کذا رده شده آ و او و بعد از الف بجا خود بدون اعلال باعتبار عارضی بودن حذف یا او واو جمع عوار است

غَضِبَتْ عَلَيَّ بِأَنْ شَرِبْتُ بِجَزَّةٍ فَلَأَنْ غَضِبْتِ لَأَشْرَبَنْ بِخَرُوفِ هو مطلع ابیات لاعرابی اشتری خمرا
بجزة من صوف فغضبت علیه امرأته فانشد الابیات و بعده وَلَئِنْ غَضِبْتِ لَأَشْرَبَنَّ بِنَعْجَةٍ دَهْشَاءَ مَالِئَةِ الْإِنَا
سَحُوفِ وَلَئِنْ غَضِبْتِ لَأَشْرَبَنَّ بِنَاقَةٍ كَوْمَاءَ نَاوِيَةِ الْعِظَامِ صَعُوفِ وَلَئِنْ غَضِبْتِ لَأَشْرَبَنَّ بِبَكْرَةٍ
نَهْدَاءَ شُمِّ الْمَنْكِبَيْنِ مُنِيفِ وَلَئِنْ غَضِبْتِ لَأَشْرَبَنَّ بِوَاحِدٍ وَلَأَجْعَلَنَّ الصَّبْرَ مِنْهُ حَلِيفِي
وَلَقَدْ شَهِدْتُ الْخَيْلَ تَعْثُرُ فِي الْقَنَا وَأَجَبْتُ صَوْتَ الصَّارِخِ الْمَلْهُوفِ قوله غضبت غائبة من الغضب
وهو کفرس ضد الرضا والضمیر فیه والخطاب فی غضبت لامرأة الشاعر وشربت بالشین المعجمة والراء المهملة والبا واشربن بنون التاکید
متکلمان من شری بشری کرمی یرمی ای ملک بالبیع مفعوله محذوف ای شربت خمرا والجزة بکسر الجیم وفتح الزاء المعجمة المشددة والهاء صوف
شاة فی السنة والخروف بالخاء المعجمة والراء المهملة والواو والفا کصبور الذکر من ولاد الضان یعنی غضب کردی ای زن بر من اینکه خریدم شراب
را به پشم یک گوسفندی که در یکسال از او جمع شود پس بعلت اینکه غضب کردی هر آینه خواهم خرید البته شراب را به بچه میشی مغنی فی اللام
شاهد در زیاد شدن لام است بر سر اذ تعلیلیه باعتبار بودن تعلیل تو دیک بمعنی شرط غَمْرُ الرِّدَاءِ إِذَا تَبَسَّمَ ضَاحِكًا
غَلِقَتْ لِضِحْكَتِهِ رِقَابُ الْمَالِ هو لکثیر عزة واسمه عبد الرحمن بن الاسود و عزة صاحبته قوله غمر الرداء مرکب اضافی خبر مبتدا
محذوف ای هو والغمر بالراء المهملة کفلس بمعنی الکثیر والرداء بالکسر ثوب معروف وهنا استعارة للعطاء یقال فلان غمر الرداء ای کثیر العطا
وتبسم ماض من التبسم وهو اقل الضحک وضاحکا حال من فاعل تبسم وغلقت بفتح الغین المعجمة وکسر اللام والقاف وتاء التانیث
ماض من غلق الرهین فی ید المرتهن اذا لم یقدر علی فکه والرقاب بالراء المهملة والقاف والموحدة ککتاب جمع رقبة وهی العنق یعنی
ان مرد بسیار بخشش کننده است هرگاه تبسم کند در حالیکه خندان و گشاده روی باشد بسته شده است بجهت خنده و خوش روئی او
گردنهای مالها او در دست سوال کننده گان مختصر مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در استعاره آوردن لفظ ردا
است بجای عطاء بطریق استعاره مجرده غَيْرُ أَنَا لَمْ تَأْتِنَا بِيَقِينٍ فَنُرَجِّي وَنُكْثِرُ التَّأْمِيلَا هو لبعض الحارثیین و
قبل الغیر قوله بیقین صفة لمحذوف ای بخبر یقین ونرجی متکلم من باب التفعیل من الرجا ضد الیاس ونکثر متکلم من الاکثار ضد
الاقلال والتامیل طلب الامل وهو کفرس الرجا یعنی بجز اینکه بدرستیکه ما نیاورده ما را بخبر ثابتی پس ما امیدوار شویم و بسیار کنیم امید
واری را از وی داشتن را مغنی فی العطف علی التوهم من باب الرابع شاهد در فنرجی است که عطف شده است بطریق قطع
بر تاتنا و جزم و نصب او جایز است بجهت فساد معنی بلکه محقق است در او رفع بر ابتدائیت ای فنحن نرجی غَيْرُ لَاهٍ عِدَاكَ فَاطَّرِحِ اللَّهْوَ
وَلَا تَغْتَرِرْ بِعَارِضِ سِلْمٍ لم یتم قائله اول المصراع الثانی او من اللهو وکلمة غیر بمعنی ما النافیة ولاه فاعل من لهی عنه کرضی ای غفل وترک
ذکره ای ما غیر لاه عنک لاهو من اللهو بمعنی اللعب لعدی بکسر العین وفتح الدال المهملتین مقصورا جمع عدو وهو الخصم والطرح بتشدید الطا المهملة
امر من الاطراح بمعنی الترک والالقا وتغترر مضارع من الاغترار وهو بالغین المعجمة والمثناة والرائین المهملتین بمعنی الانخداع والسلم بالسین المهملة
کحبر الصلح وعروضه کنایة عن عدم ثباته یعنی غافل نیستند دشمنان تو از تو پس واگذار بیهوده کاری و بازی کردن را و فریفته مشو بصلح کردن
بی اصل ساختگی مغنی فی القاعدة الاولی من باب الثامن شاهد در عداک است که یا فاعل و سد مسد خبر است از برای مبتدا او صفی
که لاه بوده باشد لفظ غیر بمعنی ما نافیه است یا آنکه مبتدا مؤخر است و غیر لاه خبر مقدم از برای او غَيْرُ مَأْسُوفٍ عَلَى زَمَنٍ يَنْقَضِي بِا
لْهَمِّ وَالْحَزَنِ هو من ابیات لابی نواس الحکمی واسمه الحسن بن هانی وبعده إِنَّمَا يَرْجُو الْحَيَوةَ فَتًى عَاشَ فِي أَمْنٍ مِنَ الْمِحَنِ الما
سوف مفعول من الاسف وهو بالسین المهملة والفا کفرس الحزن وینقضی مضارع من انقضی مدته ای انصرم وانقطع وبالهم
حال ای ینقضی مشوبا بالهم وهو بالفتح الحزن قوله الحزن کفرس اصله کقفل فتحت الها وحرکت الزاء للضرورة یعنی افسوس
نمیخورد بر زمانیکه بسر میاید بغم و اندوه مغنی فی غیر فی القاعدة الاولی من باب الثامن شاهد در وقوع لفظ غیر
است مبتدا بدون خبر و بودن ظرف منصوب بما سوف بنا بر یک توجیه یا آنکه لفظ غیر خبر است از برای مبتدا محذوف و ما سوف
مصدر است و اراده شده است با او اسم فاعل ای انا غیر اسف یا آنکه خبر مقدم است از برای مبتدا محذوف و جمله ینقضی صفت است
از برای او ای زمان ینقضی مشوبا بالهم والحزن غیر ما سوف علیه غَيْرُ بِي بِأَكْثَرِ هَذَا النَّاسِ يَنْخَدِعُ إِنْ قَاتَلُوا
جَبُنُوا أَوْ حَدَّثُوا شَجُعُوا هو من ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین یقول انا لا اغتر بالناس

نظام

مغنی

مختصر مطول

مغنی

مغنی

مغنی

لمعرفة

معرفتی اباهم واما غیری فیخدع باکثر هذا الناس قوله یخدع مضارع من باب الانفعال من الخدعة وهو بالخاء المعجمة المضمومة والدال العین المهملتین المکر والحیلة وقاتلوا ماض من المقاتلة بمعنی المحاربة وجبنوا بفتح الجیم وکسر الموحدة والنون ماض من الجبن هو کقفل ضد الشجاعة وحدثوا بتشدید الدال المهملة ماض بمعنی خبروا وشجعوا بفتح الشین المعجمة وکسر الجیم والعین المهملة ماض ای یظهرون الشجاعة یعنی من فریفته نمیشوم بمردم بجهت آنکه میشناسم ایشان را واما غیر از من پس فریفته میشود به بیشتری از این مردمان نظر بانکه اگر جنگ کنند میترسند یا آنکه خبر بد هند و سخن گویند اظهار شجاعت میکنند **مطول** فی احوال المسند الیه **شاهد** در تقدیم مسند الیه است که غیری بوده باشد بر مسند که یخدع است و نبودن تقدیم او لازم باعتبار بودن آن مسند الیه بلفظ غیر و استعمال او بر سبیل کنایه نظر بانکه غیری یخدع کنایه است از سلب فعل از شاعر ای انا لا انخدع پس تقدیم او بر مسند مثل لازم است نه خود **غیری جنی وانا المعاقب فیکم فکاننی سبابة المتندم** هو لابن شرف القیروانی قوله جنی بالجیم والنون ماض من الجنایة بمعنی الذنب والمعاقب اسم مفعول من عاقبه وهو بالعین المهملة والقاف والموحدة ای اخذه بذنبه والسبابة بفتح السین المهملة والموحدتین ولتشدید ما بین الاصابع معروفة والمتندم اسم فاعل من باب التفعل من الندامة ای کسبابة النادم بعضها ولا ذنب لها یعنی غیر من گناه کرده است و من عقوبت کرده شده و گرفته شده بگناه هستم در میان شما پس گویا که من مثل انگشت سبابه شخص پشیمان هستم که از ابتدای ندامت میگزد و حال آنکه گناهی نکرده است انگشت **مطول** فی احوال المسند الیه **شاهد** در تقدیم مسند الیه است که غیری بوده باشد بر مسند که جنی است و نبودن تقدیم او بر مسند لازم بلکه بودن آن تقدیم است مثل لازم باعتبار بودن آن مسند الیه بلفظ غیر و عدم استعمال شدن او بر سبیل کنایه نظر بانکه غیری جنی کنایه نیست از سلب فعل از شاعر که انا ما اجنیت باشد فقط **باب الفاء بعد الالف**

فؤاد ما یسلیه المدام وعمر مثل ما یهب اللئام هو مطلع ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین یشکو بهره قوله فؤاد مبتداء خبر محذوف ای لی فؤاد وهو کغراب القلب ما نافیة ویسلیه بالسین المهملة واللام المشددة والیاء مضارع من التسلیة بمعنی التسلی والمدام بالدال المهملة کغراب الخمر والجملة صفة للفؤاد وما مصدریة ویهب مضارع وهب بمعنی اعطی واللام ککتاب جمع لئیم وهو البخیل الدنی الاصل یعنی از برای من است دلی که تسلی نمید هد او را شراب و از برای من است عمری مثل بخشش بخیلان پست نظرت کوتاه و اندک **مطول** فی الخاتمة **شاهد** در حسن ابتداء نمودن شاعر است در قصیدة خود باین شعر در مقام شکایت **فالیت لا ارثی لها من کلالة ولا من حفی حتی تلاقی محمدا** صلعم هو من قصیدة للاعشی واسمه میمون بن قیس بمدح بها النبی صلعم انشدها حین اتی بمکة حتی یسلم فاعترضه بعض کفار قریش بکلمات شتی وقبله **وآلیت برجلیها النجی واتبعت یداها خنافا لینا غیر اجردا فالیت للخ متی ما تناخی عند باب ابن هاشم تراحی وتلقی من فواضله ندی نبی یری ما لا یرون وذکره اغار لعمری فی البلاد وانجدا له صدقات ما تغب ونائل ولیس عطاء الیوم یمنعه غدا** قوله آلیت بالمد والیاء متکلم بمعنی حلفت وارثی بالراء المهملة والمثلثة المفتوحة متکلم من رثی له ای رحمه ورق له والضمیر فی لها للناقة والکلالة بالفتح الاعیاء والحفی بالحاء المهملة والفاء کغنی رقة القدم والخف وتلاقی بالقاف متکلم مع الغیر من الملاقاة بمعنی الادراک یعنی پس قسم خوردم که نبوی و رحم نکنم از برای اشتر از جهت خستگی و ماندگی و نه از جهت نازکشدن کف پای او تا آنکه ملاقات کنیم محمد صلعم را **تصریف** فی الناقص **شاهد** در سکون یاء تلاقی است شد و ذا بجهت ضرورت حال قیاس در او فتح است باعتبار منصوب بودن او بعد از حتی ان تلاقی محمدا صلعم **فابت الی فهم وما کدت آئبا وکم مثلها فارقتها وهی تصفر** من قصیدة لتابط شرا واسمه ثابت بن جابر او ثابت بن سفیان بن عدی علی القول وسبب انشاده انه صعد جبلا لاخذ العسل الجبلی فجاء اعداؤه واخذوا علیه طریق الجبل وکان له طریق واحد فلما نظر من رأس الجبل الی اعدائه انه سیاتیان معه من العسل علی الحجر ووضع الزق تحت بطنه وزلق نفسه من راس الجبل من جانب آخر حتی وصل الی الارض لم یتخدش بطنه بوضع الزق علی بطنه فلما وضع الی الارض انشد القصیدة وقبله **فرشت لها صدری فزل عن الصفا به جؤجؤ عبل ومتن مخصر فخالط سهل الارض لم یکدح الصفا به کدحة والموت خزیان ینظر** قوله فابت متکلم من الاوب هو بالواو والموحدة بمعنی الرجوع ومنه آئبا بصیغة الفاعل وفهم بالفاء کفلس قبیلة هو فهم بن عمرو بن قیس بن عیلان والضمیر فی مثلها وما بعده یرجع الی الواقعة المذکورة وفارقت متکلم من المفارقة بمعنی المباعدة وتصفر بالصاد والراء المهملتین بینهما فاء مکسورة بمعنی تدعو یعنی پس برگشتم بسوی قبیله فهم و نزدیک نبود که رجوع کننده باشم بسوی آن قبیله و چه بسیار مثل این واقعه که دوری کردم او را و حال آنکه او میخواند مرا بسوی خود تا مرا اهلاک سازد **سیوطی** فی افعال القلوب **شاهد** در وارد شدن خبر کاد است بصیغه مفرد که آئبا بصیغه اسم فاعل بوده باشد **فابلونی بلیتکم لعلی اصالحکم واستدرج نویا** هو لابی داود واسمه جاریة بن الحجاج الایادی قوله فابلونی بالموحدة امر من ابلیته معروفا ای اعطیته وهمزته قطع

والبلية بالموحدة والياء كسجية الناقة التي تعلق تعقل في الجاهلية عند قبر صاحبها فلا تعلف ولا تسقى حتى تموت واصالح
متكلم من المصالحة وهو ترك المحاربة والمنازعة واستدرج متكلم من الاستدراج وهو بالمهملات والجيم الدنو على سبيل التدريج
ونويا بفتح النون وكذا الواو وتشديد الياء اصله نواى قلبت الالف ياء وادغمت في ياء المتكلم والنوى كغنى الجهة التي ينويها المسافر
من قرب وبعد يعني پس عطا كنيد مرا شتر خود را اميد دارم من كه صلح كنم با شما وطلب نزديكى كنم سفر قصد كرده شده خود را
بسوارى اشتر مغني في الجملة الواقعة جوابا للشرط جازم من باب الثاني شاهد در عدم وجود مضارع منصوب بان مقدره
است در اين بيت حال آنكه جمعى استشهاد آورده اند باين بيت بعدم تقييد جواب طلب بفاء داخل بر مضارع منصوب بان مقدره
مغني في العطف على التوهم من باب الرابع شاهد در استدرج است كه جايز است كه عطف شده باشد بجزم بر اصالح
مطرحو عطف بر معنى بنا بر قول سيبويه وخليل يا آنكه عطف شده باشد بجزم بر محل او بنا بر قول فارسى بتقدير فاء اى فلعلي
فَاَتَتْ بِهٖ حُوشُ الفُؤَادِ مُبَطَّنًا ❊ سُهُدًا اِذَا مَا نَامَ لَيْلُ الهَوْجَلِ هو من قصيدة لابي كبير الهذلي واسمه
عامر بن الحليس او ابن حمزة يمدح بها تابط شرا وكان تزوج امه فراى منه نفرة عنه لامه فوقع في ريبة فاراد قتله فلم يقدر عليه
فمدحه بالشجاعة وقبله وَلَقَدْ سَرَيْتُ عَلَى الظَّلَامِ بِمُغْشَمٍ ❊ جَلْدٍ مِنَ الفِتْيَانِ غَيْرِ مُثَقَّلِ ❊ مِمَّنْ حَمَلْنَ
بِهٖ وَهُنَّ عَوَاقِدٌ ❊ حُبُكَ النِّطَاقِ فَشَبَّ غَيْرَ مُهَبَّلِ ❊ وَمُبَرَّءٍ مِنْ كُلِّ غُبَّرِ حَيْضَةٍ ❊ وَفَسَادِ مُرْضِعَةٍ
وَدَاءٍ مُعْضِلِ ❊ حَمَلَتْ بِهٖ فِي لَيْلَةٍ مَزْؤُودَةٍ ❊ كَرْهًا وَعَقْدُ نِطَاقِهَا لَمْ يُحْلَلِ الضمير في اتت يرجع الى ام
تابط شرا وفي به اليه والحوش بالحاء المهملة والواو والشين المعجمة كقفل والفؤاد كغراب القلب وحوش الفؤاد حديده والمبطن بالباء
تشديد باسم مفعول اى ضامر البطن والسهد بالسين والدال المهملتين كعنق القليل النوم والهوجل بالواو والجيم ككوثر الاحمق او الرجل
الثقيل واسناد النوم الى الليل مجازا اى ذا نام الهوجل في الليل والعرب يزعمون ان كل ذلك دليل على شجاعة الولد يعني پس آورد
آن مادر تابط شرا و زائيد او را در حالتيكه تيز دل و لاغر شكم بود و كم خواب بود در وقتيكه خواب ميكرد در شب مرد سنگين يا
احمق مغني في الامور التي يكتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در عدم كسب نمودن مضاف نكره است كه حوش بوده
باشد تعريف را و نه تخصيص را از مضاف اليه معرفه كه الفؤاد بوده باشد باعتبار منصوب بودن او بر حاليت و شرط حال اين است
كه نكره بوده باشد و اگر كسب نموده بود يكى از اين دو را جايز نبود كه حال واقع شود و حال آنكه حال واقع شده است فَاَحْجَمَ لَمَّا
لَمْ يَجِدْ فِيكَ مَطْمَعًا ❊ وَاَقْدَمَ لَمَّا لَمْ يَجِدْ عَنْكَ مَهْرَبًا هو من ابيات لابي عبادة البحتري وقال اخر انه للحريري
يمدح بها الفتح بن الخاقان ويصف قتاله للاسد قوله احجم بالحاء المهملة والجيم ماض بمعنى كف وتاخر عنك والمستتر فيه يرجع
الى الاسد وكذا في اقدم وهو ماض من الاقدام والخطاب في فيك وفي عنك للفتح والمطمع بالطاء والعين المهملة كمقعد مفعل
من الطمع وهو بتقديم العين على الطاء اى لم يجد طمعة له والمهرب بالراء المهملة والموحدة ايضا مفعل بمعنى الفرار يعني
پس عقب ايستاد و باز ماند آن شير چونكه نيافت در گرفتن تو محل طمع را يا آنكه نيافت تو را طعمه از براى خود و پيش آورد چونكه نيافت از
تو محل گريختن را مطول في الموازنة من علم البديع شاهد در بودن مماثله تامه است در ميان هر دو مصراع با يكديگر بحسب وزن
وقافيه فَاَدْرَكَ اِبْقَاءَ العَرَادَةِ ظَلْعُهَا ❊ وَقَدْ جَعَلَتْنِي مِنْ حَزِيمَةَ اِصْبَعَا هو من قصيدة للكلحبة اليربوعي فارس
العرادة واسمه عبد الله بن هبيرة قالها حين اغار على ابله حزيمة بن طارق فتبعه حتى يرد ابله فلم يصل اليه حتى لحق حزيمة بقبيلته
ويصف بالبيت فرسه وقيل للاسود بن يعفر بن عبد القيس في نسبته الى رويته خطاء الابقاء بالموحدة والقاف بتقية الفرس من عدوها
لتظهرها وقت الحاجة كما هو من عادة عتاق الخيل وهى مكانة الارقال وهو بالراء المهملة والقاف واللام نوع من السير والعرادة
بالمهملات كسماحة اسم فرس للشاعر والظلع بالظاء المعجمة والعين المهملة كفلس الغمز في المشي والواو للحال والحزيمة بالحاء المهملة والزاء
المعجمة كسفينة هو ابن طارق الذي اغار على ابل كلحبة ومن قال بانه علم قبيلة فقد سهى واراد انه كانت ثابتة السير فعرجت في حالة قرب
بينه وبين حزيمة بن طارق الا قدر اصبع يعني پس دريافت بقيه دويدن عراده را شلى دست او و بتحقيق كه قرار داده مرا از حزيمه
پسر طارق بقدر مسافت انگشتى يعني بقدر يك انگشت ديگر اگر رفته بود كه پاى او شل نميشد باو ميرسيدم و شتران خود را از
او ميگرفتم مغني في حذف اسمين مضافين من باب الخامس شاهد در حذف مضاف و مضاف اليه اول است كه ذا مسافة بوده
باشد قبل از مضاف اليه ثانى كه اصبعا است باقى گذاردن مضاف ثانى است بجاى او در معرب گردانيدن او باعراب مضاف اول كه نصب
است اى ذا مسافة اصبع فَاذْهَبْ فَاَيُّ فَتًى فِي النَّاسِ اَحْرَزَهُ ❊ مِنْ حَتْفِهٖ ظُلَمٌ دُعْجٌ وَلَا جَبَلُ لم يسم قائله الفتى الشاب
من الرجال والسخى الكريم واحرزه اى جعله في حرز وهو بالحاء والراء المهملتين والزاء المعجمة كحبر الموضع الحصين والحتف بالحاء المهملة
والمثناة والفاء كفلس الموت والظلم كصرد جمع ظلمة وهى كغرفة السواد والدعج كقفل جمع دعجاء وهي بالدال والعين المهملتين

الجيم كحمراء الشديدة السواد والجبل بالجيم والموحدة كفرس واحد الجبال وروى مكانه حيل وهو بالحاء المهملة والياء كعنب جمع حيلة كجيفة بمعنى الخدعة يعنى پس بر و پس كدام جوانی است در مردم ما كه پناه داشته باشد او را در موضع محكمی از مرك او تاريكيها اسب يا تاريك ونه كوهی يا مكرها مغنی في الواو شاهد در عطف نمودن واو است نفی را لا جبل بوده باشد بر اثبات كه ظلم دجى است با عتبار بودن معطوف عليه او در معنی نفی نظر بانكه تقدير او چنين ميشود كه لا فتى احرزه ظلم الخ فَارِسًا مَا غَادَرُوهُ مُلْحِمًا غَيْرَ زُمَّيْلٍ وَلَا نِكْسٍ وَكِلٍ هو من ابيات لامرأة من بنى الحارث بن كعب نسبه بعضهم الى علقمة بن عبدة وبعده غَيْرَ اَنَّ النَّاسَ مِنْهُ شِيمَةٌ وَصُرُوفُ الدَّهْرِ تَجْرِي بِالْاَجَلِ لَوْ يُشَاطِرُ رَبُّهُ ذُو مِيعَةٍ لَاحِقُ الْاِطَالِ نَهْدٌ ذُو خُصَلٍ قوله فارسا منصوب على المدح وكلمة ما بعده زائدة او على الاشتغال فما موصولة وروى بالرفع ايضا على انه خبر مبتدء محذوف اى هو وغادروه ماض من المغادرة وهو بالغين المعجمة والدال والراء المهملتين بمعنى المتاركة قوله ملحما بضم الميم وفتح الحاء المهملة اى طعمة للسباع والزميل بضم الزاء المعجمة وفتح الميم المشددة والياء الساكنة واللام الجبان الضعيف الذى لا خير فيه والنكس بالنون والسين المهملة كحبر الرجل الضعيف وكل بالواو كفرس الذى يكل امره الى الغير لقلة معرفته بالامور يعنى مدح ميكنم سوار را كه واكذارنده اند جماعت او را طعمه از براى درندكان بيابانها و اين صفت دارد كه نيست ترسنده صاحب ضعفی كه بيخبر باشد و نيست ناتوانی كه تكيه كند در امر خود بر مردمان مغنی في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در فارسا است كه ابن مالك قائل شده است بانكه نصب او بر اشتغال است و نصب او واجح است بر رفع و ظاهر اينست كه نصب او بر رفع است و كلمه ما بعد او زائده است فَاَرْسَلَهَا الْعِرَاكَ وَلَمْ يَذُدْهَا وَلَمْ يُشْفِقْ عَلَى نَغَصِ الدِّخَالِ هو من قصيدة للبيد بن ربيعة بن مالك العامرى يصف فيها حمارا وحشيا بانه وقف على موضع عال ينظر و امرا بالورود على الماء دفعة واحدة للخوف من الصياد المستتر فى ارسلها يرجع الى الحمار والبارز فيه يرجع الى الاتن والعراك بالعين والراء المهملتين ككتاب بمعنى القتال واراد به هنا الازدحام وهو بتاويل معتركة اى يعارك ويقاتل بعضها بعضا لتزاحمها على الماء ويذدها بفتح الياء وضم الذال المعجمة وسكون الدال المهملة مضارع من الذود بمعنى المنع ويشفق بضم المضارعة وسكون الشين المعجمة وكسر الفاء والقاف من الاشفاق بمعنى الخوف والنغص بالنون والغين المعجمة والصاد المهملة كفرس مصدر نغص البعير اذا لم يتم شربه والدخال بالدال المهملة والخاء المعجمة ككتاب ان يدخل بعير قد شرب بين بعيرين لم يشربا ان يفعل به ذلك لضعفه كان ضعفه منعه من الرى فى الشرب الاول فينغص عليهما شربهما بادخاله بينهما يقول بعث الحمار الوحشى اتنه دفعة واحدة ولم يمنعها ولم يدفع بعضها على الماء بان يجعلها قطعا قطعا حتى تروى كلها لخوفه من الصياد ولم يخف الحمار ان لا يشرب للاتن ربما لتزاحمها على الماء انتهى يعنى پس فرستاد آن خر وحشى آن ماده خرها را و حال آنكه جنك كننده بودند با يكديكر بجهت جمعيت كردن ايشان بر سر آب منع نكرد آن خر وحشى ماده خرها را از آن جنك كردن و جمعيت نمودن و نترسيد بر سر آب تشنه شدن ماده خرها را از آب بجهت جمعيت ايشان بر آب و داخل ماده خرى كه يكمرتبه آب شاميده باشد ميان دو ماده خرى كه مشغول باشند باشاميدن آب بجهت ضعف آن ماده خر داخل شوند و واهمه تشنه شدن او و بعد از اين از ترس آنكه مبادا صيادى صيد كند يكى از ايشان را قطع و جامى في باب الحال مغنى في خلاف شاهد در العراك است كه چون مصدر صريح است و جامد است و حال واقع شده است پس تاويل كرده اند او را باسم فاعل مشتق اى فارسلها معتركة فَارَقَنَا مِنْ قَبْلِ اَنْ نُفَارِقَهْ لَمَّا قَضَى مِنْ جِمَاعِنَا وَطَرًا لم يسم قائله قوله فارقنا اى راد فراقنا وهو ماض من المفارقة بمعنى المباعدة ومنه نفارقه بصيغة المتكلم مع الغير والجماع بالكسر هنا بمعنى الاجماع والوطر بالواو والطاء والراء المهملتين كفرس الحاجة يعنى اراده كرده مفارقت كردن ما را از پيش آنكه مفارقت كنيم او را چونكه بر آورده از بهم رسيدن ما حاجتى را مغنى في القاعدة الخامسة من باب الثامن شاهد در فارقنا است كه معنى اراده در او ملحوظ است اى اراد فراقنا فَاَصَاخَ يَرْجُو اَنْ يَكُونَ حَيًا وَيَقُولُ مِنْ فَرَحٍ هَيَا رَبَّا لم يسم قائله وقبله وَحَدِيثُهَا كَالْقَطْرِ يَسْمَعُهَا رَاعِى سِنِينَ تَتَابَعَتْ جَدْبًا الضمير فى حديثها للمحبوبة والقطر كفلس المطر واراد بالراعى الزارع والجدب كفلس القحط واصاخ بالصاد المهملة والخاء المعجمة ماض من الاصاخة بمعنى الاستماع والمستتر فيه يرجع الى الراعى المذكورة فيما قبله ويرجو مضارع من الرجاء وهو ضد الياس قوله حيا اى صوت حيا وهو بالحاء المهملة والياء كعصا المطر والفرح كفرس السرور ورب با اصله ربى قلبت ياء المتكلم الفا يعنى وخبر محبوبه مثل بارانى است كه ميشنود صدا او را مرد زارعى كه ديده باشد پى در پى سالهاى قحط را پس فرا داد كوش خود را كه اميد داشته باشد اينكه بوده باشد انصدا صداى باران و بكويد از خوش حالى كه اى خداى من مغنى في ايا شاهد در هيا است كه در اصل ايا بوده است و بدل شده است همزه او بها فَاَصْبَحَ الْعَيْنُ رُكُودًا عَلَى الْاَوْشَانِ اَنْ يَرْسَخْنَ فِي الْمَوْحَلِ لم يسم قائله اول المصراع الثانى الالف الواقعة قبل الواو من الاوشان العين بكسر العين المهملة وسكون الياء والنون بقر الوحش والركود بالراء والدال المهملتين كقعود من السكون والثبات والاوشان جمع وشن وهو بالواو والشين المعجمة والنون كفلس ما ارتفع

من الارض قوله ان يرسخن اى تخافن ان يرسخن وهو بفتح المضارعة وسكون الراء وفتح السين المهملتين والخاء المعجمة من الرسوخ وهو
بالضم بمعنى الثبوت والموحل بالواو والحاء المهملة كمقعد مكان الوحل وهو كفرس الطين الدقيق ترطم فيه الدواب يعنى پس صبح كردند
كاوهاى وحشى كه قرار گرفته بودند بر نفسهاى بلند از ترس اينكه مبادا فرو روند وبمانند در زير آب وگل تصريح فى اسم الزمان والمكان شاهد
در وارد شدن اسم مكان از معتل الف بر وزن مفعل بفتح عين كه موحل بوده باشد شذوذا فاصبح بطن مكة مقشعرا كان
الارض ليس بها هشام لم يتم قائله ويرثى به الشاعر هشام بن عبد الملك بطن الشیء خلاف ظهره واراد ببطن مكة تحت ارضها التى يدفن
فيها الاموات قوله مقشعرا بالقاف الساكنة والشين المعجمة المفتوحة والعين المكسورة والراء المشددة المهملتين اى صار بها اقشعرار وهو
اى بعد وزلزلة لدفن هشام فيها اعظاما لشانه وهو من اقشعرت السنة اذا امحلت اى تنقطع المطر عنها وصارت يابسة من العشب اى
امحلت الارض تسببت ذهابه منها والباء بمعنى على وهشام بالكسر هو ابن عبد الملك الذى يرثى عليه الشاعر يعنى صبح كرد زير زمين مكه كه از
بودن مدفون شدن هشام در او بجهة تعظيم شان هشام يا آنكه قحط وخشك وبيگياه بود بجهة آنكه زمين نبود بر روى او حقيقة
هشام مغنى فى كان شاهد در وقوع كان است از براى تحقيق وبودن او مرادف لان اى لان الارض ليس لها حقيقة هشام فاصبحت
أنى تأتها تلتبس بها كلا مركبيها تحت رجلك شاجر هو من قصيدة للبيد بن ربيعة بن مالك العامرى يخاطب بها
عمه ابا مالك وكان قد ألف جماعة بهجاء لبيد فغضب عليه وانشده قصيدة وقبله فقلت ازدجر احناء طيرك واعلمن بانك
ان قدمت رجلك عاثر فان تتقدم تغش منها مقدما غليظا وان اخرت فالكفل فاجر الخطاب
فى اصبحت لابى مالك عم لبيد الشاعر والضمير فى تأتها يرجع الى الداهية التى تمرس لبيد شبه بها الشاعر الداهية التى احدثها عمه ابو مالك
من ائتلاف جماعة وتلتبس بالمثناة والموحدة المكسورة والسين المهملة بمعنى تلصق واراد بقوله كلا مركبيها مقدمها ومؤخرها والشاجر
بالشين المعجمة والجيم والراء المهملة المضطرب يعنى پس صبح كردى تو كه هر مكانى كه بيايى آن حيوان اگر بر مى جهد ولگد ميزند و بچسبى به او
هر دو مكان سوارى او كه مقدم ومؤخر او بوده باشد زير پاى تو مضطرب است قطر وسيوطى فى عوامل الجزم شاهد در
انى است كه شرطيه است واز براى مكان است وجزم داده است دو فعل را كه تأتها وتلتبس بوده باشد فاصبحن لا يسألنه عن بما به
اصعد فى علو الهوى ام تصوبا هو من قصيدة للاسود بن يعفر ابن عبد القيس التميمى والضمير فى اصبحن يرجع الى النسوة المذكورة
فيما قبله دون مكانه فاصبح فالمستتر فيه يرجع الى العاشق المذكور فيما قبله ومصداق ما الموصولة الالم وشدة العشق والباء فيه للظرف
او للملابسة والهمزة للتسوية وصعد بالمهملات ماض من باب التفعيل من الصعود ضد الهبوط والعلو مثلثة العين ارتفاع الشیء والهوى
ما بين الارض والسماء وميل النفس والعشق وكلاهما محتمل فى البيت لكن الثانى اوفق وتصوبا بالصاد المهملة والواو المشددة والموحدة بمعنى تنزل
الالف للاطلاق بقوله لهن لا يسألنه هو سال القلب ام مكسوته يعنى پس صبح كردند آن جماعت زنان كه نمى پرسيدند آن مرد عاشق را از آنچه از رنج
وشدة عشقى كه در او بود كه آيا بلند شد در بلندى هوا يا در فوق مرتبه عشق يا آنكه فرود آمد وتنزل كرد مغنى فصل شاهد
در دخول باء است بعد از كلمه عن بر ما موصوله وضمير غائب در كلمه بما وكلمه به بجهة تأكيد باعتبار استعمال شدن هر يك از عن وباء در
يك معنى مثل به وعنه وبما وعما وبك وعنك مثلا فاصبحوا قد اعاد الله نعمتهم اذ هم قريش واذ ما مثلهم بشر هو
من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمى يمدح بها عمر بن عبد العزيز حين ولى بالمدينة وقبله اذا رجا الركب
تعرضيا ذكرت لهم غيثا يكون على الايدى له درر سيروا فان ابن ليلى عن امامكم فبادروه فان
العرف مبتدر فاصبحوا الخ ولن يزال امام منهم ملك اليه يشخص فوق المنبر البصر ان عاقبوا
فالمنايا من عقوبتهم وان عفوا قدروا الاحلام ان قدروا قوله اصبحوا بمعنى صاروا والضمير فيه يرجع
الى قبيلة قريش واعاد بالمهملتين بمعنى ارجع واراد بالنعمة الدولة وقريش كزبير قبيلة من نضر بن كنانة والبشر كفرس الانسان يعنى
پس گرديدند آن جماعت قريش كه بتحقيق كه باز گردانيد خداوند دولت ايشان را با ايشان بعلت آنكه قريش هستند وبعلت آنكه نيست مثل
ايشان در وجود انسان مغنى فى اذ شاهد در وقوع اذ است دو موضع از براى تعليل مغنى فى الواو شاهد در
وقوع مثلهم است خبر ما بنا بر مذهب مبرد وناصب وخبر حيث محذوف اى واذ ما فى الوجود بشر مماثلا لهم مغنى فى الامور التى يكتسبها
الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در وقوع لفظ مثل است مبنى بر فتح باعتبار اضافه شدن او بمبنى كه ضمير غائب جمع بوده
باشد وكسب نمودن او بنا را از مضاف اليه مبنى مغنى فى الجهة العاشرة من باب الخامس شاهد در بشر است كه بعضى گفته اند
كه مبتدا است ولفظ مثلهم صفة است از براى خبر او كه مكان محذوف بوده باشد اى واذ ما بشر مكانا مثل مكانهم واين قول
رد بر كسى است كه گفته است كه لفظ مثل اختصاص نمى يابد بلفظ مكان پس بنا بر اين تقدير او داخل نمى باشد فاضحت
مغانيها قفارا رسومها كان لم سوى اهل من الوحش تؤهل هو من قصيدة لذى الرمة واسمه غيلان بن

عقبة بصف نهاد یار صاحبہ میۃ اولها وقفت العیس فی اطلال میة فاسئل رسوما کاخلاق الرداء المسلسل
قوله اضحت بمعنى صارت والمغانی بالغین المعجمة والنون والیاء جمع مغنی وهو بالفتح المنزل الذی غنی به اهله والضمیر فیه یرجع الی الصاحبة
میة والقفار بالقاف والفاء والراء المهملة ککتاب جمع قفر وهو کفلس الارض الخالیة من الماء والعشب والرسوم بالضم جمع رسم وهو بالمهملة
کفلس ما کان من آثار الدار لاصقا بالارض کالرماد ونحوه وتوهل بصیغة المجهول ای لم یجعل له اهلا وساکنا سوی الوحش یعنی گردید
منزلهای میة زمین خالی از آب و گیاه و ویران علامتهای آن منزلها که گویا ساکن گردانیده نشده است در آن منزلهای سوای جمیع از وحش
صحرا مغنی فی لم شاهد در فاصله شدن ظرف و جار و مجرور میان لم و مجزوم که توهل است بجهة ضرورت ای لم توهل سوی
اهل من الوحش فاطعمته من هلها وسنامها شواء وخیر الخیر ما کان عاجله هو من ابیات لحاتم بن عبد الله
بن سعد الطائی الجواد المشهور یصف نفسه بالسخاء وحسن القیام للضیف قبل الغیر وقبله فلما سمعت الصوت نادیت نحوه بصوت کریم الجد حلو شمائله فاوقدت ناری کی لیبصر ضوءها واخرجت کلبی وهو فی البیت داخله
فلما رآنی کبر الله وحده وبشر قلبا کان جما بلابله فقلت له اهلا وسهلا ومرحبا رشدت ولم اقعد
الیه اسائله وقمت الی برک هجان اعده لوجبة حق نازل انا فاعله بابیض خطت نعله حیث ادرکت
من الارض لم یجعل علی حمائله قوله فاطعمته متکلم من الاطعام والضمیر فیه یرجع الی الضیف وما وجد فی غالب النسخ
بلفظ فاطعمنا فهو من تغییر الناسخین گمان برده عدم مناسبة مع ابیاته السابقة ومن بیانیة والضمیر فی لحمها وسنامها للناقة والسنام
بالسین المهملة والنون کسحاب من الناقة معروف وشواء بالنصب مفعول ثان لاطعمته وهو ککتاب المشوی بالنار قوله عاجله بصیغة
الفاعل مضاف الی فاعله اسم کان وخبره محذوف قبل اسمه ای کائنه عاجله وهو من العجل کفرس بمعنی السرعة یعنی خورانیدم ان مهمانرا
از گوشت شتر و از کوهان او بریان کرده شده ای بر آتش و کباب و بهتر بهتران چنان چیزیست که بوده باشد آن چیز با شتاب کننده
ان چیز بر حاضر کردن آن به نزد مهمان سیوطی فی الموصول شاهد در حذف عاید ما موصوله است بعد از کان ناقصه
کان عاید منصوب نسبت بکان بنابر آنکه خبر اوست ای ما کانه عاجله فاف لهذا الدهر لا بل لاهله لم یسم قائله قوله اف بضم
الهمزة وکسر الفاء المشددة المنونة اسم فعل بمعنی اتکره ای اظهر الکراهة وکلمة لا نافیة وبل للاضراب یعنی پس ناخوش میدارم من
این روزگار را نه بلکه ناخوش میدارم مر اهل روزگار را مطول فی الرجوع من علم البدیع شاهد در رجوع نمودن شاعر
از کلام سابق که کراهت داشتن دهر بوده باشد بسوی نقض که کراهت داشتن اهل آن روزگار بوده باشد بجهة نکته که آن
دانستن با این است که کناه از برای اهل روزگار ثابت است نه از برای روزگار فاقبلت زحفا علی الرکبتین فثوب
نسیت وثوب اجر هو من قصیدة امرء القیس بن حجر بن عمرو الکندی وقبله وهن یضید قلوب الرجال وافلت
منها ابن عمرو حجر رمتنی بسهم اصاب الفواد غداة الرحیل فلم انتصر برا هرة روزة رخصة کجر
عوبة البانة المنقطر فتور القیام قطیع الکلام تفرغن من ذی غروب حضر کنت اکابد لیل التمام
والقلب من خشیة مقشعر فاقبلت زحفا الخ وکم بزنا کالی کاشح ولم یعش مما لدی لباب
سر قوله فاقبلت متکلم من الاقبال ضد الادبار قوله زحفا بالزاء المعجمة والحاء المهملة والفاء حال بمعنی زاحفا ای ماشیا والرکبتین
تثنیة رکبة وهی بالراء المهملة والموحدة کغرفة موصل ما بین اسافل اطراف الفخذ واعالی الساق ونسیت متکلم من النسیان ضد الحفظ
واجر بفتح الهمزة وضم الجیم وتشدید الراء المهملة متکلم من الجر بمعنی الجذب ای اجره علی الارض للخوف لئلا یری اثر قدمی فیعرف یعنی
پس روی آوردم با موضع در حالتیکه راه رونده بودم بر دو زانوی خود پس جامه فراموش کردم برداشتن آنرا بجهة مشغول بودن دل من
با محبوبه و جامه کشیدم آنرا بر زمین بجهة محو شدن آثر دو زانوی وقدم من تا آنکه نه بیند اثر قدم مرا و نشناسد آنرا و از عقب من نیاید مغنی
فی مسوغات الابتداء بالنکرة من باب الرابع شاهد در وقوع ثوب نکره است در دو موضع مبتدا و مسوغ آن دو وقوع آن دوا
بجهة تفصیل مغنی فی حذف المفعول من باب الخامس شاهد در حذف عاید مخبر عنه است که آن ضمیر مفعول بوده باشد در دو
موضع ای فثوب نسیته وثوب اجره فاقسم ان لو التقینا وانتم لکان لکم یوم من الشر مظلم هو من ابیات للمسیب بن
علس یخاطب بها بنی عامر بن ذهل فی شیء صنعوه کلفاوهم وقبله لعمری لئن جدت عداوة بیننا لینتجین منی علی
الوخم میسم فاقسم ان لح رآوا نعما سودا فهموا باخذه اذا التفت من دون الجمیع المزنم ومن
دونه طعن کان رشاشه غزالی مزاد والاسنة تزدهم الا تتقون الله یا آل عامر وهل یتقی
الله الابل المصمم قوله اقسم بصیغة المتکلم وان زائدة ولو بتشدید الواو للضرورة والتقینا بالقاف متکلم من الالتقاء بمعنی
الوصول والواو فی انتم للمصاحبة والمظلم بصیغة اسم الفاعل یقال یوم مظلم ای کثیر الشر یعنی پس قسم میخورم که اگر ملاقات کنیم ما

باشما امر اینه مبیا ست معنی جنبا شد یعنی از بو اشما اجتماعت مغنی فی ان شاهد در زیاد شدن ان است مبان فعل قسم وکلمه لو یا بود
فعل قسم در لفظ که فاقسم بوده باشد فالفیته غیر مستعتب ولا ذاکر الله الا قلیلا هو من ابیات لابی الاسود
الدئلی واسمه ظالم بن عمرو یصف ما وقع بینه وبین خلیله بعد ما صرمه وقبله اریت امرءً کنت لم ابله اتانی فقال
اتخذنی خلیلا فخاللته ثم اکرمته فلم استفد من لدنه فتیلا والفیته حین جربته کذوب الحدیث سروقا بخیلا فذکرته ثم عاتبته عتابا رفیقا وقولا جمیلا فالفیته غیر الستحفیقا بتو ولا ذاکر
حفیقا بتو بیعه واتباع ذلک صرما طویلا قوله الفیت بالفاء متکلم یعنی وجدته قوله مستعتب بصیغة اسم
الفاعل ای قابل للعتاب هو بالعین المهملة والمثناة والموحدة ککتاب الموجدة والغضب ومخاطبة الادلال والذاکر فاعل من الذکر
خلاف النسیان والقلیل ضد الکثیر یعنی پس یافتم او را غیر قبول کننده مر عتاب او را ویاد ونده مر خدا را مگر اندکی از اوقات
مغنی فی الجهة الرابعة وفی حذف التنوین من باب الخامس شاهد در حذف تنوین است از ذاکر بجهة التقاء ساکنین بعد
لام از سر الله بجهت ضرورت ای ولا ذاکر الله فالیوم قربت تهجونا وتشتمنا فاذهب فما بک والایام من عجب لم
یسم قائله الفاء للعطف والیوم نصب علی الظرف وقربت بالتشدید مخاطب بصیغة المجهول بمعنی صرت وتهجو مضارع من الهجو بمعنی الذم و
تشتمنا بکسر العین مضارع من الشتم وهو بالشین المعجمة والمثناة بمعنی السب فاذهب امر من الذهاب خلاف المجیء وما نافیة والباء فی بک للملابسة
ومن زائدة والعجب کفرس انکار ما یرد علیک یعنی پس در امروز گردیده بحالتی که مذمت میکنی ما را ودشنام میدهی ما را پس برو از پی
کار خود پس نیست از تو وازین روزگار تعجب سیوطی فی عطف النسق شاهد در الایام است که عطف شده است بواو بر کاف
در بک ومجرور واقع شده است بدون اعاده حرف جر بر سر او فاما القتال لا قتال لدیکم ولکن سیرا فی عراض
المواکب لم یسم قائله وهو یهجو به بنی اسد بن ابی العیص بن عبد الشمس بالفرار من المعارک وقبله فضحتم قریشا بالفرار وانتم
تمدون سودان عظام المناکب لقتال ککتاب المحاربة مع العدو وسیرا نصب علی انه اسم لکن والخبر محذوف ای لکن لکم
سیرا علی المصدریة کما قیل والعراض بالعین والراء المهملتین والضاد المعجمة ککتاب اخذ فی عرض من الطرق والمواکب جمع موکب وهو بالواو
والموحدة کمجلس الجماعة رکبانا او مشاة او رکاب الابل للزینة یعنی پس اما جنگ کردن با شما پس نیست جنگ کردن نزد شما ولکن از برای شما
راه رفتنی در اطراف عرض پهنای صف لشکریان مغنی فی اما شاهد در حذف فاء است بر سر جواب اما که لا قتال بود باشد
ای فلا قتال لدیکم فاما ان تکون اخی بصدق فاعرف منک غثی من سمینی والا فاطرحنی واتخذنی
عدوا اتقیک وتتقینی هو من قصیدة للمثقب العبدی واسمه عائذ بن محصن قالها فی صاحبه فاطمة ویمدح بها عمرا و
قبله فرحت بها تعارض مسنطرا علی صحصحا وعلی المتون الی عمرو ومن عمرو اتتنی اخی النجدات
للحلم الرصین فاما ان تکون الخ وما ادری اذا یممت رضا ارید الخیر ایهما یلینی الخیر الذی
انا ابتغیه ام الشر الذی هو یبتغینی الفاء للعطف واما حرف تردید وان مصدریة او زائدة علی قول و
اراد بالاخ هنا المصاحب الفاء فاعرف سببیة والغث بفتح الغین المعجمة وتشدید المثلثة المهزول والردی والسمین با
لسین المهملة والنون کامیر الجید ضد المهزول واطرحنی بتشدید الطاء امر من الاطراح وهو بالمهملات بمعنی الابعاد واتقیک
متکلم من الاتقاء وهو بتشدید المثناة والقاف التجنب والاحتراز ومنه تتقینی بصیغة المضارع یعنی پس این است که میباشی یا
تو دوست من براستی پس باین سبب میشناسم از تو لاغری خود را از نیکوی و فربهی خود والا پس طرح کن و دور گردان مرا وبگیر مرا
دشمن خود تا انکه پرهیز تو را وپرهیز مرا سیوطی فی عطف النسق مغنی فی اما شاهد در شاهد در نیابت واو یا الا
از اما ثانیه در والا فاطرحنی که در مقابل فاما اولست فاما کرام موسرون لقیتهم فحسبی من ذی عندهم ما
کفانیا هو من قصیدة لمنظور بن سحیم الفقعسی قالها امرأته وکان قد حلق شعرها فرفعته الی الوالی فجلده واعتقلها فدفع
جبته وحماره الی الوالی فسرحه وقبله ذهبت الی الشیطان اخطب بنتها فادخلها فی شقوتی من حبابیا
فانقذنی منها حماری وجبتی جزی الله خیرا جبتی وحماریا ولست بهاج فی القری اهل
منزل علی زادهم ابکی وابکی البواکیا فاما کرام الخ واما کرام معسرون عذرتهم واما لئام فادخر
حیائیا وعرضی ابقی ما ادخرت ذخیرة وبطنی اطویه کطی ردائیا الکرام ککتاب جمع کریم ضد اللئیم
والموسرون جمع الموسر وهو صاحب المال وهو اسم فاعل من الایسار ضد الاعسار ولقیت متکلم من لقیته ای ادرکه وکفانیا
بنون الوقایة ویاء المتکلم والف الاطلاق ماض من الکفایة یعنی پس اما بزرگواران صاحب اموال آفاق کردم ایشان را پس
بس است مرا از آنچه چیزیکه در نزد ایشانست آنچنان قدری که کفایت میکند مرا سیوطی فی الموصول شاهد در

ذی است که بمعنی الذی است و مجرور است بمن و معرب شده است بنا بمثل او و بمعنی صاحب جمله بعد از او صله و عاید او است مغنی
فی الجملة الواقعة صلة من باب الثانی شاهد در بودن ما موصوله قبل از کفانیا است در محل نصب بنا بر آنکه مفعول بوده باشد
از برای حسبی و جمله صله او که کفانیا است محل اعرابی ندارد باعتبار آنکه موصول و صله در حکم دو کلمه اند فامهله حتی اذا ان
کانه معاطی ید من جمة الماء غارف هو من جملة قصیدة لاوس بن حجر یصف بها رجلا بالاصطیاد والنشاط علیه
وقبله اخو قترات قد تیقن انه اذا لم یصب لحما من الوحش خاسف معاود تاکال القنیص شواره
من الصید فصری رخصة وتخاطف صد غائر العینین شقق لحمه سمائم قیظ فهو اسود شاسف
قصی مبیت اللیل للصید مطعم لاسهمه غار و بار و راصف فامهله حتی الخ فیسر سهما راسه بمناکب
لوام ظهار فهو اعجف شاسف فارسله مستیقن الظن انه مخالف ما تحت الشراسیف جائف
المستتر فی فامهله للممدوح والبارز فیه للصید وهو ماض من الامهال یقال امهله ای تانی به والمعاطی اسم فاعل من المعاطاة وهو
بالعین والطاء المهملتین بمعنی المناولة وجمة الماء بالجیم کغرفة مجتمعه و روی مکانه لجة وهی بمعناها والغارف بالغین المعجمة والراء المهملة
والفاء فاعل من غرف الماء اخذه بیده وما یوجد فی اکثر النسخ من لفظ غارم مکانه فهو تصحیف لان القوافی کلها فاء مضمومة کما
تری وهو بالعین والراء المهملة من غرم الماء اذا اعلاه یعنی پس مهلت داد آن مرد آن صید را تا آنکه گویا حال او مثل حال غرق شده بود که
دهنده باشد دست خود را در مکانیکه آب بسیار بوده هم باشد بجهة خلاص شدن از غرق و اشامیده باشد آب را بجهة فرو رفتن آب در
حلق او مغنی فی ان شاهد در زیاد شدن ان بفتح همزه است بعد از کلمه اذا و قبل از کان فانت من الغوائل حین ترمی
ومن ذم الرجال بمنتزاح هو من ابیات لابرهیم بن علی بن محمد المشهور بابن هرمة یرثی بها ابنها و قال الجوهری انه یمدح بها القلم
جعفر بن سلیمان الخطابی قانت لابنه المیت والغوائل جمع غائلة وهی بالعین المعجمة والهمزة الداهیة و ترمی مجهول من الرمی بمعنی الالقاء
رماه به ای القاه فیه والذم خلاف المدح المنتزاح اصله منتزح وهو اسم مفعول من الانتزاح وهو بالنون والمثناة والزاء المعجمة والحاء
المهملة بمعنی الابعاد یعنی پس تو از مصیبتها و امرهای عظیم در وقتیکه افکنده میشود شخص در آنها و وارد میشوند بر شخص و از مذمت
کردن مردمان بد دور کردانیده شده نظام فی ابنیة الثلاثی المزید شاهد در متولد شدن الف مدا است از اشباع نمودن فتحه
زاء در منتزاح که در اصل منتزح بوده است شذوذا فان انت لا قیت فی نجدة فلا یتهیبک ان تقدما لم یسم قائله
قوله لاقیت بالقاف مخاطب من الملاقاة بمعنی الادراک والمراد الایقاع والنجدة بالنون والجیم والدال المهملة کطلحة الشدة والفزع
والقتال و یتهیبک بفتح یاء المضارعة من التهیب هو تفعل من هاب بمعنی خاف وان مصدریة و تقدما بضم المضارعة من الاقدام
وهو بمعنی الاقبال والاتیان والف اطلاق یعنی پس اگر بیفکنی تو خود را در سختی و جنگ کاه پس نترساند ترا اقدام کردن و روی
آوردن بسوی آن جنگ مغنی فی القاعدة العاشرة من باب الثامن شاهد در قلب نمودن هریک از فاعل و مفعول یتهیب است
نظر بآنکه کاف خطاب ظاهرا مفعول است و در معنی فاعل است چنانکه ان تقدم بتاویل مصدر است و ظاهرا فاعل است و در معنی
مفعول باعتبار آنکه معنی چنین است که لا تخف انت الاقدام علی ملاقاة العدو والدخول فی الحرب یعنی پس نترس تو از روی آوردن بر
ملاقات کردن با دشمن و دخول در جنگ فان اهلک فذی حنق لظاه تکاد علی تلتهب التهابا هو من ابیات ربیعة
بن مقروم بن قیس الضبی وقبله اخوک اخوک من تدنو و ترجو مودته وان دعی استجابا اذا حاربت حارب
من تعادی و زاد سلاحه منک اقترابا وکنت اذا قرینی جاذبته حبالی مات او تبع الجذابا فان
اهلک الخ مخضت بدلوه حتی تجسی ذنوب الشر ملاء او قرابا قوله اهلک متکلم من الهلاک والحنق بالحاء المهملة و
النون والقاف کفرس الغیظ واللظی بالظاء المعجمة کفتی النار و تلتهب بفتح المضارعة والموحدة مضارع من الالتهاب هو کما فی البیت الثانی
والاشتعال یعنی پس اگر هلاک شوم پس بسا صاحب خشمی که نزدیک است که آتش خشم خود را بر افروزد بر من مغنی فی الفاء شاهد
در اقتران فاء است بجز فی که از برای وصف ربّ است که آن ربّ محذوف قبل از ذی بوده باشد یا بودن او رابطه جزای است برای ان
شرطیه ای فرب ذی حنق فان اهلک فرب فتی سیبکی علی مهذب رخص البنان هو من ابیات للجحد بن مالک انشدها حین
امر له الحجاج بالسجن فقال لبعض من یخرج الی الیمامة تحمل عنی شعرا فانشد الابیات وقبله الم تر نی عددت اخا حروب اذا
لم اجن کنت مجن جان فان اهلک الخ ولم اک ما قضیت دیون نفسی ولا حق المهند والسنان قوله اهلک
متکلم من الهلاک والفتی الشاب من الرجال والمهذب بالذال المعجمة المشددة والموحدة اسم مفعول ای المطهر الاخلاق و الرخص بالراء
والصاد المهملتین بینهما خاء معجمة کفلس الناعم اللین وهو ضد الیبس والانقباض والمراد وصفه بالحسن والبنان بالموحدة والنونین کسحاب
اطراف الاصابع یعنی پس اگر هلاک شوم پس بسا جوانی که زود باشد که گریه کند بر من و این صفت داشته باشد که پاکیزه خلق باشد و سر

مغنی

انکشتان او برم و باربك باشد مغنی فی رب شاهد در وقوع فعل مستقبل است که سببکی بوده باشد بعد از رب فَاِنْ تَرْفِقِی
یَا هِنْدُ فَالرِّفْقُ اَیْمَنُ وَاِنْ تَخْرِقِی یَا هِنْدُ فَالْخُرْقُ اَشْاَمُ فَاَنْتِ طَلَاقٌ وَالطَّلَاقُ عَزِیْمَةٌ ثَلَاثٌ وَمَنْ یَخْرِقْ
اَعَقُّ وَاَظْلَمُ فَبِیْنِی بِهَا اِنْ کُنْتِ غَیْرَ رَفِیْقَةٍ وَلَا لِامْرِءٍ بَعْدَ الثَّلَاثِ مُقَدَّمٌ لم یتم قائله قوله ترفقی مضارع
من الرفق وهو بالراء المهملة والفاء والقاف کحبر المداراة وایمن بالیاء والنون افعل من الیمن بمعنی البرکة وتخرقی بالخاء والراء المهملة
المکسورة والقاف مضارع خرق ای قطعه والخرق بالضم اسم مصدر منه واشام بالشین المعجمة افعل من الشام ضد الیمن والعزیمة
بالعین المهملة والزاء المعجمة کسفینة القطع علی الامر ویکنی به کما انه وهی کسجیة الحلفة والیمین واعق بالعین المهملة والقاف المشددة
افعل من العقوق ضد البر واظلم افعل من الظلم بمعنی الجور وبینی امر من البین وهو بفتح الموحدة وسکون الیاء والنون البعد والفراق
والخطاب فیه وفی کنت لهند ورفیقة فعیلة من الرفق بمعنی المداراة والمقدم کمعظم مصدر میمی بمعنی التقدم ای تقدم الی العیش
یعنی پس اکر مداراة کنی ای هند پس مداراة کردن بابرکت است از درشتی و زبربی واکر قطع الفت کنی پس قطع الفت کردن منحوس وبدتر
است از هرچیزی پس تو رها شده سه مرتبه وطلاق دادن قصد کردن بر سبیل قطع وجزم است از برای مرد بر ترك الفت وکسیکه قطع
الفت کند بدتر وظالمتر است از هرکسی پس دوری وجدائی بکن بسبب آن طلاق اکر بوده باشی غیر مداراة کننده ونیست از برای مرد بعد از سه

مطول

طلاق کفتن روی آوردن بسوی زنیکه بآن طلاق داده شده مطول فی الفصل والوصل شاهد در وقوع جمله والطلاق عزیمة

مغنی

است معترضه میان فانت طلاق وکلمة ثلث مغنی فی ال در مقام ذکر سوال رشید از قاضی ابو یوسف از اعراب کلمة ثلث در شعر مذکور کرده
است با تفصیل وجواب آن فَاِنْ تَزْجُرَانِی یَا ابْنَ عَفَّانَ اَنْزَجِرْ وَاِنْ تَرْعَیَانِی اَحْمِ عِرْضًا مُمَنَّعًا لم یسم

الباء

قائله قوله تزجرانی مخاطب من الزجر وهو بالزاء المعجمة والجیم والراء المهملة بمعنی المنع ومنه انزجر بصیغة المتکلم من باب الانفعال وعفان با
لعین المهملة والفاء والنون کرمان اسم رجل وترعیانی بالراء والعین المهملتین والفاء مخاطب من رعاه ای ترحم علیه واحم بفتح الهمزة وسکون
الحاء المهملة وکسر المیم متکلم من الحمایة بمعنی الحفظ والعرض بالعین والراء المهملتین والضاد المعجمة کحبر جانب الرجل الذی یصونه من نفسه

بتفص

وحسبه ان ینتقص والممنع بتشدید النون والعین المهملة اسم فاعل من منعه ای کفه یعنی پس اکر منع میکنید مرا ای پسر عفان قبول

نصر بن

میکنم واکر مراعات میکنید مرا محافظت میکنم عرض بازدارنده ابن نصر یف فی الفعل المضارع شاهد در استعمال شدن صیغه
تثنیه است که تزجرانی وترعیانی بوده باشد در مفرد بحسب معنی نظر بانکه خطاب بیکنفر است پس کویا کفته است تزجرنی وترعانی فَاِنْ
تَزْعُمِینِی کُنْتُ اَجْهَلُ فِیْکُمُ فَاِنِّیْ شَرَیْتُ الْحِلْمَ بَعْدَکِ بِالْجَهْلِ هو من قصیدة لابی ذویب الهذلی واسمه خویلد بن
خالد قالها فی صاحبته اسماء اولها اَلَا زَعَمَتْ اَسْمَاءُ اَنْ لَا اُحِبُّهَا فَقُلْتُ بَلٰی لَوْلَا یُنَازِعُنِیْ شُغْلِیْ جَزَیْتُکِ
ضِعْفَ الْوُدِّ لَمَّا اشْتَکَیْتِهِ وَمَا اِنْ جَزَاکِ الضِّعْفَ مِنْ اَحَدٍ قَبْلِیْ فَاِنْ تَزْعُمِینِی الخ وَقَالَ صِحَابِیْ

بلك

قَدْ غَبَنْتَ وَخِلْتُنِیْ غَبِنْتُ فَمَا اَدْرِیْ اَشَکْلُکُمُ شَکْلِیْ عَلٰی اَنَّهَا قَالَتْ رَاَیْتُ خُوَیْلِدًا تَنَکَّرَ حَتّٰی
عَادَ اَسْوَدَ کَالْجِذْلِ فَتِلْکَ خُطُوبٌ قَدْ تَمَلَّتْ شَبَابَنَا قَدِیْمًا فَتُبْلِیْنَا الْمَنُوْنُ وَمَا نُبْلِیْ وَتُبْلِی الْاُولٰی
یَسْتَلْئِمُوْنَ عَلَی الْاُولٰی تَرَاهُنَّ یَوْمَ الرَّوْعِ کَالْحِدَاءِ الْقُبْلِ الخطاب فی تزعمینی لاسماء الشاعر وافعل من الجهل خلاف
العلم وشریت متکلم من شراه ای ملکه بالبیع والحلم مفعوله وهو بکسر الحاء المهملة العقل والاناة قوله بعدك بحذف المضاف ای بعد
فراقك والباء للمقابلة ای بثمن الجهل یعنی پس اکر کمان میکنی تو ای اسماء که بودم نادان تر در میان شما جماعت پس بدرستیکه من

سیوطی

خریده ام عقل وحوصله را بعد از فراق تو بثمن جهل ونادانی سیوطی فی افعال القلوب مغنی فی الجملة الواقعة مفعولا من باب

مغنی

الثانی شاهد در تزعم است که بمعنی تظن است ونصب داده است دو مفعول را که یکی یاء ودیکری جملهٔ کنت اجهل فیکم بوده باشد فَاِنْ
تَفُقِ الْاَنَامَ وَاَنْتَ مِنْهُمْ فَاِنَّ الْمِسْکَ بَعْضُ دَمِ الْغَزَالِ هو من ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد
بن الحسین یمدح بها سیف الدولة قوله تفق مجزوم اصله تفوق مضارع فاق وهو بالفاء والقاف بمعنی علا والانام بفتح الالف والنون

مختصر

الخلائق والواو للحال والمسك طیب معروف والغزال بالغین والزاء المعجمتین کسحاب الشادن یعنی پس اکر بلند مرتبه وغالب شده
خلائق را وحال انکه تو از جنس ایشان هستی پس استبعاد وتعجبی نیست در این امر پس بدرستیکه مشك بعضی از خون آهو است مختصر ومطول

مطول

فی التشبیه من علم البیان شاهد در تشبیه نمودن شاعر است بطریق کنایه حال ممدوح خود را بحال المشك ومیان آنکه مشبه به امر یست
ممکن الوجود بعلت استبعاد در این امر فَاِنْ تَکُوْنُوْا بُرَاءً مِنْ جِنَایَتِهِ فَاِنَّ مَنْ نَصَرَ الْجَانِیْ هُوَ الْجَانِیْ
هو لابی نواس الحکمی واسمه الحسن بن هانی البراء بالموحدة والراء المهملة والمد ککتاب جمع بری کفعیل الجنایة بالجیم والنون والیاء

مطول

کالکتابة الذنب ومنه الجانی فی الموضعین بصیغة الفاعل ونصر ماض من النصر بمعنی العون یعنی پس اکر میباشید ظاهرا بیزار وغایب
از کناه مرد پس بدرستیکه کسیکه یاری کند کناه کار را او خود کناه کار است در نفس الامر وحقیقت مطول فی احوال المسند شاهد

در معرض شدن مسند است که الجانی ثانی بوده باشد بلام عهد بجهة افاده نمودن سامع حکمی اگر ثبوت جنایت نزد ای ناصح جانی
بوده باشد بر امر معلومی بواسطه امر مثل او ونظر بافاده کردن کلام مساوی بودن هر دو ناد رحکم جنایت فان شئت آلیت
بین المقام والرکن والحجر الاسود نسیتک مادام عقلی معی امد به امد السرمد لم یتم قائلها قوله شئت
مخاطبة من المشیة بمعنی الارادة وآلیت بصیغة المتکلم بمعنی حلفت واراد بالمقام مقام ابرهیم ونسیت متکلم من النسیان وهو ضد
الحفظ وما مصدریة ای مدة دوام عقلی وامد مجهول بصیغة المتکلم من المد بمعنی البسط والجذب وامد السرمد مفعول مطلق
نوعی والامد بالدال المهملة کفرس الغایة والمنتهی والسرمد بالمهملات کجعفر دوام الابد یعنی پس اگر خواسته باشی قسم میخورم به
خداوند در میان مقام ابرهیم ع ورکن مکه وحجر الاسود باینکه فراموش نکنم ترا مادام که عقل من با من است وهمیشه یاد داشته شده
باشم بان از نوع همیشگی دائمی بی نهایت مغنی فی حذف لا النافیة من باب الخامس شاهد در حذف لا نافیه است نفعل ماضی
که نسیتک بوده باشد یا بودن او جواب از برای قسم که آلیت است ای لا نسیتک فان عثرت بعدها ان وألت نفسی
من هاتا فقولا لا لعا هو لابن درید المکنی بابی بکر قوله عثرت بالعین والراء المهملتین بینهما مثلثة متکلم من عثر بمعنی
کبا وزلق فیما اعد لیقع فیه احد قوله بعدها ای بعد هذه الواقعة ووألت بالواو والهمزة واللام وتاء التانیث ماخوذ من وءل بمعنی
لجا وطلب النجاة وهاتا ای هذه القضیة والواقعة ولا نافیة ولعا بفتح اللام والعین المهملة دعاء یقال للعاثر لعا لک دعاء له بان ینتعش
من عثرته ومن لفته ولا لعا دعاء علیه یعنی پس اگر بد بکردار افتم وبلغزم بعد از ان واقعه اگر طلب نجاة کند نفس من از این واقعه پس
بگوئید که لا لعا لک یعنی بنا بر خواستن از برای تو از این محل لغزش گاه مغنی فی بیان مکان المقدر من باب الخامس شاهد
در فقولا است که جواب واقع شده است از برای دو شرط سابق وبنا بر قول تقدیم شرط ثانی بر اول تقدیر چنین است که ان وألت نفسی
ان عثرت بعدها فقولا لا لعا لک فان کنت ماکولا فکن خیر آکل والا فادرکنی ولما امزق هو من قصیدة
للممزق واسمه شاس بن نهار بن الاسود العبدی الماکول الرعیة والآکل الملک وادرکنی بالدال والراء المهملتین امر بمعنی اغثنی والواو
للحال وامزق بالزاء المعجمة المشددة والقاف مجهول بصیغة المتکلم من باب التفعیل من مزق فلان عرض اخیه اذا طعن فیه یعنی
پس اگر بوده باشم رعیت پس بوده باش بهترین پادشاهی والا پس بفریادرس مرا وحال آنکه هنوز تا حال پاره نشده است عرض من مغنی
فی لما شاهد در استمرار نفی لما است تا زمان تکلم فان لا مال اعطیه فانی صدیق من غد او رواح
لم یتم قائله قوله اعطیه متکلم من الاعطاء والصدیق هنا بمعنی الصادق ومن غد متعلق باعطیه وهو بضم الغین المعجمة والدال
المهملة والواو المشددة وقت الصبح والرواح بالراء والحاء المهملتین بینهما واو کفلاح وقت العصر یعنی پس اگر بوده باشم که بکویم که
نیست مالی که ببخشم انرا از وقت صبح یا وقت عصر پس بدرستیکه من راست گوینده ام مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس
شاهد در وقوع جمله اسمیه بعد از ان شرطیه است نائب از جمله فعلیه بنا بر قول ابن طاهر وبعضی قائل شده اند بتقدیر جمله
فعلیه بعد از ان شرطیه است نائب فان اکن لا مال واین قول صحیح تر است از قول بنیابت فان لم تجد من دون عدنان
والدا ودون معد فلتزعک العواذل هو من قصیدة للبید بن ربیعة العامری یمدح بها النعمان بن المنذر
وقبله وکل اناس سوف یدخل بینهم دویهیة تصفر منها الانامل وکل امرئ یوما
سیعلم سعیه اذا حصلت عند الاله المحاصل اذا المرء اسری لیلة خال انه قضی عملا
والمرء عامل ما دام فقولا له ان کان یقسم امره الما یعظک الدهر امک هابل فان انت
لم ینفعک علمک فانتسب لعلک یهدیک القرون الاوائل فان لم تجد قوله تجد مضارع وجد ای
ادرکه وعدنان بالعین والدال المهملتین والنونین کسکران ابو معد وهو بفتح المیم والعین وتشدید الدال المهملتین ابو قبیلة معروفة
وتزعک مضارع وزع وهو بالواو والزاء المعجمة والعین المهملة بمعنی کف ومنع والعواذل بالعین المهملة والواو والذال المعجمة حوادث
الدهر وزواجره یقول ان غایة الانسان الموت فینبغی له ان یتعظ بان ینسب نفسه الی عدنان ومعد فان لم تجد من دونهما
اباء فلیعلم انه یصیر الی مصیرهم فینبغی له ان یکف وینزع عما هو علیه انتهی یعنی پس اگر نیابی از سوای عدنان واز سوای معد
پدری ادر میان ایشان وخود پس باید باز دارد ترا حوادث روزگار از ان کارهائی وحالتهائی که در ان هستی مغنی فی العطف
علی المحل من باب الرابع شاهد در عطف نمودن دون ثانی است بنصب بمحل دون اول که آن هم نصب است نظر بانکه مفعول
است از برای تجد فان یک جثمانی بارض سواکم فان فؤادی عندک الدهر اجمع هو من قصیدة لجمیل بن
عبد الله بن معمر قالها فی صاحبته بثینة وبهول لکثیر عزة وقبله الی الله اشکو لا الی الناس حبها ولا بد من شکوی
حبیب یروع الا انقین الله فیمن قتلته فامسی الیکم خاشعا یتضرع فان یک الخ اذا

شق

قُلْتُ هٰذا حِينَ اَسْلُو وَاَجْتَرِى عَلَى هَجْرِهَا ظَلَّتْ لَهَا النَّفْسُ تَشْفَعُ اَلَا اَتَّقِينَ اللّٰهَ فِى قَتْلِ عَاشِقٍ
لَهٗ كَبِدٌ حَرّٰا عَلَيْكِ تُقَطَّعُ الجثمان بالجيم والمثلثة والنون كعثمان الجسم والشخص قوله سواكم اى سوى ارضكم والفؤاد بالضم
القلب والخطاب فى عندك لصاحبته بثينة والدهر منصوب على الظرفية اى فى الدهر يعنى پس اگر مى باشد بدن من در زمينى كه
سواى زمين شما است پس بدرستيكه دل من قرار گرفته است نزد تو همه قرار گرفتن در روزگار مغنى فى الظرف من باب الثالث شاهد
در بودن اجمع است تأكيد از براى ضمير محذوف كه ظرف كه عندك است كه آن ضمير فاعل استقر محذوف است فَاِنْ يَكُنِ الْمَوْتُ
اَفْنَاهُمُ فَلِلْمَوْتِ مَا تَلِدُ الْوَالِدَهْ هو من ابيات لعبد الله بن الزبعرى القرشى وقبله وَلَا يُبْعِدُ اللّٰهُ رَبُّ
الْعِبَادِ وَالْمِلْحِ مَا وَلَدَتْ خَالِدَهْ هُمُ يَطْعَنُونَ صُدُورَ الْكُمَاةِ وَالْخَيْلُ تُطْرَدُ اَوْ طَارِدَهْ
ووجد ايضا فى ابيات لسماك العاملى قوله افناهم بالفاء والنون ماض من الافناء ضد الابقاء وما موصولة وتلد صلته والعائد محذوف
اى تلده والوالدة فاعل تلد يعنى پس اگر مى باشد مرگ كه فانى ساخته است ايشان را پس از براى مرگست آنچه بزايد او را مادر و زاينده
مغنى فى اللام شاهد در بودن لام در فللموت است از براى ملك و عاقبت فَاِنَّ الْمَاءَ مَاءُ اَبِى وَجَدِّى وَبِئْرِى
ذُو حَفَرْتُ وَذُو طَوَيْتُ هو من ابيات لسنان بن الفحل وهو احد من خدام الكهف من طى وقد نازع قوم فى ماء لبنى ام الكهف
واكثر النزاع وراد فى الدماغ فقال والله المجنون انه سكران فانشد الابيات وقبله وَقَالُوا قَدْ جُنِنْتَ فَقُلْتُ كَلَّا وَرَبِّى
مَا جُنِنْتُ وَمَا انْتَشَيْتُ وَلٰكِنِّى ظُلِمْتُ فَكِدْتُ اَبْكِى مِنَ الظُّلْمِ الْمُبِينِ اَوْ بَكَيْتُ الفاء فى فان للتعليل
اللام فى الماء للعهد اى الماء الذى فيه النزاع ماء ابى وجدى اى ورثتهما اياه قوله وبئرى اى البئر المتنازع فيها بئرى التى حفرتها وطويتها
يقال حفرت الشىء اى نفيته كما تحفر الارض بالحديدة وطويت البئر بالطاء المهملة والواو والياء اذا بنيتها بالحجارة يعنى پس بعلت
آنكه بدرستيكه آن آبى كه در آن نزاع هست آب پدر و جد من است كه بميراث بمن رسيده است و آن چاهى كه در آن نزاع است چاه من است
آن چنان چاهيكه كندم آنرا و آنچنان چاهيكه سنگ چيده ام دور آنرا هدايه و قطر و سيوطى و جامى فى الموصول
شاهد در وقوع لفظ ذو است در دو موضع بمعنى التى بنا بر لغت طى باعتبار بودن او صفت از براى مؤنث كه بئر بوده باشد
وحفرت وطويت صله اند واست عائد آن دو محذوف است اى التى حفرتها والتى طويتها فَاِنَّكَ شَمْسٌ وَالْمُلُوكُ كَوَاكِبُ اِذَا
طَلَعَتْ لَمْ يَبْدُ مِنْهُنَّ كَوْكَبُ هو من قصيدة للنابغة الذبيانى واسمه زياد بن معوية يعتذر بها الى النعمان بن المنذر
وقد سعى اليه بعض الوشاة بانه هجاه وقبله فَلَا تَتْرُكَنِّى بِالْوَعِيدِ كَاَنَّنِى اِلَى النَّاسِ مَطْلِىٌّ بِهِ الْقَارُ اَجْرَبُ
اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَعْطَاكَ سُورَةً تَرَى كُلَّ مَلْكٍ دُونَهَا يَتَذَبْذَبُ فَاِنَّكَ شَمْسٌ الخ وَلَسْتَ
بِمُسْتَبْقٍ اَخًا لَا تَلُمُّهُ عَلَى شَعَثٍ اَىُّ الرِّجَالِ الْمُهَذَّبُ فَاِنْ اَكُ مَظْلُومًا فَعَبْدٌ ظَلَمْتَهُ وَاِنْ
تَكُ ذَا عُتْبٰى فَمِثْلُكَ يَعْتِبُ الخطاب فى فانك للنعمان والملوك جمع ملك وهو ككتف السلطان المقتدر والكواكب جمع
كوكب هو النجم والمستتر فى طلعت يرجع الى الشمس ويبد بفتح المضارعة وسكون الموحدة وضم الدال المهملة اصله يبدو مضارع بدا بمعنى
ظهر يعنى پس بدرستيكه تو مثل خورشيد هستى و پادشاهان ديگر مثل ستارگان هستند هرگاه طلوع كند خورشيد ظاهر
نميماند از ميان آن ستارگان هيچ ستاره مطول فى التشبيه من علم البيان شاهد در صفت وردن وجه شبه است كه
مصراع ثانى بوده باشد از براى مشبه به كه شمس است و اين داخل است در تشبيه مجمل فَاِنَّكَ كَاللَّيْلِ الَّذِى هُوَ مُدْرِكِى
وَاِنْ خِلْتُ اَنَّ الْمُنْتَاٰى عَنْكَ وَاسِعُ هو من قصيدة للنابغة الذبيانى واسمه زياد بن معوية يعتذر بها الى النعمان
بن المنذر المكنى بابى قابوس وقد سعى اليه بعض الوشاة بانه هجاه وقبله اَتَانِى اَبَيْتَ اللَّعْنَ اَنَّكَ لُمْتَنِى وَتِلْكَ الَّتِى
تَسْتَكُّ مِنْهَا الْمَسَامِعُ مَقَالَةُ اَنْ قَدْ قُلْتَ سَوْفَ اَنَالُهُ وَذٰلِكَ مِنْ تِلْقَاءِ مِثْلِكَ رَائِعُ وَعِيدُ
اَبِى قَابُوسَ فِى غَيْرِ كُنْهِهِ اَتَانِى وَدُونِى رَاكِسٌ فَالضَّوَاجِعُ فَبِتُّ كَاَنِّى سَاوَرَتْنِى ضَئِيلَةٌ مِنَ
الرُّقْشِ فِى اَنْيَابِهَا السَّمُّ نَاقِعُ الخطاب فى فانك للنعمان والليل خلاف النهار والمدرك اسم فاعل من ادركه اى لحقه وخلت
بصيغة المتكلم بمعنى ظننت والمنتاى بالنون والمثناة والهمزة والالف كمنتهى اسم مكان من انتاى من النأى بمعنى البعد يقول انك كالليل
الذى يدركنى اين كنت وان ابعد فى الهرب فاذهب الى اقصى الارض لسعة ملكك يعنى بدرستيكه تو مثل شب پنهان هستى كه آن
شب دريابنده است مرا و اگرچه گمان كنم اينكه بدرستيكه مكانى كه دور از تو است صاحب وسعت است مختصر و مطول فى
الايجاز والاطناب والمساواة شاهد در بودن اين بيت است از قبيل مساوات باعتبار بودن لفظ بمقدار و اندازه اصل مراد و معنى
در شعر فَاِنَّكَ لَا تُبَالِى بَعْدَ حَوْلٍ اَظَبْىٌ كَانَ اُمَّكَ اَمْ حِمَارُ هو من ابيات لخداش بن زهير وقيل هو لابى
بن الليث بن عبد يغوث يخاطب حدا علم ضرب المثال وقبله كَاَنِّى قَدْ رَاَيْتُ مِنْ اَهْلِ دَارٍ دَعَاهُمْ رَائِدٌ

مغنى

مغنى

هدايه قطر سيوطى جامى

مطول

داكين

مختصر مطول

لهم فساروا فاصبح عهدهم بمقص فرن فلا عين تحس ولا اثار لقد بدلت هلا بعد هل
فلا عجب بذاك ولا سخار فانك لا تبالي الخ لقد لحق الاسافل بالاعالي وماج اللوم واختلط
النجار وعاد العبد مثل ابي قبيس وسيق مع المعلهجة العشار قوله تبالي مضارع من المبالاة وهو
بالموحدة الاكتراث بالشيء والحول السنة والتطبي والتمار معروفان يقول ذهب الاذاب والسود من الناس واتصفوا بصفات الاراذل
حتى لو بقوا على هذا الوصف حولا لا تبالي لاحد منهم اهجينا كان ام غير هجين يعني پس بد رستيكه تو باك نداري ان بعد از زيست
كردن تو در يكسال ديگر كه با الهوى بوده باشد مادر تو يا خر يعني ابا كه عزيز و ممدوح باشي يا ذليل و پست معني في الجهة السادسة
من باب الخامس مطول في احوال المسند اليه شاهد در قلب بودن اسم و خبر كان است باعتبار انكه تطبي اسم اوست و نكره
واملت خبر اوست و معرفة پس بعضي گفته اند كه تطبي اسم كان است و مقدم شده است بر او و بعضي قايل شده اند بحذف كان قبل الظ
او كه كان در لفظ مفسر اوست و بعضي گفته اند كه تطبي مبتدا است باعتبار وقوع او بعد از همزه استفهام و كان املت خبر اوست فاوقدت
ناري كي ليبصر ضوءها واخرجت كلبي وهو في البيت داخله هو من ابيات لحاتم بن عبد الله ابن سعد الطائي
الجواد المشهور يصف نفسه بالجود وحسن القيام للتضيف وقبل البيت وقبله وداع دعا بعد الهدو كانما يقاتل
اهوال السرى وتقاتله دعا بائس شبه الجنون وما به جنون ولكن كيد امر يحاوله فلما
سمعت الصوت ناديت نحوه بصوت كريم الجد حلو شمائله فاوقدت الخ فلما راني كبر الله
وحده وبشر قلبا كان جما بلابله فقلت له اهلا وسهلا ومرحبا رشدت ولم اقعد اليه
اسائله وقمت الى برك هجان اعده لوجبة حق نازل انا فاعله قوله اوقدت متكلم من الايقاد وهو
بالقاف والدال المهملة بمعنى الاشتعال ويبصر مضارع معروفا ومجهول من الابصار والضوء النور واخرجت متكلم من الاخراج ضد
الادخال والضمير في داخله يرجع الى الدخول المفهوم منه يعني پس روشن كردم اتش خود را بعلت انكه ببيند ان مهمان روشنائي اتش را
يا انكه ديده شود روشنائي او و بيرون كردم سگ خود را و حال انكه او در خانه داخل شونده بود مغني في كي شاهد در
بودن كي است تعليلية و بجا بمعنى لام تعليل و لام ليبصر تاكيد است از براي او و اين رد بر كوفيين است كه گفته اند كه هميشه ناصب
واقع ميشود و اگر در اينجا ناصبه باشد لازم مي ايد كه لام جاره فاصله شده باشد ميان فعل كه يبصر است و ناصب و كه كي است
فاياك اياك المراء فانه الى الشر دعاء وللشر جالب لم يسم قائله الفاء للعطف واياك تحذير وانتصابه بتقدير بعد ونحو
لا بتقدير اتق كما توهم والثاني تاكيد للاول والمراء بالراء المهملة والمد كتاب المجادلة والفاء للتعليل والمتسبب دعاء كشداد مبالغة
داع من الدعاء لكن لم يرد به هنا المبالغة وانما اتي به هنا للوزن والجالب بالجيم والموحدة فاعل من جلب الشيء اذا جذبه الى نفسه
يعني پس دور كردان نفس خود را از جنگ و نزاع كردن با مردمان پس بد رستيكه ان نزاع كردن خواننده است شخص را بسوي بدي
و كشاننده است مر بدي را بسوي شخص مغني في القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در جاري شدن مصدر است كه الحق
المراء بوده باشد مجراي ان يفعل در حذف حرف جر او بجهة ضرورت اي اياك من المراء من ان تمري فاياك والميتات
لا تقربنها ولا تاخذن سهما حديدا لتفصدا وذا النصب المنصوب لا تنسكنه ولا تعبد الشيطان
والله فاعبدا هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها النبي صلعم وقد اتي بمكة حتى يسلم فاعترضه بعض
كفار قريش بكلمات شتى وقبله نا فلات ما تغب ونائل وليس عطاء اليوم يمنعه غدا اجدك لم تسمع
وصاة محمد نبي الاله حين اوصى واشهدا اذا انت لم ترحل بزاد من التقى وابصرت بعد الموت
من قد تزودا ندمت على ان لا تكون مكانه فترصد للامر الذي كان ارصدا فاياك الخ وسبح
على حين العشيات والضحى ولا تحمد المثرين والله فاحمدا الميتات بالفتح جمع ميتة وهو ما لم يلحقه الذكاة و
تقربنها مضارع موكد بنون الثقيلة من القرب ضد البعد والسهم النبل والحديد بالمهملات فعيل من حد السكين اي شحذها
بحجر او مبرد فحدك فهي حديدة وحديدة وتفصد بكسر العين مضارع من الفصد وهو بالفاء والصاد والدال المهملتين بمعنى
جرح العرق وهو اشارة الى ما كانت العرب تفعله في زمن المجاعة من فصد عرق في البعير واخذ دمه وطبخها والاتيان بها للضيف
والنصب بالنون والصاد المهملة المضمومتين والموحدة ما نصب فعبد من دون الله وتنسكنه بفتح المضارعة وسكون النون وضم
السين المهملة مضارع نسكه اي ذبح له بنسيكة وهي كسفينة الذبيحة اي لا تذبح له نسيكة تتقرب بها اليه يعني پس دور كن نفس خود را
از مردارها و نزديك مكن البته انها را و مگير البته تير تيزي را تا انكه قطع كني رگ شتر را و اين بتهائيكه نهاده شده را تقرب مجوي بان
بواسطه ذبح كردن ذبيحه از براي ان البته و عبادت مكن شيطان را و خدا را پس عبادت كن البته سيوطي في نون التاكيد شاهد

در

در دخول نون تاکید ثقیله است بر فعل مضارعیکه قصد شده است با و طلب که لا تقربنها بوده باشد فقط فی باب لو قف معنی
فی حرف الالف شاهد در قلب شدن نون تاکید خفیفه بعد فاعید بن است بالف در حالت وقف فاین الی این النجاء
ببغلتی اتاک اتاک اللاحقون احبس احبس لم یسم قائله کلمة این للاستفهام یتعلق بمحذوف ای فاین تذهب والنجا
بالنون والجیم والمد کسحاب الاسراع وهو مبتدأ مؤخر لقوله الی این والبغلة بالموحدة والغین المعجمة کطلحة دابة معروفة واتاک ماض
من الاتیان قوله اللاحقون ای الذین یلحقون بک واحبس امر من الحبس بمعنی المنع ومفعوله محذوف ای امنع بغلتی او نفسک من السیر
والسرعة یعنی پس بکجا میروی وبسوی کجا شتاب میبری قاطر مرا آمدند ترا آمدند ترا ایشان کسانیکه ملحق شونده اند ترا امنع کن قاطر را
یا نفس خود را از رفتن منع کن قاطر مرا یا نفس خود را از رفتن بسرعت فقط فی التوکید شاهد در اتاک ثانی است که تاکید کرده است
اتاک اول را او همچنین احکم در احبس فبت کانی ساورتنی ضئیلة من الرقش فی انیابها السم ناقع هو من قصیدة
للنابغة الذبیانی واسمه زیاد بن معویة یعتذر بها الی النعمان بن المنذر وقد سعی الیه بعض الوشاة بانه هجاه وقبله اتانی ابیت
اللعن انک لمتنی وتلک التی تستک منها المسامع مقالة ان قد قلت سوف اناله وذلک من تلقاء
مثلک رائع وعید ابی قابوس فی غیر کنهه اتانی ودونی راکس فالضواجع فبت کانی الخ فانک کا
اللیل الذی هو مدرکی وان خلت ان المنتای عنک واسع الفاء للتفریع وبت متکلم من البیتوتة وساورتنی
بالسین والراء المهملتین بینهما واو بمعنی واثبتنی والضئیلة بالضاد المعجمة والهمزة والیاء کسفینة الحیة الدقیقة اتت علیها سنون کثیرة
فقل لحمها واشتد سمها ومن للبیان والرقش بالراء المهملة والقاف والشین المعجمة کقفل جمع رقشاء کحمراء وهی حیة فیها نقط سود وبیاض
والانیاب جمع ناب وهی بالنون والموحدة السن خلف الرباعیة والسم معروف والناقع بالنون والقاف والعین المهملة القاتل و
البالغ یعنی پس شب را بروز آوردم از ترس نعمان که گویا بر من جسته بود شیر ماری از مارها که نقاشی که در نیشهای او بود زهر کشنده
معنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در ناقع نکوه است که بعضی گفته اند که صفة است از برای السم معروف و بعضی
گفته اند که خبر است از برای او وقول ثانی اصح است مطول فی الخاتمة شاهد در تلمیح نمودن حریری است باین شعر نابغه در
قول خود که گفته است فبت بلیلة نابغیة یعنی پس شب را بروز آوردم مثل شب نابغه ذبیانی فبینا نحن نرقبه اتانا
معلق وفضة وزناد راع هو لرجل من بنی قیس عیلان قوله نرقبه بالراء المهملة والقاف المضمومة والموحدة متکلم مع الغیر
ای نرصده وننتظره والمعلق بالعین المهملة والقاف اسم فاعل من التعلیق وهو حال من فاعل اتانا والوفضة بالواو والفاء والضاد المعجمة
کطلحة خریطة الراعی لزاده وادواته والجعبة من ادم والزناد بالزاء المعجمة والنون والدال المهملة ککتاب جمع زند وهو کفلس العود الذی
تقدح به النار والراعی بالراء والعین المهملتین الذی یرعی الغنم یعنی پس میان او قاتیکه انتظار میکشیدیم او را ناگاه آمد ما را در
حالتیکه بجود او مجته و لبسته بود کوله بندی وسنک و چخماقهای چوبینی که از برای شبان است معنی فی الجملة الاسمیة من باب الثانی
شاهد در بینا است که الف او زائده است و اضافه شده است بجملة اسمیة وجواب وجملة فعلیة است که اتانا بوده باشد و
عامل است در او فبینا نسوس الناس والامر امرنا اذا نحن فیهم سوقة نتنصف هو من ابیات لهند بنت
النعمان بن المنذر انشدتها حین دخلت علی المغیرة بن شعبة وهو امیر الکوفة فی زمن معویة بن ابی سفیان لعنه الله فسالها
عن حالها فقالت الابیات وبعده فاف لدنیا لا یدوم نعیمها تقلب تارات بنا وتصرف قوله نسوس
متکلم مع الغیر من السیاسة وهو بالسین المهملتین بینهما یاء ککتابة الامر والنهی والسوقة بالسین المهملة والواو والقاف کغرفة
الرعیة ونتنصف متکلم مع الغیر من التنصف وهو تفعل من النصف وهو بالنون والصاد المهملة والفاء بمعنی الخدمة وروی مکانه
لیس ننصف بصیغة المتکلم مع الغیر من المجهول المضارع من الانصاف بمعنی العدل یعنی پس میان او قاتیکه امر و نهی میکردیم مردم ما را
وحال آنکه حکم حکم ما بود ناگاه گردیدیم در میان ایشان رعیتی که خدمت میکنیم ایشان را یا آنکه با ما عدالت نمیکنند معنی فی ما
ونی حرف الالف شاهد در الف بینا است که کافه است و هر سه قولیکه در بینما جاری است در او هم جاری است فتی کان
شربا للعفاة ومرتعا فاصبح للهندیة البیض مرتعا هو لابی تمام الطائی قوله فتی خبر مبتدأ محذوف ای هو
فتی وهو السخی الکریم والشرب بالشین المعجمة والراء المهملة والموحدة کحبر شریعة الماء والعفاة بالضم جمع عاف وهو بالعین المهملة و
الفاء الضیف وکل طالب فضل ورزق والمرتع بالراء والعین المهملتین بینهما مثناة کمقعد اسم مکان من الرتع وهو الاکل والشرب
علی قدر ما یشاء فی سعة وخصب والهندیة نسبة الی الهند والبیض بالکسر السیوف المصقولة واراد بالمرتع المضرب یعنی آن مرد صاحب
بخشش وصاحب کرمی است که بود آبگاه و چراگاه از برای میهمان و فقرا پس گردید از برای شمشیرهای صیقلی هندی محل ضربت
مطول فی التسجیع من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل تصریع مکرر با بودن لفظ ثانی که مرتع بوده باشد مجاز

فتیً هو حقاً غیر ملغی تولّیه ولا تتخذ یوماً سواه خلیلاً لم یسم قائله قوله فتی منصوب علی الاشتغال لقوله دهو
الشاب من الرجال والسخی الکریم والحق خلاف الباطل والملغی بکسر الغین المعجمة من یأتی باللغو وتولّ امر من التولی یعنی التحبة المحبة
والخلیل الصدیق یعنی جوانمردی که او غیر واگذارنده است حق را دوستی بکن او را و مگیر در روزی سوای او را دوست از برا
خود مغنی فی القاعدة الاولی من باب الثامن شاهد در حقا است که نه ظرف است و نه شبه ظرف و مقدم شده است
بر ناصب خود که مضاف الیه لفظ غیر است که ملغی بوده باشد ای غیر ملغی حقا فتلک وُلاة السوء قد طال مکثهم
فحتام حتام العناء المطول هو من قصیدة للکمیت بن زید الاسدی اولها الا هل عم فی رأیه متأمل
وهل مدبر بعد الاساءة مقبل الولاة بالضم جمع والی وهو الحاکم فی الولایة والسوء بالضم ضد الحسن والمکث
بالمثلثة کفلس اللبث والعنا بالعین المهملة والنون والمد کسحاب المشقة والتعب هو مبتدأ والمطول بصیغة المفعول صفته و
الخبر محذوف ای منهم یعنی پس آنجماعت بد حاکمهائی هستند در حالتیکه بتحقیق که طول کشیده است درنگ کردن ایشان در
دنیا پس تا چه زمان مشقت و رنجیکه این صفت دارد که طولانی است از ایشانست مغنی فیما شاهد در سقوط الف
از ما در فحتام که در اصل فحتی ما بوده است و باقی گذاردن فتحه میم تا آنکه دلیل بوده باشد بر حذف الف و حتام ثانی تاکید است از
برای اول فتنتنی فجننتنی بتجنّ نفتنّ عب تجنّ هو للبحتری قوله فتنتنی بالفاء والمثناة والنون وتاء التانیث
ونون الوقایة ویاء المتکلم ماض بصیغة الغائبة ای فا وقعتنی فی الفتنة ای الحیرة والعذاب قوله فجننتنی بالجیم والنون المشددة وتاء
التانیث ونون الوقایة ویاء المتکلم ایضا ماض بصیغة الغائبة ای فا وقعتنی فی الجنون و بتجنی فاعله وهی بفتح المثناة والجیم والنون
المشددة المکسورة والیا اسم امراة والباء سببیة والتجنی فی الموضعین باسقاط الیا منونا مصدر تجنی بناء التفعل والجیم والنون
المشددة المفتوحة ماض ای ادعی علیه ذنبا لم یفعله والمراد هنا التهمة بالتقصیر وتفتن بفتح المضارعة وسکون الفاء وفتح
المثناة وتشدید النون مضارع افتن فی کذا ای اخذ یفعل انواعا منه قوله غب تجنّ بکسر الغین المعجمة وتشدید الموحدة
ای بعد ادعاء ذنب یعنی در فتنه و حیرت انداخت مرا پس دیوانگی انداخت مرا تجنی بسبب تهمت بستنی که با قسام مختلف ادعا
میکرد بعد از ادعا دیگر گناهانی چند که بر من میکرد مطول فی آخر علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از جمله مو
باعتبار بودن هر یک از کلمات او متصلة الحروف و این از جملهٔ محسنات خطی است نه لفظی فتوضح فالمقراة لم یعف رسمها
لما نسجتها من جنوب و شمال هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وهی احدی المعلقات السبعة اولها قفا
نبک من ذکری حبیب ومنزل بسقط اللوی بین الدخول فحومل فتوضح الخ وقوفا
بها صحبی علی مطیّهم یقولون لا تهلک اسیً وتجمّل وان شفائی عبرة مهراقة فهل
عند رسم دارس من معوّل قوله توضح بضم المثناة وسکون الواو وکسر الضاد المعجمة والحاء المهملة والمقراة بالقاف
والراء المهملة والمثناة کمشکاة موضعان و یعف بفتح المضارعة وسکون العین المهملة وضم الفا مضارع مجزوم من عفا یعفو بمعنی
محا یمحو ورسم الدار بالراء والسین المهملتین کفلس ما کان آثارها لاصقا بالارض کالرماد ونحوه ونسجتها بفتح النون والسین المهملة
المفتوحة والجیم وتاء التانیث ماض من نسج الریح الربع اذا تعاوره ریحان طولا وعرضا والجنوب کصبور والشمال کجعفر ریحان معروفان
یعنی پس توضح پس مقراة بر طرف نشده است علامتها بجهة آنچنان چیزیکه مختلف پی در پی وزیده است از طرف طول
و عرض او که آنچیز از باد جنوب و باد شمال می باشد مغنی فیما شاهد در مؤنث آوردن ضمیر در نسجتها است که
عاید است بلفظ ما موصوله در لما باعتبار آنکه تفسیر شده است از لفظ ما بمؤنث که ریح الجنوب و الشمال بوده باشد و ریح یکی
از جملهٔ مؤنثات سماعیه است همچنانکه مؤنث آورده است ضمیر در یکن که عاید است بما نظر بانکه تفسیر شده است بمؤنث که
خلیقه بوده باشد در و مهما تکن عند امرء الخ فتولّی غلامهم ثم نادی اظلیما اصیدکم ام حمارا الم یسم
قائله قوله تولی بالواو واللام المشددة ماض بمعنی اعرض و نادی ماض بمعنی صوّت والهمزة للاستفهام والظلیم بالظاء المعجمة
الذکر من النعام واصید متکلم من الصید واراد بالحمار هنا الوحشی لا الانسی بقرینة المقام یعنی پس روی گردانید پسر ایشان
پس صدا زد که آیا شتر مرغ نر را صید کنم از برای شما یا خر وحشی را مغنی فی اللام شاهد در حذف لام است از ضمیر مخاطب
اصیدکم ای اصید لکم فجئت قبورهم بدءً ولمّا فنادیت القبور فلم یجبنه هو من قصیدة
للشعب لعبک واسمه عائذ بن محصن وقیل لغیره اولها الا یا طال بالغربات لیلی وتلقی من بنی
بهنه وقائلة اسیت فقلت جیر اسی انّنی من ذاک انه اصابهم الحمی وهم عواف
وکنّ علیهم نجسا لعنه فجئت قبورهم الخ فکیف تجیب اصداء وهام واجسام

بدارن وما يجزنه الضمير في قبورهم يرجع الى بني اسد المذكورة فيما قبله وهي قبيلة معروفة والبدء بالموحدة والدال المهملة والهمزة
كفلس السيد والشاب العاقل وناديت متكلم من نادى بمعنى صوت وبجنبه بها السكت اصله يجيبني بحذف مفعوله وهو مضارع
من الاجابة بمعنى الجواب يعنى پس ندا كردم قبرهاى بنى اسد را وهنوز نبود جوان صاحب عقل پس ندا كردم اهل قبرها را پس جواب ندادند
مرا مغنى في لما شاهد در حذف فعل لما است بعد از لواى لما اكن بدء فجئت وقد نضت لنوم ثيابها لدى
الستر الا لبسة المتفضل هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي وهي احدى المعلقات السبعة وقبله وبيضة
خدر لا يرام خباؤها تمتعت من لهو بها غير معجل تجاوزت احراسا اليها ومعشرا على حراسا
لو يسرون مقتلى اذا ما الثريا في السماء تعرضت تعرض اثناء الوشاح المفصل فجئت
وقد الخ فقالت يمين الله ما لك حيلة وما ان ارى عنك الغواية تنجلي خرجت بها
امشي تجر وراءنا على اثرنا اذيال مرط مرحل الفاء للعطف جئت متكلم من المجيء خلاف الذهاب والواو
للحال وقد للتحقيق نضت بالنون والضاد المعجمة المشددة وتاء التانيث ماض من باب التفعيل من نضا من ثوبه اى جرده
والمستتر فيه يرجع الى المحبوبة والستر بالفتح ضد الكشف واللبسة بالكسر ما يلبس الى التفضل وهو بالفاء والضاد المعجمة بصيغة اسم الفاعل
الثوب لواحد يتوشح به والذي يبقى في ثوب واحد الذي يتبذل للنوم يعنى پس آمدم و حال آنكه بتحقيق كه كنده بود آن محبوبه بجهت
خوابيدن جامهاى خود را نزد پوشيده شدن مكر آن يكجامه كه در وقت خواب اختيار ميكنند زنان عرب همان جامه تنها ميخوابيد
قطر و سيوطى في المفعول له شاهد در للنوم است كه مفعول له است نظر بانكه وقت او با وقت فعل كه زمان كندن جامه
است متحد نيست لام را او ظاهر شده است فخير نحن عند الناس منكم اذا الداعي المثوب قال يالا هو من ابيات
لزهير بن مسعود الضبي وقبله ومن يك باديا ويكن اخاه ابا الضحاك ينتشح الشمالا فخير نحن الخ
وكم تثني العوانق من غيور بغيرته وخلين الحجالا الداعي فاعل من الدعاء بمعنى الطلب والمثوب
بالمثلثة والواو المشددة والموحدة اسم فاعل وهو المرجع والذي يتكرر القول قوله يالا اصله يالفلان حذف فلان واشبع اللام
فصار يالا يعنى پس ما بهتر هستيم از شما در نزد مردمان در وقتيكه خواننده مكرر كويندة بكويد يالفلان كسرا انكه ايقوم نيست كه بجنبى
از جنك مغنى في اللام شاهد در يالا است كه در اصل يا ال قوم بوده است همزه ال را با قوم حذف كرده اند و لام را اشباع
كرده اند يالاشده است جواب واين است كه در اصل يالفلان بوده است فلان را حذف كرده اند و لام را اشباع كرده اند يالا شده
است ايضا في الظرف من باب الثالث كفته است كه اين شعر از جمله مشكلات است بجهت انكه اكر فرض كنيم كه لفظ نحن فاعل خير است
لازم ميايد كه عمل كرده باشد در او وصف كه خبر است بدون اعتماد بر چيزى واكر فرض كنيم كه مبتدا مؤخر است براى خبر كه خبر مقدم است
لازم ميايد فاصله شدن ميان افعل من باجنبى واين جائز نيست و ابو على قائل شده است باينكه خير خبر است براى نحن محذوفه و نحن
خير عند الناس منكم و نحن ظاهر تاكيد است از براى ضمير مبتدا محذوف در خير فدع الوعيد فما وعيدك ضائري
اطنين اجنحة الذباب بضير هو من ابيات العبد الله بن محمد المهلبي قوله دع امر بمعنى اترك والوعيد التهديد والتخويف
وما نافية والضائر اسم فاعل من الضير وهو بالضاد المعجمة والياء والراء المهملة بمعنى الضرر ومنه يضير بصيغة المضارع والهمزة للاستفهام الانكاري
والطنين بالطاء المهملة والنونين كامير الصوت والاجنحة جمع جناح وهو بالجيم والنون والحاء المهملة كفلاح للطائر بمنزلة اليد
للانسان والذباب بالذال المعجمة والموحدتين كغراب طائر معروف يعنى پس واكذار وعده بد خود را پس نيست وعده بد تو ضرر رساننده
مرا ايا صدا بالهاى مكس ضرر بكسى ميرساند مختصر مطول في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است كه
بضير بوده باشد بر صدر كه ضائرى است كه واضح است در آخر مصراع اول انبيت در تجانس فديت بنفسه نفسي و
مالي وما آلوك الا ما اطيق هو من ابيات لعمر بن الوردي قوله فديت متكلم من الفداء والوك بالمد متكلم بمعنى
استطيعك واطيق متكلم من الاطاقة وهي الاستطاعة والقدرة يعنى فداى كردم بجا او را بجان خود و بمال خود و استطاعت ندارم
تو را مكر انچنان چيزيكه توانائى دارم از او مغنى في القاعدة العاشرة من باب الثامن شاهد در قلب بودن فاعل و مفعول
فديت است در بيت باعتبار انكه نفسى ظاهرا فاعل واقع شده است در معنى مفعول است و بنفسه ظاهرا مفعول است در معنى فاعل
نظر بانكه تقدير چنين است فديت نفسه بنفسى وما فذاك ولم اذا انحن امترينا تكن في الناس يدرك
المراء لم يسم قائله قوله ذاك اشارة الى الامر الذي وقع بينه وبين مخاطبه و امترينا متكلم من الامتراء وهو افتعال من المرية بمعنى
الشك ويدرك مضارع من ادرك اى لحق والمراء بالراء المهملة والمد ككتاب الجدال والنزاع يعنى نيست اين امر كه ما شك كنيم در آن
و نبوده باشى تو در ميان مردمان كه دريابد ميكند تو را جدال و نزاع مغنى في لم شاهد در فاصله شدن ظرف است كه اذا انحن امترينا

مغنى

قطر

سيوطى

مغنى

مختصر

مطول

مغنى

مغنى

بوده باشد مبالغه لم وفعل او که تکن بوده باشد بجهت ضرورت **فِرَاقٌ وَمَنْ فَارَقْتُ غَيْرُ مُذَمَّمٍ وَأَمٌّ وَمَنْ يَمَّمْتُ خَيْرُ**
مُيَمَّمِ هو مطلع قصيدة لابى الطيب المتنبى اسمه احمد بن الحسين يذكر فراق سيف الدولة وسيره الى كافور قوله فراق خبر مبتداء
محذوف اى ذهابى سيف الدولة وسيرى الى كافور فراق ومن موصولة وفارقت صلته والعائد محذوف اى فارقته وهو متكلم
من المفارقة بمعنى المباعدة والمذمم اسم مفعول مرادف مذموم قوله ام اى هو ام وهو بفتح الهمزة وتشديد الميم القصد ومن
موصولة ويممت صلته والعائد محذوف اى يممته وهو بصيغة الخطاب بمعنى قصدت واراد به كافور والميمم بصيغة اسم المفعول
المقصود **يعنى** ان رفتن سيف الدولة بشهر كافور فراقى است وكسيرا كه مفارقت كردم او را غير مذمت كرده شده است وان
رفتن قصدى است وان چنان مكانيرا كه قصد كرده تو او راكه شهر كافور باشد بهتر مقصود نيست **مطول فى الخاتمة** شاهد
در حسن ابتداء نمودن شاعر است در قصيده خود باين شعر در مقام فراق وذكر عتاب بر سيف الدولة **فَرِيشِى بِخَيْرِ لَا**
أَكُونَنَّ وَمِدْحَتِى كَنَاحِتِ يَوْمًا صَخْرَةً بِعَسِيلِ لم يسم قائله قوله ريشنى بالراء المهملة والشين المعجمة امر من راش
فلانا اى اصلح حاله واصله من ريش السهم اذا الزقت عليه الريش والواو بمعنى مع والمدحة كحرفة التمدح والناحت بالنون
الحاء المهملة والمثناة فاعل من نحت الصخرة اذا سوّيته وحفرته والعسيل بالعين المهملة والسين المهملة كامير مكنسة العطار و
هو من ريش الطير وهذا كناية عن كون سعيه فيما لا فائدة فيه مع حصول التعب والكد **يعنى** پس اصلاح كن امر مرا بخوبى تا آنكه نه
بوده باشم من البته با مدح كردن من تو را مثل كسيكه تراشنده باشد سنگى را در روزى بجاروب عطاران كه از پر مرغ است يعنى كار
من بيفائده نباشد مثل كار او **سيوطى فى الاضافة** شاهد در فاصله شدن ظرف است كه يوما بوده باشد ميانه مضاف كه ناحت
است ومضاف اليه كه صخرة است بجهت ضرورت **فَرِشْنِى مِنْكُمْ وَهَوَاىَ مَعْكُمْ وَإِنْ كَانَتْ زِيَارَتُكُمْ لِمَامًا** هو من قصيدة لجرير
بن عطية بن الخطفى التميمى يمدح بها هشام بن عبد الملك القافية والريش بكسر الراء المهملة وسكون الياء والشين المعجمة لمال
والمعاش والهوى ميل النفس ومعكم بسكون العين لغة فيه واللمام ككتاب يقال فلان يزورنا لماما اى فى حين دون حين كو
فى كل اسبوع مرة **يعنى** پس كذران امر من از شما است وخواهش نفس من با شما است اگر چه بوده باشد زيارت كردن من شما را در
وقتى دون وقتى وگاه بگاه **سيوطى فى الاضافة** شاهد در مبنى بودن معكم است بسكون عين بنا بر لغت تميم چون كه شاعر
تميمى است با اضافه شدن او بضمير مخاطب **فَسَاغَ لِيَ الشَّرَابُ وَكُنْتُ قَبْلًا أَكَادُ أَغُصُّ بِالْمَاءِ الْفُرَاتِ** هو
من ابيات لعبد الله بن يعرب كان له ثار فادركه وانشد الابيات الفاء للعطف وساغ بالسين المهملة والغين المعجمة ماض يقال
ساغ الشراب سوغا اى سهل مدخله وهناه واغص بفتح الغين المعجمة وتشديد الصاد المهملة متكلم من غصصت بالكسر والفتح
بغص غصصا والاسم الغصة وهو بالضم ما اعترض فى الحلق فاشرق والفرات بالفاء والراء المهملة والمثناة كغراب العذب
السائغ **يعنى** پس گوارا شد از براى من آب حالا آنكه بودم پيش از اين كه نزديك بود كه گلوى گير شوم باب خوشگوار انموذج
وجامى فى الظروف قطر فى المعرب والمبنى **سيوطى فى الاضافة** شاهد در قبل است كه چون قطع شده است از اضافة
و در نيت گرفته نشده است مضاف اليه او منصوب واقع شده است **فَسَقَى الْغَضَا وَالسَّاكِنِيهِ وَإِنْ هُمْ شَبُّوهُ بَيْنَ**
جَوَانِحِ وَضُلُوعِ هو لابى عبادة البحترى واسمه ساماء الفا للعطف وسقى دعاء اى سقاه الله والغضا بالغين والضاد
المعجمتين كعصا ارض لبنى كلاب وواد بنجد وايضا جمع غضاة وهو شجر معروف نه يبقى ناره اربعين يوما وليلة قوله والساكنيه اى
الذين سكنوا فيه وشبوه بالشين المعجمة وتشديد الموحدة اى اوقدوه واشعلوه والجوانح بالجيم والواو والنون والحاء المهملة الاضلاع
الضعاف التى تحت الترائب واحدتها جانحة والضلوع بالضم الاضلاع الكبار التى تلى الظهر واحدتها الضلع بكسر الضاد المعجمة وسكون
اللام والعين المهملة **يعنى** پس آب دهد خداوند وادى غضا و آن چنان كسانيرا كه ساكنند در آنجا و اگر چه ايشان بر افروختند
آن آتش چوب غضا را در ميان استخوانهاى پهلوى ايشان و سينه من **مختصر و مطول فى الاستخدام من علم البديع** شاهد
در بودن اين بيت است از قبيل استخدام باعتبار آنكه از براى غضا دو معنى است يكى اسم مكانى است و يكى اسم درختى است پس اراده
شده است از لفظ او در بيت اسم مكان و از ضمير در شبوه كه راجع است باو آتش چوب درخت او **فَسَقَى دِيَارَكِ غَيْرَ مُفْسِدِهَا**
صَوْبُ الرَّبِيعِ وَدِيمَةٌ تَهْمِى هو من ابيات لطرفة بن العبد البكرى الفاء للعطف وديارك بالنصب مفعول سقى وغير مفسدها
حال من فاعل سقى والمفسد اسم فاعل من الافساد ضد الاصلاح وصوب الربيع فاعل سقى وهو بفتح الصاد المهملة وسكون الواو
الموحدة نزول المطر والربيع بالمهملتين كامير احد فصول الاربعة والديمة بكسر الدال المهملة وسكون الياء وفتح الميم والهاء مطر
ثلاث ليال وايام بلا رعد ولا برق وتهمى بفتح المضارعة وسكون الهاء وكسر الميم اى تسيل **يعنى** پس آب دهد خانهاى تو را در حالتى كه غير
فاسد كننده بوده باشد آنها را فرود آمدن باران بهار و باران طولانى كه جارى گردد **مختصر و مطول فى الايجاز والاطناب**

المساواة شاهد در ذکر غیر مقصد هااست بعد از فسقیا دیارک بجهة احتراس و دفع توهم خلاف مقصود فسقیا لکاس
من فم مثل خاتم من الدر لم یهمم بتقبیله خال هو من ابیات لابی العلاء المعری واسمه احمد بن عبد الله
التنوخی اللغوی الفا للعطف و سقیا دعاء ای سقاک الله والکاس القدح المملو ومن لبیان الجنس ای کاس من جنس الفم قوله مثل
خاتم ای فی الضیق والدر جوهر معروف ویهم بفتح المضارعة وفک الادغام کینصر ای یقصد والخال بالخاء المعجمة المتکبر واراد به هنا
الملک یعنی پس آب دهد تو را خدا و ندم جامی از جام از جنس دهانی باشد که در تنگی مثل انگشتری باشد از در که قصد نکرده با
بوسیدن آن جام هیچ پادشاهی مطول فی الایجاز والاطناب بالمساواة شاهد در ذکر لم یهمم بتقبیله خال است بعد از فسقیا الکاس
الخ بجهة احتراس و دفع توهم غیر مقصود که امکان تقبیل حضار مجلس بوده باشد پس دفع کرد آن توهم را بقول خود که لم یهمم الخ یعنی پس حکم
غیر از پادشاه میتواند او را در صورتی که پادشاه نبوسید آن را فشد ولم تفزع بیوت کثیرة لدی حیث
القت رحلها ام قشعم هو من قصیدة لزهیر بن ابی سلمی المزنی وهی احدی المعلقات السبعة وقبله وکان طوی
کشحا علی مستکنة فلا هو ابداها ولم یتقدم وقال ساقضی حاجتی ثم اتقی عدوی بالف من
ورائی ملجم فشد ولم الخ لدی اسد شاکی السلاح مقذف له لبد اظفاره لم تقلم جری
متی یظلم یعاقب بظلمه سریعا والا یبد بالظلم یظلم قوله شد ماض بمعنی اوثق وتفزع مضارع من الفزع وهو
بالقاف والراء والعین المهملتین کفلس بمعنی الصک والرحل بالراء والحاء المهملتین کفلس الزاد وام قشعم بالقاف والشین
المعجمة والعین المهملة کجعفر علم جنس للداهیة والمنیة والحرب یعنی پس محکم کرد و نکوبید در ها خانها بسیاری از مردمان را
در مکانیکه افکند بار خود را مرگ و جنگ و مصیبت مغنی فی حیث شاهد در مجرور لفظ من که لدی بوده باشد
فطافت ثلاثا بین یوم ولیلة وکان النکیر ان تضیف وتجأرا لم یسم قائله قوله طافت ماض من طاف
حول الکعبة والمستتر فیه یرجع الی المحبوبة والنکیر بالنون والراء المهملة کامیر اسم للتنکر وهو التغیر عن حال تسرک الی حال
تکرهها وتضیف بالضاد المعجمة والیاء والفاء مضارع اضفته ای الجئته وتجأر بالجیم والهمزة والراء المهملة مضارع جار کمنع ای
رفع صوته بالدعاء والتضرع والاستغاثة یعنی پس طواف کرد آن زن خانه کعبه را در میان سه روز و شب و بود تغییر یافتن
حال او اینکه میل میکرد بعبادت و بلند میکرد صدای خود را بدعا و تضرع مغنی فی التاسع عشر من باب السادس شاهد
در فاصله شدن کلمه بین است میان عدد که ثلثا بوده باشد و تمیز او که یوم است بجهة ضرورت فطرت بمنصلی فی
یعملات دوامی الاید یخبطن السریحا هو من ابیات لضرس بن ربیع الاسکو وقیل هی لیزید بن الطثریة
والطثریة امه نسب الیها وقبله وفتیان شویت لهم شواء سریع الشی کنت به نجیحا فطرت الخ فقلت
لصاحبی لا تحبسانا بنزع اصوله واجتز شیحا قوله فطرت بالفاء والطاء والراء المهملتین متکلم من فطر
الصائم ای اکل وشرب والمنصل بالنون والصاد المهملة کقنفذ وکمکرم السیف والیعملات جمع یعملة وهی بالیاء المفتوحة و
العین المهملة الساکنة والمیم واللام المفتوحتین والهاء الناقة السمینة والدوامی جمع دامیة وهی الشیء الذی یدمی ولا تسیل دمها
والاید جمع ید ویخبطن بالخاء المعجمة والموحدة المکسورة والطاء المهملة مضارع خبط البعیر الارض بیده اذا ضربها والسریح
بالمهملات کامیر السیور التی یخصف بها ویلزق بها واحدته سریحة کسفینة یعنی افطار دادم شمشیر خود را در ریختن
خون شتران تیز چند که دستهای ایشان خون آلوده و زخم بود که پای برهنه بودند بواسطه وصلهائی که بر کف پای ایشان
دوخته شده بود و سستی میکردند در راه رفتن مغنی فی اللام شاهد در حذف یاء الایدی است بجهة ضرورت و باقی
گذاردن کسرهٔ ماقبل یا که دال بوده باشد بر یاء محذوفه فطلقها فلست لها بکفو والا یعل مفرقک ا
لحسام هو من قصیدة للاحوص واسمه عبد الله بن محمد بن عاصم الانصاری الیربوعی قالها فی سلمی اخت امراته وکانت من اجمل
النساء وکان هو ایضا جمیلا وکان یحبها حبا شدیدا فتزوجت بمطر وهو من اقبح الناس تغلب علی الاحوص فانشد القصیدة
وقبله کان المالکین نکاح سلمی غداة نکاحها مطر انیام لئن کان النکاح احل شیئا
فان نکاحها مطرا حرام فلا غفر الاله لناکحیها ذنوبهم ولو صلوا وصاموا فلو
لم ینکحوا الا کفیا لکان کفیها الملک الهمام الخطاب فی فطلقها لمطر زوج سلمی والضمیر فیه لها والکفو
بالفاء والواو کقفل المثل والنظیر ویعل اصله یعلو وهو بفتح المضارعة وسکون العین المهملة مضارع علا بمعنی ارتفع
المفرق کمقعد وسط الراس والحسام بالحاء والسین المهملتین کغراب السیف القاطع یعنی پس طلاق بده ای مطر آن سلمی
را بعلت اینکه نیستی تو کفو وهمتای او و اگر طلاق نمیدهی او را بلند میشود بالای سر تو شمشیر بران سیوطی فی عوامل

مطول معانی

شرح من رجع معنی

مغنی

شدن حیث مبتدا در بیت بغیر ضرورت

مغنی

رواتی

مغنی

سیوطی

المجزوم مغنی فی حذف جملة الشرط من باب الخامس شاهد در حذف فعل شرطست قبل از جزاء که بفعل بوده باشد
بجهة وجود قرینه بر حذف ای وان لا انطلقها بعل فظلت تدیر الکاس ایدی جآذر عتاق دنانیر الوجوه
ملاح هو من ابیات لعبد الله بن المعتز الفاء للعطف وظلت بمعنی دامت وتدیر مضارع من الادارة من الدوران و
الکاس القدح المملو والجاذر بالمد جمع جوذر وهو بضم الجیم وسکون الهمزة وضم الذال المعجمة وفتحها والراء المهملة ولد البقرة الوحشیة
واراد به الصبیان والصبایا الفتیا والعتاق بالعین المهملة والمثناة والقاف ککتاب الحسان قوله دنانیر الوجوه ای وجوه کالدنانیر
فی الزینة والصفا والملاح ککتاب جمع ملیح یقال ملح فلان ای صار ملیحا وهو صفة بعد صفة للجآذر یعنی پس همیشه اوفتادند
مباند ایست جام شراب دستهای دختر اینکه مثل بچه گاو وحشی بودند در فراخی چشم اینصفت داشتند که نیکوی و سفید روی بودند مثل
دینار ها و اینصفت داشتند که نمکین بودند مطول فی المقدمة شاهد در ملاحت و لطافت تتابع اضافات است در
بیت باعتبار سلاست واز استکراه وناخوشی فظل طهاة اللحم من بین منضج صفیف شواء او قدیر
معجل هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وهی احدی المعلقات السبعة وقبله فالحقنا بالهادیات و
دونه جواحرها فی صرة لم تزیل فعادی عداء بین ثور ونعجة دراکا ولم ینضح بماء
فیغسل فظل طهاتها الخ ورحنا یکاد الطرف یقصر دونه متی ما ترق العین فیه تسهل فبات علیه
سرجه ولجامه وبات بعینی قائما غیر مرسل الفاء للعطف والطهاة بضم الطاء المهملة جمع طاه کقضاة وقاض
وهو الطباخ ومن بیانیة والمنضج بالنون والضاد المعجمة والجیم اسم فاعل من انضج اللحم اذا استواه للاکل وصفیف شواء بالنصب مفعوله
ای مصفوف شواء ای شواء مصفوف والصفیف بالصاد المهملة والفائین کامیر اللحم المصفوف علی الحجارة لینضج والشواء بکسر
المعجمة والمد المشوی بالنار واو بمعنی الواو علی استشهاد والقدیر بالقاف والدال والراء المهملتین اللحم المطبوخ فی القدر والمعجل با
لتشدید اسم مفعول من عجله ای اتی به سریعا یقولون ان الصید کثر حتی طبخوا وشووا یعنی روز وا بشب ورد ند طباخها گوشت
از هیا پزنده ودر کننده گوشت بریان کرده شده بر روی سنگ او گوشت پخته شده در دیگ که اینصفت داشت که در پی و بسرعت
حاضر کرده شده بود نزد مهمانان و رفیقان مغنی فیما افترق فیه اسم الفاعل والصفة المشبهة وفی العطف علی المحل من
باب الرابع شاهد در قدیر است که عطف شده است بمحل لفظ او عاطفه بر منصوب که صفیف بوده باشد بنا بر منده
بعد ادیتن فعادی عداء بین ثور ونعجة دراکا ولم ینضح بماء فیغسل هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر
الکندی وهی احدی المعلقات السبعة وقبله فعن لنا سرب کان نعاجه عذاری دوار فی ملاء مذیل
فادبرن کالجزع المفصل بینه بجید معم فی العشیرة مخول فالحقنا بالهادیات ودونه جوا
حرها فی صرة لم تزیل فعادی عداء الخ فظل طهاة اللحم من بین منضج صفیف شواء او
قدیر معجل الضمیر فی عادی للفرس وعداء بالعین المکسورة والدال المهملتین والمد مفعول مطلق لعادی وهو الموالاة بین
الصیدین بان یصرع احدهما علی الاخر واراد بالثور ذکر بقر الوحش وبالنعجة انثاه خاصة قوله دراکا بالدال المکسورة والراء المهملتین
ای متلاحقا متتابعا وینضح بالنون والضاد المعجمة والحاء المهملة کیمنع مضارع من النضح وهو رشح الماء والعرق ویغسل مجزوم من
الغسل بالماء یعنی پس دوید اسب یک دویدنی در عقب هم میان گاو نر وحشی و ماده آن در حالتیکه رسید از عقب ایشان و عرق
نکرد تا پس تر شود مختصر مطول فی المبالغة من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل مبالغه مقبول
بدون اغراق باعتبار ممکن بودن انحالت در برای اسب عقلا وعادة فغبرت بعدهم بعیش ناصب و
اخال انی لاحق مستتبع هو من قصیدة لابی ذؤیب الهذلی واسمه خویلد بن خالد یرثی بها بنیه الخمسة بادوقد ماتوا بالطاعون
فی یوم واحد وقبله اودی بنی واعقبونی حسرة عند الرقاد وعبرة ما تقلع سبقوا هوی و
اعنقوا لهواهم فتخرموا ولکل جنب مصرع فغبرت الخ ولقد حرصت بان ادافع عنهم
واذا المنیة اقبلت لا تدفع واذا المنیة انشبت اظفارها الفیت کل تمیمة لا تنفع العز
بعدهم کان حداقها سملت بشوک فهی عور تدمع قوله غبرت بالغین المعجمة والموحدة والراء المهملة متکلم
من غبر غبورا ای مکث مکثا او روی مکانه وبقیت وهو متکلم من البقاء ضد الفناء والعیش الحیوة والناصب بالنون والصاد المهملة
والموحدة فاعل من النصب هو کفرس بمعنی التعب واخال بکسر الهمزة کما هو القیاس فیه بمعنی
اظن واللاحق فاعل من لحقه ای ادرکه والمستتبع بصیغة اسم الفاعل ای تابع لهم او بصیغة المفعول ای طالب متبع ای اتبعهم فی المضی والرحیل
یعنی پس درنگ کردم وباقی ماندم ان بعد از این پسران خود بزندگانی صاحب رنج وتعبی وگمان میکنم که بزودی که من هم باینها ملحق شوند

ویپی وکنندام ایشانرا در مردن در این ابیات مغنی فی اللام شاهد بحذف لام است از خبران که لاحق بوده باشد بعد ان تعلیق
نمودن احال ای انی للاحق **فغض الطرف انک من نمیر فلا کعبا بلغت ولا کلابا** هو من قصیدة لجریر بن عطیة
بن الخطفی التمیمی یخاطب بها عبید بن حصین بن معویة النمیری الشاعر الملقب بالراعی قوله غض بالغین والضاد المشددة المعجمتین
من غض طرفه ای خفضه والخطاب فیه للراعی والطرف العین ونمیر بالنون والراء المهملة کزبیر ابو قبیلة فی قیس عیلان وکعب بالعین المهملة
والموحدة کفلس وکلاب بالموحدة ککتاب قبیلتان معروفتان **یعنی** پس برهم گذار و بپوش چشم را بدرستیکه تو از قبیلهٔ نمیر هستی
نه قبیلهٔ کعب رسیدی و نه قبیلهٔ کلاب را **سیوطی** فی باب الادغام **شاهد** در غض فعل امر است که در او چهار وجه تجویز شده
است فک ادغام و فتح وضم و کسر ضاد لکن در بیت بطریق ادغام و فتح ضاد وارد شده است **ففی کل لفظ منه روض من**
المنی وفی کل سطر منه عقد من الدر هو من ابیات لرشید بن الوطواط یصف کتابا ارسله الیه صدیقه صدر
الدین وقبله **کتابک صدر الدین یحکی حدیقة مکللة الاطراف باللطف والبر** الضمیر فی منه
للکتاب والروض بالراء المهملة والواو والضاد المعجمة کفلس جمع روضة وهی البستان والمنی بضم المیم وفتح النون مقصورا جمع منیة وهی کغرفة
اسم لما یتمناه الانسان والعقد بالعین والدال المهملتین بینهما قاف کحمل القلادة والدر بضم الدال وتشدید الراء المهملتین جوهر معروف **یعنی**
پس در هر لفظی از آن کتاب بوستانهائیست از آرزوها و در هر سطری از آن کتاب گردن بندیست از در و جواهر **مطول** فی الخطبة در
مقام تمثیل باین بیت در معرض مدح تلخیص سزاوار بودن او بمدح مذکور است **فقالت اکل الناس اصبحت مانحا**
لسانک کیما ان تغر وتخدعا هو من قصیدة لجمیل بن عبد الله بن معمر قالها فی صاحبته بثینة وقیل لغیره المستتر فی قالت
یرجع الی صاحبته بثینة والهمزة للاستفهام وکل الناس اول مفعولی لقوله مانحا قدم علیه هو بالنون والحاء المهملة فاعل من المنح بمعنی الاعطاء
قوله لسانک ای حلاوة لسانک وطیب کلامک وهو مفعول ثان لقوله مانحا وتغر بفتح المضارعة وضم الغین المعجمة وتشدید الراء المهملة
مضارع من الغرور وتخدع بالخاء المعجمة والدال والعین المهملتین مضارع من الخدعة وهما مترادفان **یعنی** پس گفت آن بثینه که آیا صبح کردی
که عطا کننده همه مردمانرا شیرین زبانی خود را و خوش مزگی را بعلت آنکه مغرور سازی و بفریبی ایشانرا **مغنی** فی کی **شاهد** در
ظاهر شدن ان مصدریه است بعد از کی تعلیلیه بجهت ضرورت **فقالت ام العمرو ثم الندام بل بلد ذی صعد و**
آکام لم یسم قائله قوله ام العمرو بالمهملتین کفلس اسم امرأة والندام بالنون والدال المهملة ککتاب جمع ندمان والصعد بالمهملات
کعنق جمع صعود وهو کصبور العقبة والآکام ککتاب جمع اکمة محرکة وهی التل المرتفع **یعنی** گفت ام عمرو پس هم نشینهای او که بسا شهری که
صاحب تپهها و تلهای بلند است **مغنی** فی رب **شاهد** در حذف رب است بعد از بل ای بل رب بلد **فقالت**
علی اسم الله امرک طاعة وان کان قد کلفت ما لم تعود هو من قصیدة لعمر بن ابی ربیعة المخزومی
یحکی بها ما وقع بینه وبین فاطمة بنت عبد الملک بن مروان وقبله **وناهدة الثدیین قلت لها اتکی علی**
الرمل ومن جانب لم توسد فقالت علی الخ فلما دنی الاصباح قالت فضحتنی فقم
غیر مطرود وان شئت فازدد المستتر فی قالت یرجع الی فاطمة بنت عبد الملک وعلی بمعنی الباء ای باسم الله
قوله طاعة ای مطاع ممتثل وکلفت مخاطب مجهول من التکلیف وهو تحمل الامر بما یشق علی الانسان ومصداق ما الموصولة الجماع
والوطی وتعود مخاطب من التعود وهو فعل العادة **یعنی** پس گفت آن فاطمه که بسم الله بجماع بکن و امر تو اطاعت کرده شده است
و اگر چه بودی که بتحقیق که تکلیف کرده شده بودی انچنان چیزی را که عادت داده نشده **مغنی** فی حذف الخبر من باب الحذف
شاهد در طاعة است که خبر است از برای مبتدا که لفظ امرک مذکور در بیت بوده باشد بنا بر قول صحیح **فقالت لنا**
اهلا وسهلا وزودت جنا النحل بل ما زودت منه اطیب هو من قصیدة للفرزدق
واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی الفاء للعطف والمستتر فی قالت یرجع الی المحبوبة واهلا مقول القول وسهلا عطف
علیه وهو کلمة یقال عند تحیة الضیف ای اتیت اهلا ووطئت سهلا والواو للعطف لا للحال کما قیل وزودت فی الموضعین ماض
من زوده ای اعطاه زادا وهو طعام المسافر والجنا بالجیم والنون کعصا العسل وروی ایضا جنی وهو بفتح الجیم وکسر النون و
تشدید الیاء ما یجنی من الشجر وجنی النحل ما یجنیها النحل عن الازهار والانوار من العسل الاول اولی وفق بالوزن والمعنی والنحل با
لنون والحاء المهملة کفلس ذباب العسل ای زودتنا عسلا کالعسل فی الحلاوة واطیب افعل من الطیب **یعنی** پس گفت آن محبوبه
بما که خوش آمدید و صفا آوردید و توشه داد ما را مثل عسل بود در شیرینی بلکه توشه داد ما را چیزیکه پاکیزه تر بود
از آن یعنی بوسهها که بواسطهٔ مکیدن لب و زبان او در دهان ما رسید **سیوطی** فی افعل التفضیل **شاهد** در تقدم
من است بر افعل تفضیل بجهت ضرورت ای اطیب منه **فقال فریق القوم لما نشدتهم نعم وفریق ایمن الله**

مانند کے هو من قصیدة لنصیب بن رباح البلوی و قبله فقال الی الرعبا الم تلتبس بنا فقلت بلی قد کنت منها علی ذکر وقد ذکرت لی ما الکثیب مؤالفا قلاص عدی او قلاص بنی وبر فقال فریق الخ اما والذی حج الملبون بیته وعلم ایام الذبائح والنحر لقد زادنی للغمر حبا واهله لیالی اقامتهن لیلی علی الغمر وسکنت ما بی من کلال ومن کری وما بالمطایا من جنوح ومن فتر الفریق بالفاء والراء المهملة والباء کرغیف الطائفة من الشیء ونشدتهم بالنون والشین المعجمة والدال المهملة متکلم ای عرفت منهم وایمن بفتح الهمزة وضم المیم اسم للقسم وندری بمعنی نعلم یعنی پس گفتند طائفه از قوم چونکه جویا شدم و پرسیدم ایشانرا که بلی صید انیم وخبر داریم وگفتند طائفه دیگر که هر اینه قسم بخدا که نمیدانیم وخبر نداریم از حال او مغنی فی ایمن شاهد در ساقط شدن ایمن است بعد از لام ابتداء در درج بجهة ضرورت ای فریق لایمن الله فقالوا لنا ثنتان لابد منهما صدور رماح اشرعت او سلاسل هو من قصیدة لجعفر بن علبة الحارثی وقبله الهفا بقری سحبل حین اجلبت علینا الولایا والعدو المباسل فقالوا لنا الخ فقلنا لهم تلکم اذن بعد کرة تغادرکم عن نومها متخاذل الصدور بالضم جمع صدر وهو من الرمح ما جاز من وسطه الی مسدته والرماح ککتاب جمع رمح کقفل وهو القناء اشرعت بالشین المعجمة والراء والعین المهملتین مجهول بمعنی شدت وصوبت الی جهة العدو وقصد به للطعن والسلاسل بالمهملتین جمع سلسلة وهو بالکسر معروف ای لابد من القتل والاسر یعنی پس گفتند آن جماعت که ناچار است از برای ما یکی از دو امر یا سینه‌های نیزه‌هائی که راست شده است بجهة طعن زدن یا زنجیرها چند که مهیا شده است بجهة اسیری مغنی فی او شاهد در آمدن او است از برای تقسیم مثل واو فقام یذودا الناس عنها بسیفه وقال الا لا من سبیل الی هند لم یسم قائله قوله یذود مضارع من الذود وهو بالذال المعجمة والواو والدال المهملة کفلس بمعنی الطرد والمنع والضمیر فی عنها یرجع الی المحبوبة وکلمة الا للتنبیه وهند اسم امرأة یعنی پس برپا ایستاد آن مرد در حالتیکه منع میکرد مردم را بواسطه شمشیر خود از آن محبوبه وگفت که آگاه باشید که نیست راهی بسوی هند سیوطی فی لا التی لنفی الجنس شاهد در عمل نکردن لا نفی جنس است در سبیل با ظاهر شدن من استغراقیه در او بجهة ضرورت فقد والله بین لی عنائی بوشک فراقهم صرد یصیح لم یسم قائله قوله بین ماض من التبیین بمعنی الاظهار والعنا بفتح العین المهملة والنون والمد التعب والوشک بفتح الواو وسکون الشین المعجمة السرعة والفراق البعد وصرد بضم الصاد وفتح الراء والدال المهملات طائر ضخم الراس یصطاد العصافیر ویصیح مضارع صاح بمعنی صوت یعنی پس قسم بخدا که بتحقیق که ظاهر ساخت از برای من رنج مرا بسبب سرعت فراق آن جماعت صردی که این صفت دارد که صدا میکند مغنی فی قد شاهد در فاصله شدن قسم است میانه قد و فعل او که بین است بجهة ضرورت فقلت اجرنی ابا خالد والا فهبنی امرأ هالکا هو من قصیدة لعبد الله بن همام السلولی قوله اجرنی بالجیم والراء المهملة امر من اجاره ای انقذه واجاره وابا خالد منادی بحذف حرف النداء ای یا ابا خالد وهو کنیة رجل قوله والا بحذف فعل الشرط بعده ای وان لا تجرنی وهبنی ای ظنی والهالک فاعل من الهلاک یعنی پس گفتم که خلاص کن مرا از دست دشمن و پناه ده مرا ای ابا خالد واگر پناه نمیدهی مرا پس گمان کن مرا مردی که هلاک شونده است سیوطی فی افعال القلوب مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در بودن هبنی بصیغه امر بمعنی ظنی ونصب داده است دو مفعول را که یکی ضمیر متکلم و دیگری امرأ هالکا بوده باشد فقلت ادعی وادعوا ان اندی لصوت ان ینادی داعیان هو من قصیدة لدثار بن شیبان النمری یعارض بها الحطیئة ویمدح الزبرقان بن بدر لما هجا الحطیئة الزبرقان وحبسه عمر الهجو وقیل لغیره وقبله تقول حلیلتی لما اشتکینا سیدرکنا بنو القوم الهجان سیدرکنا بنو القمر بن بدر سراج اللیل للشمس الحصان فقلت ادعی الخ فمن یک سائلا عنی فانی انا النمری جار الزبرقان الفاء للعطف والخطاب فی ادعی لزوجة الشاعر وهو امر من الدعاء وادعو متکلم منه واندی بالنون والدال المهملة افعل من الندی کفتی بعد ذهاب الصوت یقال فلان اندی صوتا من فلان اذا کان بعید الصوت واللام فی الصوت زائدة والداعیان تثنیة داع وهو فاعل ینادی بصیغة المعلوم من المناداة ومفعوله محذوف یعنی پس گفتم که بخوان ای زن یا آنکه میخوانم من بدرستیکه دورتر صدا کرده است بیشتر که ندا کنند دو خواننده کسی را سیوطی فی اعراب الفعل مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانی شاهد در منصوب بودن ادعوا است بان مقدره بعد از واوی که بمعنی مع است یا عاطفه بنا بر قول ابن هشام در مغنی فقلت اعیرانی القدوم لعلنی اخط بها قبرا لابیض ماجد لم یسم قائله قوله اعیرانی امر بصیغة التثنیة من الاعارة وهو اعطاء الشیء علی سبیل العاریة والقدوم بالقاف والدال المهملة والواو کصبور آلة ینجر بها الخشب واحط بالخاء والطاء

مغني

مغني

سيوطي

مغني

سيوطي

مغني

سيوطي

مغني

الشدة المهملتين متكلم بمعنى البحث واراد بالقبر الغلاف وبالابيض السيف وبالماجد الاصيل هو بالجيم والدال المهملة يعني پس كفتم كه غادير بد هيد مرا نيشه اين اميد دارم كه بتراشم بواسطه آن تيشه غلافي از براي شمشير كار كار خوانم خود سيوطي في نون الوقاية شاهد در دخول نون وقايه است در لعلني بجهة ضرورت شد وذا فقلت اقتلوها عنكم بمزاجها وحب بها مقتولة حين تقتل هو من قصيد للاخطل واسمه غياث بن غوث التغلبي يصف فيها الخمر قوله اقتلو بصيغة الامر اي ادفعوا حدتها عنكم بسبب مزجها بالماء والمزاج ككتاب ما يمزج به والضمير للخمر قوله مقتولة تميز وهو من قتلت الشراب اذا مزجته بالماء ومنه تقتل بصيغة المجهول وكانت العرب تشرب الخمر ممزوجة ولا تشربها صرفة يعني پس كفتم دفع كنيد تندي آن شراب را از خود بواسطه ممزوج كردن آن را بآب وچه خوبست آن شراب از حيثيت ممزوج بودن در وقتيكه ممزوج كرده ميشود باب سيوطي في افعال المدح والذم شاهد در وارد شدن حب بضم حا بصيغه مجهول است از براي مدح با بودن نائب فاعل او مجرور بباء زائده كه بها بوده باشد فقلت عسى ان تبصري بني كانما بني حوالي الاسود الحوارد هو من ابيات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمي يخاطب بها امرأته وقد عيرته بانه ليس له ولد قوله تبصرين مضارع من الابصار والخطاب فيه لامرأته وبني جمع ابن مضافا الى ياء المتكلم وحوالي بتشديد الياء اي في حوالي واطرافه وهو لها من بني والاسود جمع اسد هو حيوان معروف والحوارد جمع حارد من الحرد وهو بالحاء والراء والدال المهملات كفرس بمعنى الغضب يعني پس كفتم كه اميد است اينكه ببيني تو زن مرا كه كويا پسران من در حاليكه در اطراف من حاضر هستند مانند شيران غضب ناك باشند مختصر ومطول في الفصل والوصل شاهد در عدم اقتران جمله حاليه است كه بني الاسود باشد بواو باعتبار تصديق آن بكان كه موجب است نوعي از ارتباط را فقلت عساها نار كاس وعلها تشكى فاتي نحوها فاعودها هو من قصيد لصخر بن العبود الحضرمي وقبله وليل بدت للعين نار كانها سنا كوكب لا يستبين خمودها فقلت عساها الخ فتسمع قولي قبل حتف يصيبني تسر بها او قبل حتف يصيدها الضمير في عساها يرجع الى قوله نارا المذكور فيما قبله وكاس بالهمزة والسين المهملة كفلس اسم حبيبة الشاعر وعل لغة في لعل وتشكى اصله تتشكى حذفت احدى تائيه للضرورة وهو مضارع من باب التفعل من الشكاية والفاء سببية والاتي بالمد متكلم من الاتيان والنحو بمعنى الجانب وفي عود متكلم من العيادة وهو بالعين والدال المهملتين كالكتابة زيارة المريض يعني پس كفتم كه اميد است كه آن آتش آتش كاس بوده باشد واميد دارم آنكه شكايت كند از درد من پس بسبب اين بجانب او وپس عيادت كنم او را مغني في عسى شاهد در عسى است كه بمعنى لعل است وخبر او كه نار كاس است مرفوع وارد شده است وابن جني بر اخفش است توجيه كرده اند آن را باينكه احتمال دارد كه اسم از براي عسى واقع شده باشد بعد ولا خلاف فقلت للركب لما ان علا بهم من عن يمين الحبيا نظرة قبل هو من قصيد للقطامي واسمه عمير بن شييم التغلبي يمدح بها عبد الواحد بن سليمان بن عبد الملك بن مروان وقبله اما قريش فلن تلقاهم ابدا الا وهم خير من يحفى وينتعل قوم هم امراء المؤمنين وهم رهط الرسول فما من بعده رسل فقلت للركب الخ الحم من سنا برق رأى بصري ام وجه عالية اختال بها الكلل الركب بفتح الراء المهملة وسكون الكاف والموحدة اصحاب الابل في السفر وان زائدة وعلا بهم اي اعلمهم وارتفعهم والحبيا بضم الحاء المهملة وفتح الموحدة وتشديد الياء والالف موضع بالشام والقبل بفتحتين يقال رأينا الهلال قبلا اذا لم يكن رأى قبل ذلك يعني پس كفتم بشتر سواران چونكه بلند كرده بود ايشان را از جانب راست حبيا نكاه كردني كه ابتداء دارد كه در مرتبه اولى بوده آيا درخشيدني از روشنائي برق ديده است چشم من يا روي عاليه زن است در حاليكه بزرك مينمايد بسبب وي پرده ها نازك كه بجهة نفع پشه نصب ميكنند سيوطي في حروف الجر شاهد در وقوع عن است اسم وبمعنى جانب باعتبار دخول من جار بر او اي من جانب يمين الحبيا فقلت لصاحبي لا تحبسانا بنزع اصوله واجتز شيحا هو من ابيات لمضرس بن ربعي الاسدي وقيل ليزيد بن الطثرية القشيرية والطثرية امه نسب اليها وقبله وفتيان شويت لهم شواء سريع الشي كنت به نجيحا فطرت بمنصلي في يعملات دوامي الايد يخبطن السريحا قوله تحبسانا بصيغة التثنية للضرورة اريد به المفرد اي تحبس وهو مضارع من الحبس بمعنى المنع اراد لا تمنعنا عن شي اللحم بسبب نزع اصول النبت واجتز اصله اجتزز وهو امر من الاجتزاز بالجيم والمثناة والزائين المعجمتين بمعنى القطع والشيح بكسر الشين المعجمة وسكون الياء والحاء المهملة نبت معروف يعني پس كفتم برفيق خود كه منع مكن ما را از بريان كردن كوشت بواسطه كندن ريشه هاي آن كياها وقطع كن كياه شيح را كه آن ساتر است كندن آن تصريح في فعل المضارع نظام في الابدال شاهد در

سيوطي

سيوطي

مطول مختصر

مغني

سيوطي

تصريح

اجدر

اجدزاست که دراصل اجتز بوده است بدل شده است تاء افتعال و بدال هم چنانکه قیاس در تا افتعال است که قلب شود بدال در مثل

چنین مثالی فقلت لمحرز لما التقینا تنکب لا یقطرک الزحام لم یسم قائله قوله محرز بالحاء المهملة والراء المهملة

والزاء المعجمة کمحسن اسم رجل والتقینا بالقاف ای تلاقینا فی الحرب تنکب بالنون والکاف المشددة والموحدة امر من تنکب عن الطریق

ای تحول وعدل ویقطر بالتشدید مضارع قطره ای رماه علی قطره وهو بالقاف والطاء والراء المهملتین کقفل الجانب والزحام بالزاء

المعجمة والحاء المهملة ککتاب الجمعیة والازدحام یعنی پس گفتم بمحرز چونکه بهم رسیدیم در جنگ که بکنار راه برو و بگوشه بایست تا آنکه پهلوی

نیندازند و پایمالت نکند انبوه جمعیت لشکریان مختصر فی الاسناد الخبری شاهد در بودن این بیت است از قبیل تهکم واستهزاء به

اعتبار افاده شاعر محرز را بمنزله طفلی که امر میکند او را بکنار رفتن از میان راه بجهة خوف اذیت وضرر عبور کنندگان از آن راه فقلت

له لما تمطی بجوزه واردف اعجازا وناء بکلکل هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وهو احدی المعلقات السبعة

وقبله الا رب خصم فیک الوی رددته نصیح علی تعذاله غیر مؤتل ولیل کموج البحر ارخی سدوله علی بانواع

الهموم لیبتلی فقلت له لما الخ الا ایها اللیل الطویل الا انجلی بصبح وما الاصباح منک بامثل فیا

لک من لیل کان نجومه بکل مغار الفتل شدت بیذبل الضمیر فی له یرجع الی اللیل المذکور فیما قبله الذی شبهه فی البیت

بالابل ومفعول قلت قوله فیما بعده الا ایها اللیل الخ وتمطی بالطاء المهملة ماض بمعنی تمدد وجد فی السیر واسرع والجوز بالجیم والواو والزاء المعجمة

کفلس وسط کل شیء واردف بالراء والدال المهملتین والفاء ماض ای جعل ردفا له ای عقبا له والاعجاز جمع عجز وهو بالعین المهملة المفتوحة

والجیم المضمومة والزاء المعجمة الورک واراد به هنا الواحد لا الجمع وناء بالنون والهمزة ماض بمعنی نهض بجهد ومشقة والکلکل بالکافین

بعدهما اللامین کجعفر الصدر واراد بها انقضاء اللیل وارتفاعه کارتفاع الابل ونهوضه حیث استعارها فیها یعنی پس گفتم با

شب چونکه نزدیک شدن برآمدن او مانند شتری که خواهد برخیزد دراز شد و حرکت کرد بمیان خود و ردیف ساخت در

حرکت دادن میان خود سرین خود را و برخواست بسینه خود که آگاه باش ای شب الخ مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد

در غرابت استعاره در بیت است بسبب تعدی که موجب شبه ملحق کردن شکلی را بشکلی یعنی شب را بشتر فقلت یمین الله

ابرح قاعدا ولو قطعوا راسی لدیک واوصالی هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وقبله سموت الیها

بعد ما نام اهلها سمو حباب الماء حالا علی حال فقالت سباک الله انک فاضحی الست تری السمار

والناس احوالی فقلت یمین الخ فلما تنازعنا الحدیث واسمحت هصرت بغصن ذی شماریخ میال

فصرنا الی الحسنی ورق کلامنا ورضت فذلت صعبة ای اذلال حلفت لها بالله حلفة

فاجر لناموا فما ان من حدیث ولا صال قوله یمین الله ای یمین الله یمینی او علی یمین الله او بمعنی اقسم بالله او

اقسم بما اقسم الله وابرح بمعنی ازول والقاعد فاعل من القعود بمعنی الجلوس والاوصال بالواو والصاد المهملة جمع وصل وهو بالکسر

والضم کل عظم لا ینکسر ولا یختلط بغیره والاوصال المفاصل ومجمع العظام یعنی پس گفتم قسم بخداوند که همیشه در نزد تو نشسته

ام و بجای خود مقیمم و اگر چه ببرند آن رقیبان سر مرا نزد تو و جدا کنند بندا ز بند مرا مغنی فی حذف لا النافیة من باب الحذف

شاهد در حذف لا نافیه است از فعل مضارع منفی که جواب قسم است زیرا که ابرح بوده باشد ای لا ابرح قاعدا فقد

لمن یدعی فی الحب معرفة حفظت شیئا وغابت عنک اشیاء لم یسم قائله قوله یدعی ماض من

الادعاء والحب بالضم الود وحفظت مخاطب من الحفظ ضد النسیان وغابت ماض من الغیبة بمعنی الخفاء یعنی پس

بگو بکسی که ادعاء میکند در دوستی معرفت را که حفظ کرده و یاد گرفته یکچیز را و پنهان است از تو چیزها بسیار چند مطول

فی الحقیقة والمجاز در مقام مذمت بر کسیکه اعتراض کرده است بر مصنف نظر بآنکه نفهمیده است سخن او را این بیت را بر سبیل تمثیل

ذکر کرده است باعتبار مناسبت آن با مطلب خود فقمت للطیف مرتاعا فارقنی فقلت اهی سرت ام عادنی

حلم هو من قصیدة لزیاد بن حمل التمیمی قالها فی الیمن نازعا الی وطنه بطن الرمة من بلاد بنی تمیم وقبله زارت

رویقة شعثا بعد ما هجعوا لدی نواحل فی اوساقها الخدم فقمت للطیف الخ وکان عهدی

بها والمشی یبهضها من القریب ومنها الاین والسأم وبالتکالیف تاتی بیت جارتها تمشی

الهوینا وما یبدو لها قدم سود ذوائبها بیض ترائبها درم مرافقها فی خلقها عمم اللام فی

للطیف للتعلیل والطیف بالطاء المهملة والیاء والفاء کفلس الخیال الطائف فی المنام او مجیئه فی النوم واراد به هنا خیال المحبوبة المرئی فی

النوم والمرتاع حال وهو اسم فاعل من الارتیاع وهو بالراء والعین المهملتین بینهما مثناة و یاء افتعال من الروع بمعنی الخوف و

ارقنی بالراء المهملة المشددة والقاف ماض بمعنی اسهرنی والمستتر فیه یرجع الی الطیف قوله اهی بسکون الهاء بعد همزة الاستفهام

للضرورة وهو يرجع الى زريقة المذكورة فيما قبله وهى بالراء المهملة والواو والقاف كسفينة اسم حبيبة الشاعر وسرت بالسين و
الراء المهملتين وتاء التانيث ماض بمعنى سار ليلا وعادني ماض من العود بمعنى الرجوع اى جاء بى بعد اعراضه عنى والحلم
بالحاء المهملة كعنق رؤيا النوم يعنى پس برخواستم بجهة خيال رويقة كه درخواب ديدم درحالتيكه ترسان بودم پس بخواب كردان خيال
مرا پس گفتم كه آيا آن رويقه بود كه راه رفت در شب يا آنكه مرتبه ديگر بازگشت وعود نمود مرا خيال او درخواب سيوطى فى عطف النسق
شاهد در ام است كه اراده شده است بآن تعيين يكى از دو امر و واقع شده است بعد از همزهٔ استفهام تسويه در ميان دو
جمله مختلفه كه اول اسميه است وثانى فعليه مغنى فى ام و فى الجملة الفعلية من باب الثانى شاهد در حذف جملهٔ فعليه است
كه سرت بوده باشد بعد از همزهٔ استفهام وقبل از هى تا آنكه لفظ ام واقع شده باشد در ميان دو جملهٔ فعليه فقولا لها قولا
رفيقا لعلها ستَرحمني من زفرة وعويل لم يسم قائله الضمير المؤنث يرجع الى المحبوبة والرفيق بالراء المهملة
والفاء والقاف فعيل من الرفق بمعنى المداراة وروى بالقاف فهو من الرقة والزفرة بالزاء المعجمة والفاء والراء المهملة كطلحة اسم لادخال
النفس فى الحلق لكن اراد بها هنا الشدة والعويل بالعين المهملة والواو كفعيل رفع الصوت بالبكاء يعنى پس بگوئيد با محبوبه سخن
نرمى را اميدست كه او زود باشد كه رحم كند مرا از سختى واز بلند كريه كردن من مغنى فى لعل شاهد در اقتران خبر لعل است بسين
سوف كه سترحمنى بوده باشد وكفى بنا فضلا على من غيرنا حب النبى محمد ايانا هو من قصيدة لحسان بن ثابت
الانصارى يمدح بها الانصار ويفتخر بكونه منهم وقيل لغيره وقبله نصروا نبيهم بنصر وليه فالله عز بنصره سمانا
قوله فضلا تمييز او حال اى فكفانا احب النبى حال كونه فضلا اعظمها وهو بمعنى الزيادة فى الرتبة وروى مكانه شرفا ومن موصولة
وغيرنا صفته وحب فاعل كفى وهو مصدر بمعنى الود والنبى فاعله اضيف اليه ومحمد عطف بيان للنبى وايانا مفعول الحب يعنى
پس كافيست مارا از حيثيت فضيلت آنكسيكه اينصفت دارد كه غير ما است دوست داشتن پيغمبرى كه محمد اسم او است
مارا مغنى فى الباء شاهد در زايد شدن باء است در مفعول كفى كه ضمير متكلم در بنا بوده باشد اى كفانا مغنى فى من
شاهد در من است كه نكره موصوفه بمفرد نكره واقع شده است كه غيرنا بوده باشد و بعضى گفته اند كه زائده است وموصوفه
اى على غيرنا فكل ان اكلت واطعم اخاك فلا الزاد يبقى ولا الآكل هو من ابيات لهبار الدبلى قوله ان اكلت بصيغة
الخطاب واراد به الحث عليه بطريق التوبيخ لا بمعنى الشرط كما هو ظاهره ومقتضاه واطعم امر من الاطعام واراد بالاخ الصاحب و
الزاد طعام المسافر واراد به هنا مطلق الطعام ويبقى مضارع من البقاء ضد الفناء والآكل بالمد فاعل من الاكل يعنى پس بخور
اگر ميخورى وبخوران رفيق و برادر خود را پس نه طعام باقى ميماند ونه خورنده آن طعام در دنيا مطول فى الايجاز و
الاطناب والمساواة در مقام تمثيل باين بيت هرگاه انسان يقين داشته باشد بمرگ بخشش ميكند مال خود را باشناسان
ذكر كرده است نظر بآنكه مناسبت مضمون اين بيت با مطلب و فكل ذى غيبة يؤوب وغائب الموت لا يؤوب
هو لعبيد بن الابرص الغيبة بالفتح الخفاء ومنه الغائب بصيغة الفاعل ويؤوب بالهمزة والموحدة مضارع آب بمعنى رجع يعنى
پس هر صاحب پنهانى برميگردد بجاى خود وپنهان شونده از مرگ برنميگردد مطول فى التصريع من علم البيان شاهد
در بودن اين بيت مثال از قبيل تصريع مكرر نظر بتكرار لفظ يؤوب در آخر هر دو مصراع فكونوا انتم بنى ابيكم مكان
الكليتين من الطحال لم يسم قائله اراد بقوله بنى ابيكم الاخوة اما من بطن واحد او من بطنين كما هو الظاهر فيه
والكليتين تثنية كلية وهو بالياء كغرفة والطحال بالمهملتين ككتاب معروفان اى كونوا مع اخوتكم متوافقين متصلين بعضكم
ببعض كاتصال الكليتين من الطحال يعنى پس بوده باشيد شما با پسران پدر و برادران خود بمنزلهٔ دو گرده از سپرز واين كنايه
است از موافق بودن ونزديكى بيكديگر قطر فى المفعول معه شاهد در و بنى ابيكم است كه چون مفعول است واراده
شده است از او بآن ما قبل او اخوة و برادرى بحسب لازم معنى در او نصب و رفع بر عطف هر دو جايز است لكن عطف او بهتر است
از نصب فكيف اذا مررت بدار قوم وجيران لنا كانوا كرام هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب
بن صعصعة التميمى يمدح بها هشام بن عبد الملك او سليمان بن عبد الملك على الخلاف اولها هل انتم عائجون
بنا لعنا نرى العرصات او اثر الخيام فقولوا ان فعلت فاعن عنا دموعا غير راقئة السجام
اكلف عبرة العينين منى وما بعد المدامع من ملام فكيف الخ وروى مصراع
الاول هكذا او كيف لو اتيت ديار قوم الجيران بالجيم المكسورة وسكون الياء والراء المهملة والالف والنون جمع جار وهو
من يجاور بيتك او فيما قرب من منازلك قوله كرام بالجر صفة لجيران وهو ككتاب جمع كريم ضد اللئيم يعنى پس چگونه است
حال تو هر گاه بگذرى به خانه قومى و همسايگانى كه از براى ما هستند كه اين صفت دارند كه كريم باشند مغنى فى لعل شاهد

در وقوع کان بصیغهٔ جمع است زائده میانهٔ صفت که کرام است و موصوف که جیران بوده باشد فلا اب و ابنا مثل مروان
وابنه اذا هو بالمجد ارتدی وتأزرا هو لرجل من عبد مناف بن کنانة یمدح به مروان بن الحکم وابنه عبد الملک
بن مروان قوله مروان بالراء المهملة والواو وکسران اراد به مروان بن الحکم وبابنه عبد الملک والمجد بالجیم والدال المهملة کفلس الکرم
قوله ارتدی وتأزر ای جعله رداء وازارا له وهو کنایة عن الاحاطة به یعنی نیست پدری و نه پسری مثل مروان و پسر او عبد
الملک در وقتیکه آن عبد الملک قرار دهد کرامت و بخشش را و لباس خود یعنی فرا گیرد او را و با نواسطه بخشش کند قطر و سیوطی
وجامی فی لا التی لنفی الجنس شاهد در ابنا است که عطف شده است بنصب بر لفظ اسم لا که اب بوده باشد و جایز است
رفع او بنا بر آنکه عطف باشد بر محل اسم لا بجهة عدم تکرار لا فلا الجارة الدنیا بها تلحینها ولا الضیف فیها
ما اناخ محول هو من قصید للنمر بن تولب العکلی المکنی بابی کاهل وقبله اذا وردت ماء وان کان صافیا
حدت علی دلو بعل وتنهل فلا الجارة الخ لعمری لقد انکرت نفسی ورابنی مع الشیب
ابدال التی استبدل دعانی الغوانی عمهن وخلتنی لی اسم فلا ادعی به وهو اول و
قولی اذا ما اطلقوا عن بعیرهم تلاقونه حتی یؤوب المنخل فیضحی غریبا عیرنا هب غربة
وارسل ایمانی ولا المخلل یصف بالبیت حسن قیام حبیبته للضیف لفا للعطف ولا للنفی والجارة بالجیم والراء
المهملة والهاء انثی الجار وهو من یجاور بیتک او فیما قرب من منازلک والدنیا صفة له وهی مؤنث ادنی وهو افعل من الدنو بمعنی
القرب والثانی بها بمعنی من وتلحینها بفتح المضارعة وکسر الحاء المهملة والباء المفتوحة وتشدید النون مضارع لحینه ای لسنه والضمیر
فیه و فی بها یرجع الی الجمرة وهی بالجیم والراء المهملة کطلحة اسم حبیبة الشاعر المذکورة فی اول القصید وهو تابعه من اطلال جمرة ما
تعدا فقفرت منها سراء فید بل اوالی قبلة تقدمت ذکرها فی الابیات السابقة علیه کما قیل و فی فیها للارض هما واناخ بالنون والخاء
المعجمة ماض من اناخ البعیر ای برکه وهو کنایة عن النزول والاقامة والمحول بالحاء المهملة والواو المشددة اسم فاعل ومفعول
من حول فلان اذا ذهب انتقل من مکان الی مکان اخر یعنی پس نیست همسایه این صفت دار که نزدیکست از او که ملامت
کند او را و نیست مهمانی مادام که بر پا است از زمین او از جائی بجائی رونده یا برده شده مغنی فی لا شاهد در دخول نون تاکید
است بعد از لا نافیه در تلحینها بر سبیل ندرت بجهة تشبیه نمودن او بلا ناهیه در لفظ فلا تترکنی بالوعید کانّنی
الی الناس مطلی به القار اجرب هو من قصید للنابغة الذبیانی واسمه زیاد بن معویة یعتذر بها الی النعمان
بن المنذر وقد سعی الیه بعض الوشاة بانه هجاه وقبله لئن کنت قد بلغت عنی خیانة لمبلغک الواشی
اغش واکذب ولکننی کنت امرأ لی جانب من الارض فیها مستراد ومذهب ملوک و
اخوان اذا ما مدحتهم احکم فی اموالهم واقرب کفعلک فی قوم اراک اصطنعتهم فلم
ترهم فی مدحهم لک اذنبوا فلا تترکنی الخ الم تر ان الله اعطاک سورة تری کل ملک دونها
یتذبذب فانک شمس والملوک کواکب اذا طلعت لم یبد منهن کوکب الوعید التهدید بالتخو
قوله مطلی ای بعیر مطلی وهو بالطاء المهملة اسم مفعول من طلا البعیر فهو مطلی ای هنئه فهو مدهون والقار بالقاف والراء المهملة
هو القیر شیء اسود معروف والاجرب بالجیم والراء المهملة والموحدة کاحمد صاحب الجرب هو داء معروف وهو کنایة عن تنفر الناس
عنه کما یتنفر من البعیر المطلی یعنی پس وا مگذار مرا بوعدهٔ بد خود که گویا من در میان مردمان مثل شتری هستم که بر او قیر
مالیده باشند و صاحب خوشی جرب گری بوده باشد که مردم از او نفرت کنند مغنی فی الی شاهد در وارد شدن الی است
بمعنی فی ای کاننی فی الناس فلا تری بعلا ولا حلائلا که ولا کهن الا حاظلا هو من ابیات لرؤبة بن العجاج بن رؤبة
التمیمی یصف فیها حمارا وحشیا له کمال الغیرة علی اتنه وان اتنه لا تنتقل منه الی غیره قوله تری مخاطب من الرؤیة والبعل بالموحدة و
سکون العین المهملة الزوج والحلائل بالحاء المهملة والهمزة کمساجد جمع حلیلة وهی کسفینة الزوجة والضمیر فی که للحمار الوحشی
فی کهن للاتان قوله الا حاظلا استثناء من قوله بعلا والحاظل بالحاء المهملة والظاء المعجمة المانع من التزویج یقول لا تری بعلا مثل
هذا البعل فی شدة الغیرة ولا تری اتنا مثل هذه الاتن فی الاختصاص بزوج واحد الا من کان مانعا من التزویج فانه یشبه هذا
البعل لان الغیرة یمنع اتنه من ذلک یعنی پس نخواهی دید شوهری و منکوحهائی را در غیرت مثل آن خر وحشی و منکوحهای آن ماده
خرهای وحشی مگر کسیکه مانع باشد از تزویج بجهة آنکه او بواسطه منع او از تزویج مثل آن شوهر است باعتبار آنکه او بجهة غیرت
خود منع میکند ماده خود را از اینکه جماع کند با نر خری دیگر سیوطی فی حروف الجر شاهد در دخول کاف است در دو
موضع بر ضمیر غائب در که و کهن شذوذا فلا تستطل منی بقائی ومدتی ولکن یکن للخیر منک نصیب

لم يسم قائله يخاطب الشاعر به ابنه لما تمنى موته الفاء للعطف ولا للنهي وتستطل مخاطب من استطلت الشيء اي عددته طويلا والخطاب
فيه وفي منك لابنه ومني متعلق به وبقائي مفعوله لا بدل من مني كما قيل وهو مصدر بقي الرجل زمانا طويلا اي عاش والمدة با
لضم الغاية من الزمان والبرهة من الدهر والخبر خبر يكن ونصيب اسمه ومنك لما منه وهو كامن الحصة المعروضة من الشيء يقول
لا تعد بقائي طويلا ولكن النصيب الحاصل منك منسوبا الى الخير يعني پس دراز مشمار از من زندگانی مرا و كشش عمر مرا در دنيا
وطلب مكن دراز بعمر مرا ولكن بايد بوده باشد از براي من خوبي در حالتيكه ناشي شونده است از تو نصيبي و بهره مغني في اللام

مغني

شاهد در حذف لام جازمه است زيرا كه بجهت ضرورت و باقي بودن جزم او بلام محذوف اي ليكن فلا تشلل يده فتكت
بعمرو فانك لن تذل ولن تضاما هو من ابيات لرجل من بكر بن وائل وبعده وجدنا الكرة حين خفتنا
جريرتنا هم الانف الكراما ويسرح جارهم من حيث امسى كان عليه مؤتنفا حراما قوله تشلل بالشين
المعجمة مضارع من الشلل وهو كفرس ليبس في اليد وذهابها وفتكت بالفاء والمثناة ماض من الفتك وهو ان يأتي الرجل صاحبه
وهو غافل فيقتله وعمرو اسم رجل وتذل مجهول من الذل بمعنى الهون وتضام بالضاد المعجمة مجهول من الضيم بمعنى الظلم وفي البيت
التفات من الغيبة الى الخطاب يعني پس شل وخشكيده مباد دستيكه ناگهان كشت عمرو را پس بدرستيكه تو هرگز خوار كرده نه
شوي وهرگز ظلم كرده نشوي مغني في لا شاهد در لا است كه از براي دعا است و جزم داده است تشلل را بر سبيل ندرت بجهة

مغني

ضرورت فلا تطمع ابيت اللعن فيها ومنعكها بشيء يستطاع هو من ابيات لقحيف العجلي وقيل هو لرجل
بني تميم وقد سئله بعض الملوك فرسا يقال له سكاب فقطام وقبله ابيت اللعن ان سكاب علق نفيس لا تعار و
لا تباع مفداة مكرمة علينا تجاع بها العيال ولا تجاع سليلة سابقين تناجلاها اذا نسبا
يضمهما الكراع فلا تطمع الخ قوله ابيت اللعن تحية الملوك اي منعت ان تاتي من الامر ما تلعن عليه والضمير في فيها وفي
منعكها يرجع الى سكاب المذكور فيما قبله والمنع مصدر منع بمعنى اضيف الى فاعله وهو مبتدأ اما خبره شيء على القول بزيادة الباء
فيه او يستطاع في شيء متعلق بالمصدر ويستطاع مجهول من الاستطاعة بمعنى القدرة اي منعك عنها شيء مقدور لا اي ان تقدر
على ترك تلك الفرس وعدم تعرضك لها لكرمك وسماحتك او لي استطيع ان امنعكها لاني قادر بالفرار بها او غيره يعني پس طمع
مكن در آن اسب منع كرده از خود كار بر اكه لعن كرده شوي بسبب كردن انكار و منع كردن تو نفس خود را از آن اسب متعرض نه
شدن تو از آن چيز نيست مقدور و ممكن از براي تو مغني في الباء شاهد در زيادت شدن باء است در خبر منعكها كه شيء بوده

مغني

باشد فلا تعدد المولى شريكك في الغنى ولكنما المولى شريكك في العدم هو للنعمان بن بشير
الانصاري قوله تعدد بمعنى تظن واصله من العد بمعنى الاحصاء والمولى هنا بمعنى الصاحب والشريك او الناصر والغنى بالكسر
ضد الفقر والعدم بالعين والدال المهملتين كقفل الفقر يعني پس گمان مكن يار و دوست و شريك خود را شريك خود در حالت بي نيازي
ولكن يار و شريك تو كسي است كه شريك تو باشد در حالت فقر و بيچيزي سيوطي في افعال القلوب شاهد در تعدد
است كه بمعنى تظن است و نصب داده است دو مفعول را كه يكي المولى و ديگري شريكك بوده باشد فلا تلحني فيها فان

سيوطي

بحبها اخاك مصاب القلب جم بلابله لم يسم قائله قوله تلحني بفتح المضارعة وكذا الحاء المهملة مضارع لحيته اي لمته
والضمير في فيها وفي بحبها يرجع الى المحبوبة والمراد بقوله اخاك نفسه وهو هنا بمعنى الصاحب هو اسم ان ومصاب القلب خبر كب اضافي
خبره وهو مفعول من الاصابة وهو عروض المصيبة والجم بفتح الجيم وتشديد الميم الكثير والمعظم من الشيء والبلابل بالموحدتين كما جمع
جمع بلبال وهو الوسواس يعني پس ملامت مكن مرا در دوستي آن محبوبه پس بدرستيكه يار و برادر تو مصيبت زده دل است به
سبب دوستي آن محبوبه و بسيار و مجتمع است وسواسهاي و خيالات پريشاني دل او مغني في القاعدة التاسعة من باب الثامن

مغني

شاهد در فاصله شدن معمول خبر ان است با بودن او جار و مجرور كه بحبها بوده باشد ميان ان و اسمش كه اخاك است فلا
ثوب مجد غير ثوب ابن احمد على احد الا بلؤم مرقع هو من ابيات لابي الطيب المتنبي واسمه احمد
بن الحسين المجد بالميم والدال المهملة كفلس الكرم واحمد اسم رجل واللؤم بالهمزة كقفل دناءة الاصل وضد الكرم والمرقع بالراء والعين
المهملتين بينهما قاف مشددة اسم مفعول من رقع الثوب اذا اصلح خرقه يعني پس نيست جامه كرم و بخشش كه با صفت ذاتي شده باشد
كه غير آن جامه پسر احمد بوده باشد كه راست باشد بر قامت احدي مگر آنكه وصله و پينه كرده شده باشد بنكيستي و زشتي مغني في لا

مغني

شاهد در لا است كه از براي نفي جنس است و مسمى بلا تبرئه است و نصب داده است ثوب را باظهور نصب او و باعتبار بودن او مضاف
بمجد فلا اصر فن سوى حذيفة مدحتي لفتى العشي وفارس الاحزاب لم يسم قائله قوله اصرفن
متكلم من صرف الحديث اي بالغ وزوق فيه وحذيفة بالحاء المهملة والذال المعجمة والياء والفاء كجهينة اسم رجل والمدح با

الممدوح والفتى الشاب السخي الكريم واراد بالعشي الدهر وبالاحزاب الحروب اى ابالغ فى فتوة العيش لتصير مدحة حذيفة الى مدح
بفتى العشي الخ يعنى پس هر اينه مبالغه ميكنم البته قصد كردن حذيفه را بمدح كردن خود تا انكه بكردد مدح كردن من از براى
جوان روزكار وسوار روز جنك ومراد اين است كه مبالغه كردن در مدح حذيفه وبودن ان حذيفه مقصود ان مدح بجهت انست
كه من مدح كرده باشم جوان روزكار را ومدح من او را چنين مدحى است مغنى فى سوا شاهد در بودن سوا بكسر سين
در بيت بمعنى قصد يا بودن او مقصود فلا اللغو ولا تأثيم فيها ولا حين ولا فيها مليم وفيها لحم ساهرة
وبحر وما فاهوا به ابدا مقيم هو من قصيدة لامية بن الصلت يذكر فيها اوصاف الجنة واهلها واهوال يوم القيمة و
اهلها وقد ترك المصراع الثانى من البيت الاول والاول من البيت الثانى فى تمام الكتب ونحن اوردناه مفصلا كما ترى فلا تغفل الفاء
للعطف وروى مكانها الواو واللغو بالغين المعجمة والواو الساقط وما لا يعتد به من كلام وغيره والتأثيم بالمثلثة نسبة الاثم الى الغير
يقال اثمته اذا قلت له اثمت والاثم بالكسر الذنب والضمير فى فيها للجنة والحين بفتح الحاء المهملة وسكون الياء والنون الهلاك والمحنة
والمليم بضم الميم اسم فاعل من الام اى اتى ما يلام عليها بفتحها فهو بمعنى الملوم من اللوم والساهرة بالسين والراء المهملتين الفلاة واراد
بها حيوان البر والبحر وفاهوا بالفاء ماض بمعنى لفظوا ونطقوا والضمير فيه يرجع الى اهل الجنة قوله مقيم بالقاف اى حاضر موجود
عندهم يعنى پس نيست بيهوده كوئى ونه نسبت دادن كناه در ان بهشت ونه هلاكت ومحنتى ونيست در ان بهشت سرزنش كرده شده
در ان بهشت است كوشت حيوان بيابانى وحيوان دريائى وان چنان چيزيكه تنطق كنند وبخواهند اهل بهشت ان چيز را هميشه نزد ايشان
موجود وحاضر است سيوطى فى لا التى لنفى الجنس شاهد در ملغى شدن لا او است از عمل نصب عمل كردن لا در توهم عمله نفى
جنس را در تأثيم بنصب فلا مزنة ودقت ودقها ولا ارض ابقل ابقالها هو من ابيات لعامر بن جوين الطائى
يصف بها جيشا بالكثرة حيث شبهها بالسحاب المتراكم بعضها فوق بعض وقيل هو للخنساء بنت عمرو بن الحارث يمدح اخاها
صخرا واسمها تماضر اولها وجارية من بنات الملوك قعقعت بالرمح خلخالها ككرفئة الغيث
ذات الصبير ترمى السحاب وترمى لها تواعدها بعد مر النجوم كلفاء تكثر
تهطالها فلا مزنة الخ المزنة بالزاء والنون كغرفة السحابة البيضاء وودقت ماض من الودق وهو بالواو والدال
المهملة والقاف كفلس المطر يقال ودق يدق اى مطر وقطر والضمير فيه يرجع الى الكرفئة وهى السحاب المتراكم بعضها فوق بعض
التى شبه بها الجيش وهو مفعول ودقت لا مفعول مطلق كما زعم بعضهم وابقل بالموحدة والقاف ماض من ابقلت الارض
اذا اخرج بقلها والابقال جمع بقل وهو مفعول ابقل لا مفعول مط ايضا لان البيت فى وصف عدم امطار السحائب وابقال الارض
لا وجود هما كما قيل يعنى پس نباشد ابر سفيدى كه ببارد باران خود را ونه زمينى كه برويد سبزيهاى وكياهها خود را سيوطى فى
باب الفاعل مغنى فى الثانى عشر من باب السادس شاهد در مجرد اوردن فعل است از تاء تانيث كه ابقل بوده باشد
با وجود اسناد دادن او بمؤنث سماعى كه ارض است بجهة ضرورت وحال انكه ميبايست كه ابقلت بكويد فلئن بقيت
لارحلن بغزوة تحوى الغنائم او يموت كريم هو من قصيدة لعباس بن مسلمة الحنفى قوله بقيت متكلم
من البقاء ضد الفناء وارحلن متكلم من الرحلة ضد الاقامة والغزوة بالغين والزاء المعجمتين والواو كطلحة معركة القتال و
تحوى بفتح المضارعة وسكون الحاء المهملة وكسر الواو بمعنى تشتمل والغنائم جمع غنيمة وهى كسفينة المال المغتنم فى الحرب والكريم ضد اللئيم واراد به
نفسه يعنى پس هر اينه اكر باقى وزنده بمانم بعد از اين هر اينه كوچ ميكنم وميروم بمعركه جنكى كه در بر داشته باشد غنيمتها ومالهاى
بسيار را مكر انكه بميرد مرد بزركوارى يعنى مكر انكه بميرم من مختصر ومطول فى التجريد من علم البديع شاهد در تجريد
نمودن لفظ كريم است از ذات در بيت بدون داخل شدن حرفى بر سر كريم فلئن صرت لا تحير جوابا فبما قد
ترى وانت خطيب هو من ابيات لمطيع بن اياس الكوفى يرثى بها يحيى بن زياد الحارثى اولها وبنا ذو ندو
قد صم عنهم ثم قالوا وللنساء نحيب ما الذى غال ان تحير جوابا ايها المصقع الخطيب
الاديب فلئن صرت الخ فى مقال وما وعظت بشىء مثل وعظ بالصم اذ لا تجيب
قوله صرت مخاطب من الصيرورة والخطاب فيه للميت وهو يحيى بن زياد وتحير بضم المضارعة وكسر الحاء وضم الراء المهملتين بينهما ياء
ساكنة اى ترجع قوله فبما اى فكثيرا ما وكوا ايضا الباء بالام المفتوحة مكان الفاء وترى مجهول من الرؤية والواو للحال وانت مبتدأ وخطيب خبره
وهو بالخاء المعجمة والطاء المهملة والموحدة كحبيب اى متكلم بلسان الحال لا بلسان المقال ويحتمل ان يريد من قوله ترى معنى الماضى اى رؤيت
فى حال الحيوة وانت متكلم بلسان المقال يعنى پس هر اينه اكر كرديده كه رد نميكنى جواب را از براى كسيكه با تو سخن ميكويد پس چه بسيار
بتحقيق كه ديده ميشوى وحال انكه سخن كوينده بزبان حال يا انكه ديده شده وحال انكه سخن كوينده بودى در مقاله چند بار دو

مغنى
سيوطى
مغنى سيوطى
مختصر مطول

توجيه مغنى فى لبناء شاهد در بنا عينا است كه بسبب دخول ما كافه بر او ملغى شده است از عمل جر و داخل شده است بر جمله
فعليه واحداث شده است ندا و معنى تعليل فلئن لقيتك خاليين لتعلمن اىّ واىّك فارس الاحزاب
لم يسم قائله قوله لقيتك بالقاف متكلم من لقيه اى ادركه قوله خاليين بالخاء المعجمة بصيغة التثنية حال من الفاعل والمفعول من
لقيتك اى منفردين ليس معنا ناصر ولا معين والاحزاب بالحاء المهملة والزاء المعجمة والموحدة جمع حزب وهو بالكسر الطائفة وجماعة
الناس يعنى پس هر آينه اگر ملاقات كنم تو را و حال آنكه هر يك از من و تو تنها و خالى از ياور و معين بوده باشيم هر آينه خواهى دانست البته
كه كدام يك از من و تو و كدام يك از تو سوار گروه و جماعت هستيم سيوطى فى باب الاضافة شاهد در اى است كه چون مكرر شده
است اضافه شده است بمفرد معرفه در دو موضع كه ضمير متكلم و مخاطب بوده باشد فلا وابى دهماء زالت عزيزة
على قومها ما اقبل للزند قادح لم يسم قائله الواو للقسم وابى مقسم عليه ودهماء بالدال المهملة كحمراء لقب حباشة الكنانى
والناقة الشديدة الورقة والمرأة والعزيزة فعيلة من العز خلاف الذل والزند بالزاء المعجمة والنون والدال المهملة كفلس العود الذى
يقدح به النار والقادح بالقاف والدال والحاء المهملتين من يقدح بها النار يعنى پس هميشه قسم بپدرم دهماء عزيز است بر قوم
خود مادام كه گفته شود كه از براى چقماق و زند آتش كننده هست و اين كنايه است از برپاى بودن دنيا مغنى فى الجملة المعترضة
من باب الثانى شاهد در وقوع جمله معترضه است ميان حرف نفى و منفى او كه فلا و زالت بوده باشد فلا وابى لناتينها جميعا
ولو كانت بها عرب وروم هو من ابيات لعبد الله بن رواحة الانصارى وقبله فرحنا بالجياد مسومات تنفس
فى مناخرها السموم فلا وابى الخ وقفنا الله اعينهم فجاءت عوابس والغبار بها يزيم بذى سحب كان
البيض فيه اذا برزت فوارسها النجوم الواو للقسم وابى مقسم عليه والضمير فى لناتينها وفى بها للغزوة قوله جميعا حال
اى مجتمعة والروم بالضم اسم جمع واحده رومى يعنى پس نه چنين است كه گمان كرده ايد قسم به پدرم كه هر آينه مى آييم و بجا مى آريم
البته آن معركه جنگ را در حالتى كه مجتمع باشيم با سواران و اگر چه بوده باشد در آن معركه جنگ لشكر عرب و روم مغنى فى حذف
نون التاكيد من باب الخامس شاهد در حذف نون تاكيد ثقيله است از جواب قسم كه لناتينها است بجهة ضرورت اى لناتينها
فلا وابيك ابنة العامرى فلا يدعى القوم انى افر هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى اولها احار
بن عمرو كانى خمر ويعدو على المرء ما ياتمر فلا وابيك الخ تميم بن مر واشياعها وكندة حولى
جميعا صبر اذا ركبوا الخيل واستلئموا تحرقت الارض واليوم قر كلمة لا زائدة قبل القسم توطئة لنفى الجواب
والواو للقسم وابيك بكسر الكاف مقسم عليه ابنة منادى بحذف حرف النداء والعامرى نسبة الى عامر اراد سلامة بن عبد الله العامرى
ويدعى مضارع من الادعاء او متكلم من الفرار وهو ضد القرار اى لا يدعون القوم فرارى من الحرب يعنى پس قسم بپدرت اى دختر
سلامة بن عبد الله عامرى كه ادعاء نميكنند قوم كه بگريزم از آن جنگ مغنى فى لا شاهد در زايد شدن لا است قبل از قسم كه
وابيك بوده باشد بجهة توطئه و تمهيد نمودن از براى نفى جواب قسم كه لا يدعى بوده باشد فلا والله لا يبقى اناس فتى
حتاك يا ابن ابى زياد لم يسم قائله كلمة لا زائدة قبل القسم توطئة لنفى جواب القسم قوله يبقى مضارع من البقاء ضد الفناء وروى
مكانه يلفى بالفاء وهو مجهول بمعنى يوجد والفتى الشاب وعلى رواية يلفى فهو بمعنى السخى والكريم ويكون حتى بمعنى سوى اى لا يوجد ناس متصف
بصفة السخاء سواك وابو زياد كنية رجل يعنى پس قسم بخدا كه باقى نمى مانند مردمان جوان جز تو اى پسر ابى زياد يا آنكه يافت نميشوند مردمان
صاحب سخاوت سواى تو اى پسر ابى زياد هذا به وسيوطى فى حروف الجر شاهد در دخول حتى است بر ضمير مخاطب شذوذا
و مجرور بودن آن مجرور بحتى فلا والله لا يلفى لما بى ولا للما بهم ابدا دواء هو اخر قصيدة لمسلم بن معبد الاسدى
يهجو بها قوما لا يسمعوا نصيحة ويشكو عند المصدقين على ابله وقبله وكيف بهم وان احسنت قالوا اسأت وان
غفرت لهم اساؤا لدى تهم النصيحة كل لد تجوا النصح ثم ثنوا فقاؤا كلمة لا زائدة قبل القسم توطئة لنفى
الجواب قوله يلفى بالفاء مجهول من الفية بمعنى وجدته واراد بما الموصولة الداء والدواء كسحاب ما يداوى به المريض يعنى پس قسم
بخدا كه يافت نميشود از براى آنچنان دردى كه در ما است و نه از براى آن چنان دردى كه در اين جماعت است هرگز دوائى سيوطى
فى حروف الجر وفى التاكيد مغنى فى الكاف وفى كى وفى هل شاهد در زايد شدن لام ثانى در للما است بجهة تاكيد لام
اولى فلا والله نادى الحى ضيفى هدوا بالمساءة والعلاط هو من قصيدة للمنخل وقال الخزانة من مقطوعة
لابن اشاء الجشمى واول مصراع ثانيه هكذا طوال الدهر ما دعى الهديل ودون المقطوعة وهاوية فقدت لها سبيلا
فجاءت وهى نافرة تجول الخ كلمة لا زائدة قبل القسم توطئة لنفى الجواب والحى البطن من بطونهم والهدء بالهاء والدال المضمومتين
والواو المشددة مصدر هدء بمعنى سكن وهو مفعول لاجله والمساءة مصدر ساءه اى فعل به ما يكرهه وهو متعلق بنادى والعلاط

بالجر

بالعین والطاء المهملتین کتاب مذاکرة الشعر والصومعة انتهی قوله دعی مجهول من الدعا بمعنی الطلب اهدیل بالدال المهملة کامیر
فرخ ظل علی عهد نوح والعرب یزعمون ان الحمامة تبکی علیه یعنی پس قسم بخدا که طلب کردند خائفه و قبیله من را ازجهة ساکن شدن
بیدی و یاد آوری شعر و خصومت معنی فی حذف لا النافیة من باب الخامس شاهد در حذف لا نافیه است زیرا جواب قسم
که نادی بوده باشد بدلیل وجوب منفی بودن آن جواب قسم باعتبار ذکر لا زائده بجهة توطئه نمودن از برای نفی جواب قسم قبل از قسم که
والله بوده باشد **فلا هجره یبدو وفی الیاس راحة ولا وصله یصفو لنا فنکارمه** هو من قصیدة لابی
حیارة واسمه الرماح بن ابرد بن ثوبان و میادة امه سوداء نسب الیها الهجر کفلس القطع والترک و روی مکانه الصرم و معناه
و یبدو بالموحدة مضارع بدا بمعنی ظهر والیاس بفتح الیاء وسکون الهمزة والسین المهملة ضد الرجاء و یصفو بالصاد المهملة
والفاء مضارع من الصفو وهو الخالص من کل شیء ونکارمه متکلم من المکارمة وهی اکرام کل من الشخصین صاحبه یعنی
پس نه دوری او ظاهر میشود و حال آنکه در نومیدی راحت است و نه وصل او خالص میشود و بدین معنی حاصل میشود از
برای ما پس گرامی بداریم ما او را و یکدیگر را مطول فی احوال المسند الیه شاهد در عقب آوردن کلام است که فلا هجره یبدو
بوده باشد بجزئی که ظاهر میشود از برای سامع جواب آن چنانکه خطور کرده است در ذهن آن نزدیک شدن او که گویا گفته
ما تصنع یعنی چه میکنی پس در جواب گوید و فی الیاس راحة و این را داخل در التفات گرفته اند مطول فی الایجاز والاطناب
والمتاة شاهد در وقوع جمله و فی الیاس راحة است معترضه بجهة بیان سبب امر غریبی که آن طلب نمودن دوست است هجر و
دوری محبوب را **فلا یمنعک من ارب لحاهم سواء ذو العمامة والخمار** هو من ابیات لجریر بن عطیة بن الخطفی
التمیمی بکسر الهمزة وسکون الراء المهملة والموحدة الحاجة واللحی بضم اللام وکسرها والحاء المهملة مقصور جمع لحیة والعمامة ککتابة
معروفة والخمار بالخاء المعجمة والراء المهملة ککتاب النصیب المقنعة یعنی پس منع نکند تو را از حاجتی ریشهای این جماعت مساوی
است صاحب عمامه و صاحب معجر از ایشان در ضعف یعنی مرد و زن ایشان مثل هم میمانند در بی غرضی ایضا قوله و من
فی کفه منهم قناة **کمن فی کفه منهم خضاب** هو لابی الطیب المتنبی و احمد بن الحسین کلمة من موصولة والقناة
بفتح القاف والنون والمثناة الرمح والخضاب بالخاء والضاد المعجمتین والموحدة ککتابة ما یخضب به کالحناء ونحوه ای رجالهم
ونساؤهم سواء فی الضعف یعنی و کسیکه در دست او است از این جماعت نیزه مثل کسی است که در دست او حنا باشد از این جماعت اثر زنان
حنائی یعنی مرد و زن ایشان مساوی است در ضعف و ثانوی فی مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد در سرقت نمودن
شاعر شعر ثانی است یعنی شعر شاعر اول را با زیادتی تشبیه **فلثمت فاها آخذا بقرونها شرب النزیف ببرد ماء**
الحشرج هو من ابیات لعمرو بن ابی ربیعة المخزومی و قیل لغیره یحکی بها ما وقع بینه و بین فاطمة بنت عبد الملک بن مروان
و قبله **فتحرجت خوف یمینها فتبسمت فعلمت ان یمینها لم تحرج فتناولت راسی لتعلم من هو**
فتحضنه الاطراف غیر مشنج قوله لثمت بالمثلثة متکلم بمعنی قبلت والضمیر فی فاها و فی قرونها الفاطمة بنت عبد
الملک و آخذا حال وهو فاعل من الاخذ والباء فی الموضعین للتبعیض والقرون بالقاف والراء المهملة والنون جمع قرن
وهو کفلس الخصلة من الشعر و شرب حال النزیف نصب علی المصدریة لعامل محذوف ای شربت ریقها شرب النزیف
و قیل هو بالنصب صفة المصدر محذوف ای لثمت فاها و مصصت ریقها و شربته شربا مثل شرب النزیف وهو بالنون
والزاء المعجمة والفاء کامیر العطشان الذی یبست عروقه و جف لسانه والنزیف ایضا الخمر الممزوج بالماء البارد و بمعنی
السکران ایضا فعلی الاول یکون الباء للتبعیض کما مر و علی الثانی للتعدیة علی ارادة الخمر الممزوج من غیر تقیید بشیء آخر من الماء
کما قاله بعضهم والحشرج بالحاء والراء المهملتین بینهما شین معجمة و فی آخره جیم کجعفر الکوز الرقیق والنقرة فی الجبل یصفو فیها الماء
یعنی پس بوسیدم دهان آن فاطمه را در حالتیکه گرفته بودم بعضی از مویها او را و مکیدم آب دهان او را و آشامیدم او را
نوع آشامیدن مرد بی‌تاب تشنه بعضی از آب کوزه را معنی فی الباء شاهد در باء ببرد است که آن برای تبعیض است یعنی
بعض ماء برد الحشرج هم چنین است حکم در باء بقرونها ای بعض قرونها **فلست بآتیه ولا استطیعه و**
لاک اسقنی ان کان ماؤک ذا فضل هو من ابیات للنجاشی الحارثی قالها حین عرض له ذئب فی سفره و قبله
وماء من قدیم العهد بالورد آجن یجال رطابا او قلاثا من العسل لقیت علیه الذئب
یعوی کانه صلیع خلا من کل مال ومن اهل فقلت له یا ذئب هل لک من اخ یواسی بلا
من علیک ولا بخل فقال هداک الله الرشد انما دعوت لما لم یاته سبع قبلی فلست الخ قوله آت
فاعل من الاتیان والضمیر فیه و فی استطیعه للطعام وهو متکلم من الاستطاعة بمعنی القدرة و اسقنی امر من السقی قوله ذا فضل

بالفاء

بالفاء والضاد المعجمة اى صاحب بركة يعنى پس نيستم آينده وحاضر شونده آن طعام را وطلب نميكنم قدر وت يافتن برا ورا ولكن اب ده
مرا اگر بوده باشد آب تو صاحب خير و بركت مغنى في لكن شاهد در حذف نون است از لكن بجهة التقاء ساكنين اى لكن اسقنى
فللموت تغذو الوالدات سخالها كما لخراب الدور تبنى المساكن لم يسم قائله قوله تغذو بالغين و
الذال المعجمتين بمعنى تربى بسقى اللبن والارضاع والوالدات جمع والدة وهى التى تلد والسخال بالسين المهملة والخاء المعجمة ككتاب
جمع سخلة وهى كطلحة ولد الغنم حين تضعه والمراد مطلق الولد والدور بالضم جمع دار وتبنى مجهول من البناء ضد الخراب والمساكن
جمع مسكن وهو محل السكنى يعنى پس از براے مردن تربيت ميكنند وغذا ميدهند مادرها بچها خود را هم چنانكه بجهة خراب
شدن خانها بنا كرده ميشود مسكنها ومنزلها مغنى في اللام شاهد در بودن لام است در هر دو موضع از براے ملك
عاقبت كه لام فللموت ولخراب بوده باشد **فلم ار مثلها خباسة واحد ونهنهت نفسى بعد ما كدت**
افعله هو من ابيات لعامر بن جوين الطائى قالها فى هند اخت امرء القيس بن حجر الكندى لما هرب من النعمان بن المنذر ونزل
على عامر فاراد العامر الغدر بها فتحولت عنه فانشد الابيات اولها **اطعان هند تلكم المتحملة لتحزن ام**
خلنى منذ لله فما يبصر بات الظليم يحفها ويعرشها زقا من الريش محملة ويجعلها منى الجناح
وردفه الى جوجؤ جاف تمشاء حوملة باحسن منها يوم قالت لا ارى تبدل خليلا انى
متبدلة الم تر ما بالجزع من ملكاته وما بالصعيد من هجان مؤبلة فلم ار الخ الفاء للعطف
ولم ار متكلم بمعنى لم ابصر ومثلها باشباع فتحة اللام لاستقامة الوزن والضمير فيه يرجع الى الغنيمة المستفاد من قوله فيما قبله ملكاته
وهجان مؤبلة والخباسة بالخاء المعجمة المضمومة والموحدة والسين المهملة والهاء المغنم من المال ونهنهت بالنونين متكلم بمعنى
كففت وزجرت وما مصدرية والضمير فى افعله يرجع الى المفعول المذكور من نهنهت لان التقدير هكذا ونهنهت نفسى عن
التعرض فيها والتصرف فيها بعد ما قربت من ان افعل ذلك التعرض يعنى پس نديدم غنيمت احدى را در حالتيكه مثل
غنيمت بوده باشد ونگاه داشتم ومنع كردم نفس خود را از متعرض شدن مر آن غنيمت وتصرف كردن در او بعد از
آنكه نزديك بود كه بكنم آنكار را يعنى تصرف كنم در آن غنيمت مغنى فى حذف ان الناصبة من باب الخامس شاهد
در حذف ان ناصبه است قبل از خبر كدت كه افعله بوده باشد وباقى گذاردن اورا بنصب بعد از حذف ان اى كدت ان
افعله بدليل آنكه مجموع قوافى لام مفتوحه با هاء ساكنه است **فلما صرح الشر فامسى وهو عريان ولم يبق**
سوى العدوان دناهم كما دانوا هو من قصيدة للفند الزمانى واسمه شهل بن شيبان قالها فى حرب البسوس اولها
اقيدوا فان الظلم لا يرضاه ديان وان النار قد تصبح يوما وهى ميزان وفى العدوان للعدوان
توهين واقران وفى القوم معا للقوم عند الباس اقران وبعض الحلم يوم الجهل للذلة اذعان
صفحنا عن بنى ذهل وقلنا القوم اخوان عسى الايام ان يرجعن قوما كالذى كانوا فلما
صرح الخ **اناس اصلنا منهم ودنا كالذى دانوا وكنا معهم نرمى فنحن اليوم احزان و**
فينا [illegible] **الجاهل عند الحر عضبان فلما ان ابى الصلح وفى ذلك خذلان** قوله صرح
بالتشديد بمعنى انكشف وظهر وروى مكانه اصبح وجملة وهو عريان خبر لامسى والواو فيه لتاكيد لصوق الخبر بالمبتدأ تشبيها للجملة
الخبرية بالجملة الحالية كما قال بعضهم وكون الشىء عريانا كناية عن وضوحه ويبق مضارع مجزوم من البقاء ضد الفناء والعدوان
بالضم الظلم الصريح قوله دناهم بكسر الدال المهملة والنون المشددة متكلم بمعنى جزيناهم ودانوا بصيغة الماضى وبحذف مفعوله
كما دانونا اى جزونا يعنى پس چونكه ظاهر شد شر وبدى از جانب قبيله بنى ذهل پس شام كردان شر وبدى كه كمال وضوح ظهور
داشت وباقى نماند سواى دشمنى وظلم ظاهر جزاى دادیم ما ایشان را بسبب كارها ایشان همچنانكه جزاى دادند ایشان مارا سيوطى
وجامى فى المستثنى شاهد در خروج لفظ سوى است از ظرفيت باعتبار وقوع او فاعل از براى يبق مطول فى الفصل
والوصل شاهد در اقتران خبر امسى است كه هو عريان بوده باشد بواو حاليه بجهة تشبيه نمودن آن با حال **فلما ان**
جرى سمن عليها كما طينت بالفدن السياعا امرت بها الرجال ليا خذوها ونحن نظن
ان لن تستطاعا هما من قصيدة للقطامى واسمه عمير بن شييم التغلبى يمدح بها زفر بن الحارث بن عبد عمرو الكلابى
حين فكه من اسر قيس واعطاه مائة من الابل فيها نوق يصفها بهذه الابيات وقبلها **فلما ان مضت سنتان عنها**
وصارت حقة تعلو الجذاعا عرفنا ما ترى البصراء فيها فالينا عليها ان تباعا وقلنا بهلوا
لثنيتها لكى تزداد للسفر اطلاعا فلما ان الخ قوله جرى ماض من الجريان والسمن بالسين المهملة والنون

مغنى

مغنى

مغنى

سيوطى

جامى

مطول

كعب ضد الهزال والضمير في عليها في ما بعد للناقة وطينت بالطاء المهملة والياء المشددة والنون مخاطب من التطين وسطح هو
الطين على العمارة والفدن بالفاء والدال المهملة والنون كفرس القصر والسياع بالسين والعين المهملتين بينهما ياء كسحاب الطين المخلوط
بالتبن وتستطاع مجهول من الاستطاعة بمعنى القدرة اى لا يقدر احد على اخذها يعنى پس چونكه خالى شد فربهى وچاقى بر آن شتر
همچنانكه مبمالى تو كاه كل را بقصر امر كردم با ومردان صاحب قوة را تا آنكه بگيرند او را وما كان داريم اينكه هر گز دست يافته نميشود
وكسى قدرت ندارد بر گرفتن او مغنى فى القاعدة العاشرة من باب الثامن مختصر ومطول فى احوال المسند اليه
شاهد در قلب نمودن مفعول اول ودوم طينت است باعتبار آنكه تقدير چنين است كه كما طينت السياع بالفدن يس
چيزى اگر توهم اندازد عكس مقصود را نظر بانكه كاه كل را بقصر وعمارت ميمالند نه قصر را بكاه كل **فلما تبين اصواتنا**
بكين وفدينا بالابينا هو من ابيات لزياد بن واصل قوله تبين بتشديد الياء وكذا النون اصله تبيين ادغمت النون
الاصلية فى نون جماعة المؤنث وهو بمعنى عرفن والمستتر فيه يرجع الى النسوة المذكورة فيما قبله واصواتنا مفعوله قوله وفدينا
بالتشديد اى قلن لنا فدا كما اباؤنا يعنى پس چونكه شناختند جماعت زنان صداهاى ما را گريستند وفداى ما كردانيدند
پدران خود را يعنى گفتند بما كه فداى شما باد پدران ما جامى فى المجرورات شاهد در واو شدن اينست جمع از براى اب
شذوذا **فلما تبينا الهدى كان كلنا على طاعة الرحمن والحق والتقى** هو لامير المؤمنين على بن ابى طالب ع
يمدح به نفسه واهل بيته قوله تبينا اى علمنا علما بينا والهدى بالضم مقصورا ضد الضلال واراد ع بقوله كلنا نفسه واهل
بيته يعنى پس چونكه دانستيم دانستن ظاهر سد ستكار بر ابوديم همه ما بر اطاعت خداوند رحمن وبر حق وپرهيزكارى مغنى
فى كل شاهد در لفظ كل است كه چون اضافه شده است بضمير واسم واقع شده است از براى كان پس جايز نيست كه اسم
كان را ضمير شان مستتر بگيريم تا آنكه عامل نبوده باشد در لفظ كل فتامل **فلما تفرقنا كانى ومالكا لطول**
اجتماع لم نبت ليلة معا هو من قصيدة لمتمم بن نويرة اليربوعى يرثى بها اخاه مالكا وقد قتله فى الردة خالد بن
وليد من خلافة ابى بكر وقبله **وكنا كندمانى جذيمة حقبة من الدهر حتى قيل لن يتصدعا**
وعشنا بخير فى الحيوة وقبلنا اصاب المنايا رهط كسرى وتبعا قوله فلما تفرقنا اى فلما وقع قتل اخى
مالك تفرقنا فهو متكلم من التفرق ضد الاجتماع ونبت بفتح النون وكسر الموحدة وسكون المثناة متكلم مع الغير من البيتوته
يعنى پس چون كه واقع شده قتل برادرم مالك جدا شديم از هم كه گويا من ومالك بعد از طول مدت جمع شدن ما را و بيتوته نه
كرديم شبى را باهم مغنى فى اللام شاهد در لام لطول است كه بمعنى بعد است اى بعد طول اجتماع وبعضى گفته اند كه بمعنى مع است
اى مع طول اجتماع **فلما خشيت اظافيرهم نجوت وارهنتهم مالكا** هو من ابيات لعبد الله بن همام السلولى وبعده
عريقا مقيما بدار الهوان اهون على به هالكا قوله خشيت بكسر الشين المعجمة متكلم من الخشية بمعنى الخوف والضمير فى
اظافيرهم لعبيد الله بن زياد واصحابه واراد بها الاسلحة لانه للانسان بمنزلة الاظفار للسبع ونحوه الحادة بنجوت متكلم من النجاة
بمعنى الخلاص وارهن متكلم من الرهن وهو ما وضع عندك لينوب مناب ما اخذ منك ومالك اسم رجل يعنى پس چونكه ترسيدم از
اسلحه جنگ ايشان نجات يافتم من وحال آنكه بگرو دادم ايشان را مالك را سيوطى فى باب الحال مختصر ومطول فى الفصل و
الوصل شاهد در وارهنهم است كه چون فعليه مضارع مثبت مقرون بواو است وحال واقع شده است واين جايز نيست پس قائل
ميشويم بتقدير مبتدا بعد از واو تا آنكه جمله اسميه بوده باشد نه فعليه اى وانا ارهنهم **فلو ان الاطباء كان حولى وكان**
مع الاطباء الاساة لم يسم قائله الاطباء جمع طبيب هو المعالج قوله كان فى الموضعين بضم النون اصله كانوا وحولى بمعنى اطراف
والاساة بضم الالف والسين المهملة والمثناة جمع اسى وهو الجراح يعنى پس اگر بدرستيكه طبيبها بودند در اطراف من وبودند با طبيبان
جماعت جراحان تصريف فى الفعل الماضى شاهد در حذف واو است كه از كان در دو موضع كه در اصل كانوا بوده است و
باقى گذاردن ضمه ما قبل واو تا آنكه دلالت كند بر واو محذوفه اى كانوا حولى وكانوا الاساة مع الاطباء **فلو انك فى يوم الرخاء**
سالتنى طلاقك لم ابخل وانت صديق لم يسم قائله يصف به الشاعر نفسه بالجود وكراهة رد السائل وان
كان فى يوم الرخاء وبعده **فما رد تزويج عليه شهادة وما رد من بعد الحرار عتيق** قوله انك بتخفيف
النون وكسر الكاف خطاب للمرأة والرخاء بكسر الراء المهملة والخاء المعجمة والمد الوهن وابخل بفتح الخاء المعجمة متكلم من البخل ضد السخا
والصديق الحبيب يعنى پس اگر بدرستيكه تو در روز سستى وناتوانى طلب كنى از من طلاق خود را بخل نميكنم من بطلاق دادن وحال
آنكه تو دوست داشته شده جامى فى الحروف المشبهة بالفعل مغنى فى ان شاهد در ان است كه چون مخففه از مثقله است
ميبايست كه اسم او ضمير شان مستتر بوده باشد و در اينجا عمل كرده است در ضمير مخاطب ظاهر بجهة ضرورت **فلو كان حمد مخلد**

مغنى مختصر مطول جامى مغنى مغنى سيوطى مختصر مطول تصريف مغنى جامى

النّاس لم تمت ولكنّ حمد النّاس ليس بمخلد هو من قصيدة لزهير بن ابي سلمى المزني يمدح بها هرم بن سنان المرّي وقبله تقيّ نقيّ لم يكثر غنيمة بنهكة ذي قربى ولا بحقلّد سوى ربع لم يأت فيها مخافة ولا رهقا من عائد متهوّد فلو كان الخ ولكنّ منه باقيات وراثة فاورث بنيك بعضها وتزوّد تزوّد الى يوم الممات فانّه ولو كرهته النّفس آخر موعد لحمد نقيض للذم ومخلد بالخاء المعجمة والدّال المهملة مضارع من الاخلاد من الخلود وهو دوام البقاء ومنه مخلد بصيغة اسم الفاعل والباء فيه زائدة والخطاب في تمت لهرم بن سنان يعني پس اگر بود ستايش كردن كه هميشه باقي ميگذارد مرد مانرا در دنيا نميمردی تو هرگز ولكن ستايش كردن مردمان شخص را نيست هميشه باقی گذارنده كسيرا در دنيا مغني في لو شاهد در لو است كه از براي امتناع جواب مده است بجهة امتناع شرط باعتبار وقوع لكن بعد از او بر لفظ فعل شرط فلو كنت ضبّيّا عرفت قرابتي ولكنّ زنجيّ عظيم مشافره هو من ابيات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التي يهجو بها ايوب بن عيسى لما حبسه بامر خالد القسري بعد ما هجا الفرزدق خالدا وبعد منتّ له بالرّحم بيني وبينه فالفيته منّي بعيدا اواصره فسوف يرى الزّنجيّ اذ كدحت له هداة اذا ما الشّعر عنّت نوافره الخطاب في كنت لايوب بن عيسى والضّبّي بفتح الضّاد المعجمة وتشديد الموحّدة وياء النّسبة نسبة الى بني ضبّة وهي قبيلة ضبّة بن اد عمّ تميم بن مرّ والزّنجي نسبة الى الزّنج وهو بالزّاء المعجمة المفتوحة والمكسورة والنّون والجيم جيل من السّودان والمشافر جمع مشفر وهو بالشّين المعجمة والفاء والرّاء المهملة الشّفة من البعير كالجحفلة للفرس ثم استعير لشفة الانسان يعني پس اگر بودی تو از قبيله ضبّه شناخته بودی خويشي مرا و حبس نميكردی مرا ولكن تو سياه زنگي هستي كه اين صفت دارد كه بزرگ و درشت است لبهای او مغني في لكن شاهد در حذف اسم لكن بجهة ضرورت اي لكنّك زنجيّ فلو نبش المقابر عن كليب فيخبر بالذّنائب ايّ زير بيوم الشّعثمين لقرّ عينا وكيف لقاء من تحت القبور هما من قصيدة لمهلهل واسمه عديّ بن ربيعة بن الحارث التّغلبي وكليب هو اخو مهلهل قتله جساس بن مرّة الشّيباني يرثي بها اخاه كليبا اوّلها اليلتنا بذي حسم انيري اذا انت انقضيت فلا تحوري فان يك بالذّنائب طال ليلي فقد ابكي من اللّيل القصير الخ قوله نبش مجهول من النّبش وهو بالنّون والموحّدة والشّين المعجمة بمعنى الشّق وكليب بن ربيعة اخو الشّاعر الّذي يرثي عليه ويخبر مجهول من الاخبار والباء بمعنى في والذّنائب بالذّال المعجمة والنّون والهمزة والموحّدة كمساجد هضبات بنجد فيها قبر كليب وايّ زير خبر مبتدأ محذوف اي هو ايّ زير وهو بالزّاء المعجمة المكسورة والياء السّاكنة والرّاء المهملة الّذي يكثر زيارة النّساء ويحبّ مجالستهنّ ويوم الشّعثمين يوم حرب منسوب الى شعثم وشعيثم وهما بالشّين المعجمة والعين المهملة والمثلّثة كجعفر وهما ابنا معوية بن عامر بن تغلبة وقرّ بالقاف والرّاء المهملة ماض بمعنى سرّ وكيف للتّعجّب ومن موصولة اي الّذي هو تحت القبور يعني پس اگر شكافته شود قبرها از جهة كليب پس خبر داده شود در ذنائب كه او كدام يك مرد ماني است كه زيارت كننده زنان هستند در روز جنگ شعثم و شعيثم هر آينه خنك و روشن ميشود او از جهة چشم و تعجّب ميكنم كه چگونه است ملاقات كردن كسي كه او در زير اين قبرها است مغني في لو شاهد در وارد شدن دو جواب است لو را براي او يكي منصوب بعد از فاء كه فيخبر بوده باشد و ديگري مقرون بلام كه لقرّ بوده باشد فليت دفعت الهمّ عنّي ساعة فبتنا على ما خيّلت ناعمي بال هو من قصيدة لعديّ بن زيد العبادي وبعده الم تشفيك ان نوى مستهد وشوقي الى ما تعتريني وكلّيها قوله دفعت مخاطب من الدّفع بمعنى الصّرف والهمّ الحزن وبتنا متكلّم مع الغير من البيتوتة وخيّلت غائبة من التّخييل والمستتر فيه للمحبوبة وناعمي تثنية ناعم وهو بالنّون والعين المهملة فاعل من نعم بالدّاء طاب والبال بالموحّدة الخاطر يعني پس كاش تو دفع ميكردی اندوه را از من يكساعتي پس شب را بروز ميآورديم كه اسوده خاطر بوديم بر آنچيزيكه خيالكرده بود انمحبوبه آنچيز را مغني في لعلّ شاهد در حذف اسم ليت است بجهة ضرورت اي فليتك دفعت فليت كفافا كان خيرك كلّه وشرّك عنّي ما ارتوى الماء مرتو هو من قصيدة ليزيد بن الحكم بن العاص الثّقفي اوّلها تكاشرني كرها كانّك ناصح وعينك تبدي انّ صدرك لي دوي لسانك موذي وعينك علقم وشرّك مبسوط وخيرك منطو عدوّك يخشى صولتي ان لقيته وانت عدوّي ليس ذاك بمستو وكم موطن لولاي طحت كما هوى باجرامه من قنّة النّيق منهو فليت كفافا الخ جمعت وفحشا غيبة ونميمة ثلث خصال لست عنها بمرعو قوله كفافا خبر مقدّم لكان وهو ككتاب بمعنى الكافي وارتوى بالرّاء المهملة والمثنّاة والواو بمعنى شرب حتّى شبع ومرتو اسم فاعل منه يعني پس كاش بود خوبي تو همه از خوبي و بدي تو كفايت كننده از براي من مادام كه بياشامد انرا آشامنده مغني في لعلّ شاهد در ليت است كه چون ظاهر اچيزي نيست كه صلاحيت داشته باشد كه اسم از براي او واقع شود پس اين بيت از جمله مشكلات باب ليت

مغني

مغني

مغني

خبك

مغني

مغني

شمرده اند و در او چند توجیه کرده اند وتفصیل آن در مغنی مذکور است فلیت لی بهم قوما اذا رکبوا شنوا الاغارة فر
سانا و رکبانا هو من ابیات لقریط بن انیف وقد اغار ناس من بنی شیبان علی ابله فاخذوا له ثلثین بعیرا فاستنجد قومه فلم
ینجدوه فاتی مازن تمیم فرکب معه نفر فاطردوا لبنی شیبان مائة بعیر و دفعها الیه فانشد الابیات اولها لو کنت من مازن
لم تستبح ابلی بنو اللقیطة من ذهل بن شیبانا اذن لقام بنصری معشر خشن عند
الحفیظة ان ذو لوثة لانا قوم اذا الشر ابدی ناجذیه لهم طاروا الیه زرافات
و وحدانا لا یسئلون اخاهم حین یندبهم فی النائبات علی ما قال برهانا لکن قومی
وان کانوا ذوی عدد لیسوا من الشر فی شیء وان هانا یجزون من ظلم اهل الظلم
مغفرة ومن اساءة اهل السوء احسانا کان ربک لم یخلق بخشیته سواهم من جمیع
الناس انسانا فلیت الخ قوله لی خبر لیت وقوما اسمه وبهم حال من المستکن فی الظرف والباء فیه للبدل والضمیر فیه
یرجع الی قوم الشاعر وشنوا بالشین المعجمة والنون المشددة ماض بمعنی تفرقوا وروی مکانه شدوا بالدال المهملة وهو من شد
علی الجیش ای حملت علیه والاغارة نصب علی المفعولیة علی روایة شنوا وعلی التعلیل علی روایة شدوا وهی بالغین المعجمة والراء المهملة دفع
الخیل علی من یرد اخذه او قتاله والفرسان جمع فارس والرکبان جمع راکب لابل خاصة وهما کعفران وزنا یعنی پس کاش قومی بود مرا بدل
من بود درحالیکه بدل از این جماعت بودند که این صفت داشتند آن قوم که هرگاه سوار میشدند متفرق میساختند غارت کردن را
یا آنکه حمله میکردند بجهة غارت کردن و کوفتن دشمنان خود درحالیکه اسب سوار وشتر سوار بوده باشند سیوطی فی حروف
الجر مغنی فی الباء شاهد در باء در بهم است که بمعنی بدل است ای فلیت لی بدلهم قوما فلیتک یوم الملتقی
ترینی لکی تعلمی انی امرؤ بک هائم لم یسم قائله الخطاب فی فلیتک للمحبوبة واراد بیوم الملتقی یوم القیمة وهو
بالمثناة والقاف کمنتهی مصدر میمی من الالتقاء وترینی مضارع من الرؤیة واللام للتعلیل وکی بمنزلة ان المصدریة معنی وعملا
بدلیل دخول لام التعلیل علیها والهائم المتحیر فی العشق یعنی پس کاش تو محبوبه در روز قیامت میدیدی مرا تا بدانی آنکه بدانی
اینکه بدرستیکه من مردی هستم بتو عاشق و سرگردان در عشق تو سیوطی فی نون التاکید شاهد در مؤکد شدن
فعل مضارع است که ترینی بوده باشد بنون تاکید ثقیله باعتبار وقوع او بعد از تمنی که فلیتک بوده باشد فما اباؤنا بامن
منه علینا اللاء قد مهدوا الحجورا هو لرجل من بنی سلیم الامن افعل من المنة والضمیر فی منه للممدوح ومهدوا
بالدال المهملة ماض ای جعلوا لنا مهدا والحجور بالضم جمع حجر وهو بالحاء والراء المهملتین بینهما جیم کحجر الناحیة یعنی پس نیستند
پدران ما که توانند بیشتر منت گذارند بر ما از آن مردان چنان پدرانی که بتحقیق که گهواره کردند کنارها و دامنها خود را و مراد
اینست که احسان آن مرد بیشتر است که اگر منت گذارد بر ما باحسان یاد تراست احسان و منت او از احسان پدر و مادر ما نسبت بما سیوطی
فی الموصول شاهد در استعمال شدن اللاء است در جماعت ذکور که آباء بوده باشد بجهة ضرورت فما ان طبنا
جبن ولکن منایانا ودولة آخرینا هو من ابیات لفروة بن مسیک بن الحارث بن الحرث الصحابی وقبله
اذا ما الدهر جر علی اناس کلاکله اناخ باخرینا فقل للشامتین بنا افیقوا سیلقی
الشامتون کما لقینا فما ان الخ کذاک الدهر دولته سجال تکر صروفه حینا فحینا ومن
یغرر بریب الدهر یوما یجد ریب الزمان له خؤونا الطب بکسر الطاء المهملة وتشدید الموحدة الشان
والعادة والجبن بالجیم والموحدة والنون کقفل الخوف والمنایا کعطایا جمع منیة کعطیة وهی الموت والدولة بالفتح النصر والغلبة
وبالضم المال یتداول فیکون مرة لهذا ومرة لهذا یعنی پس نیست شان و عادت ما ترسیدن از جنگ ولکن مرگهای ما
مقرونست بدولت ونصرت دشمنان ما یعنی بعد از آنکه ما مردیم دولت ما منتقل میشود بدشمنان ما و غالب میشوند پس
نصرت ایشان در مردن ما است و مقرون است بموت ما شرح العوامل فی النوع السادس مغنی فی ان شاهد
در زیاد شدن ان بکسره همزه است بعد از ما و دخول او بر جمله اسمیه وملغی شدن ما از عمل بواسطه زیاد شدن ان بعد از او
فما بال من اسعی لاجبر عظمه حفاظا وینوی من سفاهته کسری هو من ابیات لوعلة بن
الحارث الجرمی وقبله وبعده اعود علی ذی الذنب والجهل منهم ستحملهم منی علی مرکب
وعر الم تعلموا انی اخاف عرامتی وان قناتی لا تلین علی القسر وانی وایاهم
کمن نبه القطا ولو لم تنبه باتت الطیر لا تسری البال بالموحدة الامر واسعی متکلم من السعی و
اجبر بالجیم والموحدة المضمومة والراء المهملة متکلم من الجبر وهو خلاف الکسر وحفاظا بالنصب مفعول لاجله وهو کتاب مصدر

شرح العوامل مغنی

حافظته ای افتته وبنوی بالنون والواو بمعنی یقصد قوله کسری ای کسر عظمی واهمال مصلحتی یعنی پس چه چیز است شغل وامر که سعی میکنم تا اینکه اصلاح کنم استخوان شکسته او را وامر فاسد شده او را از جهة محافظت کردن که قصد میکند انفاد او خود شکستن استخوان مرا و فاسد کردن امر و مصلحت مرا مغنی فی الواو شاهد در زیاد شدن واو است قبل از ینوی بجهة ضرورت ای فما بال من اسعی ینوی الخ فمالک یا ابن عبد الله فینا فلا ظلما تخاف و لا افتقارا لم یسم قائله قوله فمالک ای فی ای زمان تکون وتخاف مخاطب من الخوف والافتقار الاحتیاج یعنی پس در هر زمان که بوده باشی ای پسر عبد الله در میان ما جماعت پس نمیترسی از ظلمی که بتو رسد و از احتیاج مغنی فی ما شاهد در وقوع ما است شرطیة زمانیة ای فی ای زمان تکون فما جمع لیغلب جمع قومی مقاومة ولا فرد لفرد لم یسم قائله الجمع بالفتح الجماعة والمقاومة بالقاف والواو المفتوحة مصدر قاوم بمعنی غلب یعنی پس نبود جمعیتی تا آنکه غالب شود جمعیت قوم مرا از حیثیت غلبه و برابری کردن ونه بود یکی که غلبه کننده باشد مر یکی را از قوم من مغنی فی اللام شاهد در حذف کان است قبل از لام جحود که لام در لیغلب بوده باشد ای فما کان جمع لیغلب فما رجعت بخائبة رکاب حکیم بن المسیب منتهاها لم یسم قائله قوله بخائبة حال من فاعل رجعت وهو رکاب وهی بالخاء المعجمة والهمزة والموحدة فاعلة من الخیبة بمعنی الحرمان والرکاب ککتاب جمع راکب الابل خاصة وحکیم کامیر والمسیب بالسین المهملة والباء المشددة والموحدة علمان والمنتهی المقصود یقول ان حکیما جواد فالرکاب لا ترجع خائبة یعنی پس برنگشتند در حالتیکه نا امید باشند شتر سوارانی که حکیم پسر مسیب مقصود انتهای امت ونزد او رفته اند بجهة طلب امری واحسانی مغنی فی الباء شاهد در زیاد شدن باء است در حالتیکه عامل او منفی است که بخائبة بوده باشد فما زالت القتلی تمج دماءها بدجلة حتی ماء دجلة اشکل هو من قصیدة لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یهجو بها الاخطل وقبله فمالک والجحاف حین یحضه اردت بذاک المکث والورد اعجل سما لکم لیلا کان نجومه قنادیل فیهن الذبال المفتل فما درقت للشمس حتی تبینوا کرادیس یهدیهن ورد محجل فما زالت الخ فالا تعلق من قریش بذمة فلیس علی اسباف قیس معول لنا الفضل فی الدنیا وانفک راغم ونحن لکم یوم القیمة افضل الفاء للعطف والقتلی ککسری جمع قتیل وتمج بفتح المضارعة وضم المیم وتشدید الجیم من مج الرجل الشراب من فیه ای رمی به وفاعله ضمیر القتلی ودماءها مفعوله والضمیر فیه ایضا للقتلی والباء فی بدجلة بمعنی فی وهی بالدال المهملة المفتوحة او المکسورة وسکون الجیم نهر ببغداد والاشکل بالشین المعجمة کاحمد الذی فیه بیاض وحمرة مختلطان یعنی پس همیشه کشتگان میریخت خونهای خود را در دجله بغداد تا آنکه آب دجله سفید و سرخ شده بود از رنگ خون مغنی فی حتی وفی الجملة المستانفة من باب الثانی شاهد در دخول حتی است بر جملهٔ اسمیه وبودن آن جمله مستانفه یا مجرور بحتی بنا بر اول قول بعضی فما سودتنی عامر عن وراثة ابی الله ان اسمو بام ولا اب هو من ابیات لعامر بن الطفیل سید بنی عامر قالها فی مقام المفاخرة وقبله وانی وان کنت ابن سید عامر وفارسها المشهور فی کل موکب فما سودتنی الخ ولکننی احمی حماها واتقی اذاها وارمی من رماها بمنکب قوله سودتنی بتشدید الواو ای فما جعلتنی سیدا واراد بقوله عامر قبیلته لا نفسه بدلیل تانیث الضمیر فی سودتنی ولان اسم الشاعر هو عامر سید بنی عامر وهو ابو قبیلتهم والوراثة بالفتح الارث وابی بالموحدة ماض بمعنی کره واسمو متکلم من السمو بمعنی العلو یقول ان قبیلتی بنی عامر ما جعلونی سیدا لهم لاجل وراثة السیادة عن احد وکره الله ان اسمو وارتفع بسبب نسبتی باب وام بل انما سموت فیهم وجعلونی سیدا لهم لانی احمی حماهم واتقی اذاهم وارمی من رماهم بالمنکب یعنی پس قرار ندادند مرا بزرگ خود قبیله عامر از جهة ارث بردن من بزرگی را از کسی وناخوش دارد خداوند از اینکه بلند مرتبه شوم من بسبب نسبت من بمادری ونه پدری بلکه من فی نفسه بزرگ هستم ومرا بزرگ خود قرار داده اند بجهة آنکه حفظ میکنم عرض ایشان را ودفع میکنم اذیت را از ایشان الخ تصریف فی الناقص نظام فی الاعلال شاهد در سکون واو اسمو است بجهة ضرورت وحال آنکه قیاس در او فتح است باعتبار آنکه منصوب است بان ناصبه قبل از واو مغنی فی القاعدة الاولی من باب الثامن شاهد در عطف نمودن بواو بالا نافیه است بعد از ایجاب ابی از ابوام باعتبار بودن آن کلام موجب در معنی نفی نظر باینکه گویا گفته است که قال الله لا اسمو بام ولا اب یعنی گفته است خداوند بمن که بلند مرتبه شوم واظهار بزرگی مکن بواسطه نسبت دادن خود را بمادری ونه پدری پس حقیقة عطف شده است نفی بر نفی در معنی فمثلک حبلی قد طرقت ومرضع فالهیتها عن ذی تمائم محول هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی قالها فی عنیزة ابنة عمه شرحبیل وهی احدی المعلقات السبع

دجله

وقبله ویوم دخلت الخدر خدر عنیزة فقالت لك الویلات انك مرجلی تقول وقد مال الغبیط بنا معًا عقرت بعیری یا امرء القیس فانزل فقلت لها سیری وارخی زمامها ولا تبعدینی من جناك المعلل فمثلك حبلی الخ اذا ما بكی من خلفها انصرفت له بشق وتحتی شقها لم یحول الخطاب فی فمثلك لعنیزة ابنة عمه شرحبیل وطرقت متكلم من الطروق وهو بضم الطاء والراء المهملتین والقاف الاتیان لیلا والمرضع التی ترضع ولدها والهیت متكلم بمعنی شغلت یقال الهیته عنه ای جعلته شاغلًا مقبلا نحوی معرضا عنه والتمائم بالمثناة والهمزة جمع تمیمة وهی كسفینة العوذة والحرز الذی یعلق علی الاطفال والمحول بالحاء المهملة والواو كمحسن الذی اتی علیه حول من عمره وروی مكانه مغیل وهو كمهمل المرضع وامه حبلی وانما اختص بهما لانهما ازهد النساء فی الرجال للمقاربة معهم یعنی بسا مثل تو ای عنیزه بتحقیق كه امدم در شب نزد ابستنی را و زن شیر دهنده ایرا پس مشغول ساختم او را به خود كه روی گردانده بود از طفلی كه صاحب تعویذها و بازو بندها بود و متوجه شونده بود مراد را موری كه متعلق بجماع است تصریف فی ابنیة المعتل الثلاثی المزید شاهد در عدم اعلال نمودن واو محول است در بیت بجهة ضرورت سیوطی فی حروف الجر مغنی فی رب شاهد در مجرور بودن مثلك است برب مقدره بعد از فاء ای فرب مثلك مغنی فی الفاء شاهد در مجرور بودن مثلك است بفا بنا بر قول مبرد برب مقدره فمشعوف بآیات المثانی ومفتون برنات المثانی هو من ابیات للحریری یصف بها اهل البصرة وبعده ومضطلع بتلخیص المعانی ومطلع الی تلخیص عانی قوله فمشعوف ای فمن اهل البصرة الفاء للتفصیل والمشعوف بالشین المعجمة والعین المهملة والفاء الذی خالط قلبه حب شیء و اراد بالمثانی الاولی القرآن وبالثانیة اوتار العود والمفتون بالفاء والمثناة والنون مفعول من الفتنة وهو بمعنی الابتلاء والمحنة والغرور والمخدعة والرنات بفتح الراء المهملة والنون المشددة والمثناة جمع رنة بالفتح وهی الصوت یعنی پس بعضی از اهل بصره خوش دل هستند بشنیدن نغمها و صداهای عود و سازها مختصر ومطول فی رد العجز علی الصدر من علم البدیع شاهد در رد عجز است كه المثانی ثانی بوده باشد و صدر كه المثانی اولیست كه واقع است در آخر مصرع اول بطریق تجانس لفظی فمن مبلغ الاحلاف عنی رسالة وذبیان هل اقسمتم كل مقسم هو من قصیدة لزهیر بن ابی سلمی المزنی وهی احدی المعلقات السبعة وقبله فلا تكتمن الله ما فی صدوركم لیخفی ومهما یكتم الله یعلم وما الحرب الا ما علمتم وذقتم وما هو عنها بالحدیث المرجم متی تبعثوها تبعثوها ذمیمة وتضری اذا اضریتموها فتضرم من كلمة من استفهامیة والمبلغ اسم فاعل من الابلاغ بمعنی الارسال والاحلاف بالحاء المهملة والفاء جمع حلیف وهو الذی یحلف معك علی التناصر وذبیان بالذال المعجمة والموحدة والیاء والنون كغفران ابو قبیلة من قیس والمقسم كمكرم مصدر میمی بمعنی الاقسام یعنی پس كیست كه رساننده باشد از من قسمهای خود را از جانب من رسالتی و پیغامی را و قبیله ذبیان را كه آیا قسم خورده اید بر صلح بودن با ما همه قسم خوردن را پس مخالفت كردید قسم را و بر هم زدید صلح را مغنی فی هل شاهد در دخول هل بر فعل ماضی كه اقسمتم بوده باشد و مخالف بودن آن هل با همزه استفهام در این حكم فمن نحن نؤمنه یبت وهو آمن ومن لا نجره یمس منا مروعا لم یسم قائله قوله یبت مضارع مجزوم من البیتوتة والآمن فاعل من الامن بمعنی السلامة و نجره بالجیم والراء المهملة متكلم من اجاره ای جعله فی جواره ویمس بفتح المضارعة والسین المهملة المكسورة مضارع امسی بمعنی صار قائما حذفت یاء بالجزم والمروع بالراء والعین المهملتین بینهما واو مشددة اسم مفعول من روعه ای خوفه یعنی پس كسی را كه ما ایمن بكردانیم او را شب بروز میاورد و حال آنكه او سالم است از شر دشمنان و كسی را كه پناه نمیدهیم او را شام میكند كه ترسیده شده است از ما جماعت مغنی فی الجملة المفسرة من باب الثانی شاهد در بودن جمله نؤمنه است مفسره از برای جمله محذوفه قبل از نحن و بودن او بدل از برای آن جمله محذوفه باظهور جزم در او ای فمن نؤمنه نحن نؤمنه یبت فمن یك امسی بالمدینة رحله فانی وقیار بها لغریب هو من ابیات لضابی بن الحارث البرجمی قالها حین حبسها عثمان بن عفان لعنه الله لجرم اقترفه وقبله دعاك الهوی والشوق لما ترنمت هتوف الضحی بین الغصون طروب تجاوبها ورق الحمام لصوتها فكل لكل مسعد ومجیب فمن یك الخ وما عاجلات الطیر یدنین بالفتی رشادا ولا عن ریثهن یخیب ورب امور لا تضیرك ضیرة وللقلب من مخشاتهن وجیب روی مكانه فمن ومن شرطیة او موصولة وحذف النون من یك لمشابهتها نون الاعرابیة وجواب الشرط محذوف ای فهو مسرور والمدینة بلدة النبی صلی الله علیه وآله والرحل بالمهملتین كفلس المنزل والماوی وقیار بالقاف والیاء والراء المهملة كشداد اسم فاعل غلام الشاعر او فرسه علی الاختلاف یعنی پس هر كسی كه بوده باشد كه شام كند كه منزل و ماوای او در مدینه

سیوطی مغنی

مغنی

مختصر مطول

مغنی

مغنی

بوده باشد پس او خوشحال است پس بد رستیکه من و قیار دران مدینه غریب هستیم مغنی فی العطف علی المحل من باب الرابع فی
ذا دار الامر بین کون المحذوف اولا او ثانیا من باب الخامس مختصر و مطول فی احوال المسند شاهد درحذف خبر
مبتدأ است که قیار بوده باشد بقرینهٔ دخول لام برخبر ان که در لفظ است وعدم جواز دخول لام برخبر مبتدأ ای فانی لغریب بها
وقیار ایضا غریب فمن یکن الحضارة اعجبته فای رجال بادیة ترانا هو من ابیات للقطامی واسمه عمیر
شییم التغلبی وبعده ومن ربط الجحاش فان فینا قنا سلبا وافراسا حسانا الحضارة بفتح
الحاء المهملة وکسرها والضاد المعجمة والراء المهملة والحاضرة ضد البداوة واراد بها اهلها والبادیة بالموحدة والدال المهملة والیاء خلاف
وترانا مضارع من الرؤیة ای من اعجبته رجال الحضر فای اناس نحن وان کنا من اهل البادیة یعنی پس کسیکه بوده باشد که به
تعجب اندازنده باشد او را اهل حضر وکسانیکه در شهر ساکنند پس از کدام مردمان می بیند ما را او اگرچه از اهل بادیه هستیم
الحال نسبتهم بصفة اهل بادیه یعنی ما را از کدام قسم بجا میاورد مغنی فی الاشیاء التی تحتاج الی الروابط من باب الرابع شاهد
درحذف رابطه است از جملهٔ جواب شرط که مصراع ثانی بوده باشد ای فلسنا علی صفته فموشکة ارضنا ان تعود خلاف
الانیس وحوشا یبابا هو من ابیات لابی سهم الهذلی الفاء للعطف موشکة اسم فاعل من اوشك یوشك وتعود مضارع
بمعنی تصیر واصله من العود بمعنی الرجوع قوله خلاف الانیس ای بعد ان تکون مانوسة وهو خبر لتعود ووحوشا حال وهو بالواو
الحاء المهملة والشین المعجمة کصبوا ای متوحشة ویحتمل ان یکون الخلاف بمعنی غیر ووحوشا بدل منه ای ان تعود ارضنا غیر مانوس
بها موحشة والیباب بالیائین والموحدة بین کسحاب الخراب یعنی پس نزدیکست زمین ما اینکه بگردد از بعد از آنکه میباشد انس گرفته
شده درحالتیکه بوحشت اندازنده وخراب بوده باشد یا آنکه بگردد بحالت سابق که غیر انس گرفته شده وبوحشت اندازنده وخراب
بوده باشد سیوطی فی افعال المقاربة شاهد در وارد شدن اسم فاعل اوشك است که موشکة بوده باشد وعمل نمودن
او نوع عمل اوشك برفع ونصب دار ارضنا ان تعود که اسم وخبر است از برای او فمهما تشأ منه فزارة تعطکم ومهما
تشأ منه فزارة یمنعا هو من قصیدة للکمیت بن معروف الفاء للعطف والضمیر فی منه یرجع الی الرجل المعطی المذکور فیما
قبله وفزارة بفتح الفاء والزاء المعجمة والراء المهملة والهاء ابو قبیلة من غطفان واراد به هنا قبیلته ومفعول تشا فی الموضعین محذوف
بقرینة تعطکم ویمنعا ای مهما تشأ فزارة عطاءه لکم یعطکم ومهما تشأ فزارة منع العطاء یمنعه عنکم یعنی پس هر زمان که بخواهد
قبیلهٔ فزاره را از آن مرد بخشش را از برای شما عطا میکند آن مرد شما را بخشش خود را وهر زمانکه بخواهد قبیله فزاره از آن مرد
منع بخشش را از شما منع میکند آن مرد البته بخشش خود را از شما سیوطی فی نون التاکید شاهد در موکد شدن
فعل مضارع است بنون تاکید خفیفه که یمنعا بوده باشد باقلب شدن نون او بالف چون در اصل یمنعن بوده است باعتبار
وقوع او جزاء از برای شرط فنعم ابن اخت القوم غیر مکذب زهیر حسام مفرد من حمائل هو من قصیدة
لابی طالب بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف عم النبی صلعم یمدح بها زهیرا اراد بقوله ابن اخت القوم کونه مصاحبا
للقوم وقریبا لهم والمکذب بالتشدید اسم مفعول من کذب ای نسب الیه الکذب وزهیر بالزاء المعجمة والراء المهملة کزبیر اسم ممدوح
الشاعر والحسام بالمهملتین کغراب السیف القاطع قوله مفرد ای مجرد وحمائل السیف بالحاء المهملة جمع حمالة بالکسر وهی علاقته
وافراده من الحمائل کنایة عن کونه مجردا من الغمد یعنی پس خوب مصاحب وخویش نزدیك بقوم است که این صفت دارد که نسبت دروغ
باو داده نشده است زهیر که مانند شمشیر برانی است که برهنه شده باشد از غلاف سیوطی فی افعال المدح والذم شاهد
در اینست که چون فاعل نعم است وخالی است از الف ولام پس اضافه شده است باسمیکه آن اسم مضاف است بمحلی بلام که ابن اخت القوم بوده
باشد فوا عجبا حتی کلیب تسبنی کان اباها نهشل او مجاشع هو من قصیدة للفرزدق واسمه همام بن غالب
بن صعصعة التمیمی یهجو بها جریر الشاعر کلمة وا للندبة کانه قال یا عجبی احضر لهذا الامر العجیب وکلیب بالموحدة کزبیر هو کلیب بن یربوع حنظلة
رهط جریر الشاعر وتسب بضم السین المهملة وتشدید الموحدة مضارع من السب بمعنی الشتم والضمیر فی اباها یرجع الی کلیب باعتبار
القبیلة ونهشل بالنون والشین المعجمة کجعفر ومجاشع بالجیم والشین المعجمة والعین المهملة کمقابل هما رهط الفرزدق یعنی پس ای عجب حاضر
بشو در این امر واین تعجب است اینکه حتی قبیله کلیب هم دشنام میدهند مرا وگویا پدر آن قبیلهٔ نهشل یا مجاشع بوده است مغنی فی حتی شاهد
در دخول حتی است بر جملهٔ اسمیه مستانفه فوالله لا انسی قتیلا رزیته بجانب قوسی ما بقیت علی الارض
علی انها تعفو الکلوم وانما توکل بالادنی وان جل ما یمضی هما من ابیات لابی خراش الهذلی واسمه خویلد
بن مرة قالهما حین قتل اخوه عروة ونجی من الاسر ابنه خراش اولها حمدت الهی بعد عروة اذ نجی خراش وبعض
الشر اهون من بعض کانهم یسشنبون بطائر خفیف المشاش عظمه غیر ذی نحض الی

ان

ان قال وَلٰكِنَّهُ قَدْ نَازَعَتْهُ مُخَاصِمٌ عَلَى أَنَّهُ ذُو مِرَّةٍ صَادِقُ الْبَهَضِ فوَاللّٰهِ لَا الخ وَلَمْ أَدْرِ مَنْ أَلْقَى
عَلَيْهِ رِدَائَهُ سِوَى أَنَّهُ قَدْ سُلَّ عَنْ مَاجِدٍ مَحْضٍ قوله نسيے متكلم من النسيان وهو ضد الحفظ واراد بالقتيل اخوه
عروة وقيل هو ابنه ورثيته بالراء المهملة والزاء المعجمة والثاء متكلم بصيغة المجهول اى اصبت به وقوسے بالقاف والسين المهملة كسكرى
موضع ببلاد السراة له يوم معروف وما مطحل ظرفية اى مدة بقائے على الارض والضمير فى انها للقصة وتعفو بالعين المهملة والفاء
مضارع عفى بمعنى اندرس والكلوم بالضم جمع كلم وهو كفلس الجرح وتوكل مجهول بصيغة المتكلم بمعنى نحزن والادنى بالدال المهملة والنون
افعل من الدنو بمعنى القرب وجل بالجيم بمعنى عظم وكثر يعنى پس قسم بخداوند كه فراموش نميكنم كشته ايرا كه مصيبت زده شده ام با
كه كشته شده است بطرف قوسے مادام كه باقى هستم بر روى زمين لكن بدرستيكه قصه اينست كه جارى شده است عادت بر
اينكه كهنه و فراموش شود جراحتها و مصيبتهاى گذشته واينست وجز اين نيست كه سوخته ميشويم ما بمصيبت خويش نزديك
واگر چه بزرگ و جليل است پيخستان مصيبتهاى كه ميگذرد مغنى فى على شاهد در بودن على ثانى است از براى اضراب واستدراك
بمعنى لكن اى لكن انما نعفو فوَاللّٰهِ لَوْلَا اللّٰهُ تُخْشٰى عَوَاقِبُهُ لَزُعْزِعَ مِنْ هٰذَا السَّرِيرِ جَوَانِبُهُ هو لامرأة
من العرب كان قد ارسل عمر بن الخطاب رضى الله عنه زوجها الى احد من الحروب فخرج عمر ذات ليلة يطوف بالمدينة وكان يفعل ذلك
كثيرا فمر بامرأة معلقة عليها بابها وهى تقول تَطَاوَلَ هٰذَا اللَّيْلُ تَسْرِي كَوَاكِبُهُ وَأَرَّقَنِي أَنْ لَا ضَجِيعَ أُلَاعِبُهُ
فوَاللّٰهِ لَوْلَا الخ وَبَيْتَ الأَهْيَ غَيْرِ بَدِيعٍ تُلْعَبُ لَطِيفُ الْحَشَا لَا يَجْتَوِيهِ مُصَاحِبُهُ يُدَاعِبُنِي
طَوْرًا وَطَوْرًا كَأَنَّمَا بَدَا قَمَرٌ فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ حَاجِبُهُ يُسَرُّ بِهِ مَنْ كَانَ يَلْهُو بِقُرْبِهِ يُعَاتِبُنِي فِي
حُبِّهِ وَأُعَاتِبُهُ وَلٰكِنَّنِي أَخْشٰى رَقِيبًا مُوَكَّلًا بِأَنْفُسِنَا لَا يَفْتُرُ الدَّهْرَ كَاتِبُهُ فبعث عمر اليها
النفقة والكسوة وكتب لعامله ان يسرح اليها زوجها فقال لحفصة كم اكثر ما تصبر المرأة عن زوجها فقال ستة اشهر او اربعة فقال
عمر لا احبس احدا من الجيش اكثر من اربعة اشهر قوله تخشى مجهول من الخشية بمعنى الخوف والعواقب جمع عاقبة بمعنى العقوبة ومآل الامر
وزعزع بالزائين المعجمتين بعدهما عينين مهملتين مجهول بمعنى حرك واراد بالسرير سرير خلافة عمر والجوانب جمع جانب وهو الطرف
يعنى پس قسم بخداوند كه اگر نبود خداوند يكه ترسيده شود از عقوبتهاى او و مواخذه كردن او بگناهان هر اينه حركت داده شده
بود از اين تخت خلافت عمر اطراف وجوانب او مغنى فى لولا شاهد در جمله تخشى عواقبه است كه بعد از لولا واقع است
واحتمال بدل بودن وحاليه ومعترضه هر سه دارد فوَاللّٰهِ مَا فَارَقْتُكُمْ قَالِيًا لَكُمْ وَلٰكِنَّ مَا يُقْضٰى فَسَوْفَ
يَكُونُ لم يسم قائله كلمة ما نافية وفارقت متكلم من المفارقة بمعنى المباعدة وقاليا حال من فاعل فارقت وهو بالقاف والياء فاعل
من قلاه اى بغضه وكلمة ما بعد لكن موصولة او كافة كما استشهد عليه المصنف ويقضى مجهول من القضاء بمعنى الحكم ويكون تامة
بمعنى يوجد يعنى پس قسم بخداوند كه مفارقت نكردم شما را در حالتيكه دشمن باشم مر شما را ولكن آنچنان چيزيكه حكم كرده
ميشود و خداوند مقدر كرده است پس زود باشد كه موجود شود قطر فى الحروف المشبهة بالفعل شاهد در لكن است كه
باعتبار ملحق شدن ماء كافه باو ملغى شده است از عمل وداخل شده است بر جمله فعليه وبعضى گفته اند كه استشهاد مصنف باين
ناتمام است باعتبار آنكه كلمه ما بعد از لكن موصول اسمى است بمعنى الذى است نه ما حرفى هم چنانكه توهم كرده است ابن هشام جا
فى باب المبتدأ شاهد در دخول فاء است بر خبر لكن كه فسوف يكون بوده باشد و جمله موصول با صله در محل نصب است بنا بر آنكه
اسم است از براى او فوَاللّٰهِ مَا نِلْتُمْ وَمَا نِيلَ مِنْكُمْ بِمُعْتَدِلٍ وِفْقٍ وَلَا مُتَقَارِبِ لم يسم قائله قوله نلتم ونيل
كلاهما مجهولان بصيغة الجمع والمفرد من النيل وهو بفتح النون وسكون الياء بمعنى الاصابة والمعتدل اسم فاعل من الاعتدال بمعنى الاستقامة
والوفق بكسر الواو وسكون الفاء والقاف الموافقة بين الشيئين والمتقارب بصيغة اسم الفاعل الذى يقرب بالآخر يعنى پس قسم
بخداوند كه نيست آنچنان چيزيكه رسيده است از شما برابر ومساوى كه موافق باشد باهم و نه نزديك باشد بهم سيوطى فى
الموصول مغنى فى حذف ما النافية من باب الخامس شاهد در حذف ما موصول است بعد از ما نافيه قبل از نلتم اى ما
نلتم اى ما الذى نلتم بجهة اختلال معنى بدون حذف موصول وبعضى قائل شده اند بآنكه ما در لفظ موصول است و ما نافيه
محذوف است هم چنانكه در مغنى شاهد آورده است باين طريق فوَجْهُكَ كَالنَّارِ فِي ضَوْئِهَا وَقَلْبِي كَالنَّارِ فِي
حَرِّهَا هو لرشيد الدين الوطواط الخطاب فى وجهك للمحبوبة وفى ضوئها حال من النار وكذا فى حرها والضوء بالفتح ضد
الظلمة والحر بفتح الحاء وتشديد الراء المهملتين نقيض البرد يعنى پس روى تو مثل آتش است در حالت روشنائى آن ودل من مثل
آتش است در حالت گرمى آن مختصر و مطول فى الجمع والتفريق من علم البديع شاهد در بودن جمع وتفريق است
نسبت بنا را اما جمع پس باعتبار اجتماع روى دوست ودل شاعر در بودن هر دو مثل آتش واما تفريق پس باعتبار بودن روى دوست

مثل روشنائی ورد شاعر مثل حرارت ان اتش فویق جبیل شامخ لن تناله بقنته حتی تکل وتعملا هو من قصیدة لاوس بن حجر وقبله فقال لها هل تذکرن لی مخبرا یدل علی غنم ویقصر معملا علی خیر ما ابصرتها من بضاعة لا لتمس بیعا بها وتبکلا قوله فویق تصغیر فوق وکذا جبیل تصغیر جبل والشامخ بالشین والخاء المعجمتین المرتفع والطویل القلیل العرض وتنال مخاطب من النیل وهو بفتح النون وسکون الیاء بمعنی الاصابة والمراد به الکون علیه والقنة بضم القاف وتشدید النون والها الی الشیء وتکل بفتح المضارعة وکسر الکاف وتشدید اللام مخاطب من الکلال بمعنی الاعیاء والعجز وتعمل مضارع من العمل ای تذهب تسرع یعنی بالای کوهی بلندی که هرگز نخواهی رسید بر سر انکوه تا انکه باز مانی از رفتن و با بشتابی و بری تا انکه بر سی به بالای انکوه مغنی فی رب شاهد در بنا نمودن دو صیغه تصغیر است که فویق وجبیل بوده با انکه تقلیل نه از برای تحقیر فیه بالعقود وبالایمان لاسیما عقد وفاء به من اعظم القرب لم یسم قائله قوله فما من وفی یفی والها للسکت والعقود بالضم جمع عقد والایمان جمع یمین بمعنی القسم والقرب کصرد جمع قربة وهی کغرفة ما یتقرب به الی الله یعنی وفای کن بعهدها وبقسمها خصوصا عهدی که وفای کردی بان نعهد از عظیم ترین قربتها است مغنی فی سی شاهد در وارد شدن لاسیما است بتخفیف یاء وحذف واو از او قبل از لا فهیهات هیهات العقیق ومن به وهیهات خل بالعقیق نواصله هو من قصیدة لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی العقیق بالعین المهملة والقافین کرمیق موضع ومن موصولة والخل بکسر الخاء المعجمة وتشدید اللام الخلیل ونواصل متکلم مع الغیر من المواصلة ضد المفارقة یعنی پس دور است عقیق وکسیکه ساکن است در ان عقیق ودور است دوستی که بعقیق طلب میکنیم ما وصل او را قطر فی باب الکلام مغنی فی الجملة الاسمیة والفعلیة من باب الثانی شاهد در هیهات العقیق است که کلام است باعتبار انکه مرکب است از اسم فعل که حقیقة فعل است واز اسم که العقیق بوده باشد ای بعد العقیق فهیهات والامر الذی لو توسعت موارده ضاقت علیک المصادر لم یسم قائله الفاء لما قبله وهیهات اصله ایاک ابدلت الفرها وهو تحذیر ای اتق نفسک من الامر الخ والموارد المناهل وهو جمع مورد وهو بالواو والراء والدال المهملتین اسم مکان من الورود وهو بالکسر الاشراف علی الماء وغیره وضاقت بالضاد المعجمة والقاف ماض من الضیق خلاف الوضع والمصادر جمع مصدر وهو هنا بمعنی الرجوع یعنی پس بپرهیز نفس خود را از امر اینچنانیکه اگر وسیع کشاده شود مکانهای اب گاه او تنگ میشود بر تو راههای بازگشتن تو بسوی امکان ابگاه نظام فی الابدال شاهد در بدل اوردن هاء است از الف در هیهاک که در اصل ایاک بوده است ای ایاک والامر فیا الغلامان اللذان فرا ایاکما ان تکسبانا شرا لم یسم قائله الفاء للعطف ویا حرف نداء والغلامان منادی وهو وهو تثنیة الغلام هو الطارالشارب ومن حین یولد الی ان یشب وفرا ماض بصیغة التثنیة من الفرار ضد القرار وایاکما تحذیر لاحد راوان مصدریة وتکسبانا مضارع بصیغة التثنیة من الکسب ای من کسبکما ایانا وشرا مفعول ثان وکسب الشر کنایة عن الاتیان به یعنی ای دو پسری که این صفت دارید که انجنان دو نفری هستید که گریختید بپرهیزید نفس خود را از اینکه بجا اورید بدیرا نسبتها سیوطی وجامی فی المنادی شاهد در جمع شدن دو اداة تعریف است که حرف نداء والف لام بوده باشد در فیا الغلامان بجهة ضرورة فیا راکبا اما عرضت فبلغن ندامای من نجران ان لا تلاقیا هو من قصیدة لعبد یغوث بن وقاص الحارثی قالها حین اسرته تمیم الرباب یوم الکلاب الثانی وکان قائد قوم بنی الحارث الی تمیم وقبله اقول وقد شدوا لسانی بنسعة امعشر تیم اطلقوا من لسانیا وتضحک منی شیخة عبشمیة کان لم تری قبلی اسیرا یمانیا کانی لم ارکب جوادا ولم اقل لخیلی کری کرة عن رجالیا فیا راکبا الخ روی یا امکان فیا والراکب مختص بالابل وعرضت بصیغة الخطاب ای اتیت العروض وهو بالعین والراء المهملتین والضاد المعجمة کصبور مکة والمدینة والفاء جزائیة ملبغن امر مؤکد بالنون من التبلیغ بمعنی الارسال وندامای مضاف الی یاء المتکلم وهو بالفتح جمع ندمان بمعنی الندیم وهو بالنون والدال المهملة کاصیر القرین وشریب الرجل الذی ینادمه ونجران بالنون والجیم والراء المهملة کسکران موضع بالیمن ای من اهل نجران وان زائدة ولا لنفی الجنس وتلاقی اسمه علی قول وقال بعضهم ان الاصل انه لا تلاقیا فحذف اسم الذی هو ضمیر الشان وخففت ان وهو المعطوف علیه وخبره محذوف ای لا تلاقی لنا یعنی پس ای شتر سوار بجهة امدن تو بمکه ومدینه پس برسان البته پیغام مرا بهمدمهای من از اهل نجران که نیست بهم رسیدن ممکن از برای ما وشما قطر فی المنادی شاهد در راکبا است که چون منادی مفرد نکره است منصوب واقع شده است نظر بانکه اراده نکرده شاعر شتر سوار معینرا فیا رب ان لم تقسم الحب بیننا سوائین فاجعلنی علی حبها جلدا لم یسم قائله قوله تقسم مضارع من القسمة واراد بقوله بیننا بینه وبین محبوبته وسوائین تثنیة سوا والضمیر فی حبها للمحبوبة والجلد بالجیم والدال المهملة کفلس القوی الثابت وهو صفة مشبهة من الجلد وهو ایضا کفلس الشدید الصلب یعنی پس ای پروردگار من اگر قسمت

میکنی دوستی را میانه من و محبوبه بطریق مساوات پس قرار بده مرا بر دوستی آن محبوبه پاینده و ثابت قدم **مغنی** فی ربّ
شاهد در استعمال شدن تشبیه سواء است بر سبیل ندرت **فیا ربّ لیلی انت فی کلّ موطن وانت الّذی**
فی رحمة الله اطمع هو من ابیات لقیس بن الملوح وهو مجنون لیلی العامریة قوله لیلی بکسر ای اسم صاحبة قیس المجنون
والموطن کمجلس مکان التوطن واطمع متکلم من الطمع **یعنی** پس ای پروردگار لیلی تو در هر مکانی حاضر و ناظر هستی و تو آن
چنان کسی هستی که در رحمت تو طمع دارم **مغنی** فی اللام وفی الاشیاء التی تحتاج الی الروابط من باب الرابع **شاهد** در
عوض آوردن اسم ظاهر است که الله بوده باشد از ضمیری که آن عاید موصول است ای الذی فی رحمته اطمع **فیا ربّ هل**
الّا بک النصر یرتجی علیهم وهل الّا علیک المعوّل هو من قصیدة لکمیت بن زید الاسدی یرثی بها زید
بن علی وابنه الحسین بن زید ویمدح بنی هاشم کلمة هل فی الموضعین نافیة والنصر العون والظفر علی العدو یرتجی مجهول من
الارتجاء من الرجا وهو ضد الیأس والضمیر فی علیهم یرجع الی الاعدا والمعوّل بالعین المهملة والواو المشدّدة کمعظّم مصدر میمی
بمعنی الاعتماد ای ما النصر والظفر علی الاعدا یرتجی الّا بک ولا الاعتماد فی الامور الّا بک **یعنی** پس ای پروردگار من نیست یاری
وظفری یافتنی بر این دشمنان که امید داشته بشود مگر بتو ونیست اعتمادی در امور مگر بتو **سیوطی** فی المبتدا **شاهد**
در تقدیم خبر محصور بالّا است که الّا علیک بوده باشد بر مبتدا که المعوّل است بجهة ضرورت **فیا ربّ یوم قد لهوت**
ولیلة بآنسة کانّها خطّ تمثال هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وقبله **الا زعمت بسباسة**
الیوم انّنی کبرت وان لا یشهد اللهو امثالی فیا ربّ یوم الخ یضیئ الفراش وجهها
لضجیعها کمصباح زیت فی قنادیل ذبال قوله لهوت بحذف متعلقه ای لهوت فیه وهو متکلم من اللهو
بمعنی اللعب قد یکنی به عن الجماعة والانسة کالضحیة المانوسة او هی بالمدّ فهو فاعلة من الانس ضد النفرة قوله کانّها باشباع
فتحة الکاف لاستقامة الوزن والتمثال بالمثناة والمثلثة کمسواک الصورة التی ینقشها النقاش **یعنی** چه بسیار روزی و چه بسیار
شبی که بتحقیق که بازی وجماع کردم در آن روز و در آن شب با زن انس گیرنده که گویا او در نیکوئی در و مثل خط صورت کشی بود
مغنی فی ربّ **شاهد** در آمدن ربّ است زیرا تکثیر و افتخار **مغنی** فی الجهة السادسة من باب الخامس **شاهد**
در حذف صفة لیلة است که معطوف است بر مجرور ربّ که یوم بوده باشد بقرینه ذکر صفة از برای فیا ربّ لیلة قد لهوت
فی اشب الغیطان ملتف الحظر فیها عبائیل اسود ونمر هو من ابیات لحکیم بن معیة الربعی یصف
قناة وقبله **حفّت باطواد الجبال وسمر فی اشب الخ** قوله حفّت بالحاء المهملة والفاء المشدّدة مجهول
ای صارت محفوفة محاطة فی اطرافها والاطواد بالطاء والدال المهملتین بینهما واو جمع طود وهو الجبل والجبال ککتاب جمع جبل
والسمر بالسین والراء المهملتین کعنق جمع سمرة وهی کغرفة نوع من الشجر والاشب بالشین المعجمة والموحدة کفرس الشجر المجتمع الملتف
والغیطان بالغین المعجمة والیاء والطاء المهملة والنون کنیران جمع غاط وهو الموضع المطمئن الواسع من الارض والملتف بالمثناة
والفاء المشدّدة اسم مفعول من الالتفاف ضد الانتشار والحظر بالخاء المعجمة والطاء والراء المهملتین کعنق جمع خطر بالکسر
هو الغصن والعبائیل بالعین المهملة والیاء والهمزة والیاء الزائدة بعد الهمزة الحاصلة من اشباع کسرتها جمع عبل کسکر الذی یستخرج
فی مشیه وایضا العبائیل الاسود والنمر والذئب لانّه یعیل صیک الی یلتمس الاسود والنمر بدلان من عبائیل وهما جمعا للاسد
والنمر یقول ان قناتی قطعت من اشجار حفّت بالجبال والسمر الخ **یعنی** نیزه من چوب آن بریده شده است از درختانی
که احاطه کرده شده است بدو کوهها و درختان سمره که در میان درختان هم پیچیده مجتمع چندی که واقع است در زمین هموار
کشاده که بهم پیچیده است شاخهای آن درختان و در آن زمین اند جماعتی از شیران و پلنگان **نظام** فی الابدال **شاهد**
در بدل آوردن همزه است از یا در عبائیل با وجود بودن او دور از طرف باعتبار بودن یا بعد از آن همزه زائده چونکه آن
یا حاصل شده است از اشباع کسره همزه پس جون آن یا مثل عدم آمد **فیا شوق ما ابقی ویالی من النوی ویا دمع ما**
اجری ویا قلب ما اصبی لم یسم قائله الفا للعطف ویاء للندبة وشوق منادی اصله شوقی وکذا دمع وقلب بکسرها
قبل یاء المتکلم فی الکل للندبة علی حذف الیاء وقیل المنادی محذوف ای یا قوم شوقی ما ابقی وکلمة ما فی البیت للتعجب مبتداء وما بعده
خبره وابقی ماض من الابقاء ضد الافناء والمتعجب منه محذوف ای ما ابقاه وکذا من اجری واصبی ای ما اجراه وما اصباه والنوی
بالنون والواو کفتی البعد والدمع بالدال والعین المهملتین کفلس ماء العین واجری بالجیم والراء المهملة ماض من الاجراء من
الجری واصبی بالصاد المهملة والموحدة ماض من اصبی ای خدعه وفتنه وامال **یعنی** پس ای شوق چه چیز باقی گذارده است
نورا وای قوم بفریاد رسید مرا از دوری دوست وای اشک چشم من چه چیز جاری ساخته است تورا وای دل من چه چیز فریفته

است و میل داده است تو ای جانب خود **مغنی** فی اللام **شاهد** در بودن لام مکسوره در لی است از برای استغاثه و ابن جنی گفته

که احتمال دارد انکه کلمهٔ لی مستغاث به واقع شده باشد و یا مستغاث من اجله **فیا ظبیة الوعساء بین جلاجل**

وبین النقا أأنت ام ام سالم هو من ابیات لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبة و قبله **اقول لدهناویة**

عوهج جرت لنا بین اعلا عرفة فالصرائم الوعسا بالواو والعین والسین المهملتین کحمراء الارض اللینة ذات

الرمل والجلاجل بالجائین المهملتین اولهما مضمومة وثانیهما مکسورة اسم موضع والنقا بالنون والقاف کعصا الکثیب من الرمل والهمزة

للاستفهام وانت مبتدأ وخبره محذوف ای انت خیر ام ام سالم وهو بالسین المهملة اسم امراة یقول کان ام سالم لسواحد فیهما وحسن

ظبیة بحیث یحیر الناظر الامتیاز بینهما **یعنی** پس ای آهوئی که در زمین نرم صاحب ریگ میان جلاجل و میان تل ریگ هستی آیا تو

نیکوتری یا ام سالم **نظام** فی تخفیف الهمزة **شاهد** در تخفیف و زیاد کردن الف است

میان همزهٔ استفهام و همزهٔ انت تا انکه لازم نیاید اجتماع مثلین متحرکین و بجهة ضرورت **فیا قبر معن انت اول حفرة**

من الارض خطت للسماحة مضجعا فیا قبر معن کیف واریت جوده وقد کان

منه البر والبحر مترعا هما من ابیات للحسین بن مطیر الاسدی یرثی بها معن بن زائدة و قبله **الما علی معن وقولا**

لقبره سقتک الغوادی مربعا ثم مربعا فیا قبر معن الخ بلی قد وسعت الجود والجود میت و

لو کان حیا ضقت حتی تصدعا فتی عیش فی معروفه بعد موته کما کان بعد السیل مجراه

مرتعا ولما مضی معن مضی الجود وانقضی واصبح عرنین المکارم اجدعا قوله معن بالعین المهملة

والنون کفلس هو معن بن زائدة الذی یرثی علیه الشاعر والحفرة بالحاء والراء المهملتین بینهما فاء کطلحة المکان المحفور وخطت

بالخاء والطاء المهملتین مجهول بمعنی حفرت والسماحة بفتح السین والحاء المهملتین الکرم والمضجع بالضاد المعجمة والجیم والعین المهملة

کمقعد محل النوم وواریت بالواو والراء المهملة والتاء مخاطب من المواراة بمعنی الستر والجود العطاء والضمیر فی منه للجود والمترع بالمثناة

والراء والعین المهملتین اسم مفعول بمعنی المملو **یعنی** پس ای قبر معن تو اول گودی هستی از زمین که کنده شده است بجهة کرم و بخشش

خواب گاه همیشگی ای قبر معن چگونه پنهان کردی بخشش ان معن را و حال انکه بتحقیق که بود از ان بخشش بیابان و دریا پر و مملو

مطول فی احوال المسند الیه **شاهد** در حذف مسند است که خبر البحر بوده باشد بقرینه ذکر مترعا در لفظ که خبر کان است

ای قد کان منه البر مترعا والبحر مترع **مطول** فی الانشاء **شاهد** در منادی واقع شدن لا یعقل است که قبر بوده باشد به

اعتبار انکه مقام مقام حسرت واندوه هست **مطول** فی الایجاز والاطناب بالمساواة **شاهد** در بودن اطناب است در

کلام بواسطه مکرر کردن شاعر در قول خود فیا قبر معن را دو موضع بجهة حسرت خوردن و دردناک شدن **فیا لک من لیل**

کان نجومه بکل مغار الفتل شدت بیذبل هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وهی احدی المعلقات

السبعة وقبله **ولیل کموج البحر ارخی سدوله علی بانواع الهموم لیبتلی فقلت له لما تمطی**

بجوزه واردف اعجازا وناء بکلکل الا ایها اللیل الطویل الا انجلی بصبح وما

الاصباح منک بامثل فیا لک من الخ کان الثریا علقت فی مصامها بامراس کتان

الی صم جندل کلمة یا حرف نداء والخطاب فی لک للیل ای یا لیل التعجب من طولک والخطاب للقوم ای یا هولاء التعجب واغیثونی من

طول لیل والمغار بالغین المعجمة والراء المهملة مفعول من اغرت الفتل ای حکمت حبلها والفتل بالفاء والمثناة کفلس الاحکام وشدت بالمثناة

الشین المعجمة والدال المهملة مجهول بمعنی ربطت وربطت ویذبل بالیاء والذال المعجمة والموحدة کیشکر اسم رجل **یعنی** پس ای قوم تعجب میکنم

و بفریاد رسید مرا از درازی شبی که گویا ستارهای او همه بمحکم بسته شده است رسیمانها بسته شده است بکوه یذبل **مغنی** فی اللام

شاهد در بودن لام در لک است از برای استغاثه و تعجب دون قسم یا بودن لام او مفتوح و حال انکه مستغاث من اجله است **فیا لک**

من نعمی تحولن ابؤسا لم یسم قائله کلمة یا للنداء واللام للاستغاثة والتعجب والخطاب فی لک للقوم ای یا هولاء التعجب واغیثونی

من نعمی الخ والنعمی بالنون والعین المهملة کحبلی النعمة و تحولن بالحاء المهملة والواو المشددة بمعنی صرن والابؤس جمع بالموحدة وفی

الهمزة والسین المهملة الشدة وایضا الابوس الداهیة **یعنی** پس ای قوم تعجب میکنم و بفریاد رسید مرا از نعمتها که مبدل گردیده اند بسختیها

و مصیبتها **جامی** فی افعال الناقصة **شاهد** در تحولن است که از افعال ناقصه است و بمعنی صرن است و عمل کرده است نوع

عمل او چونکه اسم او ضمیر مستتر است که راجع است بنعمی و ابؤسا خبر او است **فی المهد ینطق عن سعادة جده اثر النجابة**

ساطع البرهان لم یسم قائله یصف بمولود اقول ینطق ای یتکلم بلسان الحال او بمعنی یظهر والسعادة ضد الشقاوة والجد بفتح

الجیم وتشدید الدال المهملة الحظ والساطع بالمهملات بمعنی اللامع والبرهان کغفران الحجة **یعنی** در گهواره سخن میگوید بزبان حال

از اینکه بحث خود اش بجانب ظاهر است حجتان در انطفل مطول فی الاسناد الخبری شاهد در بودن مصراع ثانی است جمله مستأنفه
وجواب از سوال مقدر نظر به بیرون بردن شاعر کلام را برخلاف مقتضی ظاهر است و این نظیر قول مصنف است در تسابق از کلام قبل
لَیْتَ الشَّبَابَ لَنَا یَعُودُ فَأُخْبِرَهُ بِمَا فَعَلَ الْمَشِیبُ هو لابی العتاهیة واسمه اسمعیل بن قاسم بن سوید الشباب کسحاب الفتا
ویعود مضارع من العود بمعنی الرجوع واخبر متکلم من الاخبار ومصدر ما الموصولة فی الانکسار والضعف فی المشیب کحبیب بیاض الشعر ودخول
الرجل فی حد الشیب یعنی پس یقوم کاش جوانی از برای من بر میگشت پس خبر میدادم او را بانچه کرده بود پیری بامّا شرح العوامل
فی النوع الثانی قطر فی الحروف المشبهة بالفعل مغنی فی لیت شاهد در دخول لیت است بر شیء ممتنع الوقوع که عود جوانی بوده باشد
فیا وطنی إن فاتنی بک سابق من الدهر فلینعم لساکنک البال هو من ابیات لابی العلاء المعری واسمه احمد
بن عبد الله التنوخی اللغوی الوطن بالواو والطاء المهملة والنون کعرس منزل الاقامة وفاتنی بالفاء والمثناة ماض بمعنی ذهب عنی
والباء فی بک بمعنی فی والسابق الماضی واللام فی فلینعم دعائیة وهو بفتح المضارعة وسکون النون وضم العین المهملة یقال عیش
ناعم ای لین حسن والبال بالموحدة القلب یعنی پس ای وطن من اگرچه فوت شده است ورفته است زمن در تو زمان کذشته
از روزکار پس خدا کند که خوش باشد دل مر ساکن تو را و کسیکه در تو قرار کرفته است مطول فی احوال المسند شاهد در
استعمال شدن ان است در غیر استقبال که ماضی بوده باشد با وجود آنکه ان وصلیه نیست وفعل شرط او هم لفظ کان نیست فی ای
یومیّ من الموت أفر أیوم لم یقدر أم یوم قدر هو اول مقطوعة للحارث بن المنذر الجرمی وکان علی بن ابی طالب
یتمثل به ونسبته الیه سهو وبعده إن أخوالی من سنفرة قد لبسوا لی عمسا جلد النمر نحتوا أثلتنا بغیا
ولم یرهبوا غب لو بال المستعر فلئن طاطأت فی قتلهم لتهاضن عظامی من عفر ولئن غادرتهم
فی ورطة لأضربن نهزة الذئب القفر ولئن اعرضت عنهم بعد ما أوهنوا لتصیبنی بغیر کلمة فی قبل ای
والهمزة للاستفهام قبل یوم من الحاق الناسخین فلا تغفل لعدم استقامة الوزن مع اثبات ما بعده بنسبته الیها وقوله یومیّ تثنیة
یوم مضافا الی ضمیر المتکلم وافر بالفاء والراء المهملة المشددة متکلم من الفرار ضد القرار ویقدر وقدر مجهولان بصیغة المضارع والماضی
من القدر بمعنی القضاء وحکم الله تعالی یعنی در کدام یک از دو روز خود از مرگ میتوانم که بگریزم آیا در روزیکه مقدر نشده است
مرگ من یا در روزیکه مقدر شده است مغنی فی لم شاهد در لم است که نصب داده است یقدر را بجهة ضرورت فی علمه وحلمه
وزهده وعهده مشتهر مشتهر لم یسم قائله العلم بفتح الجهل والحلم بکسر الحاء المهملة وسکون اللام العقل والاناة والزهد
عدم الرغبة فی الدنیا والعهد الزمان والمشتهر بتشدید الهاء اسم مفعول من شهرة الناس بکذا ای عرفوه به وانما ذکر ثانیا للمبالغة فی
الشهرة یعنی ان مرد در علم خود و در عقل وحوصله خود و در بی رغبتی در دنیای خود و در زمان خود مشهور ومعروفست وعدیل و
نظیری ندارد مطول فی رد العجز علی الصدر من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل رد عجز بر صدر نزد سکاکی که در مشتهر
مشتهر وقول مردود است باعتبار آنکه کمتر مرتبه صدارت نزد او اینست که کلمه اولی در صدر مصراع ثانی بوده باشد و حال آنکه در این بیت
چنین نیست فی فتیة جعلوا الصلیب إلههم حاشای إنی مسلم معذور هو للاقیشر الاسدی واسمه المغیرة
بن الاسود او المغیرة بن عبد الله علی الخلاف قوله فی فتیة خبر مبتدا محذوف ای هو والفتیة بالکسر جمع فتی وهو الشاب من الرجال والصلیب
بالصاد المهملة والباء الموحدة کامیر صلیب النصاری والمعذور بالعین والراء المهملتین بینهما ذال معجمة المختون یعنی انم در جوانی
چندند که قرار داده اند صلیب را خدای خود سوای من بدرستیکه من مسلمانی هستم ختنه کرده شده سیوطی فی نون الوقایة
شاهد در عدم دخول نون وقایه است در حاشا وبهمین اعتبار جر داده است ضمیر متکلم را فی فتیة کسیوف الهند قد علموا
أن هالک کل من یحفی وینتعل هو من قصیدة للاعشی واسمه میمون بن قیس یصف فیها نفسه بارتکاب اللذات و
شرب الخمر وقبله وقد غدوت الی الحانوت یتبعنی شاو مشل شلول شلشل شول قوله فی فتیة حال من فاعل
غدوت المذکور فیما قبله وهو بالکسر جمع فتی وهو الشاب من الرجال قوله من یحفی بالحاء المهملة والفاء ای من لیس له نعل اراد به الفقیر
وینتعل ای من کان له نعل اراد به الغنی یعنی اذا لم یبق الفقیر والغنی نصرف مالنا کلها فی اللذات یعنی در حالتیکه من مانند جوانی
چند بودم که مثل شمشیرهای هندی بودم در برش وبتحقیق که دانسته بودند اینکه بدرستیکه هلاک شونده است هر کسیکه پای
برهنه است وهر کسیکه صاحب کفش است ومراد فقیر وغنی است سیوطی فی الحروف المشبهة بالفعل شاهد بودن ان است که
مخففه از مثقله واقع شده است واسم وضمیر شان مستتر است وجمله اسمیه بعد ان او خبر است از برای او فی لیلة لا نری بها
أحدا یحکی علینا إلا کواکبها هو من ابیات لاحیحة بن الجلاح الاوسی واسمه انس بن مالک بن خراس المکنی بابی عمرو قالها
فی صاحبة ملیکة وقیل لعدی بن زید والاول اصح وقبله یشتاق قلبی الی ملیکة لو امست قریبا لمن یطالبها

مطول باب الفعل

مغنی

مطول

سیوطی

مطول

سیوطی

سیوطی

ما احسن الجيد من مليكة واللبات اذ زانها ترائبها يا ليتني ليلة اذا هجع الناس ورام الكلام صاحبها
في ليلة الخ لتبكني قينة وزمزمها ولتبكني ناقة اذا رحلت وغاب في سريح مناكبها ولتبكني
عصبة اذا اجتمعت لم يعلموا الناس ما عواقبها قوله نرى متكلم مع الغير من الرؤية واراد به نفسه و
صاحبته مليكة والباء في بها بمعنى في والضمير فيها الليلة ويحكي بالحاء المهملة مضارع من حكيت الكلام اي نقلته والكواكب جمع
كوكب وهو النجم يعني كاش من ومليكه هم ميرسيديم در شبى كه نمیديد ما را در ان شب احدى كه نقل كند بجاى سخن ما را و سخن
چينى كند ازما مگر ستارها ان شب مغني في على شاهد در امدن على است بمعنى عن اى يحكي عنا مغني في الجهة الخامسة
من باب الخامس شاهد در كواكبها است كه استثنا شده است برفع بر بدليت از ضمير در يحكي كه فاعل او است نظر بانكه ضمير او
راجع است باحد كه واقع است در سياق نفي يا بودن على بمعنى عن يا متضمن بودن يحكي معنى نم يا يشنع را فيوما بخيل تطرد
الروم عنهم ويوما بجود تطرد الفقر والجدبا هو من قصيدة لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين
يمدح بها سيف الدولة الخيل بالخاء المعجمة المفتوحة والياء الساكنة جماعة الفرسان وتطرد مضارع من الطرد وهو بالمهملات
بمعنى المنع قوله الروم اي جنده والجود السخاء والجدب بالجيم والدال المهملة والموحدة كفلس القحط ونقيض الخصب يعني پس روزى
سپاه اند كه منع ميكنند لشكر روم را از اين جماعت و روزى بواسطه بخشش كه منع ميكند پريشاني و قحط را از ايشان مطول في
احوال المسند اليه شاهد در تنكير اوردن غير مسند اليه است در هر دو موضع بجهة تقليل اي بخيل قليل وبجود قليل فيها
خطوط من سواد وبلق كأنه في الجلد توليع البهق هو من ارجوزة لروبة بن العجاج بن روبة التميمي يصف
فيها مفازة وافراسا اولها وقاتم الاعماق خاوي المخترق مشتبه الاعلام لماع الخفق بكل وفد
الريح من حيث انخرق تنشطته كل مغلاة الوهق الى ان قال فوقها مثل امراس ا
الابق فيها خطوط الخ لواحق الاقراب فيها كالمقق تكاد ايديهن تهوي في الزهق
يحسبن شاما او رقاعا من بنق قد ركب المصنف المصراع الثاني والاول من البيتين فلا تغفل قوله قود بضم
القاف وسكون الواو والدال المهملة جمع اقود وهو من الفرس طويل الظهر والعنق والامراس جمع مرس جمع مرسة وهي بالميم والراء والسين
المهملتين المفتوحتين الحبل والابق بالموحدة والقاف كفرس نوع من الكتان يسمى بالقنب فارسية كنو وهو اسم سبحر والضمير في فيها راجع
الى القود والبلق بالموحدة والقاف كفرس سواد وبياض والتوليع بالواو والعين المهملة تفعيل من ولع اي جعله مخططا و
البهق بالموحدة والقاف كفرس بياض يخرج في عنق الانسان واللواحق بالحاء المهملة والواو والقاف الضوامر من الخيل والاقراب جمع
قرب هو بالقاف والراء المهملة والموحدة كقفل وعنق من لشاكلة الى مراق البطن والمقق بالقافين كفرس الطول الفاحش في دقة ولكن
في كالمقق زائدة اي فيها مقق يعني هستند سب كردن و پشت دراز چه كه مثل ريسمانها كتان و كنو ميباشند كه در انها است خطهاى چند
از سياه و سفيد كه گويا ابخال است در پوست بدن ايشان خطها و نقطها پيسى است و لاغرى ها و باريكيها شكم و كمر ايشان در او باريكى
و درازى فاحش بى اندازه ايست مغني في القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در ضمير كانه است كه راجع بهيچ يك از سه لفظ
سابق بر او نيست بلكه مراد و تقدير كان ذلك است باب القاف بعد الالف قاد المقانب قصى شربها نهل
على الشكيم وادنى سيرها سرع لا يعتقي بلد مسراه عن بلد كالموت ليس له ري ولا شبع
حتى اقام على ارباض خرشنة تشقى به الروم والصلبان والبيع للسبي ما نكحوا والقتل
ما ولدوا والنهب ما جمعوا والنار ما زرعوا الدهر معتذر والسيف منتظر وارضهم
لك مصطاف ومرتبع الابيات من قصيدة لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين يمدح بها سيف الدولة ويذكر قتاله
مع الروم قوله قاد بالدال المهملة ماض من القود وهو نقيض السوق فهو من امام وذلك من خلف والمستتر فيه يرجع الى سيف الدولة والمقانب
جمع مقنب وهو بالقاف والنون والموحدة كمنبر العسكر واقصى الشيء غايته والنهل بالنون كفرس اول الشرب والشكيم بالشين المعجمة كامير جمع شكيمة
وهي كسفينة حديدة اللجام المعترضة في فم الفرس وادنى افعل من الدناءة بمعنى القلة والضعف والسرع كفرس بمعنى السرعة والغرض وصفه
بكمال الجد والسرعة ويعتقي بالعين المهملة والمثناة والقاف مضارع بمعنى يمنع والمسرى كمكرم مكان السير والري بكسر الراء المهملة وتشديد الياء
من الماء كالشبع من الطعام والارباض جمع ربض وهو بالراء المهملة والموحدة والضاد المعجمة كفرس سور المدينة وخرشنة بالخاء والشين
المعجمتين بينهما راء مهملة وفي اخره نون وهاء كمسعدة بلد من بلاد الروم وتشقى بضم المضارعة وسكون الشين المعجمة وفتح القاف مجهول
اي تقتل على يديه اهل الروم والصلبان بالصاد المهملة والموحدة والنون جمع صليب للنصارى والبيع بالموحدة والياء والعين المهملة
جمع بيعة وهي كجيفة الكنيسة واللام للاختصاص والسبي بالسين المهملة والموحدة والياء كفلس الاسر والنهب بالنون والموحدة كفلس

مغني

مطول

لواحق

والتوليع

مغني

باب القاف بعد الالف

الغارة قوله الدهر معتذر ای یعتذر الیک حیث لم یسلم الیک هذه المدینة والسیف منتظر ای ینتظر رجوعک الی قتال الروم والمصطاد بالصاد والطاء المهملتین والقاف المکان الذی یسکن اهل الدار فیه وقت الصیف والمربع بصیغة اسم المفعول الذی یسکن فیه وقت الربیع یعنی کشید سیف الدولة لشکر را بجانب روم لیبر عنه تمام در حالتیکه منتهای اشامیدن انها ابر امانند اول اشامیدنی بود بر اهن دهنه چنانکه اسب آب دهنه آب خورد و مجال بیرون اوردن ان دهنه نبوده باشد وکمتر راه رفتن نهایت سرعت وشدت بود در راه رفتن ومنع نمیکرد او را در رفتن او بروم شهری از شهری دیگر مثل ملک که نبود از برای او سیر ا شدنی و نه سیر او دیگری از طعام تا انکه منزل کرد بر کرد حصارهای شهر خرشنه در حالتیکه کشته شد بدست او اهل روم و در هم شکست بنهای خراب شد کنیسهها و معبد نصاری ومختص اسیر کردن است انچه را که نکاح کرده اند اهل روم ومختص کشتن است انچه را کدرانیده اند زنان ایشان ومختص غارت کردن است انچه را که جمع کرده اند ومختص سوزانیدن باتش است انچه را که زراعت کرده اند وروزگار عذر خواهنده است بسوی تو از تسلیم نکردن این شهر را بسوی تو وشمشیر انتظار کشنده است باز کشتن تو را بسوی قتال اهل روم وزمین این قوم واین شهر از برای تو محل ساکن شدن فصل تابستان است ومحل ساکن شدن فصل زمستان وبهار است در اینجا **مختصر ومطول** فی الجمع والتقسیم من علم البدیع **شاهد** در بودن جمع وتقسیم است در بیت اما جمع پس در قسمت به الروم الخ واما تقسیم پس در للسبی ما نکحوا الخ واین یکی از جمله محسنات کلام است قالت

الا لیتما هذا الحمام لنا الی حمامتنا او نصفه فقد فحسبوه فالفوه کما ذکرت تسعا وتسعین لم تنقص ولم تزد هو من قصیدة للنابغة الذبیانی واسمه زیاد بن معویة یعتذر بها الی النعمان بن المنذر وقد سعی الیه بعض الوشاة بانه هجاه ویصف فیها حال الیمامة وهی جاریة زرقاء وهی امراة یضرب بها المثل فی حدة النظر وکانت تدرک من مسافة ثلثة ایام وقبله **فمن اطاعک فانفعه بطاعته کما اطاعک وادلله علی الرشد ومن عصاک فعاقبه معاقبة تنهی الظلوم ولا تقعد علی ضمد الا لمثلک او من انت سابقه سبق الجواد اذا استولی علی الامد واحکم کحکم فتاة الحی اذ نظرت الی حمام سراع وارد الثمد یحفه جانبا نیق وتتبعه مثل الزجاجة لم تکحل من الرمد قالت الا لیتما الخ فکملت مائة فیها حمامتها واسرعت حسبة فی ذلک العدد نبئت ان ابا قابوس اوعدنی ولا قرار علی زار من الاسد** المستشرفی قالت یرجع الی الیمامة جاریة زرقاء وهی امراة وکانت هذه الجاریة نظرت الی حمام بین جبلین تشرب الماء وجملته ست وستون ولها حمامة واحدة فقالت **لیت الحمام لیه الی حمامتیه او نصفه قدیه تم الحمام میه** وقیل یرجع الی نفس الزرقاء وهو سهو وکلمة الا للتمنی والحمام بفتح الحاء المهملة ذوات الاطواق من الفواخت والقماری انثاه حمامة وقد بمعنی حسب حسبوه بالتشدید والفوه بالفاء بمعنی وجدوه یعنی کفت ان نامه کنیز زرقاء که ارزو میدارم کاش این کبوتران از برای ما بود با یک کبوتر ماده خودم ونصف ان کبوتران پس بس بودمرا پس حساب کردند انرا پس یافتند انرا هم چنانکه کفته بود نود ونه کبوتر که نه کم بود ونه زیاد وعدد ان شصت وشش بوده است ونصف ان که سی وسه است منضم میشود بهم نود ونه میشود وبا کبوتر او تمام میشود عدد ان بصد کبوتر **سیوطی** فی الحروف المشبهة بالفعل **مغنی** فی لیت **شاهد** در الحمام است که بنصب ورفع هر دو روایت شده است بنا بر اعمال لیت وعدم اعمال و**مغنی** فی او **شاهد** در او است که بمعنی واو آمده است ای ونصفه فقد **قطر** فی الحروف المشبهة بالفعل **مغنی** فی ما **شاهد** در لیت است که با وجود دخول ما کافه بر ان عمل کرده است در الحمام بنصب لکن این بنا بر روایت نصب الحمام است با انکه ما زائده غیر کافه است بنا بر قول ابن هشام در مغنی قالت

بنات العم یا سلمی وان کان فقیرا معدما قالت وان هو من ابیات لروبة بن العجاج بن روبة التمیمی کما قیل وقبله **قالت سلیمی لیت لی بعلا یمن یغسل جلدی وینسینی الحزن وحاجة ما ان لها عندی ثمن میسورة قضاؤها منه ومن** قوله سلیمی کسکری اسم امراة وهی التی صغرها الشاعر فی قوله فیما قبله قالت سلیمی کما هو من عادة العرب واللام فی العم بدل من المضاف الیه ای بنات عمی والمعدم بالعین والدال المهملتین وبصیغة اسم الفاعل المفتقر او بصیغة اسم المفعول وهو لا سعة له فی المعاش یعنی کفتند دختران عموی من که ای سلیمی واکرچه بوده باشد ان شوهری که طلب کرده ای از برای خود فقیر وصاحب احتیاج کفت ان سلیمی واکرچه بوده باشد او فقیر راضی هستم باو **سیوطی** فی عوامل الجزم **مغنی** فی حذف الکلام بجملته من باب الخامس **شاهد** در حذف جمله شرط وجزاء است بعد از ان شرطیه ای قالت وان کان کذلک رضیته قالت

سلامة لم تکن لک عادة ان تترک الاعداء حتی تعذرا لو کان قتل یا سلام فراحة لکن فررت مخافة ان اوسرا لم یسم قائلهما قوله سلامة بالسین المهملة کسماحة اسم امراة وسلام مرخمها وان مصدریة وتترک مخاطبة من الترک وتعذر مضارع

مختصر مطول

سیوطی مغنی

مغنی

قطر مغنی

سیوطی مغنی

من اعذر فلان ای صار ذا عذر ولفظ کان تامة بمعنی وجد و واحد خبر مبتداء محذوف ای فهو واحد و فرد متکلم من الفرار ضد
القرار و مخافة مفعول لاجله و اوسر مجهول من الاسر یعنی کفت سلامة که نبود از برای تو عادت اینکه واکذاری دشمنان را
و با ایشان قتال نکنی تا انکه صاحب عذر بوده باشی در عدم قتال کفتم ای سلامة اکر موجود بود کشته شدنی پس ترک کشته
شدن راحتی بود از برای من لکن کریختم از ترس انکه مبادا اسیر کرده شوم پس بوده باشی تو اسیر از برای من فلت و خوار
مغنی فی لو شاهد در اقتران جواب لو با فاء بودن او جملهٔ اسمیه بحذف مبتداء ای فهو راحة قالت له بالله
یا ذا البردین لما غنثت نفسا او اثنین لم یسم قائله البردان تثنیة برد و هو بالموحدة والراء والدال المهملة
کقفل ثوب ینسج بالیمن و غنثت بالغین المعجمة والنون المکسورة والمثلثة مخاطب من الغنث و هو ان تشرب ثم تتنفس و هنا کنایة
عن الجماع یعنی کفت ان زن بانمرد که بخدا قسم ای صاحب دو برد یمانی طلب میکنم از تو چیزی را مکر انکه جماع کنی با من یکنفس کشیدن یا دو
نفس مغنی فی لما شاهد در لما است که از برای استثناء امده است و داخل شده است بر فعل ماضی لفظا که در معنی
مستقبل است نظر بانکه تقدیر چنین است که ما اسئلك الا ان تجامع نفسا او نفسین قالت له وهو بعیش ضنك
لا تکثرن لومی وخلی عنك لم یسم قائله قوله و هو بعیش ای وهو یعیش بعیش ضنك و هو بالضاد المعجمة والنون و
الکاف کفلس الضیق فی کل شیء واللوم بالفتح العذل وخلی بالخاء المعجمة امر من التخلیة بمعنی المتارکة ای اجعل مکانك خالیا عنك یعنی
ابعد عنی یعنی کفت ان زن بانشوهر خود و حال انکه او زندگانی میکرد بزندگانی تنك و ناخوشی که ایا بادا بسیار بسخن خود
با من در وقتیکه سرزنش میکردم تو را در اسراف کردن در امر معاش و نفقهٔ عیال اکر تسبیبا مکن سرزنش مرا او دور شو از من مغنی
فی الجملة الواقعة مفعولا من باب الثانی شاهد در بودن مصراع ثانی جملهٔ حکایت کرده شده بقول محذوف نظر
بانکه تقدیر چنین است که قالت له اذکر قولك لی اذ الومك فی الاسراف فی الانفاق لا تکثرن لومی الخ قالت وکنت رجلا
فطینا هذا لعمر الله اسرائینا هو لاعرابی صاد ضبا واتی به الی امرأته فقالت هذا واشارت به الیه لعمر الله اسرائین الفطن
بالفاء والطاء المهملة والنون فعیل من الفطنة وهی الذکاء وجودة الفهم واسرائین بالنون لغة فی اسرائیل ای مما مسخ من بنی اسرائیل
یعنی کفت ان زن و حال انکه بودم من مرد زیرکی که این سوسمار اسرائیلی است بذات خدا قسم که از جملهٔ چیزهائی که مسخ شده است از بنی اسرائیل
سیوطی فی افعال القلوب شاهد در قالت بصیغهٔ ماضی است که مثل ظننت است در اینکه نصب داده است دو مفعول
که یکی هذا و دیکری اسرائینا بوده باشد بنابر لغت سلیم قال لی ان رقیبی سیئ الخلق فداره قلت دعنی
وجهك الجنة حفت بالمکاره هو لصاحب بن عباد الرقیب بالراء المهملة والقاف والموحدة کامیر اراد به هنا الحارس و
الخلق بالضم الطبیعة و دار امر من المداراة و دعنی امر بمعنی اترکنی و حفت بالحاء المهملة والفاء المشددة مجهول بمعنی احیطت و
المکاره جمع مکروه وهو الذی یکرهه الطبع یعنی کفت ان پسر بمن که بد رستیکه پاسبان من کج خلق است پس مداراة و نرمی بکن با او
کفتم من که واکذار مرا روی تو مثل بهشت است که احاطه کرده شده است بناخوشیها پس لازم دارد تحمل شدن من ناخوشیها را از
رقیب تو مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد در اقتباس نمودن شاعر است فقرهٔ الجنة حفت بالمکاره در شعر خود را از
حدیث حفت الجنة بالمکاره وحفت النار بالشهوات قال لی کیف انت قلت علیل سهر دائم و حزن طویل لم یسم
قائله قوله کیف انت ای فی ای حالة انت والعلیل بالعین المهملة کفعیل من تقبض جلده من مرض و السهر بالمهملة کفرس مصدر سهر
فلان کفرح ای لم ینم لیلا والدائم فاعل من الدوام والحزن بالضم الهم والطویل بمعنی الکثیر یعنی کفت ان مرد بمن که در چه حالت هستی
چکونه کفتم که من بیمار و ناتن درست هستم و از برای من است بیخوابی همیشکی و اندوه بسیار مختصر و مطول فی احوال المسند الیه
شاهد در حذف مسند الیه است از سر علیل ای انا علیل بجهة احتراز از عبث و تخییل عدول بسوی اقوی دلیلین که عقل و نقل بوده
باشد مختصر و مطول فی الفصل والوصل شاهد در فصل و مستانفه اوردن جمله است که مصراع ثانی بوده باشد نسبت
بکلام سابق باعتبار بودن سوالی که متضمن است انسوال را کلام سابق از سبب حکم که مرض بوده باشد مطلقا قالوا ابو الصقر
من شیبان قلت لهم کلا لعمری ولکن منه شیبان وکم اب قد علا بابن ذری حسب کما علت برسول الله
عدنان هما من قصیدة لابن الرومی المکنی بابی العباس یمدح بها ابا الصقر وهو بالصاد والراء المهملتین بینهما قاف کفلس کنیة رجل
وشیبان بالشین المعجمة والیاء والموحدة کسکران ابو قبیلة من بکر واراد به هنا قبیلة وعلا بالعین المهملة ماض بمعنی ارتفع والذری بضم
الذال المعجمة وفتح الراء المهملة مقصورا جمع ذروة وهی بالضم وبالکسر اعلی الشیء والحسب بفتحتین ما یعده الانسان من مفاخر ابائه و
عدنان بالمهملتین والنونین کسکران ابو قبیلة اخری وهو ابو معد واراد به هنا قبیلة یعنی کفتند جماعت که ابو الصقر از قبیلهٔ
شیبان است کفتم من بایشان که نه چنین است هر اینه بجان خود قسم ولکن از ابو الصقر اند قبیلهٔ شیبان و چه بسیار پدری که بسبب پسر

مغنی

مغنی

مغنی

سیوطی

مختصر مطول

مطول مختصر

بلند مرتبه شده است بواسطهٔ پسر اند حسب همچنانکه بلند مرتبه شدند بواسطهٔ رسول خدا قبیلهٔ عدنان که اجداد و پدران
رسول خدا بودند **مغنی** فی اثناء **شاهد** در دلالت نمودن مضمون این بیت است بر اینکه کاهی جد و پدر بواسطهٔ فرزند
بزرگی و سیادت می‌رسند **قالوا أخفت فقلت إن وخيفتي ما إن تزال منوطة برجائي** لم يسم قائله
الهمزة للاستفهام وخفت مخاطب من الخوف بمعنى الخشية وإن حرف تصديق بمعنى نعم والواو للحال وكلمة إن بعد ما زائدة و
المنوطة بالنون والطاء المهملة مفعول بمعنى المعلقة أي المربوطة والرجاء ضد الياس **يعنى** ان خوفی و رجائی مقارنان **يعنى**
گفتند آن جماعت که آیا ترسیدی پس گفتم بلی ترسیدم و حال آنکه ترسیدن من همیشه بسته شده است بامید و اراده من و مراد اینست که
ترس و امید من مقرون شده‌اند **مغنی** فی حذف الکلام بجملته من باب الخامس **شاهد** در حذف جمله است بعد از ان
حرف تصدیق که بمعنی نعم است ای فقلت نعم خفت وخيفتي **قالوا اقترح شيئاً نجد لك طبخه قلت اطبخوا لي**
جبة وقميصاً هو من بيتين لأبي الرقعمق وكان له أربعة أصحاب اجتمعوا يوماً وأرسلوا إليه أن ائتهم وإن تشتهي
طعاماً يطبخونه وكان عرياناً ليس له ثوب يستره وكان الوقت بارداً فكتب إليهم هذين البيتين وقبله **اخواننا عزموا ا**
الصبوح بسحرة فأتى رسولهم إلي خصيصاً فأرسل إليه كل واحد منهم خلعة وعشرة دنانير فلبس احدى الخلع
وسار إليهم قوله اقترح بالقاف والمثناة والراء والحاء المهملتين امر من الاقتراح وهو السؤال من غير روية وفكر قوله شيئاً اى من الاطعمة
ونجد متكلم مع الغير من الاجادة وهو بالجيم والدال المهملة بتحسين الشئ والضمير في طبخه للشئ واطبخوا هنا بمعنى خيطوا والقميص السربالة
يعنى گفتند یاران من که طلب کن و برگزین چیزی را از خوردنیها تا آنکه نیکو کنیم از برای تو پختن او را گفتم من که بدوزید از برای من
جبه و پیراهنی را **مختصر مطول** فی المشاكلة من علم البديع **شاهد** در بودن مشاکلت در بیت باعتبار ذکر نمودن
شاعر خیاطت جبه و قمیص را بلفظ طبخ در قلت اطبخوا الخ و قوع الکلام در مقام صحبت طبخ طعام **قالوا خراسان اقصى**
ما يراد بنا ثم القفول فقد جئنا خراسانا هو من قصيدة لعباس بن الاحنف انشدها للرشيد بعد ما سافر
معه من العراق الى خراسان وطال مقامه فيه وشوق الى وطنه قوله خراسان بلاد معروفة واقصى الشئ غايته ومنتهاه ومكانته وبراد مجهول
بمعنى يقصد والقفول بالقاف والفاء المضمومتين والواو الساكنة بمعنى الرجوع **يعنى** گفتند آن جماعت که خراسان دورترین مکانیست
که اراده شده است بما رفتن بآنجا را پس بازگشتن از آنجا بعراق هرگاه چنین است امر پس بتحقیق که آمده‌ایم ما خراسان را پس چرا
رخص نمیکند رشید ما را که باز گردیم بوطن خود که شهر عراق بوده باشد **مطول** فی الایجاز والاطناب والمساواة **شاهد** در
بودن فاء در فقد جئنا است فاء فصیحه بتقدیر شرط ای اذا کان کذلک فقد جئنا خراسان **قامت تظللني من الشمس نفس**
اعز علي من نفسي قامت تظللني ومن عجب شمس تظللني من الشمس هما لابن العميد المكنى بابي الفضل قاله في غلام حسن
قام راسه يستره من الشمس قوله تظللني بضم المضارعة وفتح الظاء المعجمة واللام الاولى مشددة اى تلقى علي الظل من حرارة الشمس و
نفس فاعل قامت والاعز افعل من العز خلاف الذل ومن عجب خبر مقدم وشمس مبتدأ مؤخر والجملة بعده صفة له وروى بيت الثاني مكذا
كم قلت **واعجب من عجب شمس الخ** **يعنى** ایستاد تا آنکه سایه بیندازد بر من از گرمی آفتاب نفسی که عزیزتر است بر من
از نفس من ایستاد تا آنکه سایه بیندازد بر من و از جملهٔ تعجبات آفتابی که این صفت دارد که سایه می‌اندازد بر من از حرارت آفتاب **مختصر**
مطول فی الاستعارة **شاهد** در صحت تعجب است در بیت بجهت ادعا نمودن شاعر باینکه مشبه از جنس مشبه به است که شمس بوده
باشد **قامت بها تنشد كل المنشد وابتصلت بمثل ضوء الفرقد** لم يسم قائله يصف بقرة وحشية في طلب
ولدها المستتر في قامت وفي ابتصلت للبقرة الوحشية والضمير في بها للبقعة وتنشد بالنون والثاء المعجمة والدال المهملة مضارع نشد
الضالة اى طلبها وعرفها والمنشد بصيغة المفعول مصدر ميمي منه والمفعول من تنشد وابتصلت محذوف اى ولدها والفرقد بالفاء
والراء والدال المهملة بينهما قاف كجعفر واحد الفرقدين وهما نجمان معروفان اى بمثل اتصال ضوء الفرقدين **يعنى** ایستاد آن گاو وحشی
که طلب میکرد بچه خود را همه طلب کردن را و متصل بچه خود را مثل متصل بودن روشنائی دو ستاره فرقدین **تصریح** فی المعتل
شاهد در ابتصلت است که علامه یاء او را ابدال کرده است از تاء در اتصلت و بدل از تاء او نکرده است بنابر آنکه در اصل واتصلت
بوده است **فقد اترك القرن مصفراً اناملة كأن أثوابه مجت بفرصاد** هو من ابيات لأبي ذؤيب الهذلي وا سمه
خويلد بن خالد بفتح بها وقبله **لا اعرفنك بعد الموت تندبني وفي حياتي ما زودتني زادي اذهب**
اليك فاني من بني اسد اهل القباب واهل الجود والنادي فقد اترك الخ أو جرة ونواجي الخيل
معلمة سمراء عاملها من خلفها بادي قوله اترك متكلم من الترك والقرن بالقاف والراء المهملة والنون كحبر كفو المرء في
الشجاعة وقرينه في القتال والمصفر اسم مفعول من الاصفرار والانامل بالنون جمع انملة وهي اطراف الاصابع واصفرارها كناية

مغنی
مغنی
مختصر مطول
مطول
مختصر مطول
تصریح

عن الموت لان الانسان اذا مات تصفر انامله او بحت بالجيم المشددة وتاء التانيث مجهول بمعنى ترششت قوله بفرصاد اى بماء مرصاد
وهو بالفاء والمهملات كسوداء التوت وصبغ احمر معروف وهو كناية عن القتل وترشش الدم على اثوابه بسببه يعنى چه بسيار اكبرها
همتا خود را در شجاعت مرده و زرد شده سر انكشتان او كه كويا جامها او ريخته شد بود و ترشش شده بود بر او باب توت سرخ
و مراد خون او است و اين كنايه است از كشته شدن او مغنى في قد شاهد در قد است كه مرادف بمعنى است و از براى تكثير آمده است

قد اشهد الغارة الشعواء تحملنى جرداء معروقة اللحيين سرحوب هو من ابيات لعمران بن ابراهيم الانصارى
وقيل لغيره وبعده كان صيادتها اذ قام يلجمها قعو على بكرة زوراء منصوب اذا ابتصرها
الراوون مقبلة لا حث لهم غرة منها وتجنيب قوله اشهد متكلم من الاشهاد بمعنى الاحضار والغارة اسم للاغارة
وهى دفع الخيل على من تريد اخذه وقتله والشعواء بالشين المعجمة والعين المهملة والواو والمد الماشية المتفرقة وفى القاموس شجرة
شعواء منتشرة الاغصان وجرداء بفتح الجيم وسكون الراء المهملة والدال المفتوحة المهملة والمد كحمراء مونث اجرد وهو من الفرس رقيق
الشعر قصيره هو صفة لموصوف محذوف اى فرس جرداء والمعروقة بالمهملة والقاف قليلة اللحم واللحيين تثنية لحى وهو منبت اللحية
من الانسان والسرحوب بالمهملات والموحدة كعصفور الطويلة على وجه الارض يعنى چه بسيا حاضر شدم غارتها را كه اين صفت
داشت كه متفرق و پراكنده بود كه بر ميداشت مرا اسبى كه مويهاى كوتاه موئى كه كم كوشت بود دو طرف رويهاى او و دراز بود قد او بر روى زمين

مغنى في قد شاهد در آمدن قد است از براى تكثير و بودن او مرادف با ربما قد اصبحت ام الخيار تدعى على
ذنبا كله لم اصنع من ان رأت راسى كراس الاصلع ميز عنه قنزعا عن قنزع جذب
الليالى ابطئى او اسرعى قرنا اشيبه وقرنا فانزعى افناه قيل الله للشمس اطلعى حتى اذا وارك
افق فارجعى حتى بدى بعد الشحام الافرع جر بكرش الاحرج الهجنع يمشى كمشى الاهدء المكنع
يا بنة عما لا تلومى واهجعى الابيات اول ارجوزة لابى النجم العجلى قالها فى زوجته ام الخيار وكانت ابنة عمه ايضا وبعده
الم يكن يبيض ان لم يصلع ان لم يصبنى قبل ذاك مصرع افناه ما افنى ايادا فاربعى و
قوم عاد قبلهم وتبع لا تسمعينى منك لوما واسمعى ابهات قلا تطلعى هى المقادى
فلوا وادعى لا تطمعى ولا تروعينى ولا تروعى واستشعرى الياس ولا تفجعى فذلك
خير لك من ان تجزعى فتحبسى وتشتمى وتوجعى قوله ام الخيار بالخاء المعجمة والياء والراء المهملة ككتاب كنية زوجته
وكله مبتداء ولم اصنع خبره والجملة صفة ذنبا وتدعى مضارع من الادعاء واراد بالذنب الشيب وغيره من موجبات الشيخوخة كالضعف
والعجز ومن تعليلية والاصلع بالمهملتين كاحمد الذى ليس على مقدم راسه شعر ومتز ماض بمعنى فصل وفرق والقنزع فى الموضعين بالقاف
والنون والزاء المعجمة والعين المهملتين كقنفذ الشعر المجتمع فى نواحى الراس وكلمة عن ثانيا بمعنى بعد وجذب الليالى بالجيم والذال
المعجمة والموحدة ذهابها واختلافها وابطئى واسرعى امران بمعنى المضارع تبطئ وتسرع وهما من البطؤ والسرعة ضدين والقرن بالقاف
والراء المهملة والنون كفلس الخصلة من الشعر واشيبه متكلم من الشيب وهو بالفتح بياض الشعر وانزعى بالشاة والمهملتين امر من النزع وهو
كفرس الاسراع الى الشر والامتلاء وافناه بالفاء والنون ماض من الافناء وهو بمعنى الغرد الهرم وضد الابقاء والضمير فيه للراس لكن
المراد شعره والقيل بالكسر بمعنى القول والمراد الامر والارادة ووارك بالواو والراء المهملة ماض بمعنى ستر والخطاب فيه للشمس والافق
بالفاء والقاف كقفل ناحية السماء والمراد هنا المغرب قوله فارجعى الى المشرق وبدا ماض بمعنى ظهر والشحام بالمعجمتين كسحاب البياض
فى الشعر والافرع بالقاف والمهملتين كاحمد من ذهب شعر راسه جر بالجيم والراء المهملة ماض من الجر بمعنى الجذب والكرش بالراء المهملة و
الشين المعجمة كجر مصدر كرش الجلد اذا انقبض والاحرج بالمهملتين والجيم صاحب الضمور والهزال والهجنع بالهاء والجيم المفتوحتين والنون
المشددة والعين المهملة الشيخ الاصلع والاهدء بالدال المهملة والهمزة كاحمد الذى يمشى على سكون وطمانينة والمكنع بالنون المشددة
والعين المهملة كمعظم المنقبض والشيخ واراد بابنة عمه زوجته ام الخيار وتلومى مضارع من اللوم بمعنى العذل واهجعى بالجيم والعين المهملة
امر من هجع بمعنى نام يعنى بتحقيق كه صبح كردم ام الخيار كه ادعا ميكرد بر من كناهانى چند را كه اين صفت داشت كه هر يك ازانها
از انكرده بودم از جهة انكه ديد سر مرا در حالتيكه مثل سر كسى بود كه پيش سر او موى نداشته باشد و جدا كرد از ان سر من موهاى جمع
شده در اطراف انرا بعد از موهاى جمع شده در اطراف ديكران كذشتن روزكارى كه كهنه شد بود در حق او كه بطريق كندى يا
بطريق سرعت و شتاب و دسته از موى را سفيد ميكنم من و دسته ديكر را پس بسرعت سفيد كن انرا و پير و فنا بود كرد ان موى سر را
امر كردن خداوند بخورشيد كه طلوع بكن تا انكه بپوشاند و پنهان سازد نور را مغرب پس بكرد بسوى مشرق خود تا انكه ظاهر شد
موى بعد از سفيد شدن و بطرف شدن و كشيد و اورد هم كشيد كى و خشكى پوست بدن مرد لاغر پير را كه راه ميرود مثل آرام

مغنى

مغنى

رفتن مرد صاحب سکون وارای که هم کشیده باشد عصای او وخم شده باشد که اوای خرعوی من سرزنش مکن وبخواب فطرو
سیوطی فی المنادی شاهد در ثبوت الف عما است که منادی مضاف بیاء متکلم است چون در اصل عمی بوده است یا او را قلب
کردند بالف عما شده است مغنی فی کل مختصر مطول فی احوال المسند الیه شاهد در لفظ کله است که چون مقدم
شده است بر نفی که لم اصنع بوده باشد وعمل نکرده است دراو فعل منفی که لم اصنع بوده باشد نظر بانکه مفید بر لم اصنعه است
شامل شده است نفی او هر فردان از افراد مضاف الیه را که ضمیر راجع بدنبا بوده باشد وافاده کرده است نفی اصل فعل را از هر
فرد مختصر مطول فی الاسناد الخبری شاهد در بودن اسناد میز است بحذب للیالی مجاز بقرینه بعد که افاده است
نظر بانکه نسبت فانی کردن را بجذاوند داده است نه بروزگار مغنی فی تنبیه من باب الخامس شاهد در حذف ضمیر مفعول
است از اصنع برخلاف مقتضی دو شرط مذکور بجهت ضرورت ای لم اصنعه قد اصبحت بقرقری کوانسا فلا تلمه ان
ینام البائسا لم یسم قائله المستتر فی اصبحت للظبیة والقرقری بالقافین المفتوحتین والرائین المهملتین الساکنة مقصور القاع
الاملس واسم موضع والکوانس بالواو والنون والسین المهملة جمع کانس یقال کنس الظبی اذا دخل فی کناسه فهو کانس وتلمه مضارع من
اللوم بمعنی العذل والبائس بالموحدة والهمزة والسین المهملة الشدید الحاجة واراد به هنا الصیاد فی الشدة احتیاجه وحرصه الی الصید یعنی
بتحقیق که صبح کرد آن آهوی در قرقری که پنهان وداخل شوند بوده خانهای خود را پس سرزنش مکن صیاد را بواسطه خواب کردن مغنی
فی المواضع التی یعود الضمیر فیها علی ما تأخر عنه وفیما افترق فیه عطف البیان والبدل من باب الرابع شاهد در ذکر ضمیر در تلمه است قبل
از مرجع او که البائس بوده باشد لفظا ورتبة وکسائی توجیه کرده است آن را باینکه ان ینام البائس صفت است از برای ضمیر در تلمه است و
چون که مقام مقام ترحم است جایز است موصوف واقع شدن ضمیر وسیبویه قائل شده است باضمار فعل ای ادم وقول اصح آنست
که اضمار قبل الذکر در شعر جایز است قد اوبیت کل ماء فهی ضاویة مهما تصب افقا من بارق تشم
هو من قصیدة لساعدة ابن جویة الهذلی وقبله ولا صوار مذرات مناسجها مثل الفرید الذی یجری
من النظم ظلت صوافن بالارزان صاویة فی ماحق من نهار الصیف محتدم
قوله اوبیت بالواو والموحدة والیاء وتاء التانیث مجهول ای جعلت ظلمای ای تکره کل ماء والمستتر فیه للتامة والضاویة بالضاد المعجمة والواو
والیاء من ضوی بمعنی هزل وضعف وتصب مضارع مجهول من الاصابة بمعنی الوصول والافق بالفاء والقاف کعنق ناحیة السماء والبارق
السحاب ذو برق وتشم بالشین المعجمة مضارع شام فلان البرق ای انظر الی سحابه این تقصد وابن تمطر یعنی بتحقیق که کردیده است آن
شتر که ناخوش میدارد هر آبی را پس لاغر وضعیف است هر زمان که برسد کناری از آسمان ابر صاحب برق انتظار میکشد آن
شتران ابر را که به بیند که بکجا میبارد تا آنکه باشامد آب باران آن ابر را مغنی فی مهما شاهد در مهما است که حرف شرط واقع
شده است مثل ان شرطیه وجزم داده است فعل ابر شرط وجزاء بودن که تصب وتشم بوده باشد باسقاط یاء از آن دو بواسطه جزم
وبدلیل آنکه محل اعرابی ندارد قد بت احرسنی وحدی ویمنعنی صوت السباع به یضبحن والهام هو من قصیدة
للنمر بن تولب لعکل الصحابی المکنی بابی کاهل وقبله ومنهل لا ینام القوم حضرته من المخافة اجن ماؤه
طامی قوله بت متکلم من البیتوتة واحرس متکلم من الحراسة وهی بالمهملات کتابة الحفظ ودفع الاذیة ووحدی حال ای منفردا وهو
بمعنی ای عن اذیة المودی وصوت السباع فاعله ویضبحن بالضاد المعجمة وفتح الموحدة والحاء المهملة مضارع من الضبح وهو الاصاحة
والتصویت وصوت اصوات الخیل اذا عدون والهام جمع هامة وهی طیر اللیل یعنی بتحقیق که شب را بروز آوردم که پاسبانی میکردم
خود را در حالت تنهائی ومنع میکرد مرا از اذیت اذیت رساننده صدای درندگان وصدای مرغان در شب که صدا میکردند
در حوالی آن آب که مغنی فی علی شاهد در احرسنی است که ضمیر فاعل ومفعول و یکنفر است که خود شاعر بوده باشد وحال
آنکه این حکم مختص بظن بوده نه بافعال دیگر قد جعل النعاس یغرندینی اطرده عنی ویسرندینی لم یسم
قائله النعاس بالنون والعین والسین المهملتین کغراب قبل النوم ویغرندینی بنون الوقایة ویاء المتکلم مضارع من الاغرنداء وهو بالغین
المعجمة والراء والدال المهملتین بینهما نون وفی آخره مد غلبة النوم وبمعناه ووزنه وحروفه یسرندینی الا السین المهملة مکان الغین
منه واطرد متکلم من الطرد وهو بالمهملات بمعنی النوم یعنی بتحقیق که کردیده است چرت وپینکی که بالا میبرد مرا وغالب میشود
شود بر من منع میکنم آن را از خود وباز غالب میشود بر من مغنی فی الامور التی لا یکون الفعل معها الا قاصرا من باب الرابع
شاهد در متعدی است شدن یغرندینی ویسرندینی است بر سبیل ندرت باعتبار آنکه هر دو از باب افعنلی هستند
ولازم است لازم بودن فعل از آن باب فقد احلک ذا المجاز وقد اری وابی مالک ذا المجاز بدار
لم یسم قائله وبعده الا الدار کم بذی نفر المحی هیهات ذی نفر من المزدار القد کفرس لفضاء

ابن الخطاف

سیوطی

مغنی مختصر مطول مغنی

مغنی

مغنی

نسخه بدل ... تغییر ترتیب

مغنی

مغنی

مغنی

واحلّت بالحاء المهملة واللام المشددة ماض بمعنى استقرّت وذو المجاز بالجيم والزاء المعجمة موضع بمنى كان به سوق الجاهلية وادى
مجهول بمعنى الظن بصيغة المعروف كما هو القياس فيه والواو للقسم واتى بتشديد الياء قوله بدا اى بدا لصالح لا ابقال لك يعنى
حكم خداوندى که این صفت دارد که مغلوب میشود قرار داد نوار در ذا المجاز و بتحقیق که گمان میکنم قسم بپدرم که نیست از
برای تو در ذا المجاز خانه که صلاحیت داشته باشد از برای تو و لایق باشد شان تو را جامی فی المجرورات شاهد
در ابی است که لام الفعل او که واو است تا شده است و قلب شده است بیاء و در یاء متکلم ادغام شده است مغنی فی مسوغات
الابتداء بالنكرة من باب الرابع شاهد در وقوع قدد نکره است مبتدا باعتبار تخصیص یافتن او بصفة مقدّا ای قدد کلا
یغالب قد سالم الحيّات منه القدما الافعوان والشجاع الشجعما هو من ارجوزة لابی حيّان
الفقعسی يصف فيها عبدا من بنی عبس بغلظة القدم وقيل لغيره وقبله يحسبه الجاهل ما لم يعلما شيخا
على كرسيه معمّما لو انه ابان او تكلما لكان اياه ولكن اعجما انعت ذا اصبعه ملوما
عبد كرام لم يكن مكرما عذبه الله بها وارغما وليذجى عنسه فى الغز زما قد سالم الخ
وذات قرنين ضموزا ضرزما قوله سالم بالسين المهملة ماض من باب المفاعلة من السلامة وهى البراءة من
العيوب والآفة والحيّات بالفتح جمع حيّة والافعوان كعنفوان ذكر الافاعى والشجاع بالشين المعجمة والجيم والعين المهملة كغراب
ككتاب الحيّة او الذكر منها والشجعم كجعفر الجرئ المتسلط من الحيّات والميم فيه زائدة يعنى بتحقيق که سلامت گذارد ند
ماران از ان مرد قدم او را ماران بزرگ و ماران صاحب جرات پر قوت مغنى فى اخر الكتاب شاهد در منصوب بودن
فاعل و مفعول است باهم که الحيّات و القدم بوده باشد قد سقيت آبالهم بالنار والنار قد تشفى من
الاوار لم يسم قائله قوله سقيت بمجهول من السقى بمعنى الشرب والابال بالمد الموحدة جمع ابل واراد بالنار الرسم بحديدة حمى فى النار
وتشفى بالشين المعجمة والفاء مضارع من الشفاء وهو الدواء والبرء من المرض والاوار بالواو والراء المهملة كغراب حرارة العطش
اى قد برأت السقى بسبب الوسم بحديدة حمى فى النار يعنى بتحقيق که آب داده شد شتران ایشان با هن داغ شده در آتش منع
کرده شد ند از آب بواسطه داغ شدن و آتش گاهی شفا میدهد تشنه را از حرارت تشنگی مغنى فى الباء شاهد در
بودن باء در بالنار از برای سببیت ای بسبب النار قد طلبنا فلم نجد لك فى السودد والمجد والمكارم
مثلا هو من قصيدة لابى عبادة البحترى واسمه سامراء اوّل المصراع الثانى الدال الاولى من السودد وهو بالمهملات والهمزة
كقنفذ السيادة ونجد متكلم مع الغير من وجده اى ادركه والمجد بالجيم والدال المهملة كفلس الكرم ونيل الشرف والمكارم جمع مكرمة
هى بفتح الميمين بينهما كاف ساكنة وراء مهملة مضمومة وفى اخره هاء فعل الكرم يعنى بتحقيق که طلب کردیم از برای تو مثل و مانندی را
پس نیافتیم از برای تو در بزرگی و کرامت و کسب کردن کارهای نیک و بخشش مثل و مانندی را مختصر و مطول فى احوال
متعلقات الفعل شاهد در حذف مفعول طلبنا است ای طلبنا لك مثلا فلم نجد بجهة اراده نمودن ذکر ان مفعول ثانیا
بر وجهیکه متضمن باشد وقوع فعل طلب را بر صراحت لفظ مفعول باعتبار کمال عنایت بواقع شدن فعل بر مفعول قد عجبت
منى ومن يعيليا لما رأتنى خلقا مقلوليا لم يسم قائله المستتر فى عجبت للمرأة ويعيلى تصغير يعلى النكرة
وهو بالياء والعين المهملة كيحيى اسم رجل والخلق بالخاء المعجمة والقاف كفرس صفة مشبهة من خلق ثوبه اذا بلى ودرس والمقلولى
بالقاف المتجافى والمستوفز وهو اسم فاعل من اقلولى فلان فى امره اذا انكمش واسرع فيه غير مستقر يعنى بتحقيق که تعجب کرد از
زن از من و از یعیلی چونکه دید مرا پریشان و هراسان و شتاب کننده در امر خود سیوطى فى ما لا ينصرف شاهد در حرکت
دادن یاء اخر یعیلیا است بجهة ضرورت و عدم تنوین آن بجهة منع صرف قد علمت سلمى وجاراتها ما قطر
الفارس الا انا هو من ابيات لعمرو بن معدكرب الزبيدى المذحجى انشدها حين حمل مرزبان يوم القادسية فقتله وقيل
لغيره وقبله المم بسلمى قبل ان تظعنا ان لسلمى عندنا ديدنا قد علمت الخ شككت بالرمح
حيازيمه والخيل تعدى زيما بيننا قوله سلمى كسكرى اسم امرأة واراد بجاراتها النساء اللاتى يجدنها وقطر بالقاف
والطاء المشددة والراء المهملتين ماض يقال طعنه فقطره اى القاه على احد قطريه اى جانبيه واراد بالفارس مرزبان قوله انا بالشباع
فتح النون للقافية يعنى بتحقيق که دانست سلمی و زنانیکه در جوار او بودند و در خدمت او بودند که بپهلو نینداخت سوار را احدی مگر
من مغنى فى ما شاهد در منفصل آوردن ضمیر است بعد از الا که انا بوده باشد بجهة ضرورت قد قلت لما
اطلعت وجناته حول الشقيق الغض روضة آس اعذاره الساری العجول توقفا ما
فى وقوفك ساعة من باس لم يسم قائلها لكن المصراع الثانى من البيت الثانى صدر بيت لابى تمام الطائى

مغنى

مغنى

مغنى

مغنى

مختصر و مطول

سیوطى

مغنى

تعیض

تقضے ذمام الاربع الادراس قوله اطلعت ای اخرجت والوجنات بالواو والجيم والنون كقصبات جمع جنة كعرصة وهي ما
ارتفع من الخد والشقيق بالشين المعجمة والقافين كريم زهر احمر معروف واراد به هنا خد المعشوق والغض بالغين والضاد المشددة
المعجمتين الطری الناعم والروضة البستان والآس بالمد معروف واراد بروضة الآس خط العذار والهمزة للنداء والعذار بالعين و
الراء المهملتين بينهما ذال معجمة ككتاب جانبا اللحية والتسآء بالمهملتين بمعنى الذاهب والعجل بالعين المهملة والجيم كعجول المسرع وتوقفاً
مفعول مطلق لفعل محذوف ای توقف توقفاً وما نافية والوقوف بالضم التوقف ومن زائدة والباس بالموحدة والالف
المقلوبة من الهمزة للضرورة والقافية والسين المهملة الضرر قوله تقضي مضارع قضى وطره ای اتمه وبلغه والذمام بالذال المعجمة ككتاب
هنا بمعنى الحق والحرمة والاربع كافلس جمع ربع كفلس وهو المنزل والادراس بالمهملات جمع درس هو البالي يعنی بتحقيق كه گفتم من
چونکه بیرون آورد گونهای او در اطراف گل شقایق تازه و مراد رخ نرم اوست چمن مورد سبز او مراد خط ریش اوست که ای خسار
او گرونده بتعجیل بایست ایستادنی و نیست در ایستادن تو یکساعت باکی و ضرری یعنی بجای میآری حق و حرمت منزلهای
کهنه را بواسطه گریستن و دعا کردن بر اهل آن منزلهای **مختصر مطول** في المعانية **شاهد** در تضمین نمودن شاعر
مصراع اول شعر ابی تمام را در آخر بیت ثانی خود **قد قيل ذلك ان حقاً وان كذبا فما اعتذارك من**
قول اذا قيلا هو من ابيات للنعمان المنذر المكنى بابی قابوس يخاطب بها ربيع بن زياد العبسي وقصتها ان ربيع ابن زياد وعامراً و
عوفاً وشماساً وسهيلاً وقلابة ولبيداً دخلوا على النعمان المنذر في طلب عطاء فعظم النعمان من بينهم ربيعاً فكان يأكل معه ويشرب فدخلوا
يوماً اصحاب الربيع على النعمان وكان الربيع حاضراً في مجلسه فزجر الربيع اصحابه وقال لهم قولاً قبيحاً فخرجوا مغضبين فقال لبيد لاصحابه
لا تخربوا فاني سأفتري عليه افتراء عظيماً حتى يخرجه النعمان من عنده فلما كان غداً دخلوا على النعمان فوجدوا ربيعاً يأكل مع النعمان
قصعة واحدة فقال لبيد للنعمان أتأذن لي في التكلم فاذن له فانشا لبيد يقول **يا واهب الخير الجزيل من سعة نحن**
بنو ام البنين الاربعة سيوف حق وجفان مترعة ونحن خير عامر بن صعصعة
المطعمون الجفنة المدعدعة الضاربون الهام وسط الخيضعة اليك جاوزنا بلاد
مسبعة نخبر عن هذا خبيراً فاسمعه مهلاً ابيت اللعن لا تأكل معه ان استه من
برص ملمعة وانه يدخل فيها اصبعه يدخلها حتى يواری اشجعه كانه يطلب
شيئاً ضيعه فلما سمعه النعمان رفع يده من الطعام فقال للربيع أكذلك انت فقال واللات لقد كذب ابن الزانية فقال النعمان
لقد خبث على طعامي فقام الربيع وهو يقول **لئن رحلت ركابي ان لي سعة ما مثلها سعة ارضاً و**
طولاً ولو جمعت بني لخم باسرهم ما وازنوا ريشة من ريش سمويلا فابرق بارضك
يا نعمان متكئاً مع النطاسي طوراً وابن نوفيلا ثم قال لا ابرح ارضك حتى تام احدا يبحث عن هذه
الحكاية ويرى اسنے فتعلم ان لبيداً قد كذب وافترى علي للحسد فقال النعمان **شرد برحلك عني حيث شئت**
ولا تكثر ودع عنك الاقاويلا لقد رميت بداء لست غاسله ما جاور النيل
يوماً اهل ابليلا فما انتفاؤك منه بعد ما قطعت هوج المطي به اكناف شمليلا
قد قيل ذلك الخ فالحق بحيث رأيت الارض واسعة فانشر بها الطرف ان
عرضاً وان طولا قوله ذلك اشارة الى مقالة لبيد بان في استه برص ملمعة والكذب ككتف خلاف الصدق
والاعتذار طلب المعذرة **يعنی** بتحقيق كه گفته شده است اینسخن كه در حلقه دبر تو پیسی است كه داخل میكنی در
آن انگشت خود را اگر بوده باشد اینسخن راست و اگر بوده باشد دروغ پس چه چیز است اینسخن عذر خواستن تو از
سخنی هرگاه گفته شود **مغنی** في اما **شاهد** در حذف كان است با اسمش بعد از ان در هر دو موضع و منصوب
بودن حقا و كذبا بر خبریت از برای كان محذوف در دو موضع ای ان كان ذلك حقا وان كان ذلك كذبا **فقد**
كاد يذهب بالدنيا ولذتها موالي ككباش العوس سحاح لم يسم قائله قوله يذهب
بالدنيا ای بزوال عيشها والموالي جمع مولى واراد به هنا الحبيب في المعشوق والكباش بالموحدة والشين المعجمة ككتاب جمع
كبش وهو ككتف معرب چپش ضرب من الغنم والعوس بالعين والسين المهملتين بينهما واو ككفل ضرب من الغنم و
العوس بالعين وهو كبش عوسى والسحاح بالمهملات كرمان جمع ساح وهو فاعل من سح الغنم اذا سمن غاية السمن
يعنی بتحقيق كه نزديك است كه برطرف كنند زندگی دنيا او خوشی آنرا دوستانی چند كه در چاقی مثل چپشهای بسيار بوده
بسيار چاق هستند **نظام** في الاعلال **شاهد** در حركت دادن یاء موالی است با تنوين در حالت رفع بجهة

ضرورت وسلامت وزن شعر **قد کان قومک یحسبونک سیدا واخال انک سید معیون** هو من قصیدة لعباس بن مرداس السلمی قوله یحسبونک من الحسبان بمعنی الظن واخال بکسر الهمزة کما هو الافصح فی استعماله متکلم بمعنی الظن والمعیون بالعین المهملة والیاء والنون مفعول من عنت الرجل ای اصبته بالعین فهو معین **یعنی** بتحقیق که بودند قوم تو که گمان میکردند ترا مرد بزرگوار وگمان میکنم من اینکه بد رستیکه تو بزرگوار هستی چشم زخم رسیده شده ونظر خورده شده **تصریف** فی اسم المفعول من المعتل الثلاثی **شاهد** در خارج شدن معیون از اصل خود بجهة خفت وضرورت نظر بانکه قیاس در او معیون است **قد کان ما خفت ان یکونا انا الی الله راجعونا** هو لبعض اهل المغرب قاله عند وفات بعض اصحابه کلمة کان تامة ای وجد وکذا یکون وما موصولة وخفت متکلم من الخوف بمعنی الخشیة وان مصدریة والراجعون جمع راجع من الرجوع وهو بمعنی العود **یعنی** بتحقیق که موجود واقع شد آنچنان چیزیکه میترسیدم من واقع شدن آن او مرا در مرگ یکی از دوستان او است بدرستیکه ما بسوی خداوند رجوع کننده گانیم **مختصر و مطول** فی الخاتمة **شاهد** در اقتباس نمودن شاعر است مصراع ثانی شعر خود را از قرآن مجید با اندک تغییری از آیه انا لله وانا الیه راجعون **قد کنت احجو ابا عمرو اخا ثقة حتی المت بنا یوما ملمات** هو من ابیات التمیم بن ابی بن مقبل وقال آخر انه لابی شبل واسمه حمل بن خدیج الاعرابی قوله احجو بالحاء المهملة والجیم متکلم بمعنی اعتقد وقیل بمعنی اظن وابو عمرو کنیة رجل والثقة بکسر المثلثة وفتح القاف والهاء الاعتماد والمت بتشدید المیم غائبة من الالمام بمعنی النزول والملمات بکسر اللام وتشدید المیم جمع ملمة وهی بضم المیم الحادثة والنازلة **یعنی** بتحقیق که بودم که اعتقاد داشتم اباعمرو برادر صاحب اعتماد تا آنکه وارد آمد بما در روزی مصیبتها وحوادث چندی پس یاری ودستگیری نکرد ما را او فهمیدم که در برادری ثابت قدم نبوده است **سیوطی** فی افعال القلوب **شاهد** در احجوا که افعال قلوبست وبمعنی اعتقد است ونصب داده است دو مفعول را که یکی اباعمرو دیگری اخاثقة بوده باشد **قد کنت داینت بها حسانا مخافة الافلاس واللیانا** هو لزیاد العنبری وقیل لرؤبة بن العجاج التمیمی وبعده **یحسن بیع الاصل والقنایا** قوله داینت بصیغة المتکلم من المداینة یقال داینته ای اقرضته واقرضنی وداینت فلانا اذا عاملته فاعطیت دینا واخذت بدین ویحتمل ان یکون هنا بمعنی دنت من الثلاثی المجرد یقال دنته اذا اقرضته وهذا هو المعول علیه عند بعض الشارحین والضمیر فی بها للقنیة وهی بالقاف والنون والیاء کغرفة ما اکتسبه الرجل من المال والقنایا جمعه والحسان کشداد اسم رجل ومخافة بالنصب مفعول لاجله وهو کسماحة مصدر میمی بمعنی الخوف والافلاس بکسر الهمزة مصدر افلس الرجل اذا صار مفلسا کانما صارت دراهمه فلوسا او صار الی حال یقال لیس معه فلس فی لم یبق له مال واللیان بالیاء والنون ککتاب کسحاب المطل بالدین ای لاجل افلاس غیر الحسان ومماطلته واراد بقوله الاصل المال الاصیل وهو خلاف القنیة **یعنی** بتحقیق که بودم من که معامله میکردم بواسطه قرض دادن با آنکه قرض میدادم بان مالیکه کسب کرده بودم حسان را بجهة نرسیدن از بیچیز شدن وسرهمبندی غیر حسان هر گاه انما از آبان غیر میدادم ونظر بانکه نیک داد وستد میکند حسان مال اصلی موروثی وما لهائیکه از کسب خود شخص تحصیل نموده باشد ومراد این است که خوش معامله وصاحب اعتبار است حسان **سیوطی** فی اعمال المصدر **مغنی** فی العطف علی المحل من الباب الرابع **شاهد** در اللیان است که عطف شده است بنصب بر محل الافلاس که مضاف الیه اسم مصدر است که مخافة بوده باشد مفعول است از برای او وصاحب مغنی گفته است که جایز است که مفعول معه بوده باشد یا عطف شده باشد بر مخافة بحذف مضاف ای مخافة اللیان **قد مر یومان وهذا الثالی وانت بالهجران لا تبالی** لم یسم قائله قوله مر ماض من المرور والخطاب فی انت للمرأة والهجران بالکسر البعد الفراق وتبالی بضم المضارعة وفتح الموحدة مضارع من المبالاة وهو الاکتراث بالشئ **یعنی** بتحقیق که گذشت دو روز واینروز سیم است در حالتیکه تو با کی نداری بدوری وفراق ما **نظام** فی الابدال **شاهد** در بدل شدن ثاء الثالث است بیاء بجهة ضرورت وملاحظه قافیه ای وهذا الیوم الثالث من الفراق **قدنی من نصر الخبیبین قدی لیس الامام بالشحیح الملحد** هو من ابیات لحمید بن مالک الملقب بالارقط یصف فیها عبد الملک بن مروان بغفادة اصحابه علی نصرة عبدالله بن زبیر وقیل لغیره وبعده **ولا بوبر بالحجاز مفرد ان یر یوما بالفضاء یصطد او ینجحر فالحجر شر محکد** قوله قدنی بمعنی حسبی والنصر العون والخبیبین تثنیة خبیب وهو بالخاء المعجمة والموحدتین کزبیر کراد به عبدالله بن الزبیر المکنی بابی خبیب واخاه مصعب بن الزبیر او ابنه خبیب بن عبدالله وروی ایضا الخبیبین بصیغة الجمع فعلی هذا اراد ثلاثتهم والباء زائدة والشحیح بالشین المعجمة والحائین المهملتین البخیل الذی فی الاصل والملحد بالمهملتین اسم فاعل وهو الجائر المائل عن الحق **یعنی** بس است مرا از یاری کردن عبدالله پسر زبیر

تصریف — مختصر مطول — سیوطی — سیوطی مغنی — نظام

وبرادر او مصعب تیر است مرا نیست اما مراد عبد الملک بن مروان است به بخیل نیست فطرت صاحب جود و بهره ور و بنده از راه حق سیوطی فی نون الوقایة مغنی فی قد شاهد در بودن قد اسم در معنی حسب لکن یکی با نون وقایه و دیگری بدون نون وقایه **قد وردت من امکنة من ههنا ومن هنه ان لم ترقها قمه** لم یسم قائله المستشهد فی وروده للناقة والامکنة جمع مکان ای من اماکن المختلفة وترقها بضم المضارعة وفتح الراء المهملة وتشدید الواو مضارع من الترویة وهی السقی بالماء حتی یشبع قوله قمه ای فما تصنع یعنی بتحقیق که وارد شده اشتر از مکانهای مختلف چند از آن جا و از اینجای اگر سیراب نکنی او را پس چه کار کند اشتر نظام فی الابدال شاهد در بدل آوردن ها است از الف در ههنا وفاء استفهامیه ای ومن هنا وفما تصنع **قد یؤخذ الجار بجرم الجار** لم یسم قائله قوله یؤخذ مجهول من اخذه بذنبه ای عاقبه به والجار بالجیم والراء المهملة الذی یجاور بیتک ویقرب من منازلک والجرم بالجیم والراء المهملة کقفل الذنب یعنی گاه گرفته میشود و عقوبت کرده میشود همسایه بسبب گناه همسایه قطر فی باب النعت مغنی فی القاعدة الثانیة من باب الثامن شاهد در بدل آوردن نمودن مضمون این بیت به جریان حکم بر مجاور شیء بواسطه مجاورت **قصر علیه تحیة وسلام**

خلعت علیه جمالها الایام هو مطلع قصیدة للاشجع السلمی قوله قصر خبر مبتدا محذوف ای هو قصر وهو کقفل البناء العالی والتحیة کتبجیة والسلم مترادفان وخلعت بالخاء المعجمة والعین المهملة ماض بمعنی لبست الایام فاعله وجمالها مفعوله وهو بالجیم وکسحاب الحسن ای اعطاه الایام والبس علیه الجمال والحسن یعنی این عمارت قصریست که بر او باد درود و سلام که پوشانیده است بر این قصر روزگار خلعت نیکوی خود را مختصر مطول فی الخاتمة شاهد در حسن ابتدا نمودن شاعر است در قصیدة خود با این شعر در مقام وصف **قضی الله یا اسماء ان لست زائلا احبک حتی یغمض العین مغمض** هو من قصیدة للحسین بن مطیر الاسدی قالها فی صاحبته اسماء وبعده **فحبک بلوی غیر ان لا یسوؤنی وان کان بلوی اننی لک مبغض** قوله قضی ماض من القضاء بمعنی الحکم واسماء اسم حبیبة الشاعر والخطاب فی احبک لها ویغمض مضارع من الاغماض وهو بالغین والضاد المعجمتین اطباق الجفن علی الجفن ومنه مغمض بصیغة اسم الفاعل واراد به نفسه واغماض العین کنایة عن الموت واراد به الموت کما قال بعضهم وانما نکره للتعظیم ای حتی یطبق اجفان عینی ذلک المغمض العظیم الشان الذی لا بد منه یعنی مقدر کرده است خدا وندای اسما اینکه همیشه من دوست دارم تو را تا آنکه برهم گذارد چشم را چشم برهم گذارنده یعنی تا آنکه بمیرم من سیوطی فی افعال الناقصة شاهد در عمل کردن زایل بصیغه اسم فاعل است نوع عمل کردن زال بصیغه ماضی **قطا قطا بیضک ثنتا وبیضی مائتا** لم یسم قائله قوله قطا بالقاف والطاء المهملة کعصا منادی مرخم بحذف حرف النداء ای یا قطاة یا قطاة وهی کقناة طائر معروف والبیض بالکسر فی الموضعین جمع بیضة وهی للطایر معروفة یعنی ای قطاة قطاة تخمهای تو دو تای است وتخمهای من صد تای مغنی فی اللام شاهد در ساقط شدن نون تثنیه است از ثنتا و مائتا بجهة ضرورت ای ثنتان ومائتان **قعیدک ان لا تسمعینی ملامة ولا تنکای قرح الفؤاد فییجعا** هو من قصیدة لمتمم بن نویرة الیربوعی یرثی بها اخاه مالکا وقد قتله فی الردة خالد ولید بالبطاح من خلافة ابی بکر وقبله **ولست اذا ما احدث الدهر نکبة ورزء بزوار القرائب اخضعا ولا فرحا ان کنت یوما بغبطة ولا جزعا ان ناب دهر فاضلعا ولکننی امضی علی ذاک مقدما اذا بعض من یلقی الخطوب تکعکعا** وبعده قعیدک ان الخ **وقصرک انی قد جهدت فلم اجد بکفی عنهم للمنیة مدفعا** الخطاب فی قعیدک وفیما بعد للمراة وهو مفعول مطلق لفعل محذوف ای قعدک الله قعیدا لنا فی مکان تقعد فیه وتسمعینی بضم المضارعة مضارع اسمعه ای ابلغه بسمعه تنکای بالنون والهمزة مضارع نکا القرحة کمنع ای قشرها قبل ان تبرء والقرح بالقاف والمهملتین کقفل الجرح والفؤاد القلب ییجع اصله یوجع وهو مضارع من الوجع بمعنی المرض والداء یعنی بنشاند و ثابت قدم بدارد تو را خداوند بجا خود بشرط اینکه نشنوی سرزنش کردنی را و نخراشی جراحت دل را پس دردناک شود آن دل تصریف فی المعتل شاهد در ییجع است که بکسر یا آمده است و در اصل یوجع بوده است **قفا نبک من ذکری حبیب وعرفان وربع عفت آثاره منذ ازمان** هو مطلع قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وبعده **اتت حجج بعدی علیها فاصبحت بخط الزبور فی مصاحف رهبان ذکرت بها الحی الجمیع فهیجت عقابیل سقم من ضمیر واشجان فسحت دموعی فی الرداء کانها کلی من شعیب ذات سح وتهتان** قوله قفا امر من وقف یقف ای دام قائما وهو اما بصیغة التثنیة فخاطب لواحد مقام الاثنین کما هو من عاداتهم واصله قفن فابدلت النون الفاء ونبک متکلم مجزوم من البکاء والذکری بکسر الذال المعجمة وفتح الراء

الحاشیة: سیوطی مغنی نظام — قطر مغنی من باب القاف بعده الصاد — مختصر مطول من باب القاف بعده الصاد — سیوطی من باب القاف بعده الطاء — مغنی من باب القاف بعده العین — تصریف من باب القاف بعده الفاء

المهملة الذکر وهو خلاف النسیان وعرفان الدیار کعرفان معرفتها والربع بالفتح الدار بعینها وعفت بالعین المهملة والفاء ماض
بمعنی محت واندرست والاثار بالمد جمع اثر وهو من الشیء علامته **یعنی** بایست البته تا انکه گریه کنیم از جهة یاد کردن دوست
وشناختن خانه ومنزلی که کهنه شده است علامتهای ان از ابتدای ماندن پیش **مغنی** فی مذ ومنذ است **شاهد**
در منذ است که مرفوع است واز برای ابتدای غایت در زمان است وجر داده است زمان را که معنی ماضی دارد **قفا نبك**
مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزِلِ بِسِقْطِ اللِّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ هو مطلع قصیدة لامرء
القیس بن حجر الکندی قالها فی عنیزة ابنة عمه شرحبیل وهی احدی المعلقات السبعة وبعده **فَتُوضِحَ فَالْمِقْرَاةِ لَمْ يَعْفُ رَسْمُهَا**
لِمَا نَسَجَتْهَا مِنْ جَنُوبٍ وَشَمْأَلِ وُقُوفًا بِهَا صَحْبِي عَلَيَّ مَطِيَّهُمْ يَقُولُونَ لَا تَهْلِكْ أَسًى وَتَجَمَّلِ وَإِنَّ
شِفَائِي عَبْرَةٌ مُهَرَاقَةٌ فَهَلْ عِنْدَ رَسْمٍ دَارِسٍ مِنْ مُعَوَّلِ قوله قفا امر من وقف یقف ای دام قائما وهو
اما بصیغة التثنیة فخاطب الواحد خطاب الاثنین کما هو من عاداتهم واصله قفن فابدلت النون الفا ونبك متکلم مجزوم
من البکاء ومن للتعلیل والذکری بکسر الذال المعجمة وفتح الراء المهملة الذکر وهو خلاف النسیان والسقط مثلثة السین المهملة
بالقاف الساکنة والطاء المهملة منقطع الرمل واللوی بکسر اللام وفتح الواو مقصورا رمل یعوج ویلتوی والدخول بالدال المهملة
والخاء المعجمة کصبور وحومل بالحاء المهملة والواو کجوهر موضعان **یعنی** بایست البته تا انکه گریه کنیم از جهة یاد اوردن دوست ومنزلیکه در
اخر شدن ریگ کج پیچیده ایست که در میان دخول وحومل است **قطر** فی جازم فعل المضارع **شاهد** در مجزوم واقع شدن نبك
باعتبار وقوع او جزاء از برای فعل طلب که قفا بوده باشد **مغنی** فی الفاء **شاهد** در عدم افاده نمودن فاء در فحومل
ترتیب را بنا بر مذهب جرمی باعتبار بودن او در مقام ذکر منازل وبقاع **مغنی** فی الفاء فی الواو **شاهد** در بودن فاء
فحومل است بدل واو وقائم مقام او **مغنی** وبدانکه تقدیر چنین است که بین نواحی الدخول وحومل **مطول** فی التشطیر من علم البدیع **شاهد**
در بودن این بیت است از قبیل تصریع کامل باعتبار بودن هر یک از دو مصراع ان مستقل بنفسه در فهم معنی خود **مختصر**
ومطول فی الخاتمة **شاهد** در حسن ابتدا نمودن شاعر است در قصیدة خود باین بیت در مقام یاد کردن دوستان و
منزلهای ایشان **قِفْ بِالدِّيَارِ الَّتِي لَمْ يَعْفُهَا الْقِدَمُ بَلَى وَغَيَّرَهَا الْأَرْوَاحُ وَالدِّيَمُ** هو مطلع قصیدة لزهیر بن
ابی سلمی المزنی یمدح بها هرم بن سنان المری وبعده **لَا الدَّارُ غَيَّرَهَا بُعْدُ الْأَنِيسِ وَلَا بِالدَّارِ لَوْ كَلَّمَتْ ذَا**
حَاجَةٍ صَمَمُ إِنَّ الْبَخِيلَ مَلُومٌ حَيْثُ كَانَ وَلَكِنَّ الْجَوَادَ عَلَى عِلَّاتِهِ هَرِمُ هُوَ الْجَوَادُ الَّذِي يُعْطِيكَ
نَائِلَهُ عَفْوًا وَيُظْلَمُ أَحْيَانًا فَيَظَّلِمُ وَإِنْ أَتَاهُ خَلِيلٌ يَوْمَ مَسْغَبَةٍ يَقُولُ لَا غَائِبٌ مَالِي وَلَا حَرِمُ
هُمْ يَضْرِبُونَ حَبِيكَ الْبِيضِ إِذْ لَحِقُوا لَا يَنْكِصُونَ إِذَا مَا اسْتُلْحِمُوا وَحَمُوا قوله قف امر من وقف یقف ای دام
قائما والدیار ککتاب جمع دار ویعف بفتح المضارعة وسکون العین المهملة وضم الفاء مضارع مجزوم من عفی بمعنی محی واندرس
والقدم بالقاف والدال المهملة کعنب تطاول الامد وبلی حرف ایجاب بمعنی نعم وغیرها ماض من التغییر والارواح جمع ریح والدیم با
لدال المهملة والیاء کعنب جمع دیمة وهی کجیفة مطر ثلثة ایام بلا رعد وبرق **یعنی** بایست در خانهای اینچنانی که کهنه نکرده است انها را
گذشتن روزگار بلی وتغییر داده است انها را وزیدن بادها وباریدن بارانهای پی در پی **مختصر ومطول** فی الرجوع
من علم البدیع **شاهد** در رجوع نمودن شاعر است بسوی کلام پیش که لم یعفها بوده باشد بنقض وباطل کردن بواسطه
قول او بلی وغیرها بجهة نکته که ان اظهار حسرت واندوه بوده باشد **قِفِي فَانْظُرِي يَا أَسْمُ هَلْ تَعْرِفِينَهُ أَهَذَا**
الْمُغِيرِيُّ الَّذِي كَانَ يُذْكَرُ هو من قصیدة لعمرو بن عبد الله بن ابی ربیعة المخزومی وقبله **عَلَى أَنَّهَا قَالَتْ غَدَاةَ**
لَقِيتُهَا بِمَدْفَعِ أَكْنَانٍ أَهَذَا الْمُشَهَّرُ قِفِي فَانْظُرِي الخ أَهَذَا الَّذِي أَطْرَيْتِ نَعْتًا
فَلَمْ أَكَدْ وَعَيْشِكِ أَنْسَاهُ إِلَى يَوْمِ أُقْبَرُ لَئِنْ كَانَ إِيَّاهُ لَقَدْ حَالَ بَعْدَنَا عَنِ
الْعَهْدِ وَالْإِنْسَانُ قَدْ يَتَغَيَّرُ فَقَالَتْ نَعَمْ لَا شَكَّ غَيَّرَ لَوْنَهُ سُرَى اللَّيْلِ يُحْيِي
نَصَّهُ وَالتَّهَجُّرُ قوله قفی امر من وقف یقف ای دام قائما واسم مرخم اسماء وهی اسم امراة والهمزة للاستفهام والمغیری نسبة
الی مغیرة وهو بضم المیم والغین المعجمة المکسورة والراء المهملة والهاء ابن عبد الله بن عمرو بن مخزوم ویذکر مجهول من الذکر وهو خلاف
النسیان ای کان یذکر عندنا **یعنی** بایست پس نگاه کن ای اسماء ایا میشناسی انمرد را ایا اینمرد منسوب بمغیره اینچنانی است
که یاد کرده میشد نزد ما **قطر** فی ترخیم المنادی **شاهد** در ترخیم نمودن منادی است که اسم بوده باشد بابقاء فتحه میم
بجهة ضرورت وتخفیف ای یا اسماء **قِفِي قَبْلَ التَّفَرُّقِ يَا ضُبَاعَا وَلَا يَكُ مَوْقِفٌ مِنْكِ الْوَدَاعَا**
هو مطلع قصیدة للقطامی واسمه عمیر بن شییم التغلبی یمدح بها زفر بن الحارث عبد عمرو الکلابی لما فکه من اسر قیس ودفع علیه

ماله واعطاه مائة من الابل وبعده قِفِي فَادِي اسِيرَكِ اِنَّ قَوْمِي وَقَوْمَكِ لَا اَرَىٰ لَهُمُ اجْتِمَاعًا وَكَيْفَ
تُجَامِعُ وَهُمَا اسْتَحَلَّا مِنَ الحَرَمِ العِظَامِ وَمَا اَضَاعَا قوله قفي امر من وقف يقف اي دام قائما والتفرق
التباعد وضباع مرخم ضباعة وهي بالضاد المعجمة المضمومة والموحدة والعين المهملة المفتوحة بنت نفر بن لحاث الكلابي ولا يكن
دعاء وروي مكانه فلا يك فالموقف بالواو والقاف والفا كمجلس محل الوقوف والاقامة والوداع بالكسر مصدر ودع وبالفتح اسم
مصدر وهو تخليف المسافر الناس في البيت قلب اي لا يكون الوداع موقف منك يعني بايست پيش از جدا شدن از يكديگر
اي ضباعه وخدا نكند كه نبوده باشد از جانب تو وداع كردن از براي ظاهر در محل ايستادن مغني فيما يعرف به الاسم من الخبر من باب الرابع
مطول في احوال المسند اليه وفي احوال المسند شاهد در نكره آوردن مسند اليه است كه موقف بوده باشد نظر بانكه اسم
كان است ومعرفه آوردن مسند است كه الوداع بوده باشد نظر بانكه خبر كان است بجهة ضرورت وحال آنكه قياس عكس است قلت
ثَقَّلْتُ اِذْ اَتَيْتُ مِرَارًا قَالَ ثَقَّلْتَ كَاهِلِي بِالاَيَادِي قُلْتُ طَوَّلْتُ قَالَ بَلْ لَا تَطَوَّلْتَ وَاَبْرَمْتُ قَالَ
حَبْلَ وِدَادِي هما لابي دلود واسمه جارية بن الحجاج الايادي اول مصراع الثاني من البيت الثاني الثاء من تطولت قوله ثقلت
بتشديد القاف متكلم اي حملت ثقلي عليك اذ اتيتك لطلب الاحسان مرة بعد اخرى قوله ثقلت كاهلي بصيغة الخطاب اي احسنت
الي ومننت علي فثقلت كاهلي والكاهل ما بين الكتفين والايادي جمع يد واراد بها هنا النعمة قوله طولت متكلم من التطويل من الطول
ضد القصر اي طولت الاقامة عندك وتطولت مخاطب من التطول بمعنى التفضل والاحسان اي احسنت لي بالاقامة عندي
ابرمت متكلم من البرم وهو بالموحدة والراء المهملة كفلس الضجر والملامة اي اوقعتك في الملامة لكثرة التردد اليك قوله حبل اي ابرمت
حبل ودادي هو مخاطب من البرم بمعنى الفتل بالحبل اي احكمت والحبل بالحاء المهملة والموحدة كفلس الرسن واراد به العلاقة والوداد كالكتاب
المودة يعني گفتم باو مرد كه بار كردم سنگيني خود را بر تو بعلت آنكه آمدم تو را چندين مرتبه بجهة طلب احسان وعطا تو گفت آن مرد بلكه
منت گذاردي بر من ونيكي كردي بسوي من وسنگين كردي دوش مرا بنعمتها آنچه گفتم من با آن مرد كه طول دادم ايستادن نزد تو را گفت
نه بلكه نيكي كردي بواسطه ايستادن نزد من ودلتنگ وملول ساختم تو را بجهة بسيار آمد وشد بسوي تو گفت آن مرد بمن كه نه چنين است
بلكه محكم كردي رشته دوستي مرا مختصر مطول في القول بالموجب علم البيان شاهد در بودن اين بيت از قبيل قول
بموجب باعتبار آنكه حمل شده است لفظ ثقلت وابرمت بر خلاف معني محتمله خود نظر بوقوع آن دو لفظ در كلام غير شاعر كه حكايت
قول آن مرد بوده باشد بتفصيليكه در مطول مذكور است قُلْتُ لِبَوَّابٍ لَدَيْهِ دَارُهَا تِيذَنْ فَاِنِّي حَمْوُهَا
وَجَارُهَا هو لمنظور بن حبة الاسدي المكني بابي سعر وحبة امه وابوه مرثد البواب بالموحدة تين كشداد من يلازم الباب لديه خبر مقدم
والضمير فيه لبواب دارها مبتدا موخر والضمير فيه للمحبوبة وتيذن بكسر المثناة وسكون اليا وفتح الذال المعجمة والنون الساكنة اصله لتيذن
والحمو بالحاء المهملة والواو كدلو ابو زوج المرأة ومن كان من قبله والجار بالجيم والراء المهملة من يجاور بيتك يعني گفتم بدربانيكه نزد او
است خانه محبوبه كه بايد اذن دهي مرا تا داخل خانه او شوم پس بدرستيكه من پدر شوهران محبوبه وخويش وهمسايه او هستم مغني
في اللام شاهد در حذف لام امر غايب است از تيذن بجهة ضرورت اي لتيذن فَلَمَّا يَبْرَحُ اللَّبِيبُ اِلَىٰ مَا يُورِثُ
المَجْدَ دَاعِيًا اَوْ مُجِيبًا لم يسم قائله قوله يبرح مضارع برح بمعنى زال واللبيب بالموحدتين كحبيب العاقل والمجد الكرم
ونيل الشرف والداعي فاعل من الدعا بمعنى الطلب والمجيب اسم فاعل من الاجابة يعني هميشه مرد عاقل طلب كننده يا اجابت كننده است
بسوي چيزيكه باعث شود كرم ورسيد بزرگوار برا يعني هميشه بر اين دو حال است مغني في ما شاهد در قلما است كه به
سبب دخول ما كافه بر او ملغي شده است از عمل رفع وداخل شده است بر جملة فعلية قَلِيلًا بِهِ مَا يَحْمَدَنَّكَ وَارِثٌ
اِذَا نَالَ مِمَّا كُنْتَ تَجْمَعُ مَغْنَمًا هو من قصيدة لحاتم بن عبد الله بن سعد الطائي المشهور بالجود وقبله اَهِنْ
لِلَّذِي تَهْوَىٰ التِّلَادَ فَاِنَّهُ اِذَا مَاتَ كَانَ المَالُ نَهْبًا مُقَسَّمًا فَلَا تَشْقَيَنْ فِيهِ
فَيَسْعَدَ وَارِثٌ بِهِ حِينَ يَخْشَىٰ اَغْبَرَ الجَوْفِ مُظْلِمًا قَلِيلًا بِهِ مَا الخ تَحَلَّمْ
عَنِ الاَدْنَيْنَ وَاسْتَبْقِ وُدَّهُمْ وَلَنْ تَسْتَطِيعَ الحِلْمَ حَتَّىٰ تَحَلَّمَا مَتَىٰ تُرْقِ اَضْغَانَ
العَشِيرَةِ بِالاَنَا وَتَرْكِ الاَذَىٰ يُحْسَمْ لَكَ الدَّاءُ مُحْسَمَا قوله قليلا صفة لمصدر محذوف اي يحمدنك مدحا
قليلا والضمير في به يرجع الى المال المذكور فيما قبله وكلمة ما زائدة ويحمدنك بنون التاكيد وكاف الخطاب مضارع من المدح
وهو خلاف الذم وروي مكانه يحمدنك وهو مضارع حمد يحمد ووارث فاعل يحمدنك ونال بالنون ماض من النيل بمعنى
الاصابة وما في مما موصولة وما بعده صلة والعائد محذوف اي تجمعه والمغنم اسم مفعول بمعنى الغنيمة والفيء يعني ستايش
مدح ميكند تو را وارث مدح كمي بسبب آن مال هرگاه برسد از آن چنان چيزيكه بود كه جمع ميكردي تو آن را غنيمت سيوطي

مغني
مطول مغني
اللام
مختصر مطول
مغني
مغني

فی نون التاکید شاهد در مؤکد شدن فعل مضارع است که بمعد حتی بوده باشد بنون تاکید ثقیله بعد از ما زائده با نبوت

ان مسبوق بان بر سبیل قلت وندرت **قلیل منک یکفینی ولکن قلیلک لا یقال له قلیل** لم یسم قائله

قوله قلیل ای قال قلیل منک هو ضد الکثیر و یکفینی هنا بمعنی یغنینی یعنی مال اندکی از تو بی نیاز میکند مرا ولکن مال اندک تو چیزی کم

تو گفته نمیشود از برای او که اندک است مغنی فی الباء و فی القاعدة الاولی من باب الثامن شاهد در یکفینی است که بمعنی یغنینی

آمده است و متعدی شده است بیک مفعول که ضمیر متکلم بوده باشد و باین اعتبار زیاده نشده است با در جار بر سر مفاعل او

که عبارت از مرجع ضمیر فاعل او بوده باشد که قلیل است **فنافذ هداجون حول بیوتهم بما کان ایاهم عطیة**

عودا هو من قصیدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یهجو بها جریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی الشاعر و رهطه قوله

فنافذ خبر مبتدا محذوف ای هم فنافذ وهو جمع القنفذ وهو دویبة کثیرة الشوک یضرب بها المثل فی سری اللیل و هداجون جمع

هداج وهو بالدال المهملة والجیم کشداد مبالغة من الهدجان وهو المشی فی ارتعاش و عطیة بالعین والطاء المهملتین والباء المشددة

کسمیة ابو جریر الشاعر و عودا بالعین والدال المهملتین بینهما واو مشددة ماض من التعوید وهو جعل الشیء عادة للنفس والضمیر فی

ایاهم یرجع الی رهط جریر ای بما کان عطیة عودهم یعنی این رهط جریر خارپشتانی چند هستند که بسیار راه روندہ اند بطریق

اضطراب و ارتعاش در اطراف خانهای ایشان بسبب آن چنان چیزی که بود که عطیه پدر جریر عادت داده بود ایشان را بسوی فعل ان

الناقصة مغنی فی التنبیه الثانی من باب الخامس شاهد در تقدیر کردن ضمیر الشان است بعد از کان تا آنکه لازم نیاید بعضی

در آمدن معمول خبر کان را نظر بر آنکه عطیه مبتدا است و عود خبر او و ایاهم مفعول عود ای بما کانه ایاهم ای بما کان عطیة عودهم

قول یا للرجال ینهض منا مسرعین الکهول والشبان لم یسم قائله قوله یا للرجال بفتح اللام فیه منادی مستغاث و

ینهض بضم المضارعة وسکون النون وکسر الهاء وضم الضاد المعجمة بمعنی نقیم و مسرعین حال من مفعول ینهض هو الکهول وهو با

لضم جمع الکهل وهو من جاوز الثلاثین والشبان کرمان جماعة الفتیان وهو جمع شاب یعنی گفتن یا للرجال یعنی ای مردمان بفریاد

رسید بیا که میسازد از ما جماعت پیران و جوانان را در حالتیکه شتاب کننده گانند بسوی جنگ و نصرت کسیکه طلب نصرت و یاری

کرده است از ایشان مغنی فی الجملة المضاف الیها من باب الثانی شاهد در اضافه شدن لفظ قول است بسوی جمله محکیه که یا للرجال

بوده باشد **قوم اذا حاربوا شدوا مآزرهم دون النساء ولو باتت باطهار** هو آخر قصیدة للاخطل واسمه

غیاث بن غوث التغلبی یمدح بها قریشا و بنی حرب و قبله **المنعمون بنو حرب وقد حدقت بی المنیة واستبطا**

انصاریهم تکشف عن احیائها ظلم حتی ترفع عن سمع وابصار قوله قوم خبر مبتدا محذوف ای هم قوم

والضمیر یرجع الی بنی حرب المذکورة فیما قبله و شدوا بالتشدید بمعنی احکموا والمآزر بالمد والزاء المعجمة والراء المهملة جمع مئزر

کمنبر الملحفة کالازار و شدها کنایة عن ترک المقاربة و دون بمعنی عند و باتت بالموحدة والمثناة ماض من البیتوتة و انما

اختار لفظ باتت لاشعاره بالزمن الذی یکون فیه الجماع غالبا معین وهو اللیل والاطهار جمع طهر بالمهملة کقفل ضد الحیض

یعنی اجماعت بنی حرب قومی هستند که هرگاه اراده کنند جنگ کردن را محکم می بندند بندهای ازارهای خود را نزد زنان یعنی

مقاربت نمیکنند با ایشان اگرچه شب را بروز آورند زنان با ایام طهر و پاکیزگی که در زنان بوده باشد مغنی فی لو شاهد در لو

است که بمعنی ان وصلیه آمده است ای وان باتت باطهارها **قوم اذا حاربوا ضروا عدوهم او حاولوا النفع فی**

اشیاعهم نفعوا سجیة تلک منهم غیر محدثة ان الخلائق فاعلم شرها البدع هما من قصیدة

لحسان بن ثابت الانصاری قوله قوم خبر مبتدا محذوف ای هم قوم و ضروا ماض من الضر ضد النفع و حاولوا بالحاء المهملة والواو

ماض من المحاولة بمعنی الطلب والاشیاع الاعوان والانصار والاتباع والسجیة بالفتح الطبیعة والمحدثة بصیغة اسم المفعول المجد

والخلائق جمع خلیقة وهی بالخاء المعجمة والقاف کسفینة الطبیعة والبدع بالموحدة والمهملتین کعنب جمع بدعة وهی هنا الامر الحادث

واصلها المحدث فی الدین یعنی ایشان قومی هستند که هرگاه جنگ کنند هلاک میکنند دشمنان خود را یا آنکه طلب کنند نفع

رسانیدن در امر یاران خود نفع میرسانند با ایشان و این خصلت طبیعت و عادتیست از ایشان که قدیمیست و تازه بهم رسیده نشده

است بدرستیکه طبیعتها پس بدان بدترین آنها طبیعتهائی است که تازه بهم رسیده باشد در قومی مختصر و مطول فی

التقسیم ثم الجمع من علم البدیع شاهد در تقسیم نمودن شاعر است متعدد را پس جمع نمودن او است آنرا در یک حکم باعتبار آنکه تقسیم

نموده است اولا صفت آن قوم را بسوی ضر اعداء و نفع اشیاع پس جمع نموده است آن دو را در قول خود سجیة تلک منهم که متضمن است هر

دو صفت را **قوم اذا سمعوا الصریخ رایتهم من بین ملجم مهره او سافع** هو من قصیدة لحمید بن ثور الهلالی

قوله قوم خبر مبتدا محذوف ای هم قوم و جملة اذا سمعوا الخ صفته والصریخ بالصاد والراء المهملتین والخاء المعجمة کامیر صوت المستصرخ

وهو

نفع

مغنی

مغنی

مغنی

مغنی لو

مختصر مطول

وهو المستغيث في رايتهم مخاطب من الرؤية ورب مكان من كلمة ما وهي نكرة موصوفة والملجم بالجيم اسم فاعل من الجمت الفرس اي البسته
اللجام وهي ككتاب للدابة معروف والمهر بالراء المهملة كقفل ولد الفرس والسافع بالسين والعين المهملتين بينهما فاء فاعل من سفعت بناصيته اي اخذتها وهو كناية عن الاسراع الى الحرب يعني ايشان قومي هستند كه اين صفت دارند كه هرگاه بشنوند
اواز كسي را كه طلب فرياد رسي كننده است در جنگ مي بيني ايشان را از زياده وقتيكه بعضي دهنه را در دهان كرده اسب خود كننده اند و
بعضي گيرنده اند موي پيشاني اسب خود را بجهة سوار شدن و رفتن بجنگ **مغني** في او **شاهد** در امدن او است بمعني
واو اي سافع **قومي هم قتلوا اميم اخي فاذا رميت يصيبني سهمي ولئن عفوت لاعفون جللا ولئن سطوت لاوهنن عظمي** هما من قصيدة للحارث بن وعلة بن الحارث بن ذهل
بن شيبان الذهلي يرثي بها اخاها واعتذر الى اميمة بعد ما لامته بترك الانتقام منهم وقيل لغيره قوله اميم منادى مرخم بحذف
حرف النداء اي يا اميمة وهو كجهينة اسم رجل يلوم على تقاعده من اخذ ثار اخيه واخي مفعول قتلوا ويصيبني مضارع من الاصابة بمعني
الايصال والسهم واحد السهام وعفوت واعفون بنون الخفيف متكلمان من الماضي والمضارع من العفو وسطوت بالمهملتين والواو
متكلم من السطوة وهو القهر بالبطش واوهنن بنون المخففة متكلم من الوهن بمعني الضعف **يعني** قوم من ايشان كشته اند برادر مرا
اي اميمه پس هرگاه تير بيندازم بسوي ايشان ميرسد بسوي من تير خودم و هر اينه اگر عفو كنم و بگذرم از ايشان هر اينه عفو كرده ام البته
امر بزرگي را و هر اينه اگر بمجادله و مواخذه كنم هر اينه ضعيف و سست كرده ام البته استخوان خود را **مغني** في جللا **شاهد** در جلل
است كه اسم است و بمعني عظيم است باعتبار وقوع او مفعول در براي اعفون **مطول** في الاسناد الخبري **شاهد** در بودن
قصد شاعر است از شعر اول اظهار حزن و اندوه نه خبر دادن بواقعه باعتبار علم اميمه بقتل برادر او **فقهرناكم حتى الكماة فانتم تهابوننا حتى بنينا الاصاغر** لم يسم قائله قوله قهرنا متكلم مع الغير من القهر بمعني الغلبة والكماة بضم الكاف
جمع كمي وهو الشجاع المتكمي في سلاحه ورب مكان فانتم فانكم وتهابوننا مضارع بصيغة الجمع من المهابة وهو بالموحدة بمعني الخشية
والخوف والبنين جمع ابن والاصاغر جمع اصغر وهو افعل من الصغر ضد الكبر **يعني** مقهور و مغلوب كرده ايم شما را
حتي شجاعان شما را و شما ميترسيد از ما حتي از پسران كوچك ما سبطي في عطف النسق **مغني** في حتي **شاهد** در حتي
است كه عاطفه واقع شده است در دو موضع با بودن ما بعد حتي اول كه الكماة بوده باشد اقوي از ما قبل او كه ضمير جمع در قهرناكم
و بودن ما بعد حتي ثاني بعكس باعتبار بودن بنينا الاصاغر اضعف از ما قبل او كه ضمير متكلم در تهابوننا است **باب الكاف بعد الالف كائن دعيت الى باساء داهمة فما انبعثت بمزؤود ولا وكل** لم
يسم قائله قوله كاين بالهمزة والنون كفاعل لغة في كاين وهو بمعني كم الخبرية ودعيت مجهول بصيغة المتكلم من الدعاء بمعني الطلب و
الباسا بالموحدة والسين المهملة والمد كحمراء الشدة والداهمة بالدال المهملة فاعل من دهم الامر اذا اتى بغتة وما نافية وانبعثت بالنون
والموحدة والعين المهملة والمثلثة متكلم بمعني اسرعت والمزؤود مفعول من زئد وهو بالزاء المعجمة والهمزة والدال المهملة بمعني في عرو خاف
والوكل بالواو كفرس العاجز الذي يكل امره الى غيره **يعني** چه بسيار وقتيكه خوانده شدم بسوي شدت و سختي كه ناگهان وارد شونده
بود پس شتاب نكردم در حالتيكه ترسيده شده باشم و نبودم مرديكه عاجز باشم در امر خود و بغير خود بار كنم سنگيني امر خود را **مغني** في
الباء **شاهد** در زياد شدن باء جاره است بر حال منفي كه بمزؤود بوده باشد بجهة ضرورت اي فما انبعثت مزؤودا **كادت النفس ان تفيظ عليه مذ ثوى حشو ريطة وبرود** لم يسم قائله يرثي به الشاعر ميتا قوله
تفيظ بالفاء والظاء المعجمة مضارع فاظ بمعني مات والضمير في عليه للميت وثوى بالمثلثة والواو ماض بمعني اقام والحشو بالحاء المهملة
والشين المعجمة والواو كدلو فضل الشيء ومنه الحاشية بمعني الناحية والريطة بالمهملتين بينهما ياء كطلحة الملاءة اذا كانت قطعة واحدة
والبرود بالضم جمع برد وهو بالموحدة والراء والدال المهملتين كقفل ثوب ينسج باليمن يكفن به الميت غالبا **يعني** نزديك است
نفس اينكه بميرد و جان بسپارد بر ان ميت در وقتيكه جا گرفت ان ميت در گوشه سرتاسري كفن و بردهاي يمني **مغني**
في الثامن عشر من باب السادس **شاهد** در بودن اثبات كاد است نفي بحسب معني باعتبار عدم تحقق فيظ نفس بر ان
ميت في الواقع **كالقسي المعطفات بل الاسهم مبرية بل الاوتار** هو لابي عبادة البحتري واسمه
سامراء يصف به ابلا اول المصراع الثاني الالف لواقعة مثل سين الاسهم قوله كالقسي خبر مبتدا محذوف اي هي كالقسي اي الابل
في وقت الجولان كالقسي والكاف للتشبيه والقسي بالقاف والسين المهملة المكسورتين والياء المشددة جمع قوس والمعطفات بالعين
والطاء المشددة المهملتين والفاء اسم مفعول بصيغة الجمع من عطف لعود اي حناه واعوجه والاسهم جمع سهم وهو النبل و
المبرية بالموحدة والراء المهملة المكسورة والياء المشددة اسم مفعول من براه اي نحته والاوتار جمع وتر وهو بالواو والمثناة والراء المهملة

مغني

مغني مطول

بعد أن القاف

بعد الهاء

مغني سيبويه

باب الكاف بعد الالف مغني

مغني

مغني

المکسورة کعرس شرعة القوس معلقها یعنی ان شتر در وقت جولان کردن مثل کمانها کج کرده شده است بلکه مثل تیرها تراشیده شده
شده است بلکه مثل زهها کمانست مختصر و مطول فی الاجتماع من علم البدیع شاهد در جمع نمودن شاعر است تشبیه
چیزها سبیل هم را در بیت خود که کمان و تیر کمان و زه کمان بوده باشد و این از قبیل اجتماع میباشد کانت بلهنیة الشبیبة
سکرة فصحوت واستبدلت سیرة مجمل وقعدت انتظر الفناء کراکب عرف
المحل فبات دون المنزل البیت الاول لم تسم قائله والثانی لمسلم بن ولید الانصاری البلهنیة بضم الموحدة
وفتح اللام وسکون الهاء وکسر النون وفتح الیاء والفاء الرفاهیة وحسن الحال والشبیبة کسفینة اوقات الشباب و صحوت متکلم من الصحو
وهو بالصاد والحاء المهملتین والواو الافاقة من السکر والسیرة بالمهملتین کجیفة الطریقة والمجمل بالجیم اسم فاعل من اجمل فلان ای اتی بفعل
جمیل و قعدت متکلم من القعود بمعنی الجلوس و انتظر متکلم من الانتظار والفناء والنون والمد کسحاب ضد البقاء والمراد الموت و
الراکب راکب البعیر خاصة والمحل المکان وبات ماض من البیتوتة ودون هنا بمعنی الامام ای قبل دخول المنزل یعنی بود در فاهیت
وخوشی جوانی مستی پس هوشیار شدم و بدل کردم آنرا بطریقه مرد نیکوکار و نشسته ام که انتظار میکشم مرگ را مثل شتر سواری که شناخته
باشد جای فرود آمدن خود را پس شب بروز آورد پیش از داخل شدن در منزل مطول فی الخاتمة شاهد در تضمین
نمودن شاعر است شعر ثانی را که از شاعر دیگر است در شعر خود بدون اشاره نمودن او باینکه آن شعر ثانی از شاعر دیگر است کانت
منازل الاف عهدتهم اذ نحن اذ ذاک دون الناس اخوانا هو من قصیدة للاخطل و
اسمه غیاث بن غوث التغلبی المنازل جمع منزل والالاف کرمان جمع الف وهو بالمد والفا فاعل من الالف وعهدتهم متکلم من
العهد بمعنی المیثاق واخوانا مفعوله ودون بمعنی عند وذاک اشارة الی عهد الاخوة یعنی بود منزلهای الفت گیرندگانی چند
که عهد بسته بودیم با ایشان برادرانه در وقتیکه ما الفت گیرنده بودیم باهم بعلت آنکه این عهد اخوت و برادری ثابت باشد در مردمان
مغنی فی اذ شاهد در اضافه شدن لفظ اذ است در هر دو موضع بسوی جمله اسمیه که خبر هر یک از آن دو جمله محذوفست ای
عهدتهم اخوانا اذ نحن متالفون اذ ذاک کائن دون الناس کان لم یکونوا حمی یتقی اذ الناس
اذ ذاک من عزّ بزا هو من قصیدة للخنساء بنت عمرو بن الحارث واسمها تماضر ترثی بها اخاها صخرا و زوجها اولها
تعرّقنی الدهر نهسا وحزّا واوجعنی الدهر قرعا وغمزا وافنی رجالی فبادوا معا
فاصبح قلبی بهم مستفزّا لذکر الذین بهم فی العجاج وللمستضیف اذا
خاف عزّا هم فی القدیم سراة الادیم والکائنون من الخوف حرزا
کان لم یکونوا الخ وکانوا سراة بنی مالک وفخر العشیرة مجدا وعزّا وهم
منعوا جارهم والنساء یحفز احشاؤها الخوف حفزا الضمیر فی لم یکونوا للناس والحمی
بکسر الحاء المهملة مقصورا ما منع من الشیء ویتقی مجهول من الاتقاء بمعنی الحذر وذاک اشارة الی عدم وجود الحمی و من عزّ بزّ مثل
مشهور کلمة من موصولة وعزّ بالعین المهملة والزاء المعجمة المشددة ماض بمعنی غلب وبزّ بالموحدة والزاء المعجمة المشددة ماض بمعنی اخذ
السلب والالف فیه فی البیت اطلاق والسلب کفرس ما کان للمقتول حین الحرب من الثیاب والاسلحة یعنی گویا نمیباشند مردمان
قرقگاهی که پرهیز کرده شود از آن بعلت آنکه مثل مردمان بعلت نبودن این قرقگاه موجود مثل من عز بز است یعنی کسیکه غالب شد
در جنگ میگیرد جامه و اسلحه مرد مغلوب را و میبرد آنرا از برای خود مغنی فی اذ شاهد در اضافه شدن اذاست در دو موضع
بسوی جمله اسمیه که یک جز از هر از آن دو جمله محذوفست ای فی مثل الناس اذ ذاک کائن کمثل من عزّ بزّ کان لم یکن بین
الحجون الی الصفا انیس ولم یسمر بمکة سامر هو من ابیات لعمرو بن الحرث الخزاعی یتاسف بها علی نفسه وقومه بعد ما
تفرقوا عن مکة وکانوا خدام الحرم قبل القریش الحجون بالحاء المهملة والجیم والواو والنون کصبور جبل معروف باسفل مکة والصفا
جبل بها ایضا والانیس فعیل من الانس خلاف الوحشة ویسمر بفتح المضارعة وضم المیم کینصر من السمر وهو بالسین والراء المهملتین
کفرس حدیث اللیل ومنه السامر بصیغة الفاعل یعنی گویا نمیباشد در میانه کوه حجون تا صفا انس گیرنده و همدمی و حدیث
حکایت نمیکند در مکه حدیث کننده یعنی گویا احدی از یاران ما در مکه نیست قطر فی الحروف المشبهة بالفعل شاهد در
کان است که چون مخففه از مثقله واقع شده است و خبر او جمله فعلیه آمده است که یکن بوده باشد پس فاصله آورده اند میان
او و خبر او بلم و جازمه مطول فی الخطبة در مقام تمثیل باین بیت بر حسرت خوردن بواسطه متفرق شدن اصحاب و منافی
مضمون این بیت بار اداو ذکر کرده است کان لم یمت حیّ سواک ولم تقم علی احد الا علیک النوائح
اختلفوا فی قائله والصحیح انه من قصیدة لنهشل بن حرّی النهشلی یرثی بها اخاه مالک بن یزید بن نهشل اولها لعمری لئن

مختصر
مطول
بالفناء
مطول
مغنی
مغنی
یسمر
قطر
مطول

أمسى يزيد بن نهشل حشا جدث تسقى عليه الروائح لقد كان ممن يبسط الكف بالندى
إذا ضن بالخير الأكف الشحائح سقى جدثا أمسى بدومة ثاويا من الدلو والجوزاء غاد و
رائح ومنها ليبك يزيد ضارع بخصومة ومختبط مما تطيح الطوائح الحي خلاف الميت و
الخطاب في سواك وفي عليك ليزيد بن نهشل والنوائح فاعل تقم وهي جمع نائحة بالنون والهمزة والحاء المهملة وهي المرأة التي تقوم على وسط
النساء وتنوح وإقامة النوائح كناية عن الموت يعني گویا مرده است زنده سوای تو و بر پا نا ایستاده اند زنان نوحه کننده که نوحه
کنند بر احدی مگر بر تو مطول في القصر شاهد در تقدیم جار و مجرور مقصور علیه است بالا که الا علیک بوده باید
بر مقصور که النوائح است بر سبیل قلب كأن أذنيه إذا تشوفا قادمة أو قلما محرفا هو للنعمان الراجز
واسمه محمد بن ذويب النهشلي يصف به فرسا قوله أذنيه تثنية أذن والضمير فيها للفرس وتشوفا بالشين المعجمة والواو المشددة
والفاء ماض بصيغة التثنية من تشوف بمعنى تطلع أو تطاول ونظر والقادمة بالقاف والدال المهملة واحدة القدامى وهو كحبارى
أربع وعشر ريشات في مقدم الجناح والقلم بالقاف القصبة يكتب بها والمحرف بالحاء والراء المشددة المهملتين والفاء اسم مفعول
وهو المقطوط بحيث يكون أحد طرفي الشق أعلى من الآخر يعني گویا دو گوش آن اسب در وقتیکه دراز کرده شوند زمان نگاه
کردن اسب بچیزی مثل پر مقدم بال مرغ است یا مثل قلمی است که قط سر آن کج و منحرف زده باشند مغنی في إن شاهد
در کانست که نصب داده است اسم و خبر را باهم که أذنيه و قادمة بوده باشد كأن أوب ذراعيها إذا عرقت و
قد تلفع بالقور العساقيل هو من قصيدة لكعب بن زهير بن أبي سلمى المزني يمدح بها النبي صلعم ويصف فيها ناقته
وهي إحدى المعلقات السبعة وقبله شم العجايات يتركن الحصى زيما لم يقهن رؤوس الأكم تنعيل
كأن أوب الخ يوما يظل به الحرباء مصطخدا كأن ضاحيه بالشمس مملول الأوب
بفتح الألف وسكون الواو والموحدة رجع القوائم في السير والضمير في ذراعيها للناقة وعرقت بالعين والراء المكسورة المهملتين
والقاف ماض من العرق وهو رشح جلد الحيوان وتلفع بتشديد الفاء والعين المهملة ماض بمعنى اشتمل والقور بضم القاف وسكون
الواو والراء المهملة جمع قارة وهي الجبل الصغير والعساقيل بالمهملتين والقاف كسراويل القطع المتفرقة من السحاب وهي اسم لأول
التراب يعني گویا باز گشت دو ذراع آن ناقه و کاسهای زانوی او در وقتیکه عرق کند چنان می‌ماند که بتحقیق که در بر گرفته است کوههای
کوچک قطعه قطعهای ابر سفید را یا اول سراب را مغنی في القاعدة العاشرة من باب الثامن شاهد در قلب بودن فاعل و
مفعول تلفع است نظر بآنکه العساقيل ظاهراً فاعل واقع شده است و بالقور مفعول و حال آنکه تقدیر وقد تلفع القور بالعساقيل
است كأن برذون أبا عصام زيد حمار دق باللجام لم يسم قائله البرذون بكسر الموحدة وسكون
الراء المهملة وفتح الذال المعجمة وسكون الواو والنون دابة معروفة وأبو عصام منادى بحذف حرف النداء أي يا أبا عصام وهو بالمهملتين
ككتاب كنية رجل وزيد اسم رجل آخر ودق مجهول من الدق يقال دقه أي ضربه فهشمه واللجام بالجيم ككتاب للدابة معروف يعني
گویا یابوی زید ای یا أبا عصام مثل خریست که کوبیده شده است بدهنه سیوطی في باب الإضافة شاهد در فاصله شدن
منادی بحذف حرف نداء است که أبا عصام بوده باشد میانه مضاف که برذون است و مضاف إليه که زید است ای كأن برذون
زيد يا أبا عصام حمار كأن دثارا حلقت بلبونه عقاب تنوفى لا عقاب القواعل هو من قصيدة
لامرئ القيس بن حجر الكندي قالها حين أغار على إبله رجل من بني جديلة اسمه باعث فذهب بها راعيه دثار بن فقعس برواحل
ليرجع الإبل المغار فغار باعث بضم رواحله فرجع دثار إلى امرئ القيس فلحق بهم جار يقال له خالد فردها ثم انتقل هو في بني ثعل فأنشد
امرؤ القيس القصيدة يخاطب بها راعيه دثارا وأولها دع عنك نهبا صيح في حجراته ولكن حديثا ما حديث
الرواحل كأن دثارا الخ تلعب باعث بذمة خالد وأودى عصام في الخطوب الأوائل
وأعجبني مشي الحزقة خالد كمشي أتان حليت بالمناهل قوله دثار بالدال والراء المهملتين بينهما مثلثة
ككتاب هو دثار بن فقعس راعي امرئ القيس وحلقت بالحاء المهملة واللام المشددة والقاف ماض من التحليق يقال حلق الطائر إذا
ارتفع في طيرانه إلى جو السماء ولبونه مفعول والباء للتعدية واللبون كصبور ذات اللبن من الإبل وغيره وعقاب تنوفي مركب إضافي فاعل
حلقت والعقاب كغراب طائر معروف وتنوفي بفتح المثناة المشددة وضم النون وسكون الواو وفتح الفاء موضع مرتفع في جبل طي قرب
القواعل وكلمة لا عاطفة والقواعل بالقاف والواو والعين المهملة كمساجد جبال صغار وهذا كناية عن عدم استطاعة رد اللبون بسبب
ذهاب باعث بها كأنه لا مطمع فيها كأن تنهزه العقاب يعني گویا دثار برده است و بلند کرده است شتران او را عقاب کوه تنوفی نه
این شتران که باعث غارتگر برده است از دثار طمع در باز آمدن و رد کردن آن نیست هم چنانکه طمع نیست در باز آمدن چیزی

که بر دانوا عقاب بر سر کوه شوند مغنی فی لا شاهد درین است که بعلاوه آنکه معطوف و معطوف علیه لا عاطفه در اینجا باهم معاند و مخالف هستند عطف شده است بلا عاطفه عقاب ثانی بر معمول فعل ماضی که عقاب اول بوده باشد و این رد بر زجاجی است که منع کرده است ممتنع دانسته است چنین عطفی را **کان رحلی علی شغواء حادرة طمیاء قد بل من طل خوافیها لها اشاریر من لحم تتمره من الثعالی و وخز من ارانیها** هما من ابیات ابن نولب الضبعی فی الیشکری المکنی بابی کاهل یصف فیهما ناقته بسرعة السیر حیث شبهها بالعقاب الذی طل خوافیها فانها اسرع فی الطیران والرحل بالمهملتین کفلس ما یصحبه الانسان فی السفر من الاثاث والمتاع والشغواء بالشین والغین المعجمتین والواو والمد کحمراء العقاب سمیت بها لاعوجاج منقارها والحادرة بالمهملات فاعلة من الحدر بمعنی الاسراع والظمیاء بالظاء المعجمة والیاء کحمراء العطشان الی الدم الصید الذی شم رایحتها وبل بالموحدة ماض من البلل بمعنی الندواة والطل بفتح الطاء المهملة واللام المشددة المطر الضعیف والخوافی بفتح الخاء المعجمة والواو والفاء المکسورة والیاء سبع ریشات بعد سبع المقدمات من جناح الطایر والضمیر فی لها للشغواء والاشاریر جمع اشراره وهی بکسر الهمزة وسکون الشین المعجمة والرائین المهملتین بینهما الف وفی اخره ها القدید وتتمره بضم المضارعة وفتح المثناة وتشدید المیم وضم الراء المهملة مضارع تمرت اللحم ای جففته والثعالی والارانی اصلهما الثعالب والارانب وهما جمعا ثعلب وارنب هما معروفان والوخز بالواو والخاء والزاء المعجمتین کفلس الشیء القلیل والاوصاف کلها کنایة عن کمال السرعة یعنی گویا بار بسته شده است بر عقابی که این صفت داشته باشد که تند رو باشد و این صفت داشته باشد که بوی خون صید شنیده باشد و تشنه آن خون باشد و بتحقیق که تر شده باشد از نم باران پرهای مقدم بال او و از برای او باشد قطعهای چند از گوشت که خشک کند او آن گوشت روباهها و اندکی از گوشت خرگوشها و غرض شاعر تعریف شتر او است در تند رفتاری **نظام** فی الابدال **شاهد** در بدل آوردن یاء است از باء در الثعالی و الارانی که در اصل الثعالب و الارانب بوده است بجهة ضرورت **کان سبیئة من بیت راس یکون مزاجها عسل وماء** هو من قصیدة لحسان بن ثابت الانصاری یصف فیها محبوبته ویهجو ابا سفیان لعنه الله اولها **عفت ذات الاصابع فالجواء الی عذراء منزلها خلاء دیار من بنی الحسحاس قفر تعفیها الروامس والسماء وکانت لا یزال بها انیس خلال مروجها نعم وشاء فدع هذا ولکن من لطیف یؤرقنی اذا ذهب العشاء لشعثاء التی قد تیمته فلیس لقلبه منها شفاء کان سبیئة الخ علی انیابها او طعم غض من التفاح هصره اجتناء اذا ما الاشربات ذکرن یوما فهن لطیب الراح الفداء** قوله سبیئة بالنصب اسم کان وخبره قوله فیما بعده علی انیابها وهی بالسین المهملة والموحدة والهمزة کسفینة الخمر وبیت راس مرکب اضافی وهو بالمهملتین بینهما الف قریة بالشام والمصراع الثانی صفة لسبیئة والمزاج بالزاء المعجمة والجیم ککتاب ما یمزج بها شبه ریق محبوبته بالخمر الممزوج بالماء والعسل یعنی گویا شرابی که حاصل شده است از بیت راس که میباشد آمیزش مخلوط کرده شده باو عسل و آب بر دهان و دندانهای محبوبه است یعنی گویا آب دهان او مثل شرابی است که ممزوج شده باشد بعسل و آب **مغنی** فیما یعرف به الاسم من الخبر من باب الرابع وفی القاعدة العاشرة من باب الثامن **مطول** فی احوال المسند **شاهد** در قلب بودن اسم و خبر کان است نظر بانکه مزاجها خبر او است و معرفه است و حال آنکه میبایست که نکره باشد و عسل اسم او است و حال آنکه نکره است و میبایست که معرفه بوده باشد پس در اینجا چنین قسم آمده است بجهة ضرورت **کان صغری وکبری من فقاقعها حصباء در علی ارض من الذهب** هو من قصیدة لابی نواس الحکمی اسمه الحسن بن هانی یصف فیها الخمر الفقاقع بالفاء والقافین والعین المهملة کمساجد النفاخات التی تعلو الماء کالقارورة والضمیر فیه للخمر والحصباء بالمهملتین والموحدة کحمراء صغار الحجارة والدر بالضم جوهر معروف یعنی گویا کوچک و بزرگ از حبابهای شراب مثل سنگ ریزه در سفید است که ریخته شده باشد بر زمینی که از طلا است **قطر** فی ما لا ینصرف **مغنی** فی الجملة الصغری من باب الثامن **شاهد** در صغری و کبری است که چون افعل تفضیل هستند و استعمال کرده است شاعر آن دو را بدون لف و لام و اضافه پس واجب بود که بصیغه مفرد مذکر بیاورد آن دو را و تانیث آورده جایز نیست در این صورت پس نسبت لحن و غلط باو داده اند و حال آنکه میبایست که الصغری و الکبری یا آنکه اصغر و اکبر بگوید مگر آنکه حمل کنیم این کلام را بر ضرورت شعر یا آنکه اراده نشده است باو تفضیل پس جایز است تانیث و همچنین جایز است جمع آوردن او **کان عیون الوحش حول خبائنا وارحلنا الجزع الذی لم یثقب** هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی یصف فیها نفسه بکثرة الاصطیاد واکله الصید وطرح عیونه حول الخباء اراد بالوحش الصید والخباء بالخاء المعجمة والموحدة ککتاب الخیمة فی اعمودین والارحل جمع رحل وهو بالمهملتین کفلس ما یصحب

الانسان فی السمن من الاثاث والمتاع والجزع بالجیم والزاء المعجمة والعین المهملة کفلس الخرز الیمانی الذی فیه سواد وبیاض ونقب
بالتشدید مجهول من ثقب ای جعل له ثقبة **یعنی** گویا چشمهای شکارهای بیابانی که در گرد خیمه شده است در اطراف سراپرده ما
و بارهای ما مثل مهرهٔ سیاه و سفید یمنی است که سوراخ کرده نشده است **مختصر و مطول** فی التشبیه من علم البیان
شاهد در ذکر جملهٔ الذی لم یثقب است بعد از مشبه به که الجزع بوده باشد بجهت ایهام باعتبار آنکه معنی تمام است بدون ذکر
او لیکن ذکر او بجهت تحقیق تشبیه است **کَأَنَّ قُلُوبَ الطَّیْرِ رَطْباً وَیَابِساً لَدَی وَکْرِهَا الْعُنَّابُ وَالْحَشَفُ**
الْبَالِی هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی یصف فیها العقاب بکثرة الاصطیاد وقبله **کَأَنِّی بِفَتْخَاءِ الْجَنَا**
حَیْنِ لَقْوَةٍ عَلَی عَجَلٍ مِنْهَا أُطَاطِئُ شِمَالِی تُخَطِّفُ خِزَّانَ الْأُنَیْعِمِ بِالضُّحَی وَقَدْ حَجَرَتْ
مِنْهَا ثَعَالِبُ أَوْرَالِ الرطب ضد الیابس والضمیر فی وکرها للعقاب هو طائر موصوف بانه لا یاکل قلوب الطیور والوکر
بالواو والراء المهملة کفلس مقام الطیر والعناب کشداد معروف والحشف بالحاء المهملة والشین المعجمة والفاء کفرس ردیء اقسام
التمر والبالی بالموحدة الفاسد والمندرس **یعنی** گویا دلهای مرغان در حالت تری و خشکی نزد آشیانهٔ آن عقاب مثل عناب و مثل
خرمای پوسیده است **مغنی** فی اللام والجملة المعترضة من باب الثانی وفی الظرف من باب الثالث **شاهد** در عمل نمودن
کان است در حال که رطبا و یابسا بوده باشد و قلوب الطیر اسم کان است و ذو الحال است باعتبار متضمن بودن آن دو حال معنی
ظرف ای فی حالة الرطوبة والیبوسة **مختصر و مطول** فی التشبیه من علم البیان **شاهد** در متعدد بودن دو طرف
تشبیه بطریق تلفیف و در هم پیچیدن که رطبا و یابسا بوده باشد نسبت به العناب والحشف البالی **کَأَنَّمَا الْمِرِّیخُ وَ**
الْمُشْتَرِی قُدَّامَهُ فِی شَامِخِ الرِّفْعَةِ مُنْصَرِفٌ بِاللَّیْلِ عَنْ دَعْوَةٍ قَدْ أُسْرِجَتْ قُدَّا
مَهُ شَمْعَةٌ هما للقاضی التنوخی المریخ والمشتری کوکبان معروفان وجملة والمشتری قدامه حال من المریخ والقدام کرمان الشیء
والشامخ بالمعجمتین العالی والرفعة بالکسر الارتفاع قوله منصرف ای کرجل منصرف وهو اسم فاعل من الانصراف بمعنی الانکفاف والرجوع
والدعوة الطلب والمراد هنا الولیمة ومجلس الضیافة واسرجت بالمهملتین والجیم مجهول بمعنی اشعلت والشمعة کطلحة معروف **یعنی**
گویا ستارهٔ مریخ و حال آنکه ستارهٔ مشتری در پیش روی او واقع است در بلندی رفعت مثل کسی است که بازگشته باشد در شب از مجلس
ولیمه و مهمانی که بجهت او کرده روشن کرده شده باشد پیش روی او شمع و چراغ **مطول** فی التشبیه من علم البیان **شاهد**
در تشبیه نمودن مرکب است بمرکب اینجا نیکو نیست تشبیه نمودن هر یک از اجزاء دو طرف تشبیه را بطرف دیگر مثل آنکه بگویند
کانما المریخ کالمنصرف **کَأَنَّ مُثَارَ النَّقْعِ فَوْقَ رُؤُوسِنَا وَأَسْیَافَنَا لَیْلٌ تَهَاوَی کَوَاکِبُهُ** هو من
قصیدة البشار بن برد المثار بالمثلثة والراء المهملة اسم مفعول بمعنی المرتفع والنقع بالنون والقاف والعین المهملة کفلس الغبار
وهو من قبیل اضافة الصفة الی الموصوف ای کان نقع المثار والواو فی واسیافنا بمعنی مع وتهاوی بفتح المثناة والواو مضارع اصله
تتهاوی حذفت احدی تائیه تخفیفا وهو بمعنی تتساقط والکواکب جمع کوکب هو النجم **یعنی** گویا غبار بلند شده بر بالای سرها
ما با شمشیرهای ما مثل شبی است که فرو ریزد ستارهای او **مختصر و مطول** فی التشبیه من علم البیان **شاهد** در بودن
تشبیه در بیت لیست دو طرف آن مرکب بودن و وجه شبه آن مرکب حسی **کَأَنَّ مَجَرَّ الرَّامِسَاتِ ذُیُولَهَا عَلَیْهِ قَضِیمٌ**
نَمَّقَتْهُ الصَّوَانِعُ هو من قصیدة للنابغة الذبیانی واسمه زیاد بن معویة یصف فیها الخمر ومنها **تَوَسَّمْتُ آیَاتٍ**
لَهَا فَعَرَفْتُهَا لِسِتَّةِ أَعْوَامٍ وَذَا الْعَامُ سَابِعُ المجر بفتح المیم والجیم وتشدید الراء المهملة بمعنی
الجر وهو الجذب والرامسات بالمهملتین الریاح الدوافن للآثار والذیول بالضم جمع ذیل وهو بالذال المعجمة والیاء کفلس من الثوب طرفه
والضمیر فی علیه للخمر والقضیم بالقاف والضاد المعجمة کامیر الجلد الابیض یکتب فیه ونمقته بالنون والمیم المشددة والقاف والتاء
التانیث بمعنی حسنته وزینته بالکتابة والصوانع جمع صانع وهو من یکتب ویصنع الخط **یعنی** گویا اثر کشیدن بادهای دامنهای
خود را بر آن شراب مثل پوست سفیدی است که نوشته باشد بر او خط را نویسندها **نظام** فی اسماء الزمان والمکان
شاهد در لفظ مجر است که ظاهر اسم مکان مینماید لکن تاویل میشود بمصدر بحذف مضاف قبل از او ای کان اثر جر الرامسات
کَأَنْ لَمْ یَکُنْ حَوْلٌ کَمِیلٌ أَثَافِیهَا حَمَامَاتٌ مُثُولٌ هو من ابیات لابی الغول الطهوی وقبله
أَتَنْسَی لَا هَدَاکَ اللهُ سَلْمَی وَعَهْدَ شَبَابِهَا الْحَسَنِ الْجَمِیلِ أَمَا تَنْفَکُّ تَرْکَبُنِی بِلَوْمِی
لَهِجْتَ بِهَا کَمَا لَهِجَ الْفَصِیلُ قوله ای ما مضی من الاتیان والحول السنة والکمیل بمعنی الکامل وهو ضد الناقص
الاثافی بالمثلثة والفاء والیاء جمع اثفیة وهی کل ضخیم حجارة یوضع علیها القدر والحمامات جمع حمام وهو بالحاء المهملة کسحاب طایر
معروف والمثول بالمثلثة کصبور اللاصق بالارض والقائم والمتمثل او الذی ینظر ویخفی **یعنی** گویا و حال آنکه بتحقیق که آمده است

گذشته است یکسان تمام کردیک پا بجا سنگ منزلهای ان سلمی مثل کبوترها است که بر یکپا ایستاده اند با انکه سر میکشند و پنهان میشوند **مغنی** فی الجملة المعترضة من باب لثانی **شاهد** در وقوع جملۂ حالیه وقد انے حول کمل است معترضه بان کان واسم که اثا فیها است **كَأَنِّي حِينَ أُمْسِي لَا تُكَلِّمُنِي مُتَيَّمٌ يَشْتَهِي مَا لَيْسَ مَوْجُودًا** هو من قصیدة لسلیمان بن عبد الملک وقیل هو لعمر بن ابی ربیعة المخزومی قالها فی صاحبته اسماء اولها **أَأَنْ يَا سَمَاءُ هٰذَا الْقَلْبُ مَوْعُودًا إِذَنْ أَقُولُ صَحَى مِنْ غِيِّهِ عِيدًا أُخْرَى عَلَى مَوْعِدٍ مِنْهَا فَتُخْلِفُنِي فَمَا أَمَلُّ وَلَا تُوفِي الْمَوَاعِيدَا كَأَنَّنِي حِينَ** الخ قوله امسی بکسر السین المهملة متکلم من امسی فلان ای دخل فی المسا والضمیر فی تکلمنی یرجع الی اسماء المذکورة فیما قبله والمتیم بضم المیم وفتح المثناة وتشدید الیاء الذی تیمه الحب ای عبده وذلله ویشتهی بمعنی یطلب **یعنی** بدرستیکه من در وقتیکه شام میکنم که سخن نمیگوید ان اسما با من اسیر محبت و عاشقی هستم که خواهش دارم چیزیرا که نیست موجود **مغنی** فی الواو **شاهد** در کان است که از برای تحقیق است مثل ان نه از برای تشبیه بجهة انکه غرض شاعر اخبار از حال خود است نه تشبیه نمودن حال خود بشخص عاشق متصف باین وصف **كَأَنَّهُ عَاشِقٌ قَدْ مَدَّ صَفْحَتَهُ يَوْمَ الْوَدَاعِ إِلَى تَوْدِيعِ مُرْتَحِلِ أَوْ قَائِمٌ مِنْ نُعَاسٍ فِيهِ لُوثَتُهُ مُوَاصِلٌ لِتَمَطِّيهِ مِنَ الْكَسَلِ** لم یسم قائلهما یصف الشاعر رجلا مصلوبا الضمیر فی کانه یرجع الیه والصفحة بالمهملتین بینهما فاء کطلحة جانب العنق والمرتحل بالمهملتین اسم فاعل من الارتحال وهو ضد الاقامة والنعاس بالنون والمهملتین کغراب ولسان النوم واللوثة بالواو والمثلثة کطلحة الاسترخاء والبطؤ والمواصل بالواو والصاد المهملة اسم فاعل بمعنی المتابع والتمطی بالمثناة والطاء المهملة المشددة والیاء التمدد والکسل بالسین المهملة کفرس التثاقل عن الشیء **یعنی** گویا انمرد بکه بردار کشیده شده است مثل عاشقی که کشیده باشد طرف کردن خودرا در روز وداع کردن بسوی وداع کردن دوستی که کوچ کننده است یا مثل کسی است که برپای شونده باشد از خواب پینکی زدن که دران کس باشد سستی ان که تابع شونده است مرخمیازه کشیدن خود را از جهة کسالت و سنگینی خوابی که بوده است **مطول** فی التشبیه من علم البیان **شاهد** در بودن تشبیه غریب اینجا نسبت که وجه شبه دران مرکب حسی است که واقع شده است در هیئت سکون دراین بیت **كَأَنَّهُ كَانَ مَطْوِيًّا عَلَى إِحَنٍ وَلَمْ يَكُنْ فِي قَدِيمِ الدَّهْرِ أَنْشَدَنِي إِنَّ الْكِرَامَ إِذَا مَا أَسْهَلُوا ذَكَرُوا مَنْ كَانَ يَأْلَفُهُمْ فِي الْمَنْزِلِ الْخَشِنِ** البیت الاول لابن العمید المکنی بابی الفضل یصف حال الصدیقه لما توقف فی الدنیا فاعرض عنه ونسی صحبته والثانی من ابیات لابی تمام الطائی المطوی بالطاء المهملة والواو مفعول من الطی ضد النشر والاحن بالحاء المهملة والنون کعنب جمع احنة وهی کحرفة الحقد وانشدنی بالنون والشین المعجمة والدال المهملة ماض من الانشاد وهی قراءة الشعر والکرام جمع کریم وهو ضد اللئیم واسهلوا ای خلوا فی الارض السهلة ای المستویة واراد بها حسن الحال ذکروا ماض من الذکر وهو خلاف النسیان و یالفهم بالفاء مضارع من الالفة بمعنی الصحبة والخشن بالمعجمتین والنون ککتف صفة مشبهة من الخشونة ضد اللین واراد به سوء الحال **یعنی** گویا انمرد بود که درهم پیچیده شده بود در کینها چند نبود در روزگار پیش که خوانده باشد از برای من این شعر و اکرام الکرام الخ یعنی بدرستیکه بزرگواران هرگاه داخل شود در زمین هموار و برسند بعیش کار خوشی یاد میکنند کسیرا که بود که مصاحبت میکرد با ایشان در منزل زبر و در روزگار ناخوش و زمان بدحالی **مطول** فی الخاتمه **شاهد** در تضمین نمودن شاعر است با تنبیه نمودن او بلفظ انشدنی بر اینکه شعر ثانی از شاعر دیگر است **كَأَنِّي بِكَ تَنْحَطُّ إِلَى اللَّحْدِ وَتَنْغَطُّ وَقَدْ أَسْلَمَكَ الرَّهْطُ إِلَى أَضْيَقَ مِنْ سَمٍّ** هو للحریری یرثی به رجلا عند دفنه الیاء فی کانی والباء فی بک زایدتان ای کانک والخطاب فیه وفیما بعده للمیت المرثی علیه تنحط بالنون والحاء والطاء المشددة المهملتین مضارع من الانحطاط وهو الانحدار من علو الی اسفل واللحد بالمهملتین کفلس الشق فی جانب القبر وتنغط مضارع من الانغطاط وهو بالنون والغین المعجمة والطائین المهملتین هنا بمعنی الاضطجاع یقال انغط الفحل الناقة ای تنوخها فهی منغطة واسلمک بالسین المهملة ماض بمعنی ترکک والرهط القبیلة واضیق افعل من الضیق وهو بکسر الضاد المعجمة وسکون الیاء والقاف ضد الوسع والسم بفتح السین المهملة وتشدید المیم الثقب الضیق ومنه سم الخیاط **یعنی** نزدیکست که تو سرازیر شوی بسوی لحد وشکاف قبر وبخوابی در انقبر و حال انکه بتحقیق که واگذارند ترا قبیله بسوی مکانیکه تنگتر است از سوراخ سوزن ومراد قبر است **مغنی** فی کان **شاهد** در کان است که بمعنی تقریب آمده است **كَأَنِّي مِنْ أَخْبَارِ إِنَّ وَلَمْ يَجُزْ لَهُ أَحَدٌ فِي النَّحْوِ أَنْ يَتَقَدَّمَا** هو لابن عنین یشکو تأخر الاخبار جمع خبر وهو خلاف الاسم واراد بان لفظها ویجی

مغنی

امسے

مغنی

مطول

مطول

انغط

مغنی

مضارع من الاجازة من الجواز بمعنى الاباحة ويتقدمها بالف الاطلاق مضارع من التقدم ضد التاخر يعنى كوياكمن ان خرها
انّ مكسوره هستم وحال آنكه تجويز نكرده است زيرا كه واحدى در علم نحو اينكه مقدم شود بر اسم انّ ومراد اينست كه هيشه دنباله
مؤخرم از معاش بهر كه پيش نمى آيم قطر فى الحروف المشبهة بالفعل شاهد در دلالت نمودن مضمون اين بيت
صريحا بر اينكه تجويز نكرده است احدى مقدم شدن خبر ان را بر اسم او كذلك اُدِّبْتُ حتى صار من خُلُقى انى
رَاَيْتُ مِلَاكُ الشِّيمَةِ الْاَدَبُ هو لبعض الفزاريين وقبله اكنيه حين اناديه لاكرمه ولا
اُلَقِّبُهُ وَالسَّوْءَةُ اللَّقَبُ الكاف للتشبيه ذالك اشارة الى ما ذكر من قوله اكنيه وهو بفتح الهمزة وتخفيف النون
بمعنى اكنه بضم الهمزة وتشديد النون اى كمثل الادب المذكور ادبت وهو مجهول بصيغة المتكلم من التاديب والخلق بالخاء المعجمة
والقاف كقفل وكعنق الطبيعة والملاك ككتاب وكسحاب من الامر قوامه الذى يملك به والشيمة بالشين المعجمة والياء كجيفة الخلق
والطبيعة يعنى مثل اين ادب مذكور ادب اموخته شدم تا آنكه گرديد اين ادب از طبيعت وعادت من بدرستيكه دانستم
من كه مر اينه قوام امر طبيعت ادبست سيوطى فى افعال القلوب شاهد در ابطال عمل رايت است بواسطه تعليق
باعتبار تقدير كه فتن لام ابتداء بر سر مفعول او بجهة توهم الغاء اى لملاك الشيمة الادب كَذَبَتْكَ عَيْنُكَ اَمْ رَاَيْتَ
بِوَاسِطٍ غَلَسَ الظَّلَامِ مِنَ الرَّبَابِ خَيَالَا هو مطلع قصيدة للاخطل واسمه غياث بن غوث التغلبى
يهجو بها جرير الشاعر ورهطه وقيل الفرزدق وبعده وَتَعَرَّضَتْ لَكَ بِالْاَبَاطِحِ بَعْدَمَا قَطَعَتْ
بِاَبْرَقَ خِلَّةً وَوِصَالَا وَتَغَوَّلَتْ لِتَرُوعَنَا جِنِّيَّةٌ وَالْغَانِيَاتُ يُرِينَكَ الْاَهْوَالَا
الخطاب فى البيت لنفس الشاعر وعينك فاعل كذبتك يقال كذبته نفسه اذا منته الامانى وخيلت له من الامال ما لا يكاد
يكون والواسط بالواو والمهملتين بلد بالعراق والغلس بالغين المعجمة والسين المهملة كفرس ظلمة اخر الليل والظلام بفتح الظاء المعجمة
ذهاب النور واراد به هنا الليل والرباب بالراء المهملة والموحدتين كسحاب اسم امراة والخيال الظن يعنى بنظر تو در آورد
چيز دروغ را چشم تو يا آنكه ديدى فى الحقيقة در واسط در تاريكى آخر شب خيال را از رباب مغنى تمام شاهد در ام آمده
كه از براى استفهام حقيقى آمده است نزد ابو عبيده اى هل رايت بواسطه كَرَبَ الْقَلْبُ مِنْ جَوَاهُ يَذُوبُ
حِينَ قَالَ الْوُشَاةُ هِنْدٌ غَضُوبُ هو للكلحبة اليربوعى واسمه عبد الله بن هبيرة قوله كرب بفتح الراء
بمعنى كاد والجوى بالجيم والواو كفتى الحرقة وهى شدة الوجد من عشق او حزن والضمير فيه للقلب يذوب بالذال المعجمة والموحدة مضارع
ذاب ضد جمد والوشاة بضم الواو والشين المعجمة جمع الواشى وهو النمام وهند اسم حبيبة الشاعر والغضوب كصبور مبالغة من الغضب
وهو ضد الرضا اى غضوب عليك يعنى نزديكست دل اينكه بگدازد و آب شود از سوزش وشدت شوق خود در وقتيكه گفتند
سخن چينان كه هند با تو نا خوشنود و غضبناك است بر تو سيوطى فى افعال المقاربة شاهد در وارد شدن
خبر كرب است كه يذوب بوده باشد بدون ذكر ان مثل كاد كَرِيمٌ مَتَى اَمْدَحْهُ اَمْدَحْهُ وَالْوَرَى
مَعِى وَاِذَا مَا لُمْتُهُ لُمْتُهُ وَحْدِى هو من ابيات لابى تمام الطائى قوله كريم خبر مبتدا محذوف اى هو كريم
وهو ضد اللئيم وامدحه متكلم من المدح خلاف الذم والواو للحال والورى مبتدا ومعى خبره وهو بالواو والراء المهملة كفتى الخلق
كلمة ما بعد اذا زائدة ولمته متكلم من اللوم بمعنى العذل ووحدى حال اى منفردا يعنى اين مرد بزرگوار يست كه هر زمان كه ستايش
كنم او را ستايش كرده ام او را وحال آنكه خلايق شريكند با من در ستايش كردن آن مرد وهرگاه سرزنش كنم او را سرزنش كرده ام
او را در حالتيكه تنها هستم وكسى با من شريك نميكند در سرزنش ان مرد مختصر مطول فى المقدمة شاهد بد
وجود تنافر است در بيت بسبب مكرر كردن شاعر دو لفظ را كه در هر يك از ان دو لفظ سكينى است بواسطه موجود بودن در هر
يك از ان دو لفظ دو حرفى كه مخرج اندو حرف نزديك است بهم كه حا وها در امدحه بوده باشد واين منافى است با فصاحت
كَسَى حِلْمُهُ ذَا الْحِلْمِ اَثْوَابَ سُؤْدَدٍ وَرَقَّى نَدَاهُ ذَا النَّدَى فِى ذُرَى الْمَجْدِ
لم يسم قائله قوله كسى ماض بمعنى البس والحلم بكسر الحاء المهملة العقل والاناة والاثواب جمع ثوب معروف والسؤدد بالمهملة
والهمزة كقنفذ السيادة ورقى بالراء المهملة والقاف المشددة ماض من الترقى وهو الصعود والارتفاع والندى بالنون
والدال المهملة كفتى الجود والذرى بضم الذال المعجمة وفتح الراء المهملة مقصورا جمع ذروة وهى كغرفة وكحرفة اعلى الشئ والمجد بالميم
والدال المهملة كفلس الكرم ونيل الشرف يعنى پوشانيد عقل وحوصله امرد صاحب عقل وحوصله مرد صاحب عقل و
حوصله را جامهاى بزرگوارى را وبلند كرد عطاى امرد صاحب عطا مرد صاحب عطا را در بلنديهاى كرامت وبزرگوارى مغنى
فى المواضع التى يعود الضمير فيها على ما تاخر من باب الرابع شاهد در رتبة قبل از مرجع او در هر دو موضع بجهة ضرورت

لا بعد الكاف

قطر ٢ بعد الكاف بعد الذال

سيوطى

مغنى ٢ بعد الكاف بعد الراء

سيوطى

مختصر مطول ٢ بعد الكاف بعد الراء

در ذكر ضمير لفظا

نظ

نظر بانکه ضمیر در جمله راجع است بذا الحلم و در نداه راجع است بذا الندى كضرائر الحسناء قلن لوجهها حسدًا
وبغيًا انه لدميم هو من قصيدة لابي الاسود ظالم بن عمرو وقبله حسدوا الفتى اذ لم ينالوا
سعيه فالقوم اعداء له وخصوم كضرائر الحسناء والوجه يشرق في الظلام
كانه بدر منير والسماء نجوم الكاف للتشبيه الضرائر جمع ضرة على غير القياس وهو بفتح الضاد المعجمة
وتشديد الراء المهملة والهاء نسوة زوج المرأة والحسناء كالحمراء بمعنى فاشا الحسن الجمال وهي صفة المحذوف اى المرأة الحسناء والضمير
في لوجهها للحسناء قوله حسدًا بالنصب مفعول لاجله وهو ضد الغبطة والبغي بالموحدة والغين المعجمة والياء التجاوز عن الحد والضمير
في انه يرجع الى الوجه والدميم بالدال المهملة كامير القبيح يعني حسد ميبرند مردم بمرد صاحب سخاوت مثل هبوها زن صاحب
حسن وجمال كه ميگويند از براى روى انزن صاحب حسن از راه حسد و عداوت اينكه بد رستيكه ان روى هر اينه زشت است مغني
في اللام شاهد در لام لوجهها آكه بمعنى عن است اى عن وجهها كفى بجسمي نحولًا انني رجل لولا
مخاطبتي اياك لم ترني هو من يصف بها نفسه بالهزال والعناء لفرقة الاحبة وقبله ابلى الهوى اسفًا
يوم النوى بدني وفرق الهجر بين الجفن والوسن النحول بالنون والحاء المهملة والواو كفلوس الهزال
والسقم والمخاطبة مفاعلة من الخطاب ترني مخاطب من الرؤية يقول انا من شدة الهزال والسقم صرت بحيث لا يكاد ان يراني احد
ان تكلم بكلام واخاطبه يعني كافيست جسم مرا از حيثيت لاغرى وبيمارى اينكه بد رستيكه من مردى باشم كه اگر نبود خطاب كردن
من تو را و سخن كفتن من با تو نميديد بكر مرا يعني از بس لاغرى من همين بس است كه تا سخن نگويم نمى بيني مرا بلكه بواسطه صدا من
مرا خواهى ديد مغني في الباء شاهد در زياد شدن باء است در مفعول كفى كه بجسمي بوده باشد كفى ثعلًا فخرًا
بانك منهم ودهر لان امسيت في اهله اهل هو لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين
قوله ثعلًا بالنصب مفعول كفى وهو بالمثلثة والعين المهملة كصرد بطن من طى وفخرًا تمييز وهو بالفاء والخاء المعجمة والراء المهملة اخ
بالخطاب قوله دهر بالرفع عطف على محل مفعول كفى واهل صفة له يقال فلان اهل الكذا اى مستوجب له وامسيت مخاطب من امسى
فلان اذا دخل في المساء واهل الدار سكانه يعني كافيست طايفه ثعل را از حيثيت فخر كردن اينكه بد رستيكه تو از ايشان هستى
وكافيست روزگار برا كه اينصفت دارد كه اهل ومستحق است از براى اينكه شام كنى در اهل ان روزگار مغني في الباء شاهد
در زياد شدن باء است در فاعل كفى كه بانك بوده باشد با بودن ان كفى متعدى بيك مفعول كه ثعلًا است كلا اخي و
خليلي واجدي عضدًا في النائبات والمام الملمات لم يسم قائله اراد بالاخ هنا الصاحب
والخليل بالخاء المعجمة الصديق في المودة وواجدي فاعل مضاف الى ياء المتكلم من وجده اى ادركه والعضد الساعد وهو من
المرفق الى الكتف واراد به هنا القوة والاعانة والنائبات بالنون والهمزة والموحدة جمع نائبة وهي الحادثة من حوادث الدهر
والالمام بمعنى النزول والملمات بالضم جمع ملمة وهي بالميمين اولهما مضمومة وثانيهما مشددة وبينهما لام مكسورة وفي اخرها
هاء المشددة يعني هر دو يار و دوست من يابنده اند مرا ياور و معين خود در مصيبتهاى روزگار و در وقت فرود آمدن
سختيها سيوطي في الاضافة مغني في كلا شاهد در اضافه شدن كلا است بدو مفرد معرفه بطريق عطف بر سبيل
تدرت كه اخي و خليلي بوده باشد كلانا غني عن اخيه حيوته ونحن اذا متنا اشد تغانيا
هو من قصيدة لعبد الله بن معوية بن عبد الله بن جعفر بن ابي طالب يخاطب بها حسين بن عبد الله وكانا اصدقاء
ثم تهاجرا وقيل لغيره وقبله واني اعف الفقر مشترك الغنى سريع اذا لم ارض داري
احتماليا الغنى فعيل من الغناء وهو عدم الاحتياج قوله حيوته بالنصب اى في وقت حيوته ومتنا متكلم من الموت واشد
افعل من الشدة وهو خلاف الضعف والتغاني تفاعل من الغنى ضد الفقر يقال تغانوا اى استغنوا بعضهم عن بعض يعني
هر يك از من و حسين پسر عبد الله بي نيازهستم از مصاحب و برادر خود يعني از يكديگر در وقت زندگى او و ما هر گاه بميريم از حيثيت
طلب ثنا كردن از يكديگر مغني في كلا شاهد در مفرد آوردن لفظ غني است باعتبار ملاحظه لفظ كلا نظر بانكه
كل واحد منا است كلاهما حين جد الجري بينهما قد اقلعا وكلا انفيهما رابي
من ابيات للفرزدق واسمهما ابن غالب بن صعصعة التميمي يصف بها فرسين تجاريا وقبله ما ان لو مكنها وجئت
تعنلها حتى اقحمت بها اسكفة الباب قوله جد بالجيم والدال المهملة المشددة ماض بمعنى اشتد
وعظم والجري بالجيم والراء المهملة والياء الكسير واقلعا بالقاف والعين المهملة بمعنى كفا عن الجري ورابي بالراء المهملة والموحدة فاعل من ربا
الفرس يربو ربوا اذا انتفخ انفه من عدو او فزع يعني هر دو اسب وقتيكه سخت و محكم شود دويدن در ميان

ان دو بتحقیق که با زمیا ایستند از دو بدن و حال انکه هر دو بیجنی اند و پران باد است **مغنی** فی کلا **شاهد** در لفظ کلا است
در دو موضع که در اول ملاحظه شده است معنی او پس تثنیه اورده اند خبر را که فد افلتا بوده باشد و در ثانی ملاحظه
شده است لفظ او مفرد اورده اند خبر را که راب بوده باشد **کل ابن انثی وان طالت سلامته یوما**
علی الة الحدباء محمول هو من قصیدة لکعب بن زهیر بن ابی سلمی المزنی یمدح بها النبی صلعم وهی احدی المعلقات السبعة
وقبله **وقال کل خلیل کنت امله لا الهینک انی عنک مشغول فقلت خلوا**
سبیلی لا ابا لکم فکل ما قدر الرحمن مفعول کل ابن انثی انبئت ان رسول الله
اوعدنی والعفو عند رسول الله مامول مهلا هداک الذی اعطاک نافلة
القران فیها مواعیظ وتفصیل لا تاخذنی باقوال الوشاة ولم اذنب وان
کثرت فی الاقاویل قوله طالت ماض من الطول ضد القصر وطول السلامة کنایة عن البقاء والحیوة فی
الدنیا والة الحدباء بالحاء والدال المهملتین والموحدة والمد کحمراء النعش الذی یوضع علیه المیت ویسمی بالتابوت والمحمول
مفعول من الحمل **یعنی** هر پسر زنی واگرچه طول کشد زندگانی دنیای وی بر کرانه تراشیده شده از دست نجاران
که تابوت بوده باشد برداشته شده و سوار است **مغنی** فی کل **شاهد** در لفظ کل است که از برای مفرد مذکر امده است
باعتبار بودن مضاف الیه او مفرد مذکر که ابن بوده باشد بدلیل عود ضمیر در سلامته که ضمیر مفرد است نسبت بلفظ کل
کل امرء مصبح فی اهله والموت ادنی من شراک نعله هو للحکیم النهشلی وقد تمثل به ابو بکر لعنه لما
قدم المدینة مهاجرا او نسبته الیه سهو المصبح بالتشدید اسم مفعول ای یجعل له صباحا او یقال له انعم صباحا وادنی افعل
من الدنو بمعنی القرب والشراک بالشین المعجمة والراء المهملة ککتاب سیر النعل والنعل ما یستر بها القدم **یعنی** هر مردی قرار داده
میشود از برای او صبح کردنی در اهل خودش و حال انکه مرگ نزدیکتر است باو از بند نعل او **مغنی** فی کل **شاهد** در لفظ
کل است که از برای مفرد مذکر امده است باعتبار بودن مضاف الیه او مفرد مذکر که امرء بوده باشد بدلیل عود ضمیر در
اهله که ضمیر مفرد است نسبت بلفظ کل **کل امر مباعد او مدان فمنوط بحکمة المتعالی** لم یسم قائله
المباعد اسم فاعل من باب المفاعلة من البعد ضد القرب کذا مدان من الدنو بمعنی القرب ومنوط بالنون والطاء المهملة
مفعول من ناطه ای عقله وربطه واراد بالحکمة هنا العدل والمتعالی صاحب العلو **یعنی** هر امری که این صفت دارد که دور کننده
است یا نزدیک کننده است چیزی را بشخص پس بسته شده است بعدل خداوند صاحب علو و واقع نمیشود مگر باراده او
مغنی فی الظرف من باب الثالث **شاهد** در ظاهر شدن فاء است در خبر کل امر که منوط بوده باشد بعد از ذکر صفت
از برای مضاف الیه مبتدا بر سبیل ندرت نظر بانکه مباعد صفت است از برای امر **کل انثی وان بدا لک منها آیة**
الحب حبها خیتعور لم یسم قائله الانثی خلاف الذکر والمراد المرءة وبدا بالموحدة والدال المهملة ماض بمعنی ظهر والایة
بالمد والیاء والهاء العلامة والحب الود والخیتعور بالخاء المعجمة المفتوحة والیاء الساکنة والتاء المفتوحة والعین المضمومة
والراء المهملتین بینهما واو ساکنة کل ما لا یدوم علی حالة ویضمحل **یعنی** هر زنی و اگرچه ظاهر شود از برای تو از جانب او
علامت دوستی دوستی او برقرار نخواهد بود و برطرف میشود لا محالة **نظام** فی الاعلال **شاهد** در وارد شدن
خیتعور است بر وزن فیعلول بتقدیم یاء قبل از عین **کل سر جاوز الاثنین شاع کل علم لیس فی**
القرطاس ضاع لم یسم قائله السر بکسر السین وتشدید الراء المهملتین ما یکتم واراد بالاثنین الشفتین وشاع با
لشین المعجمة والعین المهملة ماض بمعنی ذاع وفشا والعلم خلاف الجهل والمراد به هنا احد العلوم مثل النحو والصرف وضاع
بالضاد المعجمة والعین المهملة ماض بمعنی تلف وصار مهملا **یعنی** هر رازی که در گذرد از میان دو لب یا میان دو نفر پهن
شود در میان مردم و همه کس میفهمند و هر علمی که نیست در کاغذ نوشته و ثبت شده ضایع و تلف میشود و مهمل میماند
نظام فی الابتداء بالساکن **شاهد** در شبوت الف اثنین است بجهة ضرورت شعر **اکلکم قد اخذ الجام**
ولا جام لنا ما الذی ضر مدیر الجام لو جاملنا هو لابی الفتح البستی واسمه علی بن محمد قوله کلکم ای کل
واحد منکم والجام بالجیم اناء من فضة واراد به هنا قدح الشراب کلمة ما استفهامیة وضر ماض من الضر وهو خلاف النفع
والمدیر بالمهملتین اسم فاعل من الادارة واراد بمدیر الجام الساقی وجاملنا بالجیم ماض من المجاملة وهی المعاملة بالجمیل
یعنی هر یک از شما بتحقیق که گرفته است جام شرابی را از دست ساقی و نیست جام شرابی از برای ما و چه چیز است آنچیزی
که ضرر رسانیده است بدور اندازنده جام را که ساقی بوده باشد و اگر نیکوئی میکرد با ما بدادن جام شرابی **مختصر** و

مطوّل فی الجناس من علم البدیع **شاهد** در بودن جناس مرکب میان جاملنا که مرکب است از لفظ لنا وجاملنا که فعل ماضی است از مجامله **کلینی لهمّ یا امیمة ناصب ولیل اقاسیه بطیء الکواکب** هو مطلع قصیدة للنابغة الذبیانی واسمه زیاد بن معویة یمدح بها النعمان بن الحرث او عمرو بن الحارث الاعرج علی الخلاف وبعده
تطاول حتی قلت لیس بمنقض ولیس الذی یرعی النجوم بآیب قوله کلینی امر من وکلت الیه الامر ای فوّضته الیه وترکته ایاه والهمّ الحزن وامیمة کجهینة اسم حبیبة الشاعر وناصب صفة لهمّ وهو فاعل من النصب هو بالنون الصاد المهملة والموحدة کفرس التعب واقاسیه بالقاف والسین المهملة والیاء متکلم من قاسا ای کابده والبطیء بالموحدة والطاء المهملة والیاء والهمزة فعیل من البطوء ضد السرعة **یعنی** وکذار مرا ای امیمة بجهة اندوهی که این صفت دارد که بتعب اندازنده است وشبی که رنج میکشم در او که این صفت دارد که کند رونده است ستارهای او **مطوّل** فی الخاتمة **شاهد** در حسن ابتدا نمودن شاعر است در قصیدهٔ خود باین شعر در مقام حزن واندوه **کما ابرقت قوماً عطاشاً غمامة** و
فلما راوها اقشعت وتجلّت لم یسم قائله وقبله **لقد اطمعتنی بالتبسم وصلها فلما سألنا اعرضت وتولّت** قوله ابرقت بالموحدة والراء المهملة والقاف ماض من ابرقت السماء اذا سارت ذا برق لکن هنا بمعنی تعرضت والعطاش ککتاب جمع عطشان والغمامة بالغین المعجمة المفتوحة السحابة واقشعت بالقاف والشین المعجمة والعین المهملة ماض بمعنی تفرقت وتجلت بالجیم بمعنی انکشفت وزالت **یعنی** همچنانکه ظاهر شود ابری از برای قومیکه تشنه اند پس چونکه بے بینند آن قوم آن ابر را پراکنده شود آن ابر و برطرف شود اثر او **مختصر ومطوّل** فی التشبیه من علم البیان **شاهد** در بودن تشبیه اینجا نیست که وجه شبه آن مرکب عقلی است در این بیت وانتزاع آن وجه شبه از شطر اول خطا است باعتبار آنکه بسبب آن انتزاع نمودن وجه شبه را از جمیع بیت واین جایز نیست **کما خط الکتاب بکف یوماً یهودی**
یقارب او یزیل هو من ابیات لابی حیة النمیری واسمه الهیثم بن الربیع یصف بها دیار صاحبته واطلالها وقبله
تری آثارهن وقد علتها تمر بها البوارح والسیول الکاف للتشبیه وما مصدریة وخط مجهول من الخط والکتاب مصدر بمعنی الفعل والیهودی نسبة الی یهود بن یعقوب وانما خص الکتاب بالیهودی لانه من اهل الکتاب و یقارب صفة یهودی ومفعوله محذوف ای یقارب سطوره وکتابته وحروفه وکذا من یزیل بالزاء المعجمة ای یفرق بعضها من بعض
یعنی مے بینی علامتهای انمنزلهای محبوبه را مثل خطی که نوشته باشد آنرا یهودی در روزی بدست خود که این صفت داشته که نزدیک بهم نوشته باشد سطرها وحروف آن نوشته را بآنکه دور وازهم جدای نوشته باشد سطرهای آنرا **سیوطی** فی باب الاضافة **شاهد** در فاصله شدن ظرف که یوماً بوده باشد میانهٔ مضاف که بکف است ومضاف الیه که یهودی بوده باشد بجهة توسع در ظروف وبجهة ضرورت **کم عاقل عاقل اعیت مذاهبه وجاهل جاهل**
تلقاه مرزوقا هذا الذی ترک الاوهام حائرة وصیّر العالم النحریر زندیقا هما من ابیات لابن الراوندی وهو من النادقة وقبله **سبحان من جعل الاشیاء موضعها وفرق العز والاذلال تفریقا**
العاقل ضد الجاهل وعاقل صفته ای کامل العقل وکذا الحکم فی قوله جاهل جاهل ای کامل الجهل واعیت بحذف مفعوله ای اعیته وهو بالعین المهملة والیاء ماض من الاعیاء من العی بمعنی العجز والمذاهب اماکن الذهاب واراد به هنا طرق المعاش وتلقاه بالقاف مضارع لقیه ای ادرکه والمرزوق مفعول من رزقه الله فهو مرزوق وهذا اشارة الی التفاوت او الحکم والهائم والاوهام جمع وهم بمعنی الخیال والحائرة بالمهملتین فاعلة من الحیرة والنحریر بکسر النون وسکون الحاء والراء المهملات العالم المدقق والزندیق بکسر الزاء المعجمة وسکون النون والدال المهملة المکسورة والیاء الساکنة والقاف منکر الصانع
والکافر **یعنی** چه بسیار مرد عاقل کامل العقل که عاجز کرده است ورا اهها ندکانی وتحصیل کردن روزی او وچه بسیار نادان کامل الجهل که مییابی او را روزی داده شده این تفاوت میان این دو نفر واین حکم اینچنان چیزیست که واگذارده است خیالهای اسیر وگردانیده است مرد دانای باریک شونده در مسائل علمیه را کافر ومنکر صانع **مختصر ومطوّل** فی احوال المسند الیه
شاهد در آوردن مسند الیه است باسم ظاهر که هذا بوده باشد ونهاده است اورا بجای ضمیر که هو بوده باشد با بودن اسم ظاهر باسم اشاره کمال عنایت بتمیز مسند الیه واختصاص او بحکم تازه واگرنه میبایست که بگوید **هو الذی کم عمّة لک**
یا جریر وخالة فدعاء قد حلبت علی عشاری هو من قصیدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یهجو بها جریر الشاعر وبعده **شغّارة تقذ الفصیل برجلها فطّارة لقوادم الابکار کنا نحاذر**
ان تضیع لقاحنا ولها اذا سمعت دعاء یسار قوله جریر بالجیم والرائین المهملتین کامیر هو جریر بن

عطية بن الخطفي التميمي والفدعا مؤنث افدع وهو افعل من الفدع وهو بالفاء والمهملتين كعرس اعوجاج الرسغ من اليد او
الرجل حتى ينقلب الكف والقدم الى انسيها ولفظ على وضع للضرر والعشار بالعين والراء المهملتين بينهما شين معجمة جمع
عشراء وهي كحمراء الناقة التي اتت عليها من يوم ارسل عليها الفحل عشرة اشهر يعني چه بسيار عمه و خاله که از براے تو است اے جرير
که این صفت دارند که دست و پاے ایشان چوله و منقلب است و این صفت دارند که بتحقیق که دوشیدند برضرر من شتران مرا که
ده ماه از آبستنی ایشان گذشته بود جامي في الكافيات مغني في كم شاهد در وارد شدن تميز كم خبريه است مفرد نكره
مجرور که عمه بوده باشد واما رفع پس بنا بر آنکه تميز محذوف بوده باشد و لفظ عمة مبتدا اي كم مرة عمة لكم فكل ذكرتك لو
اجزي بذكركم يا اشبه الناس كل الناس بالقمر هو من ابيات لكثير واسمه عبد الرحمن بن الاسود قالها في
صاحبته عزة وقبله وما ملكت ولكن زاد حبكم ولكن ما ذكرتك الا ظلت كالسدر ولا اجدلت بشيئ كا
بعدكم ولا منحت سواك الحب من بشر اذري الدموع كذا سقم يخامرني وما يخامرني
سقم سوى الذكر لكم قد الخ الخطاب في ذكرتك لعزة وهي بفتح العين المهملة وتشديد الزاء المعجمة والمثناة اسم صاحبة
الشاعر ولو للتمني واجزي متكلم بصيغة المجهول من الجزاء وهو المكافات على الشئ والخطاب في ذكركم ايضا لعزة وانما اتى بصيغة الجمع
للتعظيم وللضرورة اي بذكرك واشبه افعل من الشبه وهو بالكسر بمعنى المثل يعني چه بسيار بتحقیق که یاد کردم ترا و آرزوی دارم
که جزاء داده شوم بسبب یاد کردن ترا اے شبیه ترین مردم همه مردم بماه مغني في كل شاهد در لفظ كل است که تاکید است از
برای معرفة و نظر بآنکه میبایست که اضافه شود بضمیری که راجع باشد بآن معرفه پس در اینجا عوض اورد ندازان ضمیر بهمان اسم
ظاهر که مضاف الیه کل است و حال آنکه میبایست که بگوید الناس کله بالقمر كم ملوك باد ملكهم ونعيم سوقة
باد الم يشم قائله الملوك بالضم جمع ملك وهو ككتف السلطان المقتدر وباد بالموحدة والدال المهملة في الموضعين ماض
بمعنى هلك والملك كقفل المملكة واراد بالنعيم نعيم الدنيا والسوقة بالسين المهملة والواو والقاف كغرفة الرعية وما دون الملك
الملك من الوزراء والقضاة والحكام يعني چه بسيار پادشاهانی که هلاک و فانی شد مملکت ایشان و چه بسیار نعمت رعیتی که
هلاک و فانی شد مغني في كم شاهد در وارد شدن تميز كم خبريه است بصيغه جمع در كم ملوك و بصيغه مفرد مجرور
كم در و نعيم اي و كم نعيم و در این بیت بهره و قسم كمثبة جابر انفا لابني اصافر وافقد جل مالي هو من ابيات
لزيد الخيل الذي سماه النبي زيد الخير وكان رجل من بني تميم اسمه مزيد بمعنى لقاء زيد فلما لقيه طعنه زيد فهرب كذلك جابر كان عدو
بمعنى لقاؤه فلما لقيه طعنه فهرب فقال زيد تمنى مزيد زيدا فلاقى اخا ثقة اذا اختلف العوالي كمنية جابر
الخ ولولا قوله يا زيد قدني اذن قامت بنو نزة بالمبالي قوله كمنية صفة لمصدر محذوف اي تمنى مزيد
تمنيا كمنية جابر الكاف للتشبيه المنية بالنون والياء والهاء كغرفة اسم لما يتمناه الانسان والجابر بالجيم والموحدة والراء المهملة
اسم رجل من غطفان والمستتر في قال يرجع اليه وليتني اصادف مقول القول وهو بالصاد والدال المهملتين والفاء متكلم من صادف
اي وجده وافقد بالفاء والقاف المضمومة والدال المهملة متكلم من فقد اي عدمه والجل بضم الجيم وتشديد اللام المعظم من الشئ
وهو جمع اجل و در يكي مكانه بعض يعني آرزوی کرد مزید ازروی تبرا که این صفت داشت که مثل آرزوی جابر بود در وقتیکه
گفت آن جابر که کاش مرح میبافتم آن زید را و معدوم میساختم عمده و معظم مال خود را و صرف میکردم انما اراد ان يقف
كردن زيد سيوطي في نون الوقاية شاهد بر عدم دخول نون وقايه است در ليتني بجهة ضرورة بر سبيل ندرت
كنا معا امس في بؤس نكابده والعين والقلب منا في قذى واذى و
الان اقبلت الدنيا عليك بما تهوى فلا تنسني ان الكرام اذا لم يسم قائلها البؤس با
الموحدة والهمزة والسين المهملة كقفل الشدة ونكابده بالموحدة والدال المهملة متكلم مع الغير من كابده اي قاساه والقذى بالقاف
والذال المعجمة كفتى ما يقع في العين فتدمع له والرمة ايضا والاذى بالذال المعجمة كفتى المكروه والاذية والاقبال ضد الادبار
واقبال الدنيا موافقته مع الشخص وتهوى بفتح الواو مضارع من الهوى وهو ميل النفس وتنسني بالنون وفتح السين المهملة
ونون الوقاية اصله تنساني حذفت الف للجزم وهو مضارع من النسيان ضد الحفظ قوله ان الكرام اذا اول بيت لابي
تمام الطائي وهو بتمامه هكذا ان الكرام اذا ما اسهلوا ذكروا من كان يألفهم في المنزل الخشن
وقد مر بيانه مفصلا في كانه كان مطويا الخ يعني بوديم ما با هم در روز گذشته در سختی که رنج میکشیدیم
او را و حال آنکه چشم و دل ما در خاشاک و درد چشم و ناخوشی بود و این زمان روی آورده است و لیکن دنیا بر تو بآن چنان
طریقیکه خواهش دارد دل تو پس بعد از آن فراموش مکن در حق من این شعر را که ان الكرام اذا الخ مطول في

باب الكاف

جاب

مغني

مغني

مغني

سيوطي

منزل الكاف بفتح النون

مطول

الخاتمة **شاهد** در تضمين نمودن شاعر است جزوى از اول شعر ابى تمام از كان الكرام اذا بوده باشد در شعر خود
با عدم تمام معنى بواسطه ذكر ان جزء **وكنت ويحيى كيدى واحد نرمى جميعا ونرامى معا** هو من ابيات
لمحمد المخزومى قالها فى يحيى الجحى وكان اصدقين حتى انهما بلغا فى الوداد ما لم يبلغ به احد وبعده **تيسر فى الدهر**
اذا اسره وان اسينا بالاذى وجعا حتى اذا ما الشيب مفرقى لاح وفى عارضيه اسرعا
وشى وشاة ظن بيننا نكاد جبل الوصل ان يقطعا فلم الم يحيى على وصله ولم اقل
خان ولا ضيعا قوله يحيى الجحى اسم صديق الشاعر قوله كيدى واحد اى كيد رجل واحد ونرمى بضم النون
متكلم مع الغير من ادمى يرمى ونرامى متكلم من رامى يرامى يعنى بودم من ويحيى از شدة اتصال ويكانكى مثل دو دست يك
مرد تير ميانداختيم بمردم باهم وتير خورده ميشديم باهم **مغنى** فى مع **شاهد** در معنا آمدن معا است با لفظ جميعا در بعضى
وبمعنى اثنين است **كنواح ريش حمامة نجدية ومسحت باللثتين عصف الاثمد** هو من ابيات لخفاف
بن ندبة المكنى بابى خراشة يصف بها شفتى محبوبته باللطافة حيث شبهها بنواح ريش الحمامة الكاف للتشبيه والنواح
بالنون والحا المهملة جمع ناحية وهى الطرف من كل شئ والحمامة بالحا المهملة كسماء انثى الحمام وهو ذات الاطواق من الفواخت
والقمارى والنجدية نسبة الى النجد وهو بالنون والجيم والدال المهملة كفلس ما ارتفع من الارض من الجبال وغيره واراد بالحمامة النجدية
الورقاء منها او الفاختة لانها تسكن النجد ولا تسكن الغور والتهامة اى ما انخفض من الارض ومسحت مخاطبة من المسح وهو
بالمهملتين امرار اليد على الشئ وهنا بمعنى الدلك الخطاب فيه لمحبوبة واللثتان بالكسر تثنية لثة وهى بالمثلثة والها ما حول
الاسنان من اللحم والعصف بالمهملتين والفا كفلس بمعنى المسحوق كما قال ابن هشام ولم يقف به احد والصحيح انه بالمعجمتين
والفا من اغضف الليل اذا اظلم والاسود والاثمد بالمثلثة والدال المهملة كزبرج حجر الكحل يعنى دو لب تو در باريكى ونازكى
مثل اطراف پر كبوتر خاكستري رنك يا فاخته منسوب بنجد ميماند يعنى ساكن ميشود زمينهاى بلند وكوهها را وماليده مثل
سرمه سياه را بدو طوق كبود وكوشتهاى پاى دندان خود **مغنى** فى الباء **شاهد** در دخول باء است در باللثتين بطرين
قلب لها انكه ميبايست با خلشود در عصف وبكويد ومسحت اللثتين بعصف الاثمد **كهز الرّدينى تحت العجاج**
جرى فى الانابيب ثم اضطرب هو من قصيدة لابى داود واسمه جارية بن الحجاج الايادى يصف فيها فرسه
وقبله **وهاد تقدم لا عيب فيه كالجذع شذب عنه الكرب اذا قيد قحم ولت**
علا بيه واجلعب الكاف للتشبيه والهز بفتح الها وتشديد الزاء المعجمة اراد به الاهتزاز واهتزاز الرمح الردينى سرعة
تحركه والردينى نسبة الى ردينة وهى بالراء والدال المهملتين والياء والنون والها كجهينة اسم امراة تصلح القناة وهو صفة لموصوف
محذوف اى الرمح الردينى والعجاج بالعين المهملتين الجيمين كسحاب الغبار وجرى بالجيم والراء المهملة ماض بمعنى سار والانابيب جمع
انبوبة وهى بالنون والموحدتين كاعجوبة ما بين كل عقدتين من القصب واضطرب ماض من الاضطراب يقول ان فى هذا الفرس
ليس عضو الا وهو يعين تماما به فى وقت العدو وشدة الجرى كان الرمح اذا اهتز جرت تلك الهزة فيه فيضطرب كله انتهى يعنى
اعانت ميكند اعضاى ان اسب بعضى از اعضا اورا در وقت دويدن مثل شدحركت كردن نيزه منسوب بردينه در
زير غبار كه جارى شود اينحركت در بند بندها و كرهها ان نيزه پس بلا فاصله مضطرب شود تمام ان نيزه **سيوطى** فى عطف
النسق **مغنى** فى ثم **شاهد** در آمدن ثم است بمعنى فاء در عدم افاده نمودن او تراخى را اى فاضطرب باعتبار انكه فاصله
ميشد ميانه جارى شدن تحرك در بندها ان نيزه ومضطرب شدن تمامى ان نيزه **كيجنحون الى السلم وما ثئرت**
قتلاكم ولظى الهيجاء تضطرم لم يسم قائله قوله كى اصله كيف حذف فاؤه للضرورة ويجنحون بالجيم والنون المفتوحة
والها المهملة مضارع من جنح اليه اى مال والسلم بفتح السين المهملة وكسرها الصلح والواو للحال وما نافية وثئرت بالمثلثة والهمزة
والراء المهملة وتاء التانيث مجهول من ثار به لمنع اى طلب دمه وقاتل قاتله والقتلى كسكرى جمع قتيل واللظى بالظاء المعجمة كفتى النار
الهيجاء بالياء والجيم والمد كحمراء الحرب وتضطرم بالضاد المعجمة والطاء والراء المهملتين مضارع من الاضطرام بمعنى الالتهاب والاشتعال
يعنى چكونه ميل ميكنيد بسوى صلح وحال انكه طلب كرده نشده است خونهاى كشتكان شما از ايشان وحال انكه اتش جنك هنوز
زبانه ميكشد ومشتعل است **مغنى** فى كى وفى كيف **شاهد** در كى است كه در اصل كيف بوده است حذف كرده اند فا
او را بجهة اختصار ضرورت اى كيف يجنحون **كيف اسلوا وانت حقف وغصن وغزال لحظا**
وقدّا وردفا هو من ابيات لابى الفتيان بن حيوس قالها فى امراة قوله اسلوا بالسين المهملة متكلم من سلاه اى نسيه والخطاب فى
انت للمراة والحقف بالحاء المهملة والقاف والفا كجبل الرمل العظيم المستدير من الرمل والغصن بالغين المعجمة والصاد المهملة والنون كقفل

مغنى

بعد منه الكاف مغنى

سيوطى مغنى

بعد منه الكاف الباء مغنى

مغنى

فرع الشجر والغزال بالمعجمتين كسحاب الشادن واللحظ بالحاء المهملة والظاء المعجمة كفلس طرف العين القد بفتح القاف وتشديد الدال المهملة القامة والردف بالراء والدال المهملتين الفاكحبر الكفل والعجز يعنى چگونه حال مىشود دل من از عشق تو و فراموش ميكنم تو را وحال آنكه تو مثل تل بند كردى هستى از روى آنحيثيت كفل و نشست گاه و مثل شاخ درخت هستى از حيثيت گوشه چشم مختصر ومطول فى اللف والنشر من علم البديع شاهد بعد ترتيب لف و نشر است در قدا و ردفا باعتبار آنكه ردفا تمييز حقفا است وقدا تمييز غصن ولحظا تمييز غزال است بجا خود اى انت حقف ردفا وغصن قدا وغزال لحظا كيف ترانى قاليا مجنى

قد قتل الله زيادا عنى هو من ابيات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمى يهجو بها زياد بن ابيه قوله ترانى مضارع بصيغة الخطاب من الرؤية والقالى بالقاف الموحدة فاعل من القلب يقال قلب الشئ اى حوله ظهر البطن والمجن بكسر الميم وفتح الجيم وتشديد النون الترس و زياد كغراب هو زياد بن ابيه يعنى چگونه مى بينى مرا كه قلب پشت و ركردم سپر خود را و مراد اينست تغيير دهم آن امر را كه در نظر است بتحقيق كه بكشد و دفع كند خداوند زياد را از من مغنى فى القاعدة الثالثة من باب الثامن شاهد در متضمن بودن قتل است معنى صرف را باعتبار متعدى شدن او بعن اى صرفه عنى باب اللام بعد الالف لا

ارى الموت يشبه الموت شئ نغص الموت ذا الغنى والفقيرا هو من ابيات لسويد بن عدى و قبل الغير ونعد لايدرك الايدى لغرور ويردى الطير فى النيق يلشبن الوكورا قوله ارى متكلم من و الموت مفعوله وجملة يشبه صفته وهو مضارع من اشبهه اى ماثله والموت مفعوله وشئ فاعله ونغص بالنون والغين المعجمة المشددة والصاد المهملة ماض الرؤية من نغص الله عيشه اى كدره والموت فاعله وذا الغنى مفعوله وهو بكسر الغين المعجمة وفتح النون مقصورا ضد الفقر والفقير عطف على قوله ذا الغنى يعنى نمى بينم مرگ را كه اين صفت داشته باشد كه شباهت داشته باشد آن مرگ چيزى را مكدر و تلخ كرد انيده است مرگ زندگانى صاحب بى نيازى و زندگانى فقير را مغنى فى روابط الجمل من باب الرابع شاهد در نشستن اسم ظاهر است كه الموت ثانى بود باشد بجاى ضمير يكه آن ضمير رابطه جمله صفت است اى يشبهه شئ و بودن اسم آن ظاهر بدل از آن ضمير بعوض رابطه لا اشتهى يا قوم الا كارها باب الامير ولا دفاع الحاجب لم يسم قائله قوله اشتهى متكلم من الاشتها بمعنى الرغبة والكاره فاعل من الكراهة والدفاع بالدال والعين المهملتين بينهما فاء ككتاب مصدر دافعه اى منعه والحاجب بالحاء المهملة والجيم والموحدة البواب يعنى رغبت ندارم و نمى خواهم اى قوم رفتن در خانه امير و او منع كردن دربان مرا از آن مكان مكر در حالت تكره ناخوش دارنده ام آن دو را مطول فى القصر شاهد در تقديم حال مقصور است بالاكه الا كارها بوده باشد بر مقصور كه باب الامير است بر سبيل قلت نظر باينكه كارها حال است از ضمير متكلم در اشتهى اى لا اشتهى باب الامير ولا دفاع الحاجب الا كارها لا اعرفن ربربا حورا مدامعها كان ابكارها نعاج دوار هو من قصيدة للنابغة الذبيانى واسمه زياد بن معوية يصف فيها نساء بالحسن والملاحة و بعد ينظرن شزرا الى من جاء عن عرض باوجه منكرات الرق احرار قوله اعرفن بنون الخفيفة متكلم من المعرفة والربرب بالرائين المهملتين والموحدتين كجعفر القطيع من بقر الوحش وقد استعارها للنساء والحور بالمهملتين بينهما واو كقفل جمع حوراء مؤنث احور وهو افعل من الحور بفتحتين وهو شدة بياض العين فى شدة سوادها والمدامع جمع مدمع وهو كمقعد اراد به العين لانها محل الدمع وهو بالمهملتين كفلس ماء العين والابكار جمع بكر وهو بالموحدة والراء المهملة كحبر خلاف الثيب والنعاج بالنون والعين المهملة المشددة للضرورة والجيم اصله ككتاب هى جمع نعجة كطلحة وهى البقرة الوحشية ودوار بالمهملتين بينهما واو مشددة كشداد موضع و در بعضى مكان المصراع الثانى هذه مردفات على اعقاب اكوار قوله مردفات جمع مردفة وهى بالراء والدال المهملتين اسم مفعول وهى التى تركب خلف الراكب والاعقاب جمع عقب ككتف وهو من كل شئ آخره والاكوار جمع كور وهو بالراء المهملة كقفل الرحل باداته يعنى نمى شناسم البته زنانى را كه مثل گله گاوهاى وحشى هستند كه سياه و فراخ است چشمهاى ايشان كه گويا دختران باكره آن زنان مثل گاوهاى وحشى مكان دوار هستند در فراخى و سياهى چشم يعنى كه سوار شده اند دو نفر دو نفر ايشان بر عقبهاى جهازهاى شتر مغنى فى لا شاهد در دخول لاى نافيه است بر فعل مضارع بصيغه متكلم مؤكد بنون كه اعرفن بوده باشد لا بارك الله فى الغوانى هل يصبحن الا لهن مطلب هو من قصيدة لعبيد الله بن قيس الرقيات يمدح بها عبد الملك بن مروان و قبله ان جلسوا لم تضق مجالسهم والاسد اسد الفرس ان ركبوا لم تشك الصم منهم غربا وليس يؤذيهم اذا خطبوا قوله لا بارك دعا من البركة و بمعنى الزيادة والنماء والغوانى جمع غانية وهى بالغين المعجمة والنون والياء المرأة التى تغنيت بحسنها عن الزينة وهل نافية ويصبحن مضارع اصبح فلان اى دخل فى الصباح والمطلب بضم الميم وتشديد الطاء المهملة وكسر اللام والموحدة اسم فاعل من باب

الاستعا من الطلب ای شخص یطلبهن بتعشقهن وقیل هو مطلب بصیغة المفعول فهو بمعنی الطلب یعنی مبادا نکرداند خداوند
امرتان سنکوروئی چند که صبح عیش کنند مکر آنکه از برای ایشان است کسیکه طالب عاشق باشد ایشانرا مغنی فی لا شاهد
در عدم تکرار لا است با وجود دخول او بر فعل ماضی باعتبار بودن او از برای دعا لا الابد من صنعا وان طال السفر
ان تحنی کل عود ودبر لم یسم قائله قوله صنعا بکسر اصله صنعاء کحمراء فقصرت للضرورة وهی بالصاد والعین المهملتین
بینهما نون موضع بالیمن کثیرة الاشجار والمیاه تشبه بدمشق وطال ماض من الطول ضد القصر وتحنی بالحاء المهملة والنون المشددة
ماض بمعنی عطف ومال والعود بالعین والدال المهملتین بینهما واو کفلس المسن من الابل والدبر بالدال والراء المهملتین بینهما
موحدة کفرس صفة مشبهة من دبر البعیر اذا اعقر وجرح ظهره یعنی ناچار است از برای ما از رفتن بصنعا واگرچه طول کشد سفر
ما واگرچه میل کند وخم شود کمر هر شتر پیری هر شتر صاحب زخم سیوطی فی المقصور والممدود شاهد در مقصور آمدن
ممدود است در بیت که صنعا بوده باشد بجهة ضرورت وعدم استقامت وزن در صورت مد آن لا اترکنی فیهم شطیرا
انی اذن اهلک واطیرا لم یسم قائله قوله تترکنی بنون التاکید الثقیلة والیاء مضارع من الترک والشطیر بالشین المعجمة والطاء
والراء المهملتین کامیر الغریب البعید واهلک متکلم من الهلاک واطیر بالمهملتین متکلم من طار بمعنی تفرق وانتشر یعنی وا
نگذار البته مرا در میان ایشان غریب دور از وطن بدرستیکه در آن هنگام هلاک میشوم یا پراکنده میشوم مغنی فی اذن شاهد
در نصب دادن اذن است هلک را با وجود وقوع او معترضه در میان ان وخبرش پس تاویل میشود بحذف خبر ان قبل از او ای انی
لا اقدر علی ذلک اذن اهلک لا تجزعی ان منفسا اهلکته فاذا هلکت فعند ذلک فاجزعی
هو من قصیدة للنمر بن تولب الیشکری الصحابی العکلی المکنی بابی کاهل یخاطب فیها امرأته ویامرها بالزام اخوانه واصدقائه وقبله
لا تجعلی لغد تاسر غدا له اتعجلین الشر ما لم تمنع قامت تبکی ان سباءت لفتیة زقا وخابیة
بعود مقطع لا تجزعی الخ واذا اتانی اخوتی فدعیهم یتعللوا فی العیش او یلهوا معی لا
تطردیهم عن فراشانه لا بد یوما ان سیخلوا مضجعی قوله تجزعی مخاطبة من الجزع وهو نقیض
الصبر والخطاب فیه لامرأته ومنه اجزعی بصیغة الامر والمنفس بالنون والفاء والسین المهملة کمکرم الشیء النفیس والمال الکثیر واهلکته
بصیغة المتکلم بمعنی اتلفته وهلکت بمعنی فنیت ومت یقول لا تجزعی باتلافی المال الکثیر فی الشرب وضیافة الاخوان فلعل الله یرزقنی
عوضها فاذا هلکت ومت فحق علیک الجزع لعدم توقع العوض بموتی انتهی یعنی جزع مکن ای زن اگر مال نفیسی را تلف کردم من
از این پس هرگاه هلاک شوم وبمیرم من پس نزد مرک داین مصیبت جزع بکن قطر فی باب الاشتغال شاهد در آن است که چون
مختص بفعل است در اینجا بر سر اسم در آمده است پس نصب مابعدش که منفسا بوده باشد واجب است بنابر آنکه مفعول بوده باشد
از برای هلکت محذوف قبل از او که اهلکته بعد مفسر اوست مغنی فی الفاء شاهد در زیاد شدن فاء است در
فاجزعی بجهة ضرورت مغنی فی الجملة التفسیریة من باب الثانی شاهد در اهلکته است که ابو علی قائل شده است باینکه
مجزوم آمدن فعل مبنی بنا بر تکریر لفظ ان ای هلکت منفسا ان اهلکته بر بدلیت بنابر فرض عدم ثبوت حذف مبدل منه قبل
از منفسا که اهلکت مقدر بوده باشد لا تخلنا علی غرائک انا طال ما قد وشی بنا الاعداء هو من
قصیدة للحرث بن حلزة الیشکری وقبله ایها الناطق المرقش عنا عند عمرو وهل لذاک بقاء لا
تخلنا الخ فبقینا علی الشناءة تنمینا حصون وعزة قعساء قوله تخلنا بفتح المضارعة والخاء
المعجمة مضارع خال بمعنی حسب نا مفعول اوله ومفعول ثانیه محذوف ای لا تخلنا جازعین وهو اسم فاعل بصیغة الجمع من الجزع
وهو نقیض الصبر والعزاء بالعین المهملة والزاء المعجمة والمد کسماء الصبر علی المصیبة وطال ماض من الطول وهو نقیض
القصر ووشی بالواو والشین المعجمة ماض یقال وشی به الی السلطان ای نم وسعی والاعداء جمع عدو وهو الخصم یعنی گمان مکن
ما را جزع کننده بر تعزیت خود بدرستیکه طول کشیده است بسا باشد که سخن چینی کرده اند بما دشمنان ما
جامی فی افعال القلوب شاهد در حذف مفعول ثانی تخلنا است بجهة ضرورت وضمیر متکلم نا او مفعول اول او است
ای لا تخلنا جازعین علی عزائک لا تسقنی ماء الملام فاننی صب قد استعذبت ماء بکائی
هو لابی تمام الطائی قوله تسقنی مضارع من السقی والملام کسلام العذل والصب بفتح الصاد المهملة وتشدید الموحدة العاشق
وهو صفة مشبهة من الصبابة وهی رقة الشوق واستعذبته متکلم بمعنی وجدته عذبا وهو بالعین المهملة والذال المعجمة والموحدة
کفلس اللذیذ السائغ فی الحلق من طعام او شراب یعنی منوشان مرا آب سرزنش پس بدرستیکه من عاشقی هستم که
بتحقیق گوارا میشمارم آب گریه خود واشک چشم خود را مطول فی الاستعارة شاهد در بودن ماء الملام است از قبیل

مغنی
سیوطی
مغنی
قطر
مغنی
مغنی
جامی
مطول

استعارهٔ مستهجنه وقبیحه باعتبار نسبت دادن ابر ابمدامت استعما اوردن ان لفظ ملام او تشبیه نمودن او را بظرفیکه در ان اشامیدنی ناخوشی باشد **لا تعجبوا من بلی غلالته قد زر ازراره علی القمر** هو لابی طباطبا العلوی قوله تعجبوا بفتح المضاعة وکذا الجیم مضارع من العجب وهو کهرس انکار ما یرد علیك والبلی بکسر الموحدة مقصوراً الاندراس والغلالة بالغین المعجمة ککتابة ثوب رقیق تلبس تحت الثیاب وزر بفتح الزاء المعجمة وتشدید الراء المهملة ماض من الزر وهو بالکسر الذی یوضع فی القمیص وجمعه ازرار **یعنی** عجب مدارید از کهنگی جامهٔ بتحقیق که بسته است تکمهای وبندهای انجامه را برماه **مختصر و مطول** فی الانشاء الخبری **شاهد** در این است که سکاکی این بیت را از قبیل امتناعی گرفته است با وجود اشتمال او بر ذکر دو طرف تشبیه ایضاً فی الاستعارة **شاهد** در صحت نهی از تعجب است در بیت بجهة ادعا نمودن شاعر باینکه مشبه که انسانی بوده باشد از جنس مشبه به است که قمر بوده باشد **یا تعجبی یا سلم من رجل ضحك المشیب برأسه فبکی** هو لدعبل بن علی الخزاعی قوله سلم مرخم سلمی وهو بالسین المهملة کسکری اسم امرأة وضحك ماض من الضحك وهو خلاف البکاء لکن اراد به هنا معنی الظهور کما اراد بالبکاء معنی الحزن والمشیب کحبیب الشیبوبة وبیاض الشعر والباء فی برأسه بمعنی فی **یعنی** عجب مکن ای سلمی از مردیکه ظاهر شده است پیری وسفیدی موی در سر او پس غمگین شده است از دو باین سبب **مختصر و مطول** فی اول علم البدیع **شاهد** در بودن مصرع ثانی است از قبیل ایهام تضاد باعتبار انکه ضحک را در مقابل بکا آورده است که با هم ضد اند واراده نکرده است بضحک وبکاء حقیقة آن دو را بلکه مراد بضحک ظهور است وببکاء حزن **لا تفسدوا ابلکم ایما لنا ایما لکم** لم یسم قائله تفسد ومضارع من باب الافعال من الفساد وهو بالفتح اخذ المال ظلما وضد الصلاح ایضاً والاب‍ال بالمد والموحدة جمع ابل وهو بکسرتین معروف وایما بکسر الهمزة وسکون الیاء فی الموضعین لغة فی اما ابدلت الیاء من المیم تخفیفاً **یعنی** نگیرید از روی ظلم وضایع نکنید شتران خود را یا از برای ما است آن شتران یا از برای شما **سیوطی** فی عطف النسق **شاهد** در آمدن ایما ثانیست بدون واو وبابدال اوردن یا از میم اول در هر دو موضع بنا بر روایت قطرب واما دیگران پس بتشدید میم روایت کرده اند واما لنا اما لکم قرائت کرده اند **لا تقربن الدهر آل مطرف ان ظالما ابداً وان مظلوما** هو من قصیدة للیلی الاخیلیة تهجو فیها آل مطرف قوله تقربن بنون التأکید الثقیلة مضارع من القرب ضد البعد والدهر منصوب علی الظرف ای فی الدهر وآل مطرف مفعول تقربن وهو بضم المیم وفتح الطاء وکسر الراء المشددة المهملتین والآل ابو قبیلة والظالم فاعل من الظلم بمعنی الجور ومنه المظلوم بصیغة المفعول **یعنی** نزدیکی مکن البته در روزگار آل مطرف را هرگز اگرچه بوده باشی ظالم واگرچه بوده باشی مظلوم **قطر** فی افعال الناقصة **شاهد** در حذف کان با اسمش در هر دو موضع بعد از ان بکسر همزه وباقی گذاردن خبر او منصوب ای ان کنت ظالما وان کنت مظلوما **لا تقل بشری ولکن بشریان غرة الداعی ویوم المهرجان** هو مطلع قصیدة لابی مقاتل الاعمی واسمه الضریر یمدح بها الداعی العلوی قوله بشری کحبلی السرور والخبر السار وبشریان تثنیة والغرة بضم الغین المعجمة وفتح الراء المهملة المشددة والهاء البیاض فی وجه الفرس واراد به هنا الوجه والداعی بالمهملتین هو الداعی العلوی والمهرجان بالراء المهملة والجیم والنون کاصفهان اسم عید من اعیاد الفرس **یعنی** نگوی که یك بشارت وخبر خوش است ولکن بگوی که دو بشارت است یکی روی داعی وعادی دیگر روز عید مهرجان **مطول** فی الخاتمة **شاهد** در قبح ابتداء نمودن شاعر است در قصیدهٔ خود باینشعر در مقام تطیر وفال بد گرفتن به لا نافیه در **لا تنه عن خلق وتأتی مثله عار علیك اذا فعلت عظیم** هو من قصیدة لابی الاسود الدئلی واسمه ظالم بن عمرو ونسب بعض الی الشعراء اخر وقبله **واذا جریت مع السفیه کما جری فکلاکما فی جریه مذموم واذا عتبت علی السفیه ولمته فی مثل ما تأتی فانت ظلوم لا تنه عن الخ ابدأ بنفسك وانهها عن غیها فاذا انتهیت عنه فانت حکیم فهناك یقبل ما وعظت ویقتدی بالعلم منك وینفع التعلیم** قوله تنه مخاطب من النهی ضد الامر والخلق بالخاء المعجمة والقاف کعنق جمع خلیقة وهی کسفینة الطبیعة وتأتی مضارع من الاتیان والعار بالمهملتین العیب وعظیم صفة له ای عیب قبیح عظیم علیك **یعنی** نباید که نهی بکنی مردم را از طبیعتها وخصلتها چند با اینکه بیجا آوری مثل آنرا وهرگاه بکنی تو اینکار را عیبی بزرگ است بر تو **قطر** فی ناصب فعل المضارع **شاهد** در منصوب بودن تأتی است بان مقدره باعتبار وقوع او بعد از واو بمعنی مع که مسبوق است بفعل طلب بصیغهٔ نهی که تنه بوده باشد **مغنی** فی الواو **شاهد** در واو وتأتی است که بعضی گفته اند که از برای عطف است بنا بر انکه عطف شده باشد جملهٔ مثبت بر منفی **لا هین الفقر علك ان ترکع یوما والدهر قد رفعه** هو من ابیات للاضبط

بن قريع السعد اولها لكل ضيق من الامور سعة والمسا والصبح لا بقاء معه لا تهين الخ
وصل وصال الحبيب ان وصل الحبل واقص القريب ان قطعه واقبل من الدهر ما اتاك به
من قر عينا بعيشه نفعه قد يجمع المال غير اكله وياكل المال غير من جمعه ما بال من غيه مصيبة
لا تملك شيئا من امره وزعه حتى اذا ما انجلت غمايته اقبل يلحى وغيه فجعه انود عن نفسي
وتخدعني يا قوم من عاذري من الخدعة قوله تهين بضم المضارعة من الاهانة بمعنى الاذلال والفقير ضد الغني و
تركع مضارع من الركوع وهو الانحناء وهو كناية عن الضعة وانحطاط القدر والحال ويوما نصب على الظرف والواو للحال
والدهر الزمان وقد رفعه كمنعه ضد وضعه والضمير المنصوب فيه يرجع الى الفقير وهو مفعوله وفاعله ضمير الدهر يعني خوار
مشمار ويست مشمار البته فقير را كه تو نيست شوي بحسب ريشه وقدر در روزي وحال انكه روزگار بتحقيق كه بلند مرتبه ساز اورا
تصريف في نون الخفيفة سيوطي جامي في نون التاكيد مغني فحذف نون التاكيد من باب الخامس شاهد
در حذف نون خفيفه است لا تهين كه در اصل لا تهينن بوده است بجهة رفع التقاء ساكنين كه نون خفيفه ولام الفقير
بوده باشد بعد از اسقاط همزه وصل قبل از لام ودر الف ولام او معني محل شاهد در لعل است كه لفظي است در لعل
بجاى شده است برا واحكام لعل وعمل كرده است در اين بيت نوع عمل لعل لا اجذبن منهن قلبي تحلما على حين
يستصبين كل حليم لم يتبع قائله قوله اجذبن بنون الخفيفة متكلم من جذبه وهو بالجيم والذال المعجمة والموحدة اى سلبه
ومده والتحلم تكلف الحلم وهو بكسر الحاء المهملة العقل كالاناة ومنه الحليم بصفة المشبهة وعلى بمعنى في ويستصبين مضارع بمعنى
يصبين يقال اصبته المرأة اي شاقته الى الصبا فاشتاق اليها والصبا الميل الى الجهل او بمعنى يطلبن الصبو وهي كطلب جهلة
الفتوة او من الخ استصبيت فلانا اذا عددته صبيا بمعنى جعلته في عداد الصبيان وفاعله ضمير النسوة وكل حليم مفعوله يعني
هر اينه ميل مدهم ومكشايم البته دل خود را از جهة وصل زنان بجانب تحلم وبخود بستن عقل وحوصله در وقتيكه طلب ميل
بجهل كردن كنند يا انكه كودك ونادان بشمارند هر صاحب عقل وحوصله را مغني في الامور التي يكتسبها الاسم بالاضافة من باب
الرابع شاهد در بنا حين است بر فتح بواسطه كسب نمودن او بنا را از مضاف اليه خود كه عبارت است از فعلي كه بناء او عارضي است
باعتبار نون جمع مؤنث نظر بانكه فعل مضارع معرب است در اصل وبالحوق نون جمع مؤنث باو عارض ميشود واو بنا لا ح
انوار الهدى من كفه في كل حال لم يتبع قائله قوله لاح بالحاء المهملة ماض بمعنى ظهر والانوار جمع نور وهو ضد
الظلمة والهدى بضم الهاء وفتح الدال المهملة مقصورة ضد الضلال والكف من اليد معروف والضمير فيه للممدوح يعني ظاهر شد
است نور هاى هدايت ودستگارى از دست او در هر حالى از احوال مطول في الجناس من علم البديع شاهد در بودن جناس
مقلوب مجنح است ميانه لاح وحال كه مقلوب لاح است لا خيل عندك تهديها ولا مال فليسعد النطق ان
لم تسعد الحال هو لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين يخاطب به نفسه الخيل بفتح الخاء المعجمة وسكون الياء اراد به هنا
جماعة الفرسان والخطاب في عندك للنفس وتهديها بضم المضارعة مضارع اهداه اى ارسل اليه هدية والضمير فيه للمحبوبة ويسعد
بضم المضارعة من الاسعاد وهو بالمهملات الاعانة والنصرة والنطق بالضم التنطق بما يرضيها والحال بالحاء المهملة ما عليه الانسان
من فقر وغنى واراد به هنا الغنى يعني نيست ترا اسپان لشكري نزد تو اى نفس كه بعنوان هديه بفرستى از براى محبوبه ونه مالى است
بارى كند تو را سخن خوش در بارة محبوبه بجهة طلب كردن وصل او را اگر يارى نميكند تو را مال تو مختصر مطول
في التجريد من علم البديع شاهد در تجريد نمودن شاعر است از نفس خود شخصى را مثل خود ونظر بانكه قرار داده است او را محاطب
در سخن در قول او عندك لا سابغات ولا جاواء باسلة تقي المنون لدى استيفاء اجال لم يتبع
قائله السابغات جمع سابغة وهي بالسين المهملة والموحدة والغين المعجمة الدرع الواسعة والجاواء بالجيم والهمزة والواو والمد كحمراء
يقال كتيبة جاواء اى بينة الجاوا هي التي يعلوها لون السواد لكثرة الدروع والباسلة بالموحدة والسين المهملة فاعلة من البسالة
بمعنى الشجاعة وتقي بالقاف مضارع من الوقاية بمعنى الحفظ والمنون بالنونين كصبور الموت والاستيفاء بالياء والفاء والمد بمعنى
الاستيفاء والاجال بالمد والجيم جمع اجل وهو كفرس غاية الوقت في الموت يعني نه زرههاى گشاده ونه سپاههاى لشكر شجاع نگاه
ميدارد مرگ را نزد آمدن موعدهاى مرگ قطر في لا التى لنفي الجنس شاهد در سابغات است كه چون جمع مؤنث سالم است
واسم واقع شده است از براى لا نفي جنس بناى او بر فتح وكسر هر دو جايز است لاستسهلن الصعب او ادرك المنى فما
انقادت الامال الا لصابر لم يتبع قائله قوله لاستسهلن بنون التاكيد متكلم من استسهل امره اذا عده سهلا والصعب با
المهملتين والموحدة كفلس الشدة والمراد به هنا الصبر عليه وادرك متكلم من ادرك اى لحقه والمنى بضم الميم وفتح النون مقصود جمع

تصريف
سيوطي
جامي
مغني

مغني

مطول

مختصر
مطول

قطر

منه وهي كغرفة اسم لما يتمناه الانسان وانقادت بالنون والقاف والدال المهملة ماض من الانقياد بمعنى الموافقة والخضوع انقياد
المال الحصول لها وهو بالمد جمع امل وهو كفرس الرجاء والمراد به هنا المامولات والصّا فاعل من الصبر وهو حبس النفس عن القلق والجزع
والاستثناء مفرغ اي لاحد الا الصّابر يعني هر اينهاست امیدهای البته صبر کردن بر امور سخت و دشوار تا آنکه در یابم آرزوهارا
پس موافقت نمیکند وحاصل نمیشود چیزهای آرزو کرده شده از برای احدی مگر از برای مردم صبر کننده قطر في ناصب فعل المضارع
سيوطي في اعراب الفعل مغني او شاهد در منصوب بودن ادرك است بان مصدرية مقدره بعد او که بمعنی
حتی است وحتی بمعنی الی یا الا که او بمعنی الا است بنا بر استشهاد صاحب مغني ای حتی ان ادرك یا الا ان ادرك المنى لا طيب للعيش
مادامت منغصة لذاته بادكار الموت والهرم لم يسم قائله كلمة لا نافية للجنس والطيب بكسر الطاء المهملة و
سكون الياء والموحدة اسم لما تطيبه الانسان خلاف ما تستكرهه والعيش الحيوة والمنغصة بالنون والغين المعجمة المشددة و
الصاد المهملة اسم مفعول من نغص الله عيشه اي كدره واللذات جمع لذة وهي بفتح اللام وتشديد الذال المعجمة والهاء نقيض الالم
والادكار بتشديد الدال وتخفيف الراء المهملتين افتعال من الذكر وهو بالكسر خلاف النسيان والهرم بالراء المهملة كفرس اقصى الكبر
يعني نيست خوشي از براي زندگاني مادام که خوشيهاي او تيره و تلخ گردانيده شده است بسبب ياد آوردن مرگ و پيري قطر و سيوطي
في افعال الناقصة شاهد در تقديم خبر مادام است که منغصة بوده باشد بر اسم او که لذاته است لا أكله من اقط السمن
الين مستا في حشايا البطن من يثربيات قذاذ خشن لم يسم قائله اللام للتاكيد والاكلة كغرفة اللقمة
ومن بيانية والاقط بالقاف والطاء المهملة ككتف شيء يتخذ من المخيض والثاني في السمن بمعنى مع والين افعل من اللين وهو ضد الخشونة
ومسا تمييز من نسبة الين الى الاكلة وهو بفتح الميم وتشديد السين المهملة بمعنى اللمس وحشايا البطن بالفتح جمع حشية وهي بالحاء المهملة والشين
المعجمة والياء المشددة كنجية امعاؤه واليثربيات جمع يثربي وهو نسبة الى يثرب مدينة الرسول ﷺ وهي صفة لموصوف محذوف اي من
سهام يثربيات والقذاذ بالقاف والذال المعجمتين ككتاب جمع قذ وهو بالضم جمع اقذ على وزن افعل وهو السهم الذي لا ريش
عليه والخشن كقفل جمع اخشن هو افعل من الخشونة ضد اللين يعني هر اينه لقمه از كشك با روغن نرمتر است از حيثيت رسيدن
در روده ها از تيرها منسوب بيثرب که اين صفت دارد که بي پر و زبر است سيوطي في افعل التفضيل شاهد در
فاصله شدن مواجنبي است که يکي مسا و ديگري في حشايا البطن بوده باشد ميان افعل تفضيل که الين بوده باشد ومن در من يثربيات بجهت ضرورت لا لا ابوح بحب بثنة انها اخذت علي مواثقا وعهودا هو من ابيات لجميل
عبد الله بن معمر قالها في صاحبته بثنة قوله ابوح بالموحدة والحاء المهملة متكلم من باح بسره اذا اظهره وبثنة بالموحدة والنون والهاء
كطلحة اسم صاحبة جميل والمواثق بالواو والمثلثة والقاف جمع ميثاق وهو العهد والعهود بالضم جمع عهد يعني فاش نميكنم البته دوستي بثنه را
بدرستيکه او گرفته است بر من پيمانها و عهدها چند را قطر في التاكيد شاهد در تکرير لا است در لا لا ابوح بجهت تاکيد لا
نسب اليوم ولا خلة اتسع الخرق على الراقع هو لانس بن عباس بن مرداس السلمي وقبل الغرة وبعده
كالثوب اذا انهج فيه البلى اعيي على ذي الحيلة الصانع ووجد ايضا في ابيات لابي عامر بن حارث
السلمي قالها حين اغار على الخواله بني مرة فاطردوا ابلهم فاوقع عليهم مع اخوته فقتلوا اناسا منهم اولها ان بغيضا لنسب
ما سيخ ليس بموثوق ولا واثق لا نسب اليوم ولا خلة اتسع الفتق على الراتق لا
صلح بيني فاعلموه ولا بينكم ما حملت عاتقي سيفي وما كنا بنجد وما قرقر قمر ا
الوادي الشاهق النسب بفتحتين القرابة وفي الاباء خاصة والخلة بضم الخاء المعجمة وتشديد اللام الصداقة المختصة لا خلل فيها
وبالفتح الخصلة واتسع ماض من الاتساع وهو خلاف الضيق والخرق بالخاء المعجمة والراء المهملة والقاف كفلس الشق في الثوب وغيره
والراقع بالمهملتين بينهما قاف الذي يخيط ويصلح المخروق يعني نيست خويشي و نه دوستي در امروز ثابت و ملاحظه کرده شده است
کشاده شده است پاره که بر پينه دوز سيوطي في لا التي لنفي الجنس شاهد در منصوب بودن خلة است بنا بر آنکه عطف
شده باشد بواو بر محل اسم لا اي اول که نسب است باز بودن لاء ثاني بجهة تاکيد مغني في اللام شاهد در وقوع همزه اتسع
در حشو باعتبار بودن اين بيت از قبيل بيت مصرع و بخلاف بيت قلت لبواب الخ که آن دو بيت است مغني في الجهة العاشرة من
باب الخامس شاهد در منصوب بودن خلة است بفعل مقدر بنا بر قول زمخشري اي ولا ارى خلة لانهم يرجون
منه شفاعة اذا لم يكن الا النبيون شافع هو من قصيدة لحسان بن ثابت الانصاري اللام للتعليل والضمير
في انهم للامة وفي منه للنبي ﷺ ويرجون مضارع من الرجاء وهو ضد الياس والشفاعة بالفتح الاعانة ومنه شافع بصيغة الفاعل ولم يكن
من كان التامة اي لم يوجد يعني بجهة آنکه بدرستيکه ايشان اميد دارند از آن پيغمبر آخر الزمان شفاعت او را وقتيکه يافت نشود

قطر
سيوطي
مغني
قطر
سيوطي
سيوطي
قطر
سيوطي
مغني
مغني

شفاعت کننده مگر پیغمبران سیوطی فی المستثنی شاهد در النبیون است که مستثنی است و مرفوع است بر تفریغ عامل از او
حال انکه میبایست منصوب بوده باشد باعتبار تقدیم او بر مستثنی منه و وقوع او در کلام منفی لاه ابن عمك لا افضلت فی
حسب عنی ولا انت دیانی فتخزونی هو من قصیدة لذی الاصبع اسمه الحرثان بن الحارث بن الحرث العدوانی
وقبله لی ابن عم علی ما کان من خلق مختلفان فاقلیه و یقلینی ازری بنا اننا شالت نعامتنا فخالنی
دونه اوخلته دونی لاه ابن الح ولا تفوت عیالی یوم مسغبة ولا بنفسك فی الضراء تکفینی فان
ترد عرض الدنیا بمنقصتی فان ذلك مما لیس یشجینی قوله لاه بکسر الهاء واصله لله حذف منه اللامین شذوذا
وابن عمك بحذف المضاف ای لله ابن عمك والدر بفتح الدال وتشدید الراء المهملتین بمعنی الخیر واصله اللبن الکثیر ثم غلب استعماله فیه
وافضلت مخاطب من الافضال من الفضل بمعنی الزیادة والحسب بالمهملتین والموحدة کفرس ما یعده الانسان من مفاخر ابائه
الدیان بالدال المهملة والیاء المشددة والنون مالك الامر والحاکم وتخزونی بالخاء والزاء المعجمتین وسکون الواو للضرورة ونون
الوقایة ویاء المتکلم بمعنی تسوسنی وتقهرنی یعنی از برای خدا وند است خیر و خوبی پسر عم تو یا آنکه نداری تو در حسب بر من و نیستی
تو مالك امر من و حکم کننده بر من پس سپاس کسی مرا محسن النوع الاول سیوطی فی حروف الجر مغنی فی عن شاهد در
امدن عن در معنی است بمعنی علی ای لا افضلت فی حسب علی لاهم ان کنت قبلت حجتج فلا یزال شاحج یاتیك
بج اقمر نهات ینزی بی وفرتج هو لرجل لاهل الیمن قوله لاهم اصله اللهم حذفت منه اداة التعریف
تخفیفا وروی مکانه یارب قوله حجتج اصله حجتی ابدلت الجیم من الیاء وکذا من بج وفرتج ای بی ووفرتی والحجة بکسر الحاء المهملة
وفتح الجیم المشددة والهاء مصدر مبنی للمرة من الحج علی خلاف القیاس والشاحج بالشین المعجمة والحاء المهملة والجیم فاعل من شحج البغل
اذا صوت والاقمر بالقاف والراء المهملة کاحمد بمعنی ابیض والنهات بالنون والهاء المشددة والقاف کشداد مبالغة من نهق
الحمار اذا صاح وروی مکانه النهات بالشاة مکان القاف منه وهو بمعناه وینزی بالنون والزاء المعجمة المشددة والیاء مضارع
من التنزیة بمعنی التحریك والوفرة بالواو والفاء والراء المهملة والهاء کطلحة الشعرة الی شحمة الاذن یعنی ای خدا اگر بوده باشی که
قبول کرده باشی حج مرا پس همیشه قاطر صدا کننده بیاورد بسوی خانه تو مرا که این صفت دارد آن قاطر سفید و بسیار
صیحه زننده است که حرکت میدهد موی سر مرا اگر بوده گوش من ریخته است نظام شاهد در بدل آوردن جیم است از
یا در حجتج و بج و وفرتج که در اصل حجتی و بی و وفرتی بوده است لاهم ان الحارث بن جبلة زنا علی ابیه ثم
قتله وركب الشادخة المحجلة وكان فی جاراته لا عهد له وای امر سیء لا فعله هو لابن العفیف العبدی
قاله فی حارث بن شمر الغسانی الاعرج من بنی جبلة وكان لهذا العبدی امراة من قیس فرسل الیها فاغتصبها وقیل لغیره قوله لاهم
اصله اللهم حذفت منه اداة التعریف تخفیفا والحارث هو ابن شمر الغسانی وجبلة بالجیم والموحدة المفتوحتین ابو قبیلته
نسب الیه لاشتهاره بهم وزنا بالزاء المعجمة والنون اصله زنأ خففت نونه وحذفت لامه للضرورة وهو ماض من التزنئة بمعنی التضییق
یقال زنأ علیه ای ضیق علیه ومجرده زنأ یزنأ زنوا ای ضاق وهو ماض من الزنا فالمضاف محذوف ای زنا بامراة ابیه بانا بنه علی من ع
الباء والشادخة بالشین والخاء المعجمتین بینهما دال مهملة الغرة المائلة عن القصد والطریق والمحجلة بالجیم والحاء المهملة واللام
المشددة اسم مفعول بمعنی المصرعة ای المطروحة علی الارض والجارات جمع جارة وهی التی تجاور بیتك او فیما قرب منازلك ولا
عهد له حال من الضمیر المستکن فی الظرف والعهد الحفاظ ورعایة الحرمة والسیء بتشدید الیاء ضد الحسن یعنی ای خدا وند بدرستیکه
حارث پسر جبله تنگ گرفته بر پدر خود یا آنکه زنا کرد بزن پدر خود پس کشت آن پدر خود را و سوار شده است شتر از راه بیرون
رونده افتاده شده بر زمین را و این کنایه از امور خلاف شرع است و بوده در زنان همسایه او در حالتی که نبود حفاظ و مراعات
کردن حرمتی از برای او در حق آن زنان بلکه هر کس که میرسید زنا میکرد و کدام امر بد بود که نکرد او آن امر را نحو زنج فی حرف
النفی مغنی فی لا شاهد در دخول لا نافیه است بر فعل ماضی لا فعله بوده باشد بدون تکرار لا بر سبیل ندرت نظر بآنکه
تکرار لا شرطست در دخول او بر فعل ماضی لاه بالف لدرهم المضروب صرتنا لکن یمر علیها وهو منطلق
هو للحماسی وقبله انا اذا اجتمعت یوما دراهمنا ظلت الی طرق الخیرات تستبق قوله یالف بالفاء
مضارع من الالف وهو بالکسر الانس بالشیء والمضروب المسکوك والصرة بضم الصاد وتشدید الراء المهملتین والهاء ما یجمع
فیها الدراهم ویمر مضارع من المرور والمنطلق بصیغة اسم الفاعل بمعنی الذاهب یعنی قرار و انس نمیگیرد درهم سکه زده
شده کیسه ما را لکن میگذرد بر آن کیسه حال آنکه او رونده است مختصر مطول فی احوال المسند شاهد در اوردن
مسند است بصیغه اسم فاعل که منطلق بوده باشد بجهة عدم تقیید او بیکی از زمانهای ثلثه و عدم افاده نمودن او تجدد و حدوث را

بلکه بجهة افاده نمودن او ثبوت قدر وام آبجهة غرضی که ان وصف نمودن شاعر باشد نفس خود را بجود و بخشش **لا یا من**
الدهر ذو بغی و لو ملکا جنوده ضاق عنها السهل و الجبل لم تیم قائله قوله یا من مضاع من الامن بمعنی
السلامة و الدهر مفعوله و ذو بغی فاعله ای لا یا من غدلات الدهر صاحب بغی و هو بالموحدة و الغین المعجمة و الیا کفلس الظلم و
ککتف السلطان المقتدر و الجنود بالضم جمع جند و هو بالجیم و النون و الدال المهملة کقفل الجیش و ضاق ماض من الضیق و هو
بالکسر خلاف الوسع السهل بالسین المهملة کفلس الارض المستوی و هو خلاف الجبل **یعنی** سلامت نمیماند مکرهای روزگار
صاحب ظلم و اکرچه بوده باشد ظلم کننده پادشاهی که لشکرهای او تنگ شده باشد از ان لشکرهای زمین هموار و کوه **یعنی** فرا
کرفته باشد کل عالم را **قطر سیوطی** فی افعال الناقصة **مغنی** فی لو **شاهد** در حذف کان است با اسمش بعد از
لو و باقی کذاردن خبر او بر نصب مثل حالت سابقه بر حذف ای و لو کان الباغی ملکا **لا یبعد الله اخوانا ذهبوا**
لم ادر بعد غداة الامس ما صنع لم تیم قائله قوله یبعد بفتح العین مضاع من البعد و هو کفرس الهلاک
و الاخوان جمع اخ و اراد به هنا الصاحب و روی مکانه اقواما و هو جمع قوم و روی مکان لنا ذهبوا ترکتهم و هو متکلم من الترک
و ادر متکلم من الدرایة بمعنی العلم و الغداة وقت الصبح و الامس الیوم الذی قبل یومک بلیلة و روی مکانه البین و هو بفتح
الموحدة و سکون الیا و النون الفراق و البعد **یعنی** هلاک نکرداند خداوند یاران مرا که از برای ما است که رفتند و نمیدانم
که بعد از صبح روز گذشته چه کرده اند **نظام** فی الوقف **شاهد** در حذف واو است از صنع قلیلا ای ما صنعوا
لا یبعد الله التلبب و الغارات اذ قال الخمیس نعم هو من قصیدة للمرقش الاکبر و اسمه عمرو بن سعد
او عوف بن مالک علی الخلاف **و بعده و العدو بین المجلسین اذا ولی العشی و تنادی العم**
یا لی الشباب الاقورین و لا تغبط اخاک ان یقال حکم اول المصراع الثانی العین من الغالبات
و یبعد مضارع من الابعاد و هو افعال من البعد خلاف القرب و هو بفتح العین من البعد و هو کفرس الهلاک و التلبب با
لموحدتین التشمر و الجهد و الغارات جمع غاره و هی بالغین المعجمة و الراء المهملة و الها اسم للاغارة و هی رفع الخیل علی العدو و الخمیس با
لخا المعجمة و السین المهملة کامیر الجیش و النعم بالنون و العین المهملة کفرس احد الانعام و هی ذات القوائم الاربعة و هو خبر مبتدا محذوف
ای هذه نعم فاغتنموه **یعنی** دور و بر طرف نکرداند خداوند کوشش کردن در غارتها را در وقتیکه گفتند سپاه که اینجوانجهانها
با است پس بغنیمت بر بدا او را **مغنی** فی الجهة الاولی من باب الخامس **شاهد** در نعم است که مفرد انعام است نه حرف ایجاب
مطول فی الایجاز و الاطناب و المساوات **شاهد** در حذف مسند الیه است بجهة ایجاز و اختصار و ضیق مقام بذکر
او ای هذه نعم فاغتنموه **لا یدرک الواصف المطری خصایصه و ان یکن سابقا فی کل ما وصفا**
هو لابی الفتح البستی و اسمه علی بن محمد قوله یدرک مضارع ادرک ای لحقه و الواصف فاعل من وصفه ای نعته و منه وصفنا بصیغة
المجهول و افعه اطلاقی و المطری بالطاء و الراء المهملتین اسم فاعل من الطرب طرب فلانا ای احسنت الثناء علیه بالغ فی مدحه
و الخصایص بالخا المعجمة و المهملتین الفضائل قوله سابقا بالسین المهملة و الموحدة و القاف ای فائقا علی غیره و مجاوزا عن
الحد فی وصفه و هو فاعل من السبقة بمعنی التقدم و ما موصولة و وصف صلته و العاید محذوف ای ظ وصفه به **یعنی** نمییابد
چنان کسیکه وصف کننده است این صفت دارد که مبالغه کننده است در مدح فضیلتهای او را و اکرچه بوده باشد صاحب
برتری و بلندی بر غیر خود در هر چیزیکه وصف کرده شده است مر او را **مطول** فی الخطبة در مقام وصف کتاب سعد
خواستن از مقتضا در مدح من بلاغت بر قدر مذکور بر سبیل تمثیل و تنظیر ذکر کرده است این بیت را باعتبار مناسبت مضمون این
بیت با مراد او **لا یلفک الراجیک الا مظهرا خلق الکرام و لا تکون عدیما** لم تیم قائله قوله یلفک
بالفا مضارع الفا بمعنی وجده و ال موصولة و الراجی فاعل من الرجاء و هو ضد الیاس ای الذی یرجو احسانک و فضلک و
المظهر اسم فاعل من الاظهار و هو ضد الاخفاء و الخلق بالخاء المعجمة و القاف کعنق جمع خلیقة و هی کسفینة الطبیعة و الکرام
ککتاب جمع کریم و هو فعیل من الکرامة و العدیم بالمهملتین کامیر الفقیر و معدوم المال **یعنی** نمییابد ترا اینچنان کسیکه امید دارنده
است نیکوئی و بخشش تو را مگر ظاهر سازنده خلقهای و طبیعتهای پاکیزه را و اکرچه بوده باشی فقیر و بیچیز **مغنی** فی لو **شاهد**
در عدم جزم نمودن لو است ما بعد خود را که تکون بوده باشد باعتبار بودن او فعل مستقبل **لئن اخطات فی**
مدحک ما اخطات فی منعی لقد انزلت حاجاتی بواد غیر ذی زرع هو لابن الرومی
المکنی بابی العباس قوله اخطات فی الموضعین متکلم و مخاطب من الخطاء ضد الصواب لفظ ما نافیة قوله منعی ای منع من عطا
و الحاجات جمع حاجة و هی الوطر و الوادی المفرج بین الجبال و اراد بقوله غیر ذی زرع الذی لا خیر فیه **یعنی** اگر خطا کردم

ابن الرومی
قطر سیوطی
الناقصة مغنی
نظام
مغنی
مطول
مطول
مغنی

من در مدح تو خطائی نکردی تو در منع کردن من از بخشش خود هر اینه بتحقیق که فرو داور دم حاجتهای خود را بمکانیکه نیست خیری
در آن مکان **مختصر** و **مطول** فی الخاتمة **شاهد** در اقتباس نمودن شاعر است فقره بوادٍ غیر ذی زرع در بیت از قرآن مجید
نقل نمودن شاعر آنرا از معنی اصلی و اراده کردن او از آن فقره مکانی را که نباشد خیری در آن **لئن عاد لی عبد العزیز**
بمثلها وامکننی منها اذن لا اقیلها هو من ابیات لکثیر عزة واسمه عبد الرحمن بن الاسود وعزة صاحبته
وکان دخل علی عبد العزیز بن مروان فمدحه بقصیدة استجاده فقال له سلنی حوائجک قال اجعلنی فی مکان ابن رمانة قال ویحک
ذلک رجل کاتب وانت شاعر فلما خرج ولم ینل شیئا قال **عجبت لترکی خطة الرشد بعد ما تبین من**
عبد العزیز قبولها وامّی صعبات الامور اروضها وقد امکنتنی یوم ذاک ذلولها
حلفت برب الراقصات الی منی یغول البلاد نصّها وذمیلها وان عاد لی فهل انت
لو راجعتک القول مرة باحسن منها عائد فمنیلها قوله عاد ماض من العود بمعنی الرجوع یقال عاد له الکلام
ای کرره ثانیا وعبد العزیز هو ابن مروان احد خلفاء بنی امیة لعنهم الله والضمیر فی بمثلها ومنها راجع الی المقالة قالها عبد العزیز له وهی
قوله سلنی حوائجک قوله امکننی ماض بمعنی اقدرنی ای جعلنی قادرا علیها واقیلها بالقاف والیاء متکلم من الاقالة بمعنی الفسخ والترک
من اقیلوله کما قیل والضمیر فیه یرجع الی المقالة التی قالها الشاعر فی جواب عبد العزیز وهی قوله اجعلنی فی مکان ابن رمانة وما قیل
ان الضمیر فیه یرجع الی الجائزة او الی الجاریة فهو سهل یقول لئن کرر عبد العزیز لی بمثل المقالة التی قالها لی اولاً بان سلنی حوائجک
جعلنی قادرا علیها اذن لا اترک مقالتی التی قلتها فی جوابه اولا بان اجعلنی فی مکان ابن رمانة یعنی الآن کما کان **یعنی** قسم خوردم
که هر اینه اگر باز گوید ومکرر کند از برای من عبد العزیز بمثل آن سخنی که در اول بمن گفت که سوال کن از حاجتهای خود و او بکرداند مرا قادر
بر گفتن این سخن در مرتبه دیگر در اینهنگام هم ترک نمیکنم آن سخن اولرا که در جواب سوال او گفتم که قرار بده مرا بجای ابن رمانة تا آنکه کاتب
تو بوده باشم یعنی الآن هم مثل پیش همان خواهش دارم وبچیز دیگر از آن راضی نشدم **سیوطی** فی اعراب الفعل **مغنی**
فی اذن **شاهد** در ملغی شدن اذن است از عمل جزم در اقیلها باعتبار وقوع او در میان قسم که حلفت برب است بالام موطئة که
لام در لئن عاد است وجواب قسم لا اقیلها است وبودن اذن جواب از برای لئن عاد **لئن کان النکاح احلّ شیئا**
فانّ نکاحها مطر حرام هو من قصیدة للاحوص اسمه عبد الله بن محمد بن عاصم الانصاری الیربوعی قالها فی سلمی اخت
امرأته وکانت من اجمل النساء وکان هو ایضا جمیلا وکان یحبها حبا شدیدا فتزوجت بمطر وهو من اقبح الناس فغلب علی الاحوص
فانشد القصیدة وقبله **کان المالکین نکاح سلمی غداة نکاحها مطرا نیام لئن کان الخ فلا**
غفر الاله لناکحیها ذنوبهم ولو صلوا وصاموا فلو لم ینکحوا الا کفیا لکان کفیها
الملک الهمام فطلقها فلست لها بکفو والا یعل مفرقک الحسام سلام الله
یا مطر علیها ولیس علیک یا مطر السلام روی مکان لئن کان فان یکن والنکاح ککتاب العقد قوله
احلّ ماض من باب الافعال وشیئا مفعوله والصفة محذوفة ای شیئا حراما وروی شیئ بالجر علی ان یکون احل افعل تفضیل من
الحلال وهو ضد الحرام والضمیر فی نکاحها یرجع الی سلمی وزوجة مطر المذکور فیما قبله ومطر بالطاء والراء المهملتین کفرس زوج سلمی یعنی
هر اینه اگر بوده باشد عقد کردن که حلال بکرداند چیز حرامی را پس بدرستیکه عقد کردن مطر آن سلمی را حرام است **مغنی** فی باب رابع
شاهد در فاصله شدن مفعول منصوب مصدر است که ضمیر غائب در نکاحها بوده باشد مفعولی او و فاعل مضاف الیه او که مطر
است لکن این بنا بر روایت جر مطر است اما بنا بر روایت رفع ونصب او پس نیست شاهدی در بیت **لئن کانت لدنیا علی**
کما اری تباریح من میّ فللموت اروح هو من قصیدة لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبة قالها فی صاحبته
میة اولها **الم تعلمی یا میّ انّی وبیننا مهاوٍ لطرف العین فیهن مطرح** کلمة علی فی علی للضرر و
اری متکلم من الرؤیة والتباریح جمع تبریح وهو بالمثناة والموحدة والراء والحاء المهملتین بینهما یاء الجهد والمشقة وتباریح الشوق
توهجه وتوقده ومیّ مرخم میّة وهی بالمیم والیاء المشددة المفتوحتین والهاء اسم صاحبة الشاعر واللام فی فللموت مفتوحة واروح
افعل من الروح وهو بالضم ما یستروح الانفس وبالفتح الراحة **یعنی** اگر بوده باشد دنیا بر ضرر من همچنانکه می بینم سختیهای آن
جهة شوق میة پس هر اینه مرگ بهتر راحتی است از برای من **مغنی** فی اللام **شاهد** در بودن لام در لئن است زائده نه موطئة
از برای قسم **لئن کان ما حدّثته الیوم صادقا اصم فی نهار القیظ للشمس بادیا** هو من ابیات
لامرأة فصیحة من عقیل وبعده **وارکب حمارا بین سرج وفروة واعر من الخاتام صغری شمالیا**
اللام فی لئن موطئة للقسم عند الکوفیین وزائدة عند البصریین وحدّثته بالتشدید مجهول بصیغة المتکلم بمعنی خبّرته

مختصر و مطول

سیوطی

مغنی

مغنی

والیوم منصوب علی الظرف واصم متکلم من الصمم وهو الامساک الخاص والقیظ بالقاف والیاء والظاء المعجمة شدة حر الصیف
بادیا حال من فاعل اصم وهو بالموحدة والدال المهملة والیاء فاعل من بدا بمعنی ظهر یقول لئن کان ما حدثونی به الیوم صادقا
اعذب نفسی بانواع العذاب یعنی هر اینه اگر آنچه باشد امتحان چیزیکه خبر داده شدم من از او امروز داشته روزه میگیرم
در روز چله تابستان در حالتیکه ظاهر شونده باشم مر آفتاب را یعنی در آفتاب نشسته باشم از صبح تا شام سیوطی فی عوامل
الجزم شاهد در رفع جواب شرطست که اصم بوده باشد و ترک جواب قسم با وجود تقدم قسم که لام موطئه بوده باشد بر ان
شرطیه در لئن مغنی فی اللام شاهد در بودن لام در لئن است زائدة نه موطئة از برای قسم بنا بر مذهب بصریین
لکن بنا بر مذهب کوفیین لام موطئه است بنا بر وفق شاهد اول لئن کان من جن لابرح طارقا وان یک
انسا ما کها الانس تفعل هو من قصیدة للشنفری الازدی واسمه عمرو بن براق ومنها وان مدت الایدی
الی الزاد لم اکن باعجلهم اذ اجشع القوم اعجل قوله ابرح بالموحدة والراء والحاء المهملتین ای جاء بالبرح
وهو ککرم من الشدة والطارق بالطاء والراء المهملة والقاف فاعل من الطروق وهو بالضم الاتیان باللیل والانس بالکسر
الانسان وما نافیة والضمیر فی کها یرجع الی الفعلة التی تفعل یعنی هر اینه اگر بوده آن شخص از طایفه جن هر اینه بشدت آمده بود
در وقت شب و اگر بود آن شخص انسان نمیکند انسان کار بر امثل انکار سیوطی فی حروف الجر شاهد در دخول کاف جارة
است بر ضمیر غائب در کها شذوذا لتقرعن علی السن من ندم اذا تذکرت یوما بعض اخلاقی
هو آخر قصیدة لتابط شرا واسمه ثابت بن جابر و ثابت بن سفیان بن عدی علی الخلاف یصف بها نفسه یخاطب مراته واولها
یا عید ما لک من شوق و ایراق ومر طیف علی الاهوال طراق ولا اقول اذا ما خلة صرمت
یا ویح نفسی من شوق واشفاق لکن ما عولی ان کنت ذا عول علی بصیر بکسب الحمد سباق
سباق غایات مجد فی عشیرته مرجع القول هذا بین ارفاق عاری الظنابیب منهد
نواشره مدلاج ادهم واهی الماء غساق حمال الویة شهاد اندیة قوال محکمة جواب آفاق
لتقرعن الخ اللام موطئة للقسم وتقرعن بنون الثقیلة مخاطبة من القرع وهو بالقاف والراء والعین المهملتین کفلس
الدق مع عنف وقرع السن ضربها باطراف الانامل والمخاطب فیه لزوجته وکلمة علی فی علی للتعلیل والسن بالکسر الضرس وهو
مفعول لتقرعن ومن للسببیة والندم بالنون والدال المهملة کفرس الندامة وتذکرت مخاطبة من التذکر وهو تفعل من
الذکر خلاف النسیان واراد بالیوم قطعة من الزمان ای وقت کان والاخلاق جمع خلق وهو بالخاء المعجمة والقاف کقفل الطبیعة
یعنی هر اینه میفشاری البته بجهة من دندان بسر انگشتان او دندان خود بسبب پشیمانی هرگاه یاد آوری در روزی بعضی از خلق
خلقهای و طبعهای نیکوی مرا مغنی فی الهمزة شاهد در حذف یاء است قبل از نون مشددة در لتقرعن بجهة رفع التقاء ساکنین
نظر بانکه در اصل لتقرعین بوده است لتقم انت یا ابن خیر قریش کی لتقضی حوائج المسلمینا الرسیم
قائله قوله قریش کزبیر ابو قبیلة معروفة وتقضی بالقاف والضاد المعجمة مضارع قضی وطره اذا اتمه وبلغه وروی مکان کی لتقضی
فلتقضی والحوائج جمع حاجة وهی الوطر والالف فی آخر المسلمینا اطلاق یعنی بایدکه برپای شوی تو ای بهترین قریش بجهة
آنکه بر آوری حاجتهای مسلمانان را مغنی فی اللام وفی الجهة الرابعة من باب الخامس شاهد در لام لتقم است که کوفیین
قائل شده اند باینکه لام امر است وجزم داده تقم را نظر بانکه اصل قم لتقم بوده است پس حذف شده است لام و تاء او بجهة
تخفیف در اینجا جاری شده است بر اصل خود که گویا گفته است قم یا ابن خیر قریش و بعضی دیگر گفته اند لام او از برای تعلیل
و تقم منصوبست بان مقدرة بعد از لام ای لقیامک فی الامر فلتقضی حوائج المسلمین لحقنا باخراهم وقد حوم الهوی
قلوبا عهدنا طیرها وهی وقع فردت علینا الشمس واللیل راغم بشمس لهم من جانب الخدر تطلع
نضا ضوءها صبغ الدجنة وانطوی لبهجتها لون السماء المجزع فوالله ما ادری احلام نائم الم
بنا ام کان فی الرکب یوشع الابیات من قصیدة لابی تمام الطائی یصف فیها محبوبته بالحسن والجمال قوله لحقنا متکلم
من لحقه ای ادرکه واخری القوم من کان فی آخرهم وحوم بالحاء المهملة والواو المشددة بمعنی دور والهوی کغنی میل النفس وعهد
متکلم بمعنی عرفنا والوقع بالواو المضمومة والقاف المشددة والعین المهملة جمع واقع بمعنی الساکن والساقط وردت مجهول من الرد
والراغم بالراء المهملة والغین المعجمة اللون والدجنة بالدال المهملة والجیم المکسورتین والمضمومتین والنون المشددة والهاء الظلمة
وانطوی بالنون والطاء المهملة والواو ماض بمعنی قطع وکتم والبهجة بالموحدة والجیم کطلحة الحسن والسرور والمجزع بالجیم والزاء
المعجمة المشددة والعین المهملة اسم مفعول بمعنی اللون والمزین بالجزع وهو خرز یمانی شبه نجوم السماء به والهمزة للاستفهام

الاحلام بالحاء المهملة جمع حلم وهو كعنق ما يراه النائم والمّت ماض من الالمام بمعنى النزول والركب كفلس جمع راكب الابل خاصة ويوشع
هو يوشع بن نون احد الانبياء الذي ردت له الشمس يعنی ملحق شدیم بکسانیکه در اخر قافله وجماعت سفر کنندگان بودند و
لهذا انکه بتحقیق که دور میکردید میل بکردد لهائیکه شناخته بودیم ما مرغهای ان دلهارا وحال انکه ان دلهای ساکن و برقرار بودند
پس باز کردانیده شده بر ما افتاب و حال انکه شب تیره وتار بود بمجموعه که مثل افتاب بود و از برای ایشان کنارهٔ جانب هودج سر بیرون
اورد و بر طرف کرد نور روی او رنک تیرگی شب را او درهم پیچید پنهان شد بسبب نیکوئی روی انمحبوبه رنک اسمانی که زینت داده شده
بود بستارها که مثل مهرهٔ یمنی بودند پس قسم بخدا که نمیدانم که ایا خیالهای که شخص خواب کننده در خواب میبیند نازل شد ما
یا انکه بود در میان ما سواران یوشع بن نون پیغمبر که بسبب او خورشید بر گشت در شب مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد
در تلمیح نمودن شاعر است در شعر خود بقصهٔ یوشع بن نون م بباز کشتن خورشید از برای او در شب لَدَى اَسَدٍ شَاكِ
السِّلَاحِ مُقَذَّفٍ لَهُ لِبَدٌ اَظْفَارُهُ لَمْ تُقَلَّمِ هو من قصيدة لزهير بن ابي سلمى المزني وهي احدى المعلقات السبعة وقبله
وَكَانَ طَوَى كَشْحًا عَلَى مُسْتَكِنَّةٍ فَلَا هُوَ اَبْدَاهَا وَلَمْ يَتَقَدَّمِ وَقَالَ سَاَقْضِي حَاجَتِي ثُمَّ اَتَّقِي عَدُوِّي بِاَلْفٍ
مِنْ وَرَائِي مُلْجِمِ فَشَدَّ وَلَمْ تَفْزَعْ بُيُوتٌ كَثِيرَةٌ لَدَى حَيْثُ اَلْقَتْ رَحْلَهَا اُمُّ قَشْعَمِ لَدَى اَسَدٍ الخ جَرِيءٍ مَتَى
يُظْلَمْ يُعَاقِبْ بِظُلْمِهِ سَرِيعًا وَاِلَّا يُبْدَ بِالظُّلْمِ يَظْلِمِ كلمة لدى بمعنى عند وشاك السلاح بالشين المعجمة اى تام السلاح با
وهو بكسر السين وفتحها والحاء المهملتين آلة الحرب والمقذف بالقاف والذال المعجمة المشددة والفاء اسم مفعول وهو المجرب في الحروب
واصله من القذف بمعنى الرمي واللبد بالموحدة والدال المهملة كعنب الشعر الذي على كتف الاسد والاظفار جمع ظفر وهو
كقفل للسباع معروف وتقلم بالقاف مجهول من التقليم وهو قطع الاظفار يعنی نزد دلیری که در شجاعت مثل شیر است که این
صفت دارد تمام است سلاح حرب و ازموده شده در جنگ است که از برای ان شیر یالها و موی های ریخته شده بر شانه است
ناخنهای او کوفته نشده است مختصر و مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در اجتماع تجرید و ترشیح است در یک
اما اما تجرید پس در مصراع اول و اما ترشیح پس در مصراع ثانی لَدْنٌ بِهَزِّ الْكَفِّ يَعْسِلُ مَتْنُهُ فِيهِ كَمَا عَسَلَ الطَّرِيقَ
الثَّعْلَبُ هو من قصيدة لساعدة بن جوية الهذلي يصف فيها الرمح وقبله فَنَعَاوَرُوا ضَرْبًا وَاُشْرِعَ بَيْنَهُمْ اَسَلَاتُ
مَا صَاغَ الْقُيُونُ وَرُكِّبَ مِنْ كُلِّ اَظْمَى عَاتِرٍ لَا شَانَهُ قِصَرٌ وَلَا رَاسُ الْكُعُوبِ مُعَلَّبُ خَرِقٍ مِنَ الْخَطِّيِّ
اُغْمِضَ حَدُّهُ مِثْلِ الشِّهَابِ رَفَعْتَهُ يَتَلَهَّبُ لَدْنٌ الخ قوله لدن خبر مبتدأ محذوف اى هو لدن اى الرمح الخطي واللدن
بالدال المهملة والنون كفلس اللين الناعم والباء سببية والهز بفتح الهاء وتشديد الزاء المعجمة الاضطراب يعسل بالمهملتين كيضرب
مضارع من عسل الرمح عسلانا اذا اهتز واضطرب منه عسل بصيغة الماضي والمتن بالمثناة والنون كفلس من الرمح صدره
وجهه اى ما بين منتصفه الى كل واحد من طرفيه وفي بمعنى مع والكاف للتشبيه وما مصدرية والطريق السبيل والثعلب كجعفر
معروف وعسلانه في الطريق خببه وهو ان يراوح بين يديه ورجليه بان يضع رجليه في المشي موضع يديه يعنی ان نیزه
چنان نرم و ملایم است که بسبب تکان دادن و جنبانیدن بند دست مضطرب میشود تمام بندهای او یان دست و میرسد کعب
او بسبب او مثل مضطرب شدن بودن روباه در میان راه و دویدن او بطریقیکه بگذارد دو پای خود را بجانب دو دست خود هرگاه
به بیند کسی را مغنی فی الخطبة وفي الامور التي يتعدى بها الفعل القاصر من باب الرابع شاهد در منصوب بودن الطريق
است بعسل بتقدير في قبل از او بجهة توسع که جاری ساختن فعل لازم بوده باشد مجرای فعل متعدی نظر بانکه عسل لازم است
والثعلب فاعل او امثالی كما عسل في الطريق الثعلب مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در منصوب بودن
الطريق است بنا بر انکه ظرف مکان بوده باشد نه بتقدیر فی بنا بر مذهب ابن طراوه لَذْ بِقَيْسٍ حِينَ يَاْبَى غَيْرُهُ تُلْفِهِ
بَحْرًا مُفِيضًا خَيْرُهُ لم يسم قائله قوله لذ بضم اللام وسكون الذال المعجمة امر من لاذ يلوذ بمعنى التجا وقيس اسم رجل ويابى با
الموحدة مضارع ابى بمعنى امتنع وغيره فاعله وتلفه بالفاء مضارع الفاه بمعنى وجده والمفيض بالفاء والياء والضاد المعجمة اسم
فاعل من الافاضة من فاض الماء اذا كثر وخيره مفعوله يعنی پناه ببر بقیس در وقتیکه منع کند غیر ان قیس نور از بخشش خود
که می یابی ان قیس را مثل دریائیکه رساننده باشد خیر خود را بهمه کس مغنی فی غیر شاهد در وقوع لفظ غیر است مبنی بر فتح
با وجود بودن او فاعل از برای یابی باعتبار اضافه شدن او بسوی که ضمیر غایب بوده باشد لَزِمْنَا لَدُنْ سَالَمْتُمُونَا وِفَاقَكُمْ
فَلَا يَكُ مِنْكُمْ لِلْخِلَافِ جُنُوحُ لم يسم قائله قوله لزمنا بكسر الزاء المعجمة متكلم من لزم اذا الزم شيئا لا يفارقه وسالمتمونا بالسين
المهملة ماض من المسالمة وهي ترك الحرب ووفاقكم مفعول لزمنا وهو بالواو والفاء والقاف ككتاب ضد النفاق والخلاف بالكسر
المخالفة والجنوح بالجيم والنون والحاء المهملة كصبوح مبالغة من جنح بمعنى مال وهو بضم الجيم مصدر بمعنى الميل يعنی ملازم شدیم بر خود

واجب گردید هم موافقت کردن با شما ازین جهت که اگر بود بد جنگ کردن با ما پس باید نبود باشد از برای مخالفت کردن با ما از میان شما اجتناب
میل کننده مغني في الجملة المضاف اليها من باب الثاني شاهد در اضافه شدن لدن است بجملهٔ فعلیه که فعل آن منصرف و مثبت
است که سا البحور بود باشد لئن السوء تهدي بها الينا وحنت وما حسبتك ان تحينا الرسيم قائلة اللثام هنا كناية عن الكلمة
السوء بالضم ضد الحسن تهدى بها بضم المضارعة من اهداه اى ارسل اليه بهدية وحنت بكسر الحاء المهملة وسكون النون بمعنى بصيغة
الخطاب من الحين هو بالفتح الهلاك ومنه تحينا بصيغة المضارع والالف فيه اطلاق والواو للحال وما نافية وحسبت مخاطب من
الحسبان بمعنى الظن يعني سخن بد بر ما هديه میفرستی از لب خود و هلاک شده تو و حال آنکه گمان نمیکنی خود را اینکه هلاک شده باشی
مغني في الكاف شاهد در ملحق شدن كاف خطاب است به حسب بصيغهٔ خطاب و وقوع او مفعول اول از برای او و ان تحينا مفعول
ثانی اوست چونکه بنا و با مضمر بود لسنا كمن جعلت اياد دارها تكريت تمنع حبها ان يحصدا الرسيم قائلة الكاف
للتشبيه من موصولة واياد بالجر بدل منه اى لسنا كاياد وهو بالياء والدال المهملة ككتاب حي من معد والمستتر في جعلت يرجع اليه
ودارها مفعول اوله وتكريت مفعول ثانيه وهو بالمثناتين بينهما كاف وراء مهملة وياء كقنديل بلد سميت بتكريت بنت وائل
والمستتر في تمنع يرجع الى اياد والحب بفتح الحاء المهملة وتشديد الموحدة واحد الحبوب من الحنطة والشعير ان مصدرية ويحصدا
بالالف الاطلاق مجهول من حصد الزرع اذا قطعه هو بالمهملة وغرض الشاعر وصف نفسه قومه بالجود والعطا يعني نيستيم ما جماعت مثل طائفه
اياد كه قرار داده اند خانه های خود را در شهر تکریت که منع میکنند اینکه چیده شود دانه های زراعت و در وقت خرمن وا میدهند فقرا
بر سر آن خرمن مغني في الجهة الثانية من باب الخامس شاهد در ذکر بدل من موصوله است که اياد بوده باشد قبل از ذکر مفعول
جعلت که دارها بوده باشد پس توجیه کرده اند او را باینکه دارها مفعول است از برای جعلت محذوف قبل از او بقرینه جعلت مذکور
در لفظ لعل التفاتا منك نحوي مقدر يمل بك من بعد القساوة للرحم الرسيم قائلة الالتفات بالفاء والثاء المثلثة
اى صرف عنايته والخطاب في منك للمحبوب ونحوى بمعنى الجانب والمقدر اسم مفعول من التقدير ويمل مجزوم يميل هو مضارع من الميل والقساوة
بالقاف والسين المهملة والواو كسماحة الصلابة والرحم كقفل الرحمة والعطوفة يعني اميد است که التفاتی که از تو بجانب من مقدر شده است میل
دهد ترا از بعد از سختی دلی بسوی رحم کردن بر من مغني في لعل شاهد در وقوع جواب لعل است که یمل بوده باشد مجزوم بحذف یا از او ای بعید
بدو دخول فا بر او لعل الله فضلكم علينا بشيء ان امكم شريم هو لرجل من عقيل قوله لعل بكسر اللام الاخيرة حرف جر على
لغة عقيل كه جبل فضلكم ماض من التفضيل هو جعل الشيء زائدا على غيره في الرتبة والباء في بشيء سببية والشريم بالشين المعجمة والراء المهملة كامير المرأة
المفضاة يعني امید است که خداوند فضیلت دهد شما را بر ما بسبب چیزی بدرستیکه مادر شما مخرج بول و حیض و یکی است قطر في حروف
الجر شاهد در لعل است که بکسره لام ثانی او از حروف جر است جر داده الله را بنا بر لغت عقيل لعل الله الموعود حق لقاؤه بدا لك من تلك
القلوص بدا الرسيم قائلة الواو حالية والموعود مفعول من الوعد الحق بمعنى الحقيق اى الجدير اللقاء بالقاف والمد ككتاب مصدر لقيه
اى رآه وبدا بالموحدة والدال المهملة ماض بمعنى ظهر والقلوص بالقاف والصاد المهملة كصبور الشابة من الابل البدا بالموحدة والدال المهملة مصدر بدا
لا نخا الامر بدوا وبدا اى نشانه يعني اميد است که تو و حال آنکه آنچه وعده کرده شده است سزاوار است سيد بان که ظاهر شود از برای تو از این شتر
جوان فکر تازه در باره ایشان مغني في الجملة المعترضة من باب الثاني شاهد در وقوع جملهٔ حالیه و الموعود حق لقاؤه است معترضه میانه اسم
لعل که کاف خطاب بوده باشد و خبر او که بدا لك است لعلك يوما ان تلم ملمة عليك من اللائي يدعنك اجدعا الرسيم قائلة
قوله تلم مضارع من الالمام بمعنى النزول والملمة بصيغة اسم الفاعل منه الحادثة ومفعول اللائي الحوادث والنازلات ويدعنك مضارع
بمعنى يتركنك والاجدع بالجيم والدال المهملة والعين المهملة افعل من الجدع وهو قطع الانف وهنا كناية عن الذلة يعني شاید که تو روزی
اینکه فرو نازل شود حادثه و مصیبتی بر تو از آن چنان مصیبتهایی که وا میگذارند ترا خوار و پست شده چون کسیکه دماغ او زابریده باشند
مغني في لعل شاهد در اقتران خبر لعل است بان که ان تلم بوده باشد لعمرك ما ادري واني لاوجل على اينا تغدو المنية
اول لئن قال اذ انت لم تنصف اخاك وجدته على طرف الهجران ان كان يعقل ويركب حد السيف من
ان تضيمه اذا لم يكن عن شفرة السيف مزحل هو مطلع قصيدة لمعن ابن اوس المزني قوله ما ادري اى لا اعلم واوجل
بالواو والجيم افعل من الوجل بمعنى الخوف وتغدو مضارع اى تأتي في الغداة وهو وقت الصبح والمنية بالنون والياء المشددة كسجية
الموت قوله اول بالضم اى اول الاثنين والوقت قوله تنصف مضارع من الانصاف وهو بالنون والصاد المهملة والفاء بمعنى العدل والاخ
للصنا وحد السيف بفتح الحاء وتشديد الدال المهملة منحو شبر من طرفه وحدته من المبدل وتضيم بالضاد المعجمة والياء مضارع ضامه اى نقصه
ومصدره الضيم بمعنى الظلم والشفرة بالشين المعجمة والفاء والراء المهملة والهاء كطلحة اى حد السيف المزحل بالزاء المعجمة والحاء المهملة كمقعد اسم مكان من
الزحل وهو بمعنى التنحي والزوال يعني هر اینه بیجان تو قسم که نمیدانم و حال آنکه بدرستیکه من هر اینه ترسانم بر شما از جهت دو فراق که بر کدام یک از ما

وارد میشود در وقت صبح مرا که در اول ساعتی از ساعات **و یعنی** هرگاه نوانند که هی برادر رو باو وخود را او بطریق تنگ عدالت رفتار بکنی را
میپا او را بر طرف دیگر اگر بود باشی که عقل داشته باشی و سوار میشوی آن برادر رو با او در تو نیزی شمشیر را یعنی امر بجهاد شوار را از اینکه ظلم
کنی او را واندک بشمار بحق او و اهر کاه بوده باشد لذ تیزی دم شمشیر که ان دو کوند والی از برای و **قطر فی المعرب المبنی شاهد** در
بناء او است بر ضم باعتبار آنکه مضاف الیه او محذوف است و نیت کرفته شده **مغنی و مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد**
بودن دو بیت اخر است از قبیل تنبیه و انتحال باعتبار ادعا نمودن عبد الله بن زبیر باینکه او انشاد نموده است و حال آنکه از معن بن اوس است
لعمرك ما ادری و ان کنت داریا شعیث بن سهم ام شعیث بن منقر هو من قصیدة للاسود بن یعفر بن عبد
القیس بن نهشل التمیمی یهجو فیها شعیث بن سهم بعد انتشاء و استقراره علی باب احد قوله ادری متکلم من الدرایة بمعنی انتهی الفهم و منه الدا
بصیغة اسم الفاعل و هو من کان بصدد الدرایة و الفهم و شعیث بالشین المعجمة و العین المهملة و الیاء و المثلثة فی الموضعین کزبیر مبتدا
و ما بعده خبره و المبتدا محذوف ای افضل کما قاله بعضهم سهم بالسین المهملة کفلس ابو قبیلة من قریش و من باهلة ایضا و منقر بالنون و القاف
و الراء المهملة کمنبر ابو حی من تمیم و هو منقر بن عبید بن الحارث **یعنی** هر اینه بجان تو قسم که نمیدانم و اگرچه بودم در صدد دانستن که آیا شعیث
پسر سهم است یا شعیث پسر منقر است یا آنکه آیا شعیث پسر سهم بکویم بهتر است یا آنکه شعیث پسر منقر بکویم بهتر است **سیوطی فی عطف**
النسق **مغنی فی ام شاهد** در ام است که اراده شده آیا و تعیین یکی از دو امر با وقوع او بعد از همزه استفهام محذوفه قبل از شعیث بود
مبادا و جمله اسمیه و حذف خبر دو جمله بنا بر قول ای اشعیث بن سهم افضل ام شعیث بن منقر افضل **لعمرك ما الفتیان ان
تنبت اللحی و لکنما الفتیان کل فتی ندی** لم یسم قائله کلمة ما نافیة و الفتیان کغلمان جمع فتی و هو الشاب و السخی الکریم و تنبت با
لنون الموحدة المضمومة و المثناة مضارع نبت بمعنی خرج و اللحی بضم اللام و فتح الحاء المهملة مقصورا جمع لحیة بالکسر قوله ندی بفتح النون
و کسر الدال المهملة مع التنوین اصله ندی و هو فعیل من الندی کفتی بمعنی الجود یقال ندی الرجل اذا جاد فهو ندی **یعنی** هر اینه بجان تو
قسم که نیست جوان مردان کسانیکه بیرون رونده اند ریشهای ایشان و لکن جوان مردان هر جوانمردی است که صاحب جود و بخشش بوده باشد
مغنی فی القاعدة السابعة من الباب الثامن شاهد در ان تنبت است که بتاویل مصدر مجری کم منبت بوده باشد نبت بتاویل اسم فاعل بصیغه
جمع مجری ذکر نابتین بوده باشد ای ما الفتیان نابتی اللحی **لعمرك و الخطوب مغیرات و فی طول المعاشرة التقالی لقد
بالیت مظعن ام اوفی و لکن ام اوفی لا تبالی** هو من ابیات لزهیر بن ابی سلمی المزنی قالها حین طلق امرأته
اوفی و بعده **فاما اذ نأیت فلا تقولی لذی بینی اذلك و لم تنالی اصبت بنا منك و
نلت منی من اللذات و الحلل الغوالی** الخطوب بالضم جمع خطب و هو بالخاء المعجمة و الطاء المهملة و الموحدة کفلس الامر العظیم الصعب
المغیرات اسم فاعل بصیغة الجمع من التغییر و المخالطة و التقالی بالمثناة و القاف لتباغض و بالیت بالموحدة و الیاء متکلم من المبالاة
و هی الاکتراث بالشیء و منه تبالی بصیغة المضارع المظعن بالظاء المعجمة و العین المهملة و النون کمقعد مصدر میمی من الظعن و هو ضد الاقامة
و بمعنی الارتحال و الفراق و ام اوفی بفتح الالف و الفاء و سکون الواو امرأة الشاعر **یعنی** هر اینه بجان تو قسم و حال آنکه امر های بزرگ دشوار
تغییر دهنده اند شخص را و حال آنکه در بسیاری معاشرت و مخالطت بغض و دشمنی حاصل میشود که هر اینه بتحقیق که اندیشه داشتم باک دارند
از کوچ کردن و فراق ام اوفی و لکن ام اوفی بالک ندارد از فراق من **مغنی فی الجملة المعترضة من الباب الثانی شاهد** در وقوع دو جمله حالیه معترضه
میان قسم که لعمرك است و جواب او که لقد بالیت الخ است بنا بر اعتراض بر ابو علی که تجویز نکرده است **لعمرو مع الرمضاء و النار تلتظی ارق
و احفی منك فی ساعة الکرب** هو لابی تمام الطائی اراد بعمرو عمرو بن الحوث ذهل بن شیبان شریك جساس فی قتل کلیب و الرمضاء بالراء المهملة
و الضاد المعجمة و المد کحمراء الارض الحارة التی و قعت علیها الشمس قوله و النار بالجر عطف علیه و تلتظی حال من النار و هو بالظاء المعجمة المکسورة بمعنی
تلتهب و ارق بالراء المهملة و القاف المشددة افعل من الرقة بمعنی الرحمة و احفی بالحاء المهملة و الفاء افعل من حفی به کرضی ای تلطف بحاله و الکرب با
لراء المهملة و الموحدة کفلس الحزن و الغم **یعنی** هر اینه عمرو با زمین کرم شده بحرارت خورشید و با آتش در حالتی که زبانه میکشد از آتش رحیم
تر و مهربان تر است از تو در ساعت اندوه ما **انسب بما مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد** در تلمیح نمودن ابی تمام است در شعر خود
بشعر مشهور و آن اینست **المستجیر بعمرو عند کربته کالمستجیر من الرمضاء بالنار** لم یسم قائله المستجیر بالجیم و الراء المهملة
اسم فاعل بمعنی المستغیث و الملتجی و اراد بعمرو عمرو بن الحوث المتقدم ذکره و الکربة کغرفة الحزن و هذا البیت حکایة تفصیلها فی المطول فمن شاء
فلیرجع الیه **یعنی** ان جنان کسیکه پناه برنده است بعمرو نزد اندوه خود مثل آن کسی است که پناه برنده است از شدت کرمی زمین کرم شده
خورشید بآتش **لعمری لقد کان الثریا مکانه ثراء فاضحی الان مثواه فی الثری** لم یسم قائله یرثی به الشاعر رجلا الثریا
بضم المثلثة و فتح الراء المهملة و تشدید الیاء و الالف نجم معروف و ثراء بالنصب تمیز و هو بالمثلثة المفتوحة و الراء المهملة و المد الثروة و الغنی
کثرة المال و اضحی بمعنی صار و المثوی بفتح المیم و سکون المثلثة و الواو المفتوحة المکان و الثری بالمثلثة و الراء المهملة کفتی التراب **یعنی** هر اینه

مغنی مختصر مطول
سیوطی مغنی
مغنی
مغنی
مختصر مطول

مجان خودم قسم کہ ہر آینہ بتحقیق کہ بود در منزل ثریا مکان ثمر از حیثیت بلندی و رفعت پس گردید آینہ نمان مکان او در روز محال مطوق

فی رد العجز علی الصدر من علم البدیع شاهد در رد عجز آنکہ الثری بود باشد بصدد کہ ثرا اسم با لحا اهمزه و ثرا و شبیہ بود اند و لفظ بانکہ

از بانکہ ثروة است و اولیست از الثری یا ئیس لعمری و ما عمری علی بہین لقد نطقت بطلا علی الاقارع هو من قصیدة للنابغة

الذبیانی و اسمہ زیاد بن معویة یعتذر بہا الی النعمان بن المنذر و قد سعی الیہ بعض الوشاة بانہ ہجاہ و منہا اتانی ابیت اللعن انک لمتنی

وتلک التی تستک منہا المسامع مقالة ان قد قلت سوف انالہ وذلک من تلقاء مثلک رائع وعید ابی قابوس

فی غیر کنہہ اتانی ودونی راکس فالضواجع فبت کانی ساورتنی ضئیلة من الرقش فی انیابہا السم ناقع قولہ لعمری ای قسمی

وما نافیة وعمری علی بفتح العین ضمہا ای عیشی علی والہین بفتح الہاء و تشدید الیاء والنون بمعنی السہل والیسیر نطقت بتاء التانیث ماضی

بمعنی تکلمت والبطل بالموحدة والطاء المہملة کفلس مصدر بمعنی الباطل وهو صفة المحذوف ای نطقت نطقا بطلا وهو خلاف الحق والاقارع بالقاف

والراء والعین المہملتین جمع اقرع وهو کاحمد من لا شعر فی راسہ وهو علم والمراد بہ اقرع بن حابس و اخوہ مرثد یعنی ہر آینہ بجان خودم قسم و حال آنکہ

نیست بر من دشوار کہ ہر آینہ سخن گفتند اقرع و برادرانش سخن باطل و بیہودہ کہ بر ضرر من بود در بارہ من کہ ایشان کل بودند و سر ایشان مو نداشت

بانکہ مراد و قوع مرثد پسران حابس اند مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانی شاهد در وقوع جملہ حالیہ است معترضہ میان قسم

لعمریست و جواب او کہ لقد نطقت است لقد اذہلتنی ام عمرو بکلمة انصبر یوم البین ام لست تصبر لم یسم قائلہ اذہلتنی بالذال

المعجمة بمعنی شغلتنی عن النظر فی الحوائج وام عمرو اسم امراة قولہ بکلمة بسکون اللام للضرورة والمراد منہ الکلام الثانی والہمزة للاستفہام وتصبر مجازا

من الصبر هو حبس النفس عن القلق والجزع والبین بفتح الموحدة وسکون الیاء والنون البعد والفراق یعنی ہر آینہ بتحقیق کہ خوش دل کرد

ومشغول ساخت مرا ام عمرو بسخنی و آن اینست کہ انصبر یوم البین یعنی یا صبر کنی در روز فراق من یا نیستی کہ صبر کنی مغنی فیما افترق فیہ

عطف البیان والبدل من باب الرابع شاهد وقوع جملہ انصبر الخ است بدل از برای کلمہ و عدم جواز بودن او عطف بیان از برای او باعتبار

عدم جواز وقوع جملہ عطف بیان از برای مفرد بخلاف بدل لقد اقوم مقاما لو یقوم بہ اری و اسمع ما لو یسمع الفیل هو من

قصیدة لکعب بن زہیر بن ابی سلمی المزنی یمدح بہ النبی وهی احدی المعلقات السبعة و قبلہ انبئت ان رسول اللہ اوعدنی والعفو عند

رسول اللہ مامول مہلا ہداک الذی اعطاک نافلة القرآن فیہا مواعیظ وتفصیل لا تاخذنی باقوال

الوشاة ولم اذنب ان کثرت فی الاقاویل لقد اقوم الخ لظل یرعد الا ان یکون لہ من الرسول باذن اللہ

تنویل حتی وضعت یمینی لا انازعہ فی کف ذی نقمات قیلہ القیل قولہ اقوم متکلم مضارع من قام بمعنی انتصب والمقام

الموضع اری و اسمع متکلمان من الرؤیة والسمع والفیل بکسر الفاء وسکون الیاء معروف یعنی ہر آینہ بتحقیق کہ می ایستم بجایی کہ اگر باستم

بانجای می بینم و میشنوم چیزی اکر میشنود فیل انچیز را مغنی فی لو شاهد در بودن لو ثانی است بمعنی ان ای ما یسمع الفیل اباہ

لقد جمعت فیہا المحاسن کلہا واحسنہا الایمان والیمن والامن لم یسم قائلہ قولہ جمعت مجہول من الجمع وهو ضد التفرق

والمحاسن بالفتح جمع حسن علی غیر القیاس وهو الجمال واحسن افعل منہ ای احسن محاسنہا اتصاف اہلہا بالایمان وارضہا بالیمن وهو بالیاء

والنون کقفل البرکة والامن السلامة یعنی ہر آینہ بتحقیق کہ جمع شدہ در آن موضع و مراد مصنف در اینجا شہر ہراة است نیکوییہا

ہمہ آن نیکوییہا و نیکوتر آن محاسن متصف بودن اہل آن موضع است بایمان و زمین او است ببرکت و سلامت از دست یافتن دشمنان

بآن موضع مطول فی الخطبة در مقام تمثیل باین بیت در مدح شہر ہراة و دلالت نمودن مضمون این بیت بر مراد او ذکر کردہ است

لقد خشیت ان اری جدبا فی عامنا ذا بعد ما اخصبا ان الدبا فوق المتون دبا وہبت الریح بمور ہبا تترک

ما ابقی الدبا سبسبا مثل الحریق وافق القصبا الابیات من ارجوزة لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التمیمی یصف بہا سنة

جدب وقحط وبعدہ والتبن والحلفاء التہبا کانہ السیل اذا اسلحبا قولہ خشیت متکلم من الخشیة بمعنی الخوف وان مصدریة

ای من اری وادی متکلم من الرؤیة بالبصر وجدبا بالجیم والدال المہملة وتشدید الموحدة للضرورة والالف للاطلاق اصلہ کفلس هو القحط و

الخصب والعام الحول وکلمة ذا اشارة واخصبا ماض من باب الافعال من الخصب هو بالخاء المعجمة والصاد المہملة والموحدة کفلس ضد الجدب والدبا

بالدال المہملة والموحدة کعصا صغار الجراد والمتون بالضم جمع المتن هو بالمثناة والنون کفلس ما صلب من الارض وارتفع ودبا بفتح الدال

المہملة وتشدید الموحدة والالف للاطلاق ماض من دب یدب دبا ای مشی علی ہینتہ وہبت بتشدید الموحدة ماض من الہب وہو ثوران الریح

وتمور بالراء المہملة مضارع مارت الریح التراب ای اثارتہ وہبا بتشدید الموحدة للضرورة اصلہ ہبا بالمد وهو کسحاب الغبار وتترک منہا

من الترک وما موصولة وابقی ماض من الابقاء وهو ضد الافناء وسبسبا بالتشدید للضرورة والالف للاطلاق اصلہ سبسب بالسینین المہملتین

والموحدتین کجعفر المفازة والارض الخالیة من النبات والحریق بالحاء والراء المہملتین والقاف کرفیق بمعنی الحارق وهی النار ووافق بالواو

والفاء والقاف ماض من الموافقة یقال وافقہ اصادفہ ووجدہ والقصبا بتشدید الموحدة للضرورة والالف للاطلاق اصلہ القصب وهو

مغنی

مبحث اللام مع بعض ... الثامن

مطول

القاف والقبا المهملة والموحدة كفرس كل نبات ذي انابيب واحدته قصبة يعني هر اينه بتحقيق كه مبتلا شديم باينكه ببينيم قحط و تنگى را در اين سالها كه در
ان هستيم بعد از آنكه فراوانى و وسعت است بدرستيكه ملخها كوچك در بالاى زمينها بلند راه ميروند بطريق مستى و هموار به ووزيده است
باد كه بلند ميكند غبار او را و امسيكذارد اينجا زكرباني كذارده است ملخها كوچك چون بيابان شده از گياه مثل آتش سوزانى كه اين صفت داشته باشد
كه بيابد و بر خورد بيابها با كرى اثرها از آن باقى نخواهد كذارد سيوطى و نظام في باب الوقف شاهد در حالت وصل است هم چنين آنست

سیوطی نظام

حكم در رجد بالاخصب سبسبا لَقَدْ رَأَيْتُ عَجَبًا مُذْ أَمْسَا عَجَائِزًا مِثْلَ السَّعَالِي خَمْسَا يَأْكُلْنَ مَا فِي رَحْلِهِنَّ هَمْسَا لَا تَرَكَ
اللهُ لَهُنَّ ضِرْسَا لم يسم قائله اللام للتأكيد و رأيت بمعنى ابصرت قوله عجبا اى عجيبا و هو كامر ما يتعجب منه و كلمة مذ بمعنى في اى
في امس و عجائزا بدل من عجبا او عطف بيان على قول و هي جمع عجوز و هي الشيخة و السعالى بفتح السين و العين المهملتين و كسر اللام و الباء جمع سعلاة
و هي كمشكوة اخبث الغيلان و الرحل بالمهملة كفلس ما يصحبه الانسان في السفر من الاثاث و المتاع قوله همسا حال اى هامسا او بحذف المضاف
اى اكل همس و هو بالسين المهملة كفلس في الاصل بمعنى الصوت الخفي لكن هنا بمعنى اكلا غير ظاهر و لا نافية دعائية و الضرس بالضاد المعجمة و الراء
و السين المهملة كجمر السن يعني هر اينه بتحقيق كه ديدم چيز عجيبى را از ديروز كذشته كه آن چيز زنهاى پيرى بودند كه اين صفت داشتند كه مثل غول
بودند و اين صفت داشتند كه پنج نفر بودند و اين صفت داشتند كه ميخوردند آن چنان چيزيرا كه در بار ايشان بود خوردنى كه ظاهر نه
باشد و كسى نفهمد و وانگذارد خداوند از براى ايشان دندانى را قطر في باب الكلام شاهد در معرب شدن امس بنا بر اعراب غير منصرف

قطر

در بيت نظر باينكه مجرور است بمذ و مجرور بفتحه است بنابر مذهب بنى تميم لَقَدْ رُجَّتِ الْأَرْضُونَ إِذْ قَامَ مِنْ بَنِي هُذَيْلٍ خَطِيبٌ
فَوْقَ أَعْوَادِ مِنْبَرِ لم يسم قائله قوله رجت مجهول من الرج و هو بفتح الراء المهملة و الجيم المشددة التحريك و الاهتزاز و الارضون بسكون
الراء للضرورة و بنى هذيل بالذال المعجمة كزبير قبيلة معروفة و الاعواد جمع عود و هو بالمهملتين بينهما واو كقفل الخشب و المنبر بالكسر معروف
يعني هر اينه بتحقيق كه لرزانيده ميشود زمينها در وقتيكه برپاى شود از قبيله بنى هذيل خطبه خواننده در بالاى چوبها و تختهاى منبر
قطر في اعراب جمع المذكر السالم شاهد در سكون راء الارضون است بجهة ضرورت و سلامت وزن شعر لَقَدْ

المحقق

عَلِمَ الْحَيُّ الْيَمَانُونَ أَنَّنِي إِذَا قُلْتُ أَمَّا بَعْدُ أَنِّي خَطِيبُهَا هو لسحبان بن وائل الخطيب انشده حين دخل على معوية و
عنده خطباء العرب فلما رأوه تفرقوا لعلمهم بقصورهم عنه الحى البطن من بطونهم و اليمانون جمع يمانى و هو بالفتح نسبة الى يمن
و هو بلد معروف و اراد بقوله اما بعد لفظه و الضمير في خطيبها الى اليمانين اى انا اخطب من خطبائهم الذين تفرقوا عنده و ندى
في المجلس يعني هر اينه بتحقيق كه دانستند قبيله منسوب بيمن اينكه بدرستيكه من هر گاه بگويم اما بعد بدرستيكه من خطيب ايشان
هستم و از ايشان بهتر خطبه ميخوانم پس باين سبب متفرق شدند از مجلس در وقت وارد شدن من مطول في الايجاز و الاطناب والمساواة
شاهد در بودن اطناب بتكرير انى بعد از انني بجهة تأكيد نظر بدور بودن انى از انني در كلام بواسطه فاصله شدن ما بين اذا و شرط كه

مطول

قلت اما بعد بوده باشد ما بين ان اول و ثانى لَقَدْ عَلِمَ الضَّيْفُ وَالْمُرْمِلُونَ إِذَا اغْبَرَّ أُفْقٌ وَهَبَّتْ شَمَالًا وَخَلَّتْ
عَنْ أَوْلَادِهَا الْمُرْضِعَاتُ وَلَمْ تَرْعَيَنَّ لِمُزْنٍ بِلَالًا بِأَنَّكَ رَبِيعٌ وَغَيْثٌ مَرِيعٌ وَأَنَّكَ هُنَاكَ تَكُونُ الثِّمَالَا
الابيات من قصيدة لعمرة بنت العجلان بن عامر الهذلى ترثى بها اخاها عمرو ذا الكلب و قيل لجنوب اخت عمرو ذي الكلب و قيل
لغيرها و قبله وَقَدْ عَلِمَتْ فَهْمٌ عِنْدَ اللِّقَاءِ بِأَنَّهُمُ لَكَ كَانُوا نِفَالَا كَأَنَّهُمُ لَمْ يُحِسُّوا بِهِ وَيُخْلُوا النِّسَاءَ لَهُ وَ
الْحِجَالَا وَلَمْ يَنْزِلُوا بِمُحُولِ السِّنِينَ بِهِ فَيَكُونُوا عَلَيْهِ عِيَالَا لَقَدْ عَلِمَ الخ وَخَرْقٍ تَجَاوَزْتَ مَجْهُولَهُ بِوَجْنَاءَ
حَرْفٍ تَشَكَّى الْكَلَالَا المرملون جمع مرمل و هو بالراء المهملة كمكرم المسكين و اغبر بالتشديد اى صار ذا غبار و الافق بالفاء و القاف
كقفل ناحية السماء و هبت بتشديد الموحدة ماض من الهب هو ثوران الريح و الشمال كسحاب ريح معروفة و خلت بالخاء المعجمة ماض من
التخلية بمعنى المتاركة اى بعدت المرضعات من البقر و الغنم عن اولادها لقلة اللبن بسبب عدم الامطار و ترعين بنون التأكيد مضارع
من رعيت الكلاء و المزن بالزاء المعجمة و النون كقفل السحاب الابيض و البلال بالموحدة ككتاب الندوة و المراد المطر و الخطاب في
انك لعمرو ذى الكلب و الربيع واحد الفصول الاربعة و الغيث المطر و المريع بالمهملتين كامير من قولهم ارضة مريعة اى كثيرة النبات و الثمال
بالمثلثة ككتاب الغياث الذى يقوم بامر قومه يقول اذا اغبرت الآفاق و هبت الريح البادرة الدالان على القحط او على اقبال الشتاء كما قيل
فقد شبعوا الفقراء بانك سخى و نافع كالغيث و قائم بامرهم يعني هر اينه بتحقيق كه دانستند مهمان و فقراء كه هر گاه غبار آلوده شود
كنارهاى آسمان و بوزد باد شمال و دور شوند حيوانات شير دهنده از اولاد خود بجهة كمى شير و بواسطه نايافت شدن علف و نبايد
از براى ابر سفيد نمى و نباريد بسبب قحط و كرسنگى باينكه تو در بخشش مثل باران بهار و باران نفع بخشنده كه گياه بواسطه آن بروئيد
از برای زمین و اینکه تو در اینجا میباشی دست گیر و فریادرس فقراء بواسطه عطای خود قطر و سیوطی في الحروف المشبهة
بالفعل شاهد در ان مخففه از مثقله است كه چون در هر دو موضع اسم او ضمير ظاهر غير شأن آمده پس خبر او مفرد و جمله

قطر سیوطی

هردو

هم بود امده است اما مصرع پس در بانک ربیع واما جملهٔ پس در وانک تکون الثمال لَقَدْ عَلِمَتْ عِرْسِی مُلَیْکَةُ اَنَّنِی اَنَا اللَّیْثُ مَعْدِیًّا
عَلَیْهِ وَعَادِیَا هو من قصیدة لعبد یغوث بن وقاص الحارثی قالها حین اسرته تیم الرباب یوم الکلاب الثانی وقبله اَلَا لَا
تَلُومَانِی کَفَی اللَّوْمَ مَا بِیَا فَمَا لَکُمَا فِی اللَّوْمِ خَیْرٌ وَلَا لِیَا اَلَمْ تَعْلَمَا اَنَّ الْمَلَامَةَ نَفْعُهَا قَلِیلٌ وَمَا لَوْمِی
اَخِی مِنْ شِمَالِیَا لقد علمت الخ اقول وقد شدوا لسانی بنسعة امعشر تیم اطلقوا من لسانیا و
تَضْحَکُ مِنِّی شَیْخَةٌ عَبْشَمِیَّةٌ کَاَنْ لَمْ تَرَیْ قَبْلِی اَسِیرًا یَمَانِیَا کَاَنِّی لَمْ اَرْکَبْ جَوَادًا وَلَمْ اَقُلْ لِخَیْلِی کُرِّی کُرَّةً
عَنْ رِجَالِیَا فَیَا رَاکِبًا اِمَّا عَرَضْتَ فَبَلِّغَنْ نَدَامَایَ مِنْ نَجْرَانَ اَنْ لَا تَلَاقِیَا عرس الرجل بالکسر زوجته وملیکة
کسفینة زوجة الشاعر وهو بدل من عرسی واللیث بالیاء والمثلثة کفلس الاسد قوله معدیا علیه عادیا حالان ای تارة اکون مغلوبا
تارة اکون غالبا وهما مفعول وفاعل من عدا بمعنی جاوز عن الحد وظلم یقول انی بمنزلة الاسد من ظلمنی فکانما ظلم الاسد فلابد
لی ان اهلکه کما یهلک الاسد من ظلمه یعنی هر اینه بتحقیق که دانست زوجه من ملیکه اینکه بدرستیکه من مثل شیرم ستم دیده شده
یکمرتبه ظلم کرده شده و مرتبه دیگر ظلم کننده ام بر کسیکه ظلم کرده باشد بر من نصیری فی اسم المفعول من الناقص نظام فی
الاعلال شاهد در وارد شدن معدیا است بطریق اعلال نظر بانکه اصل او معدو بود واوست هم چنانکه قیاس در استعمال واوست
در اینجا بخلاف قیاس مده و واو قلب شده است لَقَدْ کَانَ فِی حَوْلٍ ثَوَاءٍ ثَوَیْتُهُ تَقَضَّی لُبَانَاتٌ وَیَسْاَمُ
سَائِمُ هو من قصیدة للاعشی واسمه میمون بن قیس اولها هُرَیْرَةَ وَدِّعْهَا وَاِنْ لَامَ لَائِمُ غَدَاةَ غَدٍ اَمْ اَنْتَ
بِالْبَیْنِ رَاجِمُ لقد کان الخ مُبَتَّلَةٌ هَیْفَاءُ رَوْدٌ شَبَابُهَا لَهَا مُقْلَتَا رِیمٍ فَاَسْوَدُ فَاحِمُ وَوَجْهٌ نَقِیُّ
اللَّوْنِ صَافٍ یَزِینُهُ مَعَ الْجِیدِ لَبَّاتٌ لَهَا وَمَعَاصِمُ الحول السنة والثواء بالمثلثة والواو والمد کسحاب الاقامة
وهو بدل من حول ومنه ثویته بصیغة المتکلم والتقضی تفعل من قضی حاجته اذا اتمه وبلغه واللبانات بالضم جمع لبانة وهی بضم
اللام وفتح الموحدة والنون الحاجة ویسام بالسین المهملة والهمزة مضارع منصوب بتقدیر ان المصدریة من السامة وهی الضجر
والملالة ومنها سائم بصیغة الفاعل یعنی هر اینه بتحقیق که بود در یکسال اقامت که اقامت کردم من اقامت کردنی در یکسال بر
آوردن حاجتها چند وملال گرفتن ملال گیرنده مغنی فی الاشیاء التی تحتاج الی الروابط من باب الرابع شاهد در حذف
رابطه بدل است بعد از ثویته ای ثویت ثواء فیه نظر بانکه ضمیر در ثویته نائب است از ثواء مصدر وضمیر در فیه راجع است بثواء
و بلفظ که بدل است از حول و رابطهٔ اوست ای فی حول ثواء ثویت ثواء فیه ای فی حول الثواء لَقَدْ لُمْتِنِی یَا اُمَّ غَیْلَانَ
فِی السُّرَی فَنِمْتِ وَمَا لَیْلُ الْمَطِیِّ بِنَائِمِ لم یسم قائله قوله لمتنی مخاطبة من اللوم بمعنی العذل وام غیلان بالغین المعجمة
والیاء والنون کسکران کنیة امراة والسری بضم السین وفتح الراء المهملتین مقصورا سیر عامة اللیل ونمت مخاطبة من النوم والخطاب
فیه لام غیلان والواو للحال وما نافیة والمطی بفتح المیم وکسر الطاء المهملة وتشدید الیاء الدابة السریعة والباء فی بنائم زائدة یعنی هر
اینه بتحقیق که سرزنش کردی مرا ای ام غیلان در وقت راه رفتن در تمامی شب پس خوابیدی تو و حال آنکه نیست در شب شتر راه وارخوا
کننده یعنی تو خوابیدی و استراحت کردی و مر اخواب و استراحتی نیست بجهت آنکه کسیکه سوار شتر شد رواست خواب نمیتواند کرد مطول
فی الاسناد الخبری شاهد در بودن لیل المطی است که مجاز عقلی است و حال آنکه او را در تعریف حقیقت گرفته اند باعتبار اسنا
دادن خواب بشب حال آنکه مراد اما خوابست بکسیکه سوار شتر است در شب لَکَ الْعِزُّ اِنْ مَوْلَاکَ عَزَّ وَاِنْ یَهُنْ فَاَنْتَ
لَدَی بُحْبُوحَةِ الْهُونِ کَائِنُ لم یسم قائله العز بکسر العین المهملة وتشدید الزاء المعجمة خلاف الذل ومنه عز بصیغة الماضی
واراد بالمولی هنا الحلیف والناصر یهن مجهول مضارع من الهوان وهو والهون بالضم بمعنی الذل والبحبوحة بالموحدتین والحاء المهملة
کاعجوبة من الشیء وسطه یعنی از برای تو است عزت اگر یاور و هم قسم تو عزیز باشد واگر خواری رسانیده شود پس هرگز تو در وسط حقیقی
خواری باشنده سیوطی فی المبتدا مغنی فی الظرف من باب الثالث شاهد در ذکر متعلق لدی است در بیت که کائن
بوده باشد بجهة ضرورت و تمام شدن شعر بذکر آن لِکُلِّ هِلَالِیٍّ مِنَ اللُّؤْمِ بُرْقُعٌ وَلِابْنِ یَزِیدٍ بُرْقُعٌ وَجِلَالُ
لم یسم قائله یهجو به الشاعر عبد الله بن یزید الهلالی قوله هلالی النسبة الی بنی هلال وهی ککتاب قبیلة معروفة واللؤم بالهمزة کقفل
دناءة الاصل والخسة والبرقع بالموحدة المضمومة والراء والعین المهملتین الساکنة بینهما قاف مفتوحة او مضمومة ما یکون
للنساء والدواب ساتر للوجه واراد بابن یزید عبد الله بن یزید الهلالی الجلال بالجیم ککتاب جمع جل وهی بالضم للفرس ونحوه یعنی
از برای هر مرد منسوب بقبیله هلال است از جنس پستی و بخل روبند و از برای عبد الله پسر یزید است یک روی بند و جلها
چند مطول فی الخاتمة شاهد در تلمیح نمودن بمحاوره امت رسول خدا صلی الله علیه وسلم اخلوا البارحة برقعا و کانوا فی طلبه
هجو هلالی بابن شعر لَکِنَّهُ شَاقَهُ اَنْ قِیلَ ذَا رَجَبٌ یَا لَیْتَ عِدَّةَ حَوْلٍ کُلِّهِ رَجَبُ لم یسم قائله قوله شاقه

ماض من الشوق وهو نزاع النفس وحركة الهوى الى الشئ والضمير فيه مفعوله وان بفتح الهمزة مصدرية وهو مع ما بعده بتاويل مصدر
فاعل شاقه وذا اشارة الى الشهر الحاضر ورجب حد شهور اثنى عشر والعدة بكسر العين وتشديد الدال المهملة المفتوحة والهاء الزمان
والحول السنة يعنى لكن امر د بشوق انداخته است او را گفته شدن اینکه اینما ماه رجب است یکاش که شماره تمام ماههاء سال همه انسانها
رجب بودى قطر فى التاكيد شاهد در تاكيد نمودن لفظ كل است نكره محدوده را كه حول بوده باشد لله يبقى على الايام
ذو حيد بمشمخر به الظيان والاس هو من قصيدة لعبد مناة الهذلى وقبل الغير وقبله يا مى ان سباع
الارض هالكة والادم والعفر والارام والخنس اللام فى لله للقسم والتعجب معا وهو مختص باسم الله تعالى
وكلمة لا قبل يبقى محذوفة للضرورة اى لا يبقى وفى غالب النسخ بكسر التاء سهون فهو غلط العدم استقامة الوزن به ولا استشهادنا بعض
النسخ فى غالب الكتب بحذفه ويبقى مضارع من البقاء وهو ضد الفناء والحيد بالحاء والدال المهملتين بينهما ياء كعنب جمع حيدة وهو القرن
فيه عقد والمشمخر بالشين والخاء المعجمتين والراء المهملة وبصيغة اسم المفعول الجبل العالى والباء فى به بمعنى فى والظيان بالظاء المعجمة
والياء المشددة والنون كشداد الياسمين الصحرائى والاس بالمد والسين المهملة شجر معروف يعنى قسم بخداوند وتعجب ميكنم كه باقى
نمى ماند در روزگار صاحب شاخ كه در شاخ او گرههاى بوده باشد در كوه بلندى كه در آن كوه است ياسمين صحرائى ودرخت
مورد واين كنايه از اينست كه همه چيز فانى ميشود حتى گوسفند كوهى كه عمر آن طولانى است شرح العوامل وهذا ايضا فى حرف
الجر مغنى فى اللام شاهد در بودن لام جاره در لله است از براى قسم وتعجب باهم وداخل نميشود چنين لام بر اسمى مگر بر لفظ
الله وبس لما اغفلت شكرك فاصطنعنى فكيف من عطائك جل مال لم يسم قائله قوله اصطنعنى امر
من الاصطناع وهو بالمهملات والنون اختيار الشخص لخاصة امره والجل بضم الجيم وتشديد اللام المعظم والكثير من الشئ يعنى هر
اينه غافل شدم من شكر كردن نيكى ونعمت تو را پس اختيار كن مرا از براى خاصه امر خود پس چگونه است حال من در شكر نعمت وان
عطاى كردن تو معظم مال خود را يعنى مغنى فى القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در دخول لام ابتداء است بر ما
نافيه در لما باعتبار حمل نمودن آن لفظ ما نافيه را بر ما موصوله كه مبتدا واقع شده باشد لما تؤذن الدنيا به من
صروفها يكون بكاء الطفل ساعة يولد والا فما يبكيه منها وانها لاوسع مما كان
فيه وارغد هما لابن الرومى المكتنى بابى العباس اللام فى لما مكسورة وما موصولة وتؤذن بفتح المضارعة وسكون الهمزة والذال
المعجمة المكسورة من اذن به اى علمه والصروف بالضم جمع صرف وهو بالمهملتين والفاء الحادثة ويولد مجهول من الولادة ويبكيه مضارع
ابكاه اى اوقعه فى البكاء واوسع افعل من الوسع وهو كقفل خلاف الضيق وكذا ارغد من الرغد وهو بالمهملتين بينهما غين معجمة بمعنى
الواسع الطيب والراد بما الموصولة فى مما الرحم وبطن الام يعنى بجهة اينكه چيزيكه خبردار ميكند دنيا شخص را باو از حوادث و مصيبتها
خود ميباشد گريستن طفل در ساعتى كه زائيده ميشود واگر نه پس چه چيز ميگرياند طفل را از آن دنيا وحال آنكه بدرستيكه آن دنيا و
وسعت
وكشاده تر وپاكيزه تر است از آن چنان موضعيكه بود آن طفل در آن موضع كه شكم مادر بوده باشد مطول فى لزوم ما لا يلزم من
اخر علم البديع شاهد در لزوم ما لا يلزم است در بيت كه فتحه دادن لام از يولد وغين از ارغد بوده باشد وحال آنكه لازم نيست
فتح آن دو ونظر باينكه حرف روى در هر دو دال مضمومه است وسجع بيت بان تمام است چرا كه لازم ندارد كه ما قبل هر دو دال مفتوح بوده
باشد لما نافع يسعى اللبيب فلا تكن لشئ بعيد نفعه الدهر ساعيا لم يسم قائله اللام فى لما مكسورة وما
بمعنى شئ ونافع بالجر صفته اى لشئ نافع وهو فاعل من النفع ضد الضر ويسعى مضارع من السعى بمعنى القصد ومنه ساعيا بصيغة
الفاعل وهو بالنصب خبر تكن واللبيب بالموحدتين كحبيب العاقل والبعيد ضد القريب ونفعه مرفوع ببعيد والدهر منصوب على الظرف
اى فى الدهر يعنى بجهة چيزيكه اين صفت دارد كه نفع بخشنده است سعى ميكند مرد عاقل پس نبوده باش سعى كننده در روزگار
مر چيزيرا كه دور است نفع او مغنى فى ما شاهد در وقوع لفظ ما است نكره مجرده از معنى حرف وبودن او ناقصه موصوفه
وبمعنى شئ اى لشئ نافع يسعى اللبيب لم تتلفع بفضل مئزرها دعد ولم تسق دعد فى العلب لم
يسم قائله قوله تتلفع بالفاء المشددة والعين المهملة مضارع من التلفع بمعنى التلحف وفضل الثوب زيادته والمئزر بالهمزة والزاء
المعجمة والراء المهملة كمنبر الملحفة والمراد هنا الخمار اى لبس مرطها بقية خمارها بل لها مرط اخر ودعد بالدالين والعين المهملات فى
الموضعين كفلس اسم امرأة وتسق مضارع مجزوم من سقاه الله سقيا والعلب بالعين المهملة والموحدة كصرد جمع علبة وهى
قدح ضخم من جلود الابل او من خشب يحلب فيه اى لم تسق عليه من العلب كما هو من عادة الفقراء بل لها كوز دقيق وغيره
من ظروف لما يعنى نپوشيده است سر خود را اين زن بزيادتى معجر خود دعد بلكه از براى او ست بعلاوه آن معجر چادر ديگر
واشاميده است دعد آب در كاسه چوبين ومراد اين است كه از جمله اغنياء است نه از جمله فقراء نيست قطر فى ما لا غير

قطر

مغنی

مغنی

مطول

مغنی

قطر

شاهد در لفظ دعد است که منصرف و غیر منصرف بهر دو طریق وارد شده است در این بیت نظر بانکه هر دو قسم در او تجویز
شده است باعتبار بودن او ثلاثی عجمی ساکن الوسط و دعد اول منصرف است و ثانی غیر منصرف لم تحک نائلک السحاب
وانما حمت به فصبیبها الرحضاء هو لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین قوله تحک بالحاء المهملة مضارع حکیته
ای شابهته وفعلت مثل فعله ونائلک مفعوله وهو بالنون والهمزة بمعنی العطاء والسحاب فاعله وهو بالفتح الغمام وحمت
بالحاء المهملة والمیم المشددة وتاء التانیث ماض مجهول ای اصابتها الحمی والباء فی به سببیة ای بسبب الحسد علی عطائک الکثیر والصبیب
بالصاد المهملة والموحدتین کحبیب المصبوب من الماء ونحوه والرحضاء بضم الراء وفتح الصاد المهملتین بینهما خاء معجمة وفی آخره مد
عرق الحمی یعنی شباهت ندارد این بخشش تو را و اینست جز این نیست که تب کرده است ابر بسبب حسد بردن بر آن بخشش تو
پس ریزش ابر عرق تب وست مختصر و مطول فی حسن التعلیل من علم البدیع شاهد در حسن تعلیل است در بیت
نظر بانکه علت وارده است زیرای صفت ثابته ابر برای سحاب که نزول مطر بوده باشد باینکه آن مطر عرق تب واست بسبب حسد
او بر عطای آن مرد لم تلق قوما هم شر لاخوتهم منا عشیة یجری بالدم الوادی نقریهم
لهذمیات نقد بها ما کان خاط علیهم کل زراد هما من ابیات للقطامی واسمه عمیر بن شییم التغلبی
قوله تلق بالقاف مضارع لقیته ای ادرکه وعشیة منصوب علی الظرف ای فی وقت العشاء ویجری مضارع جری بمعنی سال والوادی
منفرج من جبال او تلال او اکام ونقریهم متکلم من القری وهو بکسر القاف وفتح الراء المهملة مقصورا بمعنی الضیافة واللهذمیات
جمع لهذمی وهو نسبة الی اللهذم للمبالغة وهو بالذال المعجمة کجعفر القاطع من الاسنة ونقد بضم القاف وتشدید الدال المهملة متکلم
من القد وهو بالفتح القطع المستطیل والشق طولا وخاط ماض من الخیاطة والزراد بالزاء المعجمة والراء المشددة والدال المهملة
کشداد نساج الدروع یعنی نمیابی قومی که ایشان بدتر باشند از برای برادران خود از ما در وقت شامی که جاری بود بسبب
خون رود خانه و مهمانی میکردیم ما ایشان را مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در بودن تعلق فعل است که نقریهم
بوده باشد بمفعول ثانی او که لهذمیات قرینه بر اینکه نسبت ضیافت بلهذمیات استعاره است لم تلق هذا الوجه
شمس نهارنا الا بوجه لیس فیه حیاء هو لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین قوله تلق بالقاف مضارع
لقیه ای ادرکه واستقبله واراد بقوله هذا الوجه وجه حبیبه والحیاء بالفتح الحشمة یعنی مقابل و روبروی نمیشود این روی را آفتاب
روز ما مگر بروئی که نباشد در او شرم و حیا مختصر و مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در حسن تصرف نمودن
شاعر است در تشبیه مبتذل در بیت ثانی که قرار داده است آن را غریب بیرون برده است آن را از ابتذال بواسطه غرابت لم یبک الا
حدیث فراقکم لما اسر به الی مودعی هو ذلک الدر الذی اودعتم فی مسمعی القیته من
مدمعی هما للقاضی الارجانی قوله یبکی مضارع من ابکاه ای اوقعه فی البکاء والحدیث الخبر واسر ای اخبر به سرا والسر بالکسر
خلاف الجهر والمودع بالواو والدال المشددة والعین المهملة اسم فاعل الا دابه الحبیب والدر جوهر معروف واودعتم بالواو والمهملتین
ماض بمعنی ترکتم علی سبیل الودیعة والمسمع بالکسر الاذن والقیته بالقاف متکلم من القاه ای طرحه والمدمع بالکسر العین یعنی
نگریاند مرا مگر خبر جدائی شما چونکه پنهان خبر داد مرا با آن خبر فراق دوست من آن اشک آن در آن چنانست که واگذارید شما در
گوش من مبالغکم و فرو میریزم آن را از چشم خود اینست مان ایضا قوله وقائلة ما هذه الدرر التی تساقطها عیناک
سمطین سمطین فقلت هی الدر الذی قد حشا بها ابو مضر اذنی تساقط من عینی هما لابی
القاسم جار الله واسمه محمود بن عمر الزمخشری رثی بهما استاده ابا مضر الدرر کصرد جمع درة وهو جوهر معروف وتساقط
مضارع من التساقط یقال تساقط ای تتابع سقوطه وسمطین تثنیة سمط وهو بالمهملتین کحبر الخیط ما دام فیه اللؤلؤ
وحشا بالحاء المهملة والشین المعجمة ماض ای جعل فیه حشوا وابو مضر بالضاد المعجمة والراء المهملة کصرد کنیة استاد الشاعر یعنی
و بسا زن گوینده که چه چیز است این درهای اینچنانیکه پی در پی فرو میریزد آنها را دو چشم تو چون دو بند دو بند مروارید
پس گفتم من که آن درهای را اینچنانیست که بتحقیق که بمیان در آورده بود آن درها ابو مضر گوش مرا و الحال پی در پی فرو میریزد
از چشم من مطول فی الخاتمة شاهد در سرقت نمودن شاعر شعر ثانی است معنی را از شعر شاعر اول با بودن شعر
ثانی مثل شعر اول لم یعن بالعلیاء الا سیدا ولا شفی ذا الغی الا ذو الهدی هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة
التمیمی قوله یعن بالعین المهملة والنون مجهول من عنی به بصیغة المجهول اذا اهتم به والعلیاء بالعین المهملة والیاء کحمراء الرفعة والشرف
ای لم یجعل الله احدا یعتنی بالعلیاء الا من کان له سیادة وشفی بالشین المعجمة والفاء ماض من الشفاء وهو البرء والغی بفتح
الغین المعجمة وتشدید الیاء الضلال والهدی بالضم الهاء وبفتح الدال المهملة مقصورا ضد الضلال یعنی همت گماشته و

قصد کرده نمیشود بمرتبه عالی و بلند و رتبه مکرم مرد بزرگوار و شفا نمید هد صاحب کرا هیرا مکرم صاحب ستکار سیوطی
فی النائب عن الفاعل شاهد در وقوع جار مجرور است که بالعلیا بوده باشد نائب فاعل از برای یعن با وجود مفعول به در
کلام که سید ابوده باشد لم یمنع الشرب منها غیر ان نطقت حمامة فی غصون ذات اوقال هو من
ابیات لابی قیس بن رفاعة الانصاری واسمه دینار وقبله ثم ارعویت وقد طال الوقوف بنا فیها فصرت
الی وجناء شملال تعطیک مشیا وارقالا و داداة اذا الشربت الاکام بالال الضمیر فی منها یرجع الی الوجنا
المذکورة فیما قبله وهی بالواو والجیم والنون کحمراء الناقة الشدیدة ونطقت بمعنی صوتت وهو ماض من النطق والحمامة با
لحاء المهملة کسماحة انثی الحمام وهو طائر معروف والغصون بالضم جمع غصن وهو بالغین المعجمة والصاد المهملة والنون کقفل فی
الشجر والاوقال جمع وقل وهو بالواو والقاف کفلس ثمرة المقل او کفرس هو الحجارة ای فی غصون نابتة فی ارض ذات حجارة
وغرض الشاعر انها نفرت ناقته بسبب سماع صوت الحمامة من الماء واشتیاقها الی وطنها وتذکرها به یعنی منع نکرد اشامیدن
ابرا ازان شتر صاحب قوة غیر صدا کردن کبوتر ماده که قرار داشت در شاخهای درختی که صاحب میوه مقل بود یا انکه
رسیده بود در زمین سنگلاخ مغنی فی غیر وفی الامور التی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در بنا غیر است
بر فتح باعتبار کسب نمودن او بنا را بواسطه اضافه از مضاف الیه مبنی که ان مصدریه بوده باشد لما اتقی بید عظیم جرمها
فترکت ضاحی جلدها یتذبذب لم یسم قائله قوله اتقی ماض من الاتقاء بمعنی الحذر والجرم بالجیم والراء المهملة کالجسد
والفاء فی فترکت عاطفة علی محذوف ای ضربتها فترکت او زائدة وهو متکلم من ترکه ای ودعه والضاحی بالضاد المعجمة والحاء المهملة
فاعل بمعنی البارز والظاهر ویتذبذب بالذالین المعجمتین والموحدتین مضارع بمعنی یتحرک ای یذهب ویجیء یعنی چونکه پرهیز کرد
از ضربت من بواسطه دستی که ابتصف داشت که بزرگ بود جسم اندست پس واگذاردم ظاهر پوست دست و را که حرکت میکرد
بواسطه ضربت من مغنی فی الفاء شاهد در بودن فاء فترکت زائده باعتبار وقوع او در جواب لما فتامل لما
رای ان لادعه ولاشبع مال الی ارطاة حقف فالطجع هو من ابیات لمنظور بن حبة الاسدی وجبه اسم امه
بها وابوه مرثد یصف فیها ذئبا اراد ان یصید ظبیة وقبله یارب اباز من العفر صدع تقبض الذئب الیه
واجتمع الضمیر فی رای یرجع الی الذئب المذکور فیما قبله والدعه بالدال والعین المهملتین المفتوحتین والهاء الراحة و
السعة فی العیش والشبع کعنب ضد الجوع ومال ماض من المیل والارطاء بفتح الهمزة وسکون الراء والطاء المهملتین والفا
شجر من اشجار الرمل ثمره کالعناب والحقف بالحاء المهملة والقاف کالحبر الرمل المستطیل بناحیة الشجر والطجع اصله اضطجع وهو بالضاد المعجمة
والطاء والعین المهملتین وبینهما جیم ماض بمعنی وضع جنبه علی الارض یعنی چون که دید انگرگ که نیست راحتی و فراخی در عیش
و نه سیر شد پس میل کرد بسوی درخت ارطاة که بود کنار ریگ سبز شده بود پس خوابید به پهلوی خود نظام فی الابدال شاهد
در بدل اوردن لام است از ضاد والطجع که در اصل اضطجع بوده است شد و نا لما رایت ابا یزید مقاتلا ادع
القتال واشهد الهیجا لم یسم قائله قوله رایت متکلم من الرؤیة وابو یزید المرء یعنی کنیة رجل والمقاتل اسم فاعل
من المقاتلة وادع بالمهملتین متکلم یدع بمعنی یترک وکذا اشهد من المشاهدة والهیجا بالیاء والجیم والمد کحمراء الحرب یعنی
هرگز وانمیگذارم جنگ کردن را و لکن انکه مشاهده کنم جنگ را مادامیکه می بینم ابا یزید را جنگ کننده یعنی قاتل و مشغول است
بجنگ من هم با او شریک هستم در جنگ کردن با دشمنان مغنی فی لما شاهد در لما است که مرکب است از لن ناصبه و ما
توقیتیه مصدریه مغنی فی الجهة الاولی من باب الخامس شاهد در منصوب بودن ادع است بان مقدره و معطوف
بودن اشهد است بنصب بر القتال بنا بر تاویل نمودن او بمشاهده مغنی فی القاعدة التاسعة من باب الثامن شاهد
در فاصله شدن ظرف است که ما در لما بوده باشد با مجرور ش میانه لن ناصبه در لما و منصوبش که ادع است ای لن ادع القتال
ومشاهدة الهیجا مدة رؤیتی ابا یزید مقاتلا لما عصی اصحابه مصعبا ادی الیه الکیل صاعا
بصاع لم یسم قائله یصف به الشاعر قتل مصعب بن الزبیر وکان حاکما فی العراق من قبل اخیه عبد الله فرکب الیه عبد الملک
بن مروان من الشام متفرقوا عنه اصحابه وخذلوه فطعن به عبد الملک وقتله قوله عصی بالمهملتین ماض من العصیان و هو خلاف
الطاعة ومصعب بالمهملتین والموحدة کمقعد هو ابن الزبیر وادی بالدال المهملة المشددة ماض من التادیة وهی هنا بمعنی
المکافات والمستتر فیه یرجع الی عبد الملک قاتل مصعب وفی الیه یرجع الیه والکیل بالیاء کفلس ما یکال به الطعام قوله صاعا
بصاع حال من الکیل وهو بالمهملتین الکیل ای مکافاة بما صنع راسا براس کما یعطی الصاع من البر بنحو بدل الصاع یعنی چونکه
مخالفت و ترک یاری کردن کردند اصحاب مصعب مصعب را تلافی کرد و عطای کرد عبد الملک بسوی مصعب مکافات را

در نتیجه اگر شربتی بود و چون پیمانه کندم پیمانه بدل انپیمانه بود **سیوطی** فی باب الفاعل **مطول** فی المقدمة **شاهد**
در ذکر ضمیر بر راجع ابراست قبل از مرجع او که مصعبا است لفظا و رتبة بجهة ضرورة **لمتى صلحت ليقضين لك**
صالح ولتجزين اذا جزيت جميلا لم يسم قائله قوله صلحت مخاطب من الصلاح وهو ضد الفساد ومنه صالح
بصيغة الفاعل وبقضين بنون الخفيفة مجهول من القضاء بمعنى الحكم وتجزين بنون الثقيلة مجهول من الجزاء وهو المكافاة
على الشئ ومنه جزيت بصيغة الخطاب من المجهول والجميل بالجيم الحسن **يعنى** هر زمان که نیك شوی تو هر اینه حکم کرده میشود و مقدر
میکند خداوند البته از برای تو امر نیکو او هر اینه جزای داده میشود البته در وقتیکه جزای داده شوی جزای نیکو **مغنى** فی
اللام **شاهد** در دخول لام موطئه از برای قسم است بر اداة شرط که متى بوده باشد در لمتى صلحت **لمن الديار بقنة**
الحجر اقوين مذ حجج ومذ دهر هو مطلع قصيدة لزهير بن ابي سلمى المزنى يمدح بها هرم بن سنان المزنى وبعده
لعب الزمان بها وغيرها بعدى سوافى المور والقطر اللام جارة ومن موصولة والديار ككتاب
جمع دار والقنة بضم القاف وفتح النون المشددة والهاء اعلى الشئ والحجر بالحاء والراء المهملتين بينهما جيم كحجر منازل ثمود بارض
شام عند وادى القرى واقوين بالقاف ماض بصيغة الجمع بمعنى خلون والحجج بالحاء المهملة والجيمين كعنب جمع حجة وهى بالكسر السنة
والدهر الزمان **يعنى** از برای کیست خانهائیکه واقع است در بلندی منزلهای ثمود که خالی شده است از اهل خود از سالهای بسیار
و از زمان گذشته **مغنى** فی مذ **شاهد** در مذ است که جر داده است ما بعد خود را در هر دو موضع بر سبیل قلت نظر بانکه
زمان او زمان ماضی است و حال آنکه مینا بیست که در این صورت رفع دهد ما بعد خود را **لمية موحشا طلل يلوح**
كانه خلل هو لكثير عزة واسمه عبد الرحمن بن الاسود وعزة صاحبته قوله مية بفتح الميم وتشديد الياء المفتوحة والمثناة اسم
امراة وروى مكانه عزة وهى بفتح العين المهملة وتشديد الزاء المعجمة المفتوحة والمثناة اسم صاحبة كثير وهو اصح من الاول لان مية
اسم صاحبة ذى الرمة وعزة اسم صاحبة كثير وهى بنت نشبة ويمكن ان يقال بان كثيرا قاله فى مية وفى بعض النسخ روى البيت هكذا
لعزة موحشا طلل قديم عفاه كل سحم مستديم قوله موحشا بالنصب حال عن قوله طلل وهو بالواو والحاء
المهملة والشين المعجمة اسم فاعل من اوحش المنزل اذا صار وحشا وقفرا والطلل بالطاء المهملة كفرس ما شخص من آثار الدار ويلوح بالحاء
المهملة مضارع لاح بمعنى ظهر والخلل بالخاء المعجمة كعنب جمع خلة وهى بالكسر بطانة منقوشة بالذهب يغشى بها اجفان السيوف
وقال بعضهم انه بالجيم وقال والجلل من الاضداد يطلق على العظيم وعلى الحقير والمراد هنا الثانى **يعنى** از برای مية است آثار و
علامتهای خانه در حالتیکه بوحشت اندازنده و خالیست و این صفت دارد که ظاهر میشود که گویا آن علامتهای مثل روکشهای
غلاف شمشیر است که نقش کرده شده باشد بطلا یا آنکه بنظر حقیر و کوچك مینماید **قطر و سيوطى** فی الحال **مغنى**
فی **شاهد** بر تقدیم حال است که موحشا بوده باشد بر ذو الحال نکره که طلل است بجهة ضرورت **مغنى** فی باب الثالث
و فی الخامس عشر من باب السادس **شاهد** در عدم اتحاد عامل حال و ذو الحال است نزد سيبويه باعتبار بودن عامل
ذو الحال که طلل است ابتدائیت و بودن عامل حال که موحشا است استقر محذوف که لمية متعلق است باو **لنا الجفنات**
الغر يلمعن بالضحى واسيافنا يقطرن من نجدة دما هو من قصيدة لحسان بن ثابت الانصارى وبعده
ولدنا بنى العنقاء وابنى محرق فاكرم بنا خالا واكرم بنا ابنما الجفنات العرضا جمع جفن على غير القياس
وهو بالجيم والفاء والنون كفلس وكحجر غلاف السيف وقيل هنا جمع جفنة وهى القصعة فعلى هذا المراد منها الترس والغر بضم الغين
المعجمة وتشديد الراء المهملة جمع غراء بمعنى البيضاء ويلمعن بفتح المضارعة والميم وسكون العين المهملة مضارع اى اضاء والواو
للحال والاسياف جمع سيف ويقطرن بالقاف والمهملتين مضارع من اقطر الدم والنجدة بالنون والجيم والدال المهملة والهاء كطلحة
الغلبة **يعنى** از برای ما است غلافهای شمشیرها یا سپرهائیکه این صفت دارد که سفید است و میدرخشد در وقت چاشت
واسطه تابیدن آفتاب بر آنها و حال آنکه شمشیرهای ما جاری میسازند از روی غلبه و قوت خون دشمنان را **مطول** فی
المبالغة المقبولة من علم البديع **شاهد** در مذمت کردن نابغه ذبيانى است حسان بن ثابت را در این شعر بر عدم بلاغت
باعتبار استعمال کردن او جمع قلت را که جفنات و اسیاف بوده باشد و اختصاص لمعان آن بوقت چاشت و گفتن او یقطرن دون
يسلن ويفضن لنا الفضل فى الدنيا وانفك راغم ونحن لكم يوم القيمة افضل
هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفى التميمى يهجو بها الاخطل الشاعر وقبله سما لكم ليلا كان نجومه قناديل
فيهن الذبال المفتل فما ذرقت للشمس حتى تبينوا كرادس يهديهن ورد محجل
فما زالت القتلى تمج دماؤها بدجلة حتى ماء دجلة اشكل فالا تعلق من قريش

مطول
مغنى
مغنى
مغنى
قطر
سيوطى
مغنى
مطول

[illegible]

بِذِمَّةٍ فَلَيْسَ عَلَى اَسْيَافِنَا فَلَيْسَ مُعَوَّلٌ الفضل الزيادة فی الرتبة والخطاب فی انفاك للاخطل والرّاغم بالرّاء المهملة والغين المعجمة فاعل من رغم انفه ای لصق بالرغام وهو من الرّغام بمعنى التراب يعنى از برای ما است فضيلت وبرتری بر شما و داغ نو بخاك ماليده شده باد از روی خواری وما در روز قيامت فاضلتريم از شما و در ميان نزد خداوند مغنی فی اللام شاهد در بودن لام الكمّ بمعنی من ای نحن افضل منكم يوم القيمة لَنَا مَلَكٌ يُنَادِي كُلَّ يَوْمٍ لِدُوا لِلْمَوْتِ وَابْنُوا لِلْخَرَابِ لم يسم قائله و بمكان لنا له و مكان لنا ملك وكل صبحة قوله لدوا امر من الولادة وابنوا بالموحدة والنون امر من البناء وهو ضد الهدم يعنى از برای ما است ملكی كه ندا مكند در هر روز كه بزائيد از برای مردن وبنای كنيد عمارتهای برای بجهة خراب شدن محسن فی النوع الاول شاهد در بودن لام در للموت ودر للخراب است از برای ملك وعاقبت سيوطی فی المفعول له شاهد در ظاهر شدن لام است در مفعول له در دو موضع كه للموت وللخراب بوده باشد بجهة عدم اتحاد وقت اند و باوقت عامل خود نظر بانكه وقت لادت با وقت موت ووقت بنا با وقت خراب وتای است ما بين اين دو وقت فصلی است لَنْ تَرَاهَا وَلَوْ تَأَمَّلْتَ إِلَّا وَلَهَا فِي مَفَارِقِ الرَّأْسِ طِيبَا هو من قصيدة لعبد الله بن قيس الرقيات يصف فيها محبوبته اولها ازحرت الفؤاد مِنْكَ الطَّرُوبَا أَمْ تَصَابَيْتَ إِذْ رَأَيْتَ الْمَشِيبَا قوله تراها مخاطب من الرؤية والضمير فيها وفی لها يرجع الى المحبوبة وتأملت مخاطب من التأمل وهو التثبت فی الامر والنظر والمفارق جمع مفرق وهو بالفاء والراء المهملة والقاف كمقعد وسط الرأس الطيب بكسر الطاء المهملة وسكون الياء الموحدة الريح الطيب من العطريات يعنى هرگز نخواهی ديدن محبوبه را واگرچه تأمل كنی تو مگر وحال آنكه از برای او است در ميانهای سر او بوی خوش را كه مشوی آنرا مغنی فی التنبيه الثانی من باب الخامس شاهد در طيبا كه مفعول به است ومنصوب است به ترى مقدر قبل از او كه بمعنى ديدن قلبی است نه بصری ای ترى طيبا نظر بانكه مقصود شاعر مدح محبوبه او است اكثر بر آن بمعنى رؤيت بصری بكير بواين بيت مذمت معشوق از برای او باعتبار آنكه دلالت مكيند لفظ ترى به رؤيت بصری بمكشوف بودن سر او وحال آنكه مراد او چنين نيست لَنْ تَزَالُوا كَذَلِكُمْ ثُمَّ لَا زِلْتُ لَكُمْ خَالِدًا خُلُودَ الْجِبَالِ هو من قصيدة للاعشى همدان واسمه عبد الرحمن يمدح بها اسود بن المنذر بن امرء القيس بن النعمان وقبله إِنْ تُعَاقِبْ يَكُنْ غَرَامًا وَإِنْ يُعْطِ جَزِيلًا فَإِنَّهُ لَا يُبَالِي رُبَّ رِفْدٍ هَرَقْتَهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ وَأَسْرَى مِنْ مَعْشَرٍ أَقْتَالِ وَشُيُوخٍ حَرْبَى بِشَطَّيْ أَرِيكٍ وَنِسَاءٍ كَأَنَّهُنَّ السَّعَالِي وَشَرِيكَيْنِ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْمَالِ وَكَانَا مُحَالِفَيْ إِقْلَالِ فَسَّمَا الطَّارِقُ الْمُعَانِي لِلْمُلْكِ فَأَبَا كِلَاهُمَا ذُو مَالِ لن تزالوا الخ اول المصراع الثانی التاء من زلت وتزالوا مخاطب من الزوال بمعنى التفرق ومن زلت بصيغة المتكلم والخلود بالضم البقاء والدوام ومثل الحال بصيغة الفاعل والجبال كالكتاب جمع جبل معروف ای كنتم باقون فی الدنيا على العزة كما انتم عزيزون ولا زلت مطيعا وخادما لكم وباقيا عليه ابدا نوع بقاء الجبال يعنى خدا كند كه هميشه باقی باشيد بر عزت همچنانكه عزيز هستيد پس هميشه وفات باقی باشم من بر اطاعت وخدمت شما نوع باقی بودن كوهها مغنی فی ان شاهد در آمدن لن ناصبه است از برای دعا مثل لا دعائيه در لن تزالوا بحذف نون او بنصب لَنِعْمَ الْفَتَى تَعْشُو إِلَى ضَوْءِ نَارِهِ طَرِيفُ بْنُ مَالٍ لَيْلَةَ الْجُوعِ وَالْخَصَرِ هو من ابيات لامرء القيس بن حجر الكندی يمدح بها طريف بن مالك الفتى الشاب والسخی الكريم وتعشو بالعين المهملة والشين المعجمة مضارع بصيغة الخطاب من عشا النار اذا رآها ليلا من بعيد فقصدها مستضيئا والخطاب فيه لنفسه طريف بالطاء المعجمة والراء المهملة والفاء كامير هو طريف بن مالك ممدوح الشاعر وليلة الجوع نصب على الظرف والجوع بالضم ضد الشبع والخصر بالخاء المعجمة والصاد والراء المهملتين كفرس البرد يعنى هر آينه خوب جوان صاحب سخاوتيست كه قصد ميكنی در شب بسوی روشنائی آتش او طريف پسر مالك در شب گرسنگی وسردی سيوطی فی الترخيم شاهد در ترخيم نمودن غير منادی است كه مال مرخم مالك بوده باشد نظر بانكه مضاف اليه است با دخول تنوين در او بجهة ضرورت لَنْ يَخِبَ الْآنَ مِنْ رَجَائِكَ مَنْ حَرَّكَ مِنْ دُونِ بَابِكَ الْحَلَقَهْ هو من ابيات لاعرابی يمدح بها حسين بن علی ابن ابی طالب عليهما السلام وبعده أَنْتَ جَوَادٌ وَأَنْتَ مُعْتَمَدٌ أَبُوكَ قَدْ كَانَ قَاتِلَ الْفَسَقَهْ لَوْلَا الَّذِي كَانَ مِنْ أَوَائِلِكُمْ كَانَتْ عَلَيْنَا الْجَحِيمُ مُنْطَبِقَهْ قوله يخب بالخاء المعجمة والموحدة مضارع مجزوم من خاب بمعنى حرم وخسر والرجاء الامل ضد الياس ومن موصولة وهو فاعل يخب وحرك ماض من التحريك ومن بمعنى في ودون بمعنى امام وقدام والحلقة بفتح الحاء المهملة وكذا اللام للضرورة او هو لغة فيه والقاف والهاء اللباب معروف يعنى هرگز نا امید نشده است اين زمان از اميد داشتن بتو كسيكه حركت داده است در پيش روی در خانه تو حلقه در را مغنی فی لن وفی القاعدة الحادی عشر من باب الثامن شاهد در لن است كه جزم داده است يخب را بحذف ياء از او وچون در اصل يخيب بوده با سكون آخر بجهة ضرورت و بجهة عطا كردن حكم لم جازم را باو لَوِ اخْتَصَرْتُمْ مِنَ الْإِحْسَانِ زُرْتُكُمُ وَالْعَذْبُ يُهْجَرُ

للافراط

للافراط الخصر هو لابی العلاء المعری واسمه احمد بن عبد الله التنوخی اللغوی قوله اختصر ثم ماض من الاختصار بمعنی التقلیل
وزرتکم ماض من الزیارة والواو للاستیناف والعذب بالعین المهملة والذال المعجمة والموحدة کفلس السائغ فی الحلق من طعام
او شراب هجر بالجیم والراء المهملة مجهول من الهجر بمعنی البعد الافراط بالفاء والمهملتین الزیادة والخصر بالخاء المعجمة والصاد والراء
المهملتین کفرس البرد یعنی اگر کم کرده بود بد نیکی کردن بمن از زیارت کرده بود شما از آب خوشگوار دوری کرده میشود از او بجهة
زیادتی در سردی مختصر و مطول فی رد العجز علی الصدر من علم البدیع شاهد در رد عجز است که الخصر بوده باشد بر صدر
که اختصر ثم بوده باشد در تجانس بشبه اشتقاق لو ان حیا مدرک الفلاح ادرکه ملاعب الرماح هو من قصیدة
للبید بن ربیعة العامری الحی ضد المیت والمدرک اسم فاعل من ادرکه ای الحقه والفلاح بفتح الفاء والحاء المهملة النجاح والبقاء واراد بملاعب
الرماح ابا براء عامر بن مالک الذی یقال له ملاعب الاسنة وغیره الشاعر الی هذا للقافیة والملاعب اسم فاعل من لاعبها ای لعب
معها واللعب ضد الجد والرماح جمع رمح وهی القناة والاسنة جمع سنان وهو ککتاب حدیدة الرمح یعنی اگر بدرستیکه مردی زنده
باشد بنجات یافتن از قتل ادراک بخواهد رسید او را عامر بن مالک ملقب بملاعب الاسنة ومیکشت او را بسبب طعن نیزه سیوطی
ومغنی فی لو شاهد در وقوع ان است بعد از لو باوجود خبران اسم مشتق که مدرک الفلاح بوده باشد لو بابانین جما یخطبها
رمل ما انف خاطب بدم هو من ابیات المهلهل واسمه عدی او امرء القیس بن ربیعة بن الحارث التغلبی علی الخلاف قاله فی
جنب بن عمرو بن علة ابن جلد بن مالک وهو ابو حی من الیمن وکان نزل علیه فی آخر حرب البسوس فخطبه جنب بن عمرو بنته وجعل
مهرها ادما ای الخلطة والموافقة فلم یقدر علی الامتناع او لها انکحها فقدها الاراقم فی جنب کان الاحبا من ادم
لو بابانین الخ هان علی تغلب بما لقیت اخت بنی المالکین من جشم اصبحت لا مفسّا اصبت ولا اتت
کریما حرا من الندم لیسوا باکفائنا الکرام ولا مغنون من عیلة ولا عدم الابانان تثنیة تغلیبا لابان بالموحدة
والنون کسحاب متالع بالمثناة والعین المهملة کمقابل وهما جبلان یسمی بابان الاسود وابان الابیض ویخطبها مضارع من
خطبت المرأة طلبتها والضمیر فیه یرجع الی جنب بن عمرو ورمل بالراء المهملة والمیم المشددة مجهول من رمل السهم ای تلطخ با
الدم والخاطب الذی یخطب المرأة یعنی اگر بدین بزرگی کوه ابان ومتالع آمده بود کسیکه خطبه وطلب کنند دختر جنب بن عمرو را
مالیده شده بود بخون مرد خطبه خواننده وطلب کننده او بخون وخالد مغنی فی لو شاهد در وقوع لفظ ما است زائد
در میان فعل رافع که رمل بوده باشد ومرفوع او که انف نائب فاعل واقع است بدون او عوض چیزی لو بغیر الماء حلقی شرق
کنت کالغصان بالماء اعتصاری هو من ابیات لعدی بن زید بن حماد التمیمی قالها وهو فی السجن لما حبسه النعمان
بن المنذر بعد ان کان صدیقا له وهو الذی اشار علی کسری ان یملکه الحیرة اولها ابلغ النعمان عنی مالکا انه قد
طال حبسی وانتظاری لو بغیر الخ نحن کنا قد علمتم قبلها عمد البیت واوتاد الاصار محسن الهبا
اذا استهبا بنا ودفاعا عنک بالایدی الکبار الحلق بالحاء المهملة والقاف کفلس الحلقوم والشرق بالشین المعجمة
والراء المهملة والقاف ککتف صفة مشبهة من شرق بریقه اذا غص به واخذ فی حلقه والغصان بالغین المعجمة والصاد المهملة
المشددة والنون کشداد من الغصة وهی بالضم ما یعترض فی الحلق من ماکول وغیره والاعتصار بالمهملة ازالة الغصة بشرب
الماء قلیلا قلیلا یعنی اگر بغیر از آب حلق من گرفته بود بودم من مثل مرد گلو گرفته که باشامیدن آب فرو میکردم گلو گیر
را از طعام والحال که باب گلوی گیر شده ام بچیز دیگر نتوان ابراغ و بر دو فرو ساخت گلو را از آن مراد اینست که اگر کسی دیگر
مرا اذیت میرسانید دفع میکردم او را بواسطه تو والحال تو را نمیتوان دفع کرد بکسی دیگر چون که از تو کسی مسلط تر نیست در
این زمان مغنی فی لو شاهد در ما بعد لو است که ظاهر مبتداء وخبر مینماید وحال انکه بعد از او فعل مقدر است ای لو
شرق بغیر الماء لازلت شرقی لکنی شرقت بالماء الذی یزال به الشرق لو بجهک فی الاحسان بسط وبهجة انا لهما قفو
اکرم والد لم یسم قائله ربما کان لو بجهک بوجهک قوله فی الاحسان ای فی حال الاحسان وهو حال من الضمیر المجرور والبسط
بالموحدة والمهملتین کفلس البشاشة والبهجة بالموحدة والجیم کطلحة الحسن السرور وانالا بالنون ماض بمعنی اصاب وضمیر
التثنیة فیه یرجع الی البسط والبهجة وهو مفعول ثان مقدم علی مفعول اول وهو المفرد فیه یرجع الی الوجه وقفو فاعله وهو با
لقاف والفاء والواو کدلو المتابعة للاثر واکرم افعل من الکرامة بمعنی العزازة واراد بقوله اکرم والد اکرم الوالدین والمراد الام او
الاب خاصة یعنی از برای روی تو است در حال نیکی کردن وبخشیدن مال بفقراء گشادگی وخوشحالی آن روی تو را پیروی
کردن اثر بزرگوارتر پدر و مادر تو یا بزرگوارتر پدران تو سیوطی فی الاضرابات شاهد در منفصل آوردن ضمیر مفعول
اول انالا است بجهة ضرورت ولهذا انکه قیاس این بود او را متصل آوردن انالهما ایاه بگوید لو کان غیری سلیمی الدهر غیره
وقع الحوادث الا الصارم الذکر لو بحامی تاد المنیة لم تجد الا

على النفوس دليلاً هو لابى تمام الطائى قوله حار بالحاء والراء المهملتين ماض من الحيرة والمرتاد اسم فاعل من الارتياد وهو بالراء والدال
المهملتين بينهما مثناة و(المنايا) بمعنى الطلب والمنية بالنون والياء المشددة كسجية الموت والاضافة بيانية اى طالب من جنس الموت وتجد
مضارع من الوجدان والفراق ضد الوصال والدليل بالدال المهملة الهادى يعنى اگر متحير و سرگردان بود مرگى كه طلب كننده است مر طالب را
كه چگونه راه يابد بسوى ايشان نمى يافت راه نماينده اين نفسها مردم مگر فراق و جدائى را ايضاً قوله **لولا مفارقة الاحباب**
ما وجدت لها المنايا الى ارواحنا سبلاً هو لابى الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين المفارقة ضد المواصلة والاحباب
جمع حبيب والضمير فى لها للمنايا وهى جمع لهاة وهى اللحمة المشرفة على الحلق والمنايا كسجايا جمع منية كسجية وهى الموت والارواح جمع
روح وهو بالضم ما به حيوة الانفس والسبل كعنق جمع سبيل وهو الطريق يعنى اگر نبود جدائى دوستان موجود نمى يافتند از براى
خود مرگها بسوى روحهاى ما راهها را يا آنكه يافت نميشد از براى دهانها يعنى مرگها بسوى روحهاى ما راهها **مختصر و مطول**
فى الخاتمة **شاهد** در سرقت نمودن شاعر ثانى است **معنى** را از شعر شاعر اول يا بودن شعر ثانى نيكوتر از شعر اول **مغنى**
فى اللام **شاهد** در لها است كه ظاهراً چنين مى نمايد كه متعلق است بوجدت لكن در اصل صفت است از براى سبلا و چون كه
مقدم شده است بر او پس حال واقع شده است از او يا آنكه او جمع لهاة است و بمعنى گوشتى است كه مشرف است بر حلق **لو رأى الله ان**
فى الشيب خيراً جاورته الابرار فى الخلد شيباً كل يوم تبدى صروف الليالى خلقاً من ابى سعيد غريباً
هما لابى تمام الطائى قوله رأى بمعنى علم والشيب بالفتح خلاف الشباب جاورته بالجيم والواو والراء المهملة وتاء التانيث اى صارت
الابرار اى المتقون جاراً له والجار الذى يجاور منزلك والخلد بالضم الجنة وشيباً حال من الابرار وهو بالكسر جمع اشيب هو فعل
من الشيب بالفتح وهو الفعل منه بالفتح وهو خلاف الشاب تبدى بالموحدة والدال المهملة مضارع ابدى اى اظهر والصروف بالضم جمع
صرف وهو بالمهملتين والفاء كفلس الحادثة والخلق بالخاء المعجمة والفاء كعنق جمع خليقة وهى كيفية الطبيعة وابو سعيد كنية رجل والغريب
بمعنى العجيب والمراد به هنا الجديد الذى لم يكن عرف من قبل يعنى اگر ميدانست خداوند اينكه بدرستيكه در پيرى خوبى است مجاور مى
شدند پيران ايشان در بهشت در حاليكه بس پيرى بودند همه ايشان و در هر روزى ظاهر ميساخت حوادث روزگار طبيعتهاى
تازه را از ابى سعيد كه نديده است كسى پيش از آن طبيعتها از او **مختصر و مطول** فى الخاتمة **شاهد** در بودن اين بيت است از
قبيل اقتضاب يعنى كوچ كردن باعتبار انتقال شاعر از شعر اول بسوى كلامى كه ملايم نيست كلام اول را نظر بآنكه شعر ثانى مناسبت ندارد با
شعر اول بحسب معنى **لو شئت قد نقع الفؤاد بشربة تدع الحوائم لا يجدن غليلاً** هو من قصيدة لجرير بن
عطية بن الخطفى التميمى يهجو بها الفرزدق الشاعر وقبل البيت اقلها فى الدهر كم ا تمثلك **يا امام خليلاً انا**
بحاجتنا واحسن قيلاً لو شئت الخ بالعذب من رصف القلات مقيلة قض الاباطح لا يزال
ظليلا انى تذكرنى الزبير حمامة تدعو بمجمع نخلتين هديلاً قالت قريش ما ازل مجاشعاً جاراً و
اكرم ذا القتيل قتيلاً الخطاب فى شئت لامامة المذكورة فى البيت السابق مرخما للضرورة وهى ككناسة اسم امرأة ونقع بالنون
والقاف والعين المهملة ماض من نقع الماء العطش اى سكنه والمستتر فيه يرجع الى الريق الذى شبهه بالشراب والفؤاد القلب وتدع
بالمهملتين مضارع بمعنى تترك والحوائم بالحاء المهملة جمع حائم وهو الذى تدور حول الماء ولم يصل اليه والمراد بها جوانح القلب وروى
مكانه الصوادى وهو بالمهملتين جمع صادية من الصدى بمعنى العطش ويجدن مضارع من الوجدان بمعنى الادراك والغليل بالغين
المعجمة كامير حرارة العطش يعنى اگر خواسته باشى اى امامه بتحقيق كه ساكن ميكند و فرو ميكشاند آب دهان تو كه مثل شراب سرد
و خوشگوار است عطش دل را بيك شربه اشاميدنى كه واگذارد اطراف دل را كه تشنه باشند بعد از اين حرارت تشنگى را هرگز **نظام** فى المضارع
شاهد در يجدن است كه بعضى غلط از آن بضم جيم خوانده اند بنا بر لغت خود اما اين در صورتى است كه اين قصيده از لبيد بن ربيعه
عامرى بوده باشد بنا بر قول شارح نظام و حال آنكه از جرير است فتامل **مغنى** فى لو **شاهد** در اقتران جواب لو است كه نقع بصيغه
ماضى بوده باشد بلفظ قد در قد نقع الفؤاد **لو غيركم علق الزبير بحبله ادى الجوار الى بنى العوام** هو من
قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفى التميمى يهجو بها الفرزدق الشاعر اولها **سرت الهموم فبتن غير نيام واخو الهموم**
يروم كل مرام ذم المنازل بعد منزلة اللوى والعيش بعد اولئك الايام الخطاب فى غيركم للفرزدق
ورهطه وعلق بالعين المهملة والقاف ماض بمعنى تمسك والزبير كجبل هو الزبير بن العوام المذكور فى البيت وهو بالعين المهملة و
الواو المشددة كشداد وبنى العوام قومه والحبل بالحاء المهملة والموحدة كفلس الرسن والمراد به هنا العهد والذمة وادى بتشديد الدال
المهملة ماض بمعنى استمسك والجوار بالجيم والواو والراء المهملة ككتاب ان تعطى الرجل ذمة فيكون بها جارك فتجيره او كسحاب فبمعنى المجاورة و
والالتجاء يقول لو تمسك الزبير ابن العوام بذمة غيركم لم يلتفت الى جوار قومه واستمسك بهولاء الذين استجار بهم لكون غيركم

مطول مختصر

مغنى

مطول مختصر

مغنى

من الحزم

من الحماية له بحيث يقومون عصبية قومه يعني واما انتم فلستم كذلك فلا يعتد الزبير باعتصابكم بل هو متمسك بجوار قوم
بني العوام انتهى يعني اكرچنك زنده بود زبير بن عوام بدنه غير از شما ملتفت نميشد بسوي پناه بودن بقوم خود كه بني العوام اند و چنانك
ميرود باينجا عني كه پناه برده بود بايشان از جهت انكه حمايت كنند او را مغني فلو شاهد در حذف فعل است بعد از لو و وقوع
خبر كه بيان فعل محذوف كه علق است كه تفسير ميكند او را علق مذكور در بيت لَوْ فِي طُهَيَّةَ اَحْلَامٌ لَمَا عَرَضُوا دُونَ الَّذِي
اَنَا اَرْمِيهِ وَيَرْمِينِي هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفي التميمي يهجو بها الفرزدق الشاعر اولها اَمَا بَالُ جَهْلِكَ بَعْدَ
الْحِلْمِ وَالدِّينِ وَقَدْ عَلَاكَ مَشِيبٌ حِينَ لَا حِينِ قوله طهية بالطاء المهملة والياء المشددة مصغرة طي من تميم نسبوا الى
امهم والاحلام بالحاء المهملة جمع حلم وهو بالكسر العقل وعرضوا بالعين والراء المهملتين والضاد المعجمة بمعنى اعترضوا اي دخلوا عبثا
اراد بالذي الفرزدق وارميه متكلم من رمى اي اقذف ومنه يرميني بمعنى يقذفني يعني اكر بودندي در قبيله طهيه صاحبان عقلها هر اينه
داخل نميشدند بطريق عبث ميان ان چنان كسيكه من نسبت بد ميدهم باو و نسبت بد ميدهد بمن و بيكديگر هجو ميانديم
مغني في لو شاهد در لو است كه ما بعد او ظاهر مينمايد كه مبتدا و خبر بوده باشد و حال انكه بعد از او فعلي مقدر است اي لو
عرضوا في طهية احلام لما عرضوا بقرينة مفسر بعد لَوْ كَانَ غَيْرِي سُلَيْمَى الدَّهْرَ غَيَّرَهُ وَقْعُ الْحَوَادِثِ اِلَّا الصَّارِمُ
الذَّكَرُ هو من ابيات للبيد بن ربيعة العامري وقبله قَالَتْ غَدَاةَ انْتَجَيْنَا عِنْدَ جَارَتِهَا اَنْتَ الَّذِي كُنْتَ
لَوْلَا الشَّيْبُ وَالْكِبَرُ فَقُلْتُ لَيْسَ بَيَاضُ الشَّعْرِ عَنْ كِبَرٍ لَوْ تَعْلَمِينَ وَعِنْدَ الْعَالِمِ الْخَبَرُ قوله سليمى
تصغير سلمى للضرورة وقوله كسكرى اسم حبيبة الشاعر وهي منادى بحذف حرف النداء والدهر منصوب على الظرف وخبر كان
محذوف اي لو كان غيري يا سليمى موجودا في الدهر وغيره ماض من التغيير والوقع مصدر وقع يقع والحوادث جمع حادثة وهي
النائبة والصارم بالصاد والراء المهملتين السيف القاطع والذكر بالذال المعجمة والراء المهملة ايبس الحديد واجوده اي لو كان غيري الموصوف
بانه مغاير للصارم الذكر موجودا في الدهر غيره وقع الحوادث وصروف الليالي لعدم تمام ثباته لكنه لم يغيرني ذلك لما انا عليه من
الصبر والثبات يعني اكر بود غير از من از ساير مردمان كه اين صفت داشت كه غير از شمشير فولاد بود اي سليمى موجود در روزگار تغيير
داده بود او را وارد شدن مصيبتهاي روزگار بسبب عدم صبر او بر مصيبت لكن تغيير نداده است مرا بواسطه صبر و ثبات من بر ان
حوادث مغني في الا شاهد در وقوع الا بمعنى غير است صفت از براي لفظ غيري كه شبيه است بجمع نظر بانكه مراد از غير ساير مردمان
است لَوْ كَانَ يَشْكُو اِلَى الْاَمْوَاتِ مَا لَقِيَ الْاَحْيَاءُ بَعْدَهُمُ مِنْ شِدَّةِ الْكَمَدِ ثُمَّ اشْتَكَيْتُ لَاَشْكَانِي وَسَاكِنُهُ
قَبْرٌ بِسِنْجَارَ اَوْ قَبْرٌ عَلَى قَهَدِ هما من ابيات الحماسة قوله يشكو مجهول من الشكاية والاموات خلاف الاحياء وما نافية ولقي
بالقاف ماض بمعنى راى والكمد بالدال المهملة كفرس الحزن المكتوم واشتكيت متكلم من باب الافتعال من الشكاية واشكاني
اي ازال شكايتي والساكن فاعل من السكون وسنجار بالمهملتين بينهما نون وجيم كسوار قرية بمصر وبلد قرب موصل و
قهد بالقاف والهاء والدال المهملتين كفرس موضع يعني اكر بود كه شكايت كرده ميشد بسوي مردگان تمام انچه ديدند زندگاني
از بعد از مردگان شدة اندوه پنهاني پس شكايت ميكردم من هر اينه بر طرف ميكرد شكايت مرا قبري كه در سنجار واقع است
و كسيكه ساكن است در ان قبر يا قبري كه واقع است در قهد مطول في احوال المسند اليه شاهد در تقديم معطوف
كه وساكنه بوده باشد بر معطوف عليه كه قبر اول است بجهة ضرورت لَوْ كُنْتُ مِنْ مَازِنٍ لَمْ تَسْتَبِحْ اِبِلِي بَنُو
اللَّقِيطَةِ مِنْ ذُهْلِ بْنِ شَيْبَانَا اِذَنْ لَقَامَ بِنَصْرِي مَعْشَرٌ خُشُنٌ عِنْدَ الْحَفِيظَةِ
اِنْ ذُو لُوثَةٍ لَانَا قَوْمٌ اِذَا الشَّرُّ اَبْدَى نَاجِذَيْهِ لَهُمْ طَارُوا اِلَيْهِ زَرَافَاتٍ وَوُحْدَانَا لَا يَسْاَلُونَ
اَخَاهُمْ حِينَ يَنْدُبُهُمْ فِي النَّائِبَاتِ عَلَى مَا قَالَ بُرْهَانَا لَكِنَّ قَوْمِي وَاِنْ كَانُوا ذَوِي عَدَدٍ
لَيْسُوا مِنَ الشَّرِّ فِي شَيْءٍ وَاِنْ هَانَا هو مطلع من ابيات لقريط بن انيف وقد اغار ناس من بني شيبان على ابله فاخذوا
له ثلثين بعيرا فاستنجد قومه فلم ينجدوه فاتى مازن تميم فركب معه نفر فاطردوا لبني شيبان مائة بعير ودفعها اليه فانشد الابيات
وبعدها يَجْزُونَ مِنْ ظُلْمِ اَهْلِ الظُّلْمِ مَغْفِرَةً وَمِنْ اِسَاءَةِ اَهْلِ السُّوءِ اِحْسَانَا كَاَنَّ رَبَّكَ لَمْ
يَخْلُقْ لِخَشْيَتِهِ سِوَاهُمُ مِنْ جَمِيعِ النَّاسِ اِنْسَانَا فَلَيْتَ لِي بِهِمُ قَوْمًا اِذَا رَكِبُوا شَنُّوا
الْاِغَارَةَ فُرْسَانًا وَرُكْبَانَا قد ترك ابن هشام البيت الثالث والرابع من الابيات في المغني وذكر الخامس منها فلا تغفل
قوله مازن بكسر الزاء المعجمة والنون قبيلة من تميم وتستبح بالمهملتين بينهما مثناة وموحدة مضارع من الاستباحة وهي الاستيصال
واخذ الشيء بجملته وبنو اللقيطة بالقاف والياء والطاء المهملة كسفينة قبيلة من ذهل بن شيبان وذهل بالذال المعجمة كقفل وشيبان با
لشين المعجمة والياء الموحدة والنون كسكران علمان والنصر العون والمعشر كجعفر الجماعة والخشن كعنق جمع خشن ككتف صفة

مغني

مغني

مغني

مطول

فصل المغني

مشتبهة من الخشونة ضد اللين والمحيفظة بالحاء المهملة والفاء والياء والظاء المعجمة كسفينة الحمية واللوثة بضم اللام وسكون الواو وفتح المثلثة والهاء الضعف والحمق ولان ماض من اللين ضد الخشونة وابدى بالموحدة والدال المهملة ماض بمعنى ظهر والناجد بالنون والجيم والدال المهملة المعين والناصر والطارد بالمهملتين ماض بمعنى اسرعوا والزرافات بالزاء المعجمة والراء المهملة المفتوحتين والفاء جمع زرافة وهي كسماحة الجماعة من الناس والوحدان كعفران الواحد اى اسرعوا اليه جماعة جماعة وواحدا واحدا وبندب مضارع ندبه الى الامر كنصره اى دعا وحثه ووجهه والنائبات جمع نائبة وهي بالنون والهمزة والموحدة الحادثة والبرهان كعفران الحجة قوله من الشراء من قاموس وهان بالنون ماض من الهوان بمعنى الذل يعنى اگر بودم از قبیله مازن نمیکرفت تمامی شتر مرا قبیله لقیط که از ذهل پسر شیبان اند ودران هنکام برپای میشد بیاری من جماعتی شجاعی چند نزد حمیت کردن اگر صاحب ضعف نرمی کردن بود وان قبیله مازن قومی هستند که هرکاه ظاهر بشاد شر قوت ویاور خود را از برای ایشان شتاب میکنند بسوی او از جهة دفع او درحالتیکه جماعت جماعت ویک نفر یک نفر هستند وطلب میکنند یاور وبرادر خود را در وقتیکه طلب فریاد رسی ویاری کند از ایشان در مصیبتها بر انچنان چیزی که کفته است با ایشان حجت و دلیلی را لکن قوم من واکرچه باشند صاحب جمعیت وشماره نیستند از یاری کردن شر در چیزی ومقامی واکرچه خوار هستند مغنی فی اذن شاهد در وقوع اذن است جواب از برای لو امتناعی

مغنی فی لو شاهد در وقوع لو است از برای امتناع جواب بجهة امتناع شرط باعتبار صحت وقوع لکن بعد از او بر معنی فعل شرط

لو لا الحياء وان راسى قد عسى فيه المشيب لزرت ام القاسم هو من قصيدة لعدى بن زيد الرقاع يمدح بها الوليد بن عبد الملك وبعده **وكانها وسط النساء اعارها عينيه احور من جاذر جاسم وسنان اقصده النعاس فرنقت في عينه سنة وليس بنائم** خبر المبتداء بعد لو لا محذوف اى لو لا الحياء مانع وعسى بمعنى اشتد واحكم والمشيب كحبيب بياض الشعر والشيبوبة وزرت متكلم من الزيارة بمعنى الاتيان وام قاسم اسم امراة يعنى اكر نبود شرم وحيا مانع واینکه بدرستیکه سر من ظاهر و محکم شده بود در او پیری وسفیدی موی هر اینه زیارت میکردم ومیامدم ام قاسم را مغنی فی قد شاهد در امدن عسى است فعل مشتق وبمعنى اشتد بدلیل دخول قد بر او واکر جامد بود ممتنع بود قد بر او **لو لا تعوجين يا سلمى على دنف فتخمدي نار وجد كاد يفنيه** لم يسم قائله قوله تعوجين مخاطبة من العوج وهو بالعين المهملة والواو والجيم كعنب لميل وسلمى كسكرى اسم امراة والدنف بالدال المهملة والنون والفاء ككتف المريض الثقيل وتخمدي بالخاء والميم المضمومة والدال المهملة مضارع من خمدت النار كنصر وسمع اى اسكنت لهبها والوجد بالواو والجيم والدال المهملة كفلس الشوق ويفنيه بالفاء والنون والياء مضارع من الافناء ضد الابقاء يعنى چرا میل نمیکنی ای سلمی بر بیمار عشقی پس فرو نشانی اتش شوقی اکر نزدیک است که فانی و نابود سازد او را سیوطی فی اعراب لفعل شاهد در منصوب بودن تخمدي است بان مقدره بعد از فائی که واقع است در جواب لو لا تحضيضيه باسقاط نون از او چونکه در اصل تخمدين بوده است **لو لا توقع معتر فارضيه ما كنت اوثر اترابا على ترب** لم يسم قائله لو لا امتناعية والتوقع الانتظار والمعتر بضم الميم وسكون العين وتشديد الراء المهملة بينهما مثناة مفتوحة الذى يتعرض المسئلة وارضيه متكلم من رضا ضد اسخطه واوثر بالواو والمثلثة والراء المهملة متكلم من الايثار بمعنى التفضيل والاتراب جمع ترب هو بالمثناة والراء المهملة والموحدة كحبر اللدة وهو بكسر اللام وفتح الدال المهملة والهاء الذى يولد فى الوقت الذى ولدت فيه او قريبا منه يعنى اکر نبود توقع وچشم داشت کسیکه از پی عطا وسوال نزد من امده باشد پس خوشنود کنم او را نبودم که ترجیح وزیادتی دهم همسالهای وهمزادهای خود را بر یکهمسال وهمزاد معنی ومراد انست که اکر همسالها خود را با ود هم از برای غیر چیزی باقی نمیماند سیوطی فی اعراب لفعل شاهد در منصوب بودن ارضيه بان مقدره بعد فائی که عطف کرده است ما بعد خود را که ارضيه است بر اسم خالص که توقع بصیغه مصدر بوده باشد **لو لا فوارس من نعم واسرتهم يوم الصليفاء لم يوفون بالجار** لم يسم قائله الفوارس جمع فارس على غير قياس ونعم بالنون والعين المهملة كقفل قبيلة والاسرة بالسين والراء المهملتين كغرفة رهط الادنون من الرجل والصليفا بالصاد المهملة والياء والفاء والمد مصغرا اسم موضع ووقع فيه حرب يوفون بالفاء مجهول من وفى بعهده ضد غدر قوله بالجار اى بذمة الجار وهو بالجيم والراء المهملة يجاور بيتك وفيما قرب من منازلك يعنى اکر نبودند سواران از قبیله نعم وکروه صاحب قرابت با ایشان موجود وحاضر در روز جنک صلیفا وفا نمیکردند انجماعت بعهد همسایه خود مغنی فی لم وفی النون شاهد در جزم نکردن لم جازمه است فعل مضارع را که یوفون بوده باشد بجهة ضرورت باعتبار بودن او مرفوع بثبوت نون جمع در او **لو لا الاصاخة للوشاة لكان لي من بعد سخطك فى رضاك رجاء** لم يسم قائله الاصاخة بالصاد المهملة والخاء المعجمة الاستماع والوشاة بضم الواو والشين المعجمة والهاء جمع الواشي وهو النمام والسخط كقفل ضد الرضا والرجاء ضد الياس يعنى اکر نبود کوش فرا دادن تو مر سخن سخن چینان را موجود هر اینه بود از برای من از بعد از خشم کردن تو در خوشنودی تو امیدی

مغنی فی لو شاهد در بودن لو ما است از برای امتناع مثل لولا انه از برای تخصیص بقرینه مقام **لَوْ لَمْ تَكُنْ نِيَّةُ الْجَوْزَاءِ**
خِدْمَتَهُ لَمَا رَأَيْتَ عَلَيْهَا عِقْدَ مُنْتَطِقٍ هو لصاحب متن المطول محمد بن عبد الرحمن بن الخطيب النية بمعنی
القصد والجوزاء كحمراء اصله بالقصر وانما مد للضرورة وهو واحد البروج الاثنی عشر وكلمة ما فی لما نافية والضمير فی عليها للجوزاء
والعقد بالفتح هنا مصدر بمعنی الشد المنتطق اسم فاعل من انتطق ای شد النطاق وهو بالنون والطا المهملة والقاف كالكتاب ما يشد به
الوسط **يعنی** اگر نبودی مقصود ستاره جوزا خدمت كردن ممدوح هر اينه نميديدی بران جوزا بستن ميان خود را بطريق استحكام بكمر بند
مختصر مطول فی حسن التعليل من علم البديع **شاهد** در حسن تعليل شاعر است در بيت باعتبار ثابت كردن او
از برای جوزاء صفتی را كه غير ثابت وغير ممكن است از برای او كه نيت كردن جوزاء خدمت ممدوح را بوده باشد پس علت او در وی
است عقد انتطاق جوزا از برای نيت خدمت كردن الجوزاء ممدوح را **لَوْ يَشَاءُ طَارَ بِهِ ذُو مَيْعَةٍ لَاحِقُ الْآطَالِ**
نَهْدٌ ذُو خُصَلٍ هو من ابيات لامراة من بنی الحارث بن كعب وينسب بعضهم الی علقمة بن عبدة وقبله فارسًا ما غادروه
مُلْحِمًا غَيْرَ زُمَّيْلٍ وَلَا نِكْسٍ وَكَلْ غَيْرَ اَنَّ النَّاسَ مِنْهُ شِيمَةٌ صُرُوفُ الدَّهْرِ تَجْرِی بِالْاَجَلْ
المستتر فی يشاء للفرس والبارز فی به يرجع الی قوله فارسًا المذكور فيما قبله وطار بالمهملة ای اسرع فی الجری والميعة بالياء والعين
المهملة كطلحة النشاط واول الجری لفرس اللاحق بالحا المهملة والقاف الضامر والاطال بالمد والطا المهملة جمع اطل وهی بكسرتين الخاصرة
دفوق الوسط والنهد بالنون والدال المهملة كفلس الكريم والجسيم المشرف والخصل بالخاء المعجمة والصاد المهملة كصرد جمع خصلة وهی كغرفة
اللفيفة من الشعر **يعنی** اگر خواسته بودی آن اسب بسرعت وتندی برده بودی آن سوار را كه اين صفت داشته است اسب كه صاحب نشاط
ونشاط بود در دويدن وباريك بوده پهلوی او وپر گوشت ودرخشنده بدن، صاحب مويهای يالهای پيچيده بود **مغنی**
فی لو فی القاعدة الحادی عشر من باب الثامن **شاهد** در جزم نمودن لو است فعل مضارع را كه يشاء بوده باشد باسقاط
همزه لام الفعل در بجهت ضرورت ودر بجهت عطا كردن حكم ان شرطيه را باو **لَهَا مَتْنَتَانِ خَظَاتَا كَمَا اَكَبَّ عَلَى سَاعِدَيْهِ**
النَّمِرْ هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندی يصف فيها فرسه وقبله **وَاَرْكَبُ فِی الرَّوْعِ خَيْفَانَةً كَسَا وَجْهَهَا**
سَعَفٌ مُنْتَشِرْ لَهَا حَافِرٌ مِثْلُ قَعْبِ الْوَلِيدِ رُكِّبَ فِيهِ وَظِيفٌ عَجِرْ لَهَا ثُنَنٌ كَخَوَافِی
الْعُقَابِ سُودٌ يَفِينَ اِذَا تَزْبَئِرْ وَسَاقَانِ كَعْبَاهُمَا اَصْمَعَانِ لَحْمُ حَمَاتَيْهِمَا مُنْبَتِرْ لَهَا عَجُزٌ كَصَفَاةِ
الْمَسِيلِ اَبْرَزَ عَنْهَا جُحَافٌ مُضِرْ لَهَا ذَنَبٌ مِثْلُ ذَيْلِ الْعَرُوسِ تَسُدُّ بِهِ فَرْجَهَا مِنْ دُبُرْ لَهَا
مَتْنَتَانِ الخ **لَهَا عُذَرٌ كَقُرُونِ النِّسَا رُكِّبْنَ فِی يَوْمِ رِيحٍ وَصِرْ وَسَالِفَةٌ كَسَحُوقِ اللِّبَانِ**
اَضْرَمَ فِيهَا الْغَوِیُّ السُّعُرْ الضمير فی لها يرجع الی قوله خيفانة المذكور فی واركب فی الروع خيفانة وهی بفتح الخاء المعجمة
وسكون الياء والفاء والنون والهاء المراد المنقوش المخطط شبه بها المراد بها فرسه فی خفة السير ومتنتان تثنية متنة وهو بالمثناة
والنون كفلس الظهر والمراد بمتنيها مكتنفی صلبها جانبيها وخظاتا اصله خظتا اثبت الف علی خلاف القياس وهو بفتح الخاء
والظاء المعجمتين وتاء التانيث والف التثنية ماض من خظاه الله ای اضخمه واعظمه ويقال ايضًا خظت الدابة ای كثر بعض لحمها
بعضا واكب بتشديد الموحدة ماض بمعنی اقبل ولزم والساعد بالمهملات الذراع والنمر بالنون والراء المهملة ككتف حيوان معروف
اراد كان فوقها نمرا باركا **يعنی** از برای آن اسب است در پشت وپهلوی كم چاق وبزرگ شده است همچنانكه افتاده باشد بر دو
دست خود پلنگ در وقت خوابيدن يعنی گويا پلنگی بر روی پشت آن اسب سر پا نشسته است وبر زانو ودست خود تكيه كرده است
مغنی فی كل **شاهد** در ثبوت الف است در خظاتا بر خلاف قياس وحال آنكه مناسب است كه خظتا بر وزن رمتا وغزتا ودعتا بگويد
لَهُ حَاجِبٌ فِی كُلِّ اَمْرٍ يَشِينُهُ وَلَيْسَ لَهُ عَنْ طَالِبِ الْعُرْفِ حَاجِبُ هو من ابيات لمروان بن ابی حفصة المعروف
بابن ابی السمط وقال بعضهم هو لامية بن الصلت والاول اصح وقبله **يَصُمُّ عَنِ الْفَحْشَاءِ حَتّٰی كَاَنَّهُ اِذَا ذُكِرَتْ**
فِی مَجْلِسِ الْقَوْمِ غَائِبُ الحاجب المانع ويشينه بفتح المضارعة وكسر الشين المعجمة وسكون الياء وضم النون مضارع
شانه ضد زانه وعن بمعنی فی والعرف خلاف الباطل ويحكی مكانه العرف وهو بالضم المعروف ای الاحسان **يعنی** از برای آن ممدوح است
مانعی كه اين صفت داشته باشد كه بزرگ باشد در هر امری كه ضايع ومعيوب كند آن ممدوح را ونيست از برای آن ممدوح در طلب كردن
حق وبخشيدن مال مانعی كه اين صفت داشته باشد كه كوچك وحقير باشد **مغنی** فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد
در حذف صفت است از هر يك از دو لفظ حاجب كه عظيم از اول وحقير از ثانی بوده باشد بقرينه دلالت كردن مقام بر حذف
هر يك از آن دو صفت **مختصر مطول** فی احوال المسند اليه **شاهد** در نكره آوردن مسند اليه است كه لفظ حاجب
بوده باشد در هر دو موضع بجهت تعظيم در حاجب اول ای له حاجب وبجهت تحقير در ثانی ای وليس له عن طالب العرف حاجب حقير

مختصر مطول

مغنی من الالف الی الهاء

مغنی

مغنی

مختصر مطول

لَهُ نَافِلَاتٌ مَا يُغِبُّ نَوَالُهَا وَلَيْسَ عَطَاءُ الْيَوْمِ مَانِعَهُ غَدًا هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح
بها النبی صلعم انشدها حين اتى بمكة حتى يسلم فاعترضه بعض كفار قريش بكلمات شتى وقبله مَتَى مَا تُنَاخِي عِنْدَ بَابِ
هَاشِمٍ تُرَاحِي وَتَلْقَى مِنْ فَوَاضِلِهِ نَدَى نَبِيٌّ يَرَى مَا لَا تَرَوْنَ وَذِكْرُهُ أَغَارَ لَعَمْرِي فِي الْبِلَادِ وَأَنْجَدَ لَهُ نَافِلَاتٌ
الخ اجدك لم تسمع وصاة محمد نبی الاله حين اوصى واشهدا اذا انت لم ترحل بزاد من التقى وابصرت
بعد الموت من قد تزودا ندمت على ان لا تكون مكانه فترصد للامر الذي كان ارصدا الضمير فی له
يرجع الى النبی صلعم المذكور فيما قبله والنافلات جمع نافلة وهی بالنون والفاء العطية وروی مكانه الصدقات وما نافية ويغب بالياء
لغين المعجمة وتشديد الموحدة مضارع اغب لبعير اذا ورد الماء يوما وترك يوما اى ما ياتی دون يوم بل ياتی كل يوم والنوال بالنون
والواو كسحاب العطاء وروی مكانه ونايل والمانع اسم فاعل من المنع وروی مكانه بممنع يعنی از براى آن پیغمبر است صلعم بخششهاى
چندكه بتاخیر نمی افتد زمان بخشش آنها در هیچ روز ونیست بخشش كردن در امروز باز دارنده آن پیغمبر از بخششى كه در فرداى
میكند مغنی فی لیس شاهد در آمدن لیس است از براى نفى استقبال بقرینه ذكر لفظ غدا بعد از او ولهذا انكار او از براى نفى حال
بوده باشد لَهُ هِمَمٌ لَا مُنْتَهَى لِكِبَارِهَا وَهِمَّتُهُ الصُّغْرَى أَجَلُّ مِنَ الدَّهْرِ هو من قصيدة لحسان بن ثابت الانصاری
يمدح بها النبی صلعم الضمير فی له يرجع الى النبی صلعم والهمم كعنب جمع همة وهی بالكسر ما هم به من امر ليفعل ومنتهى الشیء غايته والكبار ككتاب جمع
كبير وهو خلاف الصغير والاجل بالجيم افعل بمعنى الاعظم اى اعظم من الدهر المحيط بما سوى من الممكنات يعنی از براى آن پیغمبر است صلعم
همتهاى چندكه نيست نهايت وآخر شدنی از براى بزرگهاى از آن همتها وهمت كوچكتر آن پیغمبر صلعم بزرگتر است از تمامی روزگار وانچه در
اوست مختصر ومطول فی احوال المسند اليه شاهد در تقديم مسند است كه له بوده باشد بر مسند اليه كه همم است بجهة تنبيه
نمودن متكلم مخاطب را از اول امر بانكه او خبر است از براى مبتدا كه همم است نه صفت از براى او لَهْفِي عَلَيْكَ لِلَهْفَةٍ مِنْ خَائِفٍ
يَبْغِي جِوَارَكَ حِينَ لَيْسَ مُجِيرُ هو من قصيدة للشمردل الكعبی يرثی بها منصور بن زياد وبعده أَمَّا الْقُبُورُ فَإِنَّهُنَّ
أَوَانِسٌ بِجِوَارِ قَبْرِكَ وَالدِّيَارُ قُبُورُ عَمَّتْ فَوَاضِلُهُ فَعَمَّ مُصَابُهُ فَالنَّاسُ فِيهِ كُلُّهُمْ مَأْجُورُ يُثْنِي عَلَيْكَ
لِسَانُ مَنْ لَمْ تُوَلِهِ خَيْرًا لِأَنَّكَ بِالثَّنَاءِ جَدِيرُ رَدَّتْ صَنَائِعُهُ إِلَيْهِ حَيَاتَهُ فَكَأَنَّهُ مِنْ نَشْرِهِ مَنْشُورُ قوله لهفی
مبتداء وهو بالفاء كفلس الحزن وعليك خبره واللام فی اللهفة للتعليل والخائف فاعل من الخوف بمعنى الخشية ويبغى بالموحدة والغين
المعجمة بمعنى يطلب والجوار بالجيم والواو والراء المهملة ككتاب ان تعطى الرجل ذمة فتكون بها جارك فتجيره والمجير اسم فاعل وهو الذى يجيرك
من ان تظلم يعنی اندوه من بر مردن تو بعلت اندوه هناك شدن از مرد ترسنده است كه طلب ميكند عهد مجاورت ترا در
وقتيكه نباشد از براى او پناه دهنده مغنی فی حذف الخبر من باب الخامس شاهد در حذف خبر ليس است قبل از اسم او كه
مجير است بجهة ضرورت اى ليس له مجير لَنَا إِلْيَا إِسْحَارُ وَفِيهِ هَوَاجِرُ كَمَا خَضِلَتْ وَالشَّمْسُ تَنْعَسُ آصَالُ هو لابی الورد
يصف به موضعا بلطف الهواء الضمير فی لنا اليه وفيه يرجع الى الموضع المعهود قوله اسحار اى كالاسحار فی الطيب ولطف الهواء
والهواجر بالجيم والراء المهملة جمع هاجرة وهی وقت اشتداد الحر فی نصف النهار والكاف للتشبيه وما مصدرية وخضلت بفتح الخاء و
كسر الضاد المعجمتين ماض من الخضل وهو كفرس الرطوبة وجملة والشمس تنعس حالية معترضة بينه وبين فاعله وهو الاصال والواو
للحال وتنعس بالنون والعين المهملتين بمعنى تضعف نورها وهو من النعاس بمعنى اول النوم والاصال بالمد والصاد المهملة جمع اصيل وهو
اخر النهار من العصر الى المغرب يعنی شبهاى آن موضع مثل وقت سحرها است در خوشى هوا وروزهاى آن موضع آن وقتهاى ظهر مثل رطوبت وخنكى
وقتهاى عصر وحال آنكه خورشيد غروب كند در آن وقت عصر مطول فی التشبيه من علم البيان شاهد در دلالت نمودن مضمون
اين بيت است بانكه وقت عصر از جمله بهترين اوقات است در لطافت هوا مثل وقت سحر لِيُبْكَ يَزِيدُ ضَارِعٌ لِخُصُومَةٍ وَمُخْتَبِطٌ
مِمَّا تُطِيحُ الطَّوَائِحُ اختلفوا فی قائله والصحيح انه من قصيدة لنهشل بن حری النهشلی يرثی بها اخاه يزيد بن نهشل واولها لعمری
لَئِنْ أَمْسَى يَزِيدُ بْنُ نَهْشَلٍ حَشَا جَدَثٍ تُسْفَى عَلَيْهِ الرَّوَائِحُ لَقَدْ كَانَ مِمَّنْ يَبْسُطُ الْكَفَّ بِالنَّدَى إِذَا
ضُنَّ بِالْخَيْرِ الْأَكُفُّ الشَّحَائِحُ سَقَى جَدَثًا أَمْسَى بِدُومَةَ ثَاوِيًا مِنَ الْوَلَدِ لَوِّيُّ الْجَوْزَاءِ غَادٍ وَرَائِحُ
ومنها كَأَنْ لَمْ يَمُتْ حَيٌّ سِوَاكَ وَلَمْ تَقُمْ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَيْكَ النَّوَائِحُ اللام للامر ويبك مجهول من البكاء ويزيد
هو يزيد بن نهشل المرثی عليه والضارع بالضاد المعجمة والراء والعين المهملتين فاعل من ضرع فلان اى خضع وذل والخصومة
بالضم العداوة والمختبط بالخاء المعجمة والمثناة والموحدة والطاء المهملة اسم فاعل من اختبطه اى سأله المعروف من غير اصرة ومن
تعليلية وما مصدرية اى من اجل ذهاب الوقائع ماله وهو متعلق بمختبط او بيبكی المقدر اى يبكی لاجل اهلاك المنايا يزيد وهو
تطيح بالمهملتين اصله اطاح بمعنى هلك عدل عنه الى المضارع قصدا الى تصوير الحال للمخاطب ومنه الطوائح بمعنى المهالك

جمع مطیة علی خلاف القیاس وهی اسم فاعل من الاطاحة یعنی باید گریسته شود یزید بن نهشل مبکو بید برا و کسیکه ذلیل و عاجز است
مر دشمنی و نزاع کردن با دشمنان خود و سوال کننده بخشش بدون وسیله از جهة نابود و تلف کردن مهلکات و مصیبتهای
روزگار مال او را یعنی یزید بن نهشل را جامی فی باب الفاعل مغنی فی اذا دار الامر بین کون المحذوف فعلا من باب الخامس
مختصر فی احوال المسند شاهد در حذف فعل است از برای فاعل اگر ضارع بوده باشد ای یبکیه ضارع بجهة وجود قرینه که آن بودن
کلام است جواب از سوال مقدر که گویا گفته است من یبکیه فیقول یبکیه ضارع **لیت شعری عن خلیلی ما الذی غاله**
فی الحب حتی ودعه لم یسم قائله قوله لیت شعری ای علمی حاصل عن حال خلیلی وغاله بالغین المعجمة ماض بمعنی اهلکه والحب
بالضم المودة وودعه بالواو والمهملتین ماض بمعنی ترکه والضمیر فیه یرجع الی المحب یعنی کاش دانای بودم از حال دوست خود که چه چیز
ایشان چیزیکه هلاک کرده است او را در دوستی دوستان تا آنکه واگذارده است وداد دوستی را تصریف فی الفعل شاهد
در استعمال شدن فعل ماضی یدع است ربیت که ودع بوده باشد و ودعه بجهة ضرورت **لیت شعری مسافر بن ابی عمرو**
ولیت یقولها المحزون هو من ابیات لابی طالب ابن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف یرثی بها مسافر ابن ابی عمرو وکان ندیمه فی
الجاهلیة فخرج الی الحیرة فمات وبعد **ای شیء دعاک ام غالک وهل اقدمت علیک المنون** اول المصراع الثانی اراد
من عمرو وقوله لیت شعری ای علمی حاصل عن حال مسافر وهو بالسین والراء المهملتین بینهما فاء وبصیغة اسم الفاعل واراد بلیت
لفظها بدلیل عود الضمیر فی یقولها الیها والمحزون مفعول من الحزن وهو بالضم الهم والغم یعنی کاش دانای بودم از حال مسافر
پسر ابی عمرو ولیت میگویند آن لفظ را کسیکه وارد شده است بر او اندوه و غمگین باشد سیوطی فی باب المعرب والمبنی شاهد
در مجرد بودن لیت است از معنی حرفیت که تمنی بوده باشد و بودن او اسم باعتبار اراده کردن شاعر او را لفظ او بدلیل عود ضمیر در
یقولها بسوی او **لیت شعری واشعرن اذا ما قربوها منشورة ودعیت** هو من قصیدة السموأل
بن العادیا الیهودی الازدی الغسانی وبعد **الی الفوز ام علی اذا حوسبت انی علی الحساب مقیت** قوله لیت شعری ای علمی حاصل
واصله لیتنی اشعر فخفف بانابة المصدر مناب الفعل واقامة المضاف الیه مقام اسم لیت والواو للحال واشعرن بضم العین مؤکدا
بنون الثقیلة متکلم من شعر کنصر وکرم ای علم به وفطن له وعقله وکلمة ما بعد اذا زائدة وقربوها ماض من التقریب من القرب ضد
البعد والضمیر فیه راجع الی صحیفة الاعمال ومنشورة اسم مفعول من النشر وهو بالنون والشین المعجمة والراء المهملة خلاف الطی
وهو حال من مفعول قربوها ودعیت مجهول من الدعوة بمعنی الطلب والهمزة للاستفهام والفوز النجاة والظفر بالمطلوب وکلمة
علی فی علی للضرورة وحوسبت متکلم مجهول من المحاسبة والمقیت بالقاف والیاء والتاء اسم فاعل وهو الحافظ والمقتدر علی الشیء یعنی
کاش دانای بودم و حال آنکه میدانم البته که هرگاه نزدیک بیاورند نامه اعمال مرا در حالتیکه باز کرده شده بوده باشد و خوانده شوم
من بجهة حساب که آیا بسوی رستگاریست عوض و غایت امر من یا بر ضرر منست هرگاه بحساب رسیده شوم بدرستیکه من بر حساب کردن
دانای و حساب قادر هستم سیوطی فی نون التاکید شاهد در مؤکد شدن اشعرن است بنون تاکید ثقیله بجهة ضرورت
نظر بعدم وجود یکی از چیزهائی که باعث میشود دخول نون را در او **لیت شعری هل ثم هل آتینهم او یحولن دون**
ذاک حمام هو من ابیات للکمیت المعروف قوله لیت شعری ای علمی حاصل وآتینهم بالمد والمثناة المکسورة والیاء المفتوحة
ونون الخفیفة متکلم من مضارع اتی یاتی ویحولن بالحاء المهملة ونون الثقیلة مضارع حال بمعنی منع والحمام بالحاء المهملة ککتاب قضاء
الموت یعنی کاش دانای بودم که آیا میرسم بایشان آیا البته آیا آنکه هر آینه مانع و حائل میشود البته میانه من و ایشان مرگ نزدیک
آمدن مغنی فی هل شاهد در وقوع هل است بعد از ثم عاطفه تاکید از برای هل اول **لیت شعری هل للمحب**
شفاء من جوی حبهن ان اللقاء لم یسم قائله قوله لیت شعری ای علمی حاصل والشفاء بالکسر البرء والجوی
بالجیم والواو کفتی الحرقة والضمیر فی حبهن للنساء وان بکسر الهمزة حرف ایجاب بمعنی نعم واللقاء بالقاف والمد ککتاب الوصال و
الادراک یعنی کاش دانای بودم که آیا از برای دوست شفائی هست از سوزش دل و شوق دوستی این زنان بلی ملاقات کردن و
وصل ایشان شفای آن درد است جامی فی حروف الایجاب شاهد در وقوع ان است بعد از هل استفهامیه بمعنی
نعم و از جمله حروف ایجاب تصدیق است **لیت وهل ینفع شیئا لیت لیت شبابا بوع فاشتریت**
هو من ابیات لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التمیمی یشکو الشیب وقبله **یا قوم قد حوقلت او دنوت وبعد**
حیقال الرجال الموت مالی اذا اجذبها صایت اکبر قد عالنی ام بیت لیت الاولی للتمنی
الثالثة تاکید لها وهل نافیة وروی مکانه ما وشیئا ثانی مفعولی ینفع ومفعوله الاول محذوف ای ینفعنی ولیت الثانیة
فاعله لان المراد لفظها وهو متکلم من لوی یلوی ای صرف ملتویا من الشیخوخة وحذف واوه للضرورة وشبابا اسم لیت

الاولی وبوع خبره وهو مجهول من البیع والفاء عاطفة واشتریت بحذف مفعوله ای اشتریته عطف علیه یعنی کاش وحال
آنکه نفع نمیبخشد مرا چیزی لفظ لیت کاش جوانی فروخته میشد پس میخریدم او را سیوطی فی النائب عن الفاعل شاهد
در وارد شدن بوع مجهول است بواو وحال آنکه قیاس در او بیع با است مغنی الجملة المعترضة من باب الثانی شاهد
وقوع جملهٔ حالیه وهل ینفع شیئا لیت است معترضه میانه لیت اول ولیت ثالث که تاکید او است لیس العطاء من الفضول
سماحة حتی تجود وما لدیک قلیل هو آخر ثلثة ابیات للمقنع الکندی اسمه محمد بن ظفر بن عمرو اولها ذهب
الشباب فاین تذهب بعده نزل المشیب وحان منک رحیل کان الشباب خفیفة ایامه والشیب
محمله علیک ثقیل الفضول بالضم جمع فضل وهو بمعنی الزیادة واراد به هنا زیادة المال والسماحة بفتح السین والحاء
المهملتین السخاوة وتجود مضارع من الجود بمعنی العطاء وما موصولة او نافیة فعلی الاول یکون المعنی ان عطاءک من زیادة مالک
لا یعد سماحة الا ان تعطی فی حالة قلة المال وعلی الثانی فالمعنی حتی تجود بکل شیء عندک فلا یبقی لک الا قلیل من مالک یعنی
نیست بخشش نمودن از زیادتیهای مال که شمرده شود سخاوت وبخشش مگر آنکه بخشش کنی وآنچنان چیزیکه نزد او است کم باشد
از مال یا آنکه اینقدر ببخشی که باقی نماند نزد تو مگر مال اندکی مغنی فی حتی شاهد در بودن حتی است مرادف الا در
معنی استثنا ای الا ان تجود وبمعنی الی ان ومنصوب بودن تجود بان مقدره بعد از حتی لیس من مات فاستراح بمیت
انما المیت میت الاحیا انما المیت من یعیش کئیبا کاسفا باله قلیل الرخاء هو من قصیدة لعدی بن الرعلا
الغسانی والرعلا امه وقبله کم ترکنا بالعین عین اباغ من ملوک وسوقة الفاء فرقة بینهم وبین نعیم ضرب
من صفیحة نجلاء لیس من مات الخ واناس یمصصون عشاء واناس حلوقهم فی الماء ربما ضربة
بسیف صقیل بین بصری وطعنة نجلاء کلمة من موصولة واستراح ماض من الاستراحة والباء زائدة ومیت بتخفیف
الیاء للضرورة وکذا المذکور بعد انما فی الموضعین وهو خلاف الحی واراد بقوله میت الاحیا من کان حیا وحاله کالمیت والاحیا
بالفتح جمع حی وهو خلاف المیت ویعیش مضارع من العیش بمعنی الحیوة والکئیب بالهمزة والیاء والموحدة فعیل من الکآبة وهی کسماحة
الانکسار من الحزن والکاسف بالسین المهملة والفاء سیئ الحال والبال بالموحدة الحال والخاطر او القلب والرخاء بالراء المهملة والخاء المعجمة
والمد کسحاب سعة الحال یعنی نیست کسیکه مرد پس استراحت کرد فی الحقیقة مرده اینست وغیر از این نیست که مرده حقیقة مرده
از جملهٔ زندگان است که زنده باشد وحال او مثل مرده باشد اینست وغیر از این نیست که حقیقة مرده کسی است که زندگانی کند در
حالتیکه اندوهناک وشکسته خواطر باشد وبدحال وپریشان احوال باشد واندک باشد کشادگی حال وخوشوقتی او در
دنیا قطر فی الحال مغنی فیما افترق فیه الحال والتمیز من باب الرابع شاهد در کئیبا است که حال واقع شده است از فاعل
یعیش وحال آنکه فضله نیست در کلام باعتبار فاسد شدن معنی بدون او وجواب این است که مراد از فضله اینست که بعد از
تمام شدن جمله واقع شود در وشبه جز وجمله نبوده باشد نه آنکه بی بنیاز باشیم از او در معنی باب المیم بعد الالف
ما احسن الدین والدنیا اذا اجتمعا واقبح الکفر والافلاس بالرجل هو لابی دلامة واسمه زند بن الجون
کلمة ما للتعجب واحسن افعل من الحسن وهو ضد القبح واقبح عطف علیه واراد بالدنیا ما به صلاح الحال فیها بالجاه والمال واجتمعا
ماض من الاجتماع وهو ضد الافتراق والافلاس بکسر الهمزة الفقر والباء فی بالرجل بمعنی فی یعنی چه قدر نیکو است دین وجاه ومال
دنیا هرگاه جمع شوند باهم وچه قدر زشت است کفر وپریشانی در مرد مختصر ومطول فی المقابلة من علم البدیع شاهد
در مقابله او بودن شاعر است سه چیز را بسه چیز که آن حسن است با قبح ودین است با کفر وغنی دنیا است با افلاس وفقر وایراد
در طباق کرفته اند ما احسن وای صدق حین بدت یارب عسی تکون وای العطف لم یسم قائله کلمة
ما للتعجب واحسن افعل من الحسن وهو ضد القبح والوای بالواو والهمزة والیاء کفلس الوعد والصدق خلاف الکذب وبدت بالموحدة
والدال المهملة وتاء التانیث ماض بمعنی ظهرت والعطف بالمهملتین والفاء کفلس المیل والتودد والصدق خلاف الکذب و
الشفقة یعنی چه قدر نیکو است وعده راست او در وقتیکه ظاهر شود ای خداوند من امید وارم در حالتیکه بوده باشد آن وعده
او وعده از روی میل ومهربانی محسن فی النوع الرابع شاهد در بودن ما در ما احسن است از برای تعجب ما اطیب
العیش لو ان الفتی حجر تنبو الحوادث عنه وهو ملموم هو من ابیات لتمیم بن ابی الفضل بن مقبل و
بعده لا یحرز المرء احجاء البلاد ولا تبنی له فی السموات السلالیم لا ینفع المرء انصار وراینة
تاتی الهوان اذا اعدی تجی اثیم کلمة ما للتعجب افعل من الطیب هو بکسر الطاء المهملة وسکون الیاء والموحدة من العیشر والطیب
افضله واحسنه والعیش الحیوة والفتی الشاب من الرجال والحجر الصخرة وتنبو بالنون والموحدة بمعنی تتباعد وهو مضارع نبا

السيف عن الضريبة اذا كلّ ولم يقطع والحوادث جمع حادثة وهي النائبة والملوم اسم مفعول يقال لجمع ملموم اي مستدير صلب مجتمع الاجزاء يعني چه قدر نيكو و پاكيزه بودن نعدكاني اكر بدرستيكه جوانمرد مثل سنگي بود درسختي كه دوري و كناره وكند ميكرد وعاجز بود مصيبتهاي روزگار از او بانيكه درهم شكنند او را و حال آنكه او مثل سنگ كرد سخت محكمي باشد كه چيزي در آن اثر نكند مغني في لو شاهد در وقوع آن است بعد از لو با بودن خبر آن اسم جامد كه جمع بوده باشد و الغي اسم او است ما الحازم الشهم مقداما ولا بطل ان لم يكن للهوى بالحق غلابا لم يسم قائله كلمة ما نافية والحازم بالحاء المهملة والزاء المعجمة فاعل من الحزم وهو ضبط الامر والاخذ بالاحتياط والشهم بالشين المعجمة كفلس صفة مشبهة وهو الجلد الزكي الفؤاد والمقدام كمسواك كثير الاقدام على العدو والبطل بالموحدة والطاء المهملة كفرس الشجاع والهوى كفتي ميل النفس الى خلاف الباطل والغلاب كشداد مبالغة من الغلبة بمعنى القوة يعني نيست اينچنان كسيكه صاحب حتياط وصاحب فوق و زيركي است بسيار روي آورنده بر دشمن و نيست صاحب شجاعت اگر نبوده باشد مر خواهش نفس خود را بسيار غالب شونده بر اسپي مغني في العطف على التوهم من باب الرابع شاهد در عطف نمودن بطل است بلا نافيه بجر بنا بر توهم دخول باء زائده جاره بر خبر ما نافيه كه مقداما بوده باشد اي بمقدام ولا بطل ما الذي ابه احتياط وحزم وهوا اطاع يسنويان لم يسم قائله كلمة ما نافية والداب لعادة والحزم بالحاء المهملة والزاء المعجمة كفلس ضبط الامر والاخذ بالاحتياط والهوى كفتي ميل النفس والطاع بالمهملتين ماض من الاطاعة بمعنى الانقياد يعني نيست اينچنان كسيكه عادة او احتياط وضبط امر است و اينچنان كسيكه اطاعة كرده خواهش نفس خود را كه مساوي شنداند در مرتبه و شان مغني في حذف الموصول من باب الخامس شاهد در حذف الذي موصول است قبل از هوا طاع باعتبار بودن او عطف بر الذي سابق ما الذي دابه اي والذي اطاع هوا ما الذي الله موليك فضل فاحمدنه به فما لدى غيره نفع ولا ضرر لم يسم قائله كلمة ما موصولة وموليك اسم فاعل من اولاه النعمة اذا اعطاه اياها وفضل خبر ما الموصولة الواقعة مبتداء وهو بمعنى الاحسان والنعمة واحمدنه امر مؤكد بنون الخفيفة من الحمد وكلمة ما في فما نافية ولدى بمعنى عند يعني اينچنان چيزيكه خداوند عطا كننده است تو را آن چيز را نيكي و نعمت است پس بابن علة ستايش كن البته خداوند تبارك را پس نيست نزد غير خداوند نفعي و نه ضرري حاصل الغرابي حكم سيوطي في الموصول شاهد در حذف عايد موصول است با بودن آن عايد منصوب بوصف اي ما الله موليكم فضل بر سبيل ندرت ما ان اتيت بشئ انت تكرهه اذن فلا رفعت سوطي الى يدي هو من قصيدة للنابغة الذبياني واسمه زياد بن معوية يعتذر بها الى النعمان بن المنذر المكنى بابي قابوس وقد سعى اليه بعض الوشاة بانه هجاه وقبله نبئت ان ابا قابوس وعدني ولا قرار على زار من الاسد مهلا فداء لك الاقوام كلهم وما اثمر من مال و من ولد فلا لعمر الذي طيفت بكعبته وما هريق على الانصاب من جسد والمؤمن العائذات الطير يمسحها ركبان مكة بين الغيل والسند ما ان اتيت الخ اذن بعاقبني ربي معاقبة قرت بها عين من ياتيك بالحسد كلمة ما نافية وان زائدة واتيت متكلم من الاتيان والخطاب في انت وتكرهه للنعمان وتكره بفتح الراء المهملة مضارع من الكره وهو بالضم الاباء والامتناع والسوط بالمهملتين بينهما واو كفلس ما يضرب به الدابة للسير اي ان اتيت به فشلت يدي بحيث لا اقدر على رفع السوط يعني بجاي نياوردم چيزي را و نميكنم كاري را كه تو ناخوش داري آن را پس اگر بجاي آوردم آن را در آن هنگام بلند نسازد دست من تازيانه مرا بسوي من و خشك شود دست من مغني في ان شاهد در وقوع ان است زائده بعد از ما نافيه و دخول وي بر جمله فعليه در ما ان اتيت بشئ ما انت بالحكم الترضى حكومته ولا الاصيل ولا ذي الرأي والجدل هو من بيتين للفرزدق واسمه همام بن غالب ابن صعصعة التميمي يخاطب بهما اعرابيا من بني عذرة بعد ما هجاه بحضرة عبد الملك بن مروان بابيات وقد جعلوه حكما بين الفرزدق والاخطل وجرير بان ابهم افتح منظرا وكان بينهم مهاجاة انما وقبله بل ارغم الله انفا انت حامله يا ذا الخنا ومقال الزور والخطل كلمة ما نافية والخطاب في انت لاعرابي من بني عذرة والباء زائدة والحكم بالحاء المهملة كفرس الحاكم بين الخصمين وال موصولة وترضى مضارع مجهول من الرضا ضد السخط والحكومة بالضم بمعنى القضاء والاصيل بالصاد المهملة والياء كامير ذو الحسب والاستقلال والرأي الاعتقاد والجدل بالجيم والدال المهملة كفرس شدة الخصومة يعني نيستي تو حكم كننده اينچنانيكه پسنديده شده باشد حكم او و نه صاحب حسب و استقلال در امر و نه صاحب راي و شدة خصومة و جنگجوي با دشمن سيوطي في الموصول شاهد در وقوع فعل مضارع كه ترضى بصيغه مجهول بوده باشد صلة ال

براى الف ولام موصول واظهرو الترضى بر سبيل قلت ما أنس لا أنساه اخر عيشتي بما لاح بالمعزاء ربع سرابي لم يتيم قائله
كلمة ما شرطية مجزوما وما اصلة النسى فعل الشرط ومفعوله محذوف ولا انساه جواب الشرط وهما متكلمان من النسيان ضد الحفظ
والضمير فى انساه للممدوح اى ان انس كل شئ لا انساه قوله اخر عيشتى اى الى اخر عمرى والعيشة كجيفة التعيش والحيوة وكلمة ما
فى بما مصدرية ظرفية ولاح بالحاء المهملة ماض بمعنى ظهر والمعزاء بالعين المهملة والزاء المعجمة والمد كحمراء المكان الصلب والريع بكسر الراء
والعين المهملتين بينهما ياء ساكنة اضطراب السراب اى مدة ظهور لمعان السراب واضطرابه بالمعزاء وهو كناية عن الازل وبقاء
الدنيا يعنى اكر فراموش كنم هر چيزى را فراموش نخواهم كرد اورا تا اخر عمر خود مادام كه ظاهر شود مضطرب شدن ودرخشيدن
سرابى در زمين صلب يعنى هرگز فراموش نخواهم كرد اورا مادام كه دنيا برپا است ومن زنده ام نظام فى الاعلال شاهد
در ثبوت الف انساه است در حالت جزم بجهة ضرورت نظر بانكه جزاء واقع است از براى ما شرطيه وحال انكه ميبايست لا انسه بگويد
باسقاط الف وانما ان رايت ولا ارى فى مدتى كجواري يلعبن فى الصحراء لم يتيم قائله كلمة ما نافية وان
زائدة وتاكيد للنفى ورايت وارى متكلمان من الماضى والمضارع من الرؤية قوله فى مدتى اى فى مدة حيوتى وعمرى والجوارى
جمع جارية وهى بالجيم والراء المهملة فتية النساء ويلعبن بفتح العين المهملة وسكون الموحدة مضارع من اللعب بمعنى اللهو يعنى نديدم
ونخواهم ديد در مدة عمر خود چيزى را در حسن مثل دختران جوانيكه بازى ميكنند در صحرا نظام فى الاعلال شاهد در حركت دادن
ياء در جوارى است در حالت جر با تنوين بجهة ضرورت وسلامت وزن شعر از خفت ما ان رايت ولا سمعت به يوما كهانى
اينق جرب هو من ابيات لدريد بن الصمة بن عبد الله بن الصمة لطفيل القشيرى الجشمى قالها فى الخنساء بنت عمرو بن الحارث
اسمها تماضر وسبب انشادها انه خرج فصادف انها تهنأ جرباء ثم نضت عنها ثيابها فاغتسلت ودريد يراها وهى لا تراه فانشد الابيات
اولها حيوا تماضر واربعوا صحبى وقفوا فان وقوفكم حسبى ما ان رايت الخ متبذلا تبدو محاسنه يضع
الهناء مواضع النقب متحسرا نضح الهناء به نضح العبير بريطة العصب اخناس قد هام الفؤاد
بكم ما اعتاده وداء من الحب فسليهم عنى خناس اذا الجميع هناك ما خطبى قوله رايت وسمعت متكلمان
من الرؤية والسمع وروى مكان به بمثل والكاف بمعنى المثل والهانى بالنون والياء المبدلة من الهمزة فاعل من هنأ البعير اذا طلاه
بالهناء وهو كتاب القطران وانما قال هانى ولم يقل هانية مع انه اراد منه الخنساء لان المراد الشخص او الانسان واينق بالياء
والنون والقاف كافلس اصله انوق جمع ناقة قدمت الواو على النون لاستثقال الضمة على الواو ثم قلبت الواو ياء فصار اينق والجرب با
لجيم والراء المهملة والموحدة كقفل جمع جرباء مؤنث اجرب هو افعل من الجرب هو كقرس داء معروف يعنى نديدم ونشنيدم بمثل امروز
روزى را مثل شخصى كه طلا ميانداخت وميماليد شيره بر بدن شتران صاحب خارش جرب كرى مغنى فى القاعدة الاولى من باب
الثامن شاهد در ان است كه حرف صله است ودر اينجا تاكيد كرده است معنى نفى را ما ان وجدنا للهوى من طب ولا
عدمنا قهر وجد صب لم يتيم قائله كلمة ما نافية وان زائدة وتاكيد للنفى ووجدنا متكلم من الوجدان بمعنى الادراك والهوى
كفتى العشق وميل النفس ومن زائدة والطب بكسر الطاء المهملة وتشديد الموحدة العلاج وعدمنا متكلم من عدم اى فقده و
والقهر بالقاف والراء المهملة كفلس الغلبة وهو مفعول عدمنا والوجد بالواو والجيم والدال المهملة كفلس شدة الشوق والصب
بفتح الصاد المهملة وتشديد الموحدة العاشق يعنى نيافتيم از براى عشق وميل نفس علاج وچاره را ومعدوم نساختيم غالب
شدن شدت شوق مرد عاشق را يعنى هميشه شدت شوق غالب ميباشد بر عاشق سيوطى فى باب الاضافة شاهد
در فاصله شدن اجنبى است كه وجد بوده باشد ميان مصدر مضاف كه قهر است ومفعول مضاف اليه او كه صب است بجهة ضرورت و
راه اجنبى بودن وجد با وجود انكه فاعل مصدر است اينست كه چون قهر معمول عدمنا است وتمام او با مضاف است پس ميبايست كه
فاعل مصدر بعد از مفعول او ذكر شود وباين اعتبار اجنبى وبيگانه است در ميان ان دو ما بال من اوله نطفة وجيفة اخره
يفخر هو لابى العتاهية واسمه اسمعيل بن قاسم بن سويد البال بالموحدة بمعنى الحال والنطفة كغرفة ماء الرجل والجيفة بكسر
الجيم وسكون الياء وفتح الفاء والهاء ما تعفن من الاموات ويفخر مضارع من الفخر وهو بالفاء والخاء المعجمة والراء المهملة كفلس التمدح
بالخصال يعنى چه چيز است حال كسيكه اول خلقت او نطفه است ودر اخر او مردار گنديده است در حالتيكه فخر ميكند مختصر و
مطول فى الخاتمة شاهد در عقد نمودن شاعر است كلام على ابن ابى طالب را بطريق نظم در شعر خود ما برئت من
ريبة وذم فى حربنا الابنات العم لم يتيم قائله كلمة ما نافية وبرئت بالموحدة والراء المهملة المكسورة والهمزة وتاء التانيث
ماض من البرء وهو كقفل النقاهة والريبة بالراء المهملة والياء الموحدة والطاء كجيفة الشك فى الذم خلاف المدح والحرب النزاع يعنى
بيزار نشد ند از شك كردن ومذمت كردن در جنگ كردن ما ما مكر دختران عموى ما سيوطى فى باب الفاعل شاهد در

موبزه

نظام

نظام

عقد ص

مغنى

سيوطى

مختصر

مطول

سيوطى

مؤنث آوردن فعل است که بوث بوده باشد از برای فاعل مؤنث که بنات العم است با وجود فاصله شدن الامیانه فعل و فاعل ما
به قتل اعادیه ولکن یتقی اخلاف ما ترجو الذئاب هو من ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین کلمة ما نافیة
والضمیر فی به للممدوح ای لیس کائنا به والاعادی جمع عدی جمع عدو هو الخصم ویتقی مضارع من الاتقاء بمعنی الحذر والاخلاف
بالکسر فعل الخلاف وما موصولة وترجو مضارع من الرجاء وهو ضد الیاس والذئاب ککتاب جمع ذئب هو حیوان معروف یعنی
نیست باشنده با ممدوح غرض و کشتن دشمنان خود و لکن می پرهیزد خلف کردن وعده ان چنانکه امید وار می باشند گرگان با
وعده قتل از اینکه بخورند گوشت کشتگان را مختصر و مطول فی حسن التعلیل من علم البدیع شاهد در بودن حسن تعلیل
است در بیت نظر بانکه شاعر دعا کرده است علتی را که اتقاء خلف وعد ذئاب باشد از برای وصفی که قتل اعادی بوده باشد با
بودن علت اتقاء غیر علت ثابته از برای قتل عدا که دفع مضرت بوده باشد از خود ما تری الدهر قد اباد معدا و
اباد السراة من قحطان لم یسم قائله کلمة ما نافیة وهمزة الاستفهام قبله محذوف ای ما تری واباد بالموحدة والدال المهملة
فی الموضعین ماض بمعنی هلک ومعد بالمیم والعین المفتوحتین وتشدید الدال المهملة هو معد بن عدنان ابو قبیلة معروفة و
السراة بالمهملتین والمثناة کقناة اسم جمع وهو الخیار والسادة وقحطان بالقاف والمهملتین والنون کسکران ابو قبیلة اخر یعنی
ایا نمی بینی روزگار را که بتحقیق که هلاک کرده است قبیله معد بن عدنان را و هلاک کرده است بزرگان و شریفان از قبیله قحطان
را مغنی فی اما شاهد در حذف همزه استفهام است قبل از ما نافیه بجهة ضرورت ای ما تری الدهر ما تنقم الحرب العوان
منی بازل عامین حدیث سن لمثل هذا ولدتنی امی هو لابی جهل لعنه الله او بحر به وهو یقاتل فی وقعة بدر کلمة ما
استفهامیة ای ای شئ وهو مفعول مقدم لتنقم والحرب فاعله وهو بفتح المضارعة وسکون النون وکسر القاف بمعنی تکره والعوان
بالعین المهملة والواو والنون کسحاب من الحروب التی قوتل فیها مرة بعد مرة والبازل بالموحدة والزاء المعجمة المشقوق الناب من الابل
وذلک فی السنة التاسعة وربما بزل فی الثامنة ایضا والی هذا یشیر قوله عامین للمبالغة فی القوة وکذا السن تطلع فیهما ولذا اتبعه
بقوله حدیث سن والحدیث بالمهملتین والمثلثة کامیر الجدید والسن بالکسر الضرس هذا اشارة الی الحرب یعنی چه چیز را
ناخوش می دارد جنگ کردن بعد از جنگ کردن از من وحال آنکه در قوه و طاقت مثل شتر شکافته باشم در سال هشتم و نهم
که تازه دندان من روئیده باشد از برای مثل این چنین جنگی زائیده است مادر مرا مغنی فی ام شاهد در بازل است که اعراب ثلثه
در و مجوز شده است اما رفع پس بنا بر آنکه مستانفه بوده باشد ای انا بازل عامین واما نصب پس بنا بر آنکه حال واقع شده
باشد از ضمیر متکلم در منی واما جر پس بنا بر آنکه بدل بوده باشد از همان ضمیر در منی مغنی فی القاعدة الاولی من باب الثامن
شاهد در بودن اکفا است در بیت و اکفاء اختلاف حرف روی را گویند نظر بانکه در مصراع اول حرف روی آن نون است و
در مصراع آخر میم و نظر بانکه میم و نون قریب المخرج هستند پس با این سبب میم را در آخر مصراع ثالث در مقابل نون در آخر کلمه مصراع اول
و همچنین در آخر کلمه مصرع ثانی آورده اند با آنکه یاء در منی که یاء اشباع است با آنکه مقابل باشد با منی و امی ماذا الوقوف علی
نار وقد خمدت یا طال ما اوقدت فی الحرب نیران لم یسم قائله کلمة ما استفهامیة والوقوف مصدر وقف یقف ای
قائما واراد بالنار نار الحرب وخمدت بالخاء المعجمة والدال المهملة ماض یقال خمدت النار اذا اسکن لهبها والفعل کنصر وسمع یا للتعجب وطال
ماض من الطول ضد القصر وما مصدریة ظرفیة واوقدت بالواو والقاف والدال المهملة ماض بمعنی اشتعلت ونیران فاعله وهی
جمع نار یعنی چه چیز است این ایستادن بر آتش جنگی وحال آنکه بتحقیق که خاموش شده است فرو نشسته است تعجب می کنم که چه قدر طول
کشیده است مدت مشتعل بودن آتشهائی چند در جنگ مغنی فی ماذا شاهد در لفظ ماذا است که مرکب است از ما استفهامیة و ذا
که اسم اشاره است ماذا تری فی عیال قد برمت بهم لم احص عدتهم الا بعداد کانوا ثمانین او زادوا ثمانیة
لولا رجاؤک قد قتلت اولادی هما اخر قصیدة لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یمدح بها معویة بن هشام ابن عبد الملک و
قبله سیروا فانت امیر المؤمنین لکم غیث مغیث بغیث غیر اجناد کلمة ما استفهامیة ای ای شئ وهو اما مفعول
مقدم لتری وذا ملغاة او مبتدا و ذا اسم موصول خبر او بالعکس وتری صلته والعائد محذوف ای تراه والخطاب فیه لمعویة بن هشام
وهو من الرای وهو التدبیر والعیال بالعین المهملة والیاء ککتاب جمع عیل هو کسید المنفق علیه من اهلک وبرمت بالموحدة والراء المکسورة
متکلم بمعنی ضجرت وسئمت واحص بالمهملتین متکلم من الاحصاء بمعنی العد والعدة بالکسر الجماعة والابعداد مستثنی مفرغ ای باحد
الابعداد والباء فی بعداد للاستعانة وهو کشداد المبالغ فی الاعداد والاحصاء وثمانیة تمیز محول عن الفاعل ای بل زادت ثمانیتهم والرجاء ضد
الیاس والتشدید فی قتلت للتکثیر یعنی چه چیز است این چنان چیزی که تدبیر می کنی از امر عیالی که بتحقیق که دلتنگ شدم و ملال
گرفتم بواسطه ایشان در حالتی که شماره نمی توانم کرد او را مگر بعدد و جمعیت ایشان را مگر بیای مرد صاحب سر رشته در عدد و بسیار

شماره ذان بودند هشتاد نفر بلکه زیاد شده اند بر هشتاد نفر بواسطهٔ هشت نفر دیگر واکر نبود امیدواری بر بخشش تو از برای
حاصل بتحقیق که کشته بودم بسبب آن ازاولاد خودرا بجهة فقر و پریشانی سیوطی فی عطف النسق مغنی فی لو شاهد در
املدن او است بمعنی بالضرابی ای بلذادوا ثانیة مغنی فی لو شاهد در اقتران جواب لولا است بقد یا بودن او بصیغهٔ ماضی که
قد قلت بوده باشد ما رأیت امرءً احبَّ الیه البذل منه الیک یا ابن سنانٍ لم یسم قائله یمدح به الشاعر هرم بن سنان
اول المصراع الثانی الیاء من البذل وکلمة ما نافیة ورأیت متکلم من الرؤیة والبذل بالموحدة والذال المعجمة کفلس الجود والعطاء وابن
سنان بالسین المهملة والنونین ککتاب هو هرم ابن سنان المری یعنی ندیدم من مردیرا که دوست داشته شده تر باشد بسوی
او امر بخشش کردن مال از تو ای هرم پسر سنان قطر فی اعمال اسم التفضیل شاهد بود رفع نمودن
اسم تفضیل است که احب بوده باشد اسم ظاهر را که البذل است بسبیل ندرت ما زال مذ عقدت یداه
ازاره فسما فادرک خمسة الاشبار هو من قصید للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یمدح
بها یزید بن المهلب وقبله واذا الرجال رأوا یزید رأیتهم خضع الرقاب نواکس الابصار
واذا الرجال حشا ان طامن جشاها ثقة له بحمایة الادبار ما زال الخ یدنی کتائب من
کتائب تلتقی فی ظل معترک العجاج مثار المستتر فی ما زال یرجع الی یزید المذکور فیما قبله وعقدت بتاء
التانیث ماض من العقد هو ضد الحل والازار بالزاء المعجمة والراء المهملة ککتاب السرابیل وسما بالسین المهملة ماض بمعنی
علا وارتفع وادرک بمعنی بلغ والاشبار جمع شبر وهو بالشین المعجمة والموحدة والراء المهملة کحبر ما بین اعلی الابهام واعلی الخنصر واراد بخمسة
الاشبار مقدار قامة الرجال المستوون فی القامة وقیل ادرک بمعنی مات والمراد بخمسة الاشبار القبر ای مات ودفن فی خمسة
الاشبار وخبر ما زال قوله فیما بعده یدنی کتائب الخ یعنی همیشه ان یزید از زمانیکه بسته دو دست او بند زیر جامهٔ
خودرا پس بلند شد قد او پس رسید بقد و قامت پنج وجب که قامت مرد مستوی الخلقه است میافکند سپاهها را الخ
مغنی فی مذ شاهد در مذ است که اضافه شده بجملهٔ فعلیه که عقدت بوده باشد ما عاب الا لئیم فعل
ذی کرم ولا جفا قط الا جبأ بطلا لم یسم قائله کلمة ما نافیة وعاب بالعین المهملة والموحدة ماض من
العیب اللئیم ضد الکریم والکرم کفرس السخاوة وجفا بالجیم والفاء ماض من الجفاء وهو نقیض الصلة والجبأ بضم الجیم و
فتح الموحدة المشددة والهمزة الجبان والبطل بالموحدة والطاء المهملة کفرس الشجاع یعنی عیب کرده مکر مرد بسته فطرت
لئیم کار صاحب بخشش را وجفا نکرده است هرکز مکر شخص صاحب ترس شجاع را سیوطی فی باب الفاعل شاهد بود
تقدیم فاعل محصور بالا است در دو موضع بر مفعول باعتبار دلالت نمودن قرینه باینکه لئیم فاعل عاب است و فعل ذی کرم مفعول
او و هم چنین جبأ فاعل جفا است و بطلا مفعول او است ما کان ضرک لو مننت وربما من الفتی وهو
المغیظ المحنق هو من ابیات لقتیلة بنت الحارث ترثی بها اخاها النضر بن الحارث وقیل هو من ابیات لیلی
بنت النضر بن الحارث ترثی بها اباها وکان النبی صلعم ضرب عنقه بعد ما رجع من وقعة بدر و تخاطب فیها النبی ص وقبله
امحمد ولانت نجل نجیبة من قومها والفحل فحل معرق ما کان الخ لو کان قابل فدیة فلنأ
تین یا غرّ ما یغلو لدیک وینطق فالنضر اقرب من اصبت وسیلة واحقهم ان کان
عتق یعتق کلمة ما نافیة وضر ماض من الضر خلاف النفع ولو مصدریة بمعنی ان ومننت مخاطب من المن یقال من
علیه منا اذا انعم علیه والخطاب فیه وفی ضرک للنبی ص والفتی الشاب السخی الکریم والواو للحال والمغیظ بالغین والظاء المعجمتین کحبیب
اسم مفعول من الغیظ بمعنی الغضب والمحنق بضم المیم وسکون الحاء المهملة وفتح النون والقاف الذی تمکن فی قلبه الغیظ یعنی
بود که ضرر برساند تو را امنت نهادن بر نضر و چه بسیار که منت گذارده است جوانمرد بر شخص و حال آنکه آن جوانمرد صاحب غضب
و صاحب غیظ دینه بوده است مغنی فی لو شاهد در وقوع لو است حرف مصدریه با وجود آنکه واقع شده است بعد از
فعلی که بمعنی و ... نیست ما کل رأی الفتی یدعو الی رشد لم یسم قائله کلمة ما نافیة والرأی الاعتقاد والفتی الشاب من
الرجال ویدعو امضارع من الدعا بمعنی الطلب والرشد بالراء والدال المهملتین بینهما شین معجمة کفرس الاستقامة علی طریق الحق
مع تصلب فیه یعنی نیست هر رأی جوانمردی که بخواند شخص را بسوی هدایت و استقامت بر راه حق مغنی فی کل شاهد
در وقوع لفظ کل است بعد از ما نافیه مبتداء و افاده کردن او نفی شمول را با ثبوت اصل فعل که دعوت بوده باشد از برای بعض
از رای فتی با بودن خبر او فعل که یدعو است ما کل ما یتمنی المرء یدرکه تجری الریاح بما لا تشتهی السفن هو
الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین کلمة ما اولا نافیة وثانیا موصولة ویتمنی مضارع من التمنی ویدرکه مضارع ادرکه ای لحقه

جامع

مغنی

مغنی

قطر

بالتشبیه

مغنی

سیوطی

مغنی

مغنی

تجری مضارع من الجری والریاح ککتاب جمع ریح وهی معروفة وتشتهی مضارع من الاشتهاء بمعنی الرغبة والسفن کعنق جمع سفینة
وهی معروفة یعنی نیست هر انچنان چیزیکه ارزو می‌کند مرد انرا که دریابد انرا جاری میشود و میوزد بادها بانچنان ضمیکه خواهش نداند
کشتیها انرا مغنی فی کل مختصر و مطول فی احوال المسند الیه شاهد در وقوع لفظ کل است بعد از ما نافیه مبتداء
و افاده کردن او نفی شمول را با ثبوت اصل فعل که جز بابوده باشد از برای بعضی از چیزها که اضافه شده است لفظ کل بسوی ان
که نمی‌مر بوده باشد و بودن خبر او فعلی که بدرکه امست و بودن لفظ کل در معنی مفعول از برای بدرکه نظر ببودن او مرجع از برای
ضمیر مفعول در بدرکه مالک عندی غیر سهم وحجر وغیر کبداء شدیدة الوتر ترمی بکفی کان من ارمی
البشر لم یسم قائله کلمة ما نافیة والسهم النبل والحجر کفرس الصخرة والکبداء بالموحدة والدال المهملة والمد کحمراء القوس التی قبضها
واسعة ویملاء مقبضها الکف والشدیدة فعیلة من الشد بمعنی الاحکام والوتر بالواو والمثناة والراء المهملة کفرس واحد
اوتار القوس وترمی مجهول من الرمی ورد ومکانه جادت وهو بالجیم والدال المهملة ماض ای احسنت تلک الکبداء الرمی والبا فی بکفی
ظرفیة او سببیة وهی تثنیة کف وهی من الید معروفة ومن للتبعیض وارمی افعل من الرمی والبشر الخلق والانسان واراد بمن کان
هو من ارمی البشر نفسه ای لیس لک عندی نصیب سوی ان ارمیک بالحجر وبالسهم من قوس کبداء یعنی نیست از برای تو نصیبی بجز
تیر و من غیر از تیر و سنگ و غیر از کمانیکه این صفت داشته باشد که محکم باشد زه ان که انداخته شود تیر او در دو دست مردیکه این
صفت داشته باشد که بوده باشد بعضی ... تیر انداز تر خلایق و ادعیات او مراد از ان کس خود شاعر است مغنی فی غیر شاهد
در حذف موصوف است قبل انصف که کان است که اقامه انصف مقام او ای بکفی رجل کان من ارمی البشر مالک من شیخک
الا عمله الا رسیمه والا رمله لم یسم قائله کلمة ما نافیة ولک متعلق بالمحذوف ای ما حصل لک واراد بالشیخ هنا الاستاد و
المربی والعمل الفعل والرسیم بالمهملتین کامیر نوع من سیر الابل وهو فوق الزمیل والرمل بالراء المهملة کفرس نوع اخر من المشی اسیر
وهو من الهرولة یعنی حاصل نشده است از برای تو از استاد تو مکر کار و طریقه او که راه رفتن او بطریق نوعی از شیر شتر و راه رفتن
او بطریق نوعی از سیر شتر و راه رفتن او بطریق هروله و بر جستن بوده باشد سیوطی فی المستثنی شاهد در مهمل بودن
دو الا اخر است در عمل یا بودن ان دو موکد بعنوان بدلیت یکی بدون عاطفه و یکی با او عاطفه نظر بانکه رسیمه و رمله بدل هستند
از عمله ما للجمال مشیها وئیدا اجندلا یحملن ام حدیدا هو من بیتین للزبا ملکة الجزیرة وله حکایة طویلة
ذکرتها فی الشواهد الکبری فمن شاء فلیرجع الیه ونسبته الی الخنساء سهو وبعده ام صرفانا باردا شدیدا ام الرجال
جثما قعودا کلمة ما استفهامیة والجمال بالجیم ککتاب جمع جمل وهو معروف والوئید بالواو والهمزة والیا والدال المهملة المشی علی
التؤدة والتانی والهمزة للاستفهام والجندل بالجیم والنون والدال المهملة کجعفر الحجارة یعنی چه میشود مر شتران را که راه رفتن
انها بطریق نرمی و ارامی است ایا سنگ را بر داشته اند یا اهن را مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در
مشیها است که بعضی فاعل گرفته اند از برای وئیدا بنا بر استدلال این بیت بنا بر جواز تقدیم فاعل بر فعل و وصف و صواب نیست که
او مبتداء است و خبر او محذوف است ای مشیها یکون وئیدا ما مات من کرم الزمان فانه یحیی لدی یحیی
بن عبد الله هو لابی تمام الطائی کلمة ما شرطیة ومات ماض من الموت وهو ضد الحیوة والکرم السخاء ویحیی مضارع من
الحیوة ویحیی بن عبد الله اسم ممدوح الشاعر یعنی هر زمانیکه بمیرد از کرم و بخشش اهل زمان پس بدرستیکه ان کرم زنده کانی میکند
نزد یحیی پسر عبد الله مختصر و مطول فی الجناس من علم البدیع شاهد در بودن جناس تام مستوی لفظ اول
میانه یحیی اول که فعل مضارع یحیی است و یحیی ثانی که علم است ما نوال الغمام وقت ربیع کنوال الامیر یوم بدرة عین
ونوال الغمام قطرة ماء هما لرشید الدین الوطواط کلمة ما نافیة والنوال بالنون والواو کسحاب العطا والغمام بفتح المعجمة السحاب
والربیع احد الفصول الاربعة والسخا الجود والبدرة بالموحدة والدال والراء المهملتین کطلحة عشرة الاف درهم والعین النقد
المال یعنی نیست بخشش ابر در وقت بهار مثل بخشش امیر در روز عطاء او بخشش امیر ده هزار درهم نقد است و بخشش ابر
قطرة ابیست مختصر و مطول فی التفریق من علم البدیع شاهد در بودن تفریق است در بیت نظر بانکه قرار داده است
شاعر تباین وجدائی امیان دو ابر که دو نوال بوده باشد در مقام مدح ماوی یا ربتما غارة شعواء کاللذعة بالمیسم
هو من ابیات لضمرة بن ضمرة النهشلی قوله ماوی منادی مرخم بحذف حرف النداء ای یا ماویة وهی کما قیل بالواو والیاء
کجاریة اسم امرأته والظاهر انها بالراء المهملة وهی اسم بنت ادهم ویا للتنبیه والغارة اسم للاغارة وهی دفع الخیل علی العدو والشعواء بالشین
المعجمة والعین المهملة والواو والمد کحمراء الغاشیة المتفرقة واللذعة بالذال المعجمة والعین المهملة کطلحة مصدر لذعته النار ای احرقته
والمیسم بکسر المیم وسکون الیا وفتح السین المهملة الة الوسم وهو بمعنی العلامة یعنی ای ماویة اگاه باش چه بسا غارت کردن که

که مثال سوزش بالتر داغ است محسن فی النوع الاول سیوطی فی حروف الجر شاهد دروبناست که باوجود ملحق شدن ما کافه باو طلق نشده است از عمل جر داده است غارت نزما هاج اشجانا وصدرا قد شجا من طلل کالاتحمی انهجا هو مطلع ابیات للعجاج واسمه عبدالله بن روبة التمیمی وبعده امسی لهانی الرامسات مدرجا واتخذته النائجات منأجا منازل هیجن من تهیجا من ال لیلی قد عفون حججا والشحط قطاع رجاء من رجا ازمان ابدت واضحا مفلجا اغر براقا وطرفا ابرجا ومقلة وحاجبا مزججا وفاحما ومرسنا مسرجا کلمة ما استفهامیة مبتدا ای ای شیء وهاج بالجیم ماض من الهیجان بمعنی الاثارة والتحریك والاشجان جمع شجن وهو بالشین المعجمة والجیم والنون کفرس الحزن ووری مکان صدر اشجوا وهو بمعنی الحزن ومنه شجا بصیغة الماضی بمعنی احزن والطلل بالطاء المهملة کفرس ما شخص من آثار الدار والاتحمی بفتح الالف وسکون التاء وفتح الحاء المهملة وکسر المیم وتشدید یاء النسبة نوع من البرود فیها خطوط دقیقة وانهجا بالنون والجیم ماض بمعنی بلی واندرس والف اطلاق یعنی چه چیز هیجان آورده است غمها و دردها را که سبب آن از آن است که بجنبش که آنجا و هناك شده است آنجا علامت خانه که مثل جامه یمنی راه راه علم علم میماند که این صفت داشته باشد که کهنه شده باشد مغنی فی حروف الالف شاهد در الف انهجا است که الف اطلاق است و بعضی استشهادا آورده اند او را در مقام دخول تنوین ترنم در فعل که شجن وانهجن ما یرتجی وما یخاف جمعا فهو الذی کاللیث والغیث معا لم یسم قائله کلمة ما موصولة وهو فی محل النصب علی انه مفعول مقدم لجمع وفاعله ضمیر الممدوح ویرتجی بصیغة المجهول صلة والعاید محذوف ای منه وکذا من یخاف بصیغة المجهول ای عنه واللیث بالیاء المثلثة الاسد والغیث المطر وفیهما لف ونشر غیر مرتب ای جمع الممدوح ما یرتجی منه فهو کالغیث فی وقت الحاجة فانه یرتجی منه الخصب والسعة وکاللیث فانه یخاف عنه لافتراسه یعنی جمع کرده است آن مرد آنچنان چیزی را که امید داشته میشود از او و آنچنان چیزی را که ترسیده میشود از او پس او آنچنان کسی است که مثل شیر درنده است و مثل باران صاحب نفع است با هم مغنی فی الکاف شاهد در وقوع کاف تشبیه است با مجرورش صله از برای الذی موصول مبارك الاسم اغر اللقب کریم الجرشی شریف النسب هو من ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین یمدح بها سیف الدولة المکنی بابی الحسن المسمی بعلی قوله مبارك الاسم خبر مبتدا محذوف ای سیف الدولة اسمه مبارك لموافقته مع اسم علی بن ابی طالب والاغر بالغین المعجمة والراء المهملة المشددة افعل تفضیل من الغرة وهو بالضم بیاض فی الجبهة یقال فرس اغر ای ابیض الجبهة ثم استعیر لکل واضح مشهور او معروف والمراد کونه ملقبا بسیف الدولة والجرشی بالجیم والراء المهملة المکسورتین وفتح الشین المعجمة المشددة والالف النفس والنسب کفرس قرابة الاباء یعنی ان سیف الدولة اسم او با برکت است و لقب او مشهور است و نفس او کریم است و نسب او شریف مختصر و مطول فی المقدمة شاهد در لفظ الجرشی است که بواسطه گوش ناخوش دارد شنیدن او و در آن کراهت سمعی است خارج است از تعریف فصاحت و این بیت را فصیح شمرده اند بواسطه وجود این لفظ در او متی تأتنا تلمم بنا فی دیارنا تجد حطبا جزلا ونارا تأججا هو من ابیات لعبد الله بن الحر یصف فیها نفسه بحسن القیام فی خدمة الضیف قوله تأتنا مضارع من الاتیان وتلمم مضارع من الالمام بمعنی النزول والدیار ککتاب جمع دار وهی مسکن الرجل وتجد مضارع من الوجدان بمعنی الادراك والجزل بالجیم والزاء المعجمة کفلس الیابس من الحطب وغیره وتأجج بالجیمین اولیهما مشددة ماض من التأجج وهو تلهب النار یعنی هر زمان که بیائی ما را که فرود آئی به ما در خانهای ما میابی هیزم خشکی را و آتشی که برافروخته است سیوطی فی البدل شاهد در تلمم است که بدل کل از کل واقع شده است از تأتنا و هر دو بصیغه فعل مضارع اند بدلیل مجزوم بودن او بر تبعیت از برای تأتنا که فعل شرط است از برای متی و تجد جزای شرط است متی تأته تعشو الی ضوء ناره تجد خیر نار عندها خیر موقد هو من قصیدة للحطیئة واسمه جرول بن اوس یمدح بها بغیض بن شماس وهو من بنی سعد بن زید قوله تأته مضارع من الاتیان وتعشو بالعین المهملة والشین المعجمة مضارع من عشا النار عشوا اذا راها لیلا من بعید فقصدها مستضیئا والضمیر فی ناره لبغیض بن شماس وکذا فی تأته وفی عندها للنار والموقد بالواو والقاف والدال المهملة اسم فاعل من اوقدت النار ای اشعلتها بالوقود یعنی هر زمان که بیائی آن بغیض پسر شماس را در حالتی که قصد کنی در شب بسوی آتش او میابی بهتر آتشی را که نزد آن آتش است بهتر برافروزنده سیوطی فی البدل شاهد در تعشو است که مرفوع است و در موضع حال است از فاعل تأته و بدل نیست از تأته باعتبار عدم مجزوم بودن او بر تبعیت نظر بعدم اسقاط واو بجزم متی تردن یوما سفار تجد بها اذیما یمشی المستجیر المعورا هو من ابیات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یهجو فیها ادیهم بن مرداس من کعب بن عمرو بن تمیم وبعده علیها من الحرماز اولاد مخشاء ومن مازن قوم یقولو

مغنی

مغنی

مختصر

مطول

سیوطی

سیوطی

مُنكرًا يقولون لي حفر الهذيل مجارها فقلت لهم لم تصدروا الامر مصدرًا اشرب
آشد امرءٍ كان وجهه اذا ظلمت سي امرء السوء اشقرا قوله تردن المضارعة وكسر الراء وفتح الدال
المهملتين وسكون نون التاكيد مخاطب من الورود وهو بالكسر الاشراف على الماء او من الورود وسفار بالمهملتين بينهما فاء كقطام
بئر لبني مازن وتجد مضارع من الوجدان بمعنى الادراك وادهم بالدال المهملة والياء مصغر ادهم وادهم ابن مرداس اخو عتبة بن مرداس
المستجير بالجيم والراء المعجمة طالب لما الارض وماثبة والمعور بالمهملتين بينهما واو ومشددة اسم مفعول من عوره عن الامر اذا
صرفته عنه او هو بالغين المعجمة فمن الغور وهو ذهاب الماء في الارض يعني هرزمان كه وارد شوي در روزي چاه سفار را ميباني
انجاه ادهم پسر مرداس را كه سنگ ميانداز دو منع ميكند از برداشتن اب طلب كننده اب را كه اين صفت داشته باشد كه ان طلب كننده
اب منع كرده شده باشد از برداشتن اب معنى در لفظ يوما امت كه ممتنع است كه بدل بوده باشد از براي معنى بجهة عدم افتراق
او بحرف شرط وهم چنين ممتنع است كه ظرف بوده باشد از براي تجد نظر بانكه لازم ميايد فاصله شدن اجنبي كه يوما بوده باشد
ميان تردن ومعمول او كه سفار است بلكه او ظرف ثاني است از براي تردن متى تقول القلص الرواسما يحملن ام قاسم
وقاسما هو لهدبة بن الخشرم بن خنبس ابن العذري قاله في ام قاسم اخت زيادة القلص بضم القاف وتشديد اللام والصاد المهملة
جمع قلوص وهي كصبور الشابة من النوق والرواسم جمع راسمة من الرسيم وهو بالمهملتين نوع من سير الابل وهو فوق الزميل يقال رسمت
الابل رسيما اي اثرت في الارض من شدة الوطاء وقاسم اسم رجل يعني تا چه زمان كمان ميكني شتران جوان تند رفتار را كه بر
ميدارند مادر قاسم وقاسم را سيوطي في افعال القلوب شاهد بر تقول است كه بمعنى ظن امده است ونصب داده
دو مفعول را كه يكي القلص بوده باشد و ديگري جمله يحملن ام قاسم را متى تهرز بني قطن تجدهم سيوفا في
عواتقهم سيوف جلوس في مجالسهم رزان وان ضيف الم فهم خفوف لم بيتم
قائلها قوله تهرز بالزائين المعجمتين مخاطب بمعنى تحرك وبنو قطن بالقاف والطاء المهملة والنون كعنق قبيلة والعواتق جمع عاتق
وهو بالعين المهملة والمثناة والقاف مكان الرداء من المنكب والجلوس بالضم جمع جالس والرزان بالراء المهملة والزاء المعجمة والنون
ككتاب جمع رزين من الرزانة وهي من الوقار والم ماض من الالمام بمعنى النزول والخفوف بالضم جمع خاف وهو فاعل من الخفة ضد
الثقل اي خفاف الحركات في خدمة الضيف لسرورهم به يعني هرزماني كه متحرك شوي و بهيجان در اوري بني قطن را بجهة رفع حاجت
و بلاي ميابي ايشان را در بر ش چون شمشيرهائي چند كه در دوشهاي ايشان است شمشيرهائي چند وايشان نشسته اند در مكانهاي
خود بوقار و تمكين واگر مهمانى فرود ايد بر ايشان پس ايشان سبك حركت هستند در خدمت ان مهمان بواسطه خوش وقت شدن
ايشان بان مهمان مطول في احوال المسند اليه شاهد در تقديم مسند اليه است كه ضمير جمع در فهم بوده باشد بر مسند كه
خفوف است بجهة زيادتي تخصيص متى كان الخيام بذي طلوح سقيت الغيث ايتها الخيام
اتنسى يوم تصقل عارضيها بفرع بشامة سقي البشام هما من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفى
التميمي يهجو فيها الاخطل الشاعر والبيت الاول مطلعها وبعده تنكر من معالمها ومالت دعائمها وقد بلي
الثمام اقول لصحبتي وقد ارتحلنا ودمع العين منهمل سجام تمرون الديار
ولم تعوجوا كلامكم على اذن حرام الى ان قال اتنسى يوم الخ والبيت الثاني مذكور في الواسط التفتازاني
فلا تغفل الخيام ككتاب في الموضعين جمع خيمة وهي معروفة وطلوح بالمهملتين كفلوس موضع سمي به لكثرة الطلح فيه وسقيت مجهول
من سقاه الله سقيا والخطاب فيه للخيام والغيث المطر وهو مفعول ثان لسقيت وحرف النداء قبل ايتها محذوف اي يا ايتها الخيام والهمزة
للاستفهام وتنسى بالنون والسين المهملة مضارع من النسيان وهو ضد الحفظ والخطاب فيه للنفس وتصقل بالصاد المهملة والقاف
المضمومة بمعنى تجلو والمستتر فيه للمحبوبة والعارضان تثنية العارض وهو بالمهملتين والضاد المعجمة من الاسنان ما بعد الثنايا
والفرع الغصن والبشام بالموحدة والشين المعجمة كسحاب شجر عطر الرائحة ورقه تسود الشعر ويستاك بقضبه واحدة بشامة وسقي
مجهول من السقي يعني چه زمان بود خيمه‌ها در زمين طلوح خدا كند كه اب داده شويد باران را اي خيمه‌ها ايا فراموش ميكني اي
نفس روزي را كه جلا مي‌دهد صفهاي دندان محبوبه دو طرف عقب دندانهاي ثنايا خود را به شاخ چوب مسواك درخت بشام و
خدا كند كه اب داده شوي اي درخت بشام مطول في احوال المسند اليه شاهد در عقب المعترض كلام است در هر يك
از دو بيت بجمله دعائيه كه سقيت در بيت اول و سقي در بيت ثاني بوده باشد كه مناسبت هر يك از ان دو كلام اول را در بو
امت بان ومثل اين كلام داخل در التفات است معنى في الواو شاهد در زياد شدن واو است در اخر الخيام بجهة ملاحظة قافيه
كه حاصل شده است از اشباع ضمه ميم او متى ما تاتنا عند باب ابن هاشم تراحي وتلقى من فواضله ندى

هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها النبي صلعم وقدانى بمكة حتى يسلم فاعترضه بعض كفار قريش بكلمات شتى وقبله
وَآلَيْتُ لَا أَرْثِي لَهَا مِنْ كَلَالَةٍ ... وَلَا مِنْ حَفًى حَتَّى تُلَاقِي مُحَمَّدَا
فَآلَيْتُ لَا أَرْثِي لَهَا مِنْ كَلَالَةٍ ... وَلَا مِنْ حَفًى حَتَّى تُلَاقِي مُحَمَّدَا
مَتَى مَا تُنَاخِي عِنْدَ بَابِ ابْنِ هَاشِمٍ ... تُرَاحِي وَتَلْقَيْ مِنْ فَوَاضِلِهِ نَدَا
نَبِيٌّ يَرَى مَا لَا يَرَوْنَ وَذِكْرُهُ ... أَغَارَ لَعَمْرِي فِي الْبِلَادِ وَأَنْجَدَا
لَهُ نَافِلَاتٌ مَا يَغِبُّ نَوَالُهُ ... وَلَيْسَ عَطَاءُ الْيَوْمِ يَمْنَعُهُ غَدَا
قوله تناخي مجزوم تناخين و هو مخاطبة مجهول من مضارع انخت البعير اى ابركته والخطاب فيه وفيما بعده للناقة واراد بابن هاشم سيد المرسلين نبينا محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف وتراحي مجزوم تراحين وهو مجهول من مضارع بصيغة المخاطبة من الراحة وتلقى بالقاف مضارع معروف من لقيه اى ادركه والفواضل جمع فاضلة وهي بالفاء والضاد المعجمة الدرجة الرفيعة وندى بالنون والدال المهملة كفتى الجود يعنى هر زمان كه خوابانيده شوى اى شتر نزد درخانه محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم براحت ميرسد ميشوى وميابى از كرامات وعطاهاى آن پيغمبر بخششى را مغنى فى ما شاهد در وقوع ما است زائده بعد از جازم كه متى بوده باشد نظر بانكه جزم كرده است تناخى وتراحى را بر شرط وجزا بودن باسقاط نون از آن دو مثل
الْقَنَافِذُ هَدَّاجُونَ قَدْ بَلَغَتْ ... نَجْرَانَ أَوْ بَلَغَتْ سَوْآتِهِمْ هَجَرُ
هو من قصيدة للاخطل واسمه غياث بن غوث التغلبي يهجو بها جريرا الشاعر ورهطه وقبله
أَمَّا كُلَيْبُ بْنُ يَرْبُوعٍ فَلَيْسَ لَهَا ... عِنْدَ التَّفَاخُرِ إِيرَادٌ وَلَا صَدَرُ
مُخَلَّفُونَ وَيَقْضِي النَّاسُ أَمْرَهُمُ ... وَهُمْ بِغَيْبٍ وَفِي عَمْيَاءَ مَا شَعَرُوا
القنافذ جمع قنفذ وهو دويبة كثيرة الشوك معروفة يضرب بها المثل في سرعة وهداجون جمع هداج وهو بالدال المهملة المشددة والجيم كشداد مبالغة من الهدجان وهو المشي في ارتعاش ونجران بالنون بينهما جيم وراء مهملة كسكران موضع باليمن واو بمعنى بل والسوأة بالمد جمع سوءة وهي بالسين المهملة والواو والهمزة والهاء كطلحة فعل القبيح وهجر بالجيم والراء المهملة كفرس اسم بلد باليمن يعنى آن رهط جرير مثل خار پشتهائى چند هستند كه بسبب بطر بوى لرزش واضطراب راه ميروند كه بتحقيق كه رسيده است اهل نجران را بلكه رسيده است اهل هجر را كار زشت ايشان مغنى فى القاعدة الحادية عشر من باب الثامن شاهد در عطاء كردن اعراب فاعل است بمفعول كه سوآتهم بوده باشد بجهة دلالت كردن قرينه لفظيه كه تانيث بلغت بوده باشد و قرينه معنويه كه رسيد سوأت بهجر بوده نه بعكس كه سوآتهم فاعل است از براى بلغت وهجر مفعول از براى او
مُحَمَّدُ تَفْدِ نَفْسَكَ كُلُّ نَفْسٍ ... إِذَا مَا خِفْتَ مِنْ شَيْءٍ تَبَالَا
لم يسم قائله قوله محمد منادى بحذف حرف الندا للضرورة اى يا محمد وتفد بضم المضارعة وسكون الفاء وكسر الدال المهملة اصله لتفد حذف منه اللام للضرورة وهو مضارع فدية اى صيرت فداءه ونفسك مفعوله وكل نفس فاعله وكلمة ما بعد اذا زائدة وخفت مخاطب من الخوف والتبال بالمثناة والموحدة كسحاب الفساد وقيل هو بمعنى الحقد والعداوة واصله وبال ابدلت التاء بالواو كالتراث وكالتقوى يعنى اى محمد بايد فداى تو كردد نفس تو از هر گاه بترسى از چيزى فساد را ياد شمنى را محسن فى النوع الثانى تصريف فى امر الغائب مغنى فى اللام وفى حذف لام الطلب من باب الخامس شاهد در حذف لام جازم لام است از صيغه امر غائب كه تفد بوده باشد بجهة ضرورت اى لتفد
مَرَّتْ بِنَا سَحَرًا طَيْرٌ فَقُلْتُ لَهَا ... طُوبَاكِ يَا لَيْتَنِي إِيَّاكِ طُوبَاكِ
لم يسم قائله قوله مرت بالراء المهملة المشددة وتاء التانيث ماض من المرور واراد بالطير التي يتفال بها وطوباك اى طوبى لك وهو بالطاء المهملة والواو والموحدة كحبلى الحسنى والخير وشجرة في الجنة اى احسن الله لك العيش يعنى گذشت بما در وقت سحر مرغى پس گفتم من بان مرغ كه خوشا به حال تو ايكاش من تو بودم خوشا بحال تو و نيكو گرداند خداوند از براى تو زندگانى را مغنى فى ليت شاهد در ليت است كه نصب داده است اسم وخبر را باهم كه ضمير متكلم وضمير مخاطب بوده باشد بجهة ضرورت نظر بانكه اياك ضمير منصوب منفصل است وخبر ليتنى واقع شده است
مَرَرْتُ بِنَا فِي نِسْوَةٍ خَوْلَةٌ ... وَالْمِسْكُ مِنْ أَرْدَانِهَا نَافِحَهْ
لم يسم قائله قوله مرت بتاء التانيث ماض من المرور وفي نسوة حال من فاعله وهو خولة بالخاء المعجمة والواو كطلحة اسم امراة والواو حالية والمسك طيب معروف والاردان جمع ردن وهو بالراء والدال المهملتين والنون كقفل اصل الكم والنافحة بالنون والفاء والحاء المهملة فاعلة من نفح المسك اى انتشرت رائحته يعنى گذشت بما خوله در حالتيكه در ميان جماعت زنانى چند بود و حال آنكه بوى مشك از آستينهاى او وزنده بود سيوطى فى الاضافة شاهد در حذف مضاف است قبل از مضاف اليه كه از مسك است اى رائحة المسك و عطاى نمودن اعراب مضاف كه رفع بر ابتدائيت بوده باشد بمضاف اليه بعد از حذف او
مَرَرْتُ عَلَى وَادِي السِّبَاعِ وَلَا أَرَى ... كَوَادِي السِّبَاعِ حِينَ يُظْلِمُ وَادِيَا
أَقَلَّ بِهِ رَكْبٌ أَتَوْهُ تَئِيَّةً ... وَأَخْوَفَ إِلَّا مَا وَقَى اللَّهُ سَارِيَا
هما لسحيم بن وثيل الرياحي يصف نفسه بالشجاعة وقوة القلب قوله مررت متكلم من المرور يقال مررت به وعليه اذا جاوزته وواد

مغنى

مغنى

محسن
تصريف
مغنى

سيوطى

السّباع اسم واد بعینه سمی به لکثرة السّباع فیه والوادی منفرج من جبال او تلال او آکام والسّباع ککتاب جمع سبع کعضد المفترس من الحیوان
والواو للحال ولا نافیة وادری متکلم من الرؤیة وواد بالفتح مفعوله والکاف فی کوادی حال من واد بالاتن صفة النکرة اذا انقدمت علیها
انتصبت علی الحالیة وحین بظلم نصب علی الظرفیة بما فی الکاف من معنی التشبیه ای واد یا اشبه وادی السّباع وقت اظلامه واقل به
صفة وادیا وهو افعل من القلة نقیض الکثرة والبا فیه للظرفیة ورکب فاعله وهو کفلس جمع راکب الابل خاصة وتانیه تمیز من نسبة اقل
من الرکب محیه بالمثناة والهمزة والیا المشددة والها بمعنی التلبث والتوقف وهی تفعلة من ایی کحیی واخوف عطف علی اقل وهو افعل
من الخوف وما مصدریة علی حذف المضاف ای وقت وقایة الله السّارین وهو ظرف لاخوف ووقی ماض من الوقایة بمعنی الحفظ
والسّاری بالمهملتین فاعل من سری بمعنی سار باللیل ومصدره السّری وهو بالضم مقصور سیر عامة اللیل والاستثناء مفرغ ای
خوف فی جمیع الاوقات الا وقت وقایة الله السّارین یعنی گذشتم من بر وادی السّباع وحال آنکه ندیدم وادی را که مثل وادی السّباع
بوده باشد در وقتیکه تاریک میشود از وادی السّباع که این صفت داشته باشد آن وادی که کمتر باشد در او شتر سواران که این
صفت دارند که میایند او را از حیثیت درنگ کردن و توقف نمودن و ترسناکتر بوده باشد در جمیع اوقات مگر وقت نگاه داشتن
و محافظت کردن خداوند روندگان و عبور کننده او را **جامی** فی اسم التفضیل **شاهد** در تقدیم کوادی السباع است بر وادیا
و تقدیم او بی نیاز ساخته است ما را از ذکر او ثانیا بعد از وادیا نظر بآنکه رفع داده است افعل تفضیل که اقل بوده باشد اسم ظاهر را که
رکب است با فاصله شدن میانه افعل و فاعل او پس کوادی السباع در معنی صفت است برای موصوف اقل که وادیا بوده باشد و چون
مقدم شده است بر او منصوب است بر حالیت **مَسِسْنَا السَّمَاءَ فَنِلْنَاهَا وَدَامَ لَنَا حَتَّى تَرَى أَحَدًا يَمْشِي وَ**
ثَهْلَانَا لم یسم قائله قوله مسنا اصله مسسنا وهو متکلم مع الغیر من المس وهو بفتح المیم وتشدید السین المهملة بمعنی اللمس والمراد
الادراک واراد بالسّماء الرفعة وعلو القدر ونلنا بالنون متکلم من النیل بمعنی الوصول وجملة دام لنا دعائیة ای بقاه الله لنا تلک الرفعة
وتری مخاطب من الرؤیة واحدا مفعوله ویمشی مضارع من المشی قوله ثهلانا عطف علی احدا ای حتی تری احدا یمشی علی الارض وحتی تری
ثهلانا وهو بالمثلثة والنون کسکران جبل وهو کنایة عن مدة بقاء الدنیا **یعنی** یافتیم رفعت و بلندی شان را پس رسیدیم آنرا و
خدا کند که همیشه باقی بماند از برای ما تا آنکه می بینی تو کسیرا که راه میرود بر روی زمین و تا آنکه می بینی کوه ثهلان را یعنی تا دنیا برپا است
ما همیشه عزیز باشیم و در جهان بلند باشد **تصریف** فی المضاعف **شاهد** در مسنا است که در اصل مسسنا بوده است نقل
کرده اند حرکت سین را بمیم بعد از ساکن کردن او و حذف کرده اند سین را بجهة تخفیف و میم را کسره داده اند مسنا شده است مسّنا
لَيْسُوا مُصْلِحِينَ عَشِيرَةً وَلَا نَاعِبٍ إِلَّا بِبَيْنٍ غُرَابُهَا هو من قصیدة للاحوص الیربوعی واسمه عبد الله
ابن محمد بن عاصم الانصاری انشدها بعد ما وقع حرب بین بنی یربوع وبنی دارم فقتل من بنی غدانة رجل یقال له ابو بدر وقال الآخر هو
للاحوص الریاحی واسمه یزید بن عمرو والآخر لابی ذؤیب الهذلی واسمه خویلد بن خالد والاول اصح وقبله **فَلَيْسَ بِيَرْبُوعٍ إِلَى**
الْعَقْلِ حَاجَةٌ وَلَا دَنَسٌ تَسْوَدُّ مِنْهَا ثِيَابُهَا فَكَيْفَ بَنُو مَالِكٍ إِنْ كَفَرْتُمُ لَهُمْ هَذِهِ أَمْ كَيْفَ
بَعْدَ خِطَابِهَا قوله مشائیم خبر مبتدأ محذوف ای هم بنو دارم والمشائیم بالشین المعجمة والهمزة والیا جمع مشوم ضد المیمون
والمصلحون خلاف المفسدین والعشیرة القبیلة او بنو اب لرجل الادنون منه والناعب بالنون والعین المهملة والموحدة فاعل من
نعب الغراب اذا صاح والبین بفتح الموحدة وسکون الیا والنون غراب احمر المنقار ابقع اللون یتشام العرب بصیاحه **یعنی** آن
جماعت بنی دارم شوم و نحس چند هستند که نیستند اصلاح کننده باشند امر قبیله را و نه صدای کننده مگر بصدای کلاغ بین که
بدبین است صدای او یعنی بد ایشان چیزی نیست **مغنی** فی العطف علی التوهم من باب الرابع **شاهد** در عطف نمودن و لا
ناعب است بجر بر مصلحین که منصوب است در بیت نظر بآنکه خبر لیس است بنا بر توهم مجرور بودن او بباء جاره زائده مقدره نظر بآنکه باء
در اغلب وقات زیاد میشود در خبر لیس **مَضَى زَمَنٌ وَالنَّاسُ يَسْتَشْفِعُونَ بِي فَهَلْ لِي إِلَى لَيْلَى الْغَدَاةَ**
شَفِيعُ هو من قصیدة لقیس بن ذریح العامری قالها فی صاحبته لیلی وقبله وهو اول من القصیدة **سَقَى طَلَلَ الدَّارِ**
الَّتِي أَنْتُمُ بِهَا حَنَاتِمُ مِنْهَا صَيِّفٌ وَرَبِيعُ يَقُولُ أُصِبْ بِالنِّسَاءِ مُوَكَّلٌ وَهَلْ ذَاكَ مِنْ
فِعْلِ الرِّجَالِ بَدِيعُ قوله مضی ماض من المضی بمعنی الخلو والزمن کفرس العصر واسم لقلیل الوقت وکثیره والواو
حالیة ویستشفعون مضارع من الاستشفاع بمعنی طلب الشفاعة ولیلی کسکری صاحبته والغداة نصب علی الظرف ای فی الغداة
وهو وقت الصبح والشفیع فعیل من الشفاعة **یعنی** گذشت زمان چند وحال آنکه مردم طلب شفاعت میکردند بمن از توصل لیلی
و مرا شفیع خود میکردند نزد او پس آیا از برای او بسوی لیلی در وقت صبح شفاعت کننده هست **مغنی** فی حکم الجمل بعد النکرات
من باب الثانی **شاهد** در وقوع جمله والناس یستشفعون است بعد از زمن نکره حال از برای او نه وصف باعتبار اقتران

او بوا و حاليه و بودن ذو الحال او كه زمن است نكره **مضت سنة لعام ولدت فيه وعشر بعد ذاك**
وحجتان هو من ابيات للنابغة الجعدي واسمه قيس بن عبد الله وقبله **ومن يك سائلا عنى فانى من**
الفتيان ايام الختان مضت الخ فقد ابقت صروف الدهر منى كما ابقت من السيف
اليمانى قوله مضت بتاء التانيث اى خلت والسنة والعام مترادفان وهما بمعنى الحول وولدت مجهول بصيغة المتكلم من اولاد
وذاك اشارة الى العام ولد فيه وحجتان تثنية حجة وهى بكسر الحاء المهملة وفتح الجيم المشددة والها الحول والسنة يعنى گذشت يكسالى
از سالى كه زاييده شده بودم در آن سال و ده سال ديگرى از بعد از اين سال ولادت و دو سال ديگر **مغنى** فى الجهة السادسة من باب
الخامس **شاهد** در ذكر رابطه است در جمله مضاف اليها كه فيه در ولدت فيه بوده باشد و عود او باسم زمان كه عام است بر
سبيل است چونكه عام اضافه شده است بجمله ولدت فيه **مطايا يا مطايا وجدكن منازل منازلك عنها ليس**
عنى بمقلع هو لابى العلاء المعرى واسمه احمد بن عبد الله التنوخى اللغوى قوله مطايا بالطاء المهملة ماض من المطو وهو
كد لو المد والتطويل و يا حرف نداء والمطايا بالطاء المهملة والياء كسجايا جمع مطية كسجية وهى الدابة السريعة ووجدكن مفعول مطا
هو بالواو والجيم والدال المهملة كفلس حرارة الشوق ومنازل فاعله وهو جمع منزل والمنا بالنون كعصا القدر وهو مبتدا وجملة
ليس عنى الخ خبره وقد بالزاء المعجمة واللام المشددة ماض بمعنى خطا ولم يصبها زلق والباء الزائدة والمقلع بالقاف والعين المهملة
اسم فاعل من اقلع بمعنى انقطع **يعنى** كشيد اى شتران راهوار منزلهاى چند از شما محبوبه شوق شما را بجانب خود وقد رو حكم
خداوندى كه لغزيده است و نرسيده است از آن منزلهاى نيست از من منقطع شونده **مطوّل** فى الجناس من علم البديع
شاهد در بودن جناس لفظى است كه بطريق متشابه در خط و نوشتن ميانه مطا كه فعل ماضى است با يا كه حرف نداست و
مطايا كه جمع مطيه است و ميانه منازل كه جمع منزل است و منا كه بمعنى قدر است با زل كه فعل ماضى است **معاوى اننا بشر**
فاسجح فلسنا بالجبال ولا الحديد هو من ابيات لعقبة بن الحارث الاسدى يخاطب بها معوية بن ابى سفيان
لعنهما الله وبعده **اكلتم ارضنا فجردتموها فهل من قائم او من حصيد ذر واخون**
الخلافة واستقيموا وتامير الاراذل والعبيد اتطمع فى الخلود اذا هلكنا
فليس لنا ولا لك من خلود فهبنا امة هلكت ضياعا يزيد اميرها وابو يزيد
قوله معاوى منادى مرخم بحذف حرف النداء للضرورة اى يا معاوية والبشر كفرس الانسان واسجح امر من السجح وهو بالسين
والحاء المهملتين بينهما جيم بمعنى الرفق والمداراة والباء زائدة والجبال ككتاب جمع جبل وهو معروف اى لسنا كالجبال والحديد
فى الصلابة حتى نقدر على تحمل جورك **يعنى** اى معاويه بدرستيكه ما جماعة انسان هستيم پس مداراة و نرمى كن با ما واين قدر
ظلم و جور مكن بر ما پس نيستيم ما كوهها و نه آهن كه اثر نكند در آنچيزى بواسطه سختى و صلابت و محكم بودن **مغنى** فى العطف
على التوهم من باب الرابع **شاهد** در و لا الحديد اگر عطف شده است بنصب بر محل بالجبال كه خبر لسنا است و اين استشهاد
ناتمام است نظر بآنكه قوافى اين ابيات مجموع آن دال مكسور است بنابراين و لا الحديد عطف نسق بر لفظ بالجبال مجرور شد
كه مستشهد باين بيت مطلع نشده بوده است بر ابيات سابقه و لاحقه او **مغانى الشعب طيبا فى المغانى**
بمنزلة الربيع من الزمان هو لابى الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين المغانى بالغين المعجمة والنون المكسورة والياء فى الموضع
جمع **مغنى** وهو كمعلى المنزل والشعب بكسر الشين المعجمة وسكون العين المهملة والموحدة موضع ببلاد فارس و طيبا بالنصب تميز و
الربيع احد فصول الاربعة **يعنى** منزلهائى واقعه در شعب از حيثيت پاكيزگى و خوش هوائى در ميان منزلهاى ديگر بمنزله فصل
بهار است از ساير وقتهاى ديگر **مطوّل** فى السجع من علم البديع **شاهد** در بودن بيت است از قبيل تصريع ناقص باعتبار
عدم فهم معنى مصراع اول بى ذكر مصراع ثانى او **مفيد ومتلاف اذا ما اتيته تهلل واهتز اهتزاز**
المهند هو لابن مياده واسمه الرماح بن ابرد بن ثوبان وميادة ام سوداء اشتهر بها قوله مفيد خبر مبتدا محذوف اى هو مفيد
وهو بالفاء والدال المهملة اسم فاعل من افدت المال اى حصلته والمتلاف بالمثناة والفاء كمسواك مبالغة من اتلفت المال اى ضيعته
وكلمة ما بعد اذا زائدة واتيته مخاطب من الاتيان وتهلل ماض من التهلل وهو طلاقة الوجه واهتز ماض من الاهتزاز وهو بالزائين
المعجمتين بمعنى الاضطراب والتحرك والمهند بصيغة اسم المفعول السيف المطبوع من حديد الهند وهو كناية عن شدة
الفرح والطرب **يعنى** آن نفس من بسيار تحصيل كننده مال و بسيار تلف كننده مال است و هر گاه بيائى او را تازه روى و خوش
وقت ميشود و بحركت در مى آيد از شدت نشاط و خوشحالى نوع حركت كردن شمشير هندى **مختصر و مطوّل** فى
الخاتمة **شاهد** در بودن اين بيت است از قبيل توارد خاطر نظر بآنكه انشاد كرده است آنرا ابن مياده از براى خود از بعد

مغنى

مطوّل

مغنى

مطوّل

مختصر مطوّل

ازانکه انشاد کرده بود همین شعر را بعینه از برای خود خطبه شاعر بدون شنیدن این مباده انشعر را با بودن آن متفق با هم
خطبه لفظا و معنی وحرفا مُقِيمُ الظَّنِّ عِنْدَكَ وَالْأَمَانِي وَإِنْ قَلِقَتْ رِكَابِي فِي الْبِلَادِ وَلَا سَافَرْتُ
فِي الْآفَاقِ إِلَّا وَمِنْ جَدْوَاكَ رَاحِلَتِي وَزَادِي هما لابی تمام الطائی قوله مقیم الظن خبر مبتداء محذوف ای
انا والمقیم اسم فاعل من الاقامة ضد الارتحال والظن خلاف الیقین والمراد ظن الخیر والامانی جمع امنیة وهی بالنون والیاء
المشددة کاضحیة اسم لما یتمناه الانسان وقلقت بالقافین ثانیهما مکسورة ماض بمعنی اضطربت وترددت والرکاب ککتاب
الابل المرکوب والافاق جمع افق وهو بالفاء والقاف کعنق الناحیة والطرف والجدوی بالجیم والدال المهملة والواو کسکری العطا
والراحلة بالمهملتین ایضا الحمل لان ترحل من الناقة وغیرها والزاد طعام المسافر یعنی من برپای دارنده ام کمان نیک را در تو
خود را نزد تو واگرچه امدو شد کند شتر سواری من در شهرهای و سفر نکردم در اطراف عالم مگر آنکه از بخشش تو است
حیوان سواری من و توشه من ایضا قوله وَإِنِّي عَنْكَ بَعْدَ غَدٍ لَغَادٍ وَقَلْبِي عَنْ فِنَائِكَ غَيْرُ غَادِ مُحِبُّكَ
مَا انْتَجَعْتُ رِكَابِي وَضَيْفُكَ حَيْثُ كُنْتُ مِنَ الْبِلَادِ هما لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین الغد خلاف
الامس والغاد بالغین المعجمة والدال المهملة فاعل من غدا فلان ای ذهب الفناء بالفاء والنون والمد ککتاب ما امتد من جوانب
الدار وعاد بالمهملتین فاعل من عدی بمعنی جاوز ومحبک خبر مبتدء محذوف ای انا محبک وکذا ضیفک ای انا ضیفک وکلمة
ما بعد حیث زائدة وانتجعت بمعنی توجهت والرکاب ککتاب الابل المرکوب یعنی و بدرستیکه من از نزد تو بعد از فردای هر اینه
رونده ام وحال آنکه دل من از اطراف وفضای خانه تو غیر درگذرنده و دور شونده است و من دوست دارنده ام تو را هر مکان
که روی آورد شتر سواری من ومن مهمان توام در هر مکان که بوده باشم از شهرهای مطول فی الخاتمة شاهد در
شعر نمودن شاعر در شعر ثانی است معنی را از دو شعر شاعر اول بطریق سرقت فاحشه باعتبار متحد بودن دو شعر
با دو شعر اول بحسب وزن و قافیه مِكَرٍّ مِفَرٍّ مُقْبِلٍ مُدْبِرٍ مَعًا كَجُلْمُودِ صَخْرٍ حَطَّهُ السَّيْلُ مِنْ عَلِ
هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وهی احدی المعلقات السبعة قالها فی عنیزة ابنة عمه شرحبیل و یصف بالبیت
فرسه بسرعة التحریک شبهه بالجلمود الموصوف وقبله وَقَدْ أَغْتَدِي وَالطَّيْرُ فِي وُكُنَاتِهَا بِمُنْجَرِدٍ قَيْدِ
الْأَوَابِدِ هَيْكَلِ مِكَرٍّ مِفَرٍّ الخ كُمَيْتٍ يَزِلُّ اللِّبْدُ عَنْ حَالِ مَتْنِهِ كَمَا زَلَّتِ الصَّفْوَاءُ بِالْ
مُتَنَزِّلِ عَلَى الذَّبْلِ جَيَّاشٍ كَأَنَّ اهْتِزَامَهُ إِذَا جَاشَ فِيهِ حَمْيُهُ غَلْيُ مِرْجَلِ مِسَحٍّ إِذَا مَا السَّابِحَاتُ
عَلَى الْوَنَى أَثَرْنَ الْغُبَارَ بِالْكَدِيدِ الْمُرَكَّلِ يَزِلُّ الْغُلَامُ الْخِفُّ عَنْ صَهَوَاتِهِ وَيُلْوِي بِأَثْوَابِ
الْعَنِيفِ الْمُثَقَّلِ المکر بکسر المیم وفتح الکاف وتشدید الراء المهملة مفعل من الکر وهو ضد الفر وکذا مفر من الفر والمقبل اسم
فاعل من الاقبال وهو ضد الادبار والکاف للتشبیه والجلمود بالجیم والواو والدال المهملة کعصفور الحجر العظیم والصخر بالمهملتین بینهما
خاء معجمة کفلس الحجارة وحطه بالحاء والطاء المشددة المهملتین ماض من الحط وهو القاء الشیء من علو الی سفل قوله من عل
ای مکان عال یعنی که اینصفت ای اردان اسب بسیار حمله کننده است در مقام حمله کردن بر دشمن وبسیار گریزنده است در مقام
گریختن از دشمن و روی آورنده است و پشت کننده است با هم مثل سنگ بزرگی که بغلطاند و بیفکند او را سیل از مکان بلندی
نسبت سرازیری سیوطی فی الاضافة مغنی فی علی شاهد در معرب شدن عل است با عراب جر با تنوین باعتبار
قصد شده است از او تنکیر ای مکان غال غیر معین مِمَّنْ حَمَلْنَ بِهِ وَهُنَّ عَوَاقِدٌ حُبُكَ النِّطَاقِ فَشَبَّ
غَيْرَ مُهَبَّلِ وَمُبَرَّءٍ مِنْ كُلِّ غُبَّرِ حَيْضَةٍ وَفَسَادِ مُرْضِعَةٍ وَدَاءٍ مُعْضِلِ حَمَلَتْ بِهِ فِي لَيْلَةٍ
مَزْؤُودَةٍ كَرْهًا وَعَقْدُ نِطَاقِهَا لَمْ يُحْلَلِ الابیات من قصیدة لابی کبیر الهذلی واسمه عامر بن الحلیس او
ابن جمرة علی الخلاف یمدح بها تابط شرا فکان زوج امه فرای انه یکثر التردد عند امه فوقع فی دبیته فاراد قتله فلم یقدر علیه فمدحه
بالشجاعة وقبله وَلَقَدْ سَرَيْتُ عَلَى الظَّلَامِ بِمِغْشَمٍ جَلْدٍ مِنَ الْفِتْيَانِ غَيْرِ مُثَقَّلِ مِمَّنْ حَمَلْنَ
الخ فَأَتَتْ بِهِ حُوشَ الْفُؤَادِ مُبَطَّنًا سُهُدًا إِذَا مَا نَامَ لَيْلُ الْهَوْجَلِ قوله حملن من حملت المراة بالولد
الضمیر فیه للنساء المفهوم من المراد لعدم ذکره سابقا وفی به یرجع الی من الموصولة فی ممن والواو للحال والعواقد جمع عاقدة وهی
فاعلة من العقد بمعنی الشد والحبک بالحاء المهملة والموحدة کعنق جمع الحباک والحبیکة وهی کامیر وکسفینة هو جمع حبکة وهی الحبل
الذی تشد به المراة نطاقها والنطاق بالنون والطاء المهملة والقاف ککتاب شقة تلبسها المراة فتشد وسطها ثم ترسل الاعلی علی
الاسفل الی الرکبة والاسفل ینجر الی الارض وشب بالشین المعجمة وتشدید الموحدة ماض من الشباب وهو فعل الشباب والمهبل بتشدید
الموحدة اسم مفعول بمعنی کثیر اللحم یقال هبل اللحم اذا اکثر ورکب بعضه بعضا والمبرء بالموحدة والراء المهملة المشددة المفتوحة

والهمزة النفي المنزه والغبر بضم الغين المعجمة وفتح الموحدة المشددة والراء المهملة بقية الشيء وغبر الحيض اقيها والمرضعة بصيغة اسم الفاعل المرأة التي ترضع ولدها والداء العلة والمرض والمعضل بالعين المهملة والضاد المعجمة اسم فاعل من اعضله الداء اذا غلبه والمستتر في حملت لام تابط شرا والبارز في به له والمزؤدة اسم مفعول من زئد وهو بالزاء المعجمة والهمزة المكسورة والدال المهملة بمعنى ذعر اى خاف والكره كفلس اسم مصدر الاكراه يقال كره الشيء كرها وكراهة واكرهه اكراها اى ابا والعرب يزعمون ان المرأة اذا اكرهت على النكاح فحملت في انثى بولد كان الولد كيسا في الغاية شجاعا والعقد بالفتح الحبل ويحلل بالحاء المهملة مجهول من الحل وهو بالفتح ضد العقد وبمعنى الربط يعني كه اين صفت داشتن تابط شرا كه از جمله كسانى بود كه حامله و در او بچه شده بودند نا باو وحالانكه از زمان محكم بسته بودند بندها كمربند وشقه خود را پس جوانى كرد ان تابط شرا در حالتيكه كوشت بود بدن او پاك وپاكيزه بود از هر بقيه خون حيض نطفه او واز هر ناخوشى وفساد شير دهنده ومرادا نيست كه مادر او در وقتيكه شير ميداد او را حامله نبود وپاك بود از هر دردى كه غالب شونده است نا او را وحامله بود در او بچه شد شد انما در تابط شرا با او در شبى كه صاحب خوف وترس بود وترسيده شده بود از او در حالت ناخوشى وزور وحالانكه بند كمربند وشقه او كشوده نشده بود وتمامى اين صفات دلالت ميكند بر شجاع شدن فرزند **مغنى** في القاعدة الثالثة من باب الثامن **شاهد** در متضمن بودن حملت است معنى علقت را وهم چنين حملت معنى علقت را كه بمعنى در او بچه شده است باعتبار متعدى شدن ان دو بباء در واكر متضمن نبودند معنى علق را هر دو متعدى بنفس شوند **من اجلك يا التي تيمت قلبي وانت بخيلة بالوصل عني** لم يسم قائله قوله من اجلك متعلق بما سبق والخطاب فيه للمرأة وتيمت بالمثناة والياء المشددة مخاطبة من تيمه الحب اى عبده وذلله والواو للحال وانت مبتداء وبخيلة خبره وهي فعيلة من البخل ضد السخاء والوصل ضد الفراق يعني متحمل شدم ان امر را از جهة تو اى انچنان كسيكه مايل بخود كرد انيدى دل مرا وحالانكه تو بخل كننده بوصل خود از من جانب **شاهد** در دخول حرف نداء است در التي شذوذا نظر باجتماع دو اداة تعريف در يك اسم باعتبار انكه الف ولام او عوض از محذوف نيست واكر چه زائده است لازم او است **من القوم الرسول الله منهم لهم دانت رقاب بني معد** لم يسم قائله قوله من القوم خبر مبتدأ محذوف اى انا من القوم ودانت بالدال المهملة والنون ماض بمعنى خضعت وذلت والرقاب بالراء المهملة والقاف والموحدة ككتاب جمع رقبة وهي العنق وبني معد بفتح الميم والعين والدال المشددة المهملتين قبيلة معد بن عدنان وهو ابو العرب يعني من از قوم انچنانى هستم كه رسول خدا از ان قوم است كه از جهة تعظيم وشوكت ان قوم پست وذليل شده است كردنهاى قبيلة معد بن عدنان **سيوطي** في الموصول **مغني** في ال **شاهد** در وقوع جمله اسميه است صلة از براى الف ولام موصول كه الرسول الله منهم بوده باشد بجهة ضرورت **من ابن عشرون ما لنا من اتى لي** لم يسم قائله قوله اين للمكان وكذا انى بفتح الهمزة وتشديد النون وتمير عشرين محذوف اى بلا او شاة او غيره مثلا يعني از كجا است بيست شتر مثلا از براى ما از كجا است **مختصر** في الانشا **شاهد** در نظاير من جاره است قبل از انى در بيت بر سبيل تدريج **من راقب الناس لم يظفر بحاجته وفاز بالطيبات الفاتك اللهج** هو لبشار بن برد كلمة من موصولة وراقب بالراء المهملة والقاف والموحدة بمعنى خاف ويظفر بالظاء المعجمة والفاء المفتوحة والراء المهملة مضارع من الظفر وهو الفوز بالمطلوب والواو للحال وفاز بالفاء والزاء المعجمة ماض من الفوز وهو هنا بمعنى الظفر والطيبات جمع طيبة وهي المختارة من كل شيء والفاتك بالفاء والمثناة فاعل من الفتك بمعنى الجرءة والاقدام واللهج بالجيم ككتف الحريص بالشيء يعني كسيكه بترسد مردمان نميرسد بحاجت ومطلب خود وحالانكه رسيد است بمطلبهاى نيك خود مرد صاحب جرأة صاحب حرص **ايضا قوله من راقب الناس مات غما وفاز باللذة الجسور** هو لسلم بن عمرو الخاسر لقب به لانه باع قرانا واشترى بثمنه طنبورا او ديوان شعر قوله هما مفعول لاجله وهو بمعنى الحزن واللذة بفتح اللام وتشديد الذال المعجمة والجسور بالجيم والمهملتين كصبور القوى القلب المجترئ يعني كسيكه بترسد او است مرد مات امرده است از جهة اندوه وحالانكه رسيده است بخوشى مرد صاحب جرأت شجاع صاحب دل **مختصر** و **مطول** في الخاتمة **شاهد** در سرقت نمودن شاعر شعر ثانى است معنى وبعضى از كلمات شاعر شعر اول را ابودن شعر ثانى نيكوتر ومختصرتر از شعر اول **من شروط الصبوح في المهرجان خفة الشرب مع خلو المكان** هو لابن الحجاج البغدادي الصبوح بالمهملة بينهما موحدة كصبور الشرب وقت النهار وقت الصبح والمهرجان بالراء المهملة والجيم والنون كاصفهان اسم عيد من اعياد الفرس والخفة بالكسر ضد الثقل والشرب كتحر جمع شارب اى خفتهم على القلب ومع بسكون العين لغة في فتحها قوله خلو المكان اى من الاجانب يعني از جمله شرطهاى اشاميدن شراب در وقت صبح در روز عيد مهرجان سبكى دل اشامند كان

مغني | سيوطي مغني | مختصر | بترساند | مختصر مطول

باخالی بودن مکانیکه دران شراب می کنند از اغیار و بیگانه مطول فی السجع من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از
قبیل تصریع کامل باعتبار انکه صحیح است نهادن هر یک از دو مصراع ان بجای دیگری من صد عن نیرانها فانا ابن
قیس لا براح هو من قصیدة لسعد بن مالک ابن ضبیعة بن قیس بن ثعلبة جد طرفة بن العبد البکری الشاعر و اولها
یا بؤس للحرب التی وضعت اراهط فاستراحوا والحرب لا یبقی لجاحمها التخیل والمراح الا الفتی
الصبار فی النجدات والفرس الوقاح والنثرة الحصداء والبیض المکلل والرماح والتساقط
الاوشاظ والذنبات اذ جهد الفضاح والکر بعد الفر اذ کره التقدم والنطاح کشفت
لهم عن ساقها وبدا من الشر الصراح فالهم بیضات الخدور هناک لا النعم المراح
بئس الخلائف بعدنا اولاد یشکر واللقاح من صد عن الخ وهما لموت غائبنا فلا اقصر
ولا عنه جماح وکانما ورد المنیة عندنا ماء وراح صبرا بنی قیس لها حتی تریحوا او
تراح ان الموائل خوفها بعنائه الاجل المناح هیهات حال الموت دون الفوت و
انتضی لسلاح یا لیلة طالت علی تفجعا کمنی الصباح کیف الحیوة اذا اخلت منا
الظواهر والبطاح بست کلمة من شرطیة وصد بالمهملتین بمعنی اعرض والنیران بالکسر جمع نار والضمیر فیها للحرب
المذکورة فی اول القصیدة وقیس اسم جد ابی الشاعر والبراح بالموحدة تحت والراء والحاء المهملتین کسحاب الزوال یعنی هر
کس که روی بگرداند از اتشهای جنگ پس من پسر قیس هستم که نیست زوالی از برای من و خود جنگ میکنم به تنهائی سیوطی
وجامی فی ما و لا المشبهتین بلیس مغنی فی لا وفی حذف الخبر من باب الخامس شاهد در حذف خبر لا است
بجهة ضرورت و عمل کردن او نوع عمل لیس ای لا براح لی ای لیس لی براح من صدیق او اخی ثقة او عدو
شاحط دارا هو من ابیات لعدی بن زید بن حمار التمیمی یعاتب بها النعمان بن المنذر و قبله انی دعیت
الخطوب فنی فوجدت العیش اطوارا لیس یغنی عیشه احدا لا یلاقی فیه امعارا
قوله من صدیق بیان لقوله امعارا و هو جمع معر بالمهملتین ککتف البخیل القلیل الخیر والصدیق کامیر الحبیب و روی
هو مکانه والثقة بالکسر الاعتماد والعدو الخصم والشاحط بالشین المعجمة والحاء والطاء المهملتین صفة مشبهة بصیغة الفاعل
من الشحط بمعنی البعد و البعد ای بعید الدار یعنی ملاقات میکند در زندگانی خود بخیلهای که خیر برا از دوست یا برادر صاحب
اعتماد یا دشمنی که دور است خانه او مغنی فیما افترق فیه اسم الفاعل والصفة المشبهة من باب الرابع شاهد در شاحط است
که صفة مشبهة است بر وزن فاعل امده است و بجای شده است بر فعل خود چرا که شحط است منع البقاء تقلب الشمس
وطلوعها من حیث لا تمسی وطلوعها حمراء صافیة وغروبها صفراء کالورس تجری
علی کبد السماء کما تجری حمام الموت فی النفس الیوم اعلم ما یجئ به ومضی
بفضل قضائه امس الابیات لروح بن زنباع و قیل لغیره قوله منع ماض من المنع والبقاء مفعوله و هو
ضد الفناء وتقلب الشمس فاعله و هو بمعنی التحول ای الطلوع والغروب تمسی بالسین المهملة والیاء مضارع من امسی فلان اذا
دخل فی المساء و هو ضد الصباح والحمراء مؤنث احمر و هو افعل من الحمرة و هی لون معروف والصافیة فاعلة من الصفاء بمعنی الجلاء
و هو ضد الکدر والورس بالواو والراء والسین المهملة کفلس نبات کالسمسم لیس الا بالیمن یزرع فیبقی عشرین سنة و تجری بالجیم والراء
المهملة والیاء مضارع بمعنی تسری وکبد السماء وسطه والحمام بالحاء المهملة ککتاب قضاء الموت والیوم منصوب علی الظرف و اعلم متکلم
من العلم و هو خلاف الجهل و ما موصولة فی محل النصب علی انه مفعول اعلم ومضی ماض بمعنی خلا والقضاء الحکم یعنی منع کرده
است باقی بودن در دنیا را احوالی بحالی شدن خورشید بواسطه طلوع و غروب و طلوع کردن ان خورشید از مکانی که تا
در شام نمیشود خورشید که در ان مکان باشد و ان خورشید در وقت طلوع کردن سرخ رنگ و صاف است و در وقت غروب کردن
او زرد رنگ است مثل ورس و راه میرود در میان اسمان هم چنانکه راه میرود باید قضا مرکب در نفس و دوام و زمیدانم ان چیزی را
که میاورد امروز ان چیز را و گذشت بفضل حکم خدا و ندر و زگذشته قطر فی الکلمة شاهد در امس است که فاعل است از
برای مضی و مبنی است بر کسر بنا بر لغة اهل حجاز من لا یزال شاکرا علی المعة فهو حر بعیشة ذات
سعة لم یسم قائله قوله شاکرا فاعل من الشکر والمعه ای الذی معه من النعمة والعزة و حر بفتح الحاء و کسر الراء مع التنوین المهملتین
بمعنی حقیق و جدیر والعیشة بالکسر التعیش والسعة بالسین والعین المهملتین المفتوحتین والهاء خلاف الضیق یعنی کسی که
همیشه شکر کننده است خدا وند را بر انچنان چیزیکه با او است از نعمت و عزت پس انکس سزاوار است بزندگانی کردن صاحب وسعت

وکشاد کی مغنی فی ال شاهد در دخول الف لام موصول است بر ظرف که منع بوده باشد و بودن آن ظرف صله از برای ال
ای الذی معرمن لد شولا فالی اتلائها لم یسم قائله قوله لد بفتح اللام وضم الدال المهملة لغة فی لدی و الشول بفتح
الشین المعجمة وسکون الواو مصدر شالت الناقة بذنبها شولا وشولانا ای رفعته للضراب ای من لدکانت شولا او شالت شولا
او هو جمع شائلة علی غیر قیاس وهی الناقة التی اتی علیها من حملها او وضعها سبعة اشهر فجف لبنها وانکمش ضرعها و هو بلا تنوین
واصله کحمراء وقصر للضرورة والاتلاء بالمثناة والمد مصدر اتلت الناقة اذا اتلاها ولدها ای تبعها فهی متلیة وولدها تلو والضمیر
فیه للناقة یعنی از زمانیکه بود آن شتر ماده که خشکیده بود شیر او و گذشته بود از آبستنی او هفت ماه پس تا زمان بعقب انداختن
او بچه خود را و زاییدن او و این زمانی است که در جاهلیت فرض میدادند سیکد بیکر چیز برادر اینظرف مدت و میخواندند این شعر را
تا آنکه مثل گردید در میان ایشان سیوطی فی افعال الناقصة شاهد در حذف کانت است بعد از لد که لغتی است در لدی
تا آنکه اضافه شده بود باشد لد بجملهٔ فعلیه محذوفه واسم کانت در او مستتر است که راجع است بناقه و شولا خبر او است مغنی فی الجملة المضاف
الیها من باب الثانی شاهد در حذف آن است قبل از کانت محذوفه بنا بر مذهب سیبویه ای من لدان کانت شولا تا آنکه لفظ
لد اضافه نشده باشد بجملهٔ فعلیه و اگر قائل بود باضافه شدن او بجملهٔ فعلیه من لدکانت تقدیر میکرد بدون ذکر آن پیش از کانت
منا الذی هو ما ان طر شاربه والعانسون ومنا المرد والشیب هو من ابیات لابی قیس بن رفاعة
الانصاری و اسمه دینار کلمة ما بمعنی حین وان مصدریة وطر بالطاء والراء المشددة المهملتین ماض بمعنی نبت والعانسون جمع
عانس وهو بالمهملتین بینهما نون من بلغ حد التزویج ولم یتزوج ذکرا کان ام انثی والمرد بالراء والدال المهملتین کقفل جمع امرد وهو الذی
لا شعر فیه فی وجهه والشیب بالکسر جمع اشیب علی غیر قیاس وهو کاحمد الذی ابیض شعره یعنی بعضی از ما جماعت آنچنان کسی است که او
زمان روییدن شارب وی است و آنچنان کسانی هستند که وقت دامادی و عروسی ایشان شده است و هنوز داماد و عروس نشده
اند و بعضی از ما جماعت بدون ریش هستند و بعضی پیر و صاحب موی سفید هستند مغنی فی ما شاهد در وقوع لفظ
ما است قبل از ان مصدریه اسم و بمعنی حین ای حین طر شاربه من یعن بالحمد لا ینطق بما سفه ولا یحد
عن سبیل الحلم والکرم لم یسم قائله کلمة من موصولة و یعن بالعین المهملة والنون مجهول مضارع من عنا الامر یعنیه عنا
اذا اهمه والحمد الشکر و قضاء الحق و ینطق مضارع من النطق بمعنی التکلم وما فی بما موصولة والسفه بالسین المهملة والفاء کفرس الهزل و
الفاحش و یحد بفتح المضارعة وکسر الحاء وسکون الدال المهملتین مجزوم یحید هو مضارع حاد عن الطریق ای مال عنه والحلم بکسر الحاء
المهملة العقل والاناة وکسر الحاء وسکون الدال المهملتین الکرم کفرس السخاء والجود یعنی کسیکه همت گماشته میشود و مردم قصد و همت
میکنند بستایش کردن او سخن نمیگوید با آنچنان سخنی که آن باطل و بیهوده است و میل نمیکند از طریقهٔ عقل و حوصله و بخشش مال یعنی
باید این دو کار را بکند سیوطی فی الموصول شاهد در حذف صدر صله ما موصوله است با وجود آنکه طول نکشیده است صله
او بجهة ضرورت ای بما هو سفه من یفعل الحسنات الله یشکرها والشر بالشر عند الله مثلان هو من
ابیات لعبد الرحمن بن حسان بن ثابت الانصاری و نسبه بعضهم الی کعب بن مالک الانصاری و قبله ان یسلم المرء من قتل
ومن هرم للذة العیش افناه الجدیدان فانما هذه الدنیا و زینتها کالزاد لا بد یوما انه فانی
کلمة من شرطیة والحسنات بفتحتین جمع حسنة وهی نقیض السیئة و یشکرها بمعنی یثیبها و یضاعفها والباء فی بالشر للمقابلة او للمصاحبة
او للسببیة قوله عند الله مثلان ای فی المجازاة اراد ان الشر الصادر عن العبد الشر الذی جزاؤه مثله ولعله اراد بقوله تعالی من جاء بالحسنة
فله عشر امثالها ومن جاء بالسیئة فلا یجزی الا مثلها اورد بیانا مکان مثلان وهو بمعناه یعنی هر کس بکند کارهای نیک را پس خدا
جزای میدهد او را چندین مقابل آن نیکیهای مضاعف میکند آنها را و جزای بدی در مقابل بدی با بدی با سبب بدی نزد
خداوند مساوی است و مثل یکدیگر است سیوطی فی عوامل الجزم مغنی فی اما و الفاء وفی اللام وفی الجملة الواقعة جوابا للشرط جازم من
باب الثانی وفی حذف فاء الجواب فی حذف جملة جواب الشرط من باب الخامس شاهد در وقوع جملهٔ اسمیه الله یشکرها است
جزا از برای من شرطیه بحذف فاء از سر او بجهة ضرورت ای فالله یشکرها مغنی فی ستة وفی الامور التی یکتسبها الاسم بالاضافة
من باب الرابع شاهد در لفظ مثل است که چون بصیغهٔ تثنیه آمده است در مثلان مستغنی شده است از اضافه شدن
من یک ذا بت فهذا بتی مقیظ مصیف مشتی هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التمیمی کلمة من شرطیة و
البت بفتح الموحدة وتشدید المثناة فی الموضعین الطیلسان من خز ونحوه والکساء الغلیظ المربع والمقیظ بتشدید الیاء اسم فاعل ای
یکفینی من القیظ وهو شدة الحر وکذا المصیف والمشتی بصیغة ای یکفینی للصیف والشتاء یعنی هر کس که بوده باشد صاحب طیلسان
از خز یا گلیم درشت پس این است طیلسان من که نگاه دارنده است مرا از شدت گرمی تابستان و از گرمی مطلق تابستان و از سرمای زمستان

سوی هی فی المبتدا شاهد در نکر خبر مها متعدد داشته از برای یک مبتدا که هذا بوده باشد من یلق یوما علی علاته هرما
یلق السماحة منه والندی خلقا هو من ابیات لزهیر بن ابی سلمی المزنی یمدح بها هرم بن سنان المری کلمة من شرطیة
و یلق بالقاف مضارع لقیه ای ادرکه و علی بمعنی فی والعلات بکسر العین المهملة واللام المشددة جمع علة بالکسر وهو هنا الامر الذی
یشغل صاحبه هرم بالراء المهملة ککتف هو هرم بن سنان المری ممدوح الشاعر والسماحة بالمهملتین المفتوحتین الکرم والندی بالنون
والدال المهملة کفتی الجود والخلق بالخاء المعجمة والقاف کعنق جمع خلیقة وهی کسفینة الطبیعة یعنی هر کس که ملاقات کند و بیابد در
روزی در بعضی از شغلهای خود هرم بن سنان را یافته است جوانمردی و کرامت و بخشش را طبیعتهای چند در آن هرم مطول
فی اخر علم البدیع شاهد در بودن لف بدایت در بیت باعتبار انکه شاعر معلق کرده است کلمه یلق را در مصراع اول هرم
پس معلق است بعینه بمعنی دیگر در مصراع ثانی تسماحت موته ندوم لکل هول وهل کل موده ندوم هو من ابیات
للقاضی الارجانی وقبله احب المرء ظاهره جمیل لصاحبه و باطنه سلیم المودة المحبة والضمیر فیه الحی یرجع الی المرء
المذکور فیما قبله وندوم من الدوام وهو بقاء الابد والهول بالواو کفلس الفزع والخوف وهل للاستفهام الانکاری والتنوین فی کل
للعوض ای هل کل صدیق یعنی وا این صفت داشته باشد امید که دوستی او همیشکی باشد از برای هر ترس و فزعی و ایا هر دوستی
دوستی او همیشکی است مختصر و مطول فی القلب من علم البدیع شاهد در قلب بودن مجموع هر یک از دو مصراع این بیت
است از مجموع کلمات مصراع دیگران مودعا حبابک بالفرقة غد هو مطلع قصیدة لابی مقاتل الضریر الاعمی یمدح
بها الداعی العلوی والموعد کمجلس اسم زمان من الوعد والاحباب جمع حبیب هو الصدیق والخطاب فیه للداعی والفرقة کحرقة البعد
والهجر والغد خلاف الامس یعنی زمان وعده دوستان تو بجدائی در فردا است مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد
در فتح ابتداء نمودن شاعر است باین شعر در قصید خود در مقام تطیر و فال بد زدن بان باعتبار ذکر کردن او لفظ الفرقة را
در ان مها الوحش الا ان هاتا اوانس قنا الخط الا ان تلک ذوابل هو لابی تمام الطائی قوله مها الوحش
خبر مبتدا محذوف ای هن والمها کالعصا جمع مهاة وهی کقناة بقرة الوحشیة قوله هاتا ای تلک النساء والاوانس جمع انسة وهی فاعلة
من الانس ضد الوحشة والقنا بالقاف والنون جمع قناة وهی الرمح والخط بفتح الخاء المعجمة وتشدید الطاء المهملة موضع بالبحرین
ینسب الیه الرماح وتلک اشارة الی القناة والذوابل جمع ذابل وهو بالذال المعجمة والموحدة الرمح الدقیق وهو ماخوذ من ذبل
النبات اذا ذهبت طراوته و رونقه یعنی انجماعت زنان چون گاوهای وحشی هستند در فراخی چشم مگر اینکه بدرستیکه این
زنان انس گیرندگان هستند بتو و ایشان مثل نیزهای خطی هستند در راستی و بلندی قامت مگر اینکه بدرستیکه این نیزهای
باریک و چرکن هستند و ان زنان چاق و پاکیزه اند مختصر و مطول فی المماثلة من علم البدیع شاهد در بودن مماثله
است در بیت بحسب وزن در اوانس و ذوابل و همچنین در سایر کلمات مصراع ثانی نسبت بکلمات مقابل ان در مصراع اول
مگر لفظ هاتا و تلک مهلا اعاذل قد جربت من خلقی انی اجود لاقوام وان ضنوا المسیم قائله قوله مهلا
نصب علی المصدر ای امهل مهلا والهمزة للنداء وعاذل مرخم عاذلة وهی بالعین المهملة والذال المعجمة فاعلة من العذل بمعنی اللوم وجربت مخاطبة
من التجربة والخلق بالخاء المعجمة والقاف کعنق جمع خلیقة وهی کسفینة الطبیعة واجود بالجیم والدال المهملة متکلم من الجود بمعنی العطاء
والاقوام جمع قوم وضنوا بالضاد المعجمة والنون ماض من الضن بمعنی البخل یعنی واگذار واگذار ای سرزنش کننده ای زن
سرزنش کننده و بتحقیق که تجربه کرده را از مودة طبیعتهای من اینکه بدرستیکه من بخشم مال خود را باقوام و جماعتی چند و اگر چه بخل
کنند ایشان ببخشیدن مال خود بفقرا نصر یف فی المضاعف نظام فی الادغام شاهد در عدم ادغام نون اسم
ضنوا بجهة ضرورت و حال انکه قیاس در ان ضنوا بطریق ادغام است مهما لی اللیلة مهما لیه اودی بنعلی و سربالیه
و هو مطلع ابیات لعمرو بن ملقط الطائی یهجو بها اوس بن حجر الطائی و بعده الا انک قد یکفیک بغی الفتی و دره ان
ترکض العالیه بطعنة مجرب لها عاند کالماء من غالیة الجابیه یا اوس لو نالتک ارماحنا کنت کمن تهوی
به الهاویه الفیتا عیناک عند القفا اولی فاولی لک ذا واقیه کلمة مهما استفهامیة زمانیة وهو مبتدا ولی خبره وقیل
اسم فعل بمعنی کفف وما استفهام واللیلة منصوب علی الظرف والهاء فی لیه مکت واودی بالواو والدال المهملة ماض بمعنی هلک
فقد و بنعلی فاعله والباء فیه زائدة ونعلی تثنیة نعل مضافا الی یاء المتکلم فیه مکت یعنی چه زمان از برای من است که مفقود شده
نعل و پیراهن من مغنی فی الباء شاهد در زیاد شدن باء است در فاعل اودی که بنعلی بوده باشد بجهة ضرورت
محسن فی النوع الثالث عشر مغنی فی مهما شاهد در وقوع مهما است اسم استفهام و از برای زمان و مهما تأنی تاکید از برای
باب لنون بعده الالف نادا هم صارخ من بعد ما دفنوا این الاساور والتیجان والحلل

والحلل هو من ابيات للصاحب والكاظم عليهما السلام انشدها بديهة في مجلس من جمع عنده الشعراء اولها باتوا على قلل الاجبال تحرسهم غلب الرجال فلم ينفعهم القلل واستنزلوا بعد عز من معاقلهم الى مقابرهم يا بئس ما نزلوا ناداهم الخ اين الوجوه التي كانت محجبة من دونها تضرب الاستار والكلل الضمير في ناداهم يرجع الى الاموات والصارخ بالصاد والراء المهملتين والخاء المعجمة فاعل من الصراخ وهو كغراب الصوت او شديده وكلمة ما زائدة ودفنوا مجهول من الدفن والاساور بالمهملتين بينهما واو جمع سوار وهو ككتاب كغراب يكون في اليد بمنزلة الخلخال من الرجل والتيجان بالمثناة والياء والجيم والنون كعمران جمع تاج معروف والحلل بالحاء المهملة كصرد جمع حلة وهي بالضم ازار ورداء او غيره يعني ندا ميكند ايشانرا ندا كننده بعد از انكه دفن كرده ميشوند كه كجا است دستبرنجها و تاجها و جامها رنكين شما محسن في النوع السابع شاهد دوم اينست كه از براى استغنا اورده در اين بيت نام الخلي فما احس رقادي والهم محتضر لدى وسادي من غير ما سقم ولكن شفني هم اراه فقد اصاب فؤادي هما مطلع قصيدة للاسود بن يعفر بن عبد القيس بن نهشل التميمي قوله نام ماض من النوم خلاف اليقظة والخلي بفتح الخاء المعجمة وكسر اللام وتشديد الياء الخالي من الهم وما نافية واحس بضم الهمزة وبالمهملتين متكلم من احسست الشيء اي وجدت حسه والرقاد بالراء والدال المهملتين بينهما قاف كغراب النوم والهم والحزن قوله محتضر بصيغة اسم الفاعل بمعنى حاضر ولدى بمعنى عندي والوساد بالواو والسين والدال المهملتين ككتاب المخدة والسقم بالسين المهملة والقاف كقفل المرض وشفني بالشين المعجمة والفاء المشددة ونون الوقاية ماض بمعنى هزلني واراه متكلم من الرؤية واصاب ماض من الاصابة بمعنى الوصول والفؤاد كغراب القلب يعني خواب كرده است شخص خالى از اندوه پس احساس نميكنم و نميبايم خواب كردن خود را و حال انكه اندوه حاضر است نزد من بمنزلهٔ بالش و متكاى من است از غير بيمارى كه در من ظاهر باشد لكن لاغر و ضعيف كرده است مرا اندوهى كه مى بينم انرا بتحقيق كه رسيده است دل مرا مغني في ما شاهد در زياد شدن لفظ ما است بعد از اسم جاره كه لفظ غير بوده باشد و قبل از مجرور او كه سقم است اى من غير سقم نبئت اخوالي بني يزيد ظلما علينا لهم فديد هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمي قوله نبئت مجهول بمعنى اخبرت يقتضي ثلثة مفاعيل الاول التاء والثاني اخوالي وهو جمع خال وبني يزيد بدل منه او بيان له وهو قبيلة والثالث لهم فديد وهو بالفاء والدال المهملتين كامير مصدر بمعنى الصياح وظلما انتصب على انه مفعول لاجله والعامل فيه معنى الجملة الظرفية اى نادين اى صائحين لاجل ظلمهم علينا او على الحال اى ظالمين علينا يقول ان ظلمهم علينا اشتهر وظهر شانه كانه يصيح في افاق الدنيا ويأكل على نفسه يعني خبر داده شدم من خالوهاى خود را كه بني يزيد اند از براى ايشان است صيحه زدن بجهة ظلم كننده اند بر ما مغني في حذف الموصوف من باب الخامس مطول في الايجاز والاطناب والمساواة شاهد در يزيد است كه علم است و محكى است منقول است از يزيد فعل مضارع زاد و دال او مضموم است در اينجا همين اعتبا نبئت زرعة والسفاهة كاسمها يهدي الى غرائب الاشعار هو من قصيدة للنابغة الذبياني واسمه زياد بن معوية يهجو بها زرعة بن عمرو بن خويلد بعد ما ياشعا قوله نبئت مجهول بمعنى اخبرت والتاء مفعول اوله وزرعة مفعول ثانيه وهو بالزاء المعجمة والراء والعين المهملتين كغرفة هو ابن عمرو بن خويلد والواو للحال والسفاهة مبتدأ وهو بالسين المهملة والفاء كسماحة خفة الجهل وكاسمها خبره والجملة معترضة بين مفعول الثاني والثالث وهو جملة يهدى الخ وهو مضارع من اهدى اى ارسل اليه هدية واراد بغرائب الاشعار الاشعار الغريبة المتضمنة هجوه التي هجاه بها يعني خبر داده شدم زرعه پسر عمرو و حال انكه سفاهت يعني نادانى مثل اسم او كرديده است از بس كه نادان است كه هديه ميفرستد بسوى من شعرهاى غريبى چند را كه متضمن است هجو مرا سيوطي في علم وراى شاهد در نبئت مجهول است كه نصب داده سه مفعول را اول تا نائب فاعل دوم زرعه سيم جملهٔ يهدى الى الخ نتج الربيع محاسنا القحها غر السحائب لم يسم قائله قوله نتج بالنون والمثناة والجيم مجهول من نتج فلان اى صار ذا ولد والربيع احد الفصول الاربعة واراد به هنا الكلاء والمحاسن جمع حسن بالضم على غير قياس والقحن بالقاف والحاء المهملة ماض من القحت الرياح الشجر والغر بضم الغين المعجمة وتشديد الراء المهملة جمع غراء بمعنى البيضاء والسحائب جمع سحابة وهي بالفتح الغيم يعني صاحب بچه شده است كياها چيزهای نيكوئى را آبستن كرده است اورا ابرهاى سفيد سيوطي في باب الفاعل شاهد در جمع اوردن فعل است كه القحنها بوده باشد از براى فاعل جمع ظاهر كه غر السحائب است بر خلاف قياس نجوت وقد بل المرادي سيفه من ابن ابي شيخ الاباطح طالب هو لمعاوية بن ابي سفيان عليهما اللعنة قاله حين اتفق ثلثة من الخوارج ان يقتل كل واحد منهم من علي بن ابي طالب ع وعمرو بن العاص ومعوية فسلم الاثنان وقتل علي ع قوله نجوت بالنون والجيم متكلم من النجاة بمعنى الخلاص اى نجوت من القتل والواو للحال وبل بالموحدة واللام المشددة ماض من البلل بمعنى النداوة والمرادي نسبة الى مراد بن مالك بن زيد وهو بالمهملتين كغراب ابو قبيلة من اليمن واراد به عبد الرحمن بن ملجم لعنه الله قاتل امير المؤمنين ع ومن ابن مجذ

المضاف ای من دم ابن وارادبالشیخ السید والاباطح جمع بطح وهو بالموحدة والمهملتین کاحمد اراد به مکة والمدینة ونواحیهما زادهما الله
شرفا یعنی نجات یافتم وخلاص شدم از کشته شدن ولهذا انکه بتحقیق که ترکرده بود ابن ملجم مرادی لعنه الله شمشیر خود را از خون
پسر ابی طالب که اینصفت داردکه بزرگ مکه ومدینه است سیوطی فی باب الاضافة شاهد در فاصله شدن نعت است که شیخ
الاباطح بوده باشد میانه مضاف الیه که ابی طالب است بجهة ضرورت نحن الاولی فاجمع جموعك ثم وجههم الینا
هو من قصیدة لعبید بن الابرص یخاطب بها امرء القیس بن حجر بن عمرو الکندی واولها یا ذا المخوفنا بقتل ابیه اذ
لالا وحینا ازعمت انك قد قتلت سراتنا کذبا ومینا لولا علی حجر بن قطام تبکی لا علینا
اما اذا اغض الثقاف براس صعدتنا لوینا تحمی حقیقتنا وبعض القوم یسقط بین
بینا هلا سالت جموع کندة اذ تولوا این اینا قوله نحن مبتدأ والاولی بمعنی الذین خبره وصلته محذوف
ای نحن الذین عرفوا بالشجاعة وجمعنا جموعنا فاجمع انت جموعك ایضا والجموع بالضم الجیش قوله ثم وجههم الینا بصیغة الامر ای
اجعل وجههم نحونا یعنی ما اینچنان کسانی هستیم که شناخته شده ایم بشجاعت وجمع کرده ایم جمعیت ولشکر خود را پس جمع بکن
تو ای امرء القیس جمعیت ولشکر خود را پس بگردان روی لشکر خود را بجانب ما تا انکه جنگ کنیم وببینیم که کدام غالب میشویم مغنی
فی اذ وفی حذف الصلة من باب الخامس شاهد در حذف صلة الاولی است بجهة قرینه ای نحن الذین عرفوا بالشجاعة نحن
الذین صبحوا صباحا یوم النخیل غارة ملحاحا هو من ابیات لابی حرب الاعلم الجاهلی العقیلی وقیل لغیره
وقبله نحن قتلنا الملك الجحاجحا دهرا فنبجنا به انواحا نحن بنو خویلد صراحا لا کذب
الیوم ولا مزاحا ولا دبارا اودما مفاحا ولم ندع لسارح مراحا نحن اللذون الخ
مذحج فاجتحنا هم اجتیاحا قوله نحن مبتداء واللذون خبره وصبحوا ماض ای اتیناهم فی وقت الصبح وصباحا
منصوب علی الظرف ومفعول صبحوا فی قوله بعد مذحج وهو بالذال المعجمة والحاء المهملة والمیم کمجلس موضع والنخیل بالنون و
الخاء المعجمة والیاء کزبیر موضع بالشام وغارة مفعول لاجله وهی اسم للاغارة وهی دفع الخیل علی العدو والملحاح بالحاء المهملة
کمسواك من الح السائل اذا اصر والمراد هنا الغارة الشدیدة اللازمة یعنی ما جماعت سواران اینچنان کسانی هستیم که امدیم
در وقت صبح در روز جنگی که در نخیل واقع شد بجهة غارت کردنی که سخت بود واصرار داشتیم بران مذحج را سیوطی
فی الموصول مغنی فی الجملة الصلة من باب الثانی شاهد در اللذون است که جمع مذکر سالم الذی است وخبر است
از برای مبتداء که نحن بوده باشد ودر حالت رفع بوده واصله است از برای جملهٔ صلهٔ او محل اعرابی نیست باعتبار بودن او با موصول
در حکم دو کلمه مختصر ومطول فی احوال المسند الیه شاهد در نحن اللذون است که ابتدا ضمیر متکلم اورده
شاعر پس تغبیر کرده است از معنی او ثانیا بضمیر غائب در صبحوا واین از قبیل التفات از تکلم بغیبت نکرفته اند بجهة جریان او بر
طریقه واسلوب شایع نحن او انتم الاولی الفوا الحق فبعدا للمبطلین وسحقا لم یسم قائله اول المصراع
الثانی الفانا لثانیة من الحق قوله الفوا بالفاء ماض من الالفاء بمعنی وجده والحق خلاف الباطل قوله فبعدا کلمة یقال
عند الدعاء کثیرا وهو مصدر ضد القرب یقال بعدا له ای ابعده الله من الخیر وهو بمعنی البعد بفتحتین بمعنی الهلاك
وبمعنی السحق وهو بالمهملتین والقاف کقفل یعنی ما جماعت یا شما جماعت اینچنان کسانی هستیم که یافته ایم حق را پس دوری
از حق خیر وهلاکت ثابت باد از برای جماعتیکه باطل کارند بر خلاف طریقهٔ حق هستند مغنی فی او شاهد در او است
که از برای ابهام یکی از دو امر امده است بر سبیل عدم تعیین نحن بنات طارق نمشی علی النمارق هو من ابیات هند
بنت عتبة بن ربیعة ام معاویة لعنهم الله قالتها فی یوم احد تحرض بها المشرکین علی قتال رسول الله وبعده المسك
فی المفارق والدر فی المخانق ان تقبلوا نعانق ونفرش النمارق او تدبروا نفارق
فراق غیر وامق قوله نحن مبتداء وبنات نصب علی الاختصاص ای نخص بنات طارق وهو بالطاء والراء المهملة
والقاف فاعل من الطروق وهو بالضم کل صوت ونغمة من العود ونحوه وایضا الطارق کوکب الصبح ولعله المراد هنا وتمشی
متکلم من المشی وهو خبر نحن والنمارق جمع نمرقة وهی بالنون والراء المهملة والقاف کمصنعة البساط والمتکا الصغیر والثوب و
الطنفسة فوق الرحل والمراد هنا البساط یعنی ما جماعة خصوصا دختران نغمه کننده یا ستاره کان صبح راه میرویم بر فرشها
مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثامن شاهد در وقوع جملهٔ اختصاص است که بنات طارق بوده باشد معترضه
میانه مبتداء که نحن است وخبر او که نمشی بوده باشد نحن بنو ضبة اصحاب الفلج نضرب بالسیف
ونرجو بالفرج لم یسم قائله قوله بنو ضبة بفتح الضاد المعجمة وتشدید الموحدة والهاء ابو قبیلة وهو ابن اد عم تمیم

مغنی

مغنی

سیوطی

مختصر

مطول

مغنی

مغنی

مرد الفلج بالفاء والجيم كفرس اصله كفلس حركت لامه للضرورة وهو بمعنى الظفر والفوز ونرجو متكلم من الرجاء ضد اليأس والفرج بالفاء والراء المهملة والجيم كفرس مصدر فرج الله الغم اى كشفه **يعني** ما قبيله بنو ضبة اصحاب ظفر و متكا بي هستيم كه منزنيم بشمشير كردن دشمنان او اميد داريم كشايش و بر طرف شدن اندوه را **مغني** في الباء **شاهد** در زيادت شدن باء جاره در مفعول نرجو كه بالفرج بوده باشد بجهة ضرورت

نحن بغرس الودي اعلمنا منا بركض الجياد في السدف

هو من ابيات لسعد القرقرة وقيل هو لقيس بن الخطيم بن عدي الاوسي الانصاري وبعده

يا لهف نفسي وكيف الطعن مستمسكا والبدان في العرف قد كنت ادركته فادركني للصيد عرف من معشر عشف

قوله نحن مبتدأ واعلمنا خبره وهو افعل من العلم نقيض الجهل والغرس بالغين المعجمة والراء والسين المهملتين كفلس اثبات الشجر في الارض والودي بفتح الواو وكسر الدال المهملة وتشديد الياء جمع ودية وهي كبعية النخلة الصغيرة والركض بالراء المهملة والضاد المعجمة كفلس ترغيب الفرس للعدو والجياد بالجيم والياء والدال المهملة ككتاب جمع جواد وهو بالفتح النجيب من الخيل والسدف بالسين والدال المهملتين والفاء كفرس الصبح وقت اختلاط الظلمة والضوء **يعني** ما جماعت بنشانيدن درختهاى كوچك در زمين دانائى تريم از خود ما بترغيب نمودن دويدن اسبهاى نجيب را در وقت صبح كه روشنائى وتاريكى بهم مخلوط باشد **مغني** في الظرف من باب الثالث **شاهد** در بودن ضمير متكلم مع الغير در اعلمنا امر فوع وتاكيد از براى فاعل ودو نايب از نحن بنا بر قول ابو الفتح تا انكه لازم نيايد جمع شدن در افعل تفضيل بمن واضافه وبعضى توجيه كرده اند از اينكه او منادى است مضاف او در نيت مطروح است اى يا اعلم منا بحذف اعلم ديگر قبل از او

نحن بما عندنا وانت بما عندك راض والرأى مختلف

هو من ابيات لعمرو بن امرء القيس الانصاري او لقيس بن الخطيم بن عدي الاوسي الانصاري على الخلاف وقبله

الحافظوا عورة العشيرة لا ياتيهم من ورائهم نطف واننا دون ما يسومهم الاعداء من ضيم خطة نكف نحن بما الخ نحن المكيون حيث يحمد بنا المكث ونحن الصالت الانف

اول المصراع الثاني الدال من عندك والخطاب في انت لمالك وهو اسم رجل وراض اسم فاعل من الرضا ضد السخط والواو للحال والرأي الاعتقاد والمختلف اسم فاعل من الاختلاف ضد الاتفاق اى نحن نطلب الانصاف وانت تاباه **يعني** ما جماعت بانچيزيكه نزد ما است خوشنود هستيم وحال انكه راى اعتقاد ما وشما مختلف است با يكديگر **مغني** في اذا دار الامر بين كون المحذوف اولا او ثانيا من باب الخامس **مختصر ومطول** في احوال المسند **شاهد** در حذف خبر مبتدا است بجهة قرينه اى نحن بما عندنا راضون وانت بما عندك راض كه ان قرينه بودن لفظ راض است خبر از براى مبتداء ثاني كه انت بوده باشد

ندم البغاة ولات ساعة مندم والبغي مرتع مبتغيه وخيم

هو من ابيات لمحمد بن عيسى التيمي قوله ندم بكسر الدال المهملة ماض من الندامة والمندم بالفتح مصدر ميمي منه وبمعناه والبغاة بالضم جمع الباغي وهو فاعل من البغي بمعنى الظلم والتعدي والمرتع بالمهملتين بينهما مثناة كمقعد اسم مكان من رتعت الماشية اذا اكلت ما شاءت والمبتغي اسم فاعل من الابتغاء بمعنى الطلب والخاء المعجمة كامير الثقيل وعدم الموافق يقال بلد وخيم اذا لم توافق ساكنها **يعني** پشيمان شدند ظلم كنندگان ونيست وقت وقت پشيمان شدن وحال انكه ظلم كردن چراگاه طلب كننده او غير موافق است با او **محسن** في النوع الثالث **شاهد** در عمل نمودن لات عمل ليس را با بودن تاء در او زائده واسم او محذوف است وساعة مندم خبر او است اى لات الساعة ساعة مندم

نزلتم منزل الاضياف منا فعجلنا القرى ان تشتمونا

هو قصيدة لعمرو بن كلثوم التغلبي وهي احدى المعلقات السبعة وقبله

وانزلنا البيوت بذي طلوح الى الشامات تنفي الموعدينا وقد هرت كلاب الحي منا وشذبنا قتادة من يلينا متى تنقل الى قوم رحانا يكونوا في اللقاء لها طحينا يكون ثفالها شرقي نجد ولهوتها قضاعة اجمعينا نزلتم الخ قريناكم فعجلنا قراكم قبيل الصبح مرداة طحونا على اثارنا بيض كرام نحاذر ان تقسم او تهونا

الخطاب في نزلتم لبني الطماح وهو قبيلة معروفة والاضياف جمع ضيف وعجلنا متكلم من التعجيل والقرى بكسر القاف وفتح الراء المهملة الاحسان الى الضيف وهنا اشعار عن القتل وتشتمونا مخاطب من الشتم وهو بفتح الشين المعجمة وسكون المثناة بمعنى السب والفحش واراد به ايضا القتل بقوله نزلتم منا منزلا قريبا كمنزل الاضياف فعجلنا لكم القتل قبل ان تقتلونا **يعني** فرود امديد شما از ما منزل ديگر را مثل منزل ميهمانها پس تعجيل كرديم از براى شما كشتن شما را تا انكه نكشيد شما ما را يا از ترس اينكه بكشيد ما را **مغني** في ان **شاهد** در ان است كه بمعنى لئلا است اى لئلا تقتلونا وصواب نيست كه ان مصدرية باشد اى مخافة ان تشتمونا او قبل ان تشتمونا كه شتمنا اى قتلنا

تستوقد النبل بالحضيض وتصطاد نفوسا بنت على

الكريم مولجل من طي اول المصراع الثاني الطاء من نصطاد قوله نستوقد بالواو والقاف والدال المهملة متكلم مع الغير من الاستيقاد
وهو بالفاء والدال المهملة بمعنى الارتفاع او هو بالقاف من الاستيقاد وهو طلب الوقود وهو بالفتح النار كما يشعر
اليه كلام المصنف في قوله خارجا لصد منها النار من الاحجار الخ والنبل بالنون والموحدة كفلس السهام العربية والحضيض با
لحاء المهملة والضادين المعجمتين كامير القرار من الارض ونصطاد بالمهملات متكلم من الاصطياد وهو اخذ الصيد ونبت بضم
الموحدة وفتح النون وسكون التاء اصله نبيت هو مجهول من البيات والكرم كفرس ضد اللؤم يقول انا مع كوننا في الدرجة الرفيعة
نرسل سهامنا الى مقر من دوننا في الدرجة ونصطاد ونميل قلوبهم المبنية على الكرام اي قلوب كرمائهم ومن يكون منهم كريما
مثلنا انتهى يعني ميفرستيم تيرهاى خود را از جانب بلندى بسوى زمين پست هموار وصيد ميكنيم نفسهاى چنانكه بنا نهاده
شده است بر كرامت وبزرگوارى وما يل ميكنيم آن نفوس را بسوى خود نظام في الفعل المضارع شاهد در نبت بضم باء
وفتح نون است كه در اصل نبيت بود است قلب شده است كسره نون بفتح وياء او بالف پس حذف شده است الف بجهة التقاء
ساكنين نبت شده واين بنا بر طريقة اعلال بغير طاست نَصَرْتُكَ اِذْ لَا صَاحِبٌ غَيْرُ خَاذِلٍ فَبُوِّئْتَ حِصْنًا بِالْكُمَاةِ
حَصِيْنًا لم يسم قائله قوله نصرتك متكلم من النصر بمعنى الاعانة والصاحب الرفيق والخاذل بالخاء والذال المعجمتين فاعل من الخذلان وهو
بالكسر ترك النصرة وبوئت بالموحدة والواو المشددة والهمزة مجهول بصيغة الخطاب من بوئه اى اسكنه والحصن بالمهملتين والنون
كحبر الموضع الذى يمتنع فيه من العدو ومنه الحصين كفعيل وهو المحكم المنيع والكماة بالضم جمع كمى وهو بفتح الكاف وكسر الميم وتشديد
الياء الشجاع المسلح يعني يارى كردم ترا در وقتيكه نبود از براى تو رفيقى ويارى غير از كسى كه ترك يارى كننده باشد تو را پس جا
داده شده حصارى محكم را كه محفوظ وممنوع بود از دشمنان شجاعى كه غرق سلاح بودند مغني في لا شاهد در لا
است كه بمعنى ليس است وعمل كرده است نوع عمل او را وصاحب اسم او است وغير خاذل خبر او است واحتمال دارد كه خبر او محذوف
بوده باشد وغير از براى استثناء بوده باشد اى لا صاحب موجود الا غير خاذل نَصَفَ النَّهَارُ الْمَاءُ غَامِرُهُ وَرَفِيْقُهُ
بِالْغَيْبِ مَا يَدْرِيْ هو من قصيد للمسيب بن مالك الضبعي خال الاعشى وقيل هو للمسيب بن علس يذكر فيها غائصا او كهلا
اَضَرَّ مِنْ حَبْلِ الْوَتِيْنِ قَتْرٌ وَهَجَرْتُهَا وَرَضِيْتُ بِالْهَجْرِ قوله نصف ماض بمعنى انتصف والنهار فاعله والماء
بحذف واو الحال قبله مبتداء وغامره خبره وهو بالغين المعجمة خفاء حال الغواص وما نافية ويدرى بالمهملتين مضارع دريى
بمعنى علم يعني نصف شده روز وحال آنكه آب فرو برنده وپوشانده است او را يعني غواص را ورفيق او در بحال او دانا نيست
مغني في الاشياء التي تحتاج الى الروابط من الباب الرابع وفي حذف واو الحال من الباب الخامس مطول في الفصل والوصل
شاهد در حذف واو حاليه است از جملة الماء غامره باعتبار بودن او خالى از رابطه است وضميرى كه بر گردد بذو الحال كه النهار بوده
باشد وبودن آن را ورابطه از براى جمله حاليه واما ضمير در غامره پس راجع است با او در غواص نه بذو الحال نُصَلِّيْ لِلَّذِيْ
صَلَّتْ قُرَيْشٌ وَنَعْبُدُهُ وَاِنْ جَحَدَ الْعُمُوْمُ لم يسم قائله قوله نصلى متكلم من صلى صلوة اى دعا ومنه صلت بصيغة
الماضي وقريش قبيلة معروفة ونعبد متكلم من عبدت الله وجحد بالجيم والحاء والدال المهملة ماض من الجحود بمعنى الانكار والعموم
بالضم جمع عام والمراد به هنا عامة الكفار والمنكرين بالربوبية ومفعول جحد محذوف اى جحده يعني ميخوانيم ما آنچنان كسى را كه خوانده اند
او را قبيلة قريش بخداوندى وعبادت ميكنيم او را اگر چه انكار كرده اند خداوندى او را جماعت كفار وكسانيكه منكر خداوند اند
قطر في الموصول شاهد در حذف عائد موصول است بعد از صله او اى للذى صلت له قريش باعتبار بودن آن عائد
مجرور بهمان حرف جرى كه موصول را جر داده است كه لام بوده باشد نَطُوْفُ مَا نَطُوْفُ ثُمَّ نَأْوِيْ ذَوُو الْاَمْوَالِ
مِنَّا وَالْعَدِيْمُ اِلٰى حُفَرٍ اَسَافِلُهُنَّ جُوْفٌ وَاَعْلَاهُنَّ صُفَّاحٌ مُقِيْمُ هو من قصيد للبرج بن مسهر
الطائي ومنها وَنَدْمَانٍ يَزِيْدُ الْكَاْسَ طِيْبًا سَقَيْتُ اِذَا تَغَوَّرَتِ النُّجُوْمُ رَفَعْتُ بِرَاْسِهِ وَكَشَفْتُ
عَنْهُ بِمَعْرِفَةِ الْمَلَامَةِ مَنْ يَلُوْمُ قوله نطوف متكلم من التطويف من طاف حول الكعبة والتفعيل فيه للتكثير وما مصدرية
ظرفية اى مدة تطوفنا اى طوافنا وناوى بكسر الواو متكلم مع الغير من اوى منزله كضرب اى نزل به بمعنى
بنفسه وسكنه واراد بذوى الاموال الاغنياء والعديم بالمهملتين الفقير والمعدم والحفر بالحاء المهملة والراء المهملتين بينهما
فاء كصرد جمع حفرة وهي كغرفة اراد بها هنا القبر والاسافل جمع سفل وهو خلاف الاعلى من الشيء والجوف بالجيم المضمومة
والواو الساكنة والفاء جمع اجوف بمعنى الواسع والصفاح بالصاد والحاء المهملتين بينهما فاء كرمان العريض من الحجر والمقيم
المنتصب قائما يعني بسيار دور ميكرديم وراه ميرويم مدتى كه دور ميكرديم پس منزل بجاى ميكيريم وبجا ميكيرد صاحبان مالها
وفقيران انها بسوى قبرها كه زيرهاى آنها خالى وكشاده است وبالاهاى آن قبرها سنگهاى پهن نازك بر پاى نصب شده

مغنی

است مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در ذو الاموال است که بعضی گفته اند که فاعل است نه برای یاوی محذوف قبل از ذو و او و یا اما بعد سه تاکید اند برای یاوی و لفظ ای ثم یاوی و یاوی ذو الاموال نعم الفتی المری انت اذا هم حضروا لدی الحجرات نار الموقد هو من قصیدة لزهیر بن ابی سلمی المزنی یمدح بها سنان بن ابی حارثة المری ومنه الی سنان سیرها و وسیجها حتی تلاقیها بطلق الاسعد الفتی الشاب من الرجال و السخی الکریم وهو فاعل نعم و المری صفته وهو نسبة الی مرة بن کعب هو بضم المیم و تشدید الراء المهملة والها ابو قبیلة من قریش و الخطاب فی انت لسنان بن ابی حارثة وحضروا اماض من الحضور ضد الغیبة و الحجرات کعرصا جمع حجرة وهی بالجیم و الحاء و الراء المهملتین والها کعرصة السنة الشدیدة المجدبة و الموقد بالواو و القاف و الدال المهملة مفعول بمعنی المشتعل یعنی خوب جوانمرد صاحب بخششی که این صفت داری که منسوب به مرة بن کعب هستی تو در وقتی که اجتماعت حاضر سازند نزد سالهای قحط و تنگی آتش برافروخته شده

مغنی

را مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در المری است که صفت است نه برای فاعل نعم که الفتی بوده باشد نعم الفتاة فتاة هند لو بذلت رد التحیة نطقا او بایماء لم یسم قائله الفتاة کفتاة مؤنث فتی و هو الشاب من الرجال و السخی الکریم و هند اسم امراة و بذلت بالموحدة و الذال المعجمة ماض من البذل بمعنی العطاء و التحیة السلم و النطق التنطق و الایما بالیا و المد الاشارة یعنی خوب صاحب سخاوتی است در حالتیکه بخشنده و صاحب کرم است هند اگر بخشش کند بازدادن جواب سلام را بزبان یا باشاره کردن مغنی فیما افترق فیه الحال و التمییز من باب الرابع شاهد در وقوع فتاة است

مغنی

حال مؤکده نه تمیز از برای فاعل نعم که الفتاة بوده باشد چنانکه بعضی قائل بوده اند بان نلبث حولا کاملا کله لا نلتقی الا علی منهج هو من قصیدة لعبد الله بن عمرو بن عثمان العرجی اولها عوجی علینا ربة الهودج انک لو لم تفعلی تحرجی انی اتیحت لی یمانیة احدی بنی الحارث من مذحج نلبث حولا الخ ما الحج ان حجت وماذا منی واهله ان هی لم تحجج ایسر ما نال محب لدی بین محب قوله عوجی نقضی الیکم حاجة او نقل هل هی مما بی من مخرجی قوله نلبث متکلم من اللبث و هو بالموحدة و المثلثة بمعنی الاقامة و الفعل کعلم و الحول السنة و الکامل التام و نلتقی بالقاف متکلم من التقاء ای نرا و المنهج بالنون و الجیم کمنبر الطریق الواضح ای لا نراها فی مکان خلو الا فی الطریق التی یسلکها المارة انتهی یعنی اقامت و درنگ میکنیم در یک سال تمام همه آن سالرا که نمی بینیم آن محبوبه را در مکان خلوتی مگر در راه عام و کوچه شارع که همه کس عبور میکنند از آن راه مغنی فی کلا

من النون بعده اللام

شاهد در وقوع لفظ کل است تاکید از برای نکره محدوده که حول بوده باشد با اضافه شدن او بضمیری که راجع است بان حول نودعهم والبین فینا کانه قنا ابن ابی الهیجاء فی قلب فیلق هو من ابیات لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسین یمدح بها سیف الدولة قوله نودعهم من التودیع و الواو للحال و البین بفتح الموحدة و سکون الیا و النون البعد و الفراق و القنا بالقاف و النون کعصا جمع قناة و هی الرمح و ابو الهیجاء بالیا و الجیم و المد کحمراء کنیة و الد سیف الدولة و اسمه الحسین و القلب الوسط و الفیلق بالفاء و الیا و القاف کجعفر العسکر یعنی وداع میکردیم ایشانرا و حال آنکه جدائی و فراق در میان ما گویا آن فراق مثل نیزهای سیف الدولة پسر ابی الهیجا بود در میان لشکر مطول فی الخاتمة شاهد در حسن تخلص شاعر است در این بیت بطریق حسن باعتبار واقع ساختن آن تخلص در یک بیت هاض بدا بقد تقادم عهدها واما باموات الم خیالها هو من ابیات لذی الرمة و اسمه غیلان بن عقبة و قبله و کیف بنفس کلما قیل اشرفت علی البرء من حوصاء هیض اندمالها قوله هاض بالضاد المعجمة مجهول بصیغة المتکلم من هاض العظم ای کسره بعد الجبور کالوجع علی وجع فهو هیض و هو کنایة عن تجدید الحزن و ذکر مکانه نلم و هو متکلم من الالمام بمعنی النزول و الیا فی الموضعین سببیة او ظرفیة و تقادم بالقاف و الدال المهملة ماض بمعنی قدم ککرم و هو من القدم محرکة و هو السابقة فی الامر قوله عهدها ای لربعها الذی یعهد منها او مکانها الذی یشاهد بالعین الیه بعد الارتحال عنه و الم ماض من الالمام بمعنی النزول کما مر قوله خیالها ای شخصها او طیفها یعنی غمگین میشویم از بعد از غمگین شدن و دل شکسته میشویم بسبب خانه که این صفت دارد که بتحقیق که قدیمی است عهد آن و در زمان پیش عهد کرده اند کسانیکه در آنخانه ساکن بوده اند با بنکه مرکوز ندد از آنجای یا بسبب دکانی که این صفت دارند که فرود آمده است خیال و شخص آنهای در خاطر و در نظر ما سیوطی فی عطف النسق مغنی و اما شاهد در حذف اما اول انما ابقرینة ذکر اما بعد او ای تهاض ما بدار و اما باموات لهنبت من الاعاجم الوجونة لهنیت الدنیا بانک خالد هو من قصیدة لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسین یمدح بها سیف الدولة قوله هنبت بالنون و الموحدة بخاطب من التهنیة بمعنی

مغنی

من النون بعده الواو

مطول

من النون بعده الهاء

سیوطی

مغنی

الغارة واخذ الشیء قهرا والخطاب فیه وفیما بعده لسیف الدولة وهو بالحاء المهملة والواو بمعنی جمعه والاعمار بالمهملتین جمع
عمر وهو کقفل الحیوة وهنیت بتشدید النون والیاء وتاء التانیث مجهول من هنأک الله بکذا ای منعک به والخالد بالخاء
المعجمة والدال المهملة فاعل من الخلود وهو دوام البقاء یعنی بغارت بردی وگرفتی در جنگ از زندگانیهای عمرهای کشتگان را
چنان عمرهای که اگر جمع کرده بودی آنها را از برای خود هر آینه تهنیت داده شده بودی دنیا بلکه تو همیشه باقی خواهی بود در
ان دنیا مختصر و مطول فی الاستتباع من علم البدیع شاهد در بودن استتباع است درین بیت باعتبار انکه شاعر
مدح کرده است سیف الدوله را بچیزیکه نهایت شجاعت وقتل اعدا بوده باشد بر وجهیکه مستتبع است مدح کردن او را
بچیزی دیگر که تهنیت دنیا بوده باشد بخلود او در آن دنیا و بودن او سبب از برای اصلاح دنیا و نظام او آن کهینتک عن
طلابک ام عمرو بعافیة وانت اذ صحیح هو من مقطوعة لابی ذویب الهذلی واسمه خویلد بن خالد وقبله وهی
اولها اجمالک ایها القلب الجریح ستلقی من تحب فتستریح قوله نهیتک متکلم من النهی ضد الامر والخطاب فیه
للقلب المذکور فیما قبله والطلاب ککتاب مصدر بمعنی المطلب وام عمرو اسم امرأة وبعافیة حال من الکاف فی طلابک ای حال کونک
متلبسا بالعافیة وهی بالعین المهملة والفاء والیاء البرائة من العلل والبلاء او بالقاف مکان الفاء ای بعد کونه عاقبة هذا الطلب
لک والواو للحال وانت مبتداء وصحیح خبره یعنی نهی کردم تو را ای دل مجروح از طلب کردن تو ام عمرو را در حالتیکه متلبس بودی بعافیت
وسلامت از ناخوشی وبلا و حال آنکه تو در این وقت صحیح وسالم هستی مغنی فی اذ شاهد در حذف کلمه حین است قبل از
بجهة ضرورت وموجود بودن او یا ان حین محذوفة ای وانت حینئذ صحیح باب الواو بعده الالف واس سراة ا
لحی حیث لقیتهم ولا تک عن حمل الرباعة وانیا هو من قصیدة للاعشی واسمه میمون بن قیس واولها ذرینی
لک الویلات ای الغوانیا متی کنت زراعا اسوق السوانیا ساوصی بصیرا ان دنوت من
البلی وکل امرء یوما سیصبح فانیا بان لا تبغ الود من متباعد ولا تنأ ان امسی بقربک
راضیا وذا الشنوء فاشناه وذا الود فاجزه علی وده او زد علیه العلانیا واس سراة الخ وان
بشر یوما احال بوجهه علیک فحل عنه وان کنت دانیا وان تقی الرحمن لا شیء مثله فصبرا
اذا تلقی السحاق الغوانیا الواو للعطف واس بالمد والسین المهملة المکسورة امر من اسی المال من سئلها ای ناله منه والسراة
بالسین والراء المهملتین کالقناة اسم جمع وهو الاشراف والنجباء والحی البطن من بطونهم ورئیس مکانة القوم ولقیتهم بالقاف
مخاطب من لقی ای راه والحمل بالحاء المهملة بمعنی التحمل والرباعة بالراء والعین المهملتین بینهما موحدة ککتابة بنجوم الحمالة والنجو بضم
النون والجیم الوظایف المقطعة علی اوقات مضروبة والحمالة بالحاء المهملة کسحاب الدیة یحملها قوم عن قوم والوانی بالواو والنون و
الیاء فاعل من الونی وهو بمعنی الفتور والوهن یعنی عطاء بکن شریفان ونجیبان قوم را انمال الذاهر مکان که ملاقات کنی وبجهة
ایشان را وبنوده باش در متحمل شدن وظیفهای وحصهای دیه خود که باید بوعد کها معین با ایشان بدهی سست وضعیف مغنی
فی عن شاهد در بودن عن است بمعنی فی ظرفیة ای فی حمل الرباعة وبابی انت وفوک الاشنب کانما ذر علیه
الزرنب هو لرجل من قبیلة تمیم یخاطب به امرأة وبعده او زنجبیل وهو عندی اطیب کلمة وا اسم فعل بمعنی اعجب
والباء للتفدیة والخطاب فی انت وفوک للمحبوب والاشنب بالشین المعجمة والنون والموحدة افعل من الشنب هو برد وعذوبة
فی الاسنان وذر بالذال المعجمة والراء المهملة المشددة مجهول بمعنی فرق وطرح والزرنب بالزاء المعجمة والراء المهملة والنون والموحدة
کجعفر نبت طیبة الریح یعنی تعجب میکنم پدرم فدای تو باد وفدای دهان تو باد که این صفت دارد که سرد وخوشگوار است آب دهان
است که گویا از خوش بوی پاشیده شده است بر آن دهان گیاه زرنب فطر فی الاسما الافعال مغنی فی الواو شاهد در لفظ
وا است که اسم فعل است وبمعنی اعجب بصیغه متکلم است وابکن عیشا تقضی بعد جدته طابت اصائله فی ذلک
البلد لم یسم قائله قوله ابکن اصله ابکین وهو امر بصیغة المخاطبة مؤکدا بنون الثقیلة من البکاء قوله عیشا مفعول لاجله
وهو بمعنی الحیوة وتقضی بالقاف والضاد المعجمة المشددة ماض بمعنی انقضی وتم وبلغ بالنهایة والجدة بکسر المیم وفتح الدال ا
المهملة المشددة والهاء الطراوة وضد البلی وطابت بالطاء المهملة والموحدة وتاء التانیث ماض من الطیب بمعنی الوسیة و
الاصائل جمع اصیل هو بالصاد المهملة والیاء کامیر وقت العصر واراد به هنا الاواخر یعنی وگریه بکن تو ای زن البته بجهة زندگانی که
امده است وبنهایت رسیده است تمام او وبعد از تازگی وخوشی آن وپاکیزه شده است آخرهای زمان او در این شهر مغنی فی اللام شاهد
در حذف یاء مخاطبة است از ابکن بعد از دخول نون تاکید در او ومکسور بودن ما قبل یاء که کاف بوده باشد بجهة ضرورت
والحاء انکه قیاس در او ابکین است وابن اللبون اذا ما لز فی قرن لم یستطع صولة البزل القناعیس هو

من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفى التميمي يهجو بها عمر بن لجأ التيمي او عدي بن رقاع على الخلاف واولها هي
الهديملة من ذات المراعيس فالحنو اصبح قفرا غير مانوس حي الديار التي شبهتها حللا او منهجا من
يمان محق ملبوس يقول انك باعدتني في الشعراء كابن اللبون في الابل وهو بالموحدة والنون كصبور ولد الناقة اذا كان في العام
الثاني وكلمة ما بعد اذا زائدة ولز بتشديد الزاء المعجمة مجهول من لزه بمعنى شده والصقه وقرن بالقاف والراء المهملة والنون
كفرس الحبل الذي يجمع به البعيران ويستطع مضارع من الاستطاعة بمعنى القدرة والصولة بالصاد المهملة والواو كطلحة مصدر
صال الفحل على الابل اي قاتلها ووثب عليها البزل بالموحدة والزاء المعجمة كقفل جمع بازل وهو من البعير المشقوق الناب وذلك في
السنة التاسعة وهي وقت جلادته وقوته والقناعيس جمع قنعاس وهو بالقاف والنون والعين والسين المهملتين كسوداك العظيم من
الابل يعني وشتر دو ساله هرگاه بسته شود در ريسمانی که جمع ميکنند بان ريسمان ميانه دو شتر را قدرت ندارد وطاقت نمی‌آورد
جنگ کردن و برجستن شتران ليچا کيده صاحب قوة بزرگ را بالو و بر او بلکه عاجز ميشود وتو نيز هرگاه منازعه کنی با شعراء عاجز
خواهی شد مغني في ال شاهد در زياد شدن الف ولام تعريف است در لبون در ابن اللبون که نکره است بجهة ضرورت
وابن نظير الف ولام در بنات الاوبر است در شعر ولقد جنيتك الخ وابيض يستسقى الغمام بوجهه ثمال اليتامى
عصمة للارامل هو من قصيدة لابي طالب بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف يمدح بها النبي ص وقبله وما ترك قوم
لا ابا لك سيدا يحوط الزمار في مكر ونائل وابيض الخ يلوذ به الهلاك من ال هاشم فهم عنده في
نعمة وفواضل لفظ رب بعد الواو مقدرة اي ورب ابيض وقيل هو للعطف واراد بالابيض النبي ص وهو افعل من
البياض ضد السواد ويستسقى مجهول من الاستسقاء وهو طلب السقي والغمام منصوب بنزع الخافض اي من الغمام وهو
هو بفتح الغين المعجمة السحاب والثمال بالمثلثة ككتاب الغياث الذي يقوم بامر قومه والذي يكفي النفس بافضاله وعطاياه
واليتامى بفتح الياء والمثناة والميم جمع يتيم وهو الفرد ومفقود الاب والعصمة بالمهملتين كحرفة اسم لما يتمسك به ويمتنع به و
الارامل بالراء المهملة جمع ارملة وهي بالكسر الرجال المحتاجون الضعفاء ويقال امراة ارملة اي محتاجة مسكينة يعني وبسا مرد نورانی
سفيد روئي که طلب باران کرده ميشود از ابر ببرکت روی او که اين صفت دارد که پناه وفريادرس يتيمان است ونگاه دارنده فقرا
وضعيفان وبيوه زنان است بواسطه جود وعطا خود نسبت بايشان مغني في رب شاهد در حذف رب است بعد واو
با بودن او از برای تقليل اي ورب ابيض واني صواحبها فقلن هذا الذي منح المودة غيرنا وجفانا التميم قائله
قوله اتى ماض من الاتيان وصواحبها فاعله ويحتمل ان يكون مفعولا له وهو جمع صاحبة بمعنى النديم والضمير فيه للمهجوة وهذا
مركبة من الهاء المفتوحة المبدلة عن همزة الاستفهام ومن اسم الاشارة اي اذا الذي ومنح بالنون والحاء المهملة ماض بمعنى
اعطى والمودة المحبة وجفانا بالجيم والفاء ماض بمعنى هجرنا وتركنا يعني وامدند همنشينان محبوبه پس گفتند با اين مردی که همان
کسی است که عطای کرده است دوستی خود را بغير ما او دوست داشته است غير ما را او ترک کرده است ما را نظام في الابدال مغني
في الهاء شاهد در بدل شدن همزه استفهام است بها اي اذا الذي واجبت قائل كيف انت بصالح حتى مللني عوادي لم يسم قائله الواو للعطف ويحتمل كونها الفاء واجبت متكلم من الاجابة بمعنى الجواب والقائل فاعل من القول قوله بصالح با
لرفع خبر مبتدا محذوف ويبقى على الرفع قبل دخول الباء عليه اي انا صالح وهو بالصاد والحاء المهملتين فاعل من الصحة وهي دفع الضرر
من فرع وقد يجي مكانه صالح باللام اي سالم صحيح ومللت بكسر اللام متكلم من الملال بمعنى السآمة ومنه ملني بصيغة الماضي والعواد
بالعين والدال المهملتين كرمان جمع عائد وهو الذي يزور المريض يعني وجواب گفتم گوينده کيف انت را يعني چگونه است حال تو با اینکه
فرياد رسنده ام از اندوه ومصيبت با آنکه صحيح وسالم هستم تا آنکه دل تنگ شدم من ودل تنگ گردانيدند مرا عيادت کنندگان
من مغني في الجملة المضاف اليها من باب الثاني شاهد در وقوع جملة مقول قول است که کيف انت بوده باشد مضاف اليه
از برای قائل که فاعل قول است واحر قلباه ممن قلبه شبم ومن بجالي وجسمي عنده سقم هو لابي الطيب المتنبي
واسمه احمد بن الحسين كلمة وا للندبة والحر بفتح الحاء وتشديد الراء المهملتين نقيض البرد وقلباه مضاف اليه وهو مع المضاف منادى في
المتوجع منه والشبم بالشين المعجمة والموحدة ككتف صفة مشبهة من الشبم وهو كفرس البرد ومن عطف على من الموصولة
ممن وعند ظرف متعلق بالمحذوف اي حاصل عنده والسقم بالسين المهملة والقاف كفرس المرض يعني دردناک ميشوم
از گرمي وسوزش دل از دست کسيکه دل او سرد است از من وکسيکه حاصل است نزد او ناخوشي وبيماري بحال من وجسم من
قطر في المندوب شاهد در وقوع حر قلبا است منادي متوجع منه با ملحق شدن الف مندوب وهاء سکت در
اخر او واختلف في امر سره وفيمه فانما انت اخ لا نعدمه هو من ابيات لابي محمد الحذلمي اولها بعد

مغني
مغني
نظام
مغني
مغني
قطر

غمر الماء ورد يدهم يوم تلا في شانه ونعم واختلفت الخ فابلنا منك بلاء نعلمه فقام
وثاب بنيل مخرمه لم يلق بؤسا لحمه ولا دمه ولم تبت حمى به توهمه قوله اختلفت ماض من الافتعال
ضد الاتفاق والامراس بالراء والسين المهملتين جمع المرسة وهي محركة الحبل الضخم بالقاف والباء كعنب جمع القامة وهي البكرة باداتها
وهي بالفتح خشبة مستديرة في وسطها محور يستقى عليها الماء والخطاب في انت لسعد المذكور فيما قبله واراد بالاخ هنا المصاحب
نعدمه متكلم من العدم بمعنى الفقدان والفعل كعلم يعنى و مختلف شود ريسمانها او و چرخهای آب کشی او پس نیست و غیر
ازاین نیست که تو مصاحبی هستی که گفته شده است در حق او که حذا کند که معدوم و مفقود نسازیم او را مغنی في الجهة
السادسة من باب الخامس شاهد در جملهٔ لا نعدمه است که چون انشائیه دعائیه است و صفت واقع شده است از
برای اخ و جایز نیست وقوع جملهٔ انشائیه صفت از برای چیزی پس تاویل میکند او را بحذف مقول فی حقه قبل از او تا
انکه جملهٔ خبریه و صفتیه بوده باشد از برای اخ ای اخ مقول فیه لا نعدمه واخفت اهل الشرك حتى انه لتخافك النطف
التي لم تخلق هو لابي نواس الحكمي واسمه الحسن بن هانى قوله اخفت مخاطب من الاخافة واهل الشرك المشركين بالله والضمير في انه
للشان والنطف بالنون والطاء المهملة والفاء كصرد جمع نطفة وهي كغرفة ماء الرجل وتخلق مجهول من خلق الله اى ابدعه يعنى و ترسانيدي
تو اهل شرك و کسانی که شریك قرار دهنده اند از برای خداوند حتی اینکه بدرستیکه شان اینست که هر اینه میترسند تو را نطفهائی
اینچنانی که هنوز خلق نشده است مختصر و مطول في المبالغة من علم البديع شاهد در بودن این بیت است از قبیل مبالغه
غیر مقبوله یعنی مردوده و از قبیل غلو باعتبار ثابت کردن شاعر و ادعا کردن او از برای ممدوح وصفی را که خوف نطفهای غیر مخلوقه
بوده باشد از او که ممکن نیست عقلا و نه عادة بلکه ممتنع است واخوان حسبتهم دروعا فكانوها ولكن للاعادي
وخلتهم سهاما صائبات فكانوها ولكن في فؤادي وقالوا قد صفت منا قلوب وقد صدقوا
ولكن عن ودادي الابيات من ديوان المنسوب الى امير المؤمنين على ابن ابي طالب عليه السلام ونسبها بعضهم الى ابن الرومي كلمة رب بعد الواو
محذوفة اى ورب اخوان وهو جمع الاخ واراد به هنا الصاحب الدروع بالضم جمع درع وهو بالمهملات كحمر الجوشن والاعادي جمع اعداء
جمع عدو وهو الخصم والسهام ككتاب جمع سهم وهو النبل والصائبات جمع صائبة وهي بالصاد المهملة والهمزة والموحدة فاعلة من
صاب بمعنى وصل والفؤاد القلب وصفت بالصاد المهملة والفاء ماض من الصفو وهو كدلو الخالص من الشيء يقال صفا الشيء اى
خلص وصدقوا ماض من الصدق خلاف الكذب والوداد بالواو والدالين المهملتين ككتاب المودة والمحبة يعنی و بسا یاران که گمان میکردم
ایشان را مثل زرههای دفع شر دشمنان از من پس بودند آن یاران که مثل زرهها ولکن از برای دشمنان من و گمان میکردم ایشان را
مثل تیرهای رسنده کارگر پس بودند ایشان مثل آن تیرها ولکن در دل من و گفتند آن یاران که بتحقیق که خالص شده است از ما
دلهای و بتحقیق که راست گفتند ولکن از دوستی من مطول في القول بالموجب من علم البديع شاهد در بودن بیت ثالث است
از قبیل قول بموجب باعتبار حمل نمودن لفظی را که واقع است در کلام غیر که صفت بوده باشد بر خلاف مراد او و از اینجا است معنی که محمل
است آن لفظ آن معنی را نظر بآنکه صفت بمعنی خلصت است و اراده شده است از او معنی خالی شدن و هم چنین در بیت اول و ثانی
است نظر بآنکه باین قول بموجب نظر بلفظ درعا و سهاما که بمعنی زره و تیر است که اراده شده است از او منع کردن شر دشمنان و
رسانیدن اذیت بر ایشان باعتبار آنکه لفظ محمول بمعنی آخر واقع نشده است در آن دو بیت بلکه واقع شده است در گمان آن کلام
بمعنی یکی و باینواسطه حمل کرده است آن دو لفظ را بر خلاف معنی آن دو وادرك ان زرت دارا ورود درا ووردا
وورد دا ووردا هو لرشيد الدين الوطواط قوله ادرك متكلم من الادراك وهو بمعنى الاخذ والتحصيل زرت بالزاء المعجمة والراء
المهملة متكلم من الزيارة بمعنى الاتيان والدار المنزل وورود كصبور اسم محبوبة الشاعر والدر بالضم اللؤلؤ النفيس هنا كناية عن
الشعر والورد كفلس النور المعروف وهنا كناية عن الخد والورد كحبر الاشراف على الماء والمراد هنا الشرب من ريقها او مطلق الماء
او العطاء الذي يعطى كل يوم والورد كقفل جمع ورد كفلس وهو من الخيل ما بين الكميت والاشقر واراد به هنا القبلة والالفاظ في
البيت بعضها بالواو ومع الراء والدال المهملتين وبعضها بالراء والدال المهملتين يعنی و میابم و تحصیل کنم اگر بیایم خانه ورود را
دندانی را که در سفیدی و صفای مثل در است و بر آمدگی روی را که مثل گل است و آب دهانش را و بوسهها چند را از لبهای که مایل به
سرخی و سیاهی اند بر خواست مطول في اخر علم البديع شاهد در بودن این بیت است از قبیل مقطع باعتبار عدم اتصال
حروف کلمات او و این یکی از جملهٔ محسنات در خط است نظر بودن کلمات او شبیه بیکدیگر در لفظ نه در معنی واذا البلابل افصحت
بلغاتها فانف البلابل باحتساء بلابل هو يتنجا البلابل بالموحدتين جمع بلبل وهو كقنفذ الطائر المعروف وافصحت
ماض من تكلم بالفصاحة واراد بلغاتها فنونها وترنمها والفاء جواب الشرط وانف بالنون والفاء امر من النفي بمعنى الابعاد والبلابل

جمع بلبال وهو كسلسال شدة الهمّ والحزن والاحتشا بالمهملتين بينهما شاد فی آخره مد بمعنی الشرب والبلابل جمع بلبلة بضمتين فی آخره هاء وهی ابریق يجعل فيها الخمر يعنی ودروقتيكه بلبلها زبان كشايند بطريق فصاحت بطريق هاى وقتهاى مختلف نغمه سراى كننده پس ودكردان از خود اندوهها را بسبب شاميدن ظرفهاى شراب مختصر ومطول فی رد العجز علی الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است كه بلابل آخر بيت بوده باشد برضد كه البلابل اول بوده باشد كه واقع است در حشو مصراع اول بطريق مجانس واذا الرجال رأوا يزيد رأيتهم خضع الرقاب نواكس الابصار هو من قصيدة الفرزدق و

مطول مختصر

اسمه همام بن غالب الصعصعة التی يمدح بها ابا قبيصة يزيد بن قنامة الطائی الملقب بالمهلب بن حاتم بن قبيصة بن المهلب وقبله ملك عليه مهابة الملك التقی قمر التمام به وشمس نهار واذا الرجال الخ واذا الرجال حشان طامن حشا ثقة له بمجابة الاذنار ما زال مذ عقدت يداه ازاره فسمی فادرك خمسة الاشبار يدنی كتائب من كتائب تلتقی فی ظل معترك العجاج مثار قوله رأوا ماض من الرؤية بالبصر ومنه رأيتهم بصيغة الخطاب ويزيد بن المهلب وانشهاده الی حدائية الخضع بالخاء والضاد المعجمة والعين المهملة كقفل جمع اخضع هو كاحمد بمعنی الذليل والخاشع والرقاب بالراء المهملة والقاف والموحدة ككتاب جمع رقبة وهی العنق والنواكس بالنون والسين المهملة جمع ناكس شذوذا وهو المنطأطئ رأسه يعنی ودروقتيكه مردان به بينند يزيد را می بينی تو ايشان را كه از بس هيبت او كردنهای خود را كج كرده اند چشمهای خود را به پيش انداخته اند نظام فی الجمع المكسر شاهد در آمدن نواكس است جمع از برای ناكس شذوذا واذا ما لوی فی الندی كلامه المصقول خلت لسانا من عضبه هو لابی عبادة البحتری واسمه سام او الی المصراع الثانی المبين المصقول قوله تالوی بتشديد اللام والقاف ماض بمعنی لمع وظهر والندی بفتح النون وكسر الدال المهملة والياء المشددة المجلس ما دام القوم فيه والمصقول بالصاد المهملة والقاف بمعنی المنقح الخالص من الكدر وخلت مخاطب بمعنی ظننت ومن للتبعيض والعضب بالعين المهملة والضاد المعجمة والموحدة كفلس السيف القاطع يعنی وهرگاه ظاهر شود در مجلس قوم سخن گفتن او كه با صفت دارد كه پاكيزه و خالص است از بيهوده كه گمان ميكنی زبان او را كه از شمشير برنده او است ايضا قوله كان السنهم فی النطق قد جعلت علی رماحهم فی الطعن خرصانا هو لابی الطيب المتنبی واسمه احمد بن الحسين الالسن كافلس جمع لسان والنطق كقفل النطق والتكلم وجعلت مجهول والرماح ككتاب جمع رمح وهو كقفل القنا والطعن بالمهملتين والنون مصدر طعن بالرمح والخرصان بالخاء المعجمة والراء والصاد المهملتين كعمران جمع خرص وهو كقفل سنان الرمح يعنی گويا زبانهای ايشان در هنگام سخن گفتن بتحقيق كه قرار داده شده است بر نيزهای ايشان در حالت طعن زدن سرهای آن نيزهای مختصر ومطول فی الخاتمة شاهد در سرقت نمودن شاعر شعر ثانی است يعنی از شعر شاعر اول بابودن شعر اول بليغتر از شعر ثانی باعتبار متضمن بودن او تشبيهات بديعه واستعاره وغيرها بخلاف شعر ثانی واذا تباع كريمة او تشتری فسواك بائعها وانت المشتری هو من قصيدة لابن المولی محمد بن عبد الله بن مسلم المدنی يمدح بها يزيد بن قنامة الطائی الملقب بالمهلب بن حاتم بن قبيصة بن المهلب قوله تباع وتشتری مجهولان من البيع والاشتراء ومنها البائع والمشتری بصيغة اسم الفاعل واراد بالكريمة الفعلة الحسنة واو بمعنی الواو والخطاب فی سواك ليزيد يعنی وهرگاه فروخته شود كار نيكی و خريده شود پس سوای تو فروشنده انكار نيك است و تو خريدار او است سيوطی فی المستثنی شاهد در خروج سوی است از ظرفيت باعتبار وقوع او مبتداء وبائعها خبر او است واركب فی الروع خيفانة كسا وجهها سعف منتشر هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندی يصف فيها فرسه وبعده لها حافر مثل قعب الوليد ركب فيه وظيف عجر لها ثنن كخوافی العقاب سود يفين اذا تزبئر وساقان كعبا اصمعان لحم حماتيهما منتبر لها عجز كصفاة المسيل ابرز عنها جحاف مضر لها ذنب مثل ذيل العروس تسد به فرجها من دبر لها متنتان خظاتا كما اكب علی ساعديه نمر قوله اركب بفتح الكاف متكلم من الركوب والروع بالراء والعين المهملتين بينهما واو كفلس بمعنی الخوف والمراد الحرب والخيفانة بفتح الخاء المعجمة والياء الساكنة والفاء والنون والهاء واحد الخيفان هو الجواد المنقوش المخطط بخطوط مختلفة بياض وصفرة شبه به فرسه فی خفة السير وكسا بالسين المهملة ماض بمعنی ستر ووجهها مفعوله وسعف فاعله وهو بالسين والعين المهملتين والفاء كفرس شعر ناصية الفرس والمنتشر اسم فاعل من الانتشار بمعنی التفرق يعنی وسوار ميشوم در روز جنگ اسبی را كه مثل ملخ منقش بوده باشد در سبك راهی كه اين صفت داشته باشد كه پوشيده باشد روی او را موی پيشانی كه متفرق وافشان باشد مغنی فی الامور التی يتعدی بها الفعل القاصر من باب الرابع شاهد در كسا بفتح سين است كه بمعنی ستر است وباين اعتبار متعدی شده بيك مفعول واگر بكسر آمده بود وكسی گفته بود لازم بوده ومتعدی نبود واستقبلت قمر السماء بوجهها فارتنی القمرين فی وقت معا هو من قصيدة لابی الطيب المتنبی واسمه احمد بن الحسين يصف فيها محبوبته وقبله نشرت

نهايه

مطول مختصر

سيوطی

مغنی

ثَلٰثٌ وَاثْنَتَانِ مِنْ شَعْرِهَا فِي لَيْلَةٍ فَأَرَتْ لَيَالِيَ أَرْبَعًا قوله استقبلت بتاء التانيث ماض من الاستقبال ضد الاستدبار وقمر السماء فاعله وبوجهها مفعوله اي بتوجهها والضمير فيه للمحبوبة وكذا المستتر في ارتني وهو ماض من الاراءة من الرؤية بالبصر والقمرين تثنية تغليب للشمس والقمر واراد بالشمس هنا وجه المحبوبة وبالقمر قمر السماء يعني وطلب وي اوردن كرد ماه اسمان برو يعني اوردن امحبوبه پس نمايانيد امحبوبه مرا ماه وخورشيد را در يكوقت باهم مغني في القاعدة الرابعة من باب الثامن شاهد در القمرين است كه تثنية تغليب است در شمس وقمر وارادة كرده است شاعر از شمس روي محبوبه خود را واز قمر ماه اسمان را وَاسْلَمَنِي الزَّمَانُ كَذَا فَلَا طَرَبٌ وَلَا أُنْسٌ لم يتم قائله قوله اسلمني بمعنى خذلني والكاف للتشبيه وذا اشارة الى الحال الذي هو عليه والطرب بالطاء والراء المهملتين والموحدة كفرس خفة تصيب الانسان من فرح او حزن والمراد به هنا الفرح والانس بالنون والسين المهملة كقفل ضد الوحشة يعني ورسوا كرد وبخود واگذاشت مرا روزگار مثل اين حال وطريقي كه مشاهده ميكني در من پس نيست خوشحالي ازبراي من ونه انس گرفتني مغني في كذا شاهد در كذا است كه مركب است از كاف تشبيه وذا كه اسم اشاره است ودر اينجا بر اصل خود امده است اي مثل ذلك الحال وَاشْتَعَلَ الْمُبْيَضُّ فِي مُسْوَدِّهِ مِثْلَ اشْتِعَالِ النَّارِ فِي جَزْلِ الْغَضَا هو من قصيدة لابن دريد المكنى بابي بكر يصف فيها الشيب وقبله وهو اول لها اما ترى راسي حاكى لونه طرة صبح تحت اذيال الدجى قوله اشتعل بالشين المعجمة والعين المهملة ماض بمعنى انتشر والمبيض والمسود مفعولان من الابيضاض والاسوداد والضمير في مسوده يرجع الى الراس المذكور في ما قبله والجزل بالجيم والزاء المعجمة كفلس الحطب اليابس والغضا كالعصا جمع الغضاة وهو بالغين والضاد المعجمتين والالف شجر معروف يعني وپراكنده وپهن شد سفيد شده از امو يي در ميان سر مثل پراكنده ومشتعل شدن اتش بر هيزم خشك درختهاي غضا مغني في الظرف من باب الثالث شاهد در في مسوده است كه متعلق است به المبيض وضمير او راجع است بر اسي كه مذكور است در بيت سابق وفي جزل متعلق است باشتعال واين توجيه تركيبي است كه قائل شده به اجتماع تعليق بفعل وتعليق بچيزي كه در معني فعل است نظر بانكه في مسوده را متعلق باشتعل گرفته است وفي جزل را متعلق باشتعال كه از اشتعل فهميده ميشود مغني في الرابعة من باب السادس شاهد در مثل اشتعال است كه بعضي صفة گرفته اند از براي مصدر محذوف اي اشتعالا مثل اشتعال النار وبعضي ديگر گفته اند كه حال است از ضمير مصدر فعل اي واشتعله اي اشتعل الاشتعال وَاعْدُدْ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَضْلًا وَنِعْمَةً عَلَيْكَ إِذَا مَا جَاءَ لِلْخَيْرِ طَالِبُ لم يتم قائله قوله اعدد بثبوت همزة الوصل فيه للضرورة امر من اعد بمعنى هيأ والفضل الاحسان وكلمة ما بعد اذا زائدة واراد بالخير العطاء والبذل يعني ومهيا بشمار از جانب خداوند نيكي ونعمتي را بر خود هرگاه بيايد بنزد تو كسيكه طلب كننده است مر خير وبخشش تو را تصريح في الامر من المضاعف شاهد در اعدد است كه بصيغه امر از اعد مضاعف است بفك ادغام وَاعْلَمْ أَنَّ تَسْلِيمًا وَتَرْكًا لَلَا مُتَشَابِهَانِ وَلَا سَوَاءُ هو من قصيدة لابي خرام واسمه غالب حارث العكلي قوله اعلم متكلم من العلم خلاف الجهل واراد بالتسليم تسليم الامر الى الناس وقول السلام عليكم والمتشابهان اللذان يشبه كل منهما الاخر والسواء بفتح السين المهملة مصدر بمعنى المساواة يعني وميدانم كه بدرستيكه واگذاردن امر بسوي مردمان يا سلام كردن بر ايشان وترك تسليم كه نيستند اندكه شباهت داشته باشند بيكديگر ونه مساوي هستند در درجه سيوطي في الحروف المشبهة بالفعل شاهد در دخول لا زائده است بر خبر منفي بلا از براي ان مجهة تاكيد كه للا متشابهان بوده باشد وَاعْلَمُ أَنَّنِي وَأَبَا حُمَيْدٍ كَمَا النَّشْوَانُ وَالرَّجُلُ الْحَلِيمُ هو من ابيات لزياد الاعجم يهجو بها ابا حميد وبعده أُرِيدُ حِبَاءَهُ وَيُرِيدُ قَتْلِي وَأَعْلَمُ أَنَّهُ الرَّجُلُ اللَّئِيمُ قوله اعلم متكلم من العلم خلاف الجهل وروي مكانه لعمرك وابو حميد بالمهملتين كامير كنية رجل والنشوان بالنون والشين المعجمة كندمان السكران والحليم بالحاء المهملة صاحب العقل والاناة اي مثلنا كمثل السكران والحليم في انه يعبث بالحليم يعني وميدانم كه بدرستيكه مثل من وابا حميد مثل مرد مست ومرد صاحب عقل وحوصله است كه عبث اذيت ميرساند بمن چنانكه مرد مست اذيت ميرساند بمرد عاقل مغني في الكاف شاهد در ملغي شدن كاف تشبيه است از عمل جر بواسطه دخول ما كافه در ان والنشوان برفع مبتدا است والرجل الحليم عطف است براو وخبران دو محذوف است اي كائنان واينجمله خبر است از براي ان وَاعْلَمُ عِلْمَ الْيَوْمِ وَالْأَمْسِ قَبْلَهُ وَلٰكِنَّنِي عَنْ عِلْمِ مَا فِي غَدٍ عَمِ هو من قصيدة لزهير بن ابي سلمى المزني وهي احدى المعلقات السبع وقبله سَئِمْتُ تَكَالِيفَ الْحَيَاةِ وَمَنْ يَعِشْ ثَمَانِينَ حَوْلًا لَا أَبَا لَكَ يَسْأَمِ وبعد علم الخ رَأَيْتُ الْمَنَايَا خَبْطَ عَشْوَاءَ مَنْ تُصِبْ تُمِتْهُ وَمَنْ تُخْطِئْ يُعَمَّرْ فَيَهْرَمِ وَمَنْ لَا يُصَانِعْ فِي أُمُورٍ كَثِيرَةٍ يُضَرَّسْ بِأَنْيَابٍ وَيُوطَأْ بِمَنْسِمِ وَمَنْ يَجْعَلِ الْمَعْرُوفَ مِنْ دُونِ عِرْضِهِ يَفِرْهُ وَمَنْ لَا يَتَّقِ الشَّتْمَ يُشْتَمِ قوله اعلم متكلم من العلم خلاف الجهل واراد بعلم اليوم خبره وهو اما مفعول مطلق اي علما في اليوم او مفعول به على ان يكون اعلم بمعنى احصل واريد من علم اليوم خبره والامس خلاف الغد وعم اصله عمي بتشديد اليا اي جاهل

وهو من العجزیه وهو بالفتح مقصوراً ذهاب البصر یقال عمی فهو اعمی وعم یعنی ومیدانم دانستن آن خبریکه در امروز است با آنکه حاصل میکنم خبر امروز را و دیروز گذشته پیش از امروز را ولکن من از دانستن آنچه خبریکه در فردای واقع میشود نادانم مختصر و مطول
فی الایجاز والاطناب والمساواة شاهد در بودن ذکر قبله است در کلام حشو و باعث اطناب نظر بآنکه لفظ امس بمعنی روز گذشته
پیش از امروز است و مفهوم معنی قبلیت است پس ذکر قبله بعد از او حشو است لکن ذکر او مفسد معنی نیست واعلم فعلم المرء
ینفعه ان سوف یاتی کل ما قدرا لم یسم قائله قوله اعلم من العلم خلاف الجهل ینفعه مضارع من النفع ضد الضرر
وان مخففة من المثقلة واسمه ضمیر شان محذوف او ضمیر مخاطب للمامور بالعلم ای انک یاتیک کل ما قدر ویاتی مضارع من
الاتیان وکل فاعله وما موصولة وقدر مجهول من القدر بمعنی القضا یعنی وبدان پس دانستن مرد نفع میبخشد او را که بدرستیکه
زود باشد که بیاید هر آنچنان چیزیکه مقدر شده است جامی فی الحروف المشبهة بالفعل شاهد در وقوع جمله فعلیه
یاتی است خبر ان برای ان مخففه از مثقله با اقتران او بسوف که جمله سوف یاتی کل ما قدر بوده باشد مغنی فی الجملة المعترضة من باب
الثانی مختصر و مطول فی الایجاز والاطناب والمساوات شاهد در وقوع جمله فعلم المرء ینفعه است معترضه میان اعلم
و مفعول او که آن سوف الخ بوده باشد با اقتران او بفاء و بودن او از برای تنبیه وافقعسا و ابن منی فقعس ایلی
یاخذها کودس هو لرجل من بنی اسد کلمة واللندبة وفقعس بالفاء والقاف والعین والسین المهملتین کجعفر ابو قبیلة من الاسد و
هو فقعس بن طریف بن عمرو بن الحارث والهمزة للاستفهام وکودس بفتح الکاف والراء والسین المهملتین بینهما واو مشددة مفتوحة اسم
رجل کان قد اغار علی ابل الشاعر فندب فقعسا للانتقام منه یعنی دردا ای مشوم مردن فقعس را و کجا است زمن فقعس آیا شتر مرا
میگیرد آن را کودس و میبرد از روی ظلم سیوطی فی الندبة شاهد در فقعسا است که چون مندوب واقع شده است و داخل
کرده اند بر او تنوین بجهة ضرورت پس نصب و رفع بر او تجویز کرده اند با هم همچنانکه بر هر دو قسم وارد شده است که وا فقعسا و وافقعس بوده
باشد وافنی رجالی فبادوا معا فاصبح قلبی بهم مستفزا هو من قصیدة للخنساء بنت عمرو بن الحارث واسمها
تماضر ترثی بها اخاها صخرا او زوجها اوّلها تعرقنی الدهر نهسا وحزا واوجعنی الدهر قرعا وغمزا
وافنی رجالی الخ لذکر الذین بهم فی الهیاج وللمستضیف اذا خاف عزا هم فی القدیم سراة
الادیم والکائنون من الخوف حرزا کان لم یکونوا حمی یتقی اذ الناس اذ ذاک من عزّ
بزّا قوله افنی بالفاء والنون ماض من الافناء هو ضد الابقاء وفاعله المستتر فیه یرجع الی الدهر المذکور فیما قبله ورجالی مفعوله وبادوا
بالموحدة والدال المهملة بمعنی هلکوا واصبح بمعنی صار والمستفز بالفاء والزاء المعجمة المشددة اسم مفعول من استفز الخوف اذا استخفه و
ازعجه یعنی و فانی کردانید روزگار مردان مرا پس هلاک شدند بکبر شیئیت اجتماع پس گردید دل من سبک شمرده شده با ایشان
و از جا کنده شده مغنی فی مع شاهد در معا است که از برای جمع مذکور و بمعنی جمیعا آمده است ای فبادوا جمیعا بحیث لم
یبق منهم احد وافری المسامع اما نطقت بیانا یقود الحرون الشموسا هو للحریری قوله افری با
لقاف والراء المکسورة متکلم من القری وهو بالکسر والقصر الضیافة لکن استعیر هنا فی معنی الایصال والمسامع جمع مسمع وهو با
لکسر الاذن وان شرطیة وما زائدة ونطقت متکلم من النطق والبیان بالموحدة والیاء والنون کسحاب الکلام الفصیح ویقود بالقاف
والدال المهملة بمعنی یطیع وینقاد والحرون بالحاء والراء المهملتین والواو والنون کصبور الدابة التی تقف فی اثناء الجری وتضرب برجلیها والشموس با
لشین المعجمة والسین المهملة کصبور الدابة الصعبة الرکوب هو معرب چموش یعنی ومهربان میکنم گوشهای را که سخن کویم سخن فصیح را
که مطیع و منقاد کرداند مرد حرون و تند را چموش را مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در بودن تعلق فعل را
که افری بمعنی اضیف بوده باشد بمفعول اول و دوم او که المسامع و بیانا بوده باشد دلیل بر آنکه او استعاره است در معنی ایصال
ای اوصل المسامع والتغلبیون بئس الفحل فحلهم فحلا وامهم زلاء منطیق هو من قصیدة لجریر بن
عطیة بن الخطفی التمیمی یهجو بها الاخطل الشاعر التغلبی والتغلبیون جمع تغلبی بفتح اللام کما هو القیاس فی استعماله منسوب الی تغلب
ابی قبیلة وهو تغلب بن وائل بن قاسط وبنو تغلب بالمثناة والعین المعجمة والموحدة کمسجد قوم من نصاری العرب یعرفون بالروح
والاخطل منهم واسمه غیاث بن غوث واراد بالفحل الرجال وهو بالفاء والحاء المهملة کفلس الذکر من کل حیوان والزلاء با
لزاء المعجمة واللام المشددة والمد کشداد الخفیفة الالیة هزیلة الورکین والمنطیق بکسر المیم وسکون النون والطاء المهملة المکسورة
والیاء الساکنة والقاف المرأة المتأزرة بحشیة تعظم عجیزتها یعنی و جماعت منسوب بقبیلۀ تغلب بد مرد مانی هستند
مردان ایشان از حیثیت مرد بودن و مادر یکها و زنهای ایشان دنبه لاغر و بالش گذارنده بر سرینهای خود تا بر مردم چاق نمایند
خود را قطر فی التمییز سیوطی فی افعال المدح والذم شاهد در فحلا است که تمییز واقع شده است از برای فاعل بئس

مطول مختصر

جامی

مغنی مختصر مطول

سیوطی

مغنی

مطول

قطر سیوطی

کما افیها

کہ الفعل بودہ باشد بطریق تاکید بدون بود او مبیّن مرذات وواقع ابہام وبعضے گفتہ اند کہ او حال مؤکدہ است تمیز

وَالذِّئْبَ اَخْشَاهُ اِنْ مَرَرْتُ بِهٖ وَحْدِیْ وَاَخْشَی الرِّیَاحَ وَالْمَطَرَا ہو من قصیدۃ لربیع ضبیع الفزاری ہو

المعمّر یصف فیہا انتہا اسنہ وذہاب قوتہ وطاقتہ وانہ یخشی من کل شیء لایکاد ان یؤذیہ فی شبابہ قولہ الذئب منصوب بفعل

یفسرہ الظاہر وہو جواب امر واخشی فی الموضعین متکلم من الخشیۃ بمعنی الخوف ووحدی حال من ضمیر المتکلم فی مررت ای منفردا

والریاح ککتاب جمع ریح وہی معروفۃ **یعنی** ومیترسم گرگ را اگر بگذرم باو درحالیکہ تنہای باشم ومیترسم از وزیدن بادہا

وبارانرا **سیوطی فی الاضافۃ شاهد** در اضافہ شدن وحد است بضمیر متکلم در وحال شد وذا **وَالرِّیْحُ تَعْبَثُ**

بِالْغُصُوْنِ وَقَدْ جَرٰی ذَهَبُ الْاَصِیْلِ عَلٰی لُجَیْنِ الْمَآءِ ہو لرشید الدین الوطواط قولہ تعبث بالعین المہملۃ والموحدۃ

المفتوحۃ والمثلثۃ بمعنی تلعب والغصون بالضم جمع غصن ہو بالغین المعجمۃ والصاد المہملۃ والنون کقفل فرع الشجر والاصیل بالصاد المہملۃ

کامیر اخر النہار من العصر الی المغرب واراد بذہب الاصیل صفرۃ لون الشمس فی الاصیل واللجین بالجیم والنون کزبیر الفضۃ **یعنی** وباد بازی

کرے میکرد بشاخہاے درخت درحالیکہ بتحقیق کہ جاری بود زرد رنگ آفتاب در وقت عصر کہ مثل طلائے بود برآبی کہ مثل نقرہ بود

در سفیدی **مختصر ومطول فی التشبیہ من علم البیان شاهد** در بودن تشبیہ در بیت است بطریق تشبیہ موکد اینجا نیکہ اضافۃ

شدہ است در او مشبہ بہ بسوی مشبہ بعد از حذف اداۃ تشبیہ نظر بانکہ تقدیر چنین است کہ وقد جری صفرۃ الاصیل الذی کالذہب علی الماء

الذی کاللجین **وَالشَّمْسُ كَالْمِرْاٰةِ فِیْ كَفِّ الْاَشَلِّ تَجْرِیْ عَلَی السَّمَاءِ مِنْ غَیْرِ فَشَلٍ** ہو من ابیات لابی النجم العجلی یصف

فیہا اشیاء کثیرۃ وقیل لعبد اللہ بن المعتز وقبلہ **لَمَّا تَوَلّٰی مُدْبِرًا وَقَدْ دَخَلْ صُبَّ عَلَیْهَا فَانْتَضَّ لَمَّا** ہ

الکاف للتشبیہ والمراۃ بالمیم والراء المہملۃ والمد المثناۃ کمشکوۃ التجنجل والکف بفتح الکاف وتشدید الفاء واحد الاکف واراد بہا ہنا الید

والاشل بفتح الالف والشین المعجمۃ واللام المشددۃ الذی یبست یداہ واراد بہ ہنا المرتعش وتجری بالجیم والراء المہملۃ المکسورۃ مضارع جری

بمعنی سار والضمیر فیہ للشمس والفشل بالفاء والشین المعجمۃ کفرس الضعف الکسل **یعنی** وخورشید مثل آینہ است کہ در دست شخصی

رعشہ بودہ باشد می رود آن خورشید بر آسمان از غیر ضعف وسستی **مختصر ومطول فی التشبیہ من علم البیان**

شاهد در آمدن وجہ شبہ مرکب حسی است ہیئت آن چنانکہ واقع است برا و حرکت با مقرون بودن او اوصاف دیگر مثل شکل

لون کہ ثابت است نزد مشبہ ومشبہ بہ از آن حرکت ایضا **فی التشبیہ شاهد** در بودن تشبیہ در بیت است بطریق غرابت با

بودن مشبہ کہ رااست مقید بہ بودن او در دست اشل وبودن مشبہ بہ کہ شمس است غیر مقید بجریے **وَالشَّمْسُ مِنْ**

مَشْرِقِهَا قَدْ بَدَتْ مُشْرِقَةً لَیْسَ لَهَا حَاجِبٌ كَاَنَّهَا بُوْتَقَةٌ اُحْمِیَتْ یَجُوْلُ فِیْهَا ذَهَبٌ ذَائِبٌ ہ

ہا للوزیر المہلبی قولہ بدت بالموحدۃ والدال المہملۃ ماض بمعنی ظہرت قولہ مشرقۃ حال من فاعل بدت وہو اسم فاعل من اشرق بمعنی

اضاء والحاجب المانع والبوتقۃ بضم الموحدۃ وسکون الواو وفتح المثناۃ والقاف والہاء معرب بوتہ وہی التی یذاب فیہا الذہب ونحوہ

واحمیت بالحاء المہملۃ والیاء مجہول احمی اشتد حرہا ویجول بالحاء المہملۃ بمعنی یدور والذائب بالذال المعجمۃ والہمزۃ والموحدۃ ضد الجامد یعنی

وخورشید از مشرق خود بتحقیق کہ ظاہر شد درحالیکہ درخشندہ است کہ نیست او را مانعے از ابر وغبار کہ گویا آن خورشید بوتہ

ایست کہ گداختہ شدہ باشد با آتش دور میکرد در آن بوتہ طلای آب شدہ **مطول فی التشبیہ من علم البیان شاهد** در

بودن تشبیہ درین بیت است از قبیل تشبیہ مرکب بمرکب بطریق غرابت بنا بر مذہب سکاکی **وَالصَّبْرُ یُحْمَدُ فِی الْمَوَاطِنِ كُلِّهَا**

اِلَّا عَلَیْكَ فَاِنَّهٗ مَذْمُوْمٌ لم یسم قائلہ یرثی بہ الشاعر ابنہ الصبر نقیض الجزع ویحمد مجہول من الحمد بمعنی الرضی والمواطن

بالواو والطاء المہملۃ والنون جمع موطن وہو کمجلس مکان الاقامۃ واراد بہ ہنا مطلق المکان والخطاب فی علیک لابنہ المیت ای علی

مصائبک والمذموم مفعول من الذم خلاف المدح **یعنی** وصبر کردن پسندیدہ شدہ است در مکانہاے ہمہ مگر در مکانہا مگر صبر

کردن بر مصیبت تو پس بدرستیکہ آن صبر کردن مذمت کردہ شدہ است **ایضا قولہ وَقَدْ كَانَ یُدْعٰی لَابِسُ الصَّبْرِ حَازِمًا**

فَاَصْبَحَ یُدْعٰی حَازِمًا حِیْنَ یَجْزَعُ ہو لابی تمام الطائی قولہ یدعی فی الموضعین مجہول من الدعاء بمعنی الطلب والتسمیۃ

واللابس بالموحدۃ والسین المہملۃ فاعل من لبس الثوب والحازم بالحاء المہملۃ والزاء المعجمۃ فی الموضعین فاعل من الحزم وہو کفلس ضبط

الامر والاخذ بالاحتیاط واصبح بمعنی صار ویجزع مضارع من الجزع وہو کفرس نقیض الصبر **یعنی** بتحقیق کہ بود کہ خواندہ میشد

ونام بردہ میشد پوشندہ لباس صبر صاحب ضبط امر واحتیاط پس گردید کہ نام بردہ میشد او ضابط امر در وقتیکہ جزع وبیصبری

میکرد **مطول فی الخاتمۃ شاهد** در سرقت نمودن شاعر ثانی است معنی را از شعر شاعر اول با بودن آن دو شعر مساوی در

بلاغت **وَالطَّیْرُ اَغْرِبَةٌ عَلَیْهِ بِاَسْرِهَا فُتْخُ السَّرَاةِ وَسَاكِنَاتُ لِصَافِ** ہو لابی العلاء المعری واسمہ احمد

بن عبد اللہ التنوخی اللغوی یرثی بہ ولد الشریف المرتضی لاغربۃ جمع غراب ہو طائر معروف واراد منہ ہنا معنی الوصف ای باکیۃ

سیوطی

مختصر مطول

مختصر مطول

مطول

مطول

علم

مطول مختصر

علي الاثر بالمهملتين كحبر تعاقب شئ لشئ والضمير فيه يرجع الى الطير والفتخ كقفل جمع فتخاء وهي بالفاء والمثناة والخاء المعجمة والمد كحمراء العقاب وشراة بالشين المعجمة والراء المهملة والمثناة كغراب جبال بالشام والصفا بالصاد المهملة والفاء كالكتاب اسم جبل بطحاء يعني ومرغان كريه كننده اند مثل كلاغها كه در عقب بكديكر پرواز ميكنند بران پسر كه اين مرغان از جنس عقابهاى كوه شراة وباشند كه ان كوه صفا اند مختصر ومطول في الاستغناء من علم البيان شاهد در تعلق جار ومجرور است كه عليه بوده باشد با غربه باعتبار بودن او بمعنى وصف اى كائنة عليه واين دليل است بر بودن لفظ اغربة استعارة نه تشبيه **القصيدة الزنبورية** وهي خمسة عشر بيتا قالها حازم بن محمد بن حازم الانصارى القرطاجني في منظومة في النحو واورد ها ابن هشام في المغني في باب اذا ونحن اوردنا ها هنا بهذا الطريق على خلاف اسلوب الكتاب للاختصار والتسهيل **والعرب** هو كقفل خلاف العجم مؤنث وهم سكان الامصار او عام **قد تحذف الاخبار بعد اذا** الاخبار جمع خبر واراد باذا لفظة **اذا عنت** وهو بالعين المهملة والنون ماض بمعنى قصدت **فجاءة وهو** بالفاء والجيم والهمزة والهاء كطلحة مصدر فجئه الامر اذا اتاه بغتة **الامر الذي دهما** وهو بالدال المهملة كمنع وسمع ماض بمعنى غشي والالف للاشباع **وربما** اى قليلا **نصبوا** اى العرب **بالحال بعد اذا** اى الواقع بعدها بسبب ارادة الحال او على الحال **وبعد ما رفعوا من بعدها** اى من بعد ان رفعوا ما بعد اذا على الابتداء ربما بالتخفيف في كثير او تاكيد لربما في اول البيت كما قرر في المغني **فان توالى** اى تتابعا في كلمة واحدة ضميران **اكتسى بهما** اى استر بهما **وجه الحقيقة من اشكاله** اى بالحقيقة المراد من اللفظ **غمما** وهو كفرس جمع غمام كسحاب كناية عن الاشكال والخفاء **لذلك** اللام للتعليل وذا اشارة الى الكيفية الحاصلة **اعيت** بالعين المهملة والياء بمعنى صعبت وهو ماض من عي بالامر اذا عجز منه ولم يهتد لوجه مراده **على الافهام قبلهم مسئلة اهدت** ماض من الاهداء وهو ارسال الهدية **على سيبويه الحتف** بالحاء المهملة والمثناة والفاء كفلس الموت لان ذلك الواقعة كانت سببا لموت سيبويه **والغما** بالغين المعجمة كصرد جمع غمة وهي بالفتح الكربة والحزن **قد كانت العقرب العوجاء** بالعين المهملة والواو والجيم كحمراء مؤنث اعوج بمعنى سيئ الخلق سميت به لسوء خلقها او من العوج كعنب لاعوجاج ذنبها **احسبها** المتكلم اى اظنها **قدما** اى سابقا على ذلك الزمان **اشد من الزنبور** كعشكور معروف **وقع** مصدر وقع بفتح **حمما** بضم الحاء المهملة مقصورا جمع حمة وهي بفتحتين سم العقرب **وفي الجواب عليها** اى على المسئلة المذكورة **هل اذا هو هي** اراد به في البيت لفظة هذه الفقرة جملة واحدة لا معناها واراد بهو الزنبور وهي العقرب **او هل اذا هو اياها** واراد به ايضا لفظة هذه الفقرة جملة واحدة **قد اختصما** ماض من باب الافتعال من الخصومة بمعنى المنازعة والضمير التثنية فيه راجع الى سيبويه والكسائي او بصيغة المجهول فضميره يرجع الى مصدر اى الاختصام المعروف والالف فيه للاطلاق **وخطاء** ماض من التخطئة وهو نسبة الخطاء الى الغير **ابن زياد** الملقب بالفراء واسمه يحيى بن زياد العبسي الكوفي المكنى بابي زكرياء **وابن حمزة** الملقب بالكسائي واسمه علي بن حمزة المكنى بابي الحسن **في ما قال فيها** اى في المسئلة **ابا بشر** كحبر كنية عمرو بن عثمان الفارسي الملقب بسيبويه **وقد ظلما** الواو للحال وظلم مجهول من الظلم ونائب فاعله ضمير لابي بشر **وغاظ** بالمعجمة ماض من الغيظ وهو اشد الغضب **عمروا** مفعول غاظ واراد به سيبويه **علي** فاعل غاظ واراد به الكسائي **في حكومته** اى محاكمة في المسئلة **يا ليته** الضمير فيه يرجع الى علي **لم يكن في امره حكما** هو بالحاء المهملة كفرس الحاكم بين الشخصين **كغيظ** الكاف للتشبيه والغيظ مصدر غاظ **عمرو** بالجر فاعل غيظ اضاف اليه واراد به عمرو بن العاص لعنه الله **عليا** بالنصب مفعول غيظ واراد به امير المؤمنين علي بن ابي طالب عليه السلم **في حكومته يا ليته** الضمير الغائب فيهما يرجع الى عمرو بن العاص **لم يكن في امره حكما** اى حاكما **وفجع** بالفاء والجيم المشددة والعين المهملة ماض من التفجيع وهو التوجع بالمصيبة **ابن زياد** واراد به يحيى بن زياد العبسي لعنهما الله **كل منتحب** مفعول فجع والمنتحب بالنون والمثناة والحاء المهملة والموحدة اسم فاعل بمعنى الباكي اشد البكاء **من اهله** الضمير فيه لعمرو بن عثمان الفارسي الملقب بسيبويه **اذ غدا** اى اصبح **منه** اى من تفجيعه لعنه الله **يفيض دما** بالفاء والضاد المعجمة بمعنى يسيل من عينيه الدم بدلا عن الدمع **كفجعة ابن زياد** هو ابن مرجانة لعنه الله **كل منتحب** اى الباكي اشد البكاء **من اهله اذ غدا** اى اصبح **منه** اى من تفجيعه **يفيض دما** اى يسيل الدم من عينيه بدلا عن الدمع **فظل بالكرب** اى الحزن **مكظوما** بالظاء المعجمة مفعول من الكظم وهو كفرس مخرج النفس ومفتح الفم اى مأخوذا بمخرج نفسه من الحزن **وقد كربت** بفتح الراء اى كادت **بالنفس انفاسه** جمع نفس كفرس وهو ما يبقى به حوله وخروجه حيوة الانسان **ان تبلغ الكظما** اى تصل الى الكظم وهو مفتح الفم اى كاد يموت وهذا البيت مع ما بعده مذكوران في قصيد ولم يذكرهما ابن هشام في المغني **واصبحت بعده الانفاس** بالنون والفاء

يرجع ص

والبر

والسين المهملة جمع نفس وهو كفرس الروح كامنة بالنون اى مختفية في كل صدر كان مخففة للتشبيه قد كظ بالظاء المعجمة المشددة مجهول اى جهد من الكرب وكظما بالظاء المعجمة مجهول بمعنى اخذ الغم بكظمه اى مخرج نفسه واصبحت بعد الانفاس بالنون والقاف والسين المهملة جمع نفس ككتف وهو المداد باكية فاعلة من البكا في كل طرس بالمهملة كقفل الصحيفة التي محيت ثم كتبت كان قد سح بالمهملتين ماض بمعنى صب وسال من فوق وانسجا بالنون والسين المهملة والجيم مراد فيه والالف فيه اطلاق وليس يخلو امرء من حاسد اضم بالضاد المعجمة ككتف صفة مشبهة من الاضم كفرس هو بمعنى الغضب ولولا التنافس بالمثناة والنون والفاء المضمومة والسين المهملة بمعنى الرغبة في الدنيا لما اضما مجهول من الاضم وهو كفرس كما مر بمعنى الغضب في الغبن بالغين المعجمة والموحدة والنون بمعنى الجذع في العلم اشجى افعل من الشجو وهو بالشين المعجمة والجيم والواو كدلو بمعنى الحزن بالحاء المهملة والنون كحرقة البلية علمت مجهول من العلم وهو خلاف الجهل وانزح افعل من الترح وهو بالمثناة والراء والحاء المهملتين كفرس الشديد من العيش للناس شجوا اى اشد الناس حزنا عالمهم هضما بالضاد المعجمة مجهول بمعنى كسر قلبه والعيش خير في ظلال النوك ممن عاش كدا هو للحرث بن حلزة اليشكري العيش الحيوة ومنه عاش بصيغة الماضي والظلال بالظاء المعجمة كتاب الحماية والنوك بالنون والواو كقفل كفلس الحمق وممن عاش بحذف المضاف الموصول اي من عيش من عاش والكد بفتح الكاف وتشديد الدال المهملة التعب هو بمعنى الكد وداى المنغو يعنى زندگانى خوش در زير سايه حماقت ونادانى بهتر است از زندگانى كسيكه زندگانى كند از روى رنج وتعب يعنى سايه عقل مختصر ومطول في الايجاز والاطناب والمساواة شاهد در حذف بعضى از الفاظ است در شعر بجهة ايجاز نظر بعدم وفاى بموزون شعر بمعنى اي العيش الناعم في ظلال الحماقة والجهالة خير من عيش الكد والشاق في ظلال العقل والا فاعلموا انا وانتم بغاة ما بقينا في شقاق هو لبشر بن ابى خازم الاسدى وسبب انشادها ان بنى طى لما اخذوا قوما من ال بدر فقطعوا نواصيهم وكان يفعل ذلك بالاسارى وال بدر خلفاء بنى اسد فغضب بنو اسد لاجل ما صنعوا بال بدر فانشد بشر الابيات وقبله اذا جزت نواصى ال بدر فادوها واسروا في الوثاق قوله والا اصله وان لا اى وان لم ترسلوا الينا تلك النواصى ولم تطلقوا من يكون عندكم من الاسارى في القيد فادغمت اللام في اللام بعد ابدال النون لاما قوله انا بفتح الهمزة اصله اننا حذف احدى النونات والبغاة بالضم جمع الباغى وهو بالموحدة والغين المعجمة الظالم وما مصدرية ظرفية اى مدة بقائنا والشقاق بالشين المعجمة والقافين الخلاف والعداوة يعنى واگر نمى فرستيد بسوى ما اسيران را ورها نميكنيد ايشان را از بند پس بدانيد كه بدرستيكه ما وشما ظلم كننده ايم بر يكديگر مادام كه باقى هستيم در مخالفت ودشمنى سيوطى في الحروف المشبهة بالفعل شاهد در عطف نمودن انتم است بواو بر محل اسم ان برفع بعد از گذشتن خبر ان تقديرا با مقدم بودن علموا بر او كه ماضى علم است اى انا بغاة وانتم كذلك والله انجاك بكفى مسلمت من بعد ما وبعد مت لم يسم قائله قوله انجاك بالنون والجيم من الانجاء من النجاة بمعنى الخلاص والباء في بكفى بمعنى من اى من كفى اى يدى ومسلمت منادى بحذف حرف النداء اى يا مسلمة وهو كمرحلة اسم رجل قوله من بعد ما الخ كناية عن ثلثة امور وقع بينهما قوله مت اصله ما قلبت الفه هاء ثم وقف عليه فصار تاء على خلاف القياس كما في مسلمت يعنى خداوند نجاة داد ترا از دست من اى مسلمة از بعد از ان وبعد از ان واين كنايه از سه امرى است كه در ميان شاعر ومسلمة اتفاق افتاده بوده است قطرى في الوقف شاهد در مسلمت كه وقف شده است در او بتاء وحال آنكه قياس در او وقف بها است والله لا يذهب شيخى باطلا حتى ابير مالكا وكاهلا هو مطلع ابيات لامرء القيس بن حجر بن عمرو الكندى انشدها حين بلغه ان بنى اسد قد قتلوا اباه حجرا وبعده القاتلين الملك الحلاحلا خير معد حسبا ونائلا وخيرهم قد علموا فواضلا يا لهف هند اذ خطئن كاهلا نحن جلبنا القرح القوافلا يحملنا والاسل النواهلا مستفرمات بالحصى جوافلا تستثفر الاواخر الاوائلا قوله شيخى واراد به اباه قوله باطلا اى هدرا لم يثأر به وابير بالموحدة والباء والراء المهملة متكلم من اباده الله اى اهلكه وروى بالدال المهملة مكان الراء وبمعناه ومالك وكاهل ابو قبيلتين من بنى اسد اراد بهما هنا قبيلتيهما يعنى بخدا قسم كه نميرود خون پدر من باطل وبيهوده كه طلب كرده نشود تا آنكه هلاك كنم قبيلهٔ مالك وقبيلهٔ كاهل را مغنى في حتى شاهد در وقوع حتى است بمعنى الاستثناء اى الا ان ابير منصوب بعد از او بان مقدره والله لن يصلوا اليك بجمعهم حتى اوسد في التراب دفينا هو من قصيدة لابى طالب بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف قالها في النبى صلعم وبعده فامضى لامرك ما عليك غضاضة ابشر وقر بذاك منك عيونا ودعوتنى وزعمت انك ناصح ولقد صدقت وكنت قبل امينا ولقد علمت بان دين محمد من خير اديان

الْبَرِيَّةِ دِينَا لَوْلَا الْمَلَامَةُ أَوْ حَذَارِي سُبَّةً لَوَجَدْتَنِي سَمِحًا بِذَاكَ مُبِينًا قوله يصلوا مضارع من
الوصول بمعنى البلوغ والباء في بجمعهم بمعنى مع اوسّد بالواو والسين المشددة والدال المهملتين متكلم بصيغة المجهول من باب
التفعيل من الوسادة وهي ككتابة المتكاء والمخدة وهو متعد يقال وسّد اياه وتوسد والدفين بالدال المهملة والفاء والنون
فعيل من دفن الميت فهو دفين اى مدفون يعني قسم بخدا كه هرگز نخواهند رسيد بسوي تو با جمعيت خود تا آنكه خوابانيده شوم
در خاك كه دفن كرده شده باشم مغني في لن وفي بيان كيفية التقدير من باب الخامس شاهد در متلفي شدن قسم است بلن
ناصبه در والله لن يصلوا بجهة ضرورت وَاللهِ مَا لَيْلِي بِنَامَ صَاحِبُهُ وَلَا يُخَالِطُ اللِّيَانَ جَانِبُهُ هو من ابيات للقنانى
يشكو من ليله لمفارقة النوم وابتلاءه بانواع الشدائد وبعده يَرْعَى النُّجُومَ مُشْرِقًا مُنَاكِبُهُ إِذَا الْقَمَرُ غَابَ عَنْهُ حَاجِبُهُ
ويروي مكان والله عمرك وما نافية وليلي اسمه وبنام صاحبه خبره والباء في بنام زائدة داخلة على موصوف مقدر اي بليل نام وهو
ماض من النوم خلاف ليقظة والضمير في صاحبه لليل واراد بصاحب الليل نفسه ويخالط مضارع من المخالطة بمعنى الممازجة واللِّيان
مفعول مقدم ليخالط وهو بالياء والنون كسحاب اللين وككتاب الملاينة وهما ضد الخشونة وجانبه فاعل يخالط مؤخر عنه يعني
قسم بخدا كه نيست شب من شبي كه اين صفت داشته باشد كه خواب كرده باشد صاحب آن شب مخلوط نميشود نرمي با پهلوي و كناره
او قطرني علامة فعل الماضي شاهد در بنام است كه ظاهر اداخل شده است حرف جر كه باء زائده بوده باشد بر فعل ماضي پس تقدير
كرفته اند موصوف را قبل از او تا آنكه داخل شده باشد حرف جر بر اسم نه بر فعل اي ما ليلي بليل مقول فيه نام صاحبه وَاللهُ يُبْقِيكَ
لَنَا سَالِمًا بُرْدَاكَ تَبْجِيلٌ وَتَعْظِيمٌ هو لابن الرومي المكنى بابي العباس قوله يبقيك بالموحدة والقاف مضارع ابقاه ضد
افناه قوله سالما اي من الحوادث وهو فاعل من السلامة بمعنى البرائة من العيوب وهو حال من الكاف في يبقيك والبردان تثنية
برد وهو بالموحدة والراء والدال المهملتين كقفل ثوب ينسج باليمن والتبجيل بالمثناة والموحدة والجيم مرادف لتعظيم اي يكون التعظيم
مشتملا محيطا عليك كاحاطة الثوب عليه يعني خداوند باقي گذارد ترا از براي ما در حالتيكه سالم باشي از بلاهاي روزگار و
كه دو جامه تو بزرگواري و عظمت شان بوده باشد تصريف في المهمة مختصر و مطول في الفصل والوصل شاهد
در حالي بودن جمله حاليه است كه مصراع ثاني بوده باشد از واو و باعتبار وقوع او بعد از حال غير جمله كه سالما مفرد بوده باشد
وَالْمُؤْمِنِ الْعَائِذَاتِ الطَّيْرَ يَمْسَحُهَا رُكْبَانُ مَكَّةَ بَيْنَ الْغِيلِ وَالسَّنَدِ هو من قصيدة للنابغة الذبياني واسمه
زياد بن معوية يعتذر بها الى النعمان بن المنذر المكنى بابي قابوس فقد سعى اليه بعض الوشاة بانه هجاه وقبله نُبِّئْتُ أَنَّ أَبَا
قَابُوسَ أَوْعَدَنِي وَلَا قَرَارَ عَلَى زَأْرٍ مِنَ الْأَسَدِ مَهْلًا فِدَاءٌ لَكَ الْأَقْوَامُ كُلُّهُمُ وَمَا أُثَمِّرُ مِنْ مَالٍ
وَمِنْ وَلَدِ فَلَا لَعَمْرُ الَّذِي طِيفَتْ بِكَعْبَتِهِ وَمَا هُرِيقَ عَلَى الْأَنْصَابِ مِنْ جَسَدِ وَالْمُؤْمِنِ الخ مَا
إِنْ أَتَيْتُ بِشَيْءٍ أَنْتَ تَكْرَهُهُ إِذَنْ فَلَا رَفَعَتْ سَوْطِي إِلَيَّ يَدِي إِذَنْ يُعَاقِبُنِي رَبِّي مُعَاقَبَةً
قَرَّتْ بِهَا عَيْنُ مَنْ يَأْتِيكَ بِالْحَسَدِ الواو للقسم وجوابه فيما بعد وهو قوله ما ان اتيت الخ والمؤمن من اسمائه تعالى
وهو اسم فاعل من باب الافعال من الامن بمعنى السلامة والعائذات جمع عائذة من العوذ بمعنى الالتجاء واراد بالطير حمام مكة
ويمسحها مضارع من المسح وهو بالمهملتين اللمس باليد والركبان كغفران جمع ركب هم اصحاب الابل في السفر العشرة فصاعدا و
الغيل بالغين المعجمة والياء كفلس عين ماء كانت تجري في اسفل ابي قبيس والسند بالمهملتين بينهما نون كفرس ما قابلك من الجبل
علا عن الصفح واراد به هنا جبال مكة يعني قسم باينخدا كسيكه ايمن ساز نده است پناه برندگان بسوي حرم مكه را كه مرغاني هستند
و مراد كبوتران حرم مكه است كه دست ميمالند بر آنها شتر سواران مكه در ميان غيل و سند مطول في احوال المسند اليه في الموضع شاهد
در الطير است كه عطف بيان است زبراي العائذات نه موصوف از براي او و باعتبار آنكه لازم مي آيد تقديم صفت بر موصوف و حال آنكه جايز نيست
وَالنَّفْسُ رَاغِبَةٌ إِذَا رَغَّبْتَهَا وَإِذَا تُرَدُّ إِلَى قَلِيلٍ تَقْنَعُ هو من قصيدة لابي ذويب الهذلي واسمه خويلد بن خالد يرثي بها بنيه
الخمس او العشرة وقد ماتوا بالطاعون في يوم واحد وقبله وَتَجَلُّدِي لِلشَّامِتِينَ أُرِيهِمُ أَنِّي لِرَيْبِ الدَّهْرِ لَا أَتَضَعْضَعُ
وَالنَّفْسُ الخ كَمْ مِنْ جَمِيعِ الشَّمْلِ مُلْتَئِمِ الْقُوَى كَانُوا بِعَيْشٍ قَبْلَنَا فَتَصَدَّعُوا وَالدَّهْرُ لَا يَبْقَى عَلَى حَدَثَانِهِ
خَلَقٌ جَدِيدٌ مُقَنَّعٌ قوله راغبة بالراء المهملة والغين المعجمة والموحدة فاعلة من رغب فيه اي اراده ومنه رغبتها بصيغة الخطاب
من الماضي من باب التفعيل منه وترد مجهول من الرد بمعنى الانصراف والرجوع قوله قليل اي شيء قليل وتقنع بالقاف والنون والعين
المهملة مضارع من القناعة بمعنى الكفاف يعني و نفس انساني اراده و ميل دارد هر چيزي را هرگاه برغبت و ميل بيندازي او را و هرگاه
باز گردانيده شود آن نفس بسوي چيز اندكي قناعت ميكند بهمان چيز كم مغني في اذا شاهد در دخول اذا است در دو موضع يكي
بر فعل ماضي كه رغبتها است و ديگري بر فعل مضارع كه ترد است وَإِنْ أَتَاهُ خَلِيلٌ يَوْمَ مَسْغَبَةٍ يَقُولُ لَا غَائِبٌ مَالِي وَلَا حَرِمٌ

مغنی

مغنی

مطول مختصر تلخیص

مطول

مغنی

هو من قصيدة لزهير بن سلمى المزني يمدح بها هرم بن سنان المرى اولها قف بالديار التي لم يعفها القدم بلى وغيرها الارواح
والديم لا الدار غيرها بعد الانيس ولا بالدار لو كلمت ذا حاجة صمم ان البخيل ملوم حيث كان ولكن الجواد على علاته
هرم هو الجواد الذي يعطيك نائله عفوا ويظلم احيانا فيظلم وان اتاه الخ هم يضربون حبيك البيض اذ لحقوا
لا ينكصون اذا ما استلحموا وحموا الضمير في اتاه يرجع الى هرم بن سنان والخليل بالخاء المعجمة الفقير المختل الحال وهو فعيل
من الخلة بالفتح بمعنى الفقر والمسغبة بالسين المهملة والغين المعجمة والموحدة كمصنعة المجاعة وروى مكانه مسئلة وهي بمعنى
السؤال والغائب خلاف الحاضر والحرم بالمهملتين ككتف مصدر كالحرمان بمعنى الياس والقنوط اي ليس عندي حرمان او بمعنى
محروم وهو عطف على غائب يعني واكر بيايد بان هرم بن سنان فقير پريشان احوالى در روز گرسنگى وتنگى ميگويد كه نيست
مال من ونه امیک است نبخشش من از براى سوال كننده سيوطي في عوامل الجزم مغني في الجملة الواقعة جوابا لشرط جازم
من باب الثاني شاهد در وقوع فعل شرط است بصيغه ماضى كه اتاه بوده باشد ووقوع جزاء بصيغه مضارع كه يقول است
اما مرفوع وانت ارانى الله امنع عاصم وارأف مستكفى واسمح واهب لم يسم قائله قوله انت مبتدأ وامنع
عاصم خبره وهو افعل من المنع والعاصم بالمهملتين فاعل من العصمة بمعنى الحفظ وارأف افعل من الرأفة وهي بالراء المهملة والهمزة و
الفاء اشد الرحمة والمستكفى بالفاء اسم مفعول من استكفيته الشئ فكفانيه واسمح بالمهملتين افعل من السماحة وهي بالفتح الجود والكرم و
الواو والموحدة فاعل من وهبه اذا اعطاه شيئا يعني ونمايانده مرا خداوند كه تو منع كننده ترين نگاه دارنده هستى ومهربانتر طلب
كفايت ومهم كرده شده هستى وكريم تر بخشنده هستى سيوطي في علم وارى شاهد در ملغى شدن ارى از عمل نصب باعتبار
مقدم شدن مفعول ثانى او كه انت است بر او وانت الذي اخلفتني ما وعدتني لم يسم قائله قوله اخلفتني بالخاء المعجمة
والفاء مخاطب من الاخلاف وهو ان تعد عدة ولا تنجزها وما موصولة ووعدتني مخاطب من الوعد يعني تو ايچنان كسى هستى كه
مخالف كردى بجاى نياوردى ايچنان چيزيرا كه وعده داده بودى مرا بانچيز مغني في الاشياء التي تحتاج الى الروابط من باب الرابع
شاهد در ذكر ضمير مخاطب را اخلفتني است عايد ورابطه موصول ونشستن او مقام ضمير غايب نظر بانكه ميبايست
اخلفني بگويد كه ضمير او راجع باشد بانت پس تكرار ضمير خطاب بى نياز ساخته است ترا از رابطه وعايد موصول وانت لتي
حببت شغبا الى بدا الي واوطاني بلاد سواهما حللت بهذا حلة ثم حلة بهذا فطاب
الواديان كلاهما هما من ابيات لكثير عزة واسمه عبد الرحمن بن الاسود قالها في صاحبته عزة بنت نشبة او جميل وقبله
اذا ارزقت عيناي اعتل بالقذى وعزة لو يدري الطبيب قذاهما وفي بعض النسخ ذكر هذا البيت
بينهما فلا تغفل المخاطب في البيت لعزة وهي بفتح العين المهملة وتشديد الزاء المعجمة والهاء اسم صاحبة كثير وحببت مخاطبة من التحبيب وهو
تفعيل من الحب بمعنى الود وشغب بالشين والغين المعجمتين والموحدة كفلس منهل بين مصر والشام وبدا بالموحدة والدال المهملة كعصا
موضع بين طريق مكة والشام والواو للحال والاوطان جمع وطن وهو كفرس منزل الاقامة وحللنا مخاطبة من الحلول بمعنى النزول
والحلة بالفتح فعلة المرة منه وطاب بالطاء المهملة والموحدة ماض من الطيب بمعنى الزينة والواديان تثنية وادى وهو مفرج من جبال
او تلال او اكام يعني وتو ايچنان كسى هستى كه دوست گردانيدى شغب را پس بدا را بسوى من وحال انكه وطنهاى من شهرهاى
چند است سواى ان دو منزل فرود امدى باين منزل شغب يكمرتبه فرود امدن واقامت كردنى پس فرود امدى ديگر دو مرتبه ديگر باين
منزل بدا پس پاكيزه وصفا زينت شدند ان دو وادى هر دو تاى مغني في الفاء شاهد در امدن ثم است بمعنى فاء
قيد او اراده شده است از او ترتيب بلا مهلت زيرا كه شعر ثانى در قول او ثم حلة بهذا افاده ميكند ترتيب تعقيب را بتراخى وانبئت
قيسا ولم ابله كما زعموا خير اهل اليمن هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها قيس
بن معدي كرب قيل لغيره قوله انبئت بمجهول بصيغة المتكلم بمعنى خبرت وقيس هو ابن معدي كرب والواو للحال و
جملة لم ابله حالية معترضة بين مفعول ثانى انبئت ومفعوله ثالثه وابله بالموحدة واللام المضموم وضميرا لغائب متكلم من
بلوته اي جربته واختبرته وكما زعموا صفة لمصدر محذوف اي لم ابله بلوا مثل الذي زعموا اي فالواو وما موصولة والعائد
مفعول زعموا محذوف اي زعموه واليمن ملك معروف يعني وخبر داده شدم قيس را بهترين اهل يمن وحال انكه تجربه
نكرده بوده او را هم چنانكه گفته بودند در حق او وگمان كرده بودند انجماعت نقيس را سيوطي في اعلم وارى
شاهد در انبئت بصيغه مجهول است كه بمعنى خبرت است ونصب داده است مفعول يكى ضمير متكلم نائب فاعل
او ويكى قيسا وديگرى خير اهل اليمن وانسان عيني يحسر الماء تارة فيبدو وتارات يجم فيغرق
هو من قصيدة لذي الرمة واسمه غيلان بن عقبة قالها في صاحبته مية وقبله بلوم على مي خليلي وربما

سيوطي
مغني
سيوطي
مغني
مغني
سيوطي

يجوز اذا لام الشفيق ويخرق ولو ان لقمان الحكيم تعرضت لعينيه مي سافرا كاد يبرق
قوله انسان عيني مركب اضافي مبتداء وهو المثال الذي يجري في السواد ويحسر خبره وهو بالحاء والسين المكسورة والراء المهملة
بمعنى ينكشف وتارة بمعنى مرة وتارات جمعه ويبدو بالموحدة والدال المهملة مضارع بدا بمعنى ظهر ويجم بالجيم المضمومة والميم المشددة
مضارع من الجوم بمعنى الكثرة ويغرق بفتح الراء المهملة مضارع من الغرق في الماء يعني مردمك چشم من ظاهر ميشود وابرا
بكمرتبه پس ظاهر ميشود ودرميان اب چندين مرتبه ديكر لبيار ميشود اب چشم پس غرق ميشود دران اب چشم مغني في روابط
الجمل من باب الرابع شاهد در عطف نمودن جمله صاحب ضمير است كه يبدو بوده باشد بفاء عاطفه بر جمله يحسر الماء كه
خالي است از ضمير بهمين اعتبار ومستغني است از ضمير باعتبار بودن او معطوف عليه از براي جمله صاحب ضمير وان تعافوا
العدل والايمانا فان في ايماننا نيرانا الرستم قائله قوله تعافوا بالعين المهملة والفاء بمعنى تكرهوا والعدل بمعنى الانصاف
والايمان بالكسر التصديق والايمان بالفتح جمع يمين وهي ضد اليسار والنيران بالكسر جمع نار واراد به هنا السيوف التي كشعل النار
في الحدة واللمعان واستعيرت فيها يعني واكرنا خوش دارند شما جماعت انصاف وايمان را پس بدرستيكه در دستهاي راست ما است شمشيرهاي
چند كه مثل شعله اتش است در تيزي ودرخشيدن مختصر ومطول في الاستعارة من علم البيان شاهد در بودن
تعلق فعل است كه تعافوا بوده باشد به ربا از مفعول ومعطوف بر مفعول كه العدل والايمان بوده باشد قرينه بر اينكه مردان نيران
سيف است واطلاق او بر سيف استعاره است وان تعتذر بالمحل من ذي ضروعها الى الضيف يجرح في عراقيبها
نصلي هو من ابيات لذي الرمة واسمه غيلان بن عقبة وقبله وما الام يوما من اخ وهو صادق اخاي ولا اعتد
على ضيفها ابلي اذا كان فيها الوسل لم يات دونه فصالي ولو كانت عجافا ولا اهلي قوله تعتذر مضارع اعتذر
اي التي تعتذر والمستتر فيه يرجع الى قوله ابلي المذكور فيما قبله والباء سببية والمحل بالحاء المهملة كفلس انقطاع المطر والجدب واراد به
ضروعها البانها وهي جمع ضرع وهو بالضاد المعجمة والمهملة كفلس للناقة خلفها وللشاة والبقر ظلفها وخفها ويجرح مضارع من الجرح
والعراقيب جمع عرقوب وهو بالعين والراء المهملتين والقاف والموحدة كمنصور من الدابة في رجلها بمنزلة الركبة في يدها والنصل بالنون
والصاد المهملة كفلس السيف والسهم يعني واكر عذر بياورد ان شتر بسبب قحط وخشك سالي از شيرهاي كه در پستانهاي او است بسوي
مهمان جراحت وفساد ميكند در پيهاي پاي و مفصل ساق پاي زانوي او شمشير من بجهت خوردن مهمان كوشت او را يعني اكر شير
ندهد بجهت مهمان نحر ميكنم او را از جهت مهمان مغني في الامور التي لا يكون الفعل معها الا قاصرا من باب الرابع شاهد در لازم
امدن يجرح است و بودن مفعول به او نسيا منسيا باعتبار متضمن بودن او معنى فعل لازم را كه يعبث يا يفسد بوده باشد وان
ذهلت عما اجن صدورها فقد الهبت وجدا قلوب جمال هو من ابيات لابي العلاء المعري واسمه
احمد بن عبد الله التنوخي اللغوي يصف فيها الابل وحنينها الى اوطانها قوله ذهلت بالذال المعجمة وتاء التانيث ماض بمعنى
غفلت واجن بضم الجيم والنون المشددة متكلم بمعنى اخفى وصدورها فاعل ذهلت الضمير فيه للناقة والفاء فقد للتعليل
الهبت بالموحدة ماض بمعنى حرقت والوجد بالواو والجيم والدال المهملة كفلس رقة الشوق واراد بالرجال ركاب الناقة يعني
واكر غافل بوده سينهاي ان شتران از اينچنان شوقيكه پنهان ميداشتم او را پس بتحقيق كه سوزانيده بود از حيثيت شوق دلهاي
مردانيكه بر او سوار بودند مطول في احوال المسند شاهد در استعمال شدن ان است در غير استقبال كه ماضي بوده
باشد با وجود انكه وصليه نيست وفعل شرط او هم لفظ كان نيست وان مدت الايدي الى الزاد لم اكن باعجلهم
اذ اجشع القوم اعجل هو من قصيدة للشنفرى الازدي واسمه عمرو بن براق وبعده اقيموا بني عمي صدور مطيكم
فاني الى ارض سواكم لاميل ومنها لئن كان من جن لابرح طارقا وان يك انسا ما كها الانس
يفعل قوله مدت مجهول من المد بمعنى التطويل والجذب والارتفاع والزاد طعام المسافر واراد به هنا مطلق الطعام واعجل
بالعين المهملة والجيم افعل من العجل بمعنى السرعة لكن لم يرد منها التفضيل كما استشهد عليهم بعضهم اي بعاجلهم وكذا اجشع من
الجشع وهو بالجيم والشين المعجمة والعين المهملة اشد الحرص والمراد منه هنا الحرص على الاكل يعني واكر بلند كرده شود دستهاي
بسوي طعام بجهت خوردن نمي باشم من شتاب كننده تر از اين قوم زيرا كه حريص تر قوم بر خوردن طعام شتاب كننده تر از ايشان است
قطر في النائب عن الفاعل شاهد در اوردن مدت بصيغه مجهول بجهت غرض معنوي كه اختصار متكلم بوده باشد
باعتبار انكه قصد نكرده است شاعر قوم معين را سيوطي في ما ولا المشبهتين بليس مغني في الجهة الخامسة من باب الخامس
شاهد در اقتران خبر كان منفيا است بياء زائده در لم اكن باعجلهم بر سبيل ندرت وان يغربن ان كسي الجواري
فتنبو العين عن كرم عجاف هو من ابيات لمرداس بن ادية المكنى بابي خالد قالها في جواب قطري بن الفجاءة لما

مغني
مطول مختصر
مغني
مطول
قطر سيوطي مغني

الشاعر اولها لقد زاد الحيوة الى حبّا بناتى انهن من الضعاف احاذر ان يرين البؤس بعدى
وان كيشرين رنقًا غير صاف وان يعرين الخ ولولاهن قد سوّمت مهرى وفى الرحمن
للضعفاء كاف ابانا من لنا ان غبت عنا وصار الحى بعدك فى اختلاف قوله يعرين
بالمهملة مضارع عرى خلاف لبس والضمير فيه يرجع الى قوله فيما قبله بناتى وكسى ماض بمعنى لبس والجوارى فاعله وهى جمع جارية وهى الصبية
ونبنو بالنون والموحدة مضارع نبا بصره اى كلّ والكرم ككتف اراد به هنا الكرام وهو للواحد والجمع والعجا بالعين المهملة والجيم
الف الكتاب جمع عجيفة من العجف بمعنى الهزال واراد به هنا الذى لاخير فيه يعنى واينكه برهنه وخالى از لباس بمانند اند خترا
من اكر پوشانيده شود بلباس حزان مردمان پس باز بماند چشم ايشان از كريمان بجهت آنكه بى نصيبيها آنكه باز بماند چشم كسيكه
تزويج ميكند ايشانرا **مغنى** فى الامور التى يتعدى بها الفعل القاصر من باب الرابع **شاهد** در كسى است كه چون بكسره
اده است لازم است والجوارى فاعل او است واگر بفتح سين اده بود متعدى بود بيك مفعول وان الذى حانت بفلج
دماؤهم هم القوم كل القوم يا ام خالد هو من قصيدة للاشهب بن زميلة النهشلى وقيل لغيره اولها
الم تر انى بعد عمرو ومالك وعروة وابن الهول لست بخالد وكانوا بنى ساداتنا فكانما
تساقوا على لوح دماء الاساود الى ان قال وان الذى الخ فلولا رجاء النصر منك ورهبة
عقابك قد صاروا لنا كالموارد قوله حانت بالحاء المهملة والنون وتاء التانيث ماض بمعنى هلكت والمراد
به هنا انه ذهبت هدرا لم يثار به وفلج بالفاء والجيم كفلس موضع بين مكة والبصرة قولهم القوم كل القوم اى هم الكاملون
الى فى الرجولية والمشهورون فيها وام خالد اسم امراة يعنى وبدرستيكه آنچنان كسانيكه هدر رفت خونهاى ايشان در فلج
طلب كرده نشد انتقام خونهاى بواسطه قصاص يا ديه ايشانند مردان همه مردان يعنى كاملند ومشهورند در مردانگى اى ام خالد **مغنى**
فى كل **شاهد** در وقوع كل است صفة از براى القوم قبل از او **مغنى** فى الجهة الرابعة من باب الخامس **شاهد** در اطلاق
نمودن الذى بصيغه مفرد است بر جماعت وبعضى ديگر شاهد آورده اند از براى حذف نون او بجهة ضرورت اى وان الذين
حانت وانا لما نضرب الكبش ضربة على راسه تلقى اللسان من الفم هو من ابيات لابى حية النميرى واسمه الهيثم بن الربيع
وقبله ونحن ضربنا الزرد بالسيف ضربة فلما ضربنا الزرد لم يتكلم قوله نضرب متكلم مع الغير من الضرب والكبش
بالموحدة والشين المعجمة كفلس سيد القوم وتلقى بالقاف مضارع القاه اى طرحه وهو صفة لضربة يعنى وبدرستيكه ما هر آينه
چه بسيار ميزنيم بزرگ قوم را ضربتى بر سر او كه اين صفت دارد آن ضربت كه بيرون ميافكند زبان او را از دهان او **مغنى** فى
من **شاهد** در من در لما است كه مراد فست با ربما بمعنى او است باعتبار متصل شدن ما كافه باو اى ربما نضرب وان
امرأ اسرى اليك ودونه من الارض موماة وبيداء سملق لمحقوقة ان تستجيبى لصوته لم يتم قائله وبعده لمحقوقة ان تستجيبى دعائه
وان تعلمى ان المعان موفق قوله اسرى ماض من باب الافعال من السرى وهو بالضم مقصور اسير عامة الليل واللام في الاول
فيه للتاكيد والمبالغة والخطاب فى اليك للمراة والواو للحال ودون بمعنى امام والموماة بفتح الميم وسكون الواو المفازة والبيداء
بالموحدة والباء والدال المهملة والبلد كحمراء المفازة التى يبيد من سلكها اى يهلك والسملق بالسين المهملة والقاف كجعفر القاع الصفصف
وخبر ان فى قوله بعد لمحقوقة الخ يعنى وبدرستيكه مرديكه راه رفته است در اوقات شب بسوى تو وحال آنكه پيش روى او از زمين
بيابانهاى خوفناك ومهلكست وصحراى صاف هموار خالى از گياه او است **مطول** فى الفصل والوصل **شاهد** در اقتران جمله حاليه
ظرفيه است بواو وهو دونه من الارض موماة بوده باشد وان سنام المجد من آل هاشم بنو بنت مخزوم ووالدك
العبد هو من قصيدة لحسان بن ثابت الانصارى يهجو بها ابا سفيان بن الحرث بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف السنام
بالسين المهملة والنون كسحاب على الشئ والمجد بالجيم والدال المهملة كفلس نيل الشرف والكرم وهاشم هو ابن عبد مناف ابو عبد المطلب و
مخزوم بالخاء والزاء المعجمتين ابو حى من قريش والخطاب فى والدك لابى سفيان ووالده الحرث بن عبد المطلب كما مر قوله العبد اى
ام الحرث بالنسبة الى ام عبد الله وابى طالب مخزومية فى النسب عبدالها يعنى وبدرستيكه اعلى مرتبه شرافت وبزرگوارى از آل هاشم
پسران دختر مخزوم هستند وپدر تو بنده وغلام است نسبت بايشان **مطول** فى احوال المسند **شاهد** در تعريف مسند است
كه العبد بوده باشد بلام بجهة اثبات مفهوم مسند كه عبوديت بوده باشد از براى مسند اليه كه والدك است وادعاء ظهور آن مفهوم
در آن مسند اليه نسبت از جهة قصر باعتبار آنكه مراد بنا فوق است منها وسائر اولاد وحال آنكه حاصل است بدون قصر وان شفائى
عبرة مهراقة فهل عند رسم دارس من معول هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى وهى احدى المعلقات
السبع اولها قفا نبك من ذكرى حبيب ومنزل بسقط اللوى بين الدخول فحومل

مغنى

از ایشان ح

مغنى

مطول

مطول

فتوضح فالمقراة لم یعف رسمها لما نسجتها من جنوب وشمال وقوفا بها صحبی علی مطیهم یقولون
لاتهلک اسی وتجمل وان شفائی الخ کدابک من ام الحویرث قبلها وجارتها ام الرباب بماسل
اذا قامتا تضوع المسک منهما کنسیم الصبا جاءت بریا القرنفل الشفاء ککتاب البرء من المرض والتخلص
والدواء والعبرة بالمهملتین بینهما موحدة کطلحة ماء العین المهراقة بزیادة الهاء الساکنة علی غیر قیاس بعد میم المضمومة اصله اصله
مراقة وهو بالراء المهملة والقاف اسم مفعول من راق الماء ای صب والرسم بالمهملتین کفلس العلامة والدارس بالمهملة فاعل من درس بمعنی بلی
وانمحی ومن زائدة والمعول بالعین المهملة والواو المشددة مصدر میمی بصیغة اسم المفعول واسم مکان من عول الرجل اذا رفع صوته بالبکاء
یعنی بدرستیکه دوای وخلاصی من از اندوه وغم اشک چشم ریخته شده است پس آیا نزد علامت کهنه منزل خانه شخص بلند کریه
کننده است مغنی در هل و فی عطف الانشاء علی الخبر من باب الرابع شاهد در هل است که اراده است از استفهام با و معنی نفی و
باین اعتبار صحیح است عطف انشاء که مصراع ثانی بوده باشد بر خبر که مصراع اول است بفاء عاطفه در فهل وان صخرا لتاتم
الهداة به کانه علم فی راسه نار وهو من ابیات للخنساء واسمها تماضر بنت عمرو بن الحارث تمدح بها اخاها صخرا وهو بالصاد الراء
المهملتین بینهما خاء معجمة کفلس وتاتم بفتح المضارعة والمثناة والمیم المشددة ای تجعله اماما والهداة بالضم جمع الهادی هو المرشد
الخبر والعلم بالعین المهملة کقلم الجبل العالی یعنی وبدرستیکه صخر هر اینه اقتدای میکند مرشدین هدایت کنندگان باو وکویا که او
کوه بلند حیث که بر سر او آتش افروخته باشند بجهت راه یافتن کمراهان در سفر مختصر و مطول فی الایجاز والاطناب المساوات
شاهد در بودن اطناب در مصراع ثانی باعتبار انکه هدایت از لفظ کانه علم مفهوم شده پس در کر فی راسه نار بعد از او بجهة ایغال و
زیادتی و مبالغه است وانک اذ ما تات ما انت آمر به تلف من ایاه تامر آتیا لم یسم قائله قوله تات مخاطب من الاتیان و
منه آتیا بصیغة الفاعل وما موصولة وآمر فاعل من الامر وهو ضد النهی ومنه تامر بصیغة المخاطب وتلف بالفاء مخاطب من الفاء
وجده یقول انک ان اتیت بما تامر به غیرک وجدت ذلک الغیر آتیا به ایضا لکون قولک مقرونا بفعلک یعنی وبدرستیکه تو هر زمان
که بیاوری آنچنان چیزی که تو امر کننده غیر خود را بان چیز میباید کسی را که امر میکنی او را باوردن آن چیز آورنده آنچیز را فظ فی
جازم فعل المضارع شاهد در اذ ما است که جزم داده دو فعل مضارع را بر شرط و جزا بودن که تات و تلف بوده باشد با سقاط
یاء از اندو نظر بانکه در اصل تاتی و تلفی بوده است وانک مهما تعط بطنک سوله وفرجک نالا منتهی الذم اجمعا
هو من ابیات لحاتم بن عبد الله بن سعد الطائی المشهور بالجود وقبله اکف یدی عن ان ینال التماسها اکف صحابی
حین حاجتنا معا ابیت هضیم الکشح مضطمر الحشا من الجوع اخشی الذم ان یتضلعا وانی لاستحیی
رفیقی ان یری مکان یدی من جانب الزاد اقرعا قوله تعط مضارع بصیغة الخطاب من الاعطاء والسول کقفل اسم
لما یسئله الانسان ونالا بالنون ماض بصیغة التثنیة من النیل بمعنی الاصابة ومنتهی الشیء غایته والذم خلاف المدح واجمع تاکید
له یعنی وبدرستیکه تو هر زمان که عطای کنی شکم خود را و فرج خود را خواهش و سوال هریک را با ایشان میرسند نهایت بدیرا همه
بدیرا مغنی فی مهما شاهد در وقوع مهما است شرطیه زمانیه وجزم داده است تعط را که فعل شرط او است باسقاط یا از او
ونالا جزای او است و مجزوم است محلا وان لسانی شهدة یشتفی بها وهو علی من صبه الله علقم هو لرجل من همدان
الشهدة بالشین المعجمة والدال المهملة کغرفة العسل المشمع الخالص ویشتفی مجهول ای یطلب منه الشفاء وهو بتشدید الواو لغة همدان
فان الشاعر همدانی کما مر ومن موصولة وصبه بالصاد المهملة وتشدید الموحدة ماض بمعنی سلطه وعلقم خبر هو وهو بالعین المهملة
والقاف کجعفر شجر مر ویقال للحنظل وغیره یعنی وبدرستیکه زبان من مثل عسل خالص است که این صفت دارد که طلب شفای کرده
میشود بواسطه او و آن زبان من بر کسیکه جاری و مسلط کرده است او را خداوند تلخ وسخت است بر انکس مغنی فی الظروف من باب
الثالث شاهد در حذف علیه است بعد از علی که متعلق بصب علی مذکور متعلق است بعلقم بتاویل مر یا صعب باشد بدو بدیه
این طریق معنی فاسد است وانما الشعر لب المرء یعرضه علی المجالس ان کیسا وان حمقا فان اشعر بیت انت
قائله بیت یقال اذا انشدته صدقا هما من ابیات لحسان بن ثابت الانصاری اللب بضم اللام وتشدید الموحدة العقل
والمرء الرجل ویعرضه بالعین والراء المکسورة المهملتین والضاد المعجمة بمعنی یقرؤه قوله علی المجالس ای علی اهلها لفظ کان بعد ان فی الموضعین
مقدر ای ان کیسا وان کان حمقا والکیس کفلس بالیاء والسین المهملة صفة مشبهة من الکیس وهو ایضا کفلس کفلس العقل وضد
الحمق والحمق ککتف صفة مشبهة من الحمق وهو کقفل قلة العقل واشعر افعل من الشعر ای اجود شعر وانشدته مخاطب من الانشاد وهو
بالنون والشین المعجمة والدال المهملة قراءة الشعر بصوت عال وصدقا ماض من الصدق خلاف الکذب وفی الف اطلاق یعنی وابیت
غیر از این نیست که شعر عقل مرد است که عرض میکند ومیخواند او را بر اهل مجلسها اگر بوده باشد آنمرد زیرک واگر بوده باشد احمق و نادان

مغنی

مطول مختصر

مغنی

مغنی

پس بد رستیکه نیکو تر بیتی که تو گوینده آن ای بیتی است که گفته شود در حق آن هرگاه بخوانی آن اگر است گفته است مطول فی المبالغة المقبولة من علم البدیع شاهد در تصریح بودن این دو بیت است اینکه نیکو تر از اشعار اصدق از آن است نه اکذب آن وانما یرضی المنیب ربه ما دام معنیا بذکر قلبه لم نسم قائله قوله یرضی مضارع من الارضا یقال ارضاه ای جعله راضیا والمنیب اسم فاعل من الانابة وهو بالنون والموحدة الرجوع الی الله بالتقوی والاقبال علیه بترک الذنوب والمعنی اسم مفعول من عنیت بحاجتک بالعین المهملة والنون والیاء وبصیغة المجهول ای اهتممت بها والذکر خلاف النسیان یعنی واینست وغیر از این نیست که خوشنود میکرداند مرد بازگشت کننده بخداوند بواسطه پرهیزکاری و ترک گناهان پروردگار خود را ما دام که همت گماشته شده است دل او بذکر خداوند و مشغول است بیاد خدا قطر فی النائب عن الفاعل شاهد در وقوع جار و مجرور است که بذکر بوده باشد نائب فاعل از برای معنیا با وجود وجود مفعول به که کلام که قلبه است وانی حیثما یثنی الهوی بصری من حوثما سلکوا ادنو فانظور لم نسم قائله وقبله والله یعلم انا فی تلفتنا یوم الفراق الی احبابنا صور قوله یثنی بالمثلثة والنون المفتوحة مضارع بمعنی یعوج ویمیل والهوی فاعله وهو بالفتح میل النفس حوث لغة فی حیث وسلکوا بالتاء المهملة ماض بمعنی ذهبوا والمستتر فیه یرجع الی قوله احبابنا المذکور فی قوله قبله وادنوا بالدال المهملة والنون والواو متکلم من الدنو بمعنی القرب کذا انظور اصله انظر من النظر وهو التامل بالعین یعنی وبد رستیکه من هر زمانکه میل دهد خواهش نفس چشم مرا نزدیک میشوم از مکانی که رفته اند اند وستان ما پس نگاه میکنم معنی فی الواو شاهد در زیاد شدن واو است در انظور بواسطه اشباع نمودن ضمه ظا او بجهة ضرورت وملاحظه وزن شعر وانی جدیر اذا بلغتک بالمنی وانت بما املت منک جدیر فان تولنی منک الجمیل فاهله والا فانی عاذر وشکور هما من قصیدة لابی نواس الحکمی واسمه الحسن بن هانی یمدح بهما الخصیب بن عبد الحمید کان والی مصر من قبل الرشید قوله جدیر بالجیم والدال والراء المهملتین فی الموضعین بمعنی حقیق و بلغتک متکلم من البلوغ بمعنی الوصول والخطاب فیه وفی ما بعده للخصیب والمنی بضم المیم وفتح النون جمع منیة وهی کغرفة اسم لما یتمناه الانسان واملت متکلم من التامیل بمعنی الرجاء وتولنی بضم المضارعة وسکون الهمزة بمعنی تعطنی والجمیل بالجیم الاحسان والعاذر بالعین والراء المهملتین بینهما ذال معجمة فاعل من العذر والشکور کصبور مبالغة من الشکر یعنی وبدرستیکه من سزاوار هستم بر سید بار زوها خود در وقتیکه برسم تو را و تو بخشید انچنان چیزیکه امید دارم آنرا از تو سزاوار هستی پس اگر عطا کنی از جانب خود مال نیکو را پس تو اهل آن عطائی واگر عطای نکنی ما را پس بدرستیکه من عذرخواه هستم بسوی تو و بسیار شکر کننده ام نعمتها تو را مختصر ومطول فی اخر الکتاب شاهد در حسن انتهای و ختم نمودن شاعر است در قصیده خود باین دو بیت وانی علی لیلی لزار وانتی علی ذاک فیما بیننا مستدیمها هو من ابیات لقیس بن الملوح وهو مجنون لیلی العامریة وقبله ایا جبلی نعمان بالله خلیا نسیم الصبا یخلص الی نسیمها اجد بردها او تشف منی صبابة علی کبد لم یبق الا صمیمها فان الصبا ریح اذا ما تنسمت علی قلب محزون تجلت همومها الا ان اهوائی بلیلی قدیمة واقتل اهواء الرجال قدیمها قوله لیلی بکسر اللام اسم صاحبة قیس المجنون وزار فاعل من الزری وهو بالزاء المعجمة والراء المهملة والیاء کفلس العتاب وذاک اشارة الی الزری المفهوم من قوله لزار والمستدیم اسم فاعل من استدمت الامر اذا طلبت دوامه یقول انی منتظران تغتبنی بخیر یعنی وبدرستیکه من بر لیلی هر اینه عتاب کننده ام وبدرستیکه من بر این عتاب کردن در آن چنان چیزیکه میان ما است طلب دوام کننده ام آنرا سیوطی فی نون الوقایة شاهد در آن است که یکی بدون نون وقایه است یعنی بایاء متکلم و دیگری با نون وقایه در انی و اننی وانی لتعرونی لذکراک هزة کما انتفض العصفور بلله القطر هو من قصیدة لابی صخر الهذلی واسمه عبد الله بن سلمة وقبله اذا قلت هذا حین اسلو یهیجنی نسیم الصبا من حیث یطلع الفجر وانی لتعرونی الخ اما والذی ابکی واضحک والذی امات واحیی والذی امره الامر لقد ترکتنی احسد الوحش ان اری الیفین منها لا یروعهما الذعر وصلتک حتی قلت لا یعرف القلی وزرتک حتی قلت لیس له صبر قوله لتعرونی بالعین والراء المهملتین مضارع من عراه الشیء اذا غشیه والخطاب فی لذکراک للمحبوبة والهزة بکسر الهاء وتشدید الزاء المعجمة والهاء النشاط والارتیاح وبفتح الهاء اسم للاهتزاز والکاف للتشبیه وما مصدریة وانتفض بالنون والشاة والقاف والضاد المعجمة ماض بمعنی تقطر بان حرک جناحه ونفضه والعصفور بالضم طائر معروف وبلله بالموحدة واللامین اولیهما مشددة ماض من باب التفعیل من البلل الندوة والقطر بالقاف والمهملتین کفلس المطر والجملة حال من العصفور بتقدیر قد یعنی وبدرستیکه من هر اینه فرا میگیرد مرا بجهة یاد آوردن تو زن نشاط و لرزشی مثل لرزیدن و حرکت کردن گنجشک در حالیکه بتحقیق که تر کرده بود او را باران قطر و سیوطی فی

المفعول له شاهد در ظاهر شدن لام است در مفعول له که لذکراک بوده باشد بجهت عدم اتحاد فاعل او که کاف است با فاعل تعرونی که
هزة بوده باشد سیوطی فی حروف الجر شاهد در کلام لذکراک است که از برای تعلیل است وانی لرام نظرة قبل التی لعلی
وان شطت نواها ازورها لم یسم قائله قوله رام فاعل من الرمی والنظرة کطلحة مرة من النظر وهو التامل بالعین والقبل کعنب
الجهة وشطت بالشین المعجمة والطاء المهملة المشددة ماض بمعنی بعدت والنوی بالنون والواو کفتی الجهة التی ینویها المسافر من قرب
او بعد وازور متکلم من الزیارة بمعنی الاتیان یعنی وبدرستیکه من هر اینه اندازنده ام یکمرتبه نظر کردنی را بطرف آنچنان کسیکه امید
دارم که زیارت وی کنم اگرچه دور است قصد و جهت سفر او مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانی شاهد در وقوع جملهٔ وان شطت
نواها است معترضه میانه اسم لعل که یاء است و خبر او که ازورها بوده باشد مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در حذف
اقول است بعد از التی تا آنکه صله از برای او بوده باشد ای التی اقول لعلی ازورها نظر بآنکه لعلی ازورها جملهٔ انشائیه است وظاهر آنکه صله واقع
شده است از برای التی وباید که جملهٔ صله خبریه بوده باشد نه انشائیه پس تاویل شده است بجملهٔ خبریه بتقدیر اقول وانی وتهیامی بعزة
لما تخلیت مما بیننا وتخلت لکالمرتجی ظل الغمامة کلما تبوأ منها للمقیل اضمحلت هما من قصیدة لکثیر عزة واسمه
عبد الرحمن بن الاسود وقبله فوا عجبا للقلب کیف اعترافه وللنفس لما وطنت کیف ذلت وللعین
اسراب اذا ما ذکرتها وللقلب وسواس اذا العین ملت وانی وتهیامی الخ فان تسأل الواشون
فیم صرمتها فقل نفس حر سلیت فتسلت التهیام بفتح المثناة والیاء بمعنی الهیام وهو کغراب شبه الجنون من العشق
عزة بفتح العین المهملة وتشدید الزاء المعجمة والهاء اسم صاحبة کثیر وهی بنت لشبة او جمیل وتخلیت بالخاء المعجمة واللام المشددة والیاء المتکلم
بمعنی تجنبت وتبعدت ومنه تخلت بمعنی تبعدت والمستتر فیه لعزة والمرتجی اسم فاعل من الارتجاء من الرجا وهو ضد الیاس والغمامة
بالغین المعجمة کثمامة السحابة وتبوأ بتاء التفعل والموحدة والواو المشددة والهمزة ماض ای اتخذ مباءة ای منزلا ومن للتعلیل و
کذا اللام فی للمقیل وهو بفتح المیم وکسر القاف محل القیلولة وهی النوم فی نصف النهار واضمحلت بالضاد المعجمة والحاء المهملة واللام المشددة
ماض بمعنی ذهبت ولم یبق اثره یعنی وبدرستیکه من وسرگردانی من در عشق بعزة از بعد از آنکه دوری کردم از آن چنان چیزیکه در
میان ما است ودوری کرد عزة از آن چیز هر اینه مثل آنچنان کسی هستم که امید دارنده است سایهٔ ابر را که هر زمان که منزل کیرد بعلت سایه
آن ابر بجهت خواب قیلوله در وقت گرمی هوا ابر رود آن ابر از بالای سر او وباقی نماند اثر او مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانی شاهد
در وقوع جملهٔ وتهیامی بعزة الخ است معترضه میان اسم ان که ضمیر متکلم بوده است وخبر او که لکالمرتجی الخ است واها للیلی ثم
واها واها هی المنی لو اننا نلناها هو من ابیات لابی النجم العجلی وبعده یا لیت عینها لنا وفاها
نرضی بها اباها ان اباها وابا اباها قد بلغا فی المجد غایتاها قوله واها کلمة یقال عند التعجب من طیب شیء
ای ما اطیبه ولیلی بالکسر اسم امراة ویروی مکانه سلمی وکذا وقع والمنی بضم المیم وفتح النون جمع منیة وهی کغرفة اسم لما یتمناه الانسان ولو للتمنی
والضمیر فی انها للقصة ونلنا بالنون متکلم من النیل بمعنی الاصابة والضمیر فیه للمنی یعنی تعجب میکنم اکثر که لیلی را پس تعجب میکنم تعجب
کردنی ان لیلی است منتهای آرزوهای ما آرزوی دارم که بدرستیکه قصه چنین است که برسیم ما آن آرزوها را یعنی برسیم بوصل او که منتهی
آرزوهای ما است قطر فی الاسماء الافعال سیوطی فی باب التعجب مغنی فی الواو شاهد در واها است که اسم فعل است و
بمعنی اعجب بصیغهٔ متکلم است در اصل اووی است پس گاهی گفته میشود در او واو گاهی واها با الحاق ها یا تنوین وای فتی هیجا
انت وجارها لم یسم قائله کلمة ای استفهامیة والفتی الشاب من الرجال والهیجا بالیاء والجیم والمد کحمراء الحرب والجار بالجیم و
الراء المهملة المجاور للشیء والضمیر فیه للهیجا یعنی وکدام جوان روز جنگی هستی تو وکدام مجاور و مصاحب آن روز جنگی تو مغنی
فی القاعدة الثامنة من باب الثامن شاهد در وجارها است که عطف شده بواو عاطفه بر فتی که مضاف الیه ای است بدون
تکرار ای بر سر او بنا بر قاعده یغتفر فی الثوانی ما لا یغتفر فی الاوائل وبالصریمة منهم منزل خلق عاف تغیر
الا النؤی والوتد هو من قصیدة للاخطل واسمه غیاث بن غوث التغلبی الواو للعطف والباء بمعنی فی والصریمة بالمهملة
کسفینة اسم موضع بعینه وقیل هی کل رملة انصرمت ای انقطعت من معظم الرمل ومنهم حال من المستکن فی الظرف او من قوله منزل
والخلق بالخاء المعجمة والقاف کفرس صفة مشبهة بمعنی البالی وعاف بالعین المهملة والفاء فاعل من عفی بمعنی درس والنؤی بالنون و
الهمزة والیاء کفعل حفیرة حول الخباء والخباء تصنع لئلا یدخلها المطر والوتد بالمثناة والدال المهملة کفرس معروف یعنی در صریمه
است در حالتیکه از ایشان است منزلی که این صفت دارد که کهنه مندرس است تغییر کرده است مگر کودی که در اطراف سراپرده وخیمه
کنند بجهت داخل نشدن آب باران در آن سراپرده وخیمه ومگر میخ سراپرده وخیمه مغنی فی لولا شاهد در الا النؤی است که استثنا
شده است بطریق ابدال از فاعل تغیر که ضمیر مستتر در آن بوده باشد با وجود آنکه تغیر موجب است لکن نظر بآنکه در معنی نفی است

سیوطی
مغنی
مغنی
مغنی
مغنی
قطر
سیوطی
مغنی
مغنی

چونکه

چونکه تغیر بمعنی عدم بقاء شئ است بر حالتی پس در اینجا مقدم شده است معنی نفی در کلام و ابدال مستثنی بهتر و مختار است بر نصب و بدا الصباح کان غرته وجه الخلیفة حین یمتدح هو لمحمد بن وهیب الحمیری قوله بدا بالموحدة والدال المهملة ماض بمعنی ظهر والصباح کفلاح الفجر والغرة بضم الغین المعجمة وتشدید الراء المهملة والهاء البیاض ویمتدح مجهول من الامتداح من المدح وهو خلاف الذم یعنی وظاهر شد صبح که گویا سفیدی آن صبح مثل روی خلیفه است در وقتیکه مدح کرده شود آنخلیفه مختصر و مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در قلب و ردن شاعر است تشبیه را نظر بانکه تشبیه کرده سفیدی صبح را بروی خلیفه و حالانکه میبایست تشبیه کند روی خلیفه را بسفیدی صبح باعتبار توهم اندا ختن و مادا ماً را بانکه روی خلیفه تمام تر است از صبح در سفیدی و ادعا نمودن او بانکه آن روی خلیفه زائد است بر آن صبح در بهجت و صفای و بدر اضاء الارض شرقا و مغربا و موضع رحلی منه اسود مظلم هو لابی عبادة البحتری واسمه سامراء الواو للعطف والبدر بالموحدة والمهملتین کفلس القمر الممتلی قوله اضاء الارض ای جعلها مضیئة والواو للحال والرحل بالراء والحاء المهملتین کفلس الاثاث والمتاع الذی یصحبه الانسان فی السفر والمنزل ومن للبدل ای بدل نوره والاسود افعل من السواد وهو ضد البیاض من ظلم ضد اضاء یقول ان احسانه بلغ کل احد وانی محروم من احسانه وجوده یعنی و آنمرد مثل ماه شب چهارده است که روشن کرده است زمین را از مشرق و مغرب و حالانکه موضع توشه و منزل من بدل از نور او سیاه و تاریک است یعنی بخشش او بهمه کس رسیده است مگر من که محروم هستم از عطای او مطول فی اخر التشبیه من علم البیان شاهد در بدر است که نظر به نیکو نبودن اداة تشبیه در او نزدیک تر است بسوی استعاره از تشبیه باعتبار بودن او نکره که صفت آورده شده است بصفتی که ملایم نیست مشبه را که خود بدر بوده باشد و موجود نیست آن صفت در آن بدر و بعد غد یا لهف نفسی من غد اذا راح اصحابی ولست براح هو من ابیات لهدبة بن الخشرم بن خنیس العذری قالها حین امر معویة بن ابی سفیان بقتله بعد ما اقر بانه قتل زیادة اخا عبد الرحمن لما رفعه الیه لعنه الله و اولها الا علّلانی قبل نوح النوائح وقبل ارتقاء النفس فوق الجوانح و بعد غد الخ اذا راح اصحابی تفیض عیونهم و عودرت فی اللحد علی صفائح یقولون هل اصلحتم لاخیکم وما القبر فی الارض الفضاء بصالح قوله بعد غد ظرف لفعل محذوف ای و برده بعد غد و روی مکان بعد قبل و هو اصح منه بحسب المعنی و مناسبته مع ما قبله ولهف بفتح الفاء کلمة تحسر علی ما فات ای التلهف علی غد والغد خلاف الامس وراح بالمهملتین ماض بمعنی ذهب منه رائح بصیغة الفاعل بمعنی ذاهب یعنی و میروند بعد از فردا ای اندوه نفس من از فردای یعنی اند و هناک میشوم از فردای در وقتیکه بروند اصحاب یاران من و نباشم من رونده مغنی فی اذا شاهد در خروج اذا است از ظرفیت باعتبار وقوع او بدل از برای غد و بودن او در موضع جر و بدلت قرحا دامیا بعد صحة لعل منایانا تحولن ابؤسا هو من قصیدة لامرء القیس حجر الکندی الملقب بذی القروح وسبب انشاده انه لما قتل المنذر اباه حجرا خرج الی قیصر مستنفرا به لاخذ ثار ابیه فعشقته ابنة قیصر فوشی به الطرماح بن القیل الاسدی الشاعر الیه فطلبه فهرب فادرکه رسوله فی الطریق وکان معه حلة مسمومة فالبسه ایاها فتقرح لحمه فمات واولها تاوبنی داء القدیم فغلسا احاذر ان یرتد داء فانکسا قوله بدلت مجهول بصیغة المتکلم من التبدیل و تبدیل اتخاذ الشئ بدلا من شئ اخر والقرح بالقاف والراء والحاء المهملتین کقفل الجراحة والدامی بالدال المهملة التی تدمی ولا دمها والمنایا بالنون والیاء کبحایا جمع منیة وهی کبحیة الموت وتحولن بالحاء المهملة والواو المشددة ماض بمعنی صرن والابؤس بالموحدة والهمزة والسین المهملة کافلس جمع بؤس هو کقفل بمعنی الشدة یعنی و بدل کرده شدم بجراحت شکسته خون آلوده از بعد از تندرستی و صحت و امید است که مرگهای و اجلهای ما مبدل گردیده باشد بسختیها چند مغنی فی لعل شاهد در آمدن خبر لعل است بصیغه ماضی که تحولن بوده باشد و منایانا اسم او است و بدلت والدهر ذو تبدل هیفا دبورا بالصبا والشمال هو ارجوزة لابی النجم العجلی یصف فیها اشیاء کثیرة وقبله اقبت من تحت عریض من عل معاود کرة ادبر اقبل یمشی من الردة مشی الحفل مشی الروایا بالمزاد الاثقل تثیر ایدیها عجاج القسطل اذ عصبت بالعطن المغربل تدافع الشیب ولم تقتل فی لجة امسک فلانا عن فل و بدلت والدهر ذو تبدل کشعاع السنبل یاتی لها من ایمن و اشمل قوله بدلت بتاء التانیث ماض من بدله ای اتخذ منه بدلا والمستتر فیه یرجع الی الارض و التبدل مصدره وهو بمعنی الانقلاب و هیفا مفعول بدلت وهو بالیاء والفاء کفلس ریح حارة تاتی من قبل الیمن قوله دبورا باسقاط حرف العطف عطف علی هیفا ای بدلت هیفا بالصبا و دبورا بالشمال وهی بالدال والراء المهملتین بینهما موحدة و واو کصبور ریح مهبها من تحت مجری سهیل والصبا کعصا والشمال بالهمزة

کجعفر ریحان معروف یعنی و بدل کرد زمانها و حال انکه روزگار صاحب نقلاب و تغیر است باد که میرا کرد از یمن میاید باد خنک
صبا و باد دبور را که از پیش روی قبله میاید باد شمال تر و تازه **مغنی** فی الجملة المعترضة من باب الثانی **شاهد** در وقوع
جملهٔ حالیه والدهر ذو تبدل است معترضه میان فعل و فاعل که بدلت بوده باشد و مفعول او که هیفا است **وَبَلْدَةٍ قَالِصَةٍ**
أَمْوَاؤُهَا تَسْتَنُّ فِي رَادِ الضُّحَى أَفْيَاؤُهَا لم یسم قائله یصف به بلدة کثیرة بکثرة الما و قلة الظل فی وقت ارتفاع
الشمس القالصة بالقاف والصاد المهملة فاعلة من قلص الما ای ارتفع و کثر و تستن بالسین المهملة و فتح المثناة والنون المشددة مضارع
استن السراب ای اضطرب بمعنی شناسر بعدا و الراد بالراء والدال المهملتین بینهما همزة کفلس الارتفاع والافیا جمع فیء وهو بالفا والیا
والهمزة کفلس الظل یعنی و بسا شهر یکه این صفت دارد که بلند و بسیار شونده است ابهای آن شهر و این صفت دارد که بزودی میرود در وقت
بلند شدن روز سایهای آن شهر یعنی اب زیاد شهر بسیار است و سایهٔ ان در اول روز بزودی رونده است **نظام** فی الابدال **شاهد**
در بدل او ردن همزه است در امواؤها از ها او نظر بانکه اصل او امواهها است که جمع ما است و در اصل موه است **وَبَلْدَةٍ لَيْسَ بِهَا**
أَنِيسُ إِلَّا الْيَعَافِيرُ وَإِلَّا الْعِيسُ هو لجران العود النمیری و اسمه عامر بن الحارث الواو بمعنی رب و بلدة مجرور به والجملة صفة له
والبا فی بها بمعنی فی ای فیها والانیس بالنون والسین المهملة فعیل بمعنی الفاعل من الانس وهو کقفل خلاف الوحشة والیعافیر جمع یعفور
وهو بالیا والعین والراء المهملتین بینهما فاء و واو کمنصور ولد البقرة الوحشیة والعیس بالکسر جمع عیسا وهی بالعین والسین المهملتین
بینهما یاء کحمراء الابل البیض یخلط بیاضها شقرة یعنی بسا شهریکه این صفت دارد که نیست در ان شهر انس گیرنده مگر گوساله
گاوهای وحشی و مگر شتران سفید مایل بسرخی **محسن** و **هدایه** و **جامی** فی حروف الجر **شاهد** در مجرور بودن بلده
است بواو رب بابودن او نکرهٔ موصوفه بجمله که لیس بها انیس بوده باشد **سیوطی** فی باب الاستثناء **شاهد** در الیعافیر است
که استثنا شده است از انیس بنا بر بدلیت بنا بر قول تمیم و بر انقطاع بنا بر قول دیگر **وَتَاللّٰهِ مَا إِنْ شَهْلَةٌ أُمُّ وَاحِدٍ**
بِأَوْجَدَ مِنِّي أَنْ يُهَانَ صَغِيرُهَا لم یسم قائله التاء للقسم وما للقسم نافیة وان زائدة وتاکید للنفی والشهلة بالشین
المعجمة کطلحة العجوزة قوله ام واحد ای ام لولد واحد وهو صفة لشهلة والبا زائدة واوجد بالواو والجیم والدال المهملة افعل من وجد
فی الحزن ای حزن وان مصدریة زمانیة ویهان مجهول من الاهانة بمعنی الاذلال یعنی قسم بخدا که نیست زن پیری که این صفت
داشته باشد که مادر یک فرزند بوده باشد غمگین تر از من زمانیکه خوار و بیحد سانیده شود فرزند و طفل کوچک او **مغنی** فی ما
شاهد در بودن ان است مصدریه زمانیه و بجای زمان نشسته است ای زمان اهانة ولدها **وَيَبْلَى الْأُولَى يَسْتَلْئِمُونَ**
عَلَى الْأُولَى تَرَاهُنَّ يَوْمَ الرَّوْعِ كَالْحِدَإِ الْقُبْلِ هو من قصیدة لابی ذؤیب الهذلی واسمه خویلد بن خالد قالها
فی صاحبته اسما و قبله **فَإِنْ تَزْعُمِينِي كُنْتُ أَجْهَلُ فِيكُمُ فَإِنِّي شَرَيْتُ الْحِلْمَ بَعْدَكِ بِالْجَهْلِ** **وَقَالَ صِحَابِي**
قَدْ غُبِنْتَ وَخِلْتُنِي غُبِنْتُ وَمَا أَدْرِي أَشَكْلُكُمُ شَكْلِي عَلَى أَنَّهَا قَالَتْ رَأَيْتُ خُوَيْلِدًا تَنَكَّرَ حَتَّى عَادَ
أَسْوَدَ كَالْجِذْلِ فَتِلْكَ خُطُوبٌ قَدْ تَمَلَّتْ شَبَابَنَا قَدِيمًا فَتُبْلِينَا الْمَنُونُ وَمَا نُبْلِي الواو للعطف
ویبلی بضم التاء وسکون الموحدة وکسر اللام مضارع من الابلاء بمعنی الافناء وفاعله ضمیر یرجع الی المنون المذکور فیما قبله والاولی
یستلئمون مفعوله ای الذین یلبسون اللامة وهی الدرع و تراهن مخاطب من الرؤیة والروع بالمهملتین بینهما واو کفلس الحرب والحدا
بالحاء والدال المهملتین و الهمزة کعنب جمع حدأة وهی کعنبة الطائر المعروف والقبل بالقاف والموحدة کقفل جمع قبلاء وهی کحمراء التی
فی اعینها قبل کفرس ای حول کانها تنظر الی طرف انفها یعنی و فانی میکند امر زمانه ایشان جماعتی را که زره میپوشند و سوار میشوند
بر اسپان ابلق که می بینی ان اسپها را در روز جنگ که بسرعت میروند مثل مرغهای موش گیر که چشمهای ایشان احول و لوچ است که
بر طرف دماغ خود نگاه میکند در وقت نگریستن **سیوطی** فی الموصول **شاهد** در کلمهٔ اولی است در هر دو موضع که در
اول بمعنی الذین است در ذوی العقول استعمال شده است و در ثانی بمعنی اللاتی است در غیر ذوی العقول استعمال شده **وَتَثْنِيَةُ**
الْأَسْمَاءِ تَكْشِفُهَا وَإِنْ رَدَدْتَ إِلَيْكَ الْفِعْلَ صَادَفْتَ مَنْهَلًا هو لابی الشامة شهاب الدین الشاطبی
قوله تکشفها ای تظهر حقیقتها بالها او تثنیه او یائی قوله رددت الیک الفعل ای نسبته الی یاء المتکلم وصادفت بالصاد والدال
المهملتین والفا مخاطب بمعنی وجدت والمنهل بالنون کمقعد المشرب و اراد به هنا الماخذ یعنی و تثنیه بعض اسمها ظاهر میسازد
حقیقت ان اسما را باینکه واوی است یا یائی و اگر باز گردانی بسوی خود فعل را یعنی نسبت دهی او را بضمیر متکلم یافته ماخذ را از برای فعل
اینکه واوی است یا یائی **قطر** فی اخر الکتاب **شاهد** در بیان کردن شاطبی است در این شعر طریقه فهم واوی و یائی بودن هر یک از
اسم و فعل را **وَتَرَى لِلطَّيْرِ عَلَى آثَارِنَا رَأْيَ عَيْنٍ ثِقَةً أَنْ سَتُمَارُ** هو للافوه الاودی قائله قوله الاثر مخاطب
من الرؤیة بالبصر والاثار بالمد جمع اثر اراد اثار بعثرتنا والرای مصدر رای و ثقة بالنصب حال ای واثقة معتمدة وهی بالمثلثة و

مغنی
نظام
لیس بها
فیها
بکسر العین
محسن هدایه جامی
سیوطی باب الاستثناء
مغنی
تراهن
سیوطی الموصول
قطر

القاف

القاف مصدر وثوق يثق وثوقا وثقة وان مصدرية والسين للاستقبال وثمار بالراء المهملة مجهول اى نطعم يعنى ومى بينى مرغ اكه
ايند امت برمتابعت وعقب سرما ابدين چشم درحال النكه اعتماد دارند كه است انمرغ كه زود باشد كه طعمه داده شود از گوشت
كشتكان ايضا قوله وَقَدْ ظُلِّلَتْ عِقْبَانُ اَعْلَامِهِ ضُحًى بِعِقْبَانِ طَيْرٍ فِى الدِّمَاءِ نَوَاهِلِ اَقَامَتْ مَعَ
الرَّايَاتِ حَتّٰى كَاَنَّهَا مِنَ الْجَيْشِ اِلَّا اَنَّهَا لَمْ تُقَاتِلِ هو لابى تمام الطائى قوله ظللت مجهول بمعنى القيت عليها الظل والعقبان
كعمران جمع عقاب وهو بالعين المهملة والقاف والموحدة كغراب الراية العظيمة والاعلام بالعين المهملة جمع علم وهو كغرس الراية ايضا والعقبان
ثانيا كعمران بمعنى الثعالب والنواهل بالنون جمع الناهل وهو الريان والرايات جمع راية وهى العلم والجيش بالجيم والياء والشين المعجمة
كفلس الجند تقاتل مضارع من المقاتلة بمعنى المحاربة يعنى وبتحقيق كه سايه افكنده شده بود بر ذكها از علمهاى ان جنگ در وقت
چاشت بعقب پشت سرامدن مرغان چند كه در خون كشتكان تشنكانى چند بودند وبرپا شدان تعاقب مرغان با علمهاى انلشكر تا انكه
كويا انمرغان از جمله لشكريان شده بودند مكر انكه بدرستيكه انمرغان جنك نميكردند مختصر و مطول فى الخاتمة
شاهد در سرقت نمودن شاعر در شعر ثانى امت معنى را از شعر شاعر اول باز يادتى حسن است زيراكه در دو شعر ثانى و
تَرَمِيْنِى بِالطَّرْفِ اَىْ اَنْتَ مُذْنِبٌ وَتَقْلِيْنِى لٰكِنَّ اِيَّاكَ لَا اَقْلِى لم يسم قائله قوله ترمينى مخاطبة من الرمى والطرف
العين واراد برميها بالعين اشارتها بها والمذنب لغة يعنى مراد هابر ميها الطرف فهاى اشارتها اليه بعينها انى مذنب وتقلينى مخاطبة من
قلاه بالقاف اى بغضه ومنه اقلى بصيغة المتكلم يعنى وميانداز يسوى من چشم را واشاره ميكنى بسوى من بچشم خود يعنى كه توكناه كار
هستى ودشمن ناخوش ميدارى مرا لكن تو را دشمن وناخوش نميدارم من معنى فى اى فى الجملة التفسيرية وفى الجملة الواقعة مفعولا
من باب الثانى شاهد در وقوع جمله اى انت مذنب مفسر باى تفسيرية ومفسر از براى جمله تو مينى بالطرف و بودن او در محل
نصب بنا بر انكه مفعول بوده باشد از براى ترمينى وَتَسْخُنُ لَيْلَةً لَا يَسْتَطِيْعُ نُبَاحًا بِهَا الْكَلْبُ اِلَّا هَرِيْرًا لم يسم
قائله قوله تسخن غائبة من السخونة وهى بالسين المهملة والخاء المعجمة والنون الحرارة والفعل كنصر وفاعله ضمير المرأة وليلة منصوب
على الظرف ويستطيع مضارع من الاستطاعة بمعنى القدرة والنباح بالنون والموحدة والحاء المهملة كغراب صياح الكلب والهرير بالراء
بين المهملتين كامير صوته دون نباحه من قلة صبره على البرد يعنى وگرم ميشود انزن در شبى كه قدرت ندارد سگ صيحه زدنى را در ان
شب مگر صداى پستى كه از شدت سرمى هوا وعدم صبر او بر تحمل سرمى ميكند مغنى فى الجهة الثامنة من الباب الخامس شاهد در
ذكر رابطه است كه ضمير در بها بوده باشد در جمله مضاف اليها باعود ان ضمير باسم زمان كه ليلة است بسبيل ندرت وَتُسْعِدُنِىْ
فِىْ غَمْرَةٍ بَعْدَ غَمْرَةٍ سَبُوْحٌ لَهَا مِنْهَا عَلَيْهَا شَوَاهِدُ هو من ابيات لابى الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين يصف
بها فرسه قوله تسعدنى مضارع من الاسعاد وهو بالمهملات بمعنى الاعانة والغمرة بالغين المعجمة والراء المهملة فى الموضعين كطلحة الشدة
وسبوح فاعل تسعدنى وهو بالمهملتين والموحدة كصبور من سبح الفرس اذا اشتد عدوه واراد به هنا حسنة الجرى ولها صفة
له ومنها حال من الشواهد وعليها متعلق بالشواهد والضمائر كلها يرجع الى سبوح واراد بالشواهد علامات النجابة يعنى
ويارى ميكند مرا در سختى از بعد از سختى اسب تند روى كه اين صفت دارد كه از براى او است در حالتيكه از نفس او است نشانهاى چند
كه شاهد است بر نجابت او مطول فى المقدمة شاهد در عدم فصاحت اين بيت است باعتبار عدم خلوص او از تكرار كه ضمير
در لها ومنها وعليها بوده باشد وَتَشْرَقُ بِالْقَوْلِ الَّذِىْ قَدْ اَذَعْتَهُ كَمَا شَرِقَتْ صَدْرُ الْقَنَاةِ مِنَ الدَّمِ هو
من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يخاطب بها عمير بن عبد الله بن المنذر ويوعده بالهجاء بعد ما هجاه وقبله وَاِنْ
كُنْتَ فِىْ جُبٍّ ثَمَانِيْنَ قَامَةً وَرُقِّيْتَ اَسْبَابَ السَّمَاءِ بِسُلَّمِ لَيَسْتَدْرِجَنْكَ الْقَوْلُ حَتّٰى تَهُرَّهُ وَتَعْلَمَ
اَنِّىْ عَنْكُمْ غَيْرُ مُفْحَمِ قوله تشرق مضارع شرق بريقه اذا غص اى وقف فى الحلق ومنه شرقت والفعل كفرح واذعته مخاطب
من الاذاعة وهو بالذال المعجمة والعين المهملة بمعنى الافشاء والخطاب فيه لعمير بن عبد الله واراد بالقول الذى اذاعه هجاءه اياه وصدر القناة
من وسطه الى مستدقه والقناة الرمح يعنى ان الدم اذا وقع على صدر القناة وكثر عليها يتجاوز الصدر القناة فلا يذهب واستعمال الشرق
فيها استعارة من جمود الدم عليها بحيث يكون الظهور بعد الظهور ويصير علامة ظاهرة عليها يعنى وگاه ميدارى در زبان سخن
اينچنان را كه بتحقيق كه فاش كرده از امثال نگاه داشتن سينه نيزه خون را سيوطى فى باب الاضافة مغنى فى الامور التى يكتسبها
الاسم بالاضافة من الباب الرابع شاهد در كسب نمودن صدر مذكر است تانيث را از القناة مؤنث بواسطه اضافه بدليل
مؤنث آوردن فعل او كه شرقت است وَتَضْحَكُ مِنِّىْ شَيْخَةٌ عَبْشَمِيَّةٌ كَاَنْ لَمْ تَرٰى قَبْلِىْ اَسِيْرًا يَمَانِيَا
هو من قصيدة لعبد يغوث بن وقاص الحارثى قالها حين اسرته تيم الرباب يوم الكلاب الثانى وقبله اَلَا لَا تَلُوْمَانِىْ
كَفٰى اللَّوْمَ مَا بِيَا فَمَا لَكُمَا فِى اللَّوْمِ خَيْرٌ وَلَا لِيَا اَلَمْ تَعْلَمَا اَنَّ الْمَلَامَةَ نَفْعُهَا قَلِيْلٌ وَمَا لَوْمِىْ

أنجى من شمالیا لقد علمت عرسی ملیکة اننی انا اللیث معدیا علیه وعادیا أقول
وقد شدوا لسانی بنسعة امعشر تیم اطلقوا من لسانیا وتضحک الخ کانی لم ارکب جوادا و
لم اقل لخیلی کری کرة عن رحالیا فیا راکبا اما عرضت فبلغن ندامای من نجران ان لا تلاقیا الشیخة
المرأة الکبیرة والعبشمیة نسبة الی عبد شمس وهو ابو قبیلة وکان مخفف کان والیمانی اصله یمنی ابدلت احدی یاءیه الفا وضع قبل
النون والالف الاخیر للاطلاق وهو نسبة الی الیمن وهو بلاد معروفة یعنی ومیخندد از من زن پیر منسوب بقبیلهٔ عبد شمس و
گویا که ندیده است پیش از من اسیر منسوب بیمن را تصریف فی الناقص مغنی فی لم شاهد در ثبوت الف حرف است بعد از
لم جازمه بجهة ضرورة وحالانکه قیاس در او لم تراست وتضیئ فی وجه الظلام منیرة کجمانة البحری سل نظامها
هو من قصید للبید بن ربیعة العامری وهی احدی المعلقات السبعة وقبله یعلو طریقة متنها متواتر فی لیلة کفر
النجوم غمامها تجتاف اصلا قالصا متنبذا بعجوب انقاء یمیل هیامها وتضیئ فی الخ حتی اذا
انحسر الظلام واسفرت بکرت تزل عن الثری ازلامها قوله تضیئ مضارع اضاء بمعنی اشرق والمستتر فیه
یرجع الی البقرة والوجه التوجه والظلام کسحاب ذهاب النور و وجه الظلام اوله والمنیرة اسم فاعل من الانارة بمعنی الاضاءة والجمانة با
لجیم والنون ککناسة واحدة الجمان وهو کغراب للؤلؤ من فضة والبحری نسبة الی البحر وهو خلاف البر وهو صفة لموصوف محذوف ای
الصدف البحری وسل بالسین المهملة واللام المشددة مجهول من سللت الشیء ای انتزعته واخرجته فی رفق والنظام بالنون والظاء المعجمة
ککتاب الخیط الذی ینظم به اللؤلؤ یعنی وروشنائی میدهد آن گاو در وقت روی آوردن تاریکی شب در حالتی که روشنی دهنده است
مثل دانهٔ مروارید صدف دریائی که کشیده شده باشد رشتهٔ آن قطر فی التمییز شاهد در وقوع منیرة است حال مؤکده از برای
فاعل مستتر در تضیئ بدون بودن او مبین مرهیئت را بلکه ذکر او بجهت تاکید است و بس وتظن سلمی اننی ابغی بها بدلا
اراها فی الضلال تهیم لم یسم قائله قوله سلمی کسکری اسم امرأة وابغی بالموحدة والغین المعجمة متکلم بمعنی اطلب والباء فی بها للبدل
واراها بصیغة المجهول بمعنی اظنها بصیغة المعلوم کما هو الشائع فی استعماله والضمیر فیه لسلمی والضلال خلاف الهدی وتهیم
مضارع من الهیام یعنی وگمان میکند سلمی اینکه بدرستیکه من طلب میکنم بدل او شخصی دیگر را اگر چه گمان میکنم آن سلمی را که متحیر و
سرگردان میباشد در گمراهی مختصر و مطول فی الفصل والوصل شاهد در فصل آوردن جملهٔ اراها است از جملهٔ
تظن با وجود وجود مناسبت میان این دو جمله چونکه هر دو متحد هستند در مسند که ظن بوده باشد باعتبار آنکه اراها بمعنی اظنها
است و بودن آن جملهٔ ثانی است مثل منقطع از جملهٔ اولی با عدم عطف او بر جمله بجهة آنکه توهم نشود که جملهٔ ثانی عطف شده است
بر ابغی که نزدیکتر است به اراها از تظن وجئت هجیرا یترک الماء صادیا لم یسم قائله الهجیر بالجیم والراء المهملة کامیر نصف
النهار عند زوال الشمس ویترک مجهول بمعنی یصیر والماء نائب عن فاعله والصادی بالصاد والدال المهملتین العطشان یعنی وآمدم در
وقت شدت گرمی هوا ظهر که گردیده بود آب تشنه از شدت گرمی هوا مغنی فی لعل شاهد در اطلاق شدن صادیا است بر ماء مجازا
نظر بآنکه آب هرگز تشنه نمیشود پس اطلاق تشنگی بر آب بجهة مبالغه نمودن در حرارت آفتاب و گرمی هوا است و مجاز است وجهک
البدر لا بل الشمس لو لم یقض للشمس کسفة او افول لم یسم قائله البدر القمر الممتلی ودوی مکان یک یقض وهو مضارع
من القضاء بمعنی الحکم والکسفة بالسین المهملة والفاء کالطلحة فعلة من الکسوف وهو التغیر الی السواد والافول بالفاء کالفلوس الغروب و
الغیبوبة یعنی روی تو ماه شب چهارده است بلکه خورشید است اگر نبوده باشد از برای خورشید کسوفی یا غروبی مغنی فی بل شاهد
در یاد شدن لا است قبل از بل بجهة تاکید نمودن و اضراب بعد از ایجاب را وحبذا نفحات من یمانیة تاتیک من قبل
الریان احیانا هو من قصید لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یهجو بها الاخطل الشاعر وقبله یا حبذا جبل الریان
من جبل وحبذا ساکن الریان من کانا وحبذا نفحات الخ هبت جنوبا فهاجت لی
تذکرکم عند الصفا التی شوق من حورانا النفحات بالنون والفاء والحاء المهملة کعرصات جمع نفحة کعرصة وهی من
نفح الطیب اذا فاح قوله یمانیة صفة محذوف ای امرأة یمانیة ای منسوبة الی الیمن او من جهات یمانیة والقبل کعنب الجهة والریان بالراء
المهملة والیاء المشددة والنون کشداد جبل ببلاد بنی طی لا یزال یسیل منه الماء والاحیان جمع حین بمعنی الوقت یعنی و چه خوبست
بوهای خوشی که از زن منسوب بیمن یا از اطراف یمن است که میاید تورا از سمت کوه ریان در اوقاتی چند مغنی فی الجملة الحا
من باب الخامس شاهد در نفحات است که چون معرفه است صلاحیت ندارد که عطف بیان باشد از برای حبذا که نکره است بجهة
عدم مطابقهٔ او با متبوع در تعریف و تنکیر و این رد بر کسانی است که ما بعد حبذا را عطف بیان میگردانند از برای حبذا وحلت سواد
القلب لا انا باغیا سواها ولا فی حبها متراخیا هو من قصید للنابغة الجعدی واسمه قیس بن عبد الله یرثیها

مغنی تصریف
قطر من القواو بعد التاء
مختصر مطول من القواو بعد الجیم
مغنی
من القواو بعد الحاء
مغنی

واخاه وقبله بدت فعل ذي ود فلما تبعتها تولت وبقت حاجتي في فؤاديا قوله حلت ماض من الحلول بمعنى
النزول والمستتر فيه يرجع الى المحبوبة او جهاد هو فاعله وسواد القلب مفعوله وهو حبة القلب اى ثمرته او هنته سوداء فيه والباغي بالموحدة
والغين المعجمة فاعل من بغيته اى طلبته والحب بالضم الود والمتراخي بالراء المهملة والخاء المعجمة اسم فاعل من التوانى يعنى و قرار گرفت و منزل
كرد آنمحبوبه يا دوستى آنمحبوبه اصل دل اراده رحالتيكه نيستم من طلب كننده سواى او وازاو نه درد وستى او سست وسهل انكار باشد
سيوطي في مادة لا المشبهتين بليس مغني في لا شاهد در عمل نمودن لا است در معرفه نوع عمل ليس نظر بانكه اناسم محل
رفع است واسم او است وباغيا بنصب خبر او است وخالد تحمد ساداتنا بالحق لا يحمد بالباطل الرشيد قائله
بحذف مفعوله اى تحمده وهو مضارع من الحمد هو الشكر ونقيض الذم ومنه يحمد بصيغة المجهول والحق خلاف الباطل يعنى
وخالد را ستايش ميكنند ساداتها ازين كار ما براستى وستايش كرده نميشود بباطل مغني في التنبيه من باب الخامس شاهد
در حذف ضمير مفعول است از تحمده بر خلاف مقتضى در شرط مذكور بجهة ضرورت نظر بانكه تقديره وخالد تحمده است شعر
حذف كرده اند ضمير را وقطع كرده اند خالد را از نصب و رفع داده اند او را بر ابتدائيت وخبرت سوداء الغميم مريضة
فاقبلت من اهلي بمصر اعودها هو من قصيدة للعوام بن عقبة بن كعب بن زهير قوله خبرت مجهول بصيغة المتكلم بمعنى
انبئت وسوداء الغميم اسم امرأة كانت تنزل الغميم وهو بالغين المعجمة كامير موضع من بلاد غطفان والمريضة فعيلة من المرض واقبلت
متكلم من الاقبال وهو ضد الادبار وبمصر متعلق باعود وهو كمر بالك معروف واعود متكلم من العيادة وهي بالمهملتين زيارة المريض يعنى
وخبر داده شدم كه سوداء الغميم بيمار است پس روى آوردم از اهل خود تا آنكه زيارت كنم او را در مصر و به بينم كه چگونه است حال او
در مرض سيوطي في اعلم وارى شاهد در خبرت بصيغة مجهول است كه نصب داده است سه مفعول را اول ضمير نائب فاعل
او دوم سوداء الغميم سوم مريضة را وخفوق قلب لو رأيت لهيبه يا جنتي لرأيت فيه جهنما هو لابيات لابي الطيب
المتنبي واسمه احمد بن الحسين الواو للعطف والخفوق بالخاء المعجمة والقاف كفلوس اضطراب القلب والخطاب في رأيت للمحبوب واللهيب
فعيل من اللهب هو اشتعال النار ولهيبه احر ها والضمير فيه يرجع الى الخفوق واراد بقوله يا جنتي محبوبه حيث شبهها بالجنة في
البهاء والحسن يعنى واضطراب دلى كه اگر ديده بودى حرارت آنرا اى بهشت من هر آينه ديده بودى در آن دل جهنم را مطول في
الايجاز والاطناب والمساواة شاهد در آوردن جمله يا جنتي است معترضه بجهة قصد استعطاف و مطابقت بود او با قول تو جهنما
وداع دعا يا من يجيب الى الندى فلم يستجبه عند ذاك مجيب فقلت ادع اخرى وارفع الصوت مرة
لعل ابي المغوار منك قريب هما من قصيدة لكعب بن سعد الغنوي يرثي بها اخاه شبيبا تقول سليمى ما لجسمك
شاحبا كانك يحميك الشراب طبيب تتابع احداث تخرمن اخوتي وشيبن راسي والخطوب
تشيب لعمري ان كانت اصابت مصيبة اخي والمنايا للرجال شعوب لقد كان اما حلمه فمروح
علينا واما جهله فعزيب فان تكن الايام احسن مرة الي فقد عادت لهن ذنوب وداع دعا
الخ يجبك كما قد كان يفعل انه مجيب لابواب العلاء طلوب الواو بمعنى رب وداع فاعل من الدعاء ومنه دعا
بصيغة الماضي وجملة يا من يجيب الى الندى مفعوله والمراد لفظه والندى بالنون والدال المهملة كفتى الجود ويستجبه بمعنى يجيبه
قوله اخرى اى مرة اخرى ومرة اى مرة اخرى وابو المغوار بالغين المعجمة والراء المهملة كمسواك كنية رجل يعنى و بسا خواننده
كه خواند يا من يجيب الى الندى يعنى اى كسيكه اجابت ميكند بسوى بخشش پس اجابت نكرد او را نزد اين دعوت اجابت كننده
پس گفتم كه بخوان مرتبه ديگر و بلند كن صدا خود را مرتبه ديگر اميد است كه ابو المغوار نزديك باشد از تو جامي في الحروف المشبهة
بالفعل مغني في لعل و في الظرف من باب الثالث شاهد در لعل است كه جر داده است مبتدا را كه ابو المغوار بود بنا
بنا بر لغت عقيل ودع هريرة ان الركب مرتحل وهل تطيق وداعا ايها الرجل هو مطلع قصيدة للاعشى
واسمه ميمون بن قيس ومنها اتنتهون ولن ينهى ذوي شطط كالطعن يذهب فيه الزيت والفتل
ومنها اما ترينا حفاة لا نعال لنا انا كذلك ما نحفى وننتعل قوله ودع امر من التوديع والخطاب فيه للنفس
وهريرة مفعوله وهي بالرائين المهملتين كجهينة اسم صاحبة الاعشى والركب كفلس جمع راكب الابل خاصة والمرتحل اسم فاعل من
الارتحال وهو ضد الاقامة وتطيق بالطاء المهملة والقاف مضارع من الاطاقة من الطاقة بمعنى القدرة وكلمة يا قبل ايها محذوفة
للضرورة اى يا ايها الرجل واراد بالرجل نفسه يعنى وداع كن هريره را بدرستيكه شتر سواران كوچ كننده اند و آيا طاقت ميدارى
وداع كردن را اى مرد مطول في التجريد من علم البديع شاهد در بودن تجريد بلست در اين بيت در يا ايها الرجل باعتبار تجريد
نمودن شاعر از نفس خود شخصى ديگر را مثل او و قرار دادن او را مخاطب در سخن كفتن. ورب السموات العلى وبروجها

باب العين
سيوطي
مغني
مغني
سيوطي
مطول
جامي
مغني
مطول

والارض وما فيها المقدّر كائن لم يسمّ قائله الواو للقسم واراد ببرجيها البروج الاثني عشر قوله والارض بفتح اللام و
اسقاط الهمزة للضرورة والمقدّر الذي قدّره الله تعالى وحتمه يعني قسم بپروردگار اسمانهاى بلند و برجهاى انها وقسم بزمين و
انچه در انست كه هر اينه انچه مقدر شده است موجود شونده است مغني في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در حذف
لام است از جملهٔ جواب قسم كه المقدّر كائن است اى لَلمقدّر كائن وربتما بالفراق اصيله ووجهي كلا لونيهما متناسب ولم
يسمّ قائله النهار خلاف الليل والاصيل بالصاد المهملة كامير اخر النهار من العصر الى المغرب لونيهما تثنية لون قوله متناسب اى متقارب و
متشاكل في الصفرة يعني و بسا روزيكه بجهة فراق دوستان وقت عصر انروز و روى من هر دو يك رنك اند نزديك و مشابه بودند
در زردى مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در اين است كه وصف نمودن اصيل را بصفرة يعني وقت عصر را بزردى امرى
است متعارف همچنانكه شاعر درين شعر بطريق تناسب ميان ان دو لون اصيل و وجه خود ذكر كرده است وربما فات قوما جلّ
امرهم من التأني وكان الحزم لو عجلوا هو من قصيدة للقطامي واسمه عمير بن شيم التغلبي يمدح بها عبد الملك بن مروان
وقبله قد يدرك المتأني بعض حاجته وقد يكون مع المستعجل الزلل وربما فات الخ والعيش لا عيش
الا من تقرّ له عين ولا حال الا سوف ينتقل اما قريش فلن تلقاهم ابدا الا وهم خير من يحفى وينتعل
يقال فات الامر اى ذهب عنه وقوما بالنصب مفعوله وجلّ امرهم فاعله وهو بضم الجيم وتشديد اللام المعظم منه ومن للتعليل والتأني
بالهمزة والنون المشددة والياء الترفق والتوقف والواو للحال والحزم بالحاء المهملة والزاء المعجمة كفلس ضبط الامر والاخذ بالاحتياط و
عجلوا بكسر الجيم ماض بمعنى اسرعوا يعني وچه بسا كه فوت كرده است ورفته است قوم را معظم امر ايشان از جهة مداراة وسهل انگاري
كردن در امور وحال انكه بود ضبط امر وطريقهٔ احتياط تعجيل كردن ايشان در ان امر مغني في لو شاهد در وقوع لو است
حرف مصدرية بمنزلة ان مصدرية با وجود انكه پيش از او فعلي است كه بمعني ودّ نيست وربّيته حتى اذا ما تركته اخا القوم
واستغنى عن المسح شاربه هو من قصيدة لفرعان بن الاعرف المرّي قالها في ابنه منازل قوله ربّيته متكلم من التربية بمعني
التغذية والضمير فيه يرجع الى ابنه منازل وكلمة ما بعد اذا زائدة وتركته متكلم بمعني صيرته والمراد بالاخ هنا المصاحب والمسح بالمهملتين
امرار اليد على الشيء والشارب الشعر فوق الشفة العليا واستغنا شاربه عن المسح كناية عن دخوله في سلك الرجال وخروجه عن حداثة
الصبيان يعني وتربيت دادم ان پسر منازل را تا انكه گردانيدم او را مصاحب قوم وحال انكه بي نياز شده بود از ماليدن بدست شارب وابروى
و يعني مرد شده بود صاحب ريش وسبيل سيوطي في افعال القلوب شاهد در تركت است كه بمعني صيرت است ونصب داده است دو
مفعول را كه يكي ضمير غايب ديگرى اخا القوم بوده باشد ورجّي الاخيطل من سفاهة رأيه ما لم يكن واب له لينالا هو من قصيد
لجرير بن عطية الخطفي التميمي يهجو بها الاخطل قوله رجّي ماض من الرجا وهو ضد الياس والاخيطل تصغير الاخطل وهو لقب غياث بن غوث
الشاعر التغلبي وانما صغّره تحقيرا له ومن تعليلية والسفاهة خفة الحلم والرأي التدبير وما موصولة قوله لينالا بحذف مفعوله اى لينالا
له وهو مضارع من النيل بمعني الاصابة يعني واميد داشت اخطل از جهة كمي تدبير او چيزيرا كه نبود او و پدر او تا انكه برسند ان چيزرا مقصود
از براى ايشان سيوطي في عطف النسق شاهد در عطف نمودن اب است بواو بر ضمير مستتر در يكن بدون تاكيد كردن او را
بضمير منفصل بدون فاصله شدن چيزي ميان او و معطوف عليه او بجهة ضرورت وبر سبيل ندرت ورجّ الفتى للخير ما
ان رأيته على السن خيرا لا يزال يزيد هو من قصيدة للمعلوط القريعي قوله رجّ امر من باب التفعيل من الرجا وهو ضد الياس و
الفتى الشاب والسخي الكريم وما مصدرية ظرفية وان زائدة اى مدة رؤيتك اياه قوله على السن بحذف المضاف اي على زيادة السن اى العمر
و يزيد مضارع زاد ضد نقص وخيرا خبر مقدم لا يزال يعني واميدوار بگردان جوانمرد صاحب سخاوت را امر خوبي واحسان را كه از جانب
او بتو عايد ميشود مدت ديدن او را كه هميشه زياد ميكند خوبي را نسبت بتو بواسطهٔ زياد شدن عمر او وهر چند عمر او زياد ميشود
زياد ميشود احسان وبخشش او نسبت بتو نظر بانكه عادت او احسان است و ترك عادت نميتوان كرد پس زيادتي عمر او سبب ميشود از براى زيادي
احسان بتو مغني في ان وفي ما وفي القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در وقوع ان است زائدة بعد از ماى مصدرية ظرفية اى
مدة رؤيتك اياه وفي وما رمتا يداه فصابني سهم يعذب والسهام تريح هو من ابيات لابي الطيب المتنبي واسمه احمد
بن الحسين قوله رمي بحذف مفعوله اى رماني بالطرف وما نافية ويداه فاعل رمي وصابني بالصاد المهملة والموحدة بمعني وصلني ويعذب
بالمهملتين مضارع من باب الافعال من الراحة يقول رماني بالطرف فوصلني سهم طرفه ويعذبني ولا يقتلني وما رمي يداه سهما
الى ليقتلني فان السهام التي يلقى باليد ويصيب الانسان تريحه بسبب الموت ولا تعذبه كسهم الطرف انتهى يعني و زد مرا بتير چشم
تير نزد دو دست او پس رسيد مرا تير چشمي كه عذاب ميدهد مرا و حال انكه تيرهائي كه بدست مي اندازند براحت مياندازد شخص را از
عذاب كشيدن نظر بانكه ميكشد شخص را وخلاص ميكند او را از هجر دوستان مغني في حروف الالف شاهد در الف است كه

علامت اثنین است یعنی دلالت میکند بر آنکه لفظی که بعد از او ذکر میشود تثنیه است و دو چیز است نظر بانکه بداه تثنیه ید است و فاعل
از برای منا وسن **کسنیق سناء وسنما ذعرت بمدلاح الهجیر نهوض** هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی
اولها **اعنی علی برق اراه ومیض یضیء حبیا فی شمارخ بیض** الواو بمعنی رب والسن بکسر السین المهملة والنون
المشددة الثور الوحشی والکاف للتشبیه والسنیق بالسین المهملة والنون والیا والقاف کقندیل الاکمة والبیت المجصص وسناء بالضم
و هو بالسین المهملة والنون والمد کسحاب بمعنی الرفعة والسنم بضم السین المهملة والنون المشددة والمیم البقرة العظیمة و ذعرت
بالذال المعجمة والعین والراء المهملتین متکلم من الذعر بمعنی الخوف ومفعوله محذوف ای فزعته والباء سببیة ومدلاح صفة المحذوف
ای بفرس مدلاح وهو بالدال والحاء المهملتین کمسواک کثیر العرق والهجیر بالجیم والراء المهملة کفعیل المتروک والنهوض بالنون والضاد
المعجمة کصبور مبالغة من النهوض بالضم وهو بمعنی الارتفاع والمراد هنا السریع **یعنی** و بسا گاو وحشی نریکه مثل کوه کوچک و
تل بود از حیثیت رفعت وبلندی و بسا گاو ماده که ترسانیدم او را باسب بسیار عرق که این صفت داشت که واگذارده شده بود و
بسیار تند رفتار بود **مغنی** در رب **شاهد** در سنما است که عطف شده است بواو بنصب بمحل سن که مجرور است بواو رب و
شوهاء تعدو بی الی صارخ الوغی بمستلئم مثل الفنیق المرحل لم یسم قائله الواو بمعنی رب او للعطف و
شوهاء بالشین المعجمة والواو کحمراء مؤنث اشوه من شاهت الوجوه ای قبحت یقال فرس شوهاء اذا قبحت خلقتها وهی صفة
محمودة فیها لکن اراد به هنا سعة اشداقها کما قیل وتعدو بالمهملتین بمعنی تسرع والباء فی بی للتعدیة والصارخ بالصاد والراء المهملتین
والخاء المعجمة فاعل من الصراخ وهو کغراب الصوت والوغی بالواو والغین المعجمة کفتی الحرب وصارخ الوغی الذی ینادی صاحب
الحرب للمبارزة و یستغیثه والباء للمصاحبة والمستلئم بصیغة اسم الفاعل لابس اللامة ای الدرع والفنیق بالفاء والنون والیاء
والقاف کرغیف الفحل المکرم عند اهله والمرحل بالراء والحاء المشددة المهملتین اسم مفعول من رحله ای ارسله او بالدال والجیم
وهو المهنوء ای المطلی بالقطران **یعنی** و بسا اسب کشاده اشداق و آن کوی میانه در طرف دهن او بر آمدگی روی است که بتند
میبرد مرا بسوی طلب فریاد رسی کننده در جنگ بجهت مبارزت با زره پوشنده **یعنی** که زره پوشیده بودم که مثل حیوان نری بودم
که فرستاده شده باشد یا آنکه شیره برنج بر او مالیده شده باشد **مختصر مطول** فی التجرید من علم البدیع **شاهد** در بودن
این بیت لست از قبیل تجرید نظر بانکه شاعر بواسطه دخول با مصاحبت در مستلئم که مستلئم بوده باشد انتزاع کرده است از نفس خود کسی را
در بر بوده باشد شخصی را که پوشنده زره باشد و قرار داده است او را مصاحب خود **وصاعقة من نصله تنکفی بها علی
ارؤس الاقران خمس سحائب** هو من ابیات لابی عبادة البحتری واسمه سامراء الواو بمعنی رب والصاعقة نار تنزل من السماء
لا تمر بشیء الا احرقته ومن للبیان او للابتداء والنصل بالنون والصاد المهملة حدیدة سیفه والضمیر فیه للممدوح وتنکفی بها بالنون والفاء ای تصبها
وتنکفی بها وهو مضارع من باب الانفعال من کفأه کمنعه ای کبه وقلبه والباء فی بها للتعدیة والارؤس کافلس جمع راس والاقران جمع
قرن وهو بالقاف والراء المهملة والنون کحبر کفو الرجل فی الشجاعة واراد بخمس سحائب انامل الممدوح **یعنی** و بسا آتش سوزانیکه از تیغ
شمشیر او است که میریزاند آن آتش را بر سرهای اقران و امثال او در شجاعت پنج انگشت او که مثل ابرها هستند در سخاوت و بخشش
مختصر و مطول فی الاستعارة من علم البیان **شاهد** در بودن قرینه استعاره امر یست که معانی ملتئم چند نظر بانکه اطلاق لفظ خمس
سحائب بر انامل ممدوح استعاره است و قرینه او معانی ملتئمه مثل از او است **وصیرنی هواک وبی لحینی یضرب المثل** هو لیزید بن ابی
نواس قوله صیرنی بالتشدید ماض من التصییر وقوله هواک ای بسبب هواک وهو العشق والمیل والخطاب فیه للمحبوبة والواو للتاکید او للحال
والمبتدا وبی متعلق بیضرب بصیغة المجهول والمثل نائب من فاعله والجملة مفعول ثان لصیرنی واللام للتعلیل والحین بفتح الحاء المهملة
وسکون الیاء والنون الهلاک **یعنی** و بگرداند خداوند مرا بسبب عشق تو باینحالت که زده شود مثل بمن بجهة هلاکت من درد دوستی
تو **مطول** فی الانشاء الخبری **شاهد** در مخفی بودن معرفت حقیقت و مجاز عقلی است در این بیت نظر بانکه تقدیر چنین است که
صیرنی الله بسبب هواک بهذه الحالة وهو انی یضرب المثل بی لهلاکی فی محبتک **وطرفک اما جئتنا فاحبسنه کما یحسب
ان الهوی حیث تنظر** هو من قصیدة لجمیل بن عبد الله بن معمر ووجد ایضا فی قصیدة للبید بن ربیعة العامری وقبله
عشیة قالت لا تطیعن سرنا اذا غبت عنا وارعه حین تدبر وطرفک اما الخ واعرض اذا لاقیت عینا تخافها وظاهر ببعض ان ذلک استر والطرف بالمهملتین والفاء العین واذا توقیتیة وما زائدة وروی ما کان ذما
واحبسنه امر مؤکد بنون الثقیلة من الحبس بمعنی المنع ویحسبوا بمعنی یظنوا والهوی کفتی میل النفس وتنظر مخاطب من نظر فلان
بالعین **یعنی** نگاه کردن خود را در وقتیکه بیائی ما را پس منع بکن و باز دار البته آنرا نگاه کردن را از ما و بجانب بکری نگاه کن بعلت آنکه
گمان کنند رقیبان اینکه بدرستیکه میل تو بجانبیست که نگاه میکنی **مغنی** فی الکاف **شاهد** در کما است که در لفظ او خلاف است پس

کوفیون گفته اند که بمعنی کیما است از برای تعلیل و نصب داده است یحسبوا باسقاط نون را زاوای یحسبون و فارسی گفته است که در اصل
کیما بوده است حذف شده است یاء از او بجهة ضرورت و تفصیل آن در مغنی مذکور است ایضا قوله اذا جئت فامنح طرف
عینیک غیرنا لکی یحسبوا ان الهوی حیث تنظر هو من قصیدة لعمر بن ابی ربیعة المخزومی وقبله وقلن لها
وابک للدهر سادرا اما تستحی او ترعوی او تفکر قوله جئت بصیغة الخطاب و امنح بالنون والحاء المهملة امر
من المنح بمعنی العطاء واراد بالطرف هنا النظر یعنی هرگاه بیائی بسوی ما پس عطای کن و ببخش نظر کردن بچشم خود را به
سوی غیر ما بجهة آنکه گمان کنند رقیبان اینکه بدرستیکه میل نفس تو بجائی است که نگاه میکنی مغنی فی الکاف شاهد
در اینست که این شعر اول که وطرفک بوده باشد تحریف شده از این شعر است و شاعر الشعر تحریف نموده است این شعر را
وسرقت نموده است معنی و الفاظ این شعر را وعدت وکان الخلف منک سجیة مواعید عرقوب اخاه
بیثرب هو للاشجعی قوله وعدت مخاطب من الوعد والسجیة الطبیعة والعادة وعرقوب بالعین والراء المهملتین
والقاف والموحدة کمنصور هو ابن معبد اسد من العمالقة وکان اکذب اهل زمانه واتاه سائل فقال اذا طلع نخلی فلما اطلع قال
اذا ابلح فلما ابلح قال واذا ازهی فلما ازهی قال اذا ارطب فلما ارطب قال اذا اتمر فلما اتمر جذه لیلا و لم یعطه شیئا فالبیت اشارة الی
هذا واراد بالاخ هنا السائل الذی سال و یثرب بالمثناة والباء والراء المهملة والموحدة کجعفر موضع قرب الیمامة و روایته بالباء المثلثة
غلط یعنی وعده دادی مرا و حال آنکه میباشد خلف وعده طبیعت و عادة از تو نوع وعده کردنهای عرقوب صاحب خود را
ومراد از برادر سائل است بیثرب قطر فی اعمال المصدر شاهد در عمل کردن مصدر بصیغه جمع است که مواعید بوده باشد نوع
عمل کردن او بصیغه مفرد پس اضافه شده است بسوی فاعل خود که عرقوب است و نصب داده است اخاه را بر مفعولیت وعذلت
اهل العشق حتی ذقته فعجبت کیف یموت من لا یعشق هو من قصیدة لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن
الحسین قوله عذلت بالعین المهملة والذال المعجمة متکلم من العذل بمعنی اللوم وذقته متکلم من الذوق وهو بالذال المعجمة والقاف
ادراک طعم الشیء والضمیر فیه یرجع الی العشق ومن موصولة ولا نافیة ویعشق کیضرب مضارع من العشق یعنی وملامت کردم
اهل عشق و عاشقین را تا آنکه چشیدم و یافتم طعم آن عشق را پس تعجب کردم که چگونه میمیرد کسیکه عاشق نیست یعنی بجهة آنکه سببی
از برای مرگ نمیباشد مگر عشق مغنی فی القاعدة العاشر من باب الثامن شاهد در مصراع ثانی است که بعضی گفته اند
که قلب است نظر بآنکه تقدیر کیف لا یموت من یعشق است و قول صواب نیست که قلب نیست بلکه مراد اینست که سببی از برای نمی باشد
سوا عشق پس کسیکه عاشق نیست تعجب است که چگونه میمیرد وعند الذی واللات عدنک احنة علیک فلا یغررک
کید العوائد لم تسم قائله قوله عدنک بضم العین وسکون الدال المهملتین ونون الجماعة ماض من العیادة وهی کنایة زیارة
المریض ومنه العوائد بصیغة الجمع من اسم فاعل و اللاتی والاحنة بالحاء المهملة والنون کرحمة الحقد یغررک بالغین المعجمة والراءین المهملتین بمعنی یخدع
والکید المکر یعنی و نزد آنکسیکه عیادت و زیارت کرد ترا و نزد آنکسانیکه عیادت کردند ترا کینه و غیظی است بر
تو پس مغرور و فریفته نسازد ترا مکر زنان عیادت کننده مغنی فی حذف الصلة من باب الخامس شاهد در حذف
صلة الذی است بجهة دلالت نمودن صلة اللاتی که عدنک است بر حذف و اکتفا نمودن بمذکور از محذوف ای الذی عادک
واللاتی عدنک وعیرها الواشون انی احبها وتلک شکاة ظاهر عنک عارها هو من قصیدة لابی ذؤیب
الهذلی واسمه خویلد بن خالد قوله عیرها ماض من التعییر وهو الزام العار ای العیب علی الشخص والضمیر فیه والخطاب فی عنک
للمحبوب والواشون جمع الواشی وهو بالواو والشین المعجمة النمام وتلک اشارة الی تعییر الواشین والشکاة بالشین المعجمة والمثناة کقناة
الکلام القبیح وظاهر بمعنی زائل یعنی و نسبت عیب دادند با محبوبه سخن چینان از اینکه بدرستیکه من دوست میدارم او را و این نسبت
دادن کلام زشتی است که برطرف شونده است از تو عیب آن مختصر و مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در ظاهر است
که بمعنی زائل اسم فاعل از زال آمده است وغبراء قتماء فیجتاب الغبر فی بئر لا حور سری وما شعر هو من ابیات
للعجاج التمیمی واسمه عبد الله بن رؤبة وبعده بافکه حتی رای الصبح جشر الواو للعطف والغبر فی الموضعین با
لغین المعجمة والموحدة والراء المهملة کصرد جمع غبراء وهو العجاج والقتم بالقاف والمثناة کقفل جمع اقتم کاحمد من قتم الغبار اذا
ارتفع ویجتاب بالجیم وتاء الافتعال والموحدة مضارع اجتاب القمیص اذا لبسه وکلمة لا زائدة والحور بالحاء والراء المهملتین بینهما
واو کقفل الهلاک وسری بمعنی ذهب ما نافیة وشعر ماض من الشعور بمعنی الادراک والعلم یعنی و غبارها بلند شده است از
بپوشانند غبارها را و در چاه هلاکت رفت و دریافت نکرد و نفهمید جامی فی حروف الزیادة شاهد در وقوع لا است زائده
بما مضاف و مضاف الیه ای فی بئر حور وغداة ریح قد کشفت وقرة اذا اصبحت بید الشمال زمامها

مغنی

قطر

مغنی

مغنی

مختصر مطول

هو من قصيدة للبيد بن ربيعة العامري وهي احدى المعلقات السبعة وقبله وَصَبُوحِ صَافِيَةٍ وَجَذْبِ كَرِينَةٍ بِمُؤَتَّرٍ
تَأْتَالُهُ اِبْهَامُهَا بَاكَرْتُ حَاجَتَهَا الدَّجَاجَ بِسُحْرَةٍ لِاُعَلَّ مِنْهَا حِينَ هَبَّ نِيَامُهَا وَغَدَاةِ رِيحٍ الخ
وَلَقَدْ حَمَيْتُ الْحَيَّ تَحْمِلُ شِكَّتِي فُرُطٌ وِشَاحِي اِذْ غَدَوْتُ لِجَامُهَا قوله وغداة بالجر عطف على قوله وصبوح صافية
المذكور فيما قبله وهي من ان الصبح وكشفت بحذف مفعوله اي كشفته اي ازلته عن قومي والقرة بكسر القاف وتشديد الراء المهملة و
الهاء ما اصابك من القر هو بالضم والتشديد البرد واصبحت بمعنى صارت والمستتر فيه يرجع الى الغداة والشمال ريح معروفة
والزمام بالزاء المعجمة ككتاب ما يزم البعير به يعني در وقت صبح كه بتحقيق كه بر طرف كردم باد وشدة سرد برا از قوم خود بواسطه اطعام
در وقتيكه كرديدان وقت صبح كه بدست باد شمال بود مهار واختيار او مطول في الاستعارة من علم البيان شاهد در بودن
اثبات يد است زبراي شمال استعاره بكنايه بدون بيان كردن چيزيكه اشاره شود بانكه او استعاره است بطريق كنايه دران وَغَيْرِ
وَدٍّ جَاذِلٍ اَوْ وَدَّيْنِ وَصَالِيَاتٍ كَكَمَا يُؤَثْفَيْنِ هو من قصيدة للخطام المجاشعي يصف فيها منازل محبوبته وقبله لم
يَبْقَ مِنْ آيٍ بِهَا يُحَلَّيْنَ غَيْرُ حِطَامٍ وَرَمَادٍ كِنْفَيْنِ وَغَيْرُ نُؤْيٍ وَحِجَاجَيْ نُؤْتَيْنِ الود بفتح الواو وتشديد الدال
المهملة اصله وتد قلبت تاؤه دالا وادغمت فيها وهو معروف والجاذل بالجيم والذال المعجمة المنتصب الثابت وودين تثنية ود كما مر
والصاليات بالصاد المهملة والياء جمع صالية من صلى اللحم اي القاه في النار للاحراق والمراد الحجارة المحروقة بالنار قوله ككما الكاف الاولى
حرف جر والثانية اسم وما مصدرية اي كاثفائها ويؤثفين مجهول كيؤكرم من جاء على اصله للضرورة والقياس فيه يثفين كيكرم من اي يجعلن
اثافي للقدر والاثافي جمع اثفية وهي حجارة يوضع عليها القدر يعني باقي نمانده است دران منزلهاي محبوب بازعلامتيكه زينت داده
شود بان غير از خاكستر وغير از خوردهاي هيزم وغير از دو كوله بندي ثبات وغير از ميخ كه نصب شده است ودو ميخ ديكر وسنكهاي سوخته
شده كه قرار داده شده بودند مثل ديك پايه كه بران ديكر قرار ميدهند مغني في الكاف شاهد در بودن كاف ثاني در ككما اسم
زائد وتاكيد از براي كاف اول وبودن ان دو كاف دو اسم يا دو حرف يا اول حرف وثاني اسم وَفَاؤُكُمَا كَالرَّبْعِ اَشْجَاهُ طَاسِمُهُ
بِاَنْ تُسْعِدَا وَالدَّمْعُ اَشْفَاهُ سَاجِمُهُ هو من ابيات لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين الوفاء ضد الغدر و
الخطاب في كما لعيفيه والكاف للتشبيه الربع المنزل واشجاه بالشين المعجمة والجيم افعل بمعنى احزنه والطاسم بالمهملتين الدارس وتسعدا
بصيغة التثنية مضارع من الاسعاد بمعنى الاعانة والدمع بالمهملتين كفلس ماء العين واشفاه افعل تفضيل من الشفاء اي افضله في
شفاء صدر المحزون والساجم بالسين المهملة والجيم الفائض والسائل الذي لا مانع له حاصل المعنى كما في الاصل ان وفاءكما يا صاحبي بما
وعدتماني به في من الاسعاد بالبكاء عند ربع الاحبة انما يسليني اذا كان بدمع ساجم كما ان الربع انما يكون ابعث على الحزن اذا كان
دارسا يعني وفاي كردن شما اي دو چشم من بانچه وعده داده ايد مرا بانكه ياري كنيد مرا در كريستن وحال انكه اشك چشم شفا
دهنده تر او سينه مرد غمكين را جاري شونده وريزنده او است مثل منزلي است كه غمكين كننده تر او كهنه تر او است مغني
في الجهة الثانية من باب الخامس شاهد در بان تسعدا است كه بعضي كفته اند كه متعلق است به وفاء وكما قول صواب است
كه متعلق است به وفيهما محذوف وَفِيهِنَّ وَالْاَيَّامُ يَعْثُرْنَ بِالْفَتَى نَوَادِبُ لَا يَمْلَلْنَهُ وَنَوَائِحُ هو من ابيات
لمعن بن اوس المزني وقبله رَاَيْتُ رِجَالًا يَكْرَهُونَ بَنَاتِهِمْ وَفِيهِنَّ لَا تَكْذِبْ نِسَاءٌ صَوَالِحُ الواو للعطف و
الضمير في فيهن يرجع الى قوله بناتهم المذكور فيما قبله والواو للحال ويعثرن بالمهملتين بينهما مثلثة مضارع عثر كنصر اذا اعدله
شرا وهلكه والفتى الشاب السخي الكريم والنوادب بالنون والدال المهملة والموحدة جمع نادبة وهي التي تندب الميت ولا يمللنه بفتح اللام الاولى
مضارع من الملال والضمير فيه يرجع الى الندب المفهوم من نوادب النوائح جمع نائحة وهي التي تنوح يعني ودر اين دختران ايشان است
وحال انكه روزكار بمهلكه مياندازد جوانمرد را زنان ندبه كننده چند كه دلتنك وملول نميشوند از ندبه كردن او ودر ايشانست نوحه
كنندكاني چند مغني في الجملة المعترضة من باب الثاني شاهد در وقوع جملة حاليه والايام يعثرن بالفتى است معترضه ميان
خبر مقدم كه وفيهن است ومبتداي مؤخر كه نوادب بوده باشد وَقَائِلَةٍ اَسِيتَ فَقُلْتُ جَيْرِ اَسِيٌّ اِنَّنِي مِنْ
ذَاكَ اِنَّهْ هو من قصيدة للمتقب العبدي العبد واسمه عائذ بن محصن وقيل لغيره اولها اَلَا يَا طَالَ بِالْغُرُبَاتِ
لَيْلِي وَتَلْعِي مِنْ بَنِي اَسَدٍ بِهِنَّهْ وَقَائِلَةٍ بِخَيْرٍ الخ اَصَابَهُمُ الْحِمَى وَهُمُ عَوَافٍ وَكُنَّ عَلَيْهِمُ
نَحْسًا لَعِنَّهْ فَجِئْتُ قُبُورَهُمْ بَدْءًا وَلَمَّا فَنَادَيْتُ الْقُبُورَ فَلَمْ يُجِبْنَهْ فَكَيْفَ يُجِيبُ اَصْدَاءٌ
وَهَامٌ وَاَجْسَادٌ بَدَدْنَ وَمَا نَخَرْنَهْ الواو بمعنى رب وقائلة صفة لمحذوف اي رب امرأة قائلة واسيت بالسين المهملة
والياء كرضيت مخاطب بمعنى حزنت ومنه اسي كفعيل وجير بمعنى نعم قوله انني من ذاك اي مخلوق من الاسى وانه حرف ايجاب بمعنى نعم
ها ئه سكت يعني بسا زنيكه اين صفت دارد كه كوينده است كه غمكين شده تو پس كفتم بلي غمكين هستم بدرستيكه من خلق شده ام از

تحمل شكتي

مطول

تجاره بوضع

مغني

اشفاه

مغني

مغني

بعليه من العرب

مغني

حزن واندوه یا غمگین هستم **مغنی** فی خبر **شاهد** در جیراست که باعتبار عدم دخول الف ولام بدان در وی دو توجیه کرده یکی آنکه در اصل جیران بوده است بنابر آنکه ان حرف ایجاب بوده باشد وتاکید کرده باشد او را پس همزه او حذف شده است ونون او باقی مانده است ودیگر آنکه تنوین او تنوین ترنمی است که وصل شده است در او به نیت وقف **وَقَائِلَةٍ تَخْشٰى عَلَيَّ أَظُنُّهُ سَيُودِيْ بِهِ تَرْحَالُهُ وَجَعَائِلُهُ** لم یسم قائله الواو بمعنی رب وقائلة صفة لمحذوف ای رب امراة قائلة وجملة تخشی علی حال من فاعله وهو مضارع من الخشیة بمعنی الخوف قوله اظنه متکلم من الظن خلاف الیقین وهو فی محل النصب علی انه مفعول لقائلة والضمیر فیه وفیما بعده یرجع الی الشاعر وهو اول مفعول لاظن وجملة سیودی به مفعول ثانیه وهو بالدال المهملة والبا بمعنی یذهب ویهلکه والترحال کغربال مصدر رحل بنی للمبالغة والتکثیر کترداد ای کثرة رحیله والجعائل جمع جعالة وهو بالجیم والعین المهملة ککتابة ما یجعل للانسان من شیء علی امر یفعله **یعنی** بسا زنی که این صفت دارد که گوینده است رحالیکه میترسد از زن بر هلاک شدن من که گمان میکنم آنمرد را که زود باشد که هلاک کند آنمرد را بسیار کوچ کردن او وکوفتن او مزدکاریها او بجهة عمل خود از برای مردمان **مغنی** فی حکم الجمل بعد النکرات من باب الثانی **شاهد** در وقوع جملة تخشی علی است حال از برای فاعل قائلة نه صفت از برای او باعتبار آنکه جایز نیست صفة آوردن از برای اسم فاعل قبل از عمل کردن او در مفعول نظر بآنکه جملة تخشی علی مقدم است بر اظنه که مفعول قائلة است در محل **وَقَائِلَةٍ خَوْلَانُ فَانْكِحْ فَتَاتَهُمْ وَأُكْرُوْمَةُ الْحَيَّيْنِ خِلْوٌ كَمَا هِيَا** لم یسم قائله الواو بمعنی رب وقائلة صفة لمحذوف ای رب امراة قائلة وخولان بالخاء المعجمة والواو والنون کسکران قبیلة والفتاة مؤنث فتی وهو الشاب والاکرومة کاعجوبة التی تثبت لها الکرم والحیین تثنیة حی وهو بطن من بطونهم والمراد حی ابیها وحی امها ای کریمة الابوین والخلو بالخاء المعجمة والواو کحجر الخالیة عن الزوج والمکان والکاف بمعنی المثل وما موصولة ای کالخلو الذی هی علیه **یعنی** بسا زنی که این صفت دارد که گوینده است که این است قبیلة خولان پس نکاح کن دختر جوان ایشان و دختر بزرگوار وگرامی است از قبیله پدر و مادر او که خالی از شوهر است مثل آنچنان خالی که اند دختر بر آنحالت است از خلو از زوج **مغنی** فی الفاء فی عطف الخبر علی الانشاء وبالعکس من باب الرابع **شاهد** در فانکح است که چون بصیغه امر است در خبر واقع شده است از برای خولان که مبتداء است در دخول فاء بر خبر بصیغه امر جایز نیست پس فاء او زائده گرفته اند بعضی وابن صفار قائل شده است بآنکه عاطفه است واستدلال کرده باین بیت بر جواز عطف انشاء بر خبر وسیبویه تاویل کرده است او را بتقدیر مبتداء ای هؤلاء او هذه خولان فاذا کان کذلک فانکح فتاتهم تا آنکه عطف انشا بر خبر نبوده باشد **وَقَاتِمِ الْأَعْمَاقِ خَاوِي الْمُخْتَرَقْ مُشْتَبِهِ الْأَعْلَامِ لَمَّاعِ الْخَفَقْ** هو اول ارجوزة لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التمیمی یصف فیها مفازة وافراسا وبعده **يَكِلُّ وَفْدُ الرِّيْحِ مِنْ حَيْثُ انْخَرَقْ تَنْشَطُهُ كُلُّ مُغِلَّاةِ الرَّهَقْ** ومنها **قُوْدٌ ثَمَانٌ مِثْلُ أَمْرَاسِ الْأَبَقْ فِيْهَا خُطُوْطٌ مِنْ سَوَادٍ وَبَلَقْ كَأَنَّهُ فِي الْجِلْدِ تَوْلِيْعُ الْبَهَقْ لَوَاحِقُ الْأَقْرَابِ فِيْهَا كَالْمَقَقْ** الواو بمعنی رب وقاتم الاعماق صفة لمحذوف ای رب مهمه ای مفازة قاتم الاعماق وهو بالقاف والمثناة فاعل من القتام او هو کسحاب الغبار وایضا القاتم الاسود والاعماق جمع عمق وهو بالعین المهملة والقاف کفلس وکقفل ما بعد من اطراف المفازة قوله خاوی المخترق صفة بعد صفة والخاوی بالخاء المعجمة والواو الخالی الذی لا شیء فیه والمخترق بالخاء المعجمة وتاء الافتعال والراء المهملة والقاف اسم مفعول وهو المکان الذی تخترقه الریح وتهب فیه ومراده انه خال لا شیء فیه یمنع الریح من المرور به فهو خالی الجوف قوله مشتبه الاعلام صفة اخری له والمشتبه اسم فاعل بمعنی الملتبس والاعلام الایات وهو جمع علم کقلم وهو الجبل وما یهتدی به فی الطریق قوله لماع الخفق صفة اخری له واللماع بالعین المهملة کشداد مبالغة من لمع البرق اذا اضاء والخفق بالخاء المعجمة والفاء والقاف کفرس واصله کفلس حرک للضرورة وهو بمعنی التحرک والاضطراب یقال خفق الرایة والسراب اذا تحرک واضطرب والمراد لماع خفق سرابها والالف واللام فی الکل عوض عن الضمیر ای قاتم اعماقها خاو مخترقها الخ وجواب رب مقدر ای قطعتها او سرت فیها مثلا **یعنی** بسا بیابانی که این صفت دارد که غبار آلوده یا سیاه است اطراف وگودیهای او واین صفت دارد که خالی است از هر چیز مکانیکه باد میوزد در آنمکان از آن بیابان یعنی خالی است از چیزیکه مانع شود از وزیدن باد در آن مکان واین صفت دارد که مشتبه وناپیدا است نشانهای آن بیابان که بآن راه توان یافت واین صفت دارد که درخشنده است حرکت کردن ومضطرب شدن سراب آن بیابان قطع مسافت کردم وپیمودم آن بیابان وغرض شاعر تعریف نمودن نفس خود است بشجاعت **مغنی** فی التنوین بدلی جامی در دخول تنوین غالی است در آخر شعر وفتح قاف بجهة رفع التقاء ساکنین بنابر قرائت مخترق وخفق **مغنی** فی الواو **شاهد** در مجرور بودن قاتم است بواو رب بنابر مذهب کوفیون ومبرد وصواب نیست که صفت است از برای مهمه مقدر ای رب مهمه مقتحم قاتم الاعماق وبعضی واو را بمعنی رب نگرفته اند بلکه گفته اند که کلمه رب بعد از واو مقدر است ای ورب مهمه قاتم الاعماق **وَقَالَتْ مَتٰى يُبْخَلْ عَلَيْكَ وَيُعْتَلَلْ يَسُؤْكَ وَإِنْ يُكْشَفْ غَرَامُكَ تَدْرَبِ** هو من قصیدة لامرء القیس

مغنی

مغنی

جامی

مغنی

بن

بن حجر الكندی وقبله فان تنأ عنها حقبة لا تلاقها فانك مما احدثت بالمجرب المستتر فی قالت یرجع الی ام جندب
المذكورة فی اول القصیدة قوله خلیلی مرا بی علی ام جندب لنقضی حاجات الفؤاد المعذب قوله بخل علیك ای بالوصل وهو مجهول من البخل ضد السخاء وكذا یعتلل من الاعتلال وهو بالعین المهملة العذر وتسوك مضارع شاء ای تفعل بك ما تكره وتكشف
مجهول من الكشف بمعنی الرفع والغرام بالغین المعجمة والراء المهملة كسحاب الشر الدائم وتذرب بالذال المعجمة والراء المهملة والموحدة مخاطب من ذرب
فلان ای احتد لسانه والخطاب فیه وفیما قبله للشاعر وروی بالدال المهملة ایضا فهو بمعنی تعتاد ای یصیر فی لك عادة لك یعنی وگفت ان
ام جندب كه هر زمان كه بخل كرده شود بر تو بوصل وعذر آورده شود بر تو ان ترك وصل بد میاید و ناخوش میاید تو را و اگر بر طرف شود
سخنی و عذاب تو بواسطه وصل نیز میشود زبان تو در باره سخن گفتن درحق من مغنی فی الامور التی یكتسبها الاسم بالاضافة من
باب الرابع شاهد در عود نمودن ضمیر مستتر در یعتلل است كه نائب فاعل او است بمصدر او كه اعتلال بوده باشد وقال رائدهم
ارسوا نزاولها فكل حتف امرء یجری بمقدار هو من قصیدة للاخطل واسمه غیاث بن الغوث التغلبی الرائد بالراء والدال
المهملتین بینهما همزة كفاعل الذی یتقدم القوم لطلب الماء والمرعی او من راد بمعنی جاء وذهب وارسو بالراء والسین المهملتین امر بصیغة
الجمع من رسا یرسو ای ثبت مكانه ونزاولها بالزاء المعجمة والواو متكلم مع الغیر من المزاولة بمعنی المعالجة والمطالبة والضمیر فیه للحرب
والحتف بالحاء المهملة والمثناة والفاء كفلس الموت والمقدار مبلغ الشیء والقضاء والحكم كالقدر یعنی وگفت این چنین مرد پیش
پیش كیرنده ایشان بود بجهة طلب كردن آب كیاه كه ثابت بمانید بجای خود و بایستید در اینجا كه علاج و طلب كنیم آن جنگ را و
با ایشان محاربه كنیم پس هر آینه مرگ جاری میشود بحكم خداوند و میاید باندازه جامی فی كلم المجازاة مختصر و مطول
فی الفصل والوصل شاهد در رفع نزاولها است بر استیناف و فصل آوردن او را از جمله ارسو بجهة آنكه قصد نشده
است در كلام سببیت وبجهة مخالف بودن آن دو جمله با یكدیگر در انشاء و خبر وقال نبی المسلمین تقدموا
احبب الینا ان تكون المقدما هو من قصیدة لعباس بن مرداس السلمی اراد بنبی المسلمین نبینا محمد صلعم وتقدموا
بصیغة الامر ای سابقوا الی الخیرات ومنا المقدم بصیغة اسم الفاعل والخطاب فی تكون لمن كان قابلا للخطاب یعنی وگفت سعیم
مسلمانان كه پیشی بگیرید بسوی مرتكب شدن امر خیرات و چه قدر دوست داشته شده است بسوی ما باینكه بوده باشی پیشی گیرنده
بسوی خیرات سیوطی فی باب التعجب شاهد در فاصله شدن جار و مجرور است كه الینا بوده باشد میانه افعل تعجب كه احبب
است و فاعل او كه ان تكون است بحذف باء از او ای بان تكون سیوطی فی باب الادغام شاهد در عدم ادغام نمودن باء
احبب است با وجود وجود موجب ادغام بجهة ضرورة وقالوا تعرفها المنازل من منی وما كل من وافی منی
انا عارف هو من قصیدة لمزاحم بن الحارث بن عمرو العقیلی وبعده ولم ار منها لیلة الجزع اذ مشت الی
اصحابی منفح وواقف قوله تعرفها بالتشدید امر بمعنی اطلبها حتی تعرفها والضمیر فیه للمحبوبة والمنازل منصوب علی
اسقاط الجار توسعا ای فی المنازل والمنی موضع النحر بمكة ووافی بالواو والفاء ماض بمعنی عكس وبلغ قوله عارف بحذف مفعوله
ای عارفه والضمیر فیه یرجع الی لفظ كل بالنصب یعنی وگفتند آن جماعت رفقای من اصحاب من كه طلب كن تا آنكه بشناسی ونیابی
المحبوبه را در منزلهای زمین و حال آنكه نیستم من شناسنده هر كسی را كه برسد و بیاید منی را تا آنكه از آن محبوبه خبری بگیرم
مغنی فی القاعدة التاسعة من باب الثامن شاهد در ابطال عمل ما است باعتبار مقدم شدن معمول خبر او كه
كل است بر اسم او كه من موصوله است با بودن آن معمول خبر غیر ظرف چونكه كل مفعول مقدم است از برای عارف كه خبر ما است
برای ما نافیه وقالوا نأت فاختر لها الصبر والبكا فقلت البكا اشفی اذن لغلیلی هو من قصیدة
لكثیر عزة واسمه عبد الرحمن بن الاسود وعزة اسم صاحبته قالها فی لیلی وقبله ارید لانسی ذكرها فكانما تمثل
لی لیلی بكل سبیل وكم من خلیل قال لی لو سألتها فقلت له لیلی اضن بخیل ولو
كذب الواشون ما بحت عندهم بلیلی ولا ارسلتهم برسول فان جاءك الواشون عنی
بكذبة فردها ولم یأتوا لها بعویل فلا تعجلی یا لیل ان تفهمی بنصح اتی الواشون ام بحبول
المستتر فی قالوا یرجع الی الواشین وفی نأت والبارز فی لها یرجع الی لیلی المذكورین فی ما قبله وهو بالنون والهمزة ماض بمعنی
بعدت واختر امر من الاختیار والصبر نقیض الجزع والبكاء فی الموضعین مقصورا امصدر بكی یبكی بكاء وبكا واشفی افعل من الشفاء
بمعنی البرء والغلیل بالغین المعجمة كفعیل اراد به هنا حرارة الجوف یعنی وگفتند آن جماعت سخن چینان كه دور شدن المحبوبة از
تو و مفارقت نمود پس اختیار كن از برای او صبر كردن یا گریستن را پس گفتم گریستن شفای دهنده تر است در این هنگام از صبر
از برای حرارت دل وانددن من مغنی فی الواو شاهد در آمدن واو است بمعنی او در بودن او از برای تخییر ای الصبر

والبكاء بدليل قوله فقلت البكا الخ **وقبر حرب بمكان قفر وليس قرب قبر حرب قبر** هو لرجل من الجن قاله في مرثية
حرب هو بالحاء والراء المهملتين والموحدة كفلس اسم رجل والقفر بالقاف والفاء والراء المهملة كفلس الارض الخالية من الماء والكلاء قوله
قرب بالرفع اسم ليس وهو ضد البعد وقرب حرب مضاف اليه وقبر بالجر خبر ليس اى بقبر حذفت منه البا الزائدة للضرورة وملاحظة
القافية **يعني** وقبر حرب ثابت است در جاى خالى از آب وگياه ونيست نزديك قبر حرب قبرى **مختصر ومطول في المقدمة شاهد**
در بودن تنافر است در بيت باعتبار بودن او مشتمل بر كلماتى چند كه سنگين است بر زبان نهايت سنگينى را واين منافى است با فصاحت
وقتيل مرة اثارن فانه فرغ وان اخاكم لم يقصد هو من قصيدة لعامر بن الطفيل سيد بني عامر وقبله **فلا
بغينكم قنا وعوارضا ولاقبلن الخيل لابة ضرغد والخيل تردي بالكماة كانها حدء تتابع في
طريق الاقصد في ناشئ من عامر ومجرب ماض اذا انغلت العنان من اليد فلاثارن بمالك
وبمالك اخي المروات الذي لم يسند** قوله مرة بضم الميم وتشديد الراء المهملة والهاء ابو قبيلة معروفة واثارن
بالمثلثة والهمزة والراء المهملة ونون التاكيد متكلم من ثارات القتيل بالقتيل اذا قتلت قاتله اى طلبت مرة واقتل قاتله والفرغ بالفاء والراء
المهملة والغين المعجمة كجبر الهدر اى دم باطل لم يثار به ويقصد مجهول من القصد اراد انه لم يقصد احد طلب ثاره **يعني** وكشته شده
از دست مرة هر اينه طلب كنم خون او را البته وميكشم كشنده او را پس بدرستيكه او بيهوده وباطل رفته است خون او وچونكه طلب كرده
نشده است وحال آنكه بدرستيكه برادر شما هنوز قصد كرده نشده است طلب كردن خون او وكسى طلب نكرده است خون او را **مغني**
في حذف لام الجواب من باب الخامس **شاهد** در حذف لام جواب است از اثارن بجهة ضرورت اى لاثارن **وقد ادركتني و
الحوادث جمة اسنة قوم لاضعاف ولا عزل** هو من ابيات لجويرة بن بدر الدارمي انشدها بعدما اثرته بنو
عجل وقبله **وقائلة ما باله لايزورنا وقد كنت عن تلك الزيارة في شغل لهم لازم ان يمطروني بنعمة كما
صاب ماء المزن في البلد المحلي وقد يعش الله الفتى بعد عثرة ويصطنع الحسنى سراة بني
عجل** قوله ادركتني بمعنى لحقتني والواو للحال والحوادث جمع حادثة وهي النازلة من نوازل الدهر والجمة بفتح الجيم وتشديد الميم
الهاء بمعنى الكثيرة والاسنة جمع سنان وهو بالسين المهملة والنونين ككتاب حديدة طرف الرمح والضعاف ككتاب جمع ضعيف
ضد القوي والعزل كقفل جمع اعزل كاحمد وهو بالعين المهملة والزاء المعجمة الذي لا سلاح له **يعني** وبتحقيق كه دريافت مرا وحال آنكه
مصيبتهاى روزگار بسيار بود سنانهاى نيزه قومى كه اين صفت دارند كه نه ضعيف هستند ونه خالى از سلاح جنگ **مغني** في الجملة
المعترضة من باب الثاني **شاهد** در وقوع جمله حاليه والحوادث جمة است معترضه ميانه فعل با مفعول ادركتني است يا فاعل
او كه اسنة است **وقد اغتدي والطير في وكناتها بمنجرد قيد الاوابد هيكل** هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر
الكندي وهي احدى المعلقات السبعة وبعده **مكر مفر مقبل مدبر معا كجلمود صخر حطه السيل من عل كميت
يزل اللبد عن حال متنه كما زلت الصفواء بالمتنزل** قوله اغتدي متكلم بمعنى ابكر وماض بمعنى ذهب غدوة
والضمير فيه للفرس والواو للحال والوكنات كغرفات جمع وكنة وهي بالواو والنون كغرفة موقع الطير حيثما وقع والمنجرد بالنون والجيم والراء
الدال المهملتين اسم فاعل من انجرد في سيره اى مضى وقيل المنجرد القصير الشعر وهو صفة لمحذوف اى بفرس منجرد والقيد بالقاف
والباء والدال المهملة كفلس والاوابد بالواو والموحدة والدال المهملة كمساجد يقال فرس قيد الاوابد اى يمنع الوحش من
الفوات لسرعته والهيكل بالباء كجعفر الطويل الضخم **يعني** وبتحقيق كه صبح ميكردم وميرفتم در طلب صيد وحال آنكه مرغان هنوز
در آشيانهاى ومنزلهاى خود بودند وسوار بودم بر اسبى كه اين صفت داشت كه كوتاه موى بود كه از سرعت سير وانميكذارد صيد
را كه برود تا آنكه راكب او صيد كند انصيد را واين صفت داشت كه دراز وچاق بود **مغني** في اقسام الحال من باب الرابع **شاهد**
در خالى بودن جمله حاليه والطير في وكناتها است از ضمير بحكم بركردد بذى الحال بجهة مشابهت آن جمله بظرف وبودن آن
شباهت مجوز خلو آن جمله از ضمير ذى الحال **وقد جعلت اذا ما قمت يثقلني ثوبي فانهض نهض الشارب الثمل**
هو لابي حية النميري واسمه الهيثم بن الربيع وفيه تحريف وانما هو كذا **وقد جعلت اذا قمت يوجعني ظهري فانهض
نهض الشارب السكر وكنت امشي على رجلي معتدلا فصرت امشي على اخرى من الشجر** قوله جعلت بصيغة
المتكلم بمعنى صرت والتاء فيه اسمه وثوبي بدل اشتمال منه وجملة يثقلني خبره وهو مضارع من اثقله اى جعله ثقيلا وانهض بالنون
والضاد المعجمة متكلم من النهوض وهو كما في البيت بمعنى الارتفاع والقيام والثمل بالمثلثة ككتف السكران **يعني** وبتحقيق كه
كرديدم من جامه من يعني كرديد جامه من كه سنگين ميكرد مرا در وقتيكه بر پا ميشدم پس بر پا ميشدم نوع بر پا شدن مرد
شرابخوارى كه اين صفت داشته باشد كه مست باشد **مغني** في الجملة السادسة من باب الخامس **شاهد** در بودن ثوبي است

مطول
مختصر

مغني

المحل

مغني

مغني

مغني
داشته باشند

بدل اشتمال از اسم جعلت که تاء بوده باشد نه فاعل از برای یثقلنی وَقَدْ جَعَلَتْ قَلُوصُ ابْنَيْ سُهَيْلٍ مِنَ الْاَكْوَارِ مَرْتَعُهَا
قَرِيْبُ هو من ابیات الحماسة وقبله وَلَسْتُ بِنَازِلٍ اِلَّا اَلَمَّتْ بِرَحْلِيْ اَوْ خَيَالَتُهَا الْكَذُوْبُ وَقَدْ جَعَلَتْ
الخ كَانَّ لَهَا بِرَحْلِ الْقَوْمِ بَوًّا وَمَا اِنْ طِبُّهَا اِلَّا اللُّغُوْبُ الواو للحال وجملة قد جعلت حال من الضمیر فی رحلی
المذکور فیما قبله وهو بتاء التانیث بمعنی شرعت والقلوص بالقاف والصاد المهملة کصبور الشابة من النوق وسهیل کزبیر اسم رجل
ورکو مکانه زیاد والاکوار بالواو والراء المهملة جمع کور وهو کقفل الرحل باداته والمرتع بالراء والعین المهملتین بینهما مثناة کمقعد
اسم مکان من رتعت الماشیة اذا اکلت ما شاءت فی سعة وخصب یقول ان هذه الناقة لما حصل لها اعیاء ولاغب لا تقدر
علی ان تبعد من المرعی بل ترتع قریبا من الاکوار والاقتاب یعنی وحال آنکه بتحقیق که شروع کرد شتران جوان دو پسر سهیل در
چریدن که چراگاه او نزدیک باشد از جهت آنکه بواسطه خستگی وعدم قدرت او بر رفتن بصحرا محسن فی النوع الحادی عشر
مغنی فی اللام شاهد در غیر آوردن جملهٔ اسمیه است که مرتعها قریب بوده باشد مکان جملهٔ فعلیه خبر از برای جعلت
که از افعال شروع است باعتبار آنکه شرط افعال شروع آنست که خبر ایشان فعلیه باشد وَقَدَّتِ الْاَدِيْمَ لِرَاهِشَيْهِ
وَاَلْفٰى قَوْلَهَا كَذِبًا وَمَيْنًا هو لعدی بن زید العبادی یذکر الزباء وغدرها مع جذیمة الابرش وقتلها ایاه بالفصد وله قصة
طویلة ذکرتها فی الشواهد الکبری فمن شاء فلیرجع الیه وقبله فَقَدَّمَتِ الْاَدِيْمَ ... وَقَدْ جَمَعَتْ فَوْجًا عَلٰى اَبْوَابِ حِصْنٍ
مُصَلِّيْنَا قوله قدّت بالقاف والدالین المهملتین اولهما مشددة وتاء التانیث ماض بمعنی قطعت والضمیر فیه وفی
قولها یرجع الی الزباء والادیم بالدال المهملة کامیر الجلد والراهشان بالراء المهملة والشین المعجمة تثنیة وهو عرقان فی باطن الذراع
والضمیر فیه وفی الفی یرجع الی جذیمة الابرش وهو بالفاء بمعنی وجد والمین بفتح المیم وسکون الیاء والنون بمعنی الکذب اراد
انها فصدته فلم تشد عرقه فسال الدم حتی مات جذیمة یعنی وبریدند زباء پوست دست جذیمه را بجهت دو رگ دست او
و یافت ان جذیمه سخن زباء را دروغ نظر بآنکه قسم خورده بود زباء اینکه نکشد او را و باین مکر کشت او را مغنی فی الواو مختصر
ومطول فی الایجاز والاطناب المسائل شاهد در عطف نمودن بواو است مترادف را بر مترادف که کذبا ومینا بوده باشد
واین مورث تطویل کلام است باعدم فایده وَقَدْ رَابَنِيْ قَوْلُهَا يَا هَنَاهْ وَيْحَكَ اَلْحَقْتَ شَرًّا بِشَرٍّ
هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی واولها اَحَارِ بْنَ عَمْرٍو كَاَنِّيْ خَمِرْ وَيَعْدُوْ عَلَى الْمَرْءِ مَا يَاْتَمِرْ
فَلَا وَاَبِيْكِ ابْنَةَ الْعَامِرِيْ لَا يَدَّعِي الْقَوْمُ اَنِّيْ اَفِرّْ تَمِيْمُ بْنُ مُرٍّ وَاَشْيَاعُهَا وَكِنْدَةُ حَوْلِيْ جَمِيْعًا
صُبُرْ اِذَا رَكِبُوا الْخَيْلَ وَاسْتَلْاَمُوْا تَحَرَّقَتِ الْاَرْضُ وَالْيَوْمُ قَرّْ قوله رابنی بالراء المهملة والموحدة ماض اوقعنی
اوقعنی فی الریب ای الشک والضمیر فی قولها یرجع الی ابنة العامری المذکورة فیما قبله ویا هناه ای یا رجل والحقت بخطاب من الالحاق
والشر ضد الخیر یعنی وبتحقیق که بشک انداخت مرا سخن آن سلمه دختر عبد الله عامری که ای مرد وای بر تو ملحق کردی بدی
ببدی دیگر نظام فی الابدال شاهد در بدل آوردن ها در هناه است از واو نظر بآنکه در اصل هناو بر وزن فعال بوده است
پس قلب کرده اند واو را بالف نظر بآنکه در طرف واقع شده بود بعد از الف زائده پس قلب کرده اند الف هناء را بها وهناه گفتند
وَقَدْ زَعَمَتْ لَيْلٰى بِاَنِّيْ فَاجِرٌ لِنَفْسِيْ تُقَاهَا اَوْ عَلَيْهَا فُجُوْرُهَا هو من قصیدة لتوبة بن الحمیر قالها فی صاحبته
لیلی الاخیلیة اولها مَا بَالُ لَيْلٰى دَارُهَا لَا تَزُوْرُهَا وَشَطَّتْ نَوَاهَا وَاسْتَمَرَّ مَرِيْرُهَا يَقُوْلُ رِجَالٌ
لَا يَضِيْرُكَ نَاْيُهَا بَلٰى كُلُّ مَا شَقَّ النُّفُوْسَ يَضِيْرُهَا اَلَيْسَ يَضِيْرُ الْعَيْنَ اَنْ يَكْثُرَ الْبُكَا وَ
يُمْنَعَ مِنْهَا نَوْمُهَا وَسُرُوْرُهَا قوله زعمت ماض بمعنی ظنت ولیلی کسکری هی لیلی الاخیلیة صاحبة الشاعر والفاجر بالفاء
والجیم والراء المهملة فاعل من الفجور وهو بالضم الانبعاث فی المعاصی والزنا واللام فی لنفسی للانتفاع کما ان کلمة علی فی علیها للتضرر
والتقی بالضم خلاف الفجور والتاء فیه بدل عن الواو ای قالها والضمیر المؤنث فیه وفی تالیه للنفس یعنی وبتحقیق که گمان کرد
لیلی بآنکه من بدرستیکه من گناه کارهستم واز برای نفس ثابت باد نیکی وپرهیزکاری آن نفس وبر او باد بدی وگناه او مغنی فی او
شاهد در آمدن او است بمعنی واو ای علیها فجورها وَقَدْ عَلِمَ الْاَقْوَامُ لَوْ اَنَّ حَاتِمًا اَرَادَ ثَرَاءَ الْمَالِ كَانَ
لَهُ وَفْرُ لم یتم قائله الاقوام جمع قوم واراد بحاتم حاتم الطائی المشهور بالجود والثراء بالمثلثة والراء المهملة والمد کسحاب الخلا
کثرة المال والوفر بالواو والفاء والراء المهملة کفلس الکثیر من المال والمتاع یعنی وبتحقیق که دانستند همه جماعت
مردمان که اگر بدرستیکه حاتم طائی اراده کرده بود جمع نمودن مال بسیار ابود از برایش او بسیاری از مال ومتاع سیوطی
فی افعال القلوب شاهد در ملغی شدن علم است از عمل نصب باعتبار دخول لو بر مفعول او که ان حاتما الخ است بنا بر
مذهب ابو علی وَقَدْ كَذَبَتْكَ نَفْسُكَ فَاكْذِبَنْهَا فَاِنْ جَزَعًا وَاِنْ اِجْمَالَ صَبْرٍ هو من ابیات

زيد بن الصمة بن عبد الله بن الطفيل القشيري الجشمي يخاطب بها نفسه قوله كذبتك بتاء التانيث ماض اي حملتك على
ما انت تريد ونفسك فاعله يقال كذبته نفسه اذا منته الاماني وخيلت له من الامال ما لا يكاد يكون ومنه فاكذبها بصيغة الامر
مؤكدا بنون الخفيفة والفاء فيه سببية والجزع بالجيم والزاء المعجمة والعين المهملة كفرس نقيض الصبر والاجمال بالجيم مصدر اجمل بمعنى احسن
يعني وبتحقيق كه نشان داد بتو چيزي دروغ كه از براي تو ميسر نخواهد شد نفس تو ومراد وصل محبوبه او خنسا است پس باين سبب
نشان بده با واينچيز دروغ كه از براي وميسر نخواهد شد پس باينست كه جزع ميكني جزع كردني را وبا صبر ميكني صبر كردن
نيكو را سيوطي في عطف النسق شاهد در حذف كلمه ما است بعد از ده ولفظ ان وبسيار بودن استعمال زائده با اما
كردن لفظ ان بمعنى اما زاده در دو موضع اي فاما تجزع جزعا واما تجمل اجمال الصبر اي تصبر صبرا جميلا وقد كنت في الحرب ذا
تدرء فلم اعط شيئا ولم امنع هو من ابيات العباس بن مرداس السلمي يخاطب بها النبي صلى الله عليه وسلم في تقسيم الغنائم في يوم حنين
ويشكوه بانه صلى الله عليه وسلم اعطى المولفة قلوبهم مائة ناقة واعطاه عشرا باعر اولها اتجعل نهبي ونهب العبيد بين عيينة
والاقرع فما كان حصن ولا حابس يفوقان مرداس في مجمع وقد كنت في الاقائل اعلنها
عديد قوائمها الاربع وكانت نهابا تلافيتها وكري على الناس بالاجرع وايقاظي الحي ان يرقدوا
اذا الناس لما يهجع وما كنت دون امرء منهم ومن تضع اليوم لا يرفع قوله وقد كنت عطف على ما كان
في البيت السابق وتدرء بالتاء الزائدة والدال والراء المهملتين والهمزة كمهد اسم موضع للدفع وهو من دره اي دفعه يقال رجل
ذو تدرء وتدارئة اي مدافع ذو عز ومنعة واعط مجهول بصيغة المتكلم من الاعطاء وكذا امنع من المنع يعني وبتحقيق كه بودم در جنك
صاحب قوة بر دفع كردن دشمنان پس عطا كرده نشدم چيزي را نفع او ومال معتنى بشانى را ومنع كرده هم نشدم از مال سيوطي
في باب النعت مغني في حذف الصفة من باب الخامس شاهد در حذف صفه شيئا است بقرينه مقام اي شيئا طائلا وقد
لاح في الصبح الثريا كما ترى كعنقود ملاحية حين نورا هو من ابيات لاحيحة بن الجلاح واسمه انس بن مالك
بن حراش وقيل لقيس بن الاسلت يصف فيها الثريا قوله لاح بالحاء المهملة ماض بمعنى ظهر والثريا منه النجم ظاهره وواحد خفي ويرى مجاز
من الرؤية والعنقود بالعين والدال المهملتين بينهما نون وقاف كمنصور من العنب معروف والملاحية بضم الميم وتشديد اللام للضرورة
وكسر الحاء المهملة والياء المشددة والهاء واحدة شجر العنب الملاحي وهو مخفف في الاصل وهو عنب ابيض في حبه طول قوله نورا با
لتشديد ماض اي خرج نوره والف الاطلاق يعني وبتحقيق كه ظاهر شد در وقت صبح ستاره ثريا هم چنانكه مي بيني مثل خوشه انكور
ملاحي در وقتيكه بيرون ميايد شكوفه او مختصر ومطول في التشبيه من علم البيان شاهد در بودن وجه تشبيه امت مركب حسي كه
ان هيئت بوده باشد در تشبيهي كه دو طرفان هر دو مفرد است وقصيدة تاتي الملوك غريبة قد قلتها ليقال
من ذا قالها المرسيم قائله القصيد القطعة من الاشعار المنتظمة وتاتي مخاطب من الاتيان والملوك جمع ملك وهو ككتف السلطان
والجملة صفة القصيد وغريبة صفة اخرى له قلتها مخاطب من القول ويقال مجهول منه واستفهامية واذا موصولة وقالها صلة
الضمير فيه عائدة وهو يرجع الى القصيد يعني وقصيد كه اين صفة دارد كه ميارى پادشاهان را واين صفة دارد كه غريب است
بتحقيق كه كفته ان قصيد را تا انكه كفته شود كه كيست انجناب كسيكه كفته است اين قصيد را قطر في الموصول شاهد در وقوع
كلمه ذا است موصول وبمعنى الذي باعتبار وقوع او بعد از من استفهامية اي من الذي قالها وقفت فيها اصيلا لا اسائلها
اعيت جوابا وما بالربع من احد هو من قصيد للنابغة الذبياني واسمه زياد بن معوية يعتذر بها الى النعمان
بن المنذر وقد سعى اليه بعض الوشاة بانه هجاه اولها يا دار مية بالعلياء فالسند اقوت فطال عليها سالف
الامد وقفت فيها الى الاواري لاياما ابينها والنوى كالحوض بالمظلومة الجلد فتلك تبلغني النعمان
ان له فضلا على الناس في الاداء والبعد قوله وقفت متكلم من وقف يقف وقوفا اي دام قائما والضمير في فيها وفي
قاليها يرجع دار مية المذكورة فيما قبله والاصيلال بابدال اللام الاخير عن النون اصله اصيلان وهو بالضم جمع اصيل كامير وهو وقت
العصر بعد غروب الشمس واسائلها بمعنى اسئلها وهو حال من فاعل وقفت واعيت بالعين المهملة والياء وتاء التانيث ماض بمعنى
حصرت وعجزت من الجواب ما نافية والربع بالفتح المنزل وكلمة من زائدة يعني ايستادم در ان خانه مية در اوقات عصر در
حالتيكه سوال كنم او را از حال مية عاجز شد وباز ماند از جواب كفتن ان خانه وحال انكه نبود در ان منزل احدي نظام في الابدال
شاهد در بدل اوردن لام اخر اصيلال است از نون بر خلاف قياس بر سبيل قدرت نظم با انكه در اصل اصيلان تصغير اصلان
بضم همزة جمع اصيل است وقلن على الفردوس اول مشرب اجل جير ان كانت ابيحت دعاثره هو من قصيد
لطفيل بن عوف الغنوي اولها صحا قلبه واقصر اليوم باطله وانكره مما استفاد حلائله الى ان قال وقلن

سيوطي

تمام

مجمع

سيوطي

مغني

الدرر

مختصر

مطول

قطر

نظام

عَلَى البَرْدَى اَوَّلُ مَشْرَبٍ الخ شَجَاَّبِين وَاسْتَعْجَلْنَ كُلَّ مُوَاشِكٍ بِلَوْمٍ مِنَّا لَمْ يَعْدُ اَنْ شَقَّ بَازِلُهُ وجد
ايضاً في ابيات لمضرس بن ربيع الاسدي وقبله تَحَمَّلَ مِنْ ذَاتِ التَّنَانِيرِ اَهْلُهَا وَقَلَّصَ عَنْ دَهْرِ الْكَدِيدِ حَاضِرُهُ
الواو للعطف وضمير قلن للنسوة وعلى الفردوس متعلق به بتضمين معنى النزول والاشراف وبخو ذلك والفردوس وضع دون
اليمامة واول مشرب خبر مبتدأ محذوف اى هذا اول مشرب لنا وقيل هو مبتدأ خبره محذوف اى لنا اول مشرب والمشرب محل الشرب
والمراد به هنا المنزل وابيحت مجهول من الاباحة وهي بالموحدة والحاء المهملة بمعنى التجويز والدعاثر جمع دعثور وهو بالدال والعين
والراء المهملات والمثلثة بعد العين كعصفور الحوض المتثالم المكسور والضمير فيه للفردوس المعنى على ما قال بعضهم انهن قلن اول منزل لنا
فيه يكون على تلك الحوض فقال نعم يمكن هذا ان حزب جوزت حياضه البالية فلم تمنع من احد واما مع كونه معمورة فلا سبيل اليه يعني
وگفتند انجماعت زنان در وقتيكه فرود آيند ومشرف شوند بودند بر فردوس كه اين فردوس اول منزليست از براى ما پس انكه گفتند
كه اول منزلى كه فرود مى آئيم درانمنزل بفردوس خواهد بود بلى حق است اگر بوده باشد كه تجويز كرده نشود وراه يافته شود حوضهاى
كهنه شكسته او پس در آنوقت راه بما خواهند داد وبا صحت آن راهى نيست وبايد كه از انجاى كوچ كرده بجاى ديگر رفت مغنى في جير
شاهد در جير است كه بمعنى حقا است وتاكيد كرده است جل را وهر دو حرف ايجاب هستند وُقُوفًا بِهَا صَحْبِي عَلَيَّ مَطِيَّهُمْ
يَقُولُونَ لَا تَهْلِكْ اَسًى وَتَجَمَّلِ هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي وهي احدى المعلقات السبعة قالها في عنيزة ابنة
عمه شرحبيل واولها قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزِلِ بِسِقْطِ اللِّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ فَتُوضِحَ
فَالْمِقْرَاةِ لَمْ يَعْفُ رَسْمُهَا لِمَا نَسَجَتْهَا مِنْ جَنُوبٍ وَشَمْاَلِ وُقُوفًا بِهَا الخ وَاِنَّ شِفَائِي
عَبْرَةٌ مُهْرَاقَةٌ فَهَلْ عِنْدَ رَسْمٍ دَارِسٍ مِنْ مُعَوَّلِ كَدَأْبِكَ مِنْ اُمِّ الْحُوَيْرِثِ قَبْلَهَا وَجَارَتِهَا
اُمِّ الرَّبَابِ بِمَأْسَلِ قوله وقوفا حال من فاعل نبك المذكور فيما قبله وهو مصدر وقف يقف اى دام قائما والضمير في
بها يرجع الى سقط اللوى المذكورة فيما قبله والصحب بالفتح جمع صاحب قوله علي بالتشديد اى على راسي وانا جالس فيها والمطي جمع
مطية وهي بالطاء المهملة والياء المشددة كعطية الدابة السريعة ولا تهلك بفتح المضارعة وكسر اللام مضارع من الهلاك واسى مفعول لاجله
وهو بالسين كفتى الحزن وتجمل بالجيم والميم المشددة امر اى اصبر صبرا جميلا يعني در حاليكه باز داشته اند درانمنزل اصحاب من برائ
سر من حيوانهاى مركبهاى راه وار خود را در حاليكه ميگويند بمن كه هلاك مشو از جهة اندوه وصبر كردن نيكو مختصر ومطول
في الخاتمة شاهد در سرقت نمودن طرفه شاعر است اين بيت امرء القيس را وذكر كردن او اين بيت را در قصيده خود بلا في الجملة تغيير
كه آورده است لفظ تجلد بوده باشد بجاى تجمل وآن از ماده جلادت بمعنى قوت است وَقَوْلِي اِذَا مَا اَطْلَقُوا عَنْ بَعِيرِهِمْ
تُلَاقُونَهُ حَتَّى يَؤُوبَ الْمُنَخَّلُ هو من قصيدة للنمر بن تولب الصحابي العكلي المكنى بابي كاهل وبعده فَيَصْبَحَ غَرِيبًا
عَنْ نُزْاهِبِ غُرْبَةٍ وَاُرْسِلُ اِبْنَائِي وَلَا اَتَحَلَّلُ الخطاب في قوله قولي للمجيبو وكلمة ما بعد اذا زائدة واطلقوا بالطاء المهملة
والقاف مجهول اى صاحب بعيرهم طلقاء والطالقة من الابل ان ترسل الى الحمى حتى ترعى وتلاقونه بالقاف مضارع لاقاه اى ادركه ويؤوب
بالهمزة والموحدة مضارع آب بمعنى رجع والمنخل بالنون والخاء المعجمة المشددة المفتوحة اسم شاعر خرج لطلب رزق السلم فلم يرجع
بهذا صار مثلا يعني بگوئى تو بمن در وقتيكه رها كرده شود شتران ايشان وفرستاده شود بسوى مرغزار بجهة چريدن كه ملاقات
نخواهيد كرد او را تا آنكه بر گردد منخل واين كنايه از اين است كه هرگز ملاقات نخواهيد كرد او را مغني في حذف لا النافية من باب
الخامس شاهد در حذف لا نافيه است از تلاقونه بدرستى كه قسم قبل از او بجهة ضرورت ودلالت كردن قرينه مقام بر حذف لا
اى لا تلاقونه وَقَوْلِي كُلَّمَا جَشَاَتْ وَجَاشَتْ مَكَانَكِ تُحْمَدِي اَوْ تَسْتَرِيحِي هو من ابيات لعمرو بن الاطنابة
الانصاري وهي امه وابوه زيد وقبله اَبَتْ لِي عِفَّتِي وَاَبَى بَلَائِي وَاَخْذِي الْحَمْدَ بِالثَّمَنِ الرَّبِيحِ وَاِقْدَامِي عَلَى الْمَكْرُوهِ
نَفْسِي وَضَرْبِي هَامَةَ الْبَطَلِ الْمُشِيحِ بِاَبْيَضَ مِثْلِ لَوْنِ الْمِلْحِ صَافٍ وَنَفْسٍ مَا تُقِرُّ عَلَى الْقَبِيحِ
وَقَوْلِي كُلَّمَا الخ لِاَدْفَعَ عَنْ مَآثِرَ صَالِحَاتٍ وَاَحْمِي بَعْدُ عَنْ عِرْضٍ صَحِيحِ الواو للعطف وقولي
مصدر مضاف الى الفاعل وهو مبتداء وجشأت بالجيم والشين المعجمة والهمزة وتاء التانيث ماض اى نهضت وارتفعت من فزع او
حزن والضمير فيه وفي جاشت يرجع الى قوله ونفس المذكور فيما قبله وجاشت ماض من الجيش بمعنى الغثيان والاضطراب ثوران الغضب
مكانك مقول قول وهو خبر قولي اى وقولي مكانك الخ وتحمدي مجهول من الحمد والخطاب فيه وفي مكانك وفي تستريحي للنفس هو مضارع
من الاستراحة يعني وگفتن من در هر زمان كه از جاى كنده شود آن نفس من وبجوش آيد از غضب وخشم كه ثابت باش بجاى خود
وآرام گير كه اگر ثابت باشى ستايش كرده ميشوى يا استراحت ميكنى قطر في اسماء الافعال شاهد در مكانك است كه چون در اصل ظرف
مكان بوده است پس نقل شده است از آن معنى وقرار داده شده اسم فعل وبمعنى اثبتي ودلالت ميكند الحال بر طلب پس جزم داده اند

مغنى

مختصر مطول

مغنى

مطول

فعل

فعل مضارع از درجواب وکه محمدی بوده باشد باسقاط نون او بجزم نظر بانکه در اصل محمدین بوده است مغنی فی کل شاهد
در منصوب بودن کلما آبر ظرفیت مطول فی التجرید من علم البدیع شاهد در تجرید نمودن شاعر است نفس خود را از ذات
خود و قرار دادن او را مخاطب در قول و مکانت محمد نکته که نصیحت کردن بوده باشد و مصراع اول این بیت در مطول بدین
طریق وارد است که اقول لها اذا جشأت وجاشت الخ و این تحریف شده از این بیت همچنانکه میبینی وکائن
بالاباطح من صدیق یرانی لو اصبت هو المصابا هو من قصیدة لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یمدح الحجاج
بن یوسف وبعده ومسرور بأوبتنا الیه وآخر لا یحب لنا ایابا اذا سعر الخلیفة نار حرب رأی
الحجاج اثقبها شهابا قوله کائن بالهمزة والنون کفاعل لغة فی کائن والاباطح جمع ابطح وهو بالموحدة والمهملتین کاحمد
مسیل واسع فیه دقاق الحصی والصدیق الحبیب ویرانی مضارع من الرؤیة واصبت مجهول بصیغة المتکلم ای فجعت فی المصیبة والمصابا
بالضم ایضا المصیبة یعنی وچه بسیار است در اباطح از برای من از دوستی که بی بیند مرا اگر مصیبت زده شوم آن مصیبت هست نزد او
مصیبت بزرگ مغنی فی ضمیر الفصل باب الرابع شاهد در هو است که بعضی گفته‌اند که ضمیر فصل نیست باعتبار عدم مطابقه
او با ضمیر مفعولی یرانی که یاء بوده باشد و بعضی گفته‌اند که تاکید است از برای فاعل و بعضی گفته‌اند که ضمیر فصل است بر تقدیر مضاف
سوی یاء ای یری مصابی هو المصاب العظیم تا آنکه مطابق باشد با مضاف محذوف وکائن لنا فضلا علیکم ومنة قدیما ولا تدرون
ما من منعم لم یسم قائله قوله کائن کفاعل لغة فی کائن والفضل الاحسان والمنة الانعام وقدیما صفة ظرف محذوف وعامله لنا
وتدرون بالمهملتین بمعنی تعلمون وما مصدریة ومن ماض من المن ای لا تعرفون قدر انعام المنعم وحقه والمنعم اسم فاعل من الانعام
بمعنی الاحسان واعطاء النعمة یعنی وچه بسیار است از برای ما نیکوئی و نعمت و منت نهادن بر شما که این صفت دارد که قدیمی و دور زمان گذشته
است و حال آنکه نمیدانید نمی‌شناسید قدر انعام کردن انعام کننده را مغنی فی کائن شاهد در منصوب بودن فضلا است بنا
بر آنکه تمیز بوده باشد از برای کائن که لغتی است در کائن وکان سیان ان لا یسرحوا نعما او یسرحوه بها واغبرت
السوح هو من قصیدة لابی ذویب الهذلی واسمه خویلد بن خالد یصف فیها سنة مجدبة اولها تام الخلی وبت الکل
مشتجرا کان عینی فیها الصاب مذبوح لفظ کان شانیة وسیان تثنیة السی بمعنی المثل ویسرحوا بالمهملات مضارع
سرح الابل اذا ترکها للرعی والفعل کمنع والنعم بالنون والعین المهملة کقلم ذات القوائم واغبرت بالغین المعجمة والموحدة والراء المهملة
ماض من الاغبرار یقال اغبرت الارض اذا لم یوجد فیها النبات والسوح بالضم جمع ساحة وهی بالمهملتین الناحیة یعنی وشان
که میباشد مساوی است سکه وانگذارند مر چهارپایان را بچریدن و واگذارند آنها را بچرانیدن در آن زمین و حال آنکه خاک
آلود باشد اطراف زمین و خوانهای قبیله مغنی فی او شاهد در بودن او است بمعنی واو و در اینکه از برای مطلق جمع است بنا
بودن کان شانیه ای یسرحوه وکان طوی کشحا علی مستکنة فلا هو ابداها ولم یتقدم هو من قصیدة
لزهیر بن ابی سلمی المزنی وهی احدی المعلقات السبعة وبعده وقال ساقضی حاجتی ثم اتقی عدوی بالف من
ورائی ملجم فشد ولم تفزع بیوت کثیرة لدی حیث القت رحلها ام قشعم لدی اسد
شاک السلاح مقذف له لبد اظفاره لم تقلم قوله طوی بالطاء المهملة والواو ماض بمعنی کتم وستر والکشح بالفتح
المعجمة والحاء المهملة کفلس لعداوة المضمرة واب بالموحدة المشددة ماض بمعنی ذهب والالف فی لیذهبا اطلاق وروی مکان
واب لیذهبا علی مستکنة ای علی عداوة مستترة مضمرة وابداها بالموحدة والدال المهملة بمعنی اظهرها ویتقدم مضارع من
تقدم بمعنی اقدام یعنی و بود که پنهان داشت دشمنی پنهانی را که در دل نگاه داشته بود و مهیا شده بجهة رفتن پس نه او ظاهر کرد
عداوت را و نه اقدام کرد بسوی جنگ کردن با دشمن نظام فی الابدال شاهد در بودن آب است بمعنی ذهاب چنانکه در این بیت
است ای ذهاب الله ذهاب وکان اجرام النجوم لوامعا درر نثرن علی بساط ازرق هو من ابیات لابی طالب
الرقی الاجرام جمع جرم وهو بالجیم والراء المهملة کحبر الجسم اللوامع جمع لامعة من لمع البرق اذا اضاء والدرر کصرد جمع درة وهو اللؤلؤ
التفلیس ونثرن بالنون والمثلثة والراء المهملة مجهول من نثر الشیء ای رماه متفرقا والبساط ککتاب الفرش الازرق بالزاء المعجمة والراء
المهملة والقاف کاحمد افعل من الزرقة وهو لون معروف یعنی و گویا جرمهای ستارها که این صفت دارند که درخشنده اند در
آسمان مثل دانها و مرواریدهائی چند هستند که ریخته شده اند بر فرش کبود رنگ مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد
در تشبیه نمودن مرکب است بمرکب با هیئتی که نیکو است تشبیه نمودن هر جزوی از یک طرف بجزو مقابل از طرف دیگر وکان
البرق مصحف قار فانطباقا مرة وانفتاحا هو من ابیات لعبد الله بن المعتز یصف فیها البرق المصحف
بصیغة اسم المفعول الکتاب والقاری الذی یقرئه والانطباق بالنون والطاء المهملة والموحدة والقاف ضد الانفتاح یعنی

مغنی

مطول

مغنی

مغنی

مغنی

نظام

مطول

وکوبا

وكويا برق مثل كتاب كاغذ شخص خوانده ميماند پس برهم ميگذارد ويكمرتبه برهم گذارد ووميكشايد مرتبه ديكر كشود في مختصر و
مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در بودن وجه شبه در تشبيه در بيت است مركب حسي اينچنانكه واضح است ورهيئت حركت
وكان النجو من بين دجاه سنن لاح بينهن ابتداع هو من ابيات للقاضي التنوخي وقبله وليل قطعته بصيد و
اوفراق ما كان فيه وداع موحش كالثقيل تقذى به العين وتابى حديثه الاسماع الدجى بالضم
مقصوراً جمع دجية وهي بالدال المهملة والجيم كغرفة الظلمة وضمير المذكر فيه يرجع الى الليل المذكور في قوله فيما قبله رب ليل والسنن
بالسين المهملة والنونين كصرد جمع سنة وهي حكم الله تعالى ولاح بالحاء المهملة ماض بمعنى ظهر والابتداع مصدر من البدعة وهي بالموحدة
والدال والعين المهملتين كحرفة الحدث في الدين يعني وكويا كه ستارها در ميان تاريكيهاي شب مثل حكمها خداوند بودند كه ظاهر
شده باشد ميان آنحكمها بدعت وامور تازه چند مختصر و مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در بودن وجه شبه در
تشبيه بيت است كه هيئت حاصله از حصول چيزهاي نوراني سفيد در پهلوي تاريكي سياه بوده باشد غير موجود در مشبه به كه سنن امكر
طريق تخييل ووهم وكان محمر الشقيق اذا تصوب او تصعد اعلام ياقوت نشرن على رماح من زبرجد
هما للصنوبري يصف الشقائق الاحمر قوله محمر الشقيق من قبيل اضافة الصفة الى الموصوف اي شقيق محمر والشقيق بالشين المعجمة والقافين
كرفيق هو الشقائق وهو ورد معروف احمر اللون في وسطه سواد والمحمر اسم مفعول من الاحمرار وتصوب بالصاد المهملة والواو المشددة و
الموحدة اي مال الى السفل الهبوب الريح عليه وتصعد ماض بمعنى مال الى العلو وهي تفعل من الصعود ضد الهبوط والاعلام جمع علم
وهو بالعين المهملة كقلم الراية ونشرن مجهول من النشر وهو بالنون والشين المعجمة والراء المهملة خلاف الطي والرماح ككتاب جمع رمح وهي
القناة والزبرجد بالكسر معروف يعني كويا كل شقايق سرخ در وقتيكه ميل كند بسوي پائين يا بسوي بالا بجهة وزيدن باد برو
علمها ياقوتي است كه پهن شده باشد بر نيزها از زبرجد سبز مختصر و مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در
بودن تشبيه در بيت است كه طرفين حسي لكن يكطرفين خيالي است حقيقة اما داخل در حسي كرفته اند باعتبار آنكه تشبيه نمود است
شاعر محسوس را كه كل شقايق بوده باشد بچيزخيالي كه علمها ياقوت پهن شده بر نيزه از زبرجد بوده باشد وكل اخ مفارقه اخوه
لعمر ابيك الا الفرقدان هو من ابيات لابي اسحق الحضرمي واسمه عبد الله بن عامر وقيل لعمرو بن معدي كرب الزبيدي المذحجي وقبله و
فجع عرفت لنفس عنه حذار الشامتين وقد شجاني اخي ثقة اذا ما الليل افضى الى مؤيدة
كفاني فقطعت قرينتي منه باغني غناه فقداه ولن يراني وكل قرينة قرنت باخرى ولو ضنت
بها ستفرقان وكل اخ الخ وكان اجابني اياه عني عطفت عليه خوار العنان قوله مفارقه
اسم فاعل مضاف الى مفعوله من المفارقة وروي مكانه يفارقه بصيغة المضارع واخوه فاعله والفرقدان بالفاء المفتوحة والراء والدال
المهملتين بينهما قاف نجمان قريبان من القطب يعني وهر برادري مفارقت كننده است وازبرادر او هر اينه بجان پدر تو قسم
مكر دو ستاره فرقدان يا هر برادري كه اين صفت دارد كه غير از فرقدانست الخ جامي في المستثنى مغني في الا شاهد در
الا الفرقدان است كه استثنا شده است از كل اخ بر سبيل شذوذ وبعضي گفته اند كه الا بمعنى غير است والا الفرقدان صفت آن
از براي كل اخ وجايز نيست استثنا باعتبار وقوع او در كلام موجب وجوب نصب او واگر استثنا شده بود ميبايست الا الفرقدين
بنصب بگويد وكل اناس سوف تدخل بينهم دويهية تصفر منها الانامل هو من قصيدة للبيد بن ربيعة
العامري يمدح بها النعمان بن المنذر وبعده وكل امرئ يوما سيعلم سعيه اذا حصلت عند الاله
المحاصل اذا المرء اسرى ليلة خال انه قضى عملا والمرء ما دام عامل فقولا له ان كان يقسم امره
الما يعظك الدهر انك هائل قوله تدخل من الدخول وهو ضد الخروج والدويهية تصغير داهية وهي بالدال المهملة
والياء المصيبة واراد بها هنا الموت وتصفر مضارع من الصفرة وهي لون معروف والانامل بالنون جمع انملة وهي رؤس الاصابع
واصفرار الانامل علامة للموت وكناية عنه يعني وهر جماعتي نود باشد كه داخل شود در ميان ايشان مركي كه زرد شود از داخل شدن
آن سر انكشتان ايشان مغني في ام وفي رب في حذف الصلة من باب الخامس شاهد در آمدن دويهية است بصيغة
تصغير بجهة تعظيم وتقليل نه بجهة تحقير مغني في كل شاهد در آمدن كل است از براي جمع مذكر باعتبار اضافه شدن
با ناس وعود ضمير جمع در بينهم بسوي او وكل رفيقي كل رحل وان هما تعاطى القنا قوما هما اخوان
هو من ابيات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمي يخاطب بها ذئبا وقد زعم انه راى ناره في بعض اسفاره فاتاه
غاده فاحبه ثم رمى اليه زاده وقبله واطلس عسال وما كان صاحبا دعوت لناري موهنا فاتاني فلما اتى قلت ادن دونك
انني واياك في زادي لمشتركان فبت اقد الزاد بيني وبينه على ضوء نار مرة ودخان فقلت له لما تكشر ضاحكا

وَقَائِمُ سَيْفِي فِي يَدِي بِمَكَانٍ تَعَشَّ فَإِنْ عَاهَدْتَنِي لَا تَخُونُنِي تَكُنْ مِثْلَ مَنْ يَا ذِئْبُ يَصْطَحِبَانِ وَأَنْتَ امْرُؤٌ يَا ذِئْبُ

وَالْغَدْرُ كُنْتُمَا أُخَيَّيْنِ كَانَا أُرْضِعَا بِلِبَانٍ وَلَوْ غَيْرَنَا نَبَّهْتَ تَلْتَمِسُ الْقِرَى رَمَاكَ بِسَهْمٍ أَوْ شَبَا سِنَانِ

قوله رفيقي تثنية رفيق سقطت نونه باضافته الى كل رحل وكلمة كل قبل رحل زائدة والرحل بالمهملتين كفلس ما يستصحبه الانسان من الاثاث والمسكن والسفر كما هو المراد منه هنا وتعاطى بالمهملتين اصله تعاطيا حذفت لامه للضرورة من التعاطى وهو بمعنى التناول التنازع فى الاخذ والقنا بالقاف والنون كعصا جمع قناة او مرخمها للضرورة وهى الرمح والمراد هنا القوة والغلبة قوله قوما بالنصب اى مقاومة او اصله تقاوما حذفت زوائده للضرورة او هو تثنية قوم واضافه اليهما الى قوم كل واحد من الرفيقين فعلى هذا يكون القنا بمعنى الرمح اى كل من الرفيقين فى السفر اخوان تعادى قوماهما او تعاطوا المطاعنة بالقناة يعنى هر دو رفيق سفر برادر هستند باهم واگرچه بنمايند و عطا کنند قوت و غلبه خود را بيکديگران روى مقاومت و برابرى کردن با يکديگر يا آنکه واگرچه بر روى يكديگر كشند و بر هم زنند طعن نيزه را دو قوم ان دو نفر مغنى فى كل شاهد در وقوع كل اول است از براى تثنيه باعتبار اضافه شدن او بتثنيه كه رفيقى بوده باشد و عود ضمير تثنيه كه هما بوده باشد بسوى او وَكُلُّ مُصِيبَاتِ الزَّمَانِ وَجَدْتُهَا سِوَى

فُرْقَةِ الْأَحْبَابِ هَيِّنَةَ الْخَطْبِ هو من ابيات لقيس بن ذريح المحاربى وقبله وَاَمَّنْ فَمَا أَنْجَاشُ مِنْهُنَّ شَارِفٌ وَ

خَالَفْنَ جَيْشًا فِي الْمُحُولِ وَفِي الْجَدْبِ بِأَوْجَدَ مِنِّي يَوْمَ وَلَّتْ حُمُولُهَا وَقَدْ طَلَعَتْ وَلِي الرِّكَابُ مِنَ النَّقْبِ وَكُلُّ

مُصِيبَاتٍ الخ إِذَا افْتَلَتَتْ مِنْكَ النَّوَى ذَا مَوَدَّةٍ حَبِيبًا بِتَصْدَاعٍ مِنَ الْبَيْنِ ذِي شَعْبِ المصيبات جمع مصيبة وهى مكانه ملمات وهى جامعة بمعناه ووجدتها بصيغة المتكلم والاحباب جمع حبيب الهينة بفتح الهاء وتشديد الياء المكسورة وفتح النون والهاء بمعنى السهلة والخطب بالخاء المعجمة والطاء المهملة والموحدة كفلس سبب الامر الذى انت فيه يعنى و همه مصيبتهاى زمانه را يافتم آنها را آسان جدا شدن دوستان كه آسان بود سبب آن و طريقه نجات يافتن از آن مغنى فى كل شاهد در وقوع كل است از براى جمع مؤنث بدليل اضافه شدن او بجمع مؤنث كه مصيبات بوده باشد و عود ضمير مؤنث در وجدتها بسوى او وَكَمْ

ذُدْتَ عَنِّي مِنْ تَحَامُلِ حَادِثٍ وَسَوْرَةِ أَيَّامٍ حَزَزْنَ إِلَى الْعَظْمِ هو لابى عبادة البحترى واسمه ساراء قوله ذدت مخاطب من الذود وهو بالذال المعجمة المفتوحة والواو والدال المهملة بمعنى الطرد والمنع والتحامل بالحاء المهملة التحمل والحادث بالمهملتين والمثلثة الامر العظيم والسورة بالسين والراء المهملتين بينهما واو كظلمة الشدة وحززن بالحاء المعجمة والزائين المعجمتين ماض من الحز بمعنى القطع والعظم واحد العظام وهى معروف يعنى وچه بسيار كه منع كردى و دور كردانيدى از من متحمل شدن من حادثه سختى را و تندى روزگار كه قطع كرده بودند گوشت را تا بسوى استخوان يعنى گوشت را از استخوان من بريده بودند مختصر و مطول فى احوال متعلقات الفعل شاهد در حذف مفعول حززن است كه اللحم بوده باشد باعتبار آنكه توهم نشود پيش از ذكر العظم اينكه تعلق نگرفته است فعل كه قطع بوده باشد بسوى عظم وَكَمْ مِنْ عَائِبٍ قَوْلًا صَحِيحًا وَآفَتُهُ مِنَ الْفَهْمِ السَّقِيمِ هو لابى الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين العائب فاعل من العيب وهو الوصمة والصحيح خلاف المريض والواو للحال والآفة بالمد والفاء والهاء العاهة والمراد هنا العلة والسقيم المريض واراد به هنا الناقص يعنى وچه بسيار از كسيكه عيب جوينده است سخن صحيحى را و حال آنكه علت و بلاء او از جهة فهم ناقص او است مطول فى المسند در مقام مذمت لبن حاجب فى تابعان او ابن بيت را برسبيل تمثيل ذكر كرده است نظر بمناسبت مضمون او با مطلب خود وَكُنْتُ إِذَا غَمَزْتُ قَنَاةَ قَوْمٍ كَسَرْتُ كُعُوبَهَا أَوْ تَسْتَقِيمَا هو من قصيدة لزياد الاعجم يهجو بها المغيرة بن الحبناء وهى امه وابوه عمرو بن ربيعة وهى مرفوعة القوافى وبعض ابياتها مجرورة الا ان سيبويه اورده منصوبا فتبعه عليه الناس واستشهد به على النصب باضمار ان بعد او وبعده فَلَسْتُ لِسَابِقِي هَرَبًا وَلَمَّا تَمُرَّ عَلَى نَوَاجِذِكَ الْقَدُومُ

فَحَاوِلْ كَيْفَ تَنْجُو مِنْ وِقَاعٍ فَإِنَّكَ بَعْدَ ثَالِثَةٍ رَمِيمُ قوله غمزت بالغين والزاء المعجمتين بمعنى عصرت يقال غمزه شبر نحسه والقنا بفتح القاف والنون مثناة الرمح والكعوب بالضم جمع كعب وهو بالعين المهملة والموحدة كفلس من الرمح يقول الذى لم اقدم على اصلاح امر فاسد لقوم الا ان اصلحه او استقيمه وقيل فيه معان اخر ذكرها يوجب التطويل يعنى بودم كه هر گاه ميكردم نيزه قومى را ميشكستم كعبهاى آن نيزه را مگر آنكه راست ميشد آن نيزه قطر فى ناصب فعل المضارع سيوطى فى اعراب الفعل مغنى در شاهد در منصوب بودن مستقيم است بان مقدره بعد از او كه بمعنى الا است اى الا ان تستقيم والف اطلاق است و كُنْتِ إِذْ كُنْتُ إِلَهِي وَحْدَكَا لَمْ يَكُ شَيْءٌ يَا إِلَهِي قَبْلَكَا هو لعبد الله بن عبد الاعلى القرشى قوله وكنت فى الموضعين مخاطب من كان التامة واذ بمعنى حين والهى يعنى يا الهى ووحدك نصب على الحال اى منفردا و جمله يا الهى معترضه يعنى و موجود بودى در وقتيكه بودى اى خداى من در حاليكه تنها بودى و بيشريك بودى و نبود چيزى موجود پيش از تو اى خداى من سيوطى فى باب الاضافة شاهد در اضافه شدن وحد است بضمير مخاطب در وحدك والف اطلاق است مغنى فى لما شاهد در انقطاع نفى

مغنی

مغنی

مختصر مطول

مطول

تنبیه

قطر سیوطی مغنی

سیوطی مغنی

است در رهبانیت وكنت ارى زيدا كما قيل سيدا اذا انه عبد القفا واللهازم هو من ابيات للفرزدق واسمه همام
بن غالب بن صعصعة التميمي يهجو بها زيدا اور قوله ارى بصيغة المجهول بمعنى اظن بصيغة المعلوم كما هو السائغ في استعماله وزيد
هو ابن ارقم الذي هجا بها وكما قيل معترضة بين مفعولي ارى والقفا بالقاف والفا كعصا خلف الراس واللهازم بالزاء المعجمة كمساجد جمع
لهزمة وهي بكسر اللام طرف الحلقوم وهما كنايتان عن الخسة وعبودية البطن والمراد من العبد هنا اللئيم يعني لئيم القفا وفمه لان الناس
يضربون على قفا اللمذلة وفمه لئيم لانه لا ينطق الا بالفحش او لانه عبد النطق يعني وبودم كه گمان ميكردم زيد را مرد بزرگوارى هم
چنانكه گفته ميشد مردم ميگفتند ناگاه بدر … بنده پستي وشكم بود يا آنكه لئيم وفحاش بود جامي في الحروف المشبهة بالفعل
شاهد دران است كه بكسر همزه وفتح هر دو قرائت شده است اما كسر پس باعتبار وقوع او مبتدا بعد اذا كه از براى مفاجات است
وكنا حسبنا كل بيضاء شحمة عشية لاقينا جذام وحميرا هو من قصيدة لزفر بن الحارث بن عبد عمرو الكلابي
قالها في يوم مرج راهط وهو موضع بالشام وهو يوم قتل فيه الضحاك بن قيس وبعده فلما قرعنا النبع بالنبع بعضه
ببعض ابت عيدانه ان تكسرا ولما لقينا عصبة تغلبية يقودون جردا للمنية
ضمرا سقيناهم كاسا سقونا بمثلها ولكنهم كانوا على الموت اصبرا قوله كل بيضاء شحمة مثل للعرب
يقول ما كل بيضاء شحمة ولا كل سوداء تمرة وعشية نصب على الظرف اى في وقت العشاء ولاقينا بالقاف متكلم من الملاقات بمعنى الادراك
وجذام بالجيم والذال المعجمة كغراب وحمير بالحاء والراء المهملتين بينهما ياء كمنبر ابو قبيلتان من اليمن يقول ناطمعنا في هاتين القبيلتين و
ظننا انهم ضعفاء فاذا هم اقوياء يعني وبوديم بتحقيق كه گمان ميكرديم هر سفيد را پيه تا در وقت شامى كه ملاقات كرديم دو قبيله
جذام وحمير را يعني گمان ميكرديم ايشان را ضعيف پس يافتيم ايشان را شجاع صاحب قوت مغني في حذف قد من باب الخامس
شاهد در حذف قد است از جمله حسبنا كل بيضاء شحمة كه خبر است از براى كنا اى وكنا قد حسبنا وكنا حسبناهم فوارس كهمس
حيوا بعد ما ماتوا من الدهر اعصرا لم يسم قائله الفوارس جمع فارس على غير القياس وكهمس بالسين المهملة كجعفر
ابو حي من ربيعة بن حنظلة واعصر كافلس جمع عصر كفلس وهو بالمهملات الزمان يعني بوديم كه گمان ميكرديم ايشان را چون سواران
قبيله كهمس كه اين صفت را دارند كه زنده اند بنيك نامى وشجاعت وبعد از آنكه مرده اند از روزگار زمانى چند وگذشته است از مرگ ايشان
مدتى چند تصريف في اللفيف المقرون شاهد در حيوا كه در اصل حييوا بوده است نقل كرده ضمه ياء ثانيه را بما قبل
كه ياء اولست وحذف كرده اند ياء را بعد التقاء ساكنين حيوا شد بروزن فعوا وكن لي شفيعا يوم لا ذو شفاعة بمغن
فتيلا عن سواد بن قارب هو من ابيات لسواد بن قارب السدوسي الصحابي انشدها بين يدى رسول الله صلعم في الحالة
يهاباباه وقبله واشهد ان الله لا رب غيره وانك مامون على كل غائب وانك ادنى المرسلين
وسيلة الى الله يا ابن الاكرمين الاطائب فمرنا بما ياتيك من وحى ربنا وان كان فيما
جاء شيب الذوائب الخطاب في كن للنبي صلعم والباء في بمغن زائدة وهو بالغين المعجمة والنون اسم فاعل من اغناه
ضد افقره والفتيل بالفاء والمثناة والباء كفعيل الخيطة التي تكون في شق النواة وسواد بن قارب صحابة رسول الله منشد هذا
البيت يعني وبوده باش شفاعت خواه از براى من در روزى كه نباشد صاحب شفاعتى بى نياز كننده بقدر رشته خرماى از سواد
پسر قارب سيوطى في ما ولا المشبهتين بليس شاهد در دخول باء زائده است در خبر لا كه بمعنى بوده با…
وعمل كردن لا در نكره مغني في الجملة المضاف اليها من باب الثاني وفي الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در اضافه گر
يوم است بجمله اسميه وبودن او بمعنى از توقيتيه وكوني بالمكارم ذكريني ودلي دل ماجدة صناع هو من
ابيات لبعض بنى نهشل وقبله الا يا ام فارغ لا تلومي بشيء قد رفعت به سماعي الخطاب في كوني لام فارغ
المذكورة فيما قبله والمكارم جمع مكرمة وهي بالميمين المفتوحتين بينهما كاف ساكنة وراء مهملة مضمومة وفي آخره هاء فعل الكرم و
ذكريني امر من باب التفعيل من الذكر وهو الحفظ للشيء ودلي بكسر الدال امر من الدل وهو كما في البيت بكسر الدال المهملة واللام المشددة
الغنج يقال دلت المراة على زوجها اذا ازنته جراة في تغنج وتشكل كانها تخالفه وما بها خلاف والفعل كضرب والماجدة بالجيم والدال
المهملة الشريفة الكثيرة قوله صناع بالصاد والعين المهملتين بينهما نون اى حاذقة ماهرة بعمل اليدين يعني وبوده باش اى ام فارغ
كه ياد بياور مرا بسبب بخششها وبزرگوارى كه از من صادر شده است وكرشمه بكن نوع كرشمه كردن زن بزرگوار صاحب مهارت در نيكوئى
دهنده وپنجه با كرشمه وعشوه كه بدست ميكند مغني في الجهة الثامنة من باب الخامس شاهد در ذكريني كه چون جمله
بصيغة امر است وار براى طلب است خبر واقع شده است از براى كوني وجايز نيست وقوع جمله طلب خبر بى تاويل كرده اند وا بجملة خبريه …
وكوني تذكريني وكيف ارهب امرا او اراع به وقد زكات الى بشر بن مروان ونعم مركب امرء من ضاقت

مذاهبه ونعم من هو فی سر واعلان هما من قصیدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی وقیل لغیره
یمدح بها بشر بن مروان قوله ارهب بالراء المهملة والهاء المفتوحة والموحدة متکلم من رهب کعلم بمعنی خاف واراع بالراء والعین المهملتین
مجهول من الروع وهو ایضا بمعنی الخوف ونکاث بالزاء المعجمة متکلم من زکا بمعنی لجأ ومنه المزکاء کمفعل بفتح المیم وبشر بن مروان ممدوح
الشاعر وضاقت بالضاد المعجمة والقاف ماض من الضیق وهو خلاف الوسع والمذاهب جمع مذهب هو الطریق والسر بالکسر خلاف
العلانیة والاعلان جمع علن وهو بالعین المهملة والنون کفرس الظاهر وخلاف السر یعنی وچگونه میترسم امر یرا یا ترسانیده میشوم
بان امر وحال انکه بتحقیق که پناه بردم بسوی بشر پسر مروان وچه خوب پناه کسی است که تنگ شده باشد راههای انکس بسوی معاش وغیره وچه
خوب کسی است او در پنهانی واشکار گیها مغنی فی من وفی الظرف من باب الثالث شاهد در وقوع من است نکرة تامة غیر موصوفة
نزد ابو علی وفارسی وفی سر متعلق است بنعم وابن مالک گفته است که نکره موصوله است وفاعل واقع شده است از برای نعم وهو مبتدا
است وخبر او محذوف است که هو دیگر بوده باشد ولا اری فاعلا فی الناس یشبهه ولا احاشی من الاقوام من احد هو
من قصیدة للنابغة الذبیانی واسمه زیاد بن معویة یمدح بها النعمان بن المنذر ویعتذر الیه وقد سعی الیه بعض الوشاة بانه هجا
وبعده الا سلیمان اذ قال الملیک له قم فی البریة فاحددها عن الفند وخیس الجن انی قد
اذنت لهم یبنون تدمر بالصفاح والعمد فمن اطاعک فانفعه بطاعته کما اطاعک وادلله علی الرشد
ومن عصاک فعاقبه معاقبة تنهی الظلوم ولا تقعد علی ضمد قوله اری متکلم من الرؤیة ویشبهه مضارع
اشبه ای ماثله والضمیر فیه یرجع الی النعمان بن المنذر واحاشی متکلم بمعنی استثنی والاقوام جمع قوم ومن زائدة یعنی ونمی بینم کسی که
کار یرا از احسان وسخا وغیره در مردمان که شبیه ومماثل باشد ان نعمان را واستثناء نمیکنم از مردمان احدیرا مغنی فی حاشا شاهد
در متصرف شدن حاشا است بصیغة متکلم وحده که احاشی بوده باشد وبمعنی استثنی است ومن احد خبر او است ای ما استثنی
احدا من الاقوام ولا اراها تزال ظالمة تحدث لی قرحة وتنکؤها هو من قصیدة لابراهیم بن علی بن محمد
المشهور بابن هرمة وقد قیل له ان قریشا لا تهمز فقال لاقولن قصیدة اهمزها کلها بلسان قریش ان سلیمی والله یکلؤها
ضنت بشیء ما کان یرزؤها وعودتنی فیما تعودنی اظماء ورد ما کنت اجزؤها ولا اراها
الخ وترهبنی من غیر فاحشة اشیاعها بالغیب نبأها لو هنئ العاشقین ما وعدت وکان
خیر الغداة اهنؤها شبت وشیب العفاف یتبعها ولم یعب حدثها ومنشؤها قوله اراها متکلم
من الرؤیة والضمیر فیه الی سلیمی المذکورة فی اول القصیدة وتحدث مضارع من الاحداث والقرحة بالقاف والراء والحاء المهملة
کغرفة الجراحة وتنکؤها بالنون والهمزة مضارع نکا القرحة کمنع ای قشرها قبل ان تبرء یعنی ونمی بینم ان سلیمی را که همیشه ظلم کننده
است بر من باینکه احداث میکند از برای من جراحتی را و پیش از انکه چاق شود مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانی شاهد در
وقوع جمله اراها است معترضه میان لا نافیه ومنفی او که تزال است ای راها لا تزال ظالمة ولابد لی من جهلة فی وصاله فمن لی
بخل اودع الحلم عنده هو لاصبغ بن نباتة السعدی الجهلة کطلحة المرة من الجهل وهو خلاف العلم والوصال کالکتاب المواصلة
ضد المفارقة ومن موصولة والخل بکسر الخاء المعجمة وتشدید اللام الصدیق المخالص واودع بالواو والدال والعین المهملتین متکلم من
اودعت المال عنده ای ترکته ودیعة عنده والحلم بکسر الحاء المهملة العقل یعنی وناچار است از برای من از یکمرتبه نادانی کردن در وصال وزید
با محبوب پس کیست از برای من دوست که بر سبیل امانت وودیعه بسپارم عقل خود را نزد او مطول فی الادماج من علم البدیع شاهد
در ادماج نمودن شاعر است در شعر خود سه چیز را اول وصف کردن نفس خود را بحلم دویم شکایت کردن از نیافتن دوست خالص
سیم عدم استمرار او بر جهل باعتبار ودیعه گذاردن او عقل خود را نزد دوست ولا تجزعن من سیرة انت سرتها فاول
راض سنة من یسیرها هو من قصیدة لابی ذؤیب الهذلی واسمه خویلد بن خالد یعاتب بها ابن عمه خالد بن زهیر وکان
ارسله الی صدیقة له تسمی ام عمرو فافسدها خالد علیه وقبله لعلک اما ام عمرو تبدلت سواک خلیلا شاتمی تستخیرها
ولا تجزعن الخ فان التی فینا زعمت ومثلها لفیک ولکنی اراک تجوزها قوله تجزعن بالجیم والزاء المعجمة والعین
المهملة ونون التاکید مضارع من جزع الارض والوادی اذا قطعه والسیرة بالمهملتین بینهما یاء کجیفة الطریقة او بمعناها السنة و
سرتها مخاطب من السیر ومنه یسیر بصیغة المضارع وراض فاعل من الرضا وهو ضد السخط یعنی وقطع مسافت نکن و نه پیمای
البته راهیرا که تو رفتی و پیموده ای ان راهرا پس اول خوشنود شونده طریقه وراه نیکی را کسی است که راه رود و بر پیماید ان راه را مغنی
فی الامور التی یتعدی بها الفعل القاصر من باب الرابع شاهد در سیرت است که ظاهرا چنین مینماید که متعدی شده باشد
بنفسی وحال انکه چنین نیست بلکه ساقط شده است از او باء جاره بجهة توسع ای سیر بها ولا تدفننی فی الفلاة فاننی اخاف

اذا مامتّ ان لا اذوقها هو من ابيات لابي محجن الثقفي واسمه مالك بن حبيب وقبله اذا متّ فادفنّي الى
جنب كرمة تروّي عظامي في الممات عروقها ولا تدفننّي الخ اباكرها عند الشروق وتارة يعا
جلني عند المساء غبوقها وللكأس والصهباء حقّ معظّم فمن حقّها ان لا تضاع حقوقها
قوله تدفننّي بالدال المهملة والفاء والنون وبني للتاكيد والوقاية مضارع من دفنت الميت اي سترته وادرجته في التراب الفلاة بالفاء و
المثناة كقناة السبب وكلمة ما بعد اذا زائدة وان مخففة عن المثقلة واذوقها بالذال المعجمة والواو والقاف متكلم من الذوق وهو ادراك
طعم الشيء والضمير فيه يرجع الى الكرمة المذكورة فيما قبله وهي بالراء المهملة كطلحة واحد كرم العنب يعني ودفن نكنيد البته مرا در بيابان صاف
خالي از كياه واب چه بدرستيكه من ميترسم كه هرگاه بميرم اينكه بچشم وبيابم طعم ومزه ان درخت انگور را مغني في ان شاهد
در وقوع ان است مخففه از مثقله وعدم اعمال او در اذوقها بدليل انكه مجموع قوافي ابيات قاف مضمومه است ولا تله عن
تذكار ذنبك وابكه بدمع يضاهي الوبل حال مصابه ومثّل لعينيك الحمام ووقعه
وروعة ملقاه ومطعم صابه هما من ابيات للحريري قوله تله بضم الهاء اصله تلهو بمعنى تغفل والتذكار كعز بال التذكر
والذنب العصيان وابكه امر من البكاء والدمع بالمهملتين كغلس ماء العين ويضاهي بالضاد المعجمة مضارع ضاهاه اي شابهه والوبل بالواو
والموحدة كغلس المطر القوي العظيم القطر والمصاب بفتح الميم والصاد المهملة والموحدة مصدر ميمي بمعنى النزول ومثّل بالمثلثة امر بمعنى صوّر
والحمام بالمهملة ككتاب قضاء الموت والوقع بالواو والقاف والعين المهملة كغلس النزول والروعة بالمهملتين بينهما واو كطلحة الخوف و
الملقى بفتح الميم والقاف مصدر ميمي بمعنى اللقاء وكذا مطعم من الطعم والصاب بالصاد المهملة والموحدة عصارة شجر مرّ والضمير فيه للحمام يعني
وغافل مشو از ياد اوردن كناه خود وگريه كن از جهت ان كناه باشك چشميكه اين صفت داشته باشد كه شباهت داشته باشد بباران تند
دانه درشت در حال فرود امدن او وبرابر بينا واز براي وچشم خود مرك او حلول كردن انرا وترسيدن در يافتن او را وچشيدن تلخي
او را مطول في الجناس من علم البديع شاهد در بودن مصاب ومطعم صابه است از قبيل جناس مفروق بنابر انچه از عبارت
مصنف فهميده ميشود وحال انكه از ان قبيل نيست بلكه از قبيل جناس مرفو است ولا تهيبني الموماة اركبها اذا تجاوبت
الاصداء بالسحر هو لتميم بن ابي بن مقبل قوله تهيبني بحذف حرف تا شده اصله تتهيبني وهو مضارع من تهيبني الشيء وتهيبته اي
خفته والموماة بالميمين المفتوحتين بينهما واو ساكنة وفي اخره الف وهاء المفازة واركبها بصيغة المتكلم بمعنى ادخلها مستعليا عليه
وتجاوبت اي جاوب بعضهم بعضا والاصداء بالمهملتين جمع صدى وهو كفتى طائر يطير بالليل ويقفز قفزانا اي بوشبا وهو ذكر البوم
يعني وعيثر سهم بيابان خوفناكي را كه داخل ميشوم ومشرف ميشوم انرا در وقتيكه جواب وجواب هم بخوانند وصيحه زنند مرغان
صدي وان مرغيست كه ميپرد در شب برميجهد در وقت طيران يا انكه مراد بوم نر است در وقت سحر مغني في القاعدة العاشرة من باب
الثامن شاهد در قلب بودن فاعل ومفعول تهيبني است زيرا كه بنظر بانكه فاعل او بحسب معني وماده لغت مفعول ميشود باعتبار
انكه تهيبني الموماء بمعنى تهيبت الموماء است همچنانكه گذشت چونكه ترسنده فاعل است وترسيده شده موماء است ولاح من
بروج البدر بعدا بدور مهما تبرّجها اكتنان هو لابي العلاء المعري واسمه احمد بن عبد الله التنوخي اللغوي قوله لاح
بالحاء المهملة ماض بمعنى ظهرت وبروج البدر هي الاثنا عشر المعروفة قوله بعدا تميز وهو ضد القرب والبدور بالضم جمع بدر وهو
القمر الممتلي والمها كعصا جمع مهاة كقناة وهي البقرة الوحشية والمراد المرأة الحسناء والتبرج بالموحدة والراء المهملة المشددة والجيم
مصدر تبرجت المرأة اي اظهرت الزينة للرجال والاكتنان بالتنوين الاستتار يعني وظاهر شد از قصرها چند كه مثل دوازده برج ماه
شب چهارده بودند از حيثيت دوري زنان ماه روي چند كه مثل گاوهاي وحشي بودند در اينكه اظهار آرايش وزينت ايشان پنهان شدن
انظر بود مطول في الاستعارة من علم البيان شاهد در بودن اين بيت است از قبيل تشبيه ومشكلست كه انرا از قبيل استعاره
بگيريم نظر بانكه ذكر نشده در او مشبه اصلا بلكه وجه شبه را ذكر كرده است بتفصيلي كه در اصل مذكور است ولاح يلحي على جري
العنان الى ملهى فسحقا له لاح هو للحريري قوله لاح بالحاء المهملة ماض بمعنى ظهر ومنه لائح بصيغة الفاعل ويلحي با
الحاء المهملة مضارع بمعنى يلوم ومنه لاح بصيغة الفاعل قوله جري بالجيم والراء المهملة المشددة مصدر مضاف الى الضمير المتكلم بمعنى الجذب
والعنان بالعين المهملة والنونين ككتاب سير اللجام الذي تمسك به الدابة والملهى كسكرى مكان اللهو قوله فسحقا بالنصب دعاء هو با
المهملتين والقاف كقفل بمعنى البعد اي بعّده الله من الخير يعني وظاهر شد انمرد كه ملامت ميكرد بر كشيدن من برروي زهير
عنان اسب خود را در وقت رفتن من بسوي مكان لهو ولعب پس دوري از خير از براي او باد از حيثيت ظاهر شونده بودن او واز حيثيت
ملامت كننده بودن او مطول في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است كه لاح اسم فاعل الحي يلحي بوده باشد بر
ضد كه لاح فعل ماضي يلوح است در شبه اشتقاق ولازورديّة تزهو بزرقتها بين الرياض على حمر اليواقيت كانها

فَوْقَ قَامَاتٍ ضَعُفْنَ بِهَا أَوَائِلُ النَّارِ فِي أَطْرَافِ كِبْرِيتِ هما لعبد الله بن المعتز يصف البنفسج الواو بمعنى رب قوله
لازوردية اي لازوردية اللون والمراد البنفسج لازورد بكسر الزاء المعجمة وفتح الواو وسكون الراء والدال المهملتين معرب لاجورد وتزهو
بالزاء المعجمة اي تتعجب وتتكبر والزرقة بالزاء المعجمة والراء المهملة والقاف كغرفة لون معروف والرياض ككتاب جمع روضة حمر واليواقيت من
قبيل اضافة الصفة الى الموصوف اي يواقيت الحمر والمراد بها الشقائق واليواقيت جمع ياقوت وهو جوهر معروف والحمر كقفل جمع
حمراء مؤنث احمر وهو افعل من الحمرة وهو لون معروف والقامات جمع قامة وضعفن بضم العين ماض من الضعف ضد القوة
وكبريت جسم معروف يعني وبساچيزها لاجوردي رنگي ومراد گل بنفشه است كه عجب وتكبر ميكند بواسطه كبودرنگي خود درميان بوستانهاي
جنس يا قوتهاي سرخ ومراد گلهاي شقايق سرخ است كه گويا آن بنفشه در بالاي ساقهائي كه ضعيف شده اند آن ساقهاي بسبب آتش
انگلها بنفشه او لهاي آتشي هستند كه در اطراف كبريت گرفته باشد در وقت مشتعل شدن **مختصر ومطول** في التشبيه من
علم البيان **شاهد** در بودن اين بيت است از قبيل استطراف باعتبار بودن مشبه به كه اوايل نار در اطراف كبريت بوده باشد
نادر الحضور در ذهن با حضور مشبه كه اين صورت بنفشه بوده باشد بان هيئت وَلَا عَيْبَ فِيهِمْ غَيْرَ أَنَّ سُيُوفَهُمْ بِهِنَّ فُلُولٌ
مِنْ قِرَاعِ الْكَتَائِبِ هو من قصيدة للنابغة الذبياني واسمه زياد بن معوية يمدح بها النعمان بن الحرث وبعده تُخُيِّرْنَ مِنْ
أَزْمَانِ يَوْمِ حَلِيمَةٍ إِلَى الْآنِ قَدْ جُرِّبْنَ كُلَّ التَّجَارِبِ فَهُمْ يَتَسَاقَوْنَ الْمَنِيَّةَ بَيْنَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ بِيضٌ رِقَاقُ
الْمَضَارِبِ الضمير في فيهم وفي سيوفهم يرجع الى جيش النعمان وفي بهن الى قوله سيوفهم والفلول بالفاء كفلوس جمع فل بالكسر وهو
في حد السيف والقراع بالقاف والراء والعين المهملتين ككتاب بمعنى الضرب والكتائب جمع كتيبة وهي بالمثناة والباء والموحدة كسفينة
الجيش يعني نيست عيبي در اين لشكر نعمان مگر آنكه بدرستيكه شمشيرهاي ايشان در آن شمشيرها است شكستگي وكندي دم آن
از جهة زدن بر لشكرها ودشمنان **مغني** في بد **شاهد** در لفظ غير است كه مرادف بيد است در معني **مختصر ومطول**
في تأكيد المدح بما يشبه الذم من علم البديع **شاهد** در استثنا نمودن شاعر است از صفة ذم نفي شده از اين قوم كه عدم
وجود عيب در آن لشكر بوده باشد صفة مدحي را از براي ايشان كه كندي وشكستگي دم شمشير ايشان بوده باشد بر فرض دخول
اين صفت مدح در آن صفت ذم واين از قبيل تأكيد كردن مدح است بچيزي كه شباهت دارد بمذمة زيرا كه نيكو ترين قسم آن است وَلَا
فَضْلَ فِيهَا لِلشَّجَاعَةِ وَالنَّدَى وَصَبْرِ الْفَتَى لَوْلَا لِقَاءُ شَعُوبِ هو من قصيدة لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن
الحسين الفضل الزيادة في ترتبة والضمير في فيها يرجع الى الدنيا المذكورة فيما قبله والندى بالنون والدال المهملة كفتى الجود والعطا
قوله وصبر الفتى اي على المصائب وهو بالجر عطف على الشجاعة والصبر نقيض الجزع والفتى الشاب والسخي الكريم واللقاء بالقاف والمد ككتاب
مصدر لقيه اي رآه والشعوب بالشين المعجمة والعين المهملة والموحدة كصبور اسم من اسماء المنية يعني ونيست فضيلتي وبرتري در آن
دنيا از براي شجاعت وبخشش وصبر كردن جوان مرد بر مصيبتها اگر نبودي ملاقات كردن وديدن مرگ موجود از براي او **مختصر**
ومطول في الايجاز والاطناب والمساواة **شاهد** در بودن لفظ الندى است حشو وزياده بودن ذكر او مفسد معني به
اعتبار آنكه هر گاه صاحب مال بترسد از مرگ ومال خود را انفاق كند نميباشد از براي او فضيلت بسياري نظر بآنكه اگر او مال خود
را صرف نكند هر اينه ميميرد ومال او باقي ميماند از براي وارث وپس فضيلت تمام در صورتي است كه شخص مال خود را ببخشد و
اميد بقا داشته باشد نه اينكه هميشه را وَلَا يُؤَاتِيكَ فِيمَا نَابَ مِنْ حَدَثٍ إِلَّا أَخُو ثِقَةٍ فَانْظُرْ بِمَنْ تَثِقُ هو من قصيدة
لمسلم بن والبة بن معبد الاسدي وقبله يَا أَيُّهَا الْمُتَحَلِّي غَيْرَ شِيمَتِهِ وَمِنْ خَلِيقَتِهِ الْإِفْرَاطُ وَالْمَلَقُ عَلَيْكَ
بِالْقَصْدِ فِيمَا أَنْتَ قَائِلُهُ إِنَّ التَّخَلُّقَ يَأْتِي دُونَهُ الْخُلُقُ وَلَا يُؤَاتِيكَ الخ يَا أَجْمَلَ إِنْ تَبْكِ يُرْبَاتِ ا
لِشَبَابِ فَمَا يُغْنِي جَدِيدٌ عَلَى الدُّنْيَا وَلَا خَلَقُ وَإِنَّمَا النَّاسُ وَالدُّنْيَا عَلَى سَفَرٍ فَنَاظِرٌ أَجَلًا مِنْهُمْ وَ
مُنْطَلِقُ قوله يؤاتيك بالمد والمثناة والياء اي يغاطيك ويعاملك بالرضا وروي بالنون مكان المثناة اي ولا يرجعك
من تعب الحوادث وناب بالنون والموحدة ماض بمعنى اصاب ونزل والحدث بالمهملتين والمثلثة كفرس النازلة من نوازل ا
الدهر والمراد بالاخ المصاحب والثقة بكسر المثلثة وفتح القاف والهاء الاعتماد ومنه تثق بصيغة الخطاب من المضارع يعني
خوش رفتاري نميكند با آنكه بر الخ وخوشي نميآيد از نزد آن چنان حادثه كه فرود آمده است تو مگر رفيق ومراد صاحب
اعتماد پس نظر وتامل كن كسي را كه اعتماد ميكني با او كه چه شيوه است **مغني** في على **شاهد** در زائده بودن با است عوض بودن
او از با محذوفه بعد از تثق چونكه تقدير چنين است كه فانظر من تثق به وَلَا يُقِيمُ عَلَى ضَيْمٍ يُرَادُ بِهِ إِلَّا الْأَذَلَّانِ عَيْرُ
الْحَيِّ وَالْوَتِدُ هَذَا عَلَى الْخَسْفِ مَرْبُوطٌ بِرُمَّتِهِ وَذَا يُشَجُّ فَلَا يَرْثِي لَهُ أَحَدُ هما للمتلمس واسمه جرير بن عبد المسيح
الضبعي الضيم بالضاد المعجمة والفا كفلس الظلم والاقامة عليه تحمله ويراد مجهول من الارادة والاذلان تثنية اذل وهو افعل من

مطول مختصر

مغني

مطول مختصر

مطول مختصر

مغني

الذل خالف العز والعير بالعين والراء المهملتين بينهما ياء كفلس الحمار والحى الجماعة واراد بعير الحى الحمار المشترك بينهم والوتد بالواو والمثناة والدال المهملة كفرس معروف وهذا اشارة الى العير والخسف بالخاء المعجمة والسين المهملة والفاء كفلس الذل وكائنة على قبله بمعنى مع اى مع ما به من الذل والمربوط بالمهملتين بينهما موحدة مفعول من ربط اى علقه والرمة بكسر الراء المهملة والميم المشددة القطعة حبل بالية وذا اشارة الى الوتد ويشج بالشين المعجمة والجيم المشددة مجهولا اى يدق راسه ويرثى بالراء المهملة والمثلثة ا بمعنى ويرحم يعنى متحمل نميشود احدى ظلمى را كه اراده شود با و مكر دو چيز خار تر از هر چيز يكى خر مشترك ميانه جماعتى است يكى ميخ كه اين خر با حالت خارى بسته شده باشد بر ريسمانى كهنه خود و كسى علوفه باو ندهد و اين ميخ كه كوبيده شود بر سر او و منك پس رحم و ترحم نكند مر هر يك از آن دو را احدى مختصر و مطول فى التقسيم من علم البديع شاهد در بودن تقسيم است در بيت باعتبار آنكه اولا تقسيم كرده است الاذلان را بعير الحى و بالوتد پس نسبت داده است هر يك از آن دو را بچيزى معين نظر بآنكه نسبت داده عير را بربط با خسف و وتد را بشج ولئن نطقت بشكر برك مفصحا فلسان حالى بالشكاية انطق لرسيم قائله قوله نطقت متكلم من النطق بمعنى التكلم ومنه انطق صيغة التفضيل والبر بالكسر الاحسان قوله مفصحا حال من فاعل نطقت وهو بالفاء والصاد والحاء المهملتين اسم فاعل اى مبين واظهر يعنى و هر آينه اگر سخن كويم بسبب شكر كردن نيكى تو بدها ال شكر ظاهر سازنده پس زبان حال من بشكايت كويا تر است از خود من مختصر و مطول فى الاستعارة من علم البيان شاهد در بودن شعر دو بيت است بطريق كناية و تخييلية نظر بآنكه تشبيه كردن شاعر حال خود را با انسان سخن كوينده در دلالت بر مقصود استعاره بكنايه است و ثابت كردن زبانى كه بآن زبان است قوام دلالت در انسان متكلم از براى حال خود استعاره تخييلية است ولبس عباءة وتقر عينى احب الى من لبس الشفوف هو من ابيات لميسون بنت بجدل الكلبية امراة معوية بن ابى سفيان قالها حين نقلها من البدو الى الحضر تزوجها فضيقت نفسها واستولى عليها الهم فقال لها معوية انت فى ملك عظيم وما تدرين قدره فانشدت الابيات اولها البيت لبيت تخفق الارواح فيه احب الى من قصر منيف فى لبس عباءة الخ واكل كسيرة فى كسر بيتى احب الى من اكل الرغيف واصوات الرياح بكل فج احب الى من نقر الدفوف وكلب ينبح الطراق دونى احب الى من قط الوف وبكر يتبع الاظعان صعب احب الى من بغل زفوف وخرق من بنى عمى نحيف احب الى من علج عنيف اللبس فى الموضعين بالضم مصدر لبست الثوب والعباءة بالعين المهملة والموحدة والهمزة والها كساء ضرب من الاكسية وتقر بالقاف والراء المهملة المشددة بمعنى تبرد وتسر واحب فعل من الحب بمعنى الود والشفوف بالشين المعجمة والفائين كفلوس جمع شف وهو بالفتح وبالكسر الثوب الرقيق يقال شف الثوب اى رق فحكى ما تحته ويرى ما خلفه يعنى و پوشيدن جامه درشت عبا و خنك و روشن بودن چشم من بواسطه ديدن اقوام و اقارب خود دوست داشته تر است بسوى من از پوشيدن جامهاى نازك فاخر قطر فى ناصب فعل المضارع سيوطى فى اعراب الفعل مغنى فى لو وفى لما وفى الواو وفى الجهة الرابعة من باب الخامس فى العطف على التوهم من باب الرابع شاهد در منصوب بودن تقر است بان مقدره بعد از واو عطف كه مسبوق است بر اسم خالص كه لبس بوده باشد ولست بالى بعد فقدى مالكا اموتى ناء ام هو الان واقع لم يتم قائله قوله ابالى بالموحدة متكلم من المبالاة وهو الاكتراث بالشىء والفقد بالفاء والقاف والدال المهملتين المهملة مصدر فقده اى عدمه ومالك اسم ممدوح الشاعر والهمزة للتسوية والموت ضد الحيوة وناء بالنون والهمزة فاعل من ناى بمعنى بعد والان نصب على الظرف والواقع فاعل من الوقوع يعنى و باك ندارم از بعد از مفقود كردن و نيافتن من مالك را كه آيا مرك من دور باشد زمان او يا آنكه امر ك امروز حاضر در رسد و واقع شود سيوطى فى عطف النسق مغنى فى ام شاهد در وقوع ام است بعد از همزه تسويه در ميان دو جمله اسميه ولست بالاكثر منهم حصا وانما العزة للكاثر هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يهجو بها علقمة بن علاثة ويمدح عامر بن الطفيل وقبله ولست فى السلم بذى نائل ولست فى الهيجا بالجاسر الخطاب فى لست لعلقمة والباء زائدة والاكثر افعل من الكثرة نقيض القلة والضمير فى منهم لرهط عامر والحصا بالحاء والصاد المهملتين كعصا العدد والعزة القوة والغلبة والكاثر اسم فاعل من قولك كاثرناهم فكثرناهم اى غلبناهم بالكثرة يعنى و نيستى اى علقمة بيشتر از اين رهط عامر از حيثيت عدد و شماره و اينست و جز اين نيست كه قوة و غلبه از براى جمعيت صاحب كثرة است سيوطى و جامى فى افعل التفضيل مغنى فى الجهة الثامنة من باب الخامس شاهد در الاكثر است كه چون افعل تفضيل است جمع شده در او الف و لام و من پس بعضى ذاكر بآن جنس كرفته اند و بعضى از براى تبعيض و بعضى بمعنى فى و از براى ابتداء غاية و بعضى ديكر گفته اند كه الف و لام او زائد است و من از براى ابتداء غاية است تمامى او بجز است منه بالف و لام ولست بحلال التلاع مخافة ولكن متى يسترفد القوم ارفد هو من قصيدة لطرفة بن العبد البكرى وهى احدى المعلقات السبع وقبله احلت عليها

بِالْقَطِيعِ فَاجْذَمَتْ وَقَدْ خَبَا لِلْأَمْعَرِ الْمُتَوَقِّدِ فَذَالِكَ كَمَا ذَالَتْ وَلِيدَةُ مَجْلِسٍ تُرِي رَبَّهَا أَذْيَالَ سَحْلٍ مُمَدَّدِ وَلَسْتُ بِحَلَّالِ الخ وَإِنْ تَبْغِنِي فِي حَلْقَةِ الْقَوْمِ تَلْقَنِي وَإِنْ تَلْتَمِسْنِي فِي الْحَوَانِيتِ تَصْطَدِ يُرَى وَإِنْ تَلْتَقِ الْحَيُّ الْجَمِيعُ تُلَاقِنِي إِلَى ذِرْوَةِ الْبَيْتِ الْكَرِيمِ الْمُصَمَّدِ الحلال

بالحاء المهملة كشداد مبالغة من الحلال بمعنى النزول والباء فيه زائدة والتلاع بالمثناة والعين المهملة ككتاب جمع تلعة وهي كطلحة ما ارتفع من الارض وما انهبط منها اضداد مسيل الماء ومخافة منصوب على التعليل وهو مصدر بمعنى الخوف ويسترفد مضارع من الاسترفاد بمعنى طلب الرفد وهو بالمهملتين بينهما فاء كحبر العطاء منه ارفد بصيغة المتكلم بمعنى اعطى يعنى ونيستم فرود اينده كرد تها ازرمين يا مجاور شابرى اب برهاى بجهة ترسيدن از دشمن يا سائل وميهمان لكن هر زمانيكه طلب بخشش كنند از من قوم ميبخشم مال را بايشان سيوطى في عوامل الجزم شاهد در متى است كه جزم داده است دو فعل را بر شرط وجزاء بودن كه يسترفد وارفد بوده باشد مغنى في التنبيه الاولى باب الخامس شاهد در اين است كه سيبويه تقدير كرده است لفظ انا را بعد از لكن اى لكن انا متى يسترفد تا انكه او جمله بوده باشد ومعطوف باشد بر جمله منفى ولست بحلال الخ ومخالف باشد با او در منفى بودن وَلَسْتُ بِمُدْرِكٍ مَا فَاتَ مِنِّي بِلَهْفَ وَلَا بِلَيْتَ وَلَا لَوَ انِّي لم يسم قائله المدرك بالدال والراء المهملتين اسم فاعل من ادرك اى لحقه ومن روى مكان بمدرك برادّ وما موصولة وفات ماض من الفوت قوله بلهف اى بقولى لهف وكذا في بليت ولو انى والباء سببية ولهف كلمة تحسر اصله يا لهفى وليت للتمنى قوله لو انى باسقاط همزة انى للضرورة اراد بقولى لو انى فعلت كذا لكان كذا يعنى ونيستم دريابنده چيزيرا كه فوت شده است ورفته است از دست من بسبب گفتن من يا لهفى را يعنى حسرت ميخوردم ونه بگفتن من يا ليتى يعنى يكاش كه كرده بودم ونه بگفتن من لو انى را يعنى اگر بدرستى كه من كرده بودم چنان كار را هر اينچنين شده بود قطر في المنادى المضاف الى ياء المتكلم سيوطى في المضاف الى ياء المتكلم شاهد در لهف وليت است كه در اصل يا لهفى ويا ليتى بوده است قلب كرده اند ياء متكلم را بالف پس حذف كرده اند حرف نداء را بالف بجهة دلالت كردن فتحه ما قبل او بر حذف او وَلَسْتَ بِمُسْتَبْقٍ أَخًا لَا تَلُمُّهُ عَلَى شَعَثٍ أَيُّ الرِّجَالِ الْمُهَذَّبُ هو من قصيدة للنابغة الذبيانى واسمه زياد بن معوية يعتذر بها الى النعمان بن المنذر وقد سعى اليه بعض الوشاة بانه هجاه وقبله فَلَا تَتْرُكَنِّي بِالْوَعِيدِ كَأَنَّنِي إِلَى النَّاسِ مَطْلِيٌّ بِهِ الْقَارُ أَجْرَبُ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَعْطَاكَ سُورَةً تَرَى كُلَّ مَلْكٍ حَوْلَهَا يَتَذَبْذَبُ فَإِنَّكَ شَمْسٌ وَالْمُلُوكُ كَوَاكِبُ إِذَا طَلَعَتْ لَمْ يَبْدُ مِنْهُنَّ كَوْكَبُ وَلَسْتَ بِمُسْتَبْقٍ الخ فَإِنْ أَكُ مَظْلُومًا فَعَبْدٌ ظَلَمْتَهُ وَإِنْ تَكُ ذَا عُتْبَى فَمِثْلُكَ يُعْتِبُ الباء زائدة والمستبقى اسم فاعل من الاستبقاء بمعنى طلب البقاء واراد بالاخ الصاحب والخطاب في لست في كلمة للنعمان وهو مضارع من اللم بمعنى الجمع والاصلاح وهو حال من ضمير الخطاب في لست وعلى بمعنى مع والشعث بالشين المعجمة والعين المهملة والمثلثة كفرس التفرق وراد به هنا العيب واى للانكار والمهذب بالذال المعجمة المشددة والموحدة اسم مفعول بمعنى مرضى الاخلاق اى لا يوجد رجال كان افعالهم مرضيا يعنى ونيستى طلب بقاء كننده دوستى مصاحب را در حالتيكه اصلاح نكنى تو او را با عيبيكه در او است يعنى تا اصلاح نكنى نميتوانى كه طلب كنى بقاء دوستى او را كجا هستند مردان پاكيزه وپسنديده اخلاق يعنى يافت نميشوند در دنيا مختصر ومطول في الايجاز والاطناب في المساواة شاهد در عقب واردن جمله ولست كه مصراع اول بوده باشد بجمله ديگر كه اى الرجال المهذب بوده باشد بجهة تاكيد كردن مفهوم جمله اولى كه نفى وجود كامل از مردان بوده باشد وابن هم قسمى از تذييل ميباشد وَلَسْتُ مُقِرًّا لِلرِّجَالِ ظُلَامَةً أَبَى ذَاكَ عَمِّي الْأَكْرَمَانِ وَخَالِيَا لم يسم قائله المقر اسم فاعل من الاقرار وهو بالقاف والراء المهملتين بمعنى التمكين قوله ظلامة بالنصب مفعول لاجله وهي بضم الظاء المعجمة ما تظلمه الرجل وابى بالموحدة ماض بمعنى كره وامتنع وذا اشارة الى الاقرار المفهوم من المقر والاكرمان تثنية اكرم هو افعل من الكرامة بمعنى العزازة قوله خاليا اصله خالى حركت الياء للضرورة ثم اشبعت يعنى ونيستم تمكين كننده مر مردان صاحب قوة وشجاعت را از جهة تظلم ومظلوم واقع شدن ناخوش دارد اين تمكين از جهة تظلم را عموى من وخالوى من كه اين صفة دارند كه دو بزرگوار هستند مغنى في بناء مقدار المفرد من باب الخامس شاهد در تقديم صفت است كه الاكرمان بوده باشد بر يكى از دو موصوف كه خالى است اى عمى اوخالى الاكرمان وَلُعِبَتْ طَيْرٌ بِهِمْ أَبَابِيلُ فَصُيِّرُوا مِثْلَ كَعَصْفٍ مَأْكُولْ هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمى يهجو به قوما وقبله وَمَسَّهُمْ مَا مَسَّ أَصْحَابَ الْفِيلْ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلْ قوله طير بالرفع فاعل لعبت وابابيل بدل منه وهو بالموحدة والياء المكسورتين واللام الساكنة للضرورة اصله كمصابيح وكذا من قوله فيما قبله الفيل كابل اصله بسكون الياء وكذا بحجارة بسكون الحاء المهملة وكذا سجيل بكسر الجيم والياء وصيروا بالمجهول من التصيير والعصف بالمهملتين والفاء كفلس ورق الزرع اكلته البهائم والمراد الذرع الذى اكل حبه وبقى تبنه قوله ماكول بضم الكاف وكسر الواو وسكون اللام

سيوطى — مغنى — قطر — سيوطى — مختصر — مطول — مغنى

ایضا للضرورة مفعول من الاکل وهو صفة لعصف یعنی وبازی کرد مرغی با ایشان که آن مرغ ابابیل است پس گردانیده شدند مثل
برگ عصف علف سوراخ سوراخ شده که خورده باشد آنرا حیوانات و مراد اینست که گردیدند مثل زراعتی که این صفت دارد که خورده
شده باشد دانه او و باقی مانده باشد کاه او سیوطی فی حروف الجر مغنی فی الکاف شاهد در وقوع کاف کعصف اسم
باعتبار دخول لفظ مثل براو و وقوع او تاکید از برای مثل ولقد ارانی للرماح دریئة من عن یمینی مرة وامامی هو
من قصیدة لقطری بن الفجاءة المازنی المکنی بابی نعامة یصف فیها نفسه بالشجاعة وقبله لا یرکنن احد الی الاحجام
یوم الوغی متخوفا لحمام ولقد ارانی الخ حتی خضبت بما تحدر من دمی اکناف سرجی او عنان
لجامی ثم انصرفت وقد اصبت ولم اصب جذع البصیرة قارح الاقدام قوله ارانی متکلم من رویة
البصر کما استشهد واعلیه وقیل هو بصیغة الماضی وفاعله ضمیر مستتر یرجع الی قوله یوم الوغی المذکورة فیما قبله قوله للرماح
ای لورودها وهو ککتاب جمع رمح وهو کقفل للقنا والدریئة بالدال والراء المهملتین والیاء والهمزة کسفینة الحلقة یتعلم الطعن
والرمی علیها والیمین خلاف الیسار وکذا امام کسحاب خلاف الخلف یعنی و هر آینه بتحقیق که دیدم خود را بجهة وارد شدن
نیزه‌ها مانند حلقه که بآن میآموزند نیزه زدن را و نشانه میکنند سوراخ آن حلقه را که سر نیزه و تیر بآن سوراخ زنند که میان
مرا نظر نیزه از جانب راست من مرتبه و از طرف پیش و مرتبه دیگر محسن فی النوع الاول مغنی فی عن وفی الجهة الاولی من باب الخامس
شاهد در وقوع عن اسم و بمعنی جانب باعتبار دخول من جاره او ای من جانب یمینی جامی فی افعال القلوب شاهد
در آنکه ارانی از جمله افعال قلوب است و نصب دو مفعول داده است و مفعول و فاعل و مفعول او هر دو ضمیر هستند از برای یکنفر ولقد امر
علی اللئیم یسبنی فمضیت ثمة قلت لا یعنینی هو لرجل من بنی سلول ویتمثل به علی بن ابی طالب کثیرا وبعده
غضبان ممتلئا علی اهابه انی وربک سخطه یرضینی قوله امر ای عبرت وهو متکلم من المرور وانما عبر
عنه بالمضارع لقصد تصویره حالة العجیبة التی هو بصدد الاخبار عنها کما قال بعضهم واللئیم الدنی الاصل والبخیل یسبنی مضارع
من السب هو بفتح السین المهملة وتشدید الموحدة بمعنی الشتم ومضیت بالضاد المعجمة والیاء متکلم من مضی بمعنی ای خلاه وترکه وثمة حرف
عاطفة الحقت بها التاء یقال ثم وثمة ویعنینی بفتح المضارعة مضارع عنا بالعین المهملة والنون ای اهمه وقصد یعنی و هر آینه
بتحقیق که گذشتم بر لئیمی که این صفت داشت که دشنام میداد مرا پس واگذاردم او را بحال خود و از او گذشتم پس گفتم قصد نکرد از این دشنام
مرا سیوطی فی باب النعت مختصر و مطول فی احوال المسند الیه مغنی فی حکم الجمل بعد النکرات من باب الثانی وفی
حذف اللام من باب الخامس شاهد در اللئیم است که چون نکره معنوی است و الف و لام او از برای جنس است و نزدیکست مفاد
الجنسیة نسبت به تنکیر پس صفة آورده اند از برای او جملهٔ یسبنی را و بعضی گفته اند که آن جمله حال است از برای او و نه صفت مغنی
فی الباء شاهد در استعمال شدن علی است در استعلاء مجازی نه وجود وقوع او بعد از امر مطول فی الفصل والوصل شاهد در
امر است که بصیغه فعل مضارع است و بمعنی ماضی است ای مررت علی اللئیم جامی فی المجرورات شاهد در استعمال شدن معرف
بلام است که اللئیم بوده باشد بدون اشاره کردن بسوی معنی و این در صورتی است که الف و لام او از برای تعریف باشد نه جنس ولقد
ترکت صبیة مرحومة لم تدر ما جزع علیک فتجزع لم یسم قائله قوله ترکت مخاطبة من الترک بمعنی الاهمال والصبیة
بالضم تصغیر صبیة بالفتح والمرحومة بالراء المهملة والجیم مفعوله من الرجم بمعنی الهجر ولم تدر بمعنی لم تعلم والجزع نقیض الصبر ومنه
تجزع بصیغة المضارع یعنی و هر آینه بتحقیق که واگذاردی دختری که هجران رسیده بود او را که نمیداند که چه چیز است جزع کردن بر تو پس
جزع کند او بر تو مغنی فی العطف علی التوهم من باب الرابع شاهد در فتجزع است که عطف شده است باستیناف بر معنی لم
تدر بر معنی سببیت نظر بانکه منتفی است جزع در او بجهة منتفی بودن آنچیزی در اول که علم بجزع بوده باشد در لم تدر ما جزع به
اعتبار آنکه تقدیرش چنین است که لو عرفت الجزع لجزعت لکنها لم تعرفه فلم تجزع ولقد جنیتک اکموا وعساقلا ولقد نهیتک
عن بنات الاوبر لم یسم قائله قوله جنیتک ای جنیت لک وهو بالجیم والنون والیاء متکلم بمعنی قطعت والاکمؤ بالهمزة کافلس جمع
کمؤ وهو کفلس نبات معروف والعساقل بالمهملتین والقاف جمع عسقول کعصفور وهو نوع من الکماة الکبار البیض یقال له شحمة
الارض وبنات الاوبر مرکب نحاوی وهو کماة صغار اغبر اللون والبنات بالموحدة والنون والمثناة جمع بنت والاوبر بالواو والموحدة والراء
المهملة کاکبر یعنی و هر آینه چیدم و قطع کردم از برای تو کماه‌ها و عسقولها را و آن قسمی است از کماة که بزرگ و سفید رنگ است
و هر آینه بتحقیق که نهی کردم ترا از چیدن بنات الاوبر و آن قسمی دیگر است از کماة که چون رنگ خاکست و کوچک است سیوطی و
مغنی فی ال شاهد در زیاد شدن الف و لام است در بنات الاوبر بجهة ضرورت با بودن آن الف و لام غیر لازم مر آن کلمه را مغنی
فی اللام شاهد در حذف لام است از مفعول جنیتک که کاف خطاب بوده باشد بجهة توسع و ضرورت ای جنیت لک

باب الفاء
مغنی
محسن
مغنی
باب
سیوطی
مختصر
مطول
مغنی
باب
مغنی
سیوطی
مغنی
مغنی
ولقد

وَلَقَدْ رَمَقْتُكَ فِي الْمَجَالِسِ كُلِّهَا فَاِذَا وَاَنْتَ تُعِيْنُ مَنْ يَبْغِيْنِي لم يسم قائله قوله رمقتك بالراء المهملة والقاف
متکلم بمعنی نظرت وتلطفت الیک وتعین مضارع من الاعانة وهي بالعين المهملة والنون بمعنی النصرة ومن موصولة ويبغيني بالموحدة
والغين المعجمة والياء ونون الوقاية وياء المتكلم مضارع من البغي بمعنی الظلم وقصد السوء يعني وهر اينه بتحقيق که نظر رحمت و مهربانی
کردم بسوی تو در مجلسها همه از مجلسها پس ناگاه تو یاری میکنی کسی را که ظلم و قصد بدی میکند نسبت بمن مغني في الواو
شاهد در زیاد شدن واو است قبل از کلمة اذ بجهة ضرورت ای فاذا انت تعين وَلَقَدْ سَدَدْتُ عَلَيْكَ كُلَّ ثَنِيَّةٍ
وَاَتَيْتُ فَوْقَ بَنِيْ كُلَيْبٍ مِنْ عَلٍ هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمي يهجو بها جريرا الشاعر
ورهطه بني كليب بن يربوع قوله سددت بالسين والدالين المهملات متكلم من سد الفرجة اي اصلحها ووثقها والخطاب في عليك لجرير
والثنية بالمثلثة والنون والياء والهاء كسجية طريقة العقبة واتيت متكلم من الاتيان وبنو كليب بالتصغير رهط جرير من كليب بن يربوع
بن حنظلة يعني وهر اينه بتحقيق که بستم و محکم کردم بر تو راه کوه را و آمدم بر سر بني كليب از طرف بالای سر ایشان سيوطي في باب الاضافة
شاهد در وقوع عل است مبني بر ضم باعتبار بودن او بمعنی فوق ای من فوق وَلَقَدْ شَفَا نَفْسِيْ وَاَبْرَءَ سُقْمَهَا
قِيْلُ الْفَوَارِسِ وَيْكَ عَنْتَرَ اَقْدِمِ هو من قصيدة لعنترة بن شداد العبسي وهي احدى المعلقات السبعة وقبله لَمَّا رَاَيْتُ
الْقَوْمَ اَقْبَلَ جَمْعُهُمْ يَتَذَامَرُوْنَ كَرَرْتُ غَيْرَ مُذَمَّمِ يَدْعُوْنَ عَنْتَرَ وَالرِّمَاحُ كَاَنَّهَا اَشْطَانُ
بِئْرٍ فِيْ لَبَانِ الْاَدْهَمِ مَا زِلْتُ اَرْمِيْهِمْ بِثُغْرَةِ نَحْرِهٖ وَلَبَانِهٖ حَتّٰى تَسَرْبَلَ بِالدَّمِ وَلَقَدْ شَفَا الخ
فَازْوَرَّ مِنْ وَقْعِ الْقَنَا بِلَبَانِهٖ وَشَكَا اِلَيَّ بِعَبْرَةٍ وَتَحَمْحُمِ قوله شفا ماض من الشفاء وكذا ابرء من باب
الافعال من البرء وهو بالموحدة والراء المهملة والهمزة كقفل السلامة من المرض وما بعدهما مفعول لهما والسقم بالسين المهملة
والقاف كقفل المرض وقيل الفوارس فاعل لهما والقيل بالكسر بمعنی القول والفوارس جمع فارس على غير القياس وويك كلمة
تعجب بمعنی اعجب وعنتر بالعين والراء المهملتين بينهما نون ومثناة كجعفر منادی مرخم بحذف حرف النداء للضرورة اي يا عنترة
وهو اسم الشاعر واقدم امر من الاقدام بمعنی الاتيان والمراد الاقدام على الحرب يعني وهر اينه بتحقيق که شفا داد نفس
مرا و دفع کرد ناخوشی او را گفتن سواران که تعجب میکنم از تو ای عنترة بیا و قدم در پیش بگذار بجهة جنگ مغني في الواو شاهد
در متصل شدن كاف خطاب است بلفظ وي که بمعنی اعجب است وقيل اي اعجب منك وَلَقَدْ عَلِمْتُ بِاَنَّ دِيْنَ مُحَمَّدٍ
مِنْ خَيْرِ اَدْيَانِ الْبَرِيَّةِ دِيْنًا هو من قصيدة لابي طالب بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف قالها في النبي صلعم
وقبله وَاللّٰهِ لَنْ يَصِلُوْا اِلَيْكَ بِجَمْعِهِمْ حَتّٰى اُوَسَّدَ فِي التُّرَابِ دَفِيْنًا فَامْضِ لِاَمْرِكَ مَا عَلَيْكَ
غَضَاضَةٌ اَبْشِرْ وَقَرَّ بِذَاكَ مِنْكَ عُيُوْنًا وَدَعَوْتَنِيْ وَزَعَمْتَ اَنَّكَ نَاصِحٌ وَلَقَدْ صَدَقْتَ
وَكُنْتَ قَبْلُ اَمِيْنًا وَلَقَدْ وَلَقَدْ عَلِمْتُ الخ لَوْلَا الْمَلَامَةُ اَوْ حِذَارِيْ سُبَّةً لَوَجَدْتَنِيْ
سَمْحًا بِذَاكَ مُبِيْنًا قوله علمت بصيغة المتكلم بمعنی تيقنت والباء زائدة والدين بالكسر الملة والاديان جمعه والبرية بالموحدة
والراء المهملة والياء المشددة والهاء كسجية الخلق يعني وهر اينه بتحقيق که دانستم و يقين کردم اينکه بدرستيکه ملت
محمد از بهترين ملتهای تمام خلق است از حيثيت ملت بودن قطر في التمييز سيوطي في افعال المدح والذم شاهد
در وقوع دينا است تمييز از برای دين بطريق تاكيد بدون بودن او بيان کننده مرداد تمييز را بلکه بمجرد بودن او از برای تاكيد
ديني وَلَقَدْ عَلِمْتُ لَتَاْتِيَنَّ مَنِيَّتِيْ اِنَّ الْمَنَايَا لَا تَطِيْشُ سِهَامُهَا هو من ابيات للبيد بن ربيعة
العامري قوله علمت بصيغة المتكلم بمعنی تيقنت والمنية بالنون والياء المشددة والهاء كسجية الموت والمنايا كسجايا جمعها و
تطيش بالطاء المهملة والشين المعجمة مضارع طاش السهم عن الهدف اذا عدل ومال والسهام ككتاب جمع سهم وهو معروف يعني
وهر اينه بتحقيق که دانستم و يقين کردم که هر اينه البته میآيد مرگ من بدرستيکه مرگها خطا نميکند تيرهای انها هو محسن في
النوع الثالث عشر قطر في افعال القلوب مغني في الجملة المفسرة من الباب الثاني شاهد در علمت است که تعليق آمده است از
عمل نصب بواسطه لام قسمي که در جواب قسم است که لتاتين بوده باشد سيوطي وَلَقَدْ نَزَلْتِ فَلَا تَظُنِّيْ غَيْرَهٗ مِنِّيْ
بِمَنْزِلَةِ الْمُحَبِّ الْمُكْرَمِ هو من قصيدة لعنترة بن شداد العبسي وهو احدی المعلقات السبعة وقبله عُلِّقْتُهَا عَرَضًا
وَاَقْتُلُ قَوْمَهَا زَعْمًا لَعَمْرُ اَبِيْكَ لَيْسَ بِمَزْعَمِ وَلَقَدْ نَزَلْتِ الخ كَيْفَ الْمَزَارُ وَقَدْ تَرَبَّعَ اَهْلُهَا
بِعُنَيْزَتَيْنِ وَاَهْلُنَا بِالْغَيْلَمِ اِنْ كُنْتِ اَزْمَعْتِ الْفِرَاقَ فَاِنَّمَا زُمَّتْ رِكَابُكُمُ بِلَيْلٍ مُظْلِمِ مَا
رَاعَنِيْ اِلَّا حَمُوْلَةُ اَهْلِهَا وَسْطَ الدِّيَارِ تَسَفُّ حَبَّ الْخِمْخِمِ قوله نزلت مخاطبة من النزول والخطاب فيه وفي
في تظني للمحبوبة قوله غيره اي غير ذلك الامر اي انت عندي بمنزلة المحب المكرم فلا تظني غيره والمكرم اسم مفعول من الاكرام

مغني
سيوطي
مغني
قطر
سيوطي
قطر
مغني

بمعنی

بمعنی الاعزاز یعنی و هر اینه بتحقیق که فرود آمدی تو که مبیا نزد من بمنزله دوست گرامی داشته شده پس گمان مکن غیر از امر
واقع باشنده از جانب من سیوطی فی افعال القلوب شاهد در حذف مفعول ثانی ظن است که واقعا بوده باشد
بجهة وجود قرینه مقام بران حذف ای فلا تظنی غیره واقعا منی ولقد نهزت مع الغواة بدلوهم واسمت
سرح اللهو حیث ساموا وبلغت ما بلغ امرء بشبابه فاذا عصارة کل ذاک اثام
هما لابی نواس الحکمی واسمه الحسن بن هانی یظهر الندامة علی ما صدر منه قوله نهزت بالنون والزاء المعجمة متکلم من نهز الدلو
ضرب بها الماء وحرکها للتملی والغواة بضم الغین المعجمة جمع غاوی وهو الضال عن طریق الحق والبا فی بدلوهم للتعدیة واسمت
بالسین المهملة متکلم من اسام الماشیة اذا اخرجها الی المرعی ومنها ساموا بصیغة الماضی والسرح بالمهملات کفلس المال السائم
والمراد الماشیة واللهو اللعب وروی مکانه اللحظ وهو النظر بموخر العینین وهو من قبیل اضافة المشبه به الی المشبه ای اللحظ
السریح او السریع یقال ناقة سرح وسریحة ای سریعة والشباب کسحاب الفتا والعصارة بالمهملات ککناسة ما اعتصر من
الشئ والمراد هنا الحاصل من امره وذلک اشارة الی ما بلغها وقت شبابه والاثام بالمثلثة کسحاب اسم واد فی جهنم وبمعنی
العقوبة ایضا یعنی و هر اینه بتحقیق کرده دم در آب حرکت دادم با گمراهان دلو ایشان را تا آنکه پر از آب شود و چرانیدم حیوان
لهو و لعب را هر مکانی که چرانیدند ایشان انجیرا و این کنایه از همراهی کردن با ایشانست و رسیدم آنچه را که رسیده است آنچه را
مردی در زمان جوانی و جهالت خود پس ناگاه فشرده شده و حاصل هر یک از این امور جهنم یا عقوبت بود مطول فی احوال
المسند الیه شاهد در آوردن مسند الیه است بلفظ موصول که ما در بلغ بوده باشد بجهة تفخیم یعنی تهویل و تعظیم اما
در غیر مسند الیه بلفظ موصول که ما در ما بلغ بوده باشد ولکنما اهلی بواد انیسه ذئاب تبغی الناس مثنی
وموحد هو من قصیدة لساعدة بن جویة الهذلی ترثی بها ابنها ابا سفیان اولها الا بان من حولی نیاما
ورقدوا وغاودنی حزنی الذی یتجدد وعاودنی ابی فبت کانما خلال ضلوع الصدر
شرع ممدد واوب یدی من صاحب عند مدمن غوی اذا ما ینتشی یتغرد ولو انه
اذ کان ما حم واقعا بجانب من یخفی ومن یتودد ولکنما اهلی الخ اری الدهر لا یبقی
علی حدثانه ابود باطراف المناعة جلعد الواو للعطف ولکن للاستدراک وقد کفت بما والوادی مفرج
جبال وتلال واکام والانیس بالنون والیا والسین المهملة المؤانس وکل ما یونس به والذئاب ککتاب جمع ذئب هی حیوان معروف
وتبغی اصله تبتغی وهو بالمثناتین والموحدة والغین المعجمة المشددة المکسورة مضارع تبغیت الشئ ای طلبته ومثنی کسکری وموحد
کمقعد ای اثنین اثنین و واحدا واحدا یعنی لکن اهل من در وادی هستند که انس گیرنده و مصاحب آن وادی گرگانی چند هستند
که طلب میکنند مردم را که این صفت دارند گرگان که دو تای دو تای و یکی یکی با هم هستند مغنی فی الحادی عشر من باب التسادی
شاهد در مثنی و موحد است که اراده شده بآن دو انفراد نه اجتماع باعتبار آنکه صفت واقع شده اند از برای ذئاب و غیر منصرف
هستند باعتبار عدل و وصف ولکن من لا یلق امرا ینوبه بعدته ینزل به وهو اعزل هو من قصیدة لامیة
بن الصلت کلمة من موصولة شرطیة ویلق بالقاف مضارع لقیه کرضیه ای لم یره واراد بالامر الشئ وینوبه بالنون والموحدة بمعنی یصیبه
والموحدة والعدة بضم العین وتشدید الدال المهملتین والهاء ما اعد للحوادث من مال وسلاح وینزل مضارع من النزول
الاعزل بالعین المهملة والزاء المعجمة کاحمد من لا سلاح له وهو کنایة عن عدم استعداده لورود المصائب یعنی ولکن شان این است
که کسیکه ملاقات نکند و نه بیند چیزی را که این صفت دارد که میرسد او را بسبب مهیا کردن او چیزی را از مال و سلاح جنگ از برای
مصیبتهای روزگار فرود میاید الحوادث بر او و حال آنکه آنکس خالی از سلاح جنگ است و مستعد نشده است از برای وارد شدن
مصیبتهای مغنی فی لکن شاهد در لکن است که چون واقع شده بعد از او اسم شرط که من بوده باشد و جایز نیست عمل کردن
ما قبل اسم شرط در اسم شرط پس او را مخفوف گرفته اند ای لکن الشان ولم امدح لارضیه بشعری لئیما ان یکون
اصاب مالا هو من قصیدة لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبة قوله امدح متکلم من المدح وهو خلاف الذم وکذا ارضیه من
الارضاء من الرضا وهو ضد السخط واللئیم الدنی الاصل والبخیل واصاب بالصاد المهملة والموحدة ماض بمعنی وجد یعنی مدح نکردم
من لئیم و پست فطرت را بجهة آنکه خوشنود نمایم او را بشعر گفتن خود بواسطه اینکه میباشد که یافته است و رسیده است مال را
مطول فی احوال متعلقات الفعل شاهد در عمل کردن فعل اول است که امدح بوده باشد در لفظ مفعول که لئیما
است و عمل کردن فعل ثانی که ارضیه است در ضمیر راجع بآن مفعول باعتبار آنکه غرض شاعر واقع ساختن نفی مدح است بر
لئیم صریحا بجهة کمال عنایت داشتن او در این نفی مدح بخلاف رضا او لئیم آنکه باینحد نیست ولم یبق منی الشوق غیر

مطول

باب

مغنی

مغنی

مطول

تقریب

تفکری فلو شئت ان ابکی بکیت تفکرا هو من ابیات لابی الحسن و اسمه علی بن احمد الجوهری قوله بقی بالموحدة والقاف
مضارع من الابقاء وهو ضد الافناء والشوق فاعله وغیر تفکری مفعوله وان مصدریة وابکی من البکاء قوله بکیت تفکرا ای
خرج التفکر مکان الدمع یعنی و باقی نگذارد از من شوق غیر از فکر کردن مرا پس اگر خواسته بودم که بگریم گریسته بودم بجای
اشک فکر کردن را مختصر و مطول فی احوال متعلقات الفعل شاهد در اینست که ذکر مفعول شئت که ان ابکی
بوده باشد نه باعتبار غرابت تعلق فعل مشیت است بان مفعول بلکه بجهة عدم وجود قرینه بر حذف مفعول است بجهة
آنکه مراد از بکاء در قول او ابکی بکاء حقیقی است نه بکاء تفکری ولم یک اکثر الفتیان مالا ولکن کان ارحبهم ذراعا
هو لابی زیاد الاعرابی المستتر فی لم یک یرجع الی الممدوح والفتیان کغلمان جمع فتی وهو الشاب والسخی الکریم وارحب بالراء والحاء
المهملتین والموحدة کاحمد افعل من الرحب بمعنی الوسع هو کنایة عن کونه اکرم منهم یعنی و نبود ان ممدوح بیشتر از جوان مردان صاحب
سخاوت از جهت مال بسیار لیکن بود فراخ دست ترین ایشان یعنی بخشنده تر از ایشان بود ایضا قوله یروم الملوک مدی جعفر ولا
کما یصنع ولیس باوسعهم فی الغنی ولکن معروفه اوسع هما للاشجع السلمی یمدح بهما جعفر بن یحیی البرمکی قوله
یروم بالراء المهملة بمعنی یطلب الملوک بالضم جمع ملک وهو السلطان والمدی بالدال المهملة کفتی الغایة وجعفر هو ابن یحیی
البرمکی قوله باوسعهم ای باکثرهم وهو افعل من الوسع خلاف الضیق والغنی بالکسر ضد الفقر والمعروف بالمهملتین والفاء الاحسان یعنی
طلب میکنند پادشاهان غایت جعفر برمکی را در کرم و نمیکنند هم چنانکه میکرد او و نبود ان جعفر بیشتر از این پادشاهان در بی
نیازی و مال ولکن نیکی و بخشش او بیشتر از ایشان بود مطول فی الخاتمة شاهد در سرقت نمودن شاعر در شعر ثانی است معنی
را از شعر شاعر اول با بودن هر دو شعر مساوی در بلاغت بحسب رتبه ولما قضینا من منی کل حاجة ومسح بالارکان
من هو ماسح وشدت علی دهم المهاری رحالنا ولم ینظر الغادی الذی هو رائح اخذنا
باطراف الاحادیث بیننا وسالت باعناق المطی الاباطح الابیات لعقبة بن کعب بن زهیر وقیل لغیره قوله
قضینا بالقاف والضاد المعجمة بمعنی ادینا والمنی موضع الحرم بمکة واراد بالحاجة المناسک ومسح بالتشدید للمبالغة ماض من المسح
وهو امرار الید علی الشیء واراد بالارکان ارکان الکعبة وبمسحها استلامها فی طواف الوداع ومن موصولة وشدت مجهول من الشد بمعنی
الایثاق والدهم بالدال المهملة کقفل جمع دهما بمعنی السواد والمهاری بالراء المهملة جمع مهریة وهی الناقة المنسوبة الی مهرة بن حیدان
بطن من قضاعة والرحال ککتاب جمع رحل وهو ما یصحبه الانسان فی السفر من الاثاث والمتاع ینظر بمعنی ینتظر والغادی بالدال
المهملة السائر فی الغداة وهو وقت الصبح والرائح بالراء والحاء المهملتین السائر فی الرواح وهو کسحاب وقت العصر واخذنا بالمعجمة بمعنی
شرعنا واراد باطراف الاحادیث اقسامها وفنونها المختلفة وسالت بالسین المهملة ماض من السیلان بمعنی الجریان والاعناق
جمع عنق وهو الجید والمطی بفتح المیم وکسر الطاء المهملة وتشدید الیاء جمع مطیة کسجیة وهی الدابة السریعة والاباطح جمع ابطح و
هو بالموحدة والمهملتین کاحمد مسیل الماء فیه دقاق الحصی یعنی و چون که بجای آوردیم از منی هر عمل حج را و ما لید بر کنهای
کعبه کسیکه او مسح کننده بود و بسته شد بر بالای شتران سیاه منسوب بمهرة پسر حیدان بارهای ما و انتظار نکشید آن کسیکه
در وقت صبح بار کرده بود آنچنان کسی را که او در وقت عصر بار کرده بود و این کنایه است از سرعت سیر شروع کردیم ما بگفتن
سخنهای طرفه و نیکو در میان خود ما و جاری شد بگردنهای شتران راه و او رودخانها و بجاری سیل مختصر و مطول
فی الاستعارة من علم البیان شاهد در خصوص غرابت و لطافت بسبب حسن تصرف در استعاره عامیه که اسناد سیلان
باشد باباطح دون مطی و ادخال اعناق در سیر ولو ان لیلی الاخیلیة سلمت علی ودونی جندل و صفائح
لسلمت تسلیم البشاشة او زقا الیها صدی من جانب القبر صائح هما من قصیدة لتوبة الحمیری
قالها فی صاحبته لیلی الاخیلیة و بعده ولو ان لیلی فی السماء لاصعدت بطرفی الی لیلی العیون الکواشح
ولو ارسلت وحیا الی عرفته مع الریح فی امرارها المتناوح قوله لیلی کسکری اسم صاحبة الشاعر
والاخیلیة نسبة الی بنی اخیل وهی بالخاء المعجمة والیاء کاحمد حی من بنی عقیل وهی رهط للیلی والاخیل ایضا وجه فیه خال سلمت
ماض من التسلیم وهو قول السلام علیکم ومنه سلمت بصیغة المتکلم والواو للحال ودون بمعنی عند والجندل کجعفر الحجارة العظیمة
والصفائح بالصاد والحاء المهملتین بینهما فاء وهمزة حجارة عراض ثقال واحدتها صفیحة والبشاشة بالموحدة والشینین المعجمتین
کسحابة طلاقة الوجه وزقا بمعنی الی ان کالقیل من زقی بالزاء المعجمة والقاف بمعنی صاح والصدی بالصاد والدال المهملتین کفتی الذی یجیبک
بمثل صوتک فی الجبال وطائر یخرج من راس المقتول اذا بلی بزعم الجاهلیة والصائح بالمهملتین فاعل من صاح بمعنی صوت وهو صفة
صدی یعنی واگر بدرستیکه لیلی منسوب به بنی اخیل سلام کند بر من و حال آنکه نزد من باشد سنگ لوح قبر و سنگهای پهن

که بر روی قبر فرش میکنند و این کنایه از انست که او مرده باشد هر اینه جواب سلام او میکویم بنوع سلام کفتن مرده صدا بشاشت و خوش دلی یا انکه صیحه زند بسوی ان لیلی صدا یا مرغی که از سر من بیرون اید از جانب قبر که این صفت داشته باشد که صیحه زنند باشد سیوطی مغنی فی لو شاهد در وقوع لو است حرف شرط در زمان مستقبل بحسب معنی و عدم جزم او نظر با نکه زمان تسلیم شاعر بعد از موت او است و هنوز متحقق نشده بوده است رحین تکلم او **ولو انما اسعی لادنی معیشة کفانی ولم اطلب قلیل من المال ولکنما اسعی لمجد مؤثل وقد یدرک المجد المؤثل امثالی** هما اخر قصید لامرء القیس بن حجر بن عمرو الکندی و اولها **الا عم صباحا ایها الطلل البالی وهل یعمن من کان فی العصر الخالی** کلمة ما بعد ان یحتمل ان تکون مصدریة ای لو ان سعیی او موصولا اسمیا ای لو ان الذی اسعی او کافة و اسعی فی الموضعین متکلم من السعی والادنی بالدال المهملة والنون افعل من الدنو وهی من العیش ناقصة و ضیقة والمعیشة کسفینة التی تعیش بها من المطعم والمشرب والمجد فی الموضعین بالجیم والدال المهملة کفلس الکرم و نیل الشرف والمؤثل فی الموضعین بالهمزة والمثلثة کمعظم الموصل والثابت و یدرک بالمهملتین مضارع ادرکه ای لحقه و امثال الرجل اقرانه فی فعاله و صفاته **یعنی** و اگر بدرستیکه سعی میکردم بجهة پست ترین تمام ترین ندکانی کفایه کرده بود و حال انکه از مال دنیا و طلب نکرده بودم عزت و جاه او لکن سعی میکنم بجهة رسیدن بزرکواری و شرافتیکه این صفت دارد که پایدار و ثابت باشد و حال انکه بحقیق که در یافته اند بزرکواری اصل ثابت را اقران و امثال من **قطر و جامی** فی باب التنازع **مغنی** فی الاشیاء التی تحتاج الی الروابط من باب الرابع **شاهد** در حذف مفعول لم اطلب است ای لم اطلب العزة انکه این بیت از قبیل تنازع نبوده باشد هم چنانکه کوفیین قائل شده اند که کفته اند که تنازع کرده کفانی و لم اطلب در قلیل پس قلیل فاعل از برای کفانی و بدون این قسم معنی باطل است نظر با نکه هرکاه از باب تنازع بکیریم معنی چنان میشود که کفایت کرده بود مرا کمی از مال و طلب نکرده بودم کمی از مال را و این منافی است بلکه بکر **قطر** فی المفعول له **شاهد** در ظاهر شدن لام است در مفعول له که لادنی بوده باشد بجهة بودن او صیغه افعل تفضیل نه مصدر **مغنی** فی لو **شاهد** در بودن لو است از برای امتناع جواب بجهة امتناع شرط با عتبار وقوع لکن بعد از او بر فعل شرط که و لکنما اسعی بوده باشد **ولو ان ما عالجت لین فؤادها فقسا استلین به للان الجندل** لم یسم قائله قوله لو ان بفتح لو و اسقاط همزة ان لکون المصراعین من بحر واحد و کلمة ما موصولة اسم ان و عالجت صلته و هو متکلم من المعالجة والعابد محذوف ای عالجت به واللین بکسر اللام و سکون الیاء والنون ضد الخشونة و منه استلین بصیغة المجهول من باب الاستفعال و هو خبر ان و کذا اللان بصیغة الماضی منه و هو جواب لو والضمیر فی فؤادها الی المحبوبة و هو کغراب القلب و قسا بالقاف والسین المهملة ماض بمعنی صلب و غلظ والجندل بالجیم والنون والدال المهملة کجعفر الحجارة و هو نائب عن فاعل استلین و فاعل لان ضمیر یرجع الی الجندل **یعنی** و اگر بدرستیکه ان چنان چیزیکه معالجه کردم بان جهة نرم شدن دل محبوبه را پس سخت شد دل او و طلب نرمی کرده میشد بان چیز سنک هر اینه نرم شده بود از سنک و دل او نرم نشد و قساوتش زیاد شد **مغنی** فی الجملة المجاب بها القسم من باب الثانی **شاهد** در حذف کلمة به است بعد از عالجت که ان عاید موصول است و اکتفا نمودن بکلمة به بعد از استلین بذکر او ای ما عالجت به لین فؤادها **ولو ان مجدا اخلد الدهر واحدا من الناس ابقی مجده الدهر مطعما** هو من قصیدة لحسان بن ثابت الانصاری یرثی بها المطعم بن عدی و هو الذی الصحابی و قبله **اعین الا ابکی سید الناس و اسفحی بدمع و ان انزفته فاسکبی الدما و بکی عظیم المشعرین کلیهما علی الناس معروفا له ما ات کلما و لو ان مجدا الخ اجرت رسول الله منهم فاصبحوا عبیدک ما لبی مهل و احرما** المجد فی الموضعین بالجیم والدال المهملة کفلس الکرم و اخلد بالخاء المعجمة والدال المهملة ماض من باب الافعال من الخلود و هو بالضم البقاء والدوام والدهر فی الموضعین منصوب علی الظرف و ابقی بالموحدة والقاف ماض من الابقاء ضد الافناء و مطعم بالطاء والعین المهملتین کمحسن هو ابن عدی الذی یرثی علیه الشاعر **یعنی** و اگر بدرستیکه کرامت و بخشش همیشه باقی میکذارد در روزکار یکنفر از مردم را هر اینه باقی کذارده بود کرامت و بخشش مطعم در روزکار مطعم را **مغنی** فی المواضع التی یعود الضمیر فیها علی ما تاخر عنه من باب الرابع **شاهد** در ذکر ضمیر است قبل از مرجع او که مطعما باشد لفظا و رتبة بجهة ضرورت نظر با نکه مجده فاعل ابقی است و مطعما مفعول او و این یکی از هفت موضع است که جایز است اضمار قبل از ذکر در ان لفظا و رتبة **ولو ان واش بالیمامة داره و داری باعلی حضرموت اهتدی لیا** هو من قصیدة لقیس بن الملوح و هو مجنون لیلی العامریة و بعده **وماذا لهم لا احسن الله حفظهم من الحظ فی تصریم لیلی حبالیا احب من**

سیوطی مغنی

قطر جامی مغنی

قطر مغنی

مغنی

محل و مغنی

الاسماء

الاسماء ما وافق اسمها واشبهه او كان منه مدانيا الواشي بالواو والشين المعجمة الكاذب في الكلام والنمام واليمامة بالياء كسماحة موضع دون المدينة في وسط الشرق عن مكة متنباها مسيلمة الكذاب والاعلى ضد الاسفل وحضرموت بلد معروف واهتدى ماض من الاهتداء والياء اصله لي حركت الياء للضرورة ثم اشبعت فتحتها يعني واكر بدرستيكه سخن چيني خانه اود ريمامه باشد وخانه من در بلند تر و دورتر مكاني از حضر موت باشد راه بردار ميشود بسوى من وخبر وا ميرد ليلى ميبرد وسخن چيني ميكند مغني في لعل شاهد درحذف ياء است زو اش بعد از ساكن كردانيدن ان يا بجهة ضرورت نظر بانكه در اصل واشيا منصوب بوده است چونكه اسم ان است ولو انها عصفورة لحسبتها مسومة تدعو عبيدا وازنما هو من مقطوعة لجرير بن عطية بن الخطفي التميمي قالها في يوم الغطالي وقيل هو للعوام بن شوذب وقبله وفرا بوا لهيا اذ حمي لو عجي والفي باذان السلاح وسلما وايقن ان الخيل ان تلتبس به يئم عرسه او تملا البيت ما تما الضمير في انها للشبح الذي راه الشاعر وحسبتها بصيغة الخطاب في اتها للشبح لتفاتا بمعنى ظننتها والمسومة بالسين المهملة والواو المشددة المفتوحة الخيل المعلمة وتدعو مضارع من الدعاء بمعنى الطلب في عبيد بالتصغير بطن من الاوس وازنم بالزاء المعجمة والنون كاحمد بطن من بني يربوع يعني واكر بدرستيكه ان سياهي كنجشكي بودهر اينه كمان ميكردي اي نفس او را انشته فرس معه يا اكر سوار با اسب داغ دار است كه طلب ميكند جماعة عبيد جماعة ازنم را مغني في لو شاهد در وقوع ان است بعد از لو با بودن خبر ان جامد كه عصفورة بوده باشد ولو تلتقي اصداؤنا بعد موتنا ومن دون رمسينا من الارض سبسب لظل صدى صوتي وان كنت رمة لصوت صدى ليلى يهش ويطرب هما اخر قصيدة لابي صخر الهذلي واسمه عبد الله بن سلمة ونسبه الى قيس بن الملوح مجنون ليلى سهو وقوله تلتقي بالقاف مضارع من الالتقاء والاصداء جمع صدى وهو بالمهملتين كفتي الذي يجيبك بمثل صوتك في الجبال والوادي والحاء والرمس بالراء والسين المهملة كفلس القبر والسبسب بالسين المهملتين وبالموحدتين كجعفر المفازة ولظل جواب لو وهو بمعنى صار والرمة بكسر الراء المهملة وفتح الميم المشددة والهاء العظام البالية وليلى كسكرى اسم صاحبة الشاعر ويهش بضم الهاء وتشديد الشين المعجمة بمعنى يرتاح ويطرب بالطاء والراء المفتوحة المهملتين والمفتوحة والموحدة مضارع من الطرب هو خفة تصيب الانسان من فرح او حزن والمراد هنا الاول يعني واكر بهم رسند صداهاي من وليلى از بعد از مرك ما وحال انكه از نزد قبر از زمين بيابانى خالى از خوف كه باشد هر اينه ميكردد صداي صوت من واكر بوده باشم استخوانهاي كهنه و پوسيده بجهة صداي ليلى كه خوشوقت ميشود ان صدا و بطرب نشاط درسايد مغني في لو شاهد در وقوع لو است حرف شرط در زمان استقبال وباين اعتبار جزم نكرده است در شرط وجزاي ولو دامت الدولات كانوا كغيرهم رعايا ولكن ما لهن دوام هو من قصيدة لابي العلاء المعري واسمه احمد بن عبد الله التنوخي اللغوي يمدح بها بعض ملوك زمانه بذم قوما خرجوا عن طاعة الدولات جمع دولة بالفتح وهو انقلاب الزمان والعقبة في المال والرعايا كسجايا جمع رعية خلاف الملك والضمير في لهن يرجع الى الدولات اي لو دامت الدولات على اهلها كان هؤلاء القوم الذين خرجوا من طاعة الممدوح مثل غيرهم رعايا ومطيعين للممدوح فامنوا من الحوادث ولكن لا دوام للدولات على احد يعني واكر هميشه باقي بودى دولتها از براي اهل ان دولتهاي بودند انجماعتى كه بيرون رفته اند از اطاعت ان پادشاه مثل غير خود رعيت ومطيع ان پادشاه ولكن نيست از براي ان دولتها دوام وبقائي از براي احدي مطول في احوال المسند شاهد در ظهور دلالة لو است بر انتفاء جواب بسبب انتفاء شرط ولو سئل الناس التراب لاوشكوا اذا قيل هاتوا ان يملوا ويمنعوا الوسيم قائله سئل مجهول من السؤال والناس نائب عن فاعله والتراب مفعول ثان له وهاتوا بمعنى اعطوا ويملوا بضم الميم وتشديد اللام مضارع من الملل بمعنى السامة وكذا يمنعوا من المنع يعني واكر سوال كرده شوند مردمان خاك را وكسي از ايشان طلب خاك كند هر اينه نزديك است كه هر كاه كفته شود كه عطا كند خاك را اينكه ملتنك شوند وطلال كيرند ومنع كنند دادن خاك را سيوطي في افعال المقاربة شاهد در اوردن خبر اوشك است فعل مضارع با ان كه ان يملوا بوده باشد ولو شئت ان ابكي دما لبكيته عليه ولكن ساحة الصبر اوسع هو من ابيات لاسحق الخريمي يرثي بها ابن مولاه ومنها قوله واعددته ذخرا لكل ملمة وسهم الرزايا بالذخائر مولع كلمة ان مصدرية والبكى من البكاء والضمير في بكيته للدم وفي عليه لابن مولى الشاعر والساحة بالمهملتين الفضاء بين الدور والاوسع افعل من الوسع خلاف الضيق قوله اعددته بالعين والدالين المهملات متكلم بمعنى هياته والذخر بالذال والخاء المعجمتين والراء المهملة كقفل ما يحفظه الانسان لوقت الحاجة والذخائر جمعه والملمة بضم الميم الاولى وتشديد الثانية بينهما لام مكسورة بمعنى النازلة

مغني

مغني

مغني

مختصر و مطول

و سيوطي

المنايا

والنازلة والمنايا جمع منية وهي بالنون والياء كسجية الموت والمولع بالواو والعين المهملة اسم مفعول وهو المريص بالشيء يعني
واگر میخواستم اینکه بگریم بجای اشک خون هر اینه گریسته بودم آن خون را بر آن پسر اتقای خود ولکن فضای صبر واسع تر است از گریه و
جزع فزع وی مهیا کردم انصبار نخیره از برای وارد شدن شدة و محنتی وحال آنکه تیرهای مرگ ها و اجلهای حریص است بر خیرها
مختصر و مطول فی احوال متعلقات الفعل **شاهد** در ذکر آوردن مفعول مشیت است باعتبار غرابت تعلق فعل
بکاء دم تا آنکه ثابت شود در نفس سامع **وَلَوْ طَارَ ذُو حَافِرٍ قَبْلَهَا لَطَارَتْ وَلَكِنَّهُ لَمْ يَطِرْ** هو من
ابیات الحماسة یصف بها الشاعر فرسه قبیعة العدو الحافر بالحاء والراء المهملتین بعینها فاء من الدواب بمنزلة المخالب من السباع
والضمیر فی قبلها وفی لطارت للفرس وفی لکنه لذی حافر **یعنی** واگر پرواز کرده بود صاحب سمی پیش از آن اسپ هر اینه پرواز
کرده بود آن اسپ لکن آن صاحب سم پرواز نکرده است پیش از آن اسپ **مختصر و مطول** فی احوال المسند **شاهد**
در ظهور دلالة لو است بر انتفاء جواب که طیران اسپ است بوده باشد بسبب انتفاء شرط که طیران ذو حافر بوده باشد
وَلَوْ قَلَمٌ أُلْقِيتُ فِي شَقِّ رَأْسِهِ مِنَ السُّقْمِ مَا غَيَّرْتُ مِنْ خَطِّ كَاتِبٍ هو من ابیات لابی الطیب
المتنبی واسمه احمد بن الحسین یصف فیها هزاله القلم کفرس قصبة یکتب به والقیت بالقاف متکلم بصیغة المجهول من القاه بمعنی
طرحه والشق بفتح الشین المعجمة وتشدید القاف الفرجة بین الشیئین وبکسر الشین الحاشیة الجانب والبیت صالح لهما والسقم با
لضم المرض وغیرت متکلم من التغییر وکلمة من زائدة **یعنی** واگر افکنده شوم در میانه در میانه دو سر قلمی تغییر نمید هم از شدت
لاغری وبیماری خط کاتبی را **مغنی** در لو **شاهد** در ما بعد لو است که ظاهر آمبتدا و خبر میباید و در آن چند توجیه
کرده اند که در اصل مذکور است **وَلَوْلَا الشِّعْرُ بِالْعُلَمَاءِ يُزْرِي لَكُنْتُ الْيَوْمَ أَشْعَرَ مِنْ لَبِيدِ** هو من
ابیات لمحمد بن ادریس الشافعی وبعده **وَلَوْلَا خَشْيَةُ الرَّحْمَنِ عِنْدِي جَعَلْتُ النَّاسَ كُلَّهُمْ عَبِيدِي**
قوله یزری بالزاء المعجمة والراء المهملة المکسورة مضارع ازری به بالجیم ای ادخل علیه عیبا والیوم منصوب علی الظرف واشعر من
الشعر ولبید بالموحدة والیاء والدال المهملة کامیر هو لبید بن ربیعة العامری من افصح شعراء زمانه **یعنی** واگر نبود شعر کفرار کم
عیب بوده باشد از برای علما هر اینه بودم امروز شاعر تر و گوینده شعرها نیکوتر از لبید **جامی** فی باب المبتداء **شاهد**
در ذکر نمودن خبر مبتدا است که واقع است بعد از لولا باعتبار بودن آن خبر خاص چونکه الشعر مبتدا است و یزری خبر اوست
وَلَوْلَا بَنُوهَا حَوْلَهَا لَخَبَطْتُهَا كَخَبْطَةِ عُصْفُورٍ وَلَمْ أَتَلَعْثَمِ هو من ابیات الزبیر بن العوام قالها فی
زوجته اسماء بنت ابی بکر وکانت ضرابا للنساء الضمیر المؤنث فی البیت یرجع الی اسماء قوله بنوها مبتدا و حولها خبره وخبطت با
لخاء المعجمة والموحدة والطاء المهملة متکلم من خبطه ای ضربه شدیدا والخبطة کطلحة مصدر والعصفور بالضم مسمار السفینة و
اتلعثم بتاء الفعل والعین المهملة والمثلثة متکلم من تلعثم فی الامر ای تمکث وتانی فیه **یعنی** واگر نبودند پسران آن اسماء در اطراف
او هر اینه محکم و سخت میزدم او را مثل سخت محکم زدن میخ کشتی بر کشتی و درنگ نمیکردم در زدن او **مغنی** فی حکم الجمل بعد النکرات
من باب الثانی **شاهد** در ذکر خبر مبتدا است که واقع شده است بعد از لولا قلیلا باعتبار بودن آن خبر خاص نظر آنکه بنوها
مبتدا است و حولها خبر اوست فتامل **وَلَوْلَاهُمْ لَكُنْتَ كَعَظْمِ حُوتٍ هَوَى فِي مُظْلِمِ الْغَمَرَاتِ دَاجِي وَكُنْتَ أَذَلَّ مِنْ**
وَتَدٍ بِقَاعٍ يُشَجِّجُ رَأْسَهُ بِالْفِهْرِ وَاجِي هما من قصیدة لعبد الرحمن بن حسان بن ثابت الانصاری یهجو بهما الحکم بن ابی العاص
وقبله **وَأَمَّا ذِكْرُكَ الْخُلَفَاءَ مِنْكُمْ فَقَدْ صَنَعُوا وَرَبِّكَ مِنْ وِدَاجِ** الضمیر فی لولاهم یرجع الی الخلفاء المذکور
فیما قبله والخطاب فی کنت فی الموضعین للحکم بن ابی العاص العظم واحد العظام والحوت السمک و در بعض نسخ مکان کعظم حوت بحر وهوی
ماض بمعنی سقط والغمرات کغرفات جمع غمرة کغرفة وهی بالغین المعجمة والراء المهملة معظم البحر والداجی بالدال المهملة والجیم المظلم واذل
افعل من الذل وهو خلاف العز والوتد کفرس معروف والقاع بالقاف والعین المهملة الارض السهلة المطمئنة ویشجج بالشین المعجمة
والجیمین اولیهما مشددة بمعنی یدق وینکسر والفهر بالفاء والراء المهملة کحجر الحجر قدر ما یدق به الجوز والواجی بالواو والجیم فاعل من وجی
بمعنی ضرب انتزع **یعنی** واگر نبودند آن خلفا هر اینه بودی تو مثل استخوان ماهی که بیفتد در تاریکی میان دریا و بودی
کمتر از میخی که در بیابان هموار افتاده باشد که بکوبد و بشکند سر او را ایستاده کوبنده
نظامی فی تخفیف الهمزة **شاهد** در واجی است که در اصل واجئ بهمزه بوده است چون همزه او ساکن شده است بجهة وقف قلب شده
است بیاء و واجی شده **وَلَوْ نُعْطِي الْخِيَارَ لَمَا افْتَرَقْنَا وَلَكِنْ لَا خِيَارَ مَعَ اللَّيَالِي** لم یسم قائله قوله نعطی بمجهول
بصیغة المتکلم مع الغیر من الاعطاء بمعنی المناولة والخیار بمعنی الاختیار وکلمة ما نافیة وافترقنا متکلم من الافتراق ضد الاجتماع
واراد باللیالی الدهر **یعنی** واگر عطای کرده میشدیم ما اختیار را و اختیار او بدست ما بود هر اینه جدا نمیشدیم از یکدیگر ولکن اختیار

مختصر مطول

مختصر مطول

مغني

جامي

مغني

مغني

اثر بار وز کار است واو مار از هم جدا کرد **مغنی** و **سیوطی** فی لو **شاهد** در اقتران لو است بکلمهٔ ما نافیه با لام در لما افتر جواب
وَلَوْ وَضَعَتْ فِي دِجْلَةِ الْهَامَ لَمْ يُفِقْ مِنَ الْجَرَعِ الْأَوَّلِ الْقُلُوبُ الْخَوَالِي هو من قصیدة لابی العلاء المعری واسمه احمد
بن عبد الله التنوخی اللغوی یصف فیها تأسفه علی مفارقة بغداد وشوقه وکآبته الی ماء دجلة وقبله فیا برق لیس الکرخ
داری وانما رمانی الیه الدهر منذ لیالی فهل فیك من ماء المعرة قطرة سقیت بها ظمآن لیس یبالی
المستتر فی وضعت یرجع الی الناقة ودجلة بالدال المهملة والجیم کحرفة نهر بغداد والهام جمع هامة وهی الرأس ویفق بضم المضارعة وکسر
الفاء وسکون القاف مضارع من الافاقة والجرع بالجیم والراء والعین المهملتین کفلس الشرب الواو للحال والخوالی جمع خالی ای خالیة
الشوق یعنی واگر بگذارد آن شتر در نهر بغداد سر خود را احتمال نمی‌یابد از آشامیدن آب چاره تشنگی ونمیشود مکرر دلها انکه
دلهای خالی از شوق بوده باشد **مطول** فی احوال المسند **شاهد** در آمدن لو است از برای استقبال بمنزله ان امتثالیه بجهة
اشعار نمودن باینکه شاعر مایوس است زود رود آب دجله وامتناع او با اعتقاد شاعر وَلَيْتَ كَذِي رِجْلَيْنِ رِجْلٍ صَحِيحَةٍ
وَرِجْلٍ رَمَى فِيهَا الزَّمَانُ فَشَلَّتِ هو من قصیدة لکثیر عزة واسمه عبد الرحمن ابن الاسود قالها فیها وهی صاحبته وقبله
وَإِنِّي وَتَهْيَامِي بِعَزَّةَ بَعْدَمَا تَخَلَّيْتُ مِمَّا بَيْنَنَا وَتَخَلَّتِ لَكَالْمُرْتَجِي ظِلَّ الْغَمَامَةِ كُلَّمَا تَبَوَّأَ مِنْهَا لِلْمَقِيلِ
اضْمَحَلَّتِ فَإِنْ تَسْأَلِ الْوَاشُونَ فِيمَ صَرَمْتُهَا فَقُلْ نَفْسُ حُرٍّ سُلِّيَتْ فَتَسَلَّتِ وَلَيْتَ كَذِي الخ وبعده
مَرِيئًا غَيْرَ دَاءٍ مُخَامِرٍ لِعَزَّةَ مِنْ أَعْرَاضِنَا مَا اسْتَحَلَّتِ وَوَاللهِ مَا قَارَبْتُ إِلَّا تَبَاعَدَتْ بِصَرْمٍ وَلَا أَكْثَرْتُ
إِلَّا اسْتَقَلَّتِ کلمة لیت للتمنی وفی بعض النسخ یری لفظ کنت مکانه وهو متکلم من الکون ورمی ماض من الرمی وشلت بالشین
المعجمة ماض من الشلل وهو کفرس فساد فی الید والرجل واختلف فی معنی البیت فقیل انه بین خوف ورجاء وقیل تمنی ان تشل
احدی رجلیه وهو عندها حتی لا یرحل عنها وقیل لما خانته عزة فزلت عنه وثبت هو علیها صار کذی رجلین رجل صحیحة وهو ثباته
واخری مریضة وهو زللها عنه وهذا المعنی علی تقدیر روایة کنت بمعنی صرت مکان لیت فقیل تمنی ان یضیع قلوصه فیبقی فی حیها
فیکون بمقامه فیها کذی رجل صحیحة ویکون فی عدم قلوصه کذی رجل علیلة رمی فیها الزمان فاشلها وهو المعول علیه یعنی
وکاش بودم مثل صاحب دو پائی که یکپای او صحیح باشد ویا دیگر او تیر انداخته باشد در او روزگار پس شل شده باشد **مغنی**
فی مسوغات الابتداء بالنکرة من باب الرابع **شاهد** در بودن رجل بجر است بدل تفصیل از رجلین که مجمل است یا بودن رجل
ثانی معطوف بر رجل اول وبودن هر دو نکره منظور بانکه مبدل منه تثنیه است پس باین اعتبار بدل را بدو اسم آورده است وجایز است
که مرفوع بخوانیم او را بنابر انکه تقدیر چنین باشد که احدهما رجل صحیحة والاخری رجل رمی الخ وَلَيْسَ الْمُوَافِينِي لِيُرْفَدَ خَائِبًا
فَإِنَّ لَهُ أَضْعَافَ مَا كَانَ أَمَّلَا لم یسم قائله الموافی بالفاء اسم الفاعل بمعنی الجائی والآتی واللام للتعلیل وکذا الفاء فی فان ویرفد
بالراء والدال المهملتین بینهما فاء مجهول مضارع من الرفد بمعنی العطاء والخائب بالخاء المعجمة والموحدة فاعل من الخیبة بمعنی الحرمان
والاضعاف جمع ضعف فهو بالضاد المعجمة والعین المهملة والفاء کجبر من الشیء مثله الی ما زاد الی ثلثه امثال وما موصولة وامّلا
بالمثلثة فاعل من امل بمعنی امل وروی مکانه املا بصیغة الفاعل وکذا امّل بصیغة الماضی من باب التفعیل منه ایضا یعنی ونیست آن
چنان کسیکه آینده است نزد من بجهة اینکه عطا کرده شود مال باو ومن ببخشیکم که باو که نا امید شونده باشد پس بدرستیکه از
برای او است چندین مقابل آنچه آن چیز یکه بود امید کرد امیدوار نده بود آنچیز را از من **مغنی** فی النون وحذف التنوین من باب
الخامس **شاهد** در دخول نون وقایه است در اسم فاعل که الموافینی بوده باشد با بودن یاء او مکسور بجهة ضرورت وابن رد بر
هشام است که تجویز نکرده است این امر را وَلَيْسَ بِذِي رُمْحٍ فَيَطْعَنَنِي بِهِ وَلَيْسَ بِذِي سَيْفٍ وَلَيْسَ بِنَبَّالِ هو من قصیدة
لامرء القیس حجر الکندی وقبله حَلَفْتُ لَهَا بِاللهِ حَلْفَةَ فَاجِرٍ لَنَامُوا فَمَا إِنْ مِنْ حَدِيثٍ وَلَا صَالِ وَ
أَصْبَحْتُ مَعْشُوقًا وَأَصْبَحَ زَوْجُهَا عَلَيْهِ الْقَتَامُ كَاسِفَ الظَّنِّ وَالْبَالِ يَغِطُّ غَطِيطَ الْبَكْرِ شُدَّ
خِنَاقُهُ لِيَقْتُلَنِي وَالْمَرْءُ لَيْسَ بِقَتَّالِ أَيَقْتُلُنِي وَالْمَشْرَفِيُّ مُضَاجِعِي وَمَسْنُونَةٌ زُرْقٌ كَأَنْيَابِ أَغْوَالِ
المستتر فی لیس فی البیت یرجع الی الزوج سلمی المذکور قبلها قبله فی قوله واصبح زوجها وهو اسمه وما بعده خبره والباء فی الاخبار زائدة
والرمح بالضم القنا ویطعنی مضارع طعن بالرمح والفعل کمنع وکنصر اراد انه لیس بفارس جامع للاسلحة ولا بشجاع قوی بل
یکون ضعیفا غیر ممارس للحرب بقوله بنبال ای صاحب نبل وهو بالنون والموحدة کفلس السهام العربیة یعنی ونیست شوهر
سلمی صاحب نیزه پس طعن زند مرا بان نیزه ونیست صاحب شمشیر ونیست صاحب تیرهای عربی یعنی نیست سوار شجاع مکمل در
سلاح که تواند اذیت رساند مرا **مغنی** فی الباء **شاهد** در بنا بودن از صیغهٔ فعال است که نبال بوده باشد از برای نسبت
بتأکید دلالت کردن او بر مبالغه ای ولیس صاحب نبل وَلَيْسَ لِعَيْشِنَا هَذَا مَهَاهُ وَلَيْسَتْ دَارُنَا هَاتَا بِدَارِ هو من قصیدة

لعمران الحطان السدوسی فالها فی ذم الدنیا وکدورة عیشها وبعد لنا الالیالی بافیات وبلغنا بایام قصار وان قلنا
لعل بها قرارا فما منها مستحی من قرار اراثا الامل العیش فی الاخر فیها فذو لعنا بحجر وانتظار ولا
تبقی ولا تبقی علیها ولا ناخذ بالخیار وما اموال لنا الا عوار سیاخذها المعیر من
المعار العیش الحیوة وهذا الاشارة الیه والمهاه بالهائین کسحاب الطراوة والحسن البقاء او اللذة کما قیل واراد بقوله دار
دار الدنیا وها انا اشارة الیها قوله بدار بحذف صفة ای بدار طلیلة دائمة والباقیة زائدة یعنی ونعیست از برای زندگانی ما این زندگانی
نازکی ونیکی ونعیست خانه ما این خانه دنیا خانه که این صفت داشته باشد که دائمی باشد از برای ما مغنی فی حذف الصفة من
باب الخامس شاهد در حذف صفة بدار است بقرینه معلومه مقام ای بدار طلیلة ولیل کموج البحر ارخی سدوله
علی بانواع الهموم لیبتلی هو من قصیدة لامرء القیس بن حجر الکندی وهی احدی المعلقات السبعة وقبله الاذب خضم
فیک الوی رددته بنصح علی تعذاله غیر مؤتل ولیل کموج الخ فقلت له لما تمطی بجوزه و
اردف اعجازا وناء بکلکل الا ایها اللیل الطویل الا انجلی بصبح وما الاصباح منک بامثل
فیا لک من لیل کان نجومه بکل مغار الفتل شدت بیذبل الواو بمعنی رب او کلمة رب بعده مقدرة علی الاختلاف
والصحیح انه عاطفة ای لارب لیل واحد والراء المهملة والخاء المعجمة ماض بمعنی ارسل والسدل بالسین والدال المهملتین کفلوس
جمع سدل وهو کفلس کجر الستر والبا بمعنی مع وانواع الشیء اقسامه والهموم بالضم جمع هم وهو بمعنی الحزن ویبتلی بالموحدة مضارع من
الابتلاء وهو الامتحان والاختبار یعنی وبسا شبی که این صفت داشت که مثل موج دریا بود در هول وترس واین صفت
داشت که او بخته وافکنده بود پردهای ظلمت خود را بر من با اقسام اندوهها تا آنکه امتحان کند وبیان نماید مرا با اینکه صبر میکنم بر آن محنتها
یا نه سیوطی فی حروف الجر مغنی فی الواو شاهد در مجرور بودن لیل است برب مقدره بعد از واو ای ورب لیل بعضی
دیگر واو را بمعنی رب گرفته اند مجرور لیل را بواو گرفته اند وتلها بالماطرون اذا اکل النمل الذی جمعا هو من قصیدة لیزید بن
معویة ابن ابی سفیان علیهم اللعنة قالها فی امراة نصرانیة کانت قد ترهبت فی دیر خراب عند الماطرون ویلومها بالترهب فیه وبعده
خرفة حتی اذا ربعت ذکرت من جلق بیعا الضمیر فی لها یرجع الی المراة النصرانیة وهو خبر مقدم لقوله فیما بعده
خرفة وهی بکسر الخاء المعجمة وسکون الراء المهملة وفتح الفاء والهاء ما یخترف من الثمر ای یجتنی والباء بمعنی فی والماطرون بالطاء المکسورة
والراء المهملتین موضع بالشام واذا للوقت ای وقت اکل النمل ما جمعه هو کنایة عن الشتاء لان النمل یاکل فی الشتاء ما جمعه وخزنه فی
الصیف یعنی واز برای آن زن نصرانیه است غلهٔ از وقت بودن در ماطرون در وقتیکه بخورد مور چه انجمان چیزی را که جمع کرده است آنرا
یعنی از وقت زمستان او میباشد در ماطرون سیوطی فی اعراب جمع المذکر السالم شاهد در الماطرون است که جمع مذکر
سالم است والحال اسم است از برای موضعی در شام وبا وجود بودن واو در آن کلمه لازم معرب شده است باعراب حرکت بر نون
مفتوحه وحال آنکه میبایست که بالماطرین بگوید وما ادری اذا یممت ارضا ارید الخیر ایهما یلینی الخیر الذی
انا ابتغیه ام الشر الذی هو یبتغینی هما من قصیدة للمثقب العبدی واسمه عائذ بن محصن قالها فی صاحبة له
وقبله فاما ان تکون اخی بصدق فاعرف منک غثی من سمینی والا فاطرحنی واتخذنی عدوا
اتقیک وتتقینی قوله ادری متکلم من الدرایة بمعنی العلم والفهم ویممت بالیاء والمیمین اولهما مشددة متکلم بمعنی قصدت
ویلینی مضارع من ولیه بمعنی تبعه وابتغیه بالموحدة والغین المعجمة متکلم من الابتغاء بمعنی الطلب ویبتغینی مضارع منه یعنی
ونمیدانم که هرگاه قصد کنم رفتن بر زمینی وجائی را که اراده داشته باشم چیزی را کدام یک از دو امر تابع میشود واز عقب من آید مرا با خیر آن
چنانکه من طلب میکنم آنرا یا شر آنچنانکه او طلب میکند مرا انظام فی الابتداء بالساکن شاهد در بودن همزة الخیر است بین بین
یعنی میانه همزه والف آن بعد از وقوع او بعد از همزه استفهام وما ادری وسوف اخال ادری اقوم آل حصن ام
نساء هو من قصیدة لزهیر بن ابی سلمی المزنی یهجو بها آل حصن اولها عفا من آل فاطمة الجواء فیمن فالقوادم
فالحساء قوله ادری متکلم من الدرایة بمعنی العلم الفهم واخال بکسر الهمزة کما هو القیاس فیه بمعنی اظن واراد بالقوم الرجال
وال حصن بالحاء والصاد المهملتین والنون کحبر قبیلة معروفة یعنی ونمیدانم وگمان میکنم که زود باشد که بدانم که آیا مردانند آل
حصن یا زنانند یعنی صفة مرد دارند یا صفة زن مغنی فی ام شاهد در وقوع ام است بعد از همزه استفهام در میان دو جملهٔ
اسمیه بتقدیر مبتداء قبل از نساء ای ام هم نساء وعدم وقوع او بعد از همزه تسویه مغنی فی سوف وفی الجملة المعترضة من باب
الثانی شاهد در وقوع فعل ملغی است که جملهٔ اخال بوده باشد معترضه میان حرف تنفیس که سوف است وفعل او که ادری
است ای اخال سوف ادری مختصر ومطول فی تجاهل العارف من علم البدیع شاهد در تجاهل نمودن شاعر

غاوی به بودن الحصن است از جملهٔ مردان بجهة مبالغه نمودن او در مذمت ال حصن وما ادری وظنی کل ظن امسلمی
الی قومی شراحی هو من قصیدة لیزید بن مخرم الحارثی وقبله وغاب خلائلی وبعثت نزدا اماصعهم و
لهضلک بالجناح وما ادری الخ ویقتلنی بنو خزهذیل وکذت اکون من قبل الرباح الواو
فی وظنی بمعنی مع وکل ظن تاکید له والهمزة للاستفهام ومسلمی بالسین المهملة اسم فاعل مضاف الی یا المتکلم بمعنی تارک منی وشراحی مرخم شراحیل
وهو بالشین المعجمة والراء والحا المهملتین کسرابیل اسم رجل ومصراع الثانی من البیت تصحیف وفی القصیدة هکذا اکسلمنی بنو
البدء اللقاح ولعله صحفه الغراء لیجعله من بابا من النحو کما ذکر بعض المحققین یعنی ونمیدانم با گمان خود همه گمان کردن که آیا
واگذارنده است مرا بسوی قوم خود مر شراحیل مغنی فی النون ونحذف التنوین من باب الخامس شاهد در دخول نون وقایه
در اسم فاعل کمسلمی بوده باشد بجهة ضرورت یا بودن یا ومکسو وما اصاحب من قوم فاذکرهم الایزیدهم حبا
الی هم هو من قصیدة لزیاد بن حمل التمیمی قالها فی الیمن نازعا الی وطنه بطن الرمث من بلاد من بنی تمیم یمدح فیها
قومه وقبله هم البحور عطاء حین تسئلهم وفی اللقاء اذا تلقی بهم بهم وهم اذا الخیل جالوا
فی کواثبها فوارس الخیل لا میل ولا عزم وما اصاحب الخ کم فیهم من فتی حلو شمائله جم
الرماد اذا ما اخمد البرم کلمة ما نافیة واصاحب متکلم من المصاحبة بمعنی المعاشرة ولفظ من زائدة وقوم مرجع هم فی یزیدهم وضمیر
الجمع فاذکرهم والمذکور بعد الی یرجع الی قوم شاعر یعنی نیست صاحب قوما فاذکرهم قومی الا ان یزیدون هؤلاء القوم نفس قومی حبا الی
یعنی ومصاحبت ومعاشرت نمیکنم قومی را پس یاد کنم از برای ایشان قوم خود را مگر آنکه زیاد میکنند آن قوم دوستی قوم مرا بسوی من مغنی
فی علی شاهد در هم یزیدونهم است که ابن مالک قائل شده است بحذف مضاف یعنی از او ای یزیدون انفسهم و دیگران گفته اند که
بدل است نزد او در یزیدونهم واقع شده است موضع ضمیر متصل منفصل آورده اند بجهة ضرورت ای یزیدونهم حبا الی وما
اغره الشیب الا اغترارا لم یسم قائله کلمة ما نافیة واغره ماض من الاغترار وهو کما فی البیت بالغین المعجمة وتاء الافتعال
والرائین المهملتین بمعنی الانخداع والشیب بفتح الشین المعجمة وسکون الیاء الموحدة بیاض الشعر یعنی ومغرور نساخته است وفریب
نداده است او را پیری و سفیدی موی مگر مغرور ساختنی مغنی فی لیس مطول فی احوال المسند الیه شاهد در استعمال شدن
الا است در غیر موضع خود باعتبار مفرغ نبودن مستثنی در مفعول مطلق تاکیدی نظر بعدم ترتب فائده بر او واصل وما
اغره اغترارا الا الشیب وما الناس الا کالدیار واهلها بها یوم حلوها وغدوا بلاقع هو من
قصیدة للبید بن ربیعة العامری وبعده وما المال والاهلون الا ودیعة ولا بد یوما ان ترد الودایع
الکاف للتشبیه والدیار ککتاب جمع دار والواو للحال واهلها مبتدأ وبها خبره والباء فیه بمعنی فی وحلوها بالحاء المهملة واللام
المشددة من الحلول بمعنی النزول قوله غدوا ای فی وقت الغدا وهو متعلق ببلاقع وهی جمع بلقع بالموحدة والقاف والعین
المهملة کجعفر الارض الخالیة وهی خبر مبتدأ محذوف ای هی بلاقع غدوا یعنی ونیستند مردمان مگر مثل خانها در حالیکه ان
خانها خالی باشد در وقت صبح مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در دخول ادات تشبیه است که کاف بوده باشد
در غیر مشبه به نظر بآنکه مشبه به حال اهل دیار است نه خود دیار و می بایست بگوید کاهل الدیار ای کحالها وما الناس
بالناس الذین عهدتهم ولا الدار بالدار التی کنت تعلم هو من قصیدة لعباس بن عبد المطلب کلمة
ما نافیة والباء فی بالناس وفی بالدار زائدتان وعهدتهم بصیغة الخطاب بمعنی عرفتهم وتعلم بمعنی تعرف یعنی ونیستند
اینهمه مردمان که شناخته بودی ایشان را ونیست این خانه آن خانه که بودی آنخانه را مطول فی الخاتمة شاهد در
سرقت نمودن فرزدق است این بیت را از قصیدهٔ عباس و در آوردن او در قصیدهٔ خود با تغییر جمله تغییری که آوردن لفظ
باشد مکان تعلم چونکه قافیهٔ قصیدهٔ فرزدق فا است وما الحرب الا ما علمتم وذقتم وما هو عنها بالحدیث
المرجم هو من قصیدة لزهیر بن ابی سلمی المزنی وهی احدی المعلقات السبع وقبله الا ابلغ الاحلاف عنی رسالة
وذبیان هل اقسمتم کل مقسم فلا تکتمن الله ما فی صدورکم لیخفی ومهما یکتم الله یعلم
وما الحرب الخ متی تبعثوها تبعثوها ذمیمة وتضری اذا اضریتموها فتضرم کلمة ما نافیة والواقعة بعد الا
موصولة وعلمتم صلته والعائد محذوف ای علمتموه بمعنی عرفتموه وذقتم بالذال المعجمة والقاف ماض من الذوق وهو
بالفتح ادراک طعم الشیء والحدیث الخبر والمرجم بالراء المهملة والجیم المشددة اسم مفعول من رجمه ای رماه بالحجارة والحدیث
المرجم اخبار خبر رجما بالغیب ای رمی المجاز فی الظلمة او من مراجم الکلام ای قبایحه یعنی ونیست جنگ مگر آنچنان چیزیکه
شناخته اید او را وچشیده اید مزهٔ آن را ونیست خبر دادن از آن جنگ بچیزی سنگ در تاریکی انداختن بالمظن یعنی بی هوده

قطر فی اعمال المصدر شاهد دیگر هواست که در مغنی مصدر لیست چونکه راجع است بالحدیث مصدر وعملکرده است عمل
را پس بنابر اسند لال کوفیین ای و ما الحدیث عنها بالحدیث المرجم وما باس لو ردّت علینا تحیة قلیل علی من
یعرف الحق عابها لم یسم قائله کلمة ما نافیة والباس بالموحدة والهمزة والسین المهملة کفلس الشدة ویحتمل ان یکون
بصیغة الماضی کعلم وانما سکنت همزته للضرورة فیکون لو مصدریة فاعله مجازا ای و ما بئس ای المحبوبة بسبب ردّ التحیة
فعلی هذا فلا استشهاد فی البیت کما احتملوه والمستتر فی ردّت للمحبوبة والتحیة السلام وقلیل بالرفع خبر مقدم لقوله عابها وهو
بالعین المهملة والموحدة بمعنی عیبها یعنی ونیست باکی اگر رد کرده بودی با انکه و نمیافتاد المحبوبه در سختی اگر رد کرده بود بر ما سلام
را که عیب آن کم بود بر کسیکه میشناسد حق را یعنی اهل حق او را عیب میکردند جبیب ترک سلام و در رود مغنی فیها شاهد
در داخل شدن ما است در نکره که باس بوده باشد وجای شدن حکم لا نفی جنس بر او و بودن او مراد فلاد در مغنی و مثل او در
عمل نظر بوده اسم او مبنی بر فتح وما حب الدیار شغفن قلبی ولکن حب من سکن الدیارا لم یسم قائله وقبله
امر علی جدار دیار لیلی اقبل ذا الجدار وذا الجدارا کلمة ما نافیة والحب بالضم الود والدیار بالمهملتین ککتاب جمع دار
وشغفن بالشین والغین المعجمتین والفاء ونون الاناث ماض بمعنی علقن والفعل کفرح او بالعین المهملة بمعنی سرّرن ومن
موصولة وسکن بالسین المهملة والنون ماض بمعنی قرّ یعنی ونیست دوستی خانهائی که ربط داده باشد با مسرور کرده باشد
مرا ولکن دوستی کسیکه قرار کرفته است خانها را مسرور کرده است دل مرا و بخود ربط داده است دل را مغنی فی الامور التی یکتسبها
الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در کسب نمودن حب مذکر است تانیث را از الدیار مؤنث بواسطه اضافه بدیار
مؤنث و در دن فعل که شغفن است و عود ضمیر مؤنث در او باو وماذا یبتغی الشعراء منی وقد جاوزت حد
الاربعین هو من قصیدة لسحیم بن وثیل الریاحی وقبله عذرت البزل ان هی خاطرتنی فما بالی وبال ابن
اللبون اکل الدهر حل وارتحال اما یبقی علیّ ولا یقینی وماذا یبتغی الخ اخو خمسین
مجتمع اشدّی ونجذنی مداورة الشئون فان علالتی وجراء حولی لذو شق علی الضرع
الظنون کلمة ما استفهامیة بمعنی الشیء وهو مبتداء وذا موصولة خبرها ویبتغی الشعراء صلتها والعائد محذوف ای الذی
یبتغیه ویحتمل ان یکون ماذا کلمة واحدة فی محل النصب علی انه مفعول مقدم لیبتغی علی الغاذ وهو بالموحدة والغین المعجمة
مضارع من الابتغاء من الطلب وموکانه بدری وهو بالدال المشددة والراء المهملتین والمیم مضارع ادراء ای ختله والشعراء
فاعله وهو جمع شاعر والواو للحال وجاوزت متکلم من المجاوزة والحد بفتح الحاء وتشدید الدال المهملتین منتهی الشیء ودر مکا
الوعس یعنی وچه چیز است اینچنان چیزیکه طلب میکنند از من شعرا یا انکه چه چیز طلبند شعراء وچه میخواهند از من وحال انکه
تحقیق که گذشتم منتهای چهل سال را سیوطی فی اعراب جمع المذکر السالم شاهد در مکسور شدن نون جمع است
بعد از یاء در الاربعین بجهة ضرورت نظر بانکه قوافی قصیده مجموعا نون مکسوره است وما راعنی الا یسیر بشرطة و
عهدی به قینا یفش بکیر لم یسم قائله الواو للعطف وما نافیة وراعنی ای عجبنی ای صیرنی متعجبا یقال راعه ای اعجبه والاستثناء مفرغ
ویسیر مضارع من السیر وکلمة ان المصدریة قبله مقدرة ای ان یسیر انبأ للمصاحبة وقیل بمعنی الی والشرطة بالشین المعجمة والراء والطاء المهملتین
کغرفة واحد الشرط کصرد وهم جماعة من اعوان الولاة یجعلون لانفسهم علامة یعرفون بها والواو للحال وعهدی بر ای درا کی له وهو
مصدر مضاف الی الفاعل مبتدا والضمیر فی به راجع للمذموم وقینا بالنصب حال موطاة قائمة مقام الخبر وهو بالقاف والیاء والنون کفلس الحداد
ویفش بضم الفاء وتشدید الشین المعجمة مضارع فش الوطب یفشه ای اخرج ما فیه من الریح وهو منصوب المحل علی النعتیة لقینا والکیر
بکسر الکاف وسکون الیاء والراء المهملة زق ینفخ فیه الحداد والباء فیه زائدة ای یفش کیرا ای یخرج ما فیه من الریح یعنی وبتعجب نینداخت
مرا مگر راه رفتن او با یکی از طائفه شرط وحال انکه یافتم من او را در حالتیکه آهنگر بود که آهن کیر میدمید
دم را و بیرون میکرد باد را از دم آهنگران مغنی فی الجملة التابعة لجملة لها محل من باب الثانی شاهد در وقوع جمله یسیر بشرطة
فاعل از برای راعنی بنا بر احتجاج هشام وثعلب بنا بر انکه حذف شده باشد ان و یا ان مصدریة پس مرفوع شده است و بعضی گفته اند
ان جمله حال است از فاعل راعنی که در او مستتر است واستثنا در بیت مفرغ است از ظرف راعنی وهو فی حال من الاحوال الا فی حال کونه یسیر
شرطة وما زرت لیلی ان یکون حبیبة الی ولا دین بها انا طالبه هو من قصیدة للفرزدق واسمه همام
بن غالب بن صعصعة التمیمی یمدح بها المطلب بن عبد الله بن خطیب المخزومی اولها تقول ابنة الغربی ما لک
ههنا وانت تمیمی مع الشرق جانبه فقلت لها الحاجات یطرحن بالفتی وهم تعنانی
معنی رکائبه ولکن اتینا خندفیا کانه هلال غیوم زال عنه سحائبه کلمة ما نافیة وزرت

مصدر

مغنی

سیوطی

مغنی

متکلم

متکلم من الزیارة بمعنی الاتیان ولیلی کسکری اسم امراة والحبیبة کسفینة من الحب بمعنی الود والدین بفتح الدال المهملة وسکون الیاء
والنون القرض والضمیر فیها للیلی والطالب فاعل من الطلب یعنی نیاصدم لیلی را ایچ اینکه بوده باشد دوست داشتم باشد بسوی
من وعنیمة قرضی که بر ذمه او ست که من طلب کننده ام انقرض را بلکه بجهة ضرورتی که وارد شده است مرو کی داده است جز من احدی ام
نزد او سیوطی فی تعدی الفعل ولزومه مغنی فی الامور التی یتعدی بها الفعل القاصر من باب الرابع شاهد در عطف بمعنی
لادین است بواو عاطفه بجر بمحل ان تکون که مجرور است نظر بحذف حرف جر جیبه بوده است **وما ابغی المال مذ انا**
یافع ولیدا وکهلا حین شبت وامردا هو من قصید للاعشی واسمه میمون بن قیس یمدح بها النبی وقد اتی
بمکة حتی یسلم فاعترضه بعض کفار قریش بکلمات شتی لیلة اولها **الم تغتمض عیناک ارمدا وبت کما بات السلیم**
مسهدا وما ذاک من عشق النساء وانما تناسیت قبل الیوم خلة مهددا ولکن اری الدهر
الذی هو خائن اذا اصلحت کفای عاد فافسدا شباب وشیب وافتقار وثروة فلله هذا الدهر
کیف تردّدا وما زلت ابغی الخ وابغائی العیش لم ازل بالضحی مسافة ما بین النجیر فصرخدا قوله
ابغی بالموحدة والغین المعجمة المکسورة متکلم بمعنی اطلب والیافع بالیاء والفاء والعین المهملة الغلام الذی قارب الحلم او راهق العشرین
قوله ولیدا اخبر کان المقدر ای مذ کنت ولیدا وهو بالواو والدال المهملة کامیر الصبی والکهل کفلس من جاوز الثلاثین ووخطه الشیب وهکذا وخمسین سنة وشبت بالشین المعجمة والموحدة متکلم من الشباب ای فی زمان شبابی والامرد بالراء والدال المهملتین کاحمد من لا شعر فی وجهه یعنی
همیشه طلب کردم مال را از زمانیکه من نزدیک سبلوغ بودم ودر حالتیکه کودک بودم ودر زمانیکه پیر شده بودم ودر زمانیکه پیر
بودم ودر زمانیکه جوان بودم ودر زمانیکه پیر شده بودم **سیوطی** فی حروف الجر **مغنی** فی مذ **شاهد** در اضافه شدن
مذ است بجملة اسمیه که انا یافع بوده باشد وبودن واو برای زمان **وما زلت من لیلی لدن ان عرفتها لکا**
الهائم المقصی بکل سبیل هو اخر من قصید لکثیر عزة واسمه عبد الرحمن ابن الاسود وعزة صاحبته قالها فی لیلی وهی
امراة اخری وقبل لقیوا قولها **الا حبذا لیلی اجد رحیلی واذن اصحابی غدا بقفول تبدّت لی لیلی لتذهب عقله**
وشاقتک ام الصلت بعد ذهول کلمة من تعلیلیة ولیلی کسکری اسم امراة وان مصدریة ای عند معرفتی ایاها والهائم
الابل التی بها الهیام وهو داء یصیب الابل من ماء تشربه مستنقعا فتذهب علی وجه الارض ولا ترعی والمقصی بالقاف والصاد المهملة
اسم مفعول من اقصیته بمعنی ابعدته والسبیل الطریق وفی بعض النسخ ودلفظ مراد مکان سبیل فهو تصحیف وغلط لان
القوافی لامیة مکسورة وهو بفتح المیم مفعل من راد یرود بمعنی جاء وذهب یعنی وهمیشه من از جهة لیلی نزد شناختن من او را
مثل شتری هستم که صاحبش ناخوشی هیام داشته باشد که این صفت داشته باشد که دور کرده شده باشد وبوده باشد بهر مرغزار وبهر راهی
فی اللام **شاهد** در زیاده شدن لام است بر خبر ما زلت که لکالهائم بوده باشد ای کالهائم **وما سعاد غداة البین اذ**
رحلوا الا اغنّ غضیض الطرف مکحول هو من قصید لکعب بن زهیر ابن ابی سلمی المزنی یمدح بها النبی وهی احدی
المعلقات السبعة اولها **بانت سعاد فقلبی الیوم متبول متیم اثرها لم یفد مکبول وما سعاد**
الخ تجلو عوارض ذی ظلم اذا ابتسمت کانه منهل بالراح معلول شجت بذی شبم من ماء محنیة
صاف بابطح اضحی وهو مشمول قوله سعاد بالمهملات کغراب وهی مرخم سعادة کسحابة اسم امراة والغداة البکرة و
البین بفتح الموحدة وسکون الیاء والنون البعد والفراق ورحلوا بالراء والحاء المهملتین ماض بمعنی انتقلوا والضمیر فیه راجع الی
قومها قوله اغن صفة لمحذوف ای ظبی اغن وهو بالغین المعجمة والنون المشددة افعل من غن الظبی اذا اخرج صوته من خیاشیمه
الغضیض بالغین المعجمة والضادین المعجمتین فعیل من غض طرفه اذا فتره وخفضه والطرف بالمهملتین والفاء کفلس البصر والمکحول
بالحاء المهملة مفعول من کحل عینه اذا زینها بالکحل یعنی ونبود سعاد در وقت صبح جدائی وفراق در وقتیکه کوچ کردند قوم او
با وجه مگر مثل آهوئی که این صفت داشته باشد که صدای کند از راه دماغ وکوشه چشم خود را بر هم کنا رده باشد وسرمه کشیده
باشد چشم خود را **مغنی** فی الظرف من باب الثالث **شاهد** در غداة البین است که بعضی گفته اند که ظرفست از برای ظبی
وقول ثواب بیست کمه متعلق است بمعنی تشبیهی که متضمن این بیت است بمعنی تشبیه را بنا بر انکه اصل و چنین بوده است که وما کسعاد الا
اغن بطریق تشبیه معکوس بجهة مبالغه **وما علیک اذا اخبرتنی دنفا وغاب بعلک یوما ان تعود**
هو لرجل من بنی کلاب وفی البیت تصحیف واصله هکذا **ماذا علیک اذا اخبرتنی دنفا ورهن المنیة یوما ان**
تعودینی وتجعلی نطفة فی القعب باردة وتغمسی فاک فیها ثم تسقینی لفظ ما بمعنی لیس وعلیک
خبره والخطاب فیه للمراة واسم لیس محذوف ای لا باس علیک واخبرتنی مخاطبة بصیغة المجهول بمعنی انبئتنی والدنف بالدال

سیوطی

مغنی

او چونکه تقدیر لان تکون است

المهملة

سیوطی

مغنی

مغنی

مغنی

المهملة والنون والفا ككتف المريض والواو للحال وغاب بمعنى ستر وخفي ويوما منصوب على الظرف وان مصدرية و
تعود بفتح مضارع من العيادة وهي بالمهملتين بينهما يا ككتابة زيارة المريض يعني ونبود ضرري وباكي بر نبود وقتيكه خبر داده
شدي كه من بيمار هستم وحال آنكه غائب بود شوهر تو اينكه عيادت كني مرا در روزي سيوطي في اعلم واري شاهد
در اخبر شدي بصيغه مجهول است كه نصب داده است مفعول اول تاء كه ضمير غائب نائب فاعل او است ودوم ياء متكلم ميم نفا را

وما كل ذي لب بموتيك نصحه وما كل موت نصحه بلبيب هو من ابيات لابي الاسود الدئلي واسمه ظالم بن
عمرو وكان قد خطب امرأة بنت زياد العبقسي فاسر امرها الى صديقه هشيم بن زياد الازدي فحدث هشيم ابن عم لها فذهب وتزوجها
فانشد الابيات وقبله **امنت على السر امرأ غير حازم ولكنه في الود غير مريب اذاع به في الناس حتى**
كانه بعلياء نار اوقدت بثقوب وما كل الخ ولكن اذا ما استجمعا عند واحد فحق له من طاعة
بنصيب كلمة ما بمعنى ليس واللب بضم اللام وتشديد الموحدة العقل ومنه اللبيب كفعيل بمعنى العاقل والباء فيه وفي بموتيك
زائدتان وهو بالهمزة والمثناة اسم فاعل من الايتاء والنصح بالنون والصاد والحاء المهملتين كقفل الكلام الخالص من الغش يعني
ونيست هر صاحب عقلي كه او دهنده باشد تورا سخن خالص از غش ونصيحت خود را ونيست هر او دهنده خالص از غش ونصيحت
خود را عاقل **مغني** في كل **شاهد** در عود ضمير جمع در بموتيك است بلفظ كل با وجود آنكه اراده شده است از وكل فرد فرد
بنا بر اجازه ابن عصفور نظر بآنكه گفته است كه بموتيك در اصل بموتين بوده است چون كه اضافه شده است بكاف خطاب
جمع نون او باضافه ساقط شده است وبموتيك شده است **وما كل من يبدي البشاشة كائنا اخاك اذا**
لم تلفه لك منجدا لم يتم قائله لفظ ما نافية عاملة عمل ليس ومن موصولة ويبدي بالموحدة والدال المهملة مضارع ابدى
اي اظهر والبشاشة بالموحدة والشين المعجمتين كسماحة طلاقة الوجه واراد بالاخ المصاحب وتلفه بالفاء مضارع الفى اي وجد
والمنجد بالنون والجيم والدال المهملة كمحسن المعين والناصر يعني ونيست هر كسي كه ظاهر ميسازد كشاده روئي را باشد مصاحب
ويار تو هرگاه نيابي او را از براي خود يار ودر مهمات خود **سيوطي** في افعال الناقصة **شاهد** در عمل كردن اسم كان
است كه كائنا بوده باشد نوع عمل كان پس رفع داده است اسم را كه ضمير مستتر در او بوده باشد كه راجع است بمن موصوله ونصب
داده است خبر را كه اخاك بوده باشد **وما كنت ادري قبل عزة ما البكا ولا موجعات القلب حتى تولت**
هو من قصيدة لكثير عزة واسمه عبد الرحمن بن الاسود قالها في صاحبته عزة اولها **خليلي هذا ربع عزة فاعقلا**
قلوصيكما ثم ابكيا حيث حلت وما كنت ادري الخ وما انصفت اما النساء فبغضت
الينا واما بالنوال فضنت فقلت لها يا عز كل مصيبة اذا وطنت يوما لها النفس
ذلت كلمة ما نافية وادري متكلم بمعنى علم وعزة بفتح العين المهملة وتشديد الزاء المعجمة والهاء اسم صاحبه ولفظ ما استفهامية
بمعنى اي شيء والبكاء مقصورا مصدر بكى يبكي وروي مكانه الهوى وهو العشق والموجعات المصيبات التي توجع القلب بها وتولت بالواو
واللام المشددة ماض بمعنى اعرضت والمستتر فيه يرجع الى عزة يعني ونبودم كه بدانم كه پيش از دوستي عزة كه چه چيز است گريستن ونه
مصيبتها ودردهائي را تا آنكه روي گردانيد آن عزة از من **قطر** في افعال القلوب **مغني** في الجملة الواقعة مفعولا من باب الثاني
شاهد در عطف نمودن ولا موجعات است بنصب بر محل جمله ادري قبل عزة ما البكا كه خبر است از براي كنت ومنصوب است محلا
بنا بر استدلال ابن عصفور **وما كنت ذا نيرب فيهم ولا منمش فيهم منمل** هو من ابيات للافوه الاودي
قبل الغيرة وبعده **ارش بينهم دائبا ادب وذو النملة المدغل ولكنني رائب صدعهم رفوء لما**
بينهم مسمل لفظ ما نافية والنيرب بالنون والياء والراء المهملة والموحدة كجعفر الشر والنميمة والمنمش بالنون والشين المعجمة
كمحسن المفسد ذات البين والمنمل بالنون كمحسن الكثير النميمة يعني ونبودم صاحب شر ونميمه وبدون خبر دروغ از ميان ايشان
ونه مفسد ونه روبرهم زن در ميان ايشان كه ببرد خبر دروغ برد بجائي وسخن چيني كند **مغني** في العطف على التوهم من باب
الرابع **شاهد** در عطف نمودن ولا منمش است بجر بر توهم مجرور بودن معطوف عليه وكه ذا نيرب بوده باشد بنا بر
جاره نظر بآنكه خبر كان است كاهي زياده ميشود باء جاره در خبر كان لكن در وقتي اين استشهاد تمام است كه قوافي ابيات مجرور باشد
وحال آنكه مرفوع است همچنانكه مبيني **وما كنت ممن يدخل العشق قلبه ولكن من يبصر جفونك**
يعشق هو من قصيدة لابي الطيب المتنبي واسمه احمد بن الحسين كلمة ما نافية ولفظ من في ممن موصولة والواقعة بعد لكن شرطية
ويدخل مضارع من الدخول ضد الخروج والعشق فاعله وقلبه منصوب بنزع الخافض اي في قلبه ويبصر بضم الصاد مضارع بصر
اي نظر والجفون كفلوس وهو بالجيم والفاء والنون غطاء العين من علو واسفل ويعشق كيضرب مضارع من العشق يعني

ونبودم از جمله کسانیکه داخل شود و راه یابد عشق در دل او ولکن شان اینست که هرکس که ببیند پلکهای چشم تورا عاشق بی
شود بنوای محبوبه مغنی فی لکن و فی التنبیه کاو لعن باب الخامس شاهد در بودن اسم لکن امت ضمیر شان مستتر باعتبار
عدم جواز عمل نمودن ماقبل اسم شرط که من است در ما بعد او ای لکنه ای لکن الشان وما لی الا آل احمد شیعة وما لی الا
مذهب الحق مذهب هو من قصیدة لکمیت بن زید الاسدی یمدح بها اهل البیت وقبله الی النفر البیض
الذین بحبهم الی الله فیما نابنی مرة انقرب بنی هاشم رهط النبی واهله بهم ولهم ارضی مرارا
واغضب وما لی الا الخ فطائفة قد اکفرونی بحبهم وطائفة قالوا مسیء ومذنب بای
کتاب ام بایة سنة تری حبهم عارا علی وتحسب لفظ ما فی الموضعین نافیة والمراد بها هنا جماعة یتبعهم و
المذهب فی الموضعین کمقعد الطریق وروی مکانه المشعب وهو بالشین المعجمة والعین المهملة والموحدة بمعناه ووزنه والحق
خلاف الباطل یعنی ونیست از برای من پیشوای مقتدای مگر آل احمد ونیست از برای من مذهب طریقه مگر مذهب و
طریقه حق قطر و سیوطی فی المستثنی شاهد در نصب مستثنی است در هر دو موضع باعتبار تقدیم هریک از هر دو بر مستثنی
منه خود و وقوع هریک از آن دو در کلام منفی وما مات منا سید فی فراشه ولا طل منا حیث کان قتیل
هو من قصیدة للسموأل بن حیا بن عادیا الیهودی الازدی لعنکا وقیل لغیره وقبله یقرب حب الموت آجالنا لنا
وتکرهه آجالهم فتطول وما مات منا الخ تسیل علی حد الظبات نفوسنا ولیست علی
غیر الظبات تسیل لفظ ما نافیة ومات ماض من الموت وهو ضد الحیوة والفراش بالفاء والراء المهملة والشین المعجمة
کتاب اللحاف وغیره مما یهیا للنوم علیه وفیه وطل بالطاء المهملة واللام المشددة مجهول بمعنی هدر وحیث للمکان و
کان تامة بمعنی وجد یعنی ونمرده است از ما جماعة بزرگی در لحاف ورخت خواب خود بلکه کشته شده است در جنگ و پامال
بیهوده نرفته است خون احدی از ما جماعت هر مکان که یافت شده است کشته شده مطول فی الایجاز والاطناب والمساواة
شاهد در بودن ذکر جمله ولا طل الخ است بعد از مصراع اول بجهت تکمیل از جهة دفع کردن توهمی که یافت میشود بواسطه
مصراع اول در ایشان از عجز وضعف بجهت بکر دلالت میکند بر کمال شجاعت ایشان که جمله ولا طل الخ است و این قابل اعتراض
است وما مثله فی الناس الا مملکا ابو امه حی ابوه یقاربه هو من ابیات للفرزدق واسمه همام بن
غالب بن صعصعة التمیمی یمدح ابرهیم بن هشام بن اسمعیل المخزومی خال هشام بن عبد الملک لفظ ما نافیة والضمیر فی
امه یرجع الی هشام فولهم ای رجل والحی خلاف المیت والضمیر فی ابوه یرجع الی ابراهیم وفی یقاربه الی الحی وهو مضارع من
باب المفاعلة من القرابة ای ابو ام هشام واب ابراهیم واحد لانه خال له ای وما مثله فی الناس احد یشابهه الا مملکا ابو امه ابو
یعنی ونیست مثل ابراهیم در میان مردم احدی که شباهت داشته باشد کر ابراهیم را مگر مرد صاحب ملکی ومالی ومراد هشام ابن عبد
الملک است که این صفت داشته باشد مرد صاحب ملک ومال که پدر آن هشام مردی باشد که پدر آن ابراهیم مشابه و نزدیک
باشد بان مرد در فضیلت یعنی نیست مثل ابراهیم کسی پیر خواهر او که هشام است مختصر مطول فی المقدمة شاهد
در دور بودن شاعر است این بیت را بطریقه تعقید و پیچیدگی نظر بعدم بودن این بیت ظاهر الدلالة بر معنی خود جهت وقوع
خلل در نظم این بیت بصورت دادی نمودن او این مضمون را بغیر از این عبارت و نظم وما بالی اذا ما کنت جارتنا
الا یجاورنا الاک دیار لم یسم قائله لفظ ما نافیة والواقعة بعد اذا زائدة ونبالی بالموحدة متکلم مع الغیر من بالا
وهو الاکتراث بالشیء والخطاب فی کنت وفی الاک للمرأة والجارة بالجیم والراء المهملة والهاء التی تجاور بعنک وکلمة ان فی الا مصدریة
ویجاورنا مضارع من المجاورة والدیار بالدال والراء المهملتین بینهما یاء مشددة اصله دوار وقلبت الواو یاء وادغمت ثانیا
فی الیاء یقال لیس فی الدار غیره دیار ای احد یعنی باک نداریم در وقتیکه بوده باشی تو همسایه ما از اینکه همسایگی نکند ما را مگر
تو احدی سیوطی فی المضمر مغنی فی الظرف من باب الثالث شاهد در عقب آمدن ضمیر متصل است که کاف
خطاب بوده باشد الا را در الاک بجهت ضرورت و حال آنکه میبایست که الا ایاک بگوید وما هجرتک لا بل زادنی شغفا
هجر وبعد تراخی لا الی اجل لم یسم قائله لفظ ما نافیة وهجرت متکلم من الهجر وهو بالکسر الصرم والترک وزادنی
ماض من الزیادة ضد النقصان والشغف بالشین المعجمة والعین المهملة والفاء کفرس السرور والحب او هو بالغین المعجمة مصدر
شغفت الحب اذا خرق شغاف القلب ای حجابه حتی وصل الی الفؤاد والبعد کقفل ضد القرب قوله تراخی بالراء المهملة والخاء
المعجمة ای تمادی قوله اجل باللام کفرس ای زمان معین یعنی و دوری نکردم ترا بلکه زیاد کرد مرا دوستی ترا هجر و دوری که امانه
تا زمان معین مغنی فی بل شاهد در زیاد شدن لا نافیة است قبل از بل بجهت تاکید کردن تقریر ما قبل بل که عدم هجر بوده باشد

مغنی
سیوطی
مطول
مطول مختصر
سیوطی مغنی
مغنی

سماهجرانك وَمِثلِكَ بَيضَاءِ العَوارِضِ طَفلَةٍ لَعُوبٍ تُنَسِّينِي اِذا قُمتُ سِربَالِي لم يسم قائله الواو بمعنى
رب والخطاب في مثلك للمراة والعوارض بالعين والراء المهملتين والضاد المعجمة اطراف الوجع وهي جمع عارض والطفلة كرمة
الصبية واللعوب كصبور مبالغة من اللعب هي ككتف خلاف الجد ومرادف اللهو وتنسيني اي تجعلني ناسيا وهي مضارع من باب
التفعيل من النسيان وهو خلاف الحفظ ولفظ ما بعد اذا زائدة وسربالي مفعول تنسيني وهو بالسين والراء المهملتين والموحدة
كسوال القميص يعني وبسا مثل تو زن كه سفيد است اطراف روي تو و دختر است بسيار بازي كنند كه بفراموشي اندازد مرا
برداشتن پيراهن خود را در وقتيكه بر ميخواستم مغني في مسوغات الابتدا بالنكرة من باب الرابع شاهد بود دلالت نمودن
مضمون اين بيت است بر فراموشي شاعر شعر فاقبلت زحفا الخ برداشتن جامه خود را بجهة مشغول بودن او بمحبوبه
همچنانكه شاعر اين شعر هم مشغول بوده است باشد ان دختر و فراموش كرده است برداشتن پيراهن خود را و مُستَبدِلٍ
مِن بَعدِ غَضيَى صُرَيمَةً فَأَحرِ بِهِ بِطُولِ فَقرٍ وَأَحرِيَا لم يسم قائله الواو للعطف اي الذي يستبدل والمستبدل
اسم فاعل من استبدل الشيء بغيره اذا اخذه مكانه وغضيي بالغين والضاد المعجمتين والياء كسكرى كما في القاموس بالموحدة
كما قال الجوهري وذكره صاحب القاموس مائة من الابل والصريمة تصغير صرمة وهي بالصاد والراء المهملتين كغرفة قطعة من الابل نحو الثلثين
واحر بالحاء والراء المهملتين امر من حري بمعنى حق وجدر وكذا احرين بنون التاكيد المقلوبة بالالف يعني و بسيار كسيكه بدل
كننده است بعد از اين مرصد شتر را بسي شتر پس چه قدر سزاوار است با اينكه هميشه فقير و بيچيز باشد والبته سزاوار است بطول
فقر سيوطي في نون التاكيد مغني في النون شاهد در ملحق شدن نون تاكيد است بفعل تعجب كه احر با بوده باشد
چونكه در اصل احرين بوده است پس قلب شده است نون او بالف و احريا شده است وَمُضطَلِعٍ بِتَلخِيصِ المَعانِي
وَمُطَّلِعٍ اِلَى تَخلِيصِ عانِي هو من ابيات للحريري يصف بها اهل البصرة وقبله فَمَشغُوفٌ بِآياتِ المَثانِي
وَمَفتُونٌ بِرَنّاتِ المَثانِي قوله ومضطلع عطف على قوله فمشغوف فيما قبله اي ومن اهل البصرة مضطلع وهو
بالضاد المعجمة والطاء والعين المهملتين اسم فاعل بمعنى القوي على الشيء والتلخيص بالخاء المعجمة والصاد المهملة بمعنى الاختصار والمعاني
جمع معنى والمراد الفاظها والمطلع بالمهملتين اسم فاعل من الاطلاع وهو الاشراف على الشيء والتخليص بالخاء المعجمة والصاد
المهملة تفعيل من الخلاص بمعنى النجاة والعاني المهملة والنون والياء الاسير يعني وبعضي از ان اهل بصره صاحب قوة و توانائي
هستند بمختصر كردن الفاظ ان معاني و بعضي ديگر مطلع و مشرف شونده اند بسوي خلاص كردن اسير از بند و زندان بالعجز مطول
في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است كه عاني بوده باشد بر صدر كه معاني است كه واضح است در آخر
مصراع اول بالملحق شدن ميم با و كه جامع مبنا او و عاني است در شبه اشتقاق نظر باينكه معاني از ماده عني بمعني است و عاني از
ماده عنا بمعنى است وَمُقلَةً وَحاجِباً مُزَجَّجاً وَفاحِماً وَمَرسِناً مُسَرَّجاً هو من ابيات للعجاج التميمي واسمه عبد الله
ابن رؤبة واولها ما هاجَ اَشجاناً وَشَجواً قَد شَجا مِن طَلَلٍ كَالاَتحَمِيِّ اَنهَجا اَمسى لَها في الرامِسات
مُدرَجا وَاتَّخَذَتهُ النائِحاتُ مَناجا مَنازِلٌ هَيَّجنَ مَن تَهَيَّجا مِن آلِ لَيلى قَد عَفَونَ
حِجَجا وَالشَحطُ قَطّاعٌ رَجاءَ مَن رَجا اَزمانَ اَبدَت واضِحاً مُفَلَّجا اَغَرَّ بَرّاقاً وَطَرفاً
اَبرَجا وَمُقلَةً وَحاجِباً الخ وَكَفَلاً وَعثاً اِذا تَرَجرَجا زَميمُهُ هالِكُ مَن تَفَرَّجا قائِلٌ مِن
آهِ اِلهي مِن اِدلاجا لَكانَ تَحتَي ذاتُ شَعبٍ سَمحَجا قَوداءُ لا تَحمِلُ اِلّا مِحدَجا جاءَ باطِري
بِلِيَّةٍ مُسَحَّجا قوله ومقلة بالنصب عطف على مفعول ابدت وهو قوله واضحا مفلجا وهو بالقاف كغرفة حدقة العين و
المزجج بالواو والراء المعجمة والجيمين كمعظم اسم مفعول من زججت المراة الحاجب اي دققتها ولطفتها وقوله فاحما صفة لموصوف محذوف
اي شعرا فاحما وهو بالفاء والحاء المهملة بمعنى الشديدة السواد كالفحم والمرسن بالراء والسين المهملتين والنون كمجلس موضع الرسن من
انف البعير ثم كثر استعماله حتى قيل مرسن الانسان واريد انفه والمسرج بالسين والراء المهملتين والجيم كمعظم اما ماخوذ من قولهم سرج
وجهه اي حسن و يقال سرج الله وجهه اي بهجه وحسنه او من السراج وتفضيله في الاصل يعني و ظاهر ساخت محبوبه حدقه چشم
و ابروي باريك لطيفي را و موي بسيار سياه را كه مثل زغال بود و بيني نكوئي را مختصر و مطول في المقدمة شاهد در بودن
غرابت است در لفظ مسرج باعتبار احتياج او بتوجه بعيد و آن اينست كه يا منصوب است كه تبريج حداد پس معني چنين است كه
بيني كه مثل شمشير سريجي است در باريكي و راستي و يا اينكه از ماده تسريج است پس معنى چنين است كه بيني كه نيكويي و درخشندگي است
مثل سراج بمعنى چراغ و اين مناسبت با فصاحت ندارد وَمَلَكتَ ما بَينَ العِراقِ وَيَثرِبٍ مُلكاً اَجارَ لِمُسلِمٍ وَمُعاهَدِ
هو من ابيات لابن حمادة واسمه الرياح بن البرد بن ثوبان وحمادة امه سوداء نسب اليها يمدح بها عبد الواحد بن سليمان

مغنی

مغنی

مطول مختصر

عبد

عبد الملك ابن مروان وكان امير المدينة اولها من كان اخطاه الربيع فانه نصر الحجاز بغيث عبد الواحد
اِنَّ المَدِينَةَ اَصْبَحَتْ مَحْمُودَةً لِمُوحِدٍ حُلْوِ الشَّمَائِلِ مَاجِدٍ كَالْغَيْثِ مِنْ عَرَضِ الفُرَاتِ تَهَافَتَتْ
سُبُلٌ اِلَيْهِ بِصَادِرٍ وَ وَارِدِ وَمَلَكْتَ غَيْرَ مُعَنَّفٍ فِي مُلْكِهِ مَا دُونَ مَكَّةَ مِنْ حِمًى وَمَسَاجِدِ وَ
مَلَكْتَ مَا بَيْنَ الْخ وَمَلَكْتَ مَالَهَا وَرِقَّيْهَا مِنْ بَعْدِ مَا غُشِيَ الضَّعِيفُ شُعَاعَ سَيْفِ
المَارِدِ الخطاب في ملكت لعبد الواحد والعراق ككتاب بلاد معروفة ويثرب مدينة النبي ﷺ والملك كقفل المملكة والتجابر
والراء المهملة ماض بمعنى نفذ واغاذ والمعاهد بالعين والدال المهملتين بينهما هاء مفتوحة الذي اخذ منه العهد للاسلام
من اهل الذمة وغيره يعني ومالك شدى درميان عراق ويثرب مملكتي راكه پيدا داده است مسلمان واهل ذمه وخلاف مذهب مغني
في اللام شاهد در زياده شدن لام است بر مفعول جار كه لمسلم بوده باشد بجهة تاكيد وَمِمَّنْ وَلَدُوا عَامِرُ ذُو
الطُّولِ وَذُو الْعَرْضِ هو لذي الاصبع واسمه الحرثان ابن الحارث ابن الحرث العدواني يهجو بهم والواو للعطف ولفظ
من في ممن موصولة وولدوا صلته والعائد محذوف اي ولدوه وعامر بالعين والراء المهملتين اسم رجل والطول بفتح الطاء المهملة
القدرة وبضمها خلاف العرض وكونه كذا كناية عن عظم جسده وبسطته يعني وازجمله كسانيكه زاييده اند ايشان عامر است
است كه صاحب طول وصاحب عرض است يعني بزرگ جثه وقوي هيكل در نثر اشيده است سيوطي فيما لا ينصرف شاهد در جائز
ساختن حكم غير منصرف است كه رفع بضمه بوده باشد در منصرف كه عامر بوده باشد بجهة ضرورت وَمِنْ دُونِ ذَلِكَ
خَرْطُ الْقَتَادِ وَضَرْبٌ وَطَعْنٌ يُقِرُّ الْعُيُونَا هو من ابيات لعمرو بن كلثوم التغلبي قوله من دون ذلك خبر مقدم
ودون بمعنى الخسيس الضعيف وخرط القتاد مبتدا موخر والخرط بالخاء المعجمة والراء والطاء المهملتين كفلس مصدر
الشجر يخرطه اي نزع الورق منه اجتذابا والقتاد بالقاف والمثناة والدال المهملة كسحاب شجر ذو شوك كثير والطعن مصدر
طعن بالرمح ويقر بكسر القاف وتشديد الراء المهملة بمعنى يسر العيون بالضم جمع عين يعني وازپست تر ازين امر است بدست
كشيدن شاخه درخت قتاد پرازخار ازسر ان شاخه تا بيخ ان وزدن وطعن نيزه كه روشن وخنك كند چشمهارا مطول
في التلميح من الخاتمة شاهد در تلميح نمودن شاعر است در شعر خود بمثل مشهور كه ودونه خرط القتاد است در مصراع
اول وَمَنْ ذَا الَّذِي تُرْضَى سَجَايَاهُ كُلُّهَا كَفَى الْمَرْءَ نُبْلًا اَنْ تُعَدَّ مَعَايِبُهُ لم يتم قائله كلمة من موصولة و
ترضى مجهول من الرضا وهو ضد السخط والسجايا جمع سجية وهي الطبيعة ونبلا تميز وهو بالنون والموحدة كقفل الفضل
ويكون بمكانة فضلا وان مصدرية وتعد مجهول من العد بمعنى الاحصاء والمعايب القبائح يعني وكيست انچنان كسيكه
پسنديده شده باشد طبيعتهاي او همه از طبيعتها كفايت ميكند مرد را ازحيثيت فضيلت داشتن اينكه شمرده شود عيب
در ايد عيبها او مغني في الخطبة در مقام تمثيل باين بيت بجهة مناسبت مضمون او با مطلب خود ذكر كرده است وَمِنْ
قَبْلُ نَادَى كُلُّ مَوْلًى قَرَابَةً فَمَا عَطَفَتْ يَوْمًا عَلَيْهِ الْعَوَاطِفُ لم يسم قائله قوله ومن قبل بالكسر
اي ومن قبل الحرب واراد بالمولى هنا ابن العم والقرابة ككتابة الاقرباء ولفظ ما نافية وعطفت ماض من العطوفة وهي بالعين و
الطاء المهملتين المضمومتين بمعنى الشفقة والرحمة والميل ومنه العواطف جمع عاطفة ويوما منصوب على الظرف والضمير
في عليه يرجع الى كل مولى يعني وازپيش جنگ طلب كرد هر پسر عمي خويشهاي خود را بجهة يارى كردن در جنگ مراو وليس مهربانانه
كردند ابن پسر عم در روز جنگ مهرباني كنندگان وخويشان او قطر في المعرب المبني سيوطي في باب الاضافة شاهد در
قبل است كه چون مضاف اليه او محذوف است ولفظا ن مضاف اليه در نيت كرفته شده است كه الحرب بوده باشد معرب شده است
بواسطه من جاره باعراب جر بكسره اي من قبل الحرب بالجر وَمَنْ كَانَ بِالْبِيضِ الْكَوَاعِبِ مُغْرَمًا فَمَا زِلْتُ
بِالْبِيضِ الْقَوَاضِبِ مُغْرَمًا هو لابي تمام الطائي لفظ من شرطية والبيض في الموضعين بالكسر جمع بيضاء كحمراء واراد
بالاولى لون البياض وبالثانية السيوف والكواعب جمع كاعب هي بالعين المهملة والموحدة الجارية التي ارتفع ثديها والمغرم في
الموضعين بصيغة اسم الفاعل المفعول وهو بالغين المعجمة والراء المهملة الحريص المولع بالشئ والقواضب جمع قاضب وهو با
لقاف والضاد المعجمة والموحدة بمعنى القاطع يعني وهركسيكه بوده باشد بدختران سفيد كه تازه پستان ايشان بالا امده
باشد حريص وشايق پس من هميشه بكار فرمودن شمشيرهاي برنده حريص وشوق مند هستم مختصر ومطول
في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز است كه مغرما اخر بوده باشد بر صدر كه مغرما واقع در اخر
مصراع اولست بطريق مجانس لفظا ومعنى وَمَنْهَلٍ لَيْسَ لَهُ حَوَازِقُ وَلِلضَّفَادِي جَمُّهُ نَقَانِقُ لم يسم
قائله الواو بمعنى رب والمنهل بالنون كمقعد المشرب الحوازق جمع حازق وهو بالحاء المهملة والزاء المعجمة والقاف بمعنى الجماعة

كذا في نسخه

مغني

سيوطي

مغني

مختصر سيوطي

مختصر مطول

والمباينة

والجانب یعنی لیس له موانع وجوانب یمنع احدا من الورود علیه بل یقدر کل احد ان یرد علیه من جمیع جوانبه والضفادی اصله ضفادع
جمع ضفدع وهو کجعفر دابة بحریة والجم بفتح الجیم وتشدید المیم المعظم الکثیر من الشیء والضمیر فی جمة للمنهل والنقانق جمع نقنقة
وهو بالنونین وبالقافین کمصنعة صوت الضفدع اذا ضوعف کرّ صاحه یعنی و بسا ابکاهی که نیست از برای او مانعها و
اطرافی که منع کند شخص وارد شونده را از ورود بر داشتن اب از برای قرباغهای آن و بکهای وسط و معظم آن اب بکا هست صداهای
چند نظام فی الابدال شاهد در بدل اوردن یا است از عین در ضفادی که اصل آن ضفادع جمع ضفدع است بجهة
ضرورت ومنهل وردته عن منهل وقربة العطشان لم تسهل هو من ابیات لبکر بن عبد الرحمن و
قبله لیس بعذال ولا معدل حمال اثقال الرفیق معتل مثنی تمنی الخمر منه یقبل فی غیر الامن ولا تعلل
ومنهل الخ علیه نسج العنکبوت المرمل طال فلم یقطع ولم یوصل قرد انه هزلی کحب الحنظل یا
زید هل عندک من یقول من صاحب یدنو وان قلت ارحل قد خفت ان عود
ان لم اقتل الواو بمعنی رب والمنهل فی الموضعین بالنون کمقعد المشرب ووردته متکلم من الورود او من الورید وهو بالواو
الراء والدال المهملتین کحجر الاشراف علی الماء والشرب کفعل بمعنی الاقتراب ویسهل مجهول مضارع من باب التفعیل من السهولة بمعنی
المیسرة یعنی بسا ابکاهی که وارد شدم از او بعد از ابکاهی دیگر و حال آنکه نزدیک شدن شخص تشنه ان ابکاه را آسان نبود از برای شخص
مغنی فی عن شاهد در عن است بمعنی بعد امده است ای وردته بعد منهل ومن یقترب منا ویخضع ناوه
ولا یخش ظلما ما اقام ولا هضما لم یسم قائله الواو للعطف ومن شرطیة ویقترب مضارع من الاقتراب
العرب هو بالضم ضد البعد ویخضع بالخاء والضاد المعجمتین والعین المهملة مضارع من الخضوع بمعنی التواضع وناوه متکلم من
او ییه اذا انزلته بک ویخش مضارع مجزوم من الخشیة بمعنی الخوف وما مصدریة ظرفیة ای مدة اقامته ولا زائدة للتوکید والهضم با
لضاد المعجمة کفلس بمعنی الظلم یقال هضمه حقه اذا ظلمه وکسر علیه حقه یعنی وهر کس که نزدیک شود بما وفروتنی و تواضع کند از
جهت ما جای مید هیم او را و باید که نترسد ظلم کردن ظالم را ما دام که بر پا است در منزل ما و نه کسر حق را سیوطی فی عوامل
الجزم مغنی فی الجهة الخامسة من باب الخامس شاهد در منصوب بودن یخضع است بان مقدره بعد از واو عاطفه
که عطف کرده است یخضع را بر فعل شرط که یقترب بوده باشد و فاء جزاء واسطه ومن یک ذا عظم صلیب رجا به
لیکسر عود الدهر فالدهر کاسره هو من ابیات لتوبة الحمیر قالها فی صاحبته لیلی الاخیلیة وقال بعضهم انه لنصیب الاسود و
قبله اری الناس من لیلاک سقماک وقربها حیاء کماء الغیث انت ناظره ولو
ان سئلت الناس یوما بوجهها سحاب الثریا لاستهلت مواطره ومن یبق مالا
عدة وصیانة فلا الدهر یغنیه ولا العود وافره کلمة من شرطیة والعظم واحد العظام والصلیب بالصاد
المهملة والموحدة کامیر القوی الشدید ورجا ماض من الرجاء وهو ضد الیأس ویکسر بکسر العین مضارع من کسره ومنه کاسر بصیغة
الفاعل والعود بالمهملتین کقفل الخشب واراد بعود الدهر صولته وقوته وکسر عود الدهر کنایة عن مغالبته یعنی و هر کسیکه بوده باشد
صاحب استخوان قوی و محکم که امید داشته باشد بان استخوان که بشکند چوب روزکار را یعنی صولة او را پس روزکار شکننده است آن
کسر او مراد اینست که هر کس که خواهد غالب شود بر روزکار مغلوب خواهد شد مغنی فی اللام شاهد در زیاد شدن لام است
در مفعول رجا که لیکسر بوده باشد بجهة تاکید ومن یک ذا فضل فیبخل بفضله علی قومه یستغن عنه
ویذمم هو من قصیدة لزهیر بن ابی سلمی المزنی وهی احدی المعلقات السبعة وقبله رایت المنایا خبط عشواء من تصب
تمته ومن تخطی یعمر فیهرم ومن لا یصانع فی امور کثیرة یضرس بانیاب ویوطأ بمنسم ومن
یجعل المعروف من دون عرضه یوفره ومن لا یتق الشتم یشتم ومن یک ذا الخ ومن یوف
لم یذمم ومن یهد قلبه الی مطمئن الارض لم یتجمجم کلمة من شرطیة والفضل فی الموضعین الاحسان والنعمة
ویبخل مضارع من البخل وهو ضد السخاء ویستغن مجهول من الاستغناء بمعنی طلب الغنا ویذمم بالذال المعجمة مجهول من الذم وهو
خلاف المدح یعنی و هر کس که بوده باشد صاحب مال و نعمت پس بخل کند بمال و نعمت خود بر قوم خود بی نیاز جسته میشود
از او و مذمت کرده میشود تصریف فی المضاعف شاهد در یذمم است که در اینجا بفک ادغام امده است و ادغام
هم جایز است اما نه در اینجا ومهفهف کالبدر یغلت له انتسب فاجاب قتل المحب حرام لم یسم قائله
الواو بمعنی رب والمهفهف بالهائین اسم مفعول یقال الجاریة مهفهفة ای ضامرة البطن دقیقة الخصر وکذا غلام مهفهف والکاف
للتشبیه البدر القمر الممتلئ والضمیر فی له یرجع الی الغلام من بنی تمیم وانتسب بالسین المهملة امر من الانتساب هو ارتفاع النسب واجاب ماض من

خفت

مغنی

نوّه

سیوطی

مغنی

مغنی

تصریف

الاجابة بمعنى الجواب فما قتل المحب حرام كلمة مشهورة بين العرب اراد انه اجابني بهذه الكلمة برفع حرام فعرفت نسبانه من بني تميم لانهم
لا يعملون ما ولا المشبهتين بليس وانما المشهور بين العرب ما قتل المحب حراما بالنصب يعني وجنابيه كوچك شكم باريك ميانه كه مثل ماه
شب چهارده بود گفتم باو كه بالاي بر نسب خود را تا به بينم كه از كدام قبيله هستي ونسبت بده خود را بقبيله پس جواب گفت اين فقره را كه ما قتل
حرام يعني نيست كشتن دوست حرام بر معشوقه هذا بيت في خبر ما ولا المشبهتين بليس شاهد در دلالت نمودن قول ان بر تميمي
در اين بيت بر اينكه بني تميم عمل نميدهند ما ولا را باعتبار اينكه شاعر سوال كرده است از نسب او واو تعبير نموده است حرام را منصوب بنابر
قول عرب ما قتل المحب حراما و برفع خوانده است ان حرام را فانكه بدانند شاعر را بتوسط كه او از قبيله بني تميم است ومهما تصلها
او بدأت براءة لتنزيلها بالسيف لست مبسملا ايضا قوله ومهما تصلها مع اواخر سورة
فلا تقفن الدهر فيها فتثقلا هما من ابيات لابي الشامة شهاب الدين الشاطبي قوله تصلها في الموضعين بالتاء المهملة مضارع
بصيغة الخطاب من الوصل وهو ضد القطع والوقف والضمير فيه يرجع الى قوله براءة والمراد اول سورتها وبدأت مخاطب بمعنى
ابتدأت واللام في لتنزيلها للتعليل ولست مبسملا جواب الشرط بحذف الفاء منه للضرورة وهو خبر في معنى النهي اي فلا تبسمل والمبسمل
اسم فاعل من بسمل فلان اذا قال بسم الله الرحمن الرحيم وتقفن بالقاف والفاء ونون التاكيد الثقيلة مضارع من الوقف وهو ضد
الوصل والدهر منصوب على الظرف وفيها بمعنى عليها وتثقل مضارع من الثقل وهو ضد الخفة يعني وهر زمان كه وصل كني
اول سوره براءة را باخر سوره يا آنكه ابتدا كني باو سوره براءة پس نباش گوينده بسم الله الرحمن الرحيم و بسم الله نگوي بجهة فرود آمدن
آن سوره براءة بشمشير وهر زمان كه وصل كني اول آن سوره براءة را باخرهاي سورهاي ديگر پس وقف مكن البته در روزگار بر او پس گران
شود بر زبان تو بلكه وصل كن مغني في مهما اين دو بيت را ذكر كرده است وبيت اولرا از جملهٔ مشكلات شمرده است ووراو چند
توجيه كرده است بتفصيل كه در انجا مذكور است ومهما تكن عند امرء من خليقة وان خالها تخفى
على الناس تعلم هو قصيدة لزهير بن ابي سلمى المزني وهي احدى المعلقات السبع واولها ومن لا يذد عن حوضه بسلاحه
يهدم ومن لا يظلم الناس يظلم ومهما تكن الخ وكاين ترى من صامت لك معجب زيادته
او نقصه في التكلم كلمة من زائدة والخليقة بالخاء المعجمة والقاف كسفينة الطبيعة وخالها ماض بمعنى حسبها وتخفى مجهول
من الخفاء ضد الظهور وتعلم بصيغة المجهول بمعنى تظهر وتراه الناس يعني وهر زمانيكه بوده باشد نزد مرد طبيعت وخصلتي واگرچه
گمان كند آن مرد مان طبيعت را كه مخفي داشته ميشود وپنهان ميماند بر مردم دانسته ميشود وظاهر ميشود آن طبيعت قطر في
علامة الحروف مغني في مهما شاهد در مهما است كه بعضي گفته اند كه حرف شرطست وبمنزله ان شرطيه واقع شده است وبعضي
ديگر گفته اند كه اسم است ومبتدا واقع شده است وجمله بعد از او خبر است زيرا كه او بدليل عود ضمير مؤنث در تكن بسوي او كه تفسير
شده است از آن ضمير بخليقة كه در معني خود آن ضمير است مغني في من شاهد در وقوع من است زائده بعد از مهما بر سر تكن
كه خليقه بوده باشد ومهمه مغبرة ارجاؤه كأن لون ارضه سماؤه هو من ارجوزة لرؤبة ابن العجاج بن رؤبة
التميمي ومنها وصبحت في ليلة اصداؤه داع دعى لما درما دعاؤه الواو بمعنى رب والمهمه كالمعطشة القفار
والمغبرة اسم مفعول من الاغبرار اي مملوة من الغبار والارجاء جمع رجا وهو بالراء المهملة والجيم كعصا الناحية وقوله سماؤه بحذف
المضاف اي لون سمائه يعني بسا بيابانيكه اين صفت داشت كه غبار آلوده شده ومملو از غبار بود اطراف او وگويا رنگ آسمان او بجهة
غبار او مثل رنگ زمين او بود مغني في القاعدة العاشرة من باب الثامن مختصر ومطول في احوال المسند اليه شاهد
در قلب بودن اسم وخبر كان وعكس بودن تشبيه است بجهة مبالغة اي كان لون سمائه لغبرة لون ارضه ونبئت ليلى ارسلت
بشفاعة الي فهلا نفس ليلى شفيعها هو من ابيات لقيس بن الملوح وهو مجنون ليلى العامرية قالها فيها
وقبل الغيرة وبعده واكرم من ليلى على فتبتغي به الجاه ام كنت امرء لا اطيعها الواو للعطف ونبئت مجهول
بصيغة المتكلم بمعنى خبرت وليلى في الموضعين كسكرى صاحبة مجنون الشاعر والمستتر في ارسلت والبارز في شفيعها لليلى يعني وخبر
داده شدم ليلى را كه فرستاده است شخصي را بشفاعت در امري بسوي من پس چرا نبود خود ليلى شفاعت خواه خود وخود شفيع خود نشد
ان امر سيوطي في باب الاضافة مغني في الا وفي لو وفي ما وفي الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در حذف كان
بعد از هلا تحضيضيه باعتبار اختصاص او بجمله فعليه نظر بانكه در اينجا داخل شده است بر جمله اسميه اي فهلا كان نفس ليلى شفيعها
ونحتقر الدنيا احتقار مجرب ترى كل من فيها وحاشاك فانيا هو من قصيدة لابي الطيب المتنبي
واسمه احمد بن الحسين قوله ونحتقر متكلم مع الغير من الاحتقار وهو عد الشيء حقيرا اي صغيرا وليلا والمجرب بصيغة اسم المفعول الذي
جربته الامور وترى متكلم مع الغير من الرؤية وكلمة من موصولة والفاني بالفاء والنون فاعل من الفنا ضد البقاء يعني وكوچك وناچيز

میشماد یعنی بسیار انواع کوچک شمردن مردان موده شده و سرد و کرم دنیا چشیده یعنی هر کسیرا که دران دنیا امت استثنا میکنم تو
فانی شونده مطول فی الفصل والوصل شاهد در وقوع جملهٔ وحاشاک است معترضه میان دو مفعول نویی ملبن اعباد
فصل اوردده شده است مفعول ثانی او از مفعول اول و **وَنَحْرٍ مُشْرِقِ اللَّوْنِ كَأَنَّ ثَدْيَاهُ حُقَّانِ** لم یسم قائله
الواو بمعنی رب والنحر بالنون والحاء والراء المهملتین کفلس موضع القلادة من الصدر والمشرق اسم فاعل من اشرق بمعنی اضاء وثدیا
تثنیة ثدی هی المثلثة والدال المهملة والیا معروفة وحقان تثنیة حقة وهی بضم الحاء المهملة وتشدید القاف والهاء معروفة ای مثلها
فی الاستدارة والصغر یعنی بسا باالا سینه وکودی زیر گلوئی که این صفت داشت که درخشنده رنگ بود که گوییا دو پستان آن سینه
مثل دو حقه بود در کردی و کوچکی شرح العوامل فی النوع الثانی نموذج وقطر وجامی فی الحروف المشبهة
بالفعل شاهد در کان است که چون مخفف شده است ملغی شده است از عمل و اگر عمل کرده بودی بایست ثدییه بنصب بگوید
و بعضی قائل شده اند باعمال او وگفته اند که اسم او ضمیر شان مستتر است ای کانه وجملهٔ اسمیه بعد از او خبر است از برای او **وَنَحْنُ**
عَنْ فَضْلِكَ مَا اسْتَغْنَيْنَا فَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا وَأَنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا هو من رجز لعبد الله
ابن رواحة الصحابی او قیل لعامر بن الاکوع یرتجز به النبی صلعم یوم حفر الخندق وقبله **تَاللّٰهِ لَوْلَا اللّٰهُ مَا اهْتَدَيْنَا وَمَا**
تَصَدَّقْنَا وَمَا صَلَّيْنَا الْكَافِرُونَ قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا الفضل الاحسان وما نافیة
واستغنینا متکلم مع الغیر من الاستغناء بمعنی طلب الغنی وثبت امر من التثبیت وهو جعل الشیء ثابتا والاقدام جمع قدم وهی
من الرجل معروفة ولاقینا بالقاف متکلم من الملاقات بمعنی الادراک والسکینة بالسین المهملة والنون کسفینة الرحمة والبرکة مما یسکن بها
المرء اذا اتاه یعنی وما جماعت صحابهٔ پیغمبر صلعم از فضل واحسان تو طلب بی نیازی نکرده ایم پس ثابت و پاینده بدار ای خداوند
قدمهای ما را اگر در یابیم از اعداء وفرست البته رحمت وبرکتی که آرام میشود دل بواسطهٔ آن بر ما جماعة صحابه مغنی فی انا
وفی لو وفی ما وفی الجهة الثانیة من الباب الخامس وفی القاعدة التاسعة من باب الثامن شاهد در تقدیم معمول جار ومجرور
است که عن فضلک بوده باشد بر عامل منفی با کرما استغنینا است بجهة ضرورت مغنی فی النون شاهد در موکد شدن
فعل امر است که انزلن بوده باشد بنون با وجود بودن او از برای دعا **وَنَدْمَانٍ يَزِيدُ الْكَأْسَ طِيبًا سَقَيْتُ إِذَا**
تَغَوَّرَتِ النُّجُومُ هو من ابیات للبرج بن مسهر الطائی وبعده **رَفَعْتُ بِرَأْسِهِ وَكَشَفْتُ عَنْهُ بِمَعْرِفَةٍ الْمَلَامَةَ**
مِنْ يَلُومُ الواو بمعنی رب وندمان کسکران هنا بمعنی الندیم فی الشرب ویزید مضارع زاد ضد نقص والکاس بالهمزة والسین
المهملة کفلس الاناء ما دام الشراب فیه قوله طیبا بالنفس حال من الکاس وسقیت بحذف مفعوله ای سقیت منه وهو متکلم
من السقی بمعنی الشرب وتغورت بالغین المعجمة والواو المشددة والراء المهملة وتاء التانیث ماض بمعنی غربت والنجوم جمع نجم
وهو الکوکب یعنی بسا همدم در شراب که زیاد میکرد جام شراب را در حالت پاکیزگی واشامیدم از آن جام تا وقتیکه میل به
فرو رفتن و غروب کردند ستارهها مغنی فی اذا شاهد در خروج اذا است از استقبال واستعمال شدن وی است در
زمان ماضی **وَنَطْعَنُهُمْ تَحْتَ الْكُلَى بَعْدَ ضَرْبِهِمْ بِبِيضِ الْمَوَاضِي حَيْثُ لَيِّ الْعَمَائِمِ** لم یسم
قائله الواو قوله نطعنهم مضارع بصیغة المتکلم مع الغیر من طعن بالرمح والفعل کمنع والکلی بالضم مقصورا جمع کلیة وهی
کغرفة معروفة وهی مکانة المجاد وهو بضم الحاء المهملة وکسرها ما یحیی به القاتل والباء للاستعانة والبیض بالکسر جمع ابیض ما مؤنث
بیض والمراد السیوف والمواضی بالضاد المعجمة جمع الماضی بمعنی القاطع واللی بفتح اللام وتشدید الیاء مصدر بمعنی الشد والفتل
یقال لواه ای فتله والعمائم جمع عمامة وهی ککتابة معروفة ای نطعنهم باوساطهم وبرؤسهم یعنی ومیزنیم بنیزه ایشان را در زیر کردهها
وناف ایشان از بعد از انکه زده باشیم ایشان را بشمشیرها سفید تیز نده در مکان بستن عمامهها یعنی نیزه بر دل وکرده ایشان میزنیم
بعد از انکه شمشیر بر سر ایشان زده باشیم مغنی وحیث شاهد در اضافه شدن حیث است بمفرد که لی بوده باشد بر سبیل
ندرت **وَنَغْمَةِ مُعْتَفٍ جَدْوَاهُ أَحْلَى عَلَى أُذُنَيْهِ مِنْ نَغَمِ السَّمَاعِ** هو لابی تمام الطائی النغمة بالنون
والعین المعجمة کطلحة الکلام الخفی والنغم کفرس جمعه والمعتف بضم المیم وسکون العین المهملة وفتح التاء وکسر الفاء کل طالب فضل او
رزق والجدوی بالجیم والدال المهملة والواو کسکری العطاء واحلی بالحاء المهملة افعل بمعنی ازین واذنیه تثنیة اذن والسماع بالمهملتین
کسحاب الغناء یعنی وآوازاهسته شخصی که طلب کننده است بخشش امیدوار ایکو تر وخوشتر است بر دو گوش امید وار از آوازهای خوش
غنا ایضا قوله **وَالْجِرَاحَاتُ عِنْدَهُ نَغَمَاتٌ سَبَقَتْ قَبْلَ سَيْبِهِ بِسُؤَالٍ** هو لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن
الحسین الجراحات جمع جراحة والنغمات جمع نغمة وهو کجامة والسیب بالسین المهملة والیاء الموحدة کفلس العطاء اراد ان نغمات السائلین
قبل عطاء عنده کالجراحات ای من عادته السبب قبل السؤال یعنی وآنهائی که پیش گرفته است بسؤال قبل از بخشش کردن انمرد

از باب الفاعل
مطول العوامل
شرح العوامل
نموذج
قطر و
جامی

مغنی

مغنی

مغنی

مغنی

مثل جراحتها است نزد الشرد مطول فی الخاتمة شاهد در سرقت نمودن شاعر شعر ثانی است معنی شعر شاعر اول با بوی
معنی شعر ثانی قلب شعر اول و نقیض او با بودن سبب و ظاهر نظر بانکه مدح کرده است شاعر اول ممدوح خود را بجوش آمدن اموال
او از سائلین و شاعر ثانی مدح کرده است ممدوح خود را بانکه او از سائلین نزد او بمنزله جراحتی است چونکه عادت او بخشیدن مال
بدون سوال و شعر ثانی بلیغ تر است در مدح از شعر اول وَنُكْرِمُ جَارَنَا مَا دَامَ فِينَا وَنُتْبِعُهُ الْكَرَامَةَ حَيْثُ مَالَا
هو لاخر من بنی تغلب التغلبی قوله نکرم متکلم مع الغیر من الاکرام بمعنی الاعزاز و الجار الذی یجاور بیتک قوله فینا ای فی جوارنا قوله و نتبعه
الکرامة ای نرسلها الیه و الکرامة ککتابة العزازة و المراد هنا العطاء و مال ماض من المیل بمعنی التوجه و الف اطلاق یعنی و گرامی میداریم همسایه خود را مادام که در جوار ما است و بعقب میفرستیم او را بخششی را هر مکان که روی آورد و در بود مختصر و مطول
فی المبالغة المقبولة من علم البدیع شاهد در بودن این بیت است از قبیل اغراق و مبالغه مقبوله باعتبار ممکن بودن اتباع عطا
و بخشش از برای جا عقلا دون عادة وَنَنْصُرُ مَوْلَانَا وَنَعْلَمُ أَنَّهُ كَمَا النَّاسُ مَجْرُومٌ عَلَيْهِ وَجَارِمُ هو من قصیدة لعمرو بن
البراقة النهمی و قبله وَإِنِّي إِذَا قَوْمٌ غَزَوْنِي غَزَوْتُهُمْ فَهَلْ أَنَا فِي ذَا يَا آلَ هَمْدَانَ ظَالِمُ إِذَا جَرَّ مَوْلَانَا عَلَيْنَا
جَرِيرَةً صَبَرْنَا لَهَا إِنَّا كِرَامٌ دَعَائِمُ قوله ننصر متکلم من النصر بمعنی العون و اراد بالمولی هنا السید و المجروم مفعول من
الجرم و هو بالجیم و الراء المهملة کقفل الذنب و الجنایة و الظلم منه جارم بصیغة الفاعل ای لا ننصره لکونه مظلوما بل ننصره علی ای حال
کان سواء کان مظلوما او ظالما یعنی و یاری میکنیم بزرگ خود را و حال آنکه میدانیم که بدرستیکه او مثل مردم است که گاهی ظلم کرده
شده است بر او و گاهی ظلم کننده است بر غیر خود سیوطی در حروف الجر مغنی فی الکاف فی ما شاهد در کاف است که با او جزء
ملحق شدن ما کافه بلو ملغی نشده است از عمل جر لکن این بنا بر روایت جر الناس است مغنی فی او و فی الواو شاهد در واو
جارم است که از برای تقسیم آمده است وَنُنْكِرُ إِنْ شِئْنَا عَلَى النَّاسِ قَوْلَهُمْ وَلَا يُنْكِرُونَ الْقَوْلَ حِينَ نَقُولُ
هو من قصیدة للسموئل بن حیا بن عادیا الیهودی الازدی الغسانی و قبل الغیره و بعده إِذَا سَيِّدٌ مِنَّا خَلَا قَامَ سَيِّدٌ
قَؤُولٌ لِمَا قَالَ الْكِرَامُ فَعُولُ قوله ننکر متکلم مع الغیر من الانکار بمعنی عدم القبول و التغییر و شئنا متکلم من المشیة ای
نحن ننکر ان اردنا علی الناس قولهم و لا یقدرون ان ینکروا اقوالنا اجلالا لنا و انقیادا لهوائنا یعنی و انکار میکنیم و تغییر میدهیم
اگر خواسته باشیم بر مردمان سخن ایشان را و قدرت ندارند بر انکار و انکار نمیکنند ایشان سخن ما را در وقتیکه بگوییم سخنی را بجهة
جلالت ما و مزاج گویی ایشان ما را مختصر و مطول فی الایجاز و الاطناب و المساواة شاهد در این است که این بیت نسبت
بآیه لا یسئل عما یفعل و هم یسئلون حد او اطناب است و آیه نسبت باین بیت مختصر است در مضمون و مفهوم نظر بانکه مفهوم بیت و آیه
یکی است وَوَصْلُكَ بَيْنَ السُّورَتَيْنِ فَصَاحَةٌ وَصِلْ وَاسْكُنَنْ كُلٌّ جَلَايَاهُ حَصَّلَا هو من ابیات لابی شاه
شهاب الدین الشاطبی یخاطب بها حمزة و هو احد القراء الذی لا یبسمل بین السورتین و یصل احدهما بالاخری اولو للعطف فی الظاهر
فی وصلک فیما بعد احمزة و هو بالواو و الصاد المهملة خلاف القطع و الوقف قوله فصاحة بالنصب مفعول لاجله وصل امر من الو
و اسکنن امر موکد بالنون من السکون قوله کل ای کل من الوصل و السکون و جلایاه مفعول مقدم لحصلا و هو بالجیم و الیا
جمع جلیة کسجیة بمعنی خبر الیقین و الالف فی حصلا اطلاق و هو بتشدید الصاد بمعنی ظهر یعنی و همچنین است وصل کردن تو
میان دو سوره قرآن بجهة فصاحت و وصل کن یا ساکت باش البته که هر یک از وصل و سکون ظاهر میسازد خبرهای یقین او را مغنی
فی الواو شاهد در واو در و اسکنن است که از برای تخییر آمده است ای انت مخیر بین الوصل و السکوت بینهما وَوَاللَّهِ لَوْلَا
تَمْرُهُ مَا حَبَبْتُهُ وَلَا كَانَ أَدْنَى مِنْ عُبَيْدٍ وَمُشْرِقِ لم یسم قائله و قبله أُحِبُّ أَبَا مَرْوَانَ مِنْ أَجْلِ تَمْرِهِ
وَأَعْلَمُ أَنَّ الرِّفْقَ بِالْمَرْءِ أَرْفَقُ الضمیر فی تمره یرجع الی مروان المذکور فیما قبله و حببته متکلم من الحب بمعنی الود من
ادخل بالدال المهملة و النون افعل من الدنو و ادنی بالدال المهملة و النون افعل من الدنو بمعنی القرب و عبید کزبیر ابو بطن و مشرق
بالشین المعجمة و الراء المهملة و القاف کمنبر ابو بطن من همدان یعنی و قسم بخدا اگر نبود خرمای ابا مروان هر آینه دوست نمیداشتم او را و نبود نزدیکتر بمن از قریب منزلت از عبید و مشرق مغنی فی الواو شاهد در دخول واو عاطفه است بجواب قسم
در و والله وَهَكَذَا يَذْهَبُ الزَّمَانُ وَيَفْنَى الْعِلْمُ فِيهِ وَيَدْرُسُ الْأَثَرُ هو من ابیات الحماسة اول المصرع الثانی النون
من یفنی و هو مضارع من الفنا و هو ضد البقاء و الضمیر فی فیه یرجع الی الزمان و یدرس بضم الراء المهملة بمعنی یمحی و اثر الشیء رسمه
الدال علیه یعنی و همچنین میرود روزگار و نابود میشود علم در آن روزگار و بر طرف میشود اثر آن علم مطول فی الخاتمة
در مقام تمثیل باین بیت در معرض شکایت از زمان و مناسبت مضمون او با مطلب خود ذکر کرده است وَهَلْ أَنَا إِلَّا مِنْ
غَزِيَّةَ إِنْ غَوَتْ غَوَيْتُ وَإِنْ تَرْشُدْ غَزِيَّةُ أَرْشُدِ هو من قصیدة لدرید بن الصمة بن الطفیل العشری

المجيى يرثي بها اخاه عبدالله وقد قتل يوم اللوى اولها ارث جديد الحبل من ام معبد بعاقبة او اخلفت
كل موعد **اعاذل مهلا بعض لومك واقصدي وان كان علم الغيب عندك**
فارشدي كلمة هل نافية اى ما انا الا من غزية وهي في الموضعين بالغين والزاء المعجمتين والياء المشددة كعجمية قبيلة و
غويت بالغين المعجمة ماض من الغي بمعنى الضلال ومنه غويت بصيغة المتكلم وترشد بضم الشين المعجمة وفتحها مضارع من الرشد وهي
كفرس خلاف الغي ومنه ارشد بصيغة المتكلم يعني ونيستم من مكر از قبيلهٔ غزيه و اگر گمراه شوند گمراه میشوم و اگر براه آیند
حق را غزیه می یابم من راه حق را **مغني** في تنبيه من اخر باب الخامس **ذكر** مقام بيان اينكه او تابع نحويين است در ذكر مطالب
نحو وغيره ذكر كرده است اين بيت را بجهة تمثيل و مناسبت مضمون آن با مطلب خود در اينكه شاعر گفته است كه من تابع قبيله
غزيه هستم در اغوا و ارشاد **وهل يدخر الضرغام قوتا ليومه اذا ادخر النمل الطعام لعامه** هو لابي
العلاء المعري واسمه احمد بن عبدالله ابن التنوخي اللغوي يصف ممدوحه ببذل المال وعدم ادخاره شيئا لقدرته على
تحصيله حيث شبهه بالاسد بعدم ادخاره ما اصطاده وقدرته على الاصطياد متى شاء قوله يدخر بفتح العين مضارع من الذخر
وهو بالذال والخاء المعجمتين والراء المهملة كقفل ما يجمعه الانسان لوقت الحاجة ومنه ادخر بالدال المهملة المشددة بصيغة الماضي
من باب الافتعال و اصله اذتخر بالمعجمتين المعجمة والمهملة قلبت معجمته مهملة وادغمت فيها والضرغام بالضاد والغين المعجمتين
بينهما راء مهملة كمسمار الاسد والعام الحول **يعني** و آيا ذخيره ميكند شير قوتيرا از براى يكروز خود در وقتيكه ذخيره كند مور
طعام را از براى يكسال خود يعني البته نخواهد كرد **مطول** في الانشاء **شاهد** در هل است كه از براى انكار و تكذيب جمله
بعد از او است **وهل يمنعني ارتيادي البلاد من حذر الموت ان ياتين** هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون
بن قيس اول المصراع الثاني الدال من البلاد وكلمة هل للاستفهام الانكاري والارتياد بالراء والدال المهملتين بينهما تاء افتعال
وياء الطواف والذهاب والمجي بمعنى الطلب والبلاد ككتاب جمع بلد ومن سببية على قول من جوز كونه مع ما بعده صلة ليمنعني و
الحذر بالمهملتين بينهما ذال معجمة كفرس الخوف وان مصدرية اى من اتيان الموت وياتين مضارع مؤكد بالنون من الاتيان يعني
والبته آيا منع ميكند مرا امد و شد و دور گشتن در شهرها از ترسيدن مرگ از اينكه بيايد البته **سيوطي** في نون التاكيد **شاهد**
در مؤكد شدن فعل مضارع است بنون تاكيد ثقيله كه بمعنى بوده باشد باعتبار وقوع او بعد از هل استفهاميه **وهن**
وقوف ينتظرن قضاءه بضاحي عذاة امره وهو ضامز هو من قصيدة للشماخ الاسدي
واسمه معقل يصف بها حمار وحش واتنه قبله **فظلت باعراف كان عيونها الى الشمس هل تدنو**
ركي نواكز وهن وقوف الخ فلما راين الورد منه عزيمة مضين ولا فيهن حل
مجاوز الضمير للاتن والوقوف بالواو والقاف كفلوس مصدر وقف يقف اى دائم قائمات وهنا بتاويل الجمع اى هن واقفات
ينتظرن مضارع من الانتظار والقضاء مصدر قضى وطره اى اتمه وبلغه والضمير فيه للحمار وامره بدل منه اى قضاء امره والباء اللظرفية
والضاحي بالضاد المعجمة والحاء المهملة البارز من الارض للشمس وهي الشمس العداة بالعين والدال المهملتين كقناة الارض الطيبة
الكريمة وقيل هو بالمعجمة فالمهملة وهو ما بين طلوع الفجر وطلوع الشمس ولم يرتفع كان ترى والواو للحال والضامز بالضاد والزاء المعجمتين
المعجمتين بمعنى الساكت او الممسك فاه عن الاكل والشرب **يعني** و اماده خرهاى ايستاده بودند كه انتظار ميكشيدند بجا
آوردن حكم و امر آن خر وحشى را در وقت چاشتگاه زمين پاكيزه وحال آنكه خر وحشى ساكت بود با آنكه سر خود را از آب بلند كرده
بود و آب نميخورد **مغني** في الجهة الثانية من باب الخامس **شاهد** در بودن بضاحي عذاة است متعلق بقضاء و جايز
نيست كه متعلق بوده باشد بوقوف يا ينتظرن باعتبار آنكه لازم مي آيد فصل باجنبى ميانه قضاء مصدر و معمول او كه
امره است **ويرغب ان يبني المعالي خالد ويرغب ان يرضى صنيع الالائم** لم يسم قائله قوله يرغب مضارع رغب
فيه كسمع اراده ورغب عنه واليه لم يرده وكلاهما محتمل في كليهما وان في الموضعين مصدرية ويبني بالموحدة والنون مضارع
الرجل شيئا اى اصطنعه والمعالي بالعين المهملة جمع معلاة وهي بالفتح كسب الشرف وخالد اسم رجل ويرضى مضارع رضى ضد السخط
والصنيع بالصاد والعين المهملتين بينهما نون كامير اراد به فعل القبيح والالائم بالهمزة كمساجد جمع الام وهو كاحمد الذى اللئيم
يعني و اماده ميكند در اينكه بجا آورد و بكند كسب شرافت را خالد و دورى ميكرداند او از اينكه بپسندد كار زشت پست فطرتها
بخيل را يا آنكه اعراض ميكند از كسب شرف و ميل ميكند در كار زشت لئيمان بنا بر آنكه اين بيت را ذم بگيريم از براى خالد **مغني** في
الامور التي يتعدى بها الفعل القاصر من باب الرابع **شاهد** در تقدير گرفتن يكى از في يا عن است بعد از هريك از يرغب در
بيت اى يرغب في ان يبني المعالي و يرغب عن ان يرضى باعزان يرضى بدون تقدير گرفتن دو لفظ في يا عن

بعد

بعد از دو برغبا هم بجهة تناقض معنی نظر بانکه اگر لفظ فی را بعد از برغب اول ولفظ عن را بعد از برغب ثانی تقدیر بکیریم این بیت از برای خالد مدح میشود واگر لفظ عن را بعد از اول ولفظ فی را بعد از برغب ثانی تقدیر بکیریم این بیت ذم میشود از برای او واگر دو لفظ فی با هم بعد از دو برغبا دو لفظ عن با هم بعد از دو برغب تقدیر بکیریم معنی مصراع اول نقیض معنی مصراع ثانی میشود ونه مدح است ونه ذم

ویرکب یوم الروع منا فوارس بصیرون فی طعن الاباهر والکلی هو من ابیات لزید الخیل الذی سماه النبی صلعم زید الخیر قالها فی جواب هبیرة وقبله **تزعی باذنان الشعاب ودونها رجال لصید الظلوم عن الهوی ویرکب یوم الخ تقول اری زیدا وقد کان مشمرا اراه لعمری قد تمول واقتنا وذلک عطاء الله من کل غارة مشمرة یوما وان اقلص الخصا** الروع بالراء والعین المهملتین بینهما واو کفلس بمعنی الخوف والمراد هنا الحرب والفوارس جمع فارس علی غیر القیاس والبصیر الشیء العالم به والطعن کفلس مصدر طعن بالرمح والاباهر جمع ابهر وهو بالموحدة والراء المهملة کاحمد الظهر وعرق وبید العنق یخرج من القلب فاذا انقطع مات صاحبه والکلی بالضم مقصورا جمع کلیة کغرفة معروفة **یعنی** وسوار میشوند در روز جنگ از ما سوارانی چند که این صفت دارند که دانا وصاحب مهارت هستند بنیزه زدن بر پشت ورگهای گردن که در پشت است ومخرج آن در دل است برگردهها **مغنی** و فی **شاهد** در آمدن فی است بمعنی باء ای بطعن الاباهر **ویصعد حتی یظن الجهول بان له حاجة فی السماء** هو من قصیدة تمام الطائی یرثی بها خالد بن یزید الشیبانی ویمدح فیها اباه قوله یصعد کیمنع مضارع من الصعود وهو بالمهملات کفلوس ضد الهبوط والمستتر فیه یرجع الی یزید الشیبانی ابی خالد المرثی علیه والمراد هنا العلو فی القدر ویظن مضارع من الظن بمعنی الحسبان والجهول کصبور مبالغة فی الجهل هو نقیض العلم **یعنی** وبالا میرود آن یزید در قدر ومنزلت تا آنکه گمان میکند مرد بسیار نادان باینکه از برای او حاجت و مطلبی است در آسمان **مختصر ومطول** فی الاستعارة من علم البیان **شاهد** در بودن مبنای استعاره در بیت اینست بر فراموشی تشبیه وادعا آنکه مستعار له عین مستعار منه است چیزیکه تشبیه کرده شده است باو نظر باینکه شاعر استعاره آورده است لفظ صعود را در علو قدر ومنزلت در درجه کمال پس فراموش کرده است تشبیه را وقرار داده آنرا مثل آنکه با لامیر فی در علو قدر بالا رونده در علو مکان که آسمان بوده باشد **ویقلن شیب قد علاک وقد کبرت فقلت انه** هو من ابیات لعبد الله ابن قیس الرقیات وقبله **بکر العواذل فی الصبوح یلمنني والومهنه ویقلن الخ لا بد من شیب فدعن ولا تطلن ملامتهنه وقد عصیت الناهیات الناشرات حبوتهنه حتی ارعویت الی الرشاد وما ارعویت لنهیهنه** المستتر فی یقلن یرجع الی قوله عواذل المذکورة فیما قبله والشیب بفتح الشین وسکون الیاء والموحدة بیاض الشعر وضد الشباب وعلاک بمعنی رفعک وکبرت مخاطب من کبر ککرم نقیض صغر یقول ان عواذلی تغشی بکرة ویلمننی فی شربی وانا ایضا الومهن فی لومهن ایای ویقلن لی ملامتی قد کبرت فاترک هذا العمل القبیح فقلت لهن نعم هذا کما زعمتن لکن لا اقدر علی ترک العادة والانتهاء عن الشرب **یعنی** ومیکفتند آنها ملامت کنندکان من که پیری وسفیدی موی بتحقیق که بلند کرده است ترا وبتحقیق که بزرگ شده پس گفتم بلی بزرگ شدم لکن نمیتوانم ترک شرب خمر نمایم **مغنی** فی ان **شاهد** در آنست که ان از حروف ایجاب مثل ها وها سکته است ومعنی نعم است ای نعم کبرت **مغنی** فی حذف الکلام بجملته من باب الخامس **شاهد** در حذف خبر ان است وها اسم او است بنابر قول کسیکه ان را از حروف مشبهة بالفعل گرفته است نه از حروف ایجاب ای انه کذلک **وی کان من یکن له نشب یحبب ومن یفتقر یعش عیش ضر** هو من ابیات لسعید بن زید الصحابی یشکو فقره ومسئلة نسائه بالطلاق لاجل فقره اولها **عرسا تطلقان علی عمد الی الیوم قول زور وهتر سالتانی الطلاق ان راتا مالی قلیلا قد جئتمانی بنکر فلعلی ان یکثر المال عندی ویعری من المغارم ظهری وتری اعبد لنا واواق ومناصیف من خوادم عشر ونجر الاذیال فی نعمة دول تقولان منع عصاک الدهر وی کان الخ ویجنب سر النجی ولکن اخا المال محضر کل سر** اول المصراع الثانی الیاء الاولی من یحبب کلمة وی اسم فعل بمعنی اعجب وکان مخفف کان ومن موصولة والنشب بالنون والشین المعجمة والموحدة کفرس المال والعقار ویحبب مجهول من الحب بمعنی الود ویفتقر مضارع من الافتقار بمعنی الاحتیاج ویعش مضارع مجهول من العیش وهو کما فی البیت الحیوة والضر بفتح الضاد المعجمة وتشدید الراء المهملة یقال عیش ضر ای ناقص وجاء بتخفیف الراء ایضا مع اثبات الباء من العیش **یعنی** تعجب میکنم گویا کسیکه بوده باشد از برای او مال واملاک دوست داشته میشود وکسیکه احتیاج داشته باشد مردم وفقیر باشد زندگانی میکند نوع زندگانی با تمام پستی **مغنی** فی الواو **شاهد** در وی است که اسم فعل بمعنی اعجب است **ویلحیننی فی اللهو ان لا احبه وللهو داع دائب غیر غافل** هو من قصیدة للاحوص اسمه احمد

مغنی

مختصر

مطول

حصبنة

مغنی

مغنی

مغنی

عبد الله بن محمد بن عاصم الانصاری الیربوعی وقبله **الا یا القوم قد اشطت عواذلی ویزعمن ان اودی بحقی**
باطلی قوله یلحیننی بفتح المضارعة وکسر الحاء المهملة بمعنی یشتمننی ویلمننی وضمیر الجمع فیه یرجع الی قوله عواذلی المذکورة فیما قبله و
اللهو اللعب وان لا احبه بدل اشتمال منه والواو للحال والداعی فاعل من الدعا بمعنی الطلب والدائب بالدال المهملة والهمزة والموحدة
فاعل من داب فی عمله اذا جد واسرع یعنی وفحش مید هند وسرزنش میکنند ایشان ملامت کنند کان من در بازی کردن باه
کردوست میدارم او را واو حال انکه از برای بازی کردن دست خواننده که این صفت دارد که شتاب کننده است در غیر فا فلست مغنی فی
شاهد در وقوع لا است زائده بعد ان بجهة مجرد تفویت و تاکید احتمال دارد که نافیه هم بوده باشد بنا بر انکه لوم لا تمیز
بر ترک لهو بوده باشد نه بر دوستی او وفتامل **ویبغی لها حبها عندنا فما قال من کاشح لم یضر** هو من
قصیدة لعمر بن ابی ربیعة المخزومی وقبله **علی ان فی حبی ابنة المالکی کالصدع فی الحجر المستطر یهیم النهار**
ویبدو له جنان الظلام بلیل شهر قوله ینمی بالنون کیرمی بمعنی یزید والضمیر فی لها وفی حبها یرجع الی
قوله ابنة المالکی المذکورة فیما قبله وما موصولة وقال صلته والعائد محذوف ای قاله ومن زائدة وکاشح فاعل قال وهو بالشین
المعجمة والحاء المهملة الذی یضمر لک العداوة ویضر بالضاد المعجمة والراء المهملة مضارع مجزوم من ضار یضیر بمعنی ضر واذی یعنی
وزیاده میشود از برای ان دختر منسوب بقبیله مالک دوستی او نزد ما پس انچه چیزیکه گفته است ان را مرد صاحب عداوة باطنی ضرر
ندارد واقع شده است ضمیر سانده مغنی فی من شاهد در زیاده شدن من است در کلام مثبت ای فی الذی قال حجر الکاشح و
یوم دخلت الخدر خدر عنیزة فقالت لک الویلات انک مرجلی هو من قصیدة لامرء القیس
بن حجر الکندی وهی احدی المعلقات السبعة یذکر فیها ایام لذاته وکان قد عشق عنیزة ابنة عمه شرحبیل وقبله **الا رب**
یوم صالح لک منهما ولا سیما یوما بدارة جلجل ویوم عقرت للعذاری مطیتی
فوا عجبا من رحلها المتحمل فظل العذاری یرتمین بلحمها وشحم کهداب الدمقس
المفتل ویوم دخلت الخ تقول وقد مال الغبیط بنا معا عقرت بعیری یا امرء
القیس فانزل فقلت لها سیری وارخی زمامه ولا تبعدینی من جناک المعلل
قوله دخلت متکلم من الدخول ضد الخروج والخدر بالخاء المعجمة والدال والراء المهملتین کحجر الهودج وعنیزة بالعین المهملة
والنون والزاء المعجمة کجهینة ابنة عمه التی عشق بها والویلات جمع ویلة وهی شدة العذاب کالویل قوله انک مرجلی بالراء المهملة والجیم
ای تصیر لی راجلة لعقرک ظهر بعیری یعنی وخصوصا روزیکه داخل شدم کجاوه را کجاوه عنیزه را پس گفت انحم عنیزه که
از برای تو باد شدت عذابها بدرستیکه تو پیاده کننده مرا و من باید که پیاده سفر کنم بواسطه زخم کردن تو شتر مرا از
جهة سوار شدن تو بر او با من در کجاوه مغنی فی النون شاهد در دخول تنوین است در غیر منصرف که عنیزه بوده
باشد بجهة ضرورت **ویوم عقرت للعذاری مطیتی فوا عجبا من رحلها المتحمل** هو من قصیدة
لامرء القیس بن حجر الکندی وهی احدی المعلقات السبعة وقبله **کدابک من ام الحویرث قبلها و**
جارتها ام الرباب بماسل اذا قامتا تضوع المسک منهما نسیم الصبا جاءت بریا
القرنفل ففاضت دموع العین منی صبابة علی النحر حتی بل دمعی محملی الا رب
یوم صالح لک منهما ولا سیما یوما بدارة جلجل ویوم عقرت الخ فظل العذاری
یرتمین بلحمها وشحم کهداب الدمقس المفتل الخ قوله عقرت متکلم من العقر وهو بالعین والراء المهملتین بینهما
قاف کفلس بمعنی الجرح والعذاری کسکاری وکصحاری جمع عذراء وهی کحمراء البکر والمطیة بالطاء المهملة والیاء المشددة کنجیة الدابة
السریعة والمراد الناقة وکلمة وا للندبة کانه قال یا عجبی احضر فهذا اوان العجیب والرحل کفلس للبعیر اصغر من القتب وما یستصحبه الانسان
من الاثاث فی السفر والمتحمل اسم مفعول من التحمل بمعنی الحمل یعنی وخصوصا روزیکه پی کردم وکشتم بجهة دختران بکر شتر راه واری
خود را پس بعجب حاضر بشو امر این عجیب یا ای تعجب است از حمل و بار الان او که بر داشته شده بود یعنی چگونه بر داشته بود مغنی فی اللام
شاهد در بودن لام در للعذاری است از برای تعلیل **ویوم کظل الرمح قصر طوله دم الزق عنا و**
اصطکاک المزاهر هو من ابیات لیزید بن الطثریة القشیری والطثریة اسم امه تنسب الیها یصف فیها ایام لذاته الواو بمعنی رب
وقصر بالتشدید ای جعله قصیرا والطول بالضم خلاف القصر والزق بکسر الزاء المعجمة وشد بالقاف الظرف والمراد بدم
الزق الخمر تشبیها له والاصطکاک بالصاد والطاء المهملتین بمعنی الاضطراب والتحرک والمزاهر جمع مزهر وهو بالزاء المعجمة والراء المهملة
کمنبر العود الذی یضرب به یعنی بسا روزیکه این صفت داشت که مثل سایه نیزه بود در بلندی کوتاه کرد درازی روز را از ما

شراب جام وجیکے کہ مثل خون بود در سرخی زنان و نواختن ساہ مطول فی التشبیہ من علم البیان شاہد در تشبیہ نمودن شاعر است یوم را بچیزہا الوف ومانوس کہ شایزہ بودہ باشد بجہۃ ثابت کردن او حال مشبہ را در ذہن سامع **وَیَوْمًا تُوَافِینَا بِوَجْهٍ مُقَسَّمٍ کَاَنْ ظَبْیَةٌ تَعْطُوْ اِلٰی وَارِقِ السَّلَمِ** ہو من قصیدۃ لباعث ابن صریم الیشکری یذکر فیہا امرأتہ ویمدحہا قال اخرانہ لارقم ابن علباء الیشکری اولہا **وَلَا تَلُمُوْا عِرْسِی تَصُدُّ بِوَجْهِهَا وَتَزْعُمُ فِی جَارَاتِهَا اِنَّ مَنْ ظَلَمْ اَبُوْنَا وَلَمْ اَظْلِمْ بِشَیْءٍ عَلِمْتُهٗ سِوٰی مَا اَبَانَتْ فِی الْقِتَالِ مِنَ الْقِدَمِ وَیَوْمًا** الخ **وَیَوْمًا تُرِیْدُ مَالَنَا مَعَ مَالِهَا فَاِنْ لَمْ تَنَلْهَا لَمْ تَنَلْهَا وَلَمْ تَنَمْ نَظَلُّ کَاَنَّا فِیْ خُصُوْمِ غَرَامَةٍ وَتَسْمَعُ جِیْرَانِی اَلْتَّایَ وَالْقَسَمَ** قولہ یوما بالنصب مفعول لفعل مقدر ای اذکر یوما او ہو ظرف لتوافینا وہو بالفاء من الموافاۃ بمعنی الاتیان او المقابلۃ بالاحسان والمستتر فیہ یرجع الی قولہ عرسیا المذکور فی اول القصیدۃ والمقسم بالقاف والسین المہملۃ المشدد کمعظم ماخوذ من القسام وہو کسحاب الحسن تعطوا بالعین والطاء المہملتین بمعنی یمد عنقہ ویمیل والوارق بالواو والراء المہملۃ والقاف بمعنی صاحب الورق والسلم بالسین المہملۃ کقلم شجر عظیم ذات شوک **یعنی** و یاد میکن روزیرا کہ روی برو کہ مقابل میشدان زن من مارا بروی نیکوی کشادہ کہ گویا آہوئی بود کہ میل کند و دراز کند گردن خود را بسوی درخت سلم صاحب برگ **قطر** و **سیوطی** فی الحروف المشبہۃ بالفعل **شاہد** در کان است کہ در اینجا مخففہ است با بودن اسم او ظاہر کہ ظبیۃ بودہ باشد و تعطوا خبر او است لکن این بنا بر روایت نصب ظبیۃ است اما بنا بر روایت رفع او پس ظبیۃ خبر است از برای کان و اسم او ضمیر شان مستتر است و بنا بر روایت جر ظبیۃ پس زائد **محسن** فی النوع الرابع **جامی** فی حروف الزیادۃ **مغنی** فی ان **شاہد** در وقوع ان است ثانیا از ادہ میان کاف جارہ ومجرورش کہ ظبیۃ مجرور بودہ باشد ای کظبیۃ **وَیَوْمًا شَهِدْنَاهُ سُلَیْمًا وَعَامِرًا قَلِیْلٌ سِوَی الطَّعْنِ النِّهَالِ نَوَافِلُهٗ** ہو لرجل من بنی عامر قولہ یوما مفعول لفعل محذوف ای اذکر یوما او ہو ظرف لشہدناہ و ہو متکلم بمعنی لقیناہ ای فیہ وسلیم کزبیر وعامر ابو قبیلتین وقلیل بمعنی النفی والطعن مصدر طعن بالرمح والنہال بالنون ککتاب جمع ناہل کفوارس ہو جمع ناہل وہو من الاضداد یطلق علی الریان وعلی العطشان والنوافل بالنون والفاء جمع نافلۃ وہی العطیۃ **یعنی** و یاد میکن روزیرا کہ ملاقات کردیم و دیدیم بدان روز قبیلہ سلیم وقبیلہ عامر را کہ اندک بودند و نبودند بخششہا آن روز سوای طعن نیزہائے کہ بچون دشمنان تشنہ بودند **مغنی** فی الاشیاء التی تحتاج الی الروابط من الباب الرابع **شاہد** در حذف حرف جر است از ضمیر در شہدناہ و باقی گذاردن آن ضمیر را بافعل نظر بانکہ تقدیرہ شہدنا فیہ است **بَابُ الْهَاءِ بَعْدَهُ الْاَلِفُ هَا بَیِّنًا ذَا صَرِیْحُ النُّصْحِ فَاصْغَ لَهٗ وَطِعْ فَطَاعَةُ مُهْدٍ نُصْحَهٗ رَشَدُ** لم یسم قائلہ کلمۃ ہا حرف تنبیہ وبینا حال وہو بمعنی الظاہر وذا اسم اشارۃ والصریح الخالص والنصح فی الموضعین بالنون والمہملتین کقفل الکلام الخالص من الغش واصغ بالصاد المہملۃ والغین المعجمۃ المفتوحۃ امر بمعنی استمع وطع باللام امر من طاع بطوع بمعنی انقاد والمہدی اسم فاعل من اہداہ ای ارسل الیہ ہدیۃ والرشد بالراء والدال المہملتین بمعنا شین معجمۃ کفرس خلاف الغی **یعنی** آگاہ باش این سخن در حالتیکہ ظاہر است سخن خالص از غش است پس میل کن و گوش بدار آن را و مطیع و منقاد شو پس فرمان برداری کسیکہ برسم ہدیہ آورندہ و فرستندہ است بسوی تو کلام خالص خود را رستگاری است **مغنی** فی الجملۃ الخامسۃ من الباب الخامس و فی الخامس عشر من باب التماس **شاہد** در وقوع بینا است حال از بعضی معنیہا تنبیہ و تقدیم او بر اسم اشارہ و بودن عامل او مغایر با عامل ذی الحال نظر بانکہ عامل حال معنی تنبیہ یا اشارہ است و عامل ذی الحال ابتدا ثابت است و صریح النصح است از برای ذی الحال مبتدأ ای ہذا بینا صریح النصح **هَجَوْتَ زَبَّانَ ثُمَّ جِئْتَ مُعْتَذِرًا مِنْ هَجْوِ زَبَّانَ لَمْ تَهْجُو وَلَمْ تَدَعِ** لم یسم قائلہ الافعال کلہا بصیغۃ الخطاب قولہ ہجوت ماض من الہجو وہو الشتم بالشعر وزبان فی الموضعین بالزاء المعجمۃ والموحدۃ والنون کشداد اسم رجل المعتذر اسم فاعل من الاعتذار قولہ لم تہجو ولم تدع انکار علیہ بانہ لم یستمر علی حالۃ واحدۃ ای لم تہجو لانک اعتذرت ولم تدع ہجوہ لانک ہجوت **یعنی** ہجو کردی زبان را پس آمدی در حالتیکہ عذر خواہندہ از ہجو کردن زبان کہ گویا ہجو نکردۂ او را و وا نگذاردۂ او را **تصریف** فی الناقص **نظام** فی الاعلال **شاہد** در ثبوت واو ہجو است بعد از لم جازمہ بجہۃ ضرورت ولہذا انکر قیاس در او لم تہج است **هٰذَا اَبُو الصَّقْرِ فَرْدًا فِیْ مَحَاسِنِهٖ مِنْ نَسْلِ شَیْبَانَ بَیْنَ الضَّالِ وَالسَّلَمِ** ہو من قصیدۃ لابن الرومی المکنی بابی العباس یمدح بہا ابا الصقر و بعدہ **کَاَنَّهُ الشَّمْسُ فِی الْبُرْجِ الْمُنِیْفِ بِهٖ عَلَی الْبَرِیَّةِ لَا نَارٌ عَلٰی عَلَمِ** قولہ ابو الصقر بالصاد والراء المہملتین بینہما قاف کفلس کنیۃ ممدوح الشاعر قولہ فردا حال ای منفردا و المحاسن کمجالس جمع حسن علی غیر القیاس وہو ضد القبح والنسل بالنون والسین المہملۃ کفلس الولد والشیبان بالشین المعجمۃ والیاء والموحدۃ والنون کسکران ابو قبیلۃ و بین الضال متعلق

مطول

مغنی جامی محسن سیوطی قطر

مغنی

مغنی

نظام تصریف الجبہی الہابعد

الضال

بمحذوف ای ساکنا قارا و الضال بالضاد المعجمة السدر البری والسلم بالسین المهملة کقلم شجر عظیم الشوک والعرب یفتخرون بالاقامة بالبادیة لکون لکون اهلها فصیحا بلیغا ملیحا سخیا عزیزا وکثیرا ما یکون الضال والسلم فیها یعنی اینمرد ابو الصقر است در حالیکه تنها و یگانه است در نیکیهای خود و مانندی ندارد و از نسل شیبان است که قرار گرفته است ان شیبان و قبیله او در میان درختهای ضال و سلم و مراد منزل کردن در بادیه است که در انجا ان درختها بسیار است مختصر و مطول فی احوال المسند الیه شاهد در ذکر مسند الیه است که هذا بوده باشد بلفظ اشاره بجهة تمیز دادن او را بهتر و کاملتر تمیز دادنی از غیر خود و شاهد از حیثیت حس هٰذَا سُرَاقَةُ لِلْقُرْاٰنِ یَدْرُسُهُ وَالْمَرْءُ عِنْدَ الرُّشَا اِنْ یَلْقَهَا ذِئْبُ لم یسم قائله قوله سراقة بالسین والراء المهملتین والقاف ککناسة هو سراقة بن مالک بن جعشم المدلجی الصحابی ویدرس بالمهملة کینصر مضارع درس الکتاب یدرسه ویدرسه درسا ودراسة ای قرأه والواو للحال والرشا مقصور رشا للضرورة وهو بالراء المهملة والشین المعجمة کتاب الحبل ویلقها بالقاف مضارع الفاه ای طرحه والذئب کفرس ما فی موخر الدواب والمراد منه هنا التاخر ای المرء متاخر ای المرء عند شغله بها الاهم کمن امتهن نفسه فی السقی والقاء الارشیة فی الابار یعنی اینمرد سراقه است که میخواند قرانرا خواندنی و حال انکه مرد موخر و بعقب افتاده است نزد مشغول شدن او بامریکه همت بغنیه است ان امر مثل کسیکه بمشقت بیندازد خود را در کشیدن اب و افکندن ریسمان دلو را در چاه مغنی فی اللام شاهد در زائد شدن لام است در مفعول یدرس که للقران بوده باشد یا بودن ضمیر در یدرسه نایب از مفعول مطلق تاکید ای یدرس القران درسا هٰذَا وَجَدِّکُمُ الصَّغَارُ بِعَیْنِهِ لَا اُمَّ لِیْ اِنْ کَانَ ذَاکَ وَلَا اَبُ هو من قصیدة لعمرو بن الغوث الطائی یخاطب بها ابویه واهله وکانوا یوثرون علیه اخاه جندبا فوقع حرب بین طی وبین اسود بن عفان فقال طی لعمرو بن الغوث اخرج الی الحرب سود بن عفان فخرج وانشد القصیدة اولها یَاصَبْرُ اَخْبِرْنِیْ وَلَسْتَ بِکَاذِبٍ وَاَخُوْکَ نَافِعُکَ الَّذِیْ لَا یَکْذِبُ اَمِنَ السَّوِیَّةِ اَنْ اِذَا اسْتَغْنَیْتُمْ وَاَمِنْتُمُ فَاَنَا الْعَبِیْدُ الْاَجْنَبُ وَاِذَا الشَّدَائِدُ بِالشَّدَائِدِ مَرَّةً اَشْجَتْکُمْ فَاَنَا الْحَبِیْبُ الْاَقْرَبُ وَلِجُنْدُبٍ سَهْلُ الْبِلَادِ وَعَذْبُهَا وَلِیَ الْمِلَاحُ وَحَزْنُهُنَّ الْمُجْدِبُ وَاِذَا تَکُوْنُ کَرِیْهَةٌ اُدْعٰی لَهَا وَاِذَا یُحَاسُ الْحَیْسُ یُدْعٰی جُنْدُبُ هٰذَا وَجَدِّکُمُ الخ عَجَبٌ لِتِلْکَ قَضِیَّةً وَاِقَامَتِیْ فِیْکُمْ عَلٰی تِلْکَ الْقَضِیَّةِ اَعْجَبُ قوله هذا اشارة الی ما فعل جده وابواه واهله بهم من ایثار اخیه جندب علیه وکذا ذاک اشارة الیه والواو للقسم والخطاب فی جدکم لاهله وابوه واسم جده طی وهو الذی امره بالحرب قیل المجد هنا الحظ والبخت والاول اولی وفوق بالمقام والصغار بالصاد والراء المهملتین بینهما غین معجمة کسحاب الذل والضیم و بعینه تاکید للجد ای بذاته او للصغار والباء زائدة وقیل حال بمعنی حقا قوله لا ام لی الخ ای من غایة اذلاله ابای بعین لی ام ولیس لی اب ذا فعل فی مثل هذا الفعل یعنی این اختیار کردن پدر و مادر و اهل من برادر من جندب را بر من قسم بجد شما که خوار و مظلوم است بمن بعینه نیست از برای من اگر مادری بوده باشد این امر که رفتار شود بعد از این با من و نیست از برای من پدری یعنی من از ایشان بیزارم و پدر و مادری حاضر و نداریم سیوطی فی لا التی لنفی الجنس شاهد در ملغی شدن لا ثانی است و عطف نمودن او و ما بعد او را بر محل لا اول با اسمش که رفع است یا انکه عمل کرده است لا ثانی عمل لیس را و خبر او محذوف است ای و لا اب لی مغنی فی الجهة الثامنة من باب الخامس من سبیل تمثیل ذکر کرده است و گفته است که بعینه تاکید است از برای حد یا الصغا علی الخلاف با بودن با در او زائده باعتبار سقوط ان با از ود رمثل جاء زید عینه بخلاف مثال سابق که جایز نیست که جاء فی القوم اجمعهم بگوید با اسقاط با از اجمعهم بلکه باید باجمعهم بگوید هٰذِیْ بَرَزْتِ لَنَا فَهِجْتِ رَسِیْسًا ثُمَّ انْثَنَیْتِ وَمَا شَفَیْتِ نَسِیْسًا هو من قصیدة لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسین یمدح بها ابابکر بن محمد بن رزیق الطرسوسی قوله هذی بحذف حرف النداء ای یا هذی وهو بمنزلة یا امراة وقد خرجوه بانه اشارة الی المصدر نعتا ای البرزة وهو بالموحدة والراء المهملة والزاء المعجمة بمعنی الظهور والانتقال کلها بصیغة المخاطبة وهجت بالجیم من الهیجان بمعنی الاثارة والرسیس بالمهملات کامیر ابتداء الحب والحمی او الهم وانثنیت من الانثناء وهو بالنون بینهما مثلثة بمعنی الانعطاف ورد مکانه انصرفت وهو من الانصراف بمعنی الرجوع وشفیت من الشفاء بمعنی البرء والنسیس بالنون المهملتین بقیة الروح وغایة جهد الانسان یعنی این ظاهر شدی از برای ما این هیجان دادی درد اول محبت یا اندوه را پس میل کردی بجانب دیگر و شفا ندادی بقیه روح و این نیمه جان را مغنی فی حذف حرف النداء شاهد در لحن شمردن بعضی است این بیت را بسبب انکه شاعر حذف کرده است حرف ندا را از اسم اشاره ای یا هذی و جواب داده اند از و بانکه او مفعول مطلق است و اشاره است بمصدر برزت که البرزة بوده باشد ای برزت هذی البرزة و غرض از اینها

مختصر مطول

مغنی

سیوطی

مغنی

مغنی

استشهاد

استفهامیه تمثیل است نه احتجاج او فتامل هَلْ تَذْكُرُونَ إِلَى الَّذِينَ هَجَرْتُكُمْ وَمَسَحَكُمْ صُلْبُكُمْ رَحْمَنُ قُرْبَانًا هو من قصیدة لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یهجو بها الاخطل الشاعر وقومه وقبله يَا أَخْزَرَ تَغْلِبَ مَا ذَا بَالُ نِسْوَتِكُمْ لَا يَسْتَفِقْنَ إِلَى الدَّيْرَيْنِ تَحْنَانًا لَنْ تُدْرِكُوا الْمَجْدَ أَوْ تَشْرُوا عَبَاءَكُمُ بِالْخَزِّ أَوْ تَجْعَلُوا التَّنُّومَ ضَمْرَانًا مَا زِلْتُمُ عَلَى الْخِنْزِيرِ مِنْ سَكَرٍ نَادَيْنَ يَا أَعْظَمَ الْقِسِّينَ جُرْدَانًا هَلْ تَذْكُرُونَ الخ والخطاب فی تذکرون للاخطل وقومه وهم من نصاری العرب الدیران تثنیة دیر وهو بالدال والراء المهملتین بینهما یاء کفلس معبد النصاری والهجرة بالجیم والراء المهملة کحرفة الخروج من ارض الی اخری والمسح بالمهملتین کفلس امرار الید علی الشیء والصلب بالصاد المهملة والموحدة کقفل جمع صلیب النصاری والقربان کعمران مصدر قرب منه ککرم ضد بعد یعنی ایا یاد میاورید هجرت کردن خود را بسوی آن دو دیر و مالیدن شما بدست صلیبها را خود را و گفتن شما که اینها تقرب میجوئیم بتو بواسطه این بتها و صلیبها افطرفی اعمال المصدر شاهد در منصوب بودن قربانا است بمصدر مقدر ای وقولکم یا رحمن قربانا هَلْ تَرْجِعَنَّ لَيَالٍ قَدْ مَضَيْنَ لَنَا وَالْعَيْشُ مُنْقَلِبٌ إِذْ ذَاكَ أَفْنَانَا وبعده هو من قصیدة لعبد الله بن المعتز وبعده إِذْ نَحْنُ فِي غِرَّةِ الدُّنْيَا وَبَهْجَتِهَا وَالدَّارُ جَامِعَةٌ أَزْمَانَ أَزْمَانَا لَمَّا أَتَمَّ بِنَا شَيْحَانَ مُنْتَهَجٌ بِالْبَيْنِ عَنْكَ بِمَا يَرَاكَ شَنْآنَا قوله ترجعن بنون الثقیلة مضارع من الرجوع بمعنی العود واراد باللیالی الدهور والواو للحال والعیش الحیوة والمنقلب اسم فاعل من الانقلاب بمعنی عدم الاستقرار واذ تعلیلیة وذاک اشارة الی العیش قوله افنانا بالنصب حال من لیال وهو جمع فنن بالفاء والنونین کفرس هو الغصن الملتف وهو جمع فن وهو بالفتح الضرب من الشیء یقول هل ترجع لیالینا حال کونها مثل الاغصان الملتفة فی نضارتها وحسنها وحال کونها ذات انواع وفنون من الجنس والحسن ضرب شیء من اللذة وهذه اللیالی هی اللاتی مضین فی حالة ان عیشنا منقلب من طور الی طور ای حال ذلک العیش مثل حال الاغصان فی الرونق والبهجة او مثل حال الفنون المختلفة فی الحسن انتهی یعنی ایا برمیگردد روزگارها چند که بتحقیق که گذشته اند از برای ما در حالتیکه مثل شاخهای درخت بهم پیچیده بودند در تازگی و نیکوئی و حال آنکه زندگانی منقلب است یعنی آنکه این زندگانی هم چنین است یعنی حال او مثل حال آن شاخهای درخت است که در یکزمانی تازه و سبز است و در زمانی دیگر خشک میشود و برگ آن میریزد مغنی فی اذ شاهد در اضافه شدن اذ است بجملهٔ اسمیه که یکجزو از آن جملهٔ محذوف است ای فی ذاک کذلک افنانا هَلْ تَعْرِفُونَ لُبَانَاتِي فَأَرْجُو أَنْ تُقْضَى فَيَرْتَدَّ بَعْضُ الرُّوحِ لِلْجَسَدِ لم یسم قائله قوله تعرفون مضارع عرف بمعنی علم واللبانات بالضم جمع لبانة وهی بالموحدة والنون ککناسة الحاجة وارجو متکلم من الرجاء وهو ضد الیأس وان مصدریة وتقضی مجهول قضی وطره اذا اتمه وبلغه ویرتد مضارع من الارتداد وهو بالمهملات بمعنی الرجوع والروح بالضم ما به حیوة الانفس واللام بمعنی الی ای الی الجسد الذی هو مکانه فی یعنی ایا میدانید حاجتهای مرا پس امیدوارم که بایشان برآورده شود چون آن حاجتها پس بواسطهٔ برکردد بعضی از روح فته از جسد بسوی جسد من قطر فی ناصب فعل المضارع شاهد در منصوب بودن فعل مضارع است بکار رفته بوده باشد باعتبار وقوع او بعد از فاء در جواب هل استفهامیه هَلْ تَزْجُرَنَّكُمُ رِسَالَةُ مُرْسِلٍ أَمْ لَيْسَ يَنْفَعُ فِي أُولَاكَ أَلُوكُ هو من ابیات لابی العلاء المعری یهجو بها بنی کنانة بالهجاء وقبله أَبَنِي كِنَانَةَ إِنَّ حَشْوَ كِنَانَتِي نَبْلٌ بِهِ نُبْلُ الرِّجَالِ هَلُوكُ الخطاب فی یزجرنکم لبنی کنانة وهو مضارع من الزجر بمعنی المنع وام بمعنی بل واولاک بمعنی اولئک والالوک بالضم الرسالة ای هل یمنعکم من اظهار عداوة رسالة رسل الیکم النصیحة یعنی ایا منع میکند البته شما را از ظاهر کردن دشمنی مرا پیغام پیغام دهنده بنصیحت بلکه نفع نمیبخشد در آن جماعت بنی کنانه پیغام و نصیحتی مطول فی احوال المسند الیه شاهد در عدم بودن این بیت است از قبیل التفات باعتبار بودن معبر عنه در یزجرنکم بنی کنانه و در اولاک واحد مذکر و حال آنکه یکی از شروط التفات اتحاد معبر عنه است اگر در اینجا متحد بوده میبایست که او لئکم بگوید هَلْ تُمْنِنَّ بِوَعْدٍ غَيْرَ مُخْلِفَةٍ كَمَا عَهِدْتُكِ فِي أَيَّامِ ذِي سَلَمِ لم یسم قائله قوله تمنن بنون الخفیفة مضارع بصیغة المخاطبة من من یمن بمعنی انعم واصله تمننین حذفت منه نون المخاطبة لما اکد بنون الخفیفة کراهة توالی النونات ثم حذفت الیاء لالتقاء الساکنین وغیر مخلفة بصیغة اسم الفاعل حال من فاعله والخطاب فیه وفی عهدتک بکسر الهاء بمعنی عرفتک للمحبوبة والکاف للتشبیه وما مصدریة وذو سلم بالسین المهملة کقلم موضع بالحجاز والشام سمی به لکثرة السلم فیه وهو شجر من العضاة یعنی چرا منت نمیگذاری بوعدهٔ وصلی در حالتیکه غیر خلف کننده باشی با آن وعده هم چنانکه شناخته بودم ترا در روزگاریکه در ذی سلم بودیم سیوطی فی نون التاکید شاهد در مؤکد شدن فعل مضارع است بنون خفیفه که تمنن بوده باشد باعتبار وقوع بعد از هلا مخصیصیه هُمَا اِلْتَتَا لَوْ وَلَدَتْ تَمِيمُ لَقِيلَ فَخْرٌ لَهُمُ صَمِيمُ هو من ابیات للاخطل واسمه غیاث بن غوث التغلبی یصف فیها امرأتین والضمیر یرجع الیهما قوله ولدت بحذف مفعولها ای لو ولدتهما وتمیم قبیلة معروفة والصمیم بالصاد المهملة کالامیر

الخالص من كل شيء يعني اين دو زن اينچنانكه هستند كه اگر از اينها نه بودند آنها عذاقبيلۀ بني تميم هر آينه گفته شده بود كه فخر يكنا
صفت دارد كه خالص و عظيم است از براى اثبات سيوطي في الموصول شاهد بر حذف نون ثقيله است از موصول
كه اللتا بوده باشد چون در اصل اللتان بوده است بجهة ضرورت اى هما اللتان لو ولدتن هما خطتا اما اسار
ومنة واما دم والموت بالحر اجدر هو من قصيدة لتابط شرا واسمه ثابت بن سفيان بن عدي او
ثابت بن جابر على الخلاف وقد مر سبب انشاده ايا ها في باب الفاء في قوله فابت الى فهم الخ ومن شاء فليرجع اليها واولها اذا
المرء لم يحتل وقد جد جده اضاع وقاسي امره وهو مدبر ولكن اخو الحزم الذي ليس
نازلا به الخطب الا وهو للقصد مبصر فذاك قريع الدهر ما عاش حول اذا سد
منه منخر جاش منخر اقول للحيان وقد صفرت لهم وطابي ويومي ضيق الجحر معور
هما خطتا الخ واخرى اصادي النفس عنها وانها لمورد حزم ان فعلت ومصدر
فرشت لها صدري فزل عن الصفا به جؤجؤ عبل ومتن مخصر فخالط سهل
الارض لم يكدح الصفا به كدحة والموت خزيان ينظر فابت الى فهم وما كدت آئبا
وكم مثلها فارقتها وهي تصفر قوله خطتا باسقاط نون تثنية خطة وهي بضم الخاء المعجمة وفتح الطاء المهملة المشددة
شبه القصة والامر والاسار بالكسر السين المهملة ككتاب ما يشد به الاسير والمراد هنا فعله والمنة بالكسر الانعام بفك الاسير واراد بالدم
بالموت القتل او هو خلاف العفو احدر بالجيم والدال والراء المهملتين افعل من جدير فهو جدير اى حقيق فهو به واراد ان القتل بالحر اولى
من ركوب العار بسبب الامتنان بالفك من الاسر يعني اين دو امر يا اسير شدن ومنت نهادن بر ما است از اسير بست و يا خون ريخته و كشته
شدن و حال آنكه مرگ و كشته شدن سزاوار تر است بآزاده مرد از اسيري و منت سيوطي في باب الالف شاهد بر فاصله شدن
اما است ميان مضاف كه خطتا است و مضاف اليه كه اسارا است لكن اين بنا بر روايت جر اسار است واما بر روايت رفع او پس در مغني في حذف
نون التثنية والجمع من باب الخامس في اخر الكتاب شاهد بر حذف نون تثنية است از خطتا كه در اصل خطتان بوده است بجهة
ضرورة واسار و منة مرفع بدل هستند از خطتا يا آنكه حذف نون او بجهة بودن او است بطريق حكايت كه گويا گفته است هما خطتا هو
لا اما اسار و منة و چون كه اين در بيت و بوده است حذف كرده است نون او را بجهة اضافة هما سيدانا يزعمان وانما
يسودننا ان يسرت غنماهما هو من ابيات لابي اسيدة الدبيري وقبله وان لنا شيخين لا ينفعاننا
غنيين لا يجري علينا غناهما الضمير يرجع الى الشيخين المذكورين فيما قبله ويسوداننا اى يكونان سيدينا ويسرت
غنماهما بتشديد السين اى كثرت البانها ونسلها والاصل انفصلا الينا يعني آن دو شيخ گمان ميكنند خود را بزرگ ما و نيست جز اين نيست كه
ميشوند بزرگ ما اگر بسيار شود شير گوسفندها و اولاد گوسفندان ايشان و بر سد بما سيوطي في افعال القلوب شاهد بر ملغي شدن
يزعمان است از عمل نصب بجهة مؤخر بودن او از دو مفعول خود كه هما سيدانا بوده باشد هم اللاؤن فكوا الغل عني بمرو
الشاهجان وهم جناحي تمام قائله قوله فكوا بالفاء ماض من الفك يقال فك الاسير اى خلصه و بده فتح فيها والغل
بضم الغين المعجمة وتشديد اللام معروف ومرو الشاهجان مركب اضافي اسم موضع والمرو بالراء المهملة والواو كدلو والشاهجان با المعجمة
كسر الهاء والجيم والنون والجناح بالجيم والنون والحاء المهملة كسحاب من الطائر بمنزلة اليد من الانسان واراد به هنا القوة يعني آنها اند
آن چنان كسانى هستند كه بر داشتند و دور كردند غل را از من در مرو شاهجان و ايشان بمنزلۀ بال و قوة من هستند مغني في
الجملة الواقعة صلة من باب الثاني شاهد و بودن جملۀ فكوا الغل عني است صلة از براى اللاؤن و از براى آن جمله محل اعراب نيست
باعتبار بودن موصول و صلة در حكم دو كلمه هم صلبوا العبدي في جذع نخلة فلا عطست شيبان
الا باجدعا هو من قصيدة لسويد بن ابى كاهل اليشكري المكنى بابى سعد وقيل لغيره اولها تمنت ليلى ان تربع
بك النوى وتمنع ليلى منك عذبا ممنعا الا ان ليلى لا ابرام
حدثيها كبيض الانوق لا ترى فيه مطمعا قوله هم بضم الميم مع اشباعه لاستقامة الوزن وصلبوا بالصاد المهملة
والموحدة ماض بمعنى شد واو العبدي نسبة الى عبد قيس و هو ابو قبيلة معروفة والجذع بالجيم والذال المعجمة والعين المهملة كحبر الغصن
شيبان بالشين المعجمة والباء الموحدة والنون كسكران قبيلة معروفة واجدع بالجيم والدال والعين المهملتين كاحمد اسم رجل واصله بمعنى
مقطوع الانف او الاذن واسم الشيطان لعنه الله يعني ايشان محكم بستند مرد منسوب بقبيلۀ عبد شمس را بر شاخ درخت خرما
پس نه نشوند قبيلۀ شيبان مگر بسبب جدع مغني في في شاهد بر آمدن في است از براى استعلاء اى على جذع نخلة هنيئا
وتسليم تلاوم يوم انسه نهاية مسؤل امان وكنهبل لم يسم قائله الهنا بالنون والمد كسحاب ما اتاك بلا مشقة

ویقال هو هنیئ ای سائغ وتلا بالمثناة ماض بمعنی اعقب والانس بالنون والسین المهملة کقفل ضد الوحشة او هو متکلم من النسیان خلاف
الذکر والحفظ والنهایة الشیٔ غایته والسؤل المطلوب یعنی گوارا بادی خوشی وتسلیم مرسیت که بعقب بر آمده است وزانس که فرق
او باد در دو زیرکه فراموش کنم انجه بود وغایة ومنتهای مطلوب منیت وسلامتی واسانی کارات سیوطی فی باب التصریف
شاهد در جمع نمودن شاعرانت مجموع حرف زیاده زاد در چها موضع از این شعر اول هنأ وتسلیم دوم تلا بود السه سیم نهایة
مسؤل چهارم امان ودنیه هو الهجر حتی ما یلم خیالٰا وبعض صدود الزائرین وصال هو لابی العلاء المعری
واسمه احمد بن عبد الله التنوخی الکم فیما ضمیر راجع الی ما فی ذهن الشاعر من کونه مع حبیبه وما مصدریة ظرفیة ویلم مضارع
من الالمام بمعنی النزول والالمام بالکذب لصوت التی یراها النائم والصدود بالمهملات کفلوس الاعراض والزائرین جمع زائر فاعل
الزیارة بمعنی الاتیان والوصال ضد الفراق یعنی انحالت بودن من با محبوب هجر است ورزیست تا مدت خود امدن خیال وحالانکه
بعضی اندوه کردانیدن زیارت کنندگان عین وصال است اذ ای شخص مختصر فی الخاتمة شاهد در هو است که ضمیر شان واقع
نشده است در اینجا بلکه مبتدا است راجع است بسوی انحاضر در ذهن شاعر والهجر خبر او است هو البدر الا انه البحر زاخرا
سوی انه الضرغام لکنه الوبل هو من قصیدة لابی الفضل اسمه بدیع الزمان الهمدانی یمدح بها خلف ابن احمد السجستانی
الضمیر یرجع الی خلف ابن احمد البدر القمر الممتلی قوله زاخرا حال هو بالزاء والخاء المعجمة والراء المهملة بمعنی الممتلی والضرغام
بالضاد والغین المعجمتین بینهما راء مهملة کسرتا الاسد الوبل بالواو والموحدة کفلس المطر القوی العظیم القطر یعنی ان خلف
پسر احمد ماه شب چهارده است لکن بد رستیکه او دریا است در حالتیکه دریاست بجز انکه بدرستیکه او شیر است لکن او باران دائم
در شانست مختصر و مطول فی تاکید المدح بما یشبه الذم من علم البدیع شاهد در بودن استدراک این بیت
مثل استثناد را افاده کردن مراد در تاکید نمودن مدح بچیزیکه شباهت دارد ذم را هو الجواد الذی یعطیک
نائله عفوا ویظلم احیانا فیظلم هو من قصیدة لزهیر بن ابی سلمی المزنی یمدح بها هرم بن سنان اوّلها قف
بالدیار التی لم یعفها القدم بلی وغیرها الارواح والدیم لا الدار غیرها بعد الانیس ولا
بالدار لو کلمت ذا حاجة تمم ان البخیل ملوم حیث کان ولکن الجواد علی علاته هرم
هو الجواد وان اتاه خلیل یوم مسغبة یقول لا غائب مالی ولا حرم هم یضربون
حبیک البیض فی لحوم لا ینکصون اذا ما استلحموا وحموا الضمیر یرجع الی هرم بن سنان المذکور
فیما قبله والجواد السخی والنائل بالنون والهمزة العطاء وعفو نصب علی المصدر ویظلم مجهول من الظلم والاحیان جمع حین بمعنی الوقت ویظلم
اصله یضطلم هو مختاع من الاضطلام بمعنی تحمل الظلم والمراد ان السائلین یظلمون علیه لطلب المال فی وقت لا یطلب فیه المال
سائلا عادة فیتحمل ذلک الظلم ویعطیهم ما سئلوا منه یعنی ان هرم پسر سنان صاحب بخشش انچنانیست که عطا میکند تو را
بخشش خود را از روی عفو کند شتیکه دارد وظلم کرده میشود بی را وقاتی چند بواسطه سوال بدون موقع پس متحمل میشود ظلم سوال کنند
را وعطا میکند باو مال را تصریف فی فاء افتعل نظام فی الادغام شاهد در فیظلم است که در اصل فیضطلم بود
است طا را بظا قلب کرده اند وظاء را در ظا ادغام کرده اند ویظلم ویضطلم هر دو قرائت شده است در این بیت هو الخلیفة
فارضوا ما رضی لکم ماض العزیمة ما فی حکمه جنف لم یسم قائله قوله ارضوا امر من الرضا وهو ضد
السخط ومنه رضی بصیغة الماضی والعزیمة بالعین المهملة والزاء المعجمة کسفینة القصد والقطع علی الامر والجنف بالجیم والنون والفاء
کفرس الجود والمیل یعنی ممدوح خلیفه است پس خوشنود باشید چیزی را که پسندیده است ز برای شما چه چیز است این قصد که شما دارید
بر مخالفت نیست در حکم او جور ومیلی از حق مغنی من باب السابع شاهد در سکون یاء رضی است بجهة تخفیف وضرورت
هو الشمس قدرا والملوک کواکب هو البحر جودا والکرام جداول لم یسم قائله قوله قدرا بالنصب
تمیز له وهو بالفتح المنزلة والکواکب جمع کوکب هو النجم والجود بالضم العطاء والکرام ککتاب جمع کریم وهو ضد اللئیم والجداول بالجیم
والدال المهملة والواو جمع جدول وهو کجعفر النهر الصغیر یعنی ممدوح بمنزله خورشید است از حیثیت قدر ومنزلت و پادشاهان
دیگر نسبت باو بمنزله ستارها اند واو بمنزله دریا است از حیثیت بخشش وصاحبان کرم نسبت باو بمنزله نهرهای کوچک هستند
مطول فی الموازنة من علم البدیع شاهد در بودن موازنه است میانه کواکب وجداول نظر بمساوی بودن ان دو در وزن
دون تقفیه باعتبار انکه اخر کواکب باء است واخر جداول لام هو الصنع ان یعجل فخیر وان یرث فللریث
فی بعض المواضع انفع هو لابی تمام الطائی الصنع بالصاد والعین المهملتین بینهما نون کقفل الاحسان ویعجل با
العین المهملة والمهملة الجیم المفتوحتان ای یسرع حصوله ویرث بکسر الراء المهملة والمثلثة مضارع من الریث وهو بالفتح البطؤ وانفع

الفرق بین مصنع ومن الهماء مسموع
مختصر
مختصر
مطول
لحقوا
تصریف
نظام
مغنی
مطول

من النفع خلاف الضر یعنی شان اینست که احسان و نیکی اگر زود حاصل شود پس خوبست و اگر دیر حاصل شود پس از برای دیر حاصل شدن در بعضی از مواضع نفع بخشنده تر است ایضا قوله و من الخیر بطؤ سیبک عنی اسرع السحب
فی المسیر جهام هو لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین البطؤ بالموحدة والطاء المهملة والهمزة کقفل ضد العجلة
السیب بالسین المهملة والیاء والموحدة کفلس العطا اسرع افعل من السرعة نقیض البطؤ والسحب کقفل جمع سحاب هو الغمام والجهام با
لجیم المفتوحة السحاب الذی لا ماء فیه یعنی و از جنس خوبی است دیر حاصل شدن عطای و بخشش تو از برای من شتاب کننده تر از
ابرها در رفتن ابریست که در او آبی نباشد مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد در سرقت نمودن شاعر ثانی است معنی
را از شعر شاعر اول با بودن شعر ثانی بلیغتر از شعر اول بواسطه مشتمل بودن او بر زیادتی بیان از برای مقصود که آن تمثیل است
باشد هو الواهب المائة المصطفاة اما مخاضا واما عشارا هو للاعشی واسمه میمون بن قیس
اول المصراع الثانی النشاء من اخر المصطفاة وهی بالصاد والطاء المهملتین والفاء بمعنی المختارة والمخاض بالخاء والضاد المعجمتین ککتاب
الحوامل من النوق واحدتها خلفة نادر والعشار بالعین والراء المهملتین بینهما شین معجمة ککتاب التی اتی علیها من حملها عشرة اشهر
واحدتها عشراء کحمراء یعنی ممدوح اینجانب کسی است که بخشنده است صد شتر برگزیده شده را که یا آبستن هستند و یا آنکه ده ماه از
حمل ایشان گذشته است مطول فی احوال المسند شاهد در بودن مسند معرف بلام جنس است که الواهب بوده باشد جنس
مقصور بر مسند الیه که هو است با بودن آن جنس مخصوص باعتبار تقیید و یا حالی که حال کوها مخاضا او عشارا چونکه قصر کرده
است بخشش صد شتر نادر را حال بودن آنها مخاض یا عشار بر آن مسند الیه هوای مع الرکب الیمانین مصعد
جنیب و جثمانی بمکة موثق هو من ابیات لجعفر بن علبة الحارثی قالها فی صاحبة حین ارتحلت الی الیمن وهو
فی السجن الهوی کفتی العشق و ارادة النفس والمهوی کما اراد به هنا والرکب بالراء المهملة والموحدة کفلس رکبان الابل من العشرة فصاعدا
وهو اسم جمع راکب کصحب صاحب والیمانون جمع یمان نسبة الی الیمن هو ارض معروف من بلاد الغور و یقال ایضا یمنی و یمانی والمصعد
بالمهملات اسم فاعل من اصعد فی الارض ای مضی و ذهب والجنیب بالجیم والنون والیاء والموحدة کفعیل بمعنی المجنوب هو المستتبع یقال
رجل جنیب ای کانه یمشی فی جانب متعقبا او هو بمعنی الفاعل ای کالتابع الطابع المطبوع عنه والجثمان بالجیم والمثلثة والنون کعثمان
الجسم والشخص والموثق بالمثلثة والقاف اسم مفعول ای مربوط فی الوثاق وهو ما یقید به الاسیر یعنی معشوقه من با
سواران منسوب بیمن رونده و دور شونده است پیرو کرده شده است و حال آنکه جسم من در مکه بسته شده است در بند
گرفتار است در زندان مختصر و مطول فی احوال المسند الیه شاهد در معرفه آوردن مسند الیه است باضافه
نمودن او بضمیر متکلم که هوای بوده باشد باعتبار بودن آن اضافه مختصرتر طریقه بسوی حاضر کردن متکلم آن مسند الیه را در ذهن
سامع مطول فی الاستعارة من علم البیان در مقام بیان آنکه هر گاه استعمال شود مرکب در غیر موضوع له پس باید که بجهة
علاقه میان دو معنی بوده باشد و در صورتیکه علاقه غیر مشابهت پس از قبیل استعاره نیست مثل این بیت بلکه غرض شاعر اظهار
تحزن و تحسر است ذکر کرده است این بیت را بر سبیل تمثیل هون علیک فان الامور بکف الاله مقادیرها
فلیس باتیک منهیها ولا قاصر عنک مامورها هما من قصیدة للاحوص السنبسی وقیل لغیره و
کان ینبغی ان نذکرهما فی باب الواو فان کلمة الواو سقطت من اوله وفی القصیدة هکذا وهون علیک الخ لکنه لما ترکت منه فی تمام
النسخ فائدة تهما فی هذا الباب لیکون هینا علیک عند التفحص عنهما قوله هون امر من التهوین وهو عد الشیء یسیرا او الکف
هنا استعارة عن القدرة ای بید قدرته والمقادیر جمع مقدار الشیء واتیک فاعل مضاف الی الضمیر المخاطب من الاتیان والمنهی ضد المامور
والقاصر فاعل من القصور یقال قصر عنه ای ترکه و هو لا یقدر علیه یعنی و آسان بشمار بر خود کارها را پس بدرستیکه امرها باید
قدرت خداوند است اندازهای و قضاهای آن پس نیست آینده تو را چیزیکه نهی کرده شده است از آن امور و خدا نهی کرده است از آن
که بیاید تو را و نه کوتاهی کننده از تو و واگذارنده تو را چیزیکه امر کرده شده است از آن امور و خدا امر کرده است آن را که بیاید تو را
یعنی آنچه نباید برسد نمیرسد و آنچه باید که برسد میرسد مغنی فی علی شاهد در علی است که اسم واقع شده است
و مجرور او با فاعل هون در معنی یکی است مغنی فی العطف علی معمولی عاملین من باب الرابع ذکر کرده است و گفته
از جمله چیزهای اشکال وارد میاید بر مذهب سیبویه شعر ثانی است نظر بآنکه سیبویه منع کرده است عطف کردن بر دو معمول
دو عامل را در صورتیکه معمول مجرور مقدم باشد بر معمول مرفوع و اشکال اینست که ولا قاصر عطف شده است بر مجرور با
که اتیک بوده باشد پس اگر مامورها عطف شده باشد بر اسم لیس لازم میاید عطف بر دو معمول دو عامل و حال آنکه او تجویز نه
کرده است و اگر مامورها فاعل بگیریم از برای قاصر لازم میاید عدم ارتباط بخبر عنه نظر بآنکه در اینصورت تقدیر چنین میشود

کہ فلیس

که فلیس منهیاً بقاصر عنك مأمورها وان لم یغلط است مغنی فی الجهة الاولی من باب الخامس شاهد دعلیك کمشغول است بهون یا وجوب تقدیم مضاف بعد از علی ای هون علی نفسك **هَوِّنْ عَلَيْكَ فَمَا هَوِيتُ لَمَّا** **هَوِيتُ لِسَمَّانَ فَشَيَّبْنَنِي وَقَدْ كُنَّ قِدْمًا هَوِيتُ لِسَمَّانَا** هو لابی عثمان النحوی المازنی واسمه بکر بن حبیب قاله فی جواب محمد بن یزید بن عبد الاکبر الثمالی الازدی الملقب بالمبرد لما ساله عن حروف الزیادة قوله هویت متکلم من هوبه کرضیه هوای احبه والسمان بالسین المهملة والنون ککتاب کثرة اللحم فی البدن وشیبننی ای صیرتنی اشیبا وضمیر الجمع فیه یرجع الی اللیالی والدهور واصله من الشیب وهو بیاض الشعر قوله قدما بکسر القاف وسکون الدال المهملة ای سابقا علی تلك یعنی دوست میداشتم چاق و فربهی بدن را پس پیر کرده است روزگار مرا و حال آنکه بتحقیق که بودم پیش از این زمان که دوست میداشتم چاقی را نظام فی حروف الزیادة شاهد در جمع نمودن شاعر است مجموع حروف زیاده را در فقره هویت السمان ذکر کردن او آن فقره را در دو موضع از این بیت انشاد نمودن او آن را در جواب مبرد **هَوِيتَ سَنَاءً مُسْتَطَابًا مُجَدَّدًا فَلَمْ تَخْلُ مِنْ تَمْهِيدِ مَجْدٍ وَسُؤْدُدَا** لم یسم قائله قوله هویت مخاطب من هوبه کرضیه ای احبه والسناء بالسین المهملة والنون المد کسحاب الرفعة والمستطاب بالمهملتین المزین المجدد بالجیم والدال المهملتین اولهما مشددة اسم مفعول من التفعیل من الجدة بمعنی الطراوة وتخل مضارع مجزوم من الخلو والتمهید بالدال المهملة بمعنی الاصلاح فاعله مجد وفاعل من تمهید والمجد بالجیم والدال المهملة کفلس الکرم وقیل الشرف السؤدد بالهمزة والمهملة کقنفذ السیادة یعنی دوست داشتی بلندی تبه را که این صفت دارد که زینت داده شده و تازه و پاکیزه است پس خالی نمیباشی از اصلاح نمودن و کار فرمودن تو بزرگواری و شرافت بزرگی را مغنی فی العطف علی المحل من باب الرابع شاهد در عطف نمودن سؤددا است بنصب بمحل مجد که مضاف الیه و معمول مصدر است که تمهید بوده باشد که محل او نصب است بنابر اسناد الکوفیین جمع از بصریین **هِيَ الدُّنْيَا تَقُولُ بِمِلْءِ فِيهَا حَذَارِ حَذَارِ مِنْ بَطْشِي وَفَتْكِي** هو مطلع قصیدة لابی الفرج الساوی المخزومی واسمه عبد الرحمن بن نصر یمدحهما فخر الدولة بن بویه الضمیر للقصة ولا الشیء بالکسر والهمزة مقدار ما یملاه ای تقول بصوت عال بملاء الفم وحذار بالحاء والراء المهملتین بینهما ذال معجمة کقطام اسم فعل بمعنی احذر والبطش بالموحدة والطاء المهملة والشین المعجمة کفلس الاخذ الشدید والفتك بالفاء والتاء کفلس القتل علی غفلة یعنی قصه اینست که دنیا میگوید به بلندی آواز پر دهن خود که دوری کن دوری کن از سختی گرفتن من و کشتن ناگهانی من مختصر و مطول فی الخاتمة شاهد در براعت استهلال نمودن شاعر است بآن شعر در قصیده خود در مقام مرثیه نمودن او ابو الفرج را **هِيَ الشِّفَاءُ لِدَائِي لَوْ ظَفِرْتُ بِهَا وَلَيْسَ مِنْهَا شِفَاءُ النَّفْسِ مَبْذُولُ** هو من قصیدة لهشام بن عقبة اخی ذی الرمة وبعده **تَجْلُو عَوَارِضَ ذِي ظَلْمٍ إِذَا ابْتَسَمَتْ كَأَنَّهُ مُنْهَلٌ بِالرَّاحِ مَعْلُولُ** **اللهُ أَعْلَمُ أَنِّي لَمْ أَقُلْ كَذِبًا وَالْحَقُّ عِنْدَ جَمِيعِ النَّاسِ مَقْبُولُ** وقد سرق الشاعر قوله تجلو عوارض الخ من قصیدة کعب بن زهیر الضمیر فی البیت للمحبوبة والشفاء ککتاب الدواء والداء المرض وظفرت متکلم من الظفر وهو بالظاء المعجمة والفاء والراء المهملة الفوز بالمطلوب والمبذول بالموحدة والذال المعجمة مفعول من البذل بمعنی الاعطاء مقولات وصلها علی تقدیر الفوز بها هو الشفاء المزیل المانع من المرض لکنها لا تجوز به یعنی وصال آن محبوبه شفای درد و دوای است از برای مرض اگر دست یابم بوصل او و حال آنکه نیست از آن محبوبه شفای نفس من که وصال بوده باشد بخشیده شده مغنی فی لیس شاهد در لیس است که با وجود وقوع او بر سر جمله اسمیه ملغی شده است از عمل نصب و فرض شده است حرفیه او **هِيَ الشَّمْسُ مَسْكَنُهَا فِي السَّمَاءِ فَعَزِّ الْفُؤَادَ عَزَاءً جَمِيلًا** **فَلَنْ تَسْتَطِيعَ إِلَيْهَا الصُّعُودَ وَلَنْ تَسْتَطِيعَ إِلَيْكَ النُّزُولَا** هما من قصیدة لعباس بن الاحنف الضمیر للمحبوبة والمسکن کمقعد اسم مکان من السکون بمعنی القرار وعز بفتح العین المهملة وتشدید الزاء المعجمة المکسورة امر من عزاه ای حمله علی العزاء وهو کما فی البیت کسحاب الصبر والجمیل منه ما لا جزع فیه والفؤاد کغراب القلب ولن تستطیع مخاطب من الاستطاعة بمعنی القدرة والضمیر فی الیها یرجع الی الشمس والصعود بالمهملات کقعود ضد الهبوط والمستتر فی تستطیع للشمس والنزول الهبوط ضد الصعود یعنی آن محبوبه خورشیدی است که جای او در آسمان است پس امر بصبر کن دل را که صبر کند صبر کردن نیکی پس هرگز قدرت نداری بالا رفتن بسوی آن خورشید را و هرگز قدرت ندارد آن خورشید فرود آمدن بسوی تو را مختصر و مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در این است که او شاعر تشبیه کرده است محبوبه خود را بشمس و سخن گفته است از مشبه که آن محبوبه است پس بنای سخن بر ذکر مشبه به گذارده است که خورشید بوده باشد با اعتراف و با مشبه بودن او این بیت را شاهد آورده است از برای آنکه هرگاه جایز باشد بنای بر فرع که مشبه به بوده باشد با اعتراف باصل که مشبه است پس با انکار او را هم چنانکه در استعاره است اولی است بجواز هم چنانکه شاعر در این بیت ذکر کرده است باب الباء بعده الالف **يَا أَبَا الْأَسْوَدِ لِمْ خَلَّفْتَنِي لِهُمُومٍ طَارِقَاتٍ وَذِكَرْ** لم یسم قائله کلمة یا للنداء وابو الاسود بالمهملتین کاحمد کنیة رجل ولم بکسر اللام وسکون المیم للضرورة اصله لما ای لای شیء وخلفتنی بالخاء المعجمة واللام المشددة والفاء مخاطب بمعنی اخرتنی والهموم جمع

مغنی

نظام

مغنی

مختصر مطول

مغنی

مختصر مطول

باب الباء بعده الالف

جمع هم وهو بمعنى الحزن الطارقات جمع طارقة من الطروق وهو بالطاء والراء المهملتين والقاف كفلوس الاتيان بالليل وذكر بالذال المعجمة والراء المهملة كعنب جمع ذكرى وهو بالكسر مقصورا اخلاف النسيان او جمع ذكر بمعنى ذكرى يعنى اى ابو الاسود بجهة چه چيز والكذا مرا ايا از براى اندوهها كه در شب طارى ميشود بر شخص و از براى ياد او ويهيه يا از براى چيز ديگرى الكذارى مرا مغنى فى ما شاهد در لم است كه در اصل لما بوده است حذف كرده اند الف را پس با فى گذارده اند فتحه ميم را و پس حذف كرده اند بضم فتحه ميم را و ساكن كرده اند ميم را بجهة ضرورت

يا ابتا ارقنى القذان فالنوم لا تألفه العينان هو من ابيات لى تشدها لروبة بن العجاج ابن شد ثم الباهلى وقبله **قالت له وقولها احزان ذروة والقول له بيان يا ابتا انح من عض برغوث له اسنان وللخموش فوقنا تنان** قوله ارقنى بتشديد الراء المهملة والقاف بمعنى اسهرنى والقذان بكسر القاف وتشديد الذال المعجمة والنون جمع قذذ كصرد وهو البرغوث وتألفه بالفاء مضارع من الالفة بمعنى المصاحبة يعنى اى پدر من بيدار و بدخواب كردند مرا كيكها پس خواب الفت نميكيرد ان خواب را دو چشم من **سيوطى** فى المعرب والمبنى **شاهد** در مضموم شدن نون تثنية العينان است بجهة ضرورت نظر بانكه تمام قوافى در نون مضموم است **يا ابن الزبير طال ما عصيكا وطال ما عنيتنا اليكا** هو لرجل من حمير مخاطب به عبد الله بن الزبير وبعده **لنضربن بسيفنا قفيكا** الزبير كجبل وطال ماض من الطول ضد القصر وما فى الموضعين مصدرية ظرفية وعصيك اصله عصيت وهو بالعين والصاد المهملتين مخاطب من العصيان وهو خلاف الطاعة والخطاب فيه وفى عنيتنا لعبد الله ابن الزبير وهو بالعين المهملة والنون المشددة والياء ماض بمعنى تكلفتنا على العناء اى المشقة والتعب يعنى اى عبد الله پسر زبير طول كشيد مدت نافرمانى تو و طول كشيد مدت رنج و مشقت انداختن تو ما را بسوى تو **مغنى** فى عضى **شاهد** در بدل اوردن كاف است از تا در عصيك كه در اصل عصيت بوده است با بدل بودن ان كاف حرف تا در همس يعنى هموار و اهسته كفتن و نظر بملاحظه قافيه تا انكه موافق باشد با اليكا و قفيكا و الف هر سه اطلاق است **يا ابن الكرام الا تدنو فتبصر ما قد حدثوك فما راء كمن سمعا** لم يسم قائله الكرام ككتاب جمع كريم ضد اللئيم والا عرضية وتدنو بالدال المهملة والنون مخاطب من الدنو بمعنى القرب تبصر بضم الضاد بمعنى تنظر وما موصولة وحدثوك بالتشديد بمعنى اخبروك صلتها والعايد محذوف اى به وما نافية وراء فاعل من الرؤية ومن موصولة وما سمعا صلته والالف اطلاق والعايد محذوف اى كمن سمعه يعنى اى پسر جماعت كريمان ايا نزديك نميشوى پس به بينى انچنان چيزيرا كه بتحقيق كه خبر داده اند ترا بان چيز پس نيست بيننده چيزى مثل كسيكه شنيده باشد انچيز را **سيوطى** فى اعراب الفعل **شاهد** در منصوب بودن تبصر است بان مقدره بعد از فاى كه مسبوق است بفعل طلب واقع بعد از الا عرضية **يا ابن امى ويا شقيق نفسى انت خليتنى لدهر شديد** هو من قصيدة لابى زبيد الطائى واسمه حرملة بن المنذر بن معدى كرب يرثى بها اخا الاخ قوله شقيق بتشديد الياء تصغير شقيق وهو بالشين المعجمة والقافين كامير كانه شق نسبه من نسبه خليتنى بالخاء المعجمة واللام المشددة والياء مخاطب من التخلية بمعنى الترك وروى مكانه خلفتنى بالفاء مكان الياء وهو بمعنى اخرتنى وجعلتنى خليفتك والدهر الزمان وشديد صفته يعنى اى پسر مادر من واى برادر جان من تو واكذاردى مرا از براى دورانى كه اين صفت دارد كه سخت و ناملايم است **سيوطى** فى المنادى المضاف الى ياء المتكلم **شاهد** در ثبوت يا متكلم است از امى در يا ابن امى بر سبيل ندرت بجهة ضرورت و حال انكه قياس در يا ابن ام بحذف يا است **يا احسن الناس ما قرنا الى قدم وما حبال محب واصل تصل** لم يسم قائله قوله احسن افعل من الحسن وهو ضد القبح قوله ما قرنا اى ما بين قرن وهو بالقاف والراء المهملة والنون كفلس الجانب الاعلى من الراس والقدم بالقاف والدال المهملة كفرس الرجل وما نافية والحبال بالحاء المهملة والموحدة ككتاب جمع حبل وهو كفلس الرسن والمراد العلاقة والواصل فاعل من الوصل يقال وصل الشيء بالشيء اى الحقه ومنه تصل بصيغة المضارع اى ما تصل واصل حبال محب يعنى اى نيكوترين مردمان از ميانه فرق سر تا كف پا وپيوند نمينمايند كه پيوند كنند رشتهاى دوستيرا **مغنى** فى الفا **شاهد** در حذف كلمه بين است بعد از ما با ابقاء كلمه ما و اقامه قرنا مقام او اى ما بين قرن الى قدم **يا اسد يا لم اكلته لمه لو خافك الله عليه حرمه** لم يسم قائله الاسدى نسبة الى بنى اسد وهى قبيلة معروفة وروى مكانه فقعسيا وهو نسبة الى فقعس بالفاء والقاف والمهملتين كجعفر قبيلة اخرى واكلته مخاطب من الاكل والله فاعل خافك بمعنى خوفك وحرمه بالتشديد اى جعله حراما يعنى اى مرد منسوب بقبيلة اسد بجهة چه خوردى انرا بجهة چه اگر ترسانيده بود خداوند ترا بر او حرام كرده بود او را **سيوطى** فى باب الوقف **شاهد** در لم است كه در اصل لما بوده است ساقط كرده الف را و زا بجهة ضرورت و قلب كرده است الف لما ثانى را بها در لمه بجهة ملاحظه قافيه نسبت بحرمه **يا اقرع ابن حابس يا اقرع انك ان يصرع اخوك تصرع** هو من ابيات لجرير ابن عبد الله قيل لغيره وبعده **انى انا الداعى**

نِزارُ فاسْمَعُوا في بازِخٍ من غيرِ مجدٍ يرفع واَدْفَعِ الضَّيمَ غداً وامنَعُ عز الدُّشاخ
لا يَقمَعُ يتبعهُ الناسُ ولا يستتبعُ هل هو الا ذَنَبٌ واكرعُ قوله اقرع في الموضعين بالقاف
والراء والعين المهملتين كاحمد وحابس بالحاء والسين المهملتين بينهما موحدة من بني تميم ويصرع بصيغة الغائب في تصرع بصيغة الخطاب
مجهولان من الصرع وهو بالمهملات الطرح على الارض وهنا كناية عن الهلاك واراد باخيه مرثد وهو بالراء والدال المهملتين بينهما مثلثة
كمقعد يعني اى اقرع پسر حابس اى اقرع بدرستيكه تو اگر هلاك كردانيده شود برادر تو كه اسم او مرثد است هلاك كردانيده ميشوى
سيوطي في عوامل الجزم مغني في الجهة الرابعة من باب الخامس شاهد در وقوع جزاءست كه تصرع بوده باشد مرفوع بعد
از فعل شرط بصيغه مضارع كه يصرع است بر سبيل ندرت بدليل مرفوع بودن قوافي يا اهل ذا المغنى وقيتم شرا
ولا لقيتم ما بقيتم ضرا هو للحريري المغنى بفتح الميم وسكون الغين المعجمة وفتح النون في الالف المنزل الذي غني باهله ثم رحلوا
عام ووقيتم بالواو والقاف والياء مجهول من الوقاية بمعنى الصون ولقيتم بالقاف والياء من لقيه اى دركه وما مصدرية ظرفية وبقيتم ماض من
البقاء والضر بفتح الضاد المعجمة وتشديد الراء المهملة خلاف النفع يعني اى اهل اين منزل نگاه داشته شويد از بدى و نيابيد مادام كه باقى
هستيد مر بديرا ضرر واذيتى را مطول في احوال المسند اليه شاهد در استعمال شدن نكره است كه شرا بوده باشد با بودن
او مفعول از براى وقيتم در كلام ايجاب در استغراق مجاز با عتبار اينكه مراد اينست كه وقاكم الله من كل شر يا ايها المائح دلوي
دونكا اني رايت الناس يحمدونكا هو لجارية من الانصار من بني مازن تخاطب بها ناجية بن جندب الاسلمي صاحب
رسول الله ص وكانت قد اقبلت بدلوها عام الحديبية وكانت ناجية في القليب يميح على الناس فانشدت وبعد يثنون خيرا و
يمجدونكا فقال ناجية قد علمت امرأة يمانية اني انا المائح واسمي ناجية وطعنة
ذات رشاش واهية طعنتها تحت صدور العادية المائح بالهمزة والحاء المهملة الذي ينزل البئر فيملأ
الدلو لقلة الماء والمراد به هنا ناجية بن جندب والالف في دونكا ويمجدونكا اطلاق وهو مضارع من حمده اى مدحه يعني اى ميخنان كسيكه
در قعر چاه پر از آب ميكنيد دلو را بگير دلو مرا بدرستيكه من ديدم مردم را كه ستايش و مدح ميكردند تو را بواسطه اينكار مغني في التنبيه الثاني
وفي بيان كيفية التقدير من باب الخامس شاهد در حذف معمول اسم فعل است كه دونك بوده باشد بنا بر استدلال سيبويه
اى دونك دلوي و بعضى گفته اند كه دلوي مبتدا است و دونك خبر است و كسائي وكوفيين استدلال كرده اند باين بيت بتقديم معمول دونك
بر او قائل شده اند بجواز و گفته اند كه دلوي مفعول مقدم از براى دونك مغني في بيان كيفية التقدير من باب الخامس شاهد
در دلوي است كه اگر فرض كنيم نصب او را پس عامل ناصب و مقدر است كه لفظ حذ بوده باشد نه دونك بعد از او اى خذ دلوي بؤس
للحرب التي وضعت اراهط فاستراحوا هو مطلع قصيدة لسعد مالك بن ضبيعة ابن قيس بن ثعلبة جد طرفة
بن عبد البكري الشاعر وبعد والحرب لا يبقى لجاحمها التخيل والمراح الا الفتى الصبار في النجدات
والفرس الوقاح والقصيدة بتمامها مذكورة في باب الميم في من صد عن نيرانها الخ من شاقلها جمع اليلمد بصيغة الند
هنا التعجب اى تعجب من شدة الحروب التي ذهبت بتلك الاراهط والبؤس بالموحدة والهمزة والسين المهملة كقفل الشدة واللام في
للحرب التي تاكيد اى يا بؤس الحرب و وضعت بمعنى تركت والضمير فيه للحرب والاراهط جمع رهط وهو بالمهملتين كفلس ما دون العشرة من
الرجال لا يكون فيهم امرأة واستراحوا ماض بصيغة الجمع اى تركوا الحرب وهو من الاستراحة بمعنى طلب الراحة يعني تعجب ميكنم از سختى جنگ
آنچنانيكه واگذارده است گروهى چند را پس استراحت كرده اند و واگذارده اند جنگ را مغني في اللام شاهد در زائد بودن
لام است ميانه مضاف كه بؤس است و مضاف اليه كه الحرب بوده باشد اى يا بؤس الحرب يا تيم تيم عدي لا ابا لكم لا يلقينكم
في سوءة عمر هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفي التميمي يهجو بها عمر بن الاشعث بن لجاء التيمي ويحرض قومه عليه وبعده
احين اكنت سماما يا بني لجاء وخاطرت بي عن احسابها مضر قوله تيم بفتح المثناة وسكون
الياء هو قبيلة عمر بن الاشعث من عدي و ابا لكم بغاء في المعنى الشر وغلظة في الخطاب يلقينكم بالقاف والياء ونون الثقيلة مضارع من القاء
اى طرح او بالفاء من الفاء اى وجد السوءة بالسين المهملة والواو والهمزة كطلحة الفعل القبيح والمراد بها هنا هجاؤه اياهم اى يلقينكم في هجا
وانا اهجوكم بسبب عمر ابن الاشعث يعني اى قبيلة تيم كه از تيم عدي هستيد نباد پدري از براى شما نيفكند شما را در زشتى و هجو من عمر يعني
او را نصيحت كنيد كه كارى نكند كه من بان واسطه او و شما را هجو كنم جامي في توابع المنادى مغني فيما افترق فيه عطف البيان
والبدل من باب الرابع شاهد در منصوب بودن هر دو تيم است با بودن تيم ثاني بنا بر مذهب سيبويه و جائز است ضم اول بنا بر آنكه
منادى علم باشد و تيم ثاني بدل يا عطف بيان از تيم اول يا آنكه هر دو منصوب و منادى مضاف بوده باشد بنا بر حذف مضاف اليه از تيم اول اى يا
تيم عدي يا تيم عدي يا جارتا ما انت جارة هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس و لم يقف احد على تمامه والقصيدة

سيوطي

مغني

مطول

مغني

مغني

مغني

جامي

مغني

طعنوا

قوله

منادى

قوله جارتنا مضافا اصله جارتی قلبت یاؤه الفا والجارة بالجیم والراء المهملة التی تجاور بیتك وما نافیة وانت مبتدا وجارة خبر لكن خبره وقع تمیزا لوقوعه بعد ما یفید التعجب لان التقدیر ما عظمت من جارة یعنی ای همسایهٔ من تعجب میكنم چه قدر بزرگی هستی از حیثیت همسایه بودن سیوطی فی التمیز شاهد در نصب دادن جارتا است در تمیز باعتبار وقوع او بعد از ما نافیه و مبتدا که مفید تعجب است نظر بانکه تقدیر چنین است که ما اعظمت من جارة **یا حبذا المال مبذولا بلا سرف**

لم یسم قائله المبذول بالموحدة والذال المعجمة مفعول من البذل یقال بذله ای عطاه وجاربه السرف بالسین والراء المهملتین و الفا کفرس ضد القصد والاغفال والخطاء یعنی ای چه خوبست مال در حالتیکه بخشیده شده باشد باندازه و بدون اسراف و زیادتی غفلت مغنی فیما افترق فیه الحال التمیز من باب الرابع شاهد در بودن مبذولا حال نه تمیز باعتبار تقیید نمودن شاعر مدح را بالحالت دون اراده کردن او رفع ابهام مراد **یا حبذا جبل الریان من جبل وحبذا ساکن الریان من کانا** هو من قصیدة لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یهجوا بها الاخطل الشاعر وقبله **ان العیون التی فی طرفها مرض قتلننا ثم لم یحیین قتلانا یصرعن ذا اللب حتی لا حراك به وهن اضعف خلق الله ارکانا یا رب غابطنا لو کان یطلبکم لاقی مباعدة منکم و حرمانا اریته الموت حتی لا حیوة به قد کنت ذلك قبل الیوم ادیانا یا حبذا جبل الخ و حبذا نفحات من یمانیة تاتیك من قبل الریان احیانا هبت شمالا فهاجت لی تذکرکم عند الصفات التی شرقی حورانا** الریان بالراء المهملة والیاء المشددة والنون کشداد جبل بطی لا یزال یسیل منه الماء والساکن فاعل من سکن بمعنی قر ومن موصولة والالف فی کانا الاطلاق یعنی ای چه خوبست کوه ریان از حیثیت کوه بودن و چه خوبست کسیکه بوده است ساکن و قرار گیرنده در کوه ریان سیوطی فی افعال المدح والذم شاهد در حبذا است که فعل مدح است و مثل نعم است در معنی و حکم **یا حادیی عیرها واحسبنی اوجد میتا قبیل افقدها قفا قلیلا بها علی فلا اقل من نظرة ازودها** هما من قصیدة لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسین قوله حادی تثنیة حادی سقطت نونه بالاضافة وهو بالحاء والدال المهملتین والیاء ما سوق الابل بالغناء لها الضمیر فی عیرها للمحبوبة وهو بکسر العین والراء المهملة بینهما یاء ساکنة الابل التی تحمل المیرة ای الطعام والواو للحال واحسبنی متکلم بمعنی الظن واوجد مجهول بصیغة المتکلم من وجده ای درکه والمیت بالتخفیف خلاف الحی وقیل تصغیر قبل خلاف بعد وافقد بالفاء والقاف والدال المهملة متکلم من فقده ای عدمه وقفا بالقاف والفاء امر من وقف یقف ای ام قائما وقلیلا صفة المصدر محذوف ای وقفا وقوفا قلیلا والضمیر فی بها الدار المحبوبة وکلمة علی فی علی للتعلیل ای لاجلی والنظرة کطلحة مرة من النظر وهو التامل بالعین وازود بالزاء المعجمة والواو المشددة والدال المهملة متکلم معروف او مجهول من زوده ای فخذه زادا والتخاذ الزاد طعام المسافر ویقال ایضا لمطلق الطعام وهو صفة لنظرة والخبر محذوف ای مقصودکم من وقوفکم یعنی ای دو نفریکه کشنده و براه اندازنده اید بواسطه غنا کردن و آواز خوش خواندن شتران محبوبه را و حالانکه گمان میکنم خود را که یافت شوم مرده پیش از زمانیکه مفقود کنم و نیابم آن محبوبه را بایستید ایستادن اندکی در آن خانه محبوبه بجهت خاطر من پس نیست کمتر از یکمرتبه نگاه کردنی که این صفت دارد که توشه میگیرم با توشه گرفتن میشوم آنرا مقصود من از ایستادن شما مغنی فی لا شاهد در لا است که از برای نفی جنس است و نصب داده است اقل را و من نظرة در محل نصب است و متعلق است باو و جایز است که از لا مشبهة بلیس بکیرند و اقل را برفع بخوانیم و بر هر تقدیر خبر لا محذوف است و ازودها صفت است نه خبر مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانی شاهد در افتران جملهٔ حالیهٔ معترضه است که و احسبنی اوجد میتا قبیل افقدها بوده باشد بواو حالیه با تصدیر آن جمله بمضارع مثبت که احسبنی است **یا حکم الوارث عن عبد الملك تبلج الزهراء فی جنح الدلك** هو من ارجوزة لرؤبة بن العجاج رؤبة التمیمی قالها الحکم بن عبد الملك بن مروان و یتمنی منه جایزة اولها **هاجك من اروی کمنهاض الفلك هم اذا لم یعده هم فتك وقد ارتنا حسنها ذات المسك شادخة الغرة زهراء الضحك یا حکم الوارث الخ اوربت ان تخب المعتنك انت باذن الله ان لم تترك مفتاح حاجات اخذناهن بك الذخر فیها عندنا والاجر لك**

قوله حکم بالحاء المهملة کفرس هو ابن عبد الملك المذکور فی البیت والوارث فاعل من ورث اباه یرث وراثة قوله تبلج بالتاء المثناة الموحدة واللام المشددة والجیم اما مصدر من باب التفعیل من تبلج الصبح ای ضاء واشرق فیکون منصوبا بفعل المحذوف ای تبلج تبلج الزهراء فهو مفعول مطلق نوعی او فعل امر منه والزهراء مفعوله او غائبة من المضارع منه والزهراء فاعله وهی کحمراء المرأة المشرقة الوجه

الجنح بالجيم والنون والحاء المهملة كقفل وكجر الطائفة من الليل والدلك بالدال المهملة ككتف من دلكت الشمس لو كاى غربت يقول انك اظهر على الناس واشهر بالسخا كظهور المراة المشرقة فى ظلمة الليل واظهر فهو ناكظهور الخ يعنى اى حكمى كه انصف دادى كه وارث هستى از عبد الملك ظاهر و مشهور نبسبت بمردم بسبب جود و بخشش مثل ظاهر شدن زن درخشنده روى در پارهٔ از شب تاريك قطر فى توابع المنادى مغنى فى باب الهمزة شاهد در وقوع الوارث است صفت از براى منادى مفرد معرفه كه حكم است و بودن او تابع مر ان منادى برفع بر لفظ ان منادى كه مضموم است **يا خاطب الدنيا الدنية انها شرك الردى وقرارة الاكدار دار متى ما اضحكت فى يومها ابكت غدا بعدا لها من دار غاراتها لا تنقضى واسيرها لا يفتدى بجلائل الاخطار** الابيات من قصيدة للحريرى يذم فيها الدنيا واهلها الخاطب بالخاء المعجمة والطاء المهملة والموحدة فاعل من خطب المراة اى طلبها والدنية بالدال المهملة والنون والياء المشددة كسجية من الدناءة وهى الخسة والردى والشرك بالشين المعجمة والراء المهملة كفرس حبالة للصائد والردى بكسر الراء وفتح الدال المهملتين مقصورا الهلاك وقرارة الشئ بالقاف والراء المهملتين كسماحة مكانه الذى يقر فيه والاكدار بالدال والراء المهملتين جمع كدر ككتف وهو ضد الصفو واضحكت بحذف مفعوله اى اضحكت احدا وكذا ابكت اى بكت احدا والغد خلاف الامس قوله بعدا بالنصب على اى بعد الله من الخير والغارات جمع غارة وهى اسم للاغارة وهى رفع الخيل على العدو وتنقضى بمعنى تنتهى ويفتدى بالفاء والدال المهملة مجهول من فداه اى فكه بالفدية والجلائل بالجيم جمع جليل بمعنى العظيم والاخطار بالخاء المعجمة والطاء والراء المهملتين جمع خطر وهو كفلس وكجبل الابل الكثير يعنى اى طلب كنندهٔ دنياى پست بدرستيكه ان دنياى دام هلاكت وارام گاه ناخوشيها است و ان خانه ايست كه هر زمان كه بخنداند كسيرا در روز خود ميگرياند او را در فرداى و هلاكت ودورى از خير است از براى او باد از حيثيت خانه بودن و غارتهاى ان دنيا منتهى نميشود بجائى واسير او فديه داده نميشود بشترهاى بزرگ بسيار مختصر و مطول فى التشريع من علم البديع شاهد در بودن اين ابيات از قبيل تشريع باعتبار بودن بناى هر بيت از ان بر دو قافيه يكى هاء والف و ديگرى الف وراء در انها و يومها و اسيرها و همچنين در الاكدار و دار و الاخطار **فما خزر تغلب ذا بال يسوءكم لا يستفقن الى الديرين تحنانا** هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفى التميمى يهجو بها الاخطل الشاعر وقومه وقبله **وقل للاخطل لم تبلغ موازنتى فاجعل لامك امرا ايها الفاسر ميزانا قال الخليفة والخنزير منهزم مثل اجتداع القراى وبن هزانا يا خزر الخ لما رفن على الخنزير من سكر نادين يا اعظم القسين جردانا هل تذكرون الى الديرين هجرتكم ومسحكم صلبكم رحمن قربانا** الخزر بالخاء والزاء المعجمتين والراء المهملة كقفل جمع اخزر كاحمد من الخزر وهو كفرس ضيق العين وتغلب بالمثناة والغين المعجمة واللام المكسورة والموحدة هو ابن وائل بن قاسط ابو حى معروف منه الاخطل والبال بالموحدة بمعنى الحال والشان ويستفقن بكسر الفاء وسكون القاف بمعنى يكففن والديران تثنية دير وهو بالدال والراء المهملة بيتهما ياء كفلس خان النصارى والتحنان بالمثناة والحاء المهملة والنونين كتمثال من الحنين بمعنى الشوق يعنى اى جماعت تنك چشم از قبيله تغلب چه چيز است لحال ان شما كه بد نما باشد از حيثيت شوق داشتن بسوى دو دير كه خان نصارى مغنى فيماذا شاهد در امدن كلمهٔ ماذا است بهيئت تركيبى از براى استفهام **يا خير من يركب المطى ولا يشرب كاسا بكف من بخلا** لم يسم قائله الخطاب للممدوح وكلمة من فى الموضعين موصولة والمطى بفتح الميم وكسر الطاء المهملة وتشديد الياء جمع مطية وهى كسجية الدابة السريعة قوله ولا يشرب عطف على من يركب الكاس بالهمزة والسين المهملة كفلس القدح ما دام الشراب فيه وبخلا ماض من البخل وهو ضد السخاء والفرطلاق يعنى اى بهتر كسيكه سوار ميشود مركبهاى تند رفتار را و نياشاميده است جام شرابيرا از دست كسيكه بخيل است بلكه اشاميده است از دست سخى مختصر و مطول فى التجريد من علم البديع شاهد در بودن تجريد در بيت است بطريق كنايه باعتبار انكه تجريد كرده است شاعر و انتزاع نموده است از ممدوح خود مرد صاحب جود و سخاوتى را كه ميآشامد ان ممدوح او جام شراب را از دست صاحب جود بطريق كنايه نظر بانكه نفى شرب كاس از كف بخيل كنايه است از شرب از كف جواد و ثابت كننده است انرا **يا دار سلمى يا اسلمى ثم اسلمى فخندف هامة هذا العالم** هو من ابيات للعجاج واسمه عبد الله رؤبة التميمى قوله سلمى كسكرى اسم امراة وكلمة يا ثانيا للتنبيه واسلمى فى الموضعين امر من السلامة وهى البراءة من العيوب وخندف بالخاء المعجمة والنون والدال والفاء كزبرج هى ليلى بنت حلوان ابن عمرو امراة الياس بن مضر بن نزار وهامة الشئ رأسه يعنى اى خانهٔ سلمى اگاه باش خدا كند كه سلامت بمانى از خراب شدن پس سلامت بمانى پس خندف سر كرده و بزرگ اين عالم است نظام فى الابدال شاهد در بدل اوردن همزه است از الف در العالم شذوذا **يا رب غابطنا لو كان يطلبكم لاقى مباعدة منكم وحرمانا** هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفى التميمى يهجو بها الاخطل الشاعر وقبله ان

العیون التی فی طرفها مرض قتلننا ثم لم یحیین قتلانا یصرعن ذا اللب حتی لا حراک به
وهن اضعف خلق الله ارکانا یا رب غابطنا الخ اربنه الموت حتی لا حیوة به
قد کن ذانک قبل الیوم ادیانا یا حبذا جبل الریان من جبل وحبذا ساکن الریان
من کانا کلمة یا للتنبیه او للنداء فالمنادی محذوف ای یا قوم والغابط بالغین المعجمة والموحدة والطاء المهملة فاعل من الغبطة
وهی تمنی مثل حال المغبوط من غیر ارادة زوالها عنه عکس الحسد ولاقی بالقاف ماض بمعنی ادرک والمباعدة مفاعلة من البعد
ضد القرب والخطاب فی منکم وفی یطلبکم للقوم الاخطل وهم من نصاری العرب والحرمان بالحاء والراء المهملتین والنون کعمران القنوط
یعنی رب من یغبطنا علی ما نال بظهر حالکم ایضا اذا طلبکم ولاقی مباعدة عن الانصاف والاخلاق اللائمة لکم لخسة انفسکم وادرک
منکم الحرمان الذی لکم یعنی اگاه باش بسا غبطه برنده ما جماعت اگر بود که طلب میکرد شما را یافته بود دوری از انصاف وفا امیدی
از شما جماعت مغنی فی الامور التی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در عدم کسب نمودن غابط است از
مضاف الیه معرفة که ضمیر متکلم بوده باشد تعریف او نه تخصیص را باعتبار بودن او مجرور برب لزوم تنکیر مجرورات رب و عدم
جواز معرفه بودن آن و بعضی قائل شده اند بحذف مضاف قبل از لوای رب جل غابطنا یا رب قائلة غدا یا لهف
ام معاویة هو آخر ابیات لهند بنت عتبة بن ربیعة زوجة ابی سفیان ام معاویة علیهم اللعنة قالها فی وقعة بدر اقولها لا
لله عینا من رای هلکا کهلک رجالیه یا رب باک لی غدا فی النائبات وباکیة
قد عوذوا یوم القلیب غداة تلک الواعیة من کل غیث فی السنین اذا الکواکب
خاویة قد کنت احذر ما اری فان الغداة مراسیه کلمة یا للتنبیه او للنداء فالمنادی محذوف
ای یا قوم وقائلة صفة المحذوف ای رب امراة قائلة والغد خلاف الامس ولهف بفتح الفاء کلمة تحسر وهو بمعنی یا اسف ومعاویة هو
ابن ابی سفیان لعنهما الله یعنی اگاه باش بسا زنی که این صفت دارد که گوینده است در فردا که اند وهنا که میشوم از برای هند مادر
معاویة مغنی فی رب شاهد در دخول رب است بر چیزیکه زمان و مستقبل است که قائلة غد بوده باشد یا رب
قد فرجت عنی همی فنام لیلی وتجلی همی لم یسم قائله قوله یا رب اصله یا ربی حذفت منه یاء المتکلم
وابقیت الکسرة لتدل علیه وفرجت بالفاء والراء المهملة المشددة والجیم وتاء الخطاب بمعنی کشفت والهم فی الموضعین بفتح
الهاء وتشدید المیم الحزن ونام ماض من النوم خلاف الیقظة وتجلی بالجیم ماض بمعنی انکشف یعنی ای پروردگار من
بتحقیق که برطرف کردی از من اندوه مرا پس خواب کرد شب من و برطرف شد اندوه من مطول فی الاسناد الخبری شاهد
در بودن نسبت نوم به لیل مجاز عقلی بر خلاف قول سکاکی که گفته است که استعارة بالکنایه است یا رب یوم لی لا اظلله
ارمض من تحت واضحی من علُه هو لابی ثروان ونسبه اخر الی ابی الهنجل واورده بطریق اخر کلمة یا للتنبیه وللنداء
فالمنادی محذوف ای یا قوم قوله اظلله باسقاط حرف العلة من ضمیر توسعا ای اظلل فیه وهو بالظاء المعجمة واللامین اولهما مشددة
مجهول بصیغة المتکلم من التظلیل یقال ظلله الله لکذا ای لقیت علیه ظلة وارمض بالراء المهملة والضاد المعجمة مجهول او معلوم بصیغة
المتکلم من ارمضنی الرمضاء ای احرقتنی وهو من الرمض کفرس هو شدة وقع الشمس علی الرمل قوله من تحت بضم تاءه لقطعه عن الاضافة
ای من تحتی واضحی بالضاد المعجمة والحاء المهملة متکلم من ضحیت للشمس اذا برزت وقیل هو مجهول ایضا ففیهما لا یخفی یعنی اگاه باش
بسا روزی که این صفت داشت در برای من بود و این صفت داشت که سایه افکنده نشد بر من در آن روز که سوخته شدم
با سوختن از گرمی دیگها گرم از زیر پا خود وظاهر و روی برده شدم آفتاب را از بالا سر سیوطی فی باب الوقف مغنی فی علی شاهد
در مبنی شدن علی است بر ضم بالحاق ها با او وبا بودن بنا او عارضی یا زید زید الیعملات الذبل وزید داری
الفلات المجهول المجهل تطاول اللیل علیک فانزل فانقض یدیک انقضاض الاجدل
هما رجز لعبد الله ابن رواحة الانصاری یخاطب بهما زید بن ارقم وانما اضیف زید الی الیعملات لانه یحدو بها وهو قوی علی حدوها
وقد رکب المصراع الاول من بیت الثانی مع المصراع الاول من البیت الاول غلط الغفل والصحیح کما اوردناه مرتبا الیعملات جمع یعملة
وهی بالباء والعین المهملة کمصغرة الناقة القویة المطبوعة علی العمل والذبل بالذال المعجمة المضمومة والموحدة المفتوحة المشددة جمع
ذابلة وهی الضامرة وقیل المهزولة لتوا لدادی بالدال والراء المهملتین وکسر الیاء للضرورة فاعل من الدرایة بمعنی العلم والفلا بالفاء
المثناة القفر والمفازة لا ماء فیها والمجهل بالجیم کمقعد المفازة التی یجهل الماشی الطریق فیها قوله تطاول اللیل الخ ای طال ومضی
کثیر من اللیل فانزل ولا تتعب یعملاتک وانقض بالنون والقاف والضاد المعجمة المشددة امر من الانقضاض یقال انقض الطائر ای
هوی لیقع وزید بالضم منادی بحذف حرف النداء منه للضرورة ای یا زید والاجدل بالجیم والدال المهملة کاحمد الصقر یعنی ای زید ای

مغنی

مغنی

مطول

مغنی سیوطی

زید صاحب شتران صاحب قوه نیکو ومنادی بایک هم اوای بید نا ای بر او قطع مسافت بیابان سر کردانی طول کشید بر تو شب گذشت
بسیاری از شب پس فرود بیا پس میل بفرود امدن بکن ای زید مثل میل بفرود امدن کردن چرخ بجهة نشستن بر مکانی **قطر سیوطی**
فی توابع المنادی **شاهد** در دو زید منادی است که جایز است فتح هر دو وضم اول وفتح ثانی اما فتح اول پس بنا بر انکه در اصل یا زید یا زید
یا زید الیعملات بوده است هر دو منادی مضاف هستند پس حذف کردند الیعملات را از زید ثانی بنا بر قول سیبویه بجهة دلالت کردن الیعملات
اول بر حذف پس اضافه کردند زید اول را با الیعملات و زید ثانی مقحم است میانه مضاف ومضاف الیه و بنا بر قول مبرد حذف کرده اند
الیعملات را از زید اول بجهة دلالت کردن الیعملات ثانی بر حذف واما فتح ثانی پس بنا بر انکه منادی مضاف است باسقاط حرف نداء از او یا
تاکید یا عطف بیان بنا بر اختلاف دیگر از زید اول یا انکه مفعول است از برای فعل محذوفی ای اعنی زید الیعملات واما در صورت ضم اول
پس بنا بر انکه منادی مفرد معرفه است واما فتح ثانی بطریقیکه مذکور شد در فتح هر دو جایز است بعض ضم هر دو بنا بر انکه زید ثانی عطف
بیان بوده باشد از برای زید اول نظر بانکه در او زیادتی فایده است از زید اول نسبت باضافه شدن او با الیعملات همچنانکه در **مغنی** فرموده
افترق فیه عطف البیان والبدل من باب التوابع گفته است که جایز است و انسته اند دو وجه را از دو زید ثانی که عطف بیان یا بدل بوده
باشد در صورت ضم زید اول و در صورت فتح هر دو منادی در **مغنی** فی اذا دار الامر بین کون المحذوف اولا او ثانیا من باب الخامس
گفته است که الیعملات مضاف الیه است از برای زید اول ومضاف الیه زید ثانی محذوف است که الیعملات دیگر بوده باشد ای یا زید الیعملات
یا زید الیعملات همچنانکه ذکر شد **یا سارق اللیلة اهل الدار یا آخذا مالی و مال جاری** لم یسم قائله السارق
فاعل من سرق منه الشیء ای جاء مستترا الی حرز فاخذ مالا لغیره واهل الدار منصوب علی التجوز برای احد واهل الدار والاخذ فاعل من
الاخذ بمعنی التناول والجار بالجیم والراء المهملة الذی یجاور بیتک **یعنی** ای دزد شب ودر شکن اهل خانه و ای گیرنده و برنده مال
من ومال همسایه من **مطول** فی الاسناد المجازی **شاهد** در بودن سارق اللیلة است مجاز عقلی باعتبار قرار دادن او لیل را
مسروق بانکه تعریف مجاز عقلی شامل نیست ورا بنا بر تعریف مصنف **یا سیدا طالع هذا الذی فاق نظام**
الدر والجوهر لا تعد منه حرفا او کلمة وللخبایا به اظهر وروض الذهن اذا مشکلا
یبد و بالانکار لا تبدر فلیس بالشائن شینا له فقد اتی المنصف فی اعصر الابیات لملا
جلال الدین السیوطی انشدها فی وصف کتابه المسمی بالبهجة المرضیة والسیوط کفلوس بلدة بصعید مصر قوله یا سید اصله یا سیدی
قلبت یاء المتکلم الفا وطالع بالطاء والعین المکسورة للضرورة المهملتین امر من المطالعة وهو الرکوب علی الشیء واستظهاره وهذا اشارة الی
کتابه وفاق بالفاء والقاف ماض بمعنی علا والنظام ککتاب للحبل المنظوم فیه والدر اللؤلؤ النفیس والجوهر ککوثر واحد الجواهر من الیاقوت
والفیروزج وغیرها ولا تعد بالعین والدال المهملتین مخاطب من عدا یعدو ای جاوز والخبایا جمع خبیة وهی کسجیة التی فی الخباء
بالخاء المعجمة والموحدة ککتاب الخیمة لها عمودان و اراد بها المستور منه و اظهر امر من اظهر به ای غلبه اعلنه و روض بالراء المهملة
والواو المشددة والضاد المعجمة امر من روضت النفس ای طابت ویبد و بالموحدة والدال المهملة مضارع بدء بمعنی ظهر و تبدر بالموحدة
والدال والراء المهملتین مخاطب من بدر به ای عجل الیه واستبق والشائن فاعل من الشین وهو کما فی البیت بالشین المعجمة
والیاء والنون کفلس العیب والمنصف اسم فاعل من الانصاف بمعنی العدل والاعصر بالمهملات جمع عصر کافلس فلس وهو الزمان یعنی
ای بزرگ و اقای من مطالعه کن در این کتاب چرا که این کتاب ان چنان چیزیست که برتری دارد رشته در وجوهر را و نگذار از ان کتاب
حرفی را یا کلمه را مگر انکه تامل کن و تفکر کن در ان و از برای مطالب پوشیده ان غالب شو بر او و ظاهر نما از برای خود و روشن و پاکیزه نما
ذهن خود را در وقتیکه ظاهر شود مطلب با عبارت مشکلی و سبقت و پیشی نگیر با انکار کردن ان مطلب یا عبارت پس نیست بجهة
عیب کردن عیب کننده عیبی از برای ان کتاب پس بتحقیق که امده است شخص نصاف دهنده در زمانهای چند یعنی اگر عیب جوئی در عالم هست
منصفی هم خواهد بود پس عیب جو عیب کردن او وارد نمی اید عیبی بر کتاب من و این ابیات را ملا سیوطی در مقام تعریف کردن
شارح کتاب خود را ذکر کرده است و ان انشاد خود شارح است **یا سید ما انت من سید موطاء الاکناف رحب**
الذراع لم یسم قائله قوله یا سید اصله یا سیدی قلبت یاء المتکلم منه الفا وما نافیة و انت مبتدا ومن سید خبره لکن وقع تمیزا
لوقوعه بعد ما یفید التعجب وانما ظهرت من فیه لانه غیر محول عن فاعل الصناعی والموطاء بالواو والطاء المهملة المشددة والهمزة اسم مفعول
من وطاءه ای اتاه والاکناف بالنون والفاء جمع کنف وهو کفرس الناحیة یقال رجل موطاء الاکناف ای مضیافا یتمکن فی ناحیة صاحبه
والرحب بالراء والحاء المهملتین والموحدة کفلس صفة مشبهة من الرحب هو کقفل بمعنی الوسع والذراع ککتاب من طرف المرفق الی طرف
الاصبع الوسطی والساعد ورحب الذراع کنایة عن السخاء والجود **یعنی** ای بزرگ و اقای من چه قدر بزرگواری و خوب هستی از حیثیت
بزرگواری و اقای بودن که کام زده اند اطراف تو یعنی تو قصد مردم و مهمانها را نزد تو و مراد این است که دستها مهمانی کننده و گشاده روئی

سیوطی

مغنی

مغنی

مطول

سیوطی

و فراخ دست هستی یعنی صاحب جود و بخشش هستی قطر فی باب التعجب شاهد در افاده نمودن ما انت است معنی تعجب را ای ما اعظمك

من سید یا شاةً من قنصٍ لمن حلّت له حرُمت علیّ ولیتها لم تحرمِ هو من قصیدة لعنترة بن شداد

العبسی وهی احدی المعلقات السبعة وقبله بطلٍ کأنّ ثیابه فی سرحةٍ یُحذی نعال السبت لیس بتوأم

یا شاة من الخ فبعثت جاریتی فقلت لها اذهبی فتجسّسی اخبارها لی واعلمی قالت

رایت من الاعادی غرّةً والشاة ممکنةٌ لمن هو مرتمی الشاة هنا کنایة عن المرأة قیل اراد بها زوجة

ابیها وکان اراد ان یتزوجها فتزوجها ابوه شداد فحرمت علیه لتزوج ابیه ایاها وقیل اراد بها امراة اخری کانت فحرمت علیه

بسبب حرف وقع بین قبیلته وقبیلتها وکلمة من بفتح المیم زائدة للتاکید والقنص بالقاف والنون والصاد المهملة کفرس للصید بقال

قنص ای صاد وکلمة من فی لمن موصولة وحلّت بالحاء المهملة غائبة من الحل وهو بالکسر ضد الحرمة وحرمت ولم تحرم بضم الراء فیهما کلاهما

من الحرمة ضد الحل یعنی ای گوسفند شکار کرده شده از برای کسیکه حلال شده آن برای او حرام شده است بر من و کاش او

حرام نشده بود بر من و مراد از گوسفند زن است مغنی فی من شاهد در وقوع من است زائده میانه مضاف و مضاف الیه بجهة

تاکید ای یا شاة قنص یا صاح ابلغ ذوی الزوجات کلّهم ان لیس وصل اذا انحلّت عری الذنب لم یعلم قائله

قوله صاح مرخم صاحب وابلغ امر من الابلاغ بمعنی الارسال وذوی جمع ذو بمعنی الصاحب والزوجات بسکون الواو جمع زوجة وانحلّت

بالنون والحاء المهملة وتاء التانیث بمعنی نقضت وفی اسرحت فی العرب بضم العین وفتح الراء المهملتین مقصورا جمع عروة وهی من الدلو

والکوز المقبض ای محل القبض والذنب بالذال المعجمة والنون والموحدة کفرس ما فی موخر الدواب والمراد به هنا الذکر یعنی ان الرجل متی فرغ عن

الوقاع ولم یستطعه هجره النساء وترکن مواصلته لانقطاع رغبتهن عنه یعنی ای صاحب برسان از صاحبان زنها ایشان را اینکه نیست

مواصلتی وو غبتی از برای زنان نسبت بشما موجود در وقتیکه سست شود محل گرفتن و بیخ ذکر که زنان با ایشان جماع کرده مغنی فی

القاعدة الثانیة من باب الثامن شاهد در کسره دادن لام کلهم بجهة مجاورت و با مؤکد خود که ذوی الزوجات باشد و حال

انکه مبانیست که منصوب بوده باشد باعتبار انکه او تابع است در نصب مؤکد خود زیرا که مفعولست از برای ابلغ یا صاحبیّ تقصّیا

نظریکما تریا وجوه الارض کیف تصوّر تریا نهاراً مشمساً قد شابه زهر الربی فکانما هو مقمر هما

لابی تمام الطائی قوله صاحبی تثنیة صاحب مضاف الی یاء المتکلم وتقصیا بالقاف والصاد المهملة المشددة والیاء بصیغة التثنیة

نقصیا امر من بلغت اقصی ای نهایته والخطاب من الرؤیة بالبصر وتصور اصله تتصور حذفت احدی تائیه تخفیفا یقال صوره الله

صورة حسنة فتصور قوله مشمس بصیغة اسم الفاعل ای ذا شمس لم یستره غیم وشابه بالشین المعجمة والموحدة ماض من الشوب بمعنی الخلط

والزهر بالزاء المعجمة والراء المهملة کفرس ضد زهر الغیر کفرح لکرم ای تلألأ والربی بضم الراء المهملة وفتح الموحدة مقصورا جمع ربوة وهی

کالطلمة المکان المرتفع من الارض قوله مقمر بصیغة اسم الفاعل ای کالیل ذی قمر یعنی ای دو صاحب یار من سیاست نوادارید

دو چشم خود را که خواهید دید بصفحهای روی زمین را که چگونه صورت بسته شده است بصورتی نیکو خواهید دید روز ضیا بخش خود را

که بحیثی که مخلوط شده است رو زاهد خشیدن نهاد ماه بلند پس گویا که او مثل شب صاحب ماه است مختصر و مطول فی التشبیه من علم البیان

شاهد در تشبیه نمودن شاعر است مرکب را که نهار مشمس مشوب بزهر الربا بوده باشد بمفرد که لیل مقمر بوده باشد یا صاح هل

حُمّ عیشٌ باقیاً فتری لنفسك العذر فی ابعادها الاملا هو لرجل من طیّ قوله صاح مرخم صاحب هل للاستفهام

الانکاری وحم بضم الحاء المهملة والمیم المشددة وبصیغة المجهول کما هو القیاس فی استعماله بمعنی قدّر والعیش الحیوة وباقیاً حال منه وهو ضد

الفانی وتری خطاب من الرؤیة والعذر بالعین والراء المهملتین بینهما ذال معجمة کقفل المعذرة والضمیر فی ابعادها للنفس والابعاد الاطالة

تطویله والامل کفرس الرجاء یعنی ای صاحب آیا مقدر شده است زندگانی در حالتیکه باقی باشد همیشه پس ببینی در نفس خود عذر

خواستن زاد رود و دراز کردانیدن آن نفس را رزوی را سیوطی فی باب الحال شاهد در وقوع ذو الحال است نکره که عیش بوده

باشد باعتبار وقوع او بعد از هل استفهامیة و باقیاً حال است از وی یا صاح یا ذا الضامر العنس والرحل والاقتاب والحلس هو

لخزز بن لوذان قوله صاح مرخم صاحب والضامر بالضاد المعجمة والراء المهملة فاعل من الضمر وهو کقفل الهزال والعنس بالعین والنون

المهملتین بینهما نون کفلس الناقة الصلبة المکسوة والرحل بالراء والحاء المهملتین کفلس معروف والاقتاب جمع قتب وهو بالقاف والمثناة

والموحدة کابل وکفرس الاکاف الصغیر علی قدر سنام البعیر والحلس بالحاء والسین المهملتین کحبر کساء رقیق علی ظهر البعیر تحت البردعة یعنی

ای صاحب صاحب شتری که این صفت دارد که لاغر و درشت و در هم شکسته است بسبب کشیدن بار و جل و جهاز و پلاس قطر فی توابع

المنادی شاهد در الضامر است که صفت است از برای منادی که ذا بوده باشد و چون که در او الف و لام است و اضافه شده است

باسم محلّی بلام که العنس بوده باشد پس جایز است در او رفع و نصب باعتبار حمل بر لفظ و محل منادی یا عاذلی لا تلی لا تردن ملامتی

ان

قطر

مغنی

مغنی

مطول مختصر

سیوطی

قطر

اِنَّ الْعَوَاذِلَ لَسْنَ لِی بِاَمِیْرِ لم یسم قائله العاذلات العواذل کلاهما جمع عاذلة وهی فاعلة من العذل وهو بالعین المهملة والذال
المعجمة کفلس بمعنی اللوم ویردن مضارع من الارادة بمعنی القصد والباء فی بامیر زائدة وهو الملک والمسلط یعنی ای ملامت کنندگان
من قصد کنید ملامت کردن مرا بدرستیکه ملامت کنندگان نیستند بر من امیر و مسلط مغنی فی اللام شاهد در بودن نفی
قصد و ارادة بفعل ابلغ و رساننده تر از نفی خود فعل هم چنانکه در این بیت است نظر بانکه لا یردن ملامتی ابلغ است از لا یلمننی
اعتبار انکه او نفی است زسبب فعل که قصد ملامت بوده باشد و لا یلمننی نفی از خود فعل است که ملامت بوده باشد یا عَجَبًا لِهٰذِهِ الْفَلِیْقَهْ
هَلْ تَغْلِبَنَّ الْقُوَبَاءَ الرِّیْقَهْ هو لاعرابی اصابته القوباء فقیل له اجعل علیها شیئا من ریقک فجعل من ذلک الفلیقة
بالفاء والقاف کسفینة الداهیة وتغلبن بالغین المعجمة والموحدة بمعنی تزیلن والقوباء مفعوله وهو بضم القاف وفتح الواو والموحدة
والمد داء ینتشر ویتسع ویعالج بالریق والریقة فاعله وهو بکسر الراء المهملة وسکون الیاء والماء الفم یعنی تعجب است مرا
این مصیبت را ای عجب حاضر بشو مرا این مصیبت را بر طرف میکند آب دهان ناخوشی قوبا را مغنی فی حرف الالف شاهد
در دخول الف است در متعجب منه که عجبا بوده باشد بجهة مدصوت یا عَلِیَّ بْنَ حَمْزَةَ ابْنِ عُمَارَهْ اَنْتَ وَاللّٰهِ ثَلْجَةٌ
فِی خِیَارَهْ هو لصاحب بن عباد یهجو به علی بن حمزه قوله علی بتخفیف الیاء للضرورة و حمزة بالحاء المهملة والزاء المعجمة کطلحة وعمارة بالعین
والراء المهملتین قیل هو کسحابة اصله بتشدید المیم و انما خففت میمه للضرورة وهو ککناسة اعلام والثلجة بالمثلثة والجیم کطلحة معروف
وکذا خیار ککتاب فی هائه سکت یعنی ای علی پسر حمزه پسر عماره تو قسم بخدا که در خنکی مثل برف هستی که در میان خیار ماند بوده باشد
مطول فی المقدمة شاهد در تتابع و پی در پی آمدن اضافات است در مصراع اول در مقام هجو و این منافی است با فصاحت
یَا عَمْرُو اِنَّکَ قَدْ مَلِلْتَ صَحَابَتِیْ وَصَحَابَتِیْکَ اِخَالُ ذَاکَ قَلِیْلُ هو لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین
قوله مللت بکسر اللام مخاطب من الملل بمعنی السامة والصحابة فی الموضعین کسماحة و ککتابة مصدر صحبه کسمعه ای عاشره والیاء فی
صحابتیک صاحبه والکاف مفعوله واخال بکسر الهمزة کما هو یقیاس فیه استعماله بمعنی اظن و ذاک اشارة الی الملل المفهوم من مللت او الی
الامر الذی تضمنه البیت یعنی یا عمرو انک قد مللت صحبتک ایای و صحبتی ایاک فیما اظن وهذا الامر قلیل فی الاصحاب او المعنی انک قد
مللت صحبتی و صحابتک اخالها قلیلة فلا تمل یعنی ای عمرو بدرستیکه تو دلتنگ شده صحبت و معاشرت کردن مرا و صحبت
کردن تو را و آنچیزی گمان میکنم او را و حال آنکه این امر کمست در میان اهل صحبت مغنی فی حذف حرف النداء من باب الخامس شاهد
در ذاک است که اشاره است بمصدر مللت که ملل بوده باشد بدو وقوع اسم مصدر صفت از برای ان ذاک و این رد بر ابن مالک که قائل شده
است بعدم جواز اشاره کردن بمصدر مکرر در صورت بودن آن اسم اشاره منعوت بمثل همان فعل یا عَیْنِ بَکِّیْ عِنْدَ کُلِّ صَبَاحٍ
جُوْدِیْ بِاَرْبَعَةٍ عَلَی الْجَرَّاحِ هو من ابیات الحماسة قوله یا عین بکسر النون اصله یا عینی حذف منه یاء المتکلم وابقیت الکسرة
تخفیفا وبکی بتشدید الکاف للتکثیر والمبالغة امر من البکاء والصباح کغراب الفجر واول النهار قوله جودی بالاربعة عبارة مشهورة والمراد بها
دموع تجری من اطراف العین لکل عین طرفین وهو امر اما من الجود وهو بفتح الجیم وسکون الواو والدال المهملة المطر الغزیر او لا مطر فوقه او
الجود بالضم وهو الکرم قوله علی الجراح ای علی موته وهو بالجیم والراء المشددة والحاء المهملتین کشداد هو ابن او فی یعنی ای چشم من بسیار گریه
کن نزد هر صبح و فرو ریز چون باران شدت خود را از چهار طرف چشم خود بر مرگ جراح مطول فی الانشاء شاهد در وقوع
بعقل است منادی که عین بوده باشد نظر بانکه مقام مقام اندوه و حسرت است یَا قَاتَلَ اللّٰهُ بَنِی السِّعْلَاةِ عَمْرَو بْنَ
مَسْعُوْدٍ شِرَارَ النَّاتِ غَیْرَ اَعِفَّاءَ وَلَا اَکْیَاتِ لم یسم قائله کلمة یا للتنبیه او للنداء فالمنادی محذوف ای یا قوم و
قاتل الله دعاء علیهم بمعنی قتل والسعلاة بالسین والعین المهملتین والمثناة کمشکاة الغول وعمرو بن مسعود بدل وبنی بدل والشرار ککتاب جمع
شر و النات بالنون والمثناة المبدلة عن السین اصله الناس والاعفاء جمع عفیف کالاحباء وحبیب هو فعیل من العفة وهو بکسر
العین المهملة وفتح الفاء مشددة مصدر عف یعف ای کف عما لا یحل ولا یجمل والاکیات اصله الاکیاس وهو جمع کیس کسید وهو بالیاء
والسین المهملة الزکی یعنی آگاه باش بکشد خدا پسران غول را که ان قول عمرو پسر مسعود است که این صفت دارند پسران او که بدترین
مردم اند و نه صاحبان عفت و نه زیرکانند نظام فی الابدال شاهد در بدل شدن سین از الناس و اکیاس است در این بیت
بنا بر انکه موافق باشد در قافیه بالسعلاة یَا قَوْمِ قَدْ حَوْقَلْتُ اَوْ دَنَوْتُ وَبَعْدَ حِیْقَالِ الرِّجَالِ الْمَوْتُ
هو من ابیات لرؤبة ابن العجاج ابن رؤبة التمیمی یشکو الشیب بعد ما لی اذا احدب بها اصابت اکبر قد غالبنی
بَیْتُ لَیْتَ وَهَلْ یَنْفَعُ شَیْئًا لَیْتُ لَیْتَ شَبَابًا بُوْعَ فَاشْتَرَیْتُ قوله یا قوم بکسر المیم اصله یا قومی حذف
منه یاء المتکلم وابقیت الکسرة لتدل علیه و حوقلت بالحاء المهملة والواو والقاف متکلم من حوقل الشیخ حوقلة و کذا حیقالا اذا عجز عن الجماع و دنوت بالدال المهملة والنون والواو متکلم من الدنو بمعنی القرب ای دنوت منه ای من الحیقال یعنی ای قوم

مغنی

مغنی

مطول

مغنی

مطول

نظام

بحقیق

بتحقیق که پیر شدم و از کار جماع باز ماندم یا آنکه نزدیک شده ام باین حالت یعنی بعد از پیر شدن و از کار باز ماندن مردان مرا نه و زنان
رد نشت شرح الامثلة شاهد در نون است باشباع تاء او یا حصول واو که اگر در مثل صیغه ضربتم میم در نون نمیکردند و ضربتم و اعلم
میکفتند مشتبه میشد بنون صیغه متکلم در حالت اشباع در این بیت پس دخول میم در او بجهت رفع اشتباه است **یا لعنة الله**
والاقوام کلهم والصالحین علی سمعان من جار لم یسم قائله کلمة یا للنداء والمنادی محذوف ای
یا قوم او للتنبیه لعنة الله مبتدأ و علی سمعان خبره والاقوام عطف علی الله وکذا الصالحین او عطف علی الاقوام وکلهم تأکید
للاقوام وسمعان بالسین والعین المهملتین والنون کعمران اسم رجل قوله من جار تمیز له ای من جهة کونه جارا ومن بیانیة والجار بالجیم و
الراء المهملة الذی یجاور بیتک وقرب منازلک **یعنی** ای قوم لعنت خدا و لعنت قومها همه ایشان و لعنت بندگان نیک
شایسته بر سمعان باد از حیثیت همسایه بودن **مغنی** و یا **شاهد** در دخول حرف نداء است بر جمله اسمیه بتقدیر منادی یا
بر قول بعضی ای یا قوم لعنة الله **یا لقومی و یا لامثال قومی لاناس عتوهم فی ازدیاد** لم یسم قائله اللام فی لقومی
و لامثالی مفتوحة لانه استغاث به فی لقومی والثانی عطف علیه فی الاناس مکسورة لانه مستغاث من اجله وامثال الرجل اقرانه
واشباهه فی الرتبة والقدر وجزء غیره والاناس کغراب لغة فی الناس والعتو بالعین المهملة والتاء المثناة المضمومتین والواو المشددة الاستکبار
والتجاوز عن الحد والازدیاد افتعال من الزیادة والنقصان **یعنی** ای قوم من و ای کسانیکه مثل و شبیه بقوم من هستید در عصبیت
و شجاعت بفریاد رسید مرا از جهت دفع شر مردمانی که سرکشی و تعدی ایشان در زیاد تیست روز بروز و ساعت بساعت **قطر و**
سیوطی فی الاستغاثة شاهد در فتحه دادن لام مستغاث در لامثالی است باعتبار بودن او معطوف بر لقومی که اینهم مستغاث
است با اعاده کردن حرف ندا بر سر او **یا لک من تمر ومن شیشاء ینشب فی المسعل واللهاء** هو لرجل من
اهل البادیة یا حرف نداء واللام فی لک للاستغاثة والتعجب والکاف منادی وفی الخطاب فیه اللتمر ومن فی تمر بیانیة والشیشاء بالشین المعجمة
اولها مکسورة وبینهما یاء ساکنة وفی اخره مد الشیص وهو التمر الذی لم یشتد نواه وینشب بالنون والشین المعجمة والموحدة مضارع نشب
الشیء فی الشیء اذا علق فیه والمسعل بالسین والعین المهملتین کمقعد موضع السعال من الحلق واللهاء اصله اللهی وهی کفتی جمع اللهاة وهی الهنة
المطبقة فی اقصی سقف الفم وانما مده للضرورة او هو ککتاب جمع اللهاة فلا شاهد فیه **یعنی** بفریاد رسید مرا و تعجب میکنم از خرمائی و از
غورة خرمای استه نابسته که این صفت دارد که بند میشود در مجاری حلق و بالاهای کام **سیوطی فی المقصور والممدود شاهد**
در وارد شدن اللهی مقصورا در این بیت ممدود بجهت ملاحظه قافیه و موافق بودن او در مد با شیشاء **یا لهف زیابة للحارث**
الصابح فالغانم فالآیب هو من ابیات لابن زیابة واسمه مسلمة بن ذهل وزیابة امه قالها فی جواب حارث بن همام
الشیبانی حین قال له **ایا ابن زیابة ان تلقنی لا تلقنی فی النعم العازب وتلقنی یشتد بی اجرد مستقدم**
البرکة کالراکب وقبله انا ابن زیابة ان تدعنی آتک والظن علی الکاذب یا لهف زیابة الخ
والله لو لاقیته خالیا لآب سیفانا مع الغالب وکان الحارث قد اغار علی قوم الشاعر ولم یکن حاضرا فهو یتأسف
من عدم ملاقاته اول المصراع الثالث الی الثانی من الصابح وکلمة یا للتنبیه او للنداء فالمنادی محذوف ای یا قوم ولهف بفتح الفاء
کلمة تأسف وتحسر ای التأسف زیابة وهی بالزاء المعجمة والیاء المشددة والموحدة والهاء اسم امه واراد نفسه ای تأسف نفسه کما هو عادة
العرب یقولون یا لهف لی ویا لهفی ویا لهف نفسی او بمعنی انه تأسف وفا ابن زیابة فوله للحارث ای لعدم ملاقاته وقتله وهو ابن همام الشیبانی
والصابح المغیر صباحا وهو فاعل من صبح فلان ای دخل فی الصبح والغانم آخذ الغنم وهو بالغین المعجمة والنون کفعل الغنی والآیب فاعل
من الایاب هو بالیاء والموحدة ککتاب الرجوع یعنی اتاسف للحارث الذی صبح قومی بالغارة فغنم فرجع صحیحا بان لا اکون صادفته
فاقتله **یعنی** ای ندبه و ای افسوس من که پسر زیابه هستم بجهت ملاقات نکردن من حارث را تا آنکه بکشم او را آن چنان حارثی که صبح کننده
بود بر قوم من بغارت پس غنیمت برنده بود اموال ایشان را پس رجوع کننده بود بمنزل خود در حالتیکه سالم بود از قتل **مغنی**
فی الفاء شاهد در بودن فاء است از برای ترتیب معانی در وجود نظر بآنکه غنیمت بعد از غارت است و رجوع بعد از غنیمت ای
الذی صبح فغنم فآب **یا لیت نا ضمنا سفینة حتی یعود الوصل کینونة** لم یسم قائله کلمة یا لمجرد التنبیه او المنادی
محذوف ای یا قوم ولیت للتمنی وضمنا بالضاد المعجمة والمیم المشددة وضمیر المتکلم مع الغیر ماض من الضم وهو قبض الشیء الی الشیء وفاعله
یرجع الی الدهر وسفینة نصب علی الظرف ای جمعنا الدهر فی سفینة ویحتمل ان یکون فاعلا الضمنا علی ان یکون ضم بمعنی اضطم یقال
اضطم الشیء ای جمعه الی نفسه فیکون المعنی یا لیتنا جمعنا سفینة ای تجمع فیها فعلی هذا یکون البیت ذا قافیة واحدة لانه مرفوع و کینونة
منصوب علی التمیز الآن یقال انه نصب للضرورة والتقفیة بان اعطی اعراب الفعل مفعولا واعراب المفعول فاعلا وهو جواز الآثار
قوله یعود مضارع من العود بمعنی الرجوع وکینونة بالکاف والیاء المشددة المفتوحتین والنونین اولهما مضمومة مصدر کان تامة ای حتی

يعود الوصل كونا يقول يا ليت انا والمحبوبة بجصل تواصلنا عند الاجتماع في سفينة بعد حصول المفارقة يعني آگاه باش كاش
بد رستيكه ما بهم مير سانيد وجمع ميكرد ما را يعني من ومحبوبه را رودنكار در كشتي يا آنكه در خود جمع ميكرد ما را كشتي يا آنكه بازمي
مواصلة از حيثيت بودن نظام في الاعلال شاهد در بودن عدم حذف يا است قبل از ياء عين الفعل كينونة بتشديد يا بر
وزن فيعلولة كه در اصل كينونة بتخفيف يا است بر سبيل ندرت و بجهة ضرورت يا ليت حظي من جداك الصافي والفضل
ان تتركني كفاف هو من رجز لابي الجحاف رؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمي يخاطب اباه العجاج وقد سرق اعني اباه منه
قصيدة له وانشدها سليمان بن عبد الملك واجازه عليها بعشرة الاف درهم يطلب منه ابنه نصيبا منها الكونه اخبر بشعره فابى فقال
لطال ما اجرى ابو الجحاف لهيبة بعيدة الالطاف الى آخره فقال رؤبة في جوابه انك لم تنصف يا
الجحاف وكان يرضى منك بالانصاف ظلمتني عمرك ذو الاسراف وهو عليك دائم
التعطاف يا ليت حظي الخ وقال بعضهم انه يخاطب بادعيه لما فعل به ما معني ذكره كلمة يا لمجرد التنبيه والحظ بفتح الحاء
المهملة وتشديد الظاء المعجمة النصيب الجد بالجيم والدال المهملة كعصا العطية وروى بالنون مكان الجيم فالمعنى واحد والصافي بالصاد
المهملة والفاء الخالص السالم من الكدر والواو عاطفة والفضل بالجر معطوف على جداك وهو الاحسان وان مصدرية وكفاف كقطام بمعنى
كافية يعني آگاه باش كاش نصيب بهره من از بخشش تو كه اينصفت دارد كه خالص است و از نيكي تو واگذاردن تو بود مراد رحالتي كه كفايت كننده
باشد ما قدري از ان عطيه و بخشش مغني في القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در بنا نمودن نكره است بروزن فعال كه كفاف
بوده باشد نظر به تشبيه نمودن وبباب حذام با كسره دادن فاء او بجهة ملاحظه كردن حركة قافيه و بعض گفته اند كه حال است بتاويل كفافا
و بعضي ديگر بتاويل ترك كفاف كه مصدري قبل از نه مقدر باشد يا ليت شعري والمنى لا تنفع هل اغدون يوما و
شملي مجمع لم يسم قائله وبعده وتحت رجلي صلتان مبلغ خوف اذا زجرته تبوع كلمة يا لمجرد التنبيه والمنادى
محذوف اى يا قوم والواو للحال والمنى بضم الميم وفتح النون مقصورا جمع منية وهي كغرفة اسم لما يتمناه الانسان واغدون بالنون الخفيفة
متكلم من غدا فلان اى جاء في الغداة وهي البكرة ويوما نصب على الظرف والشمل بالشين المعجمة كفلس تفرق الامر والجمع بصيغة اسم المفعول بمعنى
المضبوط وهو من الجمع ضد التفريق يعني آگاه باش كاش دانا بودم و آنكه آرزوها نفع نمي بخشد كه آيا صبح خواهم كرد البته در روزي
و حال آنكه پراكنده كي امر من جمع شده و امر من مضبوط باشد مغني في الجملة المعترضة من باب الثاني شاهد در وقوع جمله حاليه
والمنى لا تنفع است معترضه ميان اسم است كه شعري و خبر او كه جمله هل اغدون الخ است يا ليت شعري ولا منجا من الهرم ام
هل على العيش بعد الشيب من ندم هو مطلع قصيدة لعداة بن جوبة الهذلي و بعده ام هل ترى اصلات
العيش نافعة ام في الخلود ولا بالله من عشم كلمة يا لمجرد التنبيه والمنادى محذوف اى يا قوم وليت للتمني وشعري اسمه
اى علمي حاصل وجملة ولا منجى من الهرم معترضة بينه وبين خبره وهو ام هل على العيش الخ والواو للحال ولا نافية ومنجا بالنون والجيم مفعل
النجاة بمعنى الخلاص والهرم بالراء كفرس اقصى الكبر وام زائدة وهل استفهامية والعيش الحيوة والشيب بالفتح بياض الشعر والندم بالنون والدال
المهملة كفرس الندامة يعني آگاه باش كاش دانا بودم و حال آنكه نيست محل نجاة و خلاصي از پيري كه آيا بر زندگاني بعد از پير شدن و سفيدي
موي پشيماني هست يا نه مغني في ام شاهد در وقوع ام است زائده قبل از هل استفهامية يا ليتما امنا شالت نعامتها ايما الى جنة ايما الى نار هو مطلع ابيات لنجيب الهذلي واسمه سعد بن قرط بن سبا يهجو بها امه وكان شريرا وعاقا
لها وبعده ثلثتهم الوسق مشدودا اشظته كانما وجهها قد سفع بالقار ليست بشبعى وان
اودتها هجرا ولا بريا ولو حلت بذي قار خرقاء بالخير لا تهدي لوجهته وهي صناع
الاذى في الاهل والجار كلمة يا لمجرد التنبيه والمنادى محذوف اى يا قوم وليت للتمني وما زائدة وشالت بالشين المعجمة والتاء
التانيث ماض من شالت الناقة ذنبها اى رفعته فشال الذنب بنفسه لازم متعد والنعامة بالنون والعين المهملة كالكتابة باطن القدم
ومن هلك رتفع رجلاه او بمعنى ارتفعت جنازتها وكلاهما كنايتان عن هلاكها اى ليت ما فارقنا بالموت يعني آگاه باش كاش مادر
ما بلند ميشد كف پاي او يا جنازه او و ميمرد يا ميرفت بسوي بهشت يا بسوي آتش جهنم مغني في اما شاهد در وارد شدن اما ثاني بدون
واو عاطفه يا بدل شدن ميم اول او يا مثل اما اول و فتح دادن همزه او و حال آنكه مي بايست كه بگويد اما الى الجنة و اما الى النار يا ليتني
كنت صبيا مرضعا تحملني الذلفاء حولا اكتعا اذا بكيت قبلتني اربعا اذن ظللت الدهر
ابكي اجمعا لم يسم قائله كلمة يا لمجرد التنبيه والمنادى محذوف اى يا قوم والمرضع اسم مفعول من ارضعت الام فهي مرضع كمكرم لها ولد
ترضعه فان وصفها بارضاع الولد قلت مرضعة والذلفاء بالذال المعجمة والفاء كالحمراء اسم امراة بعينها واصلها من الذلف وهو صغر الانف و
استواء الارنبة والحول السنة واذا للشرط وبكيت متكلم من البكاء وقبلتني ماض من التقبيل وهو جواب الشرط واربعا نصب على المصدرية اى

نظام

مغني

مغني

سفق

مغني

الارنبة

اربع

اربع تقبيلات وظللت بكسر اللام متكلم من ظلّ واريد به هنا معنى صرت والدهر منصوب على انه ظرف لابكي وهو متكلم من البكاء والجملة خبر لظللت
واجمعا تاكيد للدهر يعنى اكاه مباش كاش من بودم كودك شيرداده شده كه بر صدا اشت مراد لفاد ربكسا اين سال همه و هركاه ميكريستم
ان زلفا مرا بوسيد بى تركها هنكام ميكرديدم كه ميكريستم در روز كار همه اين روز كار ها انكه هميشه مرا ميبوسيد ان زلفا سيوطى
فالتاكيد شاهد در وقوع لفظ اجمع اكتع است تاكيد از براى موكد شود بدون سبقت كرفتن لفظ كل بر او وبا و وقوع او تاكيد از براى
نكره وجها انكه ميبايستى كه تاكيد بوده باشد از براى معرفه مغنى في بيان امكان المقدر من باب الخامس شاهد در فاصله شدن جملة
است ميانه موكد كه الدهر است و موكد كه اجمعست بجهة ضرورت **يا ما اميلح غزلانا شدن لنا من هؤليائكن الضال**
والسمر هو من ابيات العبد الله بن عمرو بن عثمان بن عفان العرجي وقيل لغيره وقبله **فالورد وجنتها والخمر ريقتها و**
ضوء بهجتها اضوأ من القمر يا من راى الخمر في غير الكروم ومن هذا راى نبت ورد في
سوى الشجر كادت ام ليلى من البشر يا ما اميلح الخ انسانة الحي ام ادماء السمر بالنهي
رقصها الحزن من الوتر كلمة يا المجرد التنبيه والمنادى محذوف اى يا ايها العزلان واميلح بالحاء المهملة تصغير املح وهو
افعل تعجب من ملح فلان اى صار املح والغزلان بالغين والزاء المعجمتين والنون كغمران جمع غزال كسحاب وهو ولد الظبي وشدن بالشين
المعجمة والدال المهملة والنون المشددة جمع مؤنث من الماضى من شدن الظبي اذا قوى وطلع قرناه واستغنى عن امه واللام في لنا للاختصاص
وهؤليائكن تصغير هؤلاء كن والضال بالضاد المعجمة واللام المخففة السدر البرى وهو جمع ضالة والسمر بالسين والراء المهملتين كعضد جمع سمرة
وهى ضرب من الشجر الطلح يعنى اكاه باش چه قدر تمكين هستند وچه چيز تمكين كرده است بچه آهو ها چند اكه تازه شاخ بيرون
كرده اند از براى ما از ميان آن كروه ها آهو اكر ميچريدند در ميان زمينكه در آن سدرهاى بيابانى وخارهاى سمره است و ميخورند انها را
مغنى في القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در تصغير نمودن افعل تعجب است كه اميلح تصغير املح بوده باشد با وجود انكه
افعل تعجب فعل است وجها انكه تصغير از خصايص اسم است باعتبار شبه نمودن او را با افعل تفضيل لكن او را افعل اسم كرفته اند نفس
استدلال كرده اند واسم بودن او بانى بيت نظر بتصغير شدن او **يا مرو ان مطيتى محبوسة ترجو الحباء و**
ربها لم ييأس هو من ابيات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمي يخاطب به مروان بن الحكم وبعده **وحبوتني**
بصحيفة مختومة يخشى على بها حباء الانفس الق الصحيفة يا فرزدق لا تكن نكداء مثل
صحيفة المتلمس قوله يا مرو مرخم مروان وهو بالراء المهملة والواو والنون كسكران هو ابن الحكم والمطية بالطاء المهملة والياء المشددة
كسجية الدابة السريعة والمحبوسة مفعولة من الحبس بمعنى المنع وترجو مضارع من الرجا وهو ضد الياس والحباء بالحاء المهملة والموحدة والمد
كالكتاب العطاء والواو للحال والرب المطية صاحبها ييأس مضارع من الياس هو بالياء والهمزة والسين المهملة كالفلس القنوط يعنى اى مروان
بدرستيكه شتر راحله من منع كرده شده است از عطاى تو واميدوار بخشش تو او وحال انكه صاحب اين شتر هنوز نا اميد نشده است از
عطاى تو قطر في ترخيم المنادى شاهد در ترخيم نمودن منادى است بجهة تخفيف كه مرو مرخم مروان بوده باشد **يا من راى**
عارضا اسر به بين ذراعى وجبهة الاسد هو من ابيات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمي
كلمة يا للنداء والمنادى محذوف اى يا قوم ومن استفهامية او موصولة فلا حذف ورأى ماض من الرؤية بالبصر والعارض بالعين و
الراء المهملتين والضاد المعجمة السحاب الذى يعترض في الافق واسر متكلم بصيغة المجهول من سره اى افرحه وذراعى با اسقاط نونه بالاضافة
تثنية ذراع وهو بالذال المعجمة والراء والعين المهملة ككتاب ذراعان كوكبان الدالان على المطر وهما بذراع الاسد المقبوضة والمبسوطة
وجبهة الاسد بالجيم والموحدة اربع كواكب معروفين كلهم في منازل القمر يعنى اى قوم كيست كه ديده باشد ابر سفيد بر الكه خوشحال
كردانيده ميشوم بواسطه او ميان دو ستاره ذراعان وچهار ستاره جبهة الاسد مغنى في الجملة الصغرى من باب الثانى شاهد
در اضافه شدن دو چيز است كه ذراع وجبهة باشد بسوى يك اسم كه الاسد بوده باشد مغنى في ذا دار الامر بين كون المحذوف اولا
او ثانيا من باب الخامس مطول في الايجاز والاطناب والمساوات شاهد در حذف مضاف اليه جبهة است بجهة اختصار وبودن
الاسد مضاف اليه در براى ذراع بنابر يك قول اى بين ذراعى الاسد وجبهة الاسد بعضى كفته اند كه مضاف اليه ذراعى محذوف است از
جبهة **يا من يعز علينا ان نفارقهم وجداننا كل شىء بعدكم عدم** هو لابى الطيب المتنبى واسمه
احمد بن الحسين يا حرف نداء ومن موصولة ويعز بفتح المضارعة وكسر العين المهملة والزاء المعجمة المشددة بمعنى يصعب ويشق ويغلب
وان مصدرية ونفارق متكلم مع الغير من المفارقة وهى ضد المواصلة والوجدان بالواو والجيم والدال المهملة والنون كعمران مصدر وجد
اى ادركه وهو مبتدأ وعدم خبره اى كل شىء نجده بعدكم لا يغنى عنكم فهو عندنا كالمعدوم يعنى اى كسيكه دشوار ميكند امر را بر ما او
تكليف شاق ميكنى بر ما مفارقت كردن ما از شما اى آنكه يافتن ما هر چيز را بعد از فراق شما مثل نيافتن است در وجود او چون

مغنى
مغنى
قطر
مغنى
مطول
مغنى

مثل عدم مطول فی الحال المسند الیه شاهد در بیتی این بیت است از قبیل التفات از غائب بخطاب نسبت بضمیر غائب نقار فهم وضمیر خطاب بعد که باعتبار انکه حق ضمیر عاید موصوف غیبت است و حق کلام بعد از تمام شدن منادی خطاب است و در حاری شد اند بر ظاهر خود **یا ناق جدّی فقد افنت اناتک بی صبری و عمری و احلاسی و انساعی هو من ابیات** لابی العلاء المعری و اسمه احمد بن عبد الله التنوخی اللغوی قوله ناق مرخم ناقة و جدّی بکسر الجیم وضمها و تشدید الدال المهملة امر بمعنی اسرعی فی السیر و هو من الجد و هو الاجتهاد فی الامر و افنت بالفاء و النون بمعنی ابلت و ذهبت و هو ماض من الافناء ضد الابقاء و الاناة بالنون المثناة کالقناة الحلم و الوقار و اراد بها هنا البطوء فی السیر قوله صبری بدل من ضمیر المتکلم فی بی و هو نقیض الجزع و العمر بالضم الحیوة و الاحلاس بالمهملتین جمع حلس و هو بکسر کسا رقیق یجعت البردعة و الانساع جمع نسع و هو بالنون و السین و العین المهملتین بکسر حزام البعیر المنسوج یعنی ای شتر کوشش کن و شتاب در سیر بتحقیق که کهنه ساخت دیر کردن و رفتار تو و اهمال تو مرا صبر مرا و عمر مرا و پلاسهای شتر مرا و تنگهای شتر مرا مطول فی الانشاء شاهد در وقوع لا یعقل است منادی که ناقه بوده باشد نظر بانکه مقام مقام اندوه و حسرت است **یا ناق سیری عنقا فسیحا الی سلیمان فتستریحا** هو من قصیدة للفرزدق و اسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی مدح بها سلیمان بن عبد الملک بن مروان و قیل لابی النجم العجلی قوله ناق مرخم ناقة و سیری امر من السیر و العنق بالعین المهملة و النون و القاف کفرس ضرب من السیر و الفسیح بالفاء و السین و الحاء المهملتین کامیر بمعنی الواسع و سلیمان بن هو ابن عبد الملک و تستریح مضارع من الاستراحة و هو طلب الراحة یعنی ای شتر راه برو راه رفتن عنق را بقدم‌های گشاده بسوی سلیمان پس استراحت کنی قطر فی ناصب فعل المضارع سیوطی فی اعراب الفعل شاهد در منصوب بودن تستریح است بان مقدر باعتبار وقوع او بعد از فائی که مسبوق است بفعل طلب که سیری بوده باشد **یا واشیا حسنت فینا اسائته نجی حذارک انسانی من الغرق** هو لمسلم بن الولید الواشی بالواو و الشین المعجمة و الیاء النمام و حسنت بضم السین ماض من الحسن و هو ضد القبح و الاسائة کالکتابة فعل السوء و نجی بالنون و الجیم المشددة ماض من باب التفعیل من النجاة بمعنی الخلاص و اراد بالانسان انسان العین و هو المثال الذی یری فی سوادها و الغرق بالغین المعجمة و الراء المهملة و القاف کفرس الغمر فی الماء یعنی ای سخن چینی که نیک شده است در حق ما بدی او این بیت که نجات داده است ترس از بد سخن ترا مردم چشم مرا از غرق شدن و فرو رفتن در آب چشم مختصر و مطول فی حسن التعلیل من علم البدیع شاهد در بودن حسن تعلیل است در بیتی که عبارت از اثبات نمودن شاعر بود با صفة غیر ثابته اگر حسل سائغ و اشاره است تا بودن ان صفة غیر ثابته ممکن عقلا **یا ویح من حمل ما اشقاه فی کل ما یوم و کل لیلاه** لم یسم قائله کلمة یا للتنبیه او للندا فالمنادی محذوف ای یا قوم و ویح بالواو و الیاء و الحاء المهملة و الهاء کلمة رحمة و یقال عند التعجب کثیرا و الحمل بالحاء المهملة کفلس مصدر حمل یحمل و ما موصولة و اشقاه بالشین المعجمة و القاف المشددة و الالف الفاصلة من اشباع فتحة القاف للضرورة اصله اشقاه ای اوقعه فی المشقة و الکلفة و الضمیر فیه للبعیر و کلمة ما بعد الکل زائدة و لیلاه بالهاء لغة فی لیلة یعنی آگاه باش تعجب میکنم از برداشتن این شتر چیزی را که بمشقت و رنج انداخته است او را در هر روز و هر شب مغنی فی ام شاهد در وارد شدن لیلاه است که لغتی است در لیلة **یا هال ذات المنطق التمتام و کفک المخضب البنام** هو لرؤبة ابن العجاج بن رؤبة التمیمی قوله یا هال مرخم هالة و هی بفتح اللام اسم امرئة و المنطق کمجلس الکلام و مصدر میمی من نطق بمعنی تکلم و التمتام بالتائین المثناتین المفتوحتین الذی فیه تمتمة ای تردد فی التاء و الکف من الید معروفة و المخضب بالخاء و الضاد المعجمتین و الموحدة کمعظم اسم مفعول من التخضیب بالخاء و البنام اصله بنان و هو بالموحدة و النون کسحاب رؤس الاصابع یعنی ای هاله که این صفت داری که صاحب سخن و زبانی هستی که بتاء میکوید اکثر حروف را و حال آنکه دست تو خضاب کرده شده است بحنا سر انکشتان او نظام فی الابدال شاهد در بدل آوردن میم است از نون در البنام که در اصل البنان بوده است بجهة ملاحظه قافیه که موافق بوده باشد با التمتام که اخر او میم است **یا یزید الآمل نیل عز و غنی بعد فاقة و هوان** لم یسم قائله قوله یزید منادی مستغاث و هو اسم رجل و اللام فی الآمل مکسورة لانه مستغاث من اجله و هو بالمد فاعل من الامل بمعنی الرجاء و نیل عز بالنصب مفعوله و هو بالنون و الیاء کفلس الاصابة و العز بکسر العین المهملة و تشدید الزاء المعجمة خلاف الذل و الغنی بالکسر مقصور ضد الفقر و الفاقة بالفاء و القاف و الهاء الاحتیاج و اشد الفقر و الهوان بالواو و النون کسحاب الذل و الصغار یعنی ای یزید بفریاد رس مر کسی را که آرزو کننده است رسیدن بعزت و مال را بعد از فقر و خواری که دارد است قطر و سیوطی فی الاستغاثة شاهد در عدم دخول لام استغاثه است بر اول یزید که منادی مستغاث است باعتبار ملحق شدن الف استغاثه باخر او مغنی فی حرف الالف شاهد در ملحق شدن الف است بر منادی مستغاث که یزید بوده باشد بجهة متصوف **یبسط للاضیاف وجها رحبا بسط ذراعیه لعظم**

مطول

خوام

مطول

سیوطی

مختصر مطول

مغنی

نظام

قطر سیوطی

مغنی

كلبا لم يسم قائله قوله يبسط بالموحدة والسين والطاء المهملة المضمومتين مضارع من بسط اى نشره يقال فلان بسيط اليد
اى منهلل ممتلاء وفلان تبسط يده اى اطلقها والرحب بالراء والحاء المهملتين والموحدة ككتف صفة مشبهة من رحب بمعنى وسع يقال
وجه رحب اى طلق والبسط مصدر تبسطيه اى اطلقها والذراع ككتاب من طرف المرفق الى طرف الاصبع الوسطى والساعد والعظم
واحد العظام والكلب حيوان معروف يعنى ميكشايد امر دبجهت مهمانها دو دست خود را كه ابن صفت دارد كه كشاده وباز است نوع كشودن وباز كردن سك
دو ذراع خود را بجهت خوردن استخوان مغنى فى الجهة الاولى من الباب الخامس شاهد در كلبا است كه بعضى گفته اند كه منصوب است
بنابر انكه تميز بوده باشد نظر باينكه در اصل فاعل بوده است انتهى كلمه تبسط بصيغه ماضى كما الحال بصيغه مصدر اصله است و ذراعيه مفعول او است
چون تقدير چنين بوده است كه كما تبسط ذراعيه پس فعل ماضى را بصيغه مصدر اورده اند و اسناد داده اند او را بمفعول كه ذراعيه است پس
رفع داده اند ذراعيه را پس اضافه كرده اند مصدر را باو پس ما علمه كه كلب است وارد كرده اند بعد از او و نصب داده اند او را بر تميز يبكيك
نائ بعيد الدار مغترب يا للكهول وللشبان للعجب لم يسم قائله قوله يبكيك مضارع من بكيته بمعنى بكيت
عليه ونائ فاعله وهو بالنون والهمزة فاعل من نئى بمعنى بعد وبعيد الدار صفته والمغترب اسم فاعل من الاغتراب هو فعل الغربة والكهول
كفلوس جمع كهل كفلس وهو من الرجال من تجاوز الثلاثين والشبان كعمان جمع شاب وهو الفتى قوله للعجب بكسر اللام لانها اللام المستغاث
من اجله اى تعالوا للعجب يعنى ميگريد بر تو كسيكه دور است اين صفت دارد كه خانه او هم دور است اين صفت دارد كه غريب گشته است
اى پيران دو موى واى جوانان بيائيد وحاضر شويد براى امر عجيب قطر و سيوطى فى الاستغاثة شاهد در مكسور
آمدن لام للشبان است از جهة عدم اشتباه وجود قرينه وعدم اعادة حرف نداء بر سر او و حال آنكه قياس فتح است باعتبار معطوف
بودن او بر منادى مستغاث كه للكهول است يحابي به الجلد الذي هو حازم بضربة كفيه الملا نفس
راكب لم يسم قائله يصف مسافرا معه ما فتيمم واحيى به نفس راكب كاد يموت عطشا قوله يحابي مضارع من باب المفاعلة من حبى كرضى وهو
بمعنى يحيى مضارع احيا والباء فى به للاستعانة والضمير فيه للماء والجلد بالجيم والدال المهملة كفلس صفة مشبهة بمعنى القوى والشديد القلب
والحازم بالحاء المهملة والزاء المعجمة فاعل من الحزم وهو ضبط الامر والاخذ بالاحتياط والباء سببية والضربة مصدر بنية للمرة من الضرب
وكفيه تثنية كف سقطت نونها بالاضافة وهى من اليد معروفة والملا كعصا التراب والراكب راكب البعير خاصة يعنى زنده ميكرداند بسبب
آب صاحب قوت آن چنانكه او ضبط كننده امر وصاحب احتياط است بسبب يكمرتبه زدن دو كف دست خود را بخاك و تيمم نمودن نفس شتر
سوار را قطر و سيوطى فى اعمال المصدر شاهد در عمل نمودن مصدر دال بر مرة است كه ضربة بوده باشد نوع عمل
مصدر حقيقى بر سبيل شذوذ پس اضافه شده است بفاعل خود كه كفيه است و الملا مفعول او است و نفس راكب مفعول يحابي است
يحسبه الجاهل ما لم يعلما شيخا على كرسيه معمما هو من ارجوزة لابى حيان الفقعسى يصف فيها عبد امن
عبس بغلظة القدم وجلاعمة الخصب وحفة النبات ولها عنبسية لم ترع قفاقه دزما ولم تجب عرفطا
معجما كان صوت شخبها اذا هما بين اكف الحالبين كلما شد عليهن البنان المحكما
سحيف افعى فى حشيش اعشما مثل القنافذ فلبن هيتما وقد وطين حيث كانت فيما متنى
الوطاب الوطاب الرتما وقمعا يكسيه شما الاقشعما يحسبه الجاهل الخ لو انه ابان او تكلما
لكان اياه ولكن اعجما انعت ذا ضبعية ملوما عبلكرام لم يكن مكرما عد به الله بها والغرما
وليدعى علبس واعرتنها فلبسا الحباب منه القدما الاقحوان والشجاع الشجما وذات
قرنين ضموز اضرزما قوله يحسبه بمعنى يظنه والضمير فيه للجبل والجاهل خلاف العالم وما مصدرية ظرفية وتعلما
اصله يعلم بمعنى يعرف وشيخا مفعول ثان ليحسبه على كرسيه صفة له وهو متعلق بمحذوف اى استقر ومعمما صفة بعد
صفة له وقيل حال عنه وهو بصيغة اسم المفعول من كان فى راسه عمامة يعنى گمان ميكند آنكوه را مرد نادان مادام كه
نشناسد او را مردى كه اين صفت داشته باشد كه قرار گرفته باشد بر كرسى خود واين صفت داشته باشد كه بر سر او عمامه باشد
تصريح و سيوطى فى نون الخفيفة شاهد در مؤكد شدن فعل مضارع است بنون خفيفه بعد از لم جائز
كه يعلما بوده باشد چون در اصل يعلمن بوده است با قلب شدن نون او بالف بجهت ضرورة يخال به راعى الحمولة
طائر الم يسم قائله قوله يخال بالمجهول بمعنى يظن والباء فيه ظرفية والضمير فيه للسبيل والحمولة بالحاء المهملة المفتوحة والميم المضمومة
ما احتمل عليه القوم من بعير وحمار ونحوه كانت عليه اثقال او لم تكن وراعيها القائم بامرها وهو بالمهملتين فاعل من الرعى والطائر
الذى يطير بجناحيه يعنى گمان كرده ميشود بدان راه رفتن كه ساربان شتر بار كش چون پرنده است يعنى كوه از بلند
رفتار مثل پرنده است كه ميپرد قطر فى افعال القلوب شاهد در يخال بصيغه مجهول است كه نصب داده است دو

مغني

قطر سيوطي

تعلم الخافي الياء

قطر سيوطي

حشى

قطر

تصريح سيوطي

الياء

مفعول آنکه یکی از اعمی الجمله و دیگری طائر ابوه باشد **یَخُوضُ بَحْرًا نَقْعُهُ مَاؤُهُ یَحْمِلُهُ السَّابِحُ فِی لِبْدِهِ** هو من ابیات لابی العلاء المعری
واسمه احمد بن عبد الله التنوخی اللغوی یصف فیها رجلا بالشجاعة والقوة فی الحروب قوله یخوض بالخاء والضاد المعجمتین مضارع من خاض
الماء ای دخله والضمیر فیه وفی یحمله للممدوح واراد بالبحر بحر الحرب والنقع بالنون والقاف والعین المهملة کفلس الغبار والحمل مصدر حمل یحمل
والسابح بالسین والحاء المهملتین بینهما موحدة الفرس **یعنی** الحسن الجری کانه یسبح فی الماء وفی بمعنی علی واللبد بالموحدة والدال
المهملة کحبر ما یجعل تحت سرج الفرس **یعنی** داخل میشود امرد در دریا جنگی که غبار آن دریای است آب آن دریا بواسطه برداشتن
او را است تند روی که سوار است بر تنک بمدان سبب خالی نیز است **مطول** فی احوال المسند **شاهد** در قرار دادن شاعر است نقعه
مبتداء و ماؤه را خبر ولی حال انکه مناسب است که ماؤه نقعه بگوید باعتبار انکه سامع میداند که از برای دریای آبی هست لکن طالب کند تعیین آن آب را
باینواسطه نسبت بخطا بشاعر داده اند و جواب گفته اند بعضی از انکه این باز قبیل قلب است یا انکه نقعه خبر مقدم است و ماؤه مبتدای مؤخر است
یُخَیَّلُ لِی اَنْ سُمِّرَ الشُّهْبُ فِی الدُّجَی وَشُدَّتْ بِاَهْدَابِی اِلَیْهِنَّ اَجْفَانِی هو من ابیات للقاضی الارجانی قوله یخیل بالتشدید
للتشدید مجهول من التخییل **یعنی** یصور لی و یوقع فی خیالی وان مخففة عن المثقلة و سمر بالسین والراء المهملتین بینهما میم مشددة بمعنی شد
بالمسامیر وهو جمع مسمار وهو کمصباح ما یشد به الشیء من حدید وغیره والشهب بالشین المعجمة والموحدة کقفل جمع شهاب ککتاب وهو شعلة
من نار ساطعة والمراد النجم والدجی بالدال المهملة المضمومة والجیم مقصورا جمع دجیة کغرفة وهی الظلمة وشدت مجهول من الشد بمعنی الاثبات
والاهداب جمع هدب وهو بالدال المهملة والموحدة کقفل شعر الجفن والاجفان بالجیم والفاء والنون جمع جفن وهو کفلس غطاء العین من
اعلی واسفل **یعنی** صورت داده شده است و آمده شده است در خیال من اینکه میخ زده شده اند ستارگان در شب و یکپها یکسب و
محکم بسته شده است بمژگان من بسوی آن ستارگان پلکهای چشم من از بیخوابی **مختصر و مطول** فی الفن الثالث من
علم البدیع **شاهد** در بودن غلو در بیت است مقبول باعتبار جمع شدن دو امر در آن یکی چیز یکه نزدیک کند او را بصحت که تخییل
است و دیگری حسن تخییل در بیت **یَدْعُونَ عَنْتَرَ وَالرِّمَاحُ کَاَنَّهَا اَشْطَانُ بِئْرٍ فِی لَبَانِ الْاَدْهَمِ** هو من قصیدة
لعنترة بن شداد العبسی وهی احدی المعلقات السبعة وقبله **لَمَّا رَاَیْتُ الْقَوْمَ اَقْبَلَ جَمْعُهُمْ یَتَذَامَرُونَ کَرَرْتُ غَیْرَ مُذَمَّمِ**
یَدْعُونَ عَنْتَرَ الخ مَا زِلْتُ اَرْمِیهِمْ بِثُغْرَةِ نَحْرِهِ وَلَبَانِهِ حَتَّی تَسَرْبَلَ بِالدَّمِ وَلَقَدْ شَفَی نَفْسِی وَاَبْرَاَ سُقْمَهَا
قِیلُ الْفَوَارِسِ وَیْکَ عَنْتَرَ اَقْدِمِ قوله یدعون مضارع من الدعاء بمعنی الطلب وعنتر بالنصب مفعوله وهو مرخم عنترة للضرورة
وهو بالعین والراء المهملتین بینهما نون ومثناة فی آخره ها اسم شاعر او هو بالضم منادی محذوف حرف النداء و یدعون بمعنی
یقولون ای یقولون یا عنتر والواو للحال والرماح ککتاب جمع رمح کقفل وهو القنا والاشطان جمع شطن کفرس وهو بالشین
المعجمة والطاء المهملة والنون الحبل الطویل والبئر کحبر القلیب واللبان بالموحدة والنون کسحاب ما جری علیه اللبب من الصدر واللبب کفرس ما
یشد علی صدر الدابة لیمنع الرجل من الاستیخار والادهم بالدال المهملة کاحمد اسم فرس الشاعر **یعنی** طلب میکردند عنتره را یا انکه می
ای عنتر و حال انکه نیزهای گویا که آن نیزها در سینه بند اسب من مثل ریسمانهای بلند چاه بود که در چاه میکنند **مغنی** فی الجملة المحکیة
من الباب الثانی **شاهد** در بودن عنتر بضم است منادی مرخم بحذف حرف نداء و جمله محکیه است برای یدعون بمعنی یقولون ای
یقولون یا عنتره لکن ابن سنا بر روایت ضم عنتر است **یُذَکِّرْنَ ذَا الْبَثِّ الْحَزِینَ بِبَثِّهِ اِذَا حَنَّتِ الْاُولَی سَجَعْنَ لَهَا**
مَعًا هو آخر القصیدة لابن نویرة المیربوعی یرثی بها اخاه مالکا وقد قتله فی الردة خالد بن ولید بالبطاح من خلافة ابی بکر وقبله و
لَوْ اَنَّ مَا اَلْقَی اَلِیَّ مِنَّا لِعَا اَوِ الرُّکْنَ مِنْ سَلْمَی اِذًا لَتَضَعْضَعَا وَمَا وُجْدُ اَظْآرٍ ثَلَاثٍ رَوَائِمَ رَاَیْنَ
مَجَرًّا مِنْ حُوَارٍ وَمَصْرَعَا قوله یذکرن مضارع من التذکیر وضمیر الجمع فیه یرجع الی قوله اظآر ثلاث ای اظآر ثلاث والبث بفتح الموحدة و
تشدید المثلثة الحال واشد الحزن والحزین فعیل من الحزن وحنت بالحاء المهملة والنون المشددة وتاء التانیث بمعنی صوتت و
الاولی صفة لمحذوف ای الحمامة الاولی وسجعن بالسین والعین المهملتین بینهما جیم بمعنی هدلن قوله لها ای لاجل تصویتها **یعنی**
یاد میدهند کبوتر خانگی اندوه ناک را بحال و اندوه او و هر گاه صدا کند کبوتر اول صدا میکنند همه کبوتران از جهة
صدا کردن او جمیعا و بکرشه **مغنی** فی مع **شاهد** در معا است که از برای جمع مؤنث و بمعنی جماعت آمده است ای سجعن لها
جماعة **یَذِیبُ الرُّعْبُ مِنْهُ کُلَّ عَضْبٍ فَلَوْلَا الْغِمْدُ یُمْسِکُهُ لَسَالَا** هو من قصیدة لابی العلاء المعری واسمه احمد بن عبد الله
التنوخی اللغوی یصف فیها سیفا وقبلها **اَعِنْ وَخْدِ الْقِلَاصِ کَشَفْتَ حَالًا وَمِنْ عِنْدِ الظَّلَامِ طَلَبْتَ مَالًا**
قوله یذیب مضارع من الاذابة وهو بالذال المعجمة والموحدة اسالة الجوامد یقال اذاب الذهب ای اساله والرعب فاعله وهو بالراء والعین
المهملتین والموحدة کقفل الخوف و منه لجامنة والضمیر فیه للسیف وکل عضب مفعوله وهو بالعین المهملة والضاد المعجمة والموحدة کفلس
السیف القاطع والغمد بالغین المعجمة والدال المهملة کحبر غلاف السیف و یمسکه مضارع من الامساک بمعنی الاحتباس والضمیر المنصوب فیه

مطول

مختصر
مطول

من الباء بعد
الدال

مغنی

مغنی

للغضب

للعضب كالسا بالسين المهملة ماض من السيلان الفا لطلاق يعنی میكداخت اب میكند شمشیر رخشان كه از ان شمشیر است هر شمشیر برانی
را پس اگر نبود غلاف كه نگاه دارد هر یك از ان شمشیر برنده را هر اینه اب شده بودان هر یك هر یك از شمشیر بران یعنی مجموع شمشیرها
از ترس شمشیر من اب میشوند بلكه اب شده اند وغلاف انها از انكاه داشته است اگر غلاف از برای انها نبود مثل اب بر زمین میریختند
مغنی فی لولا شاهد در ذكر خبرات كه بعد لولا بوده باشد بعد از نصب انكه واقع است بعد از لولا كا لعمر بوده باشد بر خلاف
قاعده وباین سبب نسبت لحن داده اند بعضی معری در این بیت لو وجواب بیت كه هر گاه خبر خاص بوده باشد ذكر وجا بر است مثل ولولا
الشعر بالعلماء یزری وهرگاه عام بوده باشد مثل اینكه بگوید موجود یا حاصل پس جایز نیست یرجی المرء ما ان لا یراه
وتعرض دون ادناه الخطوب هو من ابیات لجابر بن رالان الطائی وقبله فان امسك فان العیش
حلو الی كانه عسل مشوب یرجی المرء وما یدری المریض علام یلقی شراشره یخطی ام
یصیب قوله یرجی مضارع من باب التفعیل من الرجاء وهو ضد الیاس والمرء مفعوله وما موصولة فی محل الرفع علی انه فاعله
وان زائدة ولا نافیة ویراه مضارع من الرؤیة وروی مكان ما ان لا یراه ما لا ان یلاقی واستشهد علیه بظهور همس همزة لن ای ما لن
یلاقی وتعرض كتسمع بمعنی تظهر والادنی بالدال المهملة والنون افعل من الدنو بمعنی القرب دون دنا ای اقربها عند حصوله والخطوب
بالضم جمع خطب هو بالخاء المعجمة والطاء المهملة والموحدة كفلس الامر العظیم الشاق یعنی ان الانسان یطمع شیئا الاید كه ابدا بان یظهر به
ثم فی بین تلك الاحوال والطمع یظهر له دون ادناه امور شاقة یقطع رجاءه وطمعه منه یعنی امید میكند مرد اد را انچنان چیزیكه
نخواهد دید انرا یا انچیز را وظاهر میشود نزد نزدیكتر انچیز نزد ان امرهای بزرگ دشوار كه قطع میسازد طمع مرد را از ان ارزوها
كه بانها نخواهد رسید مغنی فی ان وفی قاعدة الاولی من باب الثامن شاهد در وقوع ان است زائده بعد ان ما موصوله
وبمعنی الدنا ای الذی لا یراه یرینا صفحتی قمر یفوق سناهما القمرا یزیدك وجهه حسنا اذا ما زدته
نظرا هو من ابیات لابی نواس الحكمی واسمه الحسن بن هانی قوله یرینا مضارع من الاراءة وفاعله ضمیر الممدوح وصفحتی الوجه
جانبه وهو بالمهملتین والفاء كطلحة ویفوق بالفاء والقاف مضارع فاق اصحابه ای علاهم بالشرف والسنا بالسین المهملة والنون كعصا
الضوء یزید مضارع زاد ضد نقص وضمیر زدته بصیغة المخاطب حسنا بالنصب تمیز وكلمة ما بعد اذا زائدة ونظرا تمیز وهو كفرس
التامل بالعین یعنی مینماید انمرد ما را دو طرف روی چون ماهیرا كه بلندی دارد روشنی ان دو صفحه روی او روشنی ماه را وزیاده می
كند نور او روی انمرد از حیثیت نیكوئی وملاحت هرگاه زیاد كنی او را از حیثیت نگاه كردن مطول فی الاسناد الخبری شاهد در مخفی
بودن معرفت حقیقت مجاز عقلی است در این بیت زیادتی نظر وفكر باعتبار انكه تقدیر چنین است كه یزیدك الله حسنا فی وجهه
یسر المرء ما ذهب اللیالی وكان ذهابهن له ذهابا المرء لیتم قائله قوله یسر بضم السین وتشدید الراء المهملتین
مضارع سره ای افرحه والمرء مفعوله وما مصدریة وهی مع ما بعدها بتاویل المصدر فاعل یسر واراد باللیالی الدهور والذهاب كسحاب
مصدر ذهب یذهب یقول ان المرء یفرح بمضی الزمان ولكن لا یلتفت ان مضیه ینقص من عمره ویقربه بالموت یعنی خوشحال می كند
مرد را رفتن روزگارها وحال انكه رفتن روزگارهای برای انمرد رفتنی ومنقضی است از عمر او هدایة فی حروف المصدریة قطر فی
علامة الحرف شاهد در وقوع ما است مصدریة نه موصوله بنا بر توهم بعضی بدلیل انكه فاعل واقع شده است با ما بعد خود
از برای یسر ای یسر المرء ذهاب اللیالی یسقون من ورد البریص علیهم بردی یصفق بالرحیق السلسل هو
من قصیدة لحسان بن ثابت الانصاری یمدح بها اولاد جفنة وقبله لله در عصابة نادمتهم یوما بجلق فی الزمان
الاول اولاد جفنة حول قبر ابیهم قبر ابن ماریة الجواد المفضل یغشون حتی لا تهر كلابهم لا یسئلون
عن السواد المقبل یسقون من البیض الوجوه كریمة احسابهم شم الانوف من الطراز الاول قوله
یسقون بضم القاف مضارع من سقاه یسقیه وضمیر الجمع فیه یرجع الی اولاد جفنة المذكورین فیما قبله ومن موصوله وورد ماض من
الورود والبریص بالموحدة والراء والصاد المهملتین كامیر نهر یشبه السعد وبردی بالموحدة والراء والدال المهملتین المفتوحات
مقصودا نهر بدمشق ویصفق بالصاد المهملة والفاء المشددة والقاف مجهول من التصفیق وهو تحویل الشراب من اناء الی اناء
ممزوجا لیصفو والرحیق بالراء والحاء المهملتین والقاف كرغیف الخمر الخالص والصافی والسلسل بالسین بین المهملتین كجعفر
الماء العذب او البارد یعنی میاشامند ان اولاد جفنة كسیرا كه وارد شد كیاه برص را بر ایشان اب بردی را كه صاف وممزوج كرده
شده است شراب سه خوشگوار سیوطی فی باب الاضافة شاهد در حذف نمودن مضاف مذكر است كه لفظا بوده باشد
وعطا نمودن حكم او را كه عبارت از تذكیر است بمضاف الیه مؤنث كه بردی است بقرینه عود ضمیر مذكر در یصفق بسوی ان مضاف ای ماء
یصد عن الدنیا اذا عن سودد ولو برزت فی زی عذراء ناهد هو من ابیات لابی تمام الطائی قوله یصد

بالصاد والدال المهملتين مضارع من الصد بمعنى الاعراض وفاعله ضمير الممدح وعن بالعين المهملة والنون المشددة بمعنى
لاح وظهر و سود د بالمهملات والهمزة كقنفذ السيادة وبرز فعل ماض من البروز بمعنى الظهور والزي بكسر الزاء المعجمة والياء المشددة الهيئة
والعذراء بالعين والراء المهملتين بينهما ذال المعجمة كحمراء البكر والناهد بالنون والدال المهملة التي ارتفع ثديها يعني روی میکرداند
اتمردازونیادر وقتیکه ظاهر میشود سیادت و بزرگی اگرچه ظاهر شود وجلوه کنند نیادر نظر او بهیئت دختر بکری که تازه پستان
او برآمده باشد ایضا قوله ولست بنظار الی جانب الغنی اذا کانت العلیاء فی جانب الفقر هو من قصیدة
للمعذل وقبله وانی لصبار علی ما ینوبنی وحسبک ان الله اثنی علی الصبر قوله لست بصیغة
المتکلم والباء زائدة والنظار کشداد مبالغة من النظر وهو التامل بالعین لکن لم یرد هنا المبالغة ای لست بناظر والغنی بالکسر
مقصورا ضد الفقر لکن المراد منه هنا مسببه وهو الراحة والعلیاء بالعین المهملة والیاء کحمراء الفعلة العالیة مما یوجب المجد والشرف یعنی
ونیستم نظر کننده بطرف راحت وخوشی هرگاه بوده باشد رسیدن بزرگی و بلندی شبه در طرف فقر وپریشانی یعنی طالب بزرگی هستم
واگرچه در تعب باشم مختصر مطول فی الایجاز والاطناب والمساوات شاهد در بودن اطناب است در شعر ثانی نسبت بمصراع
اول شعر اول باعتبار انکه حاصل معنی تمام بیت ثانی با حاصل مصراع اول بیت اول یکیست پس در بیت ثانی اطناب است نسبت بمصراع اول
بیت اول یظل بها الحرباء یمثل قائما ویکثر فیه من حنین الاباعر لم یسم قائله یصف به یوما شدید الحرارة واشتد حره و
قوله یظل بفتح المضارعة وکسر الظاء المعجمة وتشدید اللام بمعنی تصیر والباء فی به بمعنی فی والضمیر فیه یرجع الی الیوم والحرباء بالحاء والراء
المهملتین والموحدة والمد کسرواک دویبة اکبر من العظاءة تستقبل الشمس برأسها وتدور معها کیف ما دارت وتتلون الوانا بحر الشمس
او هو نکرام جنین و یمثل بضم المثلثة بمعنی ینتصب والحنین بالحاء المهملة والنونین کامیر الصوت والصیحة والاباعر جمع ابعرة جمع بعیر و هو
معروف یعنی میگردد در ان روز حرباء که راست میایستد بطلب نمودن حرارت از خورشید و بسیار میباشد در ان روز صدا و
صیحه کردن شتران از شدت گرما سیوطی فی حروف الجر شاهد در زیاد شدن من است در کلام مثبت بنابر اسناد
اخفش یعود الفضل منک علی قریش وتفرج عنهم الکرب الشدادا فما کعب بن مامة وابن
سعدی باکرم منک یا عمر الجوادا هما من قصیدة لجریر بن عطیة بن الخطفی یمدح بها عمر بن عبد العزیز
اوردها ابن هشام علی خلافة تبنیها علیها فی القصیدة کما تری وقبلهما ومن عبد العزیز لقیت بحرا اذا نقض
البحور المد زادا فسنت الناس قبل سنین عشر کذاک ابوک قبل العشر سادا وتثبت
الفروع فهن خضر ولولم تحی اصلهم لبادا تزود مثل زاد ابیک فینا فنعم الزاد زاد
ابیک زادا فما کعب بن مامة الخ هنیئا للمدینة اذ اهلت باهل الملک ابدء ثم عادا
یعود الفضل الخ وقد لبثت وحشیهم برفق ویعی الناس وحشک ان تصادا وتبنی
المجد یا عمر بن لیلی وتکفی الممحل السنة الجهادا قوله یعود مضارع من العود بمعنی الرجوع والفضل فاعله
وهو بمعنی الاحسان ومنک حال منه والخطاب فی علیه فیه لعمر بن عبد العزیز وقریش کزبیر قبیلة معروفة وتفرج بالفاء والراء المهملة والجیم
من الطب من فرج الله الغم بفرج ای کشفه والکرب بالراء المهملة والموحدة کصرد جمع کربة کغرفة وهی بمعنی الحزن والشداد ککتاب جمع شدید
هو بمعنی القوی وکعب بن مامة هو الایادی الذی اثر علی نفسه لما احتیج هلک عطشا ابن سعدی کحبلی هو اوس بن حارثة بن لام الطائی
الجواد المشهور والاکرم افعل من الکرم بمعنی السخاء والجواد کسحاب السخی یعنی باز گشت میکند و میرسد نیکی و بخشش تو حالانکه از تو است
بر قبیله قریش و بر طرف میکنی از ایشان اندوههای سخت را یعنی پس نیست کعب بن مامة و ابن سعدی بخشنده تر و صاحب سخاوت تر از
تو ای عمر بیکه اینصفت داری که صاحب سخاوت هستی قطر فی توابع المنادی مغنی فی الهمزة شاهد در وقوع الجواد است صفة
از برای منادی مفرد معرفه که عمر بوده باشد یا بودن او منصوب بنابر انکه تابع بوده باشد مر محل ان منادی را که نصب است یغشون
حتی لا تهر کلابهم لا یسئلون عن السواد المقبل هو من قصیدة لحسان بن ثابت الانصاری یمدح بها اولاد
جفنة وقبله لله در عصابة نادمتهم یوما بجلق فی الزمان الاول اولاد جفنة حول قبر
ابیهم قبر ابن ماریة الجواد المفضل یغشون حتی لا تهر کلابهم یسقون من ورد البریص علیهم بردی یصفق
بالرحیق السلسل بیض الوجوه کریمة احسابهم شم الانوف من الطراز الاول قوله یغشون بالغین
المعجمة مجهول من غشی علیه بصیغة المجهول ای غطی والسؤال بالنون فی الزوار ولا اصدقاء بنزلونه و روی کانما مکان لا تقبل الهر وهو
بالراء المهملة المشددة مضارع من هریر الکلب وهو صوت من قلة صبره علی البرد والمراد هنا صوته علی المار لا استغرابا اباه یقول ان کلابهم
انما ترک اصواتهم لاشتغالهم بما یجیء من المواشی للاضیاف و مشارکتهم لهم وانما نام وتذهل لکثرة الاضیاف وسوره وهم فی منازل الملک

مختصر مطول
من الباء بمعنی الغطاء
سیوطی
قطر مغنی

فلا تصوت والمستتر فی یسئلون وفی یغشون یرجع الی اولاد جفنة المذکور فیما قبله والسواد کسخاب الجمع الکثیر والشخص المقبل فاعل لا تسئل من الاقبال وهو بالقاف والموحدة ضد الادبار ای لا یهولهم الجمع الکثیر اذا قصد نحوهم وانهم لا یسئلون عن من یاتیهم من این وله حیث یعنی اورده میشوند اولاد جفنه سوار او فرا گرفته میشوند بواسطه جمعیت مهمانها تا آنکه ... در منزل ایشان تا آنکه صدا نمیکنند سگهای ایشان بواسطه مشغول شدن آن سگهای بگاو و گوسفند که از برای مهمانها ذبح میکنند مشارکت آن سگها با ایشان در خوردن گوشت گاو و گوسفند و مشغول شدن آنها با مدد ... آن مهمانها غیر مند آن اولاد جفنه آن سیاه و شخصی که روی او بنده است بسوی ایشان که کیست و بچه جهت آمده با آنکه بترسند ... ایشان از جمع کثیری هرگاه قصد کنند آمدن بجانب منزل ایشان را بلکه خوشحال میشوند و همه را ضیافت میکنند

مغنی فی حتی وفی القاعدة الثامنة من باب الثامن شاهد در دخول حتی است بر جمله فعلیه که فعل او بصیغه مضارع است که تهو بوده باشد و رفع داده است و اما اعتبار آنکه مقام مقام حکایت حال است و حال آنکه میبایست که ما بعد منصوب باشد بان مقدره **یغضی حیاء ویغضی من مهابته فلا یکلم الا حین یبتسم** هو من قصیدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التمیمی یمدح بها زین العابدین علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلم وقد مدحه بها فی مکة حین حج هشام بن عبد الملک وکان الناس مجتمعون علیه علیه السلم فسئل عنه فقال هشام لا اعرفه لئلا یرغب الناس فیه فانشد الفرزدق القصیدة اولها **هذا الذی تعرف البطحاء وطأته والبیت یعرفه والحل والحرم هذا علی رسول الله والده امست بنور هداه تهتدی الامم هذا ابن خیر عباد الله کلهم هذا التقی النقی الطاهر العلم اذا رأته قریش قال قائلها الی مکارم هذا ینتهی الکرم ینمی الی ذروة العز التی قصرت عن نیلها عرب الاسلام والعجم یکاد یمسکه عرفان راحته رکن الحطیم اذا ما جاء یستلم فی کفه خیزران ریحه عبق من کف اروع فی عرنینه شمم یغضی حیاء** الخ **من جده دان فضل الانبیاء له وفضل امته دانت له الامم ینشق نور الهدی عن نور غرته کالشمس تنجاب عن اشراقها الغتم** قوله یغضی خبر مبتداء محذوف ای هو یغضی وهو بالغین والضاد المعجمتین مضارع معلوم من اغضی فلان ای ادنی الجفون والضمیر فیه لعلی بن الحسین وحیاء نصب علی التعلیل ویغضی بصیغة المجهول منه ونائب فاعله ضمیر المصدر ای الاغضاء ومن للتعلیل وکذا الفاء فی فلا وفی مکانه فیما والمهابة کسحابة الاجلال والمخافة ویکلم بصیغة المجهول ویبتسم مضارع من الابتسام وهو اقل من الضحک واحسنه یعنی نزدیک بهم میآورد پلکهای چشم را آن حضرت بجهت حیاء که در او است و چشم هم کذا رده میشود یعنی کسی چشم باز نمیکند و نگاه درست با آن حضرت نمیکند از جهت بزرگواری او پس آن حضرت پس با ینجهت تکلم کرده نمیشود آن حضرت و سخن نمیگوید کسی با او و قدرت ندارد بر تکلم مگر در وقتیکه تبسم میکند حضرت

مغنی فی من شاهد در وارد شدن من است از برای تعلیل و بودن او مرادف لام تعلیلیه ای لاجل مهابته **یفتر عن لؤلؤ رطب وعن برد وعن اقاح وعن طلع وعن حبب** هو للبحتری قوله یفتر بالفاء والمثناة والراء المهملة المشددة مضارع بمعنی یبتسم حین تبدو اسنانه والرطب خلاف الیابس والبرد بالموحدة والراء المهملتین کفرس حب الغمام والاقاح بالقاف والحاء المهملة کفلاح جمع الاقحوان بالضم وهو البابونج والطلع بالمهملتین کفلس ما یبدو من ثمرة النخل اول ظهورها والحبب بالحاء المهملة والموحدتین کفرس جمع حبابة وهو کغراب الفقاع الذی یعلو فوق الماء ونحوه یعنی تبسم میکند بطوریکه ظاهر میشود دندانها او که مانند مروارید تر و تگرگ و گلهای بابونه و شکوفه خرما و حبابها که روی آب است

مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در بودن تشبیه در بیت است بطریق جمع **یقعی جلوس البدوی المصطلی باربع مجدولة لم تجدل** هو لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسین یصف به کلبا قوله یقعی بالقاف والعین المهملة والیاء مضارع من الاقعاء وهو الجلوس علی الالیتین وفاعله ضمیر الکلب واراد بالبدوی العرب المنسوب الی البدو وهو بالموحدة والدال المهملة والواو کفلس الصحراء والمصطلی بالصاد والطاء المهملتین اسم فاعل من الاصطلاء وهو التدفی بالنار واراد باربع قوائمه الاربع والمجدولة بالجیم والدال المهملة بمعنی القوی المحکمة ولم تجدل مجهول منه ای لم تجدلها الناس بل المجدل لها الله ای خلقها قویة محکمة یعنی مینشیند بسر پای آن سگ نوع نشستن عرب بیابانی که باتش گرم شونده باشد بچهار دست و پای محکم صاحب قوة خلقتی که قوت داده نشده است و کسی از مردمان آنرا قوت نداده بلکه قوت آن از خلقت خدا است

مختصر مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در بودن تشبیه در بیت است بطوریکه وجه شبه آن مرکب از چند چیز است که واقع است در هیئت سکون که نشستن بوده باشد **یقول اذا املولی علیها واقردت الا هل اخو عیش**

مغنی صفحه

مغنی باب ... الفاء

مطول باب ... القاف

مطول مختصر

لذيذ بدائم هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمي يهجو بها جريرا الشاعر ورهطه من كليب بن يربوع ويرميهم باتيان الأتان وقبله وليس كليبي اذا جن ليله اذا لم يذق طعم الأتان بنائم المستتر في يقول يرجع الى قوله كليبي المذكور فيما قبله واقلولى بالقاف والواو ماض بمعنى ارتفع والضمير عليها للأتان وارقد بالراء والدال المهملتين بينهما قاف بمعنى نام وأصله من الرقاد بمعنى النوم ويحكى مكانه واقورت بتقديم القاف على الراء اي لصقت الأتان بالأرض وسكنت والا للتنبيه هل نافية وأبا الاخ هنا الصاحب العيش الحلو والمراد التعيش واللذيذ فعيل من اللذة وهي نقيض الألم البائدة والدائم فاعل من الدوام بمعنى البقاء يعني ميكويد انمرد منسوب بكليب وقتيكه مشرف شود وبالا رود بران ماده خر بجهة جماع كه آگاه باش نيست مصاحب زندگاني وگذران صاحب لذتي كه هميشه باقي باشد براي ومثل چنين لذتي مغني شاهد در هل است كه اراده شده است از استفهام او معني نفي بدليل زيادت شدن باء در خبر مبتدائي كه واقع است بعد از وكه اين است مبتدا ثم خبر او است يقول الخنا وابغض العجم ناطقا الى ربنا صوت الحمار اليجدع هو من ابيات لذي الخرق الطهوي واسمه قرط او دينار بن هلال كان قد هجاها طارق بن ديسق التغلبي وكان قد هجاه بقصيدة اولها

اتاني كلام التغلبي بن ديسق ففي اي هذا ويله يترتع يقول الخنا الخ ويستخرج اليربوع من نافقائه ومن جحره بالشيحة اليتقصع المستتر في يقول يرجع الى التغلبي بن ديسق المذكور فيما قبله والخنا بالخاء المعجمة والنون كعصا الفاحش من الكلام والواو للحال وابغض افعل من البغض ضد الحب العجم بالعين المهملة والجيم كقفل جمع اعجم كاحمد وهو الحيوان او جمع عجماء كحمراء وهي البهيمة وناطقا بالنصب حال من فاعل ابغض وهو العجم وهو فاعل من النطق بمعنى التكلم والمراد به هنا اخراج الصوت قوله الى ربنا فيه اشعار ببغض صوته في نفس الأمر لا عند احد تعين الأخير ال موصولة ويجدع بالجيم والدال والعين المهملتين مجهول من التجديع ومن الجدع وانما شدد للضرورة وهو بمعنى الحبس السجن وقطع الانف او اليد او الشفة او الاذن فان الحمار اذا حبس كثر صوته وصوته وكذا اذا قطعت انفه او شفته لكن اراد به هنا معنى السجن وفي قوله ابغض العجم هو من حيث يشتمل كلامه على تشبيهه ببهيمة فان صوته ثم زاد في اهانته بان جعلت انفه او شفته يعني ميكويد ان طارق پسر ديسق سخن هرزه فحش را وحال آنكه مبغوض ترين جوانات در حالتيكه صدا كننده است بسوي پروردگار ما صداي خرا يجاني كه حبس كرده شده باشد يا آنكه دماغ او يا لب او بريده شده باشد مغني في ال شاهد در دخول الف ولام موصول است بر فعل مضارع وقوع انفعل مضارع صلة الذي اي وبي سبيل ندرت اي الذي يجدع يقول في قومس قومي وقد اخذت منا

السرى وخطا المهرية القود امطلع الشمس تبغي ان تؤم بنا فقلت كلا ولكن مطلع الجود هو اخر قصيدة لابي تمام الطائي قالها في عبد الله بن طاهر والي خراسان قومس بالقاف في الواو والسين المهملة كجوهر ناحية كبيرة بين الري والجبل وقومي فاعل يقول والواو للحال واخذت منا اي من نقصت من قوانا واثرت فينا والسرى بضم السين وفتح الراء المهملتين مقصورا اسير عامة الليل والخطا بالضم مقصورا جمع خطوة كغرفة وهي مقدار ما بين القدمين في المشي والمهرية بفتح الميم وسكون الهاء وكسر الراء المهملة الابل الجيدة منسوبة الى مهرة بن حيدان كعمران والقود بالضم جمع اقود وقوداء وهو بالقاف في الواو والدال كاحمد الشديد العنق من الدواب والهمزة للاستفهام وتبغي مخاطب بمعنى تطلب وتؤم بالهمزة مضارع من ام بمعنى قصد الجود بالضم العطاء واراد به هنا الممدوح اي عبد الله بن طاهر اي اقصد الطلب فيض خدمته والبلوغ اليه حتى وهب عطايا يعني مي گفتند قوم من در منازل قومس وحال آنكه اثر كرده بود در ما وبرده بود قوتهاي ما را سير وسامعه وغيرها را راه رفتن در تمامي شب وگام زدنهاي شتران منسوب بمهرة بن حيدان كه اين صفت داشتند كه گردنهاي ايشان سخت وقوي بود كه آيا طلوع كردن وظاهر شدن خورشيد را طلب ميكني اگر قصد ميكني بسوي ما پس گفتم نه چنين است ولكن طلب ميكنم ظاهر شدن عطاء وبخشش را يعني عبد الله بن طاهر را كه معدن بخشش وجود است مختصر ومطول في الخاتمة شاهد در حسن تخلص شاعر است از قصيد خود باين دو بيت يقولون لا تبعد وهم يدفنونني واين مكان البعد الا مكانيا هو من قصيدة لمالك بن ريب المازني يرثي بها نفسه اولها الا ليت شعري هل ابيتن ليلة بجنب الغضا ازجي القلاص النواجيا

الم ترني بعت الضلالة بالهدى واصبحت في جيش ابن عفان غازيا الى ان قال وقوما على بئر الشبيك فاسمعا بها الحي والبيض الحسان الزوانيا بانكما خلفتماني بقفرة تهيل علي الريح فيها السوافيا يقولون لا تبعد الخ غداة غد يا لهف قلبي عن غد اذا ادلجوا عني واصبحت ثاويا واصبح مالي من طريف وتالد لغيري وكان المال بالامس ماليا قوله تبعد بفتح العين وسكون الدال المهملتين مضارع من البعد كفرس بمعنى الهلاك او بضم العين فهو من البعد كقفل ضد القرب

مغني

مغني

مختصر مطول

نهيج

يدفنونني بالدال المهملة والفاء والنون مضارع بصيغة الجمع من دفنت الميت اي واريته في التراب واين للانكار فهو متضمن للنفي اي ما
كان البعد الخ والبعد بالضم ضد القرب مكانيا اصله مكاني حركت ياؤه ثم اشبعت للضرورة يعني ميگويند بجماعتي كه خدا
كند كه دور نشوي از ما وهلاك نگردي و حال آنكه ايشان كوبانند دفن ميكنند مرا و اين بيابان خالي از ابر و كياه و كجا است مكان دوري
يعني نيست مكان دوري مگر مكان خودم يعني جائي نيست از اينجاي من از براي دوري و هلاكت نيست مغني في لا شاهد در بودن لا
از براي عاطفه جزم كرده است بعد از ابو سبيل ندرت و بجهة ضرورت **يلقاك مرتديا باحمر من دم ذهبت بخضرته**
الطلى والاكباد لم يسم قائله قوله يلقاك بالقاف مضارع لقيه اي دركه والمرتدي اسم فاعل من الارتداء وهو لبس
الرداء واستعير هنا لتقلد السيف واحمر افعل من الحمرة وهي لون معروف واراد باحمر من دم السيف المحمر بالدم والباء في بخضرته
للتعدية وهو بالخاء والضاد المعجمتين والراء المهملة كحمزة يقال ذهب دمه خضرا مضرا بكسرهما اي هدرا لم يثار به والضمير للقتيل و
الطلى فاعل ذهبت وهو بضم الطاء المهملة مقصورا الاعناق واحدته طلية كغرفة او طلاة والاكباد كافلس جمع كبد ككتف معروف في
اذهبت الطلى والاكباد خضرته باكشته من دمها يعني ملاقات ميكند امرد وميايد تو را درحاليكه حمايل ميكردن اند اختيار
شمشير را اگر سرخ شده باشد از خون كه بوده باشد گردنها و جگرهاي دشمنان امرد كشته شده بيهوده رفتن خون آن كشته
را يعني امرد ميايد تو را درحاليكه كشته شده باشد دشمنان و كشتگان آن قتيل او زده باشد گردن انها را و شمشير بر جگرهاي
ايشان زده باشد و برطرف كرده باشد بيهوده رفتن خون آن كشته را بواسطه انتقام كشيدن از دشمنان او بقتل و بر گردن جمع
انداخته باشد شمشير را كه سرخ باشد از خون كردن و جگرهاي آن دشمنان و قاتلان امرد مقتول مغني في الجهة الثامنة من باب
الخامس شاهد در من دم است كه جائي نيست كه متعلق باشد باحمر بجهة عدم بودن او فعل تفضيل در معني نظر باينكه شمشير
سرخ تر از خون نميشود بلكه مراد بودن او است آلوده شده بخون پس بايد كه من را از براي تعليل بگيرد يا آنكه من دم صفت بود
باشد از براي احمر اي احمر كائن من جملة الدم **يلوموني في حب ليلى عواذل ولكنني من حبها لعميد** لم يسم قائله
قوله يلومونني مضارع بصيغة الجمع من اللوم وهو بالفتح العذل وانما اتى بصيغة الجمع مع اسناده الى الظاهر وهو عواذل للضرورة
وليلى كسكرى اسم امراة والعواذل جمع عاذل وهو فاعل من العذل بمعنى اللوم والعميد بالعين والدال المهملة كامير من هده العشق و
في مكانه لكميد وهو من الكمد وهو الحزن الكامل وقد يحكى مصراع اوله **هكذا فجاور سعد يا سعيد سعيد المجاور** الذي
يجاور بيتك وسعد كحبلى اسم امراة وسعيد اسم رجل والسعيد فعيل من السعادة وهو خلاف الشقاوة والظاهر ان المصراع الثاني
لم يوجد له ضد كاصرح به وهما من جعل المولدين يعني ملامت ميكنند مرا در دوستي ليلى ملامت كنندگان و يعني و
همتا سعدي اي سعيد سنك بخت است ولكن فراند دوستي آن ليلى يا سعد درهم شكسته شده از عشق هستم سيوطي في
جامع الحروف المشبهة بالفعل مغني في اللام و في لكن شاهد در دخول لام زائده است بر خبر لكن كه لعميد بوده باشد
بجهة ضرورت **يلومونني في اشتراء النخيل قومي فكلهم الوم** هو لاحيحة بن الجلاح الاوسي واسمه انس بن مالك
بن حراس المكنى بابي عمرو وهو المصراع الثاني اللام من النخيل قوله يلومونني مضارع بصيغة الجمع من اللوم وهو بالفتح العذل وانما
اتى بصيغة الجمع مع اسناده الى الظاهر وهو قومي للضرورة ومنه الوم كاحمد اي ان كلهم اكثر ملومية مني والنخيل كامير اسم جمع النخل واحد
يعني ملامت ميكنند مرا قوم در خريدن درخت خرما و حال آنكه همه ايشان سرزنش كرده شده تر اند از من و مراده و مردم بيشتر سرزنش
ميكنند ايشان را از من مغني في الواو شاهد در دلالت نمودن واو بر يلومونني است بر اينكه فاعلي كه بعد او ذكر ميشود مذكرا
كه قوم بوده باشد و بودن او علامت جماعة مذكرين در لغت طي **يمدون من ايد عواص عواصم تصول باسياف**
قواض قواضب من ابيات لابي تمام الطائي يصف بها قوما بالشجاعة قوله يمدون مضارع من المد ومن زائدة والايدي
جمع يد اي يمدون ايديا وهو صفة لمحذوف اي سواعد من ايد والعواصي بالعين والصاد المهملتين جمع عاصية من عصا اذا
ضربه بالسيف او من العصيان وهو خلاف الطاعة كما احتمله بعضهم والعواصم بالمهملتين جمع عاصمة من العصمة بمعنى الحفظ والحماية
تصول بالصاد المهملة مضارع من صال بمعنى سطا وقهر بالبطش والاسياف جمع سيف والقواضي بالقاف والضاد المعجمة جمع قاضية من
القضاء بمعنى الحكم اي حاكمات بالقتل والقواضب جمع قاضبة من القضب هو بالقاف والضاد المعجمة والموحدة بمعنى القطع يعني
ميكشند و بلند ميكنند بجهة زدن در روز جنگ دستهاي چند را كه اين صفت دارد كه زننده است بشمشير و نگاه دارنده است
دوستان از شر دشمنان و حمله كننده است بطريق غلبه بر دشمنان بشمشيرهاي چند كه حكم كنند كاشند بكشتن و برانند **مختصر**
و مطول في الجناس من علم البديع شاهد در بودن جناس ناقص است ميان عواص عواصم بزيادتي يكحرف در عواصم كه ميم بود
باشد و نقصان آن حرف در عواص ميان قواض قواضب بزيادتي باء در قواضب نقصان آن در قواض **يمل الندى في ما عند**

لا انتمی بکل الذی هوی ندیمی مولع لم یسم قائله یمل بضم المیم وتشدید اللام مضارع من الملل بمعنی السأمة والندامی بالنون والدال المهملة المفتوحتین جمع ندمان وهو بمعنی النديم وهو شریب الرجل الذی ینادمه وعدا فی قوله ماعدانی للاستثناء ای یمل الندامی مللا ماعدانی ای تجاوز الی غیری وکل مکان لا انتمی فاننی وهوی بحذف مفعوله وهو عائد الموصول ای هواه وهو مضارع هوی کرضی ای احبه والمولع بالواو والعین المهملة بینهما لام مفتوحة الحریص بالشیء یعنی شکسته خاطر میشوند همه ندیمهای در شرب خمر بجز من کم ملول نمیشوم بجهة انکه بعد رسیدکه من هر ایشان چیزیکه دوست میدارد اینچیز را همدم من در شرب حریص هستم سیوطی فی المستثنی شاهد در وقوع ماعدا در ماعدانی است فعل نظر بانکه نصب داده است ماعدا را نون دار که یاء متکلم واقعه بعد از نون وقایه بوده باشد تمید ذا اماادت دلائهم فتصدر عنه کلها وهو ناهل لم یسم قائله یصف به منهلا بکسر الها قوله تمید بفتح المضارعة مضارع ماد وهو بالدال المهملة بمعنی تحرک والضمیر فیه وفی علیه عند الماء وهو لانهم فاعل مادت وهی ککتاب جمع دلو معروفة وتصدر بالمهملات کینصر بمعنی یرجع وکلها فاعله ای کل من تلک الجماعة اصحاب الدلاء والواو للحال والناهل بالنون من الاضداد بمعنی الریان کما هو المراد منه هنا وبمعنی العطشان یعنی حرکت میکند ان اب و وقتیکه حرکت کند بر ان اب دلوهای ایشان پس میکردد هر یک از ایشان حال انکه او سیراب است مغنی فی کل شاهد در کل است که با وجود انکه اضافه شده است بضمیر مرفوع واقع شده است بنا بر انکه فاعل بوده باشد از برای یصدر وحال انکه میبایست که در صورت اضافه شدن او بضمیر رفع او بر ابتدائیت بوده باشد ینوی التی فضلها رب العلا لما دحا تربتها علی البنا لم یسم قائله یصف به الحاج قوله ینوی بالنون مضارع نوی بمعنی قصد والتی صفة للکعبة وفضل ماض من التفضیل وهو الزیادة فی الرتبة والعلا بضم العین المهملة مقصور المکان المرتفع ودحا بالدال والحاء المهملتین ماض من دحا الله الارض یدحوها ویدحیها دحوا ای بسطها والتربة کغرفة التراب والبنا بضم الموحدة وفتح النون مقصور جمع بنیة کغرفة وهی البناء یعنی قصد میکند انمرد حج کننده ان چنان خانه کعبه را که فضیلت داده است انرا پروردگار همه مکان بلندی بر سایر بناهای دیگر چونکه منبسط و پهن کرده است خاک انخانه کعبه را مغنی فی الجهة الاولی من الباب الخامس شاهد در علی البنا است که متعلق است بفضل نه بدحا ای فضلها علی البناء باعتبار انکه اگر متعلق بدحا بکیرد انرا معنی فاسد میشود یوشک من فر من منیته فی بعض غراته یوافقها هو من قصیدة لامیة بن الصلت الثقفی قبله فارغب لنفسک فی الحیوة وان یحیی طویلا فالموت لاحقها من لم یمت عبطة یمت هرما الموت کاس والمرء ذائقها قوله یوشک مضارع اوشک ومن موصولة وفر ماض من الفرار بالفاء ضد القرار والمنیة بالنون والیاء المشددة کتحیة الموت وفی الضمیر فیه یرجع الی الموصول والمراد بمنیته موته فی الحرب غرات بالکسر جمع غرة وهی بالغین المعجمة المکسورة والراء المهملة المشددة والهاء الغفلة ویوافقها بالفاء والقاف مضارع وافقه ای صادفه واما ما یوجد فی بعض النسخ بالقاف والعین المهملة مکانه فهو تصحیف لان القوافی کلها بالقاف المضمومة قبل الهاء والالف کما تری یعنی نزدیک است کسیکه کریخته باشد از مرک خود و کشته شدن در جنگ که در بعضی از غفلتهای خود برسد بان کشته شدن در جنگ روی خود انمرد را سیوطی فی افعال المقاربة شاهد در وارد شدن خبر یوشک است بدون ذکر ان قبل از او که یوافقها بوده باشد یوما بحزوی ویوما بالعقیق وبالعذیب یوما ویوما بالخلیصاء هو لمحمد الخازن یصف بها الاعراب والمصراع الثانی العبر من العذیب قوله یوما بالنصب مفعول لفعل محذوف ای اذکر یوما وحزوی بالحاء المهملة والزاء المعجمة والواو کفعلی موضع بالدهنا والعقیق بالعین المهملة والقاف کرغیف واد معروف بالحجاز والعذیب بالعین المهملة والذال المعجمة والموحدة والخلیصاء بالخاء المعجمة والصاد المهملة والمد مصغر موضعان بالعراق یعنی یاد میاورم روزی راکه در حزوی بودم و روزیکه در عقیق بودم و روزی را که در عذیب بودم و روزی را که در خلیصا بودم مختص فی الخطبة در مقام بیان شرح حال اعراب تمثیل زده است باین بیت و نظر بمناسبت مضمون این بیت با مطلب خود ذکر کرده است انرا

الخاتمة فی ذکر ما ینبغی لطالب العلم ان یعرفه ویرجع الیه عند الضرورة ولا یحتاج منها مؤنثات السماعیة بتمامها ومنها المشتقات التی جائت لامها بالواو والیاء ومنها الاسماء التی لا تدخل علیها ال التعریف ولئن کان ذکر کل منها تماما یقتضی وضع هذا الکتاب لکنه لما کان نفعه کثیر الغایة فالحقتها بالکتاب وهو یشتمل علی بیان ثلثة فصول الفصل الاول فی بیان المؤنثات السماعیة وهی علی ضربین منها ما یکون تانیثه لازما ومنها ما یکون مخیرا فیه بین التذکیر والتانیث اما الاول فنهاها مفصلا علی ترتیب حروف الهجا باب الالف بالمد واللام التراب وخاص بما فاول النهار وتشبه فارسیتها اب بنید بتلغ بالموحدة والعین المعجمة کسحاب بیثلث موضع بالشام یذکر ویؤنث ابط بالموحدة والطاء المهملة کفلس

شرب

مغنی

مختص

باطن المنكب مؤنثة فارسيتها زير بغل ابل بالهمزة والموحدة المكسورتين واحد يقع على الجمع ليس بجمع ولا اسم جمع مؤنثة فارسيتها
شتر **ابهام** بالموحدة كسواك في اليد والقدم الاكبر الاصابع مؤنثة وقد يذكر فارسيتها انكشت بزرك وشصت اتان بالمثناة
والنون كسحاب الحمارة مؤنثة فارسيتها ماده خر **اجاء بالجيم والهمزة** كفرس جبل لطي وبلدة بمصر مؤنثة **اذن**
بالذال المعجمة والنون كقفل وعنق مؤنثة فارسيتها كوش **ارض** بالراء المهملة والضاد المعجمة كفلس اسم جمع او جمع بلا واحد مؤنثة
فارسيتها زمين **ارنب** بالراء المهملة والنون والموحدة كجعفر مؤنثة فارسيتها خركوش **اروية** بضم الالف وكسرها
سكون الراء المهملة وكسر الواو وفتح الياء والهاء انثى الوعول وثلث اراوي الى العشر والكثير اروى وهو اسم للجمع مؤنثة فارسيتها بز
كوهي **ازار** بالزاء المعجمة والراء المهملة ككتاب الملحفة مؤنثة فارسيتها لنك **ازيب** بالزاء المعجمة والياء والموحدة كجعفر
النشاط والجنوب والنكباء تجري بينها وبين الصبا مؤنثة فارسيتها خوش وفتني وباد جنوب باد كجي كه ميوزد ميانه جنوب وصبا
است بالسين المهملة والمثناة كحجر العجز او حلقة الدبر مؤنثة فارسيتها نشست كاه وحلقه سوراخ مقعد **اصبع** مثلثة الهمزة مع
كل حركة تثليث الباء تسع لغات والعاشر اصبوع بالضم وبالصاد والعين المهملتين مؤنثة وقد يذكر فارسيتها انكشت **اضحى**
بالضاد المعجمة والحاء المهملة كافعل جمع اضحاة بالفتح وهي شاة تذبح يوم الاضحى واسم ملك لذلك اليوم يذكر ويؤنث بالاعتبارين
فارسيتها كوسفند كه قرباني وروز عيد قربان **افعى** بالفاء والعين المهملة كافعل حية خبيثة مؤنثة **امام** بالميمين كسحاب نقيض
الوراء كقدام يكون اسما وظرفا مؤنثة وقد يذكر فارسيتها پيش روى **انجيل** بالنون والجيم والياء كمنديل كتاب عيسى على نبينا وعليه السلام
يذكر ويؤنث **انس** بالنون والسين المهملة كحجر البشر كالانسان الواحد انسي مؤنثة فارسيتها ادميان **باب الباء باع** بالهمزة
والراء المهملة كحجر مؤنثة فارسيتها چاه **باع** بالالف والعين المهملة قدر مد اليدين مؤنثة **بث** بالفتح وتشديد المثلثة الحال يذكر ويؤنث **بدر**
بالدال والراء المهملتين كفلس موضع بين مؤنث ويذكر واسم لاشياء اخر **بسر** بالسين والراء المهملتين كقفل قبل التمر يذكر ويؤنث وهو
ما على نخل فيه حموضة والمراتب اولها طلع ثم خلال ثم بلح ثم بسر ثم رطب ثم تمر الواحدة بسرة فارسيتها خرماي غوره **بطن**
بالطاء المهملة والنون كفلس خلاف الظهر مذكر وقد يؤنث في لغة **بقر** بالقاف والراء المهملة كفرس مؤنثة تقع على الذكر والانثى
واحدتها بقرة فارسيتها كاو **بنصر** بالنون والصاد والراء المهملتين كزبرج الاصبع بين الوسطى والخنصر مؤنثة **باب التاء**
تبراك بالموحدة والراء المهملة والالف والكاف كقرطاس السكين مؤنثة فارسيتها كارد **تمر** بالراء المهملة كفلس يذكر ويؤنث الواحدة
تمرة فارسيتها خرما **باب الثاء ثدي** بالدال المهملة والياء كفلس يذكر ويؤنث فارسيتها پستان **ثعبان** بالعين المهملة والموحدة
والنون كعفران يذكر ويؤنث فارسيتها اژدها **ثعلب** بالعين المهملة والموحدة كجعفر يذكر ويؤنث فارسيتها روباه **ثمام**
بالميمين كغراب نبت ضعيف يصنع منه الحصير وقد يستعمل لازالة البياض من العين مؤنثة **باب الجيم جام** بالالف والميم اناء
فضة مؤنثة **جحيم** بالحاء المهملة والياء كامير اسم من اسماء النار مؤنثة **جراد** بالراء والدال المهملتين كسحاب مؤنثة الواحدة جرادة فارسيتها
ملخ **جزور** بالزاء المعجمة والواو والراء المهملة كصبور البعير او خاص بالناقة المجزورة مؤنثة تقع على الذكر والانثى فارسيتها شتر **جعار**
بالعين والراء المهملتين ككتاب حبل يشد به المستقي وسطه لئلا يقع في البئر حين ينزل فيها مؤنثة **جن** بكسر الجيم وتشديد النون
خلاف الانس مؤنثة الواحدة جني **جهنم** اسم من اسماء النار مؤنثة نعوذ بالله منها **باب الحاء حائل** بالالف
والهمزة واللام كفاعل الانثى من ولد الابل ساعة توضع مؤنثة **حال** بالالف واللام ما يكون الانسان عليه والوقت الذي انت فيه
مؤنثة وقد يذكر والواحدة الحالة **حانوت** بالنون والواو والمثناة كهاروت دكان الخمار مؤنثة والخمار نفسه ويذكر اذا اريد منه
الخمار فارسيتها دكان شراب فروشي ومرد شراب فروش **حجر** بالجيم والراء المهملة كقفل قصبة باليمن يذكر ويؤنث **حدور**
بالدال والراء المهملتين كفلوس الطريق من العلو الى السفل مؤنثة فارسيتها راه سرازيري **حراء** بالراء المهملة والمد كفلوس
مؤنثة وقد يذكر فارسيتها جنك كردن **حرور** بالرائين المهملتين كصبور الريح الحارة بالليل مؤنثة **حضاجر** با
الضاد المعجمة والجيم والراء المهملة كعلابط اسم للضبع ولولدها مؤنثة فارسيتها كفتار **حضار** بالضاد المعجمة والراء المهملة كقطام
نجم مؤنثة فارسيتها ستاره مخصوص **حلاق** بالقاف كقطام المنية مؤنثة فارسيتها مرك **حمام** بالميمين كسحاب طائر
يذكر ويؤنث واحدة حمامة فارسيتها كبوتر **حمص** بالميم والصاد المهملة كفلس كورة بالشام اهلها يمانيون يذكر ويؤنث **حنين**
بالنون كزبير موضع بين الطائف ومكة يذكر ويؤنث **باب الخاء خرنق** بالراء والنون والقاف كزبرج ولد
الارنب يذكر ويؤنث فارسيتها بچه خركوش **خل** بالفتح والتشديد الطريق ينفذ في الرمل يذكر ويؤنث فارسيتها راه
باريك **خمر** بالميم والراء المهملة كفلس ما اسكر من عصير العنب او تمام او عام مؤنثة وقد يذكر فارسيتها شراب وكذا جميع اسمائها
وصفاتها وهي خمسة عشر **الباذق والحميا والخرطوم والخندريس والراح والرحيق والسلاف والشمول والصهباء**

والطلاء والعقار والقرقف والقهوة والكميت والمدامة وعليك بالفرق بين الاسماء والصفات خِنْصِر بالنون والصاد
والراء المهملتين كزبرج الاصبع الصغرى مؤنث فارسيتها انگشت كوچك خَيْل بالياء واللام كفلس جماعة الافراس لا واحد
لها مؤنثة فارسيتها گروه اسپان **باب الدال** دَار بالالف والراء المهملة مؤنثة فارسيتها خانه دُبُر بالموحدة والراء
المهملتين كعنق الاست نقيض القبل مؤنث دِرْع بالراء والعين المهملتين كحبر التي تنسج من الحديد وتلبس للدفع
السلاح مؤنثة فارسيتها زره واما الدرع الذي هو قميص الانسان فمذكر دَلْو باللام والواو كفلس ما يستقى بها مؤنثة وقد
يذكر **باب الذال** ذات بالالف والمثناة حقيقة الشيء مؤنثة ذِرَاع بالراء والعين المهملتين ككتاب من طرف
المرفق الى طرف الاصبع الوسطى مؤنثة وقد يذكر فارسيتها ارش ذُكاء بالكاف والمد كغراب الشمس مؤنثة فارسيتها
خورشيد ذَنُوب بالنون والواو والموحدة كصبور الدلو وفيها ماء مؤنثة ذَوْد بالواو والدال المهملة كفلس من ثلثة الى
عشرة من النوق مؤنثة ذَهَب بالهاء والموحدة كفرس التبر مؤنثة الواحدة ذهبة فارسيتها طلاى **باب الراء**
رِجْل بالجيم واللام كحبر العضو المعلوم من الانسان والقطعة من الجراد مؤنثة فيهما فارسيتها پاى و پاره از ملخ رَحَى بالحاء
المهملة كفتى الطاحونة مؤنثة فارسيتها آسيا رَحِم بالحاء المهملة ككتف وعاء الولد والقرابة مؤنثة وقد يذكر فارسيتها بچه دان وخويشي
رَكِيّ بفتح الراء وكسر الكاف وتشديد الياء المثناة التحتانية البئر الواحدة ركية مؤنثة فارسيتها چاه رُوح بالواو والحاء المهملة كقفل التي بمعنى
النفس مؤنثة والذي بمعنى المهجة اي الدم فمذكر رِيح بالياء والحاء المهملة كحبر مؤنثة فارسيتها باد وكذا جميع اسمائها كالجنوب
والشمال بالفتح والصبا وغيرها **باب الزاء** زُقاق بالقافين كغراب السكة يذكر ويؤنث فارسيتها كوچه تنگ
بست زَنْد بالنون والدال المهملة كفلس موصل طرفي الذراع في الكتف مؤنثة فارسيتها بند دست زَوْج بالواو
الجيم كفلس بمعنى الزوجة مؤنثة وايضا بمعنى البعل فارسيتها زن شوهر دار **باب السين** سَاق بالالف والقاف ما بين
الكعب والركبة مؤنثة سَبَطا بالموحدة والطاء المهملة كقطامي مؤنثة فارسيتها راه سَبِيل بالموحدة والياء واللام كامير الطريق
يذكر ويؤنث فارسيتها راه وكذا جميع اسمائها كالطريق والصراط وغيرها سَتَه بالمثناة والهاء كفرس الاست مؤنثة فارسيتها
حلقه دبر سُرَى بضم السين وفتح الراء المهملتين مقصورا اسير عامة الليل مؤنثة وقد يذكر فارسيتها راه رفتن در تمام شب سراويل
بالراء المهملة والواو كمصابيح مؤنثة وقد يذكر فارسيتها زيرجامه سَعِير بالعين والراء المهملتين كامير النار ولهبها مؤنثة فارسيتها
آتش وشعله آن سَقَر بالقاف والراء المهملة كفرس اسم لجهنم او الطبقة من طبقاتها مؤنثة اعاذنا الله منها سِقْط بالقاف و
الطاء المهملة كحبر ويثلث سينها ما سقط بين الزندين قبل استحكام الورى مؤنثة فارسيتها آتش پاره كه بيفتد در وقت آتش كردن سنگ
وچقماق چوبين كه از زند و پا زند گويند سِكِّين بالكسر وتشديد الكاف وسكون الياء والنون يذكر ويؤنث فارسيتها كارد
سِلاح بالحاء المهملة ككتاب آلة الحرب مؤنثة وقد يذكر فارسيتها اسباب جنگ مثل شمشير وزره سُلْطان بالطاء المهملة والنون
كعثمان الوالي مؤنثة لانه جمع سليط وهو بمعنى الزيت كان به يضئ الملك او لانه بمعنى الحجة وقد يذكر نظرا الى معنى الرجل سِلْم باللام
والميم كحبر وكفلس الصلح مؤنثة فارسيتها آشتي سَمَاء بالميم والمد كسحاب مؤنثة وقد يذكر فارسيتها آسمان سَمُوم بالميمين كصبور
الريح الحارة تكون غالبا بالنهار مؤنثة فارسيتها باد گرم سِنّ بالكسر وتشديد النون مقدار العمر مؤنثة فارسيتها سال و دندان سُوق
بالواو والقاف كقفل مؤنثة وقد يذكر فارسيتها بازار **باب الشين** شَام بالميم بلاد من مشارق القبلة ومنها الدمشق المشهور
في هذا العصر بالشام ومنها الحلب والحمص مؤنثة وقد يذكر شَعُوب بالعين المهملة والموحدة كصبور المنية مؤنثة فارسيتها مرگ شَعِير
بالعين والراء المهملتين كامير يذكر ويؤنث الواحدة شعيرة فارسيتها جو شِمَال بالميم واللام ككتاب خلاف اليمين مؤنثة فارسيتها
دست چپ شَمْس بالميم والسين المهملة كفلس مؤنثة فارسيتها خورشيد **باب الصاد** صَاع بالالف والعين المهملة المطمئن من
الارض واربعة امداد مؤنثة فيهما فارسيتها زمين هموار و چهار مد بوزن شاه صَبُوب بالموحدتين كفلوس مثل الحدب
مؤنثة فارسيتها اسرازير شدن صَدْر بالدال والراء المهملتين كفلس يذكر ويؤنث فارسيتها سينه صِرَاط بالراء والطاء
المهملتين ككتاب الطريق يذكر ويؤنث فارسيتها راه صَعُود بالعين والدال المهملتين كصبور ضد الهبوط مؤنثة فارسيتها بالا
از زمين رفتن صُلْح باللام والحاء المهملة كقفل السلم مؤنثة وقد يذكر فارسيتها آشتي صَلِيف باللام والفاء كامير عرض العنق يذكر ويؤنث
فارسيتها اصفح گردن **باب الضاد** ضَأْن بالهمزة والنون كفلس خلاف المعز من الغنم مؤنثة فارسيتها ميش
ضَبُع بالموحدة والعين المهملة كعضد مؤنثة فارسيتها كفتار ضُحَى بضم الضاد وفتح الحاء المهملة مقصورا مؤنثة وقد يذكر فارسيتها
نيم چاشت ضَرَب بالراء المهملة والموحدة كفرس العسل الابيض مؤنثة ضِلَع باللام والعين المهملة كحبر مؤنثة فارسيتها استخوان
سينه و پهلو **باب الطاء** طَاغُوت بالغين المعجمة والمثناة كهاروت اللات والعزى وكل ما عبد من دون الله

خنصر خيل دار دبر درع دلو ذات ذراع ذكاء ذنوب ذود ذهب رجل رحى رحم ركي روح ريح زقاق زند زوج ساق سبطا سبيل سته سرى سراويل سعير سقر سقط سكين سلاح سلطان سلم سماء سموم سن سوق شام شعوب شعير شمال شمس صاع صبوب صدر صراط صعود صلح صليف ضان ضبع ضحى ضرب ضلع طاغوت

الواحد

الواحد والجمع مؤنثة طاوس بالواو والسين المهملة طائر معروف مؤنثة طباع بالموحدة والعين المهملة كالكتاب الجبلة السجية التي
جبل عليها الانسان مؤنثة طبق بالموحدة والقاف كفرس ظرف يطبخ فيه معرب تابه مؤنثة طريق بالراء المهملة والقاف كريم
السبيل يذكر ويؤنث فارسيتها راه طست بالسين المهملة والمثناة ويقال بالشين المعجمة ايضا كفلس معروف مؤنثة طوى
بفتح الطاء وكسر الواو وتشديد اليا اسم بئر بقرب مكة في ذي طوى وهو موضع مؤنثة طير بالياء والراء المهملة كفلس جمع طائر
وقد يقع على الواحدة مؤنثة فارسيتها مرغ باب الظاء الظهر بالراء المهملة كقفل عند الزوال مؤنثة فارسيتها چاشت باب
العين عاتق بالمثناة والقاف كفاعل موضع الرداء من المنكب يذكر ويؤنث فارسيتها دوش عجز بالجيم والزاء
المعجمة كعضد الورك مؤنثة فارسيتها سرين عجم بالجيم والميم كفرس وكقفل خلاف العرب مؤنثة الواحد عجمي عرس بالراء والسين
المهملتين كحبر زوجة الرجل مؤنثة عروض بالراء المهملة والضاد المعجمة كصبور آخر المصراع الاول واسم مكة واسم المدينة
مؤنثة عسل بالسين المهملة كفرس لعاب النحل مؤنثة ويذكر عسير بالسين والراء المهملتين كامير الابل التي تحمل الميرة اى الطعام اسم
جمع لا واحد له التانيث عشاء بالشين المعجمة والمد مثلثة الاول ما بين اول الليل الى ربعه مؤنثة ويذكر عصا بالصاد المهملة
مقصور العود مؤنثة عضد بالضاد المعجمة المضمومة والدال المهملة ما بين المرفق الى الكتف مؤنثة فارسيتها بازو عقاب
بالقاف والموحدة كغراب طائر معروف مؤنثة عقب بالقاف والموحدة ككتف مؤخر القدم مؤنثة فارسيتها پاشنه پا عقرب
بالقاف والراء المهملة والموحدة كجعفر مؤنثة عماد بالميم والدال المهملة كسحاب الابنية الرفيعة مؤنثة ويذكر فارسيتها عمارتهاى
بلند عنز بالنون والزاء المعجمة كفلس الانثى من المعز مؤنثة فارسيتها بز عنق بالعين والنون المضمومتين والقاف الجيد مؤنثة ويذكر
فارسيتها گردن عنكبوت بالنون والموحدة والمثناة كحضرموت مؤنثة ويذكر فارسيتها اكره تون عوا بالواو والمد كسحاب و
يقصر كعصا الاسد منزل من منازل القمر مؤنثة عين بالياء والنون كفلس الباصرة وينبوع الماء مؤنثة فارسيتها چشم وچشمه آب
باب الغين غنم بالنون والميم كفرس اسم مؤنث لجنس لا واحد لها يقع على الذكور والاناث وعليهما جميعا فارسيتها گوسفند
غول بضم الغين وسكون الواو واللام ساحر الجن مؤنثة باب الفاء فاس بالهمزة والسين المهملة كفلس مؤنثة فارسيتها
تبر فجشا بالجيم والشين المعجمة كسكرى ما الكرش مؤنثة فارسيتها شكنبه فخذ بالخاء والذال المعجمتين ككتف ما بين الساق والورك
مؤنثة فارسيتها ران فردوس بالكسر بالمهملات البستان يذكر ويؤنث فرس محركة وبالمهملتين مؤنثة تقع على الذكر
والانثى فارسيتها اسب فرسن بالراء والسين المهملتين والنون كزبرج تحت خف البعير مؤنثة فارسيتها كف پاى شتر فلك
باللام والكاف كقفل السفينة مؤنثة ويذكر للواحد والجمع فارسيتها كشتي فهر بالهاء والراء المهملة كحبر الحجر قدر ما يدق به الجوز
او يملا الكف مؤنثة فارسيتها سنك كوچك باب القاف قباء بالموحدة والمد كغراب بقصر موضع بالحجاز يذكر
ويؤنث قتب بالمثناة والموحدة كحبر المعا مؤنثة فارسيتها پيش روده قدام بالمهملة المشددة والميم كرمان ضد الوراء مؤنثة
وقد يذكر فارسيتها پيش روى قدر بالدال والراء المهملتين كحبر مؤنثة ويذكر فارسيتها ديك قدم بالدال المهملة والميم
كفرس الرجل مؤنثة فارسيتها پاى قدوم بالدال كصبور آلة للنجر مؤنثة فارسيتها تيشه قفا بالفاء كعصا وراء العنق
مؤنثة ويذكر فارسيتها پس گردن قلت باللام والمثناة كفلس النقرة في الجبل مؤنثة فارسيتها گودى در كوه قليب بالموحدة
كامير البئر مؤنثة فارسيتها [illegible] چاه قناة بالنون والمثناة كقناة الرمح مؤنثة فارسيتها نيزه قوس بالواو والسين
المهملة كفلس مؤنثة وقد يذكر فارسيتها كمان قوم بالواو والميم كفلس الجماعة من الرجال والنساء يذكر ويؤنث باب الكاف
كاس بالهمزة والسين المهملة كفلس الاناء ما دام الشراب فيه مؤنثة فارسيتها جام پر از شراب كاسر بالسين والراء
المهملتين كفاعل العقاب هو طائر معروف يذكر ويؤنث كبد بالموحدة والدال المهملة ككتف مؤنثة وقد يذكر فارسيتها
جگر كتف بفتح الكاف وكسر المثناة والفاء مؤنثة فارسيتها شانه كحل بالحاء المهملة واللام كفلس السنة الشديدة وشدة
المحل مؤنثة فارسيتها تنك سال وشدة قحط كراع بالراء والعين المهملتين كغراب من البقر والغنم بمنزلة الوظيف من
الفرس هو مستدق الساق يذكر ويؤنث كرش بالراء المهملة والشين المعجمة ككتف مؤنثة فارسيتها شكنبه كف بفتح
الكاف وتشديد الفاء من اليد معروفة مؤنثة كود بالواو والدال المهملة كفلس الطريق الموضع مرتفع صعب مؤنثة ويذكر
باب اللام لبوس بالموحدة والسين المهملة كصبور الدرع مؤنثة فارسيتها زره لسان بالسين المهملة والنون ككتاب
مؤنثة فارسيتها زبان لظى بالظاء المعجمة كفتى النار واللهب مؤنثة فارسيتها آتش وزبانه آن ليل بالياء واللام كفلس خلاف
النهار مؤنثة ويذكر فارسيتها شب باب الميم متن بالمثناة والنون كفلس الظهر يذكر ويؤنث فارسيتها پشت
وحيوان مسك بالسين المهملة والكاف كحبر طيب معروف يذكر ويؤنث فارسيتها مشك معى بالعين المهملة كفتى من امعاء البطن

يذكر ويؤنث فارسيتها دوده **ملح** باللام والحاء المهملة كحبر مؤنثة وقد يذكر فارسيتها نمك **منجنون** بفتح اللام الميم والجيم الدولاب
يستقى عليها مؤنثة **منجنيق** بفتح الميم والجيم وسكون الياء والقاف آلة يرمى بها الحجارة وهى معرب منجنيك مؤنثة وقد يذكر
منون بالنون كصبور الموت مؤنثة فارسيتها مرگ **موسى** بالواو والسين المهملة كطوبى ما يحلق به الراس مؤنثة
فارسيتها تيغ دلاكى **باب النون ناب** بالالف الموحدة السن خلاف الرباعية والناقة المسنة مؤنثة فارسيتها دندان
نيش وشتر پير **نار** بالالف والراء المهملة مؤنثة فارسيتها آتش **نبل** بالموحدة واللام كفلس السهام العربية مؤنثة فارسيتها تير
عربى **نحل** بالحاء المهملة واللام كفلس ذباب العسل مؤنثة ويذكر الواحدة نحلة فارسيتها مگس عسل **نخل ونخيل** بالخاء
المعجمة كفلس وامير مؤنثان ويذكران الواحدة نخلة فارسيتها درخت خرماى **نسيم** بالسين المهملة كامير الخلق ونفس الروح مؤنثة
الواحدة نسمة **نعل** بالعين المهملة واللام كفلس ما وقيت بها القدم من الارض مؤنثة الواحدة نعلة فارسيتها كفش **نعم** با
لعين المهملة والميم كفرس الابل والشاة او خاص بالابل مؤنثة فارسيتها شتران وگوسفندان **نفس** بالفاء والسين المهملة كفلس
الجسد العين مؤنثة **نوى** بالواو كغنى الوجه الذى ينوى المسافر والبعد مؤنثة وجمع نواة التمر يذكر ويؤنث فارسيتها
دانه خرماى **باب الواو وحش** بالحاء المهملة والشين المعجمة كفلس حيوان البر مؤنثة الواحدة وحشى **وراء** با
لراء المهملة والمد كسحاب ضد الامام مؤنثة فارسيتها پشت سر **ورك** بالراء المهملة والكاف ككتف العجز مؤنثة فارسيتها سرين **وعل**
بالعين المهملة والكاف كفلس ذى الحجر مؤنثة الواحدة وعلة فارسيتها انداشى **باب الهاء هبوط** بالموحدة والطاء
المهملة كقعود ضد الصعود مؤنثة فارسيتها فرود آمدن **هدى** بضم الهاء وفتح الدال المهملة مقصور ضد الضلال يذكر ويؤنث
فارسيتها راه نمودن **باب الياء يد** بسكون الدال المهملة العضو المعلوم مؤنثة وكذا بجميع معانيها كالقوة والنعمة وغيرها
فارسيتها دست **يسار** بالسين والراء المهملتين كسحاب خلاف اليمين مؤنثة فارسيتها دست چپ **يمين** بالميم والياء والنون كامير
خلاف اليسار مؤنثة وكذا بجميع معانيها كالقسم والقوة والمنزلة فارسيتها دست راست **وكذا** جميع حروف الهجاء من الالف الى
الياء **وكذا** جميع حروف المعنوية مثل فى وعلى واشباههما كلها مؤنثة **واما اسماء البلدان** فيجوز تذكيرها وتأنيثها
تقول هذا بغداد وهذه بغداد فالتذكير على تقدير الموضع او البلد والتأنيث على تقدير البقعة والبلدة **الفصل الثانى**
فى المشتقات التى جاءت لامها بالواو والياء ونرتبها واوائلها بترتيب حروف الهجاء **الالف اتوت** فلانا واتيته اتوا واتيا
جئته **اثوت** به اثوا واثاوة واثيت اثيا واثاية وشيت به عند سلطان **ادوت** له ادوا وادبت له ختلته وخفيت
له اذى اللبن اذيا واذيا ادوا خثر ليرد بلى غلظ **اسوت** الجرح اسوا واساوة وبينهم واسيت اصلحت **الباء باوت** باوا
بابت بابا فخرت ورفعت نفسى وفخرت بها **بروت** القلم والسهم بروا وبريته بريا نحته **بغوت** الشىء بغوا وبغيته نظرت اليه كيف
هو **بقوت** بعينى بقاوة وبقيت بقيا رصدته ونظرت اليه **بهوت** بها حسنت وبهيته غلبته بالحسن بهاء وبهوا افتخرت **الثاء ثنوت**
ثناء وثنيته وصفته بمدح **الجيم جاوت** السقاء والثوب جئته رقعته واصلحته **جبوت** الماء فى الحوض جبيته جباوة وجبا جمعته
جروت وجريته جراء وجريا جئته مسرعا **الحاء حبوت** المال حبوا وحبيته اعطيته **حروت** الشىء وحريته حريته واحرقته **حشوت** الوساد
بالقطن حشوا وحشيته ملاءته به **حكوت** الكلام وحكيته حكاية نقلته **حلوت** المراة بالحلى وحليتها به زينتها به **حموت** الماكول
حموا وحميته حميا منعته اياه **حنوت** العود حنوا وحنيته حناية عطفته وعوجته **الخاء خفا** الشىء خفوا وخفى كرضى خفاء ظهر
والبرق لمع **الدال داوت** المريض وداويته عالجته بالدواء **دحوت** الشىء بدحوه دحوا ودحيته دحيا بسطته **دروت** الصبى بالشىء
ودريته درايته اعلمته **دعوت** زيدا ودعيته سميته وطلبته **دنوت** دنوا ودنيت قربت **دهوت** فلانا بمصيبة ودهيته دهيا او
فيها **الراء ربا** فى حجره ربوا وربى ربا ونشاء **رثوت** الميت ورثيته ذكرته والشاة لم ترثيه **رعوت** الابل ورعيتها رعيا رعيتها
رقوت من الماء ورقيت ربا شربت حتى كفلتا الراء رقا الطائر يرقو رقوا ورقى يرقى زقيا صاح **السين ساوت** الثوب ساوا
وسايته سايا مددته فانشق وبينهم افسدت **سحوت** النار سحوا وسحيتها سحيا جعلت لها مذهبا تحت الوقود ومنه الناقة
تسنوا وتسنى كرضى سقت الارض فهى السانية والارض مسنية والدابة تسنى كرضى استقى عليها **الشين شتوت** بالبلد اقمت
شتاء وشتيت **شجوت** فى شجوا وشجيته شجيا فجته **شروت** المال شراء وشريته ملكته او بعته **شكوت** امرى الى الله شكوا
وشكيته شكية **الصاد صغا** فلان يصغو صغوا وصغى يصغى صغيا مال وصغت الشمس مالت للغروب **الضاد ضبوته** النار
ضبوا وضبيا غيرته وشويته **ضحوت** ضحوا وضحيا برزت للشمس وضحيت ضحوا وضحيا اصابتنى الشمس وبرزت لها **الطاء**
طبوت فلانا طبوا وطبيته اليه دعوته **طحوت** الشىء بطحوه وطحيته بسطته والعدو دفعته واهلكته **طروت** طروا اتيت من مكان
بعيد وطريت قبلت ومررت **طفوت** فوق الماء طفوا وطفيت فوقه علوت **طلوت** بعيرا لقطران وطليته بطليه لطخته به **طمى** الماء

بطوا وبطي طبيا علا والبحر امتلأ طهوت اللحم طهوا وطهيته طهيا غاب الجنر بالطبخ **العين** عجبت المرأة عجوا وعجيا اخرجت رضاعا
الولد عن مواقيته عدوت عدوا شديدا وعديت سرعت في السير عشوت ضيفي وعشوا وعشيته عشيا اطعمته طعاما
العشي عصوت بالشيء السيف وعصيت ضربت به او اخذته كاخذ العصا وكذا في عصوت بالعصا عصيت بها اي اخذتها
او ضربت بها اضربة عطوته عطوا وعطيته اقلته عنوت فيهم عنوا وعنيت كرضيت عناصر فيهم اسيرا او اعنيت الشيء امد به
اخرجته وعنوت الكتاب عنيته عنت الارض عنوا وعنيا نبتت وظهر بقلها **الغين** غدوت الصبي وغديته اطعمته الغداء غزوت بالشيء
وغريت به كرضيت ولعت به غزوت الاعداء غزوا وغزيتهم سرت اليهم لقتالهم غطوت الشيء غطوا وغطيته واريته وسترته غفوت وغفيت
غفيته نعست النعاس او اول النوم غموت البيت غموا وغميته غميا غطيته بالطين والخشب سقفته بهما **الفاء** فاوت راسه فاوا وفايته فايا
ضربته وشققته فلوت راسه وفليته بحثته عن القمل **القاف** قفوت فلانا قفوا وقفيته تبعته وجئت ورائه قلوت اللحم وقليته
في المقلى قنوت الشيء وقنيته فضلته منه فضلة وادخرته واخترته **الكاف** كروت النهر وكريته استحدثت حفره كنوت زيدا كنيته
وضعت له كنية ودعوته بها **اللام** لحوت الشجرة ولحيتها قشرتها لحوته ولحيته سعطته واجرته الدواء لصوت المرأة ولصيتها قذفتها اللغا في
قوله ولغوت ولغيت فيه اخطأ **الميم** ماوت السقاء والدلو ماوا ومايته امددته ليتسع محا الشيء يمحو محوا ومحيه يمحيه محيا اذهب اثره
الناقة ومشيتها مشيا مضا مضوا ومضيا خلا مغا فلان يمغوا ومغى يمغي قال في نفسه في حضم البين فيه مقوت سيفي وسني ومقيتهما
جلوتهما منا الله يمنوه ومنا يمنيه ابتلاه واختبره **النون** ناوت عن كذا ونايت عنه بعدت نحوت طلابك ونحيتها قصدتها الشيء ازلته
السيد ونه نضوت السيف ونضيته سللته والثوب ابينه نفوت الشيء ونفيته نحيته وازلته نقوت مخ عظام ونقيته والنقي المخ نقا
اختاره ونقيه نقيه نما المال ينمو نموا ونمى ينمي نميا ونماء زاد **الواو** وطثت المرأة وطيتها جامعتها **الهاء** هذوت في الكلام وهذيت
تكلمت بغير معقول لمرض وغيره همى الدمع همو وهمى هميا وهميانا صب في العين صبت دمعها **الفصل الثالث** في الاسماء التي لا تدخل
عليها ال التعريف منها عربي ومنها عجمي ومنها معرب منها مبني وعليك بالفرق بينها ثم رتب وائلها بترتيب حروف الهجاء **باب الالف**
آدم ابو البشر ابان كسحاب اسم جبل اجا كفرس جبل لطي احد كعنق جبل بالمدينة احمد صلى الله عليه وآله واسم من الاسماء
ادريس على نبينا وعليه السلم ارم كعنب حديقة لشداد لعنه الله اروند بالفتح جبل يقال له الوند اسامة كثمامة علم للاسد اسحق
على نبينا وعليهم اسرافيل من الملائكة المقربين اسمعيل على نبينا وعليه السلم اشبة كغرفة علم للذئب اعوج كاحمد اسم فرس
اوس واويس كفلس وبعيد علمان للذئب **باب الباء** بافد اسم جبل اثري طيبا احد عشر درهما فسلع سراه ففتح كهفه
اخرج لشا ثيبر الي الشام بقلت فضرب المثل في الغربنات بختر كفلس سحاب رقاق بدر كفلس ما معروف براح كقطام اسم للشمس برقش
كمسلم اسم كلب وحصن ابو براقش طائر صغير برج علم للمبرة برقة كغرفة غلظة فيها حجارة ورمل وطين مختلطة برك كصرد اسم للذي التجربكة
اسم مكة زادها الله اشرفا بلسان كغطفان هو معروف وسعد بلع كصرد نجمان في منزل القمر بلبوق كزبير اسم فرس بهشم كطلحة قبيلة
ويقال ابيض لمن لم يعرف ابوه بيت بيت يعني خانه خانه **باب التاء** تبالة كسحابة بلدة باليمن تربة كهمزة واد يصب في
بستان بن عامر توضح كمحسن اسم موضع **باب الجيم** جابر خبز اسم الخبز جبرئيل من الملائكة المقربين جرجير بالكسر
اسم الملوك جعدة كطلحة اسم رجل ابو جعدة كنية للذئب جمع كفرس موضع بمكة جهرة كطلحة اسم الاسد في
اعضاء المجهول اي المكشوف جهنم اعاذنا الله تعالى منها احبال جبال وحبال علام للضبع جير بمعنى حقا **باب الحاء** حبيب كامير اسم
رجل حراء ككتاب جبل بمكة حرد زجر للحمار حضن كفرس اسم جبل حضوضي كفعولى اسم للنار حفص كفلس ولد الاسد
حلاق كقطام اسم للمنية حمزة كطلحة اسم للاسد حميس كزبير اسم قبيلة حميق كمجبل اسم رجل حنيد كامير ماء في ديار بني سعد حنين
كزبير موضع واسم رجل حوصل ككوثر موضع **باب الخاء** خاقان علم واسم لكل ملك حققته الترك على انفسهم اي طكوه واسود حوثمة
كجهينة اسم رجل خضا الكتاب البحر خوقعة كمضغة اسم رجل المشهور خولة بالفتح اسم امرأة **باب الدال** احسن كفاعل اسم نهر
دجلة نهر بغداد دعد اسم امرأة دفار كقطام ام دفار وام دفر اسم للدنيا دلدل كبلبل اسم فرس النبي صلى الله عليه وآله وسلم دمشق
بلدة معروفة يسمى بالشام **باب الذال** ذباب كغراب جبل بالمدينة ذكاء بالضم مقصورا اسم للشمس ذؤالة كثمامة اسم للذئب **باب**
الراء رجب اسم شهر معروف رمضان اسم شهر معروف رضوى كسكرى جبل بالمدينة **باب الزاء** زحل كصرد كوكب معروف
زلزل كزبرج اسم طائر زهمان كسكران اسم كلب زيم كعنب اسم فرس **باب السين** سبطة كطلحة اسم رجل سجيس كامير يقال
لا آتيك سجيس الليالي اي ابدا ابن سمير كامير اسم رجل معنى سفر كفرس اسم من اسماء النار سكاب كقطام اسم فرس سلامان
اسم جبل سنداد بالفتح وبالكسر نهر معروف وقصر بالعذيب واسم رجل سنمار اسم صانع رومي بنى الخورنق الذي بظهر الكوفة للنعمان
سواع كغراب اسم صنم ام سويد كامير الاست اسم رجل سهيل كزبير كوكب معروف **باب الشين** شدقم كجعفر اسم

فرس شظاظ الكتاب الصعب من قبيلة ضبة شعبان اسم شهر معروف شعبة كغرفة اسم رجل شعوف كصبور اسم للمنية شعيب على نبينا واله وعليه السلم شن بالفتح والتشديد ابو حي معروف شوال اسم شهر معروف شيث بالكسر ابن ادم صلى الله على نبينا واله وعليه السلم باب الصاد صالح على نبينا واله وعليه السلم صخر كعلس اسم رجل صعده كطلحة الاتان صعفوق كمنصور بلدة باليمامة صفر كفرس اسم شهر معروف باب الطاء طابخة اسم قبيلة من العرب طفاوة كثمامة حي من قيس عيلان طوى بالضم مقصورا اسم موضع طهية بالضم وتشديد الياء قبيلة طيبة كطلحة مدينة النبي صلى الله عليه واله باب الظاء ظفار كقطام بلد باليمن باب العين عاتكة اسم امراة شاعرة عاد على نبينا واله وعليه السلم عاذب كقاعل اسم وادر عالج كقاعل اسم موضع عثمان ابن عفان عدن كفرس اسم بلد معروف عدي اسم رجل عرابة كسحابة هو ابن اوس بن قيظي رجل كريم بنات عرس كحجر حيوان معروف عزائيل ملك الموت عزة بالفتح اسم امراة ام العزم واُم عزمة وعزمه مكسوات الاست عشار عشار كقطام يعنى ده ده عطارد كوكب معروف عليب كزبير اسم ماء علي امير المؤمنين عليه الصلوة والسلم عمر ابن خطاب ابو عمير كزبير كنية الذكر عنيزة كجهينة اسم موضع عوض ظرف في المستقبل عوف بالفتح اسم رجل باب الغين بنو غبراء كحمراء الفقراء غبيس كزبير يقال لا اتيك ما غبا غبيس اي ابدا غرة اطم موضع بالمدينة غسان كشداد اسم ماء غمدان كعثمان قصر باليمن غنج كطلحة خانيثر اكويند غنم كفلس ابو حي وهو ابن تغلب بن وائل باب الفاء فتاق ككتاب جبل فجار كقطام علم للفجرة فدك كفرس اسم من ارض فاطمة عليها السلم فغفور كمنصور اسم پادشاه چين افنطس كجعفر اسم جبل باب القاف قبا بالضم مقصورا بلد قرب فرغانة حماقبان كشداد دويبة معروفة قتيلة كجهينة اسم امراة ابو قبيس كامير جبل بمكة قثام كقطام علم للانثى من الضبع قدام ضد الوراء قوس قزح كصرد تيركمان رستم راگويند كه در اسمان ظاهر ميشود ام قشعم كجعفر اسم الداهية والمنية بنو قشير كزبير قبيلة من العرب قضاعة كثمامة قبيلة معروفة قط بالتخفيف بمعنى حسب قط بالتشديد بمعنى الدهر او فيما مضى من الزمان قيصر كحيدر اسم ملك الروم باب الكاف كاظمة اسم موضع كانون اسم شهر من شهور الروم كبكب كجعفر اسم جبل كحل كفلس شدة المحل كساب كقطام اسم للذئب كسيبة كطلحة من اسماء اناث الكلب كسرى بالكسر ويفتح اسم ملك الفرس هو معرب خسرو باب اللام لزاز ككتاب اسم فرس النبي صلى الله عليه واله لظى كفتى اسم من اسماء النار لقيم كزبير اسم رجل لكيز كزبير اسم رجل باب الميم مارد العاتي وغير المطيع مازن بلد بالمغرب متالع كمقابل اسم جبل محمد صلى الله عليه واله واسم من الاسماء محموي اسم من الاسماء محوة كطلحة الدبور وهي ريح معروفة مخارق كمقابل اسم جبل مغنى معبد كمقعد اسم رجل مكتوم اسم فرس مكة زادها الله شرفا ابنا ملاط الكتفان البعير الذي له سنامين ملحوب اسم موضع ام ملدم كمنبر الحمى مناة كقلاة اسم صنم مهم بالميم المفتوحتين يعني چكار دارى مهو كدلو ابو حي من عبد القيس ميكائيل من الملائكة المقربين باب النون نسر كفلس اسم صنم نشم كغرفة اسم للذئب نوح على نبينا واله وعليه السلم باب الواو واسط اسم بلد معروف ود بالضم والتشديد اسم صنم ورل ضد القداسنات وردان كعمران دويبة فارسيتها انجوه ورنة كطلحة اسم ذي لغفة باب الهاء هاروت وماروت ملكان معروفان ببابل هنيدة كجهينة اسم للمائة من الابل هود على نبينا واله وعليه السلم باب الياء يثرب مدينة النبي صلى الله عليه واله يذكر كيشكر اسم جبل يشكر اسم رجل يعفور كمنصور واسم فرس للنبي صلى الله عليه واله يعقوب على نبينا واله وعليه السلم يعوق اسم صنم يغوث اسم صنم يوح بالضم اسم من اسماء الشمس تمام شد كتاب جامع الشواهد بعون الله

الملك الواحد بسعي واهتمام عاليحضرت ستوده خصلت فخر الحاج والمعتمدين حاجي ملا عبد العلي تاجر شبستري در كارخانه خود سركار جناب عزت الهم صورت طبع واتمام پذيرفت

وانا الاقل الاحقر علي اكبر الالهي غفر لهما بحق محمد واله الطاهرين في غرة شهر صفر المظفر من شهور سنة الف ومائتين وثمانين وثمان على هاجرها الف الف التحية والثناء

سنة ۱۲۸۸

كاتبه الملك الموفق

نمق احقر الخلق الكاتب عبد الله ابن كربلائي ابن العباد ابن امام قزويني

باب الصاد باب الضاد باب الطاء باب الظاء باب العين باب الغين باب الفاء باب القاف باب الكاف

باب اللام باب الميم باب النون باب الواو باب الياء